

REASeuro

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

NGE-Risicokaart Gemeente Terneuzen

RO-180093 versie 1.0
24 oktober 2018

AT-140 19-03-2018

Riel Explosive Advice & Services B.V. • Alphenseweg 4a 5133 NE Riel Nederland • Postbus 21 5133 ZG Riel Nederland • T +31 (0) 13 518 6076 • F +31 (0) 13 518 6077 • www.reaseuro.com • info@reaseuro.com

Historisch Vooronderzoek

Niet Gesprongen Explosieven

NGE-Risicokaart Gemeente Terneuzen

Opdrachtgever	:	Gemeente Terneuzen en North Sea Port
Kenmerk	:	72834/RO-180093 versie 1.0
Plaats en datum	:	Riel, 24 oktober 2018
Auteur	:	dhr. T.P. Kloosterman, MA
Gecontroleerd door	:	dhr. R. Frickel, Senior OCE-deskundige
Goedgekeurd door	:	dhr. M. Taks, Hoofd Advies

REASeuro	North Sea Port	Gemeente Terneuzen
dhr. M. Taks Hoofd Advies	dhr. J. van Maren Civiel Technisch Engineer	mevr. N. De Jonge Ambtenaar OOV

Informatiebescherming. Op grond van artikel 6:162 BW mag niets uit dit document worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze, inclusief digitale verwerking, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van REASeuro. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

INHOUDSOPGAVE

Pagina

1 INLEIDING 7

1.1 AANLEIDING 7
1.2 ONDERZOEKSGEBIED 7
1.3 DOEL 7
1.4 METHODIEK 8
1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN 9
1.6 LEESWIJZER 9

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL 10

3 WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN 14

3.1 ALGEMEEN 14
3.2 NAUWKEURIGHEID AFBAKENING 14
3.2.1 Horizontale verplaatsing NGE in de bodem 14
3.2.2 Cartografische onnauwkeurigheid 15
3.2.3 Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE 16
3.2.4 Wijzigingen van straatnamen en huisnummers 17
3.3 AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN 17
3.3.1 Naar aanleiding van grondgevechten 17
3.3.2 Naar aanleiding van artilleriebeschietingen 17
3.3.3 Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut 18
3.3.4 Naar aanleiding van bombardementen 18
3.3.5 Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen 19
3.3.6 Naar aanleiding raketaanvallen 20
3.3.7 Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens 21
3.3.8 Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen 21
3.3.9 Naar aanleiding van neergekomen V-wapens 21
3.3.10 Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen 22
3.3.11 Naar aanleiding van mijnenvelden 22
3.3.12 Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen 23
3.3.13 Naar aanleiding van munitiedump 23

4 OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN 24

5 ANALYSE BOMBARDEMENTEN EERSTE WERELDOORLOG 47

5.1 BOMBARDEMENT 18 AUGUSTUS 1917 47
5.2 BOMBARDEMENTEN 8 NOVEMBER 1917 48
5.3 BOMBARDEMENT 6 DECEMBER 1917 49
5.4 BOMBARDEMENT 18 DECEMBER 1917 50
5.5 BOMBARDEMENT 16 FEBRUARI 1918 50
5.6 BOMBARDEMENTEN IN DE NACHT VAN 20 OP 21 MEI 1918 51
5.7 BOMBARDEMENT 30 OKTOBER 1918 53
5.8 CONCLUSIE BOMBARDEMENTEN 1917-1918 53

6 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN MEI 1940 55

6.1 BOMBARDEMENTEN 10 MEI TOT EN MET 14 MEI 1940 55

6.1.1 Bombardement bij Kijkuit op 10 mei 1940. 55
6.1.2 Bombardementen op de fabrieken bij Sluiskil op 10 mei 1940. 55
6.1.3 Bombardement bij Sas van Gent op 10 mei 1940. 56
6.1.4 Bombardement bij Oudepolder op 12 mei 1940. 57
6.1.5 Bombardement op de fabrieken bij Sluiskil op 12 mei 1940. 58
6.1.6 Bombardement in de Noordpolder bij Axel op 12 mei 1940. 58
6.1.7 Bombardement bij de Oostbeer bij Terneuzen op 12 mei 1940. 59
6.1.8 Bombardement bij de Baandijk bij Terneuzen op 14 mei 1940. 59
6.1.9 Bombardement bij de Scheldekade bij Terneuzen op 14 mei 1940. 60
6.1.10 Bombardement bij de Nieuwendijk bij Axel op 19 mei 1940. 61
6.1.11 Conclusie Duitse bombardementen in mei 1940. 61
6.1.12 Conclusie bombardementen op het fabriekencomplex bij Sluiskil op 10 en 12 mei 1940 64
6.1.13 Conclusie bombardement Sas van Gent 10 mei 1940 66
6.2 Duitse en geallieerde Artilleriebeschietingen 68
6.3 Grondgevechten bij Sluiskil en Isabellasluis 70

7 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1940 71

7.1 Bombardement bij Sas van Gent op 26 mei 1940 71
7.2 Bombardement op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen op 8 juli 1940 72
7.3 Bombardement ten oosten van het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen op 14 juli 1940 73
7.4 Bombardement bij Sas van Gent op 14 juli 1940 74
7.5 Bombardementen op de Papeschorpolder en kanaal Gent-Terneuzen op 18 juli 1940, 19 juli 1940, 20 juli 1940 en 27 juli 1940 75
7.6 Bombardementen op Terneuzen op 3 september 1940 77
7.7 Bombardement op Terneuzen op 4 september 1940 80
7.8 Bombardement op kanaal bij Terneuzen in de nacht van 14 op 15 september 1940 81
7.9 Bombardementen op Terneuzen in de nacht van 17 op 18 september 1940 82
7.10 Bombardement ten zuiden van Terneuzen op 21 september 1940 87
7.11 Bombardement in de buurt van de Baandijk op 24 september 1940 89
7.12 Bombardement op het Boerengat in de nacht van 11 op 12 oktober 1940 90
7.13 Bombardement op de haven van Terneuzen op 15 oktober 1940 93
7.14 Bombardement op Zaamslag op 16 oktober 1940 94
7.15 Bombardement bij Axel op 20 oktober 1940 96
7.16 Bombardement op de gemeente Vogelwaarde op 28 november 1940 97

8 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1941 99

8.1 Bombardement op de fabrieken bij Sluiskil op 6 maart 1941 99
8.2 Bombardement op de haven van Terneuzen op 18 april 1941 100
8.3 Bombardement bij Axel in de nacht van 20 op 21 april 1941 102
8.4 Bombardement op de haven van Terneuzen op 27 juni 1941 105
8.5 Bombardement op de haven van Terneuzen op 23 juli 1941 106
8.6 Luchtaanval op een schip bij Terneuzen op 29 september 1941 107
8.7 Luchtaanval op Axel op 11 oktober 1941 107
8.8 Bombardement op de haven van Terneuzen op 20 oktober 1941 109
8.9 Noodafworp in de Helenapolder op 8 december 1941 109

9 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1942 111

9.1 Bombardement op de Coegorspolder in de nacht van 1 op 2 april 1942 111
9.2 Bombardementen op de fabrieken bij Sluiskil 112

10 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1943 122

10.1 Bombardement bij Stoppeldijk in de nacht van 4 op 5 juli 1943 122
10.2 Bombardement op de fabrieken bij Sluiskil op 23 juli 1943 123
10.3 Bombardement op de Zevenaarpolder op 20 oktober 1943 124
11 ANALYSE BOMBARDEMENTEN EN LUCHTAANVALLEN 1944 130
11.1 Bombardement in de Braakman op 19 juli 1944 130
11.2 Bombardement bij de spoorlijn bij Sluiskil 132
11.3 Bombardement op olie-installaties langs het kanaal Gent-Terneuzen op 7 augustus 1944 135
11.4 Luchtaanvallen op het havengebied van Terneuzen in september 1944 137
11.4.1 ORB's van de Britse luchtmacht 139
11.4.2 Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland 140
11.4.3 Kadaster 141
11.4.4 NCAP 142
11.4.5 Literatuur 145
11.4.6 Afbakening NGE-Risicogebieden 146
11.5 Raketbeschieting op spoorweggeschut op 11 september 1944 151
11.6 Luchtaanvallen op schepen in het kanaal Gent-Terneuzen in de nacht van 11 op 12 september 1944 154
11.7 Bombardement op Axel op 16 september 1944 157
11.8 Luchtaanval bij Koninginnehaven op 26 september 1944 158
11.9 Luchtaanval op Biervliet op 6 oktober 1944 161
11.10 Luchtaanvallen op Isabellasluis 12 t/m 14 oktober 1944 164
11.11 Raketbeschieting bij Koninginnehaven op 13 oktober 1944 172
11.12 Luchtaanvallen bij Nieuwlandse Molen op 13 oktober 1944 173
12 ANALYSE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN 175
12.1 Gotha IV bommenwerper, 28 september 1917 175
12.2 Potez 631 jachtvliegtuig, 11 mei 1940 176
12.3 Bristol Blenheim IV bommenwerper, 12 augustus 1941 176
12.4 Supermarine Spitfire IIA, 12 augustus 1941 177
12.5 Vickers Wellington IC bommenwerper, 10 september 1942 178
12.6 De Havilland Mosquito IV bommenwerper, 22 december 1942 179
12.7 Boeing B-17F bommenwerper, 22 juni 1943 180
12.8 Short Stirling III bommenwerper, 4 juli 1943 182
12.9 Boeing B-17F bommenwerper, 12 augustus 1943 184
12.10 Messerschmitt Bf 109 jachtvliegtuig, 19 augustus 1943 185
12.11 Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper, 17 september 1944, Zevenaarpolder 186
12.12 Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper, 17 september 1944, Vlooswijkpolder 187
12.13 Focke Wulf 190 D-9 jachtbommenwerper, 1 januari 1945 188
13 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN IN DE WESTERSCHELDE 190
13.1 Analyse luchtoorlog 190
13.1.1 Aanvallen op schepen 190
13.1.2 Noodafworpen 192
13.1.3 Vliegtuigwrakken 192
13.1.4 Luchtafweergeschut 192
13.1.5 Afbakening NGE-Risicogebied 193
13.2 Analyse zeemijnen 193
13.3 Analyse artilleriebeschietingen in oktober 1944 197
13.4 Analyse aanvallen door Duitse boten op 27 oktober 1944 en 1 november 1944 199
14 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN BEVRIJDING 1944 201

14.1 De bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen 201
14.1.1 14 september 1944 201
14.1.2 16 september 1944 202
14.1.3 17 september 1944 203
14.1.4 18 september 1944 204
14.1.5 19 september 1944 205
14.1.6 20 september 1944 207
14.1.7 21 september 1944 208
14.1.8 22 september 1944 208
14.1.9 Afbakening NGE-Risicogebieden 208
14.2 De strijd om de Isabellasluis 217
14.3 De bevrijding van Biervliet 221
14.3.1 28 september 1944 t/m 8 oktober 1944 222
14.3.2 9 oktober 1944 222
14.3.3 10 oktober 1944 224
14.3.4 11 oktober 1944 225
14.3.5 12 en 13 oktober 1944 226
14.3.6 14 en 15 oktober 1944 227
14.3.7 Afbakening NGE-Risicogebied 228

15 MIJNENVELDEN 234

15.1 Mijnenverdachte gebieden op stafkaart 22: SE Axel 234
15.1.1 Mijnenverdacht gebied 1 235
15.1.2 Mijnenverdacht gebied 2 236
15.1.3 Mijnenverdacht gebied 3 237
15.2 Mijnenveld en mijnenverdachte gebieden op stafkaart 22: SW Philippine 238
15.2.1 Mijnenverdacht gebieden 6 en 7 238
15.2.2 Mijnenveld 8 238
15.3 Vondsten van mijnen buiten mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden 239

16 MILITAIRE INFRASTRUCTUUR 240

16.1 Loopgraven 240
16.2 Wapenopstellingen 241
16.3 Geschutopstellingen 241
16.4 Verdedigingswerken 242

17 MUNITIEDUMP 244

17.1 Dolle Dinsdag, 5 september 1944 244
17.2 Munitiedump Noorddijk 9 245
17.3 Provinciaal onderzoek munitiedump Zeeland 247

18 OVERIGE OORLOGSHANDELINGEN 251

18.1 Opgeblazen munitietrein bij Sluiskil in september 1944 251
18.2 Duitse Schietterein in de Braakman 254
18.3 Vondsten van brandbommen ten noorden van Koewacht 258

19 LEEMTEN IN KENNIS 259

19.1 Leemten in kennis 259
19.1.1 Leemten in kennis algemeen 259
19.1.2 Leemten in kennis bombardementen Eerste Wereldoorlog 259
19.1.3 Leemten in kennis oorlogshandelingen mei 1940 259

19.1.4 Leemten in kennis bombardementen 1940 ... 259
19.1.5 Leemten in kennis bombardementen 1941 ... 260
19.1.6 Leemten in kennis bombardementen 1942 ... 260
19.1.7 Leemten in kennis bombardementen 1943 ... 260
19.1.8 Leemten in kennis bombardementen en luchtaanvallen 1944 ... 261
19.1.9 Leemten in kennis neergestorte vliegtuigen ... 261
19.1.10 Leemten in kennis oorlogshandelingen Westerschelde ... 261
19.1.11 Leemten in kennis oorlogshandelingen bevrijding 1944 ... 261
19.1.12 Leemten in kennis munitiedump ... 261
19.1.13 Leemten in kennis overige oorlogshandelingen ... 261
19.2 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN ... 261

20 CONCLUSIE EN ADVIES ... 266

20.1 CONCLUSIE HVO-NGE ... 266
20.2 ADVIES ... 266
20.2.1 Beleidskaart ... 267
20.2.2 Projectgebonden Risicoanalyse ... 267
20.2.3 Offshore risico's ... 268
20.2.4 Protocol spontaan aantreffen van NGE ... 268
20.2.5 Actualisatie NGE-Risicokaart ... 268

21 BIJLAGEN ... 270

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST ... 271
BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR ... 281
BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN ... 457
BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN ... 548
BIJLAGE 5 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN EN MMOD-ARCHIEF ... 624
BIJLAGE 6 EOD: MIJNENVELDKAARTEN EN MIJNENRUIMRAPPORTEN ... 626
BIJLAGE 7 CARTOGRAFISCH MATERIAAL ... 629
BIJLAGE 8 V-1 EN V-2 INSLAGEN ... 641
BIJLAGE 9 OVERZICHT LUCHTFOTO'S ... 642
BIJLAGE 10 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN ... 646
BIJLAGE 11 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST ... 655
BIJLAGE 12 TEKENINGEN (LOSBLADIG) ... 656

1 INLEIDING

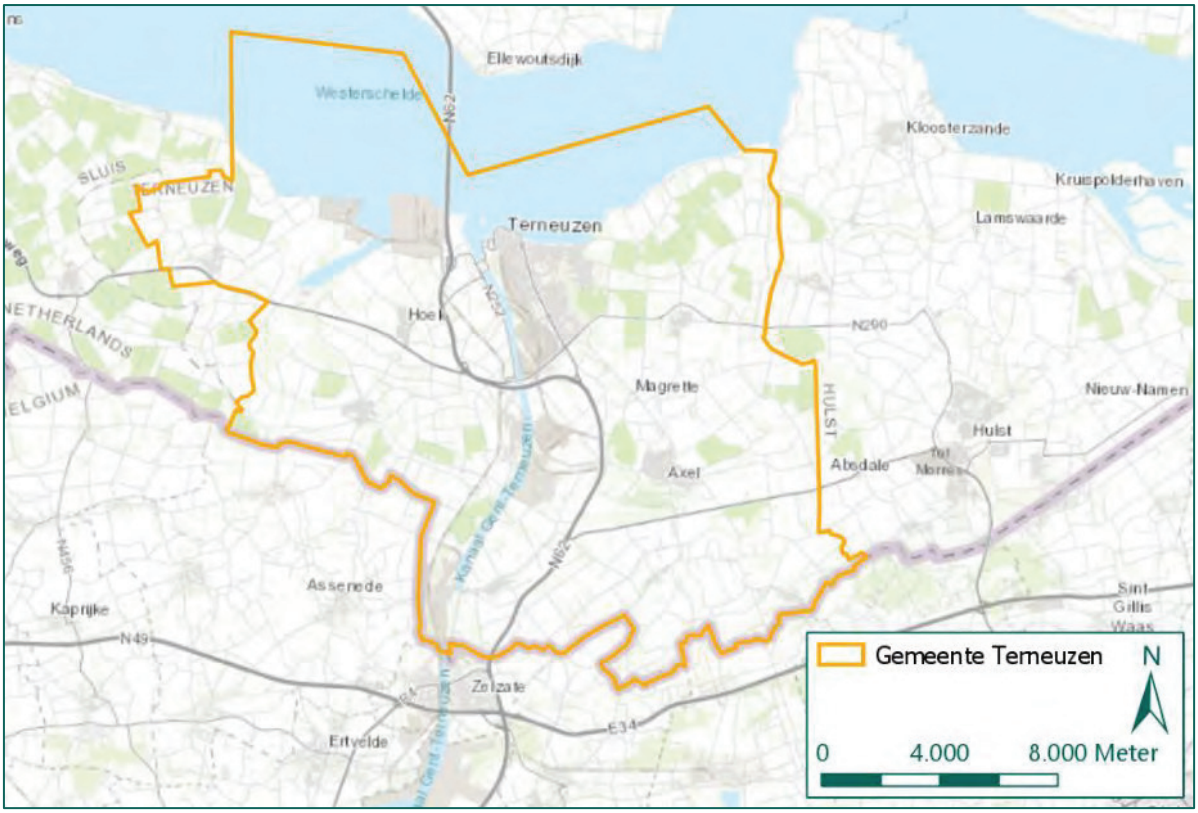
In dit hoofdstuk is beschreven wat de aanleiding is voor het uitvoeren van het Historisch Vooronderzoek-Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE). Daarnaast zijn het onderzoeksgebied, het doel van het onderzoek en de methodiek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een leeswijzer.

1.1 AANLEIDING

In verband met toekomstige grondroerende werkzaamheden binnen de gemeente Terneuzen, zoals de aanleg van de nieuwe zeesluis bij Terneuzen, hebben de Gemeente Terneuzen en North Sea Port gezamenlijk besloten om een gemeentedekkend HVO-NGE uit te laten voeren. Door het opstellen van een gemeentedekkend HVO-NGE zijn projectmatige historische vooronderzoeken in het vervolg niet meer nodig. In voorliggend onderzoek zijn alle risico's met betrekking tot achtergebleven NGE in kaart gebracht; een zogenaamde NGE-Risicokaart voor de gemeente Terneuzen. Bij de planning van toekomstige projecten kan met de NGE-Risicokaart al in een vroeg stadium rekening gehouden worden met NGE.

1.2 ONDERZOEKSGEBIED

Het onderzoeksgebied betreft de gehele gemeente Terneuzen.

Figuur 1: Onderzoeksgebied. (Bron ondergrond: ESRI).

1.3 DOEL

Doel van het HVO-NGE is antwoord te geven op de volgende vragen:

- Is sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) het onderzoeksgebied naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede Niet Gesprongen Explosieven (NGE) kunnen worden verwacht?
- Wat is het advies met betrekking tot de (voorbereiding op de) uit te voeren werkzaamheden?

1.4 METHODIEK

De rapportage is opgesteld volgens het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE, versie 2016). Aan de hand van een aantal bronnen wordt NGE-gerelateerde informatie van het onderzoeksgebied geïnventariseerd. In de inventarisatie van het bronnenmateriaal wordt gezocht naar gebeurtenissen die hebben geleid tot het in de bodem komen van NGE en gebeurtenissen die hebben geleid tot het verwijderen van NGE uit de bodem.

Uit de geraadpleegde (historische) bronnen komen oorlogshandelingen naar voren.[1] Per oorlogshandeling wordt beoordeeld of deze relevant is voor het onderzoeksgebied en of voldoende historische gegevens beschikbaar zijn voor het analyseren van de oorlogshandeling.
Deze beoordeling bestaat uit het beantwoorden van de volgende vragen:

Vond de oorlogshandeling plaats binnen het onderzoeksgebied?

- De oorlogshandeling heeft betrekking op het onderzoeksgebied. De oorlogshandeling wordt opgenomen in de oorlogshandelingenlijst.
- De oorlogshandeling vond buiten het onderzoeksgebied plaats. De oorlogshandeling is niet relevant en wordt niet verder genanalyseerd.

Wordt de exacte locatie van de oorlogshandeling binnen het onderzoeksgebied duidelijk uit het bronnenmateriaal?

- De locatie van de oorlogshandeling kan nauwkeurig worden herleid aan de hand van het bronnenmateriaal. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- De locatie van de oorlogshandeling kan niet met voldoende zekerheid en nauwkeurigheid worden vastgesteld. De oorlogshandeling kan niet nader worden geanalyseerd.

Zijn meerdere bronnen beschikbaar, of wordt de oorlogshandeling door één betrouwbare bron vermeld?

- Er is sprake van één betrouwbare bron of meerdere bronnen die de oorlogshandeling bevestigen. De oorlogshandeling kan worden geanalyseerd.
- Eén onvoldoende betrouwbare bron vermeldt de oorlogshandeling. De oorlogshandeling wordt gemeld in de oorlogshandelingenlijst, maar het is niet mogelijk deze te analyseren.

Op basis van analyse van de relevante oorlogshandelingen wordt vastgesteld of binnen het onderzoeksgebied een aantoonbaar verhoogd risico bestaat op het aantreffen van NGE. Als dat het geval is, wordt het NGE-Risicogebied horizontaal afgebakend naar de situatie van 1940-1945 en wordt een advies gegeven. Het eindresultaat betreft deze rapportage en, in het geval van een positief advies, een bijbehorende NGE-Risicokaart.

Bij het opstellen van het HVO-NGE is gebruik gemaakt van ArcGIS Pro 2.2.2[2]. Binnen dit geografische informatiesysteem zijn kaartmateriaal en luchtfoto's ingepast op de hedendaagse topografische kaart. Daarnaast is GIS gebruikt voor het aanduiden van locaties waar oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden op basis van de oorlogshandelingenlijst (zie hoofdstuk 3) en het intekenen van NGE-Risicogebieden, militaire infrastructuur etc.

Het onderzoek is uitgevoerd door een projectteam bestaande uit Historici, een GIS-specialist en een Senior OCE-deskundige. Op pagina 1 van dit rapport staan de betrokken deskundigen vermeld.

1 Oorlogshandelingen worden gedefinieerd als 'gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE'. Voorbeelden van dergelijke gebeurtenissen zijn opgenomen in de begrippenlijst in bijlage 1.

2 In het vervolg aangeduid als GIS.

1.5 ONDERZOEKSUITSLUITINGEN

In overeenkomst met de uitgebrachte offerte, is een aantal onderzoeksuitsluitingen vastgesteld. In dit HVO-NGE worden de volgende zaken uitgesloten:

- Hoeveelheid achtergebleven NGE. De hoeveelheid achtergebleven NGE is uitsluitend aangegeven indien dit kon worden achterhaald op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Indien dit niet mogelijk was, is dit als onbekend genoteerd.
- Contra-indicaties. Ontwikkelingen in de periode 1945 tot heden worden in dit HVO-NGE niet onderzocht. Het vaststellen van contra-indicaties op basis van historisch onderzoek wordt door REASeuro als te beperkt beschouwd. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied wordt geadviseerd de contra-indicaties en de gevolgen hiervan in een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) op te nemen.
- Verticale afbakening. De verticale afbakening van de NGE-Risicogebieden hangt nauw samen met vast te stellen contra-indicaties, zoals het afgraven of ophogen van gebieden. Het nauwkeurig vaststellen van een verticale afbakening wordt om deze reden niet in het historisch vooronderzoek verricht. Indien sprake is van een NGE-Risicogebied, wordt geadviseerd de verticale afbakening vast te stellen in een PRA-NGE. Wel is in dit HVO-NGE een indicatieve maximale penetratiediepte opgenomen ten opzichte van het maaiveld ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. De maximale penetratiediepte vormt de ondergrens van de verticale afbakening. Deze wordt hoofdzakelijk bepaald door de weerstand van de bodem en de wijze waarop het betreffende NGE in het gebied terecht is gekomen.

1.6 LEESWIJZER

In hoofdstuk 2 zijn de geraadpleegde bronnen opgenomen. Op basis van deze bronnen is in hoofdstuk 4 een oorlogshandelingenlijst samengesteld. De oorlogshandelingen die als relevant zijn aangemerkt in de gebeurtenissenlijst, worden in de daaropvolgende hoofdstukken geanalyseerd om vast te stellen of sprake is van een NGE-Risicogebied. Tot slot is in hoofdstuk 20 het advies opgenomen.
Een begrippenlijst ter verduidelijking is opgenomen in bijlage 1. Uitgebreide opsommingen van de geraadpleegde bronnen met aanvullende toelichting zijn weergegeven in bijlage 2 tot en met 10. Bijlage 11 bevat een checklist op basis van het WSCS-OCE. De tekeningen zijn opgenomen in bijlage 12.

2 INVENTARISATIE BRONNENMATERIAAL

In dit hoofdstuk is beschreven welke bronnen zijn geraadpleegd. Per geraadpleegde bron is in de bijlagen een overzicht opgenomen van het verzamelde bronnenmateriaal. Volgens het WSCS-OCE dient een aantal bronnen verplicht en aanvullend te worden geraadpleegd. REAseuro voldoet aan de gestelde eisen in het WSCS-OCE en raadpleegt daarnaast aanvullende bronnen die niet verplicht zijn gesteld. De bronnen die voor dit HVO-NGE zijn geraadpleegd, zijn weergegeven in Tabel 1.

Bron	Verplicht volgens WSCS-OCE	Geraadpleegd voor voorliggend HVO-NGE
Literatuur	□	■
Nederlandse archieven		
Gemeentelijk archief	□	■
Provinciaal archief	□	■
Nationaal Archief (NA)		■
Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)		■
NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)		■
Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD) • Munitieruimrapporten • Mijnenveldkaarten • MMOD[3]-archief	 □ □ □	 ■ ■ ■
Luchtfotocollecties		
Bibliotheek Wageningen Universiteit	□	■
Topografische Dienst Kadaster (Zwolle) • Luchtfotocollectie • Geallieerde stafkaartencollectie	 □	 ■ ■
The National Collection of Aerial Photography (NCAP, Edinburgh, UK)		■
Luftbilddatenbank (Estenfeld, DE)		
Laurier Military History Archive (LMH, Waterloo, CA)		■
War Heritage Institute (Brussel, BE)		■
Internationale archieven		
The National Archives (Londen, UK)		■
Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (Freiburg, DE)		■
National Archives and Records Administration (College Park (MD), US)		■
Library and Archives Canada (Ottawa, CA)		■
Overige bronnen		
Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945		■
Vergeltungswaffen: V1 en V2 inslagen in Nederland		■
Databank Bevrijdingsmuseum Zeeland (DBZ)		■
Hydrografische dienst Koninklijke Marine		■
Nederlandse Kustwacht		■
Getuigen / locatiedeskundigen		
In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken		■

Tabel 1: Geraadpleegde bronnen.

Literatuur

In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de geraadpleegde literatuur. In de literatuur is gezocht naar beschrijvingen van voor het onderzoeksgebied mogelijk relevante gebeurtenissen. Deze gebeurtenissen zijn per tijdvak in de in bijlage 2 opgenomen tabellen weergegeven. Per gebeurtenis is een verwijzing opgenomen naar de betreffende bron en bladzijde.

[3] MMOD staat voor Mijn- en Munitieopruimingsdienst en was een van de voorlopers van de EOD.

Gemeentelijk en Provinciaal Archief

De gemeentearchieven van Axel, Hulst, Sluis en Terneuzen en het provinciaal archief van Zeeland zijn geraadpleegd. In ieder geval is conform de richtlijnen van het WSCS-OCE gezocht naar stukken van de luchtbeschermingsdienst, oorlogsschaderapporten en stukken met betrekking tot geruimde NGE. Daarnaast is gezocht naar overige stukken met betrekking tot NGE. In bijlage 3 is een gedetailleerd overzicht opgenomen van alle geraadpleegde archieven en inventarissen en de informatie die in de archieven en inventarissen is aangetroffen.

Nationaal Archief (NA) in Den Haag

In het NA zijn onder andere het archief van de Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, het archief van de Commissie van Proefneming en het Bunkerarchief geraadpleegd. Dit heeft informatie opgeleverd over de gemeente Terneuzen, zie bijlage 3.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) in Den Haag

Het NIMH beheert onder andere de collecties Marinemonografie (Collectie 092), Gevechtsverslagen en –rapporten mei 1940 (Collectie 409), De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie (Collectie 492) en Duitse verdedigingswerken (Collectie 575). De collecties 409 en 575 dienen volgens het WSCS-OCE te worden geraadpleegd indien er aanwijzingen zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in mei 1940 of dat er Duitse stellingen hebben gelegen. Om vast te stellen of binnen het onderzoeksgebied sprake was van grondgevechten is de collectie 492 geraadpleegd. Hieruit is gebleken dat dit niet het geval was, waardoor de collectie 409 niet is geraadpleegd.

Aangezien in het overige geraadpleegde bronnenmateriaal aanwijzingen zijn aangetroffen dat binnen de gemeente Terneuzen Duitse militaire infrastructuur was geplaatst, is collectie 575 geraadpleegd. Verder beschikt het NIMH over een reeks luchtfoto's die voor de Tweede Wereldoorlog zijn genomen. Deze collectie is ter aanvulling ingezien. De resultaten van het raadplegen van het NIMH zijn verwerkt in bijlage 3.

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD) in Amsterdam

Het NIOD beschikt over de archieven van de diverse bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorbeelden hiervan zijn archieven van de Duitse politie-instanties en de archieven van de Duitse militaire staf in Nederland. In het NIOD is relevante informatie aangetroffen over de gemeente Terneuzen, zie bijlage 3.

Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD)

De EOD heeft de inventarissen van de munitieruimrapporten[4] beschikbaar gesteld. Dit zijn de munitieruimingen die zij van 1971 tot en met heden door heel Nederland hebben uitgevoerd. In bijlage 5 is een overzicht opgenomen van de in de gemeente Terneuzen verrichte ruimingen.

Daarnaast is bij de EOD nagevraagd of in het onderzoeksgebied mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden hebben gelegen. De EOD heeft overzichtskaarten aangeleverd die informatie bieden over de mogelijke aanwezigheid van mijnenvelden binnen de gemeente Terneuzen, zie bijlage 6.

Tot slot is het MMOD-archief geraadpleegd. De MMOD is een voorloper van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. Het MMOD-archief is ondergebracht in de Semi-Statische Archiefdiensten (SSA) in Rijswijk. In het MMOD-archief is informatie over de gemeente Terneuzen aangetroffen, zie bijlage 5.

[4] Beschikbaar van 1971 tot heden. De munitieruimrapporten worden ook wel MORA's of UO's genoemd.

Geallieerde stafkaart

Bij de afdeling GEO-informatie van het Kadaster in Zwolle is de geallieerde stafkaart besteld. De geallieerde stafkaart is gebruikt om te achterhalen of bombardementen in het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Tijdens de Tweede Wereldoorlog maakten de geallieerden gebruik van het zogenaamde Nord du Guerre-coördinaatsysteem. Deze coördinaten staan op de stafkaart vermeld. Op de stafkaart zijn de voor het onderzoeksgebied relevante kaartvierkanten geselecteerd, zie bijlage 7. Met behulp hiervan is vastgesteld of er bombardementen binnen de kaartvierkanten of de onderliggende coördinaten hebben plaatsgevonden. Naast de reguliere versie van de stafkaart is ook gezocht naar een versie met een *defence overprint*. Op deze versie staan bij de geallieerde inlichtingendiensten bekende Duitse stellingen aangegeven. Deze defence overprint is beschikbaar gebleken, en is opgenomen in bijlage 7.

Luchtfoto's

De volgende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van luchtfoto's van tijdens en vlak na de oorlog:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).
- Luchtfotocollectie Laurier Military History Archive in Waterloo, Canada (LMH).
- Luchtfotocollectie War Heritage Institute in Brussel, België (WHI).

In bijlage 9 is een overzicht opgenomen van de gegeorefereerde en geanalyseerde luchtfoto's van het onderzoeksgebied en is de selectie van deze luchtfoto's gemotiveerd. De luchtfoto's geven informatie over de situatie in oorlogstijd en mogelijk zijn sporen van de oorlog, zoals kraters en verdedigingsstellingen, waar te nemen. De luchtfoto's zijn ingepast in tekening 01.

The National Archives (TNA) in Londen

REASeuro beschikt over kopieën van diverse gegevens uit The National Archives in Londen. Het betreft voornamelijk kopieën van de Operations Record Books (ORB's) van de 2nd Tactical Air Force. Deze luchtmacht voerde in 1944 en 1945 inleidende bombardementen uit vooruitlopend op de geallieerde troepenbeweging. Daarnaast beschikt REASeuro over een groot aantal ORB's van de Engelse eenheden Coastal Command, Bomber Command en Fighter Command. Tot slot zijn ook de ORB's van de zogenaamde Auster Squadrons geraadpleegd. Deze squadrons waren uitgerust met kleine waarnemingsvliegtuigen die de Duitse posities doorgaven aan de artillerie-eenheden. Er is gezocht naar luchtaanvallen en artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in het onderzoeksgebied. In bijlage 4 is deze informatie opgenomen.

Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv (BAMA) in Freiburg

De database van REASeuro bevat diverse stukken uit het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv in Freiburg. Deze afdeling van de Duitse nationale archieven bevat stukken van de Duitse krijgsmacht tussen 1495 en 1990. REASeuro beschikt over krijgsdagboeken, kaarten, correspondentie en luchtfoto's van de Duitse luchtmacht en marine uit de Tweede Wereldoorlog. In deze stukken is gezocht naar relevante informatie voor het onderzoeksgebied. Het raadplegen van het BAMA heeft relevante resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 4.

National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD)

REASeuro beschikt over een collectie archiefstukken uit de Amerikaanse National Archives and Records Administration. Het betreft stukken met betrekking tot de activiteiten van de Amerikaanse luchtmacht, zoals de Mission Reports, luchtfoto's en stukken van de militaire inlichtingendienst. Het raadplegen van de NARA heeft relevante resultaten opgeleverd voor dit onderzoek, zie bijlage 4.

Library and Archives of Canada (LAC) in Ottawa

Het LAC bevat de archieven van het Canadese leger. Een deel van de collectie is digitaal beschikbaar. In de digitale collectie is gezocht naar relevante stafkaarten met *defence overprint*. Het raadplegen van het LAC heeft relevant kaartmateriaal opgeleverd, zie bijlage 7.

Verliesregister Studiegroep Luchtoorlog (SGLO)

De Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 houdt een onlineregister bij van alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het betreft een overzicht van meer dan zesduizend neergekomen vliegtuigen. Dit register is geraadpleegd, de resultaten zijn verwerkt in bijlage 2.

V1- en V2-inslagen

De website http://www.vergeltungswaffen.nl geeft een overzicht van neergekomen *Vergeltungswaffen* (Vergeldingswapens) in Nederland. Het vormt een aanvulling op de overige bronnen over V-wapens zoals de gemeentearchieven. Vanaf 1944 probeerde het Duitse leger het tij van de oorlog te keren door de inzet van speciale V-wapens. De V-1 is een onbemand straalvliegtuig met explosieve lading, de V-2 is een ballistische raket met explosieve gevechtskop. Het raadplegen van de website heeft resultaten opgeleverd voor dit HVO-NGE, zie bijlage 8.

Hydrografische Dienst

Bij de Hydrografische Dienst zijn de meest recente zeekaarten van het analysegebied geraadpleegd om te zien of scheepswrakken aanwezig zijn. Daarnaast is het wrakkenregister (HP 39) geraadpleegd om meer inzicht te verkrijgen in de achtergrond van deze scheepswrakken. De resultaten van het raadplegen van deze informatie zijn opgenomen in bijlage 7.

Databank Bevrijdingsmuseum Zeeland

Op de website[5] van de Databank Zeeland is de crashkaart van het Zeeuwse Bevrijdingsmuseum geraadpleegd. Op deze kaart staan de vliegtuigcrashes in Zeeland weergegeven. Een uitsnede van deze crashkaart is in bijlage 7 opgenomen.

Naoorlogse munitieruimingen op zee: Kustwacht en OSPAR

Via de marine zijn de gegevens van de Kustwacht met betrekking tot de coördinaten van aangetroffen munitie in de Noordzee verkregen. Aan de hand van deze coördinaten kan worden onderzocht of munitieruimingen nabij het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden. Een tweede instantie die bijhoudt waar op zee munitie wordt aangetroffen, is de Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic, of OSPAR. Ook de munitie vondsten vermeldt in deze database zijn geraadpleegd. Raadpleging van de gegevens van de Kustwacht en OSPAR heeft voor voorliggend HVO-NGE geen informatie opgeleverd.

Getuigen en locatiedeskundigen

Voor dit HVO-NGE zijn geen getuigen gehoord, omdat de bovenstaande bronnen voldoende informatie met betrekking tot het onderzoeksgebied bevatten.

In het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken

In de database van REASeuro is gezocht naar in het verleden uitgevoerde NGE-bodemonderzoeken die relevant zijn voor het voorliggende HVO-NGE. Mogelijk relevante NGE-bodemonderzoeken omvatten Historische Vooronderzoeken, Projectgebonden Risicoanalyses, Detectierapporten en Proces-verbalen van Oplevering. In bijlage 10 is weergegeven welke in het verleden uitgevoerde onderzoeken in de omgeving zijn uitgevoerd.

---

5 Bevrijdingsmuseum Zeeland, 'Vliegtuigcrashes in Zeeland op de kaart' http://www.databankzeelandwo2.nl/index.php/nl/databanken/vliegtuigen/kaart.

3 WERKWIJZE AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Zoals zal blijken uit de volgende hoofdstukken bevinden zich in de gemeente Terneuzen diverse NGE-Risicogebieden. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de afbakening van deze NGE-Risicogebieden tot stand is gekomen.

3.1 ALGEMEEN

In principe geldt dat heel Nederland niet verdacht is op de aanwezigheid van NGE, totdat op basis van feitelijk bronnenmateriaal het tegendeel wordt bewezen. Bij een HVO-NGE wordt getracht voldoende feitelijk bronnenmateriaal te vinden, op basis waarvan het gerede vermoeden op de aanwezigheid van NGE al of niet kan worden onderbouwd. Het is niet uit te sluiten dat buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden NGE worden aangetroffen. Het is evengoed mogelijk dat in een NGE-Risicogebied tijdens de opsporing geen NGE wordt aangetroffen. Dit kan worden veroorzaakt door het ontbreken van feitelijke informatie.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden op basis van historisch feitenmateriaal is geen 'exacte wetenschap'. De afbakening van NGE-Risicogebieden gebeurt waar mogelijk conform bijlage 3 van het WSCS-OCE. Wanneer het toepassen van de richtlijnen uit het WSCS-OCE niet mogelijk of ontoereikend is, wordt gemotiveerd afgeweken van deze richtlijnen. Op grond van het verzamelde feitenmateriaal en '*expert judgement*' wordt getracht het NGE-Risicogebied zo goed mogelijk af te bakenen.

3.2 NAUWKEURIGHEID AFBAKENING

Bij dit HVO-NGE is rekening gehouden met een aantal factoren die van invloed zijn op de nauwkeurigheid van de afgebakende NGE-Risicogebieden, namelijk:

1. De horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.
2. De cartografische onnauwkeurigheid en de onnauwkeurigheid van het bronnenmateriaal.
3. Onduidelijke locatieomschrijvingen in de broninformatie.

In de volgende paragrafen worden deze factoren toegelicht.

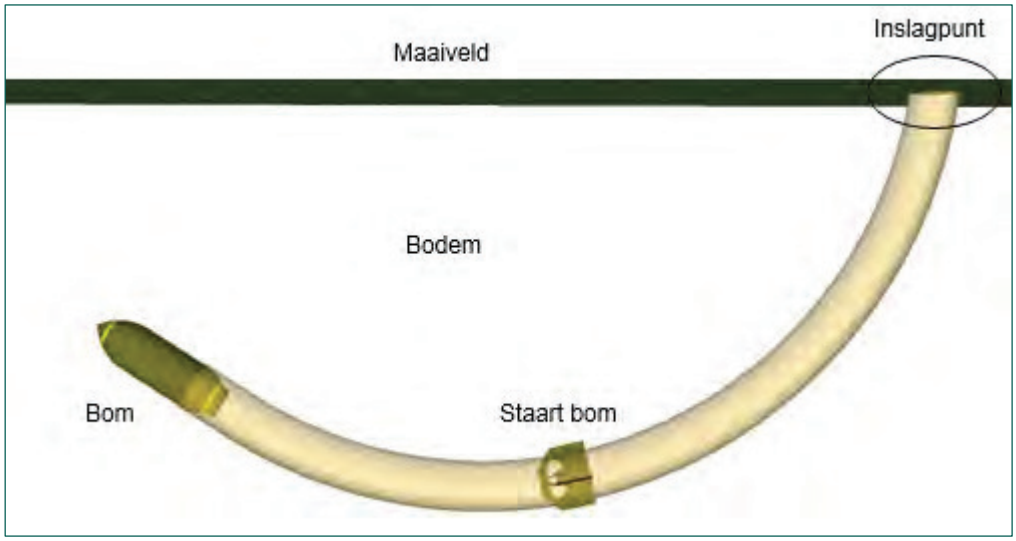
3.2.1 Horizontale verplaatsing NGE in de bodem

Na inslag in de bodem kan een blindganger van een vliegtuigbom, door zijn kinetische energie, ondergronds nog een aanzienlijke horizontale afstand afleggen. De afstand die een blindganger kan afleggen, is afhankelijk van diverse factoren, waaronder de bodemopbouw. Op basis van een studie van diverse onderzoeken door onder andere de Amerikaanse luchtmacht, wordt de maximale ondergrondse horizontale verplaatsing als volgt vastgesteld per kaliber vliegtuigbom:

Gewicht vliegtuigbom in lbs.	Maximale verplaatsing in meters (**Afgerond**)
100	5,48 (**6,0**)
250	5,48 (**6,0**)
500	7,1 (**8,0**)
1.000	8,0 (**8,0**)
2.000	9,5 (**10,0**)
>2.000	11,66 (**12,0**)

Tabel 2: Ondergrondse horizontale verplaatsing van afwerpmunitie, per kaliber.

De afstand van de horizontale verplaatsing wordt door REASeuro bij de in de richtlijn voor afbakening genoemde afstand opgeteld om het NGE-Risicogebied af te bakenen. In de figuur op de volgende pagina is een voorbeeld weergegeven van de horizontale verplaatsing van een blindganger na inslag in de bodem.

Figuur 2: Horizontale verplaatsing van een blindganger van een vliegtuigbom.

3.2.2 Cartografische onnauwkeurigheid

Het is gebleken dat bij de inpassing van de diverse kaarten (de huidige ondergrond, geallieerde stafkaarten etc.) en luchtfoto's enige onnauwkeurigheid onvermijdbaar is. De onnauwkeurigheid verschilt per kaart en luchtfoto. Voor dit vooronderzoek zijn diverse luchtfoto's besteld, die zijn ingepast in GIS. De afwijking bij het inpassen van deze luchtfoto's is variabel en is afhankelijk van het aantal herkenningspunten op de luchtfoto. Bij het intekenen van NGE-Risicogebieden op basis van deze luchtfoto's wordt een buffer in acht genomen ter ondervanging van deze cartografische afwijking.

Luchtfoto's zijn waardevolle bronnen voor het achterhalen van de exacte locatie van oorlogshandelingen. Toch beschikken ook luchtfoto's over grote onnauwkeurigheid. Deze onnauwkeurigheid kan worden veroorzaakt door de kwaliteit van de foto: op een korrelige foto zijn bomkraters moeilijk waarneembaar. Ook haarscherpe luchtfoto's kennen echter beperkingen. Als een luchtfoto is gemaakt van een gebied dat anno 2018 volledig is veranderd, is het inpassen van de luchtfoto op de huidige ondergrond niet mogelijk zonder enige onnauwkeurigheid.
Naast het inpassen speelt ook de vertekening door de cameralens een rol in deze onnauwkeurigheid. De bolling van de lens zorgt met name bij de rand van de foto's voor een vervorming van het beeld. Hoewel bij het inpassen van luchtfoto's wordt gepoogd de onnauwkeurigheid zo ver mogelijk te verkleinen, is het tot nul reduceren van de afwijking zelden mogelijk.

Sommige bronnen, met name ORB's, maken gebruik van het Nord du Guerre-coördinatenstelsel om de locatie van oorlogshandelingen weer te geven. Piloten van bommenwerpers en jachtbommenwerpers noteerden hun waarnemingen met een coördinaat in de logboeken. Het Nord du Guerre-coördinatenstelsel is opgedeeld in kilometervakken, die zijn weergegeven op de geallieerde stafkaart. In bijlage 7 is een voorbeeld opgenomen van een kaartvierkant. Bij het noteren van coördinaten vanaf deze kaart is sprake van drie soorten onnauwkeurigheden:

1. Notatie onnauwkeurigheid

In de notatie van coördinaten zit altijd een afwijking, deze afwijking is afhankelijk van het aantal cijfers, waarmee het coördinaat is genoteerd. Bij een zescijferig coördinaat bedraagt deze onnauwkeurigheid 100 meter. Bij een achtcijferige notatie is dit 10 meter. Dit houdt in dat bij een achtcijferig coördinaat geen punt maar een vak van 10x10 meter wordt aangeduid waarbinnen het doelwit zich bevindt.

2. Projectie van de geallieerde stafkaart

De geallieerde stafkaart is samengesteld op basis van vooroorlogse kaarten, die gedurende de oorlogsjaren zijn geüpdatet en aangevuld met nieuwe informatie. Door de beperking van de techniek en gebrek aan de mogelijkheid om gebieden goed in te meten, is de kaart onnauwkeurig, zie Figuur 3. In het figuur zijn twee afbeeldingen opgenomen.
Links is de huidige nauwkeurige ondergrond weergegeven waarbij een deel van een straat is opgemeten. In het figuur rechts is een deel van de geallieerde stafkaart weergegeven, waarbij hetzelfde deel van de straat (Nieuwstraat in Terneuzen) is opgemeten. Het verschil in afstand bedraagt 13 meter.
Bij productie van kaarten worden de kaartelementen vertekend weergegeven om een overzichtelijk kaartbeeld te creëren, bijvoorbeeld wegen zijn breder weergegeven dan dat ze in werkelijkheid op schaal zouden moeten worden ingetekend, anders zouden ze niet zichtbaar zijn.

Figuur 3: Weergave verschil huidige ondergrond en geallieerde stafkaart. (Bronnen: ESRI en Kadaster).

3. Waarnemingsonnauwkeurigheid van de piloot

Veel luchtaanvallen werden onder moeilijke omstandigheden uitgevoerd. Vaak was het nacht, bewolkt, slecht weer of lagen de vliegtuigen onder vuur van Duits luchtafweergeschut. Daarnaast waren de navigatiemiddelen in de Tweede Wereldoorlog niet zo ver ontwikkeld. Piloten hadden tijdens de missies stafkaarten om zich te kunnen oriënteren. Hierdoor kunnen waarnemingen slecht genoteerd zijn en afwijken van de werkelijkheid. Gebrekkige waarneming leidde er bijvoorbeeld toe dat de piloten meldden Vlissingen te hebben gebombardeerd, terwijl de bommen in werkelijkheid in de gemeente Terneuzen neerkwamen. In desbetreffend geval werd in de ORB's het aanvalsdoel verkeerd benoemd.

De combinatie van deze onnauwkeurigheden leidt tot een relatief grote onnauwkeurigheid bij het intekenen van oorlogshandelingen op basis van ORB's. Indien mogelijk wordt daarom altijd een tweede bron (bijv. luchtfoto) gebruikt om het betreffende NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.2.3 Onduidelijke locatieomschrijving of soort NGE

In de verschillende geraadpleegde bronnen is informatie aangetroffen, waarvan de locatieverwijzing onvoldoende concreet is om een NGE-Risicogebied af te kunnen bakenen. Hieronder wordt een aantal veel voorkomende voorbeelden gegeven, waardoor een (locatie-)omschrijving in een bron niet nauwkeurig is.

- Neergestorte vliegtuigen
  In het geval van de neergestorte vliegtuigen blijkt dat de locatieomschrijving vaak niet specifiek is. Zo

wordt bijvoorbeeld als locatie van een neergestort vliegtuig enkel een plaatsnaam gegeven. Op basis van die vage locatieomschrijving is het niet mogelijk een gebied af te bakenen.

- Soort NGE
  Ook de soort NGE is vaak niet concreet weergegeven. Zo komt het voor dat in de gemeentelijke archieven of literatuur wordt gesproken van 'granaten'. Echter, over de nationaliteit en het kaliber wordt geen informatie gegeven.
- Onbekende locaties
  In sommige gevallen is van oorlogsgerelateerde gebeurtenissen niet of onvoldoende bekend waar ze hebben plaatsgevonden. Zo werd in de gemeente Terneuzen meermaals melding gemaakt van neergekomen bommen 'in een weiland' of 'in het kanaal'. De precieze locaties kunnen aan de hand van de overige bronnen niet meer worden achterhaald.

3.2.4 Wijzigingen van straatnamen en huisnummers

In de naoorlogse periode hebben binnen de gemeente Terneuzen diverse wijzigingen plaatsgevonden met betrekking tot straatnamen en huisnummers. In het gemeentearchief van Axel, Hulst, Sluis en Terneuzen zijn diverse archiefstukken geraadpleegd over deze wijzigingen. Daarnaast zijn via het gemeentearchief Terneuzen diverse lijsten verkregen, van o.a. de voormalige gemeentes Hoek en Zaamslag, van de vernummering van huisnummers na de Tweede Wereldoorlog naar huidige straatnamen. Bij het analyseren van oorlogshandelingen is rekening gehouden met deze wijzigingen om exacte locaties te kunnen bepalen.

3.3 AFBAKENING VERDACHTE GEBIEDEN

Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is bepaald of ten gevolge van een oorlogshandeling mogelijk NGE kunnen zijn achtergebleven. Als dat het geval is, is een NGE-Risicogebied afgebakend. Deze NGE-Risicogebieden zijn na overleg tussen historici en een Senior OCE-deskundige zo goed mogelijk afgebakend, waarbij de richtlijnen voor afbakening in het WSCS-OCE leidend zijn geweest. In sommige gevallen zal blijken dat moet worden afgeweken van deze richtlijnen. Waar dit het geval is, is dit aangegeven. Daarnaast biedt in een aantal gevallen het WSCS-OCE geen richtlijn voor het afbakenen van verdachte gebieden. In deze gevallen heeft de afbakening plaatsgevonden op basis van 'expert judgement' van de Historici en de Senior OCE-deskundige.

Onderstaand wordt per type oorlogshandeling beschreven hoe de NGE-Risicogebieden zijn afgebakend.

3.3.1 Naar aanleiding van grondgevechten

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van grondgevechten. Onder grondgevechten worden gevechten op de grond verstaan, waarbij strijdende partijen op relatief korte afstand elkaar beschoten met bijvoorbeeld handvuurwapens, mitrailleurs, hand- en geweergranaten en granaatwerpers (niet zijnde artillerie). Ook de inzet van bijvoorbeeld pantserwagens en tanks valt onder grondgevechten.
In dit vooronderzoek zijn de NGE-Risicogebieden afgebakend als een zogenaamde conflictzone. Dit is een globaal afgebakend gebied waarbinnen (intensieve) gevechtshandelingen hebben plaatsgevonden. De afbakening is gebaseerd op het beschikbare bronnenmateriaal, maar kan gezien de aard van de gevechtshandelingen niet nauwkeurig worden begrensd. Bij de meeste grondgevechten is de exacte locatie niet bekend.

3.3.2 Naar aanleiding van artilleriebeschietingen

In het geval van artilleriebeschietingen is volgens het WSCS-OCE sprake van een NGE-Risicogebied. Dit gebied dient situationeel te worden afgebakend. Onder artilleriebeschietingen worden beschietingen over een lange afstand verstaan. Een van de doelen was het bieden van vuursteun, waarbij gericht vuur werd afgegeven op een bepaald doel. Een andere vorm van een artilleriebeschieting is vuur afgeven verspreid over een groot gebied met als doel de vijand te demoraliseren, de vijand dekking te laten zoeken en om zo veel mogelijk schade te veroorzaken. Er wordt daarnaast onderscheid gemaakt in krombaangeschut

(projectiel beschrijft een kromme of steile baan) en vlakbaangeschut (projectiel beschrijft een overwegend rechte baan).
Net als bij grondgevechten zijn de verdachte gebieden afgebakend als conflictzone. Omdat artillerie niet nauwkeurig was, kunnen granaten verspreid over een groot gebied zijn neergekomen. De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van artilleriebeschietingen zijn afgebakend op basis van de locatieomschrijvingen in de literatuur, de oorlogsschaderapporten, waargenomen kraters op luchtfoto's en op basis van de munitieruimingen van de EOD.

3.3.3 Naar aanleiding van projectielen van luchtdoelgeschut

Meerdere keren is in de bronnen een melding aangetroffen van een neergekomen granaat van luchtafweergeschut. Volgens het WSCS-OCE is een krater van een gedetoneerde incidentele luchtafweergranaat niet verdacht tenzij er indicaties zijn dat het geen incidentele luchtafweergranaat betreft. Het WSCS-OCE biedt verder geen richtlijnen voor het afbakenen van een verdacht gebied voor blindgangers van luchtafweerprojectielen, waarvan de exacte inslaglocatie niet bekend is.

Vanwege de aanwezigheid van luchtafweergeschut in en in de omgeving van de gemeente Terneuzen, kan niet worden uitgesloten dat er granaten van luchtafweergeschut in de gemeente zijn neergekomen. Granaten van luchtafweergeschut worden op vliegtuigen afgevuurd met tijdschokbuizen. Dit betekent dat de granaten detoneren als zij een schok ervaren, bijvoorbeeld door het raken van een vliegtuig. Als ze geen vliegtuig raken, moeten zij na een vooraf ingestelde tijd alsnog detoneren en verscherven in de buurt van het vliegtuig. Als de tijdschokbuizen niet functioneren, valt de granaat als blindganger op de grond, waar deze alsnog detoneert of als blindganger achterblijft. Daarnaast kwam het voor dat munitie van luchtdoelgeschut was uitgerust met veiligheden, waardoor de granaten die terugvielen op het maaiveld niet meer konden detoneren.
Het is niet in te schatten waar granaten van luchtafweergeschut zijn neergekomen, omdat het luchtafweergeschut meebeweegt met de overvliegende vliegtuigen. Granaten kunnen tot vele kilometers van het afweergeschut neerkomen. Om deze reden is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen ten gevolge van neergekomen luchtafweergranaten, tenzij een concrete inslaglocatie bekend is.

3.3.4 Naar aanleiding van bombardementen

Het WSCS-OCE hanteert bepaalde richtlijnen voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen. Niet alle bombardementen zijn conform deze richtlijn af te bakenen. Er zijn vrijwel bij iedere locatie waar meerdere bombardementen hebben plaatsgevonden uitzonderingen. In deze paragraaf zijn de verschillende manieren van afbakenen beschreven.

In dit onderzoek is sprake van de volgende soorten bombardementen:
- Noodafworpen door bommenwerpers met meerdere bommen.
- Bombardementen door (middel)zware bommenwerpers op strategische locaties, zoals het fabriekencomplex in Sluiskil.
- Duikbombardementen door Spitfire en Typhoon jachtbommenwerpers met een klein aantal bommen (één tot drie).
- Tapijtbombardementen door bommenwerpers, zoals het geval was ten zuiden van Sas van Gent.

Tijdens het onderzoek is op een aantal moeilijkheden gestuit:
- In geval van nood wierpen vliegtuigen hun bommen af omdat met minder ballast sneller kon worden gevlogen. Deze bommen waren niet gericht op een specifiek doel. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor de afbakening van een dergelijke noodafworp.
- Geen bruikbare luchtfoto's. In verschillende gevallen is gebleken dat geen luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. De beschikbare luchtfoto's zijn van enige tijd na de aanvallen, waardoor de kans bestaat dat kraters reeds zijn gedicht.

- Verschillende bombardementen waren gericht op schepen in de Westerschelde of de Braakman. De locaties waar exact bommen zijn afgeworpen, kan niet meer worden achterhaald.

Het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van bombardementen vindt op de volgende manieren plaats:

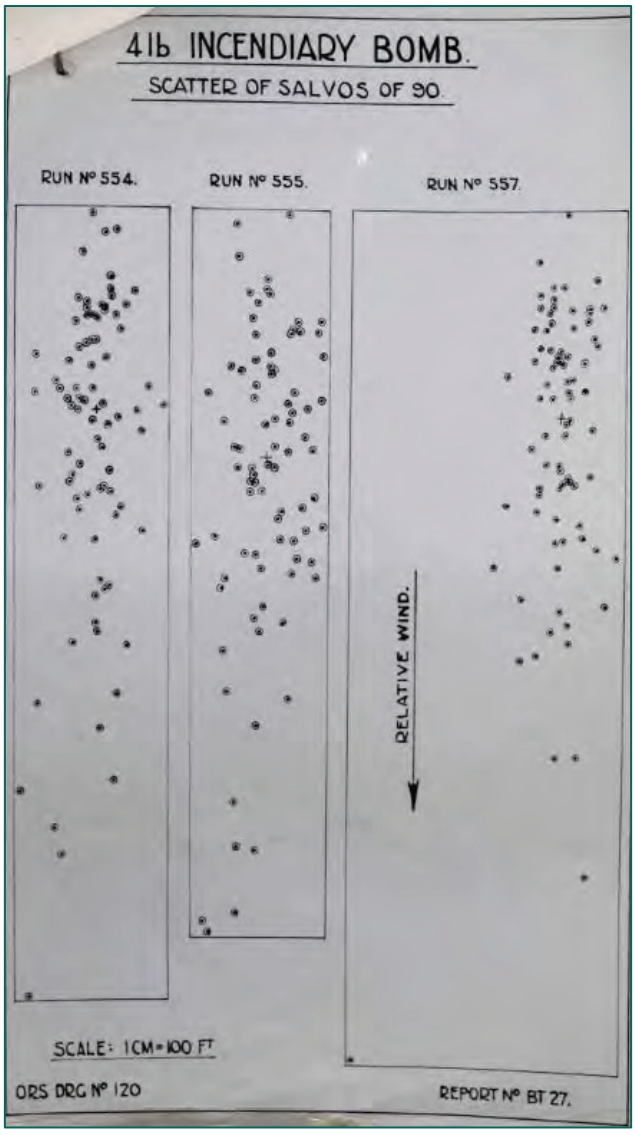
- Duikbombardement krateranalyse.
  Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor een duikbombardement waarbij kraters zijn waargenomen. Duikbommenwerpers konden één tot drie bommen bij zich dragen. Indien één of twee kraters zijn waargenomen en het bekend is dat er twee of drie bommen zijn afgeworpen, is afgebakend op basis van krateranalyse. Het NGE-Risicogebied is in dit geval afgebakend op basis van de afstand tussen de twee waargenomen kraters. Hierbij wordt de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing opgeteld. De resulterende afstand is geprojecteerd op de waargenomen kraters.
- Duikbombardement kraterpatroon onbekend.
  Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied, in het geval van een duikbombardement op een zogenaamd 'Pin Point Target', te worden afgebakend op 181 meter vanuit het hart van het doel. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Vaak blijkt dat het hart van het doel niet exact bekend is. In die gevallen is 181 meter om de contouren van het doel getrokken.
  Een andere richtlijn uit het WSCS-OCE is die van een duikbombardement op een zogenaamd 'Line Target'. Met een 'Line Target' wordt een lineair doel zoals een spoorlijn bedoeld. In dit geval dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend op 91 meter vanuit het hart van de spoorlijn.
- Tapijtbombardement.
  Bij een bombardement dat is uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers dient volgens het WSCS-OCE de richtlijn 'Tapijtbombardement' te worden toegepast. In dit geval wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een analyse van het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon wordt geprojecteerd op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger en de cartografische onnauwkeurigheid. Bij tapijtbombardementen waarbij niet kan worden bepaald welke kraters opeenvolgend zijn, wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied wordt in deze gevallen bepaald door, aan de hand van de technische informatie van het toestel, vast te stellen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen.
- Afbakening van één enkele krater.
  Op luchtfoto's kunnen ook enkele of losse kraters te zien zijn waarvan/waarbij:
  - geen andere bronnen beschikbaar zijn die de herkomst van de krater kunnen bevestigen;
  - geen kraters in de nabije omgeving zijn waar te nemen;
  - geen aanwijsbaar doel in de nabije omgeving aanwezig is.

  Op basis van een enkele bron (een luchtfoto) is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.5 Naar aanleiding van bombardementen met staafbrandbommen

Binnen de gemeente Terneuzen hebben enkele bombardementen met 4 lbs staafbrandbommen plaatsgevonden. Dergelijke staafbrandbommen werden met behulp van zogenaamde *Small Bomb Containers* (SBC's) met tientallen tegelijk afgeworpen, om over een groot gebied brand te kunnen stichten. De spreiding van de staafbrandbommen na afworp is afhankelijk van verschillende factoren; afwerphoogte en vliegsnelheid zijn hiervan de belangrijkste.
Het Britse Air Ministry heeft vóór en gedurende de Tweede Wereldoorlog diverse testen gedaan met 4 lbs staafbrandbommen, om de werking ervan te analyseren en verbeteren. Hierbij zijn onder meer proeven gedaan om de spreiding van deze staafbrandbommen te testen. Deze testen wezen uit dat de staafbrandbommen na een val van ca. 75 meter stabiliseerden, en in een langwerpig patroon neerkwamen dat evenredig in lengte en breedte toenam naarmate de afwerphoogte toenam. Uit de testen bleek dat de verhouding tussen de lengte en de breedte van het inslagenpatroon 4 op 1 bedroeg. 90% van de bommen

kwam geconcentreerd neer, terwijl de overige 10% om verschillende redenen ver buiten het patroon neerkwam. Een voorbeeld van de resultaten van testen zijn weergegeven in Figuur 4.

Figuur 4: 4 lbs bomb trial. (Bron: TNA, AIR 2/7537).

Aan de hand van de informatie uit deze onderzoeken kan een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement met staafbrandbommen onderbouwd worden afgebakend. Hierbij is het van belang om vast te stellen waar de brandbommen zijn neergekomen. Door een lijn te trekken tussen de twee inslagen die op grootste afstand van elkaar liggen, kan de maximale bekende lengte van het patroon worden bepaald. In het geval van de gemeente Terneuzen kan dit afbakeningsprincipe niet worden toegepast, aangezien bij geen van de bombardementen met staafbrandbommen van het kaliber 4 lbs exact kan worden bepaald waar de brandbommen zijn neergekomen.

3.3.6 Naar aanleiding raketaanvallen

Onder raketaanvallen worden aanvallen verstaan van jachtbommenwerpers, waarbij luchtgrondraketten worden afgevuurd op een gronddoel. Raketten werden bijvoorbeeld ingezet tegen treinen en vijandelijke stellingen.[6]

6 Een film van raketaanvallen: https://www.youtube.com/watch?v=KrdfbrwcuM8.

Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied in het geval van een raketbeschieting, waarvan het inslagenpatroon bekend is, te worden afgebakend op basis van krateranalyse. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende kraters binnen het inslagenpatroon wordt bepaald. Het verdacht gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van een blindganger.

Bij voorliggend HVO-NGE is gebleken dat het niet mogelijk is om een NGE-Risicogebied af te bakenen op basis van krateranalyse. De reden hiervoor is dat bij de verschillende raketaanvallen geen afzonderlijk inslagenpatroon te onderscheiden is, of dat door artilleriebeschietingen geen onderscheid kan worden gemaakt tussen kraters die veroorzaakt zijn door het detoneren van raketten of artilleriegranaten. Ook kan het zijn dat geen kwalitatieve luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de aanvallen. In dit geval wordt een raketaanval afgebakend op basis van de richtlijn 'Raketbeschieting op een zogenaamd Pin Point Target, inslagenpatroon onbekend' uit het WSCS-OCE. Hierbij wordt het NGE-Risicogebied bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel. Vaak is gebleken dat het hart van het doel niet exact bekend is. In die gevallen is 108 meter om de contouren van het doel getrokken. Bij de genoemde 108 meter is de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een blindganger in de bodem opgeteld, zie paragraaf 3.2.1.

3.3.7 Naar aanleiding van luchtaanvallen met boordwapens

Onder boordwapens worden boordkanonnen en boordmitrailleurs verstaan. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijn voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van beschietingen met boordwapens. Aanvallen met boordgeschut zijn lastig af te bakenen omdat vaak:

1. Niet exact bekend is waar de aanvallen hebben plaatsgevonden.
2. In het geval van een '*strafing*' (aanval met boordwapens) de wapens al ruim van tevoren worden afgevuurd, waardoor niet bekend is wat de spreiding is.[7]

Om bovenstaande redenen is het NGE-Risicogebied gelijkgesteld aan het NGE-Risicogebied naar aanleiding van bombardementen of raketaanvallen. Daar waar bekend is dat aanvallen zijn uitgevoerd met boordmitrailleurs, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Met boordmitrailleurs worden kogels (Klein Kaliber Munitie, KKM) afgeschoten welke in de regel geen springstof bevatten. De kogel is het projectiel dat wordt verschoten.

3.3.8 Naar aanleiding van neergekomen vliegtuigen

De richtlijn in het WSCS-OCE schrijft voor dat in het geval van een crashlocatie van een vliegtuig het NGE-Risicogebied situationeel dient te worden afgebakend. Wanneer de exacte locatie van een neergestort vliegtuigen niet te achterhalen is op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal, wordt geen verdacht gebied afgebakend. Het kan ook voorkomen dat een vliegtuig op het maaiveld neer is gekomen, waardoor vliegtuigonderdelen naar alle waarschijnlijkheid niet in de bodem terecht zijn gekomen, of reeds tijdens de oorlog is geborgen. Ook in deze gevallen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

3.3.9 Naar aanleiding van neergekomen V-wapens

In de gemeente Terneuzen zijn diverse V-1's en V-2's neergekomen. Volgens het WSCS-OCE dient het gebied dat is getroffen door een V-1 te worden afgebakend met 15 meter rondom het inslagpunt, vanwege de horizontale verplaatsing (in het geval van een blindganger) en 50 meter rondom een krater van een gedetoneerde V-1. In het geval van een (gedeeltelijk) gedetoneerde V-2 dient het verdacht gebied situationeel te worden afgebakend.

7 Een film van aanvallen met boordwapens: https://www.youtube.com/watch?v=L1HrOu4SW8o.

Aangezien de kracht van een explosie van een V-1 of V-2 zeer groot is, wordt niet verwacht dat explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. De restanten van een V-1 kunnen bijvoorbeeld ver buiten een gebied van 50 meter terecht komen. Daarnaast is de verwachting, gezien de schade die de V-1's en V-2's in de gemeente Terneuzen hebben veroorzaakt, dat ze volledig zijn gedetoneerd en geen explosieve componenten zijn achtergebleven nabij het inslagpunt. Om deze redenen worden naar aanleiding van de V-wapens geen NGE-Risicogebieden afgebakend. Wel kunnen door het inslaan van een V-wapens giftige stoffen in de bodem zijn achtergebleven. Gezien het gezondheidsrisico zijn de locaties van de inslagen ter kennisgeving op de kaart geprojecteerd.

3.3.10 Naar aanleiding van de aanwezigheid van verdedigingsstellingen

Uit de luchtfoto's is gebleken dat in de gemeente Terneuzen diverse verdedigingsstellingen hebben gelegen.
Deze zijn onder te verdelen in:

- Verdedigingswerk
  Dit is een groepering van wapenopstellingen en/of geschutopstellingen. Volgens het WSCS-OCE is het grondgebied binnen de grenzen van het verdedigingswerk verdacht op achtergebleven NGE. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- Wapenopstelling
  Een wapenopstelling is een opstelling voor handvuurwapens, machinegeweren en/of andere (semi)automatische wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Uitgangspunt is dat de locatie van de wapenopstelling verdacht is op de aanwezigheid van NGE. Omdat een wapenopstelling op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.
- Geschutopstelling
  Locatie van geschut, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. Volgens het WSCS-OCE is het NGE-Risicogebied een gebied met een straal van 25 meter rondom het hart van de geschutopstelling, maar niet verder dan een eventueel aangrenzende watergang. Hierbij dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd.
- Loopgraaf
  Een loopgraaf is meestal te herkennen aan een zigzaggend patroon. Uitgangspunt is dat het gebied binnen de contouren van de loopgraaf verdacht is. Omdat een loopgraaf op basis van luchtfoto's is afgebakend, dient de cartografische onnauwkeurigheid te worden toegevoegd om de contour van de loopgraaf.
- Mangat
  Dit is een gat in de grond met schuilfunctie, niet in gebruik genomen als schuttersput. Mangaten zijn volgens het WSCS-OCE niet verdacht tenzij er aanwijzingen zijn dat ze in gebruik zijn genomen als schuttersput. Het is aannemelijk dat de mangaten die zich bevinden in gebieden waar ook grondgevechten hebben plaatsgevonden, zijn gebruikt als schuttersput. De mangaten die zijn gebruikt als schuttersput zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE. Aangezien er geen aanwijzingen zijn dat de mangaten in Terneuzen gebruikt zijn als schuttersput, is naar aanleiding van mangaten in dit HVO-NGE geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Omdat volgens het WSCS-OCE stellingen worden afgebakend op basis van luchtfoto's, dient rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.

3.3.11 Naar aanleiding van mijnenvelden

Volgens het WSCS-OCE is het gebied binnen de contouren van het mijnenveld verdacht, als op basis van de mijnenruimrapporten is gebleken dat niet alle mijnen zijn geruimd en een feitelijke onderbouwing, waarom de mijnen worden vermist, ontbreekt. Hierbij is echter nog geen rekening gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. De mijnenvelden zijn namelijk met de hand ingetekend op de geallieerde stafkaart, die vervolgens is ingepast in GIS. De onnauwkeurigheid bij de mijnenvelden is vastgesteld op 20 meter.

3.3.12 Naar aanleiding van de inzet van vernielingsmiddelen

Het is bekend dat gedurende de oorlog vernielingsmiddelen zijn ingezet. Volgens het WSCS-OCE is de locatie, waar de vernielingslading in werking is gesteld, verdacht en dient de afbakening verder situationeel te worden bepaald.

In het geval van de vernieling van de bruggen kunnen mogelijk vernielingsmiddelen zijn achtergebleven in het water ter hoogte van de bruggen. In de praktijk is de kans op het aantreffen van NGE van niet gedetoneerde vernielingsmiddelen echter zeer klein. Het kan voorkomen dat niet alle aangebrachte vernielingsmiddelen hebben gewerkt. In deze gevallen zullen de vernielingsmiddelen bij het springen van de bruggen zijn weggeslingerd en mogelijk op de land- en/of waterbodem zijn achtergebleven. Omdat niet bekend is of bij het laten springen van de bruggen (restanten van) vernielingsmiddelen zijn achtergebleven, is het niet mogelijk een NGE-Risicogebied af te bakenen.

3.3.13 Naar aanleiding van munitiedump

Een dumplocatie van munitie en/of toebehoren kan voorkomen in de land- en op de waterbodem is volgens het WSCS-OCE verdacht. Als uitgangspunt voor afbakening van het NGE-Risicogebied dient de locatie van de dump te worden genomen. Verder is de afbakening situationeel te bepalen. Het dumpen van munitie is maar zelden gedocumenteerd. Wanneer in het geraadpleegde bronnenmateriaal melding wordt gemaakt van munitiedump en de dump kan worden herleid naar een exacte locatie, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In enkele gevallen is echter gebleken dat locaties van munitiedump pas tijdens naoorlogse werkzaamheden werden ontdekt.

4 OVERZICHT OORLOGSHANDELINGEN

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn diverse oorlogshandelingen in en in de omgeving van de gemeente Terneuzen naar voren gekomen. In dit hoofdstuk worden deze oorlogshandelingen gevat in een chronologische oorlogshandelingenlijst. Per oorlogshandeling staat beschreven welke bronnen beschikbaar zijn voor elke oorlogshandeling. Daarnaast wordt de datum van de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto vermeld die na de desbetreffende oorlogshandeling is genomen. Ten slotte wordt per oorlogshandeling in de lijst vermeld of deze al dan niet relevant is voor de gemeente Terneuzen (zie ook paragraaf 1.4). Aan de hand van de oorlogshandelingenlijst wordt bepaald welke oorlogshandelingen in hoofdstuk 5 t/m 18 worden geanalyseerd.

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
Eerste Wereldoorlog							
1914	Bij Terneuzen was een kustbatterij opgesteld met twee kanonnen van 24 cm.	VER 57				Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.	-
5 juni 1915	Noodlanding Engels vliegtuig bij Axel.	ZEE2 -				Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
3 juli 1915	Noodlanding van een vliegtuig bij Westdorpe.	BAU2 197				Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
18 augustus 1917	Bombardement op fabriek bij Sas van Gent.	LIT 126-127			25-01-1918	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	5.1
21 augustus 1917	Een luchtafweergranaat sloeg in bij Sas van Gent.	BAU2 211				Niet relevant, betreft incident 3.3.3.	-
28 september 1917	Neergestorte Duitse bommenwerper bij Sas van Gent.	BAU2 202 LIT 35 ZEE1 -				Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.1
7/8 november 1917	Bombardementen op fabriek bij Sas van Gent en bij de gasfabriek in Axel.	BAU2 217-219 LIT 145-154 ZEE2 -				Relevant, bombardementen binnen de gemeente Terneuzen.	5.2
5/6 december 1917	Bombardement op fabriek bij Sas van Gent.	BAU2 220-221 LIT 154-155			25-01-1918	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	5.3
18 december 1917	Bombardement op fabriek bij Sas van Gent.	BAU2 221 LIT 156			25-01-1918	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	5.4
1918	Meerdere meldingen over neergekomen granaten, afkomstig van luchtafweergeschut.	LIT 207				Niet relevant, zie paragraaf 3.3.3.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
16 februari 1918	Bombardement in de omgeving van Mauritsfort en de stoomtramlijn Terneuzen-Philippine.	BAU2 222-223 LIT 207-208				Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	5.5
20/21 mei 1918	Bombardementen bij Staak en ten noorden van Koewacht.	BAU2 224-225 LIT 211-212				Relevant, bombardementen binnen de gemeente Terneuzen.	5.6
30 oktober 1918	Bombardement op de dijk van een polder bij de Braakman.	BAU2 226 LIT 239				Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	5.7
Tweede Wereldoorlog – Meidagen 1940							
10 mei 1940	Bombardement bij Kijkuit.	SPO 9 VAP -			21-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.1
	Bombardementen op de fabrieken in Sluiskil.	BRE 86 CAT 4 KAN – PLA 13-14 SPO 9 VAP – WEI 7	GA, 2., Inv. 020 GT, 5., Inv. 1875 GT, 5., Inv. 2881 NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NA, 2.13.71., Inv. 2053	TNA AIR 14/3667, 24/218	24-02-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.2
	Bombardement bij Sas van Gent.	PLA 13-14 SPO 24	GT, 4., Inv. 601 GT, 4., Inv. 1077 NA, 2.04.53.15., Inv. 77			Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.3
	Beschieting door vliegtuigen op een tram op de Wulpenhoek.	PLA 13-14				Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.	-
	Franse troepen komen aan in Terneuzen en plaatsen afweergeschut.		GT, 5., Inv. 3844			Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
11 mei 1940	Neergestort Frans vliegtuig bij Biervliet.	CAT 7 ONB3 – SGLO T0519 VIJ1 11 WTV –	DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.2
	Bombardement op boten in de Westerschelde.	KRA3 134 PLA 15				Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
12 mei 1940	Bombardement bij Oudepolder.	DAM 251			26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.4
	Bombardement op de fabrieken in Sluiskil.	VAP –	GA, 2., Inv. 020 NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NA, 2.13.71., Inv. 2053	TNA AIR 14/3667, 24/218	24-02- 1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.5

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Bombardement in de Noordpolder bij Axel.		GA, 2., Inv. 020 NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.6
	Bombardement ter hoogte van de Oostbeer.		GT, 5., Inv. 3043	TNA AIR 14/3667	04-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen	6.1.7
	In de havenpieren van Terneuzen was afweergeschut geplaatst.	PLA 16				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
13/14 mei 1940	Er vielen granaten in de omgeving van Zuiddorpe.	DAM 251-252				Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
14 mei 1940	Bombardement bij de Baandijk.	PLA 18 SPO 24	GT, 5., Inv. 3043	TNA AIR 14/3667	04-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.8
	Bombardement bij de Scheldekade en Oostbeer.	PLA 18 SPO 24 ZWA1 25	GT, 5., Inv. 3043	TNA AIR 14/3667	04-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.9
	Engelse soldaten plaatsten 15 cm kanonnen bij Driewegen. Franse soldaten legden mitrailleurnesten aan in de omgeving van Biervliet.	VIJ1 14				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
15 mei 1940	Bombardement op de Engelse torpedojager "Valentine".	CAT 6 KRA3 104 PLA 19 SPO 13 KANN1 509 KANN2 575	GT, 5., Inv. 2881 GT, 5., Inv. 3043 NA, 2.04.110., Inv. 50	TNA ADM 199/667 BAMA RM 7/337		Relevant, bombardement binnen de Westerschelde.	13.1
	Een Duits vliegtuig werd geraakt door de "Valentine" en stortte neer in de Westerschelde.		DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig in de Westerschelde.	13.1
15/16 mei 1940	Duitse vliegtuigen leggen 29 mijnen in de Westerschelde.	ZWA1 36				Relevent, betreft mijnen in de Westerschelde.	13.2
15-17 mei 1940	Belgische eenheden nemen stelling bij het kanaal Gent-Terneuzen.	LER 330				Niet relevant, de Belgische eenheden hebben slechts vernielingen en plunderingen aangericht.	-
16 mei 1940	Een Duits vliegtuig voerde een geslaagde noodlanding uit bij Magrette.	SGLO T0690 WTV –	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
	Er werden bommen afgeworpen nabij Zuiddorpe.	VAP –				Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en geen secundaire bron beschikbaar.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
17 mei 1940	Franse bombardementen ter ondersteuning van Franse eenheden in Zeeland.	ZWA1 38				Niet relevant, geen bombardementen gemeld binnen de gemeente Terneuzen door de Franse vliegtuigen.	-
	Een Frans vliegtuig stortte neer in de Westerschelde bij Hoofplaat.	KRA3 135-136 SGLO T0701 WTV –	GT, 5., Inv. 2881			Relevant, vliegtuig neergestort in de Westerschelde.	13.1
17-25 mei 1940	Belgische eenheden lossen de Franse troepen af. Op verschillende locaties werden mitrailleursnesten en luchtafweergeschut geplaatst. Belgische eenheden verwoesten daarnaast vele huizen om schootsveld te creëren.	CAT 5 NIE 140-142 PLA 23-26 SPO 24	GT, 5., Inv. 1875 GT, 5., Inv. 3844 GT, 7., Inv. 0533 GT, 7., Inv. 1235			Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.2 en 16.3
19 mei 1940	Bommen afgeworpen nabij Axel.	VAP –			26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	6.1.10
20 mei 1940	Duitse beschieting van een commandopost oostelijk van het kanaal te Sluiskil. Daarnaast kwam het tot een gevecht tussen een Belgische patrouille en de voorhoede van het Duitse leger.	PLA 26	GA, 2., Inv. 020			Relevant, artilleriebeschieting en grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
	Belgische eenheden plaatsten artillerie op het Mauritsfort en ten noorden van Hoek bij het gehucht Het Paradijs werden drie batterijen opgesteld.					Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
21-23 mei 1940	Belgische en Franse artillerie beschoten het gebied ten oosten van het kanaal Gent-Terneuzen.	SPO 13 VAP –	NA, 2.04.53.15., Inv. 77		04-07-1940 26-07-1940	Relevant, artilleriebeschietingen binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
22 mei 1940	Belgische artillerie beschoot Terneuzen.	SPO 25	GT, 5., Inv. 1875 GT, 5., Inv. 3043		04-07-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
22-23 mei 1940	Duitse artillerie beschoot Terneuzen vanuit Axel.	BRE 181	GT, 5., Inv. 1875		04-07-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
23 mei 1940	Duitse artillerie beschoot Biervliet vanuit Vlissingen.	VIJ1 37-38			16-08-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
	Belgische eenheden schoten in de richting van Zaamslag. Tevens bliezen verschillende bruggen op en lieten in het kanaal dertig schepen zinken.	PLA 28-29 BRE 185	GT, 5., Inv. 3844 ZA, 6.4., Inv. 689		26-07-1940	Niet relevant, geen specificatie van type beschieting. De opgeblazen bruggen en vernielde schepen worden niet als NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.12.	-
24 mei 1940	Duitse voorposten werden neergeschoten in de omgeving van de Isabellasluis.	PLA 29-30				Relevant, grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen.	6.3
	Beschietingen vanuit Biervliet op Terneuzen.	PLA 29-30 SPO 25-26	GT, 5., Inv. 3043 GT, 5., Inv. 3844		04-07-1940	Relevant, artilleriebeschietingen binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
25 mei 1940	Burgers van Biervliet hoorden het aldaar opgestelde geschut flink vuren in oostelijke richting.	VIJ1 42			04-07-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
	Duitse patrouilles vochten bij Maagd van Gent.					Relevant, grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen.	6.3
27 mei 1940	Duitse soldaten komen aan in Biervliet.	VIJ1 45				Niet relevant, geen meldingen van grondgevechten in Biervliet.	-
Mei 1940	Schade in Axel als gevolg van granaatinslagen.		GA, 2., Inv. 077		26-07-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
	Schade in Philippine als gevolg van granaatinslagen.		GT, 3., Inv. 1091 GT, 3., Inv. 1939			Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
	In Westdorpe was enkele schade ontstaan door granaatinslagen.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, artilleriebeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	6.2
Tweede Wereldoorlog – Bezetting 1940-1944							
1940	In Terneuzen werd een batterij geplaatst met drie stukken 7,5 cm Vickers (h)-geschut. Er werden nog twee stuks 2 cm Flak verwacht.	SAK1 119 STO 105-106				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
25/26 mei 1940	Bombardement op brug bij Sas van Gent.	ZWA1 40		TNA AIR 14/2265, 24/217, 25/51, 27/788	26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.1
12 juni 1940	Mijnenvegers voeren door de Schelde om deze mijnenvrij te maken.	PLA 33				Relevant, mijnenvelden in de Westerschelde.	13.2
28 juni 1940	In het kanaal Gent-Terneuzen werden zes mijnen geworpen ter hoogte van Westdorpe. Drie mijnen detoneerden direct, de andere drie werden geruimd.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77			Niet relevant, geen informatie aangetroffen dat meer dan zes mijnen werden afgeworpen. Van de gemelde mijnen is geen onontplofte mijn achtergebleven.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
28 juni -1 juli 1940	In Oost- en Westhaven van Terneuzen werden wrakken geruimd.	SPO 30				Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	-
8 juli 1940	Bommen kwamen neer op het eiland liggende in het kanaal Gent-Terneuzen.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		24-02-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.2
14 juli 1940	Bombardement bij het eiland in kanaal Gent-Terneuzen bij Sluiskil.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.3
	Bombardement bij Sas van Gent.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.4
18 juli 1940	Bombardement in de Papeschorpolder.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.5
19 juli 1940	Bombardement in de Papeschorpolder.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.5
20 juli 1940	Bombardement in de Papeschorpolder.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.5
27 juli 1940	Bom afgeworpen in de oostelijke kanaalarm.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77		26-07-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.5
22 augustus 1940	Duitse eenheden begonnen met de bouw van afweergeschut op het dak van de Ambachtsschool aan de Axelsestraat.	PLA 34				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
September 1940	Geallieerde vliegtuigen legden mijnen in de Schelde. De Duitse mijnenvegers moesten telkens weer uitrukken.	PLA 38-39				Relevant, mijnenvelden in de Westerschelde.	13.2
3 september 1940	Bombardement op Terneuzen.	BRE 218-219 PLA 35-36 ZWA1 86	GT, 5., Inv. 2881 GT, 5., Inv. 3424 GT, 6., Inv. 1262/2	TNA AIR 15/768, 24/374, 25/317, 27/554 BAMA RM 122/451	05-09-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.6
4 september 1940	Bombardement op schepen bij Terneuzen.	ZWA1 87		TNA AIR 15/768, 24/374, 25/317 BAMA RM 7/347	05-09-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.7
14/15 september 1940	Bombardement bij het kanaal bij Terneuzen.	ZWA1 97		TNA AIR 14/2667, 14/3157, 24/223, 25/51	13-10-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.8
15/16 september 1940	Geallieerde vliegtuigen legden mijnen in de Westerschelde.	ZWA1 98		TNA AIR 2/7976, 15/772 BAMA RM 45-II/268		Relevant, mijnenvelden in de Westerschelde.	13.2

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
16 september 1940	Bommen kwamen neer in de gemeente Philippine.		NIOD, 077., Inv. 1328			Niet relevant, geen secundaire bron en specifieke locatie beschikbaar.	-
17/18 september 1940	Bombardement op Terneuzen, Othene en fabrieken te Sluiskil.	BRE 218-219 PLA 38-39 ZWA1 101	GT, 6., Inv. 1262/2 NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2667, 14/3182, 24/223, 25/109A, 27/480, 28/681 BAMA RL 2-II/214	18-09-1940 13-10-1940 24-02-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.9
21 september 1940	Bombardement op ongeveer tien km ten zuiden van Terneuzen.	ZWA1 104	NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/3361, 14/3150, 24/223, 27/882		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.10
23/24 september 1940	Bombardement op de Baandijk bij Terneuzen.	PLA 39 ZWA1 105-106		TNA AIR 14/2667, 14/3150, 24/223, 24/374, 25/317	13-10-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.11
25 september 1940	Een Duits vliegtuig maakte een noodlanding bij Philippine.	ONB3 – WTV –	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
Oktober 1940	Geallieerde vliegtuigen plaatsen mijnen in de Westerschelde.			BAMA ZA 5/27		Relevant, betreft mijnen in de Westerschelde.	13.2
9 oktober 1940	Een Duits vliegtuig maakte een noodlanding in de gemeente Axel.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NIOD, 077., Inv. 1328			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
10 oktober 1940	Bommen afgeworpen in Terneuzen.		NIOD, 077., Inv. 1328			Niet relevant, geen secundaire bron en specifieke locatie beschikbaar.	-
11/12 oktober 1940	Bombardement op het Boerengat.	PLA 40-41	NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2668, 14/3157, 24/223, 25/51, 27/1000, 28/546 BAMA RL 2-II/216	13-10-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.12
15 oktober 1940	Bombardement op de haven van Terneuzen.	PLA 41 ZWA1 117	NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 15/766, 24/375, 25/318	20-10-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.13
16 oktober 1940	Bombardement bij Zaamslag.		GT, 8., Inv. 2021 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2668, 14/3168, 24/223, 25/93, 27/491, 27/660, 28/203, 28/208	20-10-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.14
20 oktober 1940	Bombardement bij Axel.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2668, 14/3150, 24/223		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.15
27 oktober 1940	Bombardement in de Westerschelde.		NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2668, 14/3150, 24/223		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
15 november 1940	Een Duits toestel stortte neer bij Philippine.		DBZ crashkaart			Niet relevant, geen secundaire bron en specifieke locatie beschikbaar, zie paragraaf 3.3.8.	-
28 november 1940	Bommen afgeworpen in de gemeente Vogelwaarde.		GH, 2., Inv. 601 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2669, 14/3151, 14/3158,	24-12-1940	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	7.16

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
				14/3184, 24/224, 25/51, 25/109A, 27/576, 27/788, 27/980. 27/1000, 28/351, 28/355, 28/546			
15 december 1940	In de Grote Huissenspolder stortte een vliegtuig neer.	PLA 43				Niet relevant, geen secundaire bron en specifieke locatie beschikbaar, zie paragraaf 3.3.8.	-
19 december 1940	In de Stoppeldijkpolder werd een onontploft projectiel (vermoedelijk een bom) gevonden.		GH, 2., Inv. 601			Niet relevant, specifieke locatie waar de bom is gevonden is niet bekend. Daarnaast kan niet worden achterhaald welk vliegtuig de bom heeft afgeworpen.	-
21 december 1940	Een vliegtuig maakte een noodlanding in Othene.	PLA 43	NIOD, 077., Inv. 1328			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
21/22 december 1940	Geallieerde vliegtuigen plaatsen mijnen in de Westerschelde.	ZWA1 142		TNA AIR 2/7976, 15/772 BAMA ZA 5/27		Relevant, betreft mijnen in de Westerschelde.	13.2
Winter 1940-1941	Duitse eenheden plaatsen afweergeschut op verschillende locaties binnen Terneuzen.	PLA 40, 46, 49				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
28 februari / 1 maart 1941	Beschieting door een vliegtuig van Flak bij Biervliet.	ZWA1 160				Niet relevant, betreft beschieting met KKM, zie paragraaf 3.3.7.	-
6 maart 1941	Bombardement op fabrieken in Sluiskil.	MID 129 ZWA1 163	NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/3362, 24/229, 25/23, 27/959	24-02-1941 13-03-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.1
31 maart 1941	Een projectiel was enige dagen voor deze datum gevonden bij Boschkappele.		GH, 2., Inv. 601			Niet relevant, het bouwland waarop het projectiel werd aangetroffen lag buiten de gemeente Terneuzen.	-
18 april 1941	Bombardement op de haven van Terneuzen.	PLA 49 ZWA1 181	GT, 5., Inv. 3043 GT, 5., Inv. 3844 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/3362, 24/230, 25/23, 27/858 BAMA RM 45-II/420, RM 122/451	03-07-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen en Westerschelde.	8.2 en 13.1
20/21 april 1941	Bombardement bij Axel.	ZWA1 182	GA, 2., Inv. 037 NA, 2.04.53.15., Inv. 77 NIOD, 077., Inv. 1328	TNA AIR 14/2672, 24/230, 25/1, 25/52, 25/93, 25/109A	1936	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.3
1 mei 1941	Bombardement bij Terneuzen.	PLA 49		TNA AIR 14/3362, 24/231, 25/23, 27/826 BAMA RM 122/451		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
4/5 mei 1941	Bombardement op 5 km van Terneuzen.	ZWA1 193				Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
7 mei 1941	Een jongen uit Terneuzen kwam om het leven toen hij een gevonden granaat demonteerde.	PLA 50				Niet relevant, niet bekend waar de granaat werd gevonden en waarvan hij afkomstig was, zie paragraaf 3.3.3.	-
10 mei 1941 en 5 september 1941	Ruimingen van onontplofte granaten in Zaamslag.		GT, 8., Inv. 2021			Niet relevant, geen secundaire bron beschikbaar over de locaties van de ruimingen of hoe de granaten in Zaamslag terecht zijn gekomen.	-
26/27 juni 1941	Bombardement bij Terneuzen.	ZWA1 215		TNA AIR 14/2673, 24/232, 25/1 BAMA RL 2-II/247, RM 122/451		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.4
22/23 juli 1941	Bombardement op de haven van Terneuzen.	ZWA1 235		TNA AIR 14/2673, 24/232, 25/52, 25/93, 27/412, 27/491, 27/554, 27/660, 27/789, 27/801, 28/203, 28/208, 28/482, 28/486, 28/541, 28/542 BAMA RL 2-II/251, RM 122/451	05-08-1941	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.5
12 augustus 1941	Een Blenheim stortte neer bij Philippine.	CAT 8 ONB3 – SGLO WTV – ZWA1 243	DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.3
	Een Spitfire stortte neer bij Biervliet.		GT, 1., Inv. 1632 DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.4
13 augustus 1941	Een Do-17 stortte neer bij Koewacht.	KEM 520 WTV –	DBZ crashkaart			Niet relevant, precieze locatie is niet bekend, zie paragraaf 3.3.8, en toestel gelijk geruimd door Duitse eenheden.	-
29 september 1941	Bombardement op schepen bij Terneuzen.	ZWA1 266		TNA AIR 27/2123		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.6
11 oktober 1941	Bombardement op Axel.		NA, 2.04.53.15., Inv. 77	TNA AIR 14/2673, 24/236, 25/1, 25/52, 25/93, 25/109A BAMA RL 2-II/264		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	8.7
6 oktober 1941	Een Hurricane stortte neer in de Westerschelde.	WTV –				Relevant, vliegtuig neergestort in de Westerschelde.	13.1
20/21 oktober 1941	Bombardement op Terneuzen en de Schelde.	ZWA1 277-278		TNA AIR 14/2673, 24/236, 25/1, 25/52, 25/93 BAMA RL 2-II/266		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen en de Westerschelde.	8.8 en 13.1

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
24 oktober 1941	Het geschut in Terneuzen werd vervangen door zwaarder geschut.	PLA 54				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
8 december 1941	In de Helenapolder werden na een luchtgevecht bommen afgeworpen.		GT, 1., Inv. 1632			Relevant, bombardement in de directe nabijheid van de gemeente Terneuzen.	8.9
1942	In de Nieuw-Neuzenpolder stond geschut opgesteld, verdedigd door prikkeldaad en mijnenvelden.	PLA 66				Relevant, betreft militaire infrastructuur en mijnenvelden.	15.3 en 16.4
1-2 april 1942	Bombardement in de Coegorspolder.		GA, 2., Inv. 020			Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.1
22 juli 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	KOR 107 MID 289 PLA 67 ZWA1 383		TNA AIR 14/3364, 24/245, 25/23, 27/843 NARA RG 243, Entry 27, Box 149	13-09-1942 08-11-1942 23-12-1942	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.2
25 juli 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	BRE 274 KOR 107 MID 289 PLA 67 ZWA1 383	GA, 2., Inv. 020	TNA AIR 14/3364, 14/3670, 24/245, 25/23, 27/843, 37/47 NARA RG 243, Entry 27, Box 149	13-09-1942 08-11-1942 23-12-1942	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.2
	Geallieerde vliegtuigen beschoten de scheepswerf van Terneuzen en locomotief bij de Kraagbrug.	PLA 68				Niet relevant, betreft beschieting met KKM, zie paragraaf 3.3.7.	-
1-2 augustus 1942	Beschieting door vliegtuigen op schepen in de Westerschelde.	PLA 68				Relevant, betreft beschieting in de Westerschelde.	13.1
27 augustus 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	ZWA1 396, 405	GA, 2., Inv. 020	TNA AIR 14/2675, 24/246, 25/23, 27/826 NARA RG 243, Entry 27, Box 149	13-09-1942 08-11-1942 23-12-1942	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.2
28 augustus 1942	Een Engels vliegtuig stortte neer in de Westerschelde nabij Koewacht.	SGLO T1790				Relevant, betreft neergestort vliegtuig in de Westerschelde.	13.1
2 september 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	MID 305 ZWA1 399		TNA AIR 14/3364, 24/247, 25/23, 27/826		Niet relevant, bombardement op Sluiskil vond niet plaats.	-
10 september 1942	Een Engels vliegtuig stortte neer bij Biervliet.	ONB3 – SGLO T1820 WTV –	GT, 1., Inv. 1632 DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.5

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
1 oktober 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	HAM 200 PLA 67 ZWA1 410	GA, 2., Inv. 020	TNA AIR 14/3364, AIR 24/248, 25/23, 27/826 BAMA RH 24-89/2, RH 26-712/6	08-11-1942 23-12-1942	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.2
11 oktober 1942	Bombardement op fabrieken te Sluiskil.	MID 315 PLA 67 ZWA1 412	GA, 2., Inv. 020 GA, 2., Inv. 078	TNA AIR 14/3364, AIR 24/248, 25/23, 27/959 BAMA RH 24-89/2	08-11-1942 23-12-1942	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	9.2
7 november 1942	Bombardement op schip in de Westerschelde bij Terneuzen	ZWA1 412		TNA AIR 14/3364, AIR 24/249, 25/23, 27/263		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
9 december 1942	Beschieting te Sluiskil van de trein Mechelen-Terneuzen.	PLA 70	GA, 2., Inv. 020			Niet relevant, geen specifieke locatie bekend en betrof beschieting met boordmitrailleurs, zie paragraaf 3.3.7.	-
22 december 1942	Een Engels vliegtuig stortte neer bij Axel (Kanaalkade).	SGLO T1935 WTV –	GA, 2., Inv. 020 DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.6
5 januari 1943	Bombardement op Terneuzen (Chrysantstraat).	PLA 71				Niet relevant, geen secundaire bronnen beschikbaar en geen specifieke locatie bekend.	-
17 januari 1943	Neergekomen projectiel aan de Dokweg. Duitse eenheden brachtten het tot ontploffing.	PLA 72				Niet relevant, projectiel is gedetoneerd door Duitse eenheden. Geen melding van andere neergekomen projectielen.	-
22 januari 1943	Bombardement op olie-installaties bij kanaal Gent-Terneuzen.	KOR 129 ZWA1 455-456		TNA AIR 14/3365, 24/251, 25/23, 27/782, 27/1131		Niet relevant, geen meldingen dat binnen de gemeente Terneuzen bommen zijn afgeworpen.	-
27 januari 1943	Een "luchttorpedo" kwam neer in de Nieuw-Neuzenpolder.	PLA 72				Niet relevant, geen secundaire bronnen beschikbaar en geen specifieke locatie bekend.	-
16/17 februari 1943	Bombardement met brandbommen op elektriciteitscentrale bij Sluiskil.	ZWA1 469		TNA AIR 25/220		Niet relevant, melding van bombardement kan niet worden geverifieerd met een tweede bron. Daarnaast is onduidelijk welke elektriciteitscentrale wordt bedoeld.	-
1 maart 1943	Geallieerde vliegtuigen wierpen mijnen in de Westerschelde. Duitse mijnenvegers voeren uit om ze te ruimen.	PLA 73				Relevant, mijnenvelden in de Westerschelde.	13.2
4 mei 1943	Een Spitfire stortte neer bij Zaamslag/Hulst.	SGLO T2255 WTV –				Niet relevant, geen specifieke locatie bekend, enkel een globaal gebied, zie paragraaf 3.3.8.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
14 mei 1943	Een Halifax stortte neer in de Westerschelde ter hoogte van Hoofdplaat.	WTV –				Niet relevant, vliegtuig kwam buiten de gemeente Terneuzen terecht.	-
16 mei 1943	Een Duits jachtvliegtuig maakte een noodlanding ten noordenoosten van Philippine.	PLA 78 SGLO T2330 WTV –	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
17 mei 1943	Op de Kopschool werd weer afweergeschut geplaatst.	PLA 78				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
17 juni 1943	Een Duits jachtvliegtuig maakte een noodlanding op een stuk bouwland.	PLA 79	GT, 2., Inv. C133			Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
22 juni 1943	Een Amerikaanse bommenwerper stortte neer bij Hoek.	CAT 8 ONB3 – PLA 79-80 SGLO T2538 WTV – ZWA2 24	GT, 2., Inv. C133 DBZ crashkaart	BAMA RM 122/603	17-07-1943	Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.7
4 juli 1943	Een Stirling stortte neer bij Zaamslag.	CAT 8 PLA 79-80 SGLO T2640 WTV –	DBZ crashkaart		17-07-1943	Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.8
4/5 juli 1943	Bommen kwamen neer aan de Stoppeldijk in de gemeente Vogelwaarde.		GH, 2., Inv. 601			Relevant, bombardement in de directe nabijheid van de gemeente Terneuzen.	10.1
11 juli 1943	Typhoons voerden aanvallen uit op binnenschepen en sleepboten bij Terneuzen.	ZWA2 38		TNA AIR 25/220		Niet relevant, melding van beschieting kan niet worden geverifieerd met een tweede bron. Daarnaast is een precieze locatie niet bekend.	-
15 juli 1943	Duitse soldaten groeven loopgraven in de Grenulaan.	PLA 80				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.1
23 juli 1943	Bombardement op fabrieken bij Sluiskil.	ZWA2 43	GA, 2., Inv. 020	TNA AIR 37/711, 27/716 RM 122/603	15-08-1943	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	10.2
25 juli 1943	Bij Vogelwaarde in de Stoppeldijkpolder stortte een Spitfire neer.	CAT 8 SGLO T2695 WTV – ZWA2 44	GH, 2., Inv. 500 DBZ crashkaart			Niet relevant, neergestort vliegtuig buiten de gemeente Terneuzen.	-
	Een Spitfire stortte neer in de Westerschelde bij Suikerplaat.		DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig in de Westerschelde.	13.1

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
30 juli 1943	In verschillende landerijen in Zaamslag werden fosforbommen gevonden.	PLA 80				Relevant, houdt verband met de bombardementen in de nacht van 17 op 18 september 1940.	7.9
12 augustus 1943	Een Amerikaanse bommenwerper stortte neer bij Philippine.	ONB3 – PLA 80 SGLO T2788 WTV –	GT, 3., Inv. 1825 DBZ crashkaart	BAMA RM 122/603		Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.9
19 augustus 1943	Een Duits jachtvliegtuig stortte neer bij Philippine.	ONB3 – SGLO T2830 WTV -	GT, 2., Inv. C133 DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.10
	Een Amerikaans vliegtuig stortte neer in de Westerschelde.	SGLO T2818 WTV –				Relevant, betreft neergestort vliegtuig in de Westerschelde.	13.1
5 oktober 1943	Beschieting door vliegtuigen op schepen bij Sluiskil.	PLA 81 ZWA2 95-96				Niet relevant, melding van beschieting kan niet worden geverifieerd met een tweede bron. Daarnaast is een precieze locatie niet bekend.	-
20 oktober 1943	Er vielen bommen in de Zevenaarpolder.	PLA 81 ZWA2 107	GT, 2., Inv. C133	NARA RG 18, Entry 7, Box 4672	25-11-1943 30-12-1943	Relevant, betreft luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	10.3
5 november 1943	Een Amerikaanse bommenwerper maakte een noodlanding tussen Hoofdplaat en Driewegen.	CAT 9 ONB3 – WTV –	GT, 1., Inv. 1632 DBZ crashkaart	BAMA RM 122/603		Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
	Een Duits jachtvliegtuig maakte een noodlanding bij Westdorpe (Zwartenhoek).	HAM 207 SGLO R0699	GT, 2., Inv. C133 DBZ crashkaart	BAMA RM 122/603		Niet relevant, betreft een noodlanding.	-
30 november 1943	Aanvallen door Typhoons op schepen ten noorden van Terneuzen.	ZWA2 122		BAMA RM 122/603		Relevant, betreft luchtaanval in de Westerschelde.	13.1
1 december 1943	In Terneuzen was 9 x 2 cm Flak aanwezig.	SAK1 130				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
12 december 1943	Beschieting door vliegtuigen op Flak en een boot in de haven van Terneuzen en een sleepboot op de Westerschelde.	PLA 82 ZWA2 128	GT, 5., Inv. 3424			Niet relevant, betrof beschieting met boordmitrailleurs, zie paragraaf 3.3.7.	-
Januari – februari 1944	Een geallieerd jachtvliegtuig stortte neer in de Oranjepolder.		GT, 1., Inv. 1632			Niet relevant, toestel kwam buiten de gemeente Terneuzen neer.	-
11 februari 1944	Beschieting van een schip in de Westerschelde.	KRA3 144				Niet relevant, betrof beschieting met boordmitrailleurs, zie paragraaf 3.3.7.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
25 februari 1944	Een Typhoon voerde een aanval uit op een konvooi in Zeeuwse wateren.	ZWA2 166				Niet relevant, geen specifieke locatie bekend.	-
Mei 1944	Duitse infanteristen hielden verschillende dagen schietoefeningen op het in de Braakman gelegen schietterrein.		NIMH, 575., Inv. 416B	BAMA RH 26-712/9B		Relevant, Duits oefenterrein in de Braakman.	18.2
Tweede Wereldoorlog – Periode juni 1944 t/m oktober 1944							
7/8 juni 1944	Duitse eenheden plaatsten geschut op de pier.	PLA 91				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
14/15 juli 1944	Een Duits vliegtuig maakte een noodlanding tussen Koewacht en Axel.	SGLO T3868 WTV –	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
19 juli 1944	Er kwamen bommen neer in de Braakman.	ZWA2 256-257	GT, 2., Inv. C133		28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.1
20 juli 1944	Waargenomen bomkraters bij de spoorlijn bij Sluiskil				20-07-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.2
21/22 juli 1944	Bombardement op een trein ten oosten van Axel.	ZWA2 258		TNA AIR 14/2679, 24/284, 27/288		Niet relevant, melding van bombardement kan niet worden geverifieerd met een tweede bron. Daarnaast is een precieze locatie niet bekend.	-
27 juli 1944	Bombardement op olie-installaties in het gebied Gent-Terneuzen.	ZWA2 260		NARA RG 341, Entry 217, Box 290 en Box 305		Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	-
3 augustus 1944	In Issabellasluis waren Duitse eenheden bezig de verdedigingswerken aldaar uit te breiden.		NIMH, 575., Inv. 416B			Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.1
6 augustus 1944	In Kijkuit stonden vijf stukken afweergeschut en in Terneuzen was Flak bij de Westsluis.	ONB2 –				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
7 augustus 1944	Bombardement ten zuiden van Sas van Gent.			TNA AIR 40/706 NARA RG 18, Entry 7, Box 2710	17-07-1944 12-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.3
9 augustus 1944	Brandbommen kwamen neer in Axel.	ZWA2 267				Niet relevant, melding van bombardement kan niet worden geverifieerd met een tweede bron. Daarnaast is een precieze locatie niet bekend.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
18 augustus 1944	Een V-1 komt neer bij Philippine.		GS, 3., Inv. 2886 SGLO V0010			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
18/19 augustus 1944	Bombardement op olie-installaties in het gebied Gent-Terneuzen.	ZWA2 278		NARA RG 341, Entry 217, Box 318.		Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	-
2 september 1944	Een V-1 komt neer bij Philippine.		SGLO V0012			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
4-24 september 1944	In Terneuzen waren twintig 2 cm Flak opgesteld.	SAK1 Bijl 45 MAR –				Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.3
5 september 1944	Duitse eenheden dumpen oorlogsmateriaal in het kanaal bij Terneuzen.	BOS 177-178 PLA 101, 105, 109	GT, 6., Inv. 1262/2			Relevant, munitiedump binnen de gemeente Terneuzen.	17.1
	Een trein met oorlogsmateriaal werd tot ontploffing gebracht bij Sluiskil. Dagenlang ontploften er granaten uit de trein.	BOS 185 CAT 24 KAN – PLA 108-109	GT, 6., Inv. 1262/2		12-09-1944	Relevant, opblazen van munitietrein binnen de gemeente Terneuzen.	18.1
8 september 1944	Bombardement op haven van Terneuzen.	BOS 181 HAM 361 PLA 113 ZWA2 295	GT, 6., Inv. 1262/1	TNA AIR 37/715, 25/24, 27/1672	12-09-1944 19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.4
8/9 september 1944	Luchtaanval op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	ZWA2 295		TNA AIR 37/715, 27/954		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
10 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	BOS 183 HAM 361 SHO3 285 ZWA2 298-299		TNA AIR 37/715, 26/179, 27/954, 27/1111 BAMA RM 122/774		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
	Een V-1 kwam neer tussen Axel en Kieldrecht.		SGLO V2296			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een Spitfire crashte ten westen van Terneuzen.	SGLO T3999A	DBZ crashkaart			Niet relevant, er is slechts één onduidelijke beschrijving van de	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
		SHO3 285 WTV -				crashlocatie ('ten westen van Terneuzen') bekend. De locatie is derhalve niet bekend, zie paragraaf 3.3.8.	
11 september 1944	Raketbeschieting bij het stationsemplacement bij Terneuzen.	BOS 185 PLA 116 SAK1 Bijl 46 ZWA2 308	GT, 5., Inv. 2881	TNA AIR 37/715, 27/944, 27/1136, 27/1492, 27/1893, 27/2078 BAMA RM 122/774	12-09-1944 28-09-1944	Relevant, raketbeschieting binnen de gemeente Terneuzen.	11.5
	Bombardementen op schepen in de haven van Terneuzen en de Westerschelde.	PLA 116		TNA AIR 37/715, 27/944, 27/1136, 27/1492, 27/1893, 27/2078 BAMA RM 122/774	12-09-1944 19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen en in de Westerschelde.	11.4 en 13.1
	Een Typhoon stortte neer bij Terneuzen.	DOC 325 SGLO T4500 WTV -				Niet relevant, het toestel werd geraakt boven Terneuzen, maar maakte een noodlanding in België.	-
11/12 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	ZWA2 309		TNA AIR 25/24		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
	Bombardement op schepen in het kanaal ten zuiden van Terneuzen.			TNA AIR 37/715, 25/43, 26/199, 27/1672, 27/2117	12-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.6
12 september 1944	Bombardement op de haven van Terneuzen.	BOS 185-186 KOR 223 KNU 9-10 PLA 117-118 SAK1 214-215 en Bijl 46 ZWA2 310-311	GT, 6., Inv. 1262/1	TNA AIR 25/24, 26/198, 27/717, 27/1739, 37/46, 37/48	12-09-1944 19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.4
	Luchtaanvallen op schepen in Westerschelde.	ZWA2 310-311		TNA AIR 37/715, 26/179, 27/1109, 27/1111, 27/1482		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
12/13 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	ZWA2 311-312		TNA AIR 37/715, 26/199, 26/204, 27/264, 37/1924, 27/1935, 27/2117		Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
13 september 1944	Beschietingen met boordgeschut bij Terneuzen.	BOS 187		TNA AIR 37/715, 26/199, 26/204, 27/264, 37/1924, 27/1935, 27/2117		Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.4

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
13/14 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	ZWA2 314				Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
14 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	SAK1 Bijl 46				Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
14-22 september 1944	Grondgevechten en artilleriebeschietingen tijdens de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Oost-Zeeuws-Vlaanderen wordt bevrijd tot aan de Isabellasluis waar nog gevochten werd.	BOL 18-19 BOS 15-236 CAT 47-48 COP 42 DAM 256-257 DEI 33 GOO 90-96 HAM 378-383 KNU 16 PLA 125-130 POL 73 ONB1 – RED 24-27, 40 SAK1 198-199, Bijl 47 SLA 211-213 ZEE –	GA, 2., Inv. 070-072 GA, 2., Inv. 077 GA, 5., Inv. 144 GH, 2., Inv. 500 GH, 2., Inv. 601 GT, 2., Inv. 5-3 GT, 2., Inv. B553 GT, 3., Inv. 1091-1093 GT, 3., Inv. 1939 GT, 3., Inv. 1976 GT, 4., Inv. 601 GT, 4., Inv. 1267 GT, 5., Inv. 1875 GT, 5., Inv. 2881 GT, 6., Inv. 607 GT, 6., Inv. 1262/2 GT, 7., Inv. 0533 GT, 8., Inv. 1574 GT, 8., Inv. 1801 GT, 8., Inv. 1823 GT, 8., Inv. 1952		12-09-1944 19-09-1944 26-09-1944 28-09-1944	Relevant, verschillende oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.1
15 september 1944	Bombardement in de haven van Terneuzen.	KOR 223 PLA 120	GT, 6., Inv. 1262/1	TNA AIR 37/715, 25/43	19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.4
16 september 1944	Bombardement in de haven van Terneuzen	SAK1 Bijl 47 ZWA2 318			19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.4
	Bombardement op Axel.	LIE 84-85 ZWA2 318		TNA AIR 37/715, 26/196, 27/370		Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.7
16/17 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.	ZWA2 319				Relevant, bombardement in de Westerschelde.	13.1
17 september 1944	Bombardement op haven van Terneuzen.	BOS 192-193 KNU 14 PLA 123-124	GT, 5., Inv. 2881 GT, 6., Inv. 1262/1	TNA AIR 37/715, 26/193, 26/196, 27/1372, 27/1726, 27/1729, 27/1933	19-09-1944 28-09-1944	Relevant, bombardement binnen de gemeente Terneuzen.	11.4

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
		ZWA2 328 en 333					
	Een Mosquito stortte neer in de Westerschelde.	ONB3 – SGLO T4043 WTV –	DBZ crashkaart			Relevant, vliegtuig stortte neer in de Westerschelde.	13.1
	Een Spitfire stortte neer bij Sluiskil.	KANN – NCM – SGLO T4047 SHO3 294 WTV –	DBZ crashkaart		19-09-1944	Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.11
	Een Spitfire stortte neer bij Terneuzen.	SGLO T4046 SHO3 294 WTV –	GT, 2., Inv. C133 DBZ crashkaart		28-09-1944	Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.12
17/18 september 1944	Mosquitos voeren aanvallen uit met boordgeschut en boordmitrailleurs op ferries in de Westerschelde en bij de haven van Terneuzen.			TNA AIR 37/715, 26/199, 27/1672		Relevant, luchtaanvallen in de Westerschelde. Van de aanval in de haven is geen aanvullende informatie beschikbaar en geen specifieke locatie.	13.1
20 september 1944	De haven van Terneuzen was verdedigd met een onbekend aantal R.M.A.-mijnen.	SAK1 141				Relevant, mijnen in de Westerschelde.	13.2
	Poolse artillerie beschiet vluchtende Duitsers in boten op de Westerschelde.	BOL 18				Relevant, beschieting op de Westerschelde.	13.1
22 september 1944	De Canadezen bereikten de Isabellasluis en bleven daar steken	BOS 201-202	NIMH, 575., Inv. 77		05-10-1944 15-10-1944	Relevant, oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.2
22-23 september 1944	Artilleriebeschietingen op Terneuzen.	BOS 199-200				Relevant, oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.1
23 september 1944	Luchtaanval ten westen van Terneuzen.			TNA AIR 37/715, 27/1085		Niet relevant, luchtaanval vond buiten de gemeente Terneuzen plaats.	-
28 september – 8 oktober 1944	Geallieerde artilleriebeschietingen op Biervliet en omgeving.	BOS 201-202 KRA1 1-2 ONB1 – PRO – VIJ1 48 VIJ2 165-166	NIMH, 575., Inv. 77			Relevant, oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.3

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
26 september 1944	Luchtaanval op boerderijen bij Biervliet.			TNA AIR 37/715, 37/993, 27/1169, 27/1548	05-10-1944	Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.8
28 september 1944	Luchtaanval op een mortierstelling in de omgeving van Isabellasluis.			TNA AIR 37/715, 37/993, 27/1548		Niet relevant, luchtaanval vond buiten de gemeente Terneuzen plaats.	-
29 september 1944	Een V-1 kwam neer bij Hulst (Reuzenhoek).		SGLO V1646			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een V-1 kwam neer in Terneuzen.		SGLO V1647			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
30 september 1944	Er werd nog steeds hard gevochten bij Isabellasluis.	BOS 203-204	GS, 3., Inv. 1851		05-10-1944 15-10-1944	Relevant, oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.2
6 oktober 1944	Raketbeschieting op Biervliet.	KRA1 2 VIJ2 166 ZWA1 388	GT, 1., Inv. 1144 NIMH, 575., Inv. 77	TNA AIR 37/993, 27/1528	07-10-1944 11-10-1944	Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.9
7 oktober 1944	Een Mosquito stortte neer in de Westerschelde.		DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig in de Westerschelde.	13.1
8-15 oktober 1944	Grondgevechten en artilleriebeschietingen tijdens de bevrijding van Biervliet en omgeving	BAU1 10 BOL 29-33 CAN1 9-10 CAN2 59-67 CAT 33 GOO 249-280 HAM 403-409 KAU 27-28 KLE 175-176 KRA1 3-9 ONB1 – PLA 124 PRO – RED 68 SAK1 232-233 SLA 218-220 VIJ1 47-53	GS, 2., Inv. 41 GS, 2., Inv. 90 GS, 2., Inv. 142-159 GS, 2., Inv. 198 GS, 2., Inv. 238 GS, 2., Inv. 272 GS, 2., Inv. 274 GS, 3., Inv. 1851 GS, 3., Inv. 2886 GT, 1., Inv. 284 GT, 1., Inv. 1072 GT, 1., Inv. 1317 GT, 1., Inv. 1575 GT, 1., Inv. 1591 GT, 6., Inv. 607 GT, 6., Inv. 1262/2 NIMH, 575., Inv. 77	TNA WO 179/2791, ADM 199/154	07-10-1944 11-10-1944 12-10-1944 13-10-1944 15-10-1944	Relevant, oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen.	14.3

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
		VIJ2 168-170 WAR –					
11 oktober 1944	Canadese soldaten voeren onderzoek uit bij de ontplofte trein in Sluiskil.	KAN –				Relevant, opblazen van munitietrein binnen de gemeente Terneuzen.	18.1
	Luchtaanvallen omgeving Biervliet.			TNA AIR 37/715, 27/1085		Niet relevant, luchtaanval vond buiten de gemeente Terneuzen plaats.	-
12 oktober 1944	Luchtaanvallen op Isabellasluis.			TNA AIR 37/715, 37/993, 27/1157, 27/1528	13-10-1944 15-10-1944	Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.10
13 oktober 1944	Luchtaanvallen op Isabellasluis, Koninginnehaven en bij Nieuwlandse Molen.			TNA AIR 37/715, 37/993, 27/1085, 27/1170, 27/1528, 27/2103	13-10-1944 15-10-1944	Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.10, 11.11, 11.12
14 oktober 1944	Luchtaanvallen op Isabellasluis.			TNA AIR 37/715, 37/993, 27/1085, 27/1137, 27/1169, 27/1528	13-10-1944 15-10-1944	Relevant, luchtaanval binnen de gemeente Terneuzen.	11.10
27 oktober 1944	Aanval op schepen en de haven van Terneuzen door Duitse boten.	PLA 143 SAK1 264				Relevant, oorlogshandeling in de Westerschelde.	13.4
31 oktober/1 november	Aanval door Duitse boten op schepen in de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen.	SAK1 264				Relevant, oorlogshandeling in de Westerschelde.	13.4
Oktober 1944 – maart 1945	Schade aan dijken en wegen in de gemeente Hoek door geallieerde tankoefeningen.		GT, 2., Inv. 5-3			Niet relevant, schade ontstaan door rijden met tanks. Geen meldingen van gebruik munitie.	-
Tweede Wereldoorlog – November 1944 t/m mei 1945							
November 1944 – mei 1945	Een bergingsdienst werd ingezet in Terneuzen en het kanaal van Sas van Gent.	GUL –				Niet relevant, niet bekend of en waar wrakken zijn geruimd en of hierbij NGE betrokken waren.	-
	In de Schelde kwamen veel V-1's neer.	PLA 144-145				Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
3 november 1944	Geallieerde mijnenvegers werden gestationeerd in Terneuzen om Duitse mijnen in de Schelde op te ruimen.	PLA 145				Relevant, betreft mijnen in de Westerschelde.	13.2
8 november 1944	Een mijnenveger ging de lucht in na een mijn te hebben geraakt.	PLA 145				Relevant, betreft mijnen in de Westerschelde.	13.2
10 november 1944	Een V-2 kwam neer in de Langedreef te Axel.		GA, 2., Inv. 070-072 SGLO V-0062			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
						NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	
11 november 1944	Geallieerde eenheden schoten op een Duits schip op de Schelde. Dit bleek echter een geallieerd schip te zijn.	PLA 143				Relevant, oorlogshandeling in de Westerschelde.	13.1
4 december 1944	Mijnenvegers veegden het kanaal van Terneuzen naar Gent.	PLA 152				Niet relevant, geen secundaire bronnen die berichten over mijnen in het kanaal. Daarnaast niet bekend of en waar mijnen zijn aangetroffen.	-
5 december 1944	Een Lancaster maakte een noodlanding bij Sas van Gent.	SGLO T4772	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft noodlanding.	-
6 december 1944	Een V-1 kwam neer bij Terneuzen.	SGLO V2300				Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
14 december 1944	Een troepentransportschip liep op een mijn.	PLA 153				Relevant, oorlogshandeling in de Westerschelde.	13.2
21 december 1944	Twee V-1's kwamen neer in Sluiskil.		SGLO V1702 en V1703			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
	Een V-1 kwam neer in Terneuzen (Koewacht).		SGLO V1704			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
Januari – februari 1945	Duitsers legden weer mijnen in de Westerschelde. Drie schepen liepen op één van deze mijnen.	PLA 148				Relevant, mijnenvelden in de Westerschelde.	13.2
1 januari 1945	Duitse jachtvliegtuigen voerden een aanval uit op een schip in het Middelgat.	HEI 83				Niet relevant, precieze locatie niet bekend, zie tevens paragraaf 3.3.7.	-
	Een Focke Wulf stortte neer in de Hellegatspolder.	HEI 83 PRO – SGLO T5000 WTV –	DBZ crashkaart			Relevant, neergestort vliegtuig binnen de gemeente Terneuzen.	12.13
	Een Messerschmitt maakte een noodlanding bij Biervliet.	EVE – ONB3 – PRO – SGLO T5024	DBZ crashkaart			Niet relevant, betreft noodlanding.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
		WTV –					
	Twee Spitfires crashten ten westen van Terneuzen.	SHO3 382				Niet relevant, geen secundaire bron en specifieke locatieaanduiding beschikbaar.	-
2 januari 1945	Schade aan woningen in de Walstraat in Axel door een V-1.		GA, 2., Inv. 070-072			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
16 januari 1945	Een V-1 kwam neer in Zaamslag.		SGLO V2322			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
23 januari 1945	Schade aan woning Oranjestraat 8 in Axel door een V-1.		GA, 2., Inv. 070-072			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
28 januari 1945	Een V-1 kwam neer in de polder Beoostenblij Benoorden.		GA, 2., Inv. 020 GA, 2., Inv. 070-072 SGLO V1871			Relevant, betreft neergekomen V-wapen binnen de gemeente Terneuzen.	17
1 februari 1945	Een V-1 kwam neer nabij het gehucht Drieschouwen.		GA, 2., Inv. 020 GA, 2., Inv. 070-072			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
15 februari 1945	Een V-1 kwam neer tussen Absdale en Koewacht.		GA, 2., Inv. 070-072 SGLO V2347			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
20 februari 1945	Schade aan woningen Bijlokestraat 37 en Zeedijk M1 en M4 in Axel door een V-1.		GA, 2., Inv. 070-072			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
24 februari 1945	Een V-2 kwam neer in Koewacht in de Nieuwstraat.	RED 27 KEM 804	SGLO V1041			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
24 februari 1945	Een V-1 kwam neer in Terneuzen (Lijnstraatje).		SGLO V2403			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-

Bronnenmateriaal			Bronnenmateriaal			Analyse	
Datum	Omschrijving	Literatuur	Nederlandse archieven	Internationale archieven	Luchtfoto	Relevant?	Paragraaf
5 maart 1945	Een V-1 kwam neer in de Vogelschorpolder.		GT, 5., Inv. 3049			Niet relevant, naar aanleiding van het neerkomen van V-wapens wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.9.	-
21 april 1945	Verzoek tot het ruimen van een mijn bij Sas van Gent.		ZA, 280., Inv. 4096			Relevant, betreft melding van mijn binnen de gemeente Terneuzen.	15.3
26 juli 1945	Lijst van nog aanwezige verdedigingswerken in Terneuzen.		GT, 5., Inv. 3838			Relevant, betreft militaire infrastructuur.	16.4

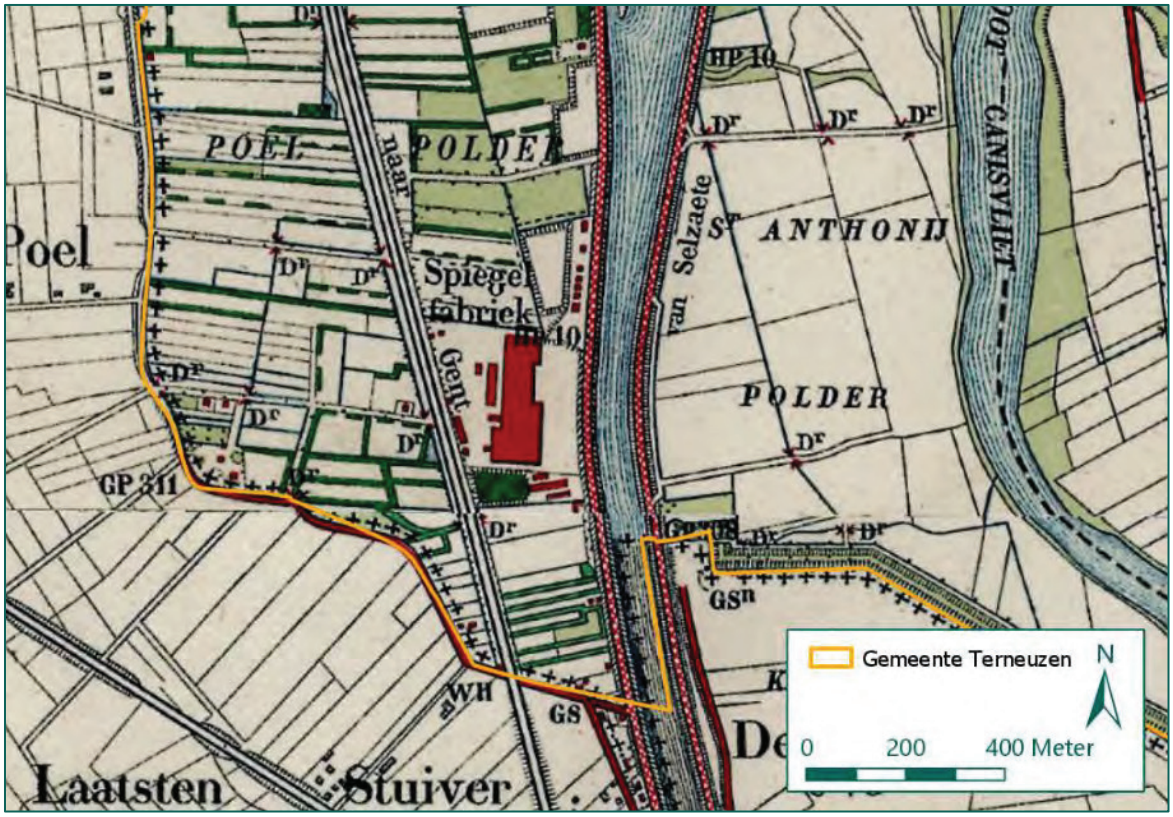
Tabel 3: Chronologische oorlogshandelingenlijst.

5 ANALYSE BOMBARDEMENTEN EERSTE WERELDOORLOG

Uit de literatuur (zie bijlage 2) blijkt dat in 1917 en 1918 verschillende keren bommen neerkwamen binnen de gemeente Terneuzen. Het betrof bombardementen van Britse vliegtuigen die in de veronderstelling waren dat zij in België bombardeerden of een noodafworp dienden uit te voeren. In onderstaande paragrafen wordt de informatie uit de literatuur uiteengezet. In paragraaf 5.8 wordt geanalyseerd of naar aanleiding van de bombardementen in 1917 en 1918 ter plaatse van de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied dient te worden afgebakend.

5.1 BOMBARDEMENT 18 AUGUSTUS 1917

In de avond van 18 augustus 1917 voerden vliegtuigen van de Triple Entente[8] een aanval uit op de Belgische grensplaats Selzaete. Er ontstond een luchtgevecht met Duitse vliegtuigen en één van de Britse vliegtuigen week uit in de richting van Sas van Gent. Dit vliegtuig wierp boven Sas van Gent een projectiel af, dat neerkwam in de omgeving van de spiegelfabriek in Sas van Gent, dat als gevolg van de explosie lichte schade opliep. De volgende ochtend deden Nederlandse soldaten onderzoek naar mogelijke bomkraters. Er werden geen kraters aangetroffen, maar wel scherven. Deze scherven werden opgestuurd naar de Artillerie-Inrichtingen in Hembrug, waar uit onderzoek bleek dat het om scherven van een brisantgranaat van 3,7 cm ging. Gedurende de Eerste Wereldoorlog maakten vliegtuigen onder meer gebruik van dit type brisantgranaat voor het uitvoeren van bombardementen. In de literatuur worden geen details vermeld waar de granaat precies terecht was gekomen en of meer dan één granaat door het vliegtuig werd afgeworpen.

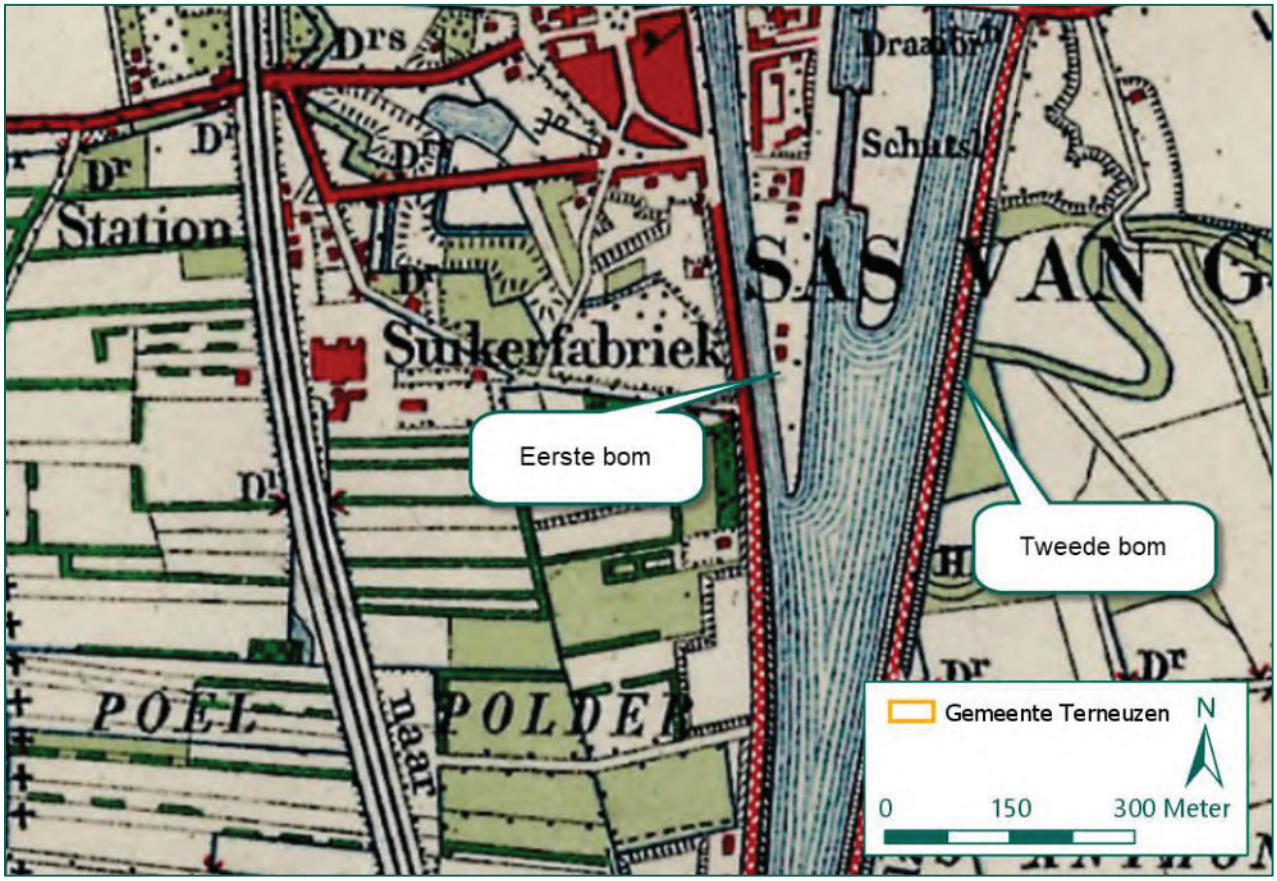

Figuur 5: De locaties van spiegelfabriek ten zuiden van Sas van Gent. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

8 De Triple Entente was één van de twee machtsblokken ten tijde van de Eerste Wereldoorlog en bestond uit Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland.

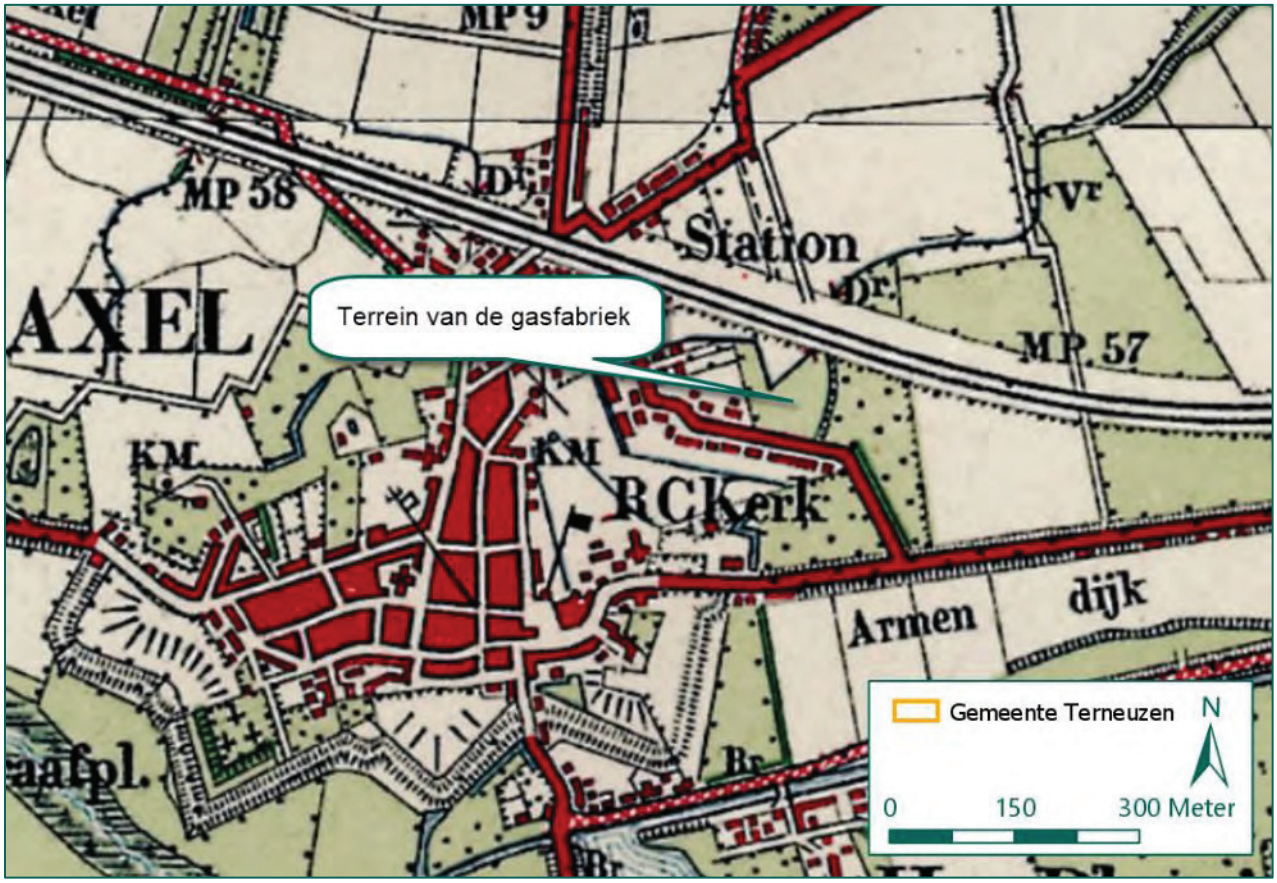
5.2 BOMBARDEMENTEN 8 NOVEMBER 1917

In de nacht van 7 op 8 november 1917 waren de suikerfabrieken van Sas van Gent het doelwit van een bombardement. In verband met nachtelijke werkzaamheden waren de suikerfabrieken verlicht en derhalve een makkelijk nachtelijk doelwit voor een bommenwerper. Het vliegtuig wierp twee bommen af rond 3.15 uur, terwijl het in oostelijke richting vloog. Eén projectiel kwam neer op de oostelijke oever van de westelijke arm van het Kanaal Gent-Terneuzen, tegenover het bovengrondse transportsysteem van de suikerfabriek van de N.V Beetwortelfabriek-Suikerfabriek Sas van Gent. De tweede bom viel op de glooiing van de dijk, aan de overkant van de oostelijke kanaalarm, waar een tiental binnenvaartschepen was afgemeerd. De bommen veroorzaakten schade aan woningen en de fabriek. In Figuur 6 zijn de locaties indicatief weergegeven waar de bommen neerkwamen volgens de literatuur.

Figuur 6: Locaties, indicatief weergegeven, waar op 8 november 1917 twee bommen neerkwamen. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

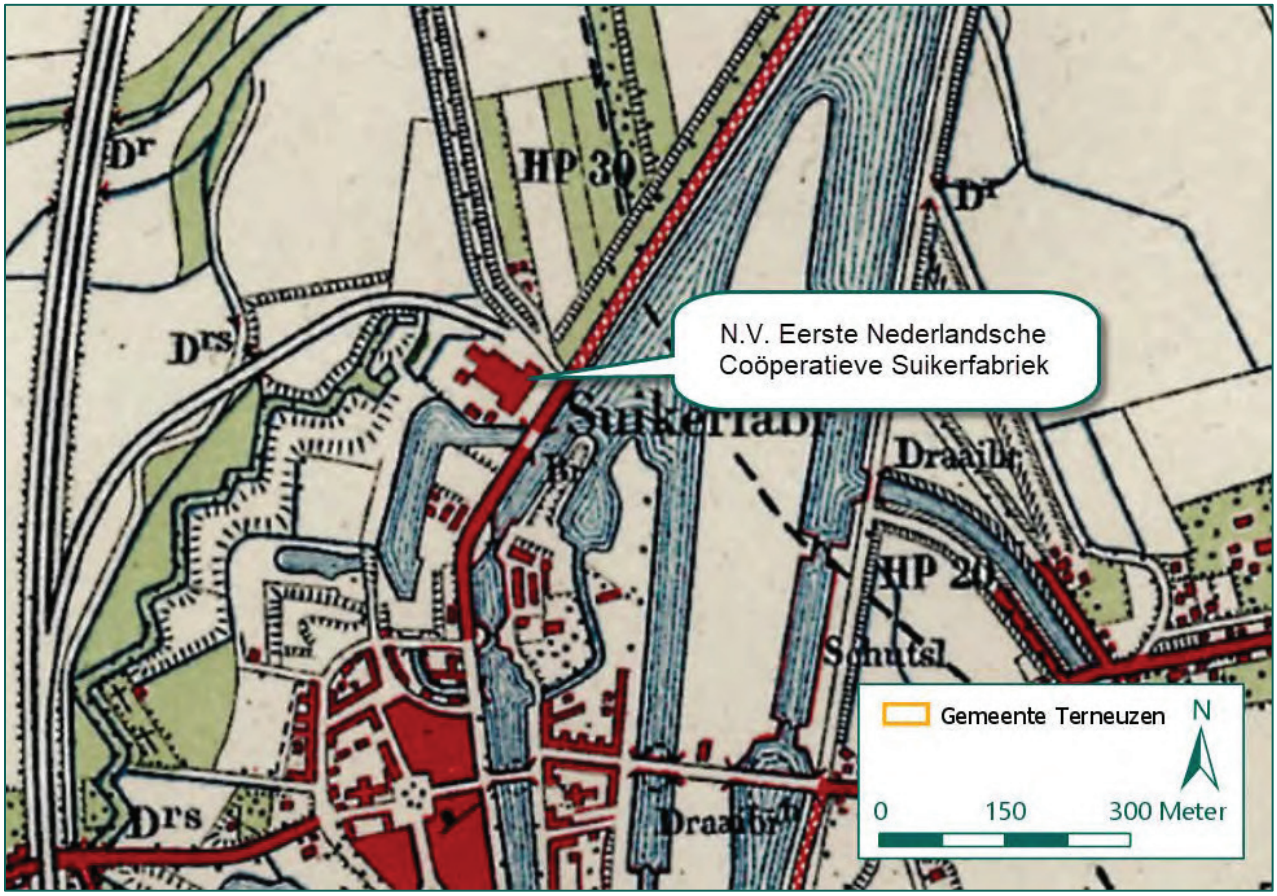
Een halfuur na het bombardement bij Sas van Gent hoorden inwoners van Axel een vliegtuig boven de gemeente vliegen. Het toestel cirkelde rond boven de gasfabriek en ooggetuigen zagen dat een bom werd afgeworpen. Deze bom kwam terecht op het terrein van de gasfabriek, tussen de openbare weg en de gashouder. Door rondvliegende scherven werden de gashouder en de woning van de directeur van de fabriek getroffen. Na de aanval bleef het vliegtuig rondcirkelen boven de gemeente Axel, waarna Nederlandse militairen met geweren het vuur openden. Het vliegtuig vloog vervolgens in zuidwestelijke richting naar België. Kort daarop werden nog twee explosies gehoord en later werd bekend dat in het Belgische deel van het dorp Overslag een bom was gevallen. Na controle van de scherven bleek dat de bommen van Britse makelij waren. In Figuur 7 is de locatie van het terrein van de gasfabriek weergegeven.

Figuur 7: Locatie van het terrein van de gasfabriek. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

5.3 BOMBARDEMENT 6 DECEMBER 1917

Om verdere bombardementen te voorkomen, kozen de suikerfabrieken in Sas van Gent ervoor om de fabrieken 's nachts te verlichten met de kleuren van de Nederlandse vlag. In de nacht van 5 op 6 december 1917 om ongeveer 3.30 uur kwamen echter wederom bommen terecht in Sas van Gent. Ditmaal kwamen ze in de omgeving neer van de N.V Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek, bij de boerderij van J. Ramondt. De scherven van de bommen werden gecontroleerd en het bleek te gaan om bommen van Britse makelij. In Figuur 8 is de locatie afgebeeld van de N.V Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over de locatie van de boerderij van J. Ramondt.

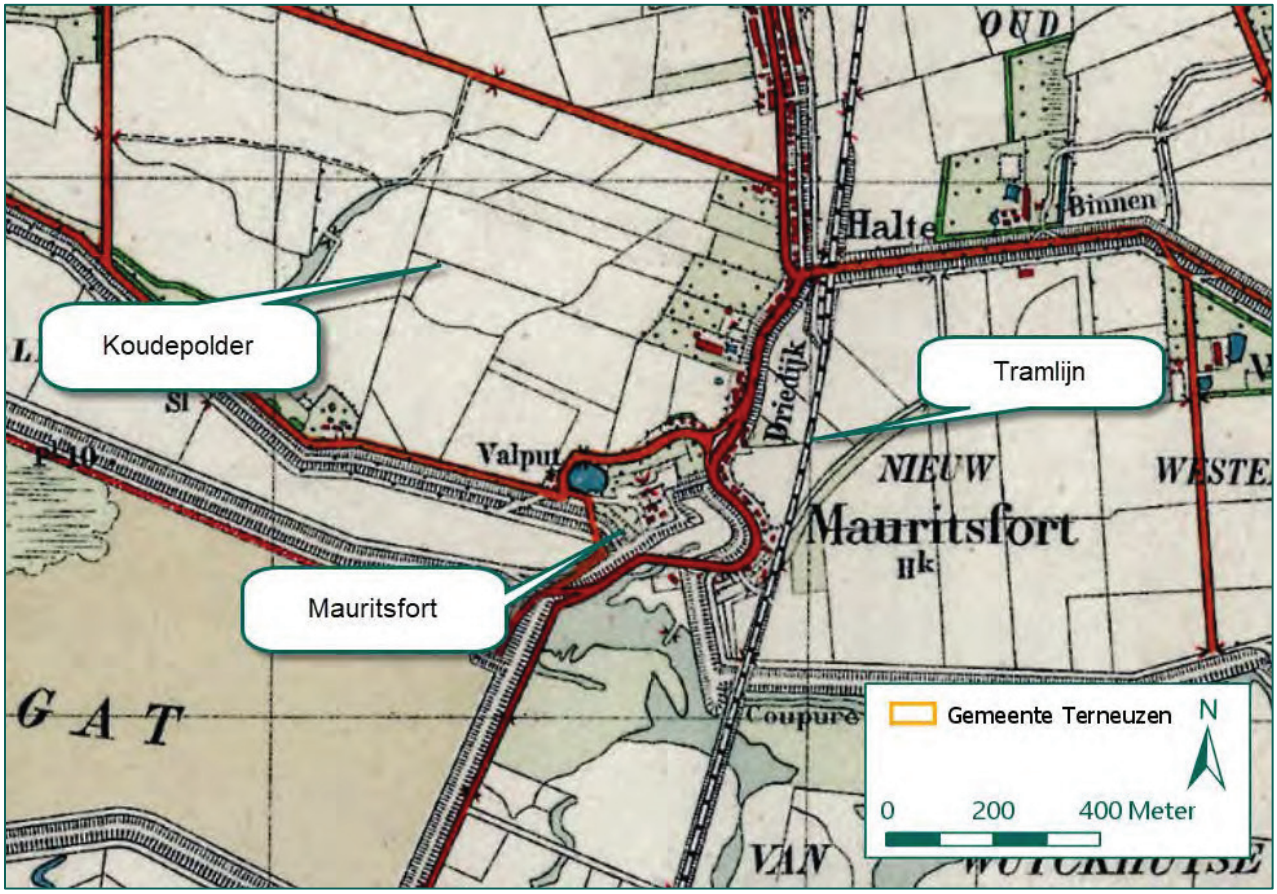
Figuur 8: Locatie van de N.V Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

5.4 BOMBARDEMENT 18 DECEMBER 1917

Om 23.30 uur op 18 december 1917 werd door een onbekend vliegtuig wederom een bombardement uitgevoerd op de suikerfabrieken bij Sas van Gent. Het toestel wierp vier bommen af, waarvan er twee op ongeveer 300 meter van de N.V Beetwortelfabriek-Suikerfabriek Sas van Gent terecht kwamen. Eén bom kwam neer op ongeveer 200 meter van de N.V Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek en de laatste bom kwam neer op circa honderdvijftig meter van de Vlasserij en groentedrogerij Canisvlier. De schade als gevolg van dit bombardement was gering, aangezien de bommen niet direct op gebouwen vielen.

5.5 BOMBARDEMENT 16 FEBRUARI 1918

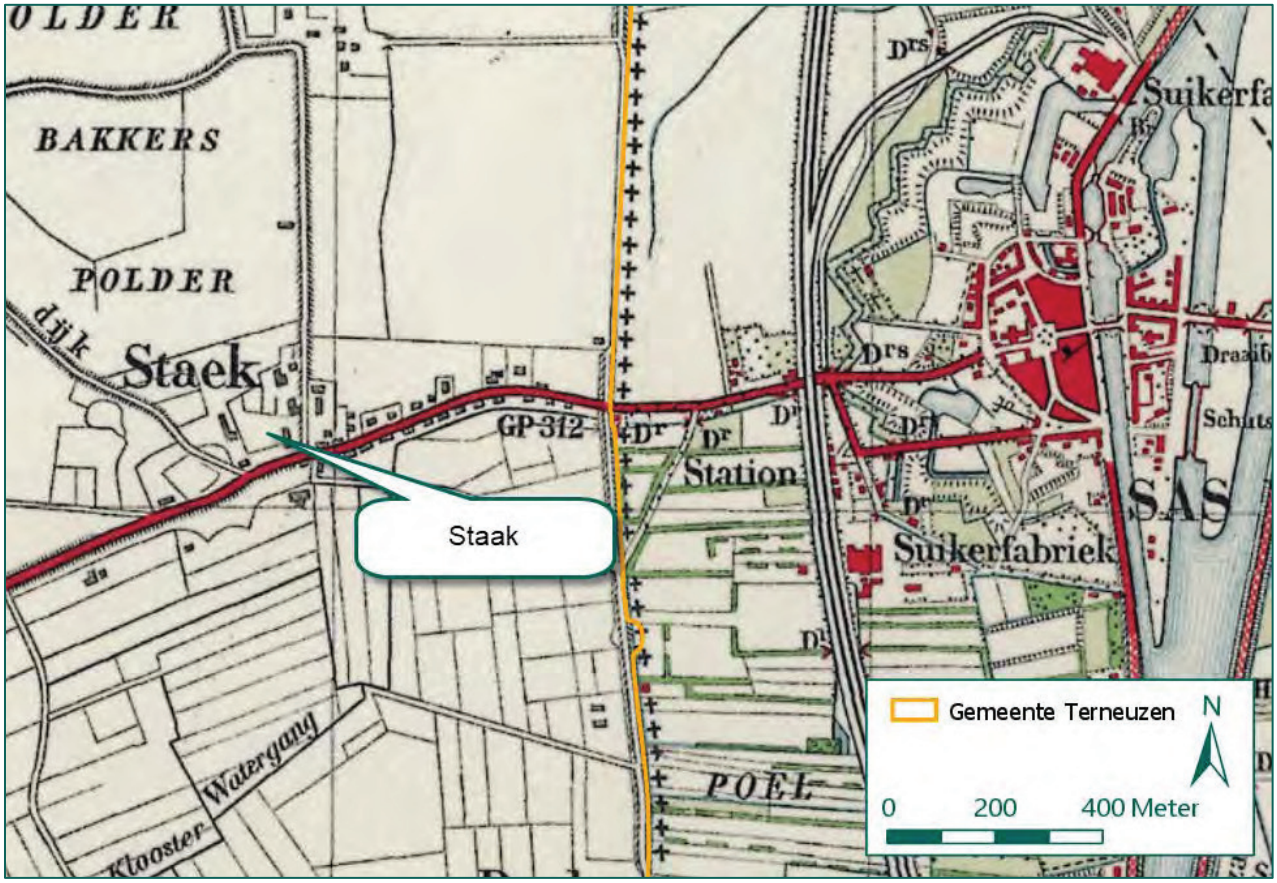
Vanuit het zuidwesten vloog een vliegtuig op 16 februari 1918 het luchtruim boven Zeeuws-Vlaanderen in. Het toestel vloog laag en wierp om ongeveer 20.45 uur zes bommen af bij Mauritsfort in de gemeente Hoek. Ze kwamen neer in de omgeving van de boerderij van landbouwer J.D. Defeyter en de stoomtramlijn Terneuzen-Philippine van de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg Maatschappij. Drie bommen kwamen ten oosten en drie bommen kwamen ten westen van deze tramlijn neer. Het vliegtuig vloog vervolgens in noordwestelijke richting door en wierp in het weiland van E. Dieleman in de Koudepolder nog één bom af. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over de locaties van de boerderij van J.D. Defeyter en het weiland van E. Dieleman. De overige genoemde locaties zijn afgebeeld in Figuur 9. Bij controle bleek het te gaan om lichte projectielen, die gaten in de grond hadden gemaakt van ongeveer 50 cm diep en een doorsnede van 75 cm. De uitwerking van het detoneren van de bommen zorgde voor weinig schade. Van een naburig huisje vloog alleen de achterdeur open. De bommen waren van Britse makelij.

Figuur 9: Locaties Koudepolder, Mauritsfort en de stoomtramlijn Terneuzen-Philippine. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

5.6 BOMBARDEMENTEN IN DE NACHT VAN 20 OP 21 MEI 1918

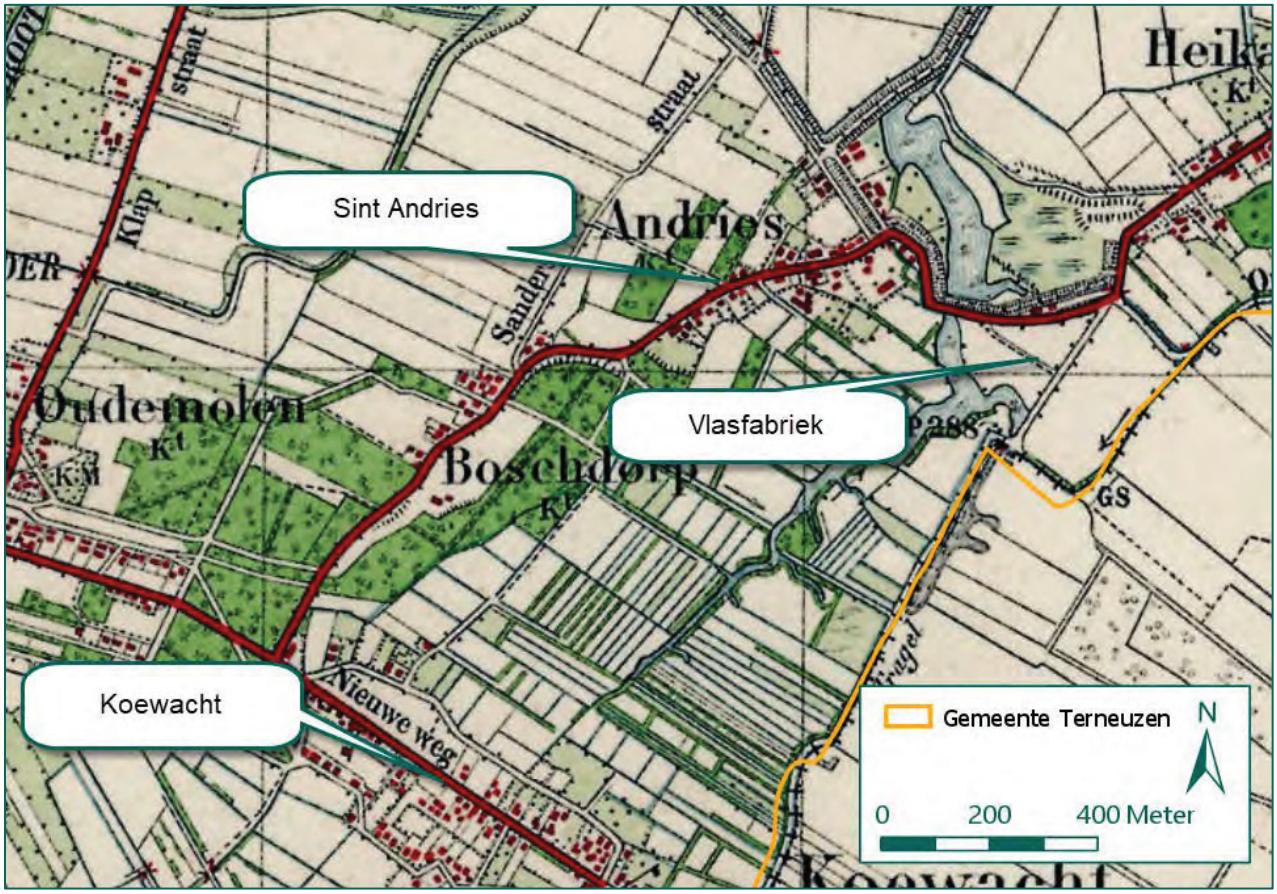
Om 23.45 uur op 20 mei 1918 werden door de wachtcommandant van Sas van Gent zes of zeven knallen gehoord. Uit onderzoek bleek dat in de buurt van het gehucht Staak in België vier bommen neer waren gekomen en dat drie bommen in een klaverveld aan de Nederlandse kant van de grens waren gevallen. De schade was gering. Er werd geen melding gemaakt van bomkraters of achtergebleven blindgangers. De locatie van het gehucht Staak bij Sas van Gent is weergegeven in Figuur 10.

Figuur 10: Het gehucht Staak nabij Sas van Gent. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

Rond 1.30 uur op 21 mei 1918 werden wederom inslagen gehoord door de wachtcommandant van Sas van Gent. De inslagen bleken veroorzaakt te zijn door een bombardement bij Koewacht. De commandant van de Brigade Koewacht verklaarde dat op het erf en het bouwland van de landbouwer A. Peijl in het gehucht Sint-Andries zes bommen waren gevallen, waarvan er vier waren gedetoneerd. Eén blindganger lag in een gat in het aardappelland van S. Baert. Tevens detoneerde één bom in de nabijheid van de vlasfabriek, twee binnen de gemeente Koewacht en in de kom van Koewacht werden scherven van een gedetoneerde bom aangetroffen. De genoemde locaties zijn weergegeven in Figuur 11. De locaties van de landerijen van A. Peijl en S. Baert zijn aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet achterhaald.

Ooggetuigen verklaarden dat de blindganger rood van kleur was met gele vleugels en een donkerblauwe of groene band om het dikste gedeelte. De bom had de grootte van een champagnefles. De scherven uit Koewacht en Sas van Gent werden verzameld en verstuurd naar de Artillerie-Inrichtingen in Hembrug. Daar werd bij controle geconstateerd dat het bommen waren van Britse makelij.

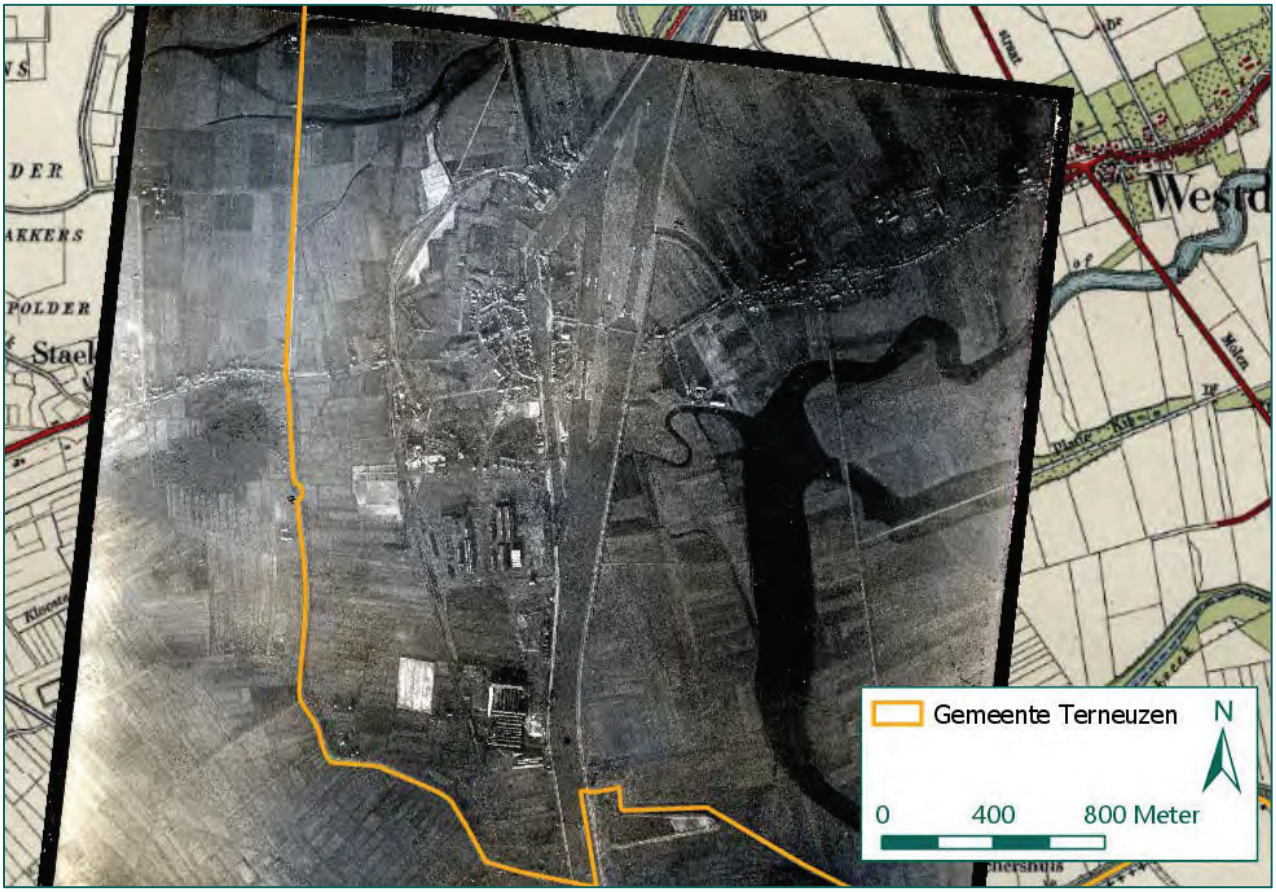
Figuur 11: Locaties Koewacht, Sint-Andries en de Vlasfabriek bij Sint-Andries. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

5.7 BOMBARDEMENT 30 OKTOBER 1918

Op 30 oktober 1918 vond het laatste bombardement plaats tijdens de Eerste Wereldoorlog in de gemeente Terneuzen. In de avond kwamen op de dijk van een polder bij de Braakman, in de omgeving van de Isabellasluis, acht bommen neer. De bommen richtten weinig schade aan en er deden zich geen persoonlijke ongelukken voor.

5.8 CONCLUSIE BOMBARDEMENTEN 1917-1918

Uit de geraadpleegde literatuur is gebleken dat binnen de gemeente Terneuzen verschillende bommen zijn gevallen in 1917 en 1918. Het bronnenmateriaal is echter zeer beperkt over de precieze locaties waar de bommen zijn neergekomen. Uit het boek *Forgotten and Lost?*, over luchtfotocollecties van het westelijke front ten tijde van de Eerste Wereldoorlog, blijkt dat er slechts enkele luchtfoto's zijn genomen van de omgeving van Sas van Gent. Deze luchtfoto's zijn in het bezit van het *War Heritage Institute* in Brussel. Bij deze instantie is een aanvraag ingediend voor de luchtfoto's van Sas van Gent. Er bleek slechts één luchtfoto beschikbaar te zijn van dusdanige kwaliteit dat luchtanalyse mogelijk is. Deze dateert van 25 januari 1918. Op de luchtfoto zijn echter geen verstoringen waarneembaar die in verband kunnen worden gebracht met de bombardementen in 1917 bij Sas van Gent.

Figuur 12: Luchtfoto d.d. 25 januari 1918 van Sas van Gent. (Bron luchtfoto: WHI. Bron ondergrond: Topotijdreis).

Naast de summiere informatie over de locaties van neergekomen bommen kan niet worden achterhaald welke Britse vliegtuigen de bombardementen binnen de gemeente Terneuzen hebben uitgevoerd. In de literatuur worden geen squadrons vermeld en in de ORB's van de Britse luchtmacht zijn geen meldingen aangetroffen dat binnen de gemeente Terneuzen bombardementen zijn uitgevoerd op de bovenstaande data. Relevante informatie over de afgeworpen bommenlast is derhalve niet voorhanden.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor de afbakening van een NGE-Risicogebied met betrekking tot bombardementen uit de Eerste Wereldoorlog. Aangezien slechts summiere informatie is aangetroffen over de Britse bombardementen binnen de gemeente Terneuzen in 1917 en 1918 kunnen voor voorliggend onderzoek geen specifieke NGE-Risicogebieden afgebakend worden.

6 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN MEI 1940

In de vroege ochtend van 10 mei 1940 trokken de eerste Duitse soldaten Nederland binnen. Op 20 mei 1940 bereikten de eerste Duitse eenheden de huidige gemeente Terneuzen. Gedurende de meidagen van 1940 vonden verschillende oorlogshandelingen plaats binnen de gemeente Terneuzen. In dit hoofdstuk is het bronnenmateriaal omtrent deze oorlogshandelingen beoordeeld en geëvalueerd. Op basis van die beoordeling en evaluatie is vastgesteld of sprake is van (een) NGE-Risicogebied(en) en is de soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van het NGE bepaald.

6.1 BOMBARDEMENTEN 10 MEI TOT EN MET 14 MEI 1940

De Duitse Luftwaffe ondersteunde de oprukkende grondtroepen door verschillende bombardementen uit te voeren op Nederlandse doelwitten. Zo werden op 10 mei 1940 ook binnen de gemeente Terneuzen enkele bombardementen uitgevoerd. Vooral de fabrieken langs het kanaal tussen Gent en Terneuzen was meermaals doelwit van de Duitse bommenwerpers. In onderstaande paragrafen is het bronnenmateriaal omtrent deze bombardementen uiteengezet. Aan het eind van deze paragrafen wordt op basis van analyse van dit bronnenmateriaal vastgesteld of al dan niet sprake is van een NGE-Risicogebied.

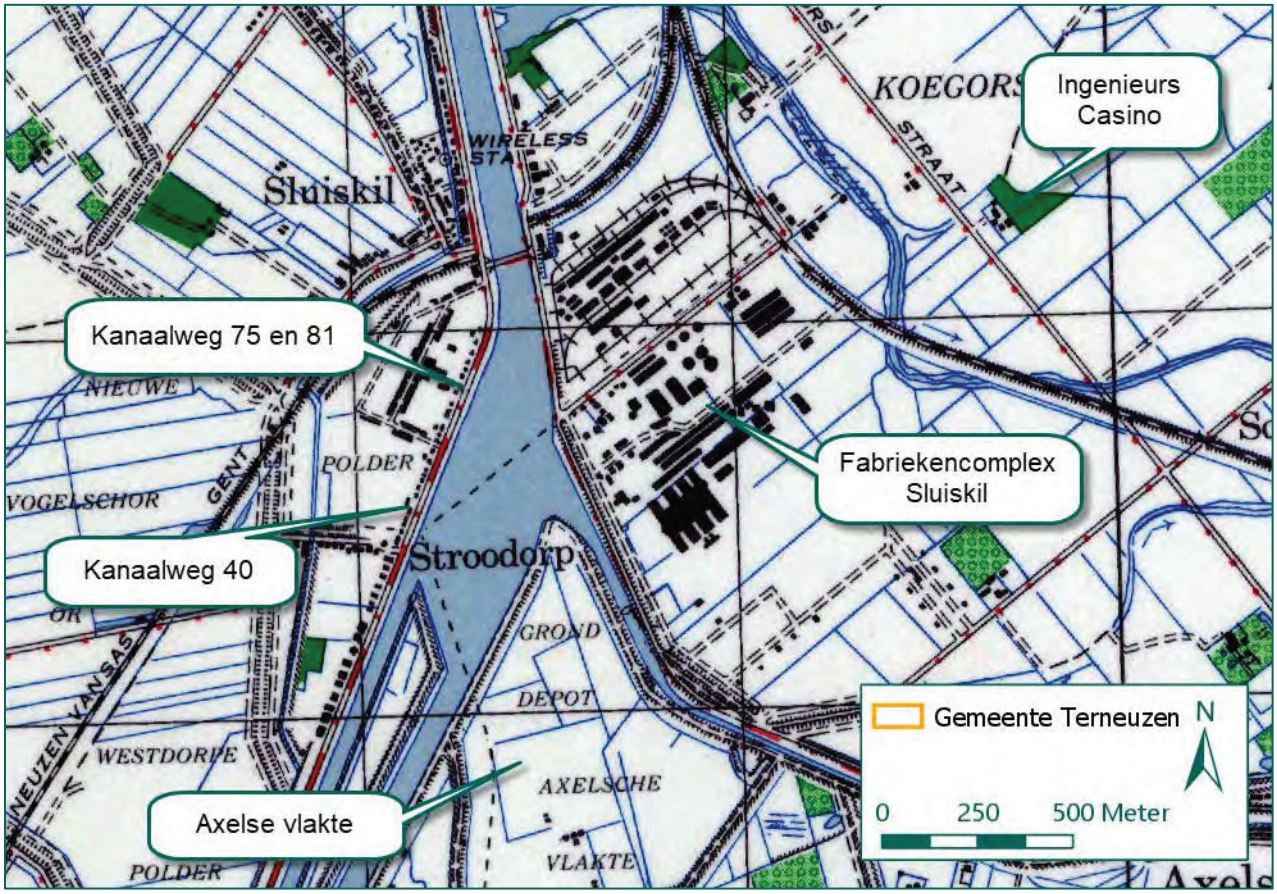
6.1.1 Bombardement bij Kijkuit op 10 mei 1940.

In het boek *De Tweede Wereldoorlog in Oost-Zeeuws-Vlaanderen* (zie bijlage 2) staat beschreven dat op 10 mei 1940 in de ochtend bommen vielen bij Kijkuit. Het boek *Axel. Oorlog en bevrijding* vermeldt dat rond het middaguur op 10 mei 1940 boven Axel verschillende vliegtuigen vlogen. Toen zij uit het zicht waren verdwenen, werden knallen van inslaande bommen gehoord. Er werd vernomen dat nabij Kijkuit enige bommen waren gevallen. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal wordt geen melding gemaakt van dit bombardement. In paragraaf 6.1.11 zal deze oorlogshandeling verder worden geanalyseerd.

6.1.2 Bombardementen op de fabrieken bij Sluiskil op 10 mei 1940.

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) vonden op 10 mei 1940 twee bombardementen plaats door Duitse vliegtuigen op de fabrieken bij Sluiskil. Het eerste bombardement vond plaats rond 13.00 uur. De afgeworpen bommen raakten de ammoniakfabriek in Sluiskil, waardoor twee werknemers in deze fabriek om het leven kwamen. In de avond van 10 mei 1940 vond een tweede bombardement plaats op de fabrieken bij Sluiskil, waarbij de fabrieken slechts materiële schade opliepen. Enige bommen kwamen terecht in het kanaal en op de Axelse vlakte.

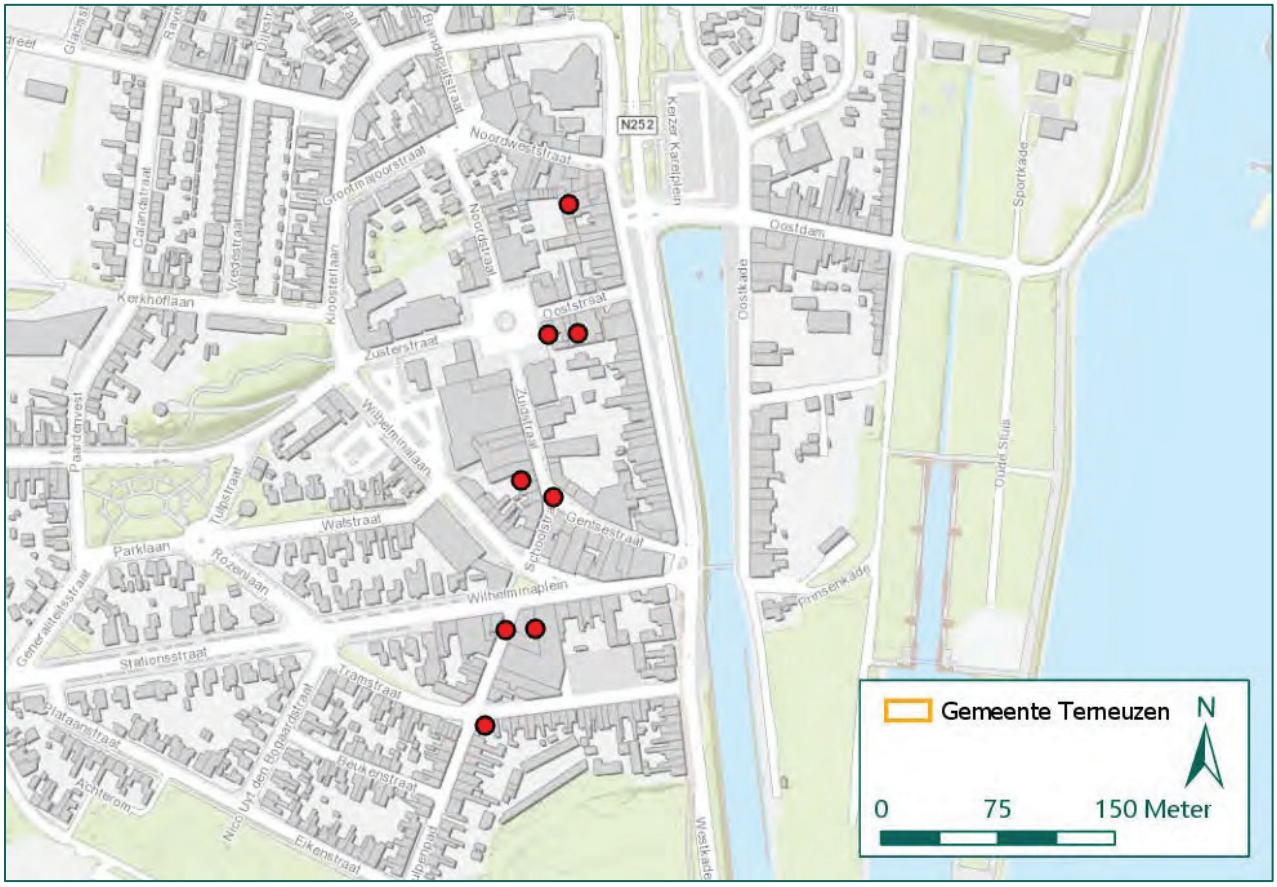
In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is aanvullende informatie aangetroffen met betrekking tot de bombardementen op 10 mei 1940 in Sluiskil. Het eerste bombardement op 10 mei 1940 vond plaats om 13.30 uur, waarbij negen bommen werden afgeworpen. In de avond van 10 mei 1940 vielen wederom negen bommen op de fabrieken en kwamen drie bommen neer in de nabijheid van het Ingenieurs Casino. Bijna alle ruiten van de directeurswoning en van het casino werden door de detonaties van de bommen vernield. Uit schaderapporten blijkt dat in de meidagen van 1940 de woningen aan de Kanaalweg 40, 75 en 81 in Sluiskil door bommen zijn vernield en dat de lagere school in Sluiskil schade had opgelopen. De locaties van deze woningen zijn weergegeven in Figuur 13. In de archiefstukken wordt niet vermeld welk bombardement de vernielingen aan de woningen aan de Kanaalweg heeft veroorzaakt. In paragrafen 6.1.11 en 6.1.12 volgt een analyse of naar aanleiding van de bombardementen in Sluiskil op 10 mei 1940 een NGE-Risicogebied dient te worden afgebakend.

Figuur 13: Locaties van de fabrieken bij Sluiskil en Kanaalweg 40, 75 en 81. (Bron ondergrond: Kadaster).

6.1.3 Bombardement bij Sas van Gent op 10 mei 1940.

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) zijn verschillende meldingen aangetroffen van schade in Sas van Gent als gevolg van een Duits bombardement op 10 mei 1940. In de onmiddellijke nabijheid van de school aan de Wilhelminalaan 1 kwamen meerdere bommen tot ontploffing. Ook het Post- en Telegraafkantoor liep schade op als gevolg van het detoneren van deze bommen. Daarnaast werden twee woningen van woningbouwvereniging "Sas van Gent" geheel vernield door het bombardement op 10 mei 1940. In het archiefmateriaal is tevens een kaart aangetroffen waarop de locaties zijn ingetekend waar op 10 mei 1940 in Sas van Gent bommen vielen. De locaties die zijn ingetekend op deze kaart zijn ingevoerd in GIS op de huidige topografische kaart, zie Figuur 14.

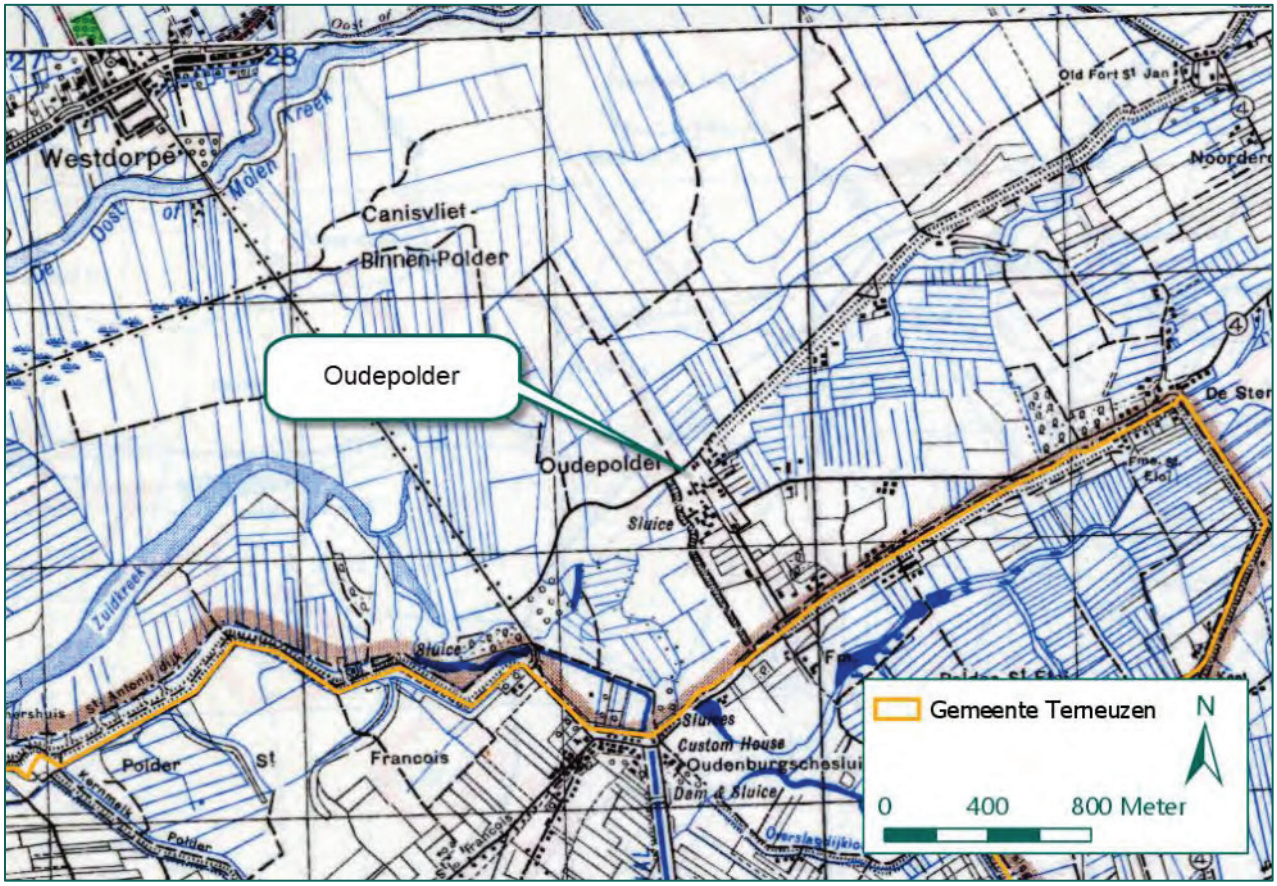

Figuur 14: Locaties waar op 10 mei 1940 bommen neerkwamen in Sas van Gent. (Bron ondergrond: ESRI).

Volgens een verslag van de burgemeester van Sas van Gent uit het Nationaal Archief (zie bijlage 3) kwamen op 10 mei 1940 in zijn gemeente een zes- à zevental brisantbommen neer. Hierdoor werden drie woningen totaal vernield en raakten vijf à zes woningen beschadigd. Volgens de burgemeester was het bombardement gericht op de oprukkende Franse troepen die aanwezig waren in Sas van Gent. In de literatuur (zie bijlage 2) is het bombardement op Sas van Gent op 10 mei 1940 slechts summier beschreven. Volgens het boek *De Tweede Wereldoorlog in Oost-Zeeuws-Vlaanderen* kwam een bom neer achter de Westkade in Sas van Gent. In paragrafen 6.1.11 en 6.1.13 volgt een analyse of naar aanleiding van het bombardement op 10 mei 1940 in Sas van Gent een NGE-Risicogebied dient te worden afgebakend.

6.1.4 Bombardement bij Oudepolder op 12 mei 1940.

In het boek *Zuiddorpe 750 jaar* (zie bijlage 2) staat beschreven dat op 12 mei 1940 tussen 10.00 uur en 11.00 uur een tiental Duitse bommen vielen in een lijn vanaf de weide van Frans van Megroot tot in de Oudepolder. Hierdoor raakten in de Oudepolder de huizen van Philemon Herman en Eduard d'Haene beschadigd. In het overige bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over dit bombardement. Het buurtschap Oudepolder is weergegeven op de geallieerde stafkaart in Figuur 15. Verdere analyse vindt plaats in paragraaf 6.1.11.

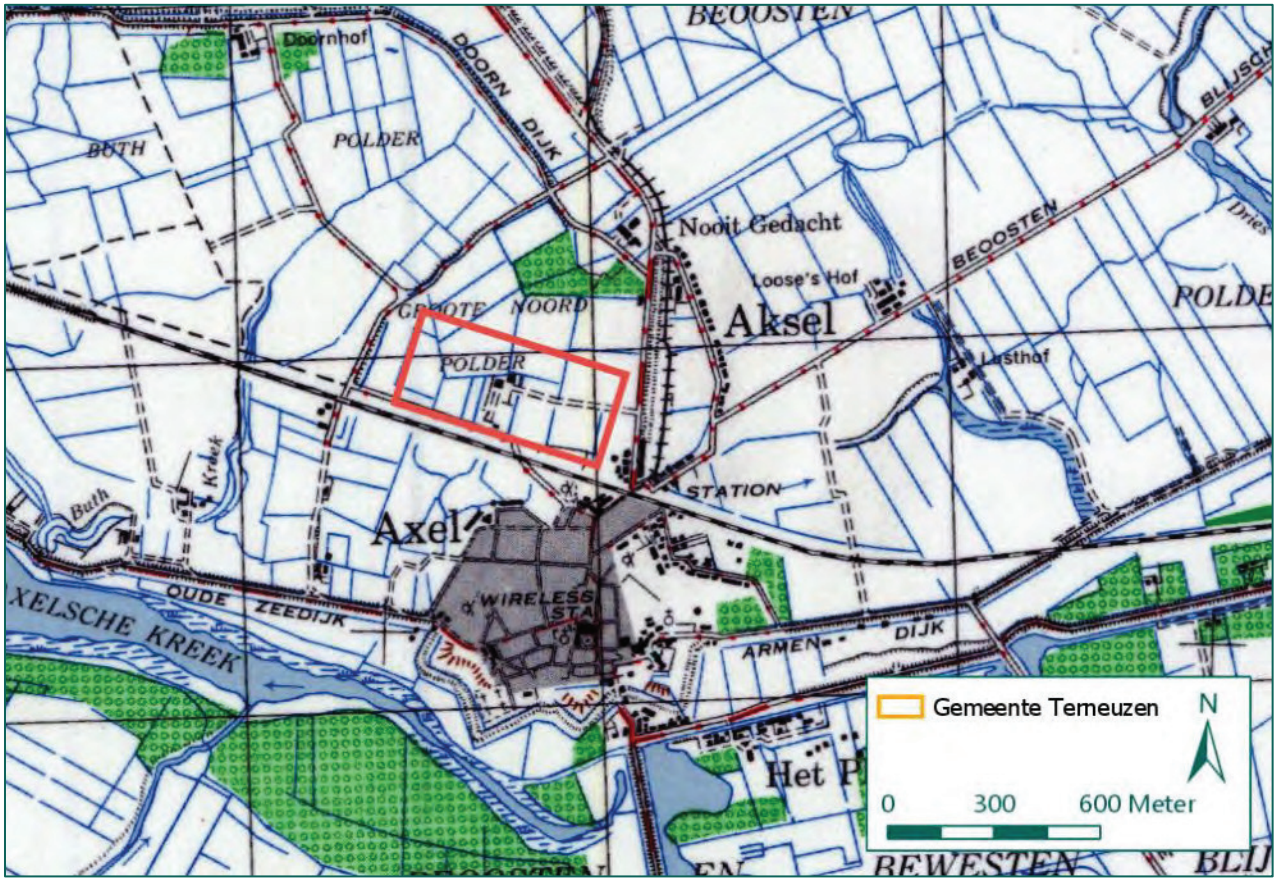
Figuur 15: Oudepolder, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

6.1.5 Bombardement op de fabrieken bij Sluiskil op 12 mei 1940.

Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) vielen om 12.00 uur op 12 mei 1940 een tiental bommen en verscheidene kleine brandbommen op de fabrieken bij Sluiskil. Bij de fabrieken werd schade gemeld als gevolg van het bombardement. Volgens de directeur van de Usine Compagnie Neerlandaise de l 'Azote te Sluiskil, een van de fabrieken bij Sluiskil, vond het bombardement op 12 mei 1940 in de morgenuren plaats en waren de werkplaatsen getroffen. In paragrafen 6.1.11 en 6.1.12 zal dit bombardement verder worden geanalyseerd.

6.1.6 Bombardement in de Noordpolder bij Axel op 12 mei 1940.

Op 12 mei 1940 om 12.00 uur vielen in de Noordpolder bij Axel tussen de provinciale weg en de spoorlijn in het land acht bommen, zo blijkt uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3). In Figuur 16 is indicatief weergegeven waar volgens het archiefmateriaal acht bommen neerkwamen. In paragraaf 6.1.11 volgt een analyse of naar aanleiding van het bombardement in de Noordpolder op 12 mei 1940 een NGE-Risicogebied dient te worden afgebakend.

Figuur 16: Gebied (indicatief, rood omkaderd) waar op 12 mei 1940 bommen vielen. (Bron ondergrond: Kadaster).

6.1.7 Bombardement bij de Oostbeer bij Terneuzen op 12 mei 1940.

In een verslag van de gebeurtenissen in mei 1940 beschreef de burgemeester van Terneuzen (zie bijlage 3) dat op 12 mei 1940 om 11.30 twee bommenwerpers Terneuzen naderden uit zuidwestelijke richting. Ter hoogte van de Oostbeer werden twee bommen afgeworpen, die volgens het verslag bedoeld waren voor in de buurt varende zeeschepen. De bommen troffen geen doel. Verdere analyse vindt plaats in paragraaf 6.1.11.

6.1.8 Bombardement bij de Baandijk bij Terneuzen op 14 mei 1940.

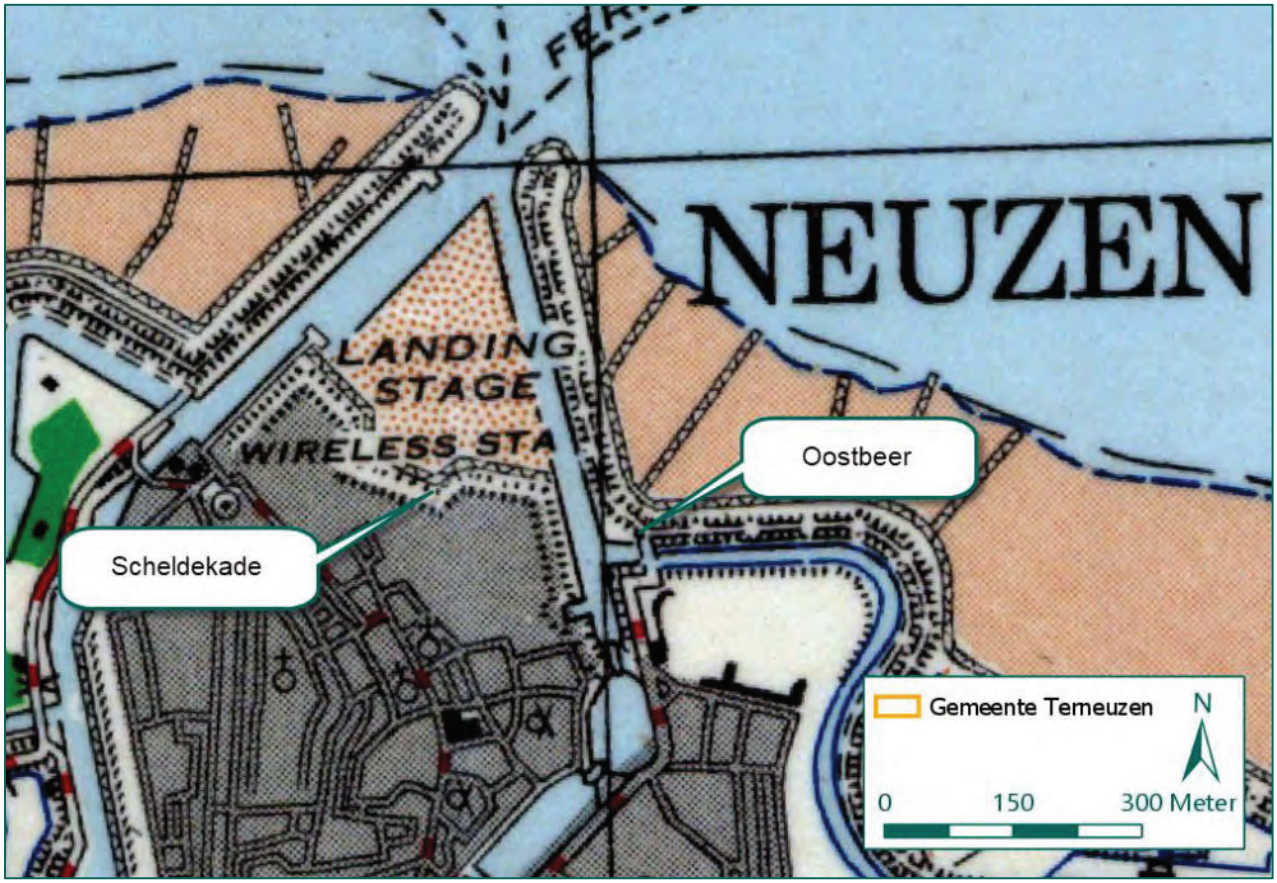
Rond 14.00 uur vlogen verschillende Duitse bommenwerpers boven Terneuzen, zo meldt de literatuur (zie bijlage 2). Plotseling werden waarschijnlijk achttien bommen afgeworpen naar de spoorlijn Mechelen-Terneuzen, achter de Baandijk. Eén van de bommen kwam op de rails terecht en zorgde voor ernstige beschadiging. De overige bommen detoneerden in het bij de Baandijk gelegen land, zonder veel schade aan te richten. Enkele bommen kwamen niet tot ontploffing. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) wordt eveneens melding gemaakt van het bombardement. Deze melding levert geen aanvullende informatie op. In Figuur 17 zijn de locaties van de spoorlijn en de Baandijk weergegeven.

Figuur 17: Het gebied bij de spoorlijn Mechelen-Terneuzen en de Baandijk. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

6.1.9 Bombardement bij de Scheldekade bij Terneuzen op 14 mei 1940.

Rond dezelfde tijd als het bombardement aan de Baandijk (zie paragraaf 6.1.8) vond op de rede bij Terneuzen ook een bombardement plaats, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Er werden twee bommen afgeworpen, die terecht kwamen op het slik bij de Scheldekade, nabij de Oostbeer. Als gevolg van de detonatie van één van de bommen sloegen stukken ijzer en stenen tegen de huizen van de Scheldekade aan. De andere bom kwam niet tot ontploffing. In Figuur 18 zijn de omgeving van de Scheldekade en de Oostbeer weergegeven.

Figuur 18: De Scheldekade en Oostbeer, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

6.1.10 Bombardement bij de Nieuwendijk bij Axel op 19 mei 1940.

In het boek *Axel. Oorlog en bevrijding* (zie bijlage 2) wordt vermeld dat op 19 mei 1940 rond 10.00 uur drie vliegtuigen boven Axel cirkelden. De bevolking vluchtte naar binnen en hoorde enige momenten later verschillende inslagen. Nadat de vliegtuigen waren vertrokken, werden bij de Nieuwendijk in de aldaar gelegen landerijen en nabij de spoorlijn enkele bomkraters aangetroffen. Stukken van de bommen werden verspreid in de omgeving aangetroffen en er was slechts lichte schade ontstaan aan nabijgelegen woningen. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal wordt dit bombardement niet gerapporteerd.

6.1.11 Conclusie Duitse bombardementen in mei 1940.

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat op verschillende locaties binnen de gemeente Terneuzen tussen 10 en 14 mei 1940 Duitse bommen zijn afgeworpen. Het bronnenmateriaal is echter in de meeste gevallen beperkt over de precieze locaties waar de bommen zijn neergekomen. Aan de hand van luchtfotoanalyse is getracht de precieze locaties te bepalen waar de bommen terecht kwamen. Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) zijn de eerstvolgende, beschikbare luchtfoto's besteld van de gebieden waarvan werd vermeld dat daar bommen neerkwamen. Deze luchtfoto's zijn genomen op 4 juli 1940, 21 juli 1940, 26 juli 1940 en 16 augustus 1940, ruim na de bombardementen in mei 1940. Van het fabriekencomplex bij Sluiskil dateren de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 24 februari 1941. Op de luchtfoto's zijn geen verstoringen meer waarneembaar van de bombardementen, aangezien de luchtfoto's van slechte kwaliteit zijn door een gebrek aan scherpte, het fotograferen van grote hoogte en (in sommige gevallen) een wolkendek.

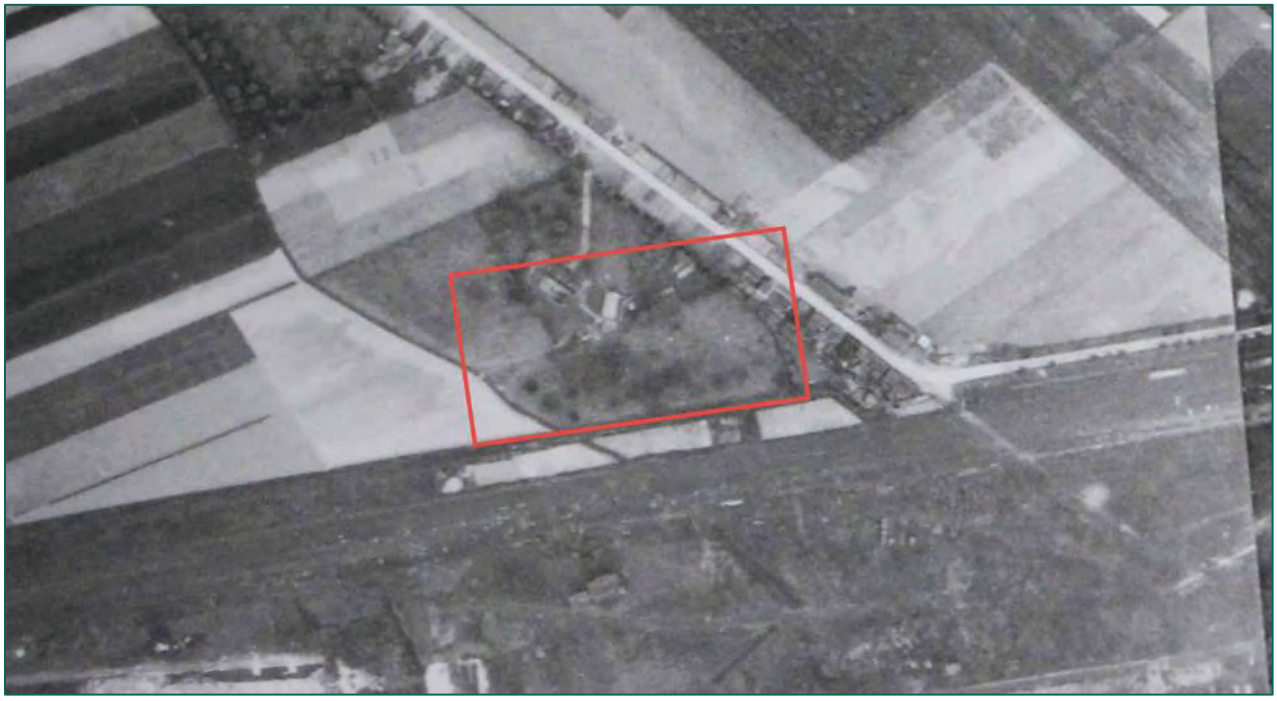
In The National Archives (AIR 14/3667, zie bijlage 4) is een luchtfotoreeks aangetroffen langs het kanaal van Terneuzen tot en met Sluiskil en luchtfoto's van de Oostbeer. Deze luchtfotoreeks is genomen op 1 juni 1940 en is weergegeven in Figuur 19. Deze luchtfotoreeks is geanalyseerd naar aanleiding van de bombardementen bij de fabrieken bij Sluiskil (zie paragrafen 6.1.2 en 6.1.5), de bombardementen bij de Oostbeer (zie paragrafen 6.1.7 en 6.1.9), de Scheldekade (zie paragraaf 6.1.9) en de spoorlijn bij de Baandijk

(zie paragraaf 6.1.10). Bij de fabrieken bij Sluiskil, de Oostbeer en de Scheldekade zijn geen verstoringen waar te nemen die mogelijk veroorzaakt kunnen zijn door de bombardementen in mei 1940.

Figuur 19: Luchtfotoreeks van het kanaal Gent-Terneuzen. De luchtfotoreeks loopt van Terneuzen tot en met Sluiskil. (Bron: TNA, AIR 14/3667).

Nabij de spoorlijn Mechelen-Terneuzen bij de Baandijk zijn echter wel verstoringen waarneembaar, zie Figuur 20. De locatie van de verstoringen, direct naast de spoorlijn, komen overeen met de meldingen in de literatuur en het archiefmateriaal over de locatie van neergekomen bommen. De luchtfotoreeks van 1 juni 1940 uit The National Archives is echter vergeleken met luchtfoto's van 4 juli 1940, zie Figuur 21. Hierop zijn de verstoringen in het landschap beter zichtbaar en blijkt dat de verstoringen in een regelmatig patroon liggen langs de boerderij. Gezien het patroon wordt vermoed dat het bewerkte grond betreft.

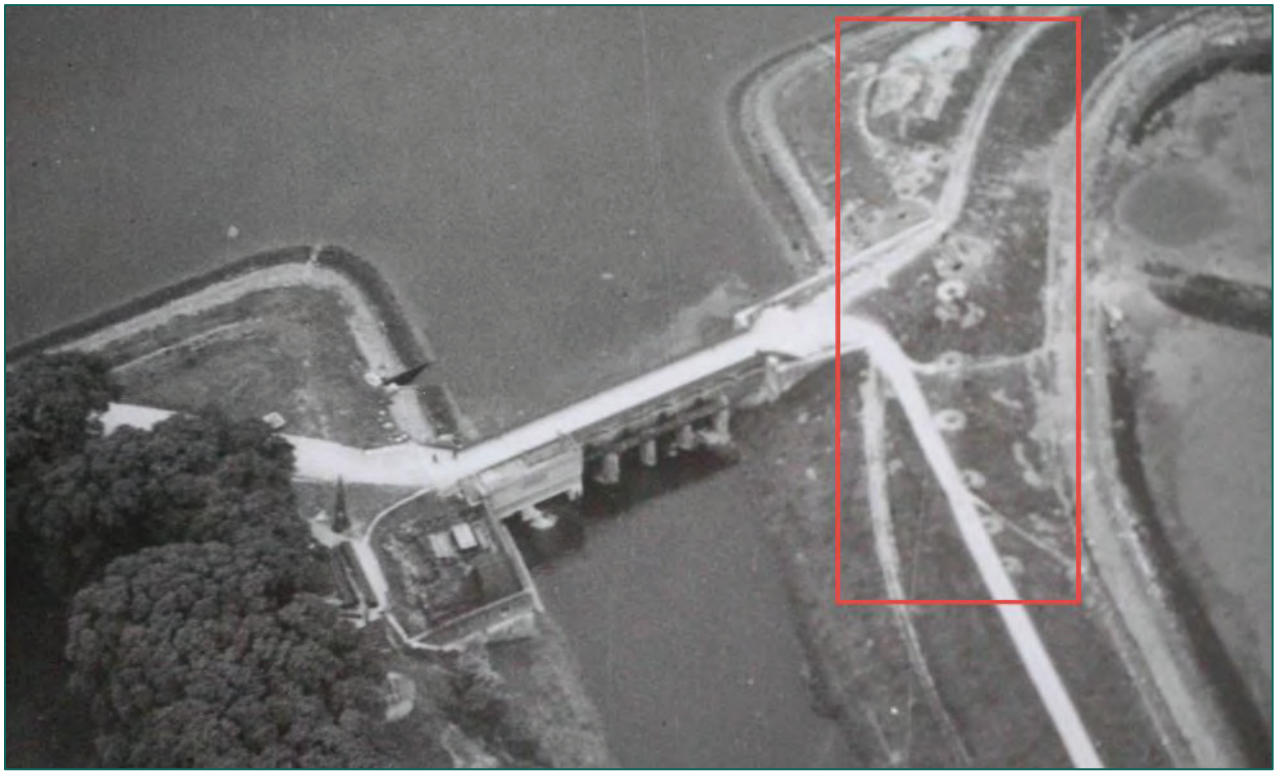
Figuur 20: Verstoringen (rood omkaderd) op een luchtfoto van 1 juni 1940 bij de spoorlijn Mechelen-Terneuzen. (Bron luchtfoto: TNA, AIR 14/3667).

Figuur 21: Verstoringen (rood omkaderd) op een luchtfoto van 4 juli 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

Naast de luchtfotoreeks van het kanaal Gent-Terneuzen bevat het archiefstuk AIR 14/3667 uit The National Archives een reeks luchtfoto's die 'oblique' zijn genomen. In deze reeks is een luchtfoto aangetroffen van de Oostbeer bij Terneuzen, waarbij verschillende verstoringen in het landschap waarneembaar zijn, zie Figuur 22. In het bronnenmateriaal staat beschreven dat twee bommen vielen in de nabijheid van de

Oostbeer (zie paragraaf 6.1.7). In het bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een afworp van meer dan twee bommen nabij de Oostbeer. De waargenomen verstoringen op de luchtfoto van de Oostbeer zijn vermoedelijk gegraven gaten, die dienden als mangaten of schuttersputten, aangezien de gaten in één lijn liggen in een regelmatig patroon.

Figuur 22: Luchtfoto van de Oostbeer met verschillende verstoringen (rood omkaderd). (Bron luchtfoto: TNA, AIR 14/3667).

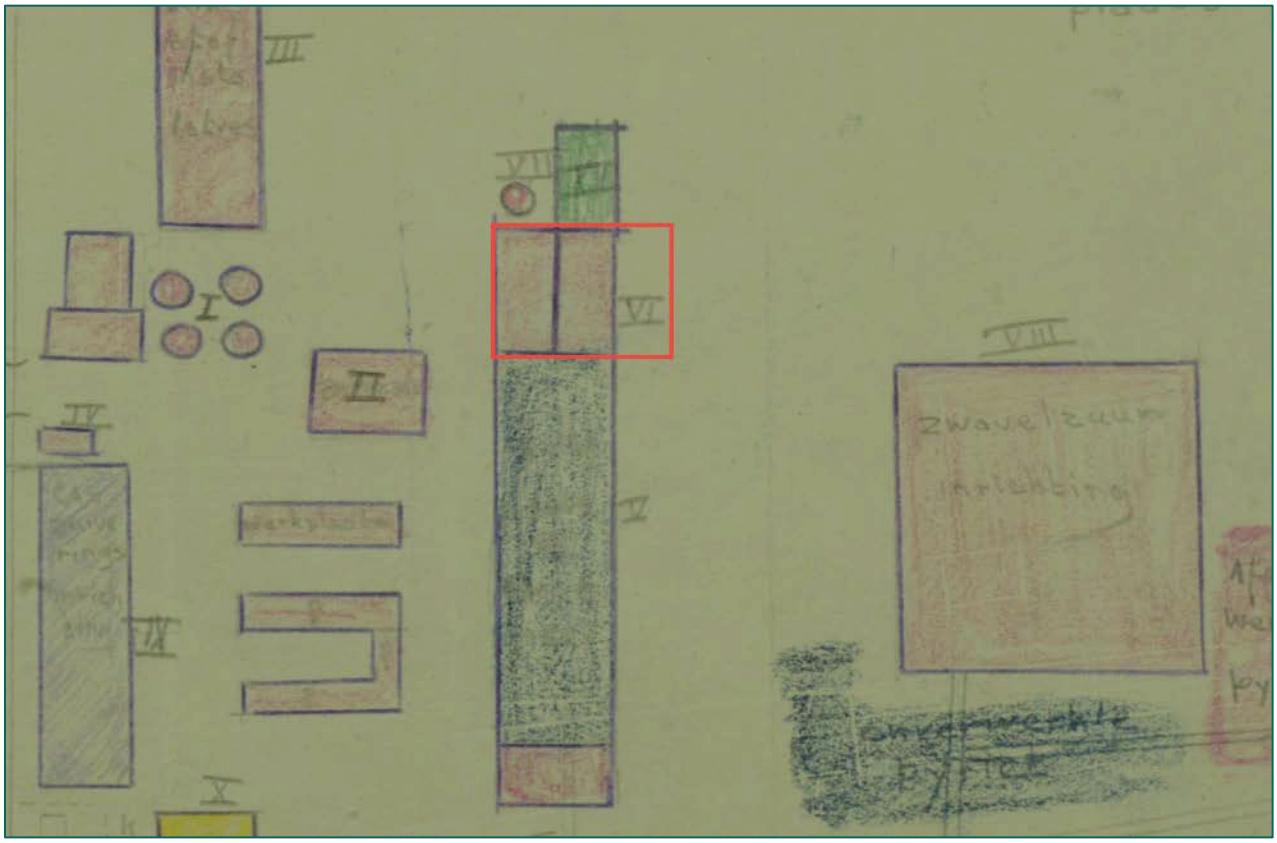
Aanvullend is het Bundesarchiv-Abteilung Militärarchiv, waar Duitse gegevens met betrekking tot de oorlog zijn opgeslagen, geraadpleegd (BAMA, zie bijlage 4). In het BAMA is echter geen informatie aangetroffen over de afgeworpen bommenlast en precieze locaties van de bombardementen in mei 1940. De gegevens van de Duitse Luftwaffe zijn bijna geheel vernietigd door geallieerde bombardementen en opzettelijke archiefvernietiging, waardoor informatie over de hoeveelheid en het type van afgeworpen bommen niet meer kan worden achterhaald. De munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) bieden eveneens geen aanvullende informatie, aangezien geen Duitse bommen zijn geruimd in de omgeving van de genoemde locaties door de EOD.

In het bronnenmateriaal is enkel van de bombardementen op het fabriekencomplex bij Sluiskil op 10 en 12 mei 1940 en het bombardement op Sas van Gent op 10 mei 1940 specifieke informatie aangetroffen over de locaties van neergekomen bommen. Het WSCS-OCE biedt voor de afbakening van een NGE-Risicogebied met betrekking tot de overige Duitse bombardementen binnen de gemeente Terneuzen in mei 1940 geen richtlijnen, aangezien gegevens over de precieze locaties van neergekomen bommen en de hoeveelheid en type bommen niet bekend zijn. Aangezien slechts summiere informatie is aangetroffen over deze Duitse bombardementen in mei 1940 kunnen voor voorliggend onderzoek geen specifieke NGE-Risicogebieden binnen de gemeente Terneuzen afgebakend worden. De bombardementen op het fabriekencomplex bij Sluiskil op 10 en 12 mei 1940 en het bombardement op Sas van Gent op 10 mei 1940 worden in onderstaande paragrafen afzonderlijk geanalyseerd.

6.1.12 Conclusie bombardementen op het fabriekencomplex bij Sluiskil op 10 en 12 mei 1940

In het Nationaal Archief (zie bijlage 3) is een schets aangetroffen van het fabriekencomplex bij Sluiskil. Op de kaart staat de locatie weergegeven van de inrichting waar zwavelzuur en salpeterzuur verwerkt werden.

Bij deze locatie staat in de schets expliciet vermeld dat deze inrichting werd gebombardeerd op 10 en 13 mei 1940[9]. De schets van de getroffen inrichting is weergegeven in Figuur 23 en op een luchtfoto van 24 februari 1941, zie Figuur 24.

Figuur 23: De getroffen inrichting (rood omkaderd) zoals aangeduid op de schets in het Nationaal Archief. (Bron: NA, 2.13.71., Inv. 2053).

9 De datum 13 mei 1940 is onjuist aangeduid bij de schets. Uit het overige bronnenmateriaal blijkt dat het bombardement op 12 mei 1940 plaatsvond.

Figuur 24: Luchtfoto d.d. 24 februari 1941. De getroffen inrichting volgens de schets uit het Nationaal Archief is rood omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

Op de luchtfoto van 24 februari 1941 is schade waarneembaar aan het dak van de inrichting waar zwavelzuur en salpeterzuur verwerkt werden. Aangezien het fabriekencomplex tevens is beschoten door Duitse artillerie, zie paragraaf 6.2, kan niet met zekerheid worden gesteld dat de schade veroorzaakt is door het ontploffen van Duitse bommen in de meidagen van 1940. In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn verschillende locaties genoemd waar bommen zijn neergekomen of waar schade was ontstaan als gevolg van bominslagen. De exacte locaties worden echter niet vermeld en zijn ook aan de hand van luchtfoto's niet te traceren. Daarnaast is niet bekend door welk type Duitse vliegtuigen de bombardementen zijn uitgevoerd en hoeveel bommen precies zijn afgeworpen op 10 en 12 mei 1940.

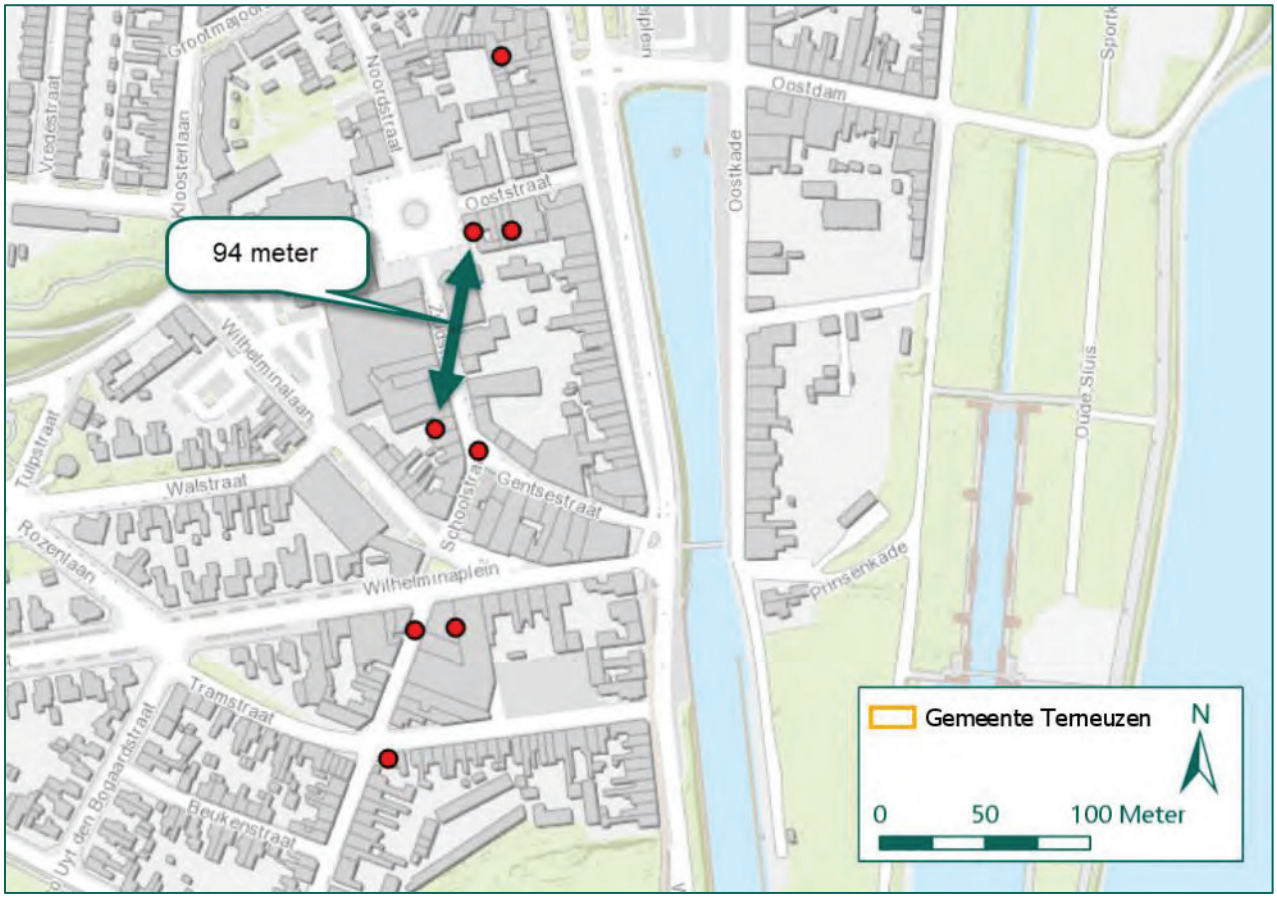
Er kan niet worden uitgesloten dat als gevolg van de Duitse bombardementen, die gericht waren op de fabrieken bij Sluiskil, onontplofte bommen in de grond zijn ingeslagen en als blindganger zijn achtergebleven. Gezien de meldingen dat bommenlasten zijn gebruikt door de Duitse vliegtuigen met negen brisantbommen en ook brandbommen, wordt vermoed dat de bombardementen zijn uitgevoerd door middelzware bommenwerpers. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen omtrent een bombardement door middelzware bommenwerpers waarbij het inslagenpatroon van neergekomen bommen niet bekend is. Vanwege de beperkte informatie die beschikbaar is omtrent de bombardementen op 10 en 12 mei 1940 kan echter geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend, waarbinnen mogelijk blindgangers van Duitse vliegtuigbommen kunnen zijn achtergebleven.

6.1.13 Conclusie bombardement Sas van Gent 10 mei 1940

Op Sas van Gent werden op 10 mei 1940 brisantbommen afgeworpen (zie paragraaf 6.1.3). Aangezien niet kan worden achterhaald hoeveel bommen precies zijn afgeworpen op Sas van Gent op 10 mei 1940 kan niet worden uitgesloten dat blindgangers in de grond zijn terecht gekomen en achtergebleven. Het WSCS-OCE biedt verschillende richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement, afhankelijk van de wijze waarop het bombardement is uitgevoerd. Op basis van de kaart

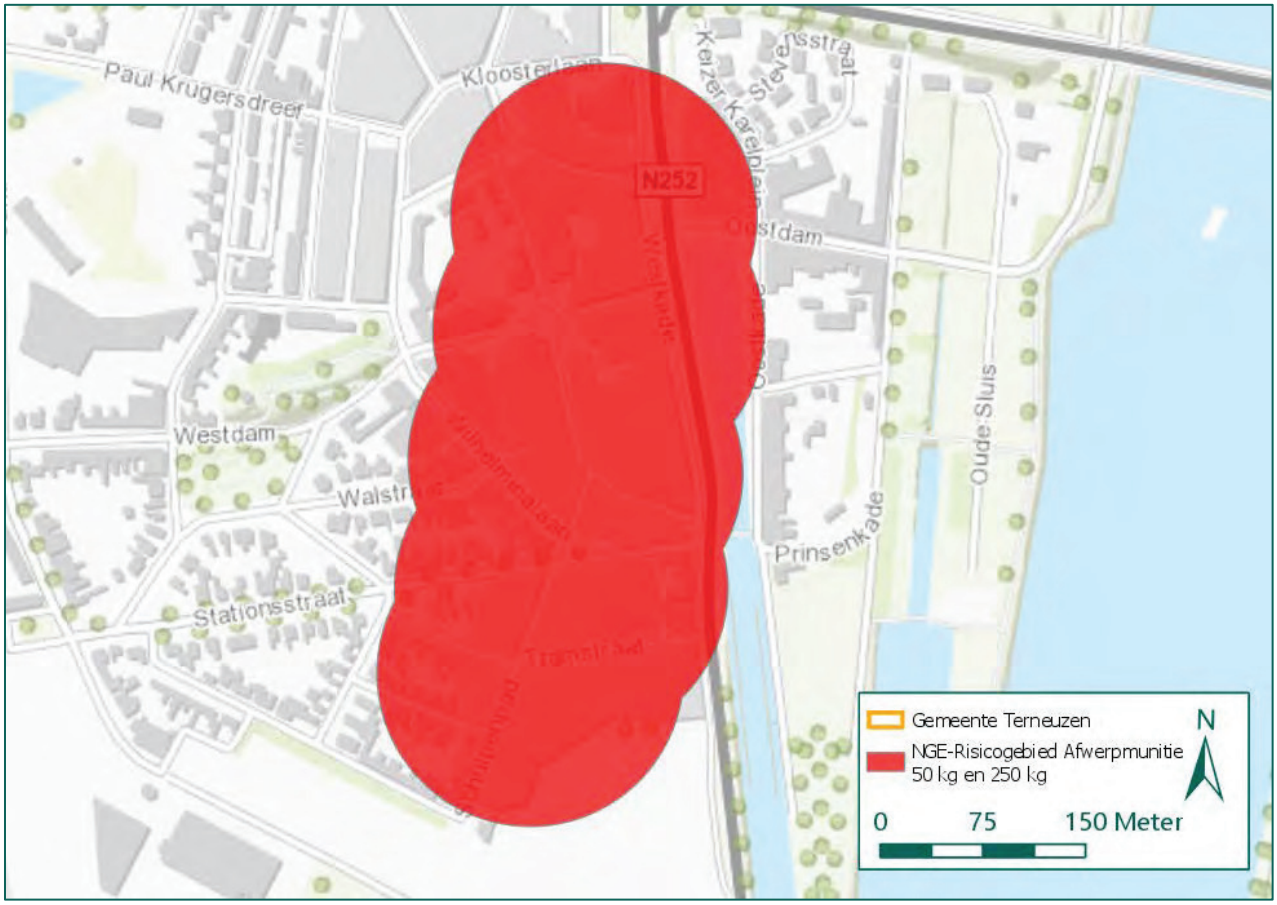
van inslagen in Sas van Gent, waarop acht bominslagen staan weergegeven, wordt aangenomen dat het bombardement is uitgevoerd door een middelzware bommenwerper, vermoedelijk een Heinkel He 111, die veelvuldig zijn ingezet tijdens de Duitse inval in Nederland in mei 1940.

Aangezien het bombardement vermoedelijk werd uitgevoerd door een middelzware bommenwerper, wordt het bombardement aangemerkt als een tapijtbombardement. Tapijtbombardementen werden uitgevoerd door middelzware en/of zware bommenwerpers, waarbij vanaf grote hoogte zoveel mogelijk bommen werden afgeworpen over een bepaald gebied. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE is het NGE-Risicogebied bepaald op basis van analyse van het inslagenpatroon, zoals getekend op de kaart van de gemeente Sas van Gent. Daarbij is de maximale afstand gemeten tussen twee opeenvolgende inslagen binnen het inslagenpatroon. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen bedraagt 94 meter, zie Figuur 25. Het NGE-Risicogebied is afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon.

Figuur 25: Weergave van de huidige topografische met de locaties waar bominslagen plaatsvonden op 10 mei 1940 in Sas van Gent, met de maximale afstand tussen twee inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon. (Bron ondergrond: ESRI).

Daarnaast is rekening gehouden met de ondergrondse horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem van 8 meter en een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter, aangezien de locaties van inslagen met de hand zijn ingetekend op een kaart en zijn ingepast in GIS. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 26. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 50 kg en 250 kg brisantbommen zijn achtergebleven. Deze kalibers waren de meest gebruikte kalibers door Duitse middelzware bommenwerpers gedurende de Tweede Wereldoorlog.

Figuur 26: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het Duitse bombardement op Sas van Gent op 10 mei 1940. (Bron ondergrond: ESRI).

6.2 DUITSE EN GEALLIEERDE ARTILLERIEBESCHIETINGEN

In de literatuur (zie bijlage 2) worden meerdere meldingen gemaakt van artilleriebeschietingen in meidagen van 1940. Zo wordt melding gemaakt van Duitse artilleriebeschietingen op Zuiddorpe, Terneuzen, Biervliet en een commandopost oostelijk van het kanaal bij Sluiskil. Belgische en Franse artillerie-eenheden beschoten het gebied ten oosten van het kanaal Gent-Terneuzen en Terneuzen. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) blijkt dat verschillende schademeldingen zijn gedaan naar aanleiding van de artilleriebeschietingen. De informatie uit de literatuur en het archiefmateriaal is gevat in Tabel 4. In deze tabel is alleen de informatie opgenomen waarin expliciet vermeld wordt dat met artillerie is geschoten of schade is ontstaan door granaatinslagen in de meidagen van 1940.

Plaats	Informatie literatuur	Informatie archiefmateriaal
Axel	Belgische en Franse artillerie beschieten Axel en omgeving. Er ontstond weinig schade in Axel.	Schade door granaatinslagen aan het Gemeentehuis, Gemeentelijk Slachthuis en de Openbare Lagere School.
Biervliet	Duitse beschieting vanuit Vlissingen op 23 mei 1940.	
Philippine		Schade door granaatinslag aan Philippine A10 en een ongenummerd woonhuis bij Isabellasluis.
Sluiskil	De bataljonscommandopost oostelijk van het kanaal te Sluiskil werd hevig beschoten door de Duitsers.	Schade door granaatscherven aan de Gashouder ongezuiverd gas, Gashouder afvalgas, Gaszuiveringsgebouw, Zwavelzuurfabriek, Ingenieurs Casino, huis van de directeur, de huizen P.68, P.69, P.70, het huis aan de ingang van de fabriek en verschillende huisjes langs de kade.

Terneuzen	Beschieting door Belgische artillerie met 7,5 cm granaten, 22 t/m 24 mei 1940. Panden aan en nabij de Noordstraat en andere straten werden getroffen. Noordstraat 5 werd in brand geschoten en brandde geheel uit. Duitse beschieting van 22 t/m 23 mei op Terneuzen.	Noordstraat 5 en de loodsen van de Terneuzensche scheepswerf door brand vernield. Lijsten met woningen die door oorlogsgeweld zijn vernield. Meerdere beschietingen gemeld, doelwitten: Westsluis en binnenstad.
Westdorpe		Slechts enkele vernielingen waren aangericht door artillerieprojectielen. Tevens lagen binnen de gemeente op enkele plaatsen onontplofte granaten.
Zuiddorpe	Granaten vielen langs de Kinderdijk en de weg van de Kinderdijk naar Moerbeke op 13/14 mei 1940. Een huis in Zuiddorpe werd getroffen.	

Tabel 4: Informatie uit de literatuur en het archiefmateriaal over de artilleriebeschietingen in de meidagen van 1940.

Zoals blijkt uit Tabel 4 zijn de beschrijvingen van de artilleriebeschietingen in de literatuur en het archiefmateriaal summier. Alleen van het fabriekencomplex bij Sluiskil en Terneuzen zijn gedetailleerde beschrijvingen aangetroffen over de locaties die zijn getroffen door granaten. Aan de hand van analyse van luchtfoto's is getracht de gevolgen van de artilleriebeschietingen, gedurende de meidagen van 1940, te analyseren. Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) is gezocht naar luchtfoto's van deze periode, maar gebleken is dat er de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's dateren van 4 juli 1940. Op deze luchtfoto's en ook op luchtfoto's van 21 juli 1940, 26 juli 1940 en 16 augustus 1940 zijn geen verstoringen meer waarneembaar die duiden op het detoneren van artilleriegranaten.

In het archiefstuk AIR 14/3667 uit The National Archives is wel een luchtfoto aangetroffen van de door brand vernielde loodsen bij de scheepswerf in Terneuzen (zie Tabel 4 en Figuur 27). In het archiefmateriaal met betrekking tot de melding dat de loodsen door brand zijn verwoest, wordt niet expliciet vermeld dat de brand is ontstaan als gevolg van het inslaan van artilleriegranaten. Op de scheepswerf en het ernaast gelegen woonhuis is echter wel veel schade te zien. Er kunnen echter geen kraters van ingeslagen granaten worden waargenomen op de luchtfoto.

Figuur 27: De door brand vernielde loodsen op de scheepswerf van Terneuzen. (Bron luchtfoto: TNA, AIR 14/3667).

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen. Het WSCS-OCE schrijft voor dat situationeel moet worden bepaald of een gebied verdacht is op achtergebleven NGE als gevolg van artilleriebeschietingen. Aangezien binnen de gemeente Terneuzen meerdere meldingen zijn aangetroffen in het bronnenmateriaal, valt niet uit te sluiten dat als gevolg van de artilleriebeschietingen blindgangers binnen de gemeente Terneuzen zijn achtergebleven.

Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) blijkt dat de EOD verschillende granaten heeft geruimd binnen de gemeente Terneuzen die mogelijk in de meidagen van 1940 in de grond zijn terecht gekomen en niet zijn gedetoneerd. De gemeente Terneuzen is echter in de maanden september en oktober 1944 veelvuldig beschoten, door zowel Duitse als geallieerde artillerie, gedurende de bevrijding van Oost- en West-Zeeuws-Vlaanderen. Hierdoor kan niet meer worden achterhaald of granaten die zijn geruimd door de EOD in mei 1940 of tijdens de bevrijding in de grond terecht zijn gekomen. Derhalve zal in paragraaf 14.1.9 worden bepaald of naar aanleiding van de artilleriebeschietingen binnen de gemeente Terneuzen NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend.

6.3 GRONDGEVECHTEN BIJ SLUISKIL EN ISABELLASLUIS

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) staat beschreven dat bij de fabrieken bij Sluiskil aan de Watergasfabriek en de woning van de directeur schade was ontstaan als gevolg van kogels van geweren en mitrailleurs. Aanvullend wordt in de literatuur (zie bijlage 2) vermeld dat op 20 mei 1940 een Belgische patrouille ten oosten van het kanaal bij Sluiskil in gevecht raakte met oprukkende Duitse eenheden. Mogelijk hebben de Duitse eenheden in de richting van het fabriekencomplex geschoten, maar in het bronnenmateriaal is geen gedetailleerde informatie aangetroffen over deze grondgevechten. Tevens wordt in de literatuur nog melding gemaakt van grondgevechten in de omgeving van de Isabellasluis en bij Maagd van Gent.

Voor de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van grondgevechten geeft het WSCS-OCE geen richtlijnen. Er dient situationeel te worden bepaald of de afbakening van een NGE-Risicogebied noodzakelijk is. Over de grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen is slechts beperkt bronnenmateriaal beschikbaar. De Franse en later Belgische eenheden, die in de meidagen van 1940 naar de gemeente Terneuzen waren gestuurd ter verdediging, hebben zich uiteindelijk zonder zware grondgevechten uit de gemeente Terneuzen teruggetrokken. Op basis van het summiere bronnenmateriaal, waarin wordt vermeld dat in de omgeving van Sluiskil en Isabellasluis is gevochten, kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

7 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1940

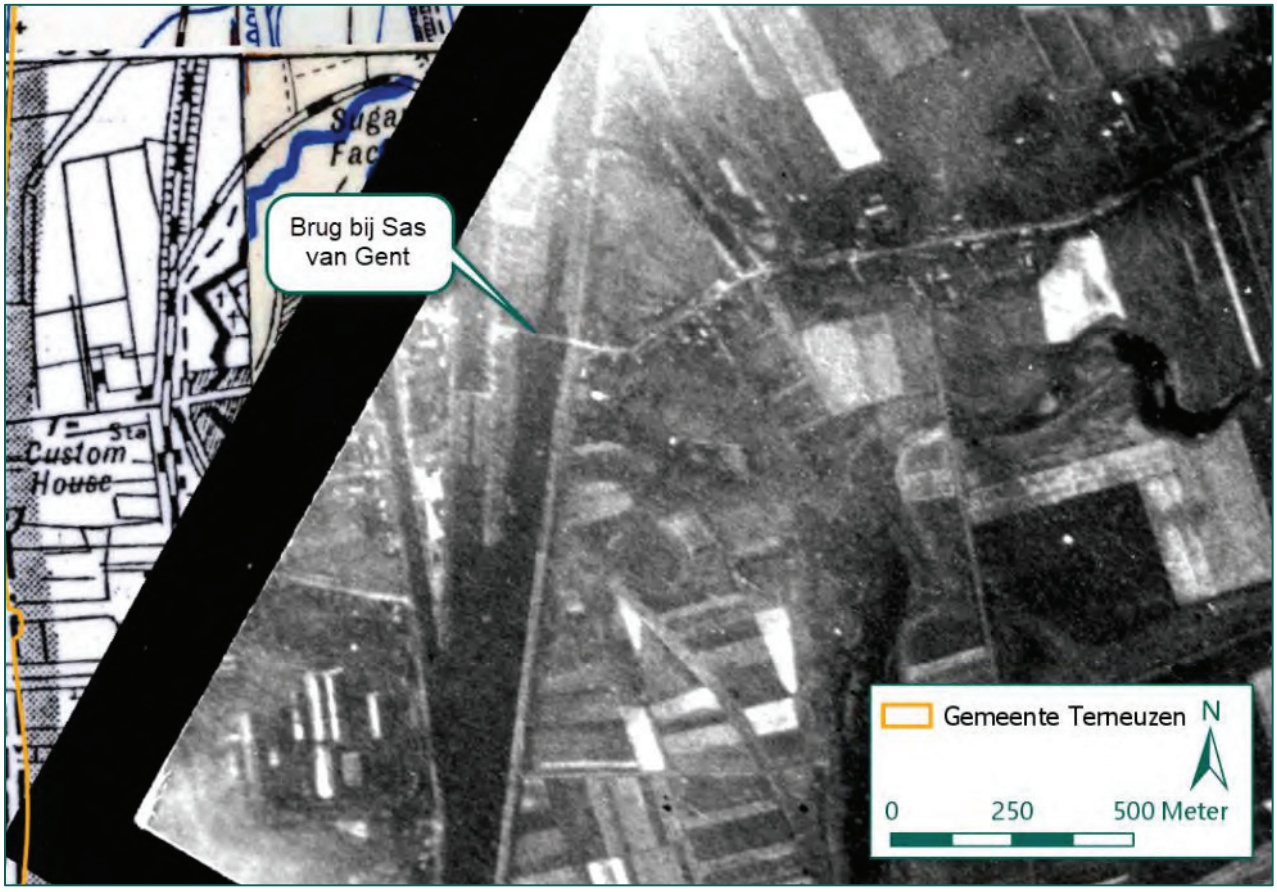
In de nacht van 25 op 26 mei 1940 vond het eerste geallieerde bombardement plaats binnen de gemeente Terneuzen. Dit bombardement was vermoedelijk gericht tegen de Duitse eenheden, die snel richting België oprukten. In de daaropvolgende maanden, toen Terneuzen in handen van de Duitse bezetter was, werden verschillende bombardementen uitgevoerd door de geallieerden binnen de gemeente Terneuzen. Aan de hand van analyse van het bronnenmateriaal is in onderstaande paragrafen bepaald of naar aanleiding van de bombardementen in 1940 NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend.

7.1 BOMBARDEMENT BIJ SAS VAN GENT OP 26 MEI 1940

In het boek *En nooit was het stil* wordt in de nacht van 25 op 26 mei 1940 melding gemaakt van een bombardement door Wellington bommenwerpers op een brug over het kanaal bij Sas van Gent. De bommen kwamen in de directe nabijheid van de brug terecht. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat een Wellington bommenwerper van No. 99 Squadron het bombardement uitvoerde. Tussen 1.55 uur en 2.13 uur (Engelse tijd) wierp het toestel zijn bommenlast van 12 x 250 lbs af op een brug over het kanaal bij Sas van Gent. Hij kon de resultaten van zijn bombardement slechts moeizaam waarnemen in verband met enorme rookontwikkeling, veroorzaakt door een brandende woning aan de westelijke oever. Het is onduidelijk of de rookontwikkeling door het bombardement is veroorzaakt of reeds aan de gang was toen de piloot over Sas van Gent vloog. De piloot rapporteerde verder dat de bommen waarschijnlijk zeer dichtbij of eventueel op de brug waren gevallen.

Bij The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP, zie bijlage 9) is de eerste beschikbare luchtfoto besteld die na dit bombardement is genomen, zie Figuur 28. Deze luchtfoto dateert van 26 juli 1940. Op de luchtfoto zijn op en nabij de brug geen verstoringen waarneembaar die mogelijk veroorzaakt zijn door het bombardement in de nacht van 25 op 26 mei 1940. Derhalve is aanvullend het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)[10] geraadpleegd, om mogelijke bomkraters waar te nemen die niet op luchtfoto's waar te nemen zijn. Op het AHN zijn echter geen verstoringen waar te nemen die mogelijk zijn veroorzaakt door het bombardement in de nacht van 25 op 26 mei 1940. Ook in het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie over de precieze locaties van het neerkomen van de bommen aangetroffen.

10 Het Actueel Hoogtebestand Nederland is een bestand met gedetailleerde hoogtegegevens voor heel Nederland en is beschikbaar gesteld door Rijkswaterstaat, https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/. Van het AHN is de kaartlaag 'AHN3 50 cm maaiveld – Hillshade' voor voorliggend HVO-NGE gebruikt.

Figuur 28: Luchtfoto d.d. 26 juli 1940 met de brug en omgeving bij Sas van Gent. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

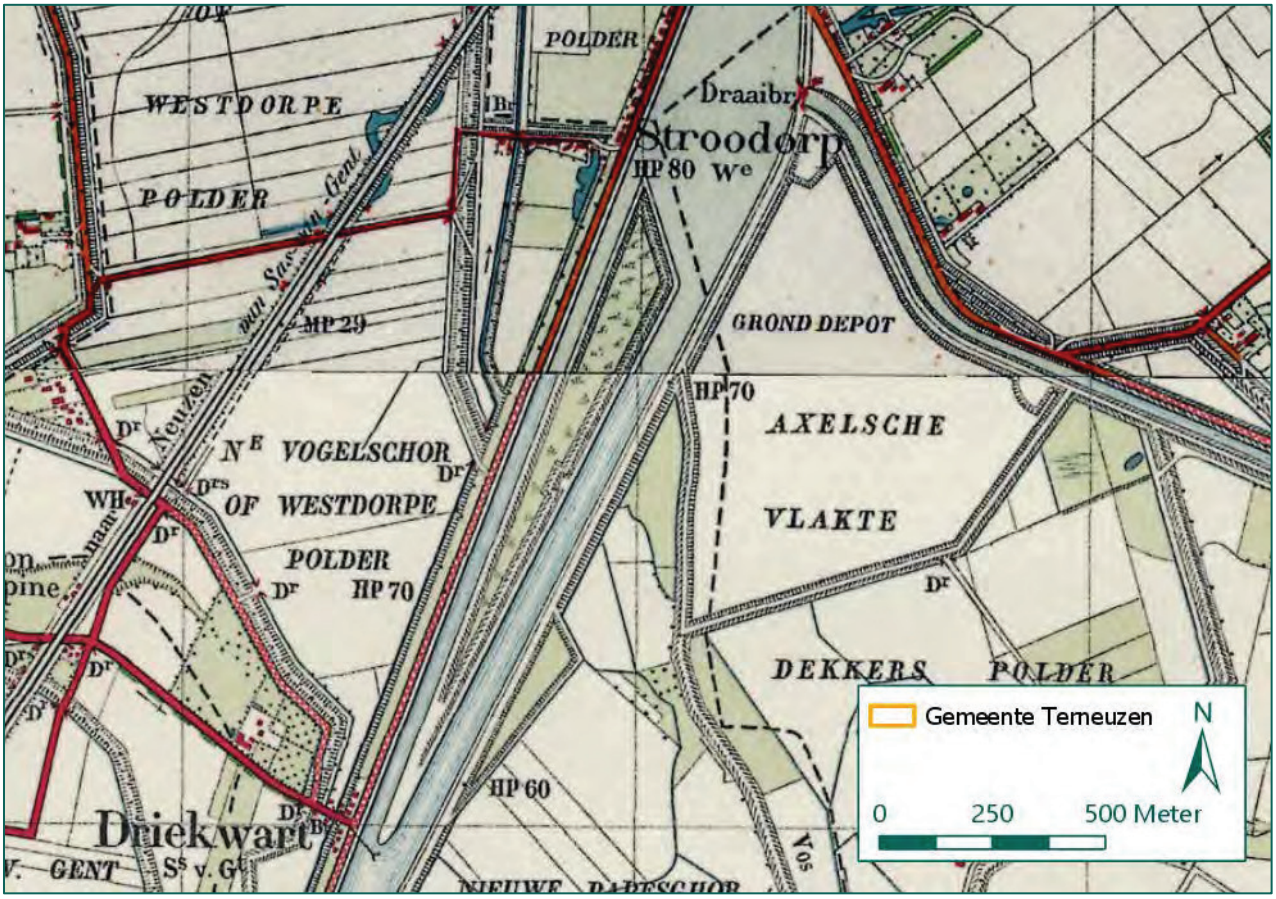
Het WSCS-OCE geeft geen richtlijnen voor de afbakening van een bombardement door één middelzware of zware bommenwerper. Het WSCS-OCE schrijft wel voor dat een inschatting dient te worden gemaakt van de betrouwbaarheid van een bron. In zijn rapportage verklaarde de piloot dat hij hoogten tussen de 4.000 en 7.000 voet heeft gevlogen. Gezien deze hoogte en de melding dat hij vanwege rook de resultaten van zijn bombardement niet goed kon waarnemen, kan niet met zekerheid worden geconcludeerd dat zijn bommen daadwerkelijk op en dichtbij de brug terecht kwamen. Tevens is het niet mogelijk gebleken om aan de hand van luchtfoto's te bepalen waar de inslagen precies plaatsvonden. Om deze redenen kan naar aanleiding van het bombardement op een brug bij Sas van Gent in de nacht van 25 op 26 mei 1940 geen NGE-Risicogebied binnen de gemeente Terneuzen worden afgebakend.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op een brug bij Sas van Gent in de nacht van 25 op 26 mei 1940 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

7.2 BOMBARDEMENT OP HET EILAND IN HET KANAAL GENT-TERNEUZEN OP 8 JULI 1940

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is een verslag aangetroffen van de burgemeester van Westdorpe, die verklaarde dat op 8 juli 1940 binnen zijn gemeente een bombardement plaatsvond. Om 0.45 uur wierp een vliegtuig twee brisantbommen met vertraagde ontsteking en twee brandbommen af op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, ter hoogte van de vlakte. Volgens de burgemeester kwamen alle bommen tot ontploffing en werd enkel schade aangericht aan de beschoeiing van het kanaal. In Figuur 29 is de locatie van het eiland binnen het kanaal Gent-Terneuzen weergegeven.

Figuur 29: Het eiland nabij Sluiskil binnen het kanaal tussen Gent en Terneuzen. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

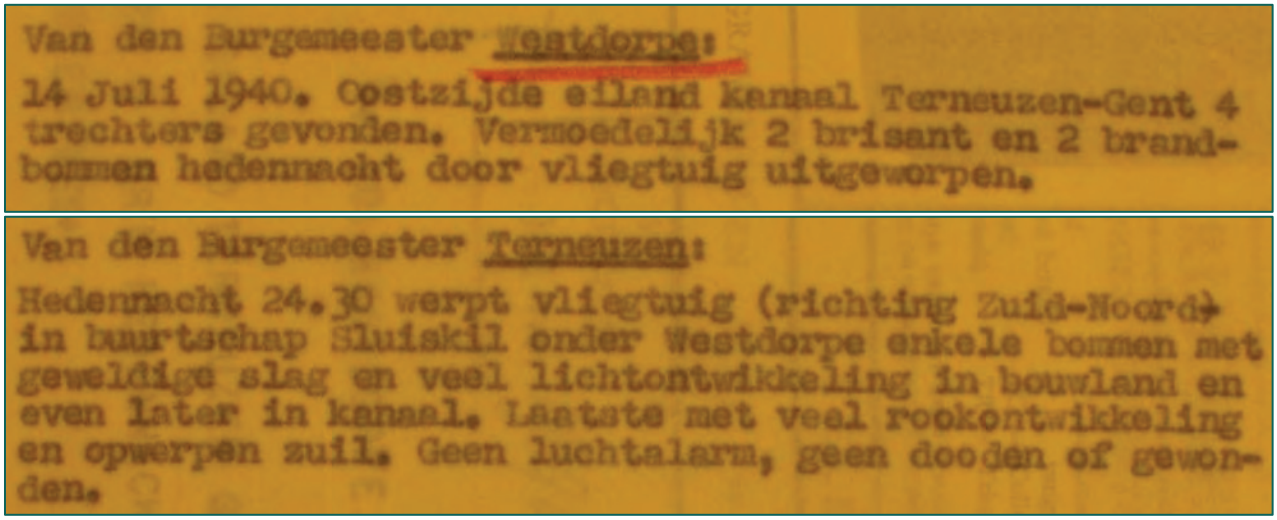
In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie gevonden over dit bombardement. Derhalve is niet bekend of het bombardement door een Duits of geallieerd toestel is uitgevoerd en hoeveel bommen in totaal zijn afgeworpen. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto, van 24 februari 1941, en het AHN is geen mogelijke bombardementsschade waarneembaar op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen. De precieze locaties waar op 8 juli 1940 bommen neerkwamen kan derhalve niet worden achterhaald. Aangezien geen precieze locaties bekend zijn en onduidelijk is hoeveel en welk type bommen er zijn afgeworpen, kan naar aanleiding van het bombardement op 8 juli 1940 geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Conclusie

Ter plaatse van de gemeente Terneuzen kan naar aanleiding van het bombardement op 8 juli 1940 geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

7.3 BOMBARDEMENT TEN OOSTEN VAN HET EILAND IN HET KANAAL GENT-TERNEUZEN OP 14 JULI 1940

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) wordt vermeld dat aan de oostzijde van het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen vier trechters zijn gevonden op 14 juli 1940. Volgens de burgemeester van Westdorpe waren de bommen afgeworpen tijdens een bombardement in de voorgaande nacht. De burgemeester van Terneuzen meldde dat op 14 juli 1940 om 24.30 uur, waarvan wordt aangenomen dat hij 0.30 uur bedoelde, een vliegtuig in het buurtschap Sluiskil enkele bommen heeft afgeworpen. Deze bommen veroorzaakten veel lichtontwikkeling in bouwland en in het kanaal. In het kanaal werd een opgeworpen zuil en rookontwikkeling waargenomen. In Figuur 30 zijn de meldingen van de beide burgemeesters weergegeven.

Van den Burgemeester Westdorpe:

14 Juli 1940. Oostzijde eiland kanaal Terneuzen-Gent 4 trechters gevonden. Vermoedelijk 2 brisant en 2 brand-bommen hedennacht door vliegtuig uitgeworpen.

Van den Burgemeester Terneuzen:

Hedennacht 24.30 werpt vliegtuig (richting Zuid-Noord) in buurtschap Sluiskil onder Westdorpe enkele bommen met geweldige slag en veel lichtontwikkeling in bouwland en even later in kanaal. Laatste met veel rookontwikkeling en opwerpen zuil. Geen luchtalarm, geen doden of gewonden.

Figuur 30: Meldingen van de burgemeesters van Terneuzen en Westdorpe over een bombardement op 14 juli 1940. (Bron: NA, 2.04.53.15., Inv. 77).

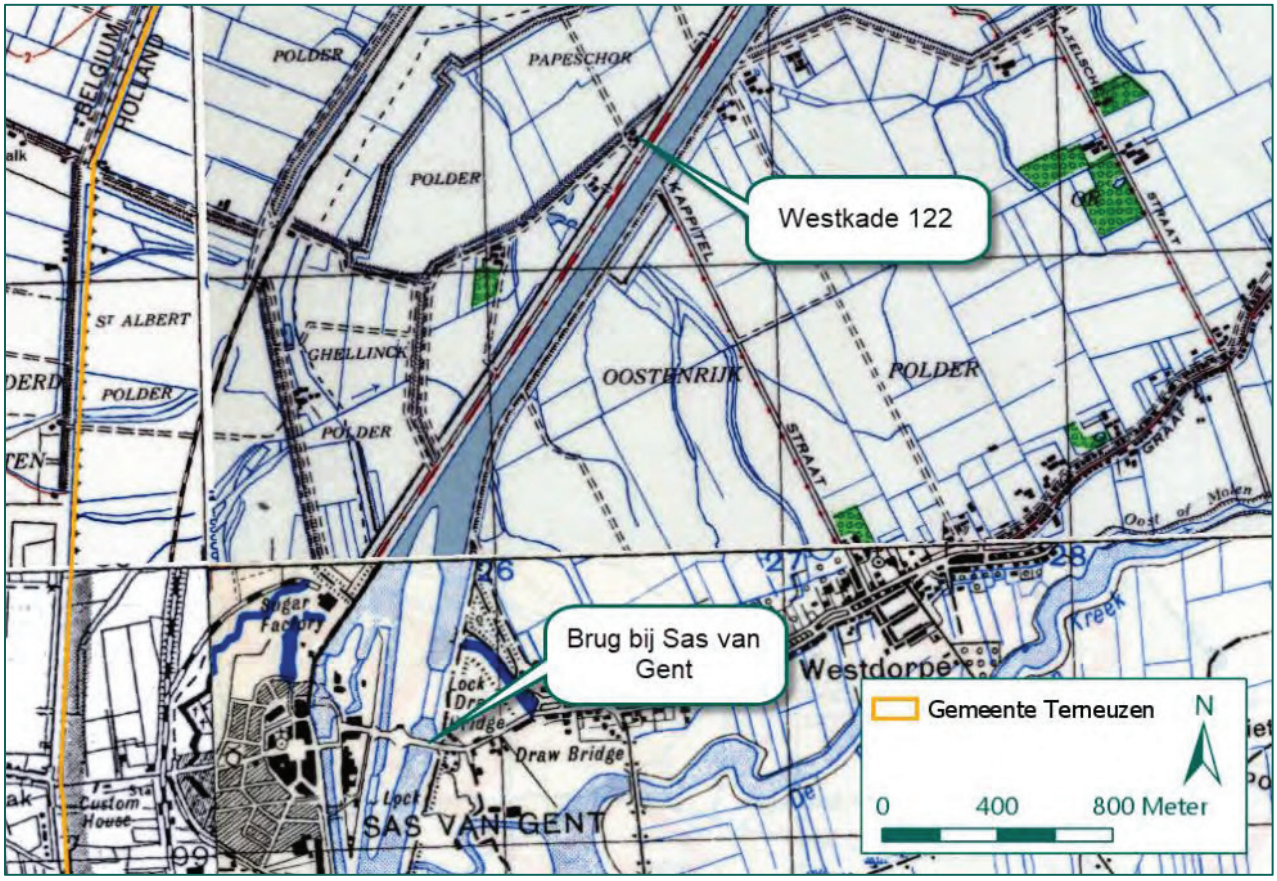
In de internationale archieven (zie bijlage 4) is geen aanvullende informatie aangetroffen over dit bombardement. Afgaande op de meldingen van de burgemeesters zijn verschillende brisant- en brandbommen in de omgeving van het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen en bij het kanaal in Sluiskil terecht gekomen. Op luchtfoto's en het AHN zijn geen verstoringen te zien van dit bombardement, zie ook paragraaf 7.2. Vanwege de beperkte informatie kan naar aanleiding van het bombardement op 14 juli 1940 geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 14 juli op en in de omgeving van het eiland in het kanaal tussen Gent en Terneuzen kan binnen de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

7.4 BOMBARDEMENT BIJ SAS VAN GENT OP 14 JULI 1940

De burgemeester van Sas van Gent (zie bijlage 3) beschrijft dat op 14 juli 1940 om 1.30 uur drie bommen werden afgeworpen op een weiland nabij de brug over de Oostelijke Kanaalarm. Daarbij werd enig vee verwond en sprongen enkele ruiten. Vervolgens meldt de burgemeester van Sas van Gent in hetzelfde verslag 'vier onontplofte bommen in tarweveld en weide achter perceel Westkade 122'. Het is niet bekend of de burgemeester met deze melding bedoelde dat het bombardement nabij de brug en de onontplofte bommen achter Westkade 122 met elkaar verband houden. Gezien de afstand tussen de brug bij Sas van Gent en het perceel Westkade 122 (ruim 2,3 km, zie Figuur 31) is het aannemelijk dat het bombardement bij Sas van Gent en de vondst van de blindgangers geen verband met elkaar houden.

Figuur 31: De locaties van de brug bij Sas van Gent en Westkade 122, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Op luchtfoto's van 26 juli 1940 zijn geen bomkraters of verstoringen waarneembaar die duiden op het detoneren van vliegtuigbommen in de omgeving van de brug bij Sas van Gent. Ook raadpleging van het AHN heeft geen aanvullende informatie opgeleverd. Verder zijn in het overige bronnenmateriaal geen aanwijzingen aangetroffen over de locaties waar op 14 juli 1940 bommen neerkwamen. Om deze redenen kan naar aanleiding van melding dat drie bommen zijn gevallen in de omgeving van de brug bij Sas van Gent geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Naar aanleiding van de vondst van de vier onontplofte bommen in een tarweveld en weide achter perceel Westkade 122 op 14 juli 1940 kan eveneens geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden. In het overige bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een bombardement in de omgeving van Westkade 122. De precieze locaties waar de bommen zijn aangetroffen en het type bommen kunnen derhalve niet worden bepaald. Daarnaast is onduidelijk of de bommen reeds geruimd zijn, aangezien de burgemeester van Sas van Gent wel melding maakt dat ze zijn aangetroffen. Omwille van deze redenen is de afbakening van een exact NGE-Risicogebied niet mogelijk.

Conclusie

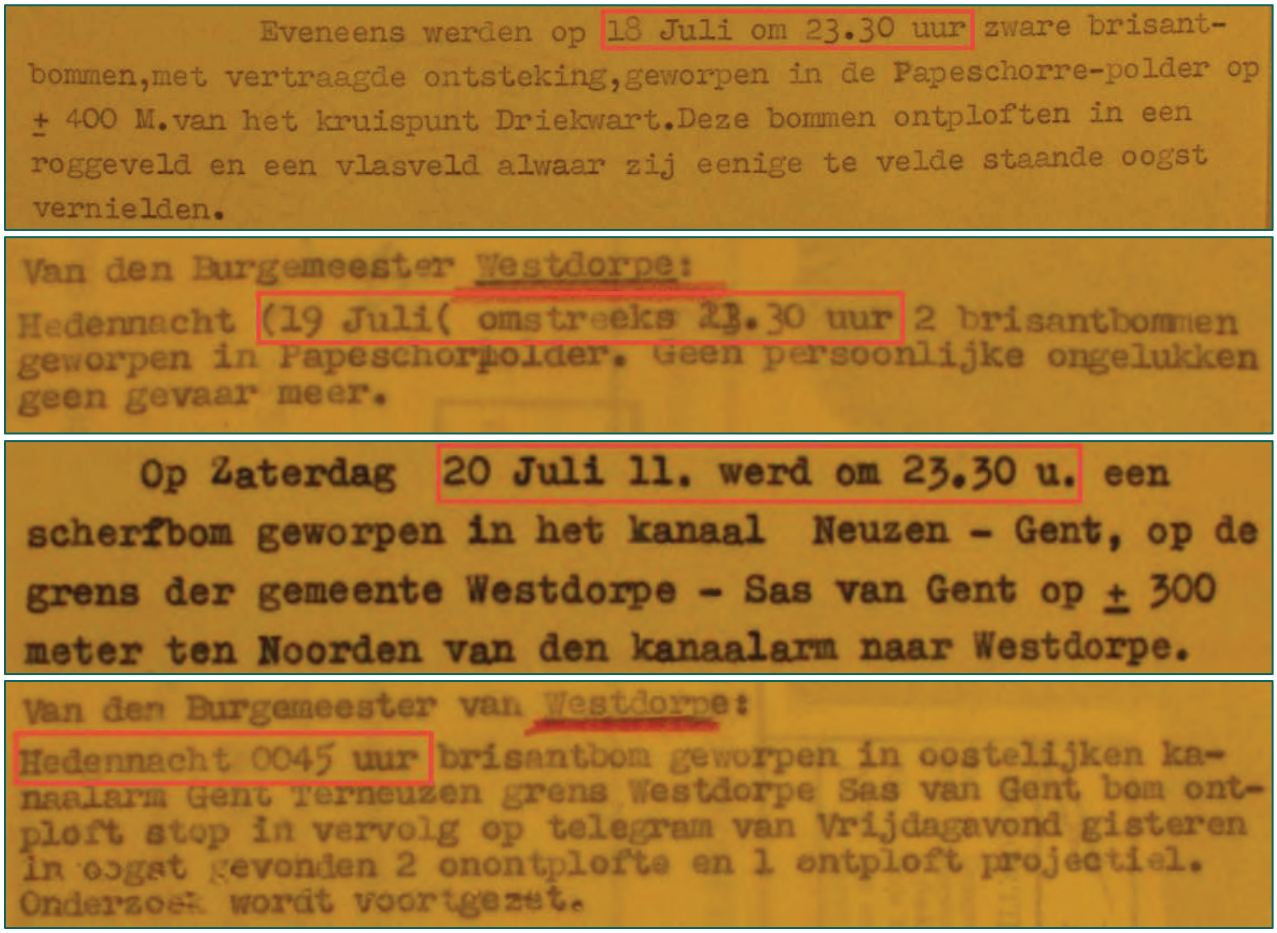
Naar aanleiding van de melding van de burgemeester van Sas van Gent van een bombardement en gevonden bommen op 14 juli 1940 kunnen ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifieke NGE-Risicogebieden afgebakend worden.

7.5 BOMBARDEMENTEN OP DE PAPESCHORPOLDER EN KANAAL GENT-TERNEUZEN OP 18 JULI 1940, 19 JULI 1940, 20 JULI 1940 EN 27 JULI 1940

Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 2) blijkt dat de burgemeester van Westdorpe in korte tijd verschillende meldingen deed van neergekomen bommen. Op 18 juli 1940 om 23.30 uur werden zware brisantbommen

afgeworpen met vertraagde ontsteker in de Papeschorpolder op ongeveer 400 meter van het kruispunt Driekwart. De bommen kwamen tot ontploffing in een roggeveld en een vlasveld, waardoor de oogst werd vernield. Op 19 juli 1940 vond volgens de burgemeester van Westdorpe wederom om 23.30 uur in de Papeschorpolder een bombardement plaats. Ditmaal werden twee brisantbommen afgeworpen. Bij nader onderzoek werden blindgangers aangetroffen van twee brisantbommen en één brandbom.

Op 20 juli 1940 meldde de burgemeester van Westdorpe nogmaals een bombardement dat plaatsvond om 23.30 uur. Eén brisantbom werd afgeworpen in het kanaal Gent-Terneuzen ter hoogte van de gemeentegrens tussen Westdorpe en Sas van Gent, op ongeveer 300 meter ten noorden van de kanaalarm naar Westdorpe. Scherven van het gedetoneerde projectiel werden teruggevonden. Op 27 juli 1940 kwam om 0.45 uur een brisantbom neer in de oostelijke kanaalarm bij de grens Westdorpe-Sas van Gent. Daarnaast maakte de burgemeester melding van het aantreffen van twee onontplofte en een ontploft projectiel. De locatie waar die projectielen werden gevonden werd niet vermeld.

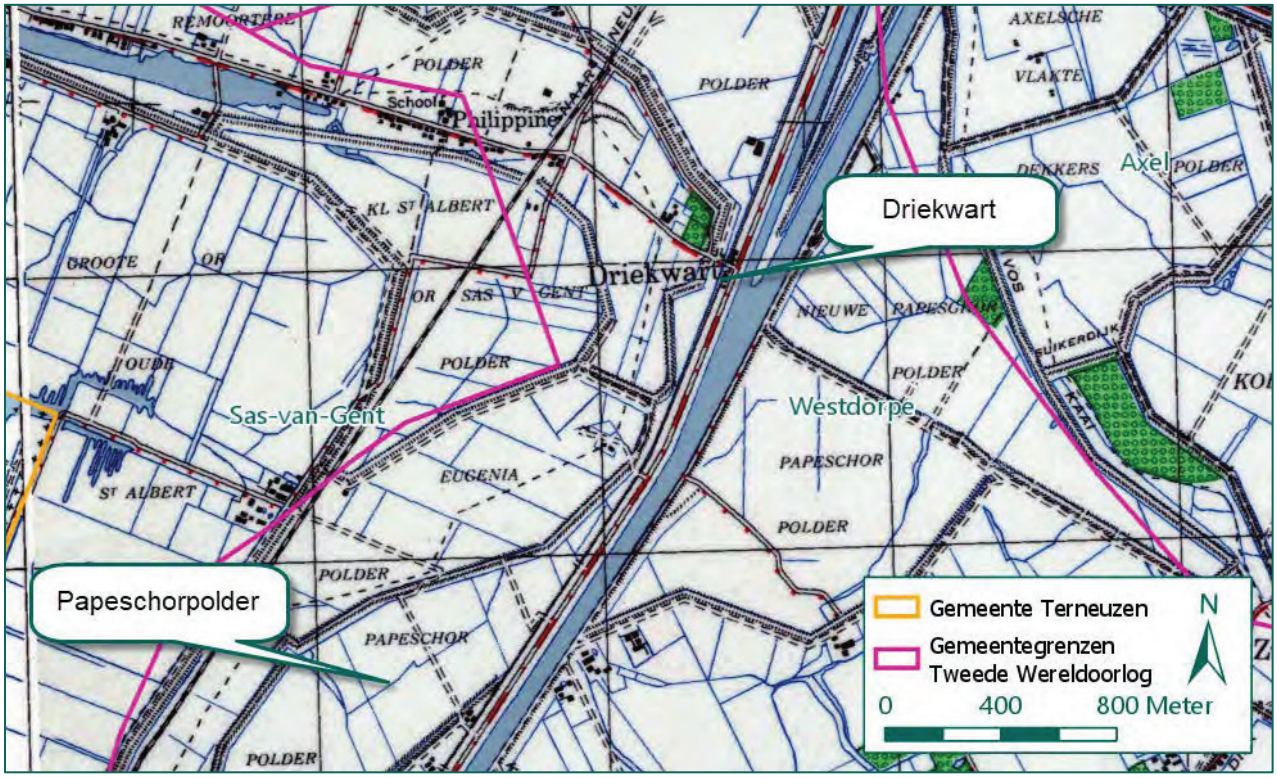

Eveneens werden op 18 Juli om 23.30 uur zware brisant-
bommen,met vertraagde ontsteking,geworpen in de Papeschorre-polder op
± 400 M.van het kruispunt Driekwart.Deze bommen ontploften in een
roggeveld en een vlasveld alwaar zij eenige te velde staande oogst
vernielden.

Van den Burgemeester Westdorpe:
Hedennacht (19 Juli(omstreeks 23.30 uur 2 brisantbommen
geworpen in Papeschorpolder. Geen persoonlijke ongelukken
geen gevaar meer.

Op Zaterdag 20 Juli ll. werd om 23.30 u. een
scherfbom geworpen in het kanaal Neuzen - Gent, op de
grens der gemeente Westdorpe - Sas van Gent op ± 300
meter ten Noorden van den kanaalarm naar Westdorpe.

Van den Burgemeester van Westdorpe:
Hedennacht 0045 uur brisantbom geworpen in oostelijken ka-
naalarm Gent Terneuzen grens Westdorpe Sas van Gent bom ont-
ploft stop in vervolg op telegram van Vrijdagavond gisteren
in oogst gevonden 2 onontplofte en 1 ontploft projectiel.
Onderzoek wordt voortgezet.

Figuur 32: De meldingen van de burgemeester van Westdorpe, in chronologische volgorde weergegeven. De vermeldingen van data en tijdstippen zijn rood omkaderd. (Bron: NA, 2.04.53.15., Inv. 77).

Figuur 33: De locaties van de Papeschorpolder, Driekwart en de gemeentegrens tussen Sas van Gent en Westdorpe, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

De bombardementen worden in het overige geraadpleegde bronnenmateriaal niet vermeld. Op de desbetreffende data zijn ook in de internationale archieven (zie bijlage 4) geen aanwijzingen gevonden over eventuele bombardementen in de nabijheid van het kanaal Gent-Terneuzen ter hoogte van de Papeschorpolder. Aan de hand van luchtfoto's van 26 juli 1940 en het Actueel Hoogtebestand Nederland is geanalyseerd of er op de genoemde locaties mogelijk verstoringen waarneembaar zijn die verband houden met de bombardementen in juli 1940, maar er zijn geen verstoringen waargenomen. De meldingen van de burgemeester van Westdorpe zijn derhalve de enige bronnen omtrent de bombardementen in juli 1940. De burgemeester meldt geen exacte locaties waar de bommen zijn neergekomen en of de aangetroffen blindgangers zijn geruimd. Op basis van dit summiere bronnenmateriaal kunnen geen specifieke NGE-Risicogebieden afgebakend worden.

Conclusie

Ter plaatse van de gemeente Terneuzen kunnen naar aanleiding van de bombardementen op 18 juli 1940, 19 juli 1940, 20 juli 1940 en 27 juli 1940 geen exacte NGE-Risicogebieden afgebakend worden.

7.6 BOMBARDEMENTEN OP TERNEUZEN OP 3 SEPTEMBER 1940

Op 3 september 1940 vond een bombardement op Terneuzen plaats door geallieerde vliegtuigen, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Om 22.00 uur vlogen verschillende vliegtuigen in de omgeving van de stad toen plotseling verschillende bommen werden afgeworpen. De bommen kwamen neer op de Schoolweg en richtten daar een ravage aan. Twee mensen kwamen om het leven en verschillende huizen waren totaal vernield of zwaar beschadigd. In totaal werden ongeveer twintig bommen afgeworpen volgens de literatuur. Volgens de archiefstukken uit het BAMA (zie bijlage 4) namen Duitse eenheden bij Vlissingen na 21.30 uur in de richting van Terneuzen bominslagen waar.

Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat verschillende vliegtuigen van Coastal Command uitgestuurd waren om bombardementen uit te voeren op 3 september 1940. Vijf Swordfish bommenwerpers kregen een concentratie van sleepboten bij Terneuzen als doelwit aangewezen. Aangezien

één vliegtuig vroegtijdig terugkeerde in verband met technische problemen, voerden vier bommenwerpers het bombardement uit tussen 20.55 uur en 22.15 uur (Engelse tijd). In totaal wierpen de Swordfish bommenwerpers 16 x 250 lbs G.P.-brisantbommen af. De resultaten van het bombardement konden slechts ten dele worden waargenomen, maar de piloten namen verschillende explosies en branden waar. In het bassin van het kanaal werden twee treffers op sleepboten waargenomen.

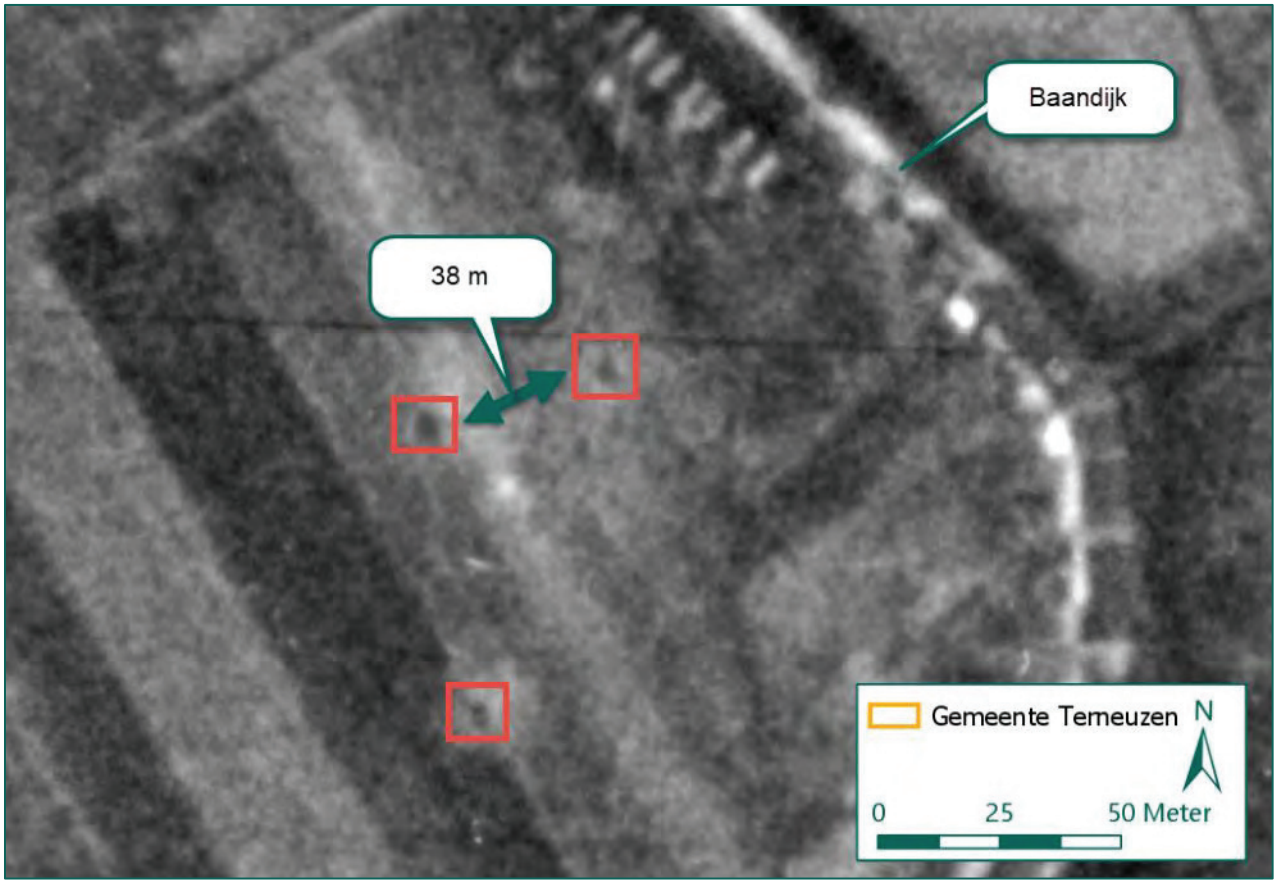
Naast de Swordfish bommenwerpers waren op 3 september 1940 ook acht Blenheim bommenwerpers voor een bombardement uitgestuurd. Zij hadden Oostende als doelwit, maar één van de piloten vergiste zich en wierp zijn bommenlast op Terneuzen af. De piloot rapporteerde dat het toestel tussen 19.45 uur en 22.55 uur in de (Engelse tijd) in de lucht was en van een hoogte van 5.000 voet Terneuzen bombardeerde. De piloot zag na het bombardement flinke explosies. De bommenlast van dit toestel wordt niet vermeld, maar de Blenheim bommenwerpers die in de nacht van 3 op 4 september 1940 op missies waren, wierpen 250 lbs en 40 lbs brisantbommen en brandbommen van de kalibers 25 lbs en 4 lbs af.

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is een dossier aangetroffen over de zoekactie naar een onontplofte vliegtuigbom. De bom zou ter hoogte van het perceel Schoolweg 8 liggen en bewoners verklaarden dat na 1945 verschillende pogingen waren gedaan het projectiel te verwijderen. Vanwege voorgenomen rioleringswerkzaamheden heeft de EOD op 3 april 1984 voor de gemeente Terneuzen onderzoek gedaan naar de onontplofte vliegtuigbom, zo blijkt eveneens uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5). Tijdens het onderzoek werd echter geen blindganger aangetroffen. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van Terneuzen en het havengebied, die dateert van 5 september 1940, zijn geen verstoringen of bomkraters waarneembaar in de omgeving van het havengebied of de Schoolweg, zie Figuur 34. Ook op luchtfoto's van 18 september 1940 en 13 oktober 1940 zijn in het havengebied en Terneuzen geen verstoringen waarneembaar.

Figuur 34: Luchtfoto d.d. 5 september 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

Op de luchtfoto van 5 september 1940 zijn wel drie inslagen ten oosten van het kanaal Gent-Terneuzen, ter hoogte van de Baandijk, zie Figuur 35. Deze bomkraters zijn niet waarneembaar op eerdere luchtfoto's van 4 juli 1940. Het is niet duidelijk of deze inslagen veroorzaakt zijn door de bombardementen op 3 september 1940, aangezien op 4 september 1940 wederom een bombardement plaatsvond door Swordfish bommenwerpers in het havengebied van Terneuzen, zie paragraaf 7.7. De Swordfish bommenwerpers beschikten op 3 en 4 september 1940 over vier brisantbommen van 250 lbs per toestel. De precieze bommenlast van de Blenheim die Terneuzen bombardeerde kan in het geraadpleegde bronnenmateriaal niet worden achterhaald.

Figuur 35: Bomkraters (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 5 september 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

Gezien de omvang van de kraters (ca. 5 meter) wordt geconcludeerd dat de bomkraters veroorzaakt zijn door het detoneren van brisantbommen. Daarnaast zijn de inslagen van brandbommen niet zichtbaar op luchtfoto's en zijn er geen meldingen aangetroffen dat nabij Terneuzen op 3 september 1940 brandbommen neerkwamen. Omdat niet kan worden uitgesloten dat in de nabijheid van de bomkraters een blindganger in de grond is terechtgekomen en achtergebleven, wordt naar aanleiding van de waargenomen bomkraters een NGE-Risicogebied afgebakend. Op basis van analyse van het inslagenpatroon is de maximale afstand bepaald tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon. Deze afstand bedraagt 38 meter, zoals is afgebeeld in Figuur 35. Het NGE-Risicogebied is afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Daarbij is tevens rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en horizontale verplaatsing van het NGE in de bodem van 8 meter. In Figuur 36 is het NGE-Risicogebied afgebeeld. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE van afwerpmunitie van de kalibers 40 lbs en 250 lbs brisantbommen worden aangetroffen.

Figuur 36: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters op een luchtfoto d.d. 5 september 1940 (Bron ondergrond: ESRI).

Naast de waargenomen bomkraters zijn mogelijk bommen in de kanalen of havengebied bij Terneuzen gevallen in het water. Deze inslagen kunnen aan de hand van luchtfoto's niet worden bepaald, waardoor mogelijk blindgangers in het watergebied terecht zijn gekomen en achtergebleven. Aangezien er gedurende de oorlog meerdere bombardementen plaatsvonden op het havengebied van Terneuzen, is het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bombardementen op 3 september 1940 bepaald in paragraaf 11.4.

Conclusie

Naar aanleiding van drie waargenomen bomkraters is een NGE-Risicogebied ter plaatse van de gemeente Terneuzen afgebakend waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 40 lbs en 250 lbs brisantbommen kunnen zijn achtergebleven. De afbakening van een NGE-Risicogebied in het watergebied naar aanleiding van de bombardementen op 3 september 1940 vindt plaats in paragraaf 11.4.

7.7 BOMBARDEMENT OP TERNEUZEN OP 4 SEPTEMBER 1940

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) vond op 4 september 1940 een bombardement plaats door vijf Swordfish bommenwerpers in het havengebied van Terneuzen. Uit de Duitse documentatie uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) blijkt dat om 21.55 uur bommen werden afgeworpen bij Terneuzen. Er werden 3 tot 4 afgeworpen bommen waargenomen. De bommen kwamen neer in de omgeving van de sluisingang en veroorzaakten volgens de Duitse autoriteiten geen schade.

In de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) wordt het bombardement eveneens vermeld. Van de zes Swordfish bommenwerpers die waren uitgestuurd voor het bombardement op sleepboten bij Terneuzen voerden vijf bommenwerpers de aanval uit. In totaal wierpen zij 26 x 250 lbs G.P.-

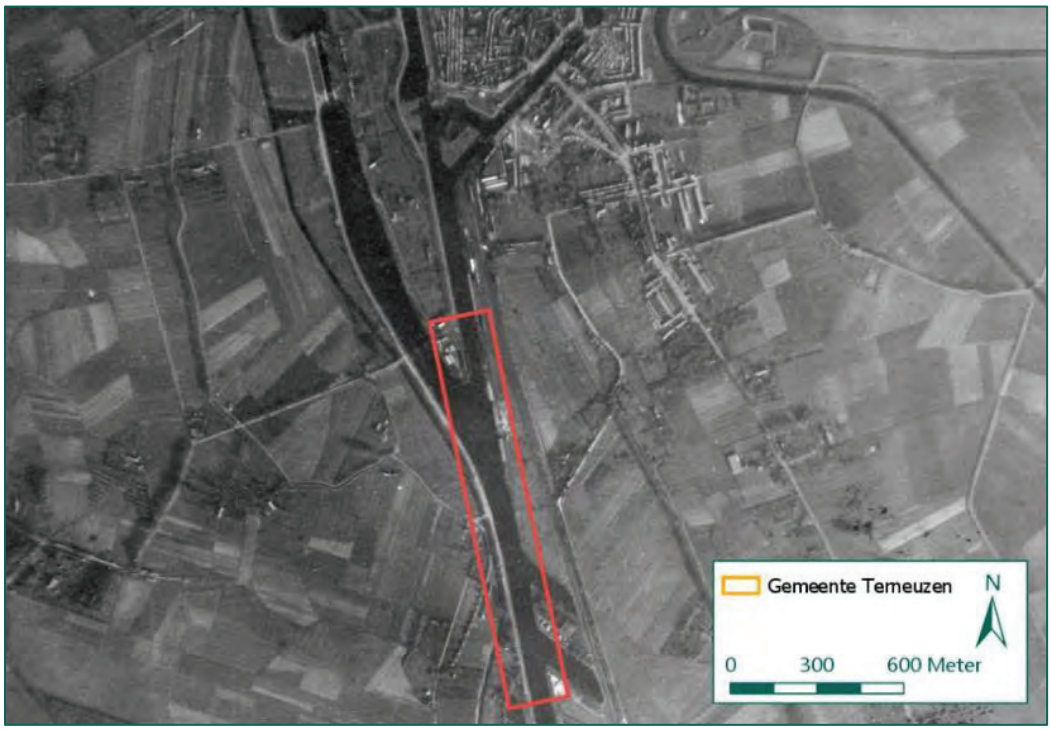
brisantbommen tussen 20.50 uur en 21.15 uur (Engelse tijd) van 10.000 tot 2.000 voet hoogte. De piloten konden geen inslagen waarnemen, maar zagen wel verschillende explosies.

In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie over dit bombardement aangetroffen. Daarnaast zijn in het havengebied, behalve drie bomkraters (zie paragraaf 7.6), geen verstoringen waarneembaar op luchtfoto's. Aangezien niet kan worden uitgesloten dat NGE van afwerpmunitie in het watergebied van Terneuzen zijn neergekomen op 4 september 1940 dient een NGE-Risicogebied afgebakend te worden. Omdat meerdere bombardementen hebben plaatsgevonden in het havengebied, worden deze bombardementen in paragraaf 11.4 gezamenlijk geanalyseerd.

Conclusie
De afbakening van een NGE-Risicogebied in het watergebied naar aanleiding van het bombardement op 4 september 1940 vindt plaats in paragraaf 11.4.

7.8 BOMBARDEMENT OP KANAAL BIJ TERNEUZEN IN DE NACHT VAN 14 OP 15 SEPTEMBER 1940

In de nacht van 14 op 15 september 1940 bombardeerde een Wellington bommenwerper het kanaal tussen Gent en Terneuzen, op ongeveer 0,5 mijl ten zuiden van Terneuzen. Dit blijkt uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4). Het toestel viel eerst een vliegveld aan bij Vlissingen en vervolgens het kanaal bij Terneuzen tussen 23.54 uur en 0.03 uur. In totaal wierp de bommenwerper van 9.000 voet 15 x 250 lbs brisantbommen en 60 x 4 lbs brandbommen af. Er wordt in de ORB's niet vermeld hoeveel bommen het vliegtuig afwierp boven Vlissingen en hoeveel bommen op het kanaal bij Terneuzen. Volgens de waarnemingen van de piloot vielen de bommen verspreid over het kanaal. In de literatuur (zie bijlage 2) wordt eveneens melding gemaakt van het bombardement, maar dat levert geen aanvullende informatie op. Aan de hand van de locatieomschrijving in de ORB's (0,5 mijl ten zuiden van Terneuzen) zijn de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 13 oktober 1940 geanalyseerd. Het is onduidelijk wat de piloot precies beschouwde als het zuiden van Terneuzen, vandaar dat een globaal gebied bij het kanaal is geanalyseerd, zie Figuur 37. Op de luchtfoto's van 13 oktober 1940, bijna een maand na het bombardement, zijn geen verstoringen waar te nemen aan de kades van het kanaal en het gebied langs het kanaal.

Figuur 37: Luchtfoto van 13 oktober 1940. Het rood omkaderde gebied betreft het indicatieve gebied, zoals aangegeven door de piloot, waar de bommen terecht kwamen. (Bron luchtfoto: NCAP).

Mogelijk zijn de bommen in het kanaal gevallen en derhalve niet opgemerkt door de piloot en personen op de grond. Aan de hand van het bronnenmateriaal en luchtfotoanalyse kan niet worden bepaald waar in de nacht van 14 op 15 september 1940 bommen neerkwamen. Daarnaast kan niet worden bepaald hoeveel bommen zijn afgeworpen. Aangezien de locaties van inslagen en de hoeveelheid van afgeworpen bommen niet bekend zijn, kan naar aanleiding van het bombardement op het kanaal ten zuiden van Terneuzen in de nacht van 14 op 15 september 1940 geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Conclusie
Ter plaatse van de gemeente Terneuzen kan naar aanleiding van het bombardement in de nacht van 14 op 15 september 1940 geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

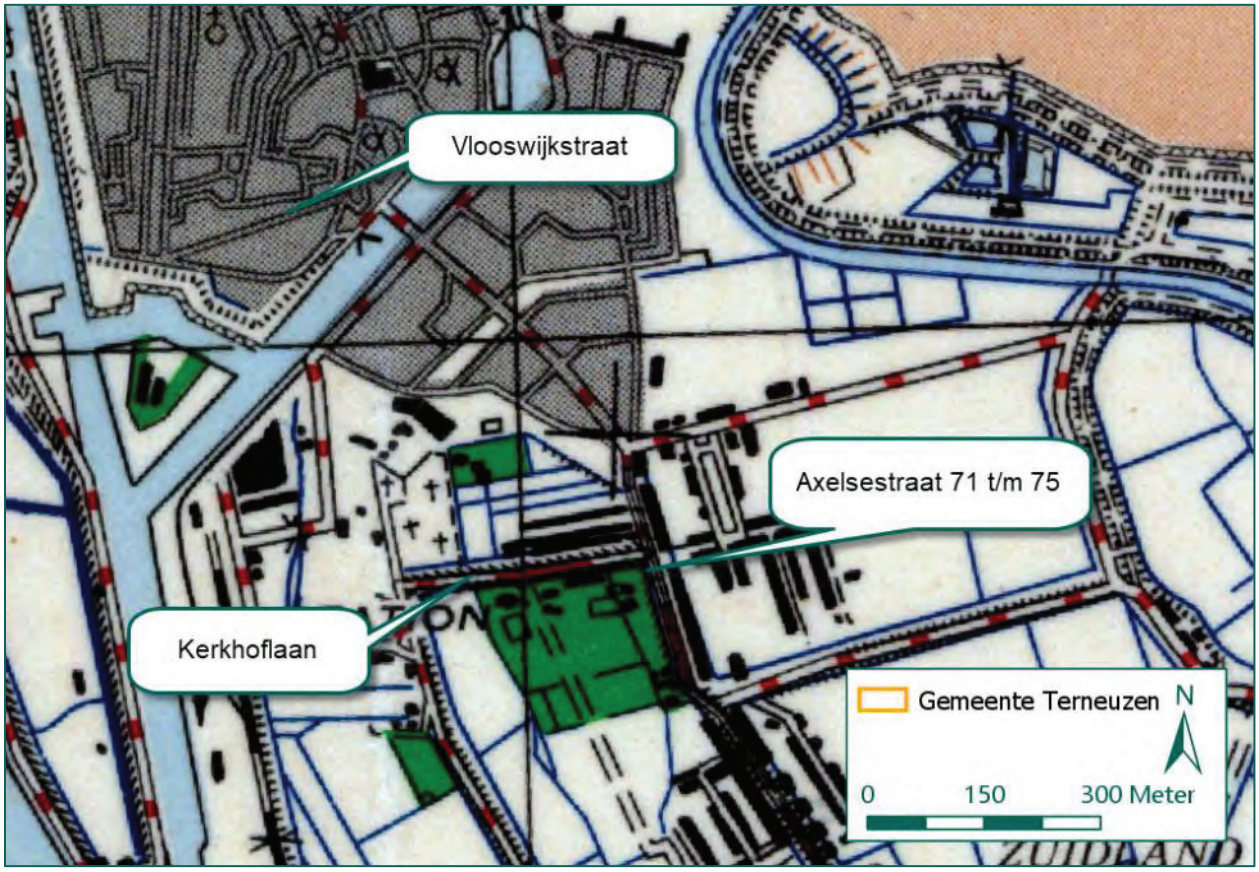
7.9 BOMBARDEMENTEN OP TERNEUZEN IN DE NACHT VAN 17 OP 18 SEPTEMBER 1940

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) werden in de nacht van 17 op 18 september 1940 verschillende locaties in de binnenstad van Terneuzen getroffen door bommen. Rond 23.30 uur werd het luchtalarm geactiveerd en hierna werden door burgers zware dreunen gehoord. Om 2.00 uur werden nieuwe inslagen gehoord. De volgende morgen bleek dat een vergaderzaal was getroffen en twee woningen in de Kerkhoflaan waren vernield. Overige bommen waren terechtgekomen in de tuinen van de woningen tussen de Kerkhoflaan en de villa van Lensen, waar grote kraters ontstonden. Verder kwamen bommen neer in de Axelsestraat, in de tuinen van nummers 71, 73 en 75, in de Vlooswijkstraat en in de omgeving van Othene. Een schip was als gevolg van het bombardement gezonken. Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) werden op 17 september 1940 om 22.45 uur en om 18 september 1940 om 2.30 uur in Terneuzen zeven bommen afgeworpen. Hierbij raakten twee woningen volledig beschadigd en drie woningen licht. Tevens werd vermeld dat om 1.30 uur in de gemeente Zaamslag dertien bommen in een weiland werden geworpen en in Hoek een blindganger was geworpen.

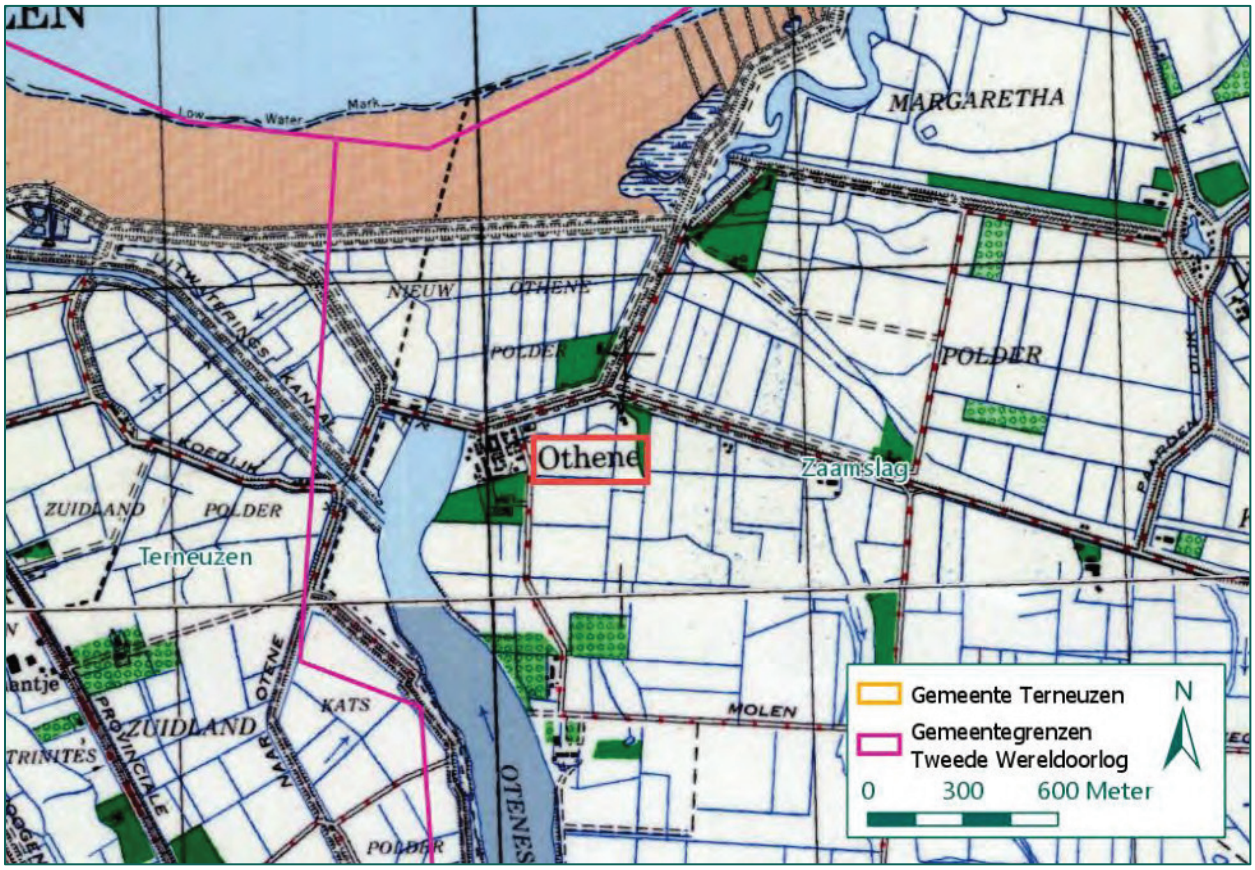
In archiefstukken uit het BAMA (zie bijlage 4) blijkt dat de Duitse eenheden in Terneuzen melding maakten van een bombardement tussen 22.05 uur en 1.15 uur in de nacht van 17 op 18 september 1940. Er werden meerdere afgeworpen brisantbommen waargenomen. Daarnaast kwamen een onbekend aantal brandbommen neer. Volgens het rapport werden vijf brisantbommen of mijnen afgeworpen in zee en vielen enige brandbommen op de stad, waardoor verschillende huizen lichtbeschadigd raakten. Verder werden bommen afgeworpen in ‘een vrij veld’, waarbij geen schade werd veroorzaakt.

Het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel (zie bijlage 3) meldde dat in de nacht van 17 op 18 september rond 0.00 uur zes bommen waren gevallen in de nabijheid van de fabrieken bij Sluiskil en de spoorlijn. De bommen waren allen gedetoneerd in een stuk land op 200 meter van de gemeentegrens met Terneuzen. Op 26 september 1940 werd medegedeeld dat vermoedelijk een onontplofte vliegtuigbom was aangetroffen. Er was een gat aangetroffen van ongeveer 1,5 meter diepte en 15 cm diameter dat er voor 17 september 1940 nog niet was. In de berichtgeving van de Duitse autoriteiten uit het NIOD (zie bijlage 3) wordt eveneens melding gemaakt van de zes neergekomen bommen binnen de gemeente Axel om 0.00 uur op 18 september 1940.

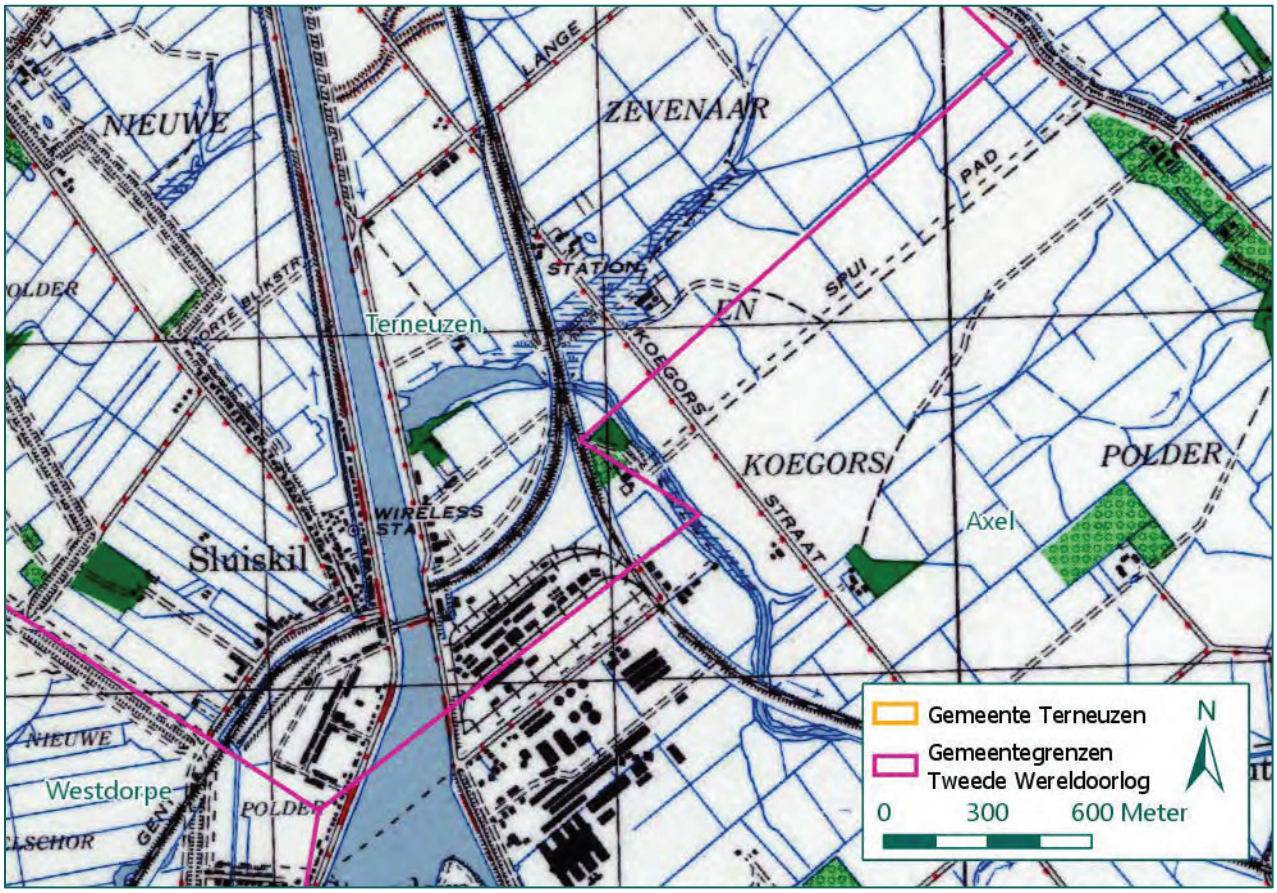
In de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) is geen munitieruiming aangetroffen die mogelijk verband houdt met de bombardementen in de nacht van 17 op 18 september 1940, maar in de literatuur is wel een melding gevonden van de vondst van verschillende blindgangers van brandbommen in de gemeente Zaamslag op 30 juli 1943. Deze brandbommen waren bij verschillende landerijen aangetroffen. De adresgegevens of locaties van deze landerijen worden echter niet gemeld. Mogelijk zijn de aangetroffen blindgangers afkomstig van de bombardementen in nacht van 17 op 18 september 1940. Op 4 juli 1943 ontplofte boven de gemeente Zaamslag een bommenwerper met brandbommen, waardoor de aangetroffen blindgangers tevens afkomstig konden zijn van dit toestel (zie paragraaf 12.8). In onderstaande figuren zijn alle genoemde locaties weergegeven waar in de nacht van 17 op 18 september 1940 bommen neerkwamen.

Figuur 38: Getroffen locaties bij Terneuzen. (Bron ondergrond: Kadaster).

Figuur 39: Othene en omgeving, met de gemeentegrenzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. (Bron ondergrond: Kadaster).

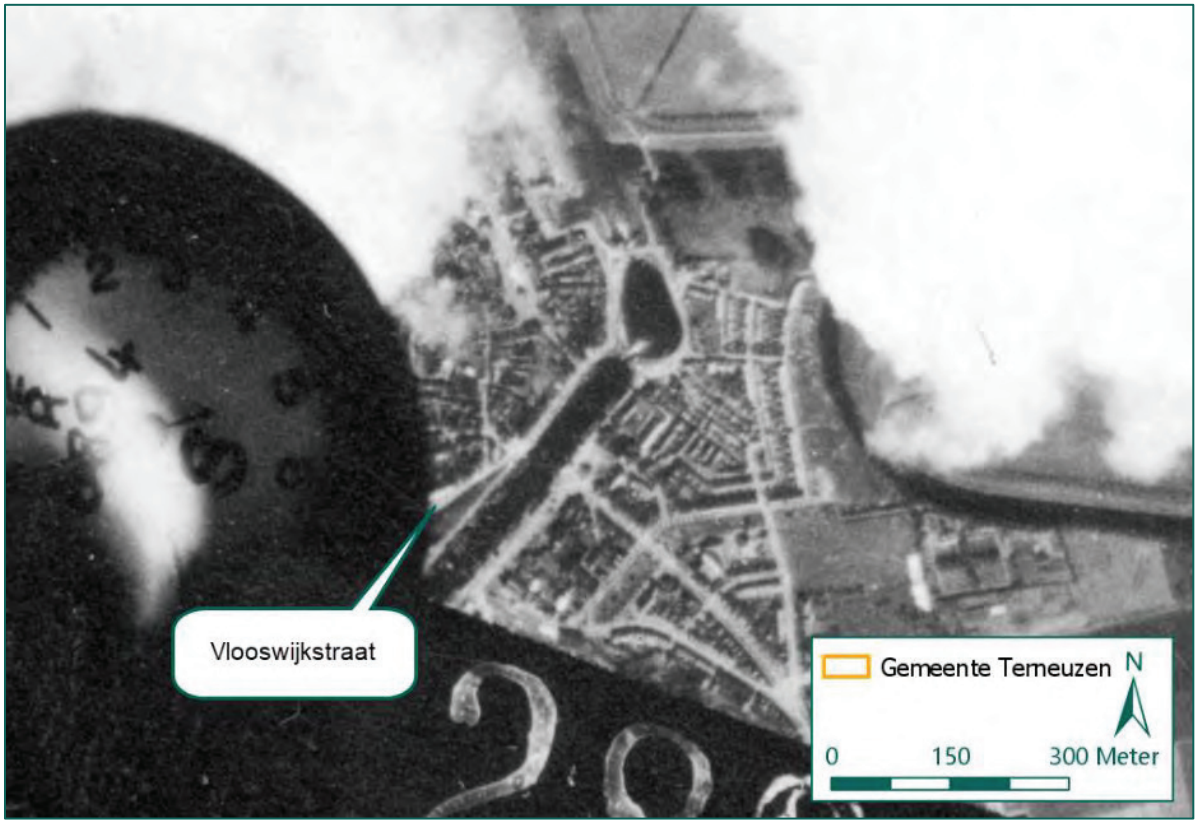

Figuur 40: Gebied ter hoogte van de gemeentegrens Axel-Terneuzen. (Bron ondergrond: Kadaster).

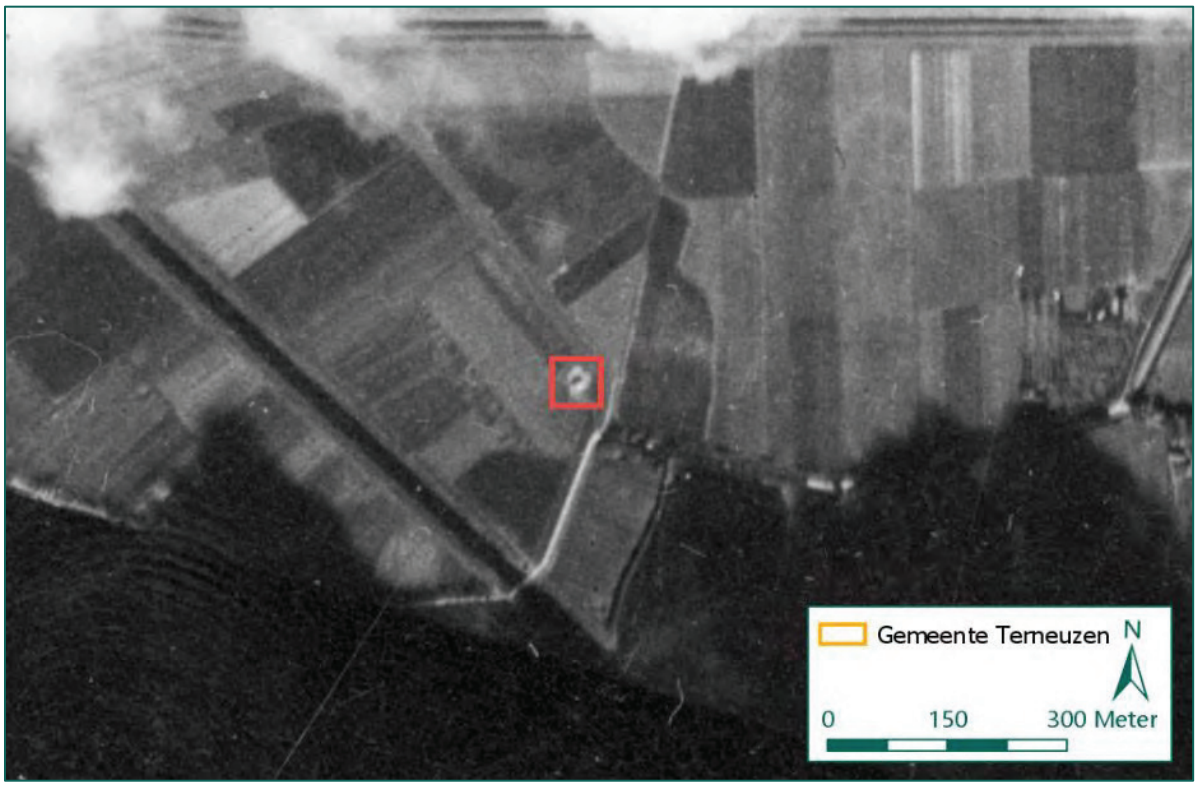
Uit de bombardementsgegevens van de Britse luchtmacht uit The National Archives (zie bijlage 4) blijkt dat in de avond van 17 september 1940 acht Hampden bommenwerpers waren uitgestuurd voor een bombardement op schepen bij Terneuzen tussen 21.10 uur en 23.29 uur (Engelse tijd). Uiteindelijk rapporteerden zeven van deze vliegtuigen dat zij Terneuzen hadden aangevallen en in totaal wierpen zij 12 x 500 lbs, 28 x 500 lbs brisantbommen en 120 x 4 lbs brandbommen af. De piloten konden de resultaten slechts moeizaam observeren vanwege het dichte wolkendek. De piloten maakten wel melding van verschillende inslagen ten oosten van het kanaal en op schepen. Gezien de meldingen in de literatuur en het archiefmateriaal is het aannemelijk dat zij de inslagen bedoelden in de omgeving van de Kerkhoflaan en Axelsestraat, die in de avond van 17 september 1940 werden getroffen.

Later, in de nacht van 17 op 18 september 1940, vlogen twintig Hampden bommenwerpers uit voor bombardementen op Antwerpen. Deze bommenwerpers voerden hun aanvallen uit tussen 23.50 uur en 1.15 uur (Engelse tijd) en wierpen in totaal 28 x 500 lbs, 78 x 250 lbs brisantbommen en 840 x 4 lbs brandbommen af. Uit de beschrijvingen van de aanvliegroutes richting Antwerpen bleek dat de toestellen van 144 Squadron, waarvan vijf vliegtuigen deelnamen aan de luchtaanval, rond 0.45 uur (Engelse tijd) boven de Schelde vlogen. Geen van de vliegtuigen maakte melding van een bombardement in de omgeving van Terneuzen.

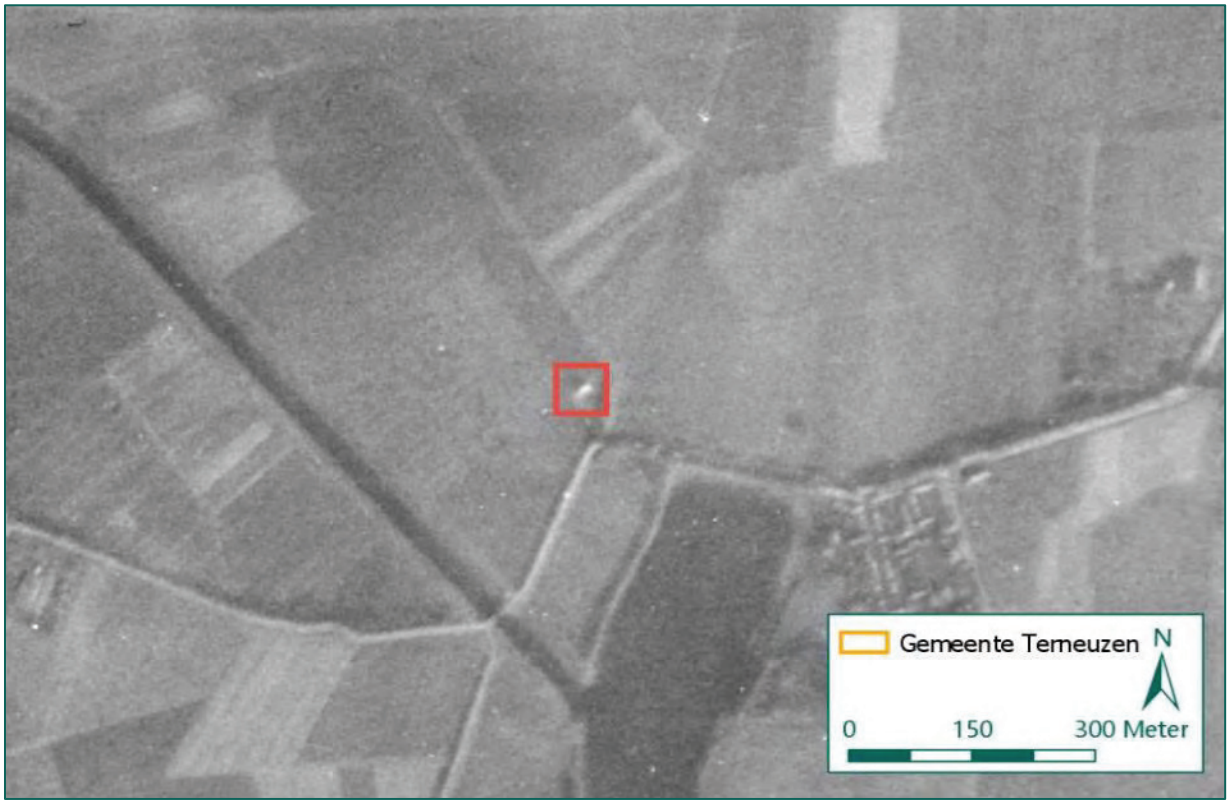
Om de exacte locaties te achterhalen waar in de nacht van 17 op 18 september 1940 bommen zijn neergekomen, zijn de eerste beschikbare luchtfoto's geanalyseerd van na de bombardementen. In onderstaande figuren zijn luchtfoto's geanalyseerd van 18 september 1940, 13 oktober 1940 en 24 februari 1941.

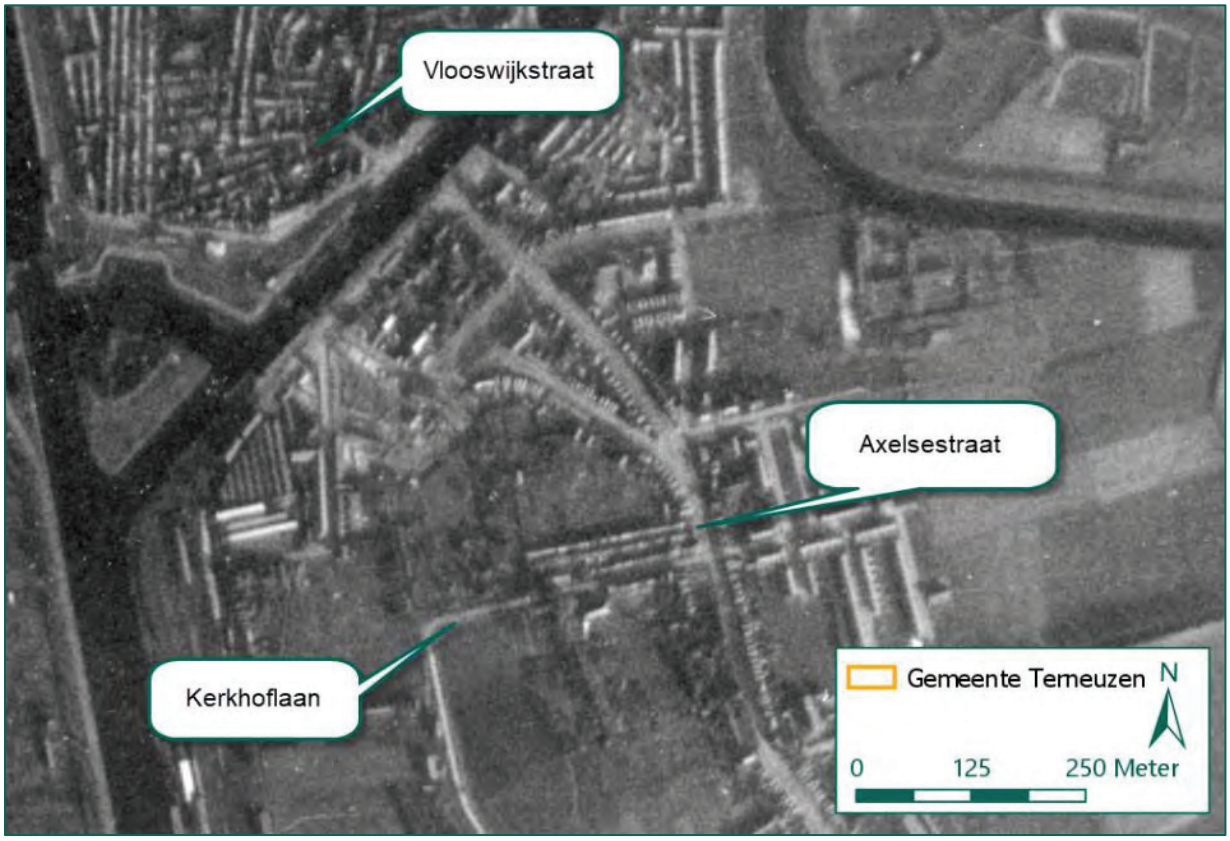
Figuur 41: Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto, die dateert van 18 september 1940, is een deel van de Vlooswijkstraat zichtbaar. De luchtfoto is echter van matige kwaliteit, aangezien de luchtfoto van grote hoogte is genomen en niet erg scherp is. Derhalve kunnen ter plaatse van de Vlooswijkstraat geen verstoringen worden waargenomen die verband houden met het bombardement op 17 september 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

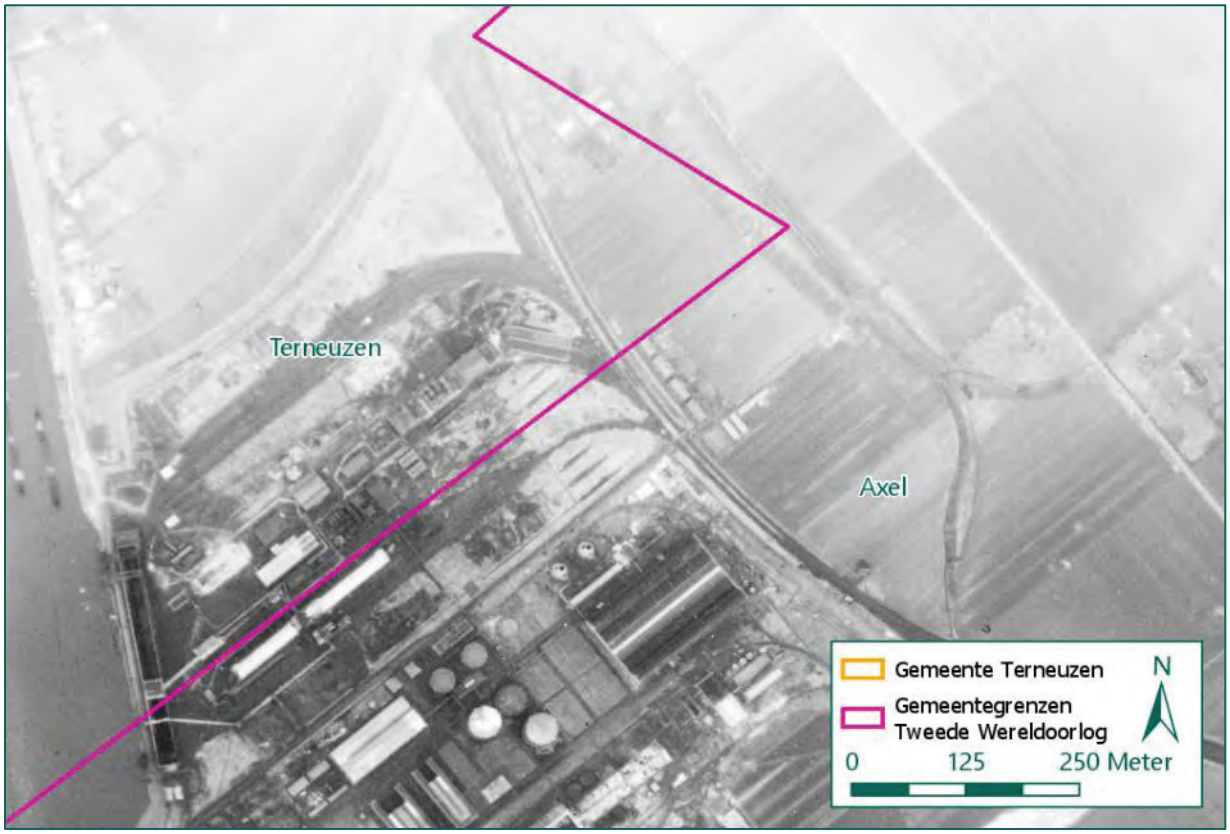
Figuur 42: Ten oosten van Terneuzen, binnen de gemeente Zaamslag nabij Othene, is op de luchtfoto van 18 september 1940 een mogelijke verstoring waarneembaar (rood omkaderd). Verder zijn geen verstoringen waarneembaar op de luchtfoto van 18 september 1940 in de omgeving van Othene. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 43: De mogelijke verstoring, die was waargenomen op een luchtfoto van 18 september 1940, blijkt een gebouw te zijn. In de omgeving van Othene zijn verder geen verstoringen waar te nemen. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 44: Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van de Kerkhoflaan en Axelsestraat, die dateert van 13 oktober 1940, zijn geen verstoringen waarneembaar die verband houden met de bombardementen in de nacht van 17 op 18 september 1940. Ook in de Vlooswijkstraat zijn geen verstoringen zichtbaar. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 45: Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van 24 februari 1941 van het fabriekencomplex en omgeving bij Sluiskil, zijn geen verstoringen meer waarneembaar in de omgeving van het fabriekencomplex. (Bron luchtfoto: NCAP).

Aan de hand van luchtfotoanalyse zijn de exacte locaties waar in de nacht van 17 op 18 september 1940 bommen zijn gevallen niet te bepalen. Het AHN, dat aanvullend geraadpleegd is, biedt ook indicaties waar mogelijk bommen tot ontploffing zijn gekomen. De bombardementen werden uitgevoerd door Hampden bommenwerpers. Deze bommenwerpers worden gecategoriseerd als middelzware bommenwerpers. Het WSCS-OCE biedt één richtlijn voor de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een gebied dat is getroffen door middelzware bommenwerpers, een zogenaamd tapijtbombardement. Voor het toepassen van de richtlijn dient de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen bepaald te worden, zie paragraaf 3.3.4. Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan geen opeenvolgend inslagenpatroon worden bepaald van dit bombardement. Derhalve kan de richtlijn omtrent de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een tapijtbombardement niet worden toegepast.

Het situationeel afbakenen van een NGE-Risicogebied is eveneens niet mogelijk. Specifieke informatie over de locaties waar en de tijdstippen wanneer de bommen neerkwamen en vliegrichtingen kunnen niet worden bepaald aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal. De beschrijvingen in de ORB's van de Britse luchtmacht dat schepen bij Terneuzen zijn gebombardeerd en geraakt, worden verder geanalyseerd in hoofdstuk 13.

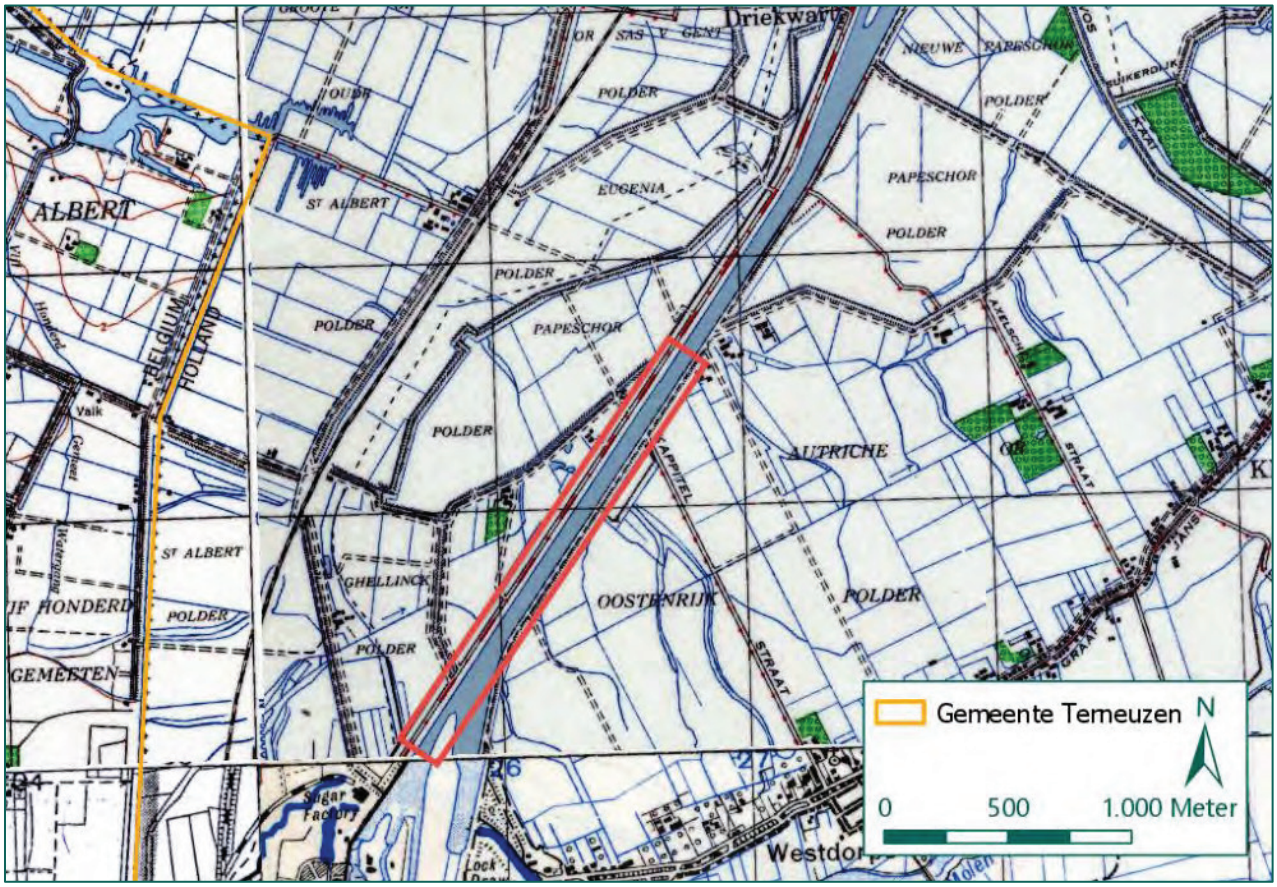
Conclusie
Naar aanleiding van de bombardementen in de nacht van 17 op 18 september 1940 kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

7.10 BOMBARDEMENT TEN ZUIDEN VAN TERNEUZEN OP 21 SEPTEMBER 1940

Volgens het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) viel een Blenheim bommenwerper van het Britse Bomber Command acht schepen aan die zich in een grote inham bevonden op 10 km ten zuidwesten van Terneuzen. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) wordt vermeld dat om 14.00 uur in de gemeente Hoek vier

bommen werden afgeworpen, die allen in het water terecht kwamen. De ORB's van het Britse Bomber Command bevestigen de aanval. Acht sleepboten werden aangevallen in een grote inham op 6 mijl ten zuidwesten van Terneuzen, waarbij in totaal 4 x 250 lbs en 4 x 40 lbs brisantbommen werden afgeworpen. Het bombardement vond volgens de rapportage van de piloot plaats om 12.28 Engelse tijd (13.28 Nederlandse tijd). De resultaten van zijn bombardement heeft de piloot niet kunnen zien.

In Figuur 46 is indicatief het gebied weergegeven waar volgens de piloot het bombardement plaatsvond. De gemeente Hoek, waar werd waargenomen dat vier bommen in het water vielen, lag echter ruim 4,5 km van dit gebied af. Mogelijk heeft de bommenwerper schepen aangevallen in de Braakman, dat kan worden aangezien als een grote inham van de Westerschelde. Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar die kort na dit bombardement zijn genomen, waarop eventuele verstoringen op het land, de kade van het kanaal of nabij de Braakman kunnen worden waargenomen. In het archiefmateriaal wordt gemeld dat de bommen in het kanaal vielen. Aangezien slechts vier bommen werden waargenomen die in het water vielen, en de ORB's van de Britse luchtmacht beschrijven dat in totaal acht bommen zijn afgeworpen, kan niet worden uitgesloten dat een bom als blindganger in het water is terechtgekomen en daar is achtergebleven. De precieze locatie waar het bombardement plaatsvond kan echter niet worden bepaald aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal. Derhalve kan naar aanleiding van het bombardement op 21 september 1940 geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 46: Het gebied (indicatief, rood omkaderd) waar volgens de waarnemingen van de piloot een bombardement plaatsvond op 21 september 1940. (Bron ondergrond: Kadaster).

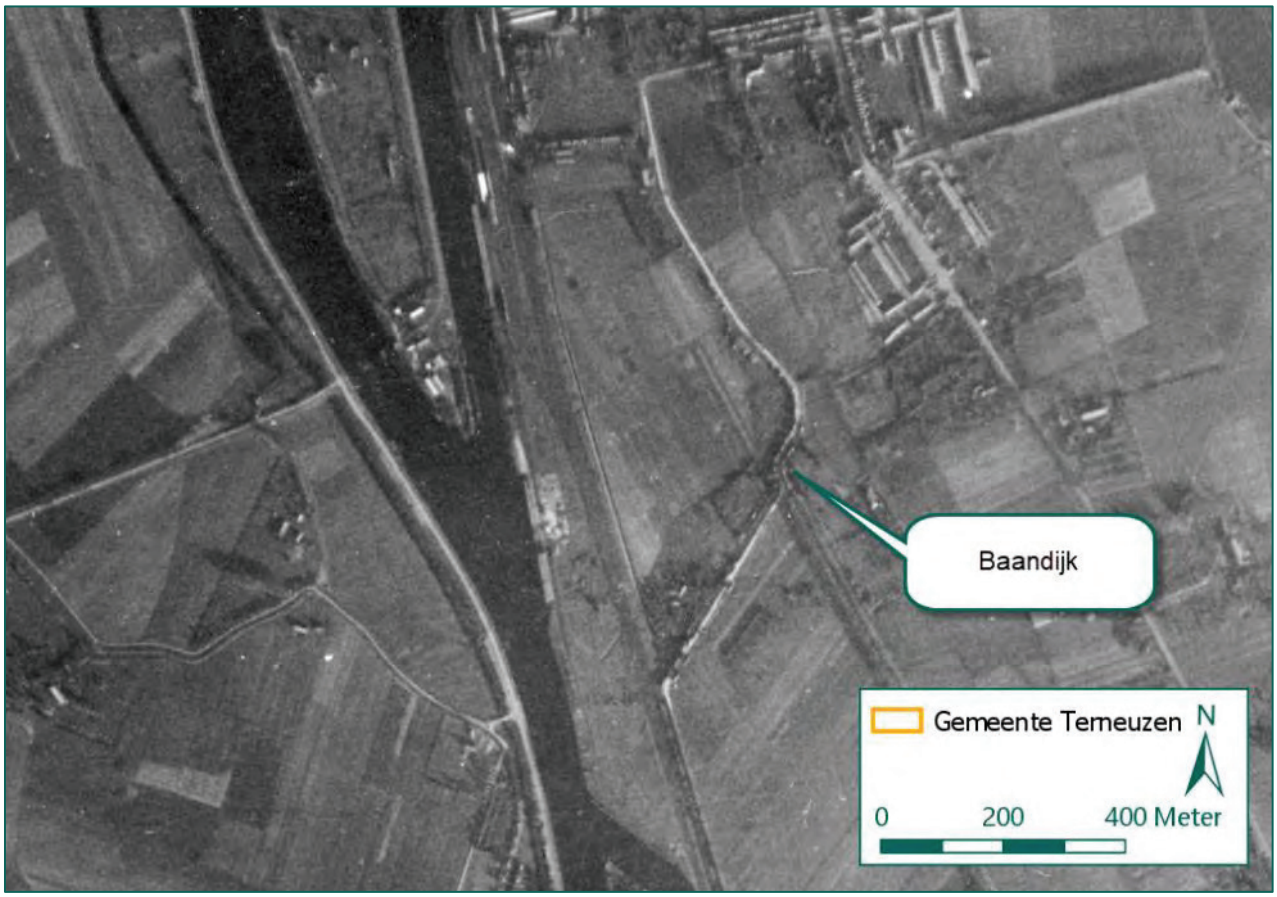
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 21 september 1940 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

7.11 BOMBARDEMENT IN DE BUURT VAN DE BAANDIJK OP 24 SEPTEMBER 1940

Op 24 september 1940 kwamen volgens het boek *Vijf woelige jaren 1940-1945* (zie bijlage 2) in de buurt van de Baandijk negen bommen neer. Een precieze locatie waar de bommen neerkwamen in de buurt van de Baandijk en hoe laat dit bombardement plaatsvond worden niet vermeld. Aan de hand van de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is getracht te bepalen welk toestel dit bombardement uitvoerde. Uit de ORB's blijkt dat zowel vliegtuigen van Bomber Command als Coastal Command bombardementen uitvoerden op Vlissingen in de nacht van 23 op 24 september 1940. In de rapporten van Coastal Command staat beschreven dat de weersomstandigheden zeer slecht waren in de nacht van 23 op 24 september 1940, waardoor de vliegtuigen moeite hadden hun doelwit te vinden. Zo rapporteerden twee vliegtuigen dat Zeebrugge was gebombardeerd in plaats van Vlissingen.

Geen van de vliegtuigen maakte melding van het bombarderen van Terneuzen of omgeving. Vanwege de slechte weersomstandigheden is het mogelijk dat een toestel zich vergist heeft en zijn bommenlast heeft laten vallen nabij de Baandijk. Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan echter geen specifieke bommenlast, locatie of tijdstip worden achterhaald. Luchtfoto's van 13 oktober 1940 zijn geanalyseerd op eventuele verstoringen die verband houden met het bombardement op 24 september 1940. Op de luchtfoto's zijn drie verstoringen waarneembaar nabij de Baandijk, zie Figuur 47, maar deze waren reeds zichtbaar op een luchtfoto van 5 september 1940, zie paragraaf 7.6, en houden geen verband met het bombardement op 24 september 1940. Vanwege het summiere bronnenmateriaal omtrent het bombardement op 24 september 1940 kan geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 47: Luchtfoto d.d. 13 oktober 1940 van de omgeving van de Baandijk. (Bron luchtfoto: NCAP).

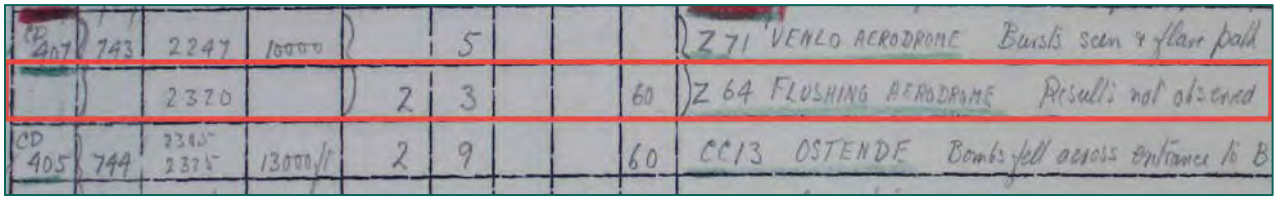
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement bij de Baandijk op 24 september 1940 kan geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend ter plaatse van de gemeente Terneuzen.

7.12 BOMBARDEMENT OP HET BOERENGAT IN DE NACHT VAN 11 OP 12 OKTOBER 1940

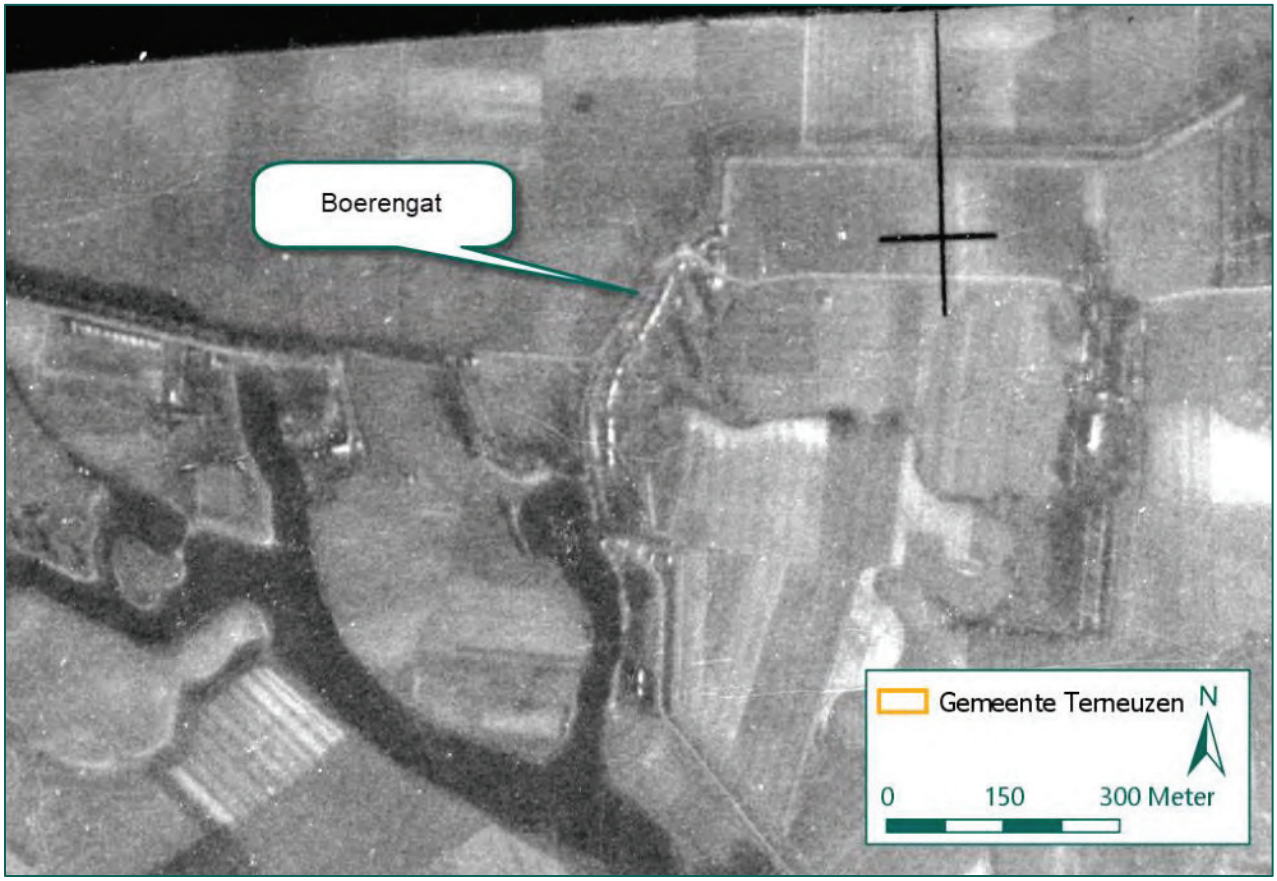
In het boek *Vijf woelige jaren 1940-1945* (zie bijlage 2) staat beschreven dat in de avond van 11 oktober 1940 een bombardement plaatsvond op het Boerengat. Volgens de auteur was het bombardement gericht op de Duitse versterkingen aan de zeedijk van de Nieuw-Neuzenpolder, maar werden de bommen afgeworpen op het Boerengat. Twee woningen werden getroffen en waren zo zwaar beschadigd dat ze dienden te worden afgebroken. Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) vond het bombardement plaats om 0.45 uur op 12 oktober 1940 en werden vier bommen afgeworpen in de gemeente Hoek. In de nabijheid van de getroffen woningen werden meerdere brandbommen afgeworpen, waarvan enkele niet tot ontploffing kwamen. Er werd vermoed dat er nog blindgangers waren achtergebleven in de grond. In de archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) wordt vermeld dat op 12 oktober 1940 om 0.38 uur drie brisantbommen waren afgeworpen bij Terneuzen, waarbij één huis zwaar- en meerdere huizen lichtbeschadigd raakten. Daarnaast werd vermeld dat tussen 23.45 uur en 0.30 uur door Engelse vliegtuigen bombardementen werden uitgevoerd op Vlissingen met brandbommen.

Er is in de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) geen melding aangetroffen dat in de nacht van 11 op 12 oktober 1940 een bombardement werd uitgevoerd op het Boerengat of omgeving. Uit de rapporten van Bomber Command blijkt dat de weersomstandigheden tijdens de aanval slecht waren door vorst en laaghangende bewolking. Er waren verschillende vliegtuigen uitgestuurd voor bombardementen in Duitsland, maar vanwege de moeilijke omstandigheden namen zes vliegtuigen hun bommenlast mee terug of wierpen deze af. Om 23.20 (Engelse tijd) meldde één Wellington bommenwerper een bombardement op een vliegveld bij Vlissingen, waarbij 2 x 500 lbs, 3 x 250 lbs brisantbommen en 60 x 4 lbs brandbommen werden afgeworpen. De piloot kon de resultaten van het afwerpen van zijn bommenlast niet waarnemen. Gezien het gemelde tijdstip door de piloot van de Wellington bommenwerper (0.20 uur Nederlandse tijd), is het mogelijk dat dit vliegtuig zijn bommenlast niet afwierp op een vliegveld bij Vlissingen maar op het Boerengat. In de ORB's worden tevens bombardementen gemeld op Antwerpen en Vlissingen, maar de tijdstippen van deze bombardementen komen niet overeen met de vermelde tijden in het (Duitse) archiefmateriaal. Er valt echter niet met zekerheid te stellen dat deze Wellington bommenwerper Boerengat heeft gebombardeerd.

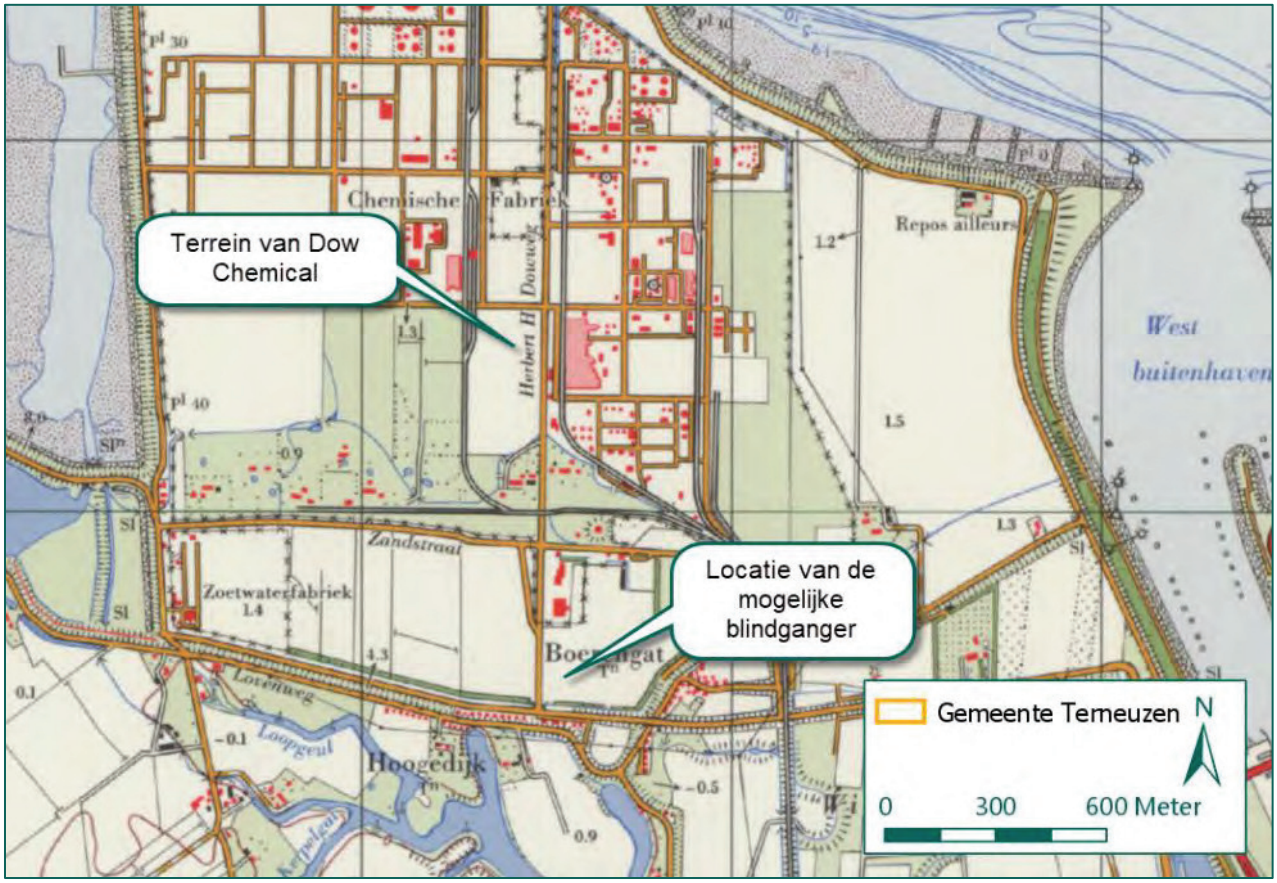
Figuur 48: Uitsnede van een ORB van Bomber Command van de nacht van 11 op 12 oktober 1940. De melding van het bombardement op een vliegveld bij Vlissingen is rood omkaderd (Bron: TNA, AIR 14/3157).

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat niet alle brandbommen tot ontbranding zijn gekomen. Daarnaast bestaat er ook een verschil in het aantal afgeworpen brisantbommen, namelijk vijf stuks, zoals vermeld in de ORB's, en drie/vier in het archiefmateriaal. Mogelijk zijn blindgangers van de brisantbommen en brandbommen bij het Boerengat in de grond terecht gekomen en achtergebleven. Het buurtschap Boerengat bestond ten tijde van de Tweede Wereldoorlog uit enkele straten met woningen, maar aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal valt niet precies op te maken welke woningen zijn getroffen tijdens het bombardement. Derhalve zijn de eerstvolgende luchtfoto's geanalyseerd die dateren van 13 oktober 1940. Deze luchtfoto's bevatten echter te weinig detail om mogelijke schade of verstoringen in de grond waar te nemen, zie Figuur 49.

Figuur 49: Het Boerengat op een luchtfoto d.d. 13 oktober 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

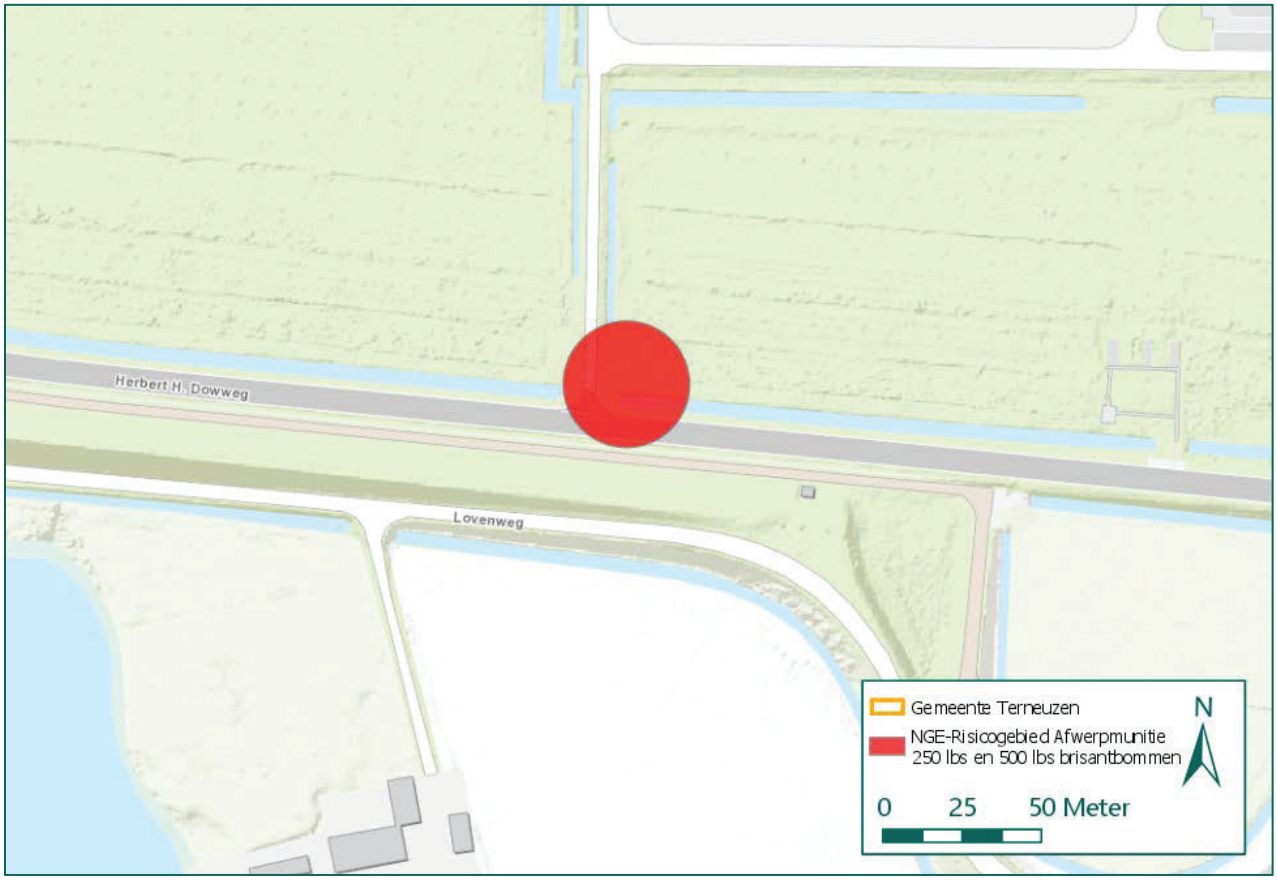
In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) en de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) is informatie aangetroffen van de vondst van een blindganger van afwerpmunitie in de omgeving bij het terrein van Dow Chemical. Op 31 juli 1968 werd tijdens graafwerkzaamheden op dit terrein een onontplofte vliegtuigbom aangetroffen, die door de Hulpverleningsdienst is geruimd. De precieze locatie waar deze bom is aangetroffen wordt niet vermeld in het bronnenmateriaal. Tussen 22 en 25 maart 1976 voerde de EOD een zoekactie uit naar nog een mogelijke achtergebleven vliegtuigbom. Uit het archiefmateriaal en de munitieruimrapporten van de EOD blijkt niet of tijdens de zoekactie tussen 22 en 25 maart 1976 een vliegtuigbom is aangetroffen. In Figuur 50 zijn de locatie van het terrein van Dow Chemical en de locatie van de mogelijke blindganger weergegeven.

Figuur 50: Locaties van het terrein van Dow Chemical en de mogelijke blindganger nabij het Boerengat. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

De locatie van de blindganger, die door een getuige was aangeduid, lag in de directe nabijheid van het Boerengat. Volgens de knecht die de locatie meldde, was de bom daar aan het eind van de oorlog gevallen. Aangezien geen andere bombardementen op of in de nabijheid van het Boerengat worden vermeld in het geraadpleegde bronnenmateriaal, is de blindganger vermoedelijk in de nacht van 11 op 12 oktober 1940 in het stuk land neergekomen. Uit het archiefmateriaal en de munitieruimrapporten van de EOD kan niet worden opgemaakt of de blindganger daadwerkelijk is geruimd of welk terrein precies is onderzocht door de EOD. Vandaar dat de locatie waar de blindganger in de grond zit, wordt afgebakend als NGE-Risicogebied.

Aan de hand van de locatieomschrijving uit het archiefmateriaal en het munitieruimrapport van de EOD is de locatie van de blindganger bepaald. Aangezien de locatie met de hand is ingetekend op een kaart, op basis van een getuigenverklaring, wordt rekening gehouden met cartografische onnauwkeurigheid. Daarnaast wordt rekening gehouden met ondergrondse horizontale verplaatsing van een blindganger van een vliegtuigbom na inslag in de bodem. Derhalve wordt een straal van 20 meter rond de gemelde inslaglocatie als NGE-Risicogebied afgebakend. In Figuur 51 is het NGE-Risicogebied weergegeven, waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs of 250 lbs brisantbommen kunnen worden aangetroffen. Naar aanleiding van de melding dat in de nacht van 11 op 12 oktober 1940 brandbommen neerkwamen, kan geen NGE-Risicogebied worden afgebakend, aangezien het inslagenpatroon van de brandbommen niet kan worden bepaald aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal (zie paragraaf 3.3.5).

Figuur 51: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de gemelde blindganger nabij het Boerengat. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement in de nacht van 11 op 12 oktober 1940 bij het Boerengat en de gemelde blindganger in de nabijheid van het Boerengat is een NGE-Risicogebied afgebakend. Het NGE-Risicogebied is bepaald door 20 meter te projecteren rondom de gemelde inslaglocatie, in verband met ondergrondse horizontale verplaatsing. Binnen het NGE-Risicogebied kan een brisantbom van het kaliber 250 lbs of 500 lbs brisantbom zijn achtergebleven.

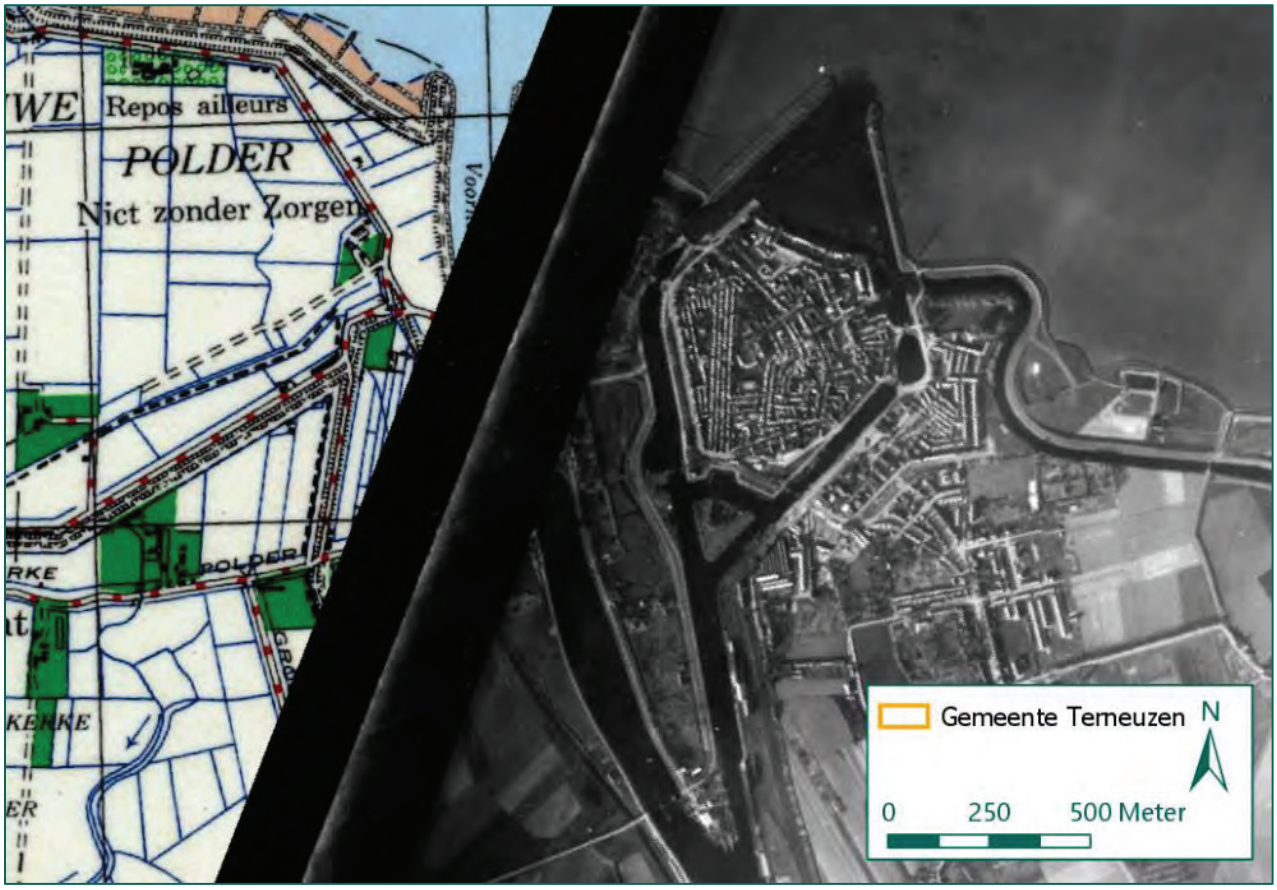
7.13 BOMBARDEMENT OP DE HAVEN VAN TERNEUZEN OP 15 OKTOBER 1940

Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) blijkt dat op 15 oktober 1940 om 21.00 uur twee brisant- en zeven brandbommen werden afgeworpen. Een tankschip met benzine van de Duitse Wehrmacht werd getroffen, waarna brand ontstond. In de literatuur (zie bijlage 2) wordt aanvullend vermeld dat Britse vliegtuigen eerst een tweetal bommen in het water bij de Westsluis van Terneuzen afwierpen en vervolgens bommen lieten vallen op een schuurtje aan de Klaassenstraat.

In archiefstukken uit het BAMA en TNA (zie bijlage 4) zijn eveneens vermeldingen van dit bombardement aangetroffen. Uit de Duitse stukken blijkt dat in de haven een tankschip met 1.100 ton benzine in brand was gevlogen als gevolg van het bombardement. Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht waren drie Blenheim bommenwerpers van Coastal Command vertrokken om 18.55 uur (Engelse tijd) voor een bombardement op Terneuzen. Het eerste toestel wierp zijn bommenlast af om 19.56 uur (Engelse tijd) en de piloot zag dat één van zijn bommen neerkwam bij de sluis en één bom op een olieopslagplaats terecht kwam, die een enorme brand veroorzaakte. Vermoedelijk raakte deze bom het tankschip, dat volgens de overige bronnen in brand stond. Het tweede vliegtuig wierp zijn bommen af op het doelwit, maar kon geen resultaten waarnemen. Om 20.30 uur (Engelse tijd) wierp de laatste Blenheim bommenwerper zijn bommenlast af op Terneuzen vanaf 10.000 voet. De brisantbommen vielen op de oostelijke kade van het

kanaal en de brandbommen kwamen terecht bij het reeds brandende tankschip. De drie toestellen wierpen in totaal 9 x 250 lbs brisantbommen en 180 x 4 lbs brandbommen af.

De eerstvolgende beschikbare luchtfoto van 20 oktober 1940 van Terneuzen is geanalyseerd voor eventuele verstoringen of bomkraters die verband houden met het bombardement op 15 oktober 1940. Daarnaast is de luchtfoto van 20 oktober 1940 vergeleken met eerdere luchtfoto's van 5 september 1940 en 13 oktober 1940. De luchtfoto van 20 oktober 1940 dekt echter niet het volledige havengebied, zie Figuur 52. Op de luchtfoto zijn geen verstoringen of bomkraters waarneembaar die mogelijk zijn veroorzaakt door het bombardement op 20 oktober 1940. Aangezien het bombardement gericht was tegen schepen en in het bronnenmateriaal werd vermeld dat inslagen werden waargenomen in het water, kan niet worden uitgesloten dat blindgangers in het water bij Terneuzen zijn neergekomen en achtergebleven. De afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 15 oktober 1940 vindt plaats in paragraaf 11.4, aangezien het havengebied meermaals is gebombardeerd.

Figuur 52: Luchtfoto d.d. 20 oktober 1940. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement op 15 oktober 1940 wordt in paragraaf 11.4 een NGE-Risicogebied afgebakend.

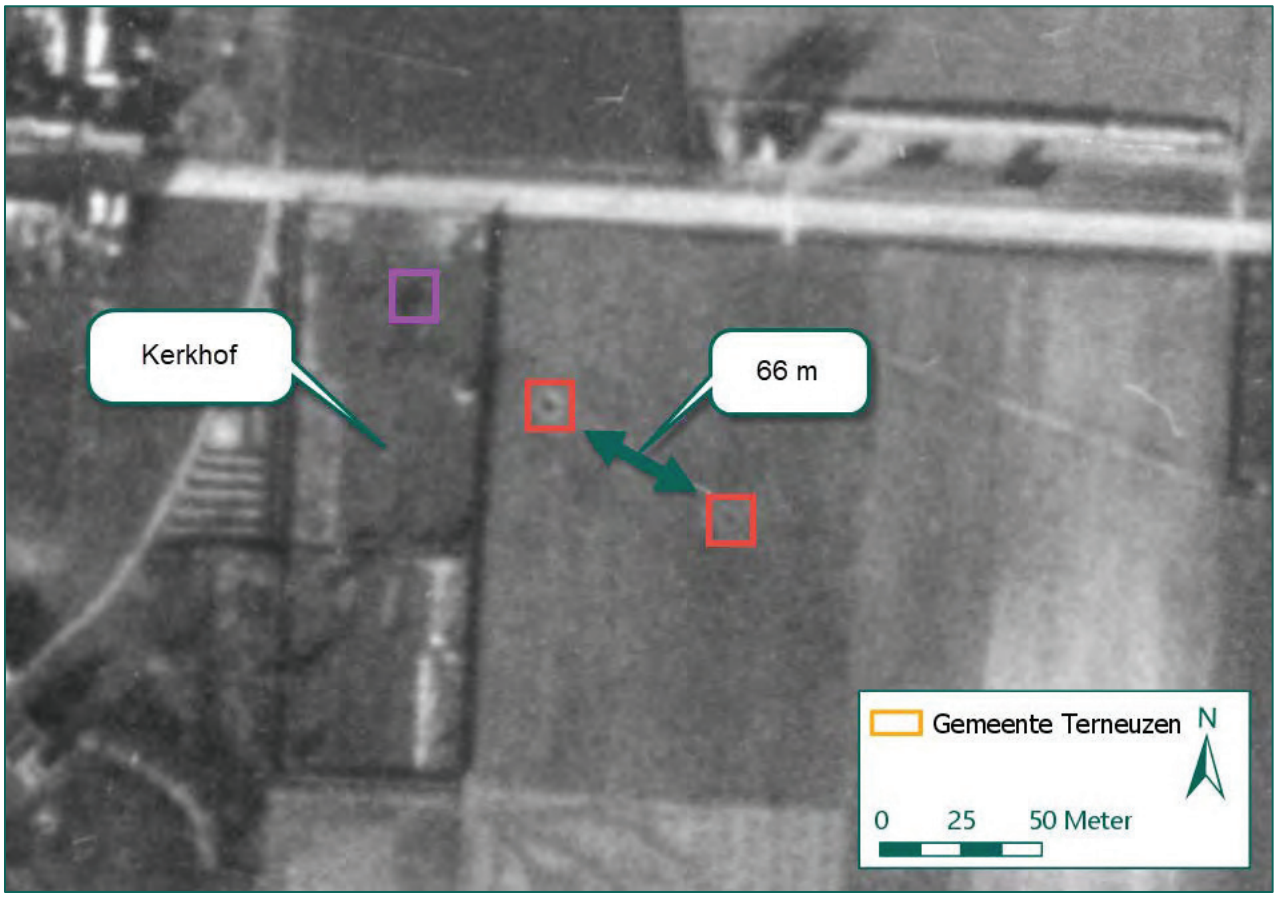
7.14 BOMBARDEMENT OP ZAAMSLAG OP 16 OKTOBER 1940

Naast het bombardement in de avond van 15 oktober 1940 door vliegtuigen van het Britse Coastal Command, werden op deze en de daaropvolgende nacht ook bombardementen uitgevoerd door bommenwerpers van Bomber Command. In de literatuur (zie bijlage 2) wordt vermeld dat in Zaamslag bommen terechtkwamen. Ze kwamen neer op het kerkhof en op het bouwland van de heer De Klerk, perceel A83. Perceel A83, het huidige Plein 38, lag midden in het dorp Zaamslag en betrof geen weiland. Het is onduidelijk van welk stuk bouwland de heer De Klerk de eigenaar was. In totaal vielen drie bommen

die diepe kraters veroorzaakten. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is eveneens melding gemaakt van dit bombardement. Om 1.25 uur vielen drie brisantbommen, waarvan twee in een weiland en één op het kerkhof, die schade toebrachten aan enkele huizen. Door het bombardement ging tevens een bietenoogst verloren. Uit de rapporten van de commandant van de Duitse Flak-stelling bij Vlissingen uit het BAMA (zie bijlage 4) blijkt dat om 1.29 uur drie brisantbommen werden afgeworpen in 'Richtung 8'. Het is niet bekend welke richting werden aangeduid met 'Richtung 8'.

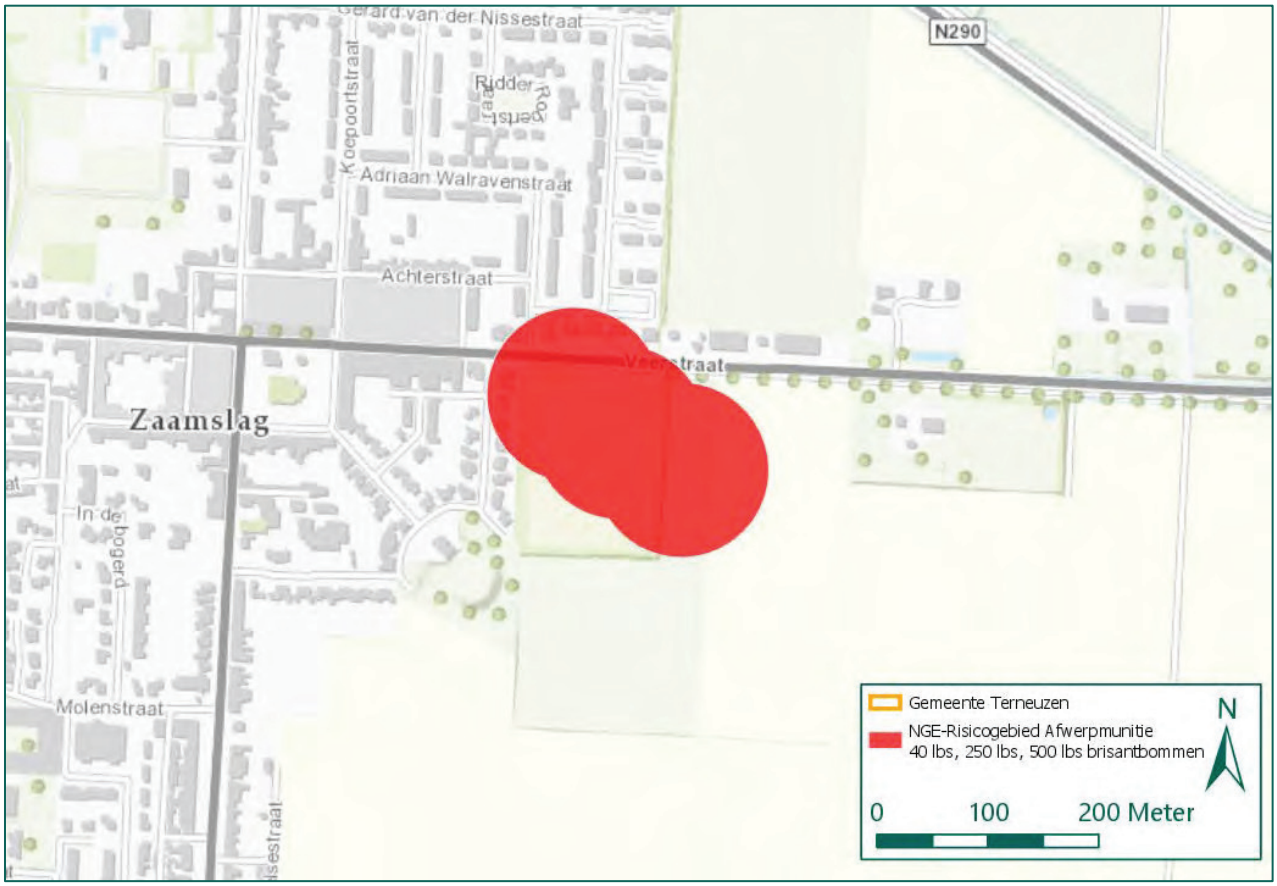
Eén van de bommenwerpers van Bomber Command, die was uitgestuurd voor een bombardement bij Leuna in Duitsland, viel vanwege zeer slechte weersomstandigheden andere doelwitten aan. Deze Whitley bommenwerper, die was uitgerust met 2 x 500 lbs, 5 x 250 lbs brisantbommen en 60 x 4 lbs brandbommen, voerde eerst een aanval uit om 0.15 uur Engelse tijd (1.15 uur Nederlandse tijd) op het vliegveld bij 's Hertogenbosch met 4 x 250 lbs brisantbommen. Het Squadron dat het bombardement uitvoerde noteerde dat het bombardement plaatsvond om 1.15 uur Engelse tijd (2.15 uur Nederlandse tijd). Vervolgens vloog het vliegtuig door en bombardeerde de haven van Vlissingen met 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs brisantbommen en 60 x 4 lbs brandbommen om 1.50 uur Engelse tijd (2.50 uur Nederlandse tijd).

Dit is het enige vliegtuig dat melding maakte van een bombardement in de omgeving van Zaamslag in de nacht van 15 op 16 oktober 1940. Gezien de gemelde tijden waarop de bombardementen plaatsvonden volgens de piloten, namelijk 2.15 en 2.50 uur, is het niet aannemelijk dat dit vliegtuig zijn bommenlast bij Zaamslag heeft afgeworpen. Vandaar dat aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet kan worden bepaald welk vliegtuig Zaamslag op 16 oktober 1940 rond 1.25 uur bombardeerde. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van 20 oktober 1940 zijn naast het kerkhof van Zaamslag twee bominslagen waarneembaar, zie Figuur 53. Op het kerkhof zelf is een verstoring zichtbaar, vermoedelijk als gevolg van het detoneren van een vliegtuigbom.

Figuur 53: Bomkraters (rood omkaderd) en een mogelijke verstoring (paars omkaderd) op een luchtfoto d.d. 20 oktober 1940. (Bron luchtfoto: NCAP).

De precieze bommenlast die is afgeworpen op Zaamslag op 16 oktober 1940 kan aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet meer worden achterhaald. Vandaar dat niet kan worden uitgesloten dat nog een blindganger in de grond is terechtgekomen en achtergebleven. Derhalve wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE wordt de afbakeningsrichtlijn omtrent een zogenaamd 'tapijtbombardement', een bombardement door middelzware/zware bommenwerpers, toegepast. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon dient bij genoemde richtlijn te worden geprojecteerd rondom de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Deze afstand bedraagt 66 meter, zie Figuur 53. Naast deze afstand is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en 8 meter in verband met de horizontale verplaatsing van NGE in de grond. Derhalve is een NGE-Risicogebied afgebakend van 94 meter rondom de bomkraters en de verstoring. In Figuur 54 is het NGE-Risicogebied weergegeven. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE van afwerpmunitie van de kalibers 40 lbs, 250 lbs of 500 lbs brisantbommen worden aangetroffen. Van deze kalibers is gebleken uit de ORB's dat zij zijn ingezet in de nacht van 15 op 16 oktober 1940.

Figuur 54: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op Zaamslag op 16 oktober 1940. (Bron ondergrond: ESRI).

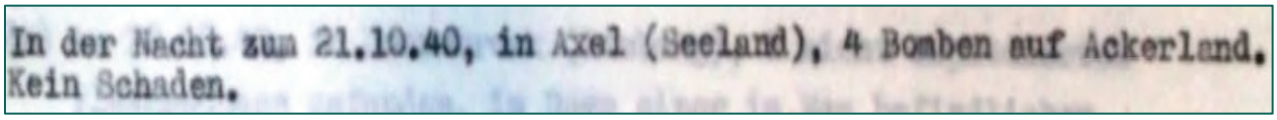
Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op Zaamslag op 16 oktober 1940 is een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 250 lbs G.P. brisantbommen aangetroffen worden.

7.15 BOMBARDEMENT BIJ AXEL OP 20 OKTOBER 1940

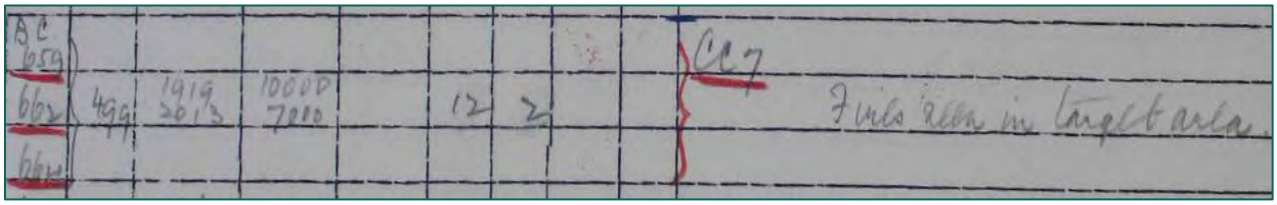
In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) zijn twee meldingen aangetroffen over een bombardement in de gemeente Axel op 20 oktober 1940. In het eerste archiefstuk wordt vermeld dat om ongeveer 20.30 uur vier bommen waren neergekomen. Twee bommen werden teruggevonden. De toestand waarin deze bommen

werden aangetroffen staat niet beschreven. De andere twee bommen waren vermoedelijk in een kreek gevallen. Het betroffen bommen van een klein kaliber. Het tweede archiefstuk beschrijft dat in de nacht van 21 oktober 1940 vier bommen neerkwamen binnen de gemeente Axel in een akkerland.

In der Nacht zum 21.10.40, in Axel (Seeland), 4 Bomben auf Ackerland. Kein Schaden.

Figuur 55: Uitsnede uit een archiefstuk van het NIOD. (Bron: NIOD, 077., Inv. 1328).

Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat verschillende vliegtuigen tussen 19.19 uur en 20.13 uur Engelse tijd (20.19 uur en 21.13 uur Nederlandse tijd) bombardementen uitvoerden op Vlissingen, zie Figuur 56. In de rapporten van de commandant van de Duitse Flak-stelling bij Vlissingen uit het BAMA (zie bijlage 4) wordt vermeld dat verschillende geallieerde vliegtuigen werden waargenomen en beschoten door luchtafweergeschut, maar dat de bominslagen in verschillende richtingen werden gehoord rond 20.15 uur. Mogelijk heeft één van de vliegtuigen, die zijn beschreven in de ORB's, de gemeente Axel gebombardeerd. De toestellen hadden een bommenlast van 4 x 250 lbs brisantbommen of 4 x 250 lbs en 2 x 40 lbs brisantbommen bij zich. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet meer worden achterhaald welk vliegtuig zijn bommenlast boven de gemeente Axel liet vallen. Aangezien in sommige gevallen meer dan vier bommen werden afgeworpen, zijn mogelijk blindgangers binnen de gemeente Axel terechtgekomen en in de grond achtergebleven.

Figuur 56: Uitsnede van een ORB van Bomber Command, waarin aanvallen op Vlissingen (CC7) worden vermeld. (Bron: TNA, AIR 14/3150).

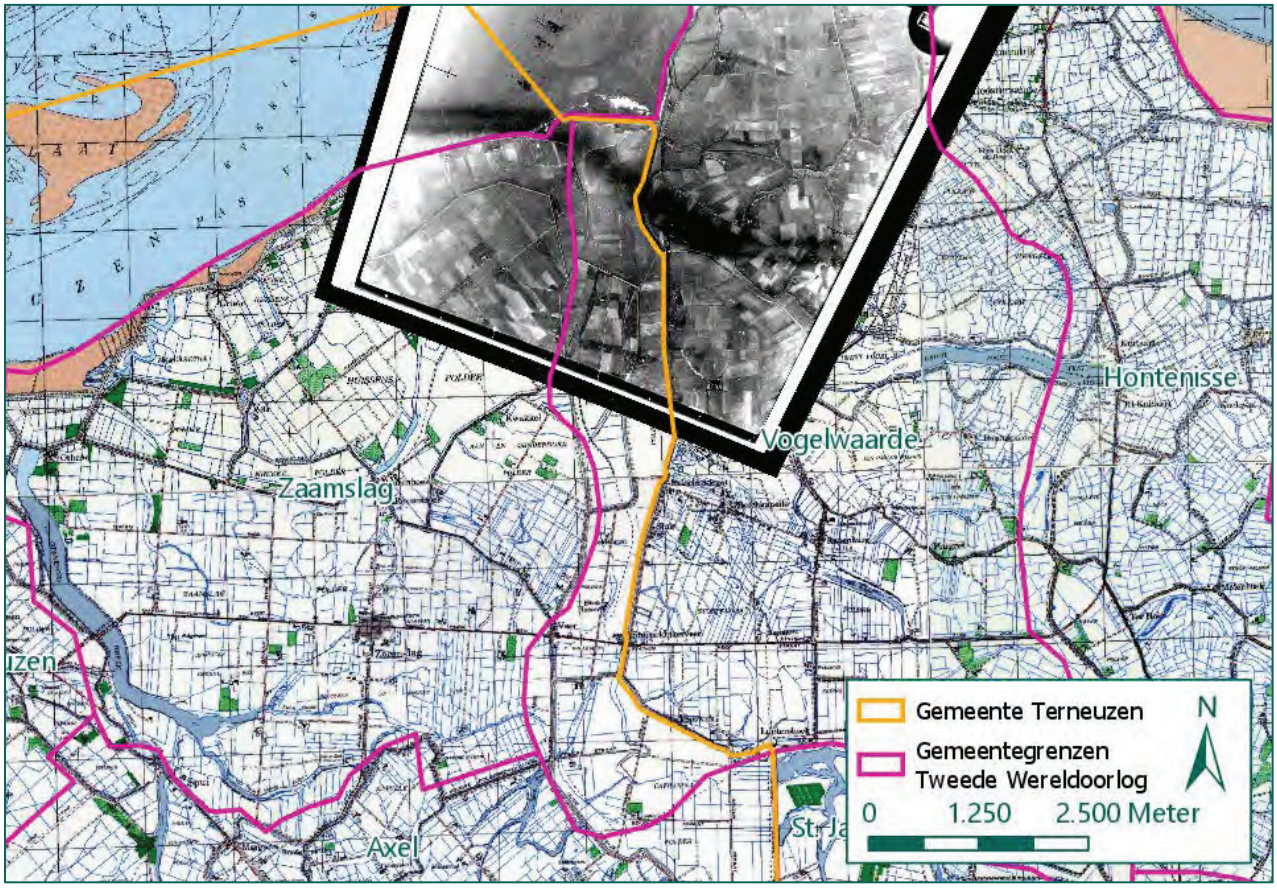
Aan de hand van luchtfotoanalyse is getracht de precieze locaties te bepalen waar op 20 oktober 1940 bommen neerkwamen binnen de gemeente Axel. De eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van de gemeente Axel dateren van 13 maart 1941. Deze luchtfoto's zijn van goede kwaliteit, maar op de luchtfoto's zijn geen verstoringen waarneembaar die mogelijk verband houden met het bombardement op 20 oktober 1940. Aangezien de precieze locaties waar bommen neerkwamen op 20 oktober 1940 niet bekend zijn, kan geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

<u>Conclusie</u>
Naar aanleiding van het bombardement op 20 oktober 1940 kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

7.16 BOMBARDEMENT OP DE GEMEENTE VOGELWAARDE OP 28 NOVEMBER 1940

Om 19.15 uur op 28 november 1940 vielen volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) vier brisantbommen in de gemeente Vogelwaarde. De bommen kwamen neer in een weiland. In het overige bronnenmateriaal is geen vermelding van dit bombardement aangetroffen. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat in de nacht van 28 op 29 november 1940 verschillende doelwitten in Duitsland werden aangevallen, maar dat vanwege slechte weersomstandigheden alternatieve doelwitten werden aangevallen. Zo werden bijvoorbeeld bombardementen uitgevoerd bij Antwerpen en Vlissingen. Mogelijk heeft één van deze toestellen zich vergist in zijn locatie en zijn bommenlast boven de gemeente Vogelwaarde afgeworpen. Geen van de vliegtuigen maakt echter melding van een bombardement om 19.15 uur in of in de nabijheid van de gemeente Vogelwaarde. Hierdoor kan niet worden bepaald hoeveel bommen zijn afgeworpen op 28 november 1940 om 19.15 uur.

Van de gemeente Vogelwaarde, dat gedeeltelijk in de huidige gemeente Terneuzen ligt, zijn geen luchtfoto's beschikbaar die kort na het bombardement op 28 november 1940 zijn genomen. Op 24 december 1940 is van het noordelijke gedeelte van de gemeente Vogelwaarde een luchtfoto genomen, die voor voorliggend HVO-NGE is geraadpleegd, zie Figuur 57. Op deze luchtfoto zijn geen verstoringen te zien, waardoor niet kan worden bepaald waar op 28 november 1940 precies bommen neerkwamen binnen de gemeente Vogelwaarde. In archiefstukken uit het Gemeentearchief Hulst (zie bijlage 3) zijn verschillende meldingen aangetroffen van naoorlogse vondsten van 'projectielen' die niet waren gedetoneerd. Het is echter onduidelijk of dit vliegtuigbommen of andere NGE betreft. Vanwege het summiere bronnenmateriaal omtrent het bombardement op 28 november 1940 in de gemeente Vogelwaarde kan geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 57: Luchtfoto d.d. 24 december 1940 van het noordelijk deel van de gemeente Vogelwaarde, geprojecteerd op de geallieerde stafkaart met gemeentegrenzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 28 november 1940 in de gemeente Vogelwaarde kan ter plaatse van de huidige gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

8 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1941

In 1941 vonden verschillende bombardementen plaats die gericht waren op het havengebied van Terneuzen. Daarnaast waren ook andere locaties binnen de huidige gemeente Terneuzen, zoals het fabriekencomplex bij Sluiskil, doelwit van geallieerde bombardementen. In dit hoofdstuk worden de bombardementen die plaatsvonden binnen de gemeente Terneuzen in 1941 geanalyseerd. Aan de hand van die analyse wordt bepaald of de bombardementen aanleiding geven tot het afbakenen van NGE-Risicogebieden.

8.1 BOMBARDEMENT OP DE FABRIEKEN BIJ SLUISKIL OP 6 MAART 1941

Op 6 maart 1941 waren vijf Blenheim bommenwerpers uitgestuurd voor bombardementen op olie-installaties in Nederland en België, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Slechts één van deze toestellen voerde tussen 11.52 uur en 13.55 uur (Engelse tijd) een aanval uit en bombardeerde de gashouder en het spoorwegemplacement in Sluiskil. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat deze bommenwerper zijn aanval had moeten uitvoeren op olie-installaties bij Gent, maar dat vanwege een gebrek aan dekking door wolken een alternatief doelwit werd uitgekozen, namelijk de gashouder en het spoorwegemplacement in Sluiskil. In totaal wierp de Blenheim bommenwerper 4 x 250 lbs en 4 x 40 lbs brisantbommen af op het fabriekencomplex, maar de piloot kon de resultaten van deze afworp niet waarnemen. In een archiefstuk uit het NIOD (zie bijlage 3) wordt vermeld dat in de gemeente Terneuzen om 14.00 uur in een weiland acht bommen waren gevallen die geen schade veroorzaakten.

Om te bepalen waar de bommen zijn neergekomen, zijn luchtfoto's van het fabriekencomplex bij Sluiskil en het gebied ten noorden van het fabriekencomplex, binnen de gemeente Terneuzen, vergeleken van 24 februari 1941 en 13 maart 1941. Op beide luchtfoto's zijn geen verstoringen en schade waarneembaar bij het fabriekencomplex of nabijgelegen weilanden. Er is wel schade waarneembaar bij de gashouder, die, zoals gebleken in paragrafen 6.1.3 en 6.1.5, is getroffen door Duitse bommen in de meidagen van 1940, zie Figuur 58. In de archiefstukken van de luchtbeschermingsdienst van de gemeente Axel (zie bijlage 3) en stukken van de Duitse autoriteiten (zie bijlage 4) wordt geen melding gemaakt van een bombardement nabij het fabriekencomplex in Sluiskil. Van de overige bombardementen op het fabriekencomplex in Sluiskil (zie paragrafen 6.1.3, 6.1.5 en 9.2) zijn in deze archiefstukken uitgebreide verslagen aangetroffen. Om deze redenen wordt geconcludeerd dat de bommen, zoals vermeld in het archiefstuk uit het NIOD, zijn gedetoneerd in een weiland ten noorden van het fabriekencomplex in Sluiskil. Aangezien in het archiefstuk werd vermeld dat acht bommen waren gevallen, zonder een expliciete melding dat hier blindgangers tussen zaten, en volgens de ORB's acht bommen waren afgeworpen door het vliegtuig, wordt geconcludeerd dat alle bommen zijn gedetoneerd en dat geen NGE in de bodem zijn achtergebleven als gevolg van het bombardement op 6 maart 1941.

Figuur 58: Schade aan het dak van de gashouder (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 24 februari 1941. (Bron luchtfoto: NCAP).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 6 maart 1941 wordt binnen de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

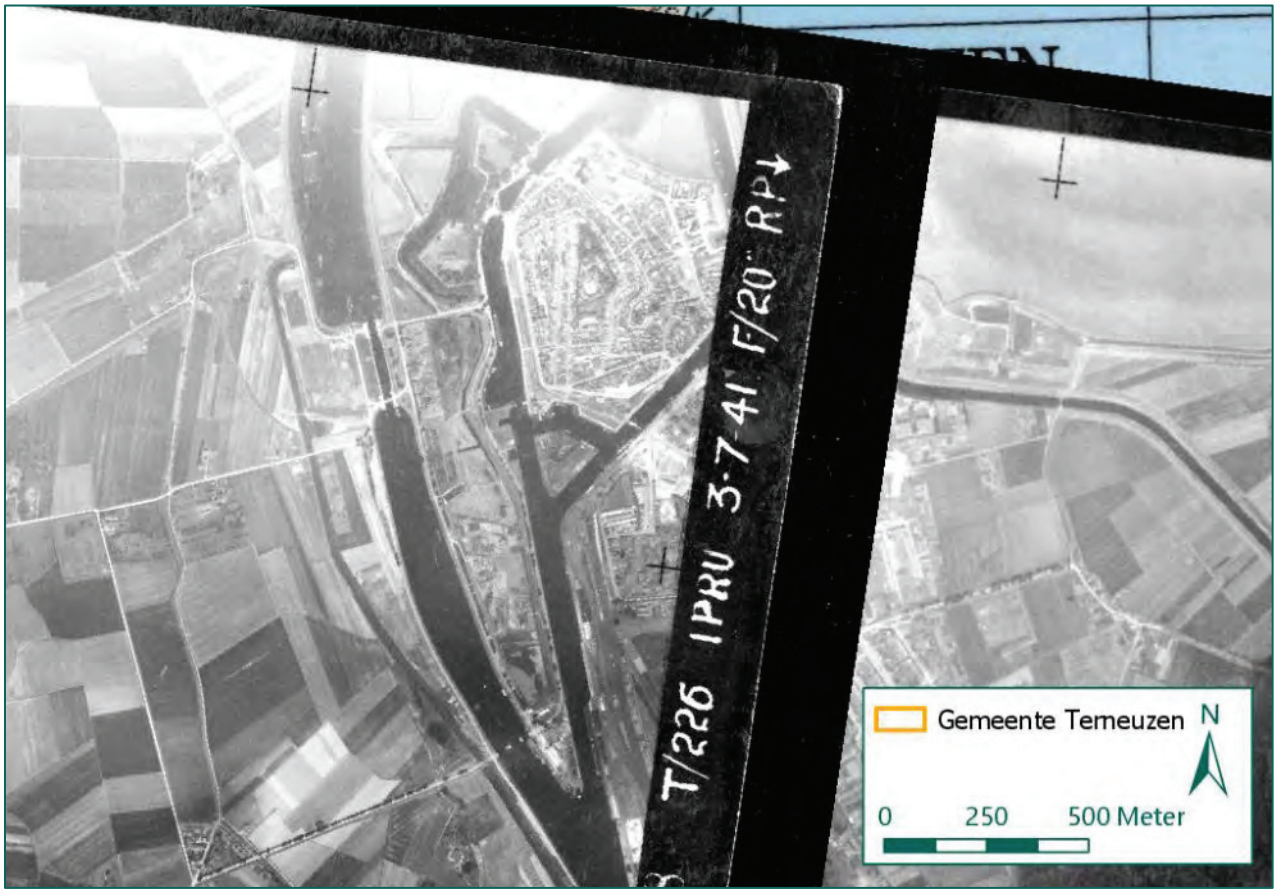
8.2 BOMBARDEMENT OP DE HAVEN VAN TERNEUZEN OP 18 APRIL 1941

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) vond in de morgen van 18 april 1941 een bombardement plaats op schepen in de haven van Terneuzen. De bommen kwamen terecht in de omgeving van de middensluis, waarbij de sleepboot L'Avenier werd getroffen. Uit de stukken van de luchtbeschermingsdienst van de gemeente Terneuzen (zie bijlage 3) blijkt dat om 4.50 uur een klap werd gehoord, vermoedelijk veroorzaakt door een gedetoneerde bom, uit de richting van de haven van de Griethepolder onder Zaamslag. Om 5.00 uur viel een bom in de westhaven van Terneuzen, waardoor water en modder hoog opspatten. Vervolgens nam de uitkijkpost van de luchtbeschermingsdienst om 5.50 uur een voltreffer waar op een sleepboot, liggende met twee andere sleepboten aan de ponton van de provinciale boot in de middenhaven. De bom kwam neer op het achterschip, waardoor de kapitein en de machinist van de boot om het leven kwamen. Ongeveer tegelijkertijd werden drie bommen geworpen op de middensluis. Eén bom viel in de kolk en één bom verwoestte een materialenloods van Rijkswaterstaat, terwijl een daarnaast staand woonhuis van een sluisknecht en een dito loods schade opliepen. De derde bom viel ten westen van de sluis, maar van deze bomafworp werden geen uitwerkingssporten aangetroffen. In de archiefstukken van het NIOD (zie bijlage 3) wordt melding gemaakt van een bombardement om 5.45 uur in de haven van Terneuzen, waarbij vijf brisantbommen werden afgeworpen.

Aanvullende informatie over het bombardement op 18 april 1941 is aangetroffen in het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4). Uit de Duitse archiefstukken van de havenkapitein van Vlissingen werden om 6.00 uur circa zes lichte bommen in een rij afgeworpen. De uitwerking van drie bommen kon worden

waargenomen. Eén bom beschadigde een grote loods op vijf meter van de sluis, een tweede bom viel in de bekken van de sluis. De derde waargenomen bom kwam terecht op de sleepboot L' Avenier. Aan de sluis werd geen schade aangebracht. De Marine-Flak-Abteilung noteerde dat het eerste bombardement om 5.38 uur plaatshad en dat daarbij twee bommen werden afgeworpen. De eerste bom viel in het water en de tweede beschadigde een loods. Om 5.48 uur vond een tweede bombardement plaats door een Blenheim bommenwerper, die in een duikvlucht vanaf 100 meter vier bommen in de middensluis afwierp.

In de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) staat beschreven dat negen Blenheim bommenwerpers richting Terneuzen waren gestuurd voor bombardementen. Van de negen vliegtuigen vielen uiteindelijk vier vliegtuigen de haven van Terneuzen aan. In totaal wierpen de vier toestellen 16 x 250 lbs en 12 x 40 lbs brisantbommen af. Eén van de vliegtuigen nam waar dat puin door een explosie de lucht in werd geslingerd. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 3 juli 1941 zijn geen verstoringen waarneembaar op het land bij Terneuzen. Daarnaast kan niet worden bepaald welke loods beschadigd raakte als gevolg van het bombardement, aangezien verschillende loodsen bij Terneuzen aanwezig waren. Derhalve kan op het land ten tijde van de Tweede Wereldoorlog geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden. Mogelijk zijn bommen in het water bij Terneuzen terecht gekomen en derhalve niet op luchtfoto's waarneembaar. In paragraaf 11.4 zijn de bombardementen in het watergebied bij Terneuzen verder geanalyseerd en is een NGE-Risicogebied afgebakend.

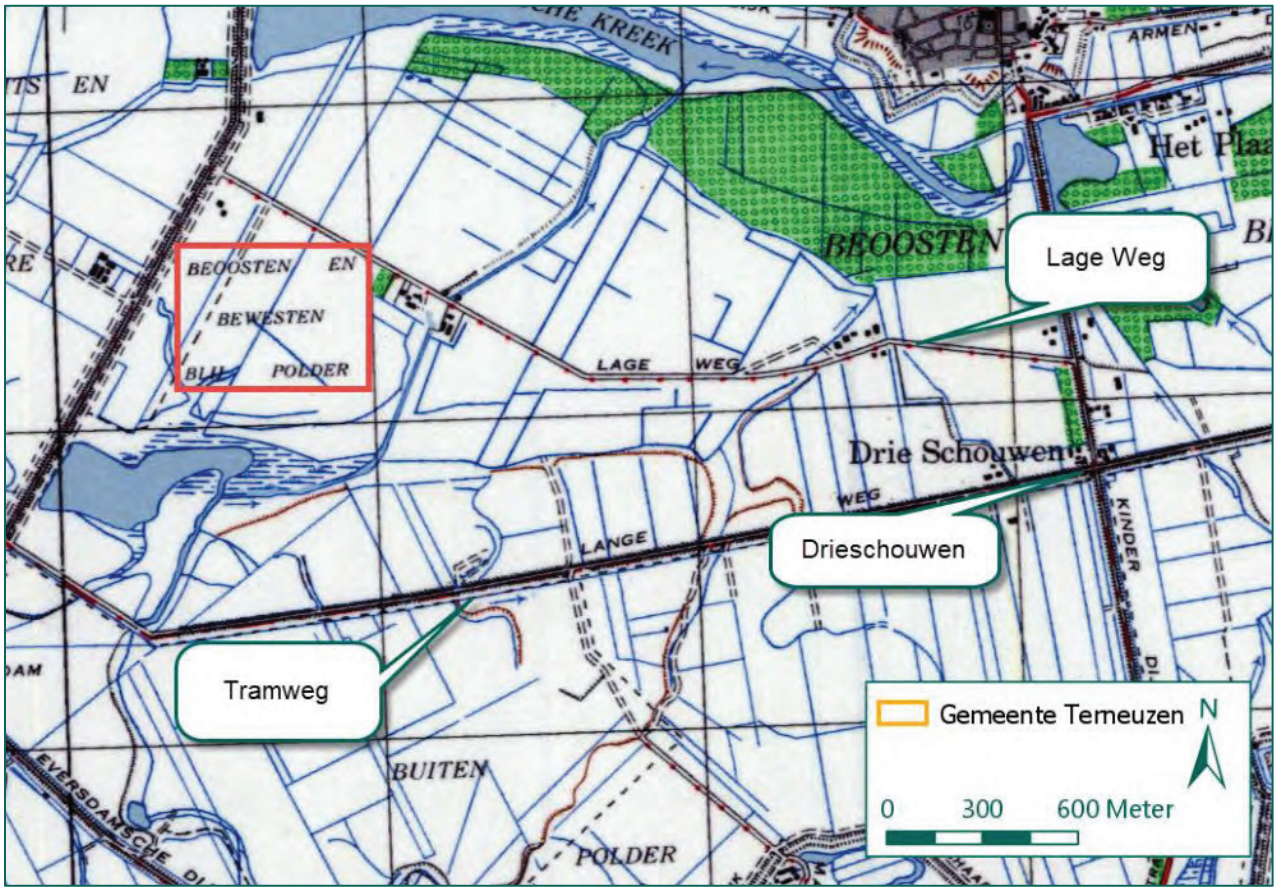
Figuur 59: Luchtfoto's d.d. 3 juli 1941. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 18 april 1941 wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In paragraaf 11.4 vindt de afbakening plaats.

8.3 BOMBARDEMENT BIJ AXEL IN DE NACHT VAN 20 OP 21 APRIL 1941

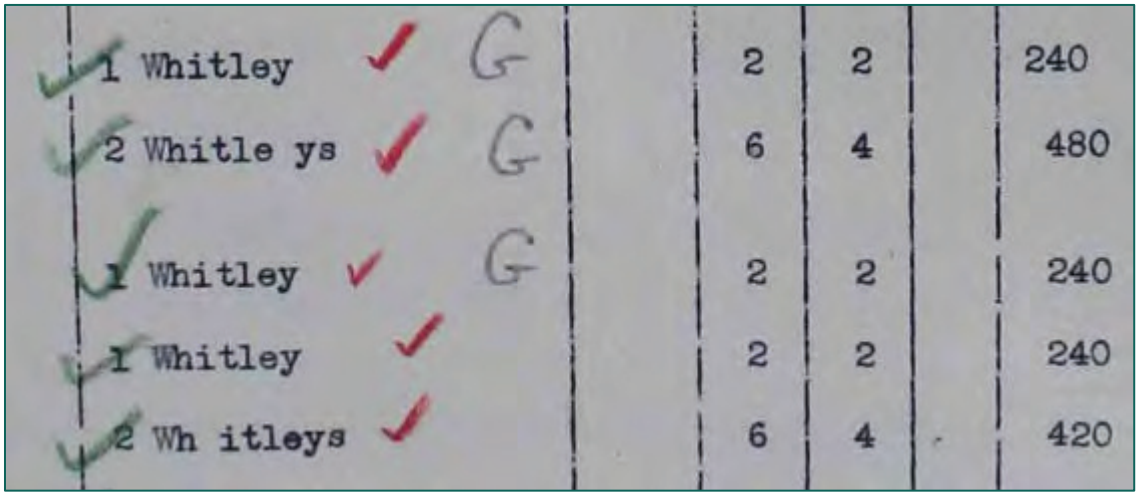
Het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) beschrijft dat in de nacht van 20 op 21 april 1941 bommen vielen bij Axel. Door de gemeenteveldwachter van de gemeente Axel (zie bijlage 3) is een Proces-verbaal opgesteld naar aanleiding van het bombardement. Volgens de gemeenteveldwachter werden om 2.30 uur zware inslagen gehoord. Uit onderzoek bleek dat op ongeveer 100 meter van de woning van de heer Wiemes in Drieschouwen enige bommen waren gevallen. De bommen kwamen terecht in een weiland, gelegen ten noorden van de openbare weg de "Lage Weg" in de Beoosten- en Bewestenblij-Polder. Hier werden vier bomkraters ontdekt en de gemeenteveldwachter vermoedde dat bij de bomkraters nog een onontplofte bom lag. Een van de bedoelde bomtrechters lag vlak naast de openbare weg de "Lage Weg", terwijl de andere drie op ongeveer 8 à 10 meter daarvan verwijderd lagen. De bomtrechters lagen ongeveer 30 tot 100 meter van de aldaar staande woningen (in totaal zeven) verwijderd en naar schatting ongeveer 100 meter van de aldaar staande tramremise van de Zeeuwsch Vlaamsche Tramweg Maatschappij.

Figuur 60: De locaties, zoals vermeld door de gemeenteveldwachter van de gemeente Axel, weergegeven op de geallieerde stafkaart. De exacte locatie van de remise van de tramweg is niet bekend. (Bron ondergrond: Kadaster).

Volgens archiefstukken uit het Nationaal Archief van de Inspectie Bescherming Bevolking Luchtbeschermingsdienst (zie bijlage 3) waren drie van de vijf bommen tot ontploffing gekomen. Ook een archiefstuk in het NIOD (zie bijlage 3) vermeld de afworp van vijf brisantbommen, waarvan twee blindgangers. Aan de hand van de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is getracht te achterhalen welk vliegtuig om 2.30 uur Axel heeft gebombardeerd. Twee Whitley bommenwerpers meldden dat zij om 0.15 uur en 1.15 uur (Engelse tijd) bombardementen uitvoerden in de omgeving van Duinkerk en Oostende. Daarbij werden in totaal 6 x 500 lbs, 4 x 250 lbs brisantbommen en 420 x 4 lbs brandbommen afgeworpen. De piloten hadden moeite met het vinden van hun doelwitten in verband met een dicht wolkendek en vrieskou.

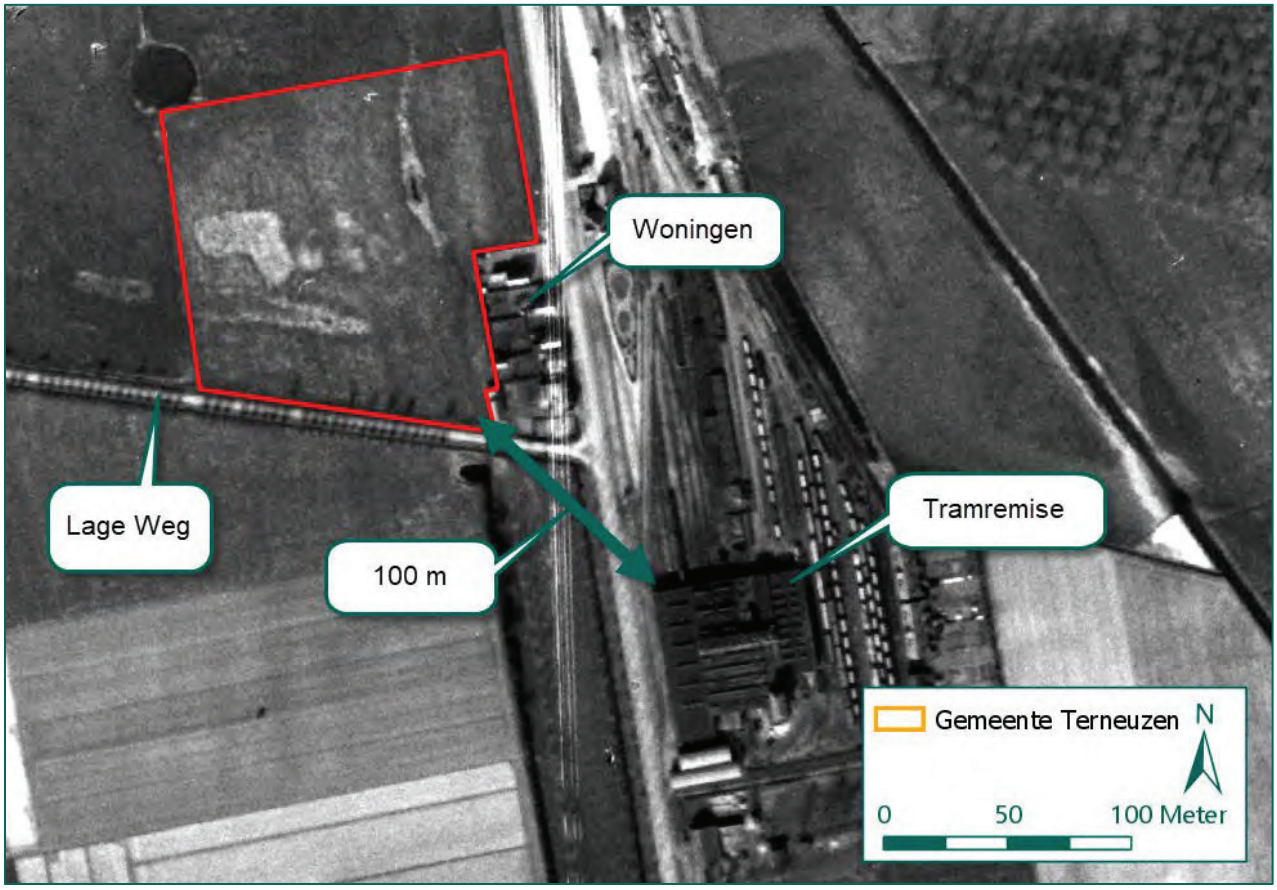
Mogelijk heeft één van de Whitley bommenwerpers zijn bommen afgeworpen in een weiland bij Axel. In de ORB's wordt niet specifiek vermeld hoeveel bommen de Whitley bommenwerpers ieder bij zich hadden, maar aan de hand van de bommenlast van de Whitley bommenwerpers die alleen bombardementen uitvoerden, bleek dat zij beschikten over 2 x 500, 2 x 250 lbs brisantbommen en 240 x 4 lbs brandbommen. Vermoedelijk hadden de twee Whitley bommenwerpers die in de omgeving van Duinkerk en Oostende bombardeerden ieder 3 x 500 lbs en 2 x 250 lbs brisantbommen en drie of vier *Small Bomb Containers (SBC)* met 4 lbs brandbommen. In Figuur 61 is een uitsnede weergegeven uit de ORB's van de bommenlast van de Whitley bommenwerpers in de nacht van 20 op 21 april 1940.

Figuur 61: Uitsnede van een ORB van Bomber Command in de nacht van 20 op 21 april 1940. (Bron: TNA, AIR 14/2672).

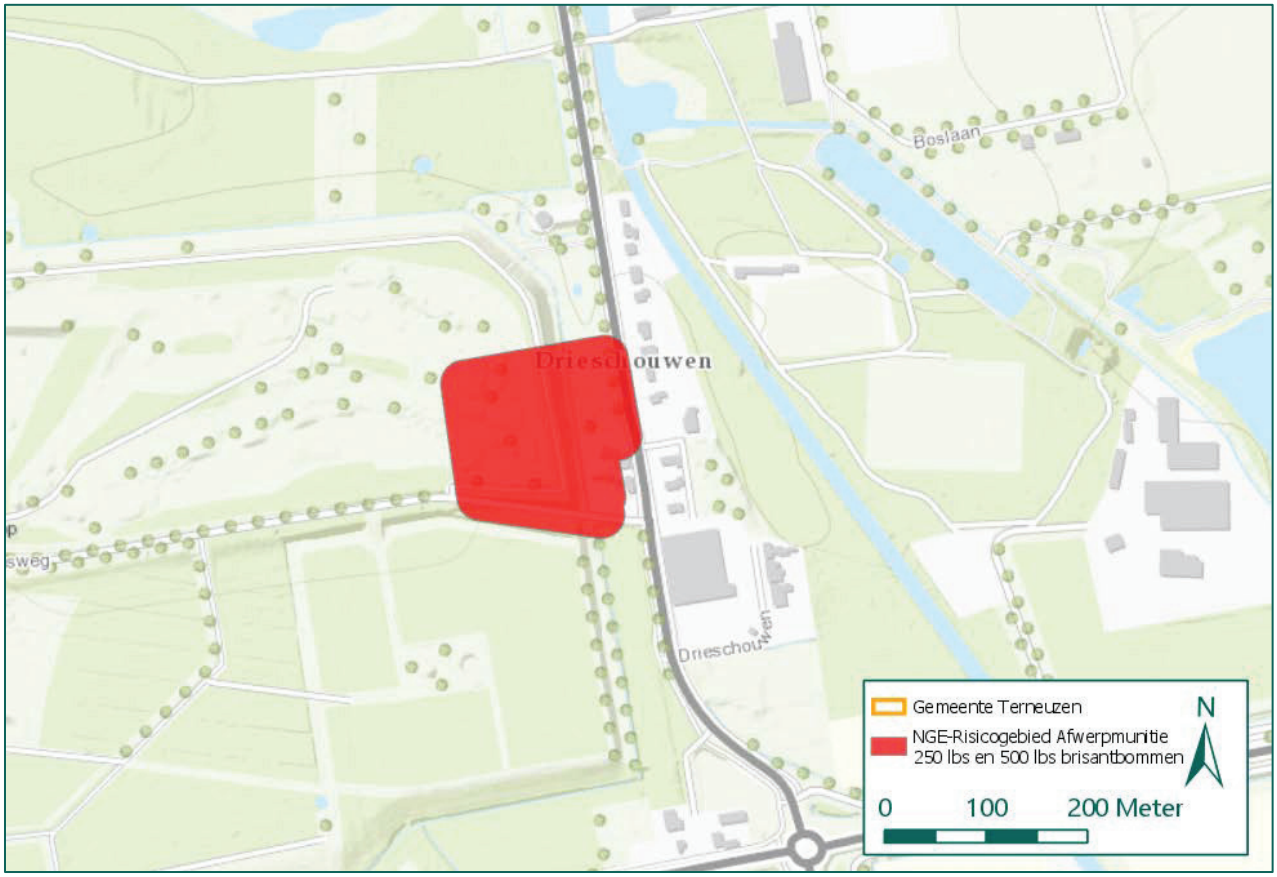
Aangezien geen melding wordt gemaakt van het neerkomen van brandbommen binnen de huidige gemeente Terneuzen in de nacht van 20 op 21 april 1940, is het mogelijk dat de Whitley bommenwerper die bij Axel bombardeerde enkel brisantbommen heeft afgeworpen. De hoeveelheid brisantbommen waarover de Whitley bommenwerper die bij Axel bombardeerde beschikte kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Om de locaties vast te stellen waar de brisantbommen zijn neergekomen op 21 april 1941 om 2.30 uur is gezocht naar luchtfoto's die kort na dit bombardement zijn genomen. Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties zijn echter geen luchtfoto's beschikbaar die kort na dit bombardement genomen zijn.

Uit de rapportage van de gemeenteveldwachter van de gemeente Axel is gebleken dat hij vermoedde dat er nog een onontplofte bom in het land was achtergebleven nabij de bomtrechters. Daarnaast meldden overige archiefstukken dat twee blindgangers in de grond waren achtergebleven. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een ruiming van een vliegtuigbom ten zuiden van Axel. Vandaar dat rekening gehouden dient te worden met achtergebleven blindgangers in de bodem bij Drieschouwen. Aan de hand van een vooroorlogse luchtfoto van Drieschouwen, die dateert van 1936 en van hoge kwaliteit is, kan worden bepaald, op basis van de beschrijvingen van de gemeenteveldwachter van Axel, in welk perceel weiland de bommen zijn neergekomen. Deze analyse is in onderstaand figuur uitgewerkt.

Figuur 62: De locaties van de gemelde locaties door de gemeenteveldwachter van Axel, aangeduid op een luchtfoto uit 1936. Het weiland is weergegeven in rood (Bron: Kadaster).

Volgens de beschrijvingen van de gemeenteveldwachter van Axel lagen de bomkraters binnen één perceel weiland. Derhalve wordt geconcludeerd dat de bomkraters lagen in het weiland dat met rood is weergegeven in Figuur 62. Binnen dit weiland kunnen mogelijk blindgangers zijn achtergebleven als gevolg van het bombardement in de nacht van 20 op 21 april 1941. Om deze reden wordt het weiland afgebakend als NGE-Risicogebied met een marge van 10 meter, aangezien dit de maximale afstand was tussen de bominslagen. Daarnaast is tevens rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem van 8 meter. Binnen het NGE-Risicogebied, dat weergegeven is in Figuur 63, kan NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lbs of 500 lbs brisantbommen zijn achtergebleven.

Figuur 63: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement bij Axel in de nacht van 20 op 21 april 1941. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement bij Axel in de nacht van 20 op 21 april 1941 is een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lbs en 500 lbs brisantbommen kunnen zijn achtergebleven.

8.4 BOMBARDEMENT OP DE HAVEN VAN TERNEUZEN OP 27 JUNI 1941

In de archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) wordt melding gemaakt van een bombardement in de haven van Terneuzen op 27 juni 1941 om 1.04 uur. Twee vliegtuigen vlogen over de haven van Terneuzen heen uit noordwestelijke richting. Eén van deze toestellen liet twee bommen vallen en kort daarna volgde de afworp van drie brisantbommen van groot kaliber. Volgens de waarnemingen van de Duitse eenheden werden de eerste twee afgeworpen bommen door het luchtafweergeschut neergeschoten en vielen de drie brisantbommen die hierna werden afgeworpen in het water, met als gevolg een zware detonatie die geen verdere schade aanrichtte. De vliegtuigen voerden hun aanvallen uit vanaf een hoogte tussen de 1.500 en 2.000 meter.

In de ORB's is geen aanvullende informatie aangetroffen over dit bombardement. Geen van de in de nacht van 26 op 27 juni 1941 actieve toestellen meldde een bombardement in de nabijheid van Terneuzen, behalve één Wellington bommenwerper die zijn bommenlast van 1 x 1.000 lbs, 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs brisantbommen en 120 x 4 lbs brandbommen afwierp op een concentratie van Duitse Flak op Walcheren. In de archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv werd echter melding gemaakt van twee vliegtuigen die bombardeerden. Daarnaast werd geen melding gemaakt van een bombardement met brandbommen.

Aangezien niet kan worden achterhaald hoeveel bommen precies zijn afgeworpen in de haven van Terneuzen op 27 juni 1941 kan niet worden uitgesloten dat blindgangers in het water zijn gevallen en niet

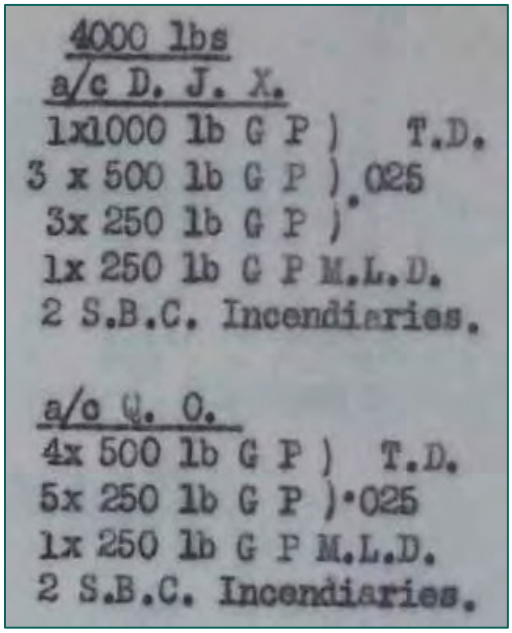
zijn opgemerkt door de Duitse autoriteiten. Het uitvoeren van luchtfotoanalyse is bij voorliggend bombardement niet relevant, aangezien geen schade is vermeld en in de berichtgeving van de Duitse eenheden werd beschreven dat de bommen in het water vielen. Vanwege de mogelijkheid op achtergebleven blindgangers dient wel een NGE-Risicogebied te worden afgebakend. Aangezien dit NGE-Risicogebied samenvalt met andere bombardementen op de haven van Terneuzen vindt de specifieke afbakening plaats in paragraaf 11.4.

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement op 27 juni 1941 wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In paragraaf 11.4 vindt de afbakening plaats.

8.5 BOMBARDEMENT OP DE HAVEN VAN TERNEUZEN OP 23 JULI 1941

Volgens het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) vielen in de nacht bommen op de haven van Terneuzen. Volgens de waarnemingen van de Duitse legereenheden in Terneuzen uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) vond het bombardement plaats om 0.57 uur en werden vier tot zes brisantbommen en twintig à dertig brandbommen afgeworpen voor het begin van de sluizen van Terneuzen in de Westerschelde. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat in totaal negentien bommenwerpers waren uitgevlogen voor bombardementen op Duinkerken. Het betroffen zogenaamde *Freshmen*, net opgeleide bemanningen die ervaring moesten opdoen. Volgens de ORB's was in de nacht van 22 op 23 juli 1941 sprake van slecht zicht door het dichte wolkendek, waardoor de vliegtuigen het doelwit (Duinkerken) niet goed konden herkennen. Verschillende piloten beschreven dat ze een alternatief doelwit hadden aangevallen, zoals Oostende of Rotterdam. Geen van de piloten maakt echter melding van een bombardement bij Terneuzen.

Aan de hand van de ORB's kan niet worden achterhaald welk vliegtuig zijn bommenlast bij Terneuzen afwierp. Wel is gebleken uit de ORB's dat de bommenwerpers beschikten over een bommenlast met zowel brisant- als brandbommen, zie Figuur 64. Op een luchtfoto van 5 augustus 1941 zijn geen verstoringen in Terneuzen zichtbaar, waardoor wordt vermoed dat de bommen zijn afgeworpen in watergebied. Mogelijk zijn als gevolg van het bombardement in de haven en Westerschelde bij Terneuzen bommen in het water terecht gekomen en niet gedetoneerd. Derhalve dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend. Aangezien dit NGE-Risicogebied samenvalt met andere bombardementen op de haven van Terneuzen vindt de specifieke afbakening plaats in paragraaf 11.4.

4000 lbs
a/c D. J. X.
1x1000 lb G P) T.D.
3 x 500 lb G P) .025
3x 250 lb G P)
1x 250 lb G P M.L.D.
2 S.B.C. Incendiaries.

a/c Q. O.
4x 500 lb G P) T.D.
5x 250 lb G P) .025
1x 250 lb G P M.L.D.
2 S.B.C. Incendiaries.

Figuur 64: Uitsnede van een ORB van Airfield Dishfort. (Bron: TNA, AIR 28/208).

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement op 23 juli 1941 wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In paragraaf 11.4 vindt de afbakening plaats.

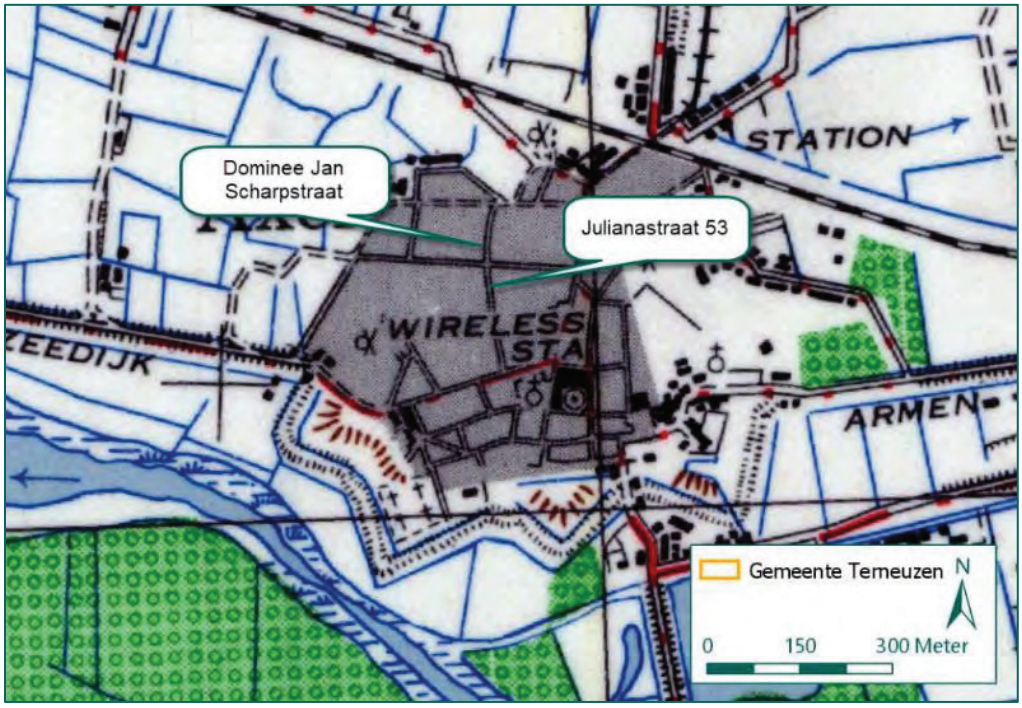
8.6 LUCHTAANVAL OP EEN SCHIP BIJ TERNEUZEN OP 29 SEPTEMBER 1941

In het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) staat beschreven dat tussen 10.45 uur en 11.10 uur een squadron Hurricane jachtvliegtuigen patrouilles uitvoerde boven België. De eerste formatie, die bij Knocke aan land was gekomen, voerde een aanval uit op schepen bij Terneuzen, waarbij één schip tot zinken werd gebracht. Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) werd de aanval uitgevoerd door vier vliegtuigen, die langs het kanaal van Gent naar Terneuzen vlogen.
De precieze locatie waar de aanval heeft plaatsgevonden wordt niet vermeld in het geraadpleegde bronnenmateriaal. Daarnaast is niet bekend of de aanval is uitgevoerd met bommen of met boordmitrailleurs. Gezien de meldingen in het boek *En nooit was het stil* dat op andere plaatsen in Nederland door deze vliegtuigen was geschoten en aangezien het patrouilles betroffen, is het aannemelijk dat de aanval werd uitgevoerd met boordmitrailleurs. Naar aanleiding van een beschieting met boordmitrailleurs wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.7.

Conclusie
Naar aanleiding van de luchtaanval op een schip bij Terneuzen wordt ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

8.7 LUCHTAANVAL OP AXEL OP 11 OKTOBER 1941

Uit de stukken van de Inspectie Bescherming Bevolking Luchtbeschermingsdienst uit het Nationaal Archief (zie bijlage 3) blijkt dat op 11 oktober 1941 om 3.00 uur zes brisantbommen van middelzwaar kaliber waren gevallen in de gemeente Axel. In de Dominee Jan Scharpstraat vielen vier bommen en één onontplofte bom kwam neer in de Julianastraat, vermoedelijk bij nummer 53. Deze onontplofte bom lag midden in het huis, dat direct werd ontruimd. Om 5.30 ontplofte de bom in de Julianastraat 53 alsnog, waardoor twee woningen totaal werden verwoest. Uit deze beschrijving valt op te maken dat de onontplofte bom een tijdbom was. De locatie waar de zesde bom neerkwam werd niet vermeld in het rapport. In Figuur 65 staan de bovengemelde locaties afgebeeld op de geallieerde stafkaart.

Figuur 65: De locaties waar volgens het archiefmateriaal bommen neerkwamen op 11 oktober 1941. (Bron ondergrond: Kadaster).

Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) is gezocht naar luchtfoto's die kort na dit bombardement zijn genomen, maar luchtfoto's van Axel tussen oktober 1941 en eind 1942 bleken niet beschikbaar te zijn. Derhalve kunnen de resultaten van dit bombardement niet worden geanalyseerd aan de hand van luchtfoto's. Ook in de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is geen aanvullende informatie aangetroffen over het bombardement op Axel op 11 oktober 1941. In de nacht van 10 op 11 oktober 1941 voerden verschillende vliegtuigen bombardementen uit op Duinkerken, Oostende en Vlissingen, maar de exacte tijdstippen van deze bombardementen zijn niet bekend.

In het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) is gezocht in de stukken van de Marine-Flak-Abteilung in Vlissingen, die secuur rapporteerde wat er gebeurde in het luchtruim boven Vlissingen en wanneer er bommen werden afgeworpen op Vlissingen en omgeving. In deze stukken wordt in de nacht van 10 op 11 oktober 1941 melding gemaakt van verschillende vliegtuigen die in de omgeving van Vlissingen vlogen, maar er werd geen melding gemaakt van een bombardement op de havens van Vlissingen. Het toestel dat de havens van Vlissingen dacht te bombarderen, zoals blijkt uit de ORB's, heeft vermoedelijk zijn bommenlast ergens anders afgeworpen. Het betrof een Wellington bommenwerper die 6 x 500 lbs brisantbommen en 120 x 4 lbs brandbommen heeft afgeworpen. Vermoedelijk heeft dit toestel zich vergist en zijn bommenlast van zes brisantbommen op Axel afgeworpen, aangezien daar melding werd gemaakt van het neerkomen van zes brisantbommen van middelzwaar kaliber. Het is niet bekend waar de bommenwerper zijn twee *Small Bomb Containers (SBC)* met 4 lbs brandbommen heeft laten vallen.

Tevens is in het Bundesarchiv-Militärarchiv een melding aangetroffen van een bombardement bij Terneuzen tussen 1.24 uur en 2.24 uur, waarbij zeven brisantbommen en vijftig brandbommen werden afgeworpen. Het is onduidelijk of deze melding betrekking heeft op het bombardement op Axel aangezien een ander tijdstip en andere locatie wordt vermeld. Over deze melding is in het overige bronnenmateriaal geen informatie aangetroffen. Het is mogelijk dat het een bombardement in de Westerschelde betreft bij Terneuzen, aangezien bij deze bombardementen dikwijls de dichtstbijzijnde plaats op het land werd genoteerd. Een secundaire bron ontbreekt echter en derhalve kan deze melding niet verder worden geanalyseerd.
Het toestel dat meldde een bombardement te hebben uitgevoerd op Vlissingen, was het enige vliegtuig dat in de omgeving van Axel heeft gevlogen in de nacht van 10 op 11 oktober 1941. Daarnaast blijkt uit de Duitse bronnen dat in Vlissingen die nacht geen bommen zijn neergekomen. Afgaande op de informatie uit

het Nationaal Archief, waarin werd vermeld dat zes bommen zijn neergekomen, en de ORB's, waaruit bleek dat de bommenwerper 6 x 500 lbs brisantbommen afwierp, kan worden geconcludeerd dat alle locaties waar de bommen neerkwamen bekend waren. Aangezien expliciet melding werd gemaakt van het neerkomen van zes brisantbommen wordt vermoed dat eventuele blindgangers bekend waren en zouden worden gemeld in het rapport. Derhalve wordt op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt vermoed dat er geen blindgangers zijn achtergebleven bij het bombardement op Axel op 11 oktober 1941.

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement op Axel op 11 oktober 1941 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

8.8 BOMBARDEMENT OP DE HAVEN VAN TERNEUZEN OP 20 OKTOBER 1941

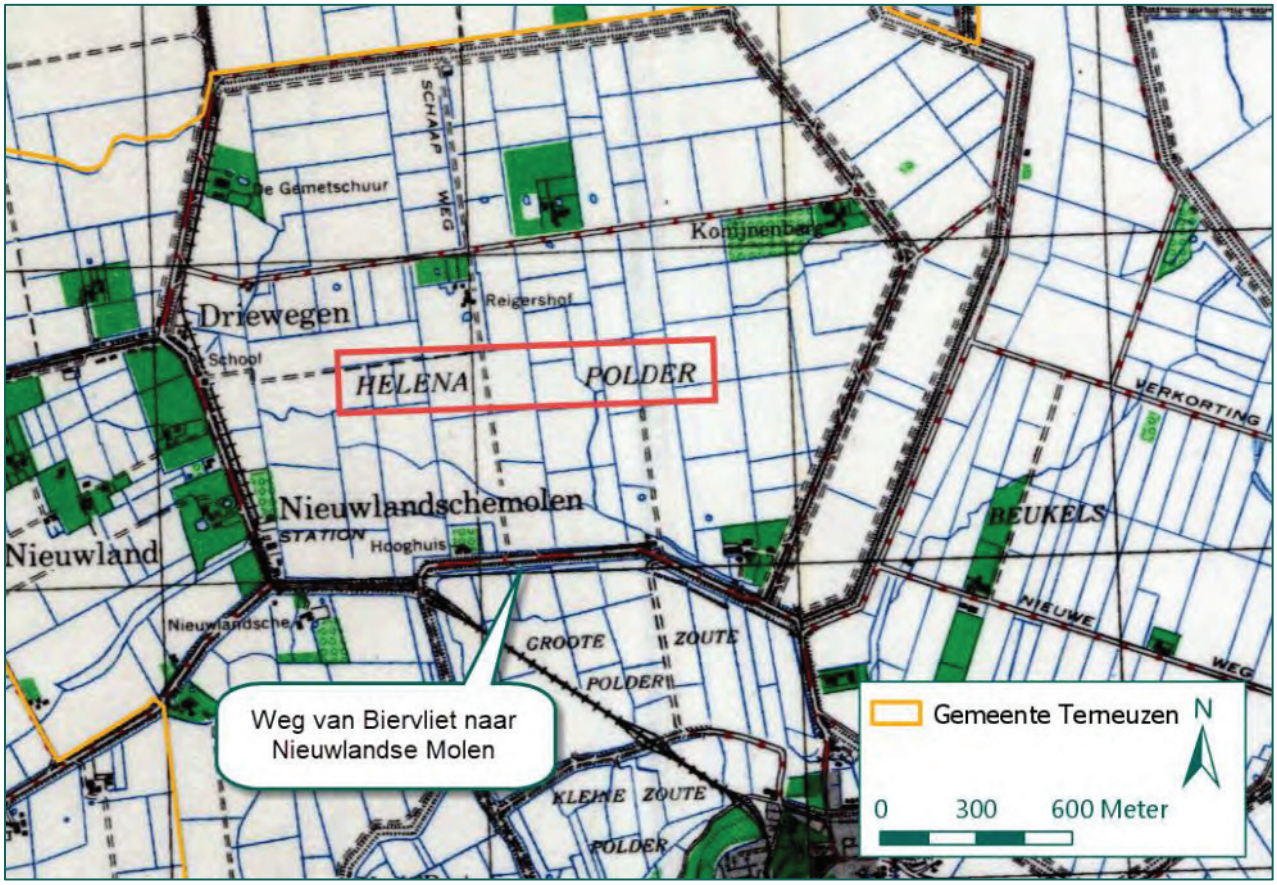
De Duitse eenheden in Terneuzen meldden op 20 oktober 1941 om 23.51 uur dat in Terneuzen vijf brisantbommen zijn afgeworpen, zo blijkt uit archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4). Het bombardement veroorzaakte geen schade. In het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) wordt aanvullend vermeld dat het bombardement plaatsvond op de haven van Terneuzen. Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht werden in de nacht van 20 op 21 oktober 1941 verschillende bombardementen uitgevoerd op Antwerpen. In totaal waren 35 vliegtuigen opgestegen met Antwerpen als doelwit. De weersomstandigheden waren slecht in de nacht van 20 op 21 oktober 1941 in de omgeving van Antwerpen, waardoor verschillende vliegtuigen ervoor kozen om alternatieve doelwitten aan te vallen. Er is echter geen informatie aangetroffen over een vliegtuig dat om 23.51 uur Nederlandse tijd zijn bommen afwierp in of in de omgeving van Terneuzen.

De Duitse eenheden in Terneuzen rapporteerden doorgaans specifiek als er bommen op land waren gevallen, zie bijvoorbeeld paragraaf 7.9. Vermoedelijk zijn de bommen in het water bij de haven van Terneuzen terechtgekomen en hebben derhalve niet voor schade gezorgd. Aangezien niet kan worden achterhaald welk vliegtuig zijn bommenlast boven Terneuzen heeft afgeworpen, dient rekening gehouden te worden met de mogelijkheid dat NGE van afwerpmunitie in het water bij Terneuzen terecht zijn gekomen en achtergebleven. Vanwege overlap met andere bombardementen op de haven van Terneuzen vindt de afbakening plaats in paragraaf 11.3.

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement op 20 oktober 1941 wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. In paragraaf 11.4 vindt de afbakening plaats.

8.9 NOODAFWORP IN DE HELENAPOLDER OP 8 DECEMBER 1941

Uit archiefstukken uit het archief van de voormalige gemeente Biervliet (zie bijlage 3) blijkt dat in de ochtend van 8 december 1941 een luchtgevecht plaatsvond boven de gemeente Biervliet. Kort hierna werden drie zware bommen afgeworpen in de Helenapolder. Twee bommen detoneerden en de derde bom kwam onontploft neer in het hof van de landbouwer E.C. Goossens, Helenapolder 519, langs de weg van Biervliet naar Nieuwlandse Molen. Door de explosie was materiële schade aangericht. Het adres Helenapolder 519 is tegenwoordig niet meer bekend. Aan de hand van het geraadpleegde archiefmateriaal is getracht de locatie van het hof van E.C. Goossens te achterhalen, maar de precieze locatie kan niet worden bepaald.

Figuur 66: De Helenapolder, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

In de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is gezocht naar een rapportage van een vliegtuig dat zijn bommenlast heeft afgeworpen als gevolg van een luchtgevecht of in de omgeving van de Helenapolder. Uit de ORB's blijkt dat in de ochtend van 8 december 1941 verschillende vliegtuigen van No. 4 Group en No. 5 Group van Bomber Command bombardementen uitvoerden in het Ruhrgebied en bij Belgische kustplaatsen, zoals Oostende en Zeebrugge. Geen van deze toestellen meldde echter zijn bommenlast te hebben afgeworpen in de omgeving van de Helenapolder. In het archiefmateriaal werd niet vermeld hoe laat de bommen neerkwamen in de ochtend van 8 december 1941. Hierdoor kan niet worden geanalyseerd aan de hand van de tijdstippen, waarop bombardementen werden uitgevoerd die vermeld zijn in de ORB's, welk toestel de Helenapolder bombardeerde.

Luchtfotoanalyse van de resultaten van het bombardement is niet mogelijk, aangezien geen luchtfoto's zijn aangetroffen bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties die genomen zijn kort na het bombardement. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden achterhaald hoeveel en welk type bommen neerkwamen in de Helenapolder in de ochtend van 8 december 1941. Daarnaast kunnen de precieze locaties waar de bommen neerkwamen niet worden bepaald. Om deze redenen kan naar aanleiding van het bombardement op 8 december 1941 geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

<u>Conclusie</u>
Naar aanleiding van het bombardement in de Helenapolder op 8 december 1941 kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

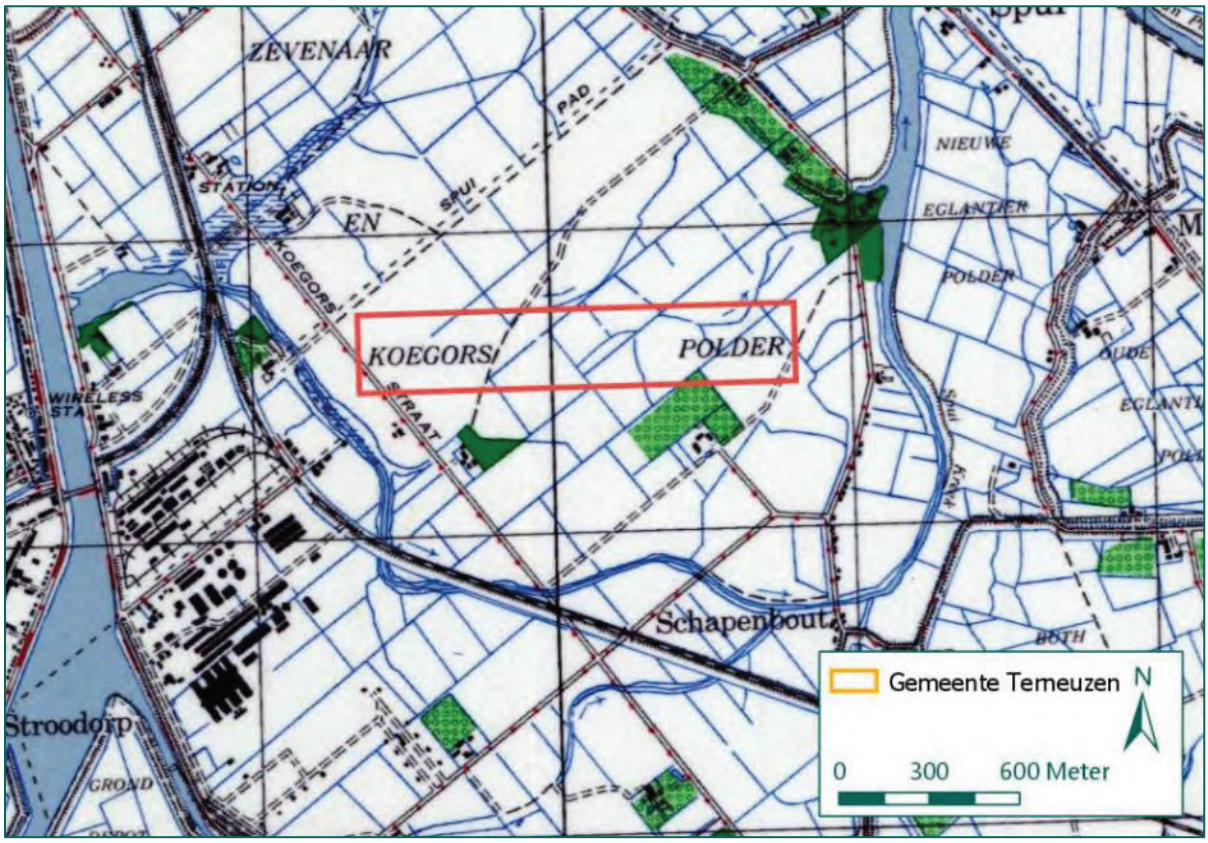
9 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1942

In 1940 en 1941 werden door geallieerde bommenwerpers voornamelijk bombardementen uitgevoerd op de haven van Terneuzen, maar in 1942 vonden geen bombardementen op Terneuzen zelf plaats. Het fabriekencomplex bij Sluiskil werd tussen juli en oktober 1942 vijfmaal aangevallen door geallieerde bommenwerpers. Daarnaast vond in de nacht van 1 op 2 april 1942 een bombardement plaats in de Coegorspolder. Deze oorlogshandelingen zijn in onderstaande paragrafen geanalyseerd en aan de hand van die analyse is bepaald of NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend.

9.1 BOMBARDEMENT OP DE COEGORSPOLDER IN DE NACHT VAN 1 OP 2 APRIL 1942

Het Hoofd van de luchtbeschermingsdienst van Axel (zie bijlage 3) meldde dat in de nacht van 1 op 2 april 1942 om ongeveer 1.15 uur twee hevige inslagen waren gehoord, die vermoedelijk waren veroorzaakt door bominslagen. Er werd een onderzoek ingesteld en daaruit bleek dat op een perceel bouwland van de heer Dieleman-Dekker, gelegen in de Coegorspolder, vier bomkraters aanwezig waren. Twee bomkraters hadden een middellijn van ongeveer 1,5 meter bij een diepte van 60 cm en de andere twee een middellijn van ongeveer 4 à 5 meter bij een diepte van 2 à 3 meter De eigenaar van dit perceel verklaarde geen bijzonderheden te kunnen verstrekken en hij had tevens geen noemenswaardige schade opgelopen.

In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie over dit bombardement aangetroffen. Zo blijkt uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) dat geen vliegtuigen melding maakten van bombardementen in Nederland. Er zou enkel in Duitsland en Frankrijk gebombardeerd zijn door toestellen van Bomber Command. Van de Coegerspolder, die is afgebeeld in Figuur 67, is geen kwalitiatief goede luchtfoto beschikbaar die kort na dit bombardement is genomen. Derhalve kunnen de exacte locaties van de bomkraters niet worden achterhaald. Tevens is niet bekend waar het bouwland van de heer Dieleman-Dekker gelegen was. Vanwege het summiere bronnenmateriaal omtrent het bombardement in de Coegorspolder in de nacht van 1 op 2 april 1942 kan geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 67: De Coegorspolder en omgeving, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement in de Coegorspolder in de nacht van 1 op 2 april 1942 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.

9.2 BOMBARDEMENTEN OP DE FABRIEKEN BIJ SLUISKIL

Op 22 juli 1942 werden de fabrieken bij Sluiskil gebombardeerd door Boston bommenwerpers, zo is gebleken uit de literatuur (zie bijlage 2). In de daaropvolgende maanden vonden nog vijf bombardementen plaats op het fabriekencomplex. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is uitgebreide documentatie aangetroffen over deze bombardementen. Vanwege korte tijdspanne tussen de bombardementen en de beperkte luchtfotodekking worden de bombardementen gezamenlijk geanalyseerd. In Tabel 5 is de informatie omtrent deze bombardementen in een tabel gevat. Vervolgens zal aan de hand van de informatie uit de tabel en luchtfotoanalyse de afbakening plaatsvinden van NGE-Risicogebieden.

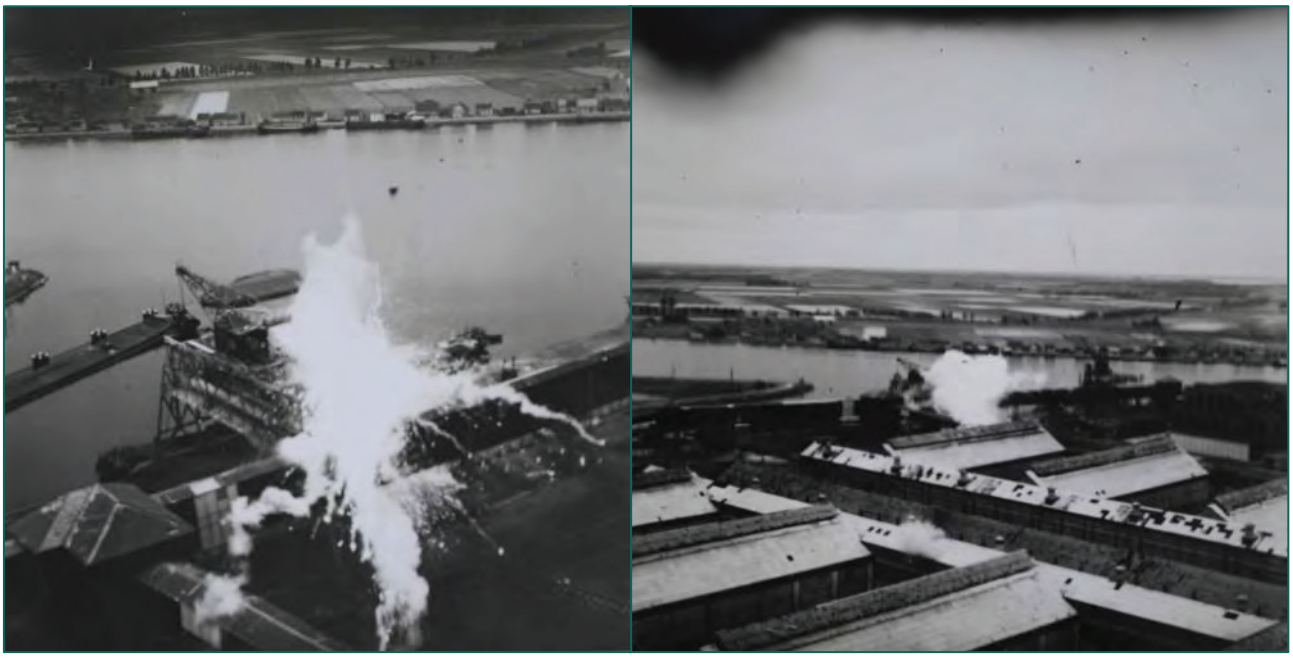
Datum	Bron	Aantal en type vliegtuig	Aantal en type afgeworpen bommen	Beschrijving bronnenmateriaal
22 juli 1942	Literatuur TNA NARA	Twee Boston bommenwerpers	4 x 500 lbs G.P. T.D. 11 sec. Brisantbommen 32 x 30 lbs brandbommen	Piloten namen inslagen ten noordoosten van de koeltoren waar. Brandbommen vielen op de daken van gebouwen langs het kanaal aan de zijde van de koeltoren. Bombardement uitgevoerd vanaf 50 voet.
25 juli 1942	Literatuur GA TNA NARA	Twee Boston bommenwerpers	4 x 500 lbs G.P. T.D. 11 sec. Brisantbommen 32 x 30 lbs brandbommen[11]	Twee inslagen waargenomen op het dak van de ammoniakafdeling, twee op de zwavelzuurfabriek en één op de zwavelzuuropslag. Gebouwen tevens beschoten met boordmitrailleurs. Bombardement uitgevoerd zeer laag boven de grond. Uit het gemeentearchief Axel: In een schaftlokaal langs de straatweg was een fosforbrandbom gevallen en geëxplodeerd. Verder waren op en om het terrein twaalf fosforbrandbommen van ongeveer 25 kg geteld, waarvan er drie niet ontploft waren. In een fabrieksgebouw waren twee en in de zwavelzuurafdeling één brisantbom ontploft. In de afdeling Haven waren enkel brandbommen gevallen.
27 augustus 1942	Literatuur GA TNA NARA	Een Mosquito bommenwerper	2 x 500 lbs en 2 x 250 lbs brisantbommen	Aanval van lage hoogte waarbij drie inslagen werden waargenomen door de piloot op de elektriciteitscentrale en de zwavelzuuropslagplaats. Uit het gemeentearchief Axel: Twee bommen zijn gevallen op de galerij van Glover en Gay-Lussac torens tussen de apparaten 12 en 14 op ongeveer 25 m afstand van de inslag der bommen van de vorige luchtaanval. De twee andere bommen zijn in het dak terechtgekomen boven kamer 5 van apparaat 14.
1 oktober 1942	Literatuur GA TNA	Een Mosquito bommenwerper	4 x 500 lbs brisantbommen	Door de piloot werden twee inslagen waargenomen op de zwavelzuuropslag en vermoedelijke inslag bij de

11 Het Squadron, dat het bombardement uitvoerde, meldde dat de genoemde aantallen brisantbommen en brandbommen werden afgeworpen. Volgens het hoofdkwartier van Bomber Command werden echter 8 x 500 lbs brisantbommen afgeworpen en in de archiefstukken uit The National Archives and Records Administration (NARA, zie bijlage 4) wordt melding gemaakt van 2 x 500 lbs G.P. brisantbommen en 16 x 30 lbs brandbommen. In dit geval wordt de melding van het Squadron beschouwd als de meest betrouwbare bron, aangezien zij het bombardement uitvoerden en de overige bronnen de informatie uit tweede hand verkregen.

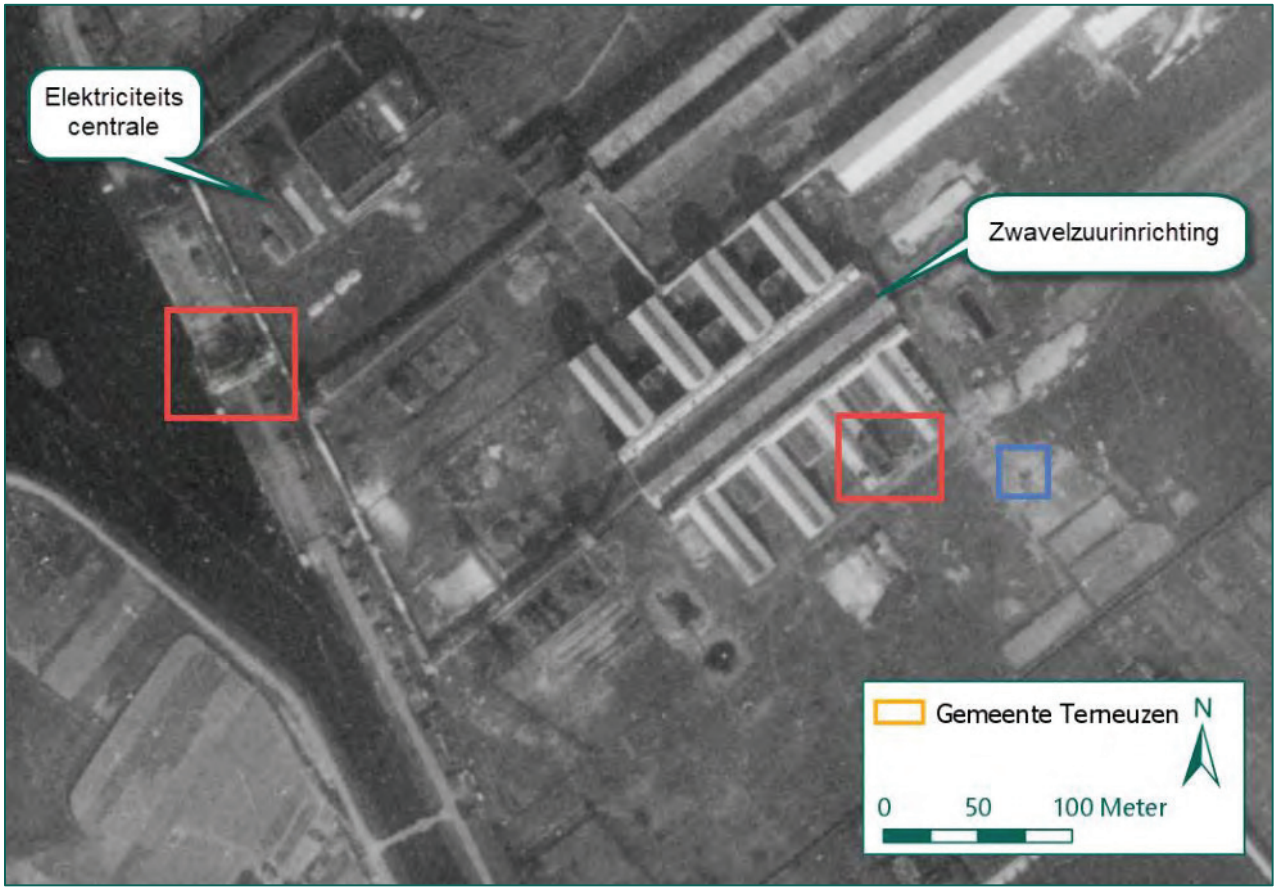
Datum	Bron	Aantal en type vliegtuig	Aantal en type afgeworpen bommen	Beschrijving bronnenmateriaal
	BAMA			elektriciteitscentrale tijdens een aanval op 50 voet. De Duitse bronnen meldden dat vier bommen werden afgeworpen, die enkel materiële schade veroorzaakten.
11 oktober 1942	Literatuur GA TNA BAMA	Een Mosquito bommenwerper	4 x 500 lbs G.P. T.D. 11 sec. Brisantbommen	De inslagen konden niet worden waargenomen door de piloot, maar witte rook steeg op uit het westen en van de zwavelzuurfabriek. Bombardement uitgevoerd vanaf 50 voet. Uit het gemeentearchief Axel: Er waren vier bommen gevallen. Eén ervan was ontploft in het atelier, één kort erachter, één onontplofte bom lag nabij de gashouder en één in de zwavelzuurafdeling. De gemeente Axel heeft vervolgens declaraties uitbetaald voor de ruiming van één van de onontplofte bommen.

Tabel 5: Overzicht bombardementen op de fabrieken bij Sluiskil.

Uit de informatie uit Tabel 5 blijkt dat bij de Duitse eenheden en leden van de luchtbeschermingsdienst van Axel bekend was waar de bommen op 27 augustus 1942, 1 oktober 1942 en 11 oktober 1942 terecht waren gekomen. Aangezien het terrein betrof waar Duitse eenheden bivakkeerden en het terrein van groot militair-industrieel belang was, is het aannemelijk dat de in het archiefmateriaal vermeldde blindgangers ook zijn geruimd, maar dit kan niet met zekerheid worden vastgesteld. Van de bombardementen van 22 juli 1942 en 25 juli 1942 zijn niet alle locaties van inslagen en onontplofte bommen bekend. Derhalve dient naar aanleiding van deze bombardementen rekening te moeten worden gehouden met achtergebleven blindgangers. In onderstaande figuren is aan de hand van luchtfoto's geanalyseerd waar inslagen hebben plaatsgevonden.

Figuur 68: Inslagen, gefotografeerd tijdens het bombardement op 25 juli 1942. (Bron luchtfoto's: TNA, AIR 37/47).

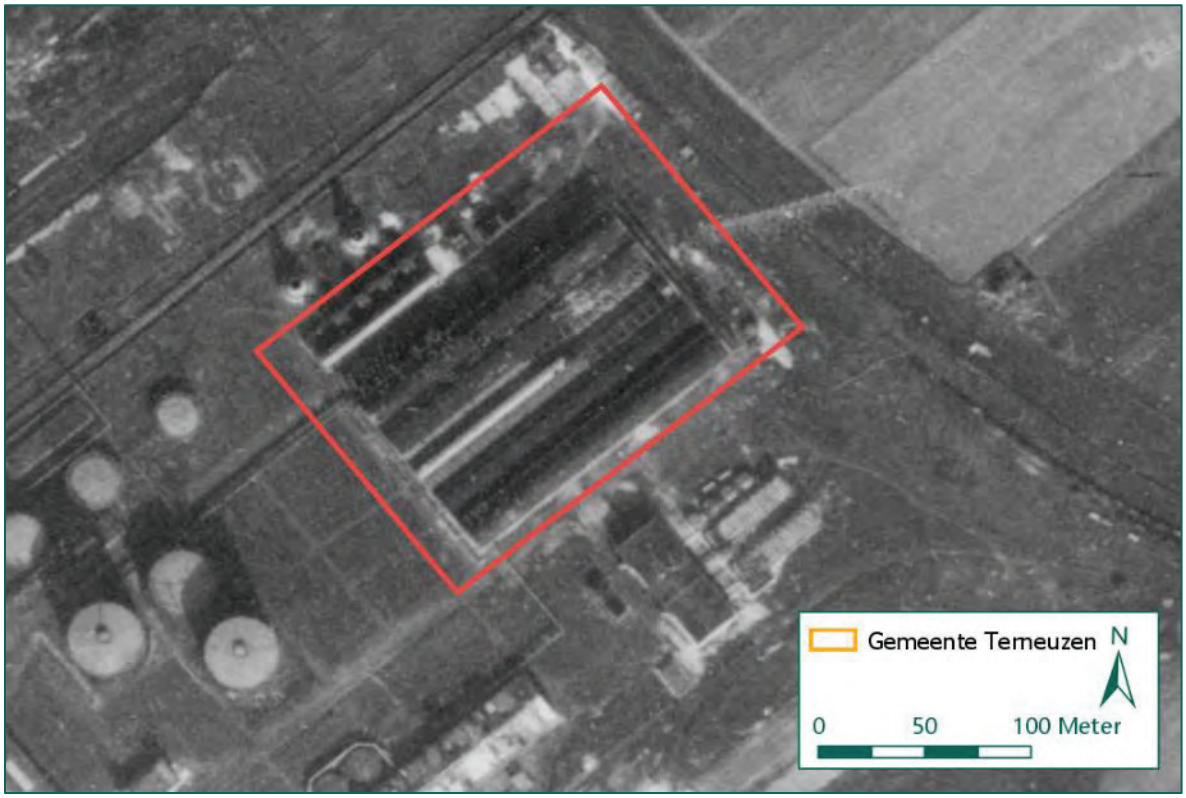
Figuur 69: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. De locaties die zijn getroffen zoals blijkt uit Figuur 54 zijn rood omkaderd. Daarnaast is een bomkrater waarneembaar naast de zwavelzuurinrichting (blauw omkaderd). De locatie van de elektriciteitscentrale werd volgens de piloten geraakt tijdens het bombardement op 27 augustus 1942, maar daar zijn geen inslagen waarneembaar. (Bron luchtfoto: NCAP).

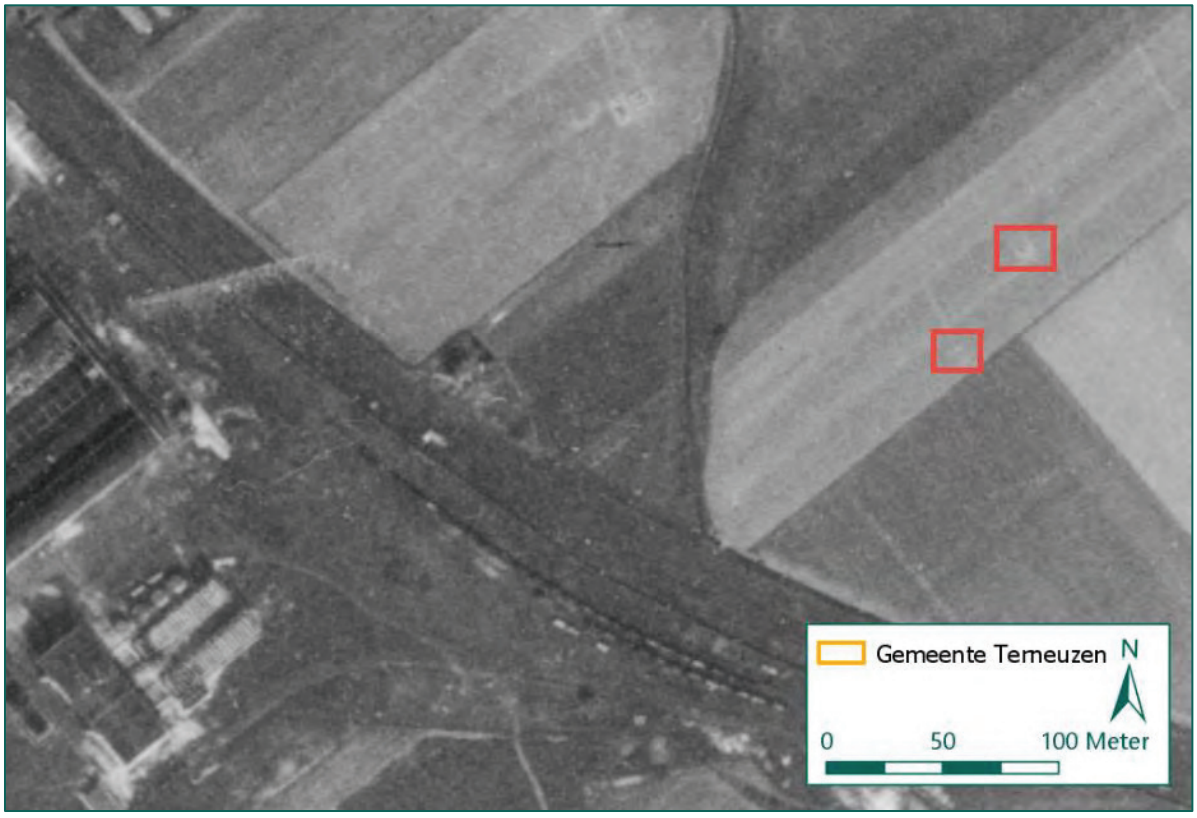
Figuur 70: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. De locatie van de koeltoren is weergegeven. Volgens de piloten die het bombardement uitvoerden op 22 juli 1942 werden inslagen waargenomen ten noordoosten van de koeltoren. In het rood omkaderde stuk is schade waarneembaar aan het dak. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 71: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. Bomkraters (rood omkaderd) ten noordoosten van het fabriekencomplex tussen de spoorlijnen. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 72: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. Van de stikstofinstallaties (rood omkaderd) is bijna het gehele dak weggeslagen, aangezien het geraamte van het dak zichtbaar is. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 73: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. Verstoringen (rood omkaderd) ten westen van de stikstofinstallaties in een weiland. Deze verstoringen zijn echter ook zichtbaar op eerdere luchtfoto van 24 februari 1941 en 13 maart 1941 en op latere luchtfoto's van 30 december 1943. Geconcludeerd wordt dat deze verstoringen natuurlijke verstoringen betreffen in het landschap en dat ze zijn niet veroorzaakt zijn door het detoneren van vliegtuigbommen. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 74: Luchtfoto d.d. 8 november 1942. Op deze luchtfoto zijn geen nieuwe verstoringen waarneembaar. Dezelfde schade, die in Figuur 70 en Figuur 72 reeds is omkaderd in rood, is nog steeds zichtbaar. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 75: Luchtfoto d.d. 23 december 1942. Op deze luchtfoto zijn geen verstoringen meer waarneembaar die niet reeds zichtbaar waren op de luchtfoto's van 13 september 1942 en 8 november 1942. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 76: Luchtfoto d.d. 30 december 1943. Twee van de drie bomkraters ten noorden van het fabriekencomplex zijn nog steeds zichtbaar. (Bron luchtfoto: Kadaster).

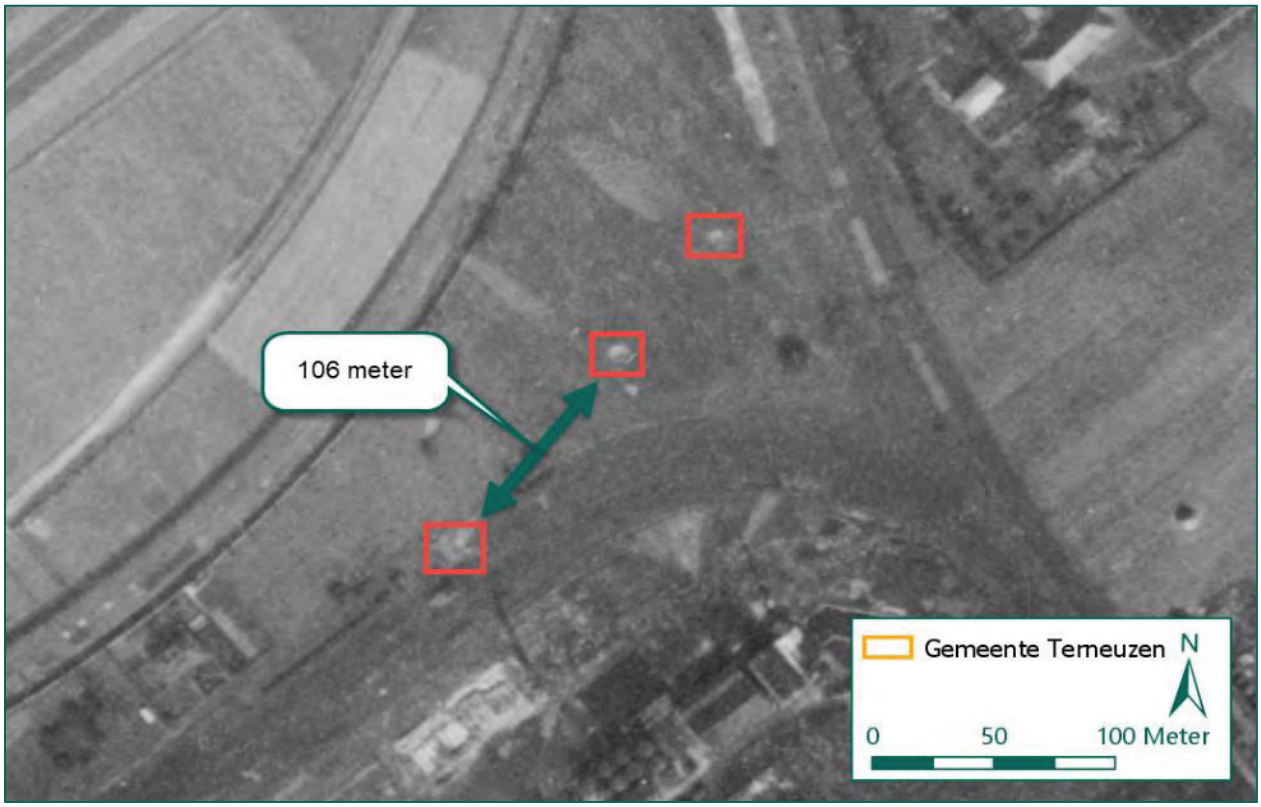
Zoals blijkt uit de geanalyseerde luchtfoto's zijn op het terrein van de fabrieken slechts enkele kraters waarneembaar. Er is vooral veel schade waarneembaar aan de fabrieken, zoals ook reeds is gebleken uit het geraadpleegde bronnenmateriaal. Aangezien niet kan worden uitgesloten dat alle bommen die van 22 juli 1942 tot en met 11 oktober 1942 zijn gedetoneerd, dient ter plaatse van het fabriekencomplex een NGE-Risicogebied te worden afgebakend. Het WSCS-OCE biedt verschillende richtlijnen voor de afbakening van bombardementen, zie Tabel 6.

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
Tapijtbombardement	Gebied dat is getroffen door een bombardement met middelzware en/of zware bommenwerpers, met als doel om schade aan te richten over een groot gebied.	Op basis van analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Duikbombardement op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel.
Duikbombardement op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn.

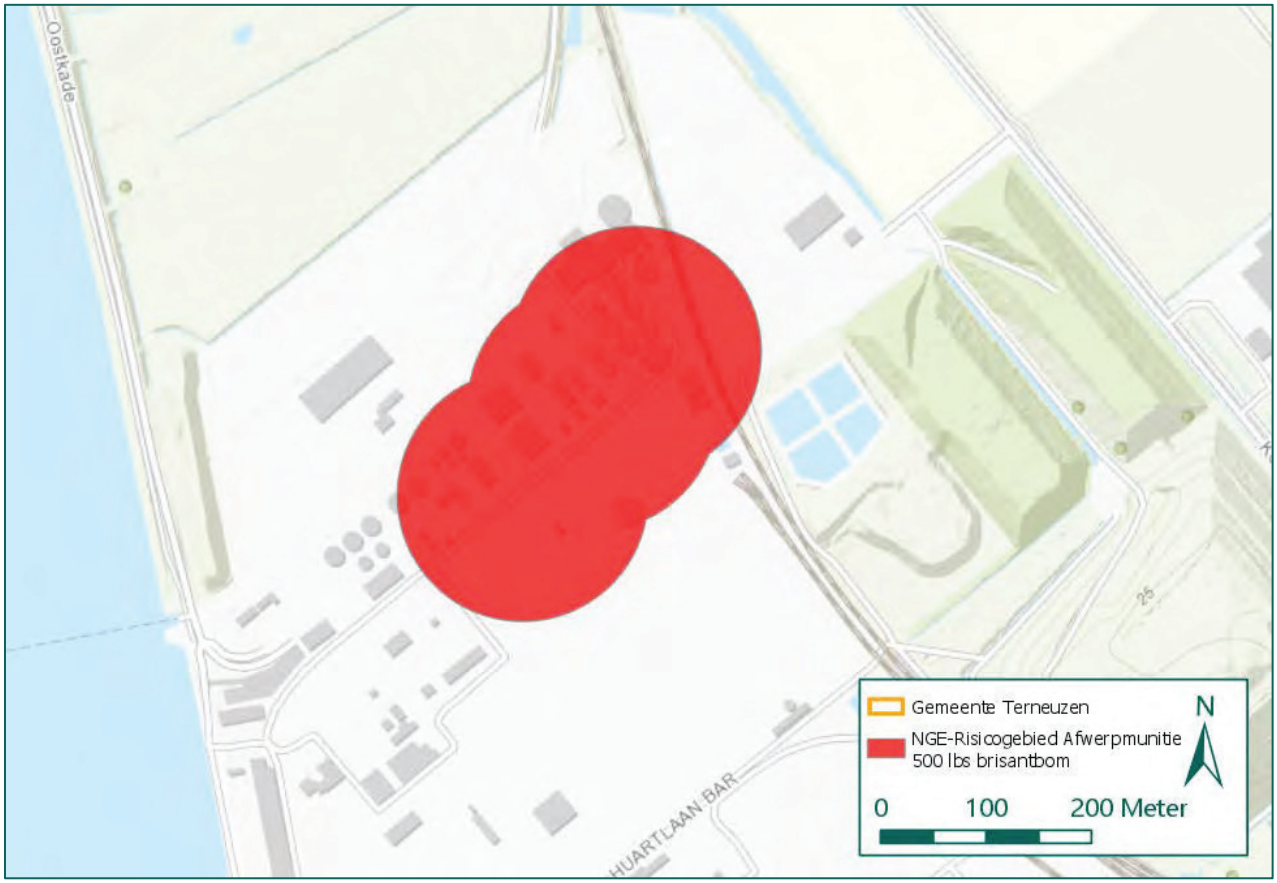
Tabel 6: Richtlijnen uit het WSCS-OCE omtrent bombardementen.

De bombardementen in 1942 op de fabrieken bij Sluiskil werden uitgevoerd door Boston en Mosquito bommenwerpers. Boston bommenwerpers kunnen aangeduid worden als middelzware bommenwerpers. Hoewel Mosquito's strikt genomen geen middelzware bommenwerpers zijn, konden zij eenzelfde bommenlast meenemen als een middelzware bommenwerper zoals de Boston. De Mosquito's die de bombardementen uitvoerden op de fabrieken bij Sluiskil waren uitgerust met vier brisantbommen en wierpen deze in een rechtlijnige vlucht af. Derhalve worden de bombardementen op de fabrieken geanalyseerd als tapijtbombardementen. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE dient bij de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een tapijtbombardement het inslagenpatroon te worden geanalyseerd aan de hand van de afstand tussen twee opeenvolgende inslagen.

De richtlijn voor de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een tapijtbombardement is enkel toepasbaar bij de drie inslagen van brisantbommen aan de noordkant van het terrein van de fabrieken, die zichtbaar zijn op luchtfoto's van 13 september 1942, 23 december 1942 en 30 december 1943. Deze inslagen vormen een rechtlijnig inslagenpatroon, dat kan zijn veroorzaakt door een bombardement door Boston of Mosquito bommenwerpers. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen dit inslagenpatroon bedraagt 106 meter, zie Figuur 77. Daarnaast dient rekening gehouden te worden met de horizontale ondergrondse verplaatsing van de NGE in de bodem van 8 meter en een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter, vanwege het inpassen van luchtfoto's in GIS. Derhalve is het NGE-Risicogebied bepaald door 119 meter te projecteren rondom de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. In Figuur 78 is het NGE-Risicogebied weergegeven. Binnen dit NGE-Risicogebied kan mogelijk een blindganger van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbom worden gevonden. Dit kaliber afwerpmunitie is gebruikt tijdens het bombardement op 22 juli 1942 en betreft het enige bombardement waarbij inslagen werden waargenomen door de piloot in dit gebied van het fabriekencomplex en waarvan geen gedetailleerde rapporten beschikbaar zijn waar de bommen waren neergekomen.

Figuur 77: Luchtfoto d.d. 13 september 1942. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon is afgebeeld. (Bron luchtfoto: NCAP).

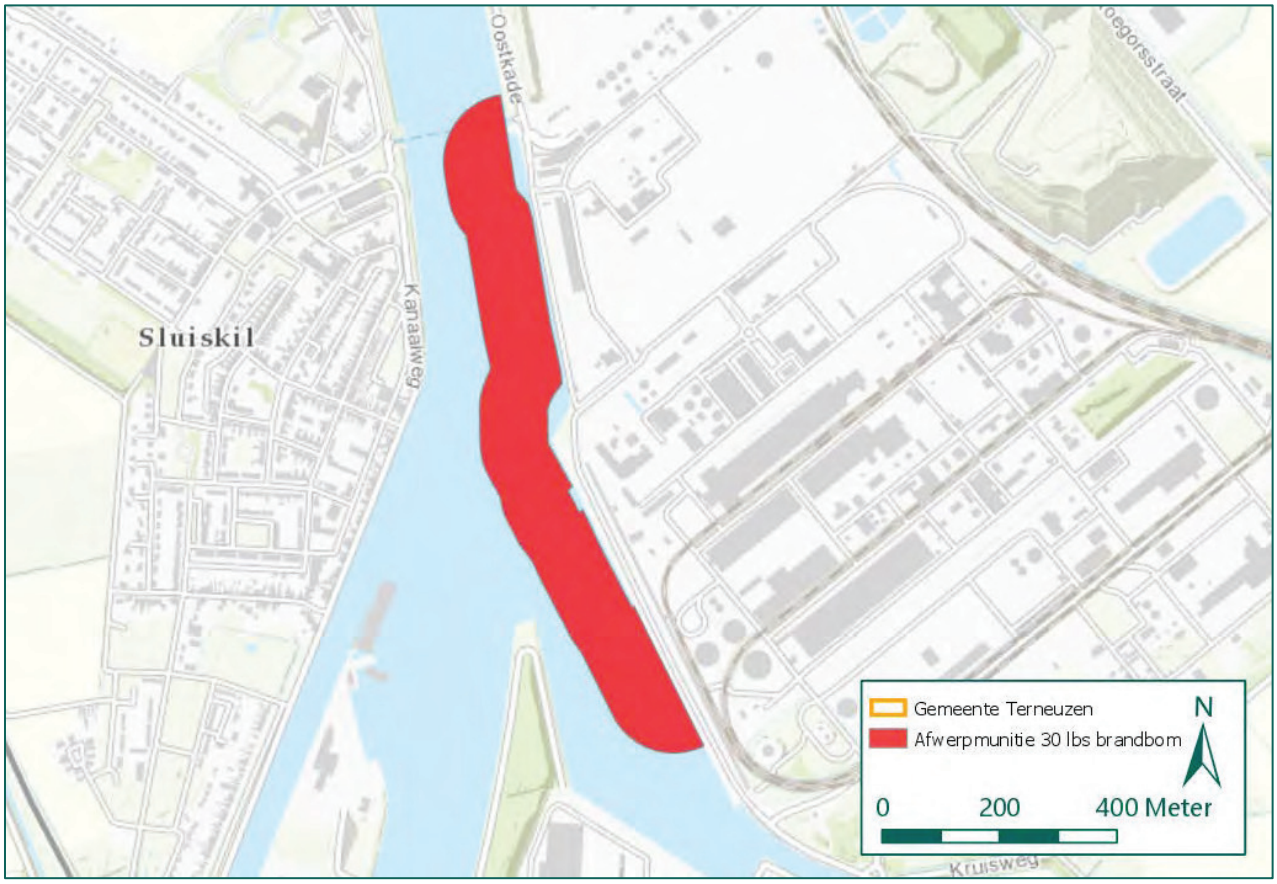
Figuur 78: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters door bombardement in 1942 op de fabrieken bij Sluiskil. (Bron ondergrond: ESRI).

Van de overige inslagen op het fabriekencomplex is, zoals gebleken uit het archiefmateriaal en archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv, beschreven waar deze werden waargenomen en waar blindgangers werden aangetroffen. Van de bombardementen op 27 augustus 1942, 1 oktober 1942 en 11 oktober 1942 is exact bekend waar alle brisantbommen neer waren gekomen en werd tevens gemeld dat eventuele blindgangers werden geruimd. Bij het bombardement van 25 juli 1942 wordt melding gemaakt in het archiefmateriaal van het detoneren van twee brisantbommen in een fabrieksgebouw en één in de zwavelzuurafdeling. Op de luchtfoto's van 13 september 1942 is echter in de nabijheid van de zwavelzuurafdeling één grote bomkrater waarneembaar, zie Figuur 69. Derhalve wordt geconcludeerd dat alle afgeworpen brisantbommen van het bombardement op 25 juli 1942 eveneens tot ontploffing zijn gekomen.

Naast brisantbommen zijn tevens op 22 juli 1942 en 25 juli 1942 brandbommen van het kaliber 30 lbs ingezet. Bij het bombardement op 22 juli 1942 nam de piloot waar de brandbommen langs de woningen langs het kanaal Gent-Terneuzen nabij de koeltoren vielen. Op 25 juli 1942 kwamen de brandbommen nabij de haven neer, zo blijkt uit de luchtfoto's die zijn genomen tijdens het bombardement, zie Figuur 67, en het archiefmateriaal. De brandbommen die op het land kwamen, werden opgemerkt door de personen op de grond, zo blijkt uit het archiefmateriaal. Het is echter mogelijk dat zij de inslagen van brandbommen niet hebben waargenomen die in het water van het kanaal terecht kwamen. Derhalve dient rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers van brandbommen van het kaliber 30 lbs bij het kanaal.

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een bombardement met brandbommen. Door een lijn te trekken tussen de twee inslagen die op grootste afstand van elkaar liggen, kan de maximale bekende lengte van het afwerppatroon worden bepaald bij een bombardement met staafbrandbommen van het kaliber 4 lbs, zie paragraaf 3.3.5, maar dit afbakeningsprincipe kan niet worden toegepast bij een bombardement met 30 lbs brandbommen. Deze

brandbommen werden niet door middel van een *Small Bomb Containers* (SBC's) afgeworpen. Om deze reden wordt situationeel een NGE-Risicogebied langs het kanaal bij het fabriekencomplex afgebakend. De inslagen die waarneembaar zijn ten noorden van het fabriekencomplex op Figuur 71 zijn de enige inslagen waarbij het analyseren van een inslagenpatroon mogelijk is. Het NGE-Risicogebied met betrekking tot de afgeworpen brandbommen is situationeel bepaald door dezelfde 106 meter te meten vanaf de kade van het kanaal ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bij het fabriekencomplex. Daarnaast is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en een horizontale ondergrondse verplaatsing van de NGE in de bodem van 5 meter. In Figuur 79 is het NGE-Risicogebied weergegeven, waarbinnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 30 lbs brandbom kunnen worden aangetroffen.

Figuur 79: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de afgeworpen 30 lbs brandbommen tijdens de bombardementen op 22 juli 1942 en 25 juli 1942. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

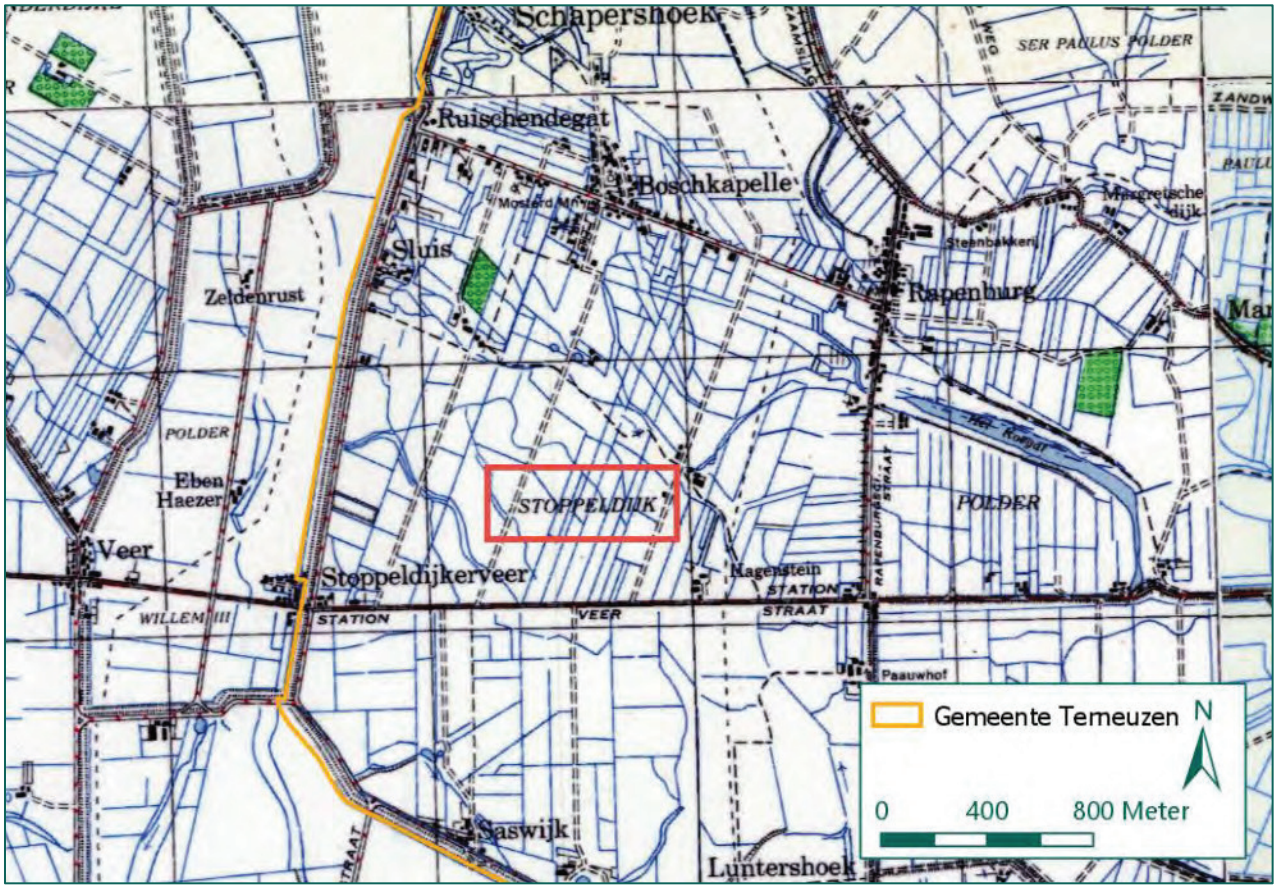
Naar aanleiding van de bombardementen in 1942 op de fabrieken bij Sluiskil zijn twee NGE-Risicogebieden afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

10 ANALYSE BOMBARDEMENTEN 1943

1943 was een betrekkelijk rustig jaar met betrekking tot bombardementen binnen de huidige gemeente Terneuzen in vergelijking met voorgaande jaren. In 1943 werd wederom een bombardement uitgevoerd op de fabrieken bij Sluiskil. Naast dit bombardement vonden twee bombardementen plaats in weilanden binnen de huidige gemeente Terneuzen. Deze bombardementen worden in voorliggend hoofdstuk geanalyseerd en aan de hand van die analyse wordt bepaald of er NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend.

10.1 BOMBARDEMENT BIJ STOPPELDIJK IN DE NACHT VAN 4 OP 5 JULI 1943

In het archief van de voormalige gemeente Vogelwaarde (zie bijlage 3) is een Proces-verbaal aangetroffen waarin wordt vermeld dat bij een tweetal landbouwers aan de Stoppeldijk bommen waren gevallen in het land om 1.00 uur in de nacht van 4 op 5 juli 1943. In het land van de heer Hamerlinck te Stoppeldijk werden acht projectielen met een doorsnede van 15 cm aangetroffen, waarvan er vier niet waren gedetoneerd. Daarnaast werd een onderstel gevonden. In een nabijgelegen perceel land lag de verbrande inhoud van brandbommen. Op het land van de heer Van Damme te Stoppeldijk werd een 'bus' met onontplofte brandbommen aangetroffen. Het is niet duidelijk wat met een 'bus' onontplofte brandbommen wordt bedoeld, maar mogelijk is een *Small Bomb Container* (SBC) in het land terecht gekomen. De hoeveelheid brandbommen kon niet worden bepaald aangezien de brandbommen een eind in de grond waren ingeslagen. Daarnaast werden in het land twee diepe gaten aangetroffen, die volgens de wachtmeester van de gemeente Vogelwaarde veroorzaakt waren door 'torpedobommen'. In een daarnaast gelegen aardappelveld was eveneens een diep gat waarneembaar. De gaten hadden een doorsnede van ongeveer 25 cm en waren gevuld met water. Hierdoor werd geen projectiel meer waargenomen door de wachtmeester.

Figuur 80: De Stoppeldijk zoals aangegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

De ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) zijn geraadpleegd om te achterhalen welk vliegtuig zijn bommenlast bij Stoppeldijk heeft afgeworpen. Uit de ORB's blijkt echter dat in de nacht van 4 op 5 juli 1943 geen bombardementen in de omgeving van de Stoppeldijk zijn uitgevoerd waarbij brandbommen werden afgeworpen. Daarnaast zijn er geen luchtfoto's beschikbaar die kort na dit bombardement zijn genomen, waarop mogelijk kon worden geanalyseerd of naast brandbommen ook brisantbommen zijn afgeworpen en of schade waarneembaar is in de omgeving van de Stoppeldijk. Inslagen van brandbommen kunnen vanwege de geringe uitwerking op de grond niet worden waargenomen op luchtfoto's. De eerstvolgende beschikbare luchtfoto's dateren van 21 januari 1944, maar deze zijn van zeer grote hoogte genomen. Derhalve zijn deze luchtfoto's niet geraadpleegd voor voorliggend onderzoek, aangezien van grote hoogte verstoringen in het landschap zeer moeilijk waarneembaar zijn.

De melding dat bommen neerkwamen aan de Stoppeldijk kan niet worden geverifieerd aan de hand van een tweede, onafhankelijke bron. Daarnaast is het niet mogelijk om luchtfotoanalyse uit te voeren en is niet bekend waar de landerijen van de heren Hamerlinck en Van Damme lagen. De Stoppeldijk ligt bij de grens tussen de huidige gemeentes Terneuzen en Hulst, op het grondgebied van de gemeente Hulst. Om deze redenen kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden naar aanleiding van het bombardement in de nacht van 4 op 5 juli 1943.

Conclusie
Naar aanleiding van het bombardement bij de Stoppeldijk in de nacht van 4 op 5 juli 1943 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.

10.2 BOMBARDEMENT OP DE FABRIEKEN BIJ SLUISKIL OP 23 JULI 1943

Volgens het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) vielen om 11.45 uur vier brisantbommen op de stikstoffabriek in Sluiskil, waarbij geringe schade werd veroorzaakt aan een pakhuis. Er waren die dag verschillende Boston bommenwerpers uitgestuurd voor bombardementen in de omgeving van België. Een proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeente Axel (zie bijlage 3) bevestigt dat om 11.45 uur een bombardement werd uitgevoerd met vier brisantbommen op het fabriekencomplex bij Sluiskil. De vier brisantbommen waren volgens dit proces-verbaal allen gedetoneerd. De bommen kwamen terecht in het gaszuiveringsgebouw. Als gevolg van het detoneren van de bommen liep dit gebouw zware schade op en liepen omliggende gebouwen glas- en dakschade op.

Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van 15 augustus 1943 is te zien dat het dak van het gaszuiveringsgebouw zwaar beschadigd is en grotendeels is weggeslagen. Daarnaast is in de nabijheid van het kanaal een vermoedelijke krater waarneembaar, zie Figuur 81. In de ORB's van het hoofdkwartier van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) staat beschreven dat twee Boston bommenwerpers een bombardement uitvoerden op een elektriciteitscentrale bij Antwerpen. Tijdens het bombardement werden 8 x 500 M.C. T.D. 11 sec. om 11.41 uur afgeworpen. Beide bommenwerpers waren uitgerust met camera's om foto's te maken gedurende het bombardement. Uit deze foto's bleek, volgens de ORB's van No. 88 Squadron dat het bombardement uitvoerde, dat één van de vliegtuigen de fabrieken bij Sluiskil had gebombardeerd. Afgaande op de informatie van het hoofdkwartier van de Britse luchtmacht droegen beide vliegtuigen een bommenlast mee van 4 x 500 M.C. T.D. 11 sec per vliegtuig. Aangezien in het Proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van de gemeente Axel staat beschreven dat vier bommen waren gevallen en allen gedetoneerd bij het fabriekencomplex, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van het bombardement op 23 juli 1942. Alle afgeworpen bommen zijn namelijk gedetoneerd en er wordt niet verwacht dat blindgangers zijn achtergebleven.

Figuur 81: Luchtfoto d.d. 15 augustus 1943. Het zwaar beschadigde gaszuiveringsgebouw is rood omkaderd. De vermoedelijke bomkrater is met blauw omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 23 juli 1942 is geen NGE-Risicogebied afgebakend, aangezien alle afgeworpen bommen reeds zijn gedetoneerd.

10.3 BOMBARDEMENT OP DE ZEVENAARPOLDER OP 20 OKTOBER 1943

Op 20 oktober 1943 vlogen B-17 bommenwerpers van de Amerikaanse 8th Air Force uit voor bombardementen op vliegvelden in Nederland en Duitsland, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Volgens het boek *Vijf woelige jaren 1940-1945* kwamen op 20 oktober 1943 in de Zevenaarpolder enkele bommen neer die geen noemenswaardige schade hebben aangericht. In het archief van de voormalige gemeente Hoek (zie bijlage 3) is aanvullende informatie omtrent dit bombardement aangetroffen. Volgens een Proces-verbaal kwamen in de Goessche polder in de gemeente Hoek om 14.30 uur op verschillende plaatsen bommen neer. Op zowel perceel E8 als E11 kwam één bom neer en bij perceel E9 vielen twee bommen. Vanwege diepe gaten die waren ontstaan in de grond oordeelde de opperwachtmeester van de gemeente Hoek dat alle bommen tot ontploffing waren gekomen. In de omgeving waren van verschillende woningen de ruiten vernield.

Figuur 82: Percelen E8, E9 en E11 op een luchtfoto d.d. 25 november 1943. (Bron luchtfoto: NCAP).

In de archiefstukken van de Amerikaanse luchtmacht uit The National Archives and Records Administration (NARA, zie bijlage 4) wordt geen melding gemaakt van een bombardement in de omgeving van de Zevenaarpolder. Er is wel een kaart aangetroffen met de aanvliegroutes op 20 oktober 1943 en daaruit blijkt dat rond 14.20 uur boven de gemeente Terneuzen is gevlogen door verschillende bommenwerpers die op de terugweg waren van een bombardement in Frankrijk, zie Figuur 83. Tevens blijkt uit de archiefstukken dat de bommenwerpers op 20 oktober 1943 de bombardementen uitvoerden met 500 lbs G.P. brisantbommen of 100 lbs brandbommen. De specifieke bommenlast per toestel wordt echter niet vermeld, maar in de meeste gevallen beschikte een B-17 op 20 oktober 1943 over 10 x 500 lbs G.P. brisantbommen of 42 x 100 lbs brandbommen. Daarnaast beschikten enkele toestellen ook over een bommenlast van 8 x 500 lbs G.P. brisantbommen.

Figuur 83: Uitsnede van een kaart met aanvliegroutes van de bombardementen op 20 oktober 1943. (Bron: NARA, RG 18, Entry 7, Box 4762).

Aangezien de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 22 oktober 1943 van matige kwaliteit zijn in verband met bewolking zijn luchtfoto's geanalyseerd van 25 november 1943 en 30 december 1943. Op deze luchtfoto zijn twee bomkraters waarneembaar en daarnaast enkele tussenliggende verstoringen die mogelijk veroorzaakt kunnen zijn door het inslaan of detoneren van vliegtuigbommen. In onderstaande figuren zijn de bomkraters en verstoringen weergegeven.

Figuur 84: Bomkrater (blauw omkaderd) en verstoringen (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 25 november 1943. Daarnaast is een verstoring waarneembaar (paars omkaderd) die buiten het inslagenpatroon valt. (Bron luchtfoto: NCAP).

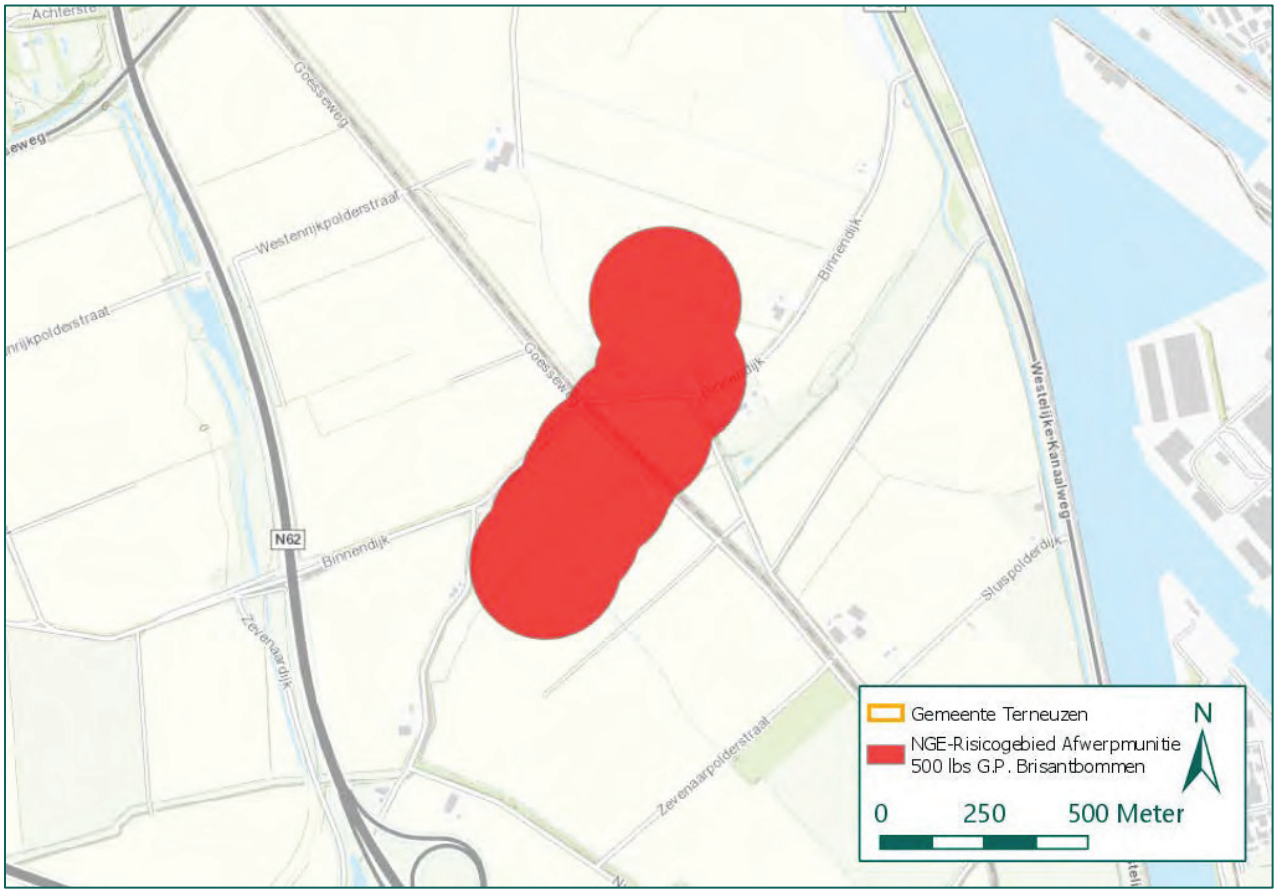
Figuur 85: Bomkrater (blauw omkaderd) en verstoringen (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 25 november 1943. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 86: Op een luchtfoto d.d. 30 december 1943 zijn de verstoringen (rood omkaderd), bomkrater (blauw omkaderd) en verstoring buiten het inslagenpatroon (paars omkaderd) nog steeds zichtbaar. (Bron luchtfoto: Kadaster).

De bomkraters en tussenliggende verstoringen liggen in een lineair patroon. De bomkraters hebben een doorsnede van maximaal 8 meter. Deze inslagen konden niet worden veroorzaakt door de ontbranding van een 100 lbs brandbom. Daarom wordt geconcludeerd dat één van de bommenwerpers die brisantbommen met zich meedroeg het bombardement moet hebben uitgevoerd. Aangezien op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet kan worden achterhaald of een vliegtuig acht of tien brisantbommen als bommenlast had op 20 oktober 1943 kan niet worden uitgesloten dat blindgangers in de omgeving van de bomkraters en verstoringen zijn terechtgekomen en achtergebleven in de grond. Daarom wordt naar aanleiding van het bombardement op 20 oktober 1943 een NGE-Risicogebied afgebakend. Aangezien de bombardementen op 20 oktober 1943 werden uitgevoerd door zware bommenwerpers, wordt de richtlijn 'tapijtbombardement' uit het WSCS-OCE toegepast.

Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE is de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon bepaald. Deze afstand bedraagt 170 meter, zie Figuur 84. Tevens wordt rekening gehouden met de horizontale ondergrondse verplaatsing van de NGE in de bodem van 8 meter en een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter, vanwege het inpassen van luchtfoto's in GIS. Rondom de inslagen binnen het inslagenpatroon is een NGE-Risicogebied geprojecteerd van 183 meter. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 87. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs G.P. brisantbommen zijn achtergebleven.

Figuur 87: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 20 oktober 1943. (Bron ondergrond: ESRI).

Daarnaast is op de luchtfoto's van 25 november 1943 en 30 december 1943 een verstoring waarneembaar ten westen van het inslagenpatroon, zie Figuur 84. Vermoedelijk betreft dit een afzwaaier, aangezien de verstoring ruim (275 meter) buiten het lineaire inslagenpatroon ligt. Bommenwerpers als de B-17 wierpen hun bommen in een rechtlijnige vlucht af, maar door verschillende factoren, zoals aanraking met een andere vliegtuigbom, kon een vliegtuigbom ver van de andere bommen inslaan. Aangezien in de nabijheid

van deze verstoring geen bomkraters en/of verstoringen te zien zijn op de luchtfoto's, wordt verwacht dat nabij deze verstoring geen blindganger is achtergebleven.

Conclusie

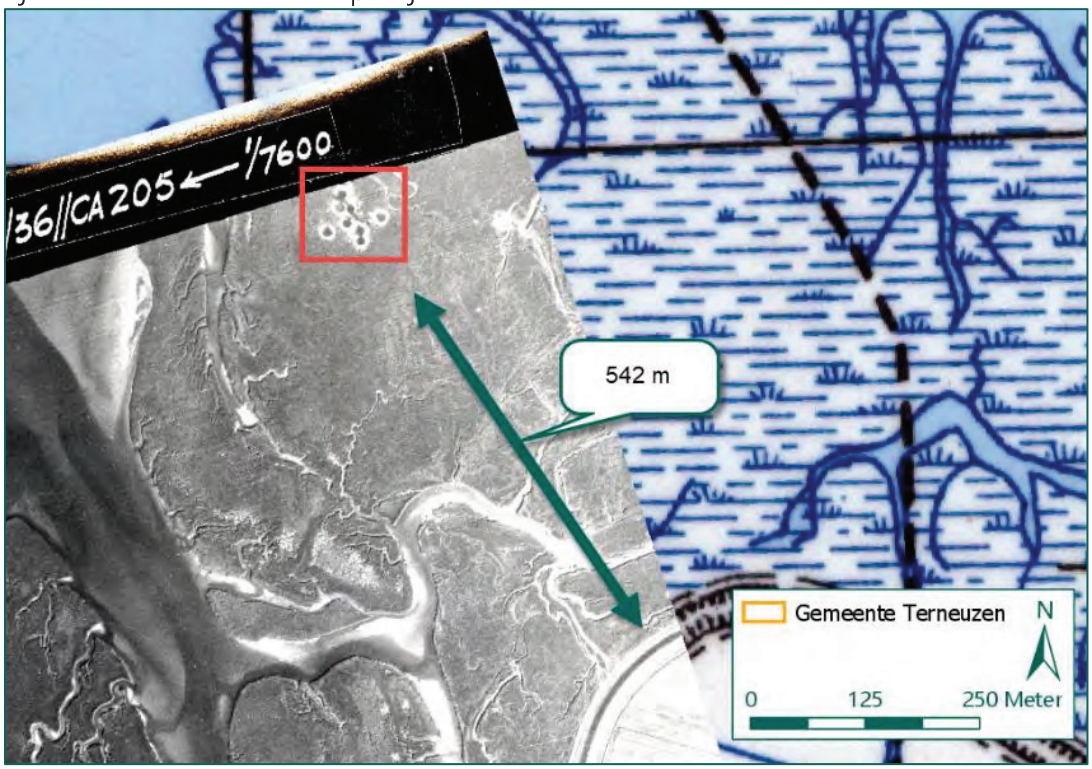
Naar aanleiding van het bombardement op 20 oktober 1943 is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend waarbinnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs G.P. brisantbommen kunnen zijn achtergebleven.

11 ANALYSE BOMBARDEMENTEN EN LUCHTAANVALLEN 1944

In september 1944 werd Oost-Zeeuws-Vlaanderen door Poolse en Canadese eenheden bevrijd. Het gebied ten westen van de Braakman werd pas in oktober 1944, na zware gevechten en artilleriebeschietingen, bevrijd. Voorafgaande aan de opmars van de geallieerde soldaten voerden geallieerde bommenwerpers meerdere bombardementen en luchtaanvallen uit binnen de gemeente Terneuzen. Daarnaast vonden in juli en augustus 1944 enkele bombardementen plaats binnen de gemeente Terneuzen. In dit hoofdstuk wordt de informatie uit het geraadpleegde bronnenmateriaal omtrent deze oorlogshandelingen geanalyseerd en bepaald of het afbakenen van NGE-Risicogebieden noodzakelijk is.

11.1 BOMBARDEMENT IN DE BRAAKMAN OP 19 JULI 1944

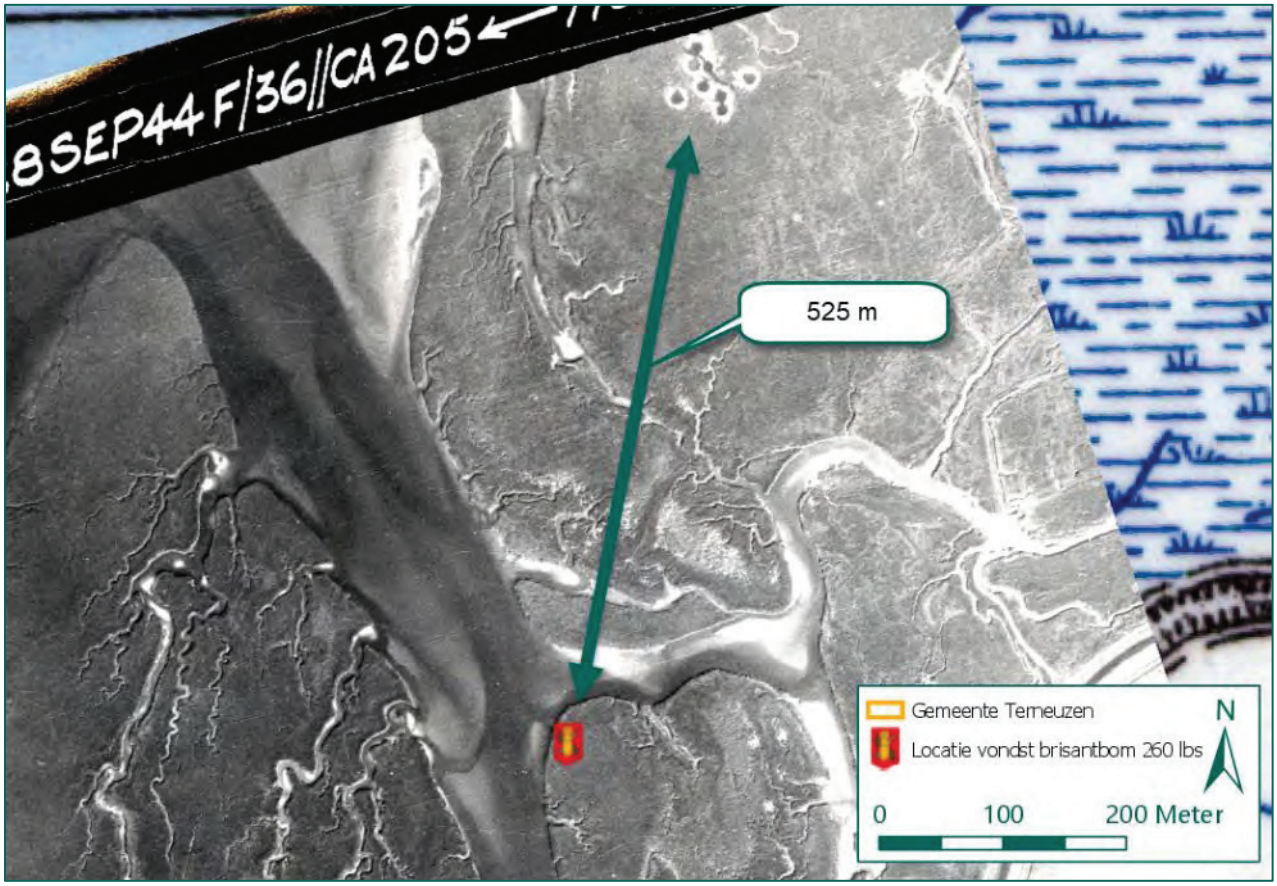
Volgens een Proces-verbaal uit het gemeentearchief van de voormalige gemeente Hoek (zie bijlage 3) vielen op 19 juli 1944 omstreeks 14.00 uur bommen op de schorren van de Braakman. Uit onderzoek bleek dat de bommen op een afstand van 500 meter vanaf de dijk van de Dijkmeesterpolder waren gevallen. Er waren acht bommen gevallen die allen waren gedetoneerd volgens het Proces-verbaal. De bomkraters lagen verspreid over een afstand van 200 bij 250 meter en hadden een middellijn van 8 meter. De diepte van ieder bomgat bedroeg ongeveer 3 meter. In het overige bronnenmateriaal is geen aanvullende informatie aangetroffen over dit bombardement. Volgens het boek *En nooit was het stil* (zie bijlage 2) voerde de Amerikaanse luchtmacht verschillende bombardementen uit in Duitsland. Via het Scheldegebied vlogen de toestellen richting Duitsland en werden enkele bombardementen uitgevoerd. Geen van deze bombardementen vond echter in de omgeving van de Braakman plaats.
Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) is gezocht naar luchtfoto's van de schorren van de Braakman die kort na het bombardement genomen zijn. Er zijn geen luchtfoto's gevonden die kort na dit bombardement genomen zijn, maar op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto, die dateert van 28 september 1944, zijn in de schorren in de Braakman acht bomkraters waarneembaar, zie Figuur 88. Deze bomkraters liggen dichtbij elkaar en liggen op meter van de dijk van de Dijkmeesterpolder. Aangezien in het geraadpleegde bronnenmateriaal geen informatie is aangetroffen over bombardementen tussen 19 juli 1944 en 28 september 1944 in de Braakman, wordt geconcludeerd dat de bomkraters het gevolg moeten zijn van het bombardement op 19 juli 1944.

Figuur 88: Waargenomen bomkraters (rood omkaderd) op de schorren in de Braakman op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: LMH).

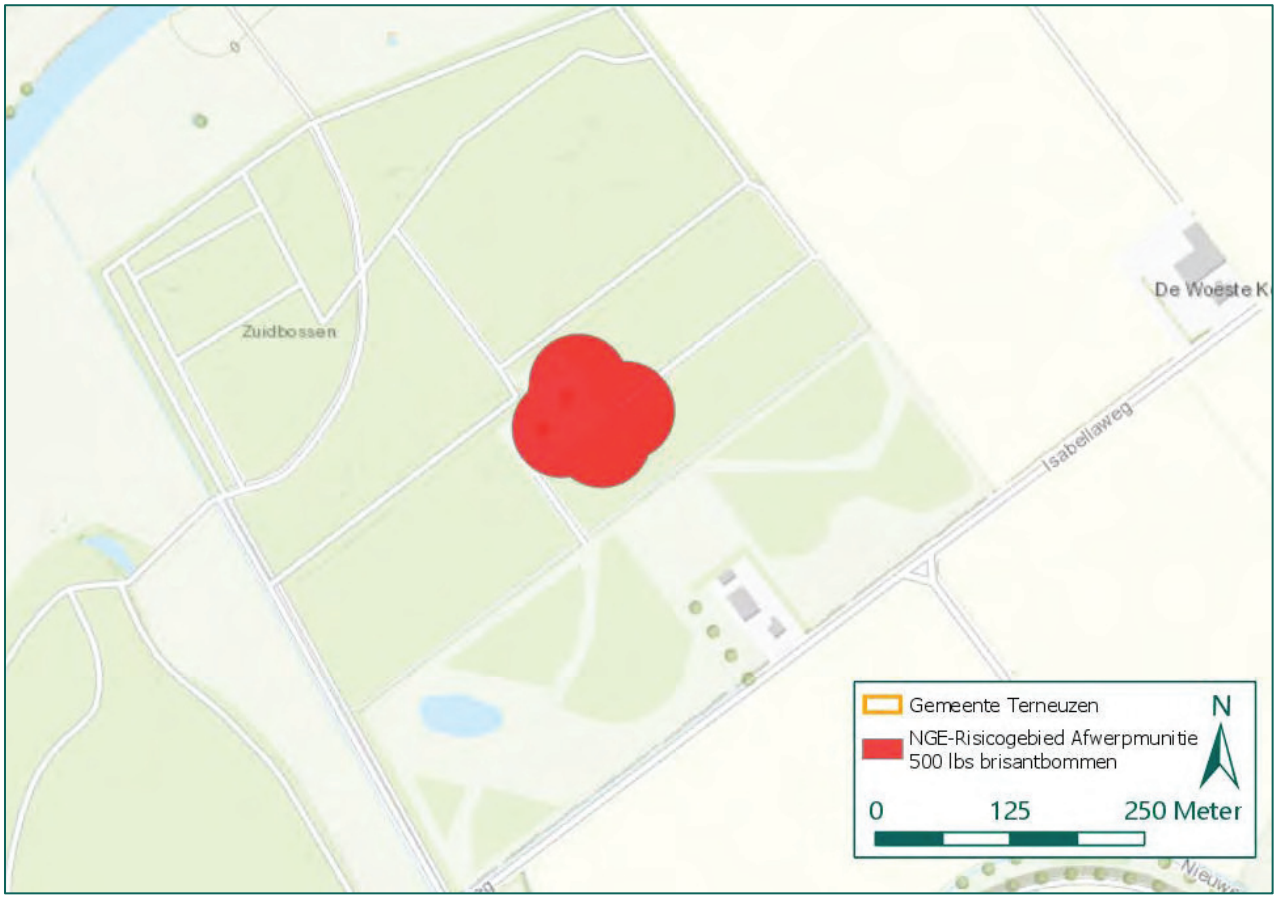
De precieze bommenlast die is afgeworpen in de Braakman is niet bekend. Er is wel informatie aangetroffen in de literatuur dat de bombardementen op 19 juli 1944 op doelwitten in Duitsland werden uitgevoerd door Amerikaanse B-17 en B-24 bommenwerpers. Deze zware bommenwerpers konden worden uitgerust met verschillende bommenlasten. Uit stukken van de 303rd Bombardement Group, dat deelnam aan de bombardementen op 19 juli 1944, blijkt dat de toestellen van deze luchteenheid waren uitgerust met 10 x 500 lbs M43 brisantbommen. Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden bepaald welke eenheid het bombardement in de Braakman uitvoerde, maar de bommenlast van de 303rd Bombardement Group toont aan dat mogelijk meer dan acht brisantbommen in de Braakman zijn afgeworpen op 19 juli 1944. Derhalve dient rekening gehouden te worden met blindgangers en wordt ter plaatse van de bomkraters in de Braakman een NGE-Risicogebied afgebakend.

Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) is gebleken dat de EOD in 2016 aan de Isabellaweg 2 een brisantbom van het kaliber 260 lbs heeft geruimd. Dit adres ligt op ongeveer 525 meter van de bomkraters die waarneembaar zijn op de luchtfoto van 28 september 1944. Ten tijde van de oorlog bestond dit adres nog niet en maakte deze locatie nog deel uit van de Braakman. In Figuur 89 is de locatie waar de brisantbom is gevonden, weergegeven. Gezien de afstand tussen de aangetroffen blindganger en de bomkraters kan niet met zekerheid gesteld worden dat beide veroorzaakt zijn door hetzelfde bombardement. Daarnaast werden brisantbommen van het kaliber 260 lbs in grote getalen tegelijk uit Amerikaanse vliegtuigen als de B-17 en B-24 bommenwerpers geworpen, bijvoorbeeld met 24 of 32 tegelijk. Aangezien slechts acht bomkraters waarneembaar zijn op ruime afstand van de locatie waar de blindganger van het kaliber 260 lbs werd aangetroffen, wordt geconcludeerd dat de beide oorlogshandelingen niet aan elkaar gerelateerd zijn. Vandaar dat naar aanleiding van de ruiming van de EOD in 2016 van een brisantbom van het kaliber 260 lbs geen NGE-Risicogebied wordt afgebakend.

Figuur 89: Locatie van de aangetroffen blindganger ten opzichte van de bomkraters op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: LMH. Bron ondergrond: Kadaster).

Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 19 juli 1944 is afgebakend volgens de richtlijn uit het WSCS-OCE omtrent een tapijtbombardement. Het inslagenpatroon vormt één lijn, lopend van het zuidoosten richting het noordwesten met twee bomkraters die net buiten deze lineaire lijn liggen. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon (18 meter) is geprojecteerd rondom de kraters, met tevens 8 meter in verband met de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem en 20 meter in verband met cartografische onnauwkeurigheid. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 90. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbommen. Dit kaliber wordt verwacht te zijn gebruikt op 19 juli 1944. B-17 bommenwerpers droegen voor normaliter een bommenlast van in totaal 4.000 lbs brisantbommen mee (8 x 500 lbs) en B-24 bommenwerpers doorgaans 5.000 lbs brisantbommen (10 x 500 lbs). Bij doelwitten die op korte afstand gelegen waren, werd in sommige gevallen een zwaardere bommenlast gebruikt, maar aangezien alle doelwitten diep in Duitsland lagen, wordt verwacht dat een 'normale' bommenlast is gebruikt door de bommenwerpers.

Figuur 90: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement in de Braakman op 19 juli 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 19 juli 1944 op de schorren in de Braakman is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbommen.

11.2 BOMBARDEMENT BIJ DE SPOORLIJN BIJ SLUISKIL

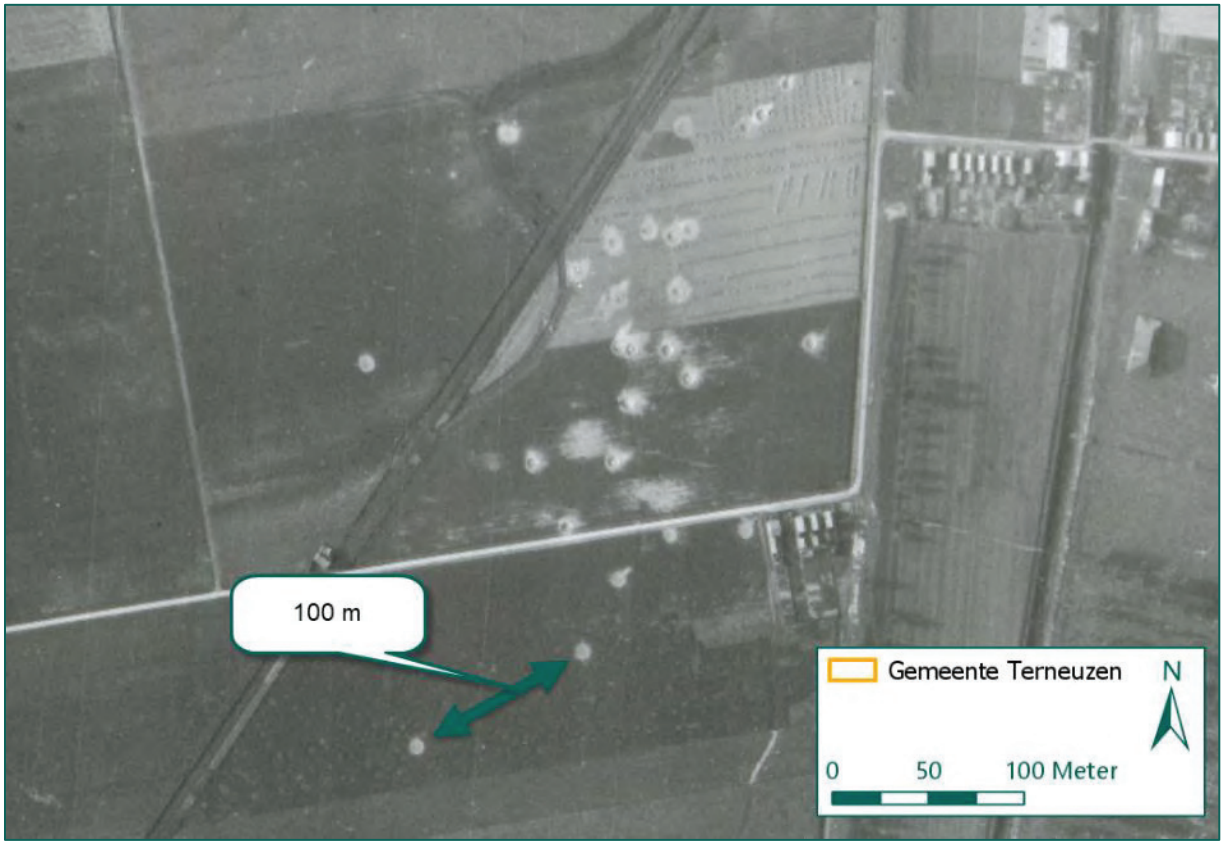
Op luchtfoto's van 17 en 20 juli 1944 zijn ten zuidwesten van Sluiskil nabij de spoorlijn verschillende kraters waarneembaar in het landschap. Deze luchtfoto's zijn vergeleken met een luchtfoto van 28 maart 1944 en op deze luchtfoto zijn de kraters niet zichtbaar. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een bombardement tussen 28 maart 1944 en 17 juli 1944 in de omgeving van Sluiskil.

Het is derhalve niet bekend welk vliegtuig zijn bommenlast nabij de spoorlijn bij Sluiskil heeft afgeworpen. Zoals te zien in Figuur 91 lagen de bomkraters in een concentratie ten oosten van de spoorlijn. Daarnaast zijn drie bomkraters te zien die op ruime afstand van deze concentratie lagen. Aangezien de bomkraters dezelfde doorsnede (ongeveer 5 meter) hebben als de bomkraters binnen de concentratie, wordt vermoed dat de bomkraters door hetzelfde bombardement veroorzaakt zijn en afzwaaiers betreffen.

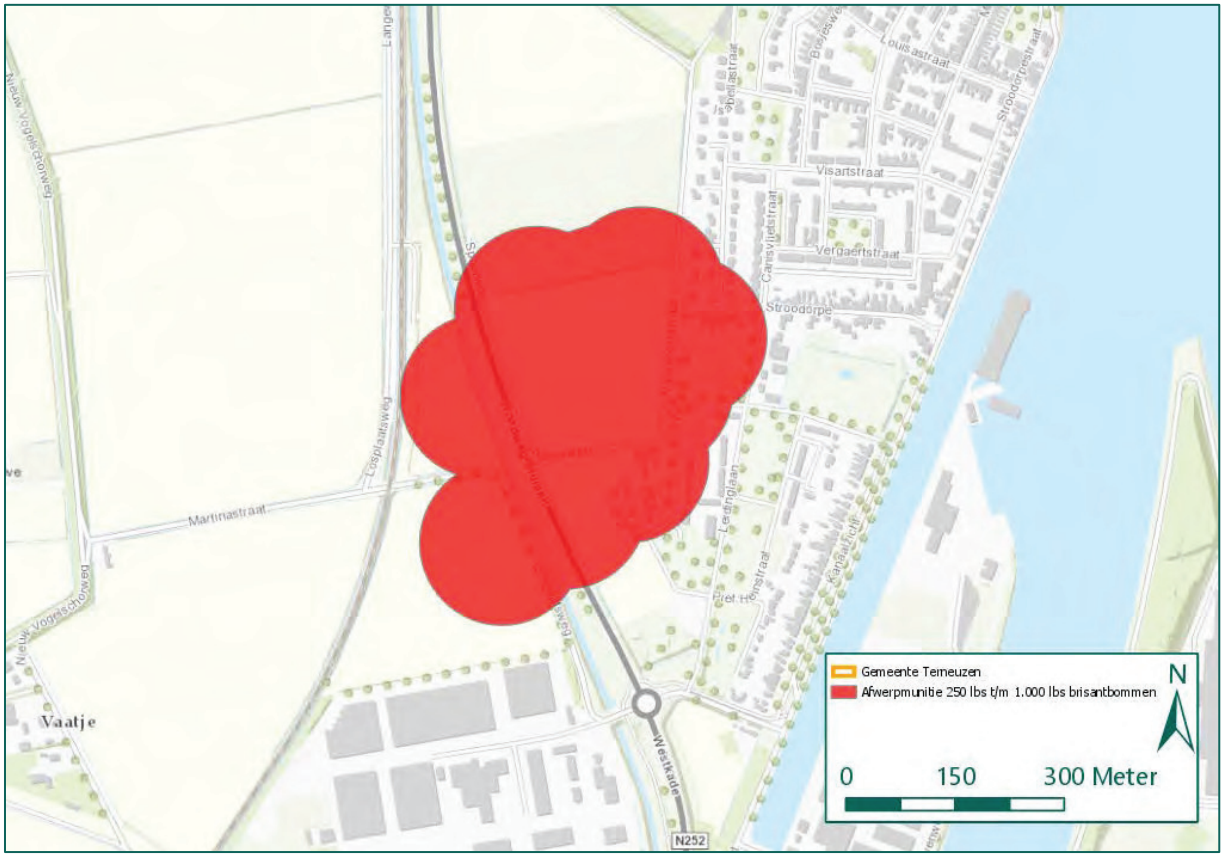

Figuur 91: Concentratie bomkraters (rood omkaderd) en afzwaaiers (paars omkaderd) op luchtfoto's d.d. 20 juli 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Aangezien niet kan worden bepaald hoeveel bommen nabij de spoorlijn ten zuidwesten van Sluiskil zijn afgeworpen, dient rekening gehouden te worden met mogelijke blindgangers van brisantbommen. Daarnaast is niet bekend of het bombardement is uitgevoerd door één of meerdere toestellen. Situationeel wordt de afbakeningsrichtlijn uit het WSCS-OCE toegepast omtrent tapijtbombardementen. De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen hetzelfde inslagenpatroon bedraagt 100 meter, zie Figuur 92. Daarnaast wordt rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en de horizontale verplaatsing van een vliegtuigbom onder de grond van 8 meter. Om de buitenste inslagen van het inslagenpatroon is een NGE-Risicogebied geprojecteerd van 113 meter, waarbinnen mogelijk NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lbs, 500 lbs en 1.000 lbs kunnen zijn achtergebleven. Deze kalibers waren de meest gebruikte geallieerde kalibers gedurende de Tweede Wereldoorlog. Rondom de afzwaaiers wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Deze kraters liggen ver buiten het inslagenpatroon (minimale afstand 180 meter) en zijn om onduidelijke redenen buiten het inslagenpatroon terecht gekomen en gedetoneerd.

Figuur 92: De maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen op een luchtfoto d.d. 20 juli 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

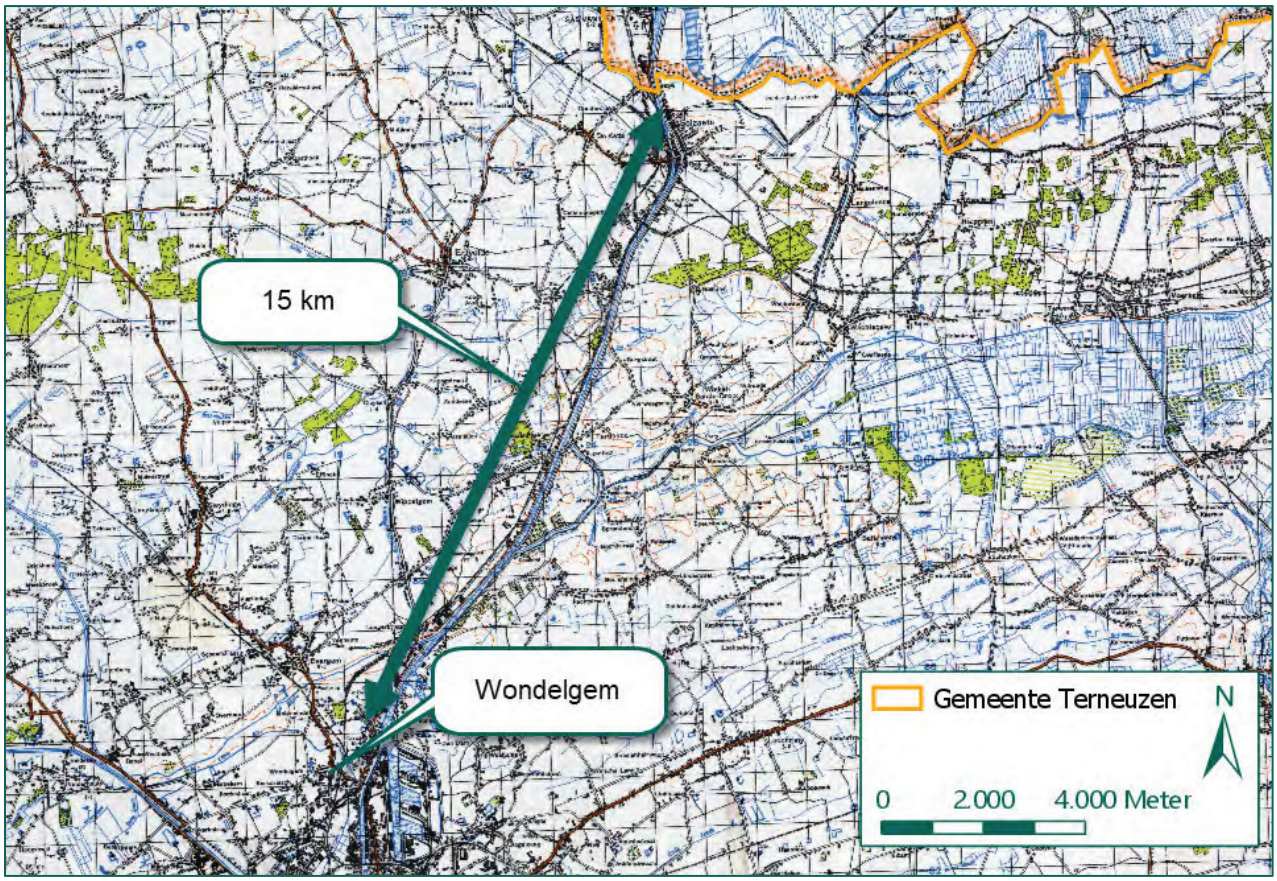
Figuur 93: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters op luchtfoto's van 20 juli 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de waargenomen bomkraters op een luchtfoto d.d. 20 juli 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen mogelijk NGE van afwerpmunitie van de kalibers 250 lbs t/m 1.000 lbs zijn achtergebleven.

11.3 BOMBARDEMENT OP OLIE-INSTALLATIES LANGS HET KANAAL GENT-TERNEUZEN OP 7 AUGUSTUS 1944

Uit de archiefstukken uit The National Archives in Londen (TNA, zie bijlage 4) en The National Archives and Records Administration in College Park (NARA, zie bijlage 4) blijkt dat de Amerikaanse luchtmacht op 7 augustus 1944 24 Consolidated B-24 Liberator bommenwerpers van de 458th Bomb Group op missie stuurde voor een bombardement op de olie-installaties bij Wondelgem, ten noorden van Gent. Vanwege de slechte weersomstandigheden voerden 12 van de 24 vliegtuigen uiteindelijk een bombardement uit rond 13.09 uur. De bommenlast bedroeg 48 x 100 lbs G.P. brisantbommen per bommenwerper. In plaats van de installaties bij Wondelgem, waar weinig dekking was door het dunne wolkendek, werd echter een fabriek op ongeveer twaalf mijl (ongeveer 19,3 km) ten noorden van Wondelgem als doelwit uitgekozen. Gezien de afstand tot de gemeente Terneuzen, namelijk ongeveer 15 km (zie Figuur 94) is het aannemelijk dat een fabriek binnen de gemeente Terneuzen was aangevallen door de bommenwerpers.

Figuur 94: De locatie van Wondelgem op ongeveer 15 km ten zuiden van de gemeente Terneuzen, weergegeven op een defence overprint. (Bron ondergrond: LAC).

Uit de archiefstukken van NARA blijkt dat vier van de vliegtuigen die hun bommenlast afwierpen, expliciet melding maakten dat ze hun bommenlast ten zuiden van Sas van Gent hebben afgeworpen. De overige toestellen gaven geen specifieke locatie op waar zij het bombardement hadden uitgevoerd, behalve dat zij ten noorden van Gent bij het kanaal Gent-Terneuzen hun bommenlast hebben afgeworpen. Ieder toestel wierp 48 x 100 lbs G.P. brisantbommen af, behalve één toestel, dat tien bommen die bleven hangen in het ruim op een later moment afwierp. De piloten namen verschillende inslagen waar in het kanaal en

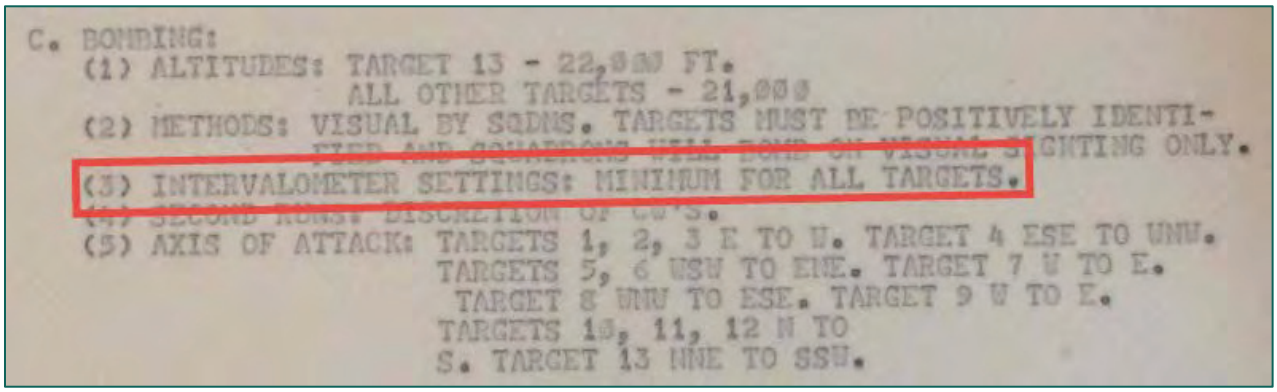
daarnaast in de ten oosten en westen van het kanaal gelegen gebieden. In het overige bronnenmateriaal zijn geen meldingen aangetroffen over inslagen in de omgeving van Sas van Gent op 7 augustus 1944.

Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) zijn luchtfoto's geraadpleegd van 17 juli 1944 en 12 september 1944 van het gebied langs het kanaal Gent-Terneuzen ten zuiden van Sas van Gent ter plaatse van de gemeente Terneuzen. Op de luchtfoto's van 12 september 1944 zijn vele bomkraters waarneembaar in dit gebied, die op de luchtfoto van 17 juli 1944 niet zichtbaar waren. Van de tussenliggende periode zijn geen kwalitatief goede luchtfoto's beschikbaar. Afgaande op de beschrijvingen van de piloten, waarin staat genoteerd dat het bombardement ten zuiden van Sas van Gent plaatsvond, wordt geconcludeerd dat de bomkraters zijn veroorzaakt door het bombardement van 7 augustus 1944.

In totaal zijn 261 bomkraters waarneembaar binnen de gemeente Terneuzen, waardoor wordt aangenomen dat nog meer vliegtuigen hun bommenlast ten zuiden van Sas van Gent hebben afgeworpen. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet meer worden achterhaald hoeveel bommen precies zijn afgeworpen tijdens het bombardement op 7 augustus 1944. Mogelijk zijn bommen afgeworpen die als blindganger binnen de gemeente Terneuzen zijn neergekomen. Derhalve wordt binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend.

De bombardementen werden uitgevoerd door zware bommenwerpers, namelijk Consolidated B-24 Liberator bommenwerpers. Gezien de hoeveelheid bommenwerpers hadden de geallieerden als doel om schade aan te richten over een groot gebied, een zogenaamd tapijtbombardement. Volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE dient een gebied dat is getroffen door middelzware/zware bommenwerpers afgebakend te worden als NGE-Risicogebied door de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon te bepalen. Gezien de grote hoeveelheid bomkraters, kan niet met zekerheid worden bepaald welke inslagen opeenvolgend zijn. De richtlijn omtrent tapijtbombardementen uit het WSCS-OCE kan derhalve niet worden toegepast. Om deze reden wordt naar aanleiding van het bombardement op 7 augustus 1944 situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend.

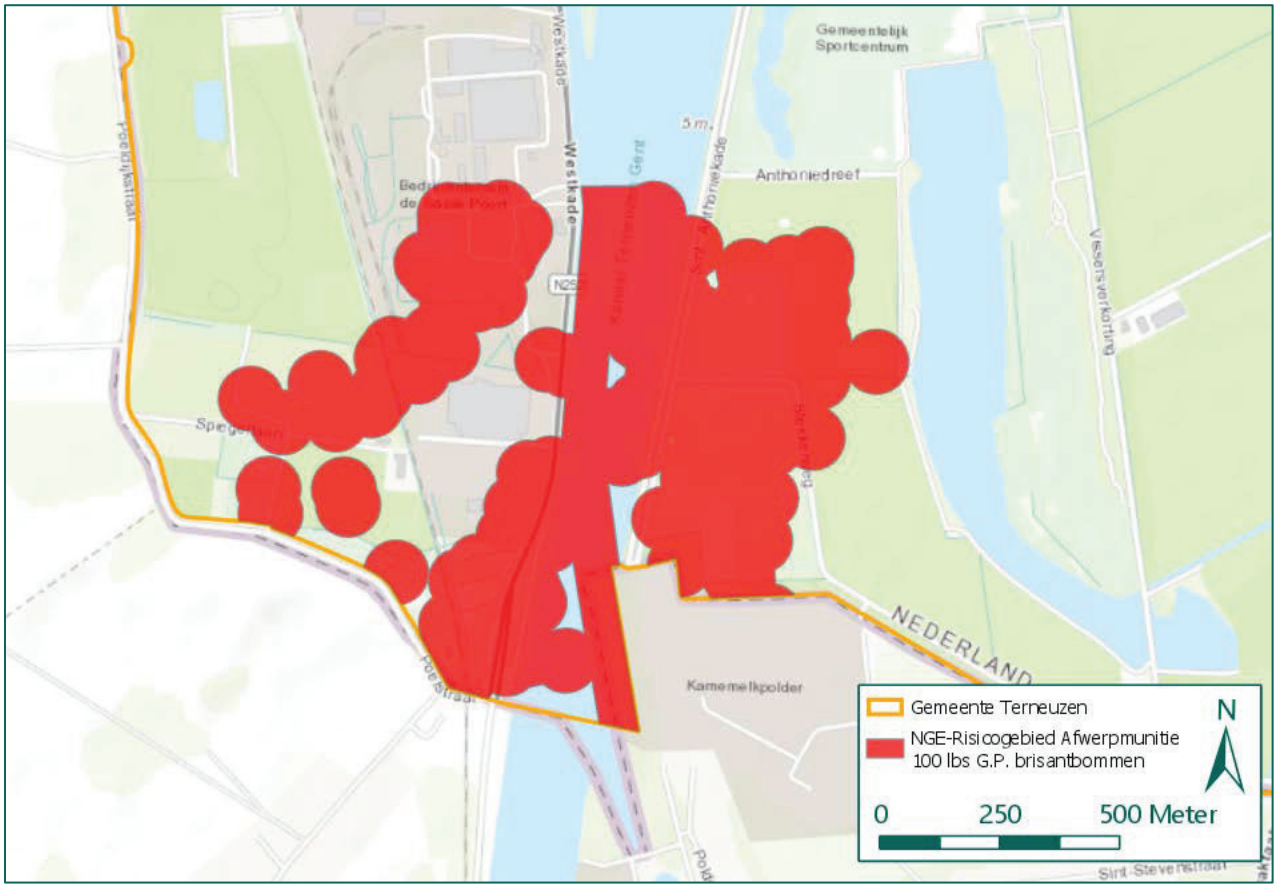
Bommenwerpers als een Consolidated B-24 Liberator beschikten over een intervalometer, die vooraf werd ingesteld om te bepalen om de hoeveel meter een bom werd afgeworpen tijdens het bombardement. Uit de archiefstukken van NARA blijkt dat de bommenwerpers van de 458th Bomb Group die op 7 augustus 1944 waren uitgestuurd voor het bombardement op Wondelgem beschikten over een intervalometer, die was ingesteld op het minimum, zie Figuur 95. De minimale afstand die kon worden ingesteld met de intervalometer in de Consolidated B-24 Liberator bommenwerpers bedroeg 100 feet (30,48 meter) tussen de bomafworpen.

C. BOMBING:
(1) ALTITUDES: TARGET 13 - 22,000 FT.
ALL OTHER TARGETS - 21,000
(2) METHODS: VISUAL BY SQDNS. TARGETS MUST BE POSITIVELY IDENTI-
(3) INTERVALOMETER SETTINGS: MINIMUM FOR ALL TARGETS.
(5) AXIS OF ATTACK: TARGETS 1, 2, 3 E TO W. TARGET 4 ESE TO WNW.
TARGETS 5, 6 WSW TO ENE. TARGET 7 W TO E.
TARGET 8 WNW TO ESE. TARGET 9 W TO E.
TARGETS 10, 11, 12 N TO
S. TARGET 13 NNE TO SSW.

Figuur 95: Uitsnede *Mission Report 458th Bomb Group, August 7, 1944*. (Bron: NARA, RG 18, Entry 7, Box 2710).

Volgens de informatie over de instellingen van de intervalometer zouden de bommen in het ideale geval op 30,48 meter van elkaar terecht moeten komen. Door andere factoren (bijvoorbeeld wind) dient rekening gehouden te worden met inslagen die verder dan 30,48 meter van elkaar verwijderd liggen. Vandaar dat

situationeel is bepaald dat rondom iedere bomkrater een NGE-Risicogebied dient te worden geprojecteerd van 50 meter, waarbinnen mogelijke blindgangers in de bodem zijn terechtgekomen en achtergebleven. Daarbij wordt tevens 10 meter (cartografische onnauwkeurigheid) en 8 meter (horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem) toegevoegd. Om deze reden is om iedere bomkrater een NGE-Risicogebied afgebakend van 68 meter. Aangezien de piloten meerdere inslagen waarnamen in het kanaal, kan niet worden uitgesloten dat in het kanaal een vliegtuigbom is gevallen die als blindganger is achtergebleven. Daarom is het kanaal eveneens situationeel afgebakend als NGE-Risicogebied. Dit NGE-Risicogebied is geprojecteerd in het kanaal ten tijde van de Tweede Wereldoorlog van de grens met België tot de meest noordelijk gelegen bomkrater. Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 7 augustus 1944 is weergegeven in Figuur 96. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 100 lbs G.P. brisantbommen. Het NGE-Risicogebied is afgebakend binnen de gemeentegrens van Terneuzen, aangezien het overige gebied buiten de scope van dit HVO-NGE valt.

Figuur 96: Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op 7 augustus 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 7 augustus 1944 ten zuiden van Sas van Gent is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 100 lbs G.P. brisantbommen

11.4 LUCHTAANVALLEN OP HET HAVENGEBIED VAN TERNEUZEN IN SEPTEMBER 1944

In augustus 1944 waren de geallieerde eenheden opgerukt tot aan de Nederlandse grens bij Zeeuws-Vlaanderen. De Duitse legerleiding in Zeeuws-Vlaanderen probeerde een omsingeling te voorkomen en startte vanaf september 1944 met de evacuatie van soldaten naar Walcheren. Deze vluchtpoging werd uitgevoerd door veerboten die onder meer vanaf Terneuzen en Breskens naar Walcheren voerden. Vanaf 8 september 1944 begonnen geallieerde vliegtuigen deze veerboten en havens aan te vallen om de overtocht

van de Duitse soldaten te verhinderen. Tussen 8 september 1944 en 17 september 1944 werden verschillende luchtaanvallen uitgevoerd op schepen bij Terneuzen of in het havengebied van Terneuzen. De informatie omtrent de luchtaanvallen op de haven van Terneuzen is gevat in Tabel 7. Daarin zijn enkel de luchtaanvallen opgenomen waarvan in het bronnenmateriaal meldingen zijn aangetroffen van neergekomen bommen/munitie van boordwapens in het havengebied van Terneuzen. Vervolgens zal aan de hand van de informatie uit de tabel en luchtfotoanalyse de afbakening plaatsvinden van NGE-Risicogebieden. In hoofdstuk 13 worden de luchtaanvallen op schepen in de Westerschelde behandelt.

Datum	Bron	Aantal en type vliegtuig	Gebruikte wapens	Beschrijving bronnenmateriaal
8 september 1944	Literatuur ORB	Acht Typhoons	Afwerpmunitie Boordgeschut 20 mm	Beschietingen door Typhoons op ongeveer dertig schepen in het kanaal tussen Sas van Gent en de haven van Terneuzen. Daarnaast meldingen van neergekomen bommen in de haven.
11 september 1944	Literatuur	-	Afwerpmunitie	In de middag werden bommen afgeworpen op Duitse schepen in de haven.
12 september 1944	Literatuur ORB	24 Bostons	Afwerpmunitie 87 x 500 lbs G.P. T.D. 0.025 secs.[12] brisantbommen Boordwapens	Bombardementen aan het eind van de ochtend en begin van de middag in de haven van Terneuzen bij de aanlegsteiger. Veel schade aan de Grenulaan.
13 september 1944	Literatuur ORB	Mosquitoes	Boordgeschut 20 mm	Beschietingen door Typhoons op Terneuzen.
15 september 1944	Literatuur ORB	24 Bostons	Afwerpmunitie 90 x 500 lbs G.P. T.D. 0.025 secs. brisantbommen Boordmitrailleurs	Verschillende bommen kwamen neer in Terneuzen, namelijk bij de Klaassenstraat, Westsluis en Herengracht.
16 september 1944	Literatuur ORB	16 Typhoons	Afwerpmunitie 16 x 500 lbs 64 Raketten 60 lbs	Bombardement op schepen in de haven van Terneuzen. Huizen tegen de grond in de Kortestraat, in de Nieuwediepstraat en beschadigingen aan huizen in de Klaassenstraat. Het pakhuis van de fa. Scheele nabij de trambrug werd ook getroffen, alsmede verschillende schepen in het kanaal en in de havens. In het kanaal stond een schip, dat vol met auto's geladen was, in brand.
17 september 1944	Literatuur ORB	24 Typhoons 24 Spitfires	Afwerpmunitie 40 x 500 lbs T.D. 0.025 secs. brisantbommen	Bommen vielen aan het Schietplein aan de Kolk, achter de kerk, aan de steiger bij de haven en op schepen in de haven.

Tabel 7: Overzicht bombardementen op het havengebied van Terneuzen.

Aan de hand van de meldingen van luchtaanvallen op het havengebied van Terneuzen in september 1944 zijn de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's geraadpleegd. Daarnaast zijn ook in de ORB's van de Britse luchtmacht, de Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland geraadpleegd (zie bijlage 3) en de literatuur (lucht)foto's aangetroffen omtrent de bombardementen in september 1944 in Terneuzen. In onderstaande paragrafen zijn verschillende uitsneden weergegeven per bron samen met luchtfotoanalyse. In de laatste paragraaf zal aan de hand van de luchtfotoanalyse de afbakening van NGE-Risicogebieden plaatsvinden.

12 Deze brisantbommen waren uitgerust met een vertraagde ontsteker (*Time delay*), waardoor de brisantbommen niet direct bij impact tot ontploffing kwamen.

11.4.1 ORB's van de Britse luchtmacht

In de ORB's van de Britse luchtmacht zijn luchtfotoreeksen aangetroffen die tijdens het bombardement op 12 september 1944 zijn genomen. Deze luchtfoto's zijn weergegeven in Figuur 97 en Figuur 98.

Figuur 97: Linksboven: De aanlegsteiger bij de Westsluis bij Terneuzen. Rechtsboven: De aanlegsteiger en omgeving worden getroffen door vliegtuigbommen. Explosies zijn zichtbaar. Onder: De aanlegsteiger is vernietigd en nabijgelegen kraters zijn zichtbaar. (Bron luchtfoto: TNA, AIR 37/46).

Figuur 98: Explosies zichtbaar bij de aanlegsteiger in de Westsluis van Terneuzen. (Bron luchtfoto: TNA, AIR 37/48).

11.4.2 Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland

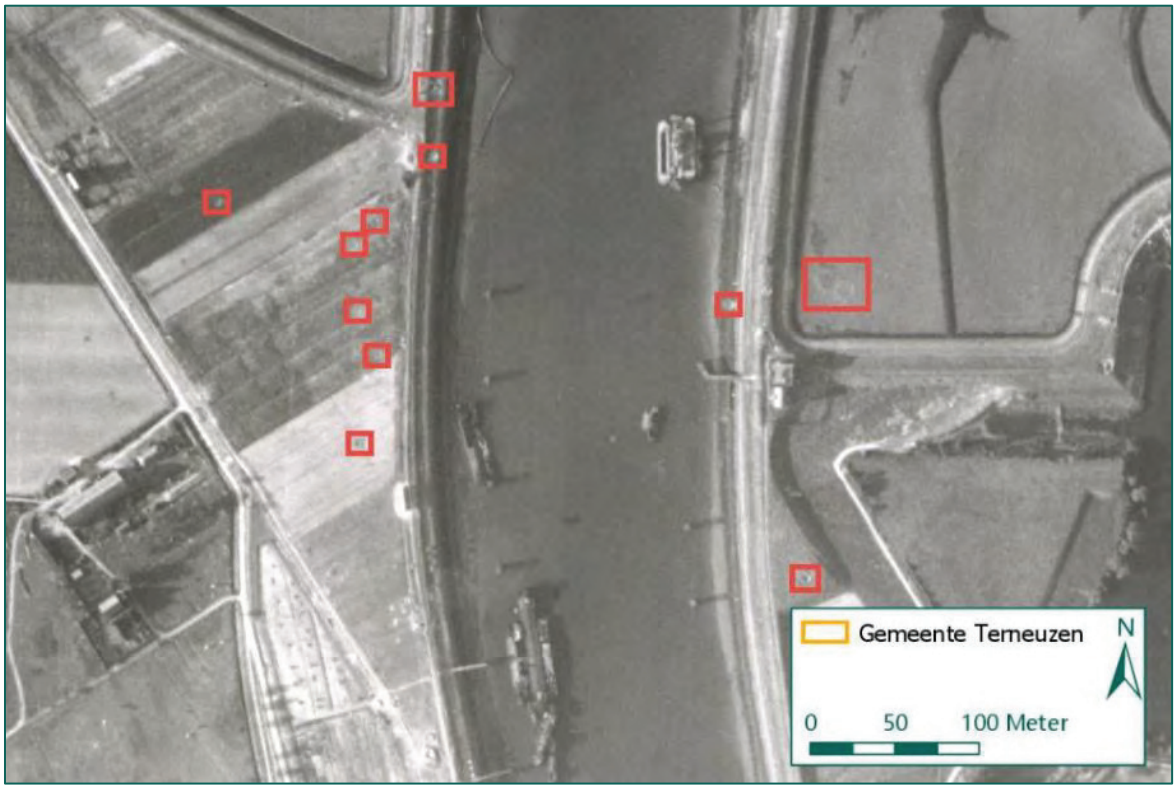
In de Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland is een foto aangetroffen van de trambrug van de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg-Maatschappij N.V. (ZVTM), zie Figuur 99. Volgens de beschrijving bij de foto betreft het de trambrug van de ZVTM ter hoogte van Schuttershof en werd de brug door bommen verwoest.

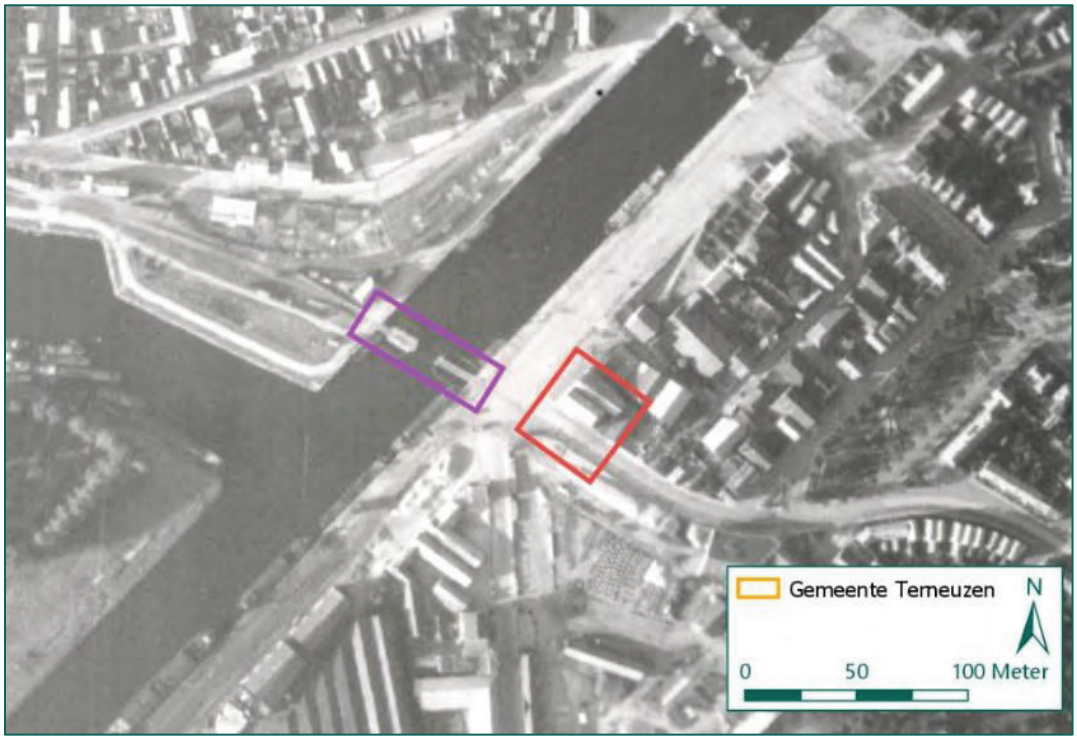
Figuur 99: Foto van de trambrug van de ZVTM. (Bron: Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, Recordnummer 32532).

11.4.3 Kadaster

Bij de Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster) zijn luchtfoto's besteld van 12 september 1944.

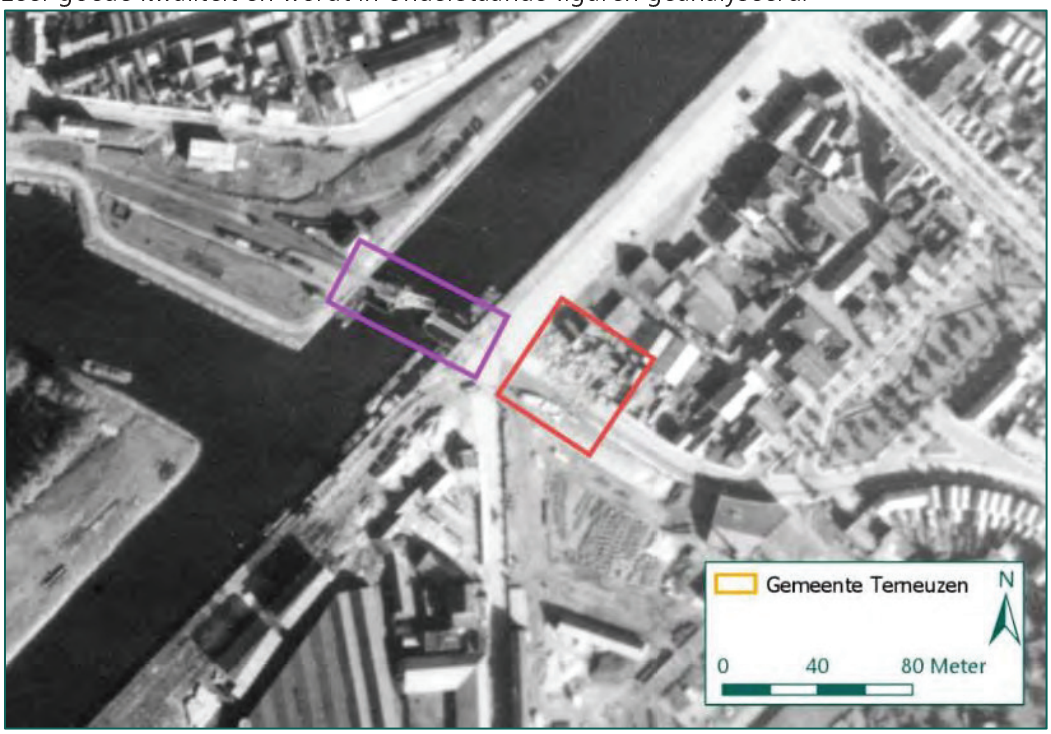
Figuur 100: Waargenomen kraters (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 12 september 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

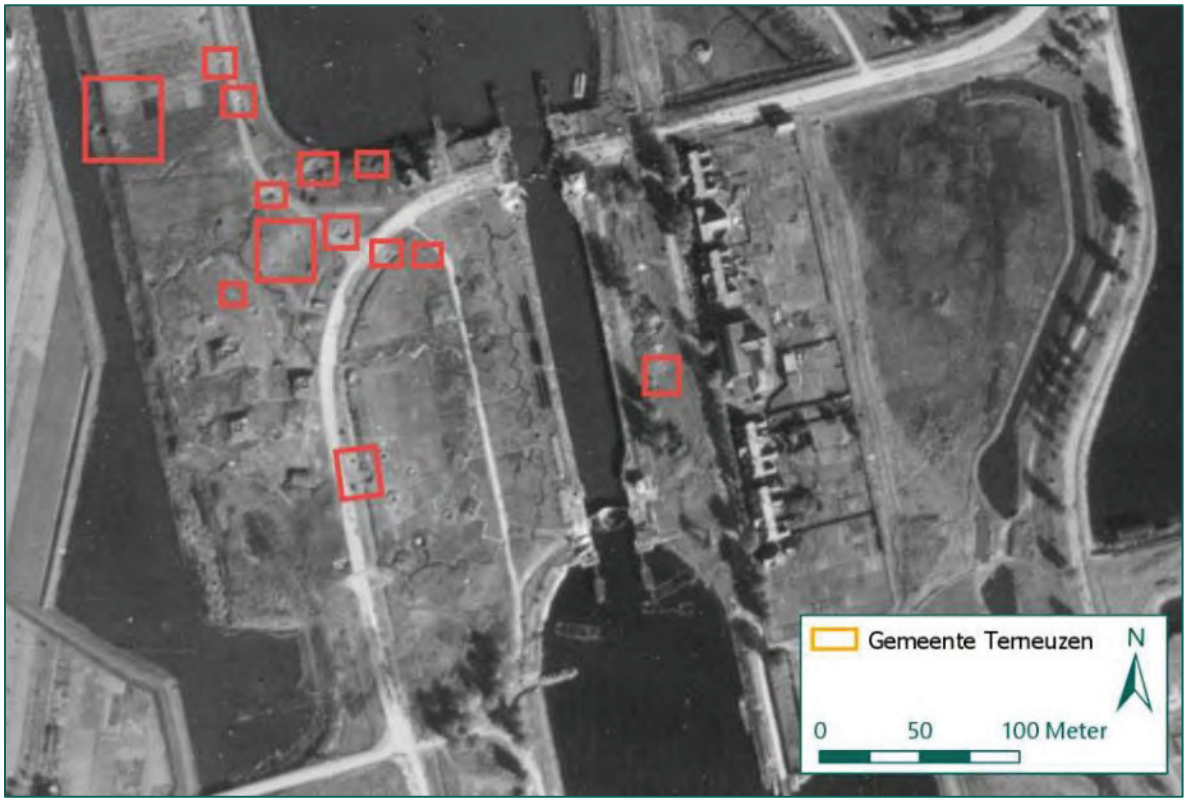
Figuur 101: De trambrug (paars omkaderd), woningen en wegdek (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 12 september 1944. De vernielingen aan de trambrug, die in Figuur 99 waarneembaar zijn, zijn op 12 september 1944 nog niet opgetreden. (Bron luchtfoto: Kadaster).

11.4.4 NCAP

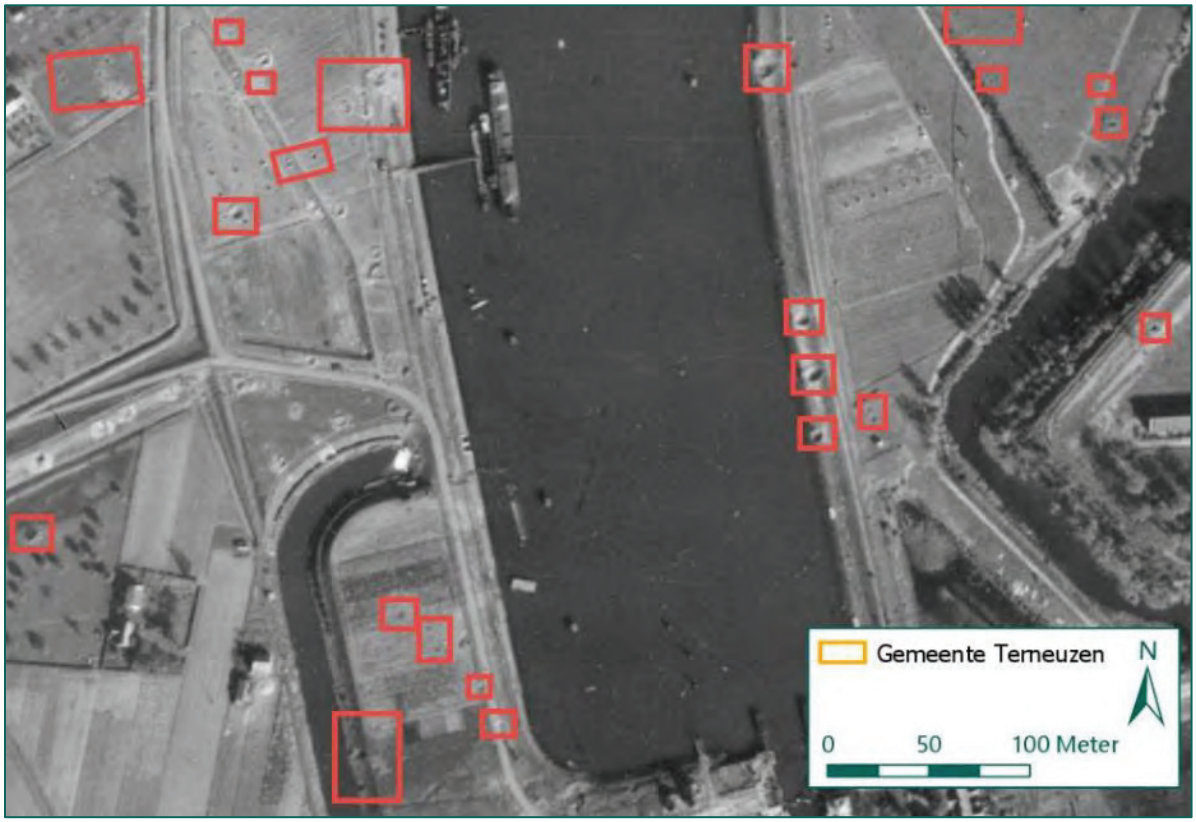
Bij NCAP zijn luchtfoto's besteld van 19 september 1944 en 28 september 1944. De luchtfotoserie van 19 september 1944 is van slechte kwaliteit, aangezien de luchtfoto's zeer donker en onscherp zijn afgedrukt, en kan niet worden gebruikt voor nauwkeurige analyse. De luchtfotoserie van 28 september 1944 is wel van zeer goede kwaliteit en wordt in onderstaande figuren geanalyseerd.

Figuur 102: De vernielde trambrug (paars omkaderd) en schade aan woningen en het wegdek (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 103: Waargenomen kraters bij de Westsluis (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 104: Waargenomen kraters ten noorden van de Westsluis (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 105: Waargenomen kraters in het noordelijk deel van de Westsluis (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 106: Verwoeste woningen bij de Korte Dijkstraat (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. Deze vernielingen waren niet nog niet waarneembaar op een luchtfoto van 12 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 107: Verwoeste woningen bij de Nieuwediepstraat (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. Deze vernielingen waren niet nog niet waarneembaar op een luchtfoto van 12 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

11.4.5 Literatuur

In het boek *Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940-1945* is een luchtfoto aangetroffen die vlak na het bombardement op 16 september 1944 is genomen. Op de luchtfoto is de haven van Terneuzen te zien en is een schip zichtbaar waaruit een enorme rookontwikkeling komt, zie Figuur 108.

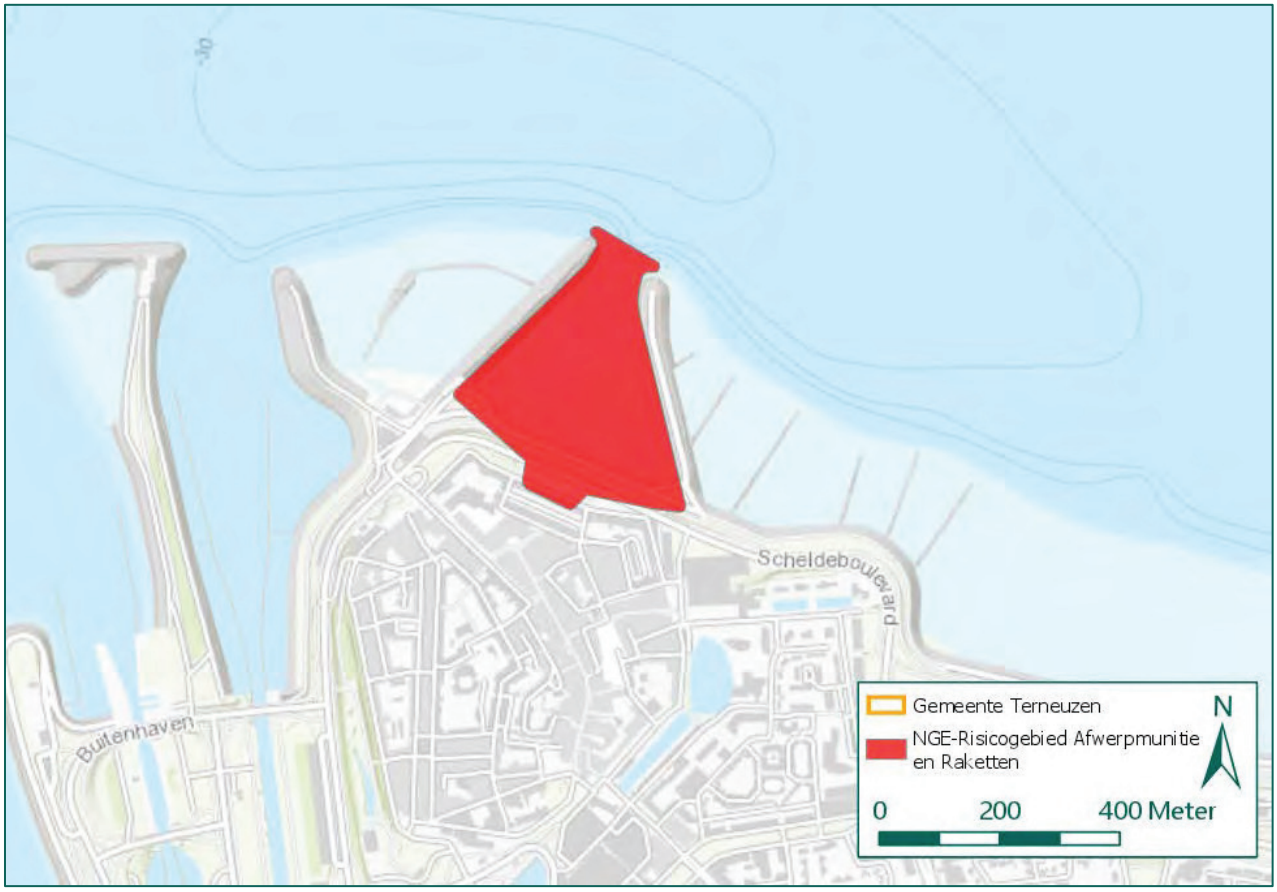

Figuur 108: Een brandend schip in de haven van Terneuzen. (Bron luchtfoto: KOR).

11.4.6 Afbakening NGE-Risicogebieden

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat drie locaties kunnen worden onderscheiden waar bombardementen hebben plaatsgevonden bij Terneuzen in 1940, 1941 en 1944, namelijk het havengebied, de voormalige Westsluis en de stad Terneuzen. De afbakening van deze drie NGE-Risicogebieden vindt in onderstaande paragrafen plaats.

Havengebied

Aan de hand van luchtfotoanalyse kunnen alleen inslagen worden waargenomen op het land. De precieze locaties waar bommen zijn neergekomen in het water bij de haven van Terneuzen kan niet worden bepaald. Daarnaast is gebleken dat de haven van Terneuzen niet alleen in september 1944 het doelwit is geweest van geallieerde bombardementen, maar ook in 1940 en 1941 (zie paragrafen 7.6, 7.7, 8.2, 8.4, 8.5 en 8.8). Vanwege de verschillende bombardementen in het havengebied van Terneuzen kan niet worden uitgesloten dat in het watergebied bommen zijn neergekomen en als blindganger zijn achtergebleven. Derhalve wordt het watergebied in de haven ten tijde van de Tweede Wereldoorlog afgebakend als NGE-Risicogebied. Aangezien het WSCS-OCE geen richtlijnen biedt omtrent bombardementen in watergebied wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 40 lbs, 250 lbs (G.P.), 500 lbs (G.P.) en 1.000 lbs G.P. brisantbommen en 4 lbs brandbommen zijn achtergebleven. Deze kalibers zijn, zoals gebleken is uit het geraadpleegde bronnenmateriaal, in 1940, 1941 en 1944 gebruikt bij bombardementen op het havengebied van Terneuzen. Daarnaast is de haven beschoten met 3 inch luchtgrondraketten met 60 lbs SAP gevechtskop op 16 september 1944. Omdat niet kan worden uitgesloten dat al deze raketten zijn gedetoneerd, dient ook rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers van deze raketten. In Figuur 109 is het NGE-Risicogebied weergegeven.

Figuur 109: NGE-Risicogebied naar aanleiding van luchtaanvallen op de haven van Terneuzen in 1940, 1941 en 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

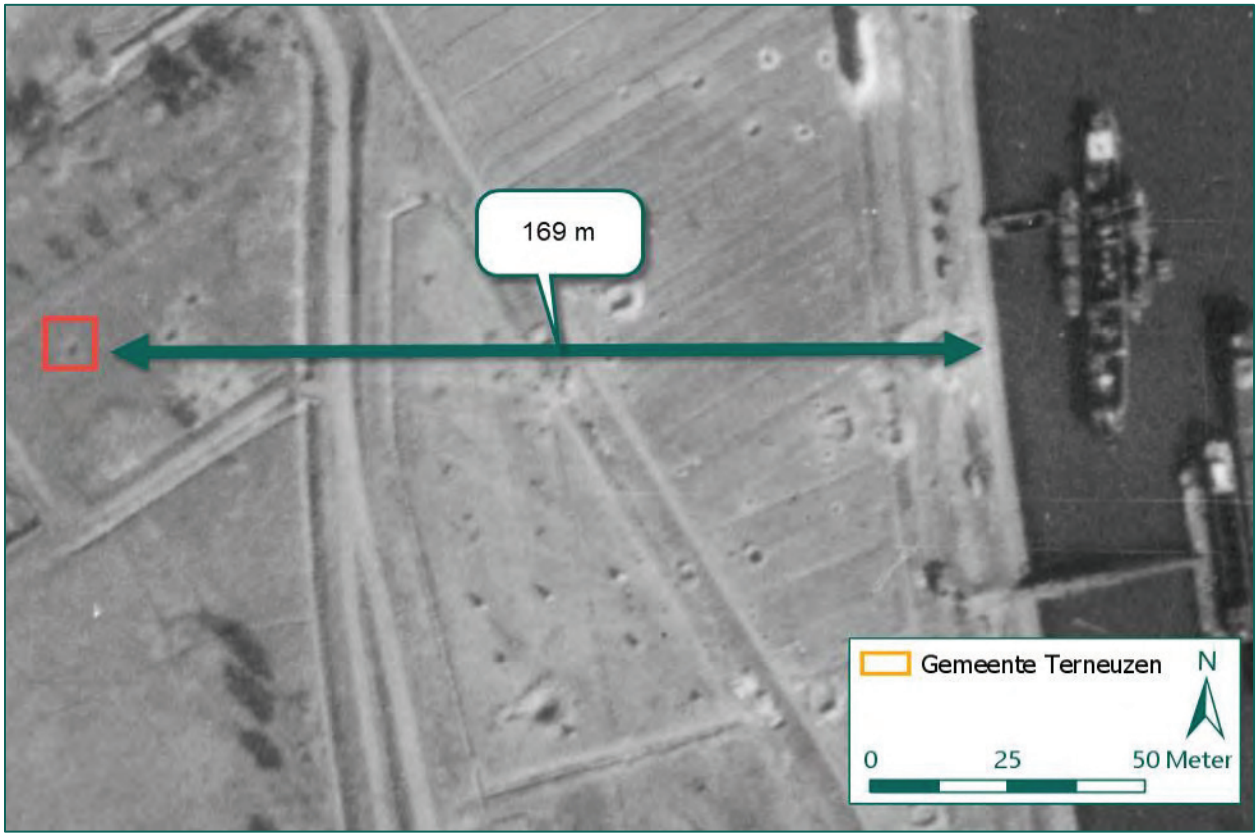
Westsluis

Naast het havengebied kunnen in de Westsluis van Terneuzen geen inslagen worden waargenomen aangezien dit eveneens een watergebied betreft. Derhalve wordt ook het watergebied in de Westsluis als NGE-Risicogebied afgebakend. Daarnaast zijn op de kades langs de Westsluis verschillende kraters waarneembaar, die zijn weergegeven in Figuur 103, Figuur 104 en Figuur 105. De kleinere kraters kunnen tevens het gevolg zijn van artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden op Terneuzen in september 1944, zie paragraaf 14.1. Aangezien niet kan worden uitgesloten dat blindgangers zijn achtergebleven, wordt ter plaatse van de gemeente Terneuzen tevens een NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van de waargenomen bomkraters op luchtfoto's van 28 september 1944. Uit Tabel 7 blijkt dat de bombardementen van 1944 zijn uitgevoerd door Boston middelzware bommenwerpers en Typhoon en Spitfire jachtbommenwerpers. Het WSCS-OCE biedt verschillende afbakeningsrichtlijnen, afhankelijk van het type toestel, zie onderstaande tabel.

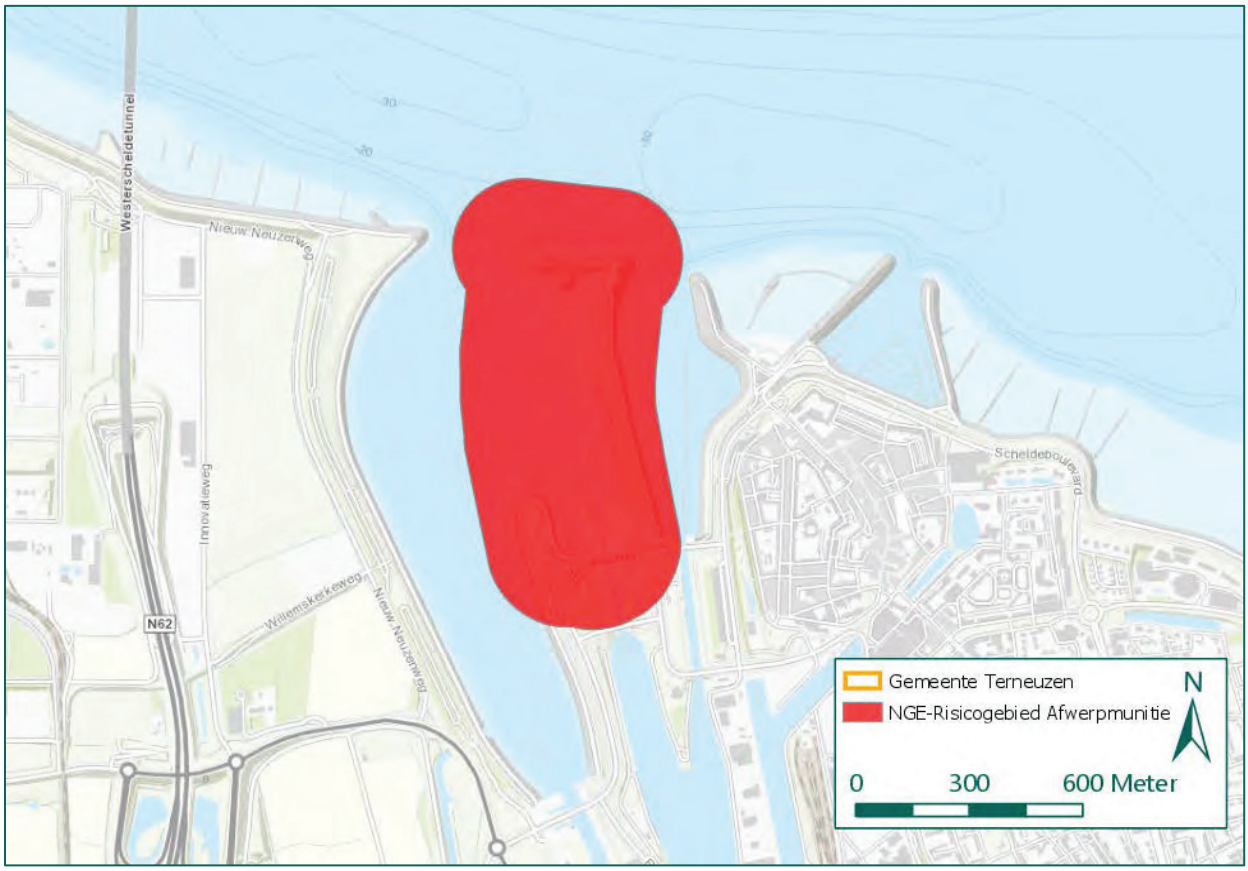
Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
Tapijtbombardement	Gebied dat is getroffen door een bombardement met middelzware en/of zware bommenwerpers, met als doel om schade aan te richten over een groot gebied.	Op basis van analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Duikbombardement op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 181 meter gemeten vanuit het hart van het doel.
Duikbombardement op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een bombardement met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 91 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn.

Tabel 8: Richtlijnen uit het WSCS-OCE omtrent bombardementen.

De richtlijnen uit Tabel 8 kunnen niet worden toegepast voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bombardementen in september 1944. Omdat het havengebied voornamelijk uit water bestaat, kan geen maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagenpatroon bepaald worden. Daarnaast kan tevens niet specifiek worden aangeduid wat het doelwit was van de jachtbommenwerpers tijdens hun bombardementen nabij de Westsluis. Om deze reden wordt naar aanleiding van de bombardementen in september 1944 situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend. Dit NGE-Risicogebied is bepaald door de afstand te meten vanaf de kade van de Westsluis tot aan de buitenste inslag van een inslagenpatroon ten westen van de Westsluis, zie Figuur 110. Deze afstand bedraagt 169 meter. Tevens is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter en de horizontale verplaatsing van de NGE van afwerpmunitie in de grond van 8 meter. Het NGE-Risicogebied is derhalve bepaald door 187 meter te projecteren rondom de kades van de Westsluis. Daarnaast is het watergebied in de Westsluis als NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 40 lbs, 250 lbs (G.P.), 500 lbs (G.P.) en 1.000 lbs G.P. brisantbommen en 4 lbs brandbommen zijn achtergebleven, aangezien deze kalibers, zoals gebleken is uit het geraadpleegde bronnenmateriaal, in 1940, 1941 en 1944 zijn gebruikt bij bombardementen op de Westsluis van Terneuzen.

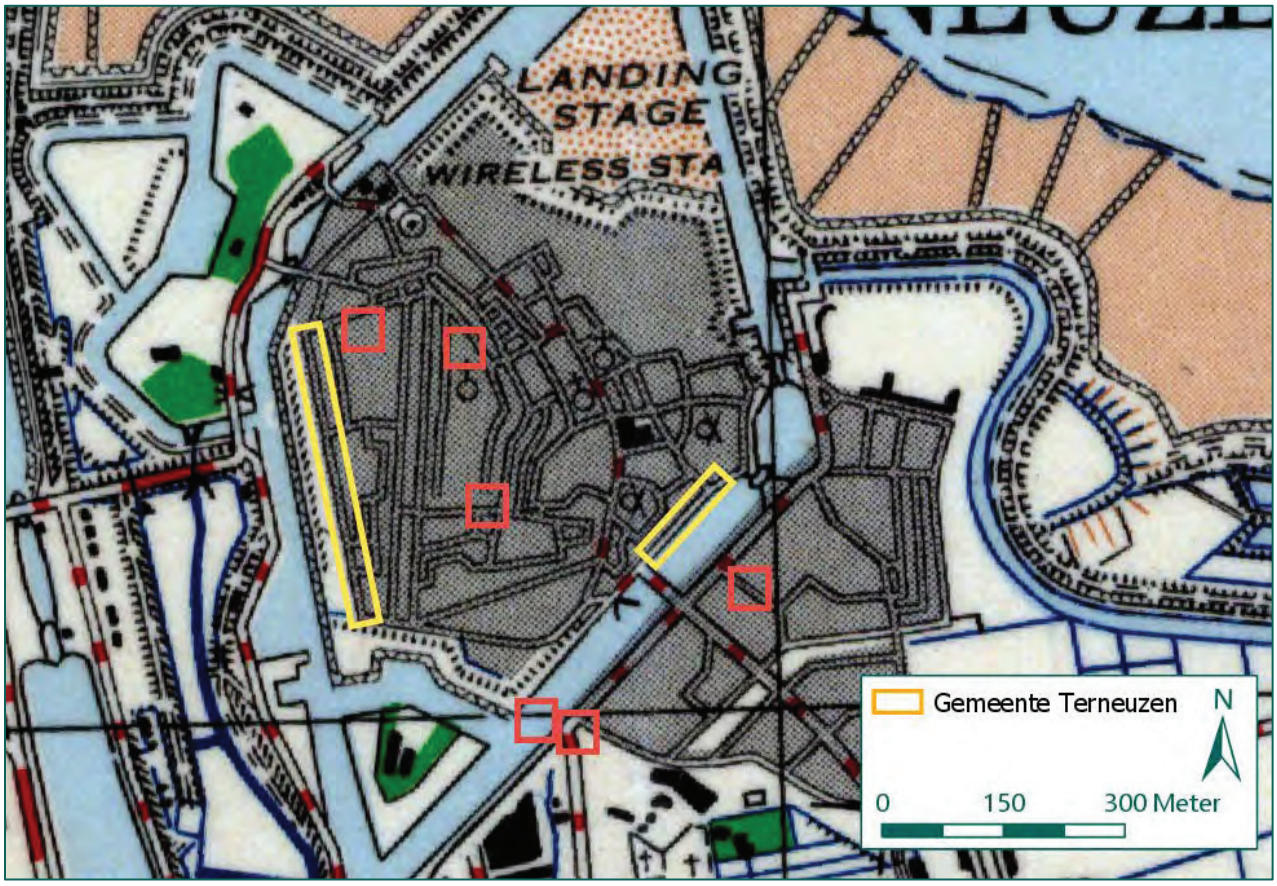
Figuur 110: De afstand tussen de buitenste inslag (rood omkaderd) ten westen van de kade van de Westsluis van Terneuzen op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 111: NGE-Risicogebied naar aanleiding van bombardementen in de Westsluis van Terneuzen. (Bron ondergrond: ESRI).

Stad Terneuzen

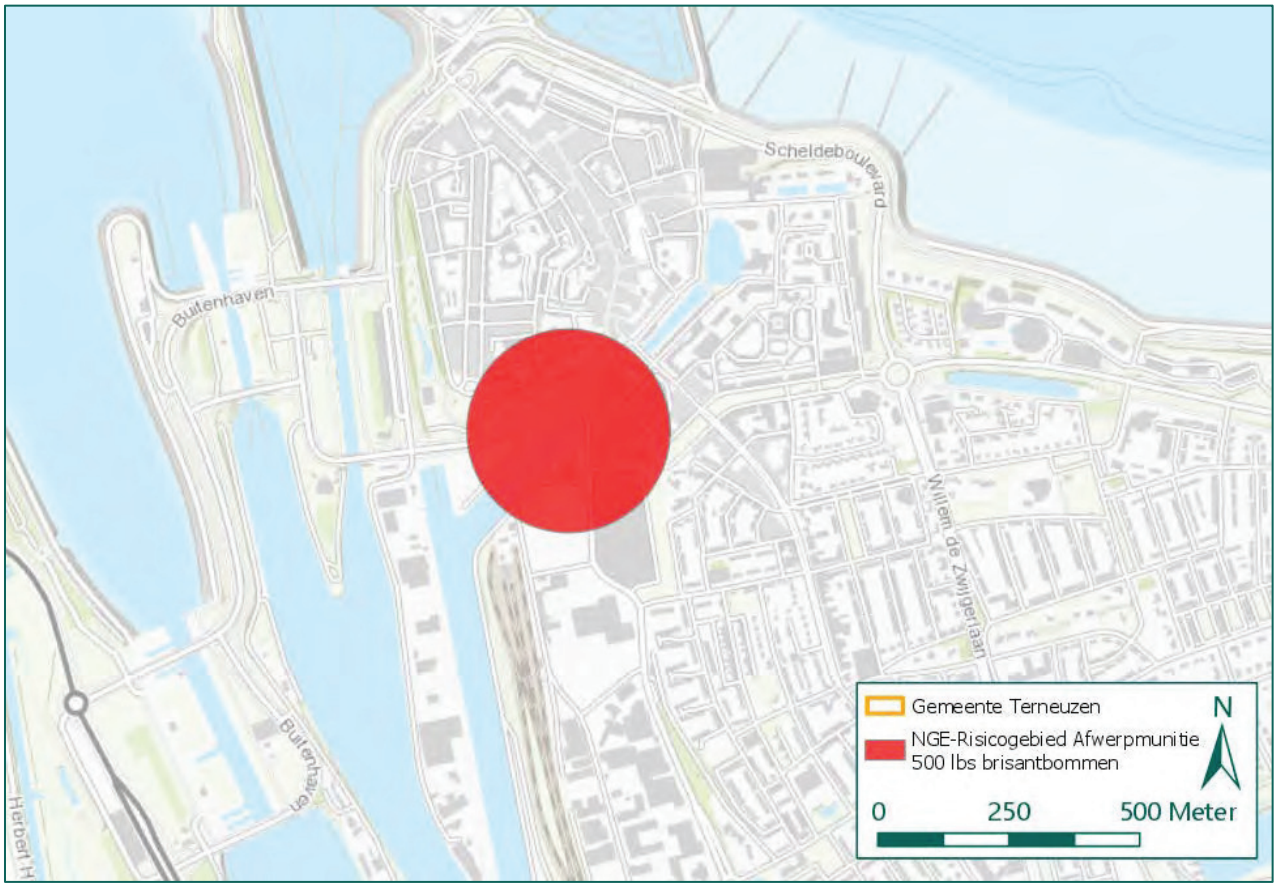
Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal en de (lucht)foto's is gebleken dat op 15, 16 en 17 september 1944 verschillende bommen neerkwamen in de stad Terneuzen. Dat niet alle bommen zijn gedetoneerd blijkt uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) en de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5), waarin melding wordt gemaakt van een achtergebleven blindganger in Terneuzen in 1987. Deze blindganger lag onder de woning aan de Schoollaan 23 en zou in 1944 zijn ingeslagen. De bom was via de achtergevel van de woning in de bodem onder de woning terechtgekomen. Kort na de bevrijding heeft een ruimploeg getracht het explosief te verwijderen, maar aangezien de bom te diep in de grond lag, werd de vliegtuigbom niet verwijderd. Op 9 maart 1987 heeft de EOD onderzoek gedaan en werd een Britse vliegtuigbom van het kaliber 500 lbs aangetroffen. Deze bom werd door de EOD onschadelijk gemaakt. In Figuur 112 zijn alle locaties weergegeven op de geallieerde stafkaart waar bommen zijn neergekomen volgens het geraadpleegde bronnenmateriaal en de (lucht)foto's in de stad Terneuzen in 1944.

Figuur 112: Locaties waar bommen neerkwamen (rood omkaderd) en locaties waar schade is gemeld (geel omkaderd) naar aanleiding van de bombardementen in september 1944, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Het bombardement 15 september 1944 werd uitgevoerd door Boston middelzware bommenwerpers. Voor de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van dit bombardement schrijft het WSCS-OCE voor dat het inslagenpatroon dient te worden geanalyseerd. In de binnenstad van Terneuzen is dat echter niet mogelijk, aangezien niet met zekerheid kan worden gesteld welke inslagen door welk toestel zijn veroorzaakt. Ook bij de bombardementen op 16 en 17 september 1944, die door jachtbommenwerpers zijn uitgevoerd, kan geen inslagenpatroon worden bepaald aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal of de (lucht)foto's. Naar aanleiding van de bombardementen op de binnenstad van Terneuzen op 16 en 17 september 1944 kan slechts één specifiek doelwit aangeduid worden, namelijk de getroffen trambrug. Conform de richtlijn van het WSCS-OCE wordt 181 meter geprojecteerd rondom dit doelwit, waarbij tevens 5 meter (cartografische onnauwkeurigheid) en 8 meter (horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem) wordt toegevoegd. De trambrug is getroffen op 16 september 1944, zo blijkt uit het

geraadpleegde bronnenmateriaal, en op deze dag werden door Typhoon jachtbommenwerpers brisantbommen van het kaliber 500 lbs afgeworpen. NGE van dit kaliber kunnen worden aangetroffen binnen het NGE-Risicogebied dat is weergegeven in Figuur 113.

Figuur 113: NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement op de trambrug op 16 september 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Naast de trambrug en omgeving kwamen op 16 en 17 september 1944 tevens bommen terecht op woningen in de Kortestraat en de Nieuwediepstraat, achter de kerk en onder de woning Schoollaan 23, zie Figuur 112. Het is niet duidelijk wat de doelwitten waren van deze bombardementen. In de ORB's van de Britse luchtmacht wordt enkel vermeld dat de Westsluis en het havengebied van Terneuzen en daarin gelegen schepen het doelwit waren van de vliegtuigen. Daarnaast maakten de piloten die de bombardementen uitvoerden geen melding dat zij (bewust) enkele bommen in de binnenstad van Terneuzen hebben afgeworpen. Het aanduiden van een zogenaamde 'Pin Point Target' kan derhalve niet worden bepaald.

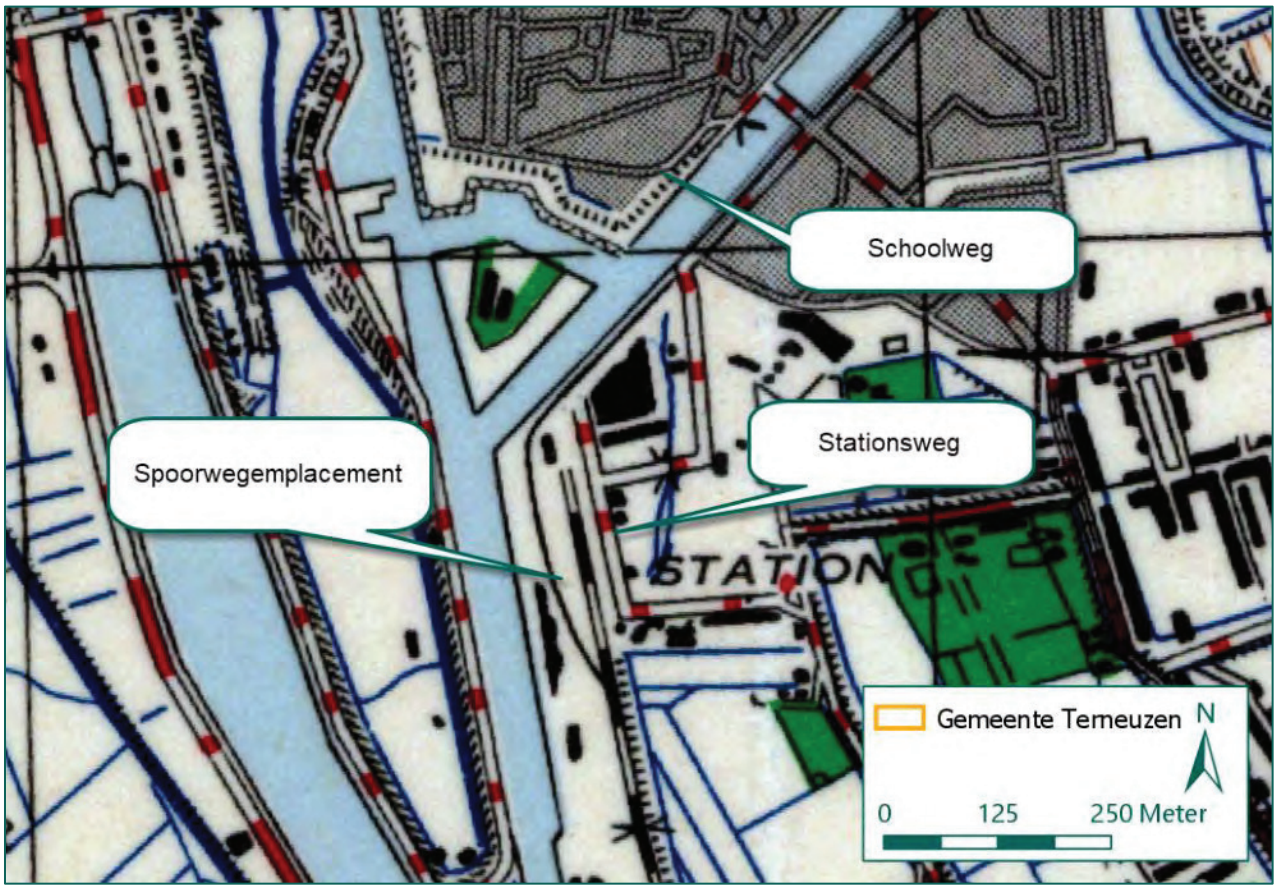
Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan worden geconcludeerd dat bij de woningen in de Kortestraat en de Nieuwediepstraat bommen zijn gedetoneerd. De locatie waar een bom 'achter de kerk' neerkwam kan niet worden achterhaald. De melding van de blindganger bij de Schoollaan 23 uit het archiefmateriaal en de munitieruimrapporten van de EOD maakt duidelijk dat blindgangers binnen het stedelijk gebied van Terneuzen werden opgemerkt door burgers/gemeentelijk personeel. Voor het specifiek afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van de, op ruime afstand, van elkaar gelegen meldingen van inslagen is de informatie uit het geraadpleegde bronnenmateriaal te summier. Er kan geen exact gebied aangeduid worden waar en of er eventueel blindgangers zijn achtergebleven naar aanleiding van de inslaglocaties.

Conclusie

Naar aanleiding van de bombardementen in 1940, 1941 en 1944 op het havengebied, de Westsluis en de stad Terneuzen zijn verschillende NGE-Risicogebieden afgebakend.

11.5 RAKETBESCHIETING OP SPOORWEGGESCHUT OP 11 SEPTEMBER 1944

Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat acht Typhoon jachtbommenwerpers van No. 182 Squadron een stuk kustgeschut, dat was gemonteerd op een treinwagen, in Terneuzen aanvielen om 14.35 uur. De aanval werd uitgevoerd met 63 raketten en de piloten namen waar dat vier salvo's het geschut troffen en de overige raketten in de buurt van het doelwit terecht kwamen. Volgens het boek *Vijf woelige jaren 1940-1945* (zie bijlage 2) werden in de middag bommen geworpen in Terneuzen, waarbij de loods van de familie De Meyer, de Stationsweg en de Schoolweg werden getroffen. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) staat beschreven dat er burgers om waren gekomen door een bombardement bij de Schoolweg. Aangezien in de ORB's geen beschrijving staat van een bombardement in de omgeving van de genoemde locaties op 11 september 1944, wordt geconcludeerd dat de schade is veroorzaakt door de raketten die zijn afgeschoten in de richting van het stationsemplacement. De genoemde locaties zijn weergegeven in Figuur 114. De precieze locatie van de loods van de familie De Meyer is niet bekend.

Figuur 114: Locaties waar raketten neerkwamen op 11 september 1944. (Bron ondergrond: Kadaster).

In de Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland is een foto aangetroffen van een verwoeste loods op het stationsemplacement van Terneuzen, zie Figuur 115. Er staat niet expliciet bij vermeld waardoor en op welke datum de schade is veroorzaakt. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's, die dateren van 12 en 28 september 1944, zijn verschillende inslagen waarneembaar bij het spoorwegemplacement, zie Figuur 116 en Figuur 117. Daarnaast is ook de verwoeste loods op het stationsemplacement zichtbaar. De locatie waar het kustgeschut op de trein zou hebben gestaan kan niet worden waargenomen.

Figuur 115: Foto van de verwoeste loods op het spoorwegemplacement van Terneuzen. (Bron: Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, Recordnummer 32529).

Figuur 116: Inslagen van gedetoneerde raketten (rood omkaderd) en de verwoeste loods (geel omkaderd) op een luchtfoto d.d. 12 september 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

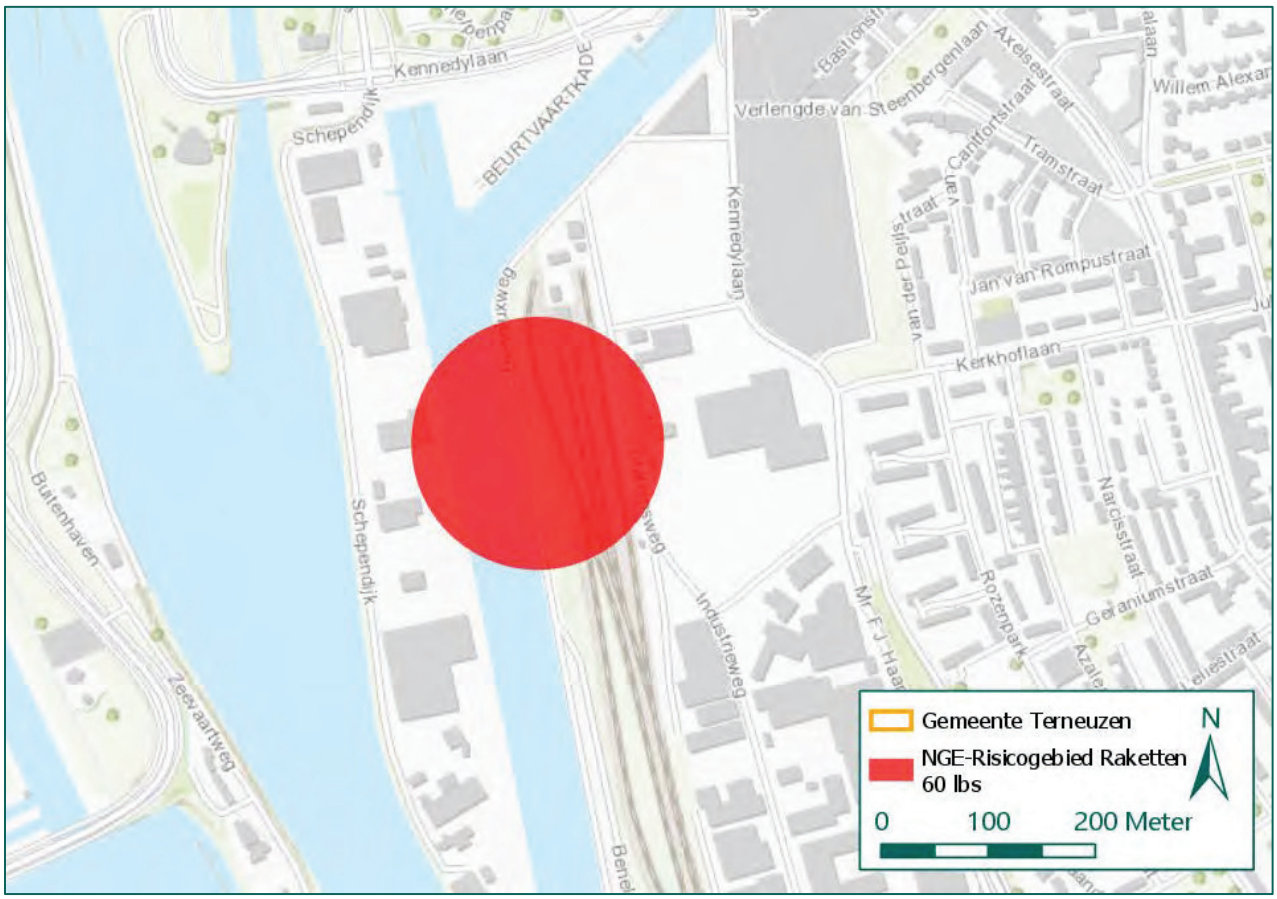
Figuur 117: Een aanvullend waargenomen krater (rood omkaderd), die op de luchtfoto van 12 september 1944 niet waarneembaar was door schaduw, op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

In totaal zijn 63 raketten met een gevechtskop van 60 lbs afgevuurd op het stationsemplacement op 11 september 1944. Aangezien aan de hand van de luchtfoto's niet precies kan worden bepaald waar alle raketten zijn neergekomen, dient rekening gehouden te worden met achtergebleven blindgangers van raketten met een gevechtskop van 60 lbs. Vandaar dat naar aanleiding van de raketbeschieting op 11 september 1944 een NGE-Risicogebied wordt afgebakend binnen de gemeente Terneuzen. Het WSCS-OCE biedt twee richtlijnen, zie onderstaande tabel.

Indicatie	Algemene omschrijving	Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
Raketbeschieting inslagenpatroon bekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers.	Op basis van een analyse van het inslagenpatroon wordt de maximale afstand tussen twee opeenvolgende inslagen binnen een inslagpatroon bepaald. Het verdachte gebied wordt afgebakend door deze afstand te projecteren op de buitenste inslagen van het inslagenpatroon. Dat is exclusief de eventuele horizontale verplaatsing van de buitenste blindganger binnen het inslagenpatroon.
Raketbeschieting op zgn. 'Pin Point Target', inslagenpatroon onbekend	Gebied dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om een vooraf bepaald specifiek object te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 108 meter gemeten vanuit het hart van het doel.
Raketbeschieting op zgn. 'Line Target', inslagenpatroon onbekend	Lineair gebied, nabij een spoorlijn, dat is getroffen door een raketbeschieting met jachtbommenwerpers, met als doel om de spoorlijn of treinstel op deze spoorlijn te treffen.	Het verdachte gebied wordt bepaald door een afstand van 80 meter gemeten vanuit het hart van de spoorlijn.

Tabel 9: Richtlijnen uit het WSCS-OCE omtrent raketbeschietingen waarvan het inslagenpatroon onbekend is.

Aan de hand van de luchtfoto's kunnen geen opeenvolgende inslagen worden bepaald binnen een inslagenpatroon. De inslagen liggen verspreid bij de loods, waardoor niet met zekerheid opeenvolgende inslagen kunnen worden aangeduid. Derhalve wordt de richtlijn bij een raketbeschieting op een zogenaamde 'Pin Point Target' gehanteerd voor de afbakening van het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de raketbeschieting op 11 september 1944. Het doelwit dat werd vermeld in de ORB's, namelijk het spoorweggeschut, kan niet worden aangeduid aan de hand van luchtfoto's, maar gezien de schade aan de loods en de nabijgelegen inslagen, wordt de verwoeste loods als doelwit van de raketbeschieting aangeduid. Rondom deze locatie is 108 meter geprojecteerd, met daarnaast 5 meter in verband met de cartografische onnauwkeurigheid en 5 meter in verband met de horizontale verplaatsing van een raket met een gevechtskop van 60 lbs in de grond. Het NGE-Risicogebied is afgebeeld in Figuur 118.

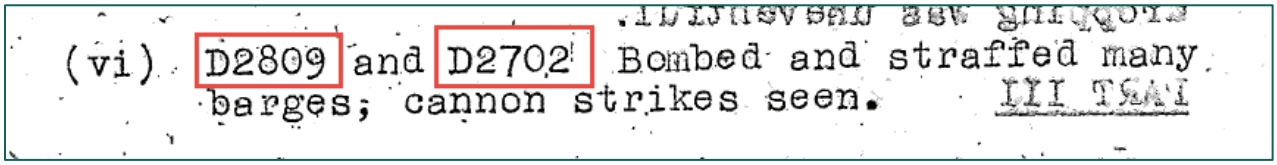
Figuur 118: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de raketbeschieting op het spoorwegemplacement op 11 september 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de raketbeschieting op het spoorwegemplacement op 11 september 1944 is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen raketten met een gevechtskop van 60 lbs in de bodem zijn achtergebleven.

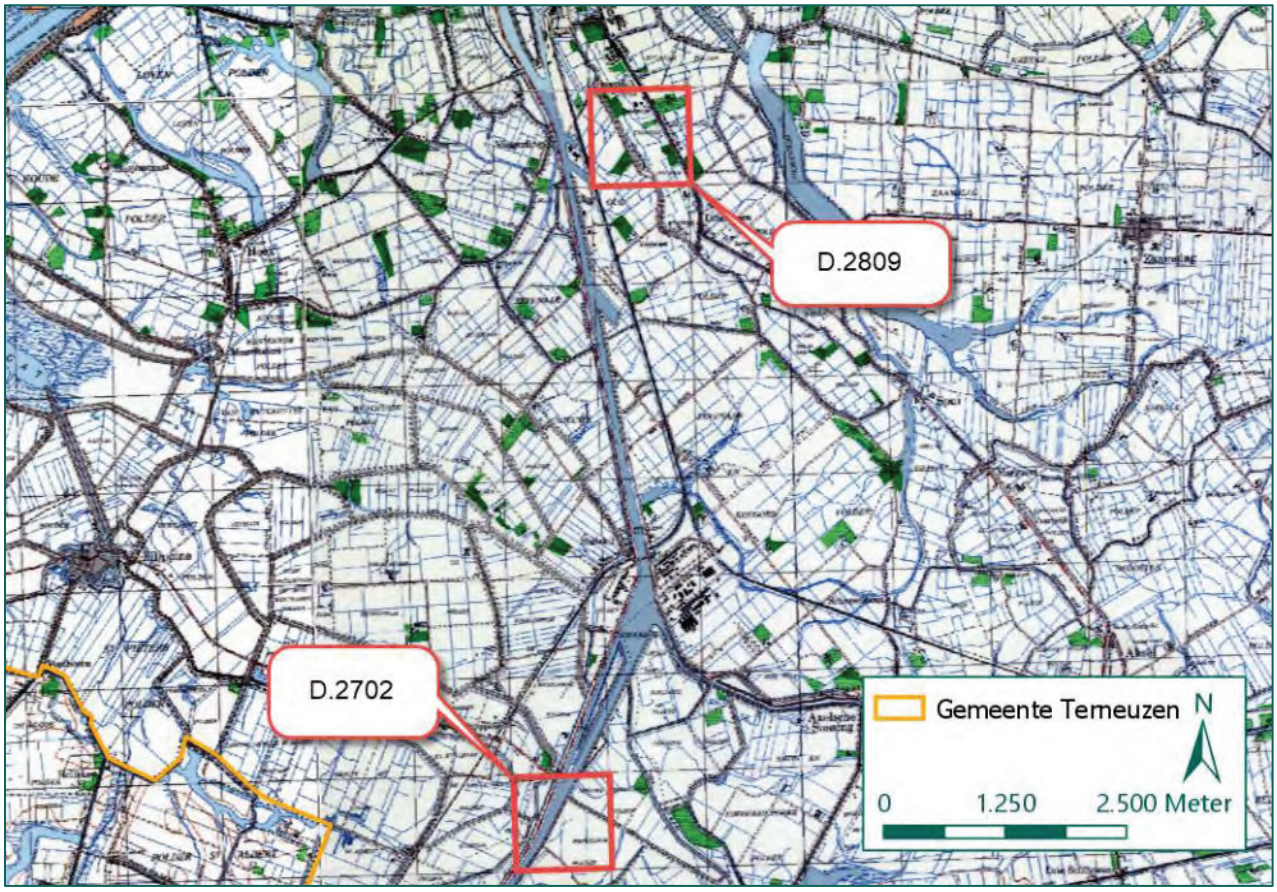
11.6 LUCHTAANVALLEN OP SCHEPEN IN HET KANAAL GENT-TERNEUZEN IN DE NACHT VAN 11 OP 12 SEPTEMBER 1944

Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is gebleken dat in de nacht van 11 op 12 september 1944 twintig Mosquito bommenwerpers werden uitgestuurd om onder meer schepen in de omgeving van Terneuzen aan te vallen. Deze bommenwerpers maakten deel uit van No. 305 Squadron en No. 613 Squadron van 2 Group en waren onderdeel van Second Tactical Air Force (2TAF). Volgens de rapportage van 2 Group werden binnen de kaartvierkanten D.2809 en D.2702 sleepboten gebombardeerd en beschoten met boordgeschut, zie Figuur 119.

(vi) D2809 and D2702 Bombed and straffed many barges; cannon strikes seen.

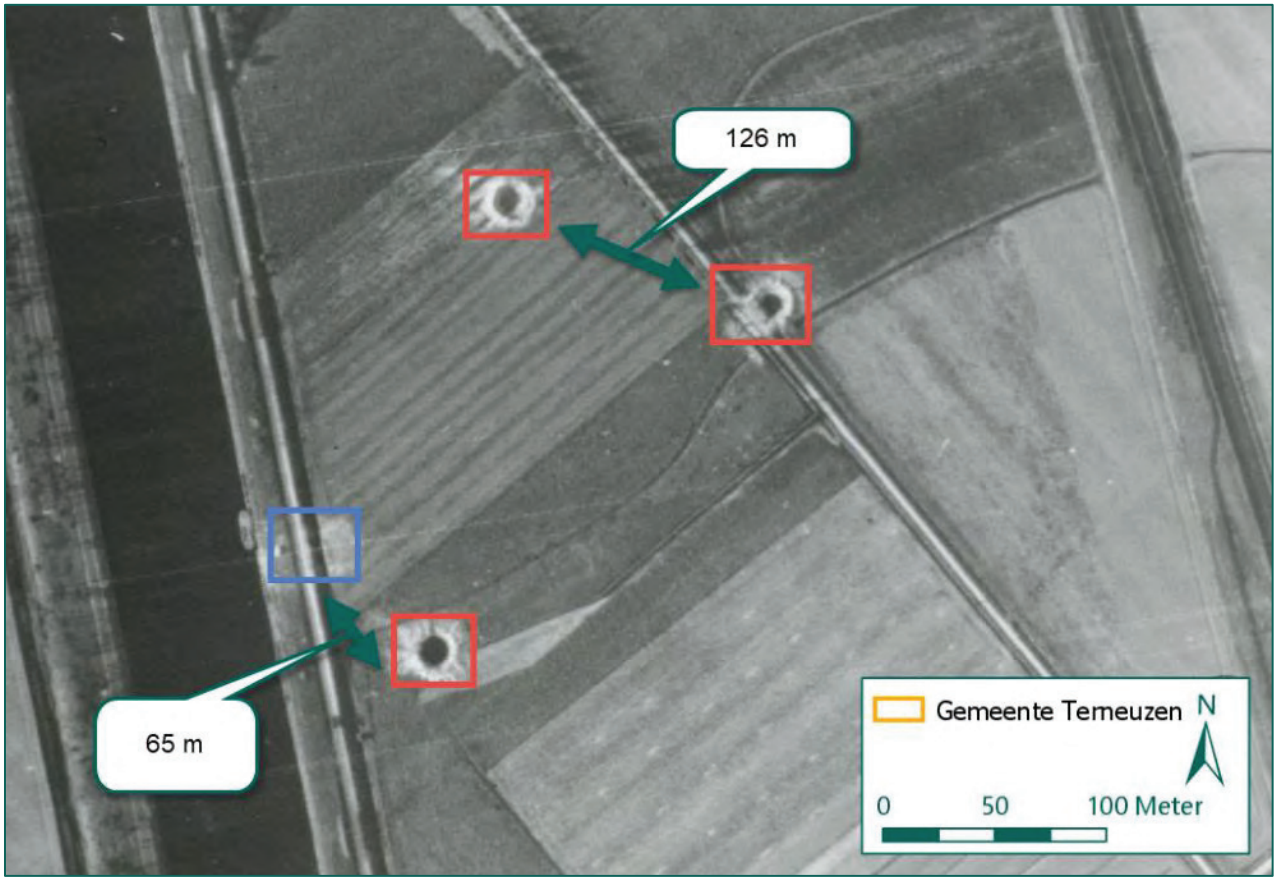
Figuur 119: Uitsnede van een ORB van No. 2 Group van Second Tactical Air Force (2TAF) van de nacht van 11 op 12 september 1944. (Bron: TNA, AIR 25/43).

In de rapportages van de piloten van No. 305 Squadron en No. 613 Squadron wordt geen melding gemaakt van luchtaanvallen bij kaartvierkanten D.2809 en D.2702. In het overige bronnenmateriaal is eveneens geen aanvullende informatie gevonden met betrekking tot de luchtaanvallen in de nacht van 11 op 12 september 1944. Afgaande op de rapportage van 2 Group van Second Tactical Air Force (2TAF) vonden de luchtaanvallen binnen de volgende kaartvierkanten plaats, zie Figuur 120.

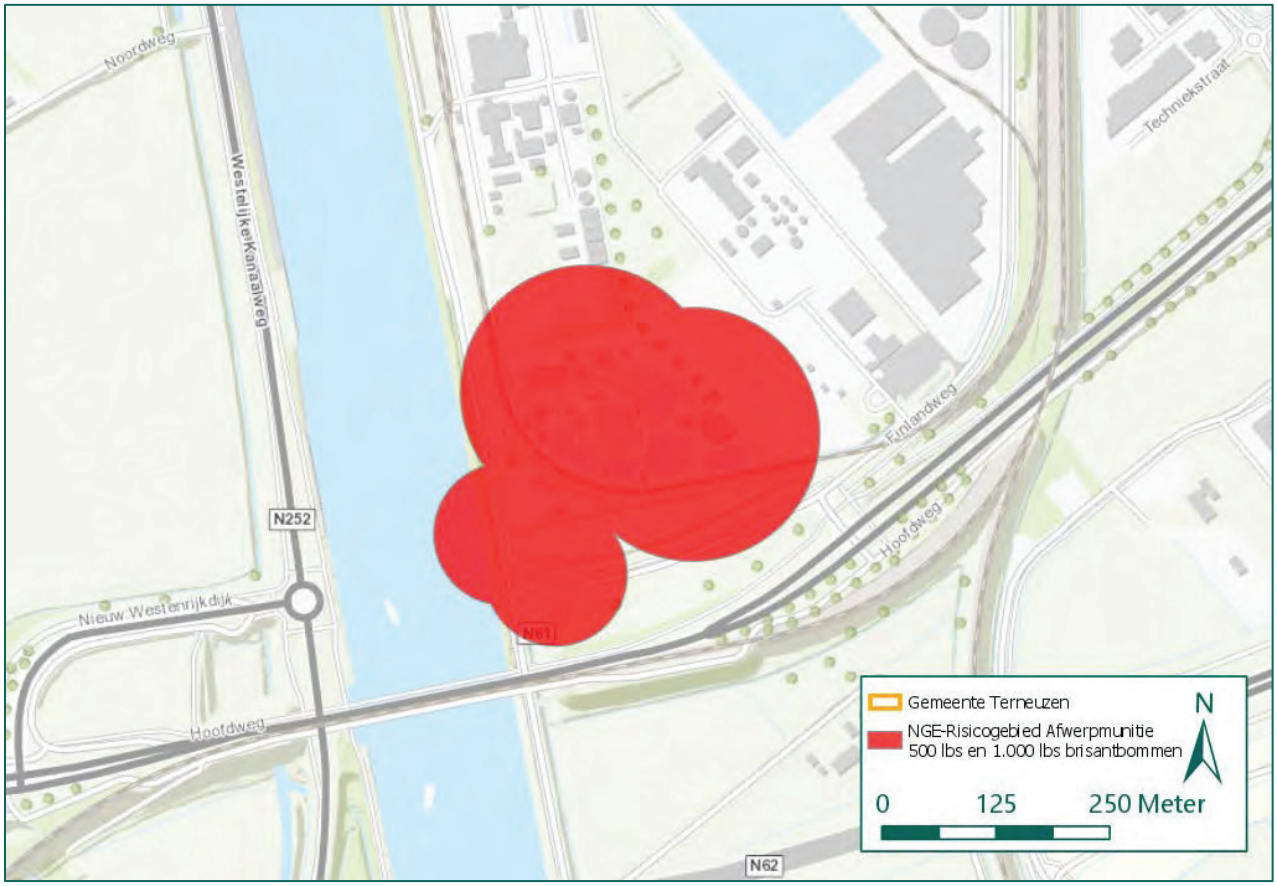
Figuur 120: Kaartvierkanten D.2702 en D.2809, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Aan de hand van luchtfotoanalyse is getracht te bepalen of mogelijk inslagen of verstoringen waarneembaar zijn die duiden op het detoneren van vliegtuigbommen. REASeuro beschikt over luchtfoto's die voor de luchtaanval zijn genomen, namelijk van 28 maart 1944, 20 juli 1944 en 6 augustus 1944. Deze luchtfoto's zijn vergeleken met luchtfoto's van 12 september 1944. In de omgeving van het kaartvierkant D.2702 zijn geen verstoringen waarneembaar in de omgeving van het onderzoeksgebied die mogelijk verband houden met het detoneren van vliegtuigbommen. Daarnaast kan in watergebied niet worden waargenomen waar vliegtuigbommen terecht zijn gekomen. Ten zuiden van kaartvierkant D.2809 zijn wel drie bomkraters en één vermoedelijke bomkrater zichtbaar, zie Figuur 121.

Figuur 121: Bomkraters (rood omkaderd) en een verstoring (blauw omkaderd) met onderlinge afstanden op een luchtfoto d.d. 12 september 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Aangezien in september 1944 verschillende bombardementen werden uitgevoerd in de omgeving van Terneuzen, kan niet met zekerheid worden gezegd dat bomkraters zijn veroorzaakt door het bombardement in de nacht van 11 op 12 september 1944. Er kan echter niet worden uitgesloten dat in de nabijheid van de bomkraters een blindganger is terechtgekomen en in de grond is achtergebleven, omdat de precieze bommenlast niet kan worden vastgesteld. Derhalve wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. De bomkraters zijn te verdelen in twee inslagenpatronen, namelijk een noordelijke en een zuidelijke. Door de afstand tussen de bomkraters en/of de verstoring te projecteren rondom de inslagen is het NGE-Risicogebied bepaald. Deze afstanden zijn weergegeven in Figuur 121. Deze afstanden zijn, samen met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en 8 meter wegens de horizontale verplaatsing van het NGE binnen de grond, geprojecteerd om de inslagen. Aangezien de kraters een doorsnede hebben van 13 meter, wordt verwacht dat binnen het NGE-Risicogebied NGE van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs t/m 1.000 lbs brisantbommen kunnen zijn achtergebleven. In Figuur 122 is het NGE-Risicogebied weergegeven.

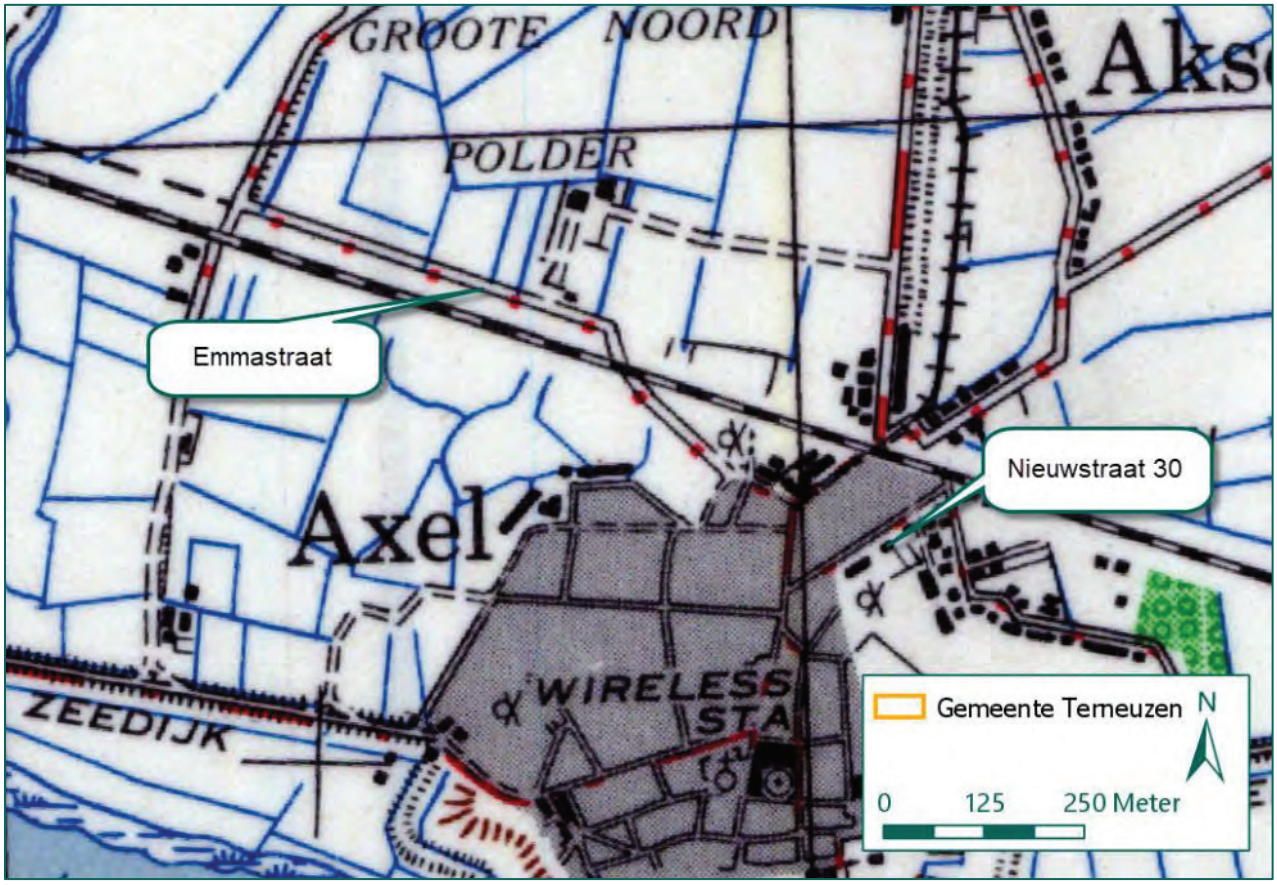
Figuur 122: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de waargenomen bomkraters. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de luchtaanvallen in de nacht van 11 op 12 september 1944 en de waargenomen bomkraters en verstoring op een luchtfoto van 12 september 1944 is een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van de kalibers 500 lbs en 1.000 lbs brisantbommen zijn achtergebleven.

11.7 BOMBARDEMENT OP AXEL OP 16 SEPTEMBER 1944

Op 16 september 1944 kwamen bommen neer in Axel, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). De woning aan de Nieuwstraat 30 stortte als gevolg van het bombardement ineen. Daarnaast kwamen bommen neer achter de Emmastraat, dat ten tijde van de Tweede Wereldoorlog nog bouwland was. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht blijkt dat twaalf Spitfire jachtbommenwerpers tussen 15.20 uur en 16.20 uur een bombardement uitvoerden op Duitse geschutopstellingen bij Axel. In totaal wierpen zij 12 x 500 lbs brisantbommen af, die volgens de waarnemingen van de piloten op het doelwit terecht kwamen. In Figuur 123 zijn de genoemde locaties, waar volgens de literatuur bommen neerkwamen, afgebeeld.

Figuur 123: De Nieuwstraat 30 en Emmastraat, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

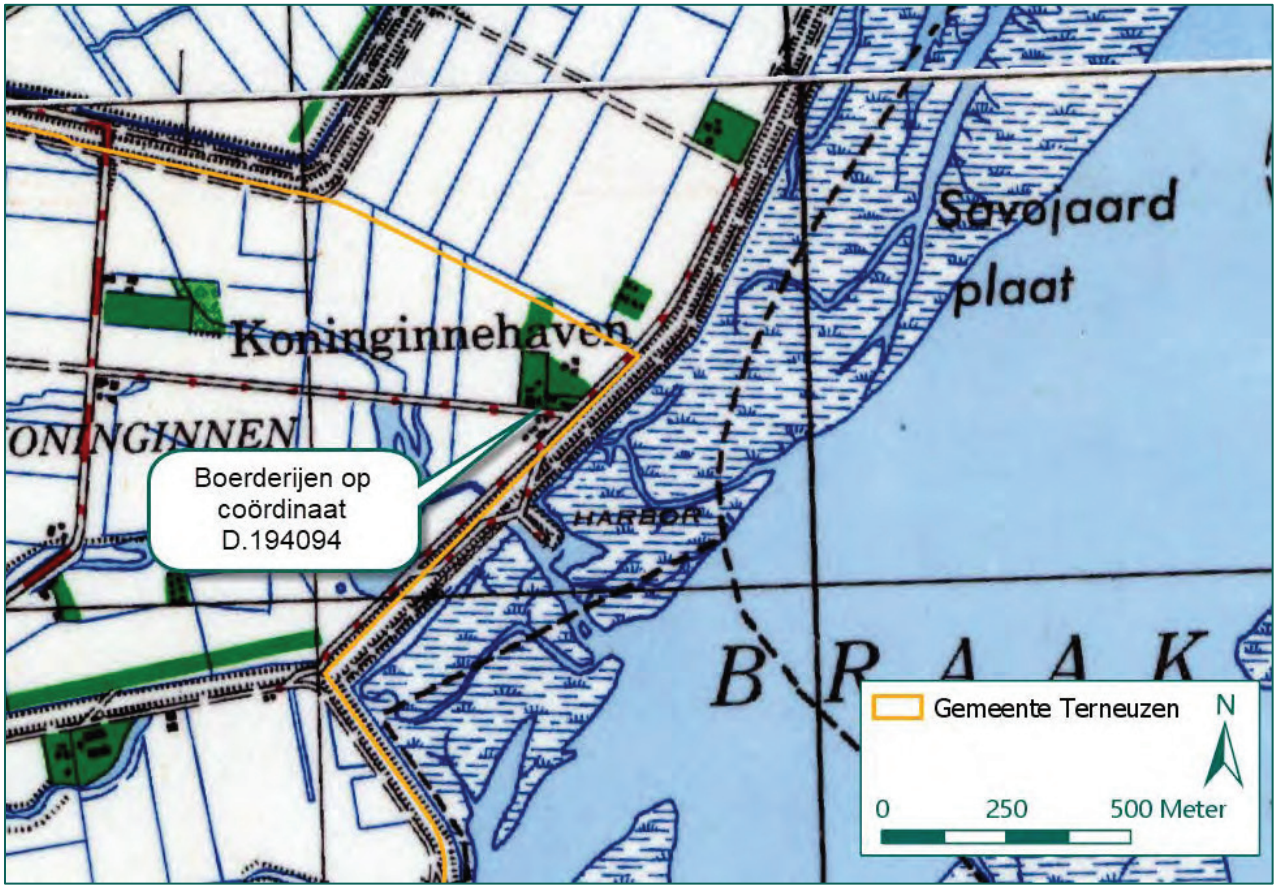
Er zijn bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) geen luchtfoto's aangetroffen die kort na het bombardement op 16 september 1944 zijn genomen. Derhalve kan niet aan de hand van luchtfoto's worden vastgesteld waar precies op 16 september 1944 bommen neerkwamen bij Axel. Daarnaast is onduidelijk waar precies de Duitse geschutopstellingen waren opgesteld, die door de Spitfire jachtbommenwerpers zouden zijn bestookt. Aangezien specifieke informatie ontbreekt over de locaties waar de bommen neerkwamen op 16 september 1944, kan geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Conclusie

Naar aanleiding van het bombardement op 16 september 1944 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

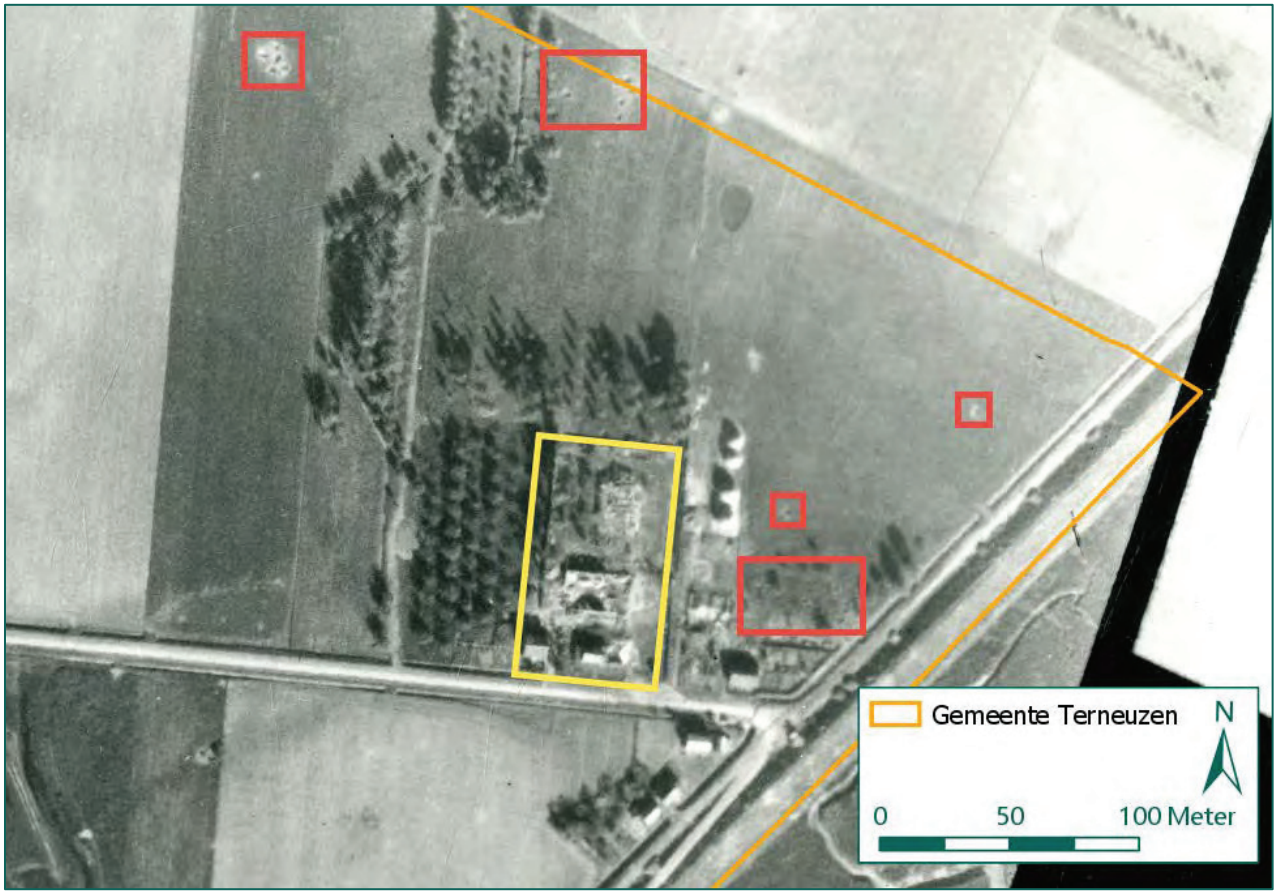
11.8 LUCHTAANVAL BIJ KONINGINNEHAVEN OP 26 SEPTEMBER 1944

Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat acht Typhoon jachtbommenwerpers een luchtaanval uitvoerden op een aantal boerderijen bij Koninginnehaven op het coördinaat D.194094. Tussen 16.05 uur en 17.05 uur voerden eerst vier Typhoons van No. 197 Squadron een bombardement uit op de boerderijen met 8 x 500 lbs brisantbommen. Vervolgens beschoten de Typhoons van No. 263 Squadron de boerderijen met raketten en boordgeschut, waarna de explosie van een munitieopslag en vuur werden waargenomen door de piloten. De boerderijen bij het gemelde coördinaat zijn weergegeven in Figuur 124 op de geallieerde stafkaart.

Figuur 124: De aangevallen locatie, zoals blijkt uit de ORB's van de Britse luchtmacht, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto van 5 oktober 1944 zijn de gevolgen van deze luchtaanval nog steeds duidelijk waarneembaar. De boerderijen zijn verwoest als gevolg van deze luchtaanval en in de nabijheid van de boerderijen zijn verschillende inslagen waarneembaar die vermoedelijk veroorzaakt zijn door het detoneren van raketten met een gevechtskop van 60 lbs. In Figuur 125 is de luchtfoto afgebeeld.

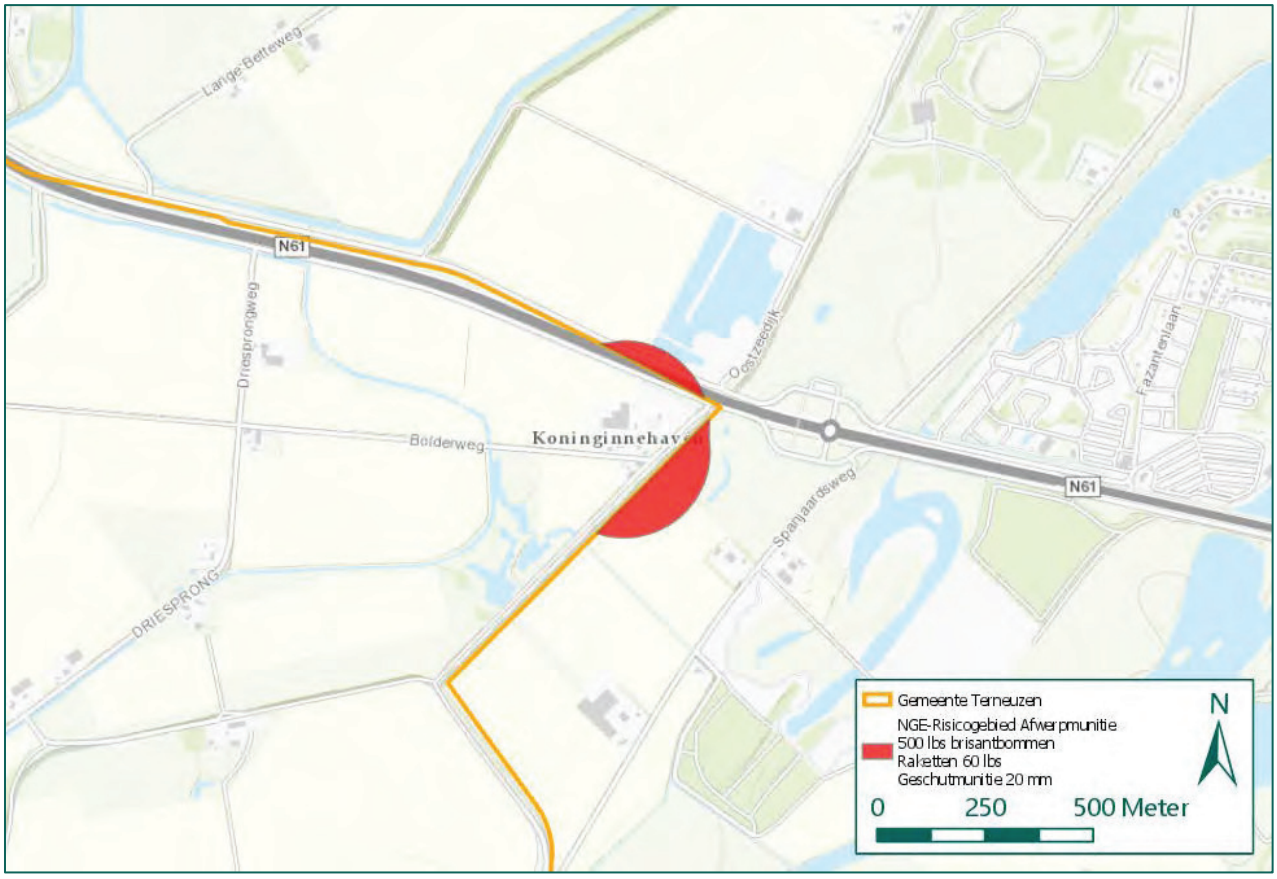

Figuur 125: De verwoeste en beschadigde boerderijen (geel omkaderd) en raketinslagen (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 5 oktober 1944. (Bron luchtfoto: LMH).

Het doelwit van de luchtaanval op 26 september 1944 waren de boerderijen, die in Figuur 125 met geel zijn omkaderd, zoals vermeld in de ORB's van de Britse luchtmacht. Het inslagenpatroon van de afgeworpen brisantbommen kan niet worden bepaald aan de hand van de luchtfoto. Daarnaast zijn de inslagen die veroorzaakt zijn door raketten verspreid over het landschap waarneembaar. Mogelijk zijn als gevolg van de luchtaanval NGE van afwerpmunitie, raketten en boordgeschut in de grond terecht gekomen en als blindganger achtergebleven. Derhalve dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend. Volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE wordt een NGE-Risicogebied geprojecteerd rondom het hart van de boerderijen, die aangeduid kunnen worden als zogenaamde 'Pin Point Targets'. Deze buffer bedraagt 181 meter. Aan deze buffer wordt een straal van 18 meter toegevoegd ter ondervanging cartografische onnauwkeurigheid (10 meter) en ondergrondse horizontale verplaatsing (8 meter) van een blindganger in de bodem.

Het WSCS-OCE beidt tevens een afbakeningsrichtlijn voor de afbakening van NGE-Risicogebied naar aanleiding van een raketbeschieting waarvan het inslagenpatroon onbekend is. Volgens deze richtlijn dient 108 meter geprojecteerd te worden rondom het doelwit. Deze richtlijn kan echter niet worden toegepast voor voorliggende luchtaanval, aangezien tevens inslagen zijn waargenomen die ruim buiten dit gebied vallen. Derhalve wordt situationeel bepaalt dat het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de raketbeschietingen samenvalt met het NGE-Risicogebied naar aanleiding van het bombardement. Verder dient binnen dit NGE-Risicogebied rekening gehouden te worden met achtergebleven NGE van geschutmunitie van het kaliber 20 mm, aangezien de piloten melding hebben gemaakt van beschietingen met boordgeschut. Typhoon jachtbommenwerpers beschikten over boordkanonnen die granaten van 20 mm konden afvuren. De inslagen van deze granaten kunnen op luchtfoto's niet worden waargenomen, maar in verband met 'strafing' kunnen de granaten over een groot gebied verspreid zijn (zie paragraaf 3.3.7). Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de luchtaanval op 26 september 1944 is weergegeven in

Figuur 126. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbommen, raketten met een gevechtskop van 60 lbs en geschutmunitie van het kaliber 20 mm worden aangetroffen. Dit NGE-Risicogebied is afgebakend ter plaatse van de gemeente Terneuzen, aangezien het overige gebied buiten de scope van dit HVO-NGE valt.

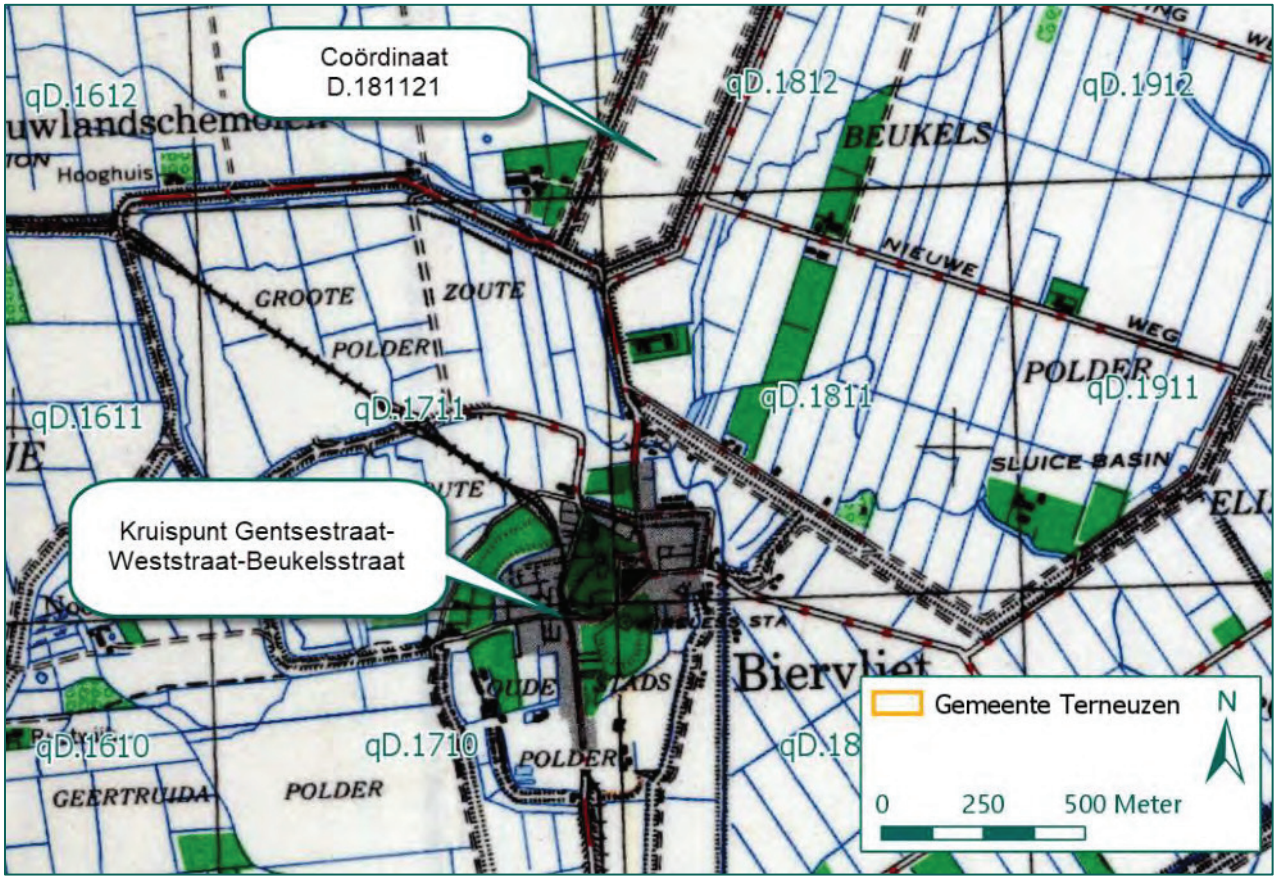
Figuur 126: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de luchtaanval op boerderijen bij Koninginnehaven op 26 september 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de luchtaanval op boerderijen bij Koninginnehaven op 26 september 1944 is ter plaatse van de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van afwerpmunitie van het kaliber 500 lbs brisantbommen, raketten met een gevechtskop van 60 lbs en geschutmunitie van het kaliber 20 mm worden aangetroffen.

11.9 LUCHTAANVAL OP BIERVLIET OP 6 OKTOBER 1944

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) vond in de middag van 6 oktober 1944 een luchtaanval plaats door acht Typhoon jachtbommenwerpers op Biervliet. De aanval zou zijn uitgevoerd met raketten. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) wordt aanvullend vermeld dat de aanval werd uitgevoerd met raketten en mitrailleurvuur ter hoogte van het kruispunt Gentsestraat – Weststraat – Beukelsstraat. Bij de aanval kwamen vijf burgers om het leven en verscheidene huizen raakten vernield. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat vier vliegtuigen tussen 14.20 uur en 18.35 uur een aanval uitvoeren met 32 raketten op het coördinaat D.181121, zie Figuur 127. Daarnaast werden beschietingen uitgevoerd met boordgeschut. De piloten namen verschillende inslagen waar in huizen en kruispunten.

Figuur 127: Het coördinaat D.181121 en kruispunt Gentsestraat – Weststraat – Beukelsstraat, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

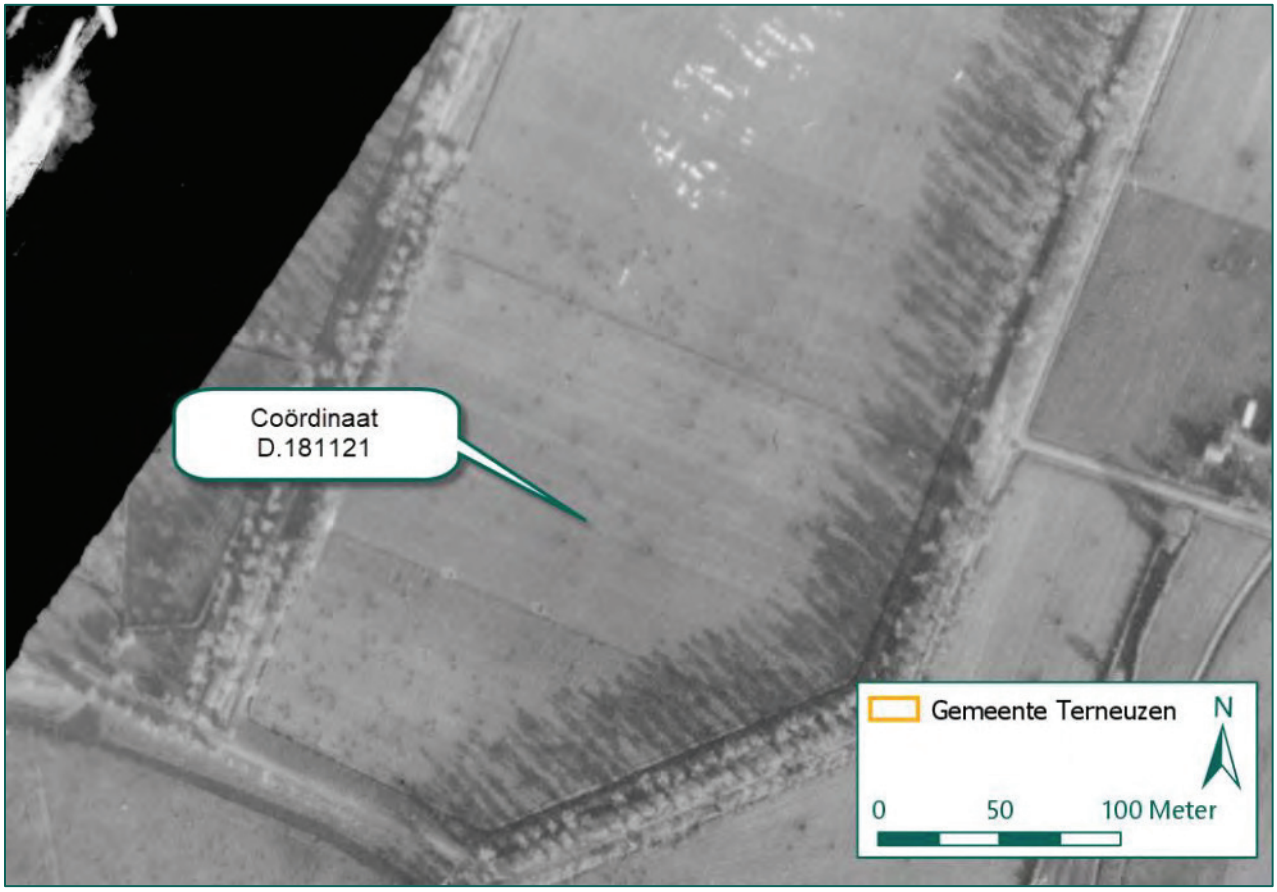
Aan de hand van luchtfotoanalyse van de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's is getracht de specifieke locatie te bepalen waar de luchtaanval op Biervliet plaatsvond op 6 oktober 1944. Op luchtfoto's van 7 oktober 1944 en 11 oktober 1944 zijn echter geen kraters waarneembaar die het gevolg zijn van een raketbeschieting op de genoemde locaties, zie Figuur 128, Figuur 129 en Figuur 130.

Figuur 128: Het kruispunt Gentsestraat – Weststraat – Beukelsstraat op een luchtfoto d.d. 7 oktober 1944. (Bron luchtfoto: LMH).

Figuur 129: Het kruispunt Gentsestraat – Weststraat – Beukelsstraat op een luchtfoto d.d. 11 oktober 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 130: Luchtfoto d.d. 11 oktober 1944. Bij coördinaat D.181121 zijn vele kraters waarneembaar, maar deze kraters zijn het gevolg van de beschietingen door artillerie gedurende de bevrijding van Biervliet en omgeving in oktober 1944. Een inslagenpatroon van raketten is niet waarneembaar. (Bron luchtfoto: NCAP).

Op luchtfoto's zijn de gevolgen of een inslagenpatroon van de raketbeschieting op 6 oktober 1944 niet zichtbaar. Volgens het WSCS-OCE dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend rondom het doelwit als het inslagenpatroon onbekend is, zie paragraaf 3.3.6. Het is echter niet mogelijk om een specifiek doelwit aan te wijzen tijdens de luchtaanval op 6 oktober 1944, aangezien in het bronnenmateriaal twee doelwitten worden vermeld die op ruime afstand van elkaar afliggen. Derhalve is het niet mogelijk een specifiek doelwit aan te duiden, waardoor naar aanleiding van de luchtaanval op 6 oktober 1944 geen specifiek NGE-Risicogebied kan worden afgebakend.

Conclusie
Naar aanleiding van de luchtaanval op 6 oktober 1944 op Biervliet kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

11.10 LUCHTAANVALLEN OP ISABELLASLUIS 12 T/M 14 OKTOBER 1944

Gedurende de bevrijding van de Isabellasluis en de omgeving van Biervliet voerden geallieerde jachtbommenwerpers ter ondersteuning van de grondeenheden verschillende luchtaanvallen uit op Duitse posities. Deze luchtaanvallen worden enkel vermeld in de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) aan de hand van coördinaten. In Tabel 10 is de informatie van de ORB's uiteengezet.

Datum	Tijdstip	Aantal en type vliegtuig	Gebruikte wapens	Beschrijving bronnenmateriaal
12 oktober 1944	9.43-17.30 uur	Zestien Typhoons	Afwerpmunitie 16 x 1.000 lbs brisantbom 64 Raketten 60 lbs Boordgeschut 20 mm	D.195052. Bombardement, gevolgd door een raketbeschieting en aanval met boordgeschut op Duitse stellingen ('pill boxes').

Datum	Tijdstip	Aantal en type vliegtuig	Gebruikte wapens	Beschrijving bronnenmateriaal
	9.43-17.30 uur	Zes Typhoons	48 Raketten 60 lbs Boordgeschut 20 mm	D.197053. 24 raketten op Duitse stellingen afgevuurd. D.194047. 24 raketten op een klein bosgebied. Dit bosgebied werd vervolgens beschoten met boordgeschut.
13 oktober 1944	9.20-14.20 uur	31 Typhoons	242 Raketten 60 lbs Boordgeschut 20 mm	D.193046. Drie aanvallen door in totaal 31 Typhoons op wapenopstellingen. De piloten dachten de posities te hebben vernietigd.
14 oktober 1944	8.31-13.10 uur	Vijftien Typhoons	Afwerpmunitie 14 x 1.000 lbs brisantbom 54 Raketten 60 lbs	D.194047. Veertien brisantbommen werden afgeworpen op wapenopstellingen. D.196053. Twee inslagen van de brisantbommen werden waargenomen op dit coördinaat. Gebied tevens beschoten met boordgeschut. D.193048. 54 raketten afgevuurd op wapenopstellingen en vervolgens het omliggende gebied beschoten met boordgeschut.

Tabel 10: Luchtaanvallen nabij de Isabellasluis van 12 t/m 14 oktober 1944.

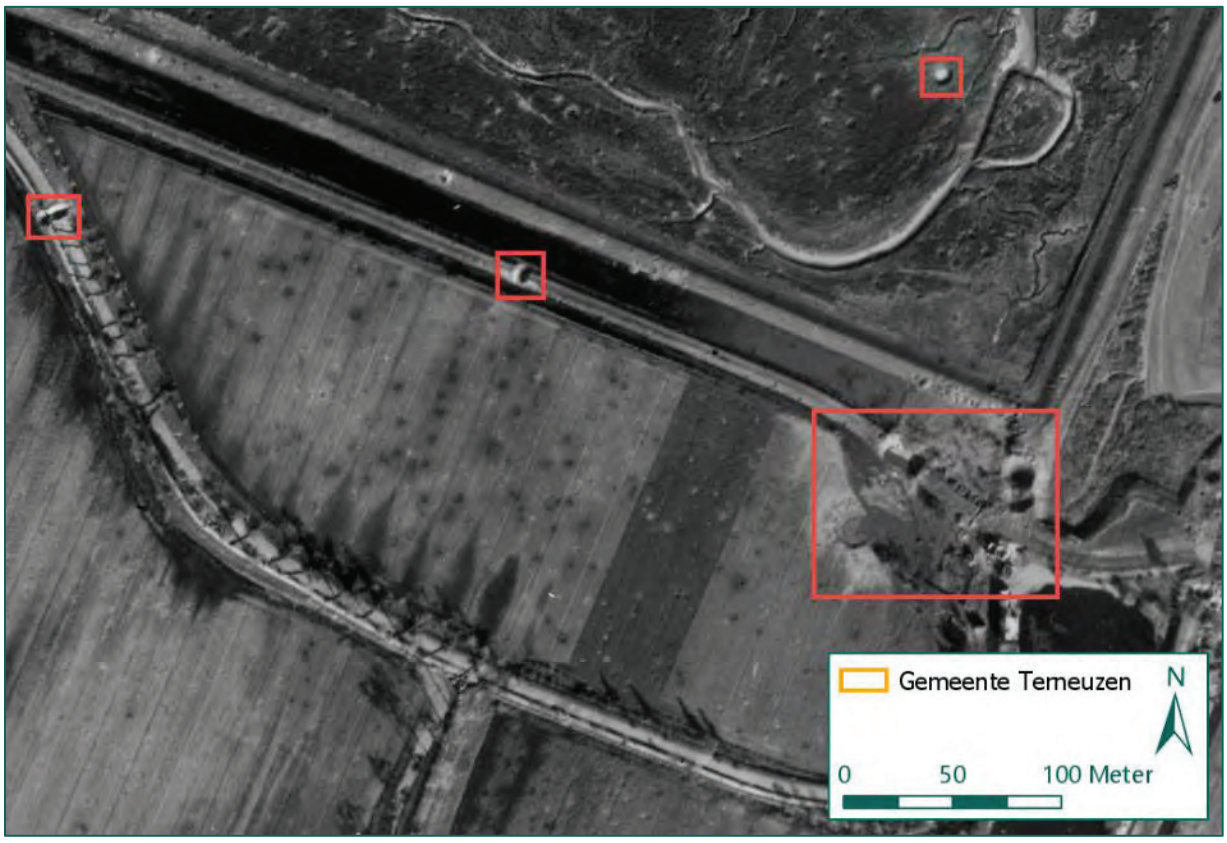

Figuur 131: Locaties van de luchtaanvallen tussen 12 en 14 oktober 1944, zoals vermeld in de ORB's. (Bron ondergrond: Kadaster).

De eerstvolgende beschikbare luchtfoto's zijn besteld na de luchtaanvallen tussen 12 en 14 oktober 1944. Deze luchtfoto's dateren van 13 oktober 1944 en 15 oktober 1944. In onderstaande figuren zijn deze luchtfoto's geanalyseerd.

Figuur 132: Luchtfoto 13 oktober 1944. Inslagen van brisantbommen zijn met rood omkaderd, vermoedelijke inslagen van raketten met geel. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 133: Luchtfoto 13 oktober 1944. Inslagen van brisantbommen zijn met rood omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

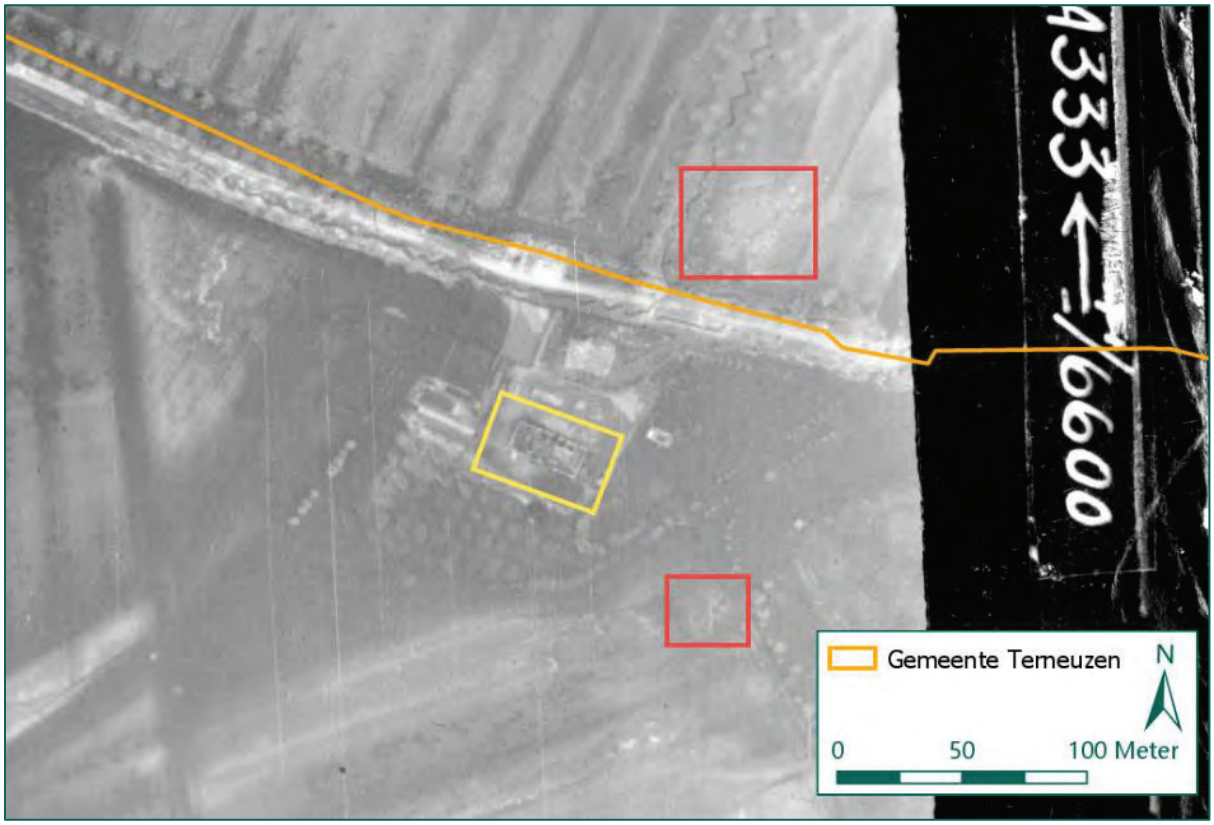
Figuur 134: Luchtfoto 13 oktober 1944. Vermoedelijke inslagen van brisantbommen zijn met rood omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 135: Luchtfoto 13 oktober 1944. Vermoedelijke inslagen van raketten zijn met rood omkaderd. Met geel is een gebied omkaderd waarin het wegdek en verschillende woningen vernietigd zijn, maar er kan niet met zekerheid worden gesteld dat deze verwoestingen zijn aangericht door raketbeschietingen. (Bron luchtfoto: NCAP).

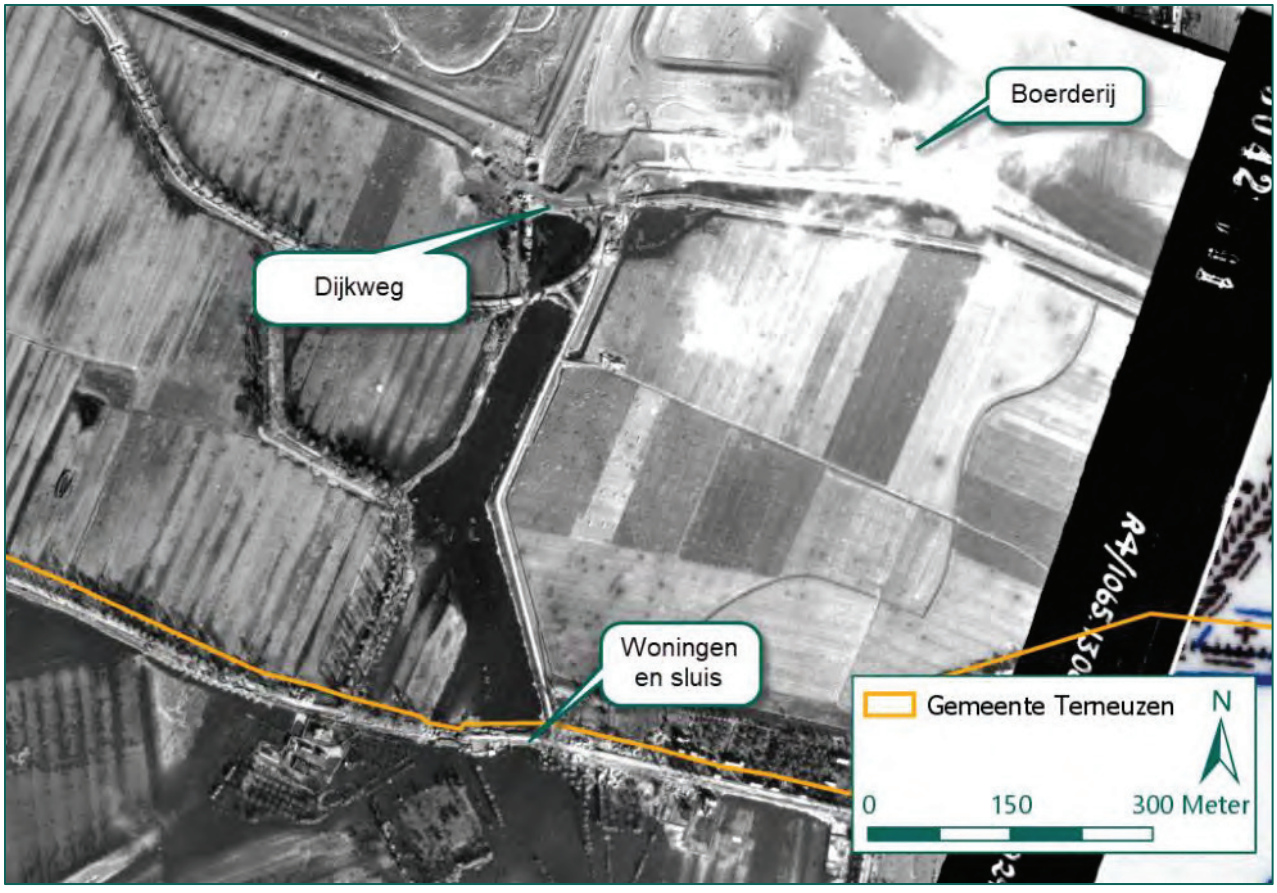
Figuur 136: Luchtfoto d.d. 15 oktober 1944. Inslagen veroorzaakt door brisantbommen en raketten zijn met rood omkaderd. (Bron: NCAP).

Figuur 137: Luchtfoto d.d. 15 oktober 1944. Vermoedelijke inslagen veroorzaakt door raketten zijn rood omkaderd. Een boerderij, waar het dak niet meer op zit, is met geel omkaderd. (Bron: NCAP).

Uit de luchtfotoanalyse blijkt dat verschillende inslagen waarneembaar zijn die vermoedelijk zijn veroorzaakt door de luchtaanvallen van 12 t/m 14 oktober 1944. In veel gevallen kan echter niet met zekerheid worden gesteld dat inslagen zijn veroorzaakt door raketbeschietingen, aangezien tevens vele inslagen zijn te zien door de artilleriebeschietingen die hebben plaatsgevonden in september en oktober 1944 op de Isabellasluis. Het gebruik van raketten tijdens de luchtaanvallen op de Isabellasluis blijkt uit de vondst van een gevechtskop van het kaliber 60 lbs, afkomstig van een raket, in 1992 in de Dijkmeesterpolder, die door de EOD is geruimd (zie bijlage 5). Verder is het land is bij de Isabellasluis door Duitse eenheden geïnundeerd in september 1944. Derhalve wordt vermoed dat verschillende inslagen van brisantbommen en raketten niet kunnen worden waargenomen op luchtfoto's. Gezien de vele luchtaanvallen in zeer korte kunnen ter hoogte van de Isabellasluis NGE van brisantbommen, raketten en geschutmunitie van boordgeschut kan zijn achtergebleven.

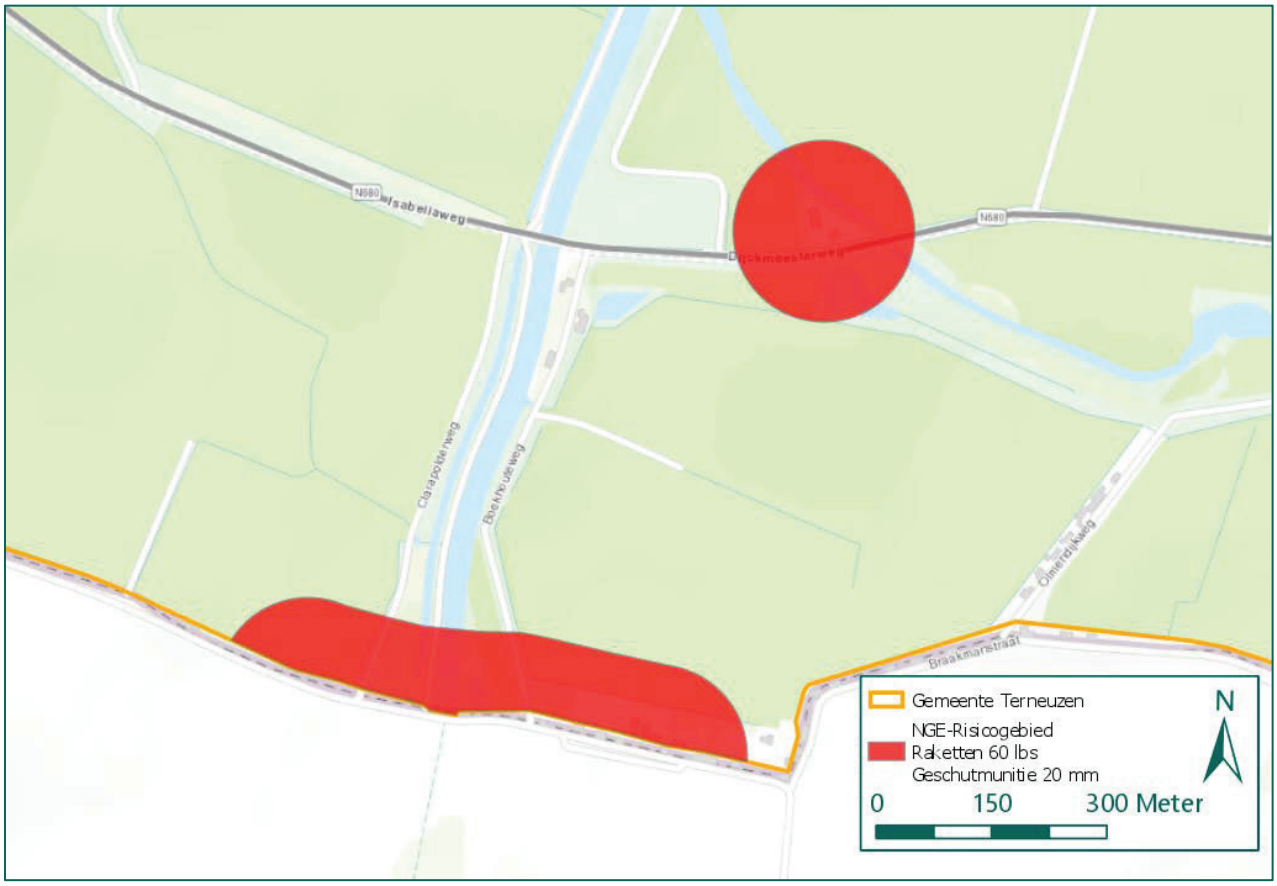
Aan de hand van de luchtfoto's kan geen inslagenpatroon per bombardement of raketbeschieting worden bepaald. Uit de ORB's (zie Tabel 10) is gebleken dat de luchtaanvallen gericht waren op de Duitse stellingen die bij de Isabellasluis waren aangelegd. De verschillende inslagen zijn waargenomen in de nabijheid van deze stellingen. Derhalve worden de richtlijnen uit het WSCS-OCE toegepast met betrekking tot de afbakening van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van duikbombardementen en raketbeschietingen waarbij het inslagenpatroon niet bekend is. Aan de hand van analyse van de luchtfoto's en informatie uit de ORB's zijn drie doelwitten bepaald, zie Figuur 138.

Figuur 138: De doelwitten van de luchtaanvallen op 12 t/m 14 oktober 1944, weergegeven op een luchtfoto van 13 oktober 1944. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

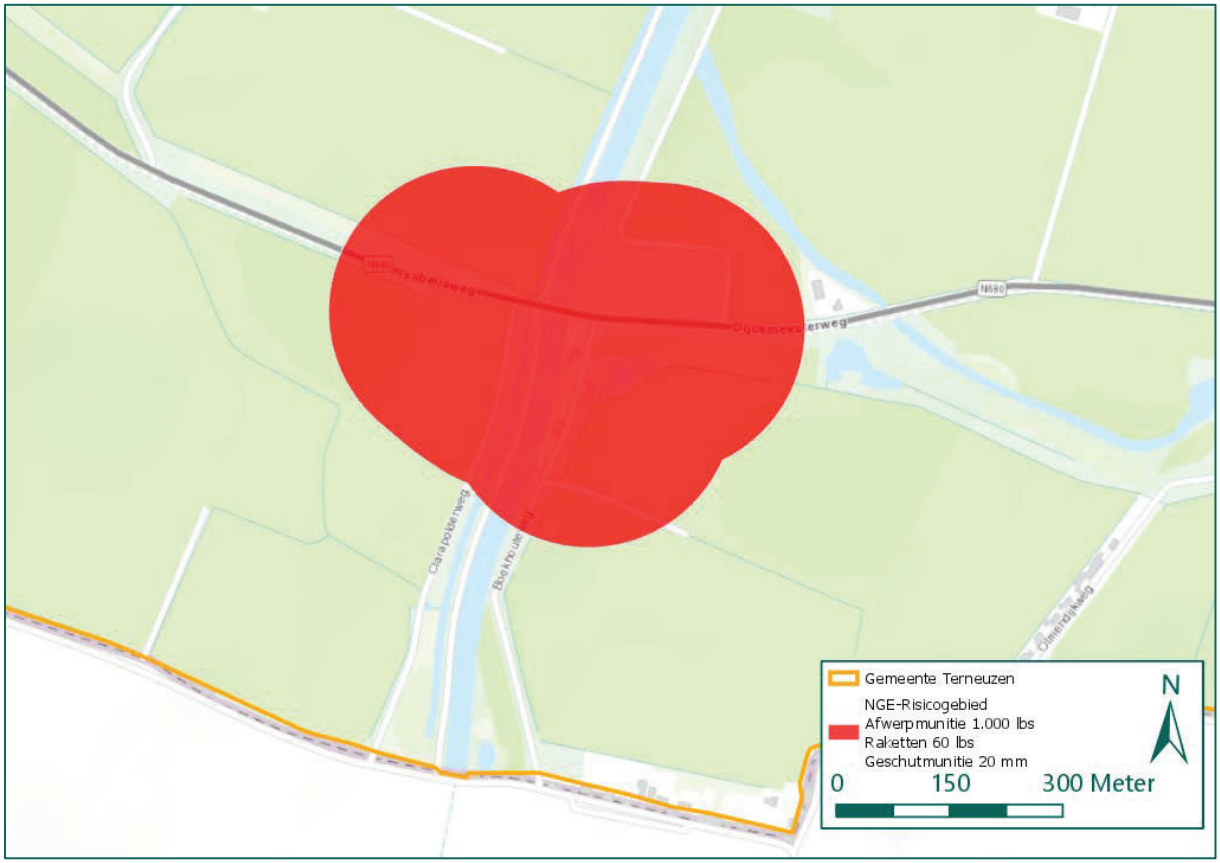
Aangezien de boerderij is beschoten met raketten is bij de boerderij is een NGE-Risicogebied afgebakend van 108 meter, met daarnaast 5 meter in verband met de cartografische onnauwkeurigheid en 5 meter in verband met de horizontale verplaatsing van een raket met een gevechtskop van 60 lbs in de grond. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen naast NGE van raketten ook NGE van geschutmunitie van het kaliber 20 mm worden aangetroffen. Dezelfde afbakeningsrichtlijnen zijn gehanteerd bij de woningen en sluis. Aangezien

dit een groter doelwit betreft is het wegdek ter hoogte van de verwoeste boerderij (zie Figuur 137) tot en met de verwoeste woningen ten oosten van de sluis (zie Figuur 135) als doelwit aangeduid. De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Figuur 139.

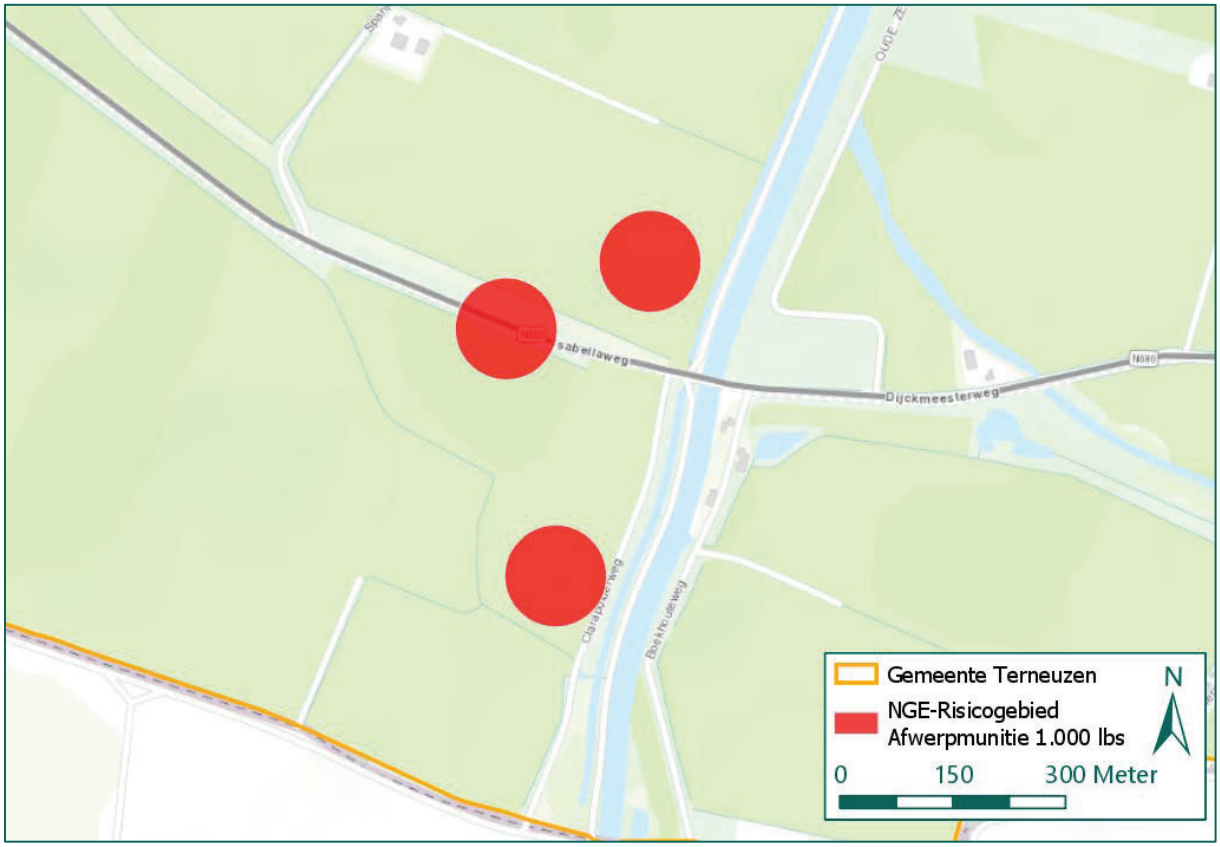

Figuur 139: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van raketbeschietingen en beschietingen met boordgeschut tussen 12 en 14 oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bombardementen met 1.000 lbs brisantbommen is bepaald door 181 meter te projecteren rondom de wegen bij de dijkweg. Daarbij wordt tevens rekening gehouden met 5 meter cartografische onnauwkeurigheid en 8 meter in verband met de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem. Aangezien op luchtfoto's in de nabijheid van de bomkraters tevens kraters waarneembaar zijn die vermoedelijk zijn veroorzaakt door raketbeschietingen, dient binnen dit NGE-Risicogebied tevens rekening gehouden te worden met NGE van raketten met een gevechtskop van 60 lbs. Daarnaast kan NGE van geschutmunitie van het kaliber 20 mm zijn achtergebleven. Daarnaast waren enkele losstaande bomkraters waarneembaar. Aangezien iedere Typhoon jachtbommenwerper, zo blijkt uit de ORB's, twee brisantbommen van het kaliber 1.000 lbs afwierp, dient in de nabijheid van deze kraters rekening gehouden te worden met blindgangers. Situationeel is 50 meter rondom de bomkraters als NGE-Risicogebied afgebakend. Daarnaast is een buffer toegevoegd ter ondervanging van de cartografische onnauwkeurigheid (5 meter) en horizontale verplaatsing van NGE in de bodem (8 meter). De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Figuur 140 en Figuur 141. Twee bomkraters die naast elkaar gelegen zijn, zie bijvoorbeeld Figuur 132 en Figuur 133, worden niet als NGE-Risicogebied afgebakend. In deze gevallen wordt geconcludeerd dat de kraters zijn veroorzaakt door het detoneren van twee bommen die door hetzelfde vliegtuig zijn afgeworpen en dat derhalve geen blindgangers zijn achtergebleven.

Figuur 140: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de luchtaanvallen bij de dijkweg tussen 12 en 14 oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Figuur 141: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bombardementen bij Isabellasluis tussen 12 en 14 oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

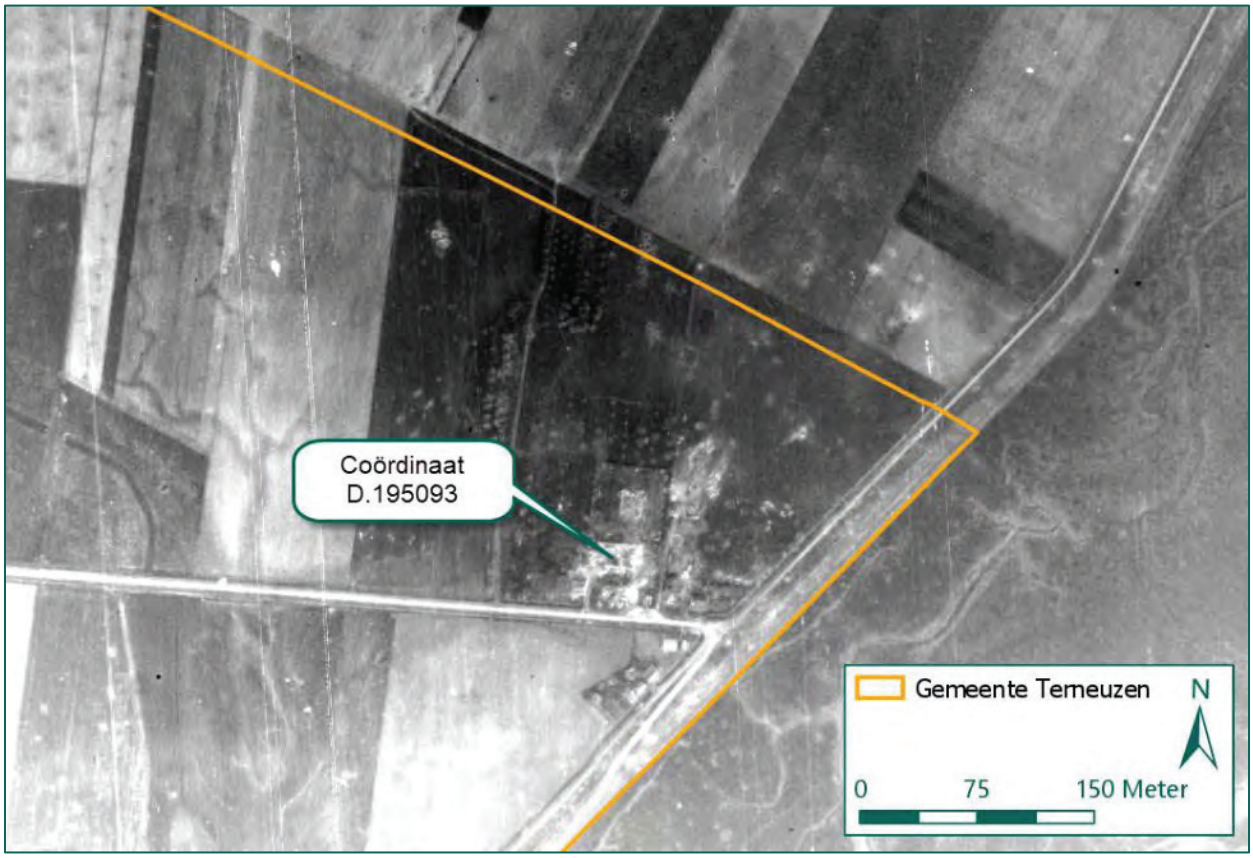
Naar aanleiding van de luchtaanvallen op Isabellasluis van 12 tot en met 14 oktober 1944 door Typhoon jachtbommenwerpers zijn verschillende NGE-Risicogebieden afgebakend binnen de gemeente Terneuzen. Binnen deze NGE-Risicogebieden kunnen NGE worden aangetroffen van afwerpmunitie van het kaliber 1.000 lbs brisantbom, raketten met een gevechtskop van 60 lbs en geschutmunitie van het kaliber 20 mm.

11.11 RAKETBESCHIETING BIJ KONINGINNEHAVEN OP 13 OKTOBER 1944

Op 13 oktober 1944 voerden vier Typhoon jachtbommenwerpers van No. 164 Squadron een raketbeschieting uit op een Duitse stelling met mortieren en wapenopstellingen bij het coördinaat D.195093, zie Figuur 142. De aanval vond tussen 10.30 en 11.35 uur plaats, aldus de ORB's (zie bijlage 4). In het overige bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over de raketbeschieting. Naar aanleiding van de raketbeschieting is de eerstvolgende beschikbare luchtfoto besteld van 15 oktober 1944, zie Figuur 143.

Mortars and gun positions at D.195093
attacked with 32 R/P. All in T/A.

Figuur 142: Uitsnede van een ORB van Second Tactical Air Force (2TAF). (Bron: TNA, AIR 37/715).

Figuur 143: Luchtfoto d.d. 15 oktober 1944. Het doelwit op coördinaat D.195093 is aangeduid. (Bron luchtfoto: NCAP).

Zoals te zien in Figuur 143 is bij coördinaat D.195093, gelegen bij Koninginnehaven, een boerderij waarneembaar die geheel is verwoest. In de omgeving van de boerderij zijn vele kraters waarneembaar. Aangezien de omgeving van deze boerderij in oktober 1944 veelvuldig is beschoten met artilleriegeschut (zie paragraaf 14.3) kan niet worden bepaald welke kraters veroorzaakt zijn door het detoneren van raketten of artilleriegranaten. Aangezien het inslagenpatroon niet bekend is, wordt de richtlijnen uit het WSCS-OCE 'Raketbeschieting op een zogenaamd Pin Point Target, inslagenpatroon onbekend' toegepast. Rondom het doelwit, de boerderij bij coördinaat D.195093, wordt derhalve een NGE-Risicogebied

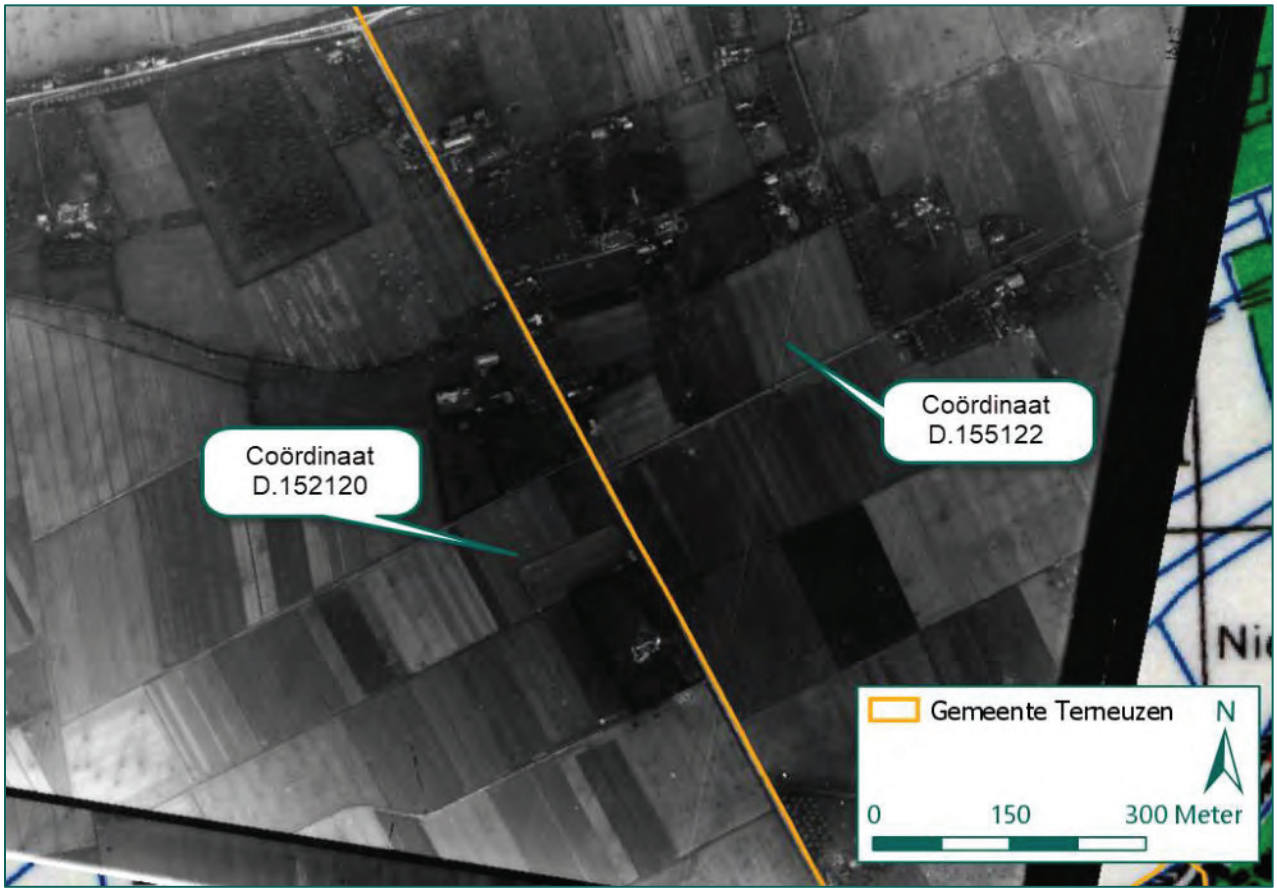
afgebakend. Dit NGE-Risicogebied valt echter samen met het NGE-Risicogebied dat is afgebakend naar aanleiding van een luchtaanval op dezelfde boerderij op 26 september 1944. Dit NGE-Risicogebied is weergegeven in paragraaf 11.8, Figuur 126.

Conclusie

Naar aanleiding van de raketbeschieting op 13 oktober 1944 op een boerderij bij Koninginnehaven wordt een NGE-Risicogebied afgebakend binnen de gemeente Terneuzen. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van raketten met een gevechtskop van het kaliber 60 lbs zijn achtergebleven. Dit NGE-Risicogebied is weergegeven in paragraaf 11.8, Figuur 126.

11.12 LUCHTAANVALLEN BIJ NIEUWLANDSE MOLEN OP 13 OKTOBER 1944

Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) vonden op 13 oktober 1944 twee luchtaanvallen plaats binnen korte tijd nabij Nieuwlandse Molen. Om 15.15 uur vlogen vier Typhoon jachtbommenwerpers uit van No. 198 Squadron voor een luchtaanval op een woning bij coördinaat D.155122. De piloten beschoten de woning met raketten en boordgeschut en namen verschillende inslagen waar. Drie minuten na de aanval ontplofte de woning. Vier Typhoon jachtbommenwerpers van No. 609 Squadron werden om 15.25 uur uitgestuurd voor een beschieting met raketten op een boomgaard, waarin Duitse posities waren waargenomen. De boomgaard stond ten zuiden van coördinaat D.152120 en de piloten namen na hun aanval waar dat de boomgaard in brand stond. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal wordt geen melding gedaan van de luchtaanvallen bij Nieuwlandse Molen op 13 oktober 1944. In Figuur 144 is de eerstvolgende beschikbare luchtfoto, die dateert van 15 oktober 1944, weergegeven met de aangevallen coördinaten.

Figuur 144: Luchtfoto d.d. 15 oktober 1944. De aangevallen locaties zijn op de luchtfoto afgebeeld. (Bron luchtfoto: NCAP).

Aan de hand van de luchtfoto van 15 oktober 1944 kan niet worden bepaald welke woning bij coördinaat D.155122 en welke boomgaard bij coördinaat D.152120 zijn aangevallen. Er zijn in de omgeving van de genoemde locaties verschillende verwoeste woningen en boomgaarden te zien. Daarnaast zijn bij het landschap bij de genoemde coördinaten vele kraters in de grond te zien. Aangezien dit gebied zwaar onder vuur is genomen door geallieerde en Duitse artillerie (zie paragraaf 14.3) kan niet worden bepaald welke inslagen zijn veroorzaakt door het detoneren van raketten of artilleriegranaten. Daarnaast kan aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal geen doelwit worden bepaald, waardoor de richtlijn uit het WSCS-OCE omtrent een raketbeschieting waarbij het inslagenpatroon onbekend is, niet kan worden gebruikt. Vandaar dat naar aanleiding van de luchtaanvallen bij Nieuwlandse Molen op 13 oktober 1944 geen exact NGE-Risicogebied kan worden afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

Conclusie

Naar aanleiding van de luchtaanvallen op 13 oktober 1944 bij Nieuwlandse Molen kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.

12 ANALYSE NEERGESTORTE VLIEGTUIGEN

Gedurende de Eerste en de Tweede Wereldoorlog zijn vliegtuigen neergestort binnen de huidige gemeente Terneuzen. Het betroffen voornamelijk geallieerde vliegtuigen, die ten prooi vielen aan Duits luchtafweergeschut of jachtvliegtuigen. In veel gevallen werden vliegtuigwrakken direct geruimd na het neerstorten. Indien echter (delen van) een vliegtuigwrak in de bodem aanwezig is, dient rekening te worden gehouden met een meervoudig risico. Naast mogelijk achtergebleven NGE kan sprake zijn van radioactieve onderdelen, asbestverontreiniging en achtergebleven stoffelijke overschotten.

In dit hoofdstuk worden de vliegtuigcrashes in de gemeente Terneuzen beoordeeld en geëvalueerd, waarbij wordt onderzocht óf en zo ja, waar, mogelijke vliegtuigwrakken in de bodem aanwezig zijn. Het WSCS-OCE schrijft voor dat een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een vliegtuigcrash situationeel dient te worden afgebakend. Aangezien het slechts zelden voorkomt dat een exacte crashlocatie bekend is, is dit echter geen sinecure. Van enkele crashes zijn desalniettemin de locaties vastgesteld aan de hand van beschikbaar bronnenmateriaal. De vliegtuigcrashes worden chronologisch geanalyseerd in de onderstaande paragrafen.

12.1 GOTHA IV BOMMENWERPER, 28 SEPTEMBER 1917

Op 28 september 1917 stortte een Duitse Gotha IV bommenwerper neer bij Sas van Gent, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Volgens ooggetuigen, die in de literatuur worden vermeld, kwam het toestel zeer laag overvliegen en maakte het een harde klap bij de akkers achter de suikerfabrieken. De bommenwerper was op de terugweg van een nachtelijk bombardement op Londen en had, om onbekende reden, zijn bommenlast nog aan boord. Het toestel was vermoedelijk neergeschoten door een Britse bommenwerper of had een tekort aan brandstof. Uit de literatuur blijkt dat het wrak is geruimd en de nog aanwezige bommenlast was geruimd door Nederlandse eenheden. Vandaar dat niet wordt verwacht dat de bommenlast en/of wrakstukken van de Duitse Gotha IV bommenwerper zijn achtergebleven in de grond.

Figuur 145: De neergestorte Duitse Gotha IV bommenwerper. (Bron foto: LIT).

Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Duitse Gotha IV bommenwerper op 28 september 1917 wordt binnen de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

12.2 POTEZ 631 JACHTVLIEGTUIG, 11 MEI 1940

Uit de literatuur (zie bijlage 2) blijkt dat een Frans Potez 631 jachtvliegtuig werd neergeschoten ter hoogte van Biervliet. De twee bemanningsleden konden zich met hun parachuten in veiligheid brengen. Het jachtvliegtuig kwam neer in de omgeving van Biervliet en was totaal vernield, zie Figuur 146. Een Potez 631 jachtvliegtuig beschikte over twee boordkanonnen die granaten van 20 mm konden afvuren en een mitrailleur, die patronen kon afvuren van het kaliber 7,5 mm. Mogelijk is munitie van het boordgeschut en de boordmitrailleur verspreid in de omgeving. In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen exacte locatieaanduiding gevonden waar het toestel op 11 mei 1940 is neergestort. Aangezien een foto is gemaakt van het verongelukte vliegtuig, is het aannemelijk dat militaire eenheden wel op de hoogte moeten zijn geweest waar het toestel lag en dat het vliegtuig is geruimd. Daarnaast blijkt uit de foto dat het toestel niet in de grond is ingedrongen. Derhalve wordt niet verwacht dat er nog NGE zijn achtergebleven in de omgeving van Biervliet als gevolg van het crashen van een Franse Potez 631 jachtvliegtuig op 11 mei 1940.

Figuur 146: De neergestorte Potez 631. (Bron foto: WTV).

Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Franse Potez 631 jachtvliegtuig op 11 mei 1940 wordt ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

12.3 BRISTOL BLENHEIM IV BOMMENWERPER, 12 AUGUSTUS 1941

Op 12 augustus 1941 vlogen volgens de literatuur (zie bijlage 2) verschillende Bristol Blenheim IV bommenwerpers richting Keulen voor een bombardement op twee stroomcentrales. Op de terugweg van het bombardement werd één Blenheim bommenwerper door Duits luchtafweergeschut getroffen en stortte neer nabij Philippine om 12.53 uur. Aangezien de bommenwerper op de terugweg was van een bombardement is het aannemelijk dat het zijn bommenlast reeds had afgeworpen. In de geraadpleegde literatuur zijn foto's aangetroffen van Duitse militairen die het wrak inspecteerden, dat in de nabijheid van een boerderij, waarvan de precieze locatie niet bekend is, terecht was gekomen. Vanwege de aanwezigheid van Duitse militairen is het aannemelijk dat het toestel is geruimd. Omdat de bommenlast reeds was afgeworpen en Duitse militairen bij het wrak aanwezig waren, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van de neergestorte Blenheim bommenwerper.

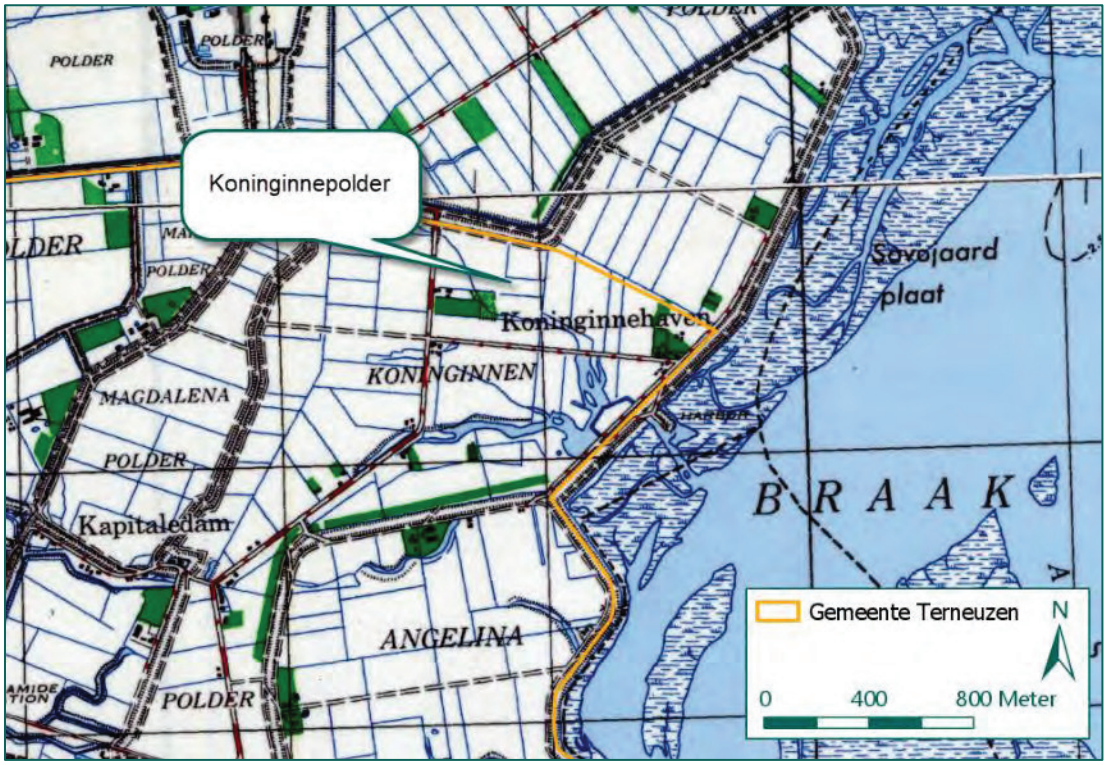
Figuur 147: De neergestorte Blenheim bommenwerper op 12 augustus 1941. (Bron foto's: WTV).

Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Bristol Blenheim IV bommenwerper op 12 augustus 1941 wordt ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

12.4 SUPERMARINE SPITFIRE IIA, 12 AUGUSTUS 1941

Naast de Bristol Blenheim IV bommenwerper (zie paragraaf 12.3) crashte op 12 augustus 1941 nog een geallieerd vliegtuig binnen de huidige gemeente Terneuzen, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Een Supermarine Spitfire IIA jachtbommenwerper stortte om 13.12 uur neer bij Biervliet. Het vliegtuig was geraakt door Duits luchtafweergeschut. De piloot had de crash niet overleefd. Het stoffelijk overschot van de piloot werd verbrand aangetroffen in het neergestorte vliegtuig. In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is aanvullende informatie aangetroffen omtrent deze crash. Volgens een melding van de burgemeester van Biervliet stortte een Engels jachtvliegtuig in augustus 1941 neer in de Koninginnepolder op de hofstede van M. Gielliet. Het lijk van de piloot was vervoerd naar Vlissingen en aldaar begraven. In Figuur 148 is de locatie weergegeven van de Koninginnepolder. Een deel van deze polder ligt binnen de huidige gemeente Terneuzen.

Figuur 148: De Koninginnepolder, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

In de literatuur wordt vermeld dat de Spitfire jachtbommenwerpers op missies waren om de Blenheim bommenwerpers te beschermen tegen Duitse jachtvliegtuigen. Derhalve wordt geconcludeerd dat de Spitfire geen bommenlast met zich meedroeg op 12 augustus 1941. Een Supermarine Spitfire van het type IIA beschikte over boordmitrailleurs die patronen van het kaliber .303 konden afvuren. Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden achterhaald waar de Spitfire jachtbommenwerper exact is neergekomen, aangezien niet bekend is waar de hofstede van M. Gielliet heeft gelegen binnen de Koninginnepolder. Daarnaast is niet bekend of alle wrakstukken van het vliegtuig zijn geruimd. Zowel in de literatuur als in het archiefmateriaal wordt melding gemaakt van de vondst van de piloot, waardoor wordt vermoed dat onderzoek is uitgevoerd nabij het neergestorte vliegtuig en dat het toestel op het maaiveld terecht is gekomen en wrakstukken en/of KKM niet diep in de grond zijn gedrongen. Aangezien de specifieke plaats van neerstorten niet bekend is en wordt vermoed dat het toestel is onderzocht en geborgen na de crash, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend.

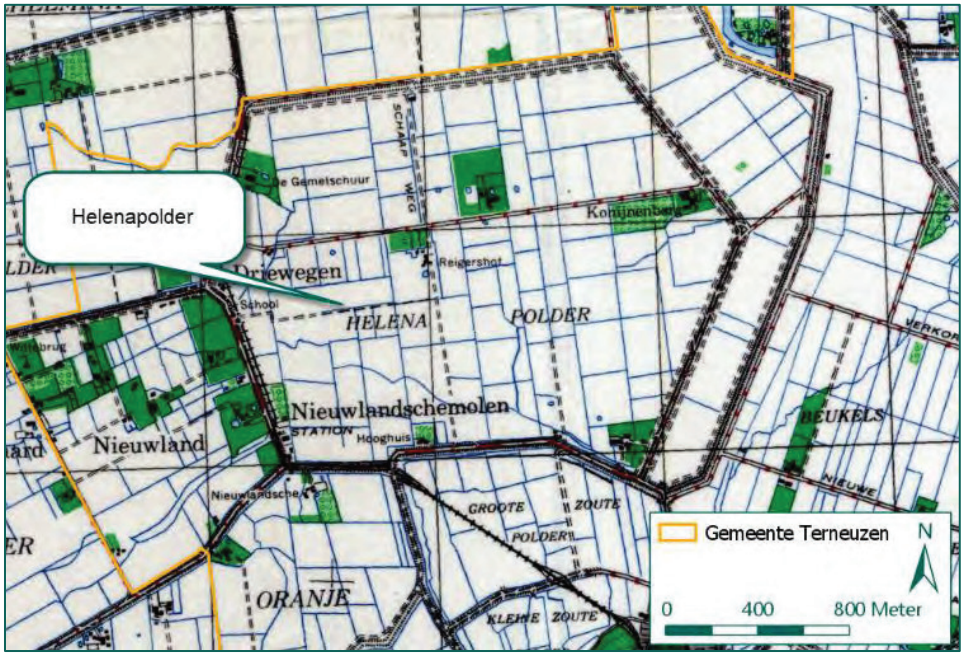
Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Supermarine Spitfire IIA jachtbommenwerper op 12 augustus 1941 wordt ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend.

12.5 VICKERS WELLINGTON IC BOMMENWERPER, 10 SEPTEMBER 1942

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) stortte om 23.45 uur op 10 september 1942 tussen Biervliet en Driewegen een vliegtuig neer. Het betrof een Vickers Wellington IC bommenwerper, die werd neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig. De vijf bemanningsleden overleefden de crash niet. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) blijkt dat de bommenwerper neerkwam op het land van de landbouwer P.J. de Regt in de Helenapolder. De overleden bemanningsleden werden naar Vlissingen overgebracht. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden achterhaald welk land toebehoorde aan de landbouwer P.J. de Regt.

Uit de ORB's (zie bijlage 4) blijkt dat in de nacht van 10 op 11 september 1942 476 geallieerde vliegtuigen waren uitgestuurd voor bombardementen op Düsseldorf. Het toestel dat in de Helenapolder neerkwam, was om 20.05 uur vertrokken en was nog op de heenweg richting Duitsland. Mogelijk had het vliegtuig toen het crashte zijn bommenlast nog aan boord. Aangezien er geen luchtfoto's beschikbaar zijn die kort na 10 september 1942 genomen zijn van de Helenapolder, kan aan de hand van luchtfotoanalyse geen locatie worden bepaald waar het vliegtuig precies terechtkwam. Aangezien de specifieke locatie van de neergestorte Vickers Wellington IC bommenwerper niet bekend is, kan geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden binnen de gemeente Terneuzen.

Figuur 149: De Helenapolder, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Vickers Wellington IC bommenwerper op 10 september 1942 kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

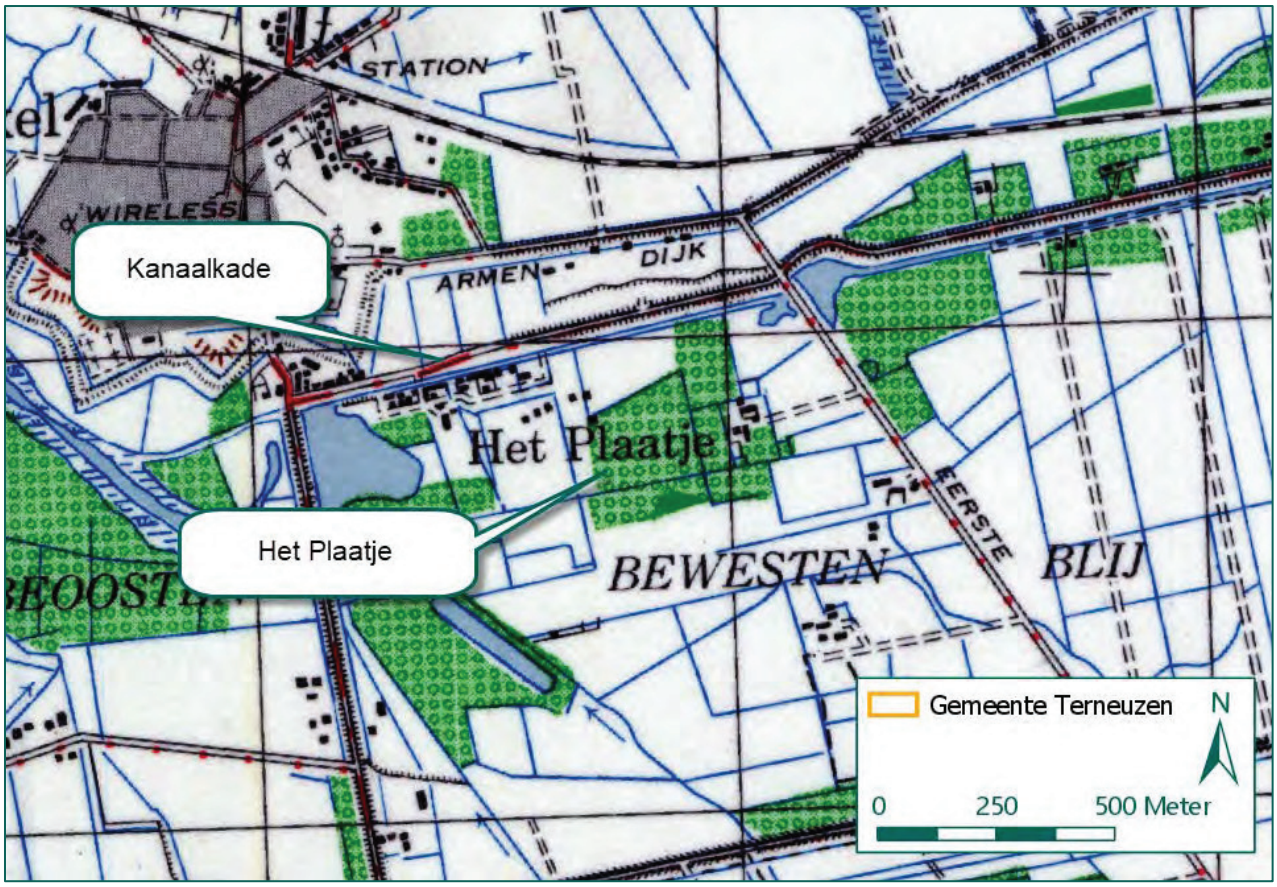
12.6 DE HAVILLAND MOSQUITO IV BOMMENWERPER, 22 DECEMBER 1942

In de literatuur (zie bijlage 2) wordt melding gemaakt van het neerstorten van een De Havilland Mosquito IV bommenwerper van No. 105 Squadron van de Britse luchtmacht op 22 december 1942 om 16.46 uur. Het gecrashte vliegtuig kwam neer net buiten de bebouwde kom van Axel, nabij de Kanaalkade. Het vliegtuig was bij Sluiskil getroffen door het aldaar opgestelde Duitse luchtafweergeschut. Een Proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel (zie bijlage 3) levert aanvullende informatie op omtrent deze crash. Omstreeks 16.45 uur werd in de richting van Sluiskil gehoord dat het luchtafweergeschut aan het vuren was. Enige momenten later vloog een vliegtuig laag over de kom van Axel en verloor snel hoogte. Uiteindelijk stortte de bommenwerper neer in een stuk bouwland van de heer A. Bakker op het zogenaamde Plaatje. Het toestel was totaal verwoest en in het toestel werden de twee lijken en vijf onontplofte bommen van ongeveer 150 kg aangetroffen. Stukken en splinters van het wrak waren in de weide omgeving verspreid.

Volgens het Proces-verbaal zette de Marechaussee het terrein af en om 20.00 uur kwamen de eerste Duitse militairen aan bij het wrak. Als veiligheidsmaatregel werden bij de onontplofte bommen waarschuwingsbordjes geplaatst, omdat de aanwezige autoriteiten geen verdere maatregelen noodzakelijk achtten. In het Proces-verbaal staat niet vermeld of de bommen en/of alle wrakstukken door de Duitse eenheden zijn geruimd. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat de Mosquito bommenwerper van No. 105 Squadron op missie was voor een bombardement bij Dendermonde, maar dat het vliegtuig twee mijl ten oosten van Duinkerken voor het laatst werd gezien door de andere vliegtuigen en als vermist was opgegeven. In de ORB's is geen informatie aangetroffen over de bommenlast die het toestel met zich meedroeg.

Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) zijn geen luchtfoto's beschikbaar die kort na de crash op 22 december 1942 genomen zijn. Om deze reden is, aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal, slechts een indicatief gebied bekend waar het toestel is neergestort, zie Figuur 150. Aangezien zowel de Marechaussee als Duitse eenheden bij het toestel zijn geweest en de onontplofte bommen bekend waren, wordt niet verwacht dat er blindgangers in de bodem zijn achtergebleven. Naast

een bommenlast beschikten Mosquito bommenwerpers over boordgeschut en boordmitrailleurs. Aangezien in het archiefmateriaal melding is gemaakt van de wijdverspreide wrakstukken, is het mogelijk dat munitie van het boordgeschut en/of de boordmitrailleurs in de omgeving van de crashlocatie zijn verspreid en zijn achtergebleven. Aangezien de exacte locatie niet kan worden bepaald en niet exact bekend is hoever de wrakstukken zich hebben verspreid, kan naar aanleiding van de vliegtuigcrash op 22 december 1942 geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

Figuur 150: De Kanaalkade en Het Plaatje, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van de neergestorte De Havilland Mosquito IV bommenwerper op 22 december 1942 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied worden afgebakend.

12.7 BOEING B-17F BOMMENWERPER, 22 JUNI 1943

In de literatuur (zie bijlage 2) staat beschreven dat op 22 juni 1943 om 9.30 uur een Amerikaanse Boeing B-17F bommenwerper neerstortte. De bommenwerper was geraakt door granaten van luchtafweergeschut en vervolgens neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig. Het vliegtuig kwam terecht in de Lovenpolder in de gemeente Hoek, op het land van de heer J. de Bruijne. Alle bemanningsleden hadden het toestel op tijd kunnen verlaten met hun parachutes. De bommenwerper zelf was te pletter geslagen. In een van de uitlopers van de kreek was één van de motoren verzonken die, volgens het boek *Vijf woelige jaren 1940-1945*, nooit verwijderd is. Het hele stuk land tussen de twee kreekdammen in werd door Duitse militairen afgezet en onderzocht. Ze begonnen vooral materiaal te verzamelen, dat mogelijk nog hergebruikt kon worden. Nadat de Duitse eenheden het terrein hadden vrijgegeven vonden burgers nog vele patronen van ongeveer 13 mm.

Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) kwam het toestel neer in een stuk bouwland van de landbouwer J.K. de Bruijn, wonende op perceel B17. Resten van het vliegtuig lagen op het bouwland te branden na de

crash. Uit de waarnemingen van Duitse eenheden, afkomstig uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4), blijkt dat de bommenwerper in de lucht al in brand stond en dat verschillende parachutisten het brandende toestel verlieten. De Boeing B-17F bommenwerper was op de weg terug na een bombardement op Antwerpen, zo blijkt uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4). Kort na 9.00 uur voerden 39 Amerikaanse bommenwerpers daar een bombardement uit op het havengebied. Derhalve wordt verwacht dat de neergestorte bommenwerper in de Lovenpolder zijn bommenlast reeds had afgeworpen.

Bij Kadaster (zie bijlage 9) is de eerstvolgende beschikbare luchtfoto besteld na 22 juni 1943. Deze luchtfoto dateert van 17 juli 1943 en op de luchtfoto is ter hoogte van het perceel B17 in de Lovenpolder, nabij de achter het bouwland gelegen kreek, een duidelijke verstoring waarneembaar in het landschap. Afgaande op het geraadpleegde bronnenmateriaal moet dit de locatie zijn waar de bommenwerper in de grond sloeg op 22 juni 1943. In Figuur 151 is de luchtfoto van 17 juli 1943 weergegeven.

Figuur 151: De locatie waar de bommenwerper is neergestort (rood omkaderd) op een luchtfoto d.d. 17 juli 1943. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Zoals is gebleken uit de literatuur hebben Duitse eenheden wel de crashlocatie onderzocht, maar dit is niet secuur gebeurd, aangezien burgers naderhand nog achtergebleven munitie van de boordmitrailleurs van de Boeing B-17F bommenwerper aantroffen. Tevens wordt vermeld dat één van de vier motoren van het vliegtuig in de kreek terecht is gekomen en niet naar boven is gehaald. Vandaar dat een NGE-Risicogebied is afgebakend. Het NGE-Risicogebied is bepaald door de contouren van de crashlocatie in GIS in te tekenen. Daarbij is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter en is de aangrenzende kreek als NGE-Risicogebied meegenomen. Een Boeing B-17F bommenwerper beschikte over dertien boordmitrailleurs van het type M2 Browning, die patronen konden afvuren van het kaliber .50 inch (12.7 mm). Om deze reden kan binnen het NGE-Risicogebied KKM van dit type kaliber worden aangetroffen. Daarnaast dient binnen het NGE-Risicogebied rekening gehouden te worden met mogelijk achtergebleven wrakstukken en vervuiling (asbest en radioactieve onderdelen) als gevolg van de crash. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 152.

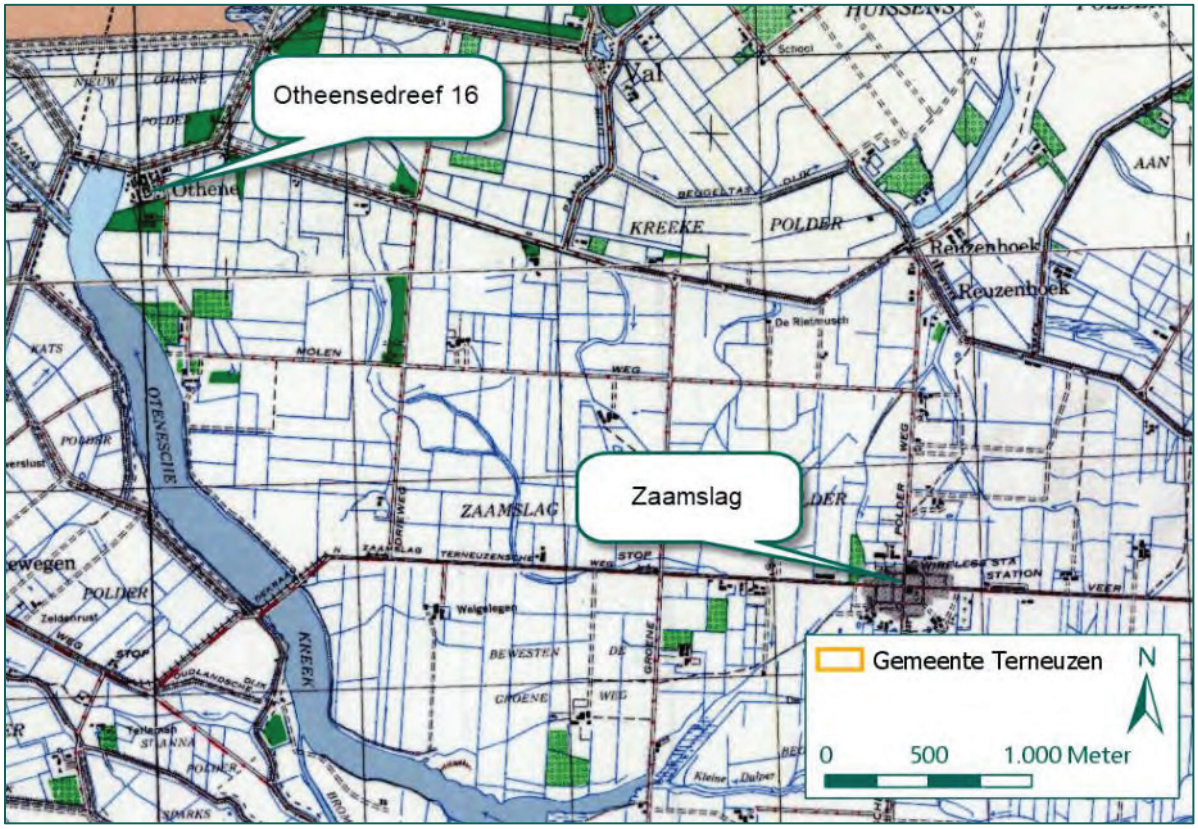
Figuur 152: Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de neergestorte Boeing B-17F bommenwerper op 22 juni 1943. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van een Boeing B-17F bommenwerper op 22 juni 1943 is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Ter plaatse van dit NGE-Risicogebied kan NGE worden aangetroffen van KKM van het kaliber 0.50 inch en tevens wrakstukken van de bommenwerper en vervuilde grond.

12.8 SHORT STIRLING III BOMMENWERPER, 4 JULI 1943

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) werd op 4 juli 1943 een Short Stirling III bommenwerper van No. 214 Squadron van de Britse luchtmacht beschoten door een Duits jachtvliegtuig boven de gemeente Terneuzen. Als gevolg van de beschieting explodeerde het vliegtuig op ongeveer 8.000 meter hoogte. Het toestel stortte brandend neer op het land van de heer Deurwaarder ten noordoosten van Zaamslag om 0.46 uur. Alleen de staartschutter wist zich door middel van een parachute in veiligheid te brengen en overleefde de crash. Binnen de voormalige gemeente Zaamslag woonden verschillende families Deurwaarder. Van deze families woonde één familie ten noordoosten van Zaamslag, namelijk de familie Deurwaarder op het huidige adres Otheensedreef 16. In Figuur 153 is deze locatie weergegeven op de geallieerde stafkaart.

Figuur 153: De locaties Otheensedreef 16 en Zaamslag, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

In de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) is aanvullende informatie aangetroffen omtrent de bommenwerper die is neergeschoten op 4 juli 1943. Volgens de ORB's zijn twee Stirling bommenwerpers van No. 214 Squadron vermist geraakt in de nacht van 3 op 4 juli 1943. Eén van deze toestellen voerde een missie uit in de Waddenzee om zeemijnen aan te leggen. Het andere toestel was op weg naar Keulen voor een bombardement aldaar. Gezien de doelwitten van de vliegtuigen, is het aannemelijk dat het vliegtuig dat op missie was richting Keulen boven Zaamslag is neergeschoten. Dit vliegtuig was om 23.51 uur opgestegen en was vermoedelijk op de heenweg richting Keulen. De overige bommenwerpers die Keulen hebben gebombardeerd keerden rond 4.00 uur terug op hun vliegtuigbasis. Gezien de korte tijd tussen het opstijgen van het vliegtuig en de crash bij Zaamslag wordt geconcludeerd dat het vliegtuig nog beschikte over de bommenlast toen het boven Zaamslag werd neergeschoten.

Afgaande op de geraadpleegde literatuur, waarin werd vermeld dat het toestel in de lucht explodeerde en brandend neerkwam, dient rekening gehouden te worden met verspreiding van de bommenlast van de Stirling bommenwerper. Als gevolg van de explosie is het mogelijk dat de bommenlast van de bommenwerper in de wijde omgeving verspreid is. Het vliegtuig was voor het bombardement op Keulen uitgerust met een bommenlast van 80 x 30 lbs en 810 x 4 lbs brandbommen.

Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) blijkt dat de EOD in 1981 twee brandbommen van het kaliber 4 lbs heeft geruimd ter plaatse van het adres Otheensedreef 30. Daarnaast is in de literatuur een melding aangetroffen, die dateert van 30 juli 1943, van verschillende vondsten van fosforbrandbommen op landerijen in de gemeente Zaamslag (zie tevens paragraaf 7.9). Mogelijk zijn deze brandbommen in Othene en de landerijen terecht gekomen als gevolg van de vliegtuigcrash op 4 juli 1943 van de Stirling bommenwerper. Om de exacte locatie te bepalen waar het toestel is neergekomen op 4 juli 1943 is de eerstvolgende beschikbare luchtfoto besteld van 17 juli 1943. Op deze luchtfoto zijn in en in de omgeving van Othene en het gebied ten noordoosten van Zaamslag geen verstoringen waarneembaar die mogelijk

veroorzaakt zijn door een neergestort vliegtuig, zie Figuur 154. De exacte crashlocatie kan derhalve niet worden bepaald.

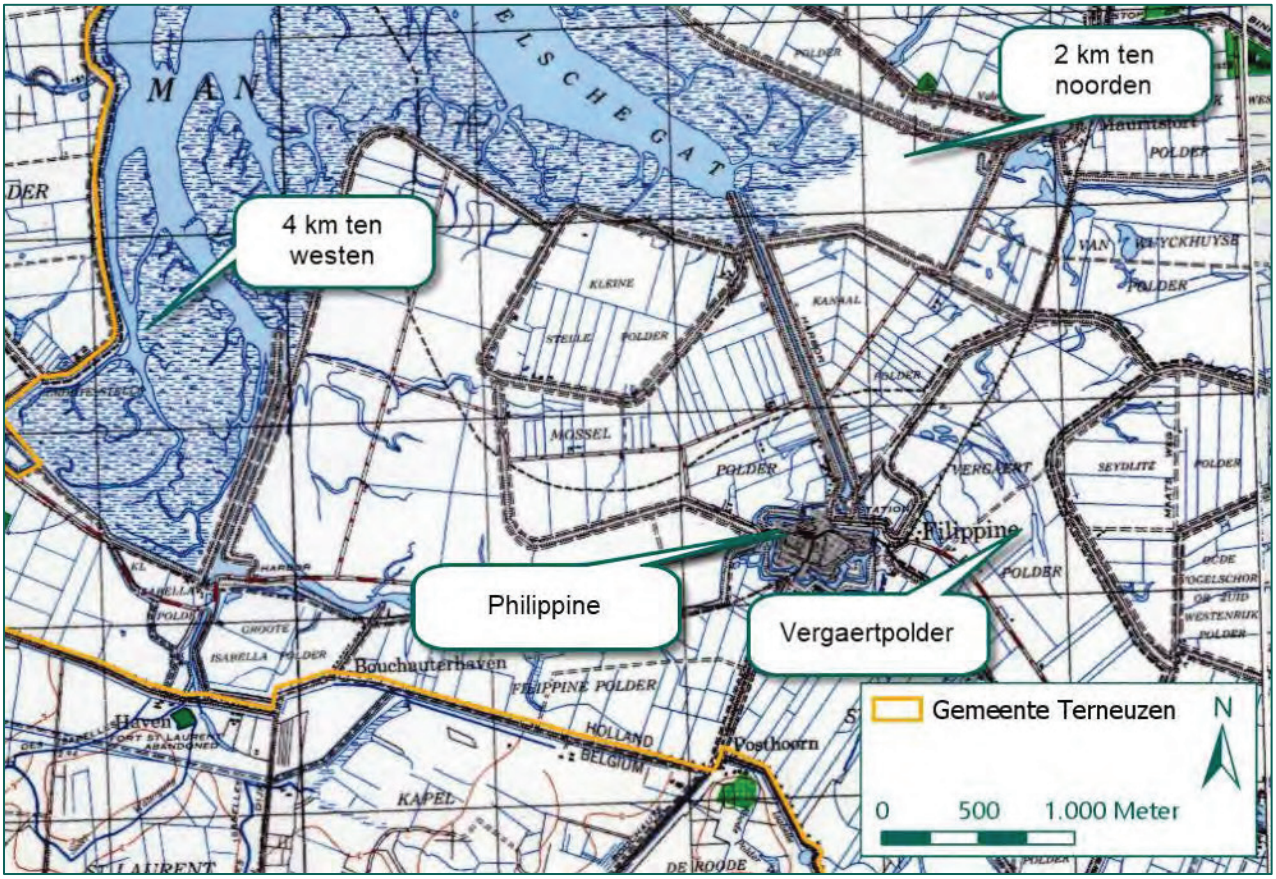
Figuur 154: Luchtfoto d.d. 17 juli 1943. (Bron luchtfoto: Kadaster).

De vondst van de twee blindgangers van brandbommen van het kaliber 4 lbs bij de Otheensedreef 30 duiden erop dat de bommenlast van het toestel in de omgeving van Othene verspreid is. Het toestel is echter op grote hoogte geëxplodeerd en mogelijk zijn de brandbommen als gevolg van de explosie in de wijde omgeving verspreid. Tevens kan op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal geen exacte crashlocatie worden bepaald. Om deze redenen is het niet mogelijk een exact NGE-Risicogebied af te bakenen naar aanleiding van de neergestorte Short Stirling III bommenwerper op 4 juli 1943.

Conclusie
Naar aanleiding van de neergestorte Short Stirling III bommenwerper op 4 juli 1943 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

12.9 BOEING B-17F BOMMENWERPER, 12 AUGUSTUS 1943

Op 12 augustus 1943 vond een luchtgevecht plaats boven de gemeente Hoek en de Braakman tussen Duitse jachtvliegtuigen en een Amerikaanse Boeing B-17F bommenwerper, aldus de literatuur (zie bijlage 2). Het Amerikaanse vliegtuig werd zwaar getroffen door de Duitse jachtvliegtuigen en vatte vlam, waarna het vliegtuig om 10.30 uur neerstortte. In de literatuur worden verschillende locaties aangeduid waar de bommenwerper uiteindelijk terecht kwam. Zo worden de Vergaertpolder genoemd, als ook de melding dat het toestel op twee kilometer ten noorden van Philippine terechtkwam. Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) kwam het toestel in de schorren van de Braakman terecht op vier kilometer ten westen van Philippine. De genoemde locaties zijn in Figuur 155 afgebeeld. Uit archiefstukken uit het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) blijkt dat Duitse eenheden in Vlissingen het toestel neergeschoten zagen worden en in de richting van Terneuzen neer beneden zagen komen.

Figuur 155: De locaties waar volgens de literatuur en het archiefmateriaal de Boeing B-17 F bommenwerper op 12 augustus 1943 crashte, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Op 12 augustus 1943 voerden Amerikaanse bommenwerpers bombardementen uit in de vroege morgen in het Ruhrgebied. Gezien het tijdstip waarop de bommenwerper neerstortte binnen de gemeente Terneuzen, namelijk om 10.30 uur, wordt aangenomen dat de bommenwerper zijn bommenlast reeds had afgeworpen. Aan de hand van luchtfotoanalyse is getracht de precieze crashlocatie te bepalen van het toestel, maar er zijn bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) geen luchtfoto's aangetroffen die kort na de crash zijn genomen. De exacte locatie waar de Amerikaanse Boeing B-17F bommenwerper op 12 augustus 1943 neerkwam kan derhalve niet worden bepaald. Uit het archiefmateriaal blijkt dat Duitse militairen bij het neergestorte toestel aanwezig waren om het te bewaken. Mogelijk hebben zij de wrakstukken van het vliegtuig geruimd, maar dit kan niet worden bepaald aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Wegens het summiere bronnenmateriaal omtrent de crash van de Boeing B-17F bommenwerper op 12 augustus 1943 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

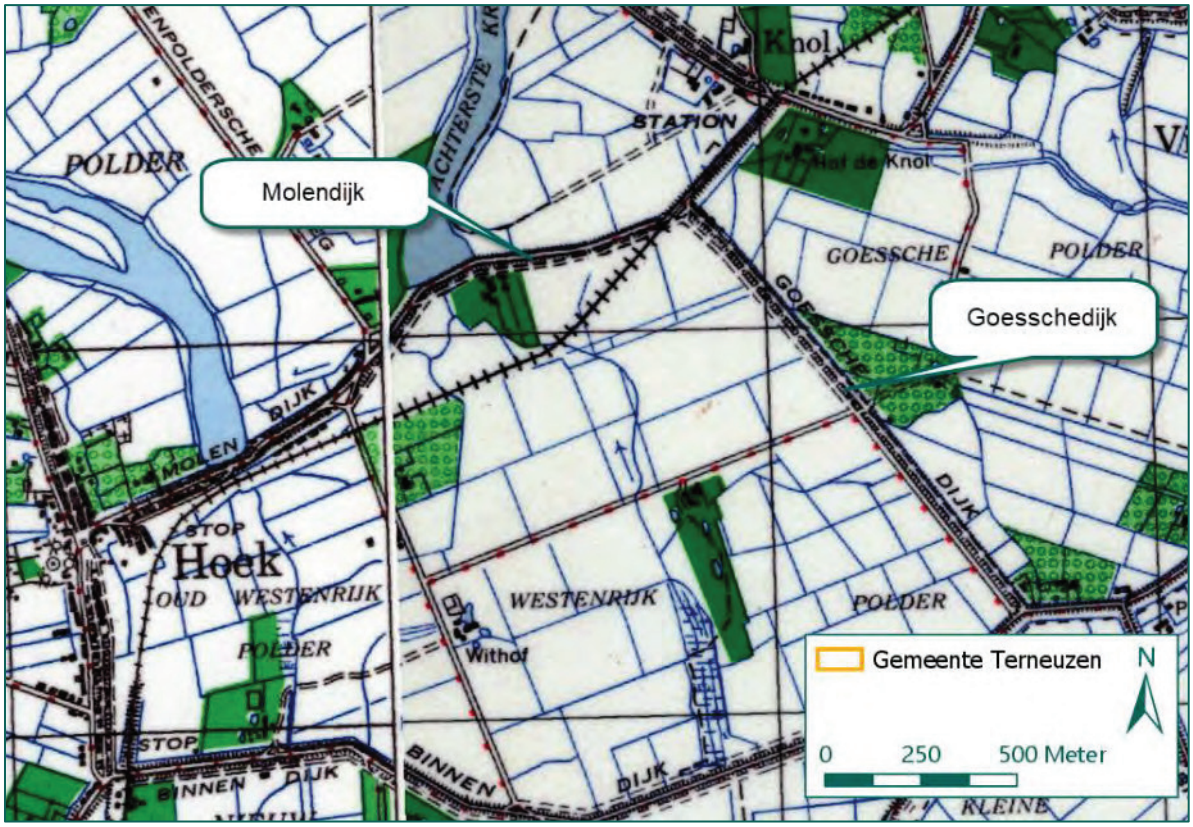
Conclusie

Naar aanleiding van het neerstorten van een Boeing B-17F bommenwerper op 12 augustus 1943 kan binnen de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

12.10 MESSERSCHMITT BF 109 JACHTVLIEGTUIG, 19 AUGUSTUS 1943

In het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is een uitgebreid Proces-verbaal aangetroffen met betrekking tot een vliegtuigcrash van een Duitse Messerschmitt Bf 109 op 19 augustus 1943. Het jachtvliegtuig kwam neer in het bouwland van de landbouwer P. Dieleman, gelegen langs de Molendijk in de Lovenpolder. Op ongeveer 75 meter van de dijk lag het toestel, waarbij twee Duitse militairen de wacht hielden. Volgens ooggetuigen vloog de piloot, die een noodlanding probeerde te maken, met zijn linkervleugel tegen de achterzijde van de woning van J. Pladdet, Goesschedijk 1, en sloeg vervolgens over de kop en kwam over de Molendijk in

een bouwland terecht. Om 20.15 uur werd de bewaking overgenomen door eenheden van de Duitse Wehrmacht. In de literatuur (zie bijlage 2) wordt aanvullend gemeld dat de crash rond 19.00 uur plaatsvond. Bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties zijn geen luchtfoto's aangetroffen die kort na deze crash zijn genomen.

Figuur 156: De Molendijk en Goesschedijk, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Een Duitse Messerschmitt Bf 109 kon op verschillende wijzen zijn uitgerust. Zo kon het toestel beschikken over brisantbommen, raketten, boordgeschut en/of boordmitrailleurs. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan niet worden bepaald waarmee de neergestorte Messerschmitt Bf 109 was uitgerust. Aangezien in het archiefmateriaal staat vermeld dat eenheden van de Duitse Wehrmacht ter plaatse kwamen, wordt verwacht dat de Duitse eenheden het toestel en de overleden piloot hebben geborgen. Daarnaast kan de precieze locatie aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet met zekerheid worden bepaald. Om deze redenen wordt naar aanleiding van de crash van de Duitse Messerschmitt Bf 109 jachtvliegtuig op 19 augustus 1943 geen NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van de gemeente Terneuzen.

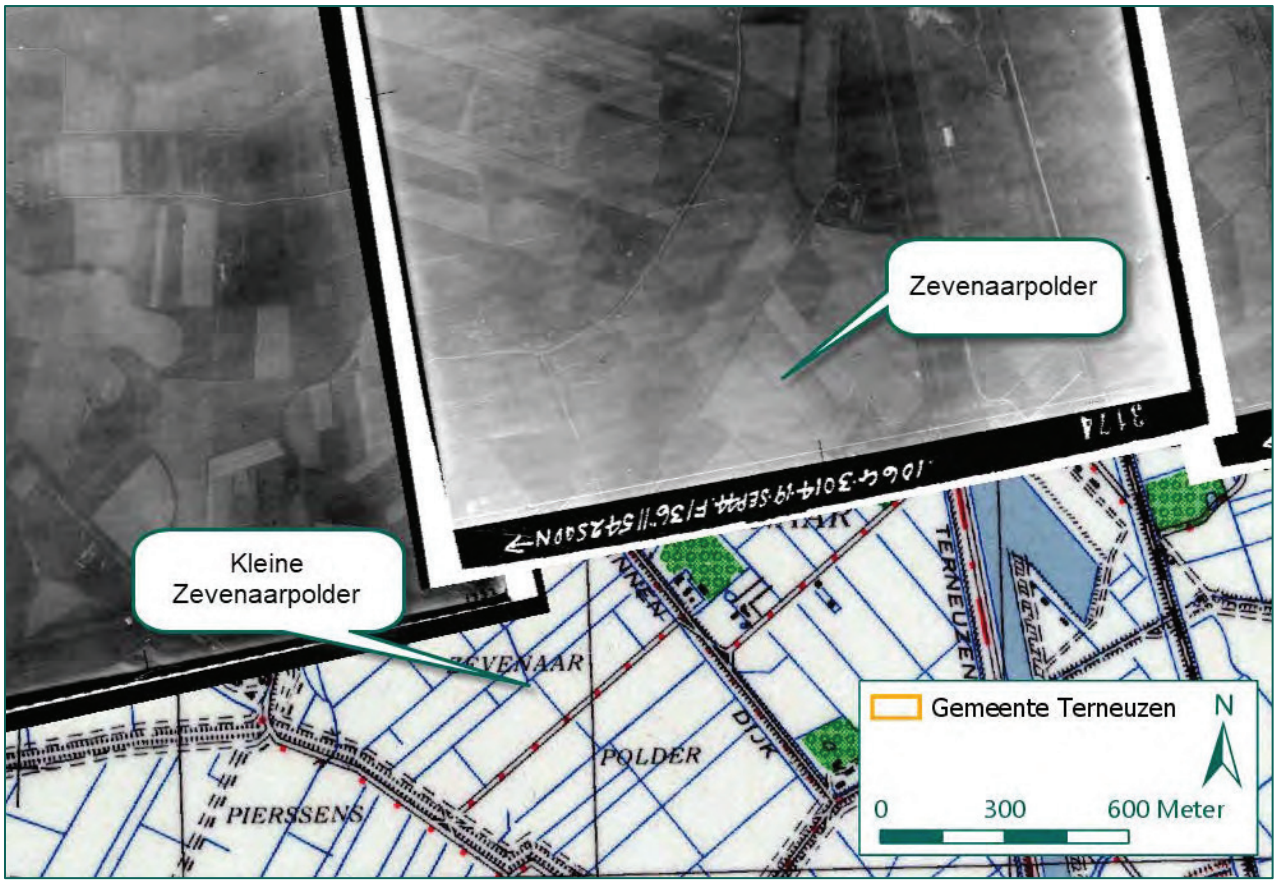
Conclusie

Naar aanleiding van het neergestorte Duitse Messerschmitt Bf 109 jachtvliegtuig op 19 augustus 1943 wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

12.11 SUPERMARINE SPITFIRE IX JACHTBOMMENWERPER, 17 SEPTEMBER 1944, ZEVENAARPOLDER

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) kwam een Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper op 17 september 1944 rond 13.50 uur neer in de Zevenaarpolder bij Sluiskil. Het toestel was geraakt door granaten van luchtafweergeschut en ontplofte toen het in de Zevenaarpolder een dijk raakte. De piloot was overleden en onherkenbaar verminkt als gevolg van de explosie. Uit de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat twaalf Spitfire jachtbommenwerpers van No. 340 Squadron waren uitgestuurd voor een bombardement op de haven van Terneuzen. Ieder vliegtuig beschikte over één brisantbom van 500 lbs en

alle vliegtuigen wierpen hun bommenlast af in het havengebied van Terneuzen. De overige piloten zagen op de terugweg dat het toestel van de Franse piloot Borudy werd geraakt door granaten van luchtafweergeschut en vervolgens crashte en in vlammen uiteensloeg. Aanvullende informatie over de exacte locatie is in het geraadpleegde bronnenmateriaal niet aangetroffen. De eerstvolgende beschikbare luchtfoto's dateren van 19 september 1944, maar deze luchtfotoreeks dekt niet de gehele Zevenaarpolder en is van slechte kwaliteit, vanwege een gebrek aan scherpte, zie Figuur 157.

Figuur 157: Luchtfoto's d.d. 19 september 1944 (Bron: NCAP). Daarnaast zijn de locaties van de Zevenaarpolder en de Kleine Zevenaarpolder weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat de neergestorte Spitfire zijn bommenlast reeds had afgeworpen. Naast een bommenlast kon een Spitfire jachtbommenwerper zijn uitgerust met boordgeschut en/of boordmitrailleurs. Mogelijk is als gevolg van de crash munitie van het boordgeschut en/of de boordmitrailleurs in en in de omgeving van de crashlocatie verspreid. Aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal kan echter geen exacte locatie worden aangeduid waar het toestel precies is neergestort. Vandaar dat naar aanleiding van de vliegtuigcrash van een Spitfire jachtbomenwerper op 17 september 1944 geen NGE-Risicogebied kan worden afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

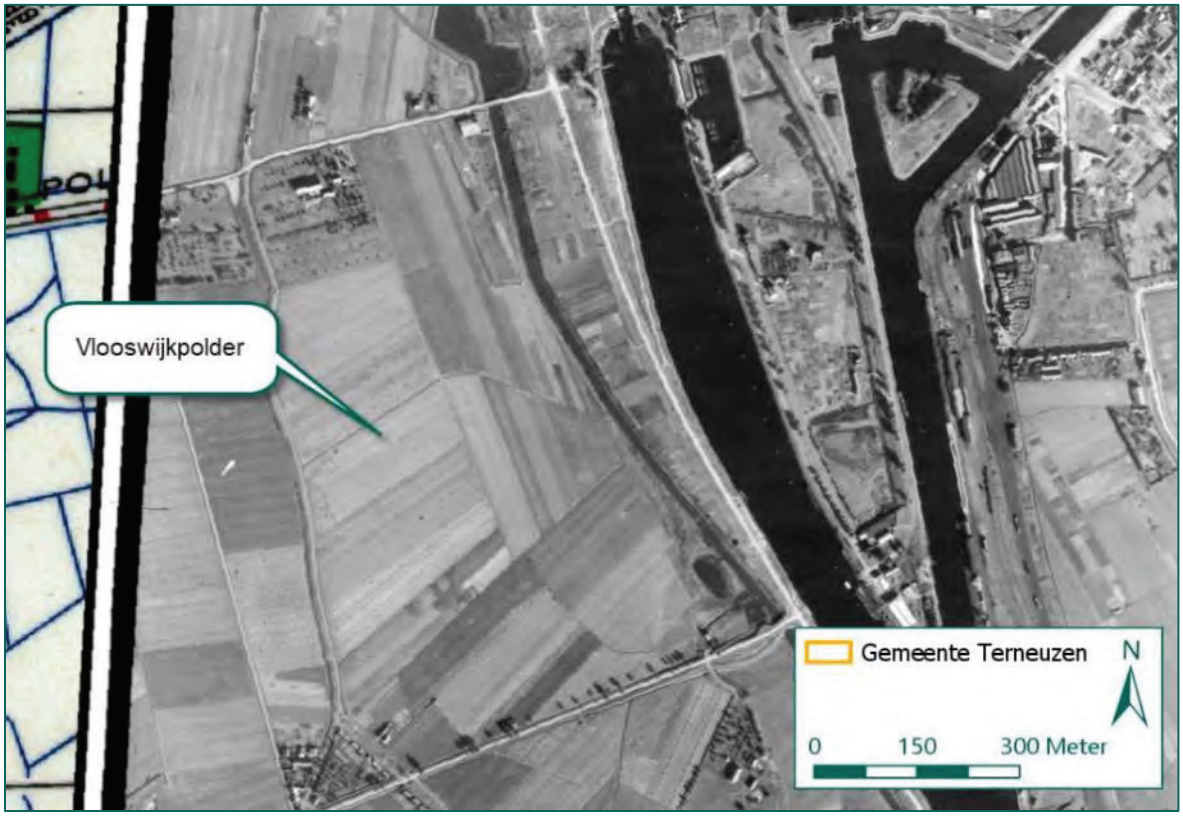
Conclusie

Naar aanleiding van de crash van een Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper op 17 september 1944 kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.

12.12 SUPERMARINE SPITFIRE IX JACHTBOMMENWERPER, 17 SEPTEMBER 1944, VLOOSWIJKPOLDER

Op 17 september 1944 crashte nog een Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper binnen de huidige gemeente Terneuzen, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Dit toestel kwam om 17.10 naar beneden

gestort na te zijn geraakt door granaten van luchtafweergeschut. De jachtbommenwerper kwam terecht langs het kanaal Gent-Terneuzen in de Vlooswijkpolder. De Noorse piloot, die deel uitmaakte van 332 Squadron, overleefde de crash niet. Volgens de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) had de piloot reeds een bombardement uitgevoerd in de haven van Terneuzen toen hij werd neergeschoten. Derhalve is het alleen mogelijk dat NGE van de munitie van boordgeschut en/of boordmitrailleurs in de omgeving van de crashlocatie zijn verspreid. Op de eerstvolgende beschikbare luchtfoto's van 19 september 1944 en 28 september 1944 zijn geen verstoringen waarneembaar in de Vlooswijkpolder die mogelijk verband houden met de vliegtuigcrash op 17 september 1944. Aangezien de precieze crashlocatie niet kan worden bepaald, kan naar aanleiding van het neerstorten van een Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper in de Vlooswijkpolder op 17 september 1944 geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

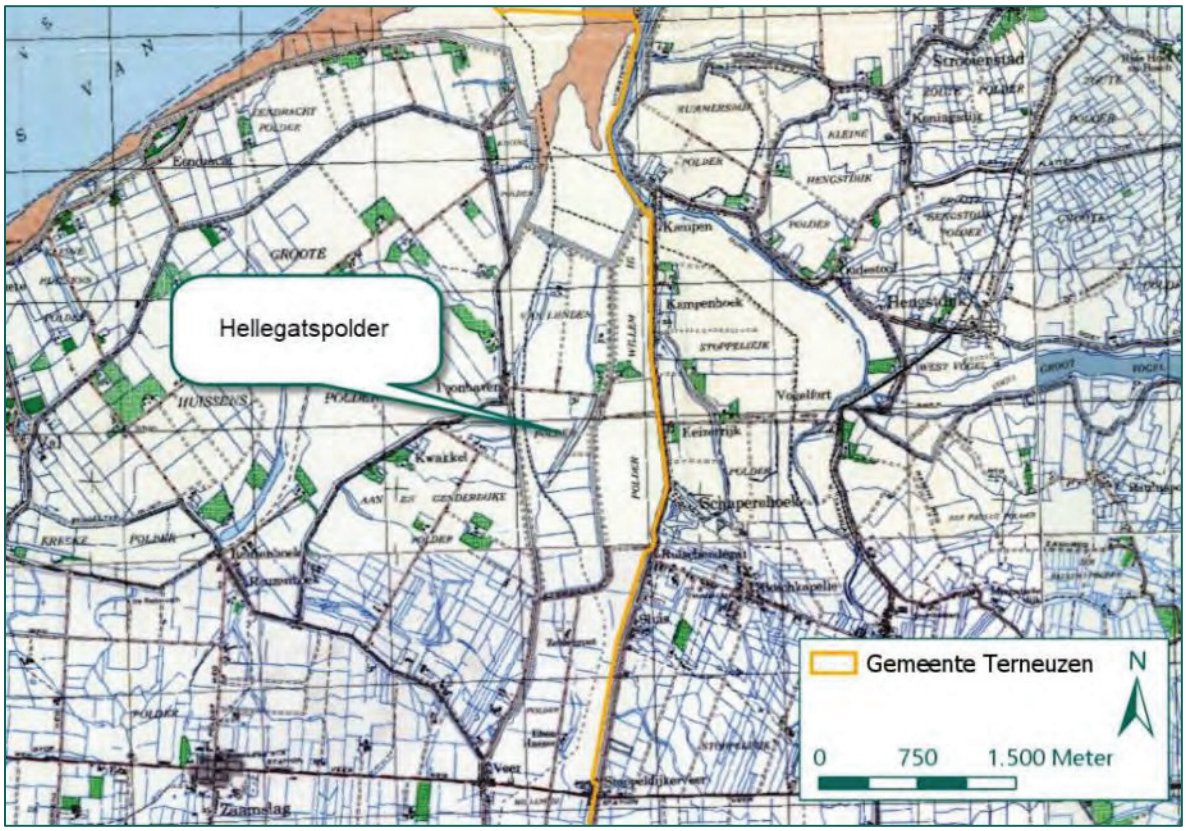
Figuur 158: De Vlooswijkpolder op een luchtfoto d.d. 28 september 1944. (Bron luchtfoto: NCAP).

Conclusie
Naar aanleiding van het neerstorten van een Supermarine Spitfire IX jachtbommenwerper in de Vlooswijkpolder op 17 september 1944 kan binnen de gemeente Terneuzen geen exact NGE-Risicogebied afgebakend worden.

12.13 FOCKE WULF 190 D-9 JACHTBOMMENWERPER, 1 JANUARI 1945

Om 8.50 uur stortte een Duitse Focke Wulf 190 D-9 jachtbommenwerper neer in de Hellegatspolder, aldus de literatuur (zie bijlage 2). Het vliegtuig werd geraakt door granaten van Brits luchtafweergeschut. De jachtbommenwerper was op weg naar België voor een bombardement op Evere. Derhalve wordt vermoed dat de bommenwerper op het moment van neerstorten nog beschikte over een bommenlast. Daarnaast was een Focke Wulf 190 D-9 jachtbommenwerper uitgerust met boordgeschut en boordmitrailleurs. Mogelijk zijn als gevolg van de crash NGE in de bodem terechtgekomen en achtergebleven. In het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt geen melding gemaakt van een ruiming of een onderzoek naar de vliegtuigcrash. Daarnaast wordt ook geen specifieke locatie gemeld. Bij verschillende luchtfoto-instanties (zie bijlage 9) is gezocht naar luchtfoto's van de Hellegatspolder die kort na de crash zijn genomen, maar er zijn geen geschikte luchtfoto's aangetroffen. Het geraadpleegde bronnenmateriaal is derhalve te summier

om een specifiek NGE-Risicogebied af te bakenen naar aanleiding van de crash van een Duitse Focke Wulf 190 D-9 jachtbommenwerper in de Hellegatspolder op 1 januari 1945.

Figuur 159: De Hellegatspolder, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

Conclusie

Naar aanleiding van de vliegtuigcrash van een Duitse Focke Wulf 190 D-9 jachtbommenwerper in de Hellegatspolder op 1 januari 1945 kan binnen de gemeente geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

13 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN IN DE WESTERSCHELDE

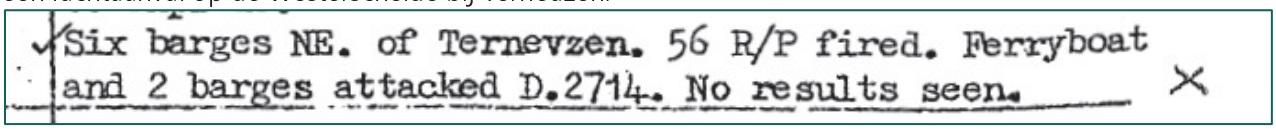
Binnen het beheersgebied van de gemeente Terneuzen valt een deel van de Westerschelde. Uit de inventarisatie van het bronnenmateriaal is gebleken dat verschillende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden in de Westerschelde binnen de gemeente Terneuzen. In onderstaande paragrafen zijn deze oorlogshandelingen geanalyseerd. Bij analyse van oorlogshandelingen op zee dient rekening gehouden te worden met moeizame locatiebepalingen. Exacte locaties van oorlogshandelingen kunnen in de meeste gevallen niet worden aangeduid.

13.1 ANALYSE LUCHTOORLOG

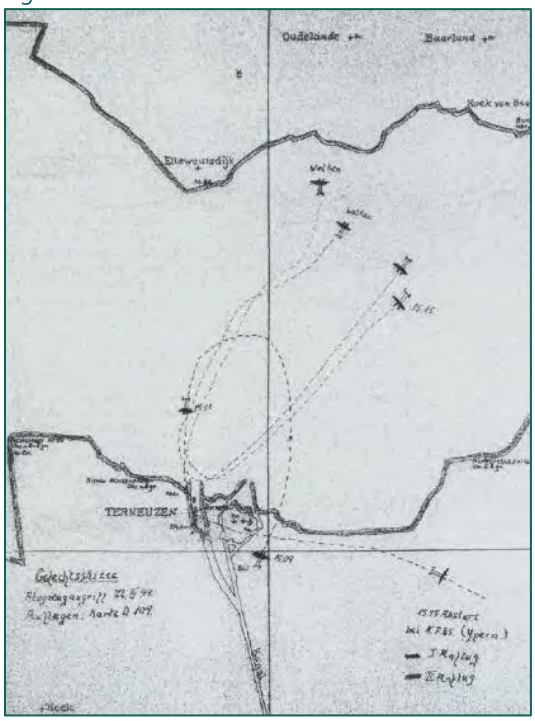
Binnen de Westerschelde in de gemeente Terneuzen hebben verschillende aan de luchtoorlog gerelateerde oorlogshandelingen plaatsgevonden. Het betreffen aanvallen door vliegtuigen op schepen, noodafworpen, luchtafweergeschut op schepen en vliegtuigwrakken. Deze oorlogshandelingen worden in deze paragraaf achtereenvolgens geanalyseerd, om te achterhalen of sprake is van een aantoonbaar verhoogd risico op achtergebleven NGE.

13.1.1 Aanvallen op schepen

Uit de literatuur (zie bijlage 2) en de ORB's van de Britse luchtmacht (zie bijlage 4) blijkt dat verschillende luchtaanvallen zijn uitgevoerd op schepen in de Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen. Zo bombardeerden Duitse vliegtuigen op 11 mei 1940 schepen die ter hoogte van Terneuzen in de Westerschelde voeren. Volgens de Britse bombardementsgegevens vonden gedurende de oorlog geregeld luchtaanvallen plaats op schepen in de Westerschelde. In september 1944, toen Duitse eenheden per veerboot werden overgebracht van Zeeuws-Vlaanderen naar Zuid-Beveland en Walcheren, voerden de geallieerde bommenwerpers dagelijks aanvallen uit op schepen in de Westerschelde. In Figuur 160 is een voorbeeld weergegeven van een melding van een raketbeschieting op schepen in de Westerschelde ten noordoosten van Terneuzen op 10 september 1944. Tevens is in Figuur 161 een illustratie weergegeven van een luchtaanval op de Westerschelde bij Terneuzen.

Six barges NE. of Ternevzen. 56 R/P fired. Ferryboat and 2 barges attacked D.2714. No results seen.

Figuur 160: Uitsnede van een ORB van Second Tactical Air Force (2TAF) van 10 september 1944. (Bron: TNA AIR 37/715).

Figuur 161: Illustratie van een luchtaanval op de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen. (Bron: KRA3, pag. 143).

De exacte locaties van de luchtaanvallen zijn in veel gevallen niet bekend, aangezien het niet eenvoudig was een positie op het water exact te bepalen. De verschillende meldingen van luchtaanvallen uit de literatuur (zie bijlage 2) en het archiefmateriaal (zie bijlage 3) in de Westerschelde bij Terneuzen zijn in onderstaande tabel gevat. Hierin zijn enkel de meldingen opgenomen waarvan indicatief bekend is waar in de Westerschelde de luchtaanval heeft plaatsgevonden. Er vonden namelijk ook vele aanvallen plaats waarbij enkel wordt vermeld dat 'schepen in de Westerschelde' zijn aangevallen.

Datum	Beschrijving aanval
15 mei 1940	Een Duits bombardement op de Britse torpedojager "Valentine" ter hoogte van de Nieuw-Neuzenpolder. Het wrak van de torpedojager lag nog jarenlang nabij de kust.
27 oktober 1940	Ter hoogte van de gemeente Hoek vielen vier brisantbommen in de Westerschelde.
18 april 1941	Geallieerd bombardement op de haven van Terneuzen. Eén toestel bombardeerde tevens een schip dat net buiten Terneuzen in de Westerschelde lag met 4 x 40 lbs en 4 x 250 lbs brisantbommen.
1 mei 1941	Een Blenheim bommenwerper voerde een bombardement uit op sleepboten ten westen van Terneuzen, waarbij 4 x 250 lbs S.A.P. brisantbommen werden afgeworpen.
4/5 mei 1941	Een schip, dat op 5 km van Terneuzen voer in de Westerschelde, werd gebombardeerd door een Blenheim bommenwerper.
20/21 oktober 1941	Bombardement op de haven van Terneuzen waarbij tevens bommen buiten de haven in de Westerschelde neerkwamen.
1/2 augustus 1942	Twee verkenningsvliegtuigen vlogen laag over de Westerschelde en voerden verschillende beschietingen uit.
7 november 1942	Een Ventura bommenwerper, met als doelwit de haven van Terneuzen, wierp 4 x 250 lbs en 3 x 500 lbs brisantbommen af op een schip in de Westerschelde.
30 november 1943	Typhoon jachtbommenwerpers beschoten schepen ten noorden van Terneuzen met boordgeschut.
8/9 september 1944	Luchtaanval op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
10 september 1944	Bombardementen op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
11 september 1944	Bombardementen op veerboten in de Westerschelde.
11/12 september 1944	Bombardementen op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
12 september 1944	Luchtaanvallen op schepen in Westerschelde.
12/13 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
13/14 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
14 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
16/17 september 1944	Bombardement op de veerboten tussen Ellewoutsdijk en Terneuzen.
17/18 september 1944	Mosquitos voeren aanvallen uit met boordgeschut en boordmitrailleurs op ferries in de Westerschelde.

Tabel 11: Overzicht luchtaanvallen in de Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen.

Gezien de vele luchtaanvallen in de Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen kan niet worden uitgesloten dat NGE in het water terecht zijn gekomen en achtergebleven. Om deze reden wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen het Westerscheldegebied van de gemeente Terneuzen kunnen NGE van geschutmunitie, afwerpmunitie en raketten zijn achtergebleven. Omdat de exacte locaties van de luchtaanvallen niet bekend zijn, wordt het NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van de Westerschelde ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, binnen de huidige gemeentegrens van de gemeente Terneuzen. Dit NGE-Risicogebied wordt nader toegelicht in 13.1.5.

13.1.2 Noodafworpen

Gedurende de gehele Tweede Wereldoorlog voerden groepen van enkelen tot vele honderden Britse en Amerikaanse (jacht-)bommenwerpers dagelijks bombardementen uit op het continent. Het grootste deel van de vliegvelden waarvandaan deze vliegtuigen opereerden, bevond zich in Groot-Brittannië. Zowel op de heen- als de terugvlucht vlogen deze vliegtuigen dikwijls over de Westerschelde.

Op de route naar het doelwit gebeurde het regelmatig dat vliegtuigen werden aangevallen door Duitse jachtvliegtuigen, die poogden de vliegtuigen uit te schakelen voordat deze enige schade konden aanrichten. Als een vliegtuig in een luchtgevecht verwikkeld raakte, was het standaardprocedure om de bommenlast in een 'noodafworp' (*Jettison*) af te werpen: door het reduceren van het gewicht van het toestel werd het sneller en wendbaarder, wat de overlevingskans ten goede kwam. Het beleid was om de bommen *safe* (ongewapend) af te werpen, zo blijkt uit documenten uit de National Archives (zie bijlage 4).

Het afwerpen van bommen in zee gebeurde niet alleen in het geval van luchtgevechten. Ook indien toestellen hun doel niet konden vinden, of om andere reden er niet in slaagden hun bommen af te werpen op het beoogde doel, werden bommen in zee geworpen. Reden hiervoor was het feit dat het landen met een zware bommenlast aan boord riskant was. Een toestel kon door het gewicht immers eenvoudig crashen tijdens de landing.

Slechts in uitzonderlijke gevallen melden bronnen de exacte locatie van een noodafworp. In het gunstigste geval werden coördinaten of een locatie bij benadering genoteerd. De *Mission Reports* uit de Amerikaanse archieven (zie bijlage 4) bieden een voorbeeld van een terugvlucht over de Westerschelde bij Terneuzen op 20 oktober 1943 waarbij een noodafworp van 10 x 500 lbs brisantbommen plaatsvond op een onbekende locatie. Het is niet bekend hoe vaak dergelijke noodafworpen hebben plaatsgevonden. Op basis van het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt geconcludeerd dat binnen de Westerschelde NGE van afwerpmunitie kan worden aangetroffen van diverse kalibers als gevolg van noodafworpen. In 13.1.5 wordt dit NGE-Risicogebied verder toegelicht.

13.1.3 Vliegtuigwrakken

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat binnen de Westerschelde bij Terneuzen verschillende vliegtuigen zijn neergestort. Aangezien de crashes in watergebied plaatsvonden, is in veel gevallen geen exacte locatie bekend. Bronnen als het verliesregister van de Studiegroep Luchtoorlog (zie bijlage 2) en de crashdatabase van het Bevrijdingsmuseum Zeeland (zie bijlage 6) bieden bij benadering informatie over de crashlocatie, maar exacte locaties kunnen hier niet uit worden herleid. Uit het wrakkenregister (zie bijlage 6) blijkt dat binnen het analysegebied diverse obstructies, onbekende wrakken en restanten van wrakken aanwezig zijn. Het is echter niet bekend of deze onbekende objecten vliegtuigwrakken betreffen.

Gezien de verschillende vliegtuigcrashes op onbekende locaties in de Westerschelde, is het mogelijk dat de onbekende wrakken binnen de gemeente Terneuzen vliegtuigwrakken zijn. Dit kan echter niet met zekerheid worden vastgesteld en het exact afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van de aanwezigheid van vliegtuigwrakken is niet mogelijk.

13.1.4 Luchtafweergeschut

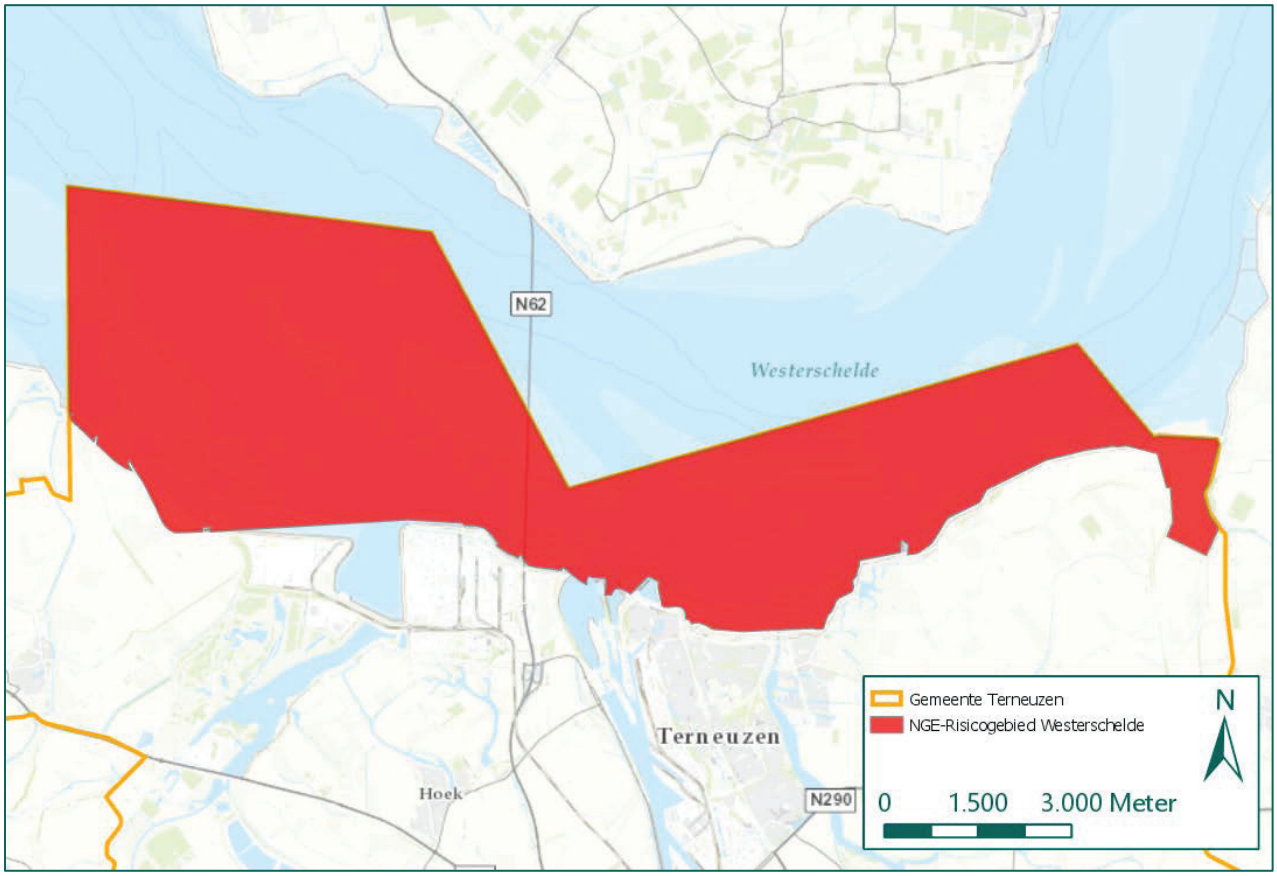
Duitse schepen beschikten over luchtafweergeschut om geallieerde luchtaanvallen af te kunnen weren. De Vorpostenbooten werden zelf speciaal ingezet ter verdediging van de konvooiroutes tegen luchtaanvallen. Deze schepen waren uitgerust met luchtafweergeschut van diverse kalibers, zie Tabel 12. Daarnaast stonden in het Westerscheldegebied langs de kust verschillende stellingen met luchtafweergeschut. Blindgangers van geschutmunitie kunnen als blindgangers zijn neergekomen op het wateroppervlak en zonder te detoneren op de waterbodem terecht zijn gekomen. Het NGE-Risicogebied wordt afgebakend ter plaatse van de Westerschelde binnen de gemeente Terneuzen en wordt nader toegelicht in paragraaf 13.1.5.

13.1.5 Afbakening NGE-Risicogebied

Naar aanleiding van luchtaanvallen op schepen en het uitvoeren van noodafworpen wordt een NGE-Risicogebied afgebakend. Aangezien specifieke locaties niet kunnen worden vastgesteld, wordt het NGE-Risicogebied afgebakend ter plaatse van de Westerschelde binnen de huidige gemeente Terneuzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen de volgende NGE zijn achtergebleven:

Hoofdsoort	Kaliber	Toestand
Afwerpmunitie	4 lbs, 30 lbs, 100 lbs, 250 lbs, 260 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs, 4.000 lbs	Afgeworpen
Raketten	3 inch luchtgrondraket met 25 lbs AP gevechtskop	Verschoten
	3 inch luchtgrondraket met 60 lbs SAP gevechtskop	
Geschutmunitie	8,8 cm L/45	Verschoten
	7,5 cm L/36	
	4 cm/56 (Bofors 40 mm)	
	3,7 cm L/83	
	20 mm	
	2 cm	

Tabel 12: Mogelijk achtergebleven NGE naar aanleiding van oorlogshandelingen, gerelateerd aan de luchtoorlog.

Figuur 162: NGE-Risicogebied in de Westerschelde naar aanleiding van de luchtoorlog. (Bron ondergrond: ESRI).

13.2 ANALYSE ZEEMIJNEN

Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden door zowel de Duitse als de geallieerde krijgsmacht verschillende mijnenvelden aangelegd op zee. Daarbij werd gebruik gemaakt van verschillende typen mijnen. Zo werden drijvende mijnen gebruikt, gelegd door oppervlakteschepen en onderzeeërs. Deze mijnen waren door middel van een ketting bevestigd aan een ankerstoel, waardoor de mijn met drijvend vermogen onder de oppervlakte dreef. Dergelijke mijnen detoneerden bij toucheren. Naast verankerde mijnen werden nu ook grondmijnen ingezet, die op de zeebodem werden gelegd. Deze mijnen

detoneerden door magnetische verstoringen, geluid of veranderingen in de waterdruk. Dergelijke mijnen konden worden gelegd door onderzeeërs, schepen en vliegtuigen.

In de geraadpleegde literatuur en het (internationale) archiefmateriaal zijn verschillende meldingen aangetroffen van het plaatsen van zeemijnen in de Tweede Wereldoorlog in de Westerschelde. De Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen maakte deel uit van een zogenaamd 'Gardening Zone', een gebied waarin geallieerde vliegtuigen zeemijnen plaatsten. Het betrof mijnenveld 'Juniper', waarmee de Westerschelde van Borssele tot en met Antwerpen werd bedoeld. Daarnaast werden door Duitse eenheden in september en oktober 1944 mijnenvelden aangelegd ter hoogte van Terneuzen om geallieerde konvooivaart door de Westerschelde te belemmeren. Vervolgens is in Tabel 13 een overzicht weergegeven van de meldingen die zijn aangetroffen in het geraadpleegde bronnenmateriaal, waarbij mijnen zijn gelegd in de Westerschelde. Zoals blijkt uit Tabel 13 worden geen specifieke locaties gemeld in het geraadpleegde bronnenmateriaal waar precies in de Westerschelde zeemijnen zijn gelegd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast worden, op een enkel geval na, geen specifieke type mijnen beschreven die in de Westerschelde zijn gelegd.

Datum	Beschrijving mijnenleggen
15/16 mei 1940	Duitse vliegtuigen legden 29 zeemijnen in de Westerschelde.
15/16 september 1940	Zes Swordfish bommenwerpers legden zeemijnen in de Westerschelde nabij Vlissingen.
Oktober 1940	Door geallieerde vliegtuigen werden tien zeemijnen in de zone Juniper gelegd.
21/22 december 1940	Twee Swordfish bommenwerpers legden zeemijnen in de zone Juniper.
1 maart 1943	Geallieerde vliegtuigen wierpen zeemijnen in de Westerschelde, waarop Duitse mijnenvegers uitvoeren om ze te ruimen.
20 september 1944	Ter verdediging van de haven van Terneuzen legde de Duitse bezetter een onbekend aantal R.M.A.-mijnen nabij de haven van Terneuzen in de Westerschelde.
28 september 1944	Duitse eenheden legden 8 LMB-mijnen in de Westerschelde ten noorden van de Braakman en ter hoogte van Hoofdplaat.
29 september 1944	Duitse eenheden legden twee mijnenvelden met LMB-mijnen in de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen aan met in totaal 52 LMB-mijnen.
Oktober 1944	Voor Everingen werden 40 LMB-mijnen gelegd door Duitse eenheden.
Januari-februari 1945	Duitse eenheden legden zeemijnen in de Westerschelde.

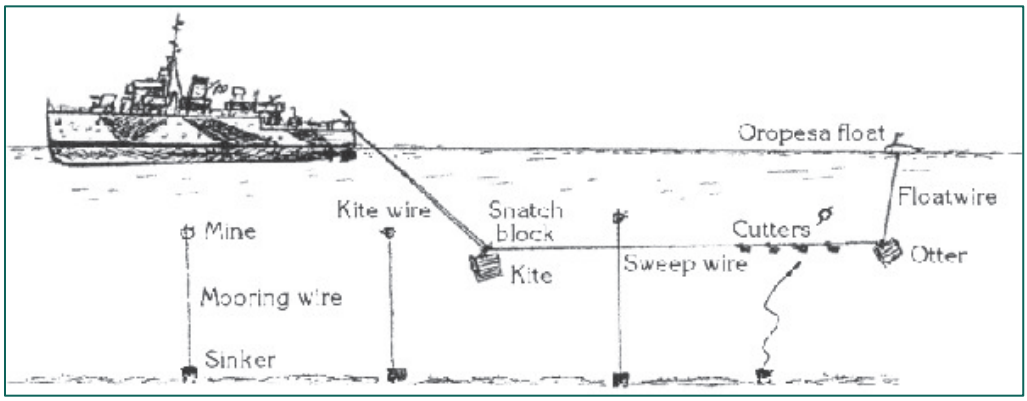
Tabel 13: Overzicht meldingen van gelegde zeemijnen in de Westerschelde.

Figuur 163: Voorbeeld van een R.M.A. mijn die in de Westerschelde bij Terneuzen zijn gelegd. (Bron foto: http://www.navweaps.com/Weapons/WAMGER_Mines.php).

Gedurende de Tweede Wereldoorlog voerden Duitse mijnenvegers meermaals operaties uit om de Westerschelde mijnenvrij te maken. Nadat Terneuzen was bevrijd van de Duitse bezetter, werden in de haven van Terneuzen Britse mijnenvegers gestationeerd om Duitse zeemijnen in de Westerschelde te ruimen. Het gevaar van zeemijnen bleef aanwezig. Zo zonk op 8 november 1944 een Britse mijnenveger in de Westerschelde nabij Terneuzen nadat het schip een zeemijn had geraakt.

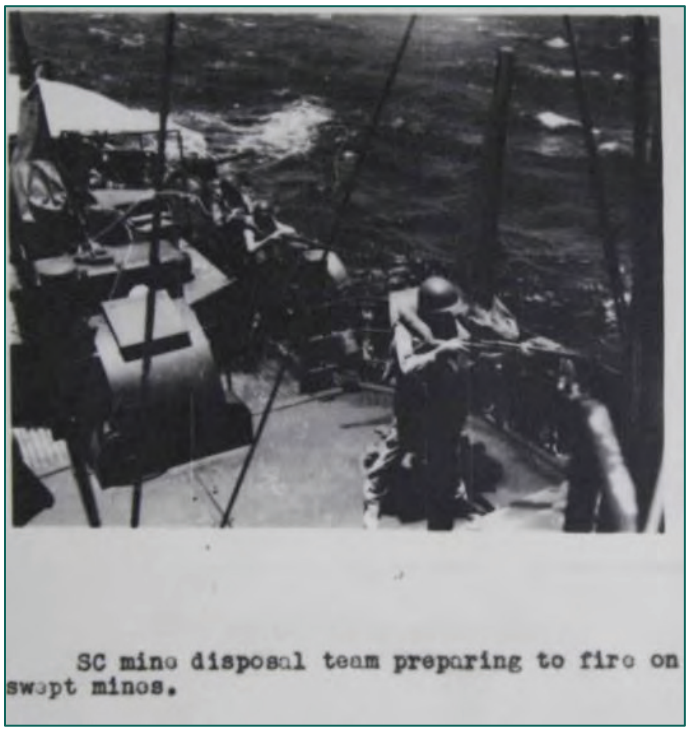
Na de Tweede Wereldoorlog werd internationaal samengewerkt om de vaarroutes vrij te maken van zeemijnen. Het mijnenvegen gebeurde met verschillende methodes. Grondmijnen werden geruimd door inzet van akoestische hamers en elektromagnetische veegtuigen die de mijnen tot ontploffing dienden te brengen. Verankerde mijnen werden geveegd met Oropesa-veegtuigen, die de ankerkettingen door moesten snijden, waardoor de mijnbol naar de oppervlakte dreef.

Figuur 164: Oropesa Sweeping Gear. (Bron: The Art of Minesweeping, http://www.minesweepers.org.uk/sweeping.htm).

Als de zeemijn aan de oppervlakte kwam kon deze met geweer- of kanonvuur worden beschoten, waarop deze detoneerde of afzonk. Het mijnenvegen had als doel het veiligstellen van de zee voor de scheepsvaart;

gedeactiveerde grondmijnen met lege batterijen bleven met deze veegmethoden op de bodem achter, evenals lekgeschoten mijnbollen.[13]

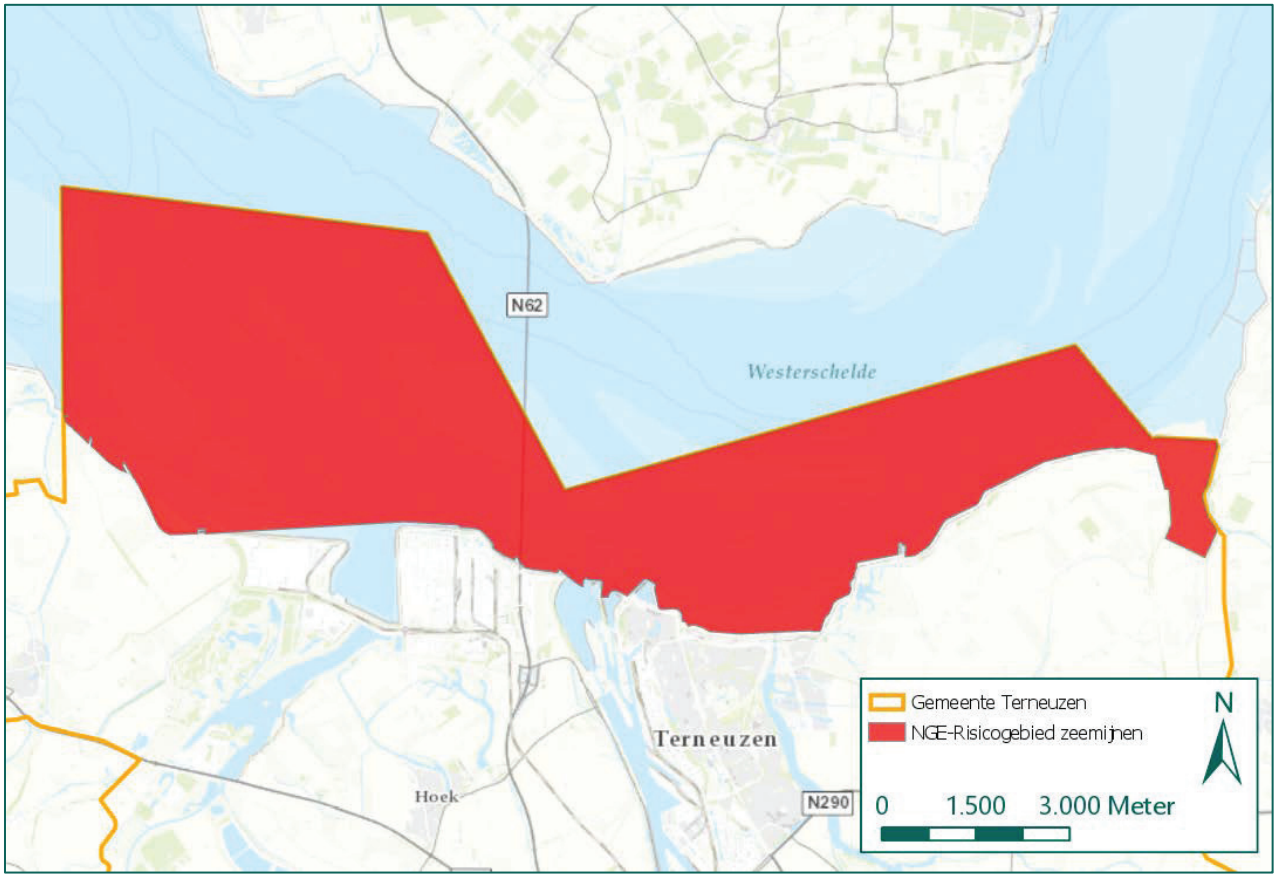
Figuur 165: Mijnenvegen in de Scheldemonding tijdens Operatie Calender. (Bron: TNA, ADM 199/154).

Achtergebleven zeemijnen werden regelmatig aangetroffen door vissers, die ze tijdens trawling meesleepten over de zeebodem. Dergelijke activiteiten konden mijnen over grote afstanden verplaatsen. Door het losslaan, het wegdrijven bij ruiming en het verplaatsen door visserij over een periode van 75 jaar is er geen enkele relatie meer tussen de oorspronkelijke locaties waar de zeemijnen zijn gelegd en de locaties waar de zeemijnen kunnen worden aangetroffen. Wegens de verschillende meldingen van mijnenlegoperaties in de Westerschelde kan niet worden uitgesloten dat zeemijnen zijn achtergebleven. Daarnaast is gebleken uit analyse van naoorlogse mijnenveegoperaties dat er geen sprake meer is van een relatie tussen de locatie van gelegde zeemijnenvelden en de locaties waar deze mijnen kunnen worden aangetroffen. Het specifiek afbakenen van een NGE-Risicogebied is daarom niet mogelijk. Ter plaatse van de Westerschelde ten tijde van de Tweede Wereldoorlog binnen de huidige gemeente Terneuzen wordt derhalve een NGE-Risicogebied afgebakend, waarbinnen zeemijnen kunnen zijn achtergebleven.

Hoofdsoort	Type	Toestand
Onderwatermunitie (verankerde mijnen)	Onbekend (Duits/geallieerd)	Gelegd
Onderwatermunitie (grondmijnen)	Onbekend (Duits/geallieerd)	
	LMB mijn	
	R.M.A. mijn	

Tabel 14: Mogelijk achtergebleven NGE van zeemijnen.

13 Nota bene: Elektronische ontstekers waren slechts één van de meerdere ontstekingsinrichtingen die zich op dergelijke mijnen bevonden. Aangezien deze mijnen ook over mechanische ontstekingsrichtingen (zoals antidemonteerinrichtingen) beschikten, kunnen deze mijnen bij toucheren nog altijd een gevaar opleveren (Bron: Royal Navy, *Mine Disposal Handbook Part IV: German Underwater Ordnance* (1945)).

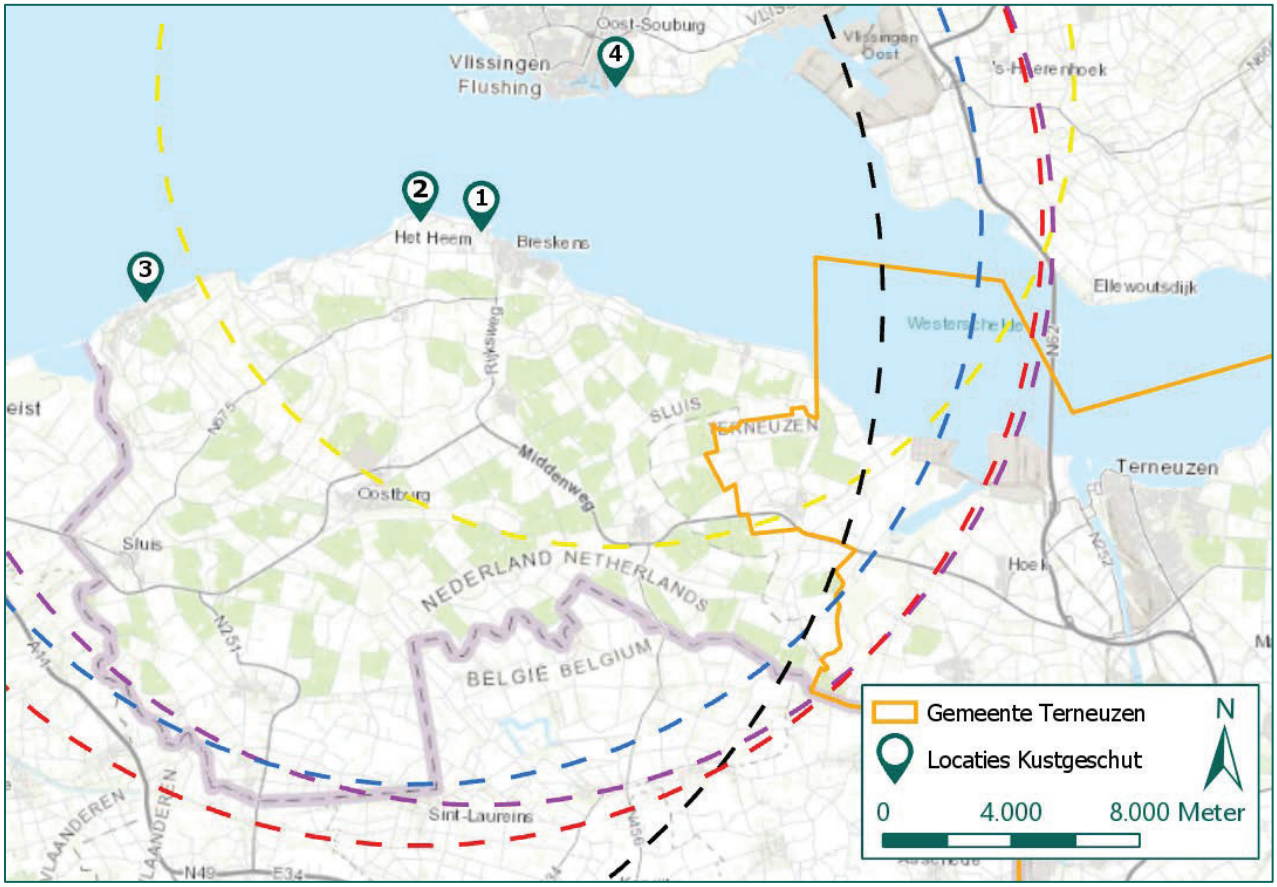
Figuur 166: NGE-Risicogebied naar aanleiding van zeemijnen. (Bron ondergrond: ESRI).

13.3 ANALYSE ARTILLERIEBESCHIETINGEN IN OKTOBER 1944

Uit de geraadpleegde literatuur (zie bijlage 2) is gebleken dat Duits kustgeschut vanuit Vlissingen, Breskens, Nieuwesluis en Cadzand op geallieerde soldaten in de Braakman en de omgeving van Biervliet heeft geschoten in oktober 1944. Aan de hand van de literatuur zijn de locaties van deze geschutopstellingen bepaald en is het bereik achterhaald. In Tabel 15 is het bereik van het kustgeschut uiteengezet dat gedurende de bevrijding van Biervliet en omgeving is gebruikt voor beschietingen. Vervolgens is het bereik in Figuur 167 weergegeven.

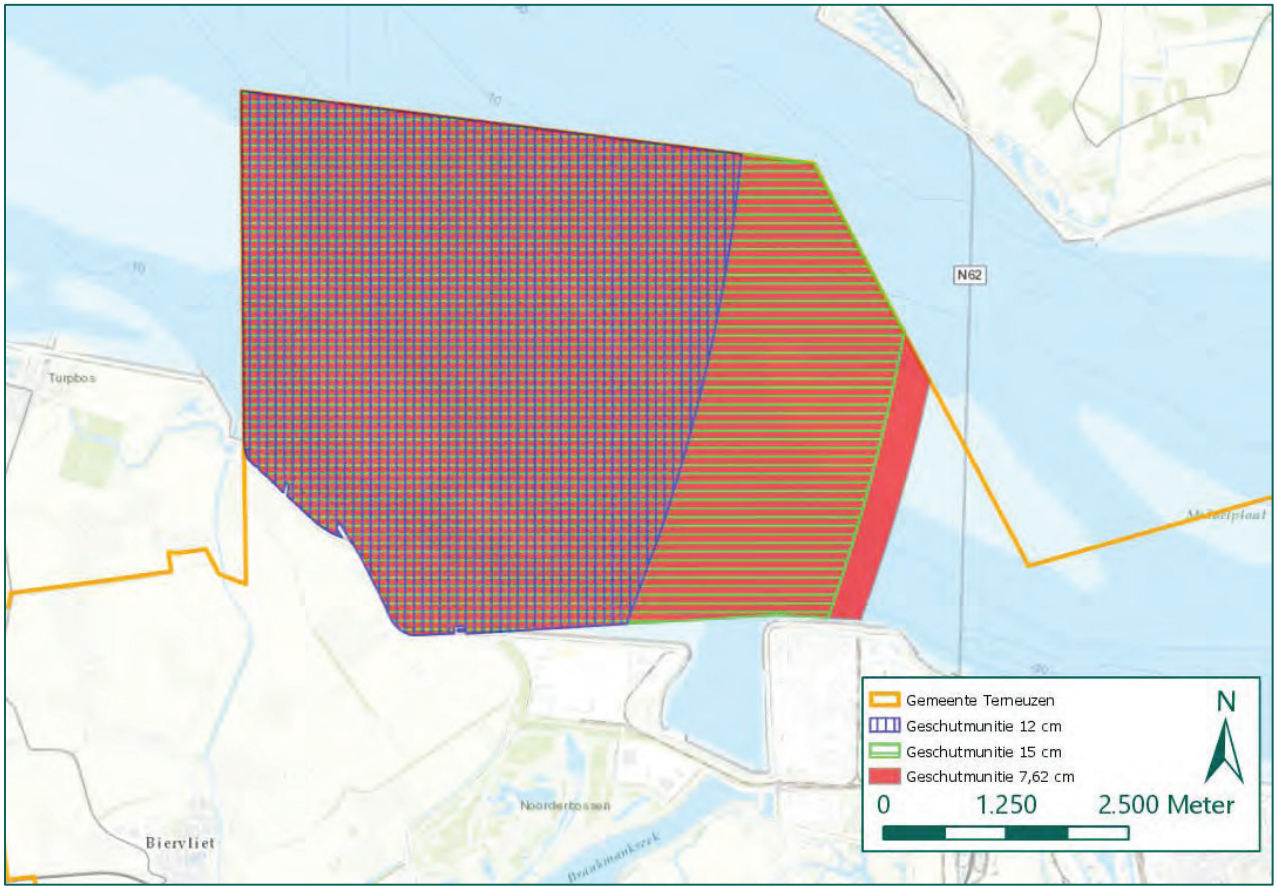
Kustgeschut	Nr.	Type kustgeschut	Bereik	Kleur figuur
M.K.B. Breskens - 2/.M.A.A. 203	1	4 x 7,62 cm Mounting (e)	17.830 m	Paars
M.K.B. Nieuwe Sluis - 3/.M.A.A. 203	2	4 x 12 cm K. 370 (b)	17.500 m	Blauw
		1 x 15 cm S.K. L/45 Leuchtgeschütz (L.G.)	19.400 m	Rood
M.K.B. Cadzand – 4./M.A.A. 203	3	4 x 15 cm S.K. C/28	23.000 m	Zwart
M.K.B. Kernwerk Vlissingen	4	3 x 15 cm S.K. L/40 (h)	14.300 m	Geel

Tabel 15: Bereik van het kustgeschut dat is gebruikt in oktober 1944 om de geallieerde opmars bij de Braakman te verhinderen.

Figuur 167: Bereik van het kustgeschut dat is gebruikt in oktober 1944 om de geallieerde opmars bij de Braakman te verhinderen. (Bron ondergrond: ESRI).

Uit Tabel 15 en Figuur 167 blijkt dat het gebruikte kustgeschut in oktober 1944 de Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen kon bereiken. Door de EOD zijn vele granaten geruimd van de kalibers 7,62 cm, 12 cm en 15 cm binnen het bereik van het kustgeschut in de omgeving van Biervliet, aldus de munitieruimrapporten (zie bijlage 5). Aangezien niet kan worden uitgesloten dat granaten van het kustgeschut ook in de Westerschelde zijn terechtgekomen en als blindganger zijn achtergebleven, worden NGE-Risicogebieden afgebakend binnen de Westerschelde. De NGE-Risicogebieden zijn afgebakend conform het bereik dat het gebruikte kustgeschut had. In Figuur 168 zijn de NGE-Risicogebieden weergegeven. De NGE-Risicogebieden zijn afgebakend binnen de Westerschelde ten tijde van de Tweede Wereldoorlog en de huidige gemeente Terneuzen.

Figuur 168: NGE-Risicogebieden artilleriebeschietingen oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

13.4 ANALYSE AANVALLEN DOOR DUITSE BOTEN OP 27 OKTOBER 1944 EN 1 NOVEMBER 1944

Volgens de literatuur (zie bijlage 2) werd op 27 oktober 1944 een aanval uitgevoerd door drie *Linsen Sprengbooten* op de aanlegsteiger bij Terneuzen. Deze boten beschikten over ruim 300 kg aan springstof en werden door een Duitse soldaat richting het doelwit gestuurd. Op ruime afstand van het doelwit sprong deze soldaat uit de boot, waarna door middel van draad- of radioverbinding op een ander schip de onbemande *Linsen Sprengboot* op het doelwit werd gemikt. In Figuur 169 is een voorbeeld weergegeven van een *Linsen Sprengboot* in actie. Uit de literatuur blijkt dat in de haven van Terneuzen landingsboten, gelegen aan de aanlegsteiger, werden getroffen als gevolg van de aanval op 27 oktober 1944. In de nacht van 31 oktober op 1 november 1944 werd weer een aanval uitgevoerd met de boten. Ditmaal vond de aanval plaats op de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen waarbij drie geallieerde schepen werden getroffen.

Figuur 169: Een *Linsen Sprengboot* in actie. De soldaat staat op het punt de boot te verlaten. (Bron foto: http://www.hisutton.com/Explosive_boats.html).

In het geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een mogelijke achtergebleven boot die niet tot ontploffing was gekomen. Gezien de grootte van de *Linsen Sprengbooten* is het aannemelijk dat de schepen werden opgemerkt in de haven van Terneuzen als zij niet tot ontploffing waren gekomen. Vandaar dat wordt geconcludeerd dat in de haven van Terneuzen geen *Linsen Sprengbooten* zijn achtergebleven. Van de aanval op de Westerschelde in de nacht van 31 oktober op 1 november 1944 is niet exact bekend waar deze aanval werd uitgevoerd. Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal blijkt dat de *Linsen Sprengbooten* slechts beperkt zijn ingezet op de Westerschelde ter hoogte van de gemeente Terneuzen. Daarnaast wordt aangenomen dat boten die niet tot ontploffing waren gekomen, bleven drijven en derhalve werden opgemerkt. Vandaar dat de aanwezigheid van mogelijke gezonken boten met explosieve inhoud binnen de gemeente Terneuzen niet verwacht wordt.

14 ANALYSE OORLOGSHANDELINGEN BEVRIJDING 1944

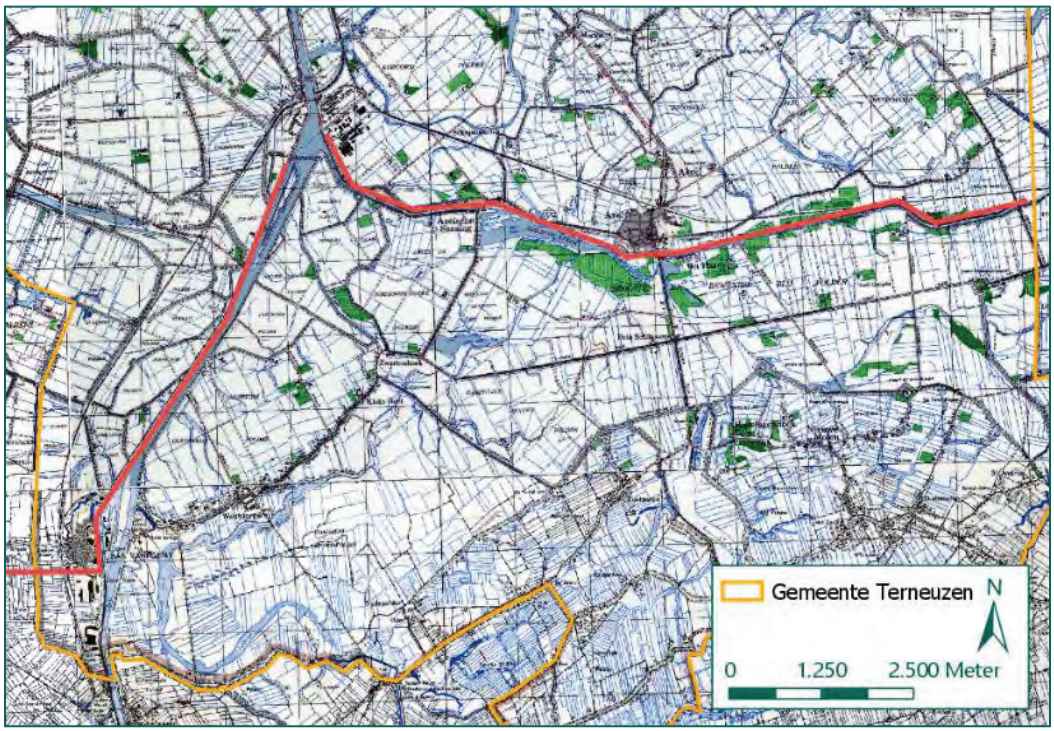
Vanaf begin september 1944, toen de geallieerde strijdkrachten het noorden van België en het oosten van Oost-Zeeuws-Vlaanderen wisten te bevrijden, kwam het front nabij de gemeente Terneuzen te liggen. Op 16 september 1944 vonden de eerste grondgevechten plaats binnen de gemeente Terneuzen. Deze grondgevechten gingen gepaard met hevige artilleriebeschietingen, omdat de geallieerde strijdkrachten moeite hadden de Duitse verdedigingslinies te doorbreken. In dit hoofdstuk worden de verschillende oorlogshandelingen omtrent de bevrijding op chronologische wijze geanalyseerd. Daarbij wordt onderscheid gemaakt in drie periodes, namelijk de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen, de strijd om de Isabellasluis en de bevrijding van Biervliet. De analyse vindt plaats naar aanleiding van de beschreven gevechtshandelingen in de literatuur (zie bijlage 2), het archiefmateriaal (zie bijlage 3) en internationale archieven (zie bijlage 4).

14.1 DE BEVRIJDING VAN OOST-ZEEUWS-VLAANDEREN

Op 16 september 1944 trokken de eerste Poolse militairen de gemeente Terneuzen in ter hoogte van Koewacht. In de daaropvolgende dagen werd een hevige strijd uitgevochten rond Axel. Aan de hand van een chronologische uiteenzetting van de informatie uit de literatuur en het (internationale) archiefmateriaal wordt in paragraaf 14.1.9 geanalyseerd waar binnen de gemeente Terneuzen NGE-Risicogebieden zijn naar aanleiding van deze oorlogshandelingen.

14.1.1 14 september 1944

Op 14 september 1944 kwamen Poolse eenheden van de *1e Poolse Pantserdivisie* aan bij de Belgische plaats Stekene, ten zuidoosten van de grens met de gemeente Terneuzen. Hier raakten de Poolse soldaten slaags met de achtergebleven Duitse *712. Infanterie-Division*. De Poolse soldaten werden gesteund door verschillende tanks, waarover de Duitse soldaten niet beschikten, en namen Stekene in. De soldaten van de *712. Infanterie-Division* trokken zich terug en vormden de verdedigingslijn Bassevelde – Assenede – Sas van Gent – Axel – Hulst. Duitse eenheden trokken zich terug achter de kanalen binnen de gemeente Terneuzen. Tussen Axel en Kijkuit werden door Duitse soldaten verschillende loopgraven aangelegd. Het front bleef hier stilliggen totdat de Poolse eenheden op 16 september 1944 de aanval inzetten richting de Westerschelde.

Figuur 170: Situatie 14 september 1944. De Duitse verdedigingslinie binnen de gemeente Terneuzen is globaal weergegeven in rood op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

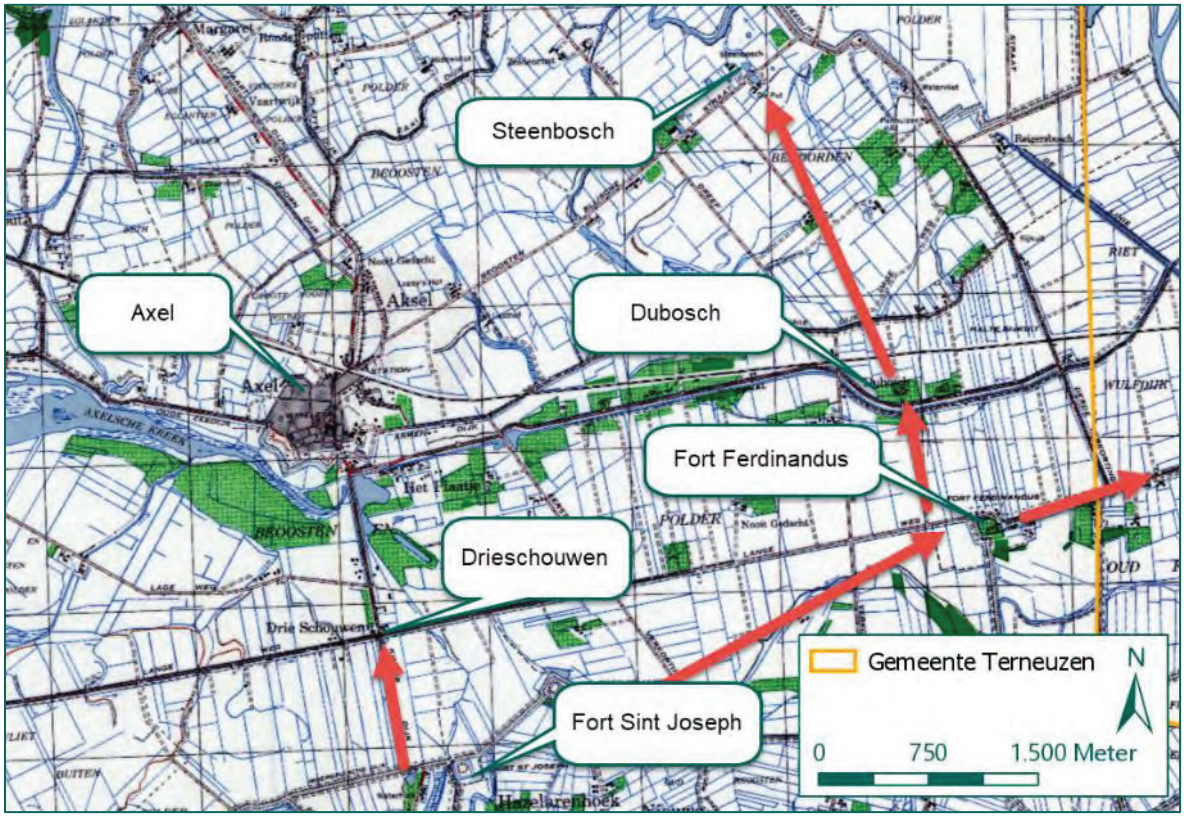
14.1.2 16 september 1944

Op 16 september 1944 trokken de Poolse soldaten de grens tussen België en Nederland over ter hoogte van Koewacht. De soldaten konden zonder tegenstand oprukken in de richting van Axel. Om 15.00 uur bereikte de Poolse 4e Compagnie het Fort Sint Joseph, van waaruit een goed uitzicht was op de gehele sector. Om 16.00 uur werd Drieschouwen bezet en tegelijkertijd wisten Poolse militairen Absdale en Fort Fernandus te bezetten. Vervolgens konden de Poolse eenheden zonder zware tegenstand het kanaal oversteken bij Dubosch door te zwemmen en met behulp van boten van genietroepen. Ze konden oprukken tot Steenbosch, ten westen van Kijkuit, waar zij in gevecht raakten met Duitse eenheden. Ten zuiden van Axel konden de Poolse eenheden niet verder trekken vanwege de zware weerstand van Duitse eenheden aan de overzijde van het kanaal bij Axel. Daarnaast werden de Poolse soldaten mede gestopt door de inundaties die de Duitse eenheden op 8 september 1944 hadden uitgevoerd. Een voorbeeld van geïnundeerd gebied, ten zuidwesten van Axel, is te zien op een luchtfoto van 12 september 1944, zie Figuur 171.

De opmars van de Poolse eenheden op 16 september 1944 ging gepaard met heftige artilleriebeschietingen. Op 16 september 1944 kwamen de eerste granaten neer op Axel. Onder meer het gemeentehuis, de Zeestraat, Weststraat en Koestraat werden getroffen en diverse woningen werden compleet vernield. De Poolse artillerie zou Axel en omgeving blijven bestoken met granaten tot de ochtend van 19 september 1944, toen de Poolse eenheden de Duitse verdedigingslinies doorbraken. Ook in andere plaatsen werd melding gemaakt van het vallen van granaten. Zo kwamen op 16 september 1944 ook granaten neer bij Sluiskil.

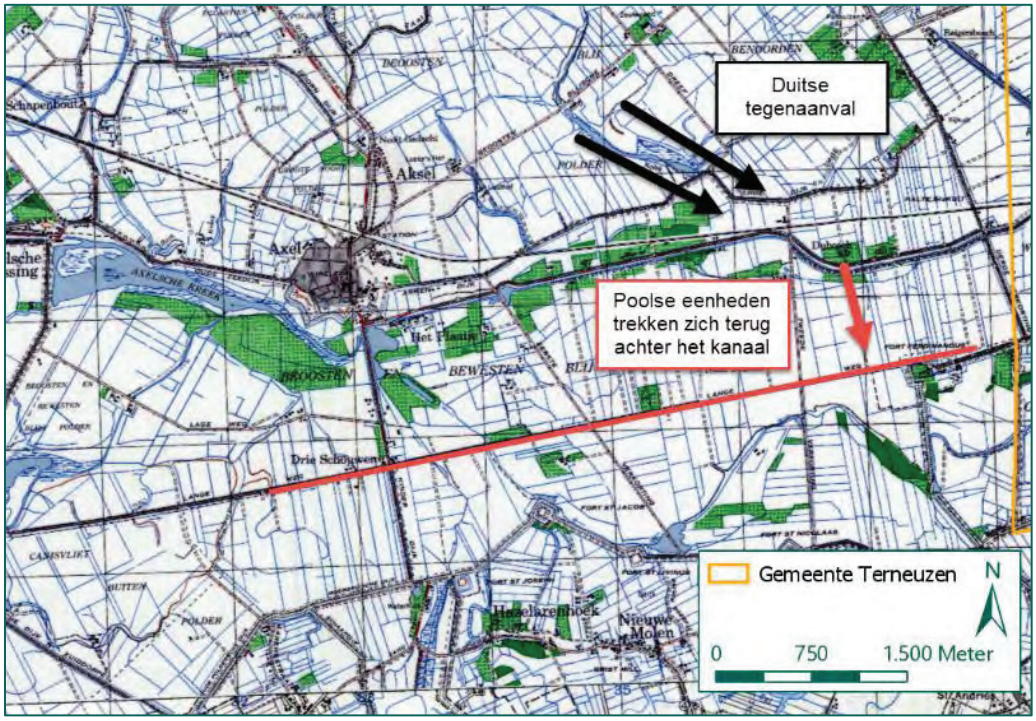
Figuur 171: Luchtfoto d.d. 12 september 1944 van het onderwater gezette gebied ten zuidwesten van Axel. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Figuur 172: Situatie 16 september 1944. Met rode pijlen is de Poolse opmars weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.1.3 17 september 1944

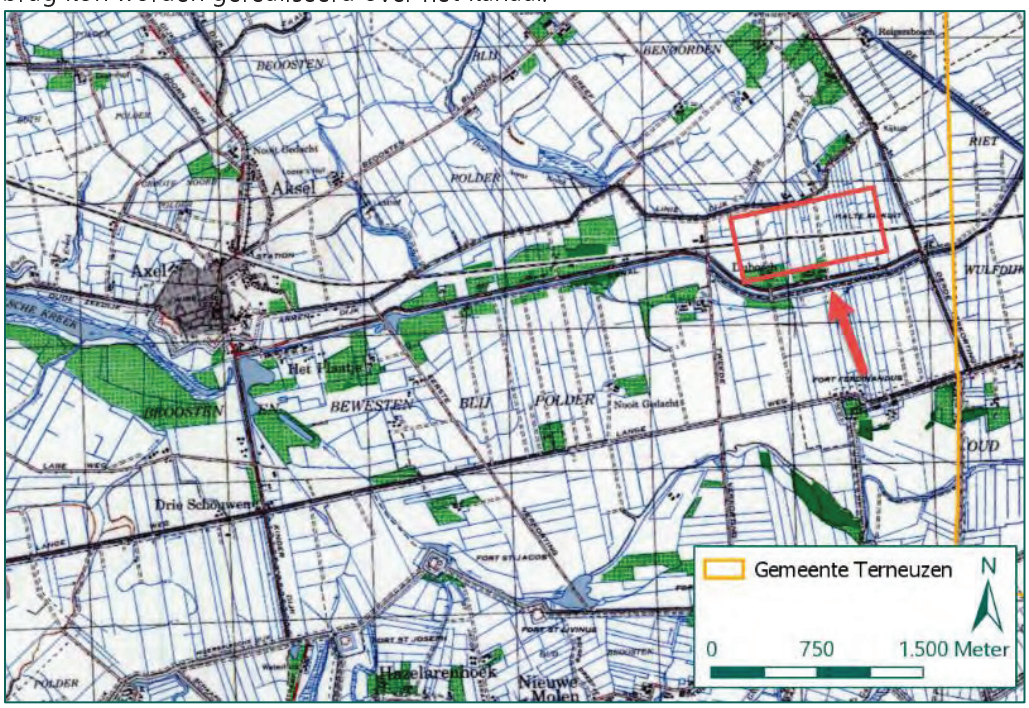
De Duitse eenheden kregen het Poolse bruggenhoofd ter hoogte van Dubosch in de gaten en begonnen op 17 september 1944 om 1.00 uur met zware artilleriebeschietingen op de kanaalovergang. Daarnaast volgde rond 5.30 uur een Duitse tegenaanval vanuit westelijke richting. Deze tegenstand was zo hevig dat de Poolse eenheden gedwongen waren om terug te keren over het kanaal, waarbij onder de Poolse soldaten vele slachtoffers vielen. Hierdoor werd de Poolse legerleiding gedwongen om een verdedigingslijn aan te leggen ten zuiden van het kanaal Axel-Hulst. De middag van 17 september 1944 kenmerkte zich door een stilliggend front, waarbij zowel de Poolse als Duitse artillerie en mortieren actief waren met het beschieten van de stellingen van de vijand. Het Poolse artillerievuur was niet enkel gericht op de Duitse stellingen in de omgeving van het kanaal bij Axel. Zo kwamen in de nacht van 16 op 17 september 1944 voor het eerst ook granaten neer in Zaamslag.

Figuur 173: Situatie 17 september 1944 op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.1.4 18 september 1944

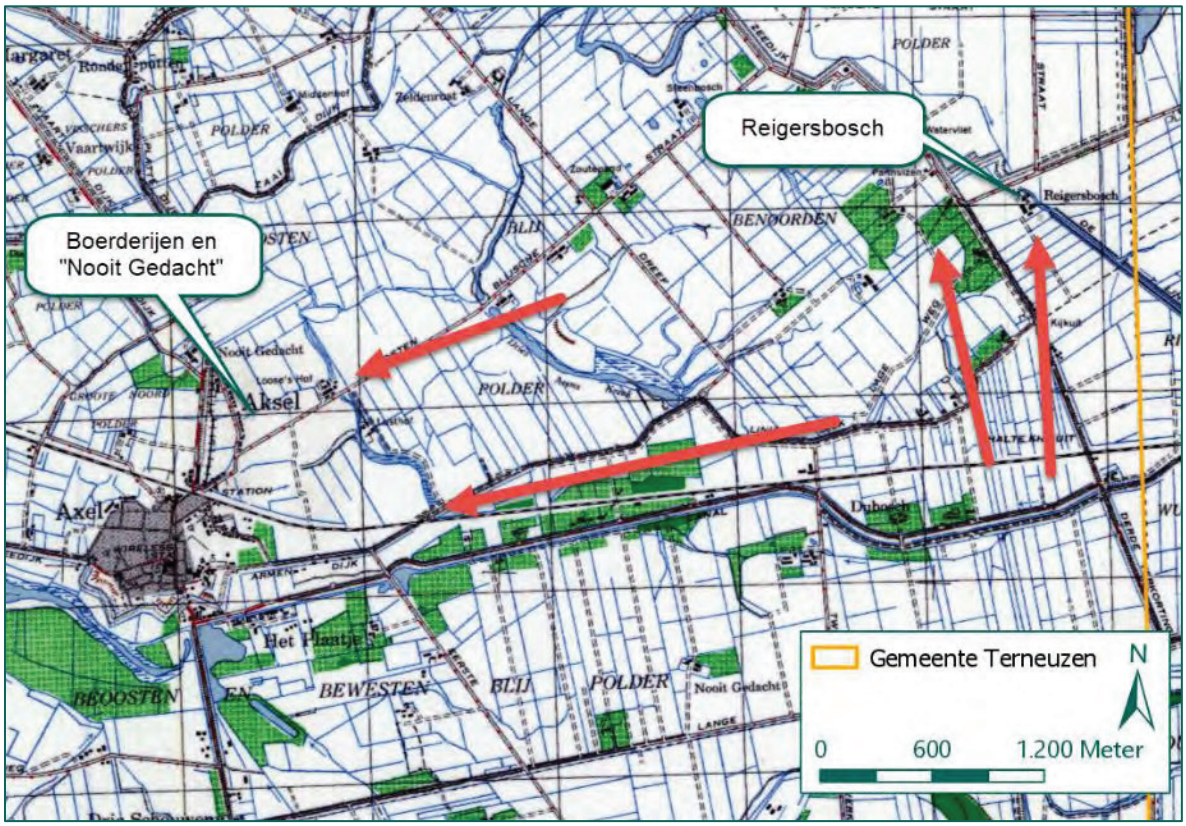
In de nacht van 17 op 18 september 1944 bleef de Poolse artillerie actief en werden Duitse stellingen beschoten. In de ochtend van 18 september 1944 hing er een lage mist, waardoor patrouilles ten westen van Dubosch over het kanaal konden trekken om verkenningen uit te voeren. Nadat een inschatting was gemaakt van de Duitse sterkte aan de overzijde van het kanaal, trokken Poolse eenheden rond 14.00 op tot aan het kanaal ten noorden van Fort Ferdinandus. Gesteund door artillerie werd om 16.00 uur wederom een overtocht gemaakt naar de overkant. De Poolse soldaten wisten stelling in te nemen ten noorden van het kanaal, maar de Duitse eenheden boden echter zoveel weerstand dat de volgende ochtend pas een brug kon worden gerealiseerd over het kanaal.

Figuur 174: Situatie 18 september 1944. Het gebied waar de Poolse eenheden stelling namen, is met rood omkaderd. (Bron ondergrond: Kadaster).

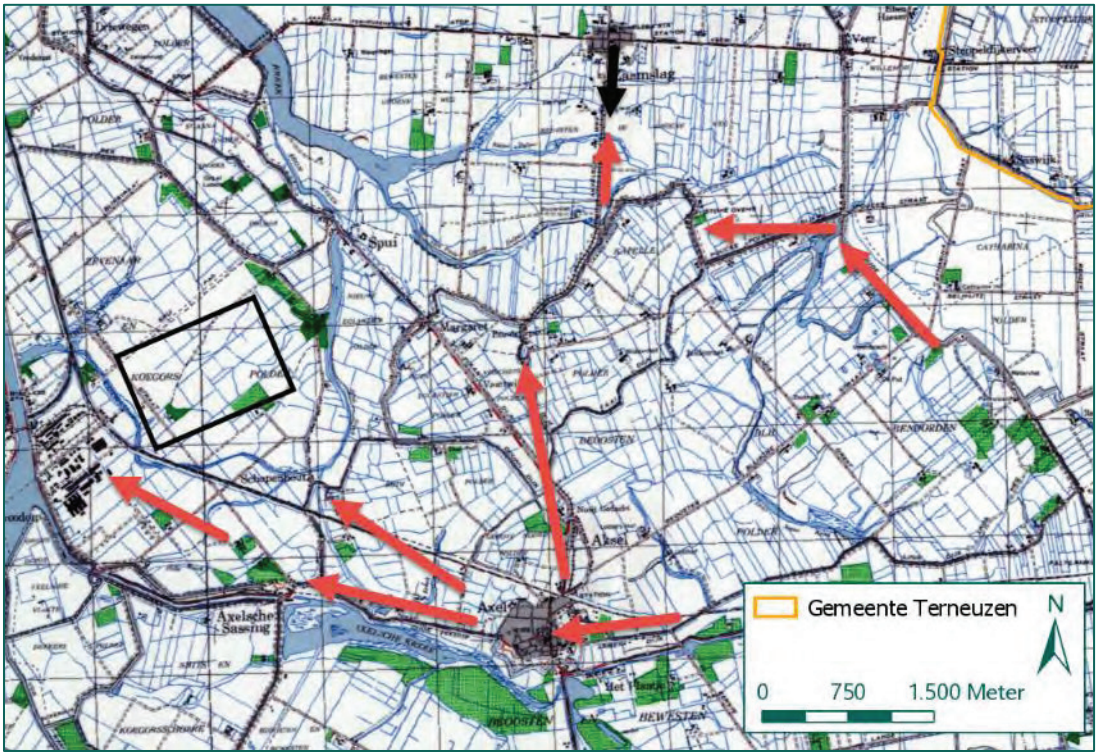
14.1.5 19 september 1944

Het bruggenhoofd werd gedurende de nacht van 18 op 19 september 1944 door Duitse artillerie beschoten, waardoor verschillende Poolse voertuigen werden getroffen en vernield waren. De wrakken van deze voertuigen konden pas aan het eind van de avond op 19 september 1944 geruimd worden, waardoor de gemotoriseerde opmars in noordelijke richting kon plaatsvinden. Rond 3.00 uur probeerden Duitse soldaten met een aanval vanuit oostelijke richting de Poolse soldaten wederom terug te dwingen over het kanaal, maar de Poolse soldaten sloegen deze aanval af. Nadat genietroepen om 6.30 uur een brug hadden gebouwd, konden meerdere Poolse eenheden oprukken over het kanaal en werd al snel Reigersbosch bereikt. Rond dezelfde tijd konden Poolse militairen de verdediging van de Duitse soldaten breken in de sector bij de boerderijen "Lusthof" en "Loose's Hof", waarna vervolgens de sector "Nooit Gedacht" en de wegkruising bij het spoorwegstation van Axel werden bezet.

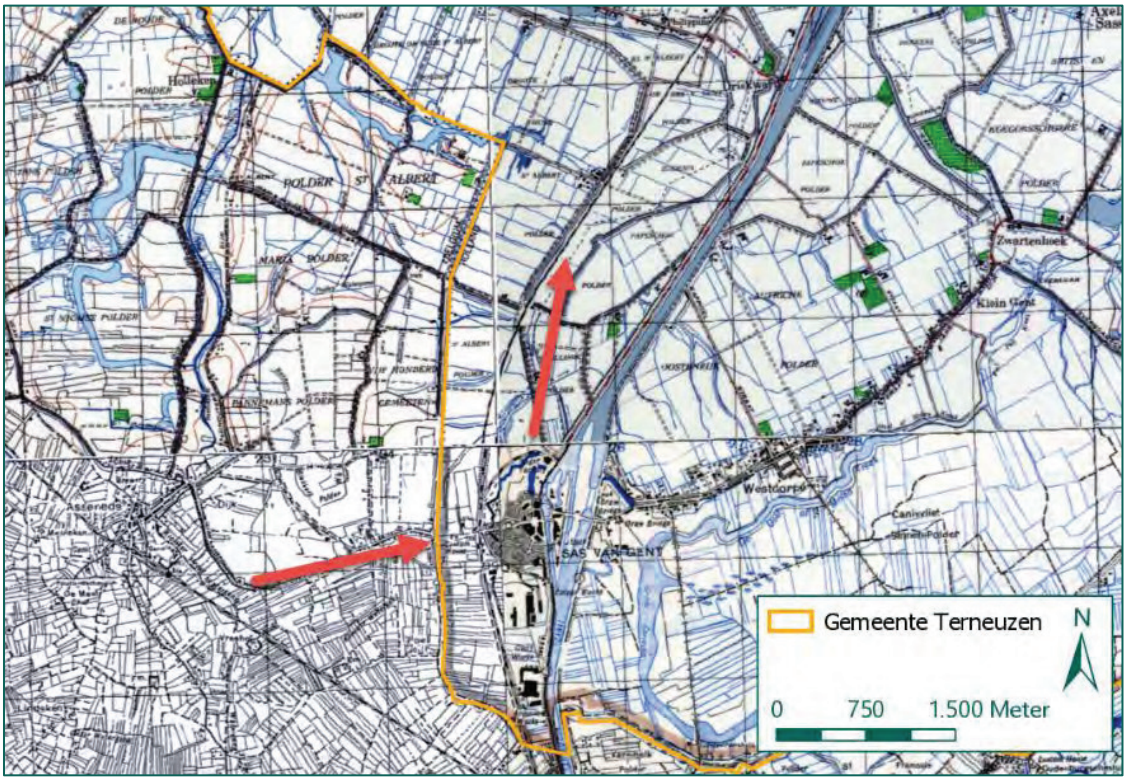
Figuur 175: Situatie aan het eind van de ochtend van 19 september 1944. Met rode pijlen zijn de Poolse opmarsroutes weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

Rond 12.00 uur openden Poolse eenheden de aanval op Axel vanuit het oosten. Er vonden enkele straatgevechten plaats, maar desondanks konden de Poolse militairen Axel zonder veel weerstand bezetten. Vervolgens werd de opmars voortgezet en werden de Duitse stellingen aan de zuidwestkant van Axel en Axelse Sassing gezuiverd van Duitse soldaten en werden patrouilles uitgestuurd richting Spui, Schapenbout en Sluiskil. Gedurende deze opmars bestookte de Poolse artillerie de opmarsroutes om Duitse soldaten te verjagen. Zo werden Schapenbout, Ronde Putten, Magrette, Spui en Zaamslag beschoten. Om 14.00 uur trokken Poolse eenheden vanaf de richting Axelse Sassing richting het fabriekencomplex in Sluiskil. De Duitse soldaten werden onder vuur genomen en trokken zich in noordwestelijke richting terug. In de namiddag van 19 september 1944 werd de sector Ronde Putten en Steenovens door de Poolse eenheden bezet. Op de weg van de Steenovens naar Zaamslag vonden nog grondgevechten plaats tussen de Duitse en Poolse eenheden. Nadat de Poolse soldaten de Duitse soldaten versloegen, lag de weg open naar Zaamslag, dat rond 19.00 werd bereikt en reeds door de Duitse eenheden verlaten was. De overgebleven Duitse eenheden, die onder meer nog waren gestationeerd in de Coegorspolder, beschoten in de avonduren met mortieren Axel en Ronde Putten.

Figuur 176: Situatie in de middag van 19 september 1944. Poolse opmarsroutes zijn met rode pijlen aangeduid. Daarnaast zijn de Duitse aanwezigheid in de Coegorspolder (zwart omkaderd) en de Duitse tegenaanval bij Zaamslag (zwarte pijl) weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

Op 19 september 1944 vond tevens de doorbraak plaats aan de westelijke kant van het kanaal Gent-Terneuzen. Eenheden van de 4th Canadian Armoured Division trokken op langs de westoever van het kanaal tussen Gent en Terneuzen. Op deze dag wisten zij na enkele straatgevechten Sas van Gent in te nemen.

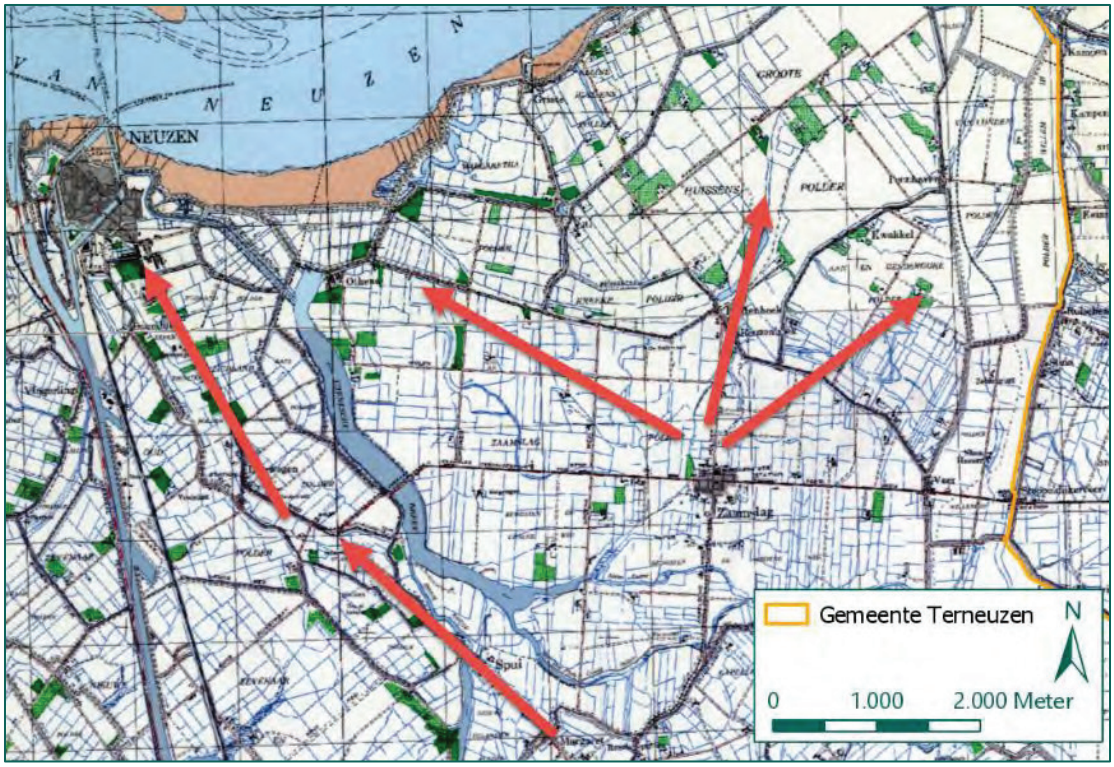

Figuur 177: Situatie 19 september 1944. Canadese eenheden bezetten Sas van Gent en trokken naar het noorden. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.1.6 20 september 1944

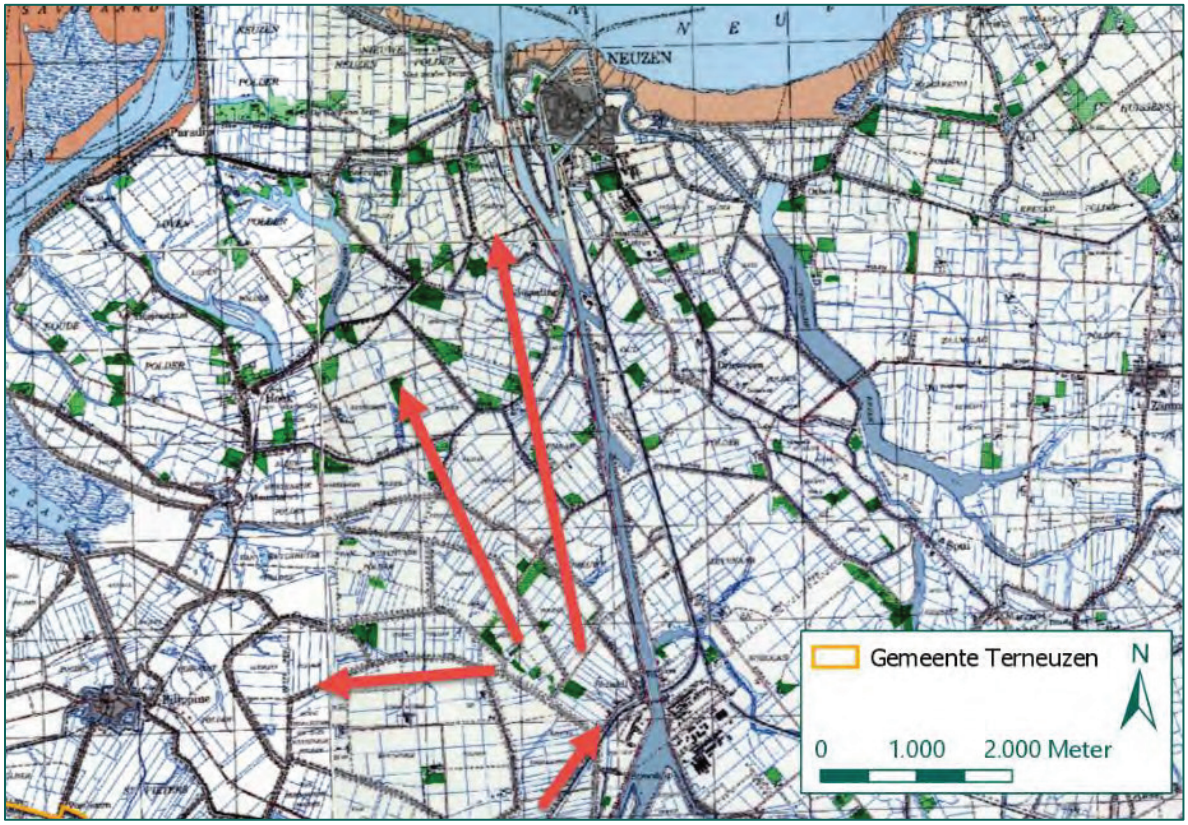
In de nacht van 19 op 20 september 1944 begon de Poolse artilleriebeschietingen uit te voeren op de stad Terneuzen en het nabijgelegen Driewegen. Daarnaast werd Spui beschoten. De Poolse artillerie was opgesteld bij Axel, nadat deze plaats op 19 september 1944 was veroverd, en schoot volgens het bronnenmateriaal meer dan tweehonderd granaten af op Terneuzen. Het Poolse plan op 20 september 1944 was de insluiting van de terugtrekkende Duitse eenheden richting de Westerschelde. Vanuit Zaamslag werd in de vroege middag van 20 september 1944 het noorden van de huidige gemeente Terneuzen gezuiverd van Duitse aanwezigheid tot en met Othene. Door een verkeerde waarneming werd de dijk bij Othene beschoten. Een groep mensen, die op de dijk stonden te wachten tot de bevrijders zouden arriveren, werd gezien als een concentratie van Duitse militairen. De Poolse artillerie beschoot deze dijk, waardoor verschillende burgers het leven verloren.

Vanuit de sector Ronde Putten werd via Magrette en Spui opgetrokken door Poolse eenheden richting Terneuzen. Deze opmars verliep voorspoedig, ondanks enkele mijnen, opgeblazen bruggen en kleine schermutselingen met overgebleven Duitse eenheden. Verkenners kwamen rond 10.00 uur in de buitenste wijken van Terneuzen aan en bereikten rond 12.00 uur de Westerschelde. De laatste Duitse eenheden vluchtten met schepen richting Zuid-Beveland. In reactie op de verovering van Terneuzen opende de Duitse artillerie vanaf Ellewoutsdijk en Oudelande op Zuid-Beveland het vuur op Terneuzen, maar volgens het bronnenmateriaal was dit artillerievuur weinig doeltreffend.

Figuur 178: Situatie 20 september 1944. De Poolse opmarsroutes zijn met rode pijlen weergeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

Op de westelijke flank kenden de Canadese eenheden een relatief gemakkelijke opmars richting de Westerschelde. In de nacht van 19 op 20 september ondervonden de Canadese eenheden bij de Schaapdijk, ten zuiden van Zandstraat nog tegenstand van Duitse soldaten. Hierbij vonden verschillende grondgevechten plaats en werd de weg van Sas van Gent naar Zandstraat en ook Zandstraat zelf beschoten. Op 20 september 1944 werd eerst Sluiskil bevrijd, alvorens aan het eind van de dag de Westerschelde werd bereikt. Door middel van artilleriebeschietingen werd getracht de terugtrekkende Duitse eenheden, die richting West-Zeeuws-Vlaanderen trokken, uit te schakelen, maar deze eenheden wisten te ontkomen.

Figuur 179: Situatie 20 september 1944. De Canadese opmarsroutes zijn met rode pijlen weergeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.1.7 21 september 1944

Eenheden van de 4th Canadian Armoured Division kwamen aan in Philippine, dat zonder tegenstand werd bevrijd. Met de inname van Philippine was de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen tot en met de Isabellasluis afgerond.

14.1.8 22 september 1944

Nadat de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen was afgelopen werd volgens een ooggetuigenverslag op 22 september 1944 vanuit Ellewoutsdijk op Terneuzen geschoten. Overige oorlogshandelingen vinden niet plaats op deze dag.

14.1.9 Afbakening NGE-Risicogebieden

Zoals blijkt uit de literatuur en het (internationale) archiefmateriaal hebben binnen de gemeente Terneuzen in september 1944 hevige grondgevechten en artilleriebeschietingen plaatsgevonden. In de geraadpleegde gemeentelijke archieven (zie bijlage 3) zijn uitgebreide rapporten aangetroffen, waarin schade wordt vermeld aan woningen en gebouwen naar aanleiding van de gevechtshandelingen gedurende de bevrijding. Tevens blijkt uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) dat na de oorlog op verschillende plaatsen binnen de gemeente Terneuzen nog munitie is aangetroffen die duidt op grondgevechten en artilleriebeschietingen.

De oorlogshandelingen in september 1944 in Oost-Zeeuws-Vlaanderen vormen aanleiding voor het afbakenen van NGE-Risicogebieden. Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen en grondgevechten. Om deze reden zijn situationeel NGE-Risicogebieden afgebakend ter plaatse van de gemeente Terneuzen. Er zijn twee NGE-Risicogebieden afgebakend: naar aanleiding van de grondgevechten bij Axel en omgeving en de artilleriebeschietingen op het gebied tussen Axel en Terneuzen.

Nadat de Poolse eenheden de Duitse soldaten bij Axel hadden verdreven, volgde de opmars richting Zaamslag en Terneuzen. In het bronnenmateriaal worden enkele schermutselingen gemeld tussen de oprukkende Poolse soldaten en terugtrekkende Duitse soldaten, waaronder bij de Steenovens en Zaamslag, maar hevige grondgevechten zoals bij het kanaal bij Axel bleven uit. Daarnaast blijkt uit de munitieruimrapporten van de EOD dat in deze gebieden weinig munitie is geruimd die gerelateerd kan worden aan de grondgevechten. Vandaar dat naar aanleiding van de snelle opmars van de Polen richting Zaamslag en Terneuzen geen NGE-Risicogebied wordt afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

De Canadese opmars aan de westelijke zijde van het kanaal Gent-Terneuzen wordt niet uitgebreid beschreven in het geraadpleegde bronnenmateriaal. Er wordt wel melding gemaakt van grondgevechten bij de Schapendijk bij Zandstraat, maar daar is slechts één bron over aangetroffen waarin geen specifieke locaties worden aangegeven waar de grondgevechten plaatsvonden. Daarnaast meldde deze bron artilleriebeschietingen op de weg van Sas van Gent naar Zandstraat en op Zandstraat en de spoorlijn bij Driekwart. De impact van deze artilleriebeschietingen kan niet worden geanalyseerd aan de hand van luchtfoto's, aangezien van Zandstraat geen luchtfoto's beschikbaar zijn van kort na de gevechtshandelingen. De EOD heeft in 2007 in Zandstraat een brisantgranaat van het kaliber 25 ponder geruimd. Dit kaliber werd gedurende de bevrijding ingezet door Canadese eenheden, maar het is niet duidelijk in welke toestand[14] de granaat is aangetroffen. Er kan niet met zekerheid worden gesteld dat de granaat als gevolg van de artilleriebeschieting in de grond is terecht gekomen en als blindganger is achtergebleven. Op basis van één bron, waarin een groot indicatief gebied wordt benoemd waar gevechtshandelingen plaatsvonden in de omgeving van Zandstraat, kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.

De Canadese opmars verliep verder vlot en op enkele schermutselingen na rukten de Canadese eenheden snel op via Sluiskil naar de Westerschelde. In Sluiskil en Philippine hebben wel meerdere ruimingen plaatsgevonden van munitie van infanteristen, maar aangezien in het bronnenmateriaal geen melding wordt gemaakt van grondgevechten in deze plaatsen tussen Duitse en Canadese eenheden, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. In een weiland ten oosten van Philippine zijn op luchtfoto's van 26 september 1944 en 5 oktober 1944 verschillende verstoringen waarneembaar in het weiland, zie Figuur 180. In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn geen aanwijzingen aangetroffen over artilleriebeschietingen bij Philippine in september 1944. Vandaar dat niet met zekerheid kan worden geconcludeerd wat de verstoringen heeft doen veroorzaken. Mogelijk zijn het gegraven putten door Duitse eenheden, gerooide bomen of natuurlijke verstoringen. Vandaar dat geen NGE-Risicogebied wordt afgebakend.

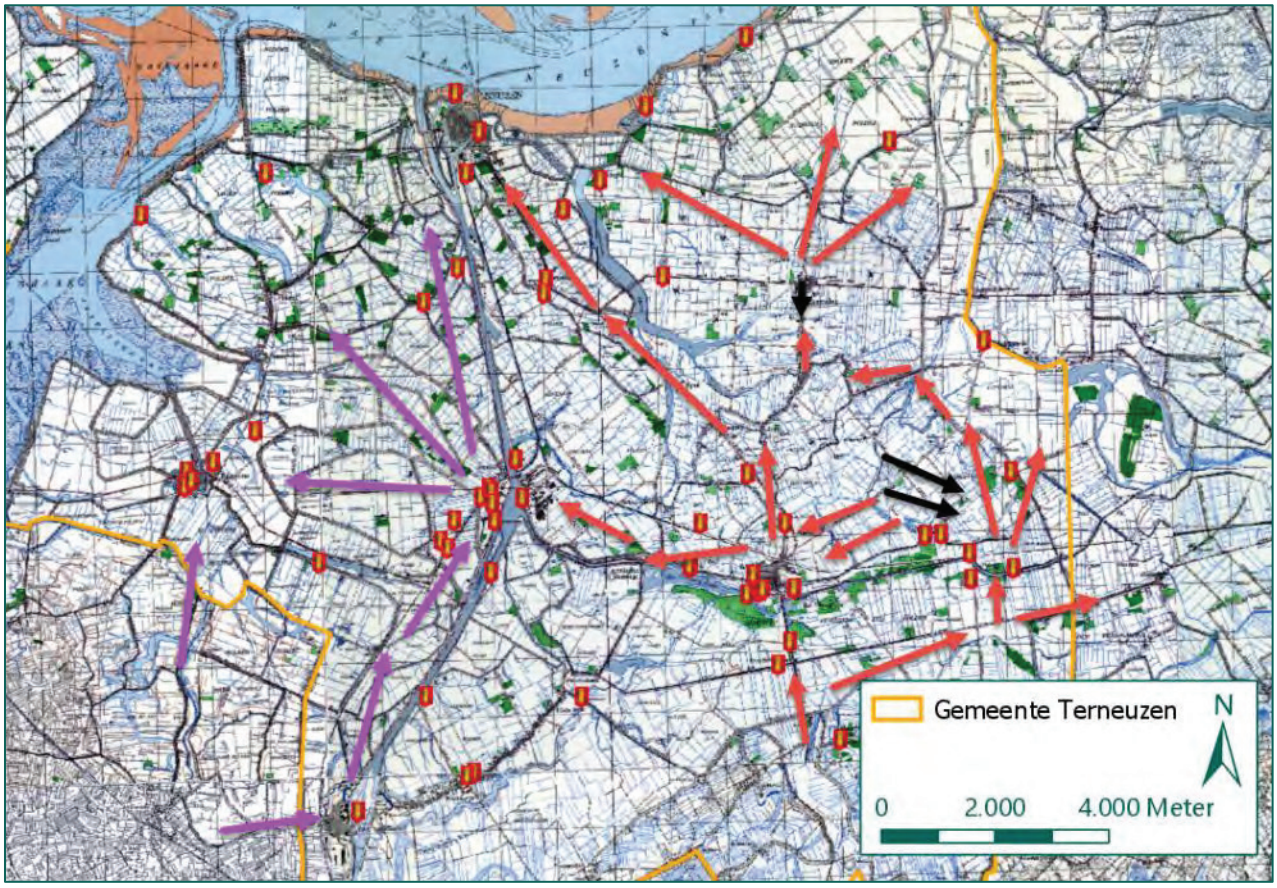
14 De toestand van een geruimd projectiel kan door de EOD in verschillende termen zijn uitgedrukt, namelijk: compleet, incompleet, leeg, verschoten of niet verschoten. Vooral de toestanden 'verschoten' en 'niet verschoten' zijn voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen van belang. 'Verschoten' betekent dat een granaat is verschoten door geschut en vervolgens zonder te detoneren in de grond is beland, een zogenaamde blindganger. Een 'niet verschoten' granaat betreft een granaat die niet is verschoten door een geschutopstelling en is achtergelaten/gedumpt door soldaten. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen binnen de gemeente Terneuzen is van slechts 6 van de 66 geruimde granaten bekend dat ze verschoten zijn. Bij de overige 60 granaten is de toestand niet genoteerd door de EOD.

Figuur 180: Luchtfoto's d.d. 5 oktober 1944. Waargenomen verstoringen zijn met rood omkaderd. (Bron luchtfoto: LMH).

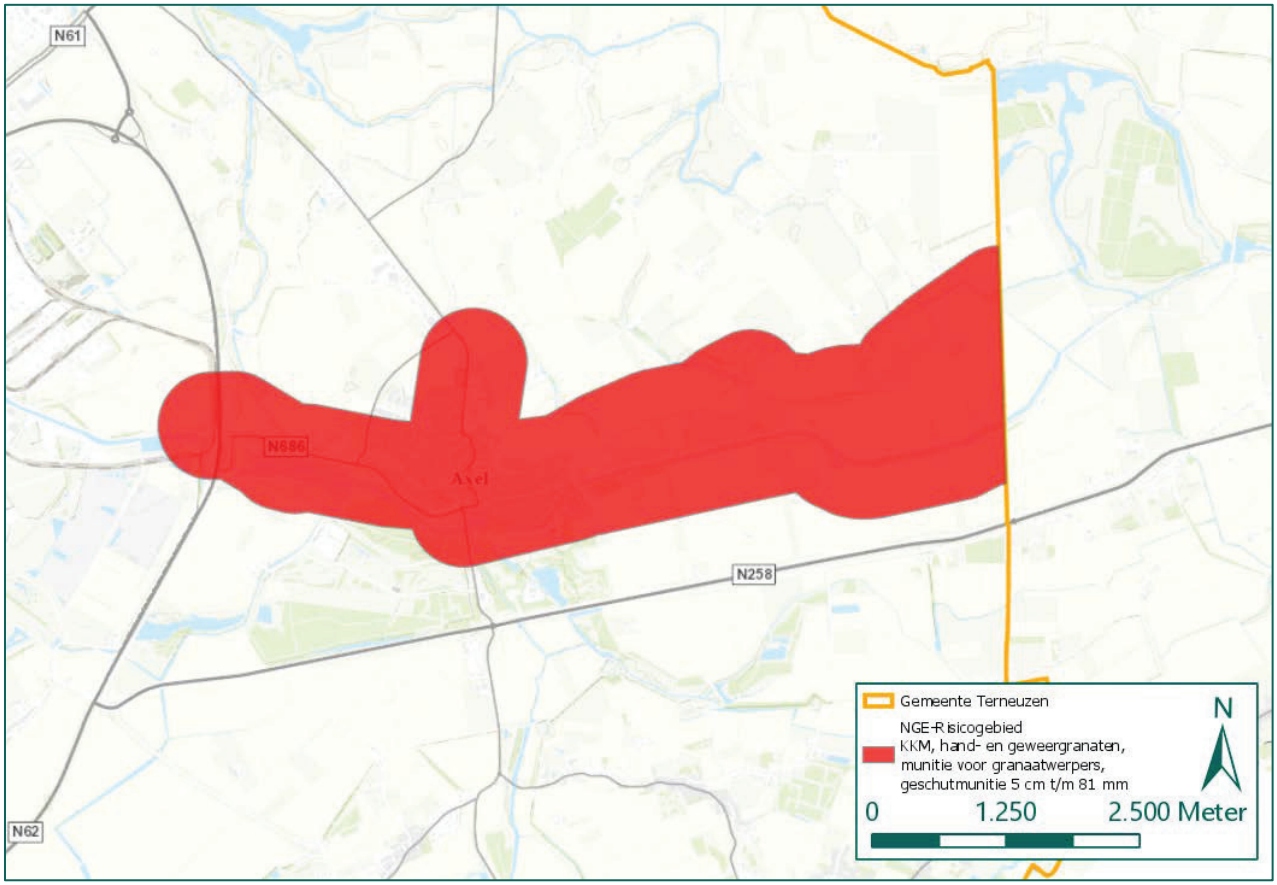
Afbakening NGE-Risicogebied grondgevechten

De grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen in september 1944 hebben vooral plaatsgevonden ten oosten van Axel en daarnaast werden verschillende schermutselingen uitgevoerd langs de opmarsroutes van het Poolse leger. In Figuur 181 is een overzicht weergegeven naar aanleiding van alle informatie uit het bronnenmateriaal met betrekking tot de grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen. In de kaart staan de opmarsrichtingen, de Duitse tegenaanvallen en munitieruimingen van infanteriemunitie door de EOD vermeld. Onder munitie voor infanteristen worden KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en mortiergranaten verstaan.

Figuur 181: Overzichtskaart naar aanleiding van de grondgevechten binnen de gemeente Terneuzen. Op de overzichtskaart zijn de locaties van munitieruimingen door de EOD, de Poolse (rood) en Canadese (paars) opmarsroutes en Duitse tegenaanvallen (zwart) weergegeven. (Bron ondergrond: Kadaster).

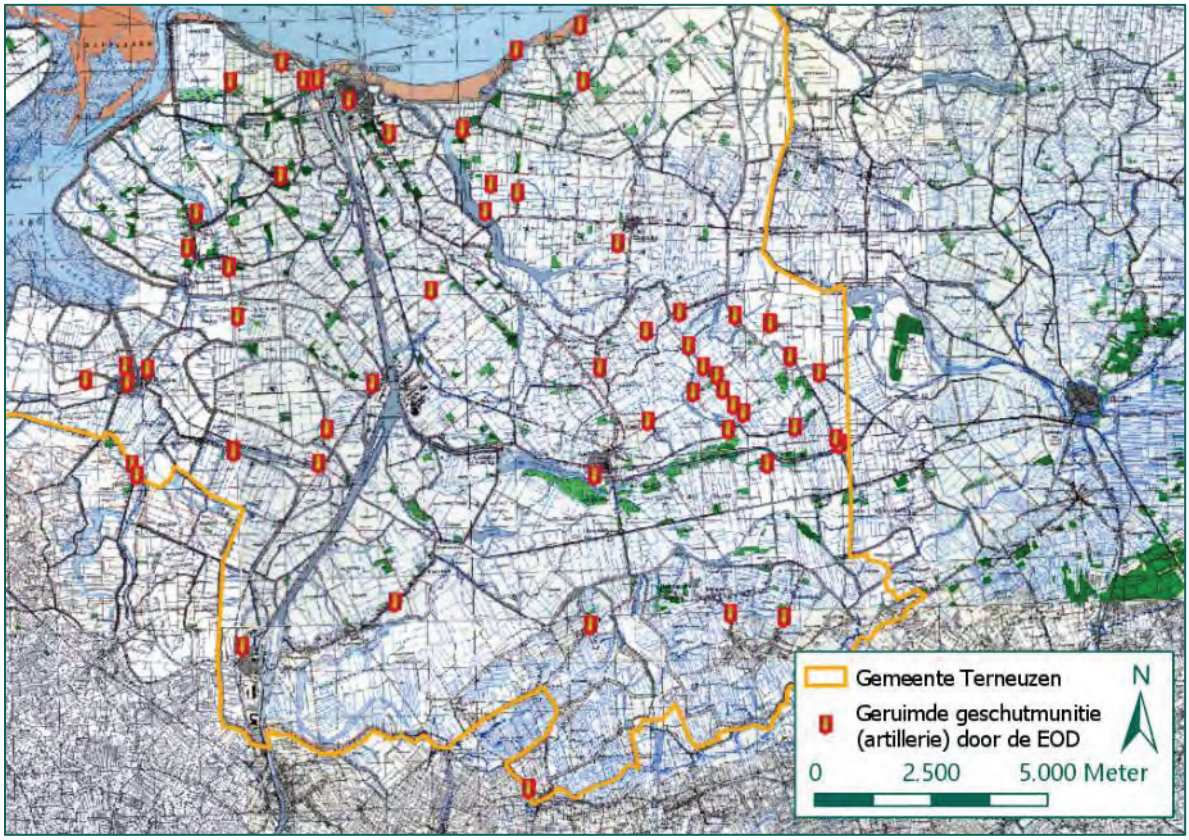
Zoals blijkt uit de overzichtskaart hebben de oorlogshandelingen in september 1944 zich vooral geconcentreerd rondom Axel en het gebied ten oosten daarvan. Het front heeft hier van 16 tot en met 19 september 1944 gelegen. In deze omgeving is ook de meeste munitie geruimd door de EOD die gerelateerd kan worden aan grondgevechten. Gezien de hevigheid van de grondgevechten rondom Axel en de vele vondsten van NGE, is een NGE-Risicogebied afgebakend waarbinnen NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie (mortieren) kan zijn achtergebleven. Het kaliber mortiergranaten is bepaald aan de hand van de munitieruimrapporten van de EOD. Daaruit is gebleken dat bij de grondgevechten in de omgeving van Axel mortiergranaten van de kalibers 5 cm, 3 inch, 8 cm en 81 mm gebruikt zijn. Het NGE-Risicogebied is situationeel bepaald aan de hand van de opmarsroutes van het oostelijk gebied bij Dubosch en Kijkuit over de Armendijk en de sector "Nooit Gedacht" tot en met Axelse Sassing. Vanwege het wederzijdse vuur op vijandelijke posities is rondom deze opmarsroutes een NGE-Risicogebied van 500 meter geprojecteerd. Deze 500 meter is tevens geprojecteerd rondom het kanaal van Axel tot en met de gemeentegrens in verband met de vele gevechten bij het kanaal. In Figuur 182 is het NGE-Risicogebied weergegeven.

Figuur 182: NGE-Risicogebied naar aanleiding van grondgevechten in de omgeving van Axel. (Bron ondergrond: ESRI).

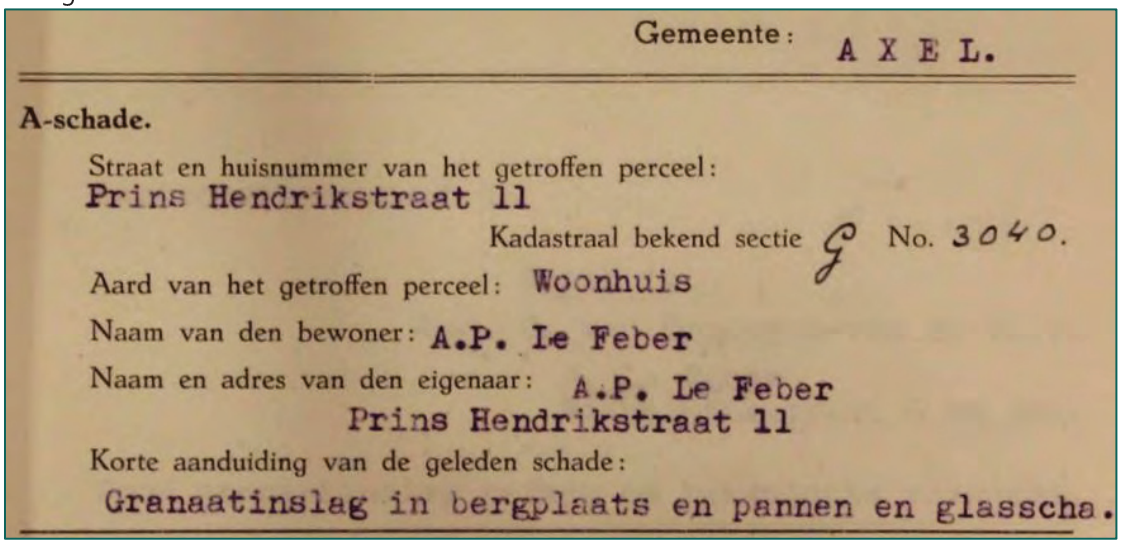
Afbakening NGE-Risicogebied artilleriebeschietingen Axel/Terneuzen

Uit het geraadpleegde bronnenmateriaal is gebleken dat gedurende de bevrijding in september 1944 binnen de gemeente Terneuzen veelvuldig is geschoten door Poolse en Duitse artillerie. De Poolse artillerie richtte het artillerievuur vooral op Axel, het kanaal richting Hulst en op de dorpen die langs de opmarsroutes naar het noorden gelegen waren. De terugtrekkende Duitse eenheden maakten gebruik van artilleriegeschut om verloren gegane gebieden te beschieten. Uit de munitieruimrapporten van de EOD blijkt dat de EOD meer dan zestig granaten, afkomstig van artilleriegeschut, heeft geruimd sinds 1971 binnen de gemeente Terneuzen. Het merendeel van de ruimrapporten zijn echter summier ingevuld, waardoor cruciale informatie dikwijls ontbreekt. Vooral informatie over de toestand van het aangetroffen projectiel is veelvuldig achterwegen gelaten door de EOD.

Figuur 183: Locaties waar door de EOD geschutmunitie is geruimd, afkomstig van artillerie, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron ondergrond: Kadaster).

In de gemeentelijke archieven van de (voormalige) gemeenten Axel, Terneuzen, Vogelwaarde, Zaamslag en Zuiddorpe (zie bijlage 3) zijn verschillende rapportages over schade, veroorzaakt door de artilleriebeschietingen in september 1944, gevonden. Daarnaast zijn verschillende meldingen gedaan na afloop van de oorlog van aangetroffen granaten binnen de gemeenten Vogelwaarde, Zaamslag en Zuiddorpe. In Figuur 184 is een voorbeeld weergegeven van een schademelding binnen de gemeente Axel van schade door het detoneren van granaten die afkomstig waren van artilleriegeschut. Uit het archiefmateriaal blijkt dat verschillende woningen in Axel, Catherinapolder, Drieschouwen, Kijkuit, Magrette, Ronde Putten, Sassing, Schapenbout, Spui en Zaamslag zijn getroffen door granaatinslagen of schade opliepen door gedetoneerde granaten. Deze plaatsen zijn op de geallieerde stafkaart met rood omkaderd, zie Figuur 185.

Gemeente: A X E L.

A-schade.

Straat en huisnummer van het getroffen perceel:
Prins Hendrikstraat 11

Kadastraal bekend sectie G No. 3040.

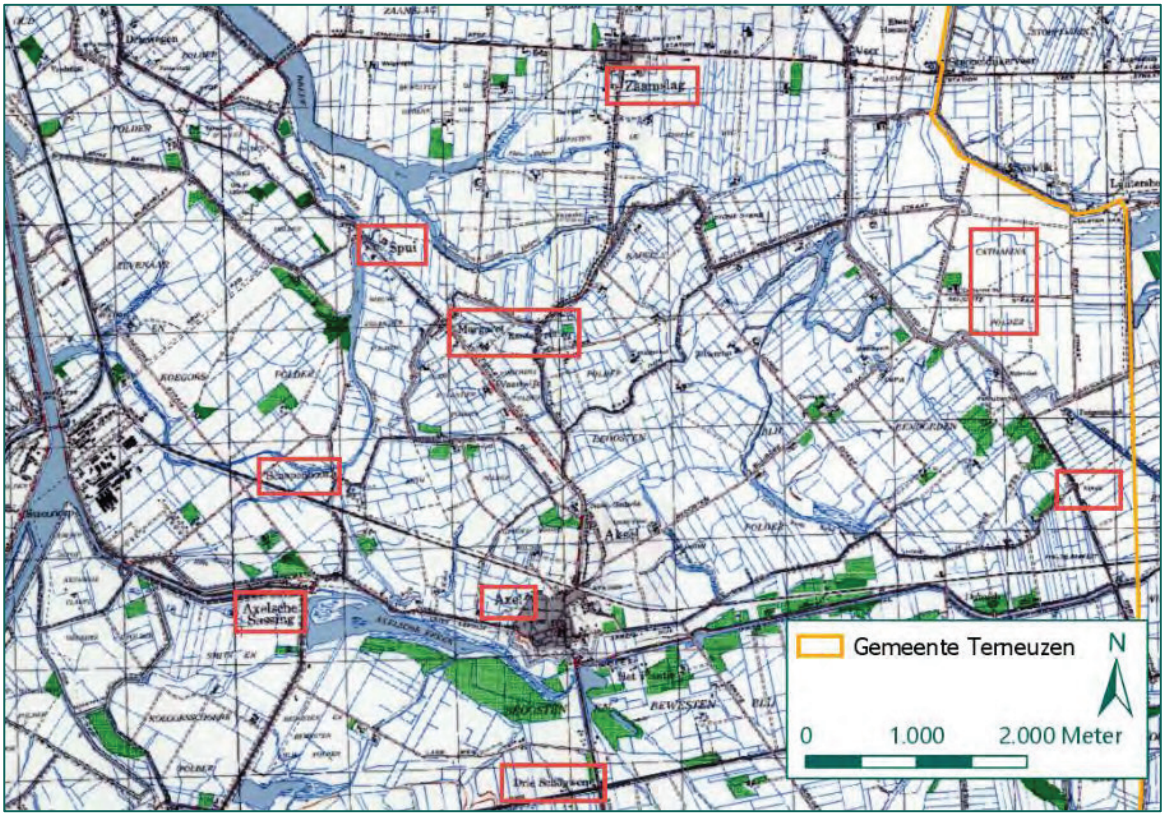
Aard van het getroffen perceel: Woonhuis

Naam van den bewoner: A.P. Le Feber

Naam en adres van den eigenaar: A.P. Le Feber
Prins Hendrikstraat 11

Korte aanduiding van de geleden schade:
Granaatinslag in bergplaats en pannen en glasscha.

Figuur 184: Voorbeeld van een schaderapport binnen de gemeente Axel. (Bron: GA, 2., Inv. 071).

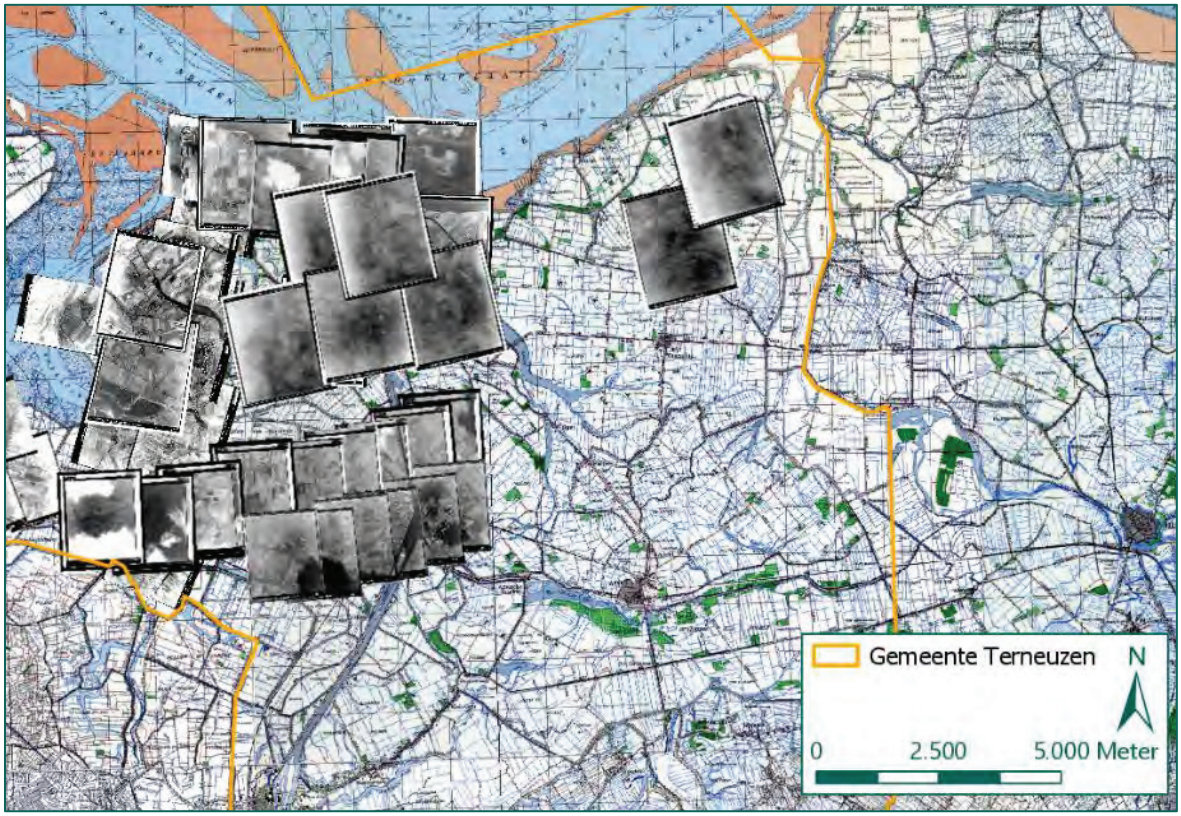

Figuur 185: Plaatsen waar schade is gemeld als gevolg van artilleriebeschietingen in september 1944. (Bron ondergrond: Kadaster).

Zoals te zien in Figuur 185 zijn de plaatsen waar schade is ontstaan als gevolg van de artilleriebeschietingen gelegen langs de Poolse opmarsroutes richting Terneuzen en de Westerschelde, zoals reeds zijn weergegeven in Figuur 181. Aan de hand van luchtfoto's die na de artilleriebeschietingen in september 1944 zijn genomen, is getracht te analyseren waar precies granaten zijn gedetoneerd binnen de gemeente Terneuzen. Verschillende luchtfoto-instanties zijn geraadpleegd voor het verkrijgen van geschikte luchtfoto's van na de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen van de gemeente Terneuzen. Hieruit is gebleken dat van een groot deel van de gemeente Terneuzen na de bevrijding in september 1944 geen luchtfoto's zijn genomen. Er zijn luchtfoto's besteld van het gebied van Sluiskil tot en met Philippine en Terneuzen, maar van het gebied waar de gevechtshandelingen vooral hebben plaatsgevonden, tussen Terneuzen en Axel, zijn geen luchtfoto's beschikbaar.

In Figuur 186 is een overzicht weergegeven van de geraadpleegde luchtfoto's van na de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen binnen de gemeente Terneuzen. Deze luchtfoto's dateren van 19 september 1944, 26 september 1944, 28 september 1944 en 5 oktober 1944. Op de luchtfotoreeks van 19 september 1944 zijn geen inslagen waarneembaar. Dit komt voornamelijk door de matige kwaliteit van de reeks, die onscherp is. Op de luchtfoto's van 28 september 1944 zijn vooral bij de Westsluis van Terneuzen vele kraters waarneembaar. Deze kraters zijn reeds geanalyseerd in paragraaf 11.4.4 in Figuur 103, Figuur 104 en Figuur 105 en kunnen mogelijk het gevolg zijn van de artilleriebeschietingen op Terneuzen.

Ten zuidoosten van Terneuzen zijn twee kraters waarneembaar, zie Figuur 187. Het is niet duidelijk of de kraters zijn veroorzaakt door het detoneren van granaten. Mogelijk zijn de kraters veroorzaakt door vliegtuigbommen of raketten. Vanwege de twee losse kraters wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend, zie paragraaf 3.3.4.

Figuur 186: Overzicht geraadpleegde luchtfoto's naar aanleiding van de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen binnen de gemeente Terneuzen. (Bronnen luchtfoto's: LMH en NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

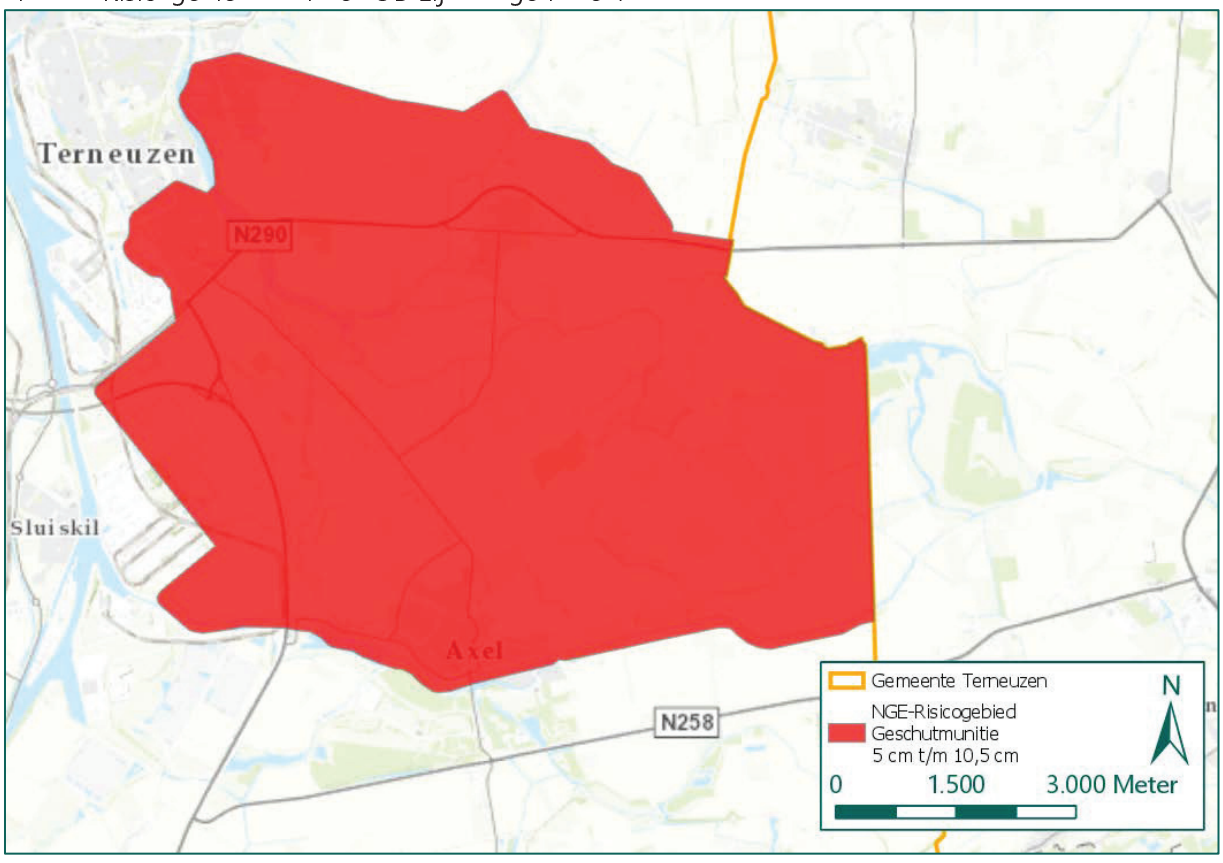

Figuur 187: Luchtfoto's d.d. 28 september 1944. Op één luchtfoto zijn ten zuidoosten van Terneuzen twee kraters waarneembaar (rood omkaderd). (Bron luchtfoto's: NCAP).

Het gebied tussen Axel en Terneuzen kan niet worden geanalyseerd aan de hand van luchtfoto's. Gezien de gedetailleerde omschrijving van de artilleriebeschietingen in de literatuur en het archiefmateriaal, de vele schaderapporten naar aanleiding van de artilleriebeschietingen en vondsten en ruimingen van granaten door de EOD wordt de conclusie getrokken dat het gebied rond het kanaal bij Axel tot en met Zaamslag is getroffen door het Poolse en Duitse artillerievuur. Vanwege deze hevige beschietingen dient rekening gehouden te worden met achtergebleven geschutmunitie, afkomstig van artillerie.

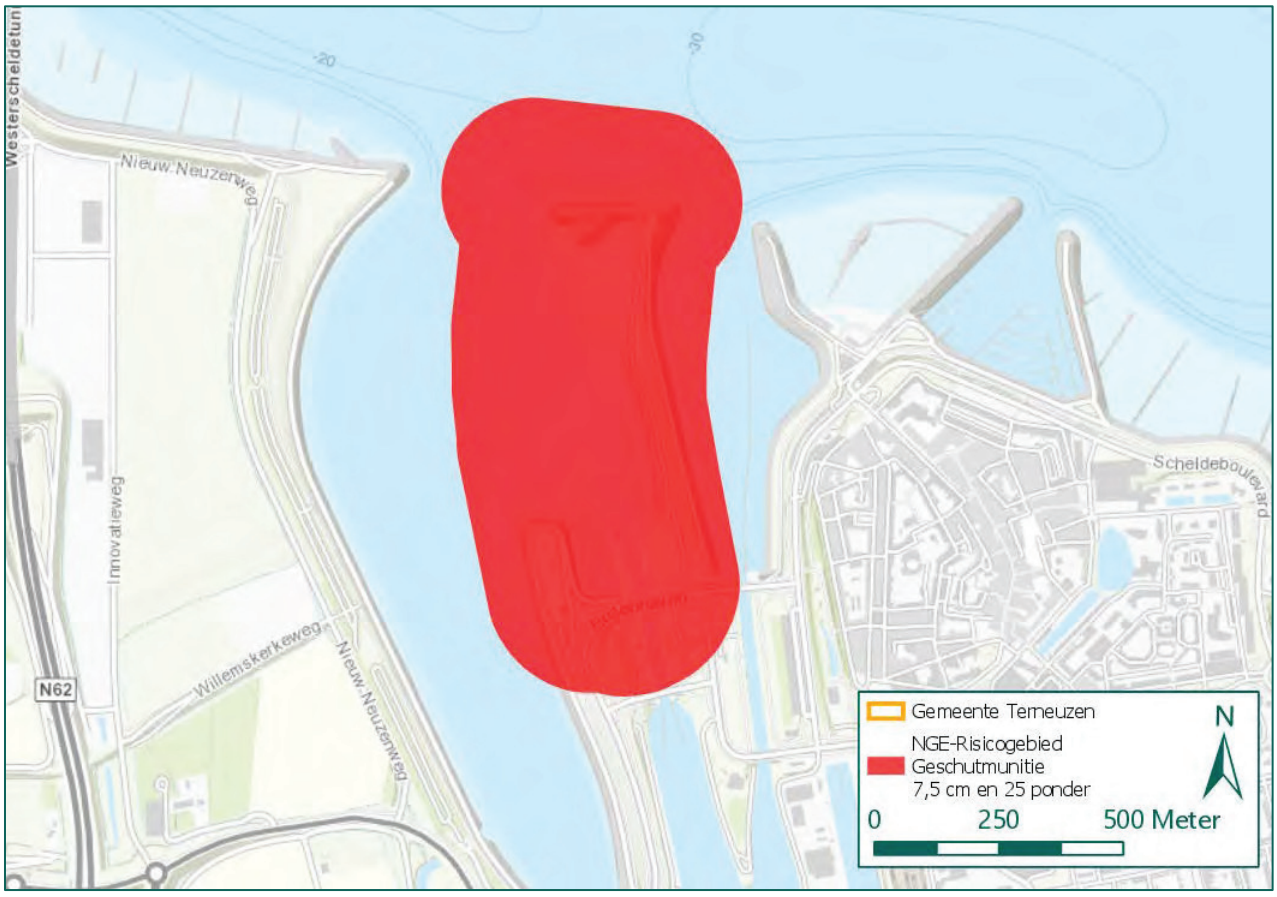
Bij het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van artilleriebeschietingen dient tevens rekening gehouden te worden met de grote spreiding van de inslagen van artilleriegranaten. Deze onnauwkeurigheid wordt onder meer veroorzaakt door factoren als de afstand tussen het geschut en het doel, het gebrek aan waarnemers die het artillerievuur op de grond kunnen begeleiden en de ervaring van de artilleristen die het geschut bedienden. Verder blijkt uit de munitieruimrapporten van de EOD dat vooral in en in de omgeving van bebouwd gebied munitieruimingen hebben plaatsgevonden. Aangezien verschillende weilanden en kreken sinds de oorlog niet geroerd zijn, is het aannemelijk dat in deze gebieden eventuele achtergebleven NGE niet is gevonden.

Om bovenstaande redenen is situationeel het NGE-Risicogebied bepaald door een gebied te projecteren tussen alle dorpen die getroffen zijn door de artilleriebeschietingen volgens de literatuur, het archiefmateriaal en de munitieruimrapporten van de EOD. In Figuur 185 zijn deze getroffen dorpen reeds met rood omkaderd en aangeduid op de geallieerde stafkaart. Het NGE-Risicogebied loopt van het zuiden van Axel en Axelse Sassing langs de opmarsroutes tot aan Driewegen, Othene, Zaamslag en de gemeentegrens. Rondom het NGE-Risicogebied is 100 meter toegevoegd in verband met cartografische onnauwkeurigheid, aangezien het gebied is ingetekend in GIS op de geallieerde stafkaart, en de onnauwkeurigheid van artilleriebeschietingen. In onderstaand figuur is het NGE-Risicogebied weergegeven. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE van geschutmunitie van de kalibers 5 cm t/m 10,5 cm worden aangetroffen. Deze kalibers geschutmunitie zijn het kleinste (5 cm) en grootste kaliber (10,5 cm) die binnen dit NGE-Risicogebied door de EOD zijn aangetroffen.

Figuur 188: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de artilleriebeschietingen in september 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

Naar aanleiding van de artilleriebeschietingen op Terneuzen wordt ter plaatse van de Westsluis een NGE-Risicogebied afgebakend. Bij de Westsluis zijn verschillende kraters waarneembaar die veroorzaakt kunnen zijn door het detoneren van artilleriegranaten. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen granaten worden aangetroffen van de kalibers 7,5 cm en 25 ponder. Aangezien door de EOD bij de voormalige Westsluis granaten zijn geruimd van het kaliber 7,5 cm, dat door de Belgische artillerie in de meidagen van 1940 is ingezet (zie paragraaf 6.2), bestaat de kans dat dit kaliber granaat is achtergebleven in de voormalige Westsluis. Het kaliber 25 ponder is door de Poolse eenheden gebruikt bij de beschietingen gedurende de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen in september 1944. Aangezien geen exact onderscheid kan worden gemaakt tussen de bomkraters en kraters die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten, wordt situationeel het NGE-Risicogebied bij de Westsluis als gevolg van de bombardementen gelijkgetrokken met het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de artilleriebeschietingen.

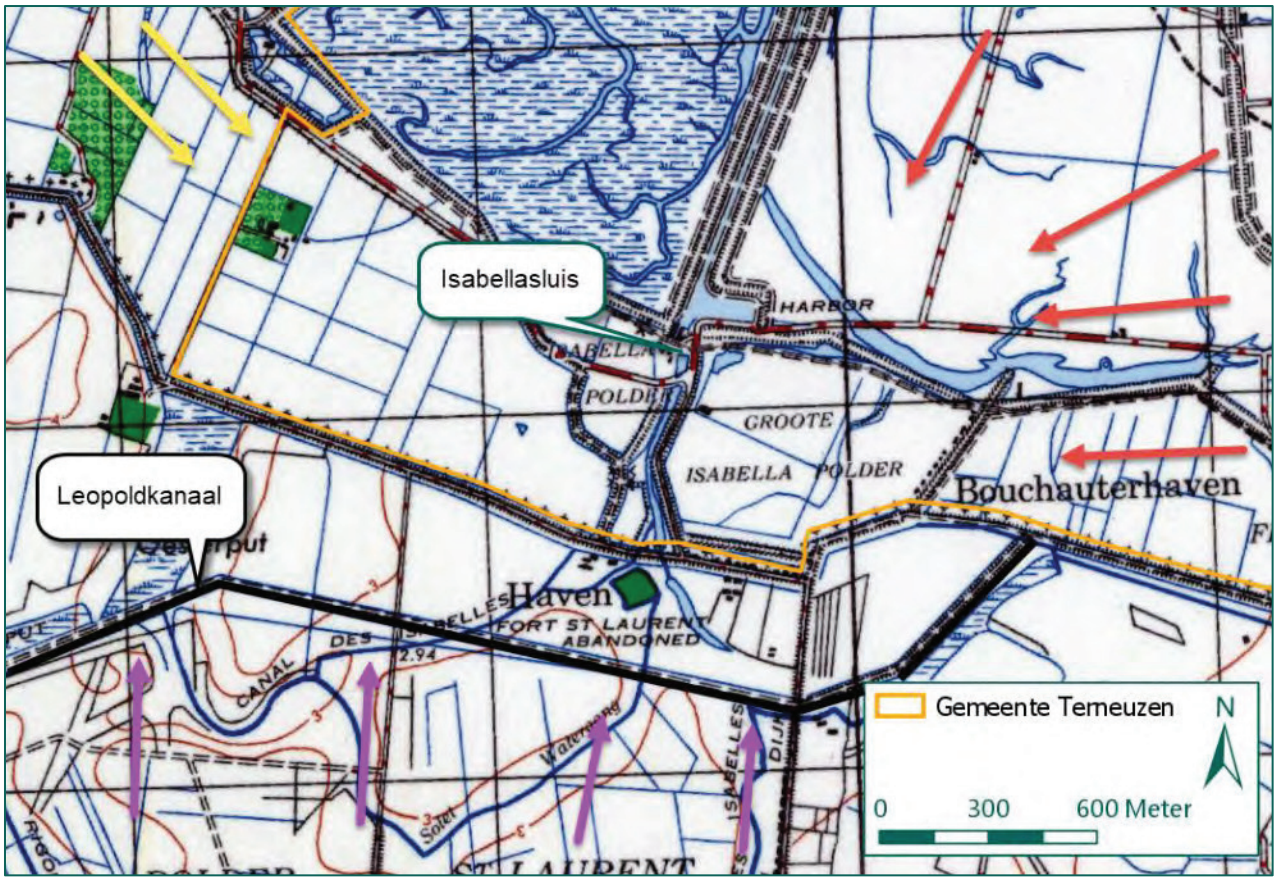
Figuur 189: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de artilleriebeschietingen op de Westsluis. (Bron ondergrond: ESRI).

In de binnenstad van Terneuzen wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend. Er zijn in het geraadpleegde bronnenmateriaal aanwijzingen aangetroffen dat de binnenstad is beschoten door Belgisch geschut. Daarnaast werd de binnenstad ook beschoten door Poolse en Duitse artillerie in september 1944. Op luchtfoto's zijn echter geen granaatinslagen of beschadigde huizen waarneembaar. Verder zijn in het geraadpleegde bronnenmateriaal geen aanwijzingen aangetroffen over geruimde blindgangers van geschutmunitie in de binnenstad van Terneuzen. Vandaar dat geen NGE-Risicogebied wordt afgebakend.

14.2 DE STRIJD OM DE ISABELLASLUIS

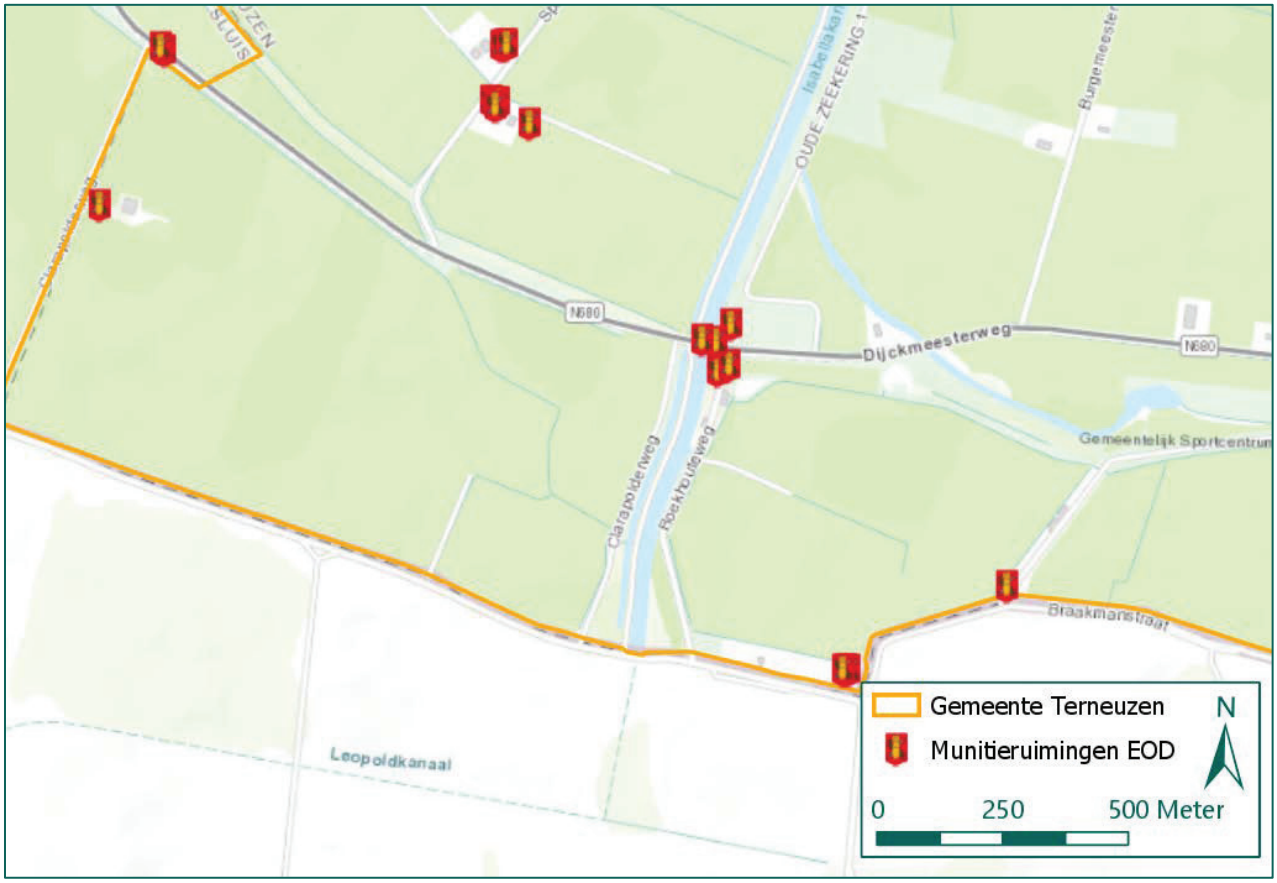
Op 14 september 1944 bereikten Canadese eenheden het Leopoldkanaal, maar een doorgang kon hier niet worden geforceerd, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). Door Duitse soldaten was het land ten noorden van het Leopoldkanaal geïnundeerd, waardoor een andere weg moest worden gezocht naar West-Zeeuws-Vlaanderen. Na de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen werd getracht vanuit het oosten om West-Zeeuws-Vlaanderen te bereiken via de Isabellasluis. Bij de Isabellasluis waren echter stellingen aangebracht

door Duitse soldaten. Hierdoor kwam het front op 22 september 1944 stil te liggen bij de Isabellasluis, waar de geallieerden geen doorgang konden forceren. In de literatuur staat vermeld dat onder andere op 28 en 30 september 1944 zware grondgevechten plaatsvonden om de Duitse eenheden bij de Isabellasluis te verdrijven. Uiteindelijk zou het pas op 14 oktober 1944 lukken om Isabellasluis te bevrijden, nadat Canadese militairen vanaf het noordwesten vanuit Biervliet de Duitse soldaten van twee kanten konden aanvallen. Deze aanval kon pas plaatsvinden na de succesvolle overtocht over de Braakman, zie paragraaf 14.3.

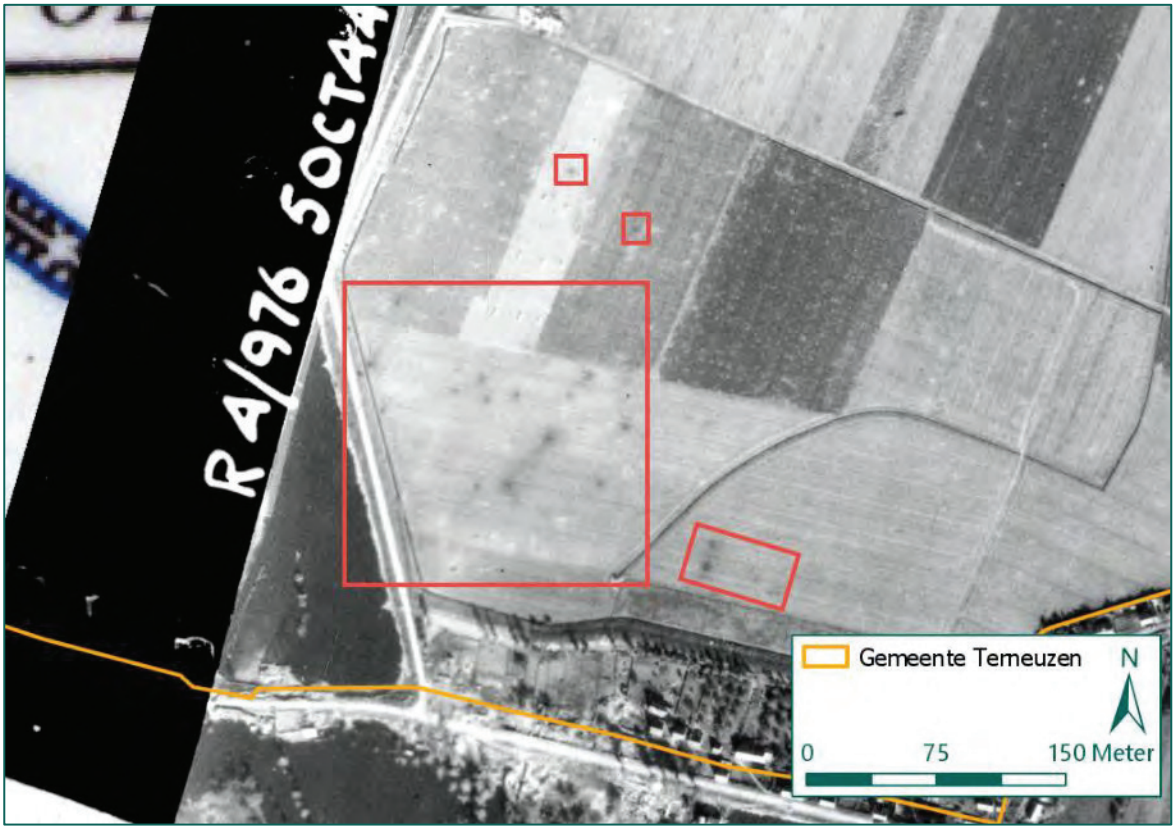
Figuur 190: De situatie bij Isabellasluis. De geallieerde opmars (paarse pijlen) kwam tot een halt bij het Leopoldkanaal (zwart) op 14 september 1944. Vanaf 22 september 1944 werden verschillende pogingen ondernomen vanuit het oosten (rode pijlen). Op 14 oktober 1944 werden uiteindelijk de Duitse eenheden verdreven vanuit het noordwesten (gele pijlen). Bron ondergrond: Kadaster).

In het archief van de voormalige gemeente IJzendijke (zie bijlage 3) is een archiefstuk aangetroffen waarin een lijst is opgenomen van gesneuvelde Duitse militairen. Daarin staan ook meerdere Duitse militairen vermeld die bij de strijd om de Isabellasluis om het leven zijn gekomen. Verder zijn in het archiefmateriaal verschillende meldingen aangetroffen van schade aan woningen bij Isabellasluis als gevolg van de gevechten in september en oktober 1944. In totaal kwamen volgens de lijst 22 Duitse soldaten bij Isabellasluis om het leven. In het geraadpleegde bronnenmateriaal wordt enkel melding gemaakt van grondgevechten bij Isabellasluis. Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) blijkt dat de EOD verschillende keren munitie heeft geruimd nabij Isabellasluis, waaronder KKM, handgranaten en geschutmunitie (mortiergranaten). In Figuur 191 zijn de locaties weergegeven waar de EOD munitie heeft aangetroffen die door infanteristen kon zijn gebruikt tijdens de gevechten bij Isabellasluis.

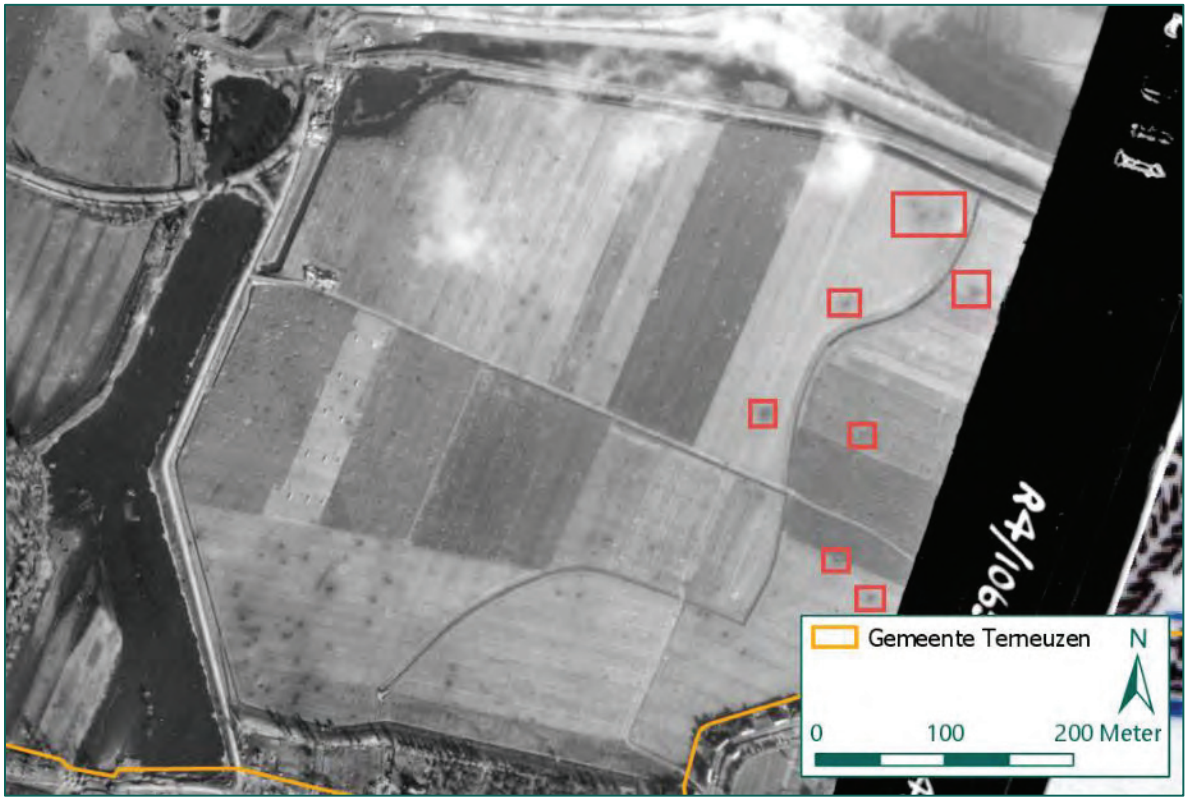

Figuur 191: Munitieruimingen door de EOD die verband houden met de grondgevechten bij Isabellasluis. (Bron ondergrond: ESRI).

In het geraadpleegd bronnenmateriaal wordt enkel melding gemaakt van grondgevechten bij Isabellasluis. Op verschillende luchtfoto's, die tijdens en na de gevechtshandelingen bij Isabellasluis zijn genomen, zijn echter vele kraters te zien die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten. In Figuur 192 is een luchtfoto te zien van 5 oktober 1944, waarop waarneembare kraters met rood zijn omkaderd. Op luchtfoto's van 15 oktober 1944 zijn nog meer kraters waar te nemen, zie Figuur 193.

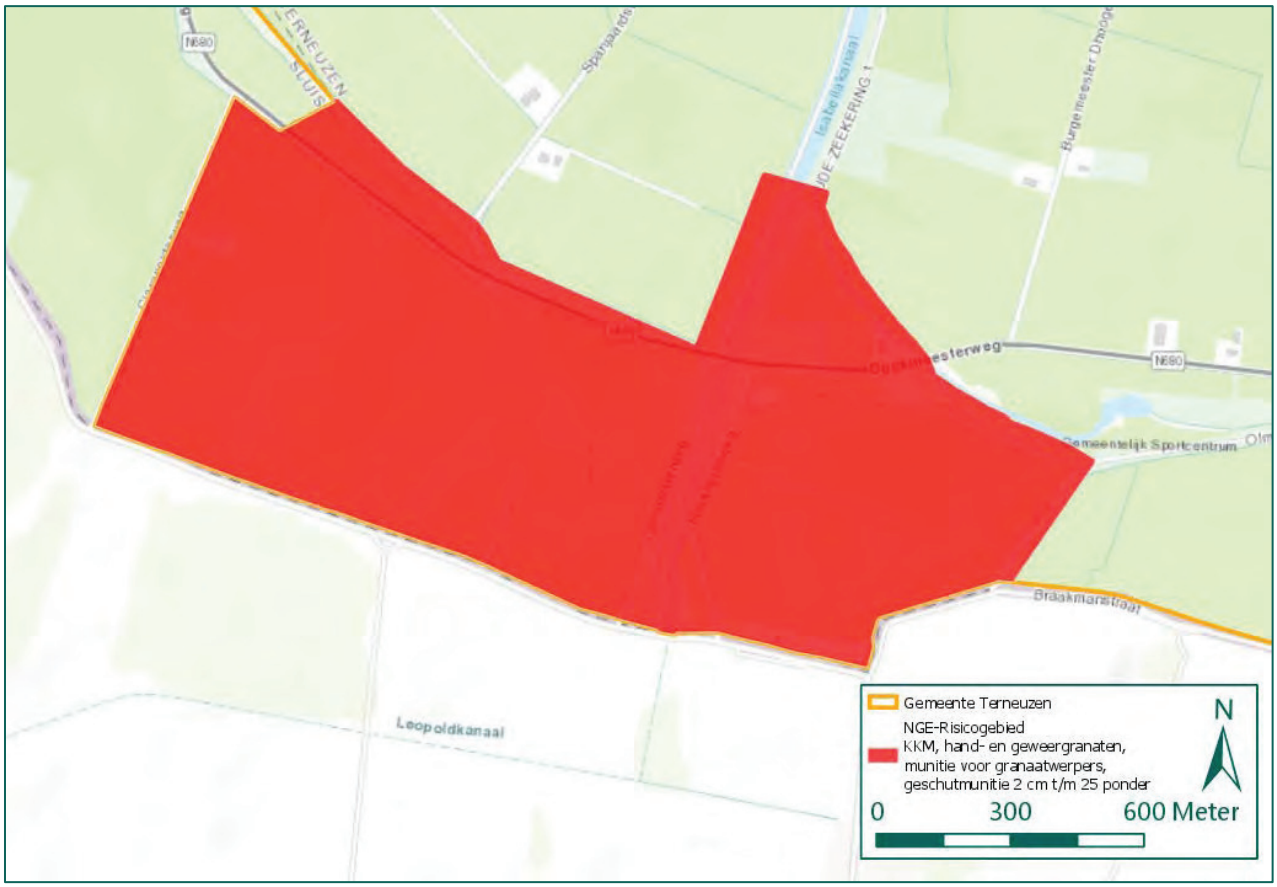

Figuur 192: Voorbeelden van kraters (rood omkaderd), veroorzaakt door het detoneren van artilleriegranaten, op een luchtfoto d.d. 5 oktober 1944. (Bron luchtfoto: LMH).

Figuur 193: Luchtfoto d.d. 15 oktober 1944. De meest oostelijk gelegen kraters zijn met rood omkaderd. (Bron luchtfoto: NCAP).

De grondgevechten en artilleriebeschietingen bij Isabellasluis en omgeving en de meerdere ruimingen van achtergebleven NGE door de EOD vormen de aanleiding voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied bij de Isabellasluis. Aangezien niet exact kan worden bepaald waar de grondgevechten hebben plaatsgevonden, wordt een conflictzone vastgesteld, zie paragrafen 3.3.1 en 3.3.2. Deze conflictzone is bepaald aan de hand van de literatuur, waargenomen kraters van artilleriegranaten, woningen met schade en munitieruimingen van de EOD. De conflictzone liep vanaf de Grote Isabella Polder en de daarbij gelegen haven tot en met de gemeentegrens met Sluis en de grens met België. De conflictzone is ingetekend op de geallieerde stafkaart, waardoor rekening is gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter. Binnen het NGE-Risicogebied, afgebakend ter plaatse van de conflictzone, kunnen NGE zijn achtergebleven van KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers. Daarnaast kan NGE van geschutmunitie van 2 cm tot en met 25 ponder worden aangetroffen. Deze kalibers zijn aangetroffen bij Isabellasluis, aldus de munitieruimrapporten van de EOD. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 194 en is afgebakend binnen de gemeente Terneuzen. Het NGE-Risicogebied is afgesneden langs de Braakman. De Braakman is in paragraaf 18.2 verder geanalyseerd, aangezien de Braakman diende als een schietterrein voor Duitse eenheden.

Figuur 194: Het NGE-Risicogebied naar aanleiding van de oorlogshandelingen bij Isabellasluis van 22 september 1944 tot en met 14 oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

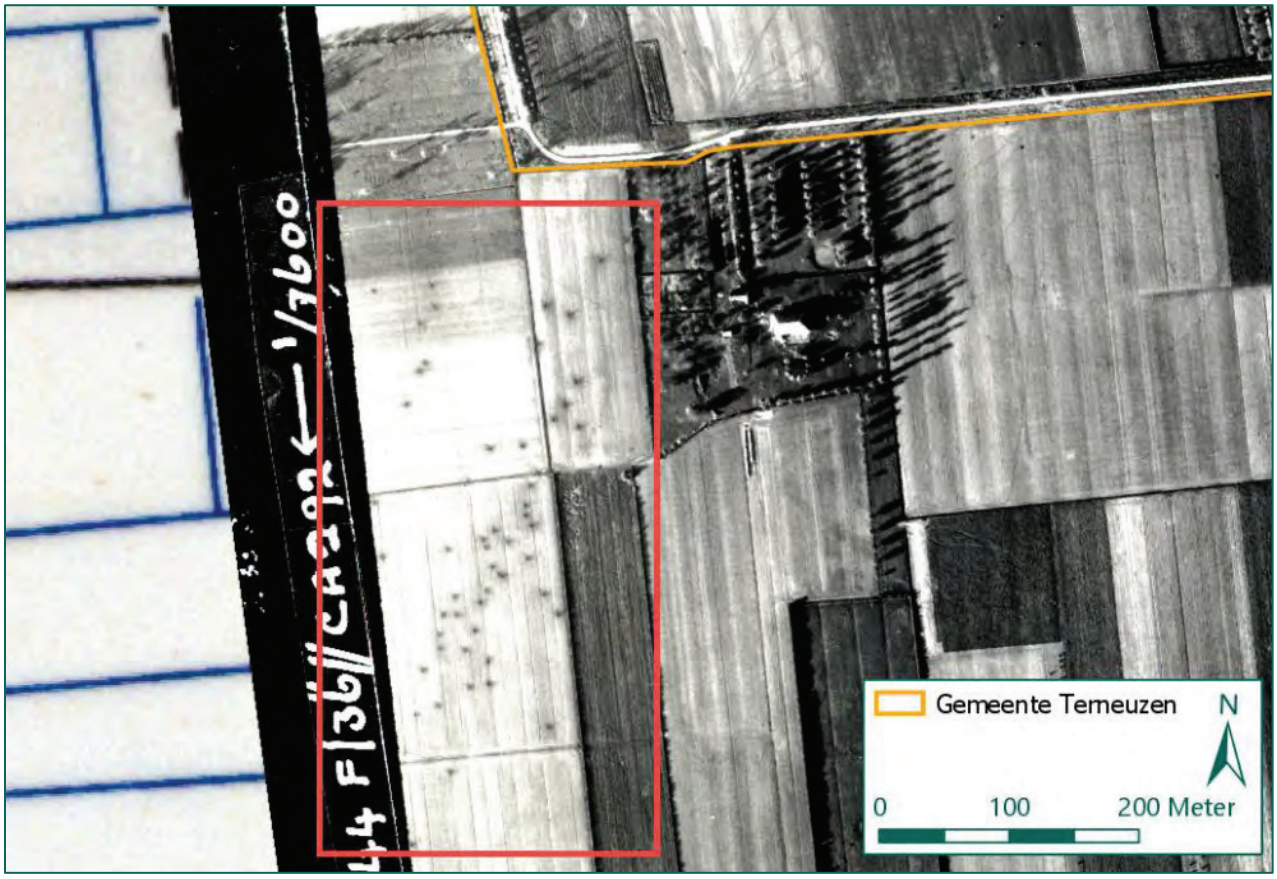
14.3 DE BEVRIJDING VAN BIERVLIET

Na de bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen kwam op 22 september 1944 het front stil te liggen bij Isabellasluis, zie paragraaf 14.2. Aangezien hier geen doorgang kon worden geforceerd richting West-Zeeuws-Vlaanderen diende een ander plan te worden gemaakt. De geallieerde legerleiding besloot om verrassingsaanval uit te voeren door een amfibische operatie uit te voeren over de Braakman. In onderstaande paragrafen zijn in chronologische volgorde de verschillende oorlogshandelingen die plaatsvonden tijdens deze operatie geanalyseerd. Deze analyse vindt plaats aan de hand van literatuur en

(internationaal) archiefmateriaal. Na de analyse vindt in paragraaf 14.3.7 de afbakening van het NGE-Risicogebied plaats.

14.3.1 28 september 1944 t/m 8 oktober 1944

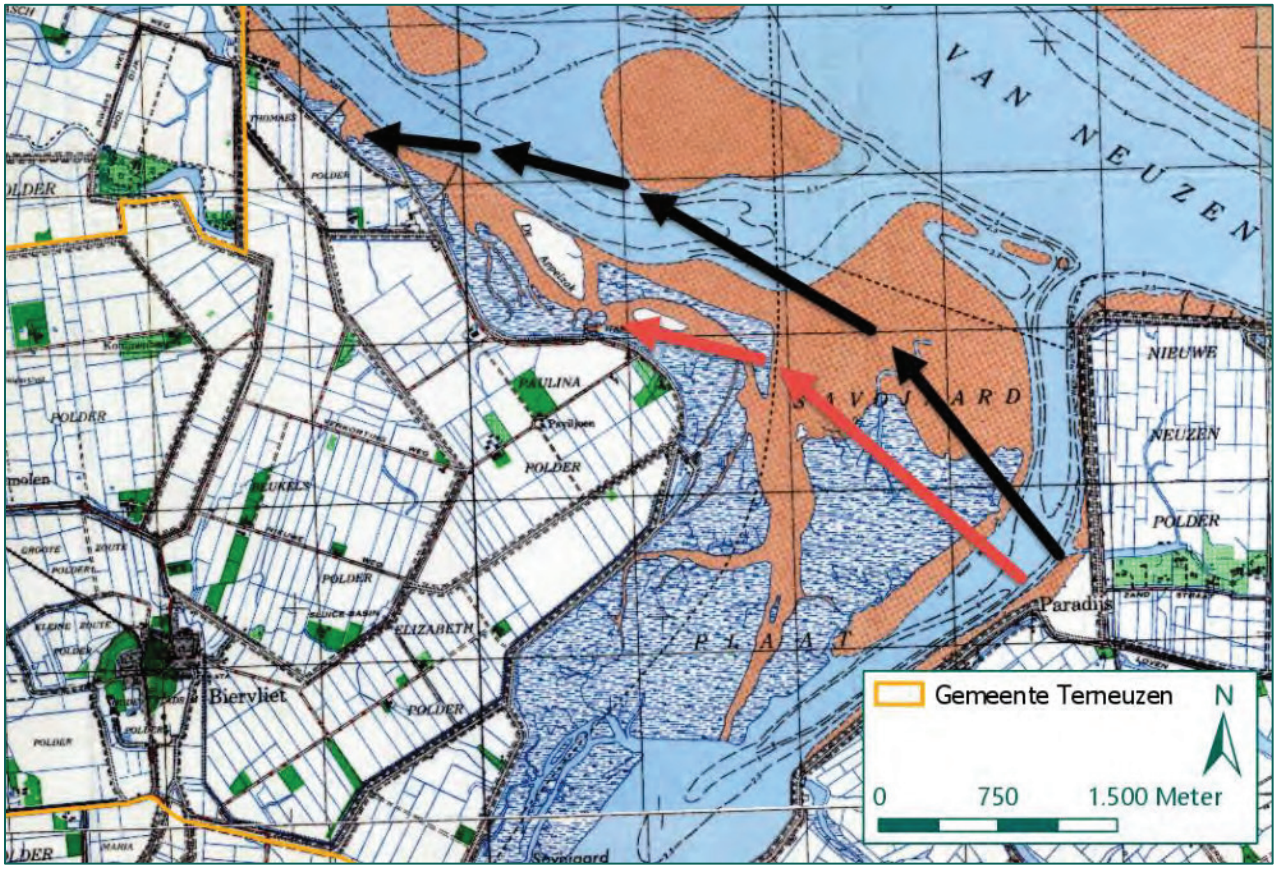
Voorafgaande aan de overtocht over de Braakman stelden de geallieerden artilleriegeschut op binnen de gemeente Hoek, vanwaar Biervliet en omgeving werden beschoten. In de literatuur wordt op 28 september 1944 voor het eerst melding gemaakt van een beschieting op Biervliet. De kerktoren van Biervliet, waar Duitse soldaten een uitkijkpost hadden ingesteld, was het doelwit. Zowel de kerk als enkele omliggende woningen werden door het granaatvuur getroffen. De artilleriebeschietingen vonden met enige regelmaat plaats tot en met 8 oktober 1944. Zo wordt bijvoorbeeld in het archiefmateriaal vermeld dat in de nacht van 4 op 5 oktober 1944 het noodziekenhuis aan de markt in Biervliet zwaar beschadigd raakte als gevolg van het detoneren van artilleriegranaten. Op luchtfoto's van 7 oktober 1944 zijn verschillende inslagen van artilleriegranaten waarneembaar, zie Figuur 195.

Figuur 195: Kraters van artilleriegranaten (rood omkaderd) ten zuidwesten van Biervliet op een luchtfoto d.d. 7 oktober 1944. (Bron luchtfoto: LMH. Bron ondergrond: Kadaster).

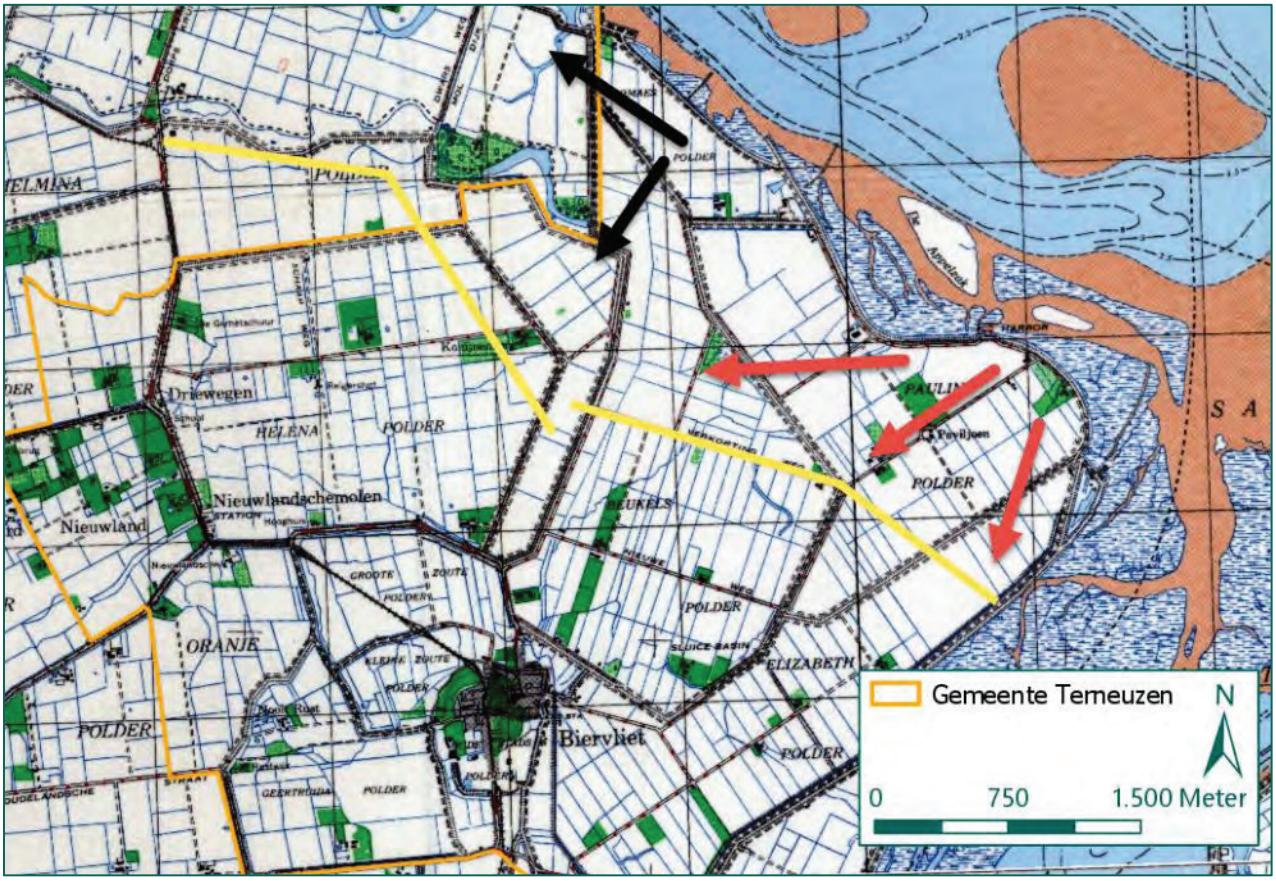
14.3.2 9 oktober 1944

Kort voor middernacht op 8 oktober 1944 begon de geallieerde artillerie met een zware beschieting van Biervliet en omgeving. Deze artilleriebeschieting vormde het startsein voor de overtocht van Canadese infanteristen over de Braakman. Vanaf 2.00 uur vertrokken de amfibische voertuigen, Buffalo's genaamd, vanuit de oostelijke oever van de Braakman bij Paradijs richting het westen. De Canadese eenheden hadden twee locaties aan de kust verlicht door middel van lichtgranaten. Op Green Beach, oostelijk van Hoofdplaat in de Thomaespolder, landde het *North Nova Scotia Regiment*, terwijl de *Highland Light Infantry* aan land ging op Amber Beach ten westen van de monding van de Braakman bij de haven in de Paulinapolder. Deze routes zijn aangeduid in Figuur 196.

Figuur 196: De overtocht van Canadese amfibie-voertuigen over de Braakman. Met rood is de route van de *Highland Light Infantry* weergegeven en met zwart de route van het *North Nova Scotia Regiment*. (Bron ondergrond: Kadaster).

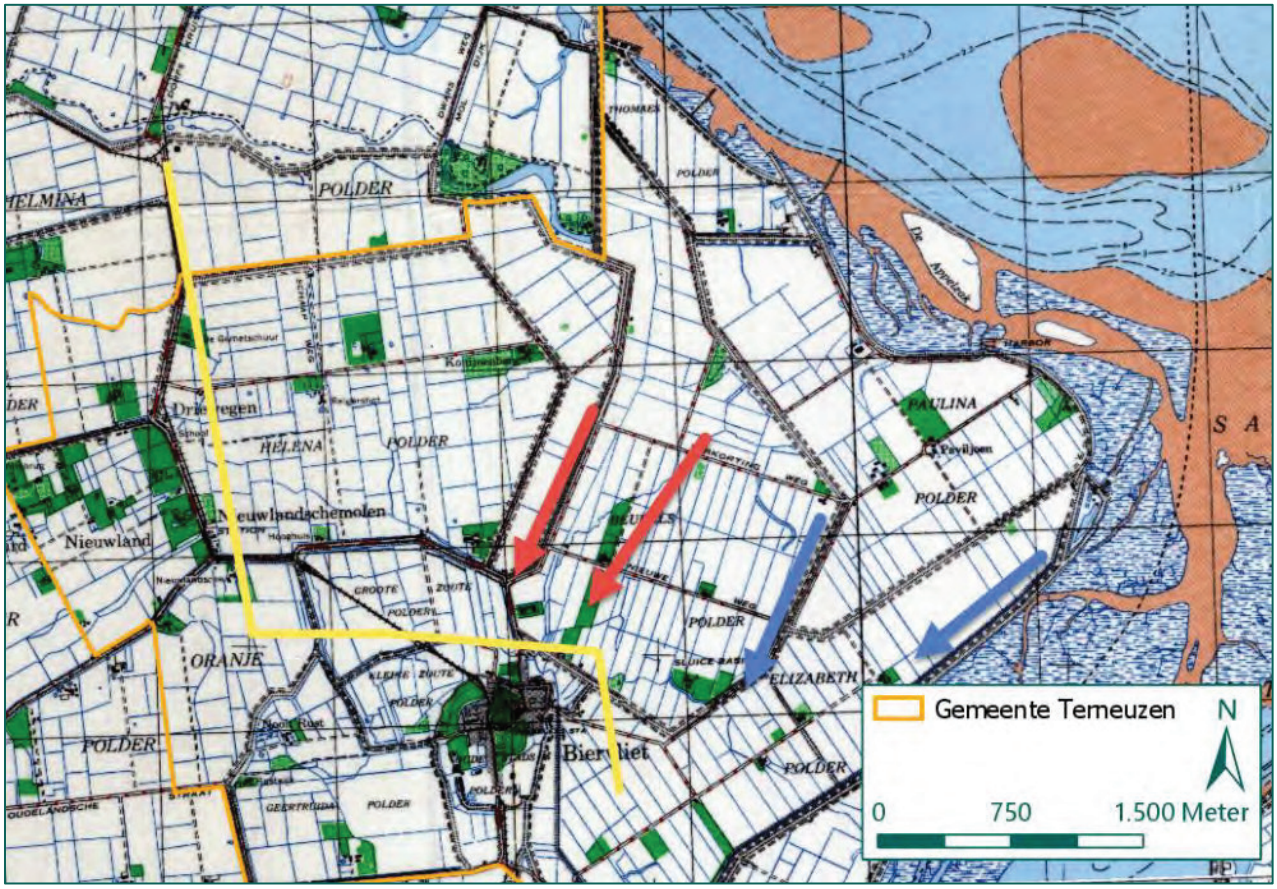
Rond 5.00 uur waren alle Canadese soldaten aan land gekomen en kon de opmars beginnen. Het *North Nova Scotia Regiment* trok direct richting het westen op, in de richting van Hoofdplaat. De eenheden van de *Highland Light Infantry* trokken langs de dijken richting het zuiden, waardoor binnen enkele uren de Thomaespolder en de Paulinapolder in Canadese handen waren. Om 9.30 uur kwamen de eerste Canadese versterkingen al aan, namelijk de soldaten van de *Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders*. De amfibische operatie over de Braakman had de Duitse eenheden verrast, maar zij wisten zich te hergroeperen en voerden vanuit de Beukelspolder verschillende tegenaanvallen uit. Deze aanvallen werden uitgevoerd met machinegeweren en mortieren en daarnaast werd 2 cm luchtafweergeschut gebruikt om de Canadese militairen te bestrijden. Tevens werd, toen de Canadese aanwezigheid was opgemerkt, het sein gegeven aan het kustgeschut van Vlissingen en Breskens om het vuur te openen op de Canadese landingsplaatsen. Er was door de Canadese eenheden een rookgordijn aangelegd bij de Braakman en ten oosten van Hoofdplaat, maar het Duitse kustgeschut wist alsnog veel slachtoffers te maken onder de Canadese soldaten en de opmars te vertragen. In Figuur 197 is de situatie aan het eind van 9 oktober 1944 weergegeven op de geallieerde stafkaart.

Figuur 197: De frontlinie aan het eind van 9 oktober 1944 (weergegeven in geel). Met rood is de opmarsroute van de *Highland Light Infantry* en de *Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders* weergegeven en met zwart de opmarsroute van het *North Nova Scotia Regiment*. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.3.3 10 oktober 1944

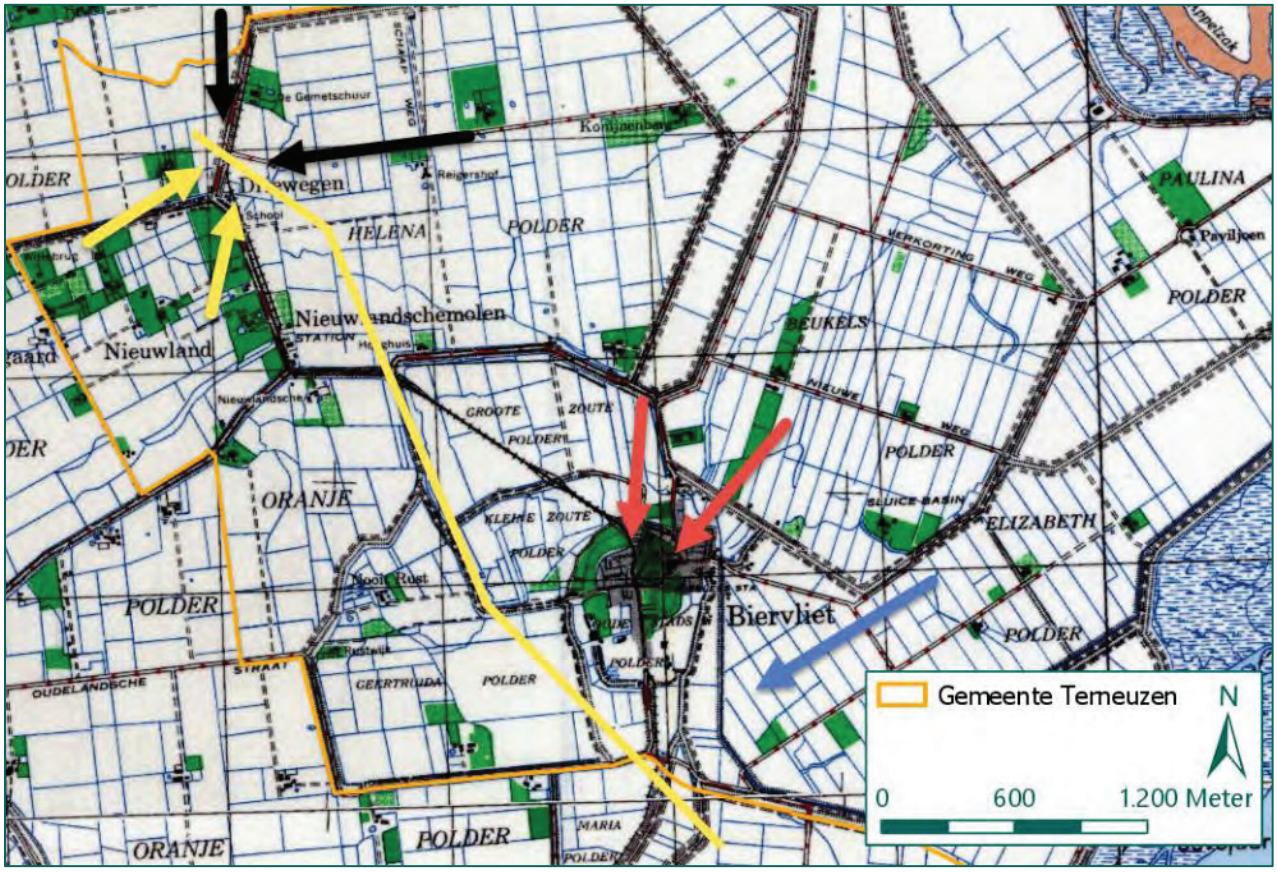
Aangezien de opmars door de Duitse tegenstand en artilleriebeschietingen niet zo snel vorderde als vooraf gehoopt, stuurde de Canadese legerleiding in de nacht van 9 op 10 oktober 1944 het *7th Canadian Reconnaissance Regiment* over de Braakman als versterking. De komst van deze eenheid gaf de *Highland Light Infantry* de mogelijkheid om vanaf het noorden richting Biervliet te trekken. Zware regenval en het Duitse artillerievuur zorgde ervoor dat de soldaten met moeite langs de dijken richting Biervliet konden optrekken, maar toch werd Biervliet in de namiddag van 10 oktober 1944 bereikt. Vanuit Biervliet wisten de Duitse soldaten zich echter goed te verdedigen waardoor het front bij Biervliet op 10 oktober 1944 stil kwam te liggen. Naast de opmars richting Biervliet boekten de Canadese eenheden succes met het veroveren van Hoofdplaat op 10 oktober 1944 en werd de Elizabethpolder door het *7th Canadian Reconnaissance Regiment* gezuiverd van Duitse eenheden.

Figuur 198: Situatie 10 oktober 1944. De Duitse verdedigingslinie is weergegeven in geel. Met rood is de opmarsroute van de *Highland Light Infantry* weergegeven en met blauw de opmarsroute van het *7th Canadian Reconnaissance Regiment*. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.3.4 11 oktober 1944

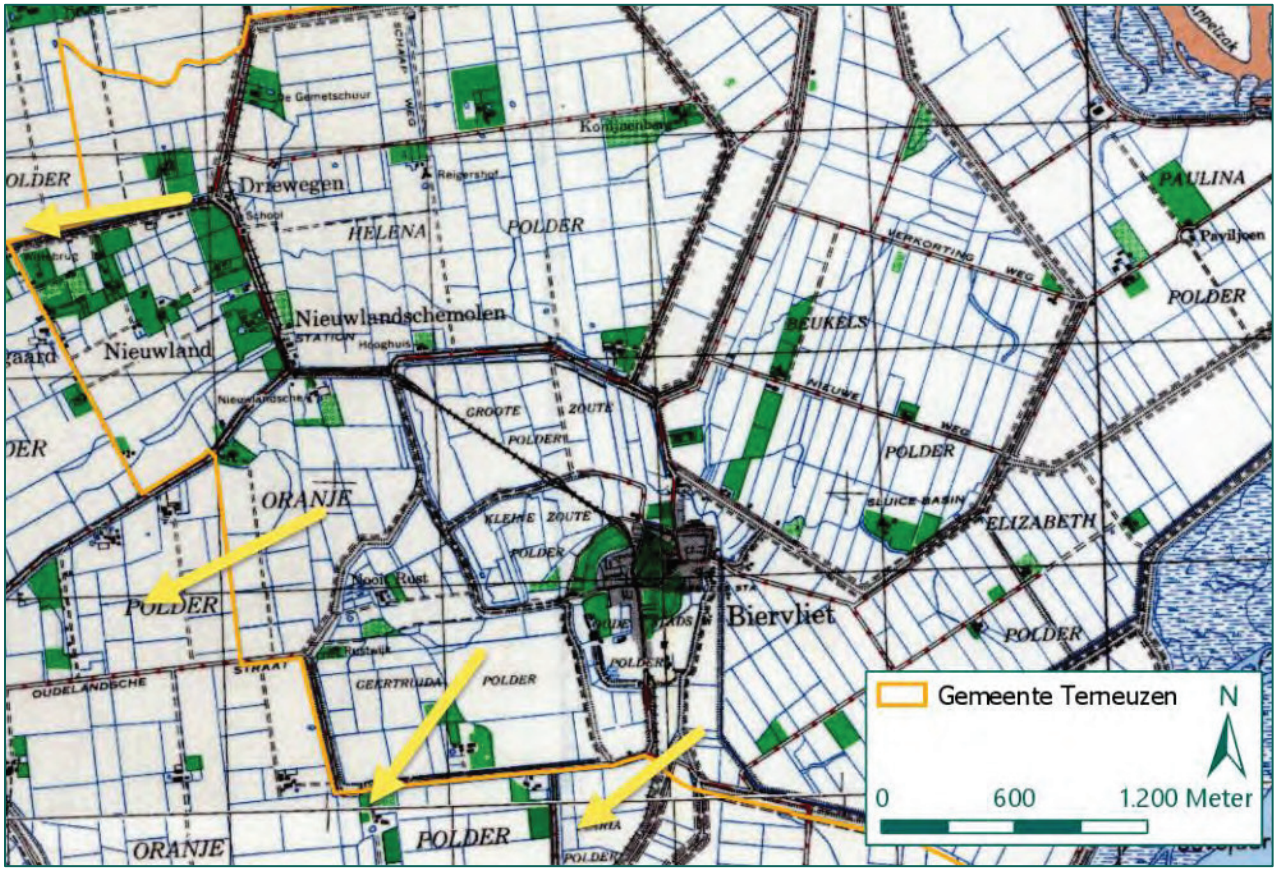
Op 11 oktober 1944 probeerden de Canadese eenheden om Biervliet en Driewegen te veroveren. Deze aanvallen werden voorafgegaan door hevige artilleriebeschietingen. Driewegen werd door de infanteristen, die inmiddels werden ondersteund door vlammenwerpers, gedeeltelijk veroverd, maar een Duitse tegenaanval zorgde ervoor dat de Canadese militairen gedwongen werden om terug te trekken richting het oosten. Ook de aanval op Biervliet verliep moeizaam voor de Canadese infanteristen. Boerderij na boerderij moest worden veroverd op de Duitse soldaten die zich daarin hadden verschanst en daarnaast ondervonden de Canadese soldaten veel last van Duitse mortiergranaten. Toen de *Highland Light Infantry* eindelijk Biervliet was binnengedrongen rond 15.00 uur werden verschillende woningen met vlammenwerpers in brand gestoken, om de overgebleven Duitse eenheden in de woningen te verdrijven. Rond 16.00 uur was Biervliet bevrijd.

Figuur 199: Situatie 11 oktober 1944. De aanval van het *North Nova Scotia Regiment* is weergegeven in het zwart. De Duitse verdedigingslinie en tegenaanvallen zijn weergegeven in geel. Met rood is de aanval van de *Highland Light Infantry* op Biervliet weergegeven en met blauw de opmarsroute van het *7th Canadian Reconnaissance Regiment*. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.3.5 12 en 13 oktober 1944

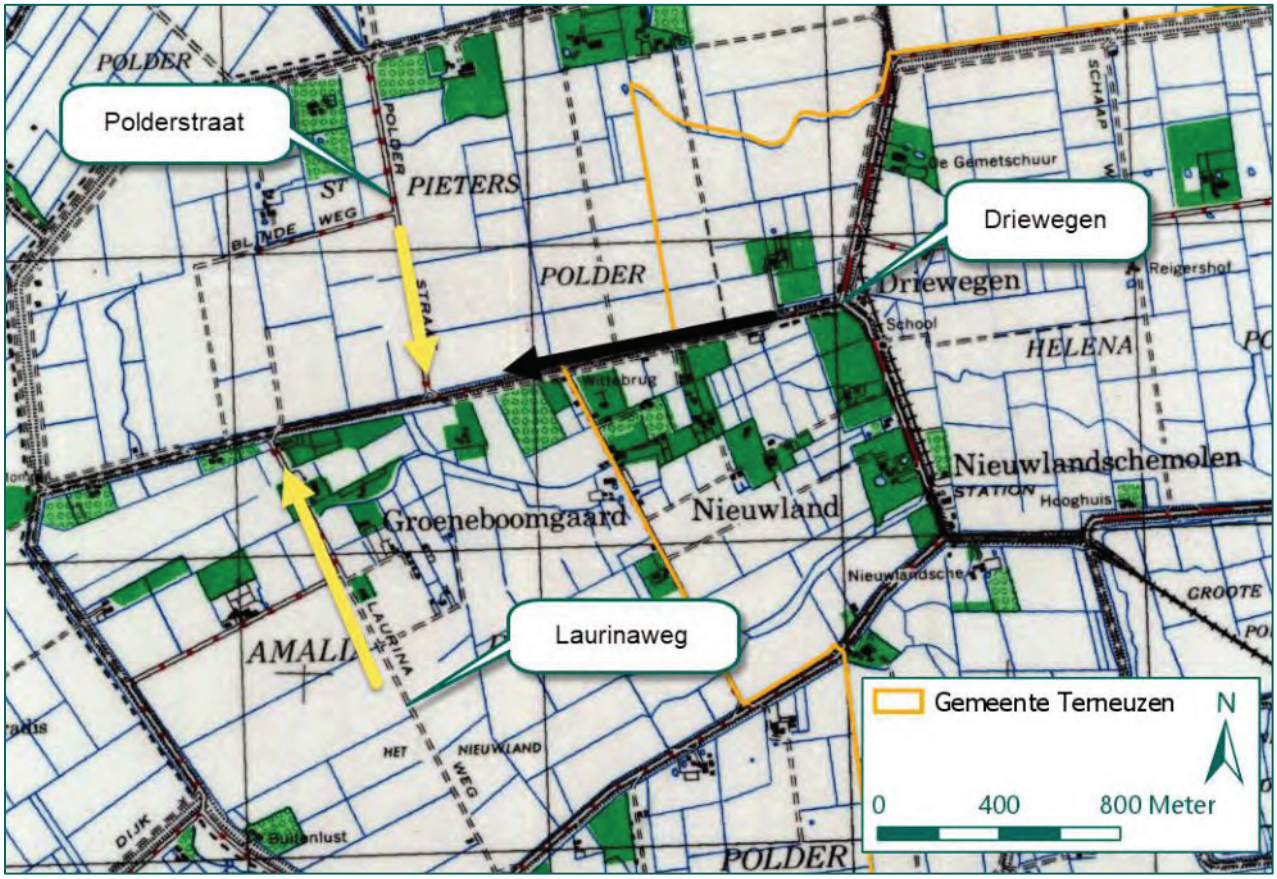
De verovering van Biervliet op 11 oktober 1944 had ervoor gezorgd dat de Canadese eenheden op ruime afstand van elkaar opereerden. Dit gaf de Duitse soldaten de mogelijkheid om verschillende tegenaanvallen te doen ten oosten en ten westen van Biervliet, in de gaten die waren ontstaan in de Canadese linies. Deze aanvallen werden ondersteund met artillerievuur. Op 12 oktober 1944 besteedden de Canadese eenheden derhalve veel tijd aan grondgevechten om de Duitse tegenaanvallen af te slaan. Op 13 oktober 1944 vervolgden de Canadese eenheden hun opmars ten westen van Hoofdplaat en ten noorden van Driewegen, waar de polders werden bevrijd, en trokken de Duitse eenheden zich langzaam terug richting het westen en het zuidwesten.

Figuur 200: Duitse aftocht (geel) uit de huidige gemeente Terneuzen op 13 oktober 1944. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.3.6 14 en 15 oktober 1944

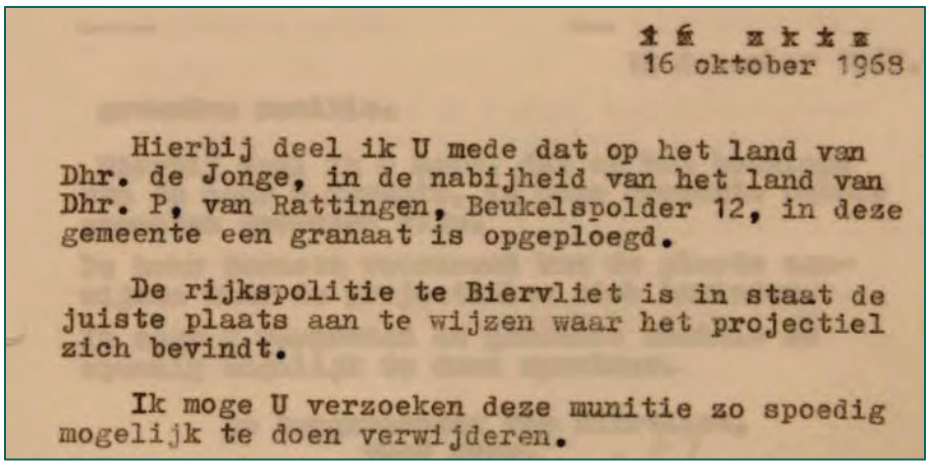
In de vroege morgen van 14 oktober 1944 kwamen de Canadese soldaten van het *Highland Light Infantry* eindelijk aan in het zwaarbeschadigde Driewegen. Hier werden zij afgelost door de *Queen's Own Rifles of Canada*, een eenheid die kort daarvoor was overgezet over de Braakman. Deze eenheid zou op 15 oktober 1944 de opmars vervolgen richting het westen, waarbij rond de Polderstraat en Laurinaweg, nog grondgevechten werden gevoerd met Duitse soldaten, die werden ondersteund door artillerie. Nadat deze eenheden waren verslagen, verplaatsten de gevechtshandelingen zich buiten de huidige gemeente Terneuzen.

Figuur 201: Canadese (zwart) en Duitse (geel) troepenverplaatsingen op 15 oktober 1944. (Bron ondergrond: Kadaster).

14.3.7 Afbakening NGE-Risicogebied

Uit de geraadpleegde literatuur en het (internationale) archiefmateriaal is gebleken dat bij de bevrijding van Biervliet en omgeving zware grondgevechten en artilleriebeschietingen hebben plaatsgevonden. Vanaf 28 september 1944 lag dit gebied onder artillerievuur, eerst van geallieerde artillerie-eenheden en vervolgens van Duits (kust)geschut. Dat de voormalige gemeente Biervliet zwaar was getroffen door dit oorlogsgeweld blijkt wel uit archiefstukken van de voormalige gemeente (zie bijlage 3). Zo zijn vele rapporten aangetroffen met betrekking tot schade aan woningen en gebouwen, opgelopen gedurende de bevrijding. Daarnaast werd ver na de oorlog nog munitie aangetroffen dat verband houdt met de gevechtshandelingen tijdens de bevrijding, zie Figuur 202. Verder zijn in het archiefmateriaal verschillende meldingen aangetroffen van (vermoedelijke) dumplocaties binnen de voormalige gemeente Biervliet, waar kort na de bevrijding munitie is gedumpt in putten of kraters, zie Figuur 203.

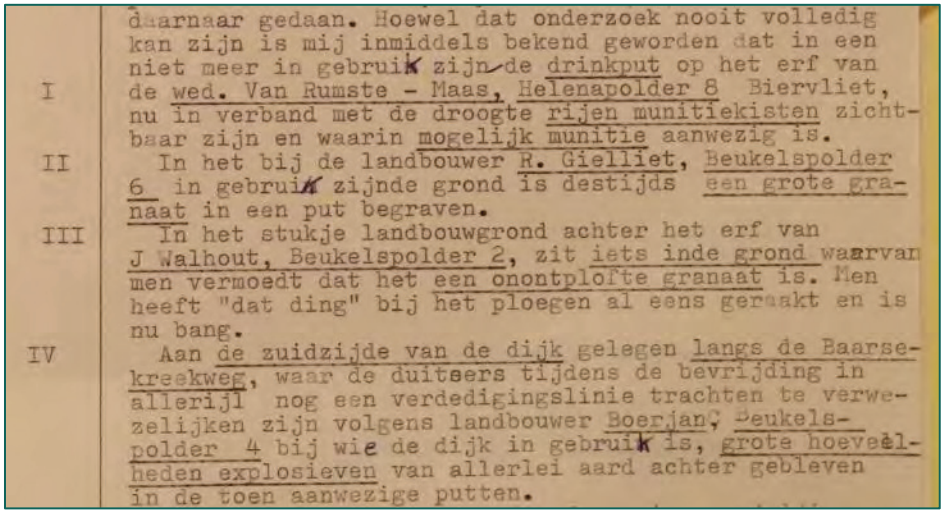

16 oktober 1968

Hierbij deel ik U mede dat op het land van Dhr. de Jonge, in de nabijheid van het land van Dhr. P, van Rattingen, Beukelspolder 12, in deze gemeente een granaat is opgeploegd.

De rijkspolitie te Biervliet is in staat de juiste plaats aan te wijzen waar het projectiel zich bevindt.

Ik moge U verzoeken deze munitie zo spoedig mogelijk te doen verwijderen.

Figuur 202: Melding van een aangetroffen granaat in de Beukelspolder. (Bron: GT, 1., Inv. 1317).

daarnaar gedaan. Hoewel dat onderzoek nooit volledig kan zijn is mij inmiddels bekend geworden dat in een niet meer in gebruik zijnde drinkput op het erf van

I de wed. Van Rumste - Maas, Helenapolder 8 Biervliet, nu in verband met de droogte rijen munitiekisten zichtbaar zijn en waarin mogelijk munitie aanwezig is.

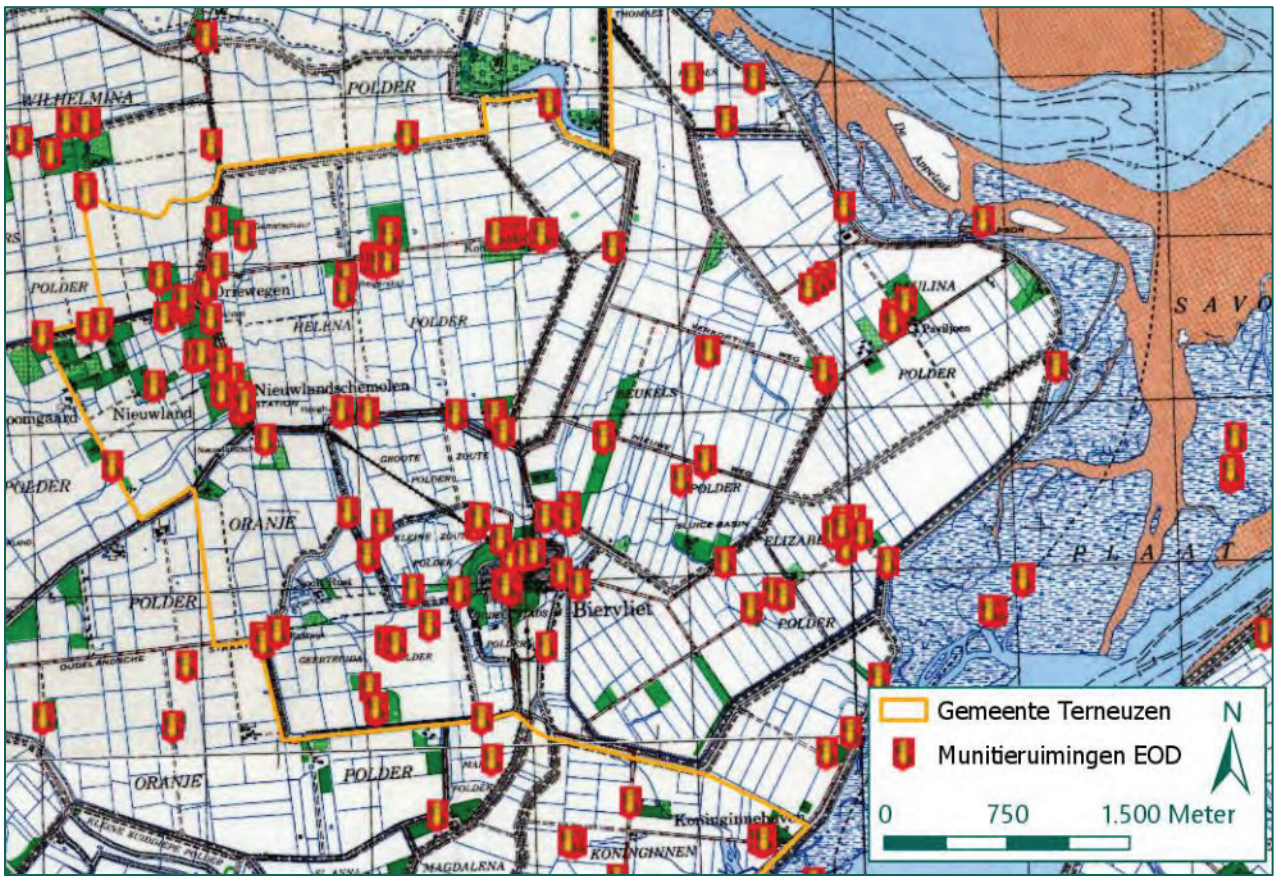
II In het bij de landbouwer R. Gielliet, Beukelspolder 6 in gebruik zijnde grond is destijds een grote granaat in een put begraven.

III In het stukje landbouwgrond achter het erf van J Walhout, Beukelspolder 2, zit iets inde grond waarvan men vermoedt dat het een onontplofte granaat is. Men heeft "dat ding" bij het ploegen al eens geraakt en is nu bang.

IV Aan de zuidzijde van de dijk gelegen langs de Baarsekreekweg, waar de duitsers tijdens de bevrijding in allerijl nog een verdedigingslinie trachten te verwezelijken zijn volgens landbouwer Boerjan, Beukelspolder 4 bij wie de dijk in gebruik is, grote hoeveelheden explosieven van allerlei aard achter gebleven in de toen aanwezige putten.

Figuur 203: Opgave van drie locaties (I, II, IV) waar vermoedelijk munitie is gedumpt in een put. Melding III betreft een vermoedelijke granaat in een stuk landbouwgrond. (Bron: GT, 6. Inv. 1261/2).

Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) blijkt eveneens dat veel munitie was achtergebleven als gevolg van de grondgevechten en artilleriebeschietingen op Biervliet en omgeving in september en oktober 1944. In Figuur 204 is een overzicht weergegeven van alle munitieruimingen die de EOD heeft verricht binnen de voormalige gemeente Biervliet. In dit overzicht is enkel munitie weergegeven die gebruikt kon worden door infanteristen (KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en mortiergranaten) en granaten die afkomstig zijn van artilleriegeschut.

Figuur 204: Locaties waar de EOD munitie heeft geruimd dat gerelateerd kan worden aan de grondgevechten en artilleriebeschietingen in september en oktober 1944, weergegeven op de geallieerde stafkaart. (Bron: Kadaster).

Voor voorliggend onderzoek zijn de beschikbare luchtfoto's van dit gebied geraadpleegd om specifiek te kunnen achterhalen waar granaten zijn ingeslagen. De gevolgen van de artilleriebeschietingen zijn op luchtfoto's van 7, 11, 12, 13 en 15 oktober 1944 goed zichtbaar. In onderstaande figuren zijn enkele uitsnedes van de luchtfoto's weergegeven.

Figuur 205: Luchtfoto d.d. 11 oktober 1944. Ten oosten van Biervliet liggen de weilanden vol met kraters die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten. (Bron luchtfoto: NCAP).

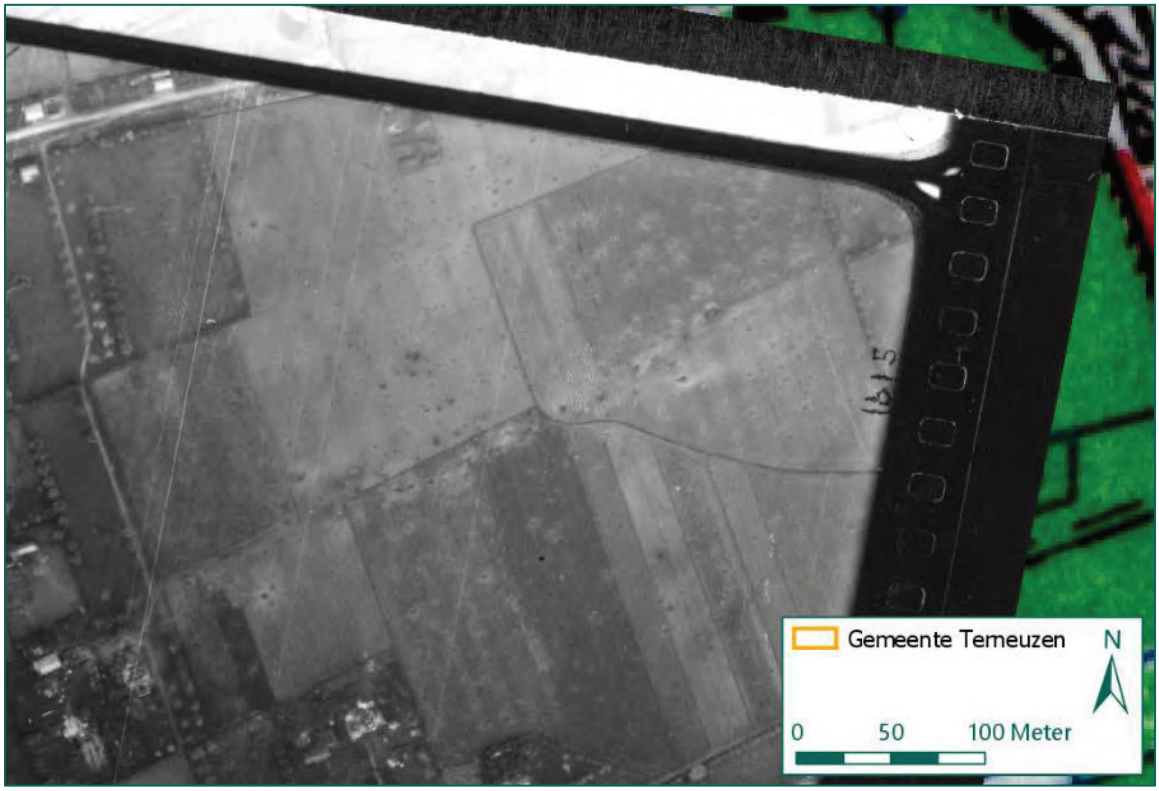
Figuur 206: Luchtfoto d.d. 11 oktober 1944. Ten noorden van Biervliet liggen de weilanden vol met kraters die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten. (Bron luchtfoto: LMH).

Figuur 207: Luchtfoto d.d. 12 oktober 1944. Ten oosten van Driewegen zijn kraters waarneembaar die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten. (Bron luchtfoto: LMH).

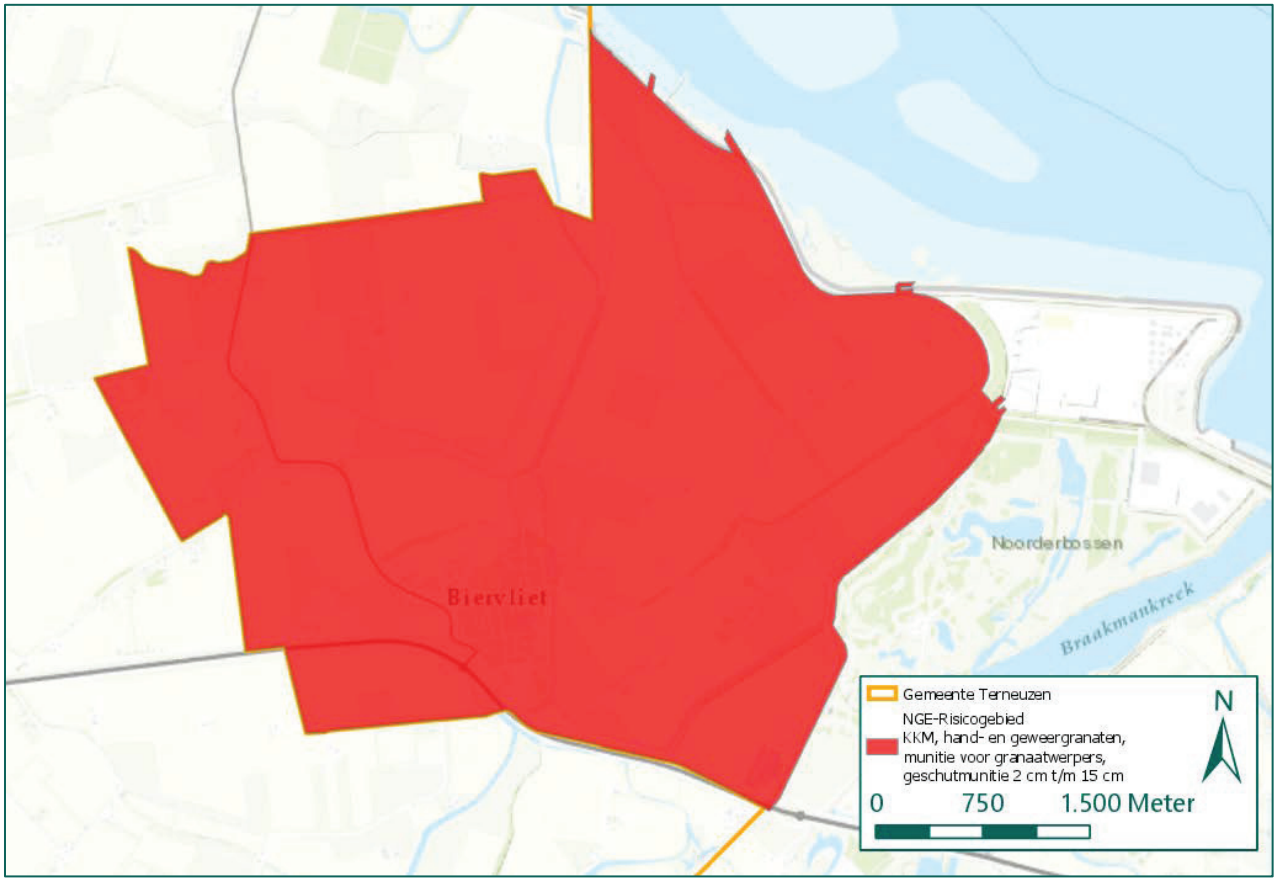

Figuur 208: Luchtfoto van 13 oktober 1944. In het noorden van de Thomaespolder is een rookgranaat in werking te zien. Daarnaast zijn in de weilanden vele kraters waarneembaar. (Bron luchtfoto: NCAP).

Figuur 209: Luchtfoto van 15 oktober 1944. Ten zuidwesten van Driewegen zijn vele kraters waarneembaar die veroorzaakt zijn door het detoneren van artilleriegranaten. (Bron luchtfoto: NCAP. Bron ondergrond: Kadaster).

Het WSCS-OCE biedt geen richtlijnen voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van grondgevechten en artilleriebeschietingen, zie paragrafen 3.1.1 en 3.1.2. Daarom wordt situationeel een NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van de gevechtshandelingen gedurende de bevrijding van Biervliet en omgeving in september en oktober 1944. Aangezien uit het archiefmateriaal, de munitieruimrapporten van de EOD en de luchtfoto's is gebleken dat het gehele gebied binnen de voormalige gemeente Biervliet is getroffen door het oorlogsgeweld, wordt dit gebied als conflictzone gedefinieerd en afgebakend als NGE-Risicogebied. Aangezien de Braakman inmiddels is drooggelegd, is aan de hand van de kaarten van historische kadastrale kaarten het gebied ten westen van de Braakman tot en met de gemeentegrens ingetekend in GIS als NGE-Risicogebied. Vanwege de cartografische onnauwkeurigheid van de kaarten van Topotijdreis.nl is rekening gehouden met een afwijking van 10 meter. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 210. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE zijn achtergebleven van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie van het kaliber 2 cm tot en met 15 cm.

Figuur 210: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de bevrijding van Biervliet en omgeving in september en oktober 1944. (Bron ondergrond: ESRI).

15 MIJNENVELDEN

In een poging de geallieerde opmars te vertragen, werden door Duitse eenheden enkele mijnenvelden aangelegd binnen de gemeente Terneuzen. Vooral in de omgeving van de Axel en Issabellahaven, waar de Duitse soldaten verdedigingslinies hebben aangelegd, waren mijnenvelden geplaatst. Via de EOD zijn mijnenveldkaarten met de precieze locaties ontvangen, zie bijlage 6. Het WSCS-OCE geeft vijf richtlijnen met betrekking tot de afbakening van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van mijnenvelden. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen mijnenverdachte gebieden, waarvan geen mijnenlegrapport aanwezig is, en geregistreerde mijnenvelden. In onderstaande tabel zijn de vijf richtlijnen weergegeven.

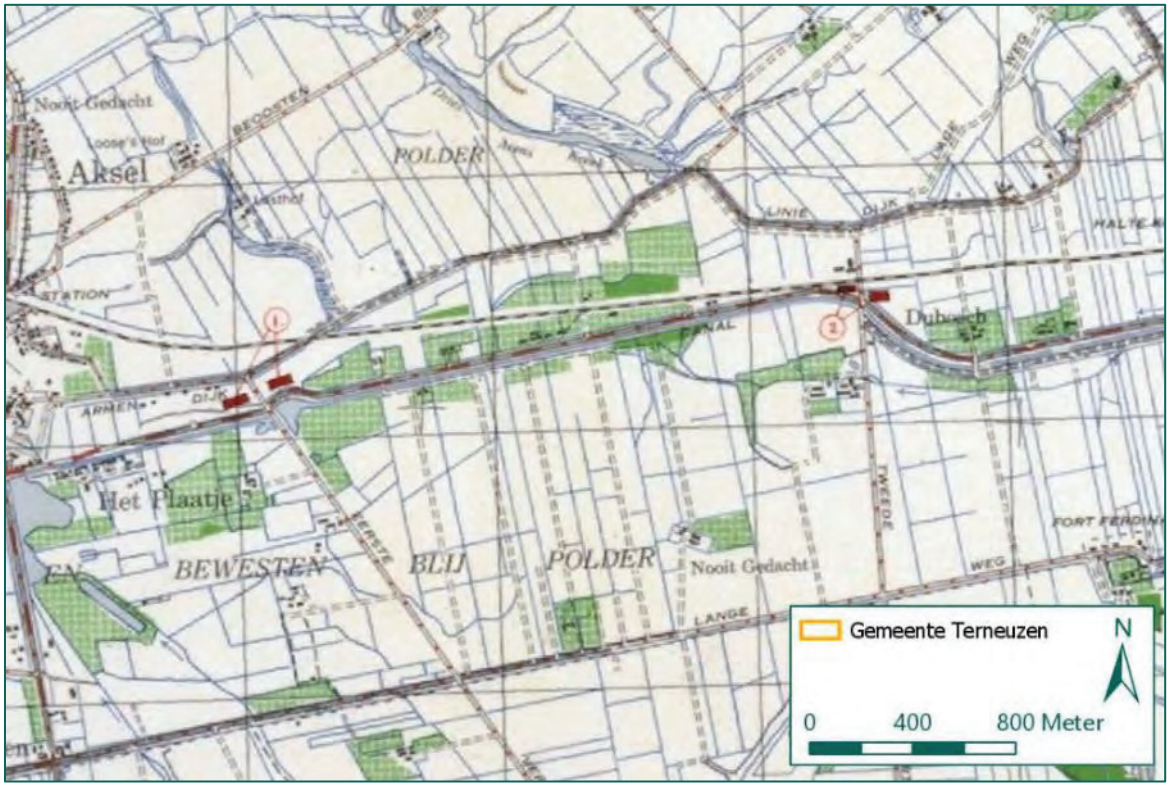
Indicatie	Algemene omschrijving	Verdacht	Uitgangspunten voor afbakening verdacht gebied
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij controle door de MMOD géén landmijnen aangetroffen.	Nee	n.v.t.
Landmijnen verdacht gebied	Middels een aanwijzing, niet zijnde een mijnenlegrapport, op landmijnen verdacht verklaard gebied. In het verdachte gebied zijn bij de controle door de MMOD, of bij na-oorlogse activiteiten landmijnen aangetroffen.	Ja	De grenzen zoals aangegeven in het ruimrapport.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld, waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd.	Nee	n.v.t.
Mijnenveld	Geregistreerd mijnenveld waarvan mijnenlegrapport aanwezig is. Niet alle volgens het mijnenlegrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Geen feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Ja	De grenzen zoals aangegeven in het mijnenlegrapport en/of ruimrapport.
Mijnenveld	Mijnenlegrapport aanwezig. Niet alle volgens het legrapport gelegde landmijnen zijn geruimd. Feitelijke onderbouwing bekend waarom er landmijnen worden vermist.	Nee	n.v.t.

Tabel 16: Richtlijnen van het WSCS-OCE met betrekking tot de afbakening van NGE-Risicogebieden naar aanleiding van landmijnen verdachte gebieden en mijnenvelden.

In onderstaande paragrafen zal aan de hand van de munitieruimrapporten van de EOD en het archief van de MMOD (voor beide zie bijlage 5) worden beoordeeld en geëvalueerd of naar aanleiding van de aanwezige mijnenverdachte gebieden en mijnenvelden binnen de gemeente Terneuzen NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend. Bij de afbakening van de NGE-Risicogebieden wordt rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 20 meter, zie paragraaf 3.3.11.

15.1 MIJNENVERDACHTE GEBIEDEN OP STAFKAART 22: SE AXEL

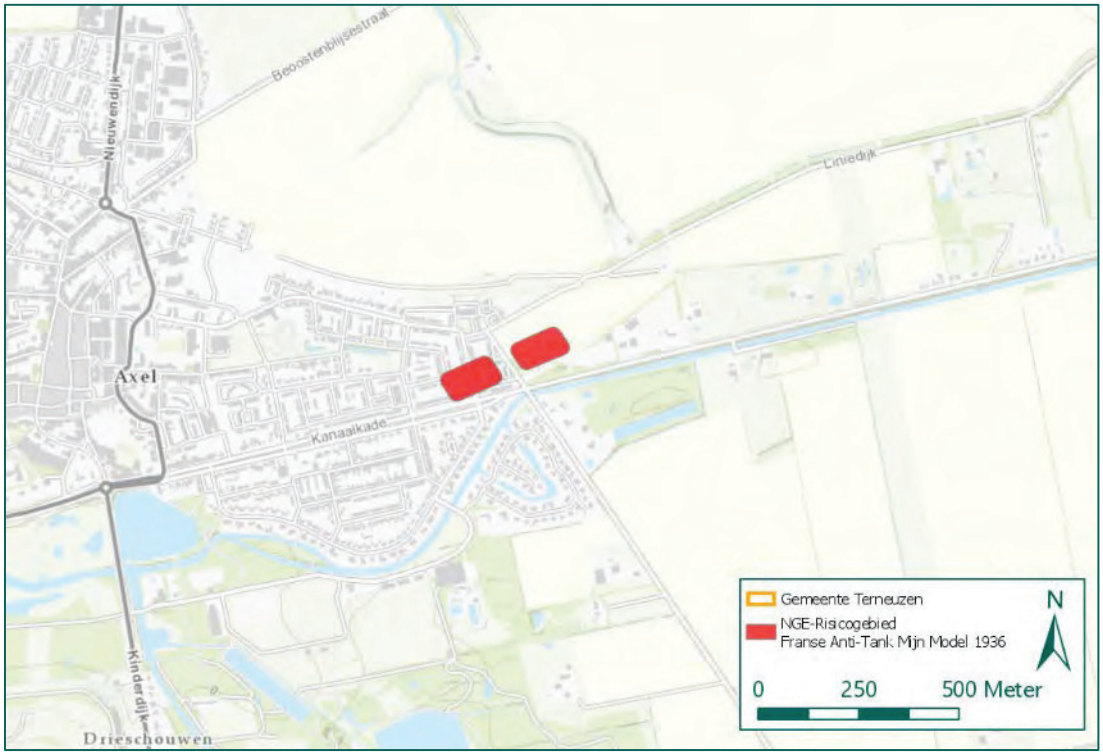
Op de geallieerde stafkaart 22: SE Axel staan drie gebieden weergegeven waar vermoedelijk mijnen waren neergelegd binnen de gemeente Terneuzen. In de volgende paragrafen worden deze drie gebieden beoordeeld en geëvalueerd.

Figuur 211: Mijnenverdachte gebieden 1 en 2, ingetekend op de geallieerde stafkaart 22: SE Axel. (Bron ondergrond: EOD).

15.1.1 Mijnenverdacht gebied 1

In november 1945 werd het op mijnenverdachte gebied 1 onderzocht door gedetineerden. Het mijnenverdachte gebied 1 bestond uit twee deellocaties, die naast elkaar gelegen waren. Tijdens de ruiming werden in veld 1, 212 'L. Fr. Pz. Mi.' aangetroffen en in veld 2, 150 van hetzelfde type. Dit type mijn betreft een door Duitse eenheden buitgemaakte Franse antitankmijn. De Nederlandse benaming voor dit type mijn is een Anti-Tank Mijn Model 1936. Na de ruiming werd het terrein omgeploegd. Aangezien onduidelijk is hoeveel mijnen door de Duitse bezetter zijn gelegd en tijdens de controle vele mijnen werden aangetroffen, wordt conform de richtlijnen van het WSCS-OCE een NGE-Risicogebied afgebakend. De contouren van de twee deelgebieden binnen mijnenverdachte gebied 1 worden als NGE-Risicogebied afgebakend, met daarnaast een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter. In Figuur 212 is het NGE-Risicogebied weergegeven, waarbinnen Anti-Tank Mijn Model 1936 kan worden aangetroffen, aangezien dit type in het mijnenverdachte gebied is aangetroffen.

Figuur 212: NGE-Risicogebied naar aanleiding van mijnenverdacht gebied 1. (Bron ondergrond: ESRI).

15.1.2 Mijnenverdacht gebied 2

In de nabijheid van mijnenverdacht gebied 1 lag langs het kanaal ten oosten van Axel nog een mijnenverdacht gebied. Ook dit mijnenverdachte gebied werd door gedetineerden onderzocht in november 1945 en bestond uit twee deelvelden. Tijdens de ruiming werden in veld 3, 8 Anti-Tank Mijn Model 1936 en in veld 4, 2 Anti-Tank Mijn Model 1936 gevonden. Hierna werd het terrein omgeploegd en vervolgens nogmaals gecontroleerd. Bij de nacontrole werden in veld 3 nog 8 Anti-Tank Mijn Model 1936 en in veld 4 nog 2 Anti-Tank Mijn Model 1936 aangetroffen door de ruimploeg. Aangezien bij een nacontrole nogmaals mijnen werden aangetroffen en niet bekend is hoeveel mijnen in mijnenverdacht gebied 2 zijn gelegd, wordt een NGE-Risicogebied afgebakend volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE. Dit NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 213.

Figuur 213: NGE-Risicogebied naar aanleiding van mijnenverdacht gebied 2. (Bron ondergrond: ESRI).

15.1.3 Mijnenverdacht gebied 3

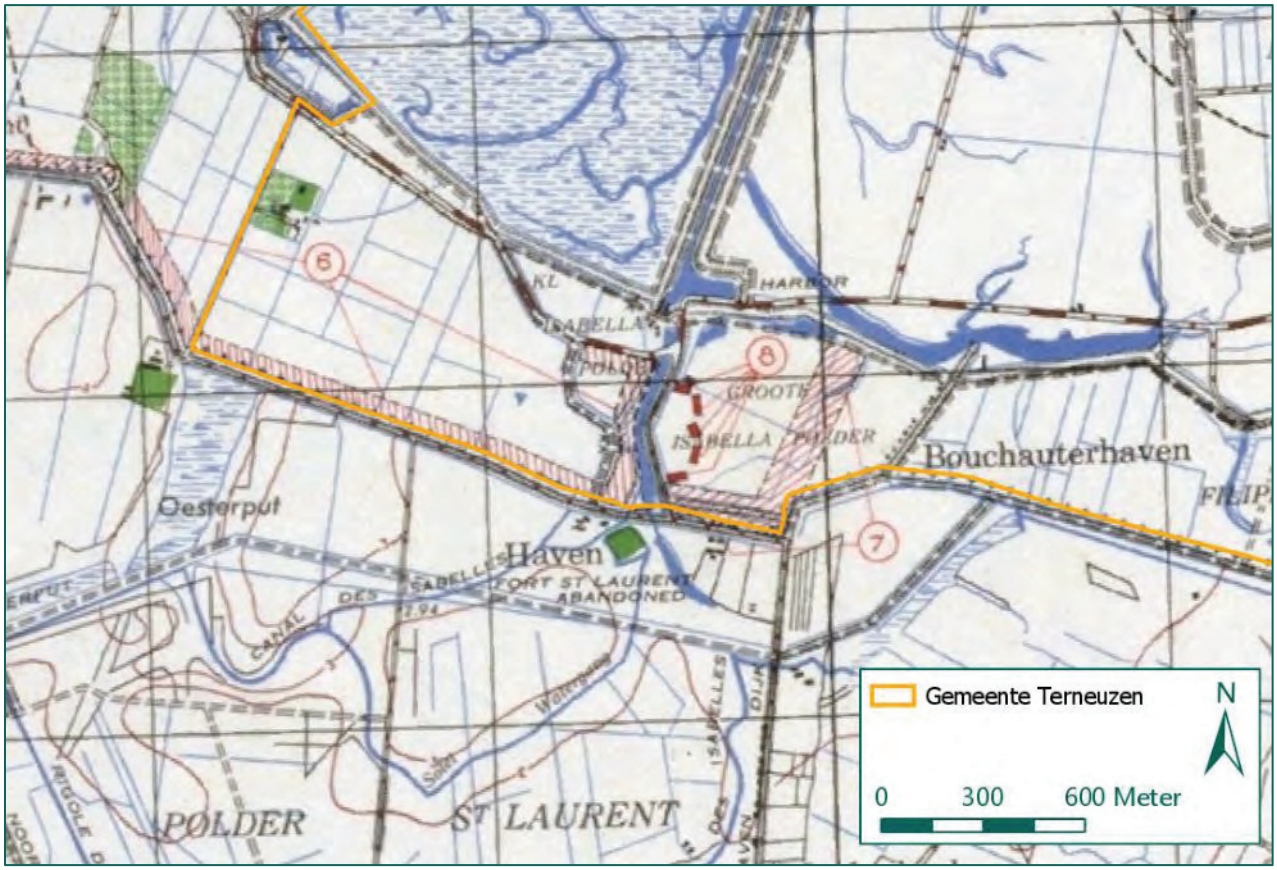
Mijnenverdachte gebied 3, gelegen bij Axelse Sassing, werd op 1 augustus 1946 gecontroleerd op achtergebleven mijnen. Uit het ruimrapport uit het MMOD-archief blijkt dat er geen mijnen zijn aangetroffen tijdens de controle. Volgens de ruimploeg was het mijnenverdachte gebied reeds door onbekenden geruimd. Vervolgens zijn de nabijgelegen weg en bermen nogmaals doorzocht door de ruimploeg. Ook bij deze controle wordt geen melding gemaakt dat mijnen zijn aangetroffen. Aangezien in mijnenverdacht gebied 3 geen mijnen zijn gevonden bij controle door een ruimploeg, wordt, conform de richtlijnen van het WSCS-OCE geen NGE-Risicogebied afgebakend.

Figuur 214: Mijnenverdachte gebied 3, ingetekend op de geallieerde stafkaart 22: SE Axel. (Bron ondergrond: EOD).

15.2 MIJNENVELD EN MIJNENVERDACHTE GEBIEDEN OP STAFKAART 22: SW PHILIPPINE

Op de stafkaart 22: SW Philippine was één geregistreerd mijnenveld ingetekend binnen de gemeente Terneuzen. Daarnaast waren twee mijnenverdachte gebieden gelegen binnen de gemeente Terneuzen. In onderstaande paragrafen zijn deze locaties geanalyseerd.

Figuur 215: Mijnenverdachte gebieden 6, 7 en 8, ingetekend op de geallieerde stafkaart 22: SW Philippine. (Bron ondergrond: EOD).

15.2.1 Mijnenverdacht gebieden 6 en 7

Mijnenverdachte gebieden 6 en 7, die deels in België lagen, werden gezamenlijk op 11 juli 1946 onderzocht op Nederlands grondgebied. Tijdens deze controles werden geen mijnen gevonden door de ruimploeg. Het mijnenverdachte gebied 6 werd reeds van 8 november 1945 t/m 4 december 1945 doorzocht. Vermoedelijk wordt hiermee het mijnenverdacht gebied in België bedoeld. Tijdens deze controle werden eveneens geen mijnen aangetroffen, maar in nabijgelegen wegen werden naderhand wel 6 Tellermine no. 43 en 118 VB-mine gevonden. Aan de hand van het mijnenruimrapport uit het MMOD-archief kan niet worden bepaald bij welke wegen deze mijnen zijn aangetroffen. Het is tevens onduidelijk of deze wegen binnen de gemeente Terneuzen gelegen waren. Aangezien aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet precies kan worden achterhaald bij welke wegen nabij mijnenverdachte gebied 6 mijnen zijn gevonden en bij controle op de Nederlandse delen van mijnenverdachte gebieden 6 en 7 geen mijnen zijn aangetroffen, wordt geen NGE-Risicogebied afgebakend naar aanleiding van mijnenverdachte gebieden 6 en 7.

15.2.2 Mijnenveld 8

Uit de mijnenruimrapporten uit het MMOD-archief blijkt dat van mijnenveld 8 een mijnenlegrapport aanwezig was. Volgens het mijnenlegrapport waren in mijnenveld 8, 90 Tellermine no. 43 en 118 VB-mine gelegd door Duitse eenheden. Van 8 november 1945 t/m 4 december 1945 werd het mijnenveld door een ruimploeg doorzocht. Tijdens deze controle werden, op twee Tellermine No. 43 na, alle volgens het mijnenlegrapport aanwezige mijnen geruimd. Van de overige twee Tellermine No. 43 was bekend dat zij

reeds waren gedetoneerd. Omdat alle, volgens het mijnenlegrapport, aanwezige mijnen geruimd of gedetoneerd zijn, wordt conform het WSCS-OCE geen NGE-Risicogebied afgebakend.

15.3 VONDSTEN VAN MIJNEN BUITEN MIJNENVELDEN OF MIJNENVERDACHTE GEBIEDEN

Uit de literatuur (zie bijlage 2), het archiefmateriaal (zie bijlage 3) en het MMOD-archief (zie bijlage 5) blijkt dat ook buiten de bekende mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden binnen de gemeente Terneuzen landmijnen zijn aangetroffen. In Tabel 17 is een overzicht weergegeven van deze meldingen in chronologische volgorde.

Datum melding	Beschrijving meldingen van mijnen
18 september 1940	Melding dat bij het fabriekencomplex in Sluiskil landmijnen waren gelegd in de periode 20 t/m 30 mei 1940. Twaalf landmijnen waren opgeruimd door Duitse soldaten, maar er was er één blijven liggen.
1942	In de Nieuw-Neuzenpolder was een geschutopstelling geplaatst. Het gebied was afgezet met prikkeldraad en de burgers meenden dat achter het prikkeldaad vele mijnen waren neergelegd. Ook in de omgeving van de Westsluis van Terneuzen zouden mijnen zijn neergelegd.
20 september 1944	Poolse soldaten komen aan in Terneuzen en moeten daar oppassen voor landmijnen die zijn neergelegd op de brug over de oostkolk.
21 april 1945	Verzoek tot de ruiming van een landmijn die lag langs de spoorlijn Mechelen-Terneuzen tussen de houtloods van de Glasfabriek en Spiegellaan in Sas van Gent.
13 oktober 1945	De burgemeester van Zuiddorpe meldde dat mijnen waren geruimd aan de Bonte Koe in de gemeente Zuiddorpe.
Zonder datum	Bericht van de Hoofdingenieur van Rijkswaterstaat met de uitvraag voor een onderzoek van de oostelijke dijk van het kanaal van Terneuzen vanaf de Belgische grens tot de Axelse Vlakte bij Sluiskil naar achtergebleven landmijnen. Er was namelijk een boerenwagen door een landmijn vernield

Tabel 17: Overzicht vondsten van mijnen buiten mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden.

Zoals blijkt uit Tabel 17 zijn de locaties waar de mijnen hebben gelegen of waren aangetroffen slechts summier beschreven in het geraadpleegde bronnenmateriaal. Daarnaast is tevens onbekend of onderzoek is gedaan naar deze locaties. Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) is gebleken dat er geen mijnen zijn geruimd door de EOD in de nabijheid van de genoemde locaties. Aan de hand van het summiere bronnenmateriaal omtrent deze aangetroffen mijnen kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

16 MILITAIRE INFRASTRUCTUUR

Gedurende de meidagen van 1940 werden door Franse en Belgische eenheden verschillende stellingen en geschutopstellingen aangelegd binnen de gemeente Terneuzen. Gedurende de oorlog legde de Duitse bezetter verdedigingswerken aan en werd geschut geplaatst. Zowel in de literatuur (zie bijlage 3) als het archiefmateriaal (zie bijlage 4) worden verschillende locaties vermeld waar deze militaire infrastructuur was geplaatst tijdens de oorlog.

Volgens het WSCS-OCE wordt militaire infrastructuur bij voorkeur vastgesteld op basis van luchtfotoanalyse. Hiervoor is gebruik gemaakt van verschillende luchtfoto's van de gemeente Terneuzen gedurende de oorlog. In dit hoofdstuk zijn de verschillende soorten militaire infrastructuur beoordeeld en geanalyseerd om vast te stellen of mogelijk NGE zijn achtergebleven. De volgende paragraaf geeft een overzicht van de militaire infrastructuur in de gemeente Terneuzen en of er al dan niet NGE wordt verwacht naar aanleiding van de militaire infrastructuur. De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van militaire infrastructuur worden als digitaal bestand meegeleverd bij dit rapport.

16.1 LOOPGRAVEN

In de gemeente Terneuzen hebben op diverse plekken loopgraven gelegen. In deze loopgraven konden militairen dekking zoeken tegen mortier- en artillerievuur. Ook konden zij van hieruit de vijand onder vuur nemen. De loopgraven lopen vaak in zigzag- of zaagtandpatronen en niet in lange rechte lijnen. Het doel hiervan is dat een granaat die in een loopgraaf valt slechts schade kan aanrichten tot hooguit de volgende knik in het gangenstelsel. Ook voorkomt het dat er door de hele loopgraaf gevuurd kan worden.

De contouren van de loopgraven zoals zichtbaar op de luchtfoto's worden conform de richtlijnen van het WSCS-OCE als verdacht gebied afgebakend. Hierbij dient nog rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. Binnen deze risicogebieden kan mogelijk NGE zijn achtergebleven van KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers.

Figuur 216: Loopgraven (rood omkaderd) langs het kanaal Gent-Terneuzen op een luchtfoto d.d. 28 maart 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

16.2 WAPENOPSTELLINGEN

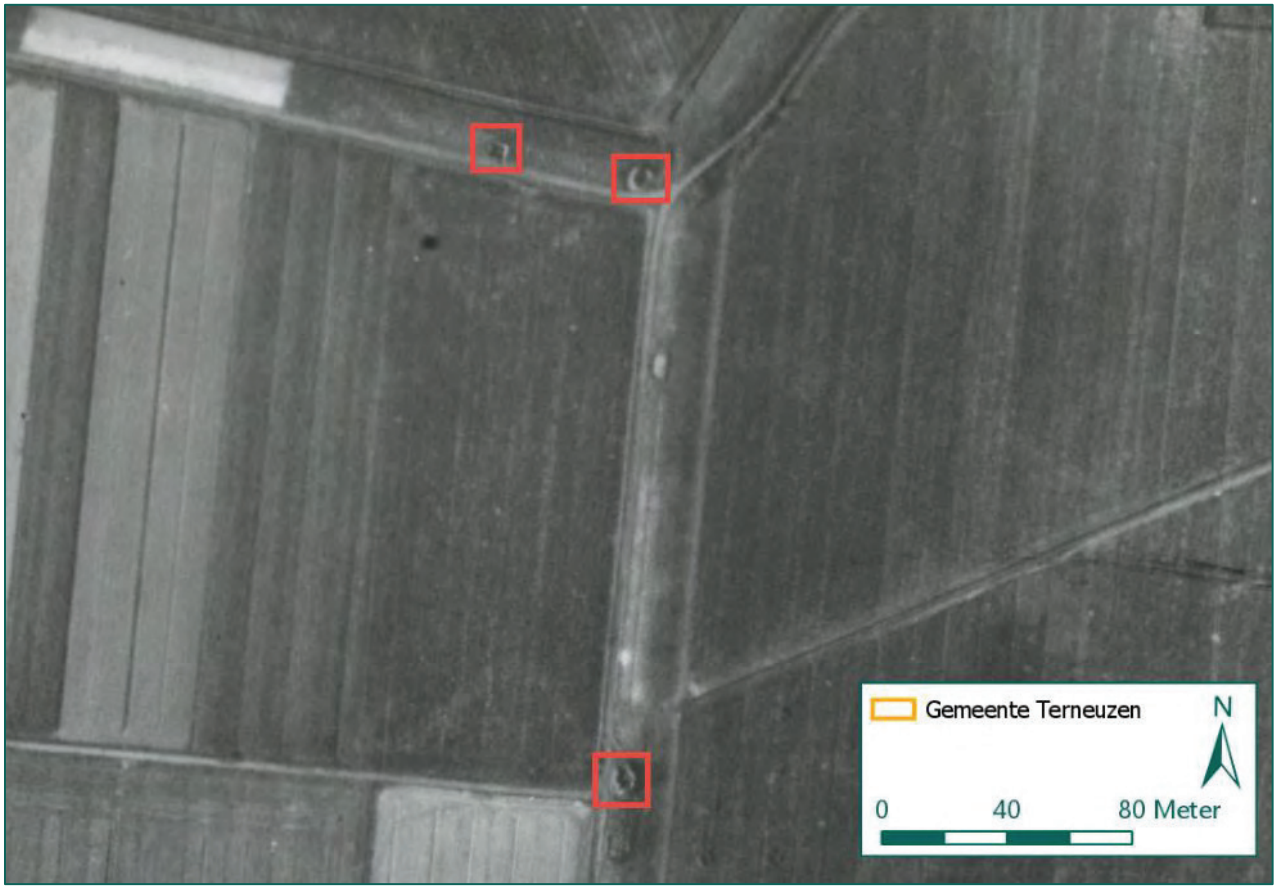
Volgens het WSCS-OCE is een wapenopstelling een opstelling van handvuurwapens, machinegeweer of andere (semi)automatische wapens, niet zijnde onderdeel van een verdedigingswerk. De locatie van de wapenopstelling is verdacht op mogelijk achtergebleven NGE van KKM, hand- en geweergranaten en munitie voor granaatwerpers. Hierbij dient nog rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid.

Figuur 217: Wapenopstelling (rood omkaderd) bij enkele loopgraven langs het kanaal Gent-Terneuzen op een luchtfoto d.d. 28 maart 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

16.3 GESCHUTOPSTELLINGEN

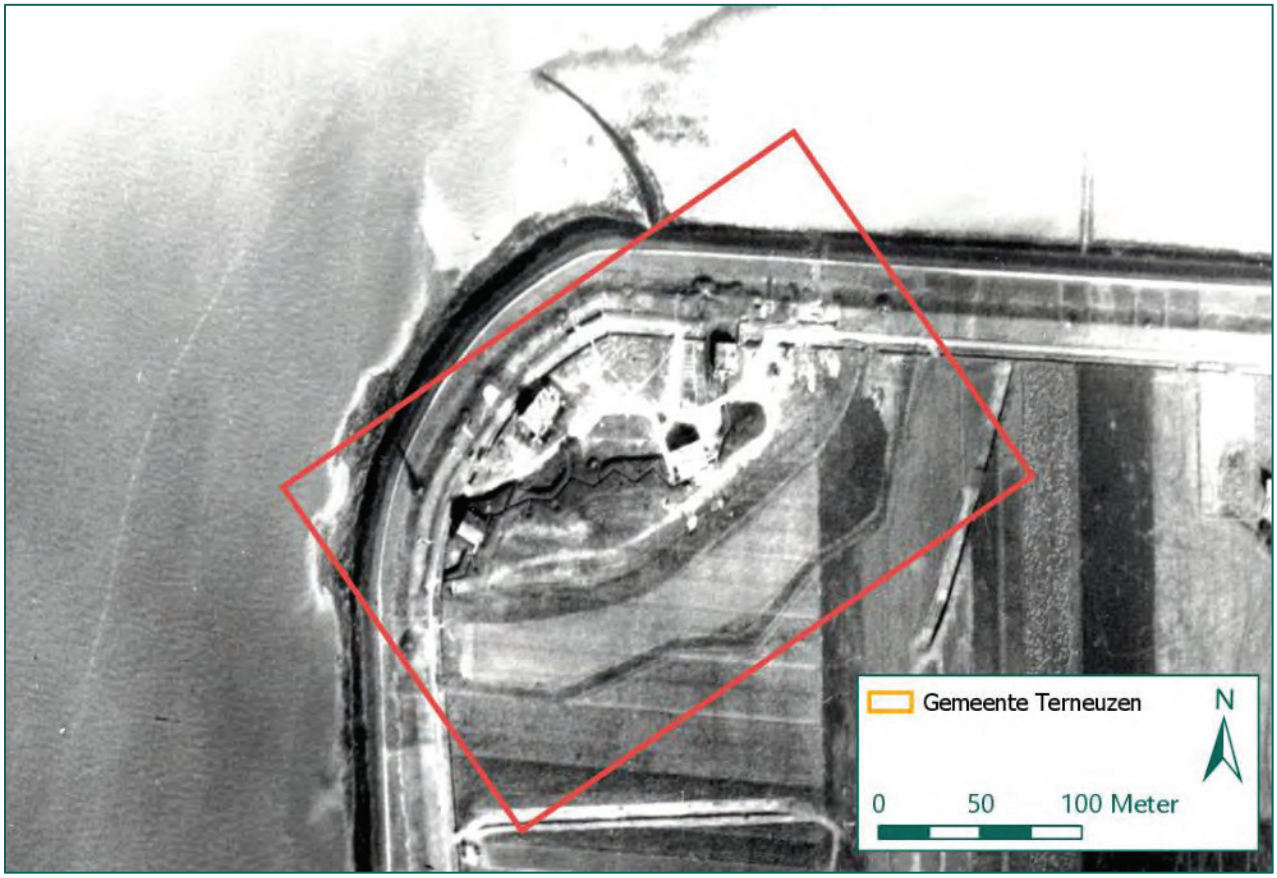
Geschutopstellingen zijn posities voor het opstellen van grotere wapens, zoals mortieren, stukken artillerie of luchtafweergeschut. Conform het WSCS-OCE wordt een geschutopstelling afgebakend als NGE-Risicogebied, waarbij de opstelling met een straal van 25 meter wordt afgebakend. Hierbij dient nog rekening te worden gehouden met de cartografische onnauwkeurigheid. De geschutopstellingen zijn verdacht op mogelijk achtergebleven NGE van KKM, hand- en geweergranaten, munitie voor granaatwerpers en geschutmunitie. Per stelling is aangegeven om welke mogelijk achtergebleven kalibers geschutmunitie het gaat. Binnen de gemeente Terneuzen waren verschillende geschutopstellingen aanwezig.

Figuur 218: Geschutopstellingen (rood omkaderd) ten noorden van Sas van Gent op een luchtfoto d.d. 12 september 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

16.4 VERDEDIGINGSWERKEN

Volgens het WSCS-OCE is een verdedigingswerk een groepering van wapenopstellingen en/of geschutsopstellingen, rondom afgezet met een versperring. Vanwege de mogelijkheid dat Duitse soldaten munitie hebben achtergelaten en/of gedumpt, dient volgens het WSCS-OCE rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van NGE binnen het verdedigingswerk. Het NGE-Risicogebied wordt derhalve bepaald door een gebied te projecteren rondom de contouren van het verdedigingswerk, waarbij tevens rekening gehouden wordt met een cartografische onnauwkeurigheid.

Figuur 219: Verdedigingswerk (rood omkaderd) in de Nieuw-Neuzenpolder op een luchtfoto d.d. 5 oktober 1944. (Bron luchtfoto: LMH).

17 MUNITIEDUMP

In het geraadpleegde bronnenmateriaal zijn verschillende meldingen aangetroffen van het dumpen van munitie binnen de gemeente Terneuzen. Dit gebeurde zowel door Duitse als geallieerde eenheden. In voorliggend hoofdstuk is de informatie omtrent deze oorlogshandelingen uiteengezet. Aan de hand van analyse is bepaald of naar aanleiding van het dumpen van munitie NGE-Risicogebieden dienen te worden afgebakend binnen de gemeente Terneuzen.

17.1 DOLLE DINSDAG, 5 SEPTEMBER 1944

Op 5 september 1944 braken er geruchten uit onder de Nederlandse bevolking dat Nederland wel eens heel snel bevrijd kon zijn. De dag ervoor was Antwerpen veroverd door de geallieerden en gezien de snelle opmars van de geallieerden werd ervanuit gegaan dat Nederland snel zou volgen. Deze dag zou bekend komen te staan als Dolle Dinsdag. Onder Duitse soldaten en NSB'ers brak paniek uit in verband met de alsmaar groeiende geruchtenstroom. Vele Duitse eenheden begonnen zich terug te trekken of gingen over tot het vernietigen van hun oorlogsmateriaal.

Ook in Terneuzen brak onder de daar gestationeerde Duitse militairen paniek uit op 5 september 1944, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). De Duitse soldaten gooiden oorlogsmateriaal, zoals bijvoorbeeld uitrusting en munitie in de kanalen bij Terneuzen. Tevens werden auto's volgeladen met munitie of andere goederen en in de kanalen gereden. Geparkeerde voertuigen werden eveneens het doelwit van vernielingen en werden opgeblazen met handgranaten of in brand gestoken, zie Figuur 220. Burgers namen verschillende knallen waar van granaten die tot ontploffing werden gebracht.

Figuur 220: Verwoestingen in de Noordstraat op 5 september 1944. (Bron: Beeldbank van het ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, Recordnummer 32522).

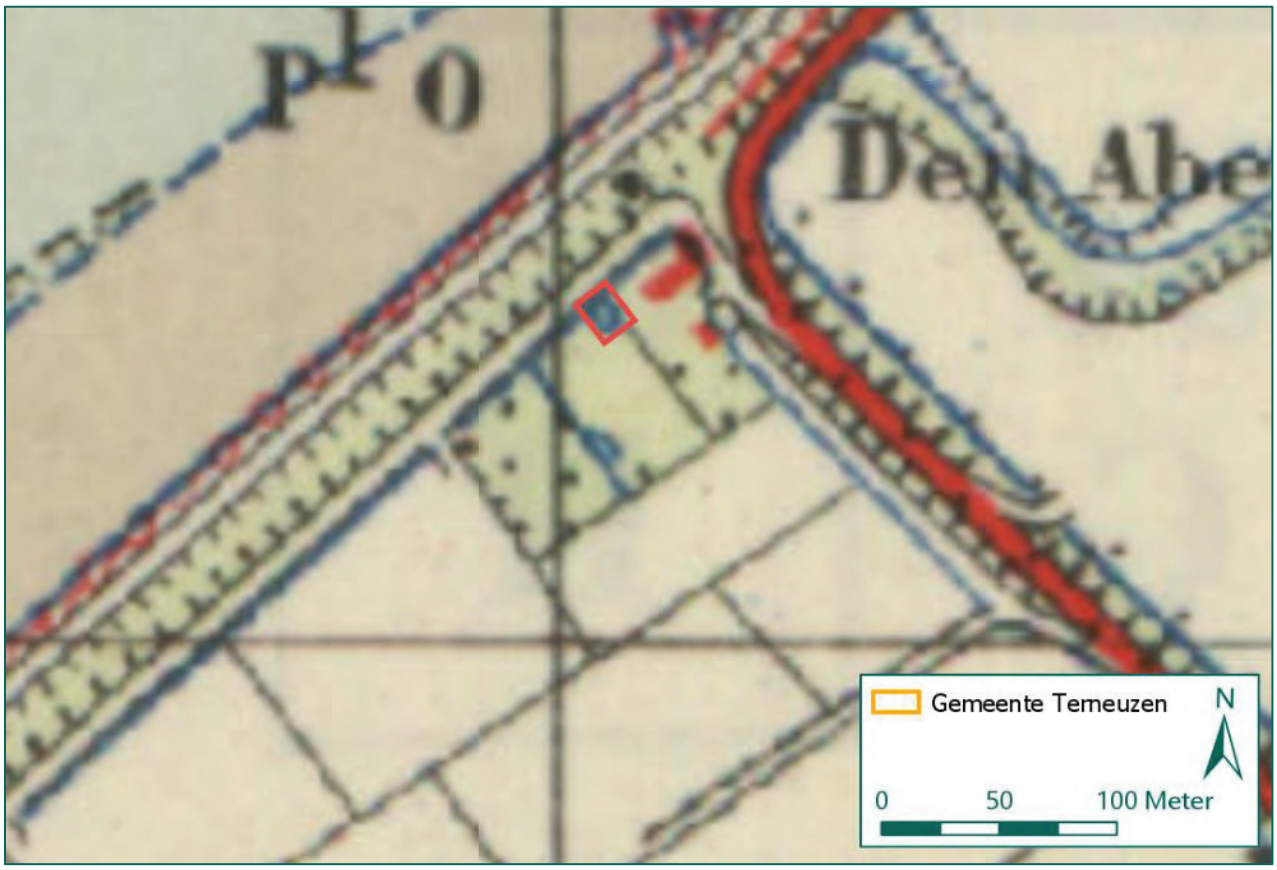
Ondanks de uitgebreide beschrijvingen in de literatuur over de vernielingen die zijn aangericht door de in paniek geraakte Duitse eenheden, worden geen specifieke locaties vermeld in welke kanalen munitie is gedumpt in Terneuzen. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal zijn geen meldingen aangetroffen van de locaties of vondsten van munitie in de kanalen bij Terneuzen. Uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is wel gebleken dat bij de Zevenaarhaven, vlak langs de noordoostelijke kademuur, een granaat en restanten van een geweer in opgebaggerde specie waren aangetroffen. Er zijn echter in het geraadpleegde bronnenmateriaal geen aanwijzingen gevonden dat op Dolle Dinsdag ook in de Zevenaarhaven munitie is gedumpt.

Volgens het WSCS-OCE dient een dumplocatie afgebakend te worden als NGE-Risicogebied, zie paragraaf 3.3.13. Echter dient daar wel een exacte locatie voor bekend te zijn. Aangezien de meldingen van munitiedump door Duitse soldaten op 5 september 1944 in de kanalen van Terneuzen niet kan worden herleid tot exacte locaties, kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Conclusie
Naar aanleiding van de meldingen van munitiedump op 5 september 1944 kan binnen de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

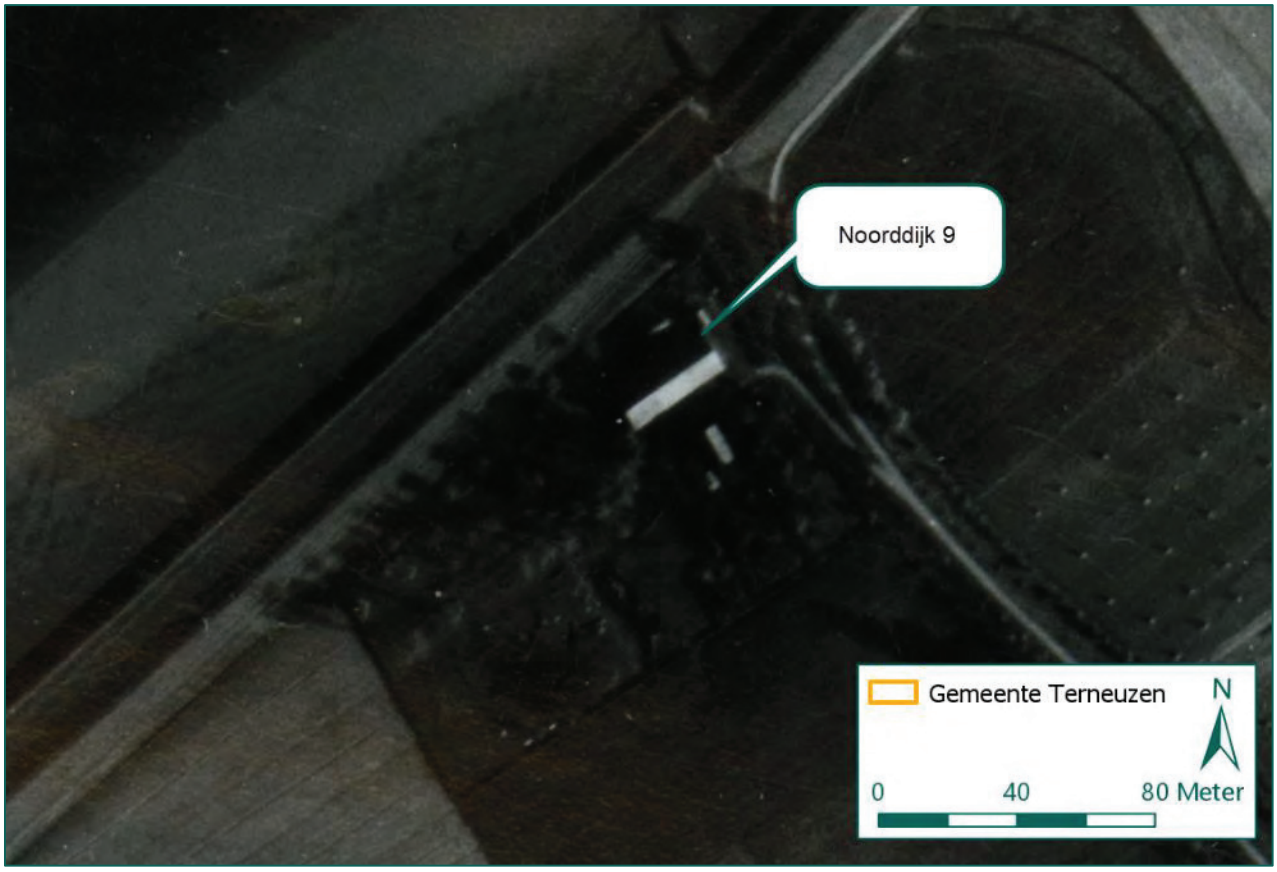
17.2 MUNITIEDUMP NOORDDIJK 9

De gemeente Terneuzen heeft informatie aangeleverd over een mogelijke dumplocatie aan de noordkant van het perceel Noorddijk 9 in Hoek. In 2015 werd, tijdens archeologisch onderzoek nabij het perceel, door omwonenden gemeld dat munitie was gedumpt in een veedrinkput. Deze put is vervolgens na afloop van de Tweede Wereldoorlog gedempt. In Figuur 221 is de locatie weergegeven van de voormalige put ter hoogte van het perceel Noorddijk 9 op een kaart van Topotijdreis.nl.

Figuur 221: De veedrinkput (rood omkaderd) op de kaart van Topotijdreis.nl van 1950 t/m 1960. (Bron ondergrond: Topotijdreis.nl).

Zoals blijkt uit de kaart van Topotijdreis.nl van de jaren 50' lag de put ten zuidwesten van de boerderij. Aan de hand van luchtfoto's ten tijde van de Tweede Wereldoorlog is getracht de exacte locatie te bepalen. Op luchtfoto's van 16 augustus 1940 en 13 september 1944 kan de put echter niet worden waargenomen, aangezien ten zuidwesten van het perceel enkele bomen stonden, zie Figuur 222.

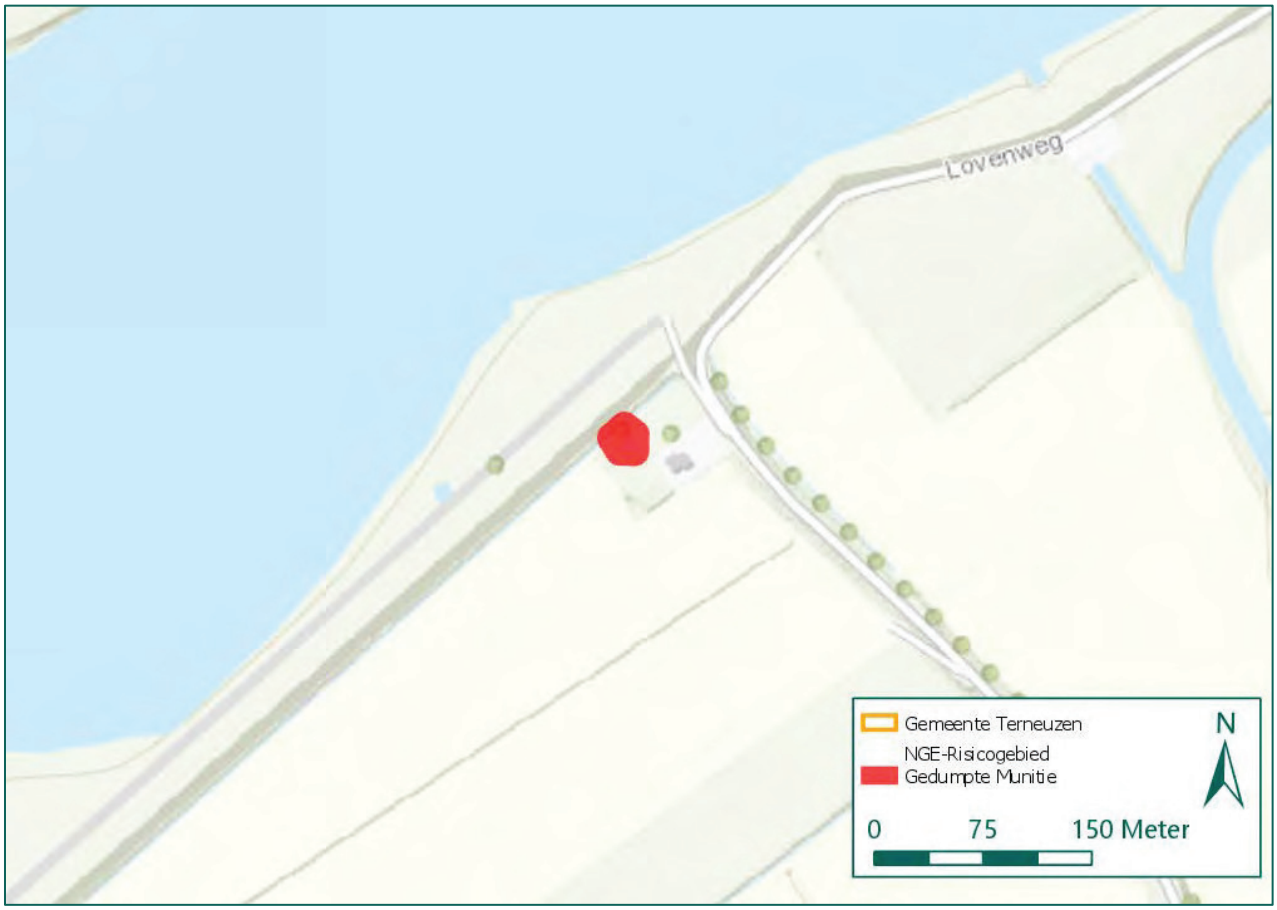

Figuur 222: Luchtfoto d.d. 13 september 1944. (Bron luchtfoto: Kadaster).

In het archief van de voormalige gemeente Hoek (zie bijlage 3) is een archiefstuk aangetroffen met betrekking tot locaties waar op 9 augustus 1945 nog munitie aanwezig was. In de lijst wordt melding gemaakt van aanwezige munitie bij het adres Koudepolder D48, bij de boerderij van de heer W.P. de Visser. Dit adres is omgenummerd tot het huidige adres Noorddijk 9. In de lijst worden tevens verschillende adressen nabij Noorddijk 9 genoemd. Zo wordt over Lovenpolder B8 (huidig adres: Lovenweg 2) en Lovenpolder B9a (huidige adres: Lovenweg 3) gemeld dat daar munitie aanwezig was. De EOD heeft, zo blijkt uit de munitieruimrapporten (zie bijlage 5), in 1976 onderzoek gedaan bij het adres Noorddijk 9. Tijdens het onderzoek is een 76 mm granaat van Amerikaanse makelij geruimd, die niet was verschoten. Dit type granaat werd door Poolse tankeenheden gebruikt, die beschikten over Amerikaanse tanks. Het is bekend dat deze tanks in de nabijheid van Noorddijk 9 aanwezig waren, aangezien uit het archiefmateriaal (zie bijlage 3) is gebleken dat tanks stonden opgesteld bij het adres Noorddijk 9. Het is niet bekend of de EOD ook onderzoek heeft gedaan naar de mogelijke dumplocatie in de put.

Voor het afbakenen van een NGE-Risicogebied naar aanleiding van een dumplocatie is een specifieke locatie nodig waar munitie is gedumpt. Aan de hand van de verklaring van de omwonenden, de waargenomen put op kaartmateriaal, de vermeldingen van aanwezige munitie en de vondsten van munitie bij Noorddijk 9 en de nabije omgeving is de locatie waar munitie in is gedumpt bekend. Vandaar dat een NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Dit NGE-Risicogebied wordt afgebakend ter plaatse van de put die waarneembaar is op de kaarten van Topotijdreis.nl. Daarbij wordt rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter. Het NGE-Risicogebied is weergegeven in Figuur 223. Het is niet bekend welk type munitie in de put is gedumpt. Aangezien in de omgeving van deze locatie ten tijde

van de bevrijding geschut is opgesteld om op Biervliet en omgeving te schieten, is het aannemelijk dat munitie van het geschut in de put is gedumpt. Dit kan echter aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal niet met zekerheid worden gesteld.

Figuur 223: NGE-Risicogebied naar aanleiding van de gedumpte munitie in een put bij Noorddijk 9. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de munitiedump in een put bij Noorddijk 9 is binnen de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kan munitie van onbekend type worden aangetroffen.

17.3 PROVINCIAAL ONDERZOEK MUNITIEDUMP ZEELAND

In 2009 voerde de Provincie Zeeland een onderzoek uit naar NGE binnen de provincie Zeeland. Aan de Zeeuwse burgers werd een oproep gedaan om locaties te melden waar mogelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog blindgangers in de grond waren terechtgekomen of waar munitie was gedumpt. Deze oproep leverde verschillende meldingen op van mogelijke dumplocaties, zo ook in de gemeente Terneuzen. In bijlage 10 zijn deze meldingen uiteengezet. In onderstaande tabel wordt per melding geanalyseerd of er een NGE-Risicogebied dient te worden afgebakend naar aanleiding van de melding.

Melding	Locatie	Zekerheid melder	Analyse	NGE-Risicogebied
9002	Oostzijde van de Katpoldersedijk.	Onzeker. Gebruik van termen als schatting, waarschijnlijk etc.	Getuige meldde een depot bij de kruising tussen de Oudelandseweg en de Katspoldersedijk. De inhoud van dit depot werd in september 1944 waarschijnlijk aan de oostzijde van de Katspoldersedijk gedumpt. De getuige vermeld	Nee

Melding	Locatie	Zekerheid melder	Analyse	NGE-Risicogebied
			geen specifieke locatie waar aan de oostzijde van de Katsepoldersedijk de munitiedump plaatsvond. Er kan derhalve geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.	
9005	De Kleine Kreek in Axel.	Onzeker. Getuigenverklaring is gebaseerd op een gerucht.	De getuige beschreef dat in De Kleine Kreek bij Axel in de jaren vijftig een zwembad was. Onder jongeren ging het gerucht dat in het midden van de kreek een of meerdere kisten lagen met onbekende inhoud. Deze lagen echter te diep om naartoe te duiken. Vanwege de vele gevechten tussen Poolse en Duitse soldaten achtte de getuige dat mogelijk munitie was gedumpt in de kreek. In het overige bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over het dumpen of vondsten van munitie in de kreek. Aangezien de getuige zich gebaseerd heeft op een gerucht, wordt de bron als onbetrouwbaar beschouwd en geen NGE-Risicogebied afgebakend.	Nee
9009	In een sloot tegenover Poelstraat 21, Sas van Gent.	Zeker, adres en beschrijving (bomenrij tegenover de straat) waren tijdens de oorlog aanwezig.	In de maanden juni-augustus 1944 werd volgens de getuige in een sloot tegenover het adres Poelstraat 21 in Sas van Gent regelmatig legermateriaal, waaronder munitie, gedumpt. Later werd de sloot gedempt en nieuwe riolering aangelegd. De getuige wist niet of de toenmalige sloot is schoongemaakt. Aan de hand van luchtfoto's en cartografisch materiaal is getracht de precieze locatie van de sloot te achterhalen. Deze sloot kan echter niet exact worden getraceerd. Tevens is onduidelijk in welk deel van de sloot munitie is gedumpt. Hierdoor kan geen specifiek NGE-Risicogebied worden afgebakend.	Nee
9011	Oever van de Otheense Kreek bij de kinderboerderij.	Zeker, getuige heeft zelf de munitie in handen gehad.	Getuige ontdekte tijdens zijn schooltijd op de MULO in Terneuzen aan de oever van de Otheense Kreek ter hoogte van de kinderboerderij allerlei soorten munitie. De jongeren hebben vervolgens de munitie gebruikt om vuurwerk van te maken. Het is niet bekend waar de kinderboerderij heeft gestaan aan het eind van de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast is de Otheense Kreek een groot gebied, waardoor een specifieke locatie van munitiedump niet kan worden aangewezen.	Nee
9020	Een V2 krater tegenover het monument in de Paulinapolder.	Onzeker, onduidelijke locatieomschrijving en getuige was destijds nog een kind.	De getuige meldde dat beneden de dijk, aan de overkant van de weg van het monument voor Canadese soldaten in de Paulinapolder, een V2 krater was gevuld met munitie. Gedurende de Tweede Wereldoorlog is geen V1 of V2 neergestort in de Paulinapolder. Tevens is de locatie slechts indicatief bekend. Vanwege de summiere omschrijving kan geen exact NGE-Risicogebied worden afgebakend.	Nee
9030	Ten oosten van Noordstraat 60, Biervliet.	Onzeker. Meermaals gebruik van term 'kunnen'. Tevens was de	Ten oosten van de boerderij bij Noordstraat 60 stond een Duits mitrailleursnest opgesteld. De precieze locatie wordt niet vermeld door de getuige. Na de gevechten lagen vele granaten in	Nee

Melding	Locatie	Zekerheid melder	Analyse	NGE-Risicogebied
		getuige nog erg jong.	het veld, die in kraters en een sloot zijn gedumpt. Aangezien de precieze locaties niet bekend zijn, kan geen NGE-Risicogebied afgebakend worden.	
9032	Waterleidingen naast de voormalige spoorlijn bij Sluiskil.	Zeker, locatie specifiek aangeduid op overzichtskaart met aandachtsgebieden van de Provincie Zeeland.	Toen de munitietrein bij Sluiskil (zie paragraaf 18.1) stil kwam te staan, dumpten Duitse eenheden munitie met kruiwagens in de waterleidingen, zo meldde de getuige. De waterleidingen liepen langs de voormalige spoorlijn, in zuidelijke richting van de Rooms-Katholieke Kerk. De munitie zonk weg in de modder. Precieze locatie bekend en zichtbaar op cartografisch materiaal. Tevens is in het archiefmateriaal informatie aangetroffen over de vondst van munitie door spelende kinderen bij de Nieuwe Kerkstraat en Stroodorpe, in de directe nabijheid van de gemelde dumplocatie. Vandaar dat een NGE-Risicogebied wordt afgebakend.	Ja

Tabel 18: Overzicht en analyse gemelde dumplocaties binnen de gemeente Terneuzen.

Zoals blijkt uit Tabel 18 is enkel van melding 9032 een precieze locatie aan te duiden. Daarnaast is in het archiefmateriaal (zie bijlage 3) informatie aangetroffen over de vondsten van munitie door spelende kinderen in de omgeving van de gemelde dumplocatie. Op de overzichtskaart van aandachtsgebieden van de Provincie Zeeland is de waterleiding naast de voormalige spoorlijn ingetekend. Dit gebied komt overeen met het cartografisch materiaal, waarop naast de voormalige spoorlijn een sloot waarneembaar is. De sloot is afgebakend als NGE-Risicogebied, met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter. Hierbinnen kan gedumpte Duitse munitie van onbekend type worden aangetroffen.

Figuur 224: NGE-Risicogebied naar aanleiding van gedumpte munitie bij de voormalige spoorlijn in Sluiskil. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de meldingen van getuigen van dumplocaties binnen de gemeente Terneuzen is ter plaatse van de gemeente Terneuzen een NGE-Risicogebied afgebakend. Binnen dit NGE-Risicogebied kan NGE van onbekend type (Duits) worden aangetroffen.

18 OVERIGE OORLOGSHANDELINGEN

In dit hoofdstuk komen een aantal oorlogshandelingen aan bod, die zich op kleinere schaal in de gemeente Terneuzen hebben afgespeeld gedurende de Tweede Wereldoorlog. Het betreft het ontploffen van een munitietrein en het Duitse schietterrein in de Braakman. In onderstaande paragrafen wordt de informatie omtrent deze oorlogshandelingen uiteengezet en vervolgens geanalyseerd.

18.1 OPGEBLAZEN MUNITIETREIN BIJ SLUISKIL IN SEPTEMBER 1944

Wegens de snelle geallieerde opmars in België verplaatste het Duitse leger veel legermateriaal richting het noorden in begin september 1944. Op 5 september 1944 kwam een trein aan bij Sluiskil, die in België was volgeladen met munitie en enkele wagons waren uitgerust met zwaar geschut, zo blijkt uit de literatuur (zie bijlage 2). De trein strandde echter bij Sluiskil, aangezien de brug bij Sluiskil over het kanaal Gent-Terneuzen opgeblazen was. Nadat de trein dagenlang stil heeft gestaan, besloten de Duitse eenheden delen van de trein op te blazen, zodat de munitie uit de trein niet in geallieerde handen zou vallen.

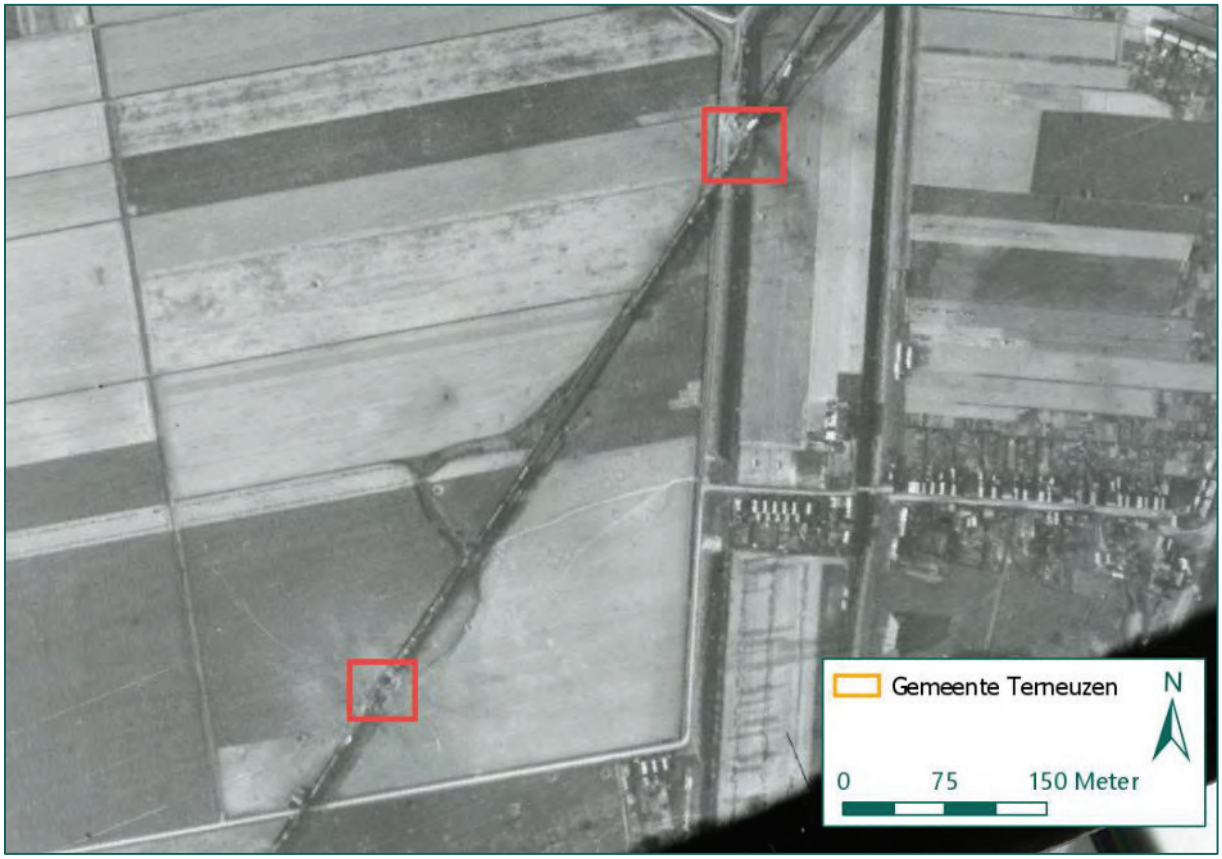
Figuur 225: Een opgeblazen munitiewagon bij Sluiskil. (Bron foto: KAN).

Volgens het archiefmateriaal (zie bijlage 3) werd in 1977 regelmatig door spelende kinderen munitie gevonden in de dijk gelegen tussen de Nieuwe Kerkstraat en Stroodorpe te Sluiskil. Nabij deze dijk stond de munitietrein die is opgeblazen in september 1944. In het archiefstuk wordt echter niet vermeld wat voor type munitie werd aangetroffen door de kinderen. Uit verschillende afbeeldingen die zijn aangetroffen op de website http://k5e.nl/ (KAN, zie bijlage 2) blijkt dat in de nabijheid van de opgeblazen wagons granaten werden aangetroffen van het kaliber 35 cm, zie Figuur 226. Dit kaliber kon gebruikt worden voor het geschut dat op de trein was geplaatst.

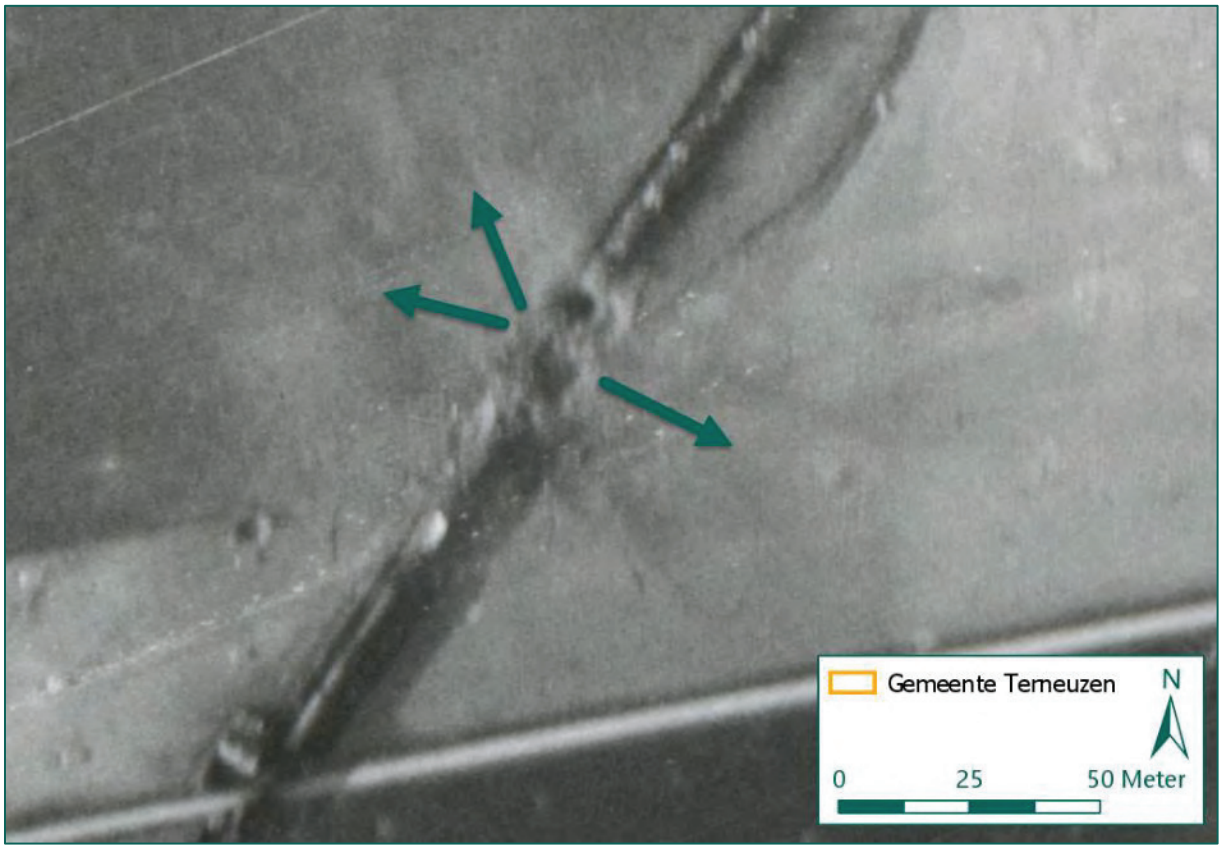

Figuur 226: Lance Corporal E. B. Gerhardt van de Canadese 4th Armoured Division Signals met twee granaten van het kaliber 35 cm naast de opgeblazen wagons. (Bron foto: KAN).

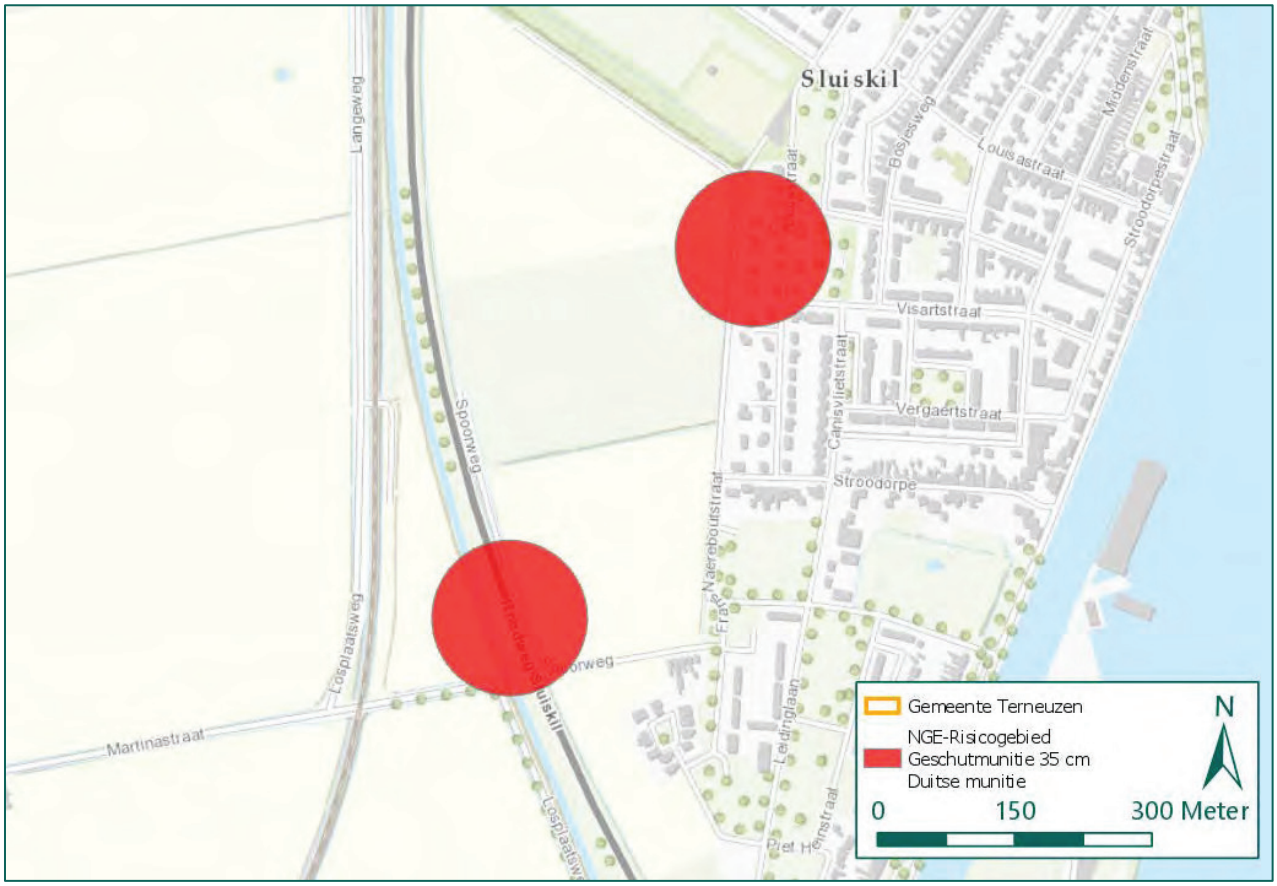
Om te bepalen welke wagons zijn opgeblazen, zijn luchtfoto's besteld van 12 september 1944. Op deze luchtfoto's is de gehele trein waarneembaar en is te zien dat twee wagons zijn opgeblazen, zie Figuur 227. Vanwege de verspreiding van munitie in de omgeving van de opgeblazen wagons, dient een NGE-Risicogebied te worden afgebakend. Het WSCS-OCE schrijft bij een (sympathische) detonatie van een explosieven voorraad zoals ontploffing munitieopslag of munitietrein voor, dat het NGE-Risicogebied situationeel dient te worden afgebakend. Rondom de twee opgeblazen wagons is een verstoord gebied te zien van 80 meter, zie Figuur 228. In samenspraak met een Senior OCE-deskundige is bepaald dat deze 80 meter, met een cartografische onnauwkeurigheid van 5 meter, wordt geprojecteerd rondom het hart van de opgeblazen wagons. Binnen deze NGE-Risicogebieden kunnen achtergebleven NGE van geschutmunitie van het kaliber 35 cm worden aangetroffen. Tevens kan overige munitie van Duitse makelij worden aangetroffen binnen de NGE-Risicogebieden. In Figuur 229 zijn de NGE-Risicogebieden weergegeven.

Figuur 227: Luchtfoto d.d. 12 september 1944. De locaties waar wagons zijn opgeblazen door Duitse eenheden zijn rood omkaderd. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Figuur 228: Luchtfoto d.d. 12 september 1944. De uitworp van aarde nabij de opgeblazen wagon is weergegeven met groene pijlen. (Bron luchtfoto: Kadaster).

Figuur 229: NGE-Risicogebieden naar aanleiding van de opgeblazen wagons van de munitietrein. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de opgeblazen wagons van de munitietrein die in september 1944 strandde bij Sluiskil worden twee NGE-Risicogebieden afgebakend, waarbinnen NGE kan zijn achtergebleven van geschutmunitie van het kaliber 35 cm en tevens Duitse munitie van onbekend type en kaliber.

18.2 DUITSE SCHIETTEREIN IN DE BRAAKMAN

In het Bundesarchiv-Militärarchiv (zie bijlage 4) is een kaart geraadpleegd met de locatie van een Duits militair schietterrein in de Braakman, zie Figuur 230. Er staat geen datum vermeld op de kaart, maar het archiefstuk waartoe de kaart behoort heeft betrekking op de periode 1 juli t/m 30 september 1943. Op de kaart is het gebied weergegeven waar door Duitse artillerie-eenheden en infanteristen op werd gemikt gedurende de oefeningen. Dat de Duitse eenheden gebruik maakten van dit schietterrein in de Braakman blijkt uit een melding uit het NIMH (zie bijlage 3). In de melding van het Nederlandse verzet op 3 juni 1944 blijkt dat op 19, 20, 22, 23, 25, 26 en 27 mei 1944 door Duitse infanteristen een oefening is gehouden in de Braakman.

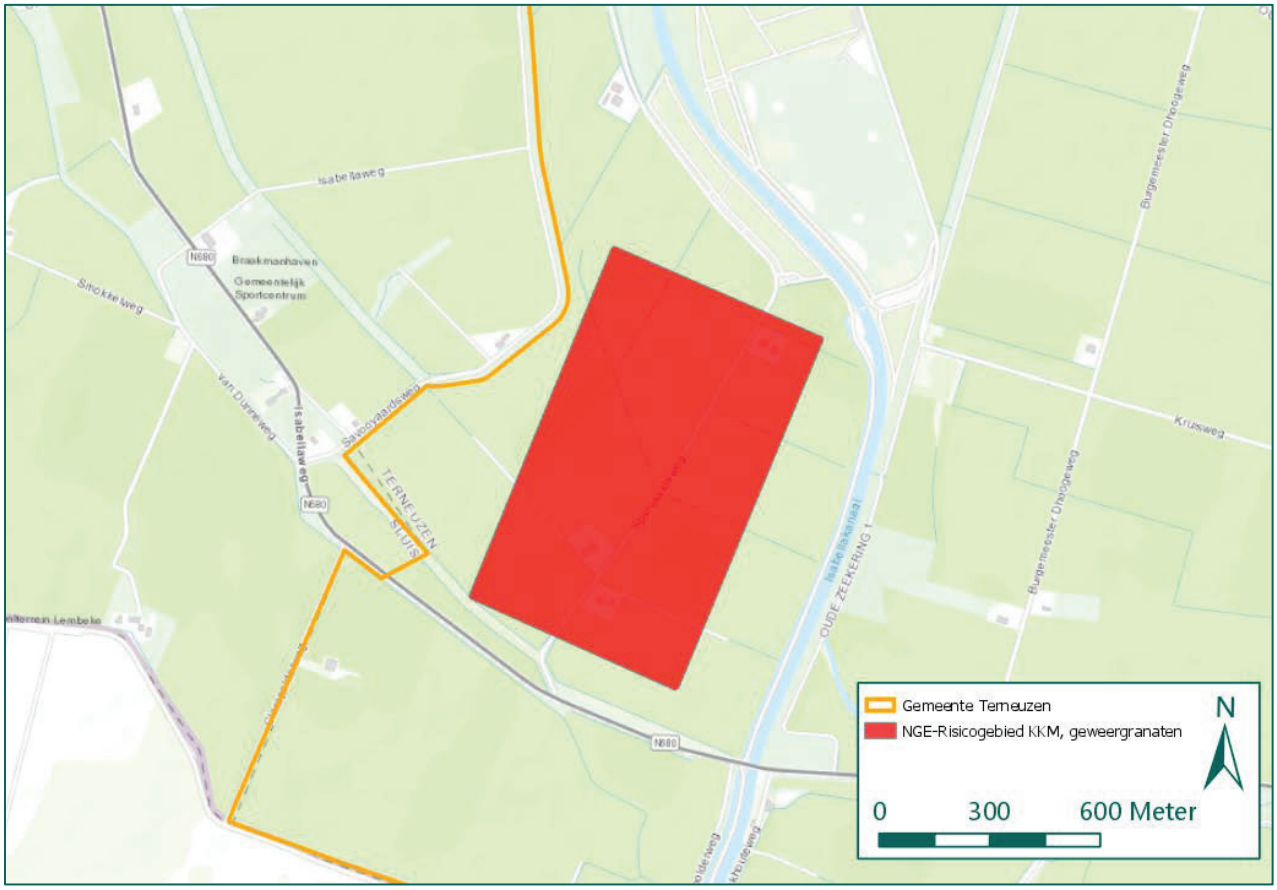
Figuur 230: Kaart van het Duitse schietterrein in de Braakman. (Bron: BAMA RH 26-712/9B).

Op de kaart zijn verschillende oefengebieden ingetekend. Zo was er een speciale plaats waarvandaan handgranaten richting de Braakman werden geworpen en een gebied waarop infanteristen konden mikken. Uit de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) blijkt dat de EOD in de omgeving van de Isabellahaven meerdere malen handgranaten en KKM heeft geruimd. Aangezien in deze omgeving tevens zware grondgevechten hebben plaatsgevonden en Duitse stellingen hebben gelegen, kan niet met zekerheid worden gesteld dat de NGE in de grond zijn achtergebleven als gevolg van het oefengebied. Daarnaast heeft de EOD in de voormalige Braakman verschillende NGE van geschutmunitie geruimd, die mogelijk verband houden met het oefengebied dat in de Braakman gelegen was. Vanwege de aanwezigheid van dit oefenterrein worden NGE-Risicogebieden afgebakend. Bij alle NGE-Risicogebieden is rekening gehouden met een cartografische onnauwkeurigheid van 10 meter.
Er wordt onderscheid gemaakt in drie NGE-Risicogebieden:

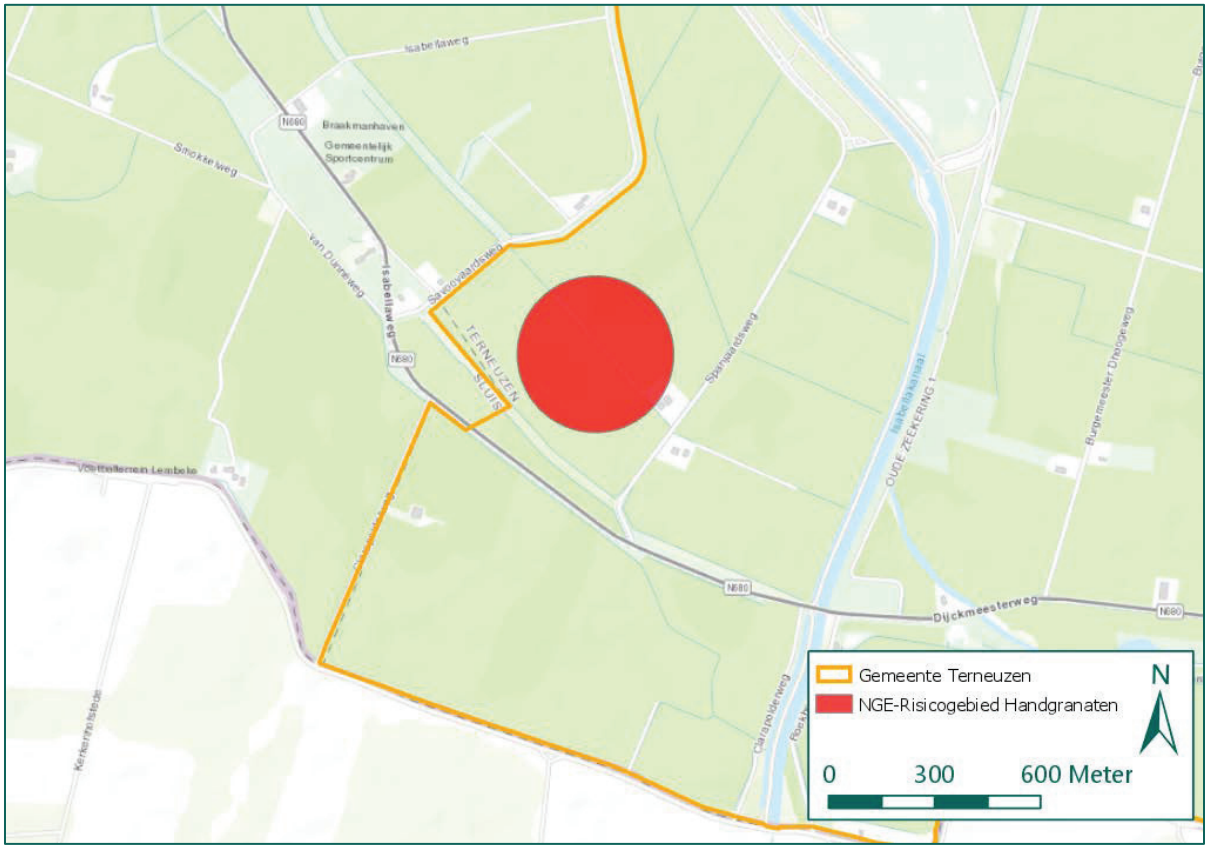
- Een NGE-Risicogebied naar aanleiding van oefeningen met handgranaten. Het aangeduide gebied bij de plaats waarvandaan de granaten werden geworpen is als NGE-Risicogebied afgebakend.
- Een NGE-Risicogebied naar aanleiding van oefeningen door infanteristen. Binnen dit NGE-Risicogebied kunnen NGE van KKM en geweergranaten zijn achtergebleven. De contouren van het aangeduide schietterrein vormen het NGE-Risicogebied.
- Een NGE-Risicogebied naar aanleiding van de oefeningen door Duitse artillerie. Binnen de Braakman was een gebied aangeduid dat als doelwit diende voor de Duitse artillerie. Het totale schietterrein liep echter tot en met Savojaards Plaat, waar de Braakman overging in de Westerschelde. Uit de

munitieruimrapporten van de EOD blijkt dat in de gehele voormalige Braakman NGE is aangetroffen van geschutmunitie van Duitse makelij. Enkel in het zogenaamde Axelse Gat, een zijtak van de Braakman, is geen munitie geruimd door de EOD. Vandaar dat de voormalige Braakman als NGE-Risicogebied wordt afgebakend, met uitzondering van het Axelse Gat. In de Duitse bronnen wordt niet vermeld met welk kaliber geschutmunitie werd geoefend op de Braakman, maar uit de munitieruimrapporten van de EOD blijkt dat in de voormalige Braakman granaten zijn geruimd van de kalibers 7,5 cm, 10 cm en 10,5 cm. Derhalve wordt geconcludeerd dat deze types granaten kunnen zijn achterbleven binnen het NGE-Risicogebied.

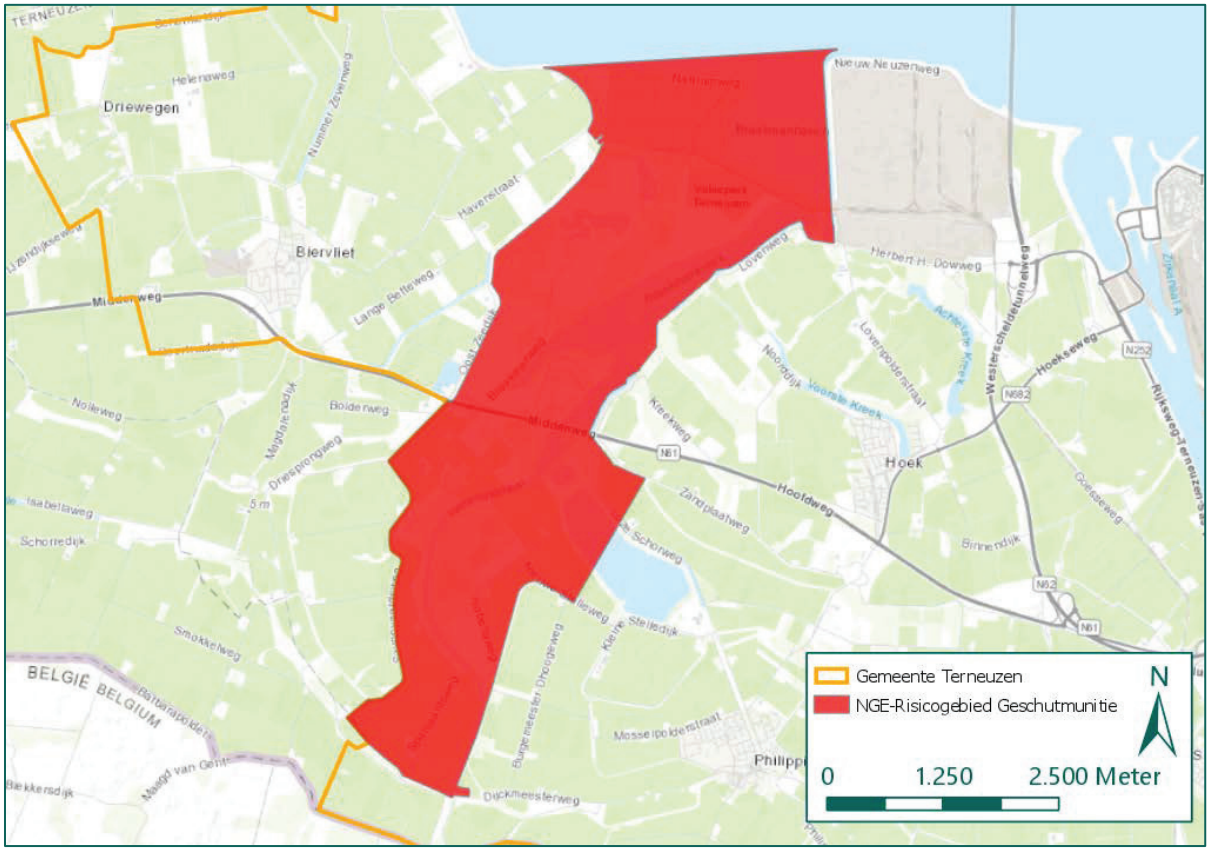
De NGE-Risicogebieden naar aanleiding van het Duitse schietterrein zijn in onderstaande figuren weergegeven.

Figuur 231: NGE-Risicogebied naar aanleiding van oefeningen door Duitse infanteristen in de Braakman. (Bron ondergrond: ESRI).

Figuur 232: NGE-Risicogebied naar aanleiding van oefeningen met handgranaten door Duitse eenheden in de Braakman. (Bron ondergrond: ESRI).

Figuur 233: NGE-Risicogebied naar aanleiding van oefeningen met artillerie door Duitse eenheden in de Braakman. (Bron ondergrond: ESRI).

18.3 VONDSTEN VAN BRANDBOMMEN TEN NOORDEN VAN KOEWACHT

Volgens de munitieruimrapporten van de EOD (zie bijlage 5) heeft de EOD twee brandbommen van het kaliber 30 lbs geruimd ten noorden van Koewacht. In 1988 werd een uitgebrande brandbom door de EOD geruimd aan de Matthijsstraat 29. Een brandbom, die nog gewapend was, werd in 2000 aangetroffen bij de hoek van de Klapstraat en de Fortdijk. Beide locaties zijn afgebeeld in Figuur 234 en liggen op ongeveer 775 meter van elkaar verwijderd. In het overige geraadpleegde bronnenmateriaal is geen informatie aangetroffen over een bombardement ten noorden van Koewacht waarbij brandbommen van het kaliber 30 lbs zijn ingezet. Daarnaast zijn de precieze locaties waar de brandbommen zijn aangetroffen slechts indicatief bekend, aangezien in de munitieruimrapporten van de EOD geen specifieke locatie wordt genoemd waar de brandbommen bij genoemde adressen zijn gevonden. In hoeverre mogelijke blindgangers van andere brandbommen van het kaliber 30 lbs in de omgeving van genoemde locaties zijn verspreid kan niet worden bepaald aan de hand van het geraadpleegde bronnenmateriaal. Om deze redenen kan naar aanleiding van de vondst van twee brandbommen van het kaliber 30 lbs geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

Figuur 234: De locaties waar de EOD brandbommen van het kaliber 30 lbs heeft geruimd. (Bron ondergrond: ESRI).

Conclusie

Naar aanleiding van de vondst van twee brandbommen van het kaliber 30 lbs ten noorden van Koewacht kan ter plaatse van de gemeente Terneuzen geen specifiek NGE-Risicogebied afgebakend worden.

19 LEEMTEN IN KENNIS

Dit HVO-NGE is uitgevoerd conform de richtlijnen van het WSCS-OCE. Er zijn meer bronnen geraadpleegd dan vereist volgens het certificatieschema. Desalniettemin zijn verschillende leemten in kennis aan het licht gekomen. In dit hoofdstuk worden deze leemten in kennis beschreven. Daarnaast worden de specificaties van de verdachte gebieden nader toegelicht.

19.1 LEEMTEN IN KENNIS

In onderstaande paragrafen worden per paragraaf en per hoofdstuk de verschillende leemten in kennis opgesomd.

19.1.1 Leemten in kennis algemeen

- Omdat de Duitse archieven grotendeels zijn vernietigd, zijn slechts weinig primaire gegevens beschikbaar over de Duitse zijde van de Tweede Wereldoorlog.
- Het is onvoldoende bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1970 NGE zijn aangetroffen, dan wel verwijderd binnen de gemeente Terneuzen.
- Bij de munitieruimrapporten van de EOD is de locatie van de vindplaats vaak niet nauwkeurig weergegeven. Daarnaast is gebleken dat de kalibers niet altijd correct zijn aangegeven.
- Het havengebied van Terneuzen is in 1940, 1941 en 1944 meermaals gebombardeerd. Daarnaast zijn meldingen gedaan van bombardementen in en in de nabijheid van het kanaal Gent-Terneuzen. Inslagen van bommen in het watergebied kunnen echter niet worden geanalyseerd aan de hand van luchtfoto's.

19.1.2 Leemten in kennis bombardementen Eerste Wereldoorlog

- De locaties waar bommen zijn neergekomen binnen de gemeente Terneuzen zijn summier omschreven of indicatief aangeduid. Precieze locaties kunnen derhalve niet worden bepaald.
- Het is niet bekend welke Britse vliegtuigen de bombardementen hebben uitgevoerd.
- Op één luchtfoto na zijn er geen beschikbare luchtfoto's aangetroffen bij de geraadpleegde luchtfoto-instanties van de gemeente Terneuzen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Vandaar dat luchtfotoanalyse niet kan worden toegepast.

19.1.3 Leemten in kennis oorlogshandelingen mei 1940

- Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar die kort na de oorlogshandelingen in mei 1940 zijn genomen.
- Van de Duitse bombardementen kon tijdens dit onderzoek niet precies worden achterhaald door welk vliegtuig het is uitgevoerd. Om die reden is niet bekend hoeveel bommen zijn afgeworpen, wat de kalibers waren en van welke hoogte de bommen zijn afgeworpen.
- Van verschillende bombardementen in de meidagen van 1940 is slechts een indicatieve locatie bekend waar de bommen zijn neergekomen. Het betreffen de volgende bombardementen:
  - Bombardement bij Kijkuit, 10 mei 1940 (paragraaf 6.1.1);
  - Bombardement bij Oudepolder, 12 mei 1940 (paragraaf 6.1.4);
  - Bombardement in de Noordpolder, 12 mei 1940 (paragraaf 6.1.6);
  - Bombardement bij de Nieuwendijk bij Axel, 19 mei 1940 (paragraaf 6.1.9).
- De precieze inslaglocaties van bommen op het fabriekencomplex bij Sluiskil zijn niet bekend (paragrafen 6.1.2 en 6.1.5).

19.1.4 Leemten in kennis bombardementen 1940

- Van verschillende bombardementen kan geen luchtfotoanalyse worden toegepast aangezien geen geschikte luchtfoto's beschikbaar zijn. Het betreffen de volgende bombardementen:
  - Bombardement bij Sas van Gent, 26 mei 1940 (paragraaf 7.1);
  - Bombardement op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 8 juli 1940 (paragraaf 7.2);
  - Bombardement ten oosten van het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 14 juli 1940 (paragraaf 7.3);

- Bombardement ten zuiden van Terneuzen op 21 september 1940 (paragraaf 7.10);
- Bombardement bij Axel, 20 oktober 1940 (paragraaf 7.15);
- Bombardement op de gemeente Vogelwaarde, 28 november 1940 (paragraaf 7.16).

- Van verschillende bombardementen is slechts één bron aangetroffen in het geraadpleegde bronnenmateriaal. Het betreffen de volgende bombardementen:
  - Bombardement bij Sas van Gent, 26 mei 1940 (paragraaf 7.1);
  - Bombardement op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 8 juli 1940 (paragraaf 7.2);
  - Bombardement bij Sas van Gent, 14 juli 1940 (paragraaf 7.4);
  - Bombardementen op de Papeschorpolder en kanaal Gent-Terneuzen, 18, 19, 20 en 27 juli 1940 (paragraaf 7.5);
  - Bombardement op de gemeente Vogelwaarde, 28 november 1940 (paragraaf 7.16).
- Voor een aantal geallieerde bombardementen is niet bekend door welk vliegtuig het bombardement werd uitgevoerd:
  - Bombardement op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 8 juli 1940 (paragraaf 7.2);
  - Bombardement op het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 8 juli 1940 (paragraaf 7.2);
  - Bombardement ten oosten van het eiland in het kanaal Gent-Terneuzen, 14 juli 1940 (paragraaf 7.3);
  - Bombardement bij Sas van Gent, 14 juli 1940 (paragraaf 7.4);
  - Bombardementen op de Papeschorpolder en kanaal Gent-Terneuzen, 18, 19, 20 en 27 juli 1940 (paragraaf 7.5);
  - Bombardement in de buurt van de Baandijk, 24 september 1940 (paragraaf 7.11);
  - Bombardement op de gemeente Vogelwaarde, 28 november 1940 (paragraaf 7.16).

19.1.5 Leemten in kennis bombardementen 1941

- Voor een aantal geallieerde bombardementen is niet bekend door welk vliegtuig het bombardement werd uitgevoerd:
  - Bombardement op de haven van Terneuzen, 27 juni 1941 (paragraaf 8.4);
  - Bombardement op de haven van Terneuzen, 23 juli 1941 (paragraaf 8.5);
  - Bombardement op Axel, 11 oktober 1941 (paragraaf 8.7);
  - Bombardement op de haven van Terneuzen, 20 oktober 1941 (paragraaf 8.8);
  - Noodafworp in de Helenapolder, 8 december 1941 (paragraaf 8.9).
- Van verschillende bombardementen kan geen luchtfotoanalyse worden toegepast aangezien geen geschikte luchtfoto's beschikbaar zijn. Het betreffen de volgende bombardementen:
  - Bombardement bij Axel, 20/21 april 1941 (paragraaf 8.3);
  - Bombardement op Axel, 11 oktober 1941 (paragraaf 8.7);
  - Noodafworp in de Helenapolder, 8 december 1941 (paragraaf 8.9).
- In het geraadpleegde bronnenmateriaal is slechts één bron aangetroffen waarin melding werd gemaakt van neergekomen bommen in de Helenapolder op 8 december 1941 (paragraaf 8.9). Grondige analyse van deze oorlogshandeling is derhalve niet mogelijk gebleken.

19.1.6 Leemten in kennis bombardementen 1942

- Van het bombardement in de Coegorspolder in de nacht van 1 op 2 april 1942 is slechts één bronvermelding. Daarnaast is geen luchtfoto beschikbaar van kort na dit bombardement (paragraaf 9.1).

19.1.7 Leemten in kennis bombardementen 1943

- De melding dat bommen neerkwamen aan de Stoppeldijk in de nacht van 4 op 5 juli 1943 kan niet worden geverifieerd aan de hand van een tweede, onafhankelijke bron. Daarnaast is niet bekend welk vliegtuig het bombardement uitvoerde en zijn geen geschikte luchtfoto's beschikbaar (paragraaf 10.1).
- Aangezien niet kan worden bepaald welk toestel op 20 oktober 1943 de Zevenaarpolder bombardeerde, is de exacte bommenlast niet bekend (paragraaf 10.3).

19.1.8 Leemten in kennis bombardementen en luchtaanvallen 1944

- Voor een aantal geallieerde bombardementen is niet bekend door welk vliegtuig het bombardement werd uitgevoerd:
  - Bombardement in de Braakman, 19 juli 1944 (paragraaf 11.1);
  - Bombardement bij de spoorlijn bij Sluiskil. De datum waarop dit bombardement is uitgevoerd, is eveneens niet bekend (paragraaf 11.2).
- Er zijn geen luchtfoto's beschikbaar van Axel en omgeving na het bombardement op 16 september 1944 (paragraaf 11.7).
- Vanwege de vele artilleriebeschietingen op Biervliet en Isabellasluis kan bij verschillende raketbeschietingen geen inslagenpatroon worden geanalyseerd, aangezien vele kraters waarneembaar zijn in deze gebieden (paragrafen 11.9 t/m 11.12).

19.1.9 Leemten in kennis neergestorte vliegtuigen

- De exacte crashlocatie kon voor de meeste vliegtuigcrashes niet worden vastgesteld.
- Enkel bij de neergestorte toestellen op 22 juni 1943 (paragraaf 12.7), 4 juli 1943 (paragraaf 12.8) en 17 september 1944 (paragraaf 12.12) zijn luchtfoto's beschikbaar die kort na de crash zijn genomen.

19.1.10 Leemten in kennis oorlogshandelingen Westerschelde

- Het is niet bekend of er gedurende de periode mei 1945 tot en met 1998 munitie is aangetroffen tijdens visserij of andere werkzaamheden in de Westerschelde.
- Primaire gegevens met betrekking tot Duitse vliegroutes en noodafworpen zijn niet aangetroffen tijdens archiefonderzoek in het Bundesarchiv-Militärchiv in Freiburg.
- De crashlocaties van gecrashte vliegtuigen in de Westerschelde zijn niet exact bekend.
- Locaties van vliegtuigaanvallen op schepen zijn niet nauwkeurig gedocumenteerd.
- Het is niet mogelijk om vast te stellen of NGE door migratie veroorzaakt door factoren als visserij in de Westerschelde binnen de gemeente Terneuzen zijn achtergebleven.
- De locaties van gelegde mijnenvelden binnen de Westerschelde zijn niet exact bekend.

19.1.11 Leemten in kennis oorlogshandelingen bevrijding 1944

- Van een groot gebied van Oost-Zeeuws-Vlaanderen zijn geen luchtfoto's beschikbaar die na de oorlogshandelingen zijn genomen (paragraaf 14.1.9).
- Uit het archiefmateriaal is gebleken dat in de voormalige gemeente Biervliet vele granaten zijn gevonden na de oorlog. Er wordt echter niet beschreven welk type en kaliber granaten zijn aangetroffen (paragraaf 14.3.7).

19.1.12 Leemten in kennis munitiedump

- Het is niet bekend hoeveel en waar Duitse soldaten op Dolle Dinsdag munitie hebben gedumpt in de kanalen van Terneuzen.
- Van de meldingen die zijn gedaan bij het provinciaal onderzoek naar dumplocaties binnen de provincie Zeeland kan slechts in één geval een exacte locatie worden bepaald waar de munitiedump heeft plaatsgevonden (paragraaf 17.3).

19.1.13 Leemten in kennis overige oorlogshandelingen

- Het is niet bekend op welke datum en door welk vliegtuig brandbommen van het kaliber 30 lbs zijn afgeworpen ten noorden van Koewacht.

19.2 AFBAKENING NGE-RISICOGEBIEDEN

Op basis van de beoordeling en analyse van het bronnenmateriaal zijn afzonderlijke NGE-Risicogebieden afgebakend. Per NGE-Risicogebied kunnen de aan te treffen hoofdsoorten NGE verschillen. In onderstaande tabel zijn verschillende NGE-Risicogebieden in tabelvorm uitgewerkt, waarbij de hoofdsoort, kaliber/type, oorlogshandeling, verwachte aantal aan te treffen NGE, verschijningsvorm en een indicatie van de maximale penetratiediepte zijn weergegeven.

Nr.	§	Hoofdsoort	Kaliber/type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings vorm	Max. penetratie diepte
1	6.1.13	Afwerpmunitie	50 kg, 250 kg	Bombardement Sas van Gent - 10 mei 1940	Eén tot enkelen	Afgeworpen	5,5 m-mv
2	7.6	Afwerpmunitie	40 lbs, 250 lbs	Waargenomen bomkraters	Eén tot enkelen	Afgeworpen	5,5 m-mv
3	7.12	Afwerpmunitie	250 lbs, 500 lbs	Gemelde blindganger Boerengat	Eén	Afgeworpen	4,0 m-mv
4	7.14	Afwerpmunitie	40 lbs, 250 lbs, 500 lbs	Bombardement Zaamslag - 16 oktober 1940	Eén tot enkelen	Afgeworpen	6,5 m-mv
5	8.3	Afwerpmunitie	250 lbs, 500 lbs	Bombardement Axel - 20/21 april 1941	Eén tot enkelen	Afgeworpen	6,0 m-mv
6	9.2	Afwerpmunitie	500 lbs	Bombardement fabrieken Sluiskil - 22 juli 1942	Eén	Afgeworpen	7,0 m-mv
7	9.2	Afwerpmunitie	30 lbs	Bombardementen fabrieken Sluiskil - 22 en 25 juli 1942	Eén tot enkelen	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2
8	10.3	Afwerpmunitie	500 lbs G.P.	Bombardement Zevenaarpolder -20 oktober 1943	Eén tot twee	Afgeworpen	12,0 m-mv
9	11.1	Afwerpmunitie	500 lbs	Bombardement Braakman - 19 juli 1944	Eén tot twee	Afgeworpen	7,5 m-mv
10	11.2	Afwerpmunitie	250 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs	Bombardement spoorlijn Sluiskil	Eén tot enkelen	Afgeworpen	6,0 m-mv
11	11.3	Afwerpmunitie	100 lbs G.P.	Bombardement Sas van Gent - 7 augustus 1944	Eén tot enkelen	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2 In de landbodem tot 4,0 m-mv
12	11.4	Afwerpmunitie	4 lbs, 40 lbs, 250 lbs (G.P.), 500 lbs (G.P.) en 1.000 lbs G.P.	Bombardementen haven Terneuzen – 1940, 1941, 1944	Eén tot enkelen	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2
		Raketten	60 lbs gevechtskop		Eén tot enkelen	Verschoten	
13	11.4	Afwerpmunitie	4 lbs, 40 lbs, 250 lbs (G.P.), 500 lbs (G.P.) en 1.000 lbs G.P.	Bombardementen Westsluis Terneuzen – 1940, 1941, 1944	Eén tot enkelen	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2 In de toenmalige landbodem tot 7,5 m-mv
14	11.4	Afwerpmunitie	500 lbs	Bombardement trambrug	Eén tot enkelen	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2

Nr.	§	Hoofdsoort	Kaliber/type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings vorm	Max. penetratie diepte
				Terneuzen – 16 september 1944			In de landbodem tot 10 m-mv
15	11.5	Raketten	60 lbs gevechtskop	Raketbeschieting Terneuzen – 11 september 1944	Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
16	11.6	Afwerpmunitie	500 lbs, 1.000 lbs	Waargenomen bomkraters	Eén tot enkelen	Afgeworpen	8,5 m-mv
17	11.8	Afwerpmunitie	500 lbs	Luchtaanval Koninginnehaven - 26 september 1944	Eén tot enkelen	Afgeworpen	5,0 m-mv
		Raketten	60 lbs gevechtskop		Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
		Geschutmunitie	20 mm		Eén tot enkelen	Verschoten	1,0 m-mv
18	11.10	Raketten	60 lbs gevechtskop	Luchtaanvallen Isabellasluis – 12 t/m 14 oktober 1944	Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
		Geschutmunitie	20 mm		Eén tot enkelen	Verschoten	1,0 m-mv
19	11.10	Afwerpmunitie	500 lbs		Eén tot enkelen	Afgeworpen	6,5 m-mv
		Raketten	60 lbs gevechtskop		Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
		Geschutmunitie	20 mm		Eén tot enkelen	Verschoten	1,0 m-mv
20	11.10	Afwerpmunitie	1.000 lbs		Eén tot enkelen	Afgeworpen	6,5 m-mv
21	12.7	KKM	0.50 inch	Crash bommenwerper Hoek – 22 juni 1943	Enkelen	Niet verschoten	0,5 m-mv
22	13.1.5	Afwerpmunitie	4 lbs, 30 lbs, 100 lbs, 250 lbs, 260 lbs, 500 lbs, 1.000 lbs, 4.000 lbs	Luchtoorlog Westerschelde	Niet bekend	Afgeworpen	Op waterbodem -niveau WO2
		Raketten	25 lbs gevechtskop			Verschoten	
			60 lbs gevechtskop				
		Onderwatermunitie (dieptebom)	Mark VIII (295 lbs)			Afgeworpen	
			Mark XI (295 lbs)				
		Geschutmunitie	8,8 cm L/45			Verschoten	
			7,5 cm L/36				
			4 cm/56 (Bofors 40 mm)				
			3,7 cm L/83				
			20 mm				
			2 cm				
23	13.2	Onderwatermunitie (contactmijnen)	Onbekend (Duits / geallieerd)	Mijnlegoperaties Westerschelde	Niet bekend	Gelegd	Op waterbodem -niveau WO2

Nr.	§	Hoofdsoort	Kaliber/type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings vorm	Max. penetratie diepte
		Onderwatermunitie (grondmijnen)	Onbekend (Duits / geallieerd)				
			LMB mijn				
			R.M.A. mijn				
24	13.3	Geschutmunitie	7,62 cm	Artillerie-beschietingen – oktober 1944	Enkelen	Verschoten	Op waterbodem -niveau WO2
25			12 cm				
26			15 cm				
27	14.1.9	KKM	Diversen	Grondgevechten omgeving Axel – september 1944	Enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen	(niet) geworpen, verschoten	0,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Geschutmunitie	5 cm t/m 81 mm		Eén tot enkelen	Verschoten	2,0 m-mv
28	14.1.9	Geschutmunitie	5 cm t/m 12 cm	Artillerie-beschietingen – september 1944	Enkelen	Verschoten	2,0 m-mv
29	14.2	KKM	Diversen	Strijd bij Isabellasluis – september / oktober 1944	Enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen	(niet) geworpen, verschoten	0,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Geschutmunitie	2 cm t/m 25 ponder		Eén tot enkelen	Verschoten	2,0 m-mv
30	14.3.7	KKM	Diversen	Strijd bij Biervliet – september / oktober 1944	Enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen	(niet) geworpen, verschoten	0,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen	(niet) verschoten	0,5 m-mv
		Geschutmunitie	2 cm t/m 15 cm		Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv
31	15.1.1 15.1.2	Mijnen	Franse Anti-Tank Mijn Model 1936	Mijnenverdachte gebieden 1 en 2 – 22 SE Axel	Eén tot enkelen	Gelegd	0,5 m-mv
32	16.1	KKM	Diversen	Loopgraven	Enkelen	Achtergelaten, gedumpt	1,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
33	16.2	KKM	Diversen	Wapenopstellingen	Enkelen	Achtergelaten, gedumpt	1,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
34	16.3	KKM	Diversen	Geschutopstellingen	Enkelen	Achtergelaten, gedumpt	1,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen		1,5 m-mv

Nr.	§	Hoofdsoort	Kaliber/type	Oorlogshandeling	Aantal	Verschijnings vorm	Max. penetratie diepte
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
		Geschutmunitie	Per stelling in GIS genoteerd		Eén tot enkelen		1,5 m-mv
35	16.4	KKM	Diversen	Verdedigings-werken	Enkelen	Achtergelaten, gedumpt	1,5 m-mv
		Hand- en geweergranaten			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
		Munitie voor granaatwerpers			Eén tot enkelen		1,5 m-mv
		Geschutmunitie	Per stelling in GIS genoteerd		Eén tot enkelen		1,5 m-mv
36	17.2	Onbekend	-	Gedumpte munitie Noorddijk 9	Eén tot enkelen	Gedumpt	Bodem put
37	17.3	Duitse munitie	Diversen	Gedumpte munitie Sluiskil	Eén tot enkelen	Gedumpt	1,5 m-mv
38	18.1	Geschutmunitie	35 cm	Ontplofte munitietrein	Eén tot enkelen	Weggeslingerd	1,0 m-mv
		Duitse munitie	Diversen		Eén tot enkelen		0,5 m-mv
39	18.2	KKM	Diversen	Schietterein Braakman	Eén tot enkelen	Verschoten	0,5 m-mv
		Geweergranaten			Eén tot enkelen		0,5 m-mv
40	18.2	Handgranaten			Eén tot enkelen	Geworpen	0,5 m-mv
41	18.2	Geschutmunitie	7,5 cm, 10 cm, 10,5 cm		Eén tot enkelen	Verschoten	3,0 m-mv

Tabel 19: Overzicht NGE-Risicogebieden.

De NGE-Risicogebieden zijn weergegeven in Tekening 03A t/m 03E.

20 CONCLUSIE EN ADVIES

In dit hoofdstuk wordt de conclusie van het HVO-NGE gegeven. De in paragraaf 1.3 gestelde onderzoeksvragen worden hierbij beknopt beantwoord. In paragraaf 20.2 is een meervoudig advies opgenomen. Hierin worden de mogelijke vervolgstappen uiteengezet, en advies met betrekking tot de actualiteit van de NGE-Risicokaart gegeven.

20.1 CONCLUSIE HVO-NGE

In dit HVO-NGE is antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Is sprake van een NGE-Risicogebied in (gedeelten van) de gemeente Terneuzen naar de situatie van 1945 (het einde van de oorlog)?
  - Ja, er is sprake van diverse NGE-Risicogebieden binnen de gemeente Terneuzen. Deze NGE-Risicogebieden zijn afgebakend naar aanleiding van diverse oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog.

- Welke soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE kunnen worden verwacht?
  - De soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede NGE lopen uiteen en verschillen per NGE-Risicogebied. Deze gegevens zijn opgenomen in paragraaf 19.2 en in de digitale GIS-bestanden.

- Wat is het advies met betrekking tot de omgang met de NGE-Risicogebieden in de gemeente Terneuzen?
  - Er zijn in grote lijnen twee mogelijkheden om veilig om te gaan met de afgebakende NGE-Risicogebieden in de gemeente Terneuzen. De eerste mogelijkheid is het opstellen van een beleidskaart, waarin een gemeentebreed beleid wordt gedefinieerd over de omgang met het risico op NGE. De tweede mogelijkheid is niet beleidsmatig, maar projectmatig: Het voorafgaand aan werkzaamheden opstellen van een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE). Deze mogelijkheden worden in paragraaf 20.2 toegelicht.

20.2 ADVIES

Uit dit HVO-NGE is een groot aantal NGE-Risicogebieden binnen de gemeente Terneuzen naar voren gekomen. Dit betekent echter niet dat alle risicogebieden op de aanwezigheid van NGE onderzocht moeten worden. Opsporing kan, indien gewenst, worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of Openbare Veiligheid. Dit kan het geval zijn voor locaties waar grondroerende werkzaamheden, zoals graafwerkzaamheden, baggeren, het plaatsen van damwanden en funderingspalen, etc., gaan plaatsvinden. Daar waar het huidig grondgebruik wordt gecontinueerd, neemt het risico niet toe en is opsporing niet noodzakelijk. Daarnaast is bekend dat op diverse plaatsen al opsporing van NGE heeft plaatsgevonden. De informatie van deze risicokaart kan voor twee mogelijkheden als input gebruikt worden: voor een beleidsmatige aanpak (Beleidskaart), of een projectmatige aanpak (Projectgebonden-Risicoanalyse). Deze twee mogelijkheden worden in paragraaf 20.2.1 en 20.2.2 nader toegelicht.

In dit HVO-NGE is vastgesteld dat in de Westerschelde, die binnen het beheersgebied van de gemeente Terneuzen valt, sprake is van verschillende risico's met betrekking tot NGE. In paragraaf 20.2.3 is het advies met betrekking tot de Westerschelde opgenomen. In de gebieden die niet als NGE-Risicogebied zijn afgebakend binnen de gemeente Terneuzen, kon geen aantoonbaar verhoogd risico op de aanwezigheid van achtergebleven NGE worden vastgesteld. Dit houdt echter niet in dat hier geen NGE kunnen liggen. In paragraaf 20.2.4 wordt hier nader op ingegaan. Tot slot wordt in paragraaf 20.2.5 advies gegeven over het actueel houden van de NGE-Risicokaart.

20.2.1 Beleidskaart

De gemeente Terneuzen is na de oorlog veranderd en uitgebreid. Zo hebben er na de oorlog op diverse plaatsen grondroerende werkzaamheden plaatsgevonden zoals de aanleg van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen, ophogingen, afgravingen, etc. Veel van de gebieden die als verdacht zijn aangemerkt, kunnen daardoor anno 2018 niet meer verdacht zijn, of er is sprake van een verlaagd risico.

Door te inventariseren hoe diep de NGE in de bodem kunnen zijn gedrongen en waar in de periode na 1945 grondroeringen en ophogingen hebben plaatsgevonden, kunnen bodemlagen en gebieden in een risicoprofiel worden ingeschaald. Sommige gebieden zullen de status 'verdacht' blijven houden, wanneer geen of geringe naoorlogse bodemingrepen hebben plaatsgevonden. Een gevolg is dat de initiatiefnemer niet bij elke bodemingreep een explosievenonderzoek uit hoeft te laten voeren. Met het opstellen van een beleidskaart kunnen daarom tijd en kosten worden bespaard. De resultaten van een dergelijke inventarisatie kunnen worden vastgelegd op een NGE-Beleidskaart. Op deze beleidskaart kunnen de gemeente en desgewenst grondroerders of andere initiatiefnemers die binnen de gemeente grondroerende werkzaamheden uitvoeren, vaststellen of en zo ja welke beheersmaatregelen getroffen moeten worden. De NGE-beleidskaart geeft een nadere invulling van de zorgplicht van de gemeente en borgt een veilige maar vooral ook doelmatige omgang met de NGE. Op basis van een dergelijke beleidskaart kan bijvoorbeeld een beleidsnota worden opgesteld, waarin het beleidskader, de gemaakte beleidskeuzes, de uitvoeringsmaatregelen en de werkprocessen worden vastgelegd. De NGE-beleidskaart vormt hiervoor de basis. De NGE-beleidsnota geeft voor zowel de gemeente als derden een concreet handelingsperspectief voor het omgaan met NGE.

20.2.2 Projectgebonden Risicoanalyse

Opsporing van NGE kan worden beperkt tot de locaties waar door de geplande civieltechnische werkzaamheden een verhoogd risico ontstaat voor de Arbo- en/of openbare veiligheid. Om met betrekking tot de werkzaamheden te bepalen waar een verhoogd risico ontstaat, is het mogelijk een Projectgebonden Risicoanalyse-Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE) te laten uitvoeren. Het uitvoeren van een PRA-NGE per project is een alternatief voor het opstellen van een beleidskaart van de gehele gemeente.

Om een PRA-NGE te kunnen uitvoeren, is een uitgewerkt (concept) ontwerp van de in het gebied geplande projecten noodzakelijk. Daarnaast is het van belang te kunnen beschikken over gegevens met betrekking tot de bodemopbouw, grondmechanische eigenschappen, grondwaterstanden, milieuhygiënische kwaliteit, etc.
De PRA-NGE heeft tot doel antwoord te geven op de volgende vragen:

- Wat is de horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied binnen het onderzoeksgebied?
  Het NGE-Risicogebied is in het HVO-NGE horizontaal afgebakend. Aan de hand van diverse parameters (zoals grondsoort en naoorlogse werkzaamheden) wordt het verdacht gebied horizontaal en verticaal afgebakend. Hierbij wordt ook gekeken of de cartografische onnauwkeurigheid en de horizontale verplaatsing van een NGE in de bodem aangepast dienen te worden.
- Welke werkzaamheden kunnen veilig worden uitgevoerd in verdacht gebied?
  In een PRA-NGE worden de werkzaamheden die effect kunnen hebben op de mogelijk aanwezige NGE geïdentificeerd op basis van de plan- en/of ontwerptekeningen. Op basis hiervan kunnen de risico's worden beschreven.

De volgende onderwerpen worden in een PRA-NGE uitgewerkt:

- De risicovolle handelingen;
- Het mogelijke effect van deze handelingen op eventueel aanwezige NGE;
- De kans op een ongewenst effect;
- De mogelijkheid tot opsporing van eventueel aanwezige NGE voor start van de reguliere werkzaamheden.

Indien van toepassing, worden in een PRA-NGE de verschillende toepasbare opsporingsmethoden beschreven. Hierbij worden de voor- en nadelen van de verschillende technieken beschreven. Op basis hiervan wordt in een PRA-NGE een advies gegeven over:

- De best toepasbare opsporingsmethode.
- Beheersmaatregelen indien opsporing vooraf niet mogelijk is (andere uitvoeringswijze, inzet aangepast materieel, afscherming omgeving, etc.).
- Wat is het benodigde budget voor het benodigde vervolgonderzoek?
- Wat is de doorlooptijd van het benodigde vervolgonderzoek?
- Wat is het OCE-kennisniveau bij de opdrachtgever en is het de opdrachtgever aan te bevelen om enkele werknemers op te leiden en zich zo optimaal voor te bereiden op haar/zijn taken bij toekomstige NGE-gerelateerde werkzaamheden?

20.2.3 Offshore risico's

Uit het HVO-NGE is gebleken dat binnen de Westerschelde dat binnen het beheersgebied van de gemeente Terneuzen valt verschillende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden. Deze oorlogshandelingen hebben geleid tot de afbakening van verschillende NGE-Risicogebieden in de Westerschelde. Offshore werkzaamheden zijn zeer specialistisch en uiteenlopend van aard. REASeuro adviseert om bij offshore werkzaamheden een PRA-NGE uit te voeren op basis van de NGE-Risicogebieden uit voorliggend HVO-NGE, om vast te stellen wat de specifieke risico's zijn tijdens deze werkzaamheden in relatie tot NGE.

20.2.4 Protocol spontaan aantreffen van NGE

Niet de hele gemeente Terneuzen bevindt zich binnen NGE-Risicogebieden. Voor delen van Terneuzen die niet als NGE-Risicogebied zijn aangemerkt, geldt dat grondroerende werkzaamheden hier regulier doorgang kunnen vinden. Wordt tijdens werkzaamheden in niet-verdachte gebieden toch spontaan NGE aangetroffen, dan dienen de volgende acties te worden ondernomen:

- Het werk ter plaatse van de vindplaats dient te worden stilgelegd.
- De werklocatie, in ieder geval rondom het NGE, dient te worden afgezet. Het aanwezige personeel dient op de hoogte te worden gebracht van de vondst en geïnstrueerd te worden uit de buurt te blijven.
- Er dient contact te worden opgenomen met de politie (0900-8844). De vondst dient gemeld te worden aan de politie. De politie neemt vervolgens contact op met de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).
- Als de EOD op locatie is, wordt een afspraak gemaakt voor de ruiming. De EOD maakt deze afspraak met de gemeente, of de politie namens de gemeente.
- De EOD geeft aan de gemeente, of de politie namens de gemeente, advies over de in acht te nemen veiligheidsmaatregelen.
- Indien de te nemen veiligheidsmaatregelen dit toelaten, kan de gemeente aan de EOD advies vragen over de mogelijkheden tot doorwerken op de betreffende locatie, dan wel elders in de nabijheid van het werk en de daarbij in acht te nemen veiligheidsmaatregelen totdat het NGE wordt geruimd.
- Het NGE wordt geruimd.

Indien NGE worden aangetroffen buiten de afgebakende NGE-Risicogebieden, dan is dit nieuwe feitelijke informatie. Als deze situatie zich voordoet, moet in overleg met een ter zake deskundige worden vastgesteld of sprake is van een incident of dat er aanleiding is de werkwijze aan te passen. Daarnaast is het mogelijk van belang deze nieuwe informatie te verwerken in de risicokaart.

20.2.5 Actualisatie NGE-Risicokaart

De oorlogshandelingen die ten grondslag liggen aan deze NGE-Risicokaart, zijn meer dan zeventig jaar geleden. Desalniettemin kan de risicokaart veranderen. Dit kan het geval zijn in de volgende situaties:

1. Opsporingswerkzaamheden hebben geleid tot het vrijgegeven van een gebied tot de maximale verwachte diepte.
2. Door het opstellen van een beleidskaart of een PRA-NGE is besloten een NGE-Risicogebied te laten vervallen door naoorlogse ontwikkelingen.
3. Aangetroffen NGE buiten NGE-Risicogebieden is aanleiding voor het afbakenen van een nieuw NGE-Risicogebied of het herzien van een bestaand risicogebied.
4. Het vrijkomen van nieuw bronnenmateriaal leidt tot nieuwe inzichten, en het wijzigen van NGE-Risicogebieden.

Lid 1 en 2 zijn aanleiding voor het schrappen van (delen van) een NGE-Risicogebied op de NGE-Risicokaart. Om het vervallen van NGE-Risicogebieden te borgen, is het raadzaam deze informatie vast te leggen in een Geografisch Informatiesysteem (GIS). In het geval van een situatie als beschreven in lid 3, is het voor de gemeente Terneuzen raadzaam contact op te nemen met REASeuro bij het spontaan aantreffen van NGE. REASeuro kan vervolgens in overleg met de gemeente actie ondernemen. In het geval van lid 4, waarbij nieuw bronnenmateriaal leidt tot nieuwe inzichten, zal REASeuro contact opnemen met de gemeente Terneuzen. In overleg kan vervolgens actie worden ondernomen.

21 BIJLAGEN

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST (2 BLADEN) 271
BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR 281
BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN 457
BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN 548
BIJLAGE 5 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN EN MMOD-ARCHIEF 624
BIJLAGE 6 EOD: MIJNENVELDKAARTEN EN MIJNENRUIMRAPPORTEN 626
BIJLAGE 7 CARTOGRAFISCH MATERIAAL 629
BIJLAGE 8 V-1 EN V-2 INSLAGEN 641
BIJLAGE 9 OVERZICHT LUCHTFOTO'S 642
BIJLAGE 10 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN 646
BIJLAGE 11 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST 655
BIJLAGE 12 TEKENINGEN (LOSBLADIG) 656

BIJLAGE 1 BEGRIPPENLIJST

Algemene begrippenlijst

Begrip	Definitie
Bijdragebesluit / Gemeentefonds	Regeling voor Rijksfinanciering van (een deel van) de kosten voor het NGE-bodemonderzoek.
Conventionele Explosieven (CE)	Elk explosief dat niet als geïmproviseerd, nucleair, biologisch of chemisch kan worden aangemerkt. Bij het opsporingsproces wordt aan CE gelijkgesteld en als zodanig behandeld: - CE die geen explosieve stoffen (meer) bevatten; - Restanten van CE die door leken als zodanig herkenbaar zijn; - Voorwerpen die door leken kunnen worden aangemerkt als CE; - Wapens of onderdelen daarvan.
Historisch Vooronderzoek - Niet Gesprongen Explosieven (HVO-NGE)	Bureaustudie waarin de oorlogshandelingen van de periode 1940-1945 (incl. naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten) worden geanalyseerd. Doel is om vast te stellen of in het onderzoeksgebied sprake is van een NGE-Risicogebied in relatie tot het werkgebied. Het HVO-NGE bestaat uit: - Rapportage. - Positief of negatief advies. - In het geval van een positief advies: Horizontale afbakening NGE-Risicogebied(en). - NGE-Risicokaart.
Negatief advies	Op basis van de analyse van het bronnenmateriaal wordt niet verwacht NGE aan te treffen in het onderzoeksgebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt niet geadviseerd. De geplande werkzaamheden kunnen regulier worden uitgevoerd.
Niet Gesprongen Explosieven (NGE)	Door REASeuro gehanteerd begrip waaronder wordt verstaan: alle explosieven of onderdelen/restanten van explosieven die niet of gedeeltelijk hebben gefunctioneerd. Onder NGE vallen: - Conventionele Explosieven (CE); - Geïmproviseerde explosieven; - Explosieven voor civiel gebruik; - Chemische explosieven; - Biologische explosieven; - Nucleaire explosieven.
Niet Gesprongen Explosieven – Bodemonderzoek (NGE-Bodemonderzoek)	Werkwijze van REASeuro waaronder wordt verstaan: de integrale totaalaanpak voor de NGE-problematiek bestaande uit vijf afzonderlijke fasen. Hierdoor kan de opdrachtgever per fase een weloverwogen besluit nemen en zijn vervolgacties plannen met als doel dat de opdrachtgever de regie over het project in handen houdt. De vijf fasen zijn: 1. HVO-NGE (Historisch Vooronderzoek NGE). 2. PRA-NGE (Projectgeboden Risicoanalyse NGE). 3. Projectplan-NGE. 4. Uitvoering-NGE. 5. PvvO-NGE (Proces-verbaal van Oplevering).
Niet Gesprongen Explosieven – Risicogebied (NGE-Risicogebied)	Gebied waar op basis van historisch bronnenmateriaal een risico op het aantreffen van NGE bestaat naar de situatie van 1940-1945 (inclusief naoorlogse munitieruimingen en opsporingsactiviteiten). Het NGE-Risicogebied is horizontaal afgebakend, waarin zijn opgenomen: - Eventuele onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal (o.a. cartografische onnauwkeurigheden). - De maximale horizontale verplaatsing van NGE in de bodem.

Begrip	Definitie
Niet Gesprongen Explosieven – Risicokaart (NGE-Risicokaart)	Cartografische weergave van het (de) NGE-Risicogebied(en).
Onderzoeksgebied	Gebied waarop het HVO-NGE zich richt. Het onderzoeksgebied is ruimer dan het werkgebied om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in oorlogstijd.
Oorlogshandeling	Gebeurtenissen die kunnen hebben geleid tot de aanwezigheid van NGE. Voorbeelden van oorlogshandelingen zijn: - Bombardementen - Artilleriebeschietingen - Munitiedump - Munitieongevallen - Vliegtuigcrashes - Aanwezigheid van verdedigingswerken
Opsporingsgebied	Het verdachte gebied binnen het werkgebied waar voorafgaand aan de reguliere werkzaamheden de opsporing naar NGE wordt geadviseerd.
Positief advies	Analyse van het bronnenmateriaal heeft aangetoond dat NGE kunnen worden aangetroffen in het onderzoeksgebied. Een vervolgstap van het NGE-bodemonderzoek wordt geadviseerd. Tevens vormt een positief advies de legitimatie voor het indienen van een Raadsbesluit t.b.v. van een Rijksbijdrage.
Projectgebonden Risicoanalyse -Niet Gesprongen Explosieven (PRA-NGE)	Bureaustudie waarin het verdachte gebied binnen het NGE-Risicogebied wordt afgebakend. Daarnaast worden de risico's van de voorgenomen reguliere werkzaamheden in relatie tot de aan te treffen NGE vastgesteld. De PRA-NGE bestaat o.a. uit: - Indien nodig het opvullen van leemten in kennis van het HVO-NGE. - De horizontale en verticale afbakening van het verdachte gebied. - Een NGE-Risicoanalyse. - Het bepalen van aanvaardbare risico's. - Het opsporingsadvies. - De mogelijkheid tot een proefdetectie.
Reguliere werkzaamheden	Alle door de opdrachtgever voorgenomen niet NGE-gerelateerde werkzaamheden. Enkele voorbeelden zijn civieltechnische, milieutechnische en archeologische werkzaamheden.
Verdacht gebied	De horizontale en verticale afbakening van het NGE-Risicogebied. Bij de afbakening is o.a. rekening gehouden met: - Het vaststellen van de horizontale verplaatsing van de NGE in de bodem (inkaderen NGE-Risicogebied). - De mogelijke inperking van de onzekerheden en onnauwkeurigheden uit het bronnenmateriaal. - De naoorlogse werkzaamheden (zoals ontgravingen, ophogingen etc.). - De bodemkundige parameters (zoals grondsoort en draagkracht van de grond).
Werkgebied	Het door de opdrachtgever aangegeven gebied waarbinnen reguliere werkzaamheden (niet NGE-gerelateerd) uitgevoerd gaan worden of waar een functieverandering wordt doorgevoerd.
Werkveldspecifiek certificatieschema voor het systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE)	Het WSCS-OCE is het Werkveldspecifiek certificatieschema voor het opsporen van Conventionele Explosieven. Hierin zijn onder andere richtlijnen, proceseisen en deskundigheidseisen opgenomen. Het WSCS-OCE is sinds 1 juli 2012 de opvolger van de Beoordelingsrichtlijn Opsporen Conventionele Explosieven (BRL-OCE) en is wettelijk verankerd in de Arbowet. Om het maatschappelijk belang – veiligheid en gezondheid van en rondom de arbeid – te waarborgen, is door de overheid gekozen voor een wettelijk verplichte certificatieregeling voor de borging van de kwaliteit/veiligheid van het opsporen van conventionele explosieven.

NGE-begrippenlijst

Er bestaat een enorme variëteit aan NGE. Om tot een juiste begripsvorming te komen wordt binnen het kader van de Nederlandse regelgeving, het WSCS-OCE, een indeling gehanteerd in 16 hoofdgroepen.
De 16 hoofdgroepen munitie zijn:

1. Klein Kaliber Munitie (KKM);
2. Geschutmunitie;
3. Handgranaten;
4. Geweergranaten;
5. Munitie voor granaatwerpers;
6. Raketten;
7. Afwerpmunitie;
8. Submunitie;
9. Onderwatermunitie;
10. Landmijnen;
11. Valstrikken;
12. Explosieve stoffen;
13. Vuurwerken;
14. Vernielingsmiddelen;
15. Ontstekingsinrichtingen;
16. Toebehoren van munitie.

Binnen de gemeente Terneuzen zijn diverse NGE-Risicogebieden afgebakend, zie paragraaf 19.2. In de volgende paragrafen wordt een korte toelichting gegeven per hoofdgroep NGE die binnen de gemeente Terneuzen wordt verwacht. Binnen de munitietechniek is sprake van een kaliberaanduiding. Dit is de aanduiding van de maatvoering van een NGE. Dit kan zijn uitgedrukt in diameter (in mm, cm of inch) of gewicht (in kg of pond / lbs), eventueel aangevuld met speciale toevoegingen.

Klein Kaliber Munitie

Klein Kaliber Munitie (KKM) bestaat uit NGE voor pistolen, revolvers, geweren en machinegeweren met een kaliber kleiner dan 20 mm. Een KKM-patroon bestaat over het algemeen uit een huls voorzien van een slaghoedje, gevuld met een voortdrijvende lading en een projectiel. KKM kan voorzien zijn van een brisante, chemische (niet zijnde strijdgassen) of pyrotechnische lading.

Figuur 235: Voorbeeld aangetroffen 7.92 mm patronen. (Bron: Database REASeuro).

Geschutmunitie

Geschutmunitie bestaat uit alle NGE voor houwitsers, kanonnen, terugstootloze vuurmonden en mortieren, met een kaliber van 20 mm of groter. De belangrijkste sub-soorten granaten bij geschutmunitie zijn: detonerende (brisant), chemische (niet zijnde strijdgassen) en pyrotechnische granaten. Detonerende granaten zijn gevuld met springstof.

Chemische granaten bevatten een chemische lading zoals witte fosfor, meestal voor het stichten van brand of het leggen van een rookgordijn. Pyrotechnische granaten zijn gevuld met een pyrotechnisch middel, bedoeld om rook, licht, of een sein te geven.

Figuur 236: Voorbeeld 20 mm brisantgranaat en 20 mm pantsergranaat. (Bron: Database REASeuro).

Figuur 237: Voorbeeld aangetroffen 8,8 cm Flak 41 brisantgranaat. (Bron: Database REASeuro).

Handgranaten

Een handgranaat is een lichaam, al of niet voorzien van een ontsteker, bedoeld om met de hand te werpen, met een detonerende, chemische of pyrotechnische lading.

Figuur 238: Voorbeeld Duitse *Stielhandgranate model 24*. (Bron: Database REASeuro).

Geweergranaten

Een geweergranaat is een lichaam, voorzien van een ontsteker en/of stabilisatie-inrichting, bedoeld om met behulp van een geweer te verschieten, met een detonerende, chemische of pyrotechnische lading.

Figuur 239: Voorbeeld aangetroffen Amerikaanse M17 brisantgeweergranaat. (Bron: Database REASeuro).

Munitie voor granaatwerpers

Munitie voor granaatwerpers zijn NGE, bedoeld om met een speciaal hiervoor ontwikkeld wapensysteem te worden verschoten. Zij zijn opgebouwd uit een gevechtskop, voortdrijvende lading, ontstekingsinrichting en stabilisatievoorziening. Munitie voor granaatwerpers verschilt van geweergranaten in die zin, dat zij met een speciaal wapensysteem verschoten of gelanceerd worden. In vergelijking tot geweergranaten kan een relatief groot projectiel worden verschoten met de daarbij horende uitwerking.

Figuur 240: Voorbeeld Duitse *Panzerfausten* in kist. (Bron: Database REASeuro).

Raketten

Raketten zijn NGE die na het afvuren vanuit een lanceerpijp, lanceerrail of vanaf een lanceerplatform, tijdens de vlucht worden voortgestuwd door een raketmotor. Raketten zijn over het algemeen samengesteld uit een: gevechtskop, raketmotor, ontstekingsinrichting voor gevechtslading en stabilisatievoorziening.

Figuur 241: Voorbeeld 3 inch luchtgrondraket met 60 lbs SAP gevechtskop. (Bron: Database REASeuro).

Afwerpmunitie

De hoofdgroep afwerpmunitie bestaat uit NGE die bedoeld zijn om vanaf een vliegtuig te worden losgelaten. In de volksmond wordt veelal over bommen gesproken. De grootse groep binnen de hoofdgroep afwerpmunitie bestaat uit brisantbommen. Bij brisantbommen treedt, als gevolg van de detonatie van de springstof, scherfwerking op. Scherfwerking ontstaat doordat bij een detonatie het stalen lichaam van het NGE verscherft en door de drukwerking met een hoge snelheid wordt weggeblazen. Bij scherfwerking, ook wel fragmentatie genoemd, wordt onderscheid gemaakt tussen primaire scherven en secundaire scherven. Primaire scherven zijn afkomstig van het NGE-lichaam. Secundaire scherven zijn afkomstig van materialen uit de directe omgeving van het detonatiepunt, zoals puin. Als

gevolg van de luchtdruk, die ontstaat bij het detoneren van een brisantbom, wordt de grond (in de meeste gevallen) verstoort, waardoor gaten/kraters kunnen ontstaan.

Figuur 242: Voorbeeld aangetroffen 500 lbs brisantbom. (Bron: Database REASeuro).

Binnen de gemeente Terneuzen zijn tevens brandbommen ingezet van de kalibers 4 lbs en 30 lbs. Een 4 lbs staafbrandbom is een zeskantige staaf van circa 54 cm lengte. Het lichaam bestaat uit een brandbare magnesium/aluminium legering en is voorzien van een ijzeren neus. De 30 lbs brandbommen zijn gevuld met een chemische lading die bestaat uit een mengsel van witte fosfor en natuurrubber die bij aanslag uit het bomlichaam wordt verspreid door een uitstootlading van 425 gram. Bij werking komen zowel een 4 lbs als een 30 lbs brandbom tot ontbranding. Er vindt geen detonatie plaats. Derhalve veroorzaken de inslagen van brandbommen geen kraters die op luchtfoto's kunnen waargenomen.

Figuur 243: Voorbeeld aangetroffen 30 lbs fosforrubber brandbom. (Bron: Database REASeuro).

Onderwatermunitie: grondmijnen

Grondmijnen zijn NGE die op de zeebodem worden toegepast. Deze soort mijnen worden veelal geactiveerd door de invloed van passerende schepen (geluid, magnetisme, hydrostatische druk). Vanwege de specifieke ontstekers en de gewenste uitwerking was de maximale effectieve diepte voor het leggen van grondmijnen beperkt tot circa 30 meter.

Grondmijnen zijn in Duitsland tijdens het interbellum ontwikkeld. In tegenstelling tot drijvende mijnen, werden grondmijnen op de zeebodem gelegd. Grondmijnen konden worden gelegd door oppervlakteschepen, onderzeeërs en vliegtuigen. Hierdoor werd het mogelijk offensieve mijnenvelden dicht bij de vijand te brengen. Snelle Britse vaartuigen en bommenwerpers van de Royal Air Force hebben op grote schaal grondmijnen gelegd in Duitse vaarroutes voor de Nederlandse kust. Duitse schepen en vliegtuigen hebben ook dergelijke mijnen gelegd ter verdediging van dezelfde vaarroutes en om geallieerde konvooivaart richting Antwerpen te hinderen.

Figuur 244: Voorbeeld aangetroffen Duitse grondmijn op de zeebodem. (Bron: Database REASeuro).

Onderwatermunitie: mijnen voor toepassing in de waterkolom

Mijnen die werden ingezet in de waterkolom zijn doorgaans opgebouwd uit een drijflichaam, vulling en ontstekingsinrichting. Deze mijnen zijn doorgaans verankerd op de zeebodem en drijven door middel van het drijflichaam onder water op een vooraf ingestelde diepte. Er kwamen echter ook vrij drijvende en oscillerende mijnen voor. Dit type mijnen kan tot op grote diepten worden toegepast. De mijnen worden geactiveerd door contact met het doel (een schip of onderzeeër) of door de invloed van het passerende doel: geluid, magnetisme en hydrostatische druk.

Mijnen voor toepassing in de waterkolom werden gebruikt om vijandelijke schepen te beschadigen/tot zinken te brengen of om schepen ervan te weerhouden bepaalde gebieden te bevaren. Mijnen voor toepassing in de waterkolom werden gelegd met oppervlakteschepen en onderzeeërs.

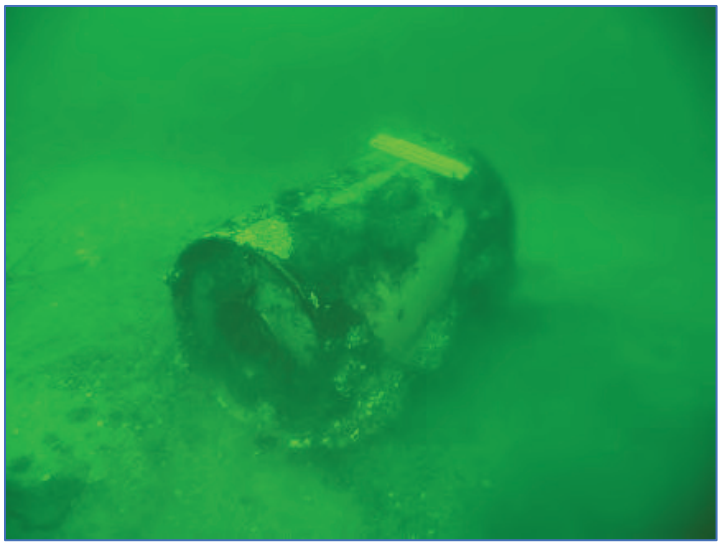

Figuur 245: Voorbeeld aangetroffen ankerstoel (toebehoren van NGE, betreft niet het NGE zelf) op de zeebodem. (Bron: Database REASeuro).

Dieptebommen

Dieptebommen worden vanaf oppervlakteschepen en vliegtuigen ingezet tegen onderzeeërs. Tevens werden dieptebommen ingezet bij het ruimen van mijnen. Dit type NGE is meestal voorzien van een ontsteker die werkt op basis van waterdruk (hydrostatische druk). Zo kan na het peilen van de onderzeeër de dieptebom zo worden ingesteld dat deze op de juiste diepte tot werking komt.

Dieptebommen zijn ontworpen voor inzet tegen doelen onder het wateroppervlak. Deze wapens werden door vliegtuigen of door schepen, al dan niet met een lanceerinrichting, in het water geworpen op een locatie waar een onderzeeër vermoed werd. Na het afwerpen moest de dieptebom zinken tot de diepte van het doelwit en nabij het doel detoneren. De effectieve radius voor het uitschakelen van een onderzeeër van gemiddeld formaat was circa 10 meter.

Figuur 246: Voorbeeld aangetroffen dieptebom. (Bron: Database REASeuro).

Landmijnen

Landmijnen zijn NGE die in of op een terrein worden aangebracht en die door het te treffen doel worden geactiveerd. Landmijnen bestaan uit een lichaam met vulling, voorzien van een ontstekingsinrichting.

Figuur 247: Voorbeeld aangetroffen Duitse Antipersoneel mijn 42 (Schümine 42). (Bron: Database REASeuro).

BIJLAGE 2 GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Voor de NGE-Risicokaart Terneuzen is de volgende literatuur geraadpleegd:

Afkorting	Auteur	Titel	Relevant
ABE	Abeleven-Labberton, W.,	*Zeeland vocht door....* (Utrecht 1942).	Nee
ACK	Acker, van. M.,	*Dagboekaantekeningen over Hoofdplaat, 26 juni 1942 – 15 september 1944* (z.p. 1944).	Nee
AME	Amersfoort, H. en P. Kamphuis,	*Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag 2012).	Ja
BAR	Barnouw, D.,	*De hongerwinter* (Hilversum 1999).	Nee
BAU1	Bauwens, A., e.a.,	*Bevreesd bevrijd. West-Zeeuws-Vlamingen over de bevrijding* (Aardenburg 2005).	Ja
BAU2	Bauwens, A., en M. Haak,	*Bange jaren. Zeeuws Vlaanderen en de Eerste Wereldoorlog* (Aardenburg 2014).	Ja
BLA	Blaeij, de, P., e.a.,	*Midden-Zeeuws-Vlaanderen 1940-1944. Oog- en oorgetuigen over oorlog en bevrijding* (Sas van Gent 2004).	Ja
BOL	Bollen, H. en P. Vroemen,	*Canadezen in actie. Nederland najaar '44 – voorjaar '46* (Warnsveld 1994).	Ja
BOM	303rd Bombardment Group,	*http://www.303rdbg.com/missionreports/207.pdf*	Ja
BOS	Bosse, van den, P.G.,	*De maand der bevrijding. September 1944. Documentatie over de gebeurtenissen in Oost Zeeuwsch-Vlaanderen, verzameld en bewerkt door P.G. van den Bosse* (Axel 1975).	Ja
BRE	Bree, de, L.W.,	*Zeeland 1940-1945. Deel 1* (Middelburg 1979).	Ja
BRO	Brongers, D.,	*Op tegengestelde koersen. De kustvaart in oorlogstijd* (Deventer 1996).	Nee
BUN	Bunkersite,	*http://bunkersite.com/about.php*	Ja
CAN1	Canadian Military Historical Section,	*Report 154. Clearing the Scheldt Estuary and Opening the Port of Antwerp: Operations of First Canadian Army in North-West Europe, 1 Oct – 8 Nov 44 (Preliminary Report)* (Ottowa 1986).	Ja
CAN2	Canadian Military Historical Section,	*Report 188. Canadian Operations, 1 Oct – 8 Nov The Clearing of the Scheldt Estuary* (Ottowa 1986).	Ja
CAT	Cats, J.,	*Volk in de vuurlinie. Zeeuwsch-Vlaanderen in bange oorlogsdagen* (Vlissingen 1991).	Ja
COM	Communications Division Veterans Affairs Canada,	*Canada 1945-1995* (Ottowa 1995).	Nee
COP	Copp, T. en M. Bechthold,	*The Canadian Battlefields in Northwest Europe 1944-1945. A Visitor's Guide* (Waterloo 2005).	Ja
DAM	Damme, van, E.H.R.M.,	*Zuiddorpe 750 jaar. Gedenkboek bij het 750 jarig bestaan van Zuiddorpe en het eeuwfeest van de parochiekerk "H. Maria Hemelvaart"* (Zuiddorpe 1986).	Ja
DEI	Deijl, van der, A. en M. Haas,	*Sporen van een oorlog. Vijftien Zeeuwse plaatsen met een verhaal over de Tweede Wereldoorlog* (Yerseke 2009).	Ja
DOC	Documentatiegroep '40-'45	'De Luchtoorlog 1940-1945', in: *Terugblik '40-'45*, 22-7/8 (1984)	Ja
GOO	Goossens, A.B.J.,	*West-Zeeuws-Vlaanderen 1939-1946. Deel 2: Vlucht en Bevrijding* (Apeldoorn 1997).	Ja
GRO	Groeneveld, G.,	*Nach Holland. De meidagen van 1940 door Duitse troepen* (Zwolle 2018).	Nee
GUL	Guldemond, L.,	*De vergeten Marine. De geschiedenis van de Kathy Mijnen Party's in de periode van 1945-1952* (Oost-Vlieland 2004).	Ja
HAM	Ham, van der, G.,	*Zeeland 1940-1945. Deel 2* (Zwolle 1990).	Ja

Afkorting	Auteur	Titel	Relevant
HEI	Heijkoop, C.,	*Klein venijn. Kleinkampfmittel en de konvooivaart op Antwerpen 1944-1945* (Vlissingen 2009).	Ja
HUU	Huurman, C.,	*Het spoorwegbedrijf in oorlogstijd, 1939-'45* (Eindhoven 2001).	Nee
KAN	Kanone 5 Eisenbahn – Sluiskil,	*http://k5e.nl/*	Ja
KAR	Karhof, N.J. en P.H. de Winde,	*Zeeland in bewogen dagen. 5e deel. De strijd in Zeeuwsch Vlaanderen, Schouwen en Zuid-Beveland* (Middelburg 1949).	Nee
KAU	Kaufman, D. en M. Horn,	*De Canadezen in Nederland 1944-1945. Een bevrijdingsalbum* (Laren 1980).	Ja
KEM	Kemseke, van, T.,	*Het Land van Hulst en Koewacht tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Hulst 2009).	Ja
KLE	Klep, C. en B. Schoenmaker,	*De bevrijding van Nederland. Oorlog op de flank* ('s-Gravenhage 1995).	Ja
KNU	Knuth, H.,	*Verslag beteffende het overzetten bij Breskens en Terneuzen van Duitse troepen over de Schelde* (z.p. 1944).	Ja
KOR	Korthals Altes, A.,	*Luchtgevaar. Luchtaanvallen op Nederland 1940-1945* (Amsterdam 1984).	Ja
KRA1	Kraker, de, C.,	*Dagboeknotities van C. de Kraker, september/oktober 1944, Weststraat te Biervliet* (z.p. 1944).	Ja
KRA2	Kraker, de, A.M.J. en P.E. de Blaeij,	*Axel 1945-2002. Een samenleving in verandering* (Terneuzen 2003).	Nee
KRA3	Kraker, de, A.M.J.,	*De Westerschelde, een water zonder weerga. Ontstaansgeschiedenis en kaartbeeld, havens, handel en scheepvaart, verkeer, verdronken dorpen, oorlog en verdedigingswerken, natuur en milieu en andere aspecten van de Westerschelde* (Kloosterzande 2002).	Ja
KUT	Kutzleben, v., K., e.a.	*Minenschiffe 1939-1945. Die geheimnisumwitterten Einsätze des „Mitternachtsgeschwaders"* (Hamburg 2002).	Nee
LER	Lerecouvreux,	*L'Armée Giraud en Hollande, 1939-1940 (Parijs 1949).*	Ja
LIE	Lievaart, C.,	*Bastionstraat Nieuwstraat* (Axel 2018).	Ja
LIT	Lith, van, H.,	*Plotseling een vreselijke knal. Bommen en mijnen treffen neutraal Nederland 1914-1918* (Zaltbommel 2001).	Ja
MAR	Marine Flak-Abteilung,	*Luchtverdediging Breskens-Vlissingen, 4 september t/m 24 september 1944* (z.p. 1944).	Ja
MEN	Stichting Menno van Coehoorn,	*Kustverdediging. Vestingbouwkundige bijdragen 1992* (Den Haag 1992).	Nee
MID	Middlebrook, M., en C. Everitt,	*The Bomber Command War Diaries. An operational reference book 1939-1945* (Leicester 1996).	Ja
NAV	Naval Weapons, Naval Technology and Naval Reunions	*http://www.navweaps.com/Weapons/WNGER_Main.php*	Ja
NCM	Nationaal Comité 4 en 5 mei,	'Sluiskil, monument voor Luitenant Boudry', https://www.4en5mei.nl/oorlogsmonumenten/monumenten_zoeken/oorlogsmonument/2736/sluiskil%2C-monument-voor-luitenant-boudry	Ja
NIE	Nierstrasz, V.E.,	*Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10-19 mei 1940* (Den Haag 1957).	Ja
NIMH	Nederlands Instituut voor Militaire Historie	*De strijd in Zeeland* (Den Haag 2007).	Nee
ONB1	Schrijver onbekend, (uit Gemeentearchief Sluis),	*De strijd om de Isabellasluis en de landing over de Braakman, september en oktober 1944* (z.p. z.d.).	Ja
ONB2	Schrijver onbekend, (uit	*Lijsten van aanwezige Duitse troepen in Zeeuws-Vlaanderen, 1942-1944* (z.p. 1944).	Ja

Afkorting	Auteur	Titel	Relevant
	Gemeentearchief Sluis),		
ONB3	Schrijver onbekend, (uit Gemeentearchief Sluis),	*Lijsten van bombardementen en neergestorte vliegtuigen in West-Zeeuws-Vlaanderen, 1940-1945* (z.p. z.d.).	Ja
ONB4	Schrijver onbekend,	'Verslag van een geallieerde militair (vertaling uit het Engels). De aanval op Hoofdplaat door de soldaten van de Stormont, Dundas en Glengarry Hooglanders', in: *Herdenkingsjaarboek Bevrijding 1944 van de Heemkundige Kring West Zeeuwsch-Vlaanderen* (Oostburg z.j.).	Nee[15]
PAT	Pater, de, B.C. e.a.,	*Grote Atlas van Nederland 1930-1950* (Zierikzee 2005).	Ja
PHI	Phillips, N.,	*Nederland-Canada* (Amsterdam z.d.).	Nee
PLA	Platteeuw, J.L.,	*Vijf woelige jaren 1940-1945. Gebeurtenissen uit de Tweede wereldoorlog van Hoek, Sluiskil, Terneuzen en Zaamslag verzameld en bewerkt* (Terneuzen 1983).	Ja
POL	Polderman, T. en J.W. Antheunisse,	*Bevrijd, maar... Zeeuwen over de keerzijde van de bevrijding* (Vlissingen 2004).	Ja
PRO	Provoost, J.J.,	*Vuur op het platteland. Biervliet september-oktober 1944* (Breskens 1998).	Ja
RED	Redactie PZC	*De Slag om de Schelde. Geallieerden bevrijden Zeeland, september – november 1944* (Raamsdonksveer 2009).	Ja
SAB	Sabben, van, F.,	*Zeeland in bewogen dagen. 2e deel. 1940-1945* (Middelburg 1945)	Nee
SAK1	Sakkers, H., en J.N. Houterman,	*Atlantikwall in Zeeland en Vlaanderen gedurende opbouw en strijd, 1942-1944* (Middelburg 2000).	Ja
SAK2	Sakkers, H., en J. den Hollander,	*Het verhaal van een paal. Mijnengevaar in de Westerschelde. Mijnenuitkijkdienst (MUD) in de Koude Oorlog 1949-1974* (Meliskerke 2002),	Nee
SGLO	Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945,	*http://www.studiegroepluchtoorlog.nl/*	Ja
SHO1	Shores, C.,	*2nd Tactical Air Force* (Reading 1970).	Nee
SHO2	Shores, C. en C. Thomas,	*2nd Tactical Air Force. Volume One. Spartan to Normandy. June 1943 to June 1944* (Hersham 2004).	Nee
SHO3	Shores, C. en C. Thomas,	*2nd Tactical Air Force. Volume Two. Breakout to Bodenplatte. July 1944 to January 1945* (Hersham 2005).	Ja
SHO4	Shores, C. en C. Thomas,	*2nd Tactical Air Force. Volume Three. From Rhine to Victory. January to May 1945* (Hersham 2006).	Nee
SHO5	Shores, C. en C. Thomas,	*2nd Tactical Air Force. Volume Four. Squadrons, Camouflage and Markings, Weapons and Tactics. 1943*-1945 (Hersham 2008).	Nee
SLA	Slager, K.,	*Verjaagd en water. Evacuatie- en vluchtelingenverhalen van Zeeuwen* (Vlissingen 2013).	Ja
SPO	Sponselee, G.,	*De Tweede Wereldoorlog in Oost-Zeeuws-Vlaanderen* (Ljubljana 1994).	Ja
STO	Stockman, P. en P. Everaers,	*'Versterckt Zeeland'* (Middelburg 2000).	Ja
VAP	Vereniging "Axel-Polen",	*Axel. Oorlog en bevrijding* (Axel 1984).	Ja
VER	Verbeek, J.R.,	*Kustversterkingen 1900-1940. De planning, constructie en bewapening van Nederlandse kustforten en batterijen* (Haarlem 1989).	Ja
VIJ1	Vijver, van de, H.A.M.,	*De oorlog te Biervliet, begin en einde, 1940 en 1944* (Biervliet 1978).	Ja

15 Betreft een korte vertaling van de War Dairy van een Canadese militair, zie WAR.

Afkorting	Auteur	Titel	Relevant
VIJ2	Vijver, van de, H.A.M.,	'De landing der Canadezen onder Biervliet', in: *Herdenkingsjaarboek Bevrijding 1944 van de Heemkundige Kring West Zeeuwsch-Vlaanderen* (Oostburg z.j.).	Ja
VIS	Visser, T. en A. Visser,	*Zeeland in de oorlog 1940-1945* (Middelburg 1985).	Nee
VOO	Vooren, van, G.,	*Oorlog 1944 West-Zeeuws-Vlaanderen. De gewone mens in beeld* (Ljubljana 1994).	Ja
VRI	Vriend, de, M. en E. de Vriend,	*Scheepsbergers in actie op de Westerschelde. Bergingsbedrijf Van Den Akker* (Goes 1998).	Nee
WAA	Waal, de, F.P.,	*Hontenisse. Hoe het werd bevrijd* (Kloosterzande z.j.)	Nee
WAR	War Diary,	*War Diary; Stormont Dundes + Glengarry Highlanders Canadian Army, 6 oktober 1944 t/m 4 november 1944, omgeving Hoofdplaat-Groede-Breskens-Knokke* (z.p. 1944).	Ja
WEI1	Weiβ, H.,	*Luftkrieg über Holland 10-15 Mai 1940 1* (niet-gepubliceerd manuscript).	Ja
WEI2	Weiβ, H.,	*Luftkrieg über Holland 10-15 Mai 1940 2* (niet-gepubliceerd manuscript).	Ja
WTV	Wings to Victory,	*https://db.wingstovictory.nl/database.php*	Ja
ZEE1	Zeeland 1914-1918,	'De Gotha GIV 602/16 neergestort bij Sas van Gent op 28-9-1917.', *https://www.zeeland1914-1918.nl/plaatsen-in-zeeuws-vlaanderen/sas-van-gent/*	Ja
ZEE2	Zeeland 1914-1918,	'Axel', *https://www.zeeland1914-1918.nl/plaatsen-in-zeeuws-vlaanderen/axel/*	Ja
ZUE	Zuehlke, M.,	*The Canadian Military Atlas. The Nation's Battlefields from the French and Indian Wars to Kosovo* (Vancouver 2001).	Nee
ZWA 1&2	Zwanenburg, G.J.,	*En Nooit was het Stil. Kroniek van een Luchtoorlog* (2 dln. & supplement; Oldemarkt).	Ja

Tabel 20: Verwijzing literatuur.

In de onderstaande tabellen wordt per periode de gebeurtenissen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied weergegeven.

Eerste Wereldoorlog 1914-1918

Gedurende de tweede helft van de 19e eeuw en begin van de 20e eeuw liepen de spanningen op in Europa. De grote mogendheden waren verdeeld in twee machtsblokken. Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland vormden de Triple Entente, terwijl het Duitse Rijk, Oostenrijk-Hongarije en Italië[16] de Centrale Mogendheden vormden. Als gevolg van de moord op de Oostenrijks-Hongaarse kroonprins Franz Ferdinand op 28 juni 1914 in Sarajevo brak oorlog uit tussen de twee machtsblokken. De slagvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog lagen buiten Nederland, maar in Zeeland vonden toch verschillende oorlogshandelingen plaats. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1914	Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog beschikte het Nederlandse leger aan de Schelde slechts over het fort Ellewoutsdijk en de kustbatterij Terneuzen, beide bewapend met twee kanonnen van 24 cm ijzer.	VER	57
5 juni 1915	Op 5 Juni 1915 kwam er bij Axel een Engels vliegtuig na een noodlanding terecht op een weiland. Het ging om de BE2c 1677 met een motor type Renault van 70 pk van 8 Sqn RFC , met aan boord Captain Ladyson en Lt. Morel. Vliegtuig werd LA24 in de Nederlandse luchtmacht, afgeschreven op 24/5/1917 na een crash.	ZEE2	-

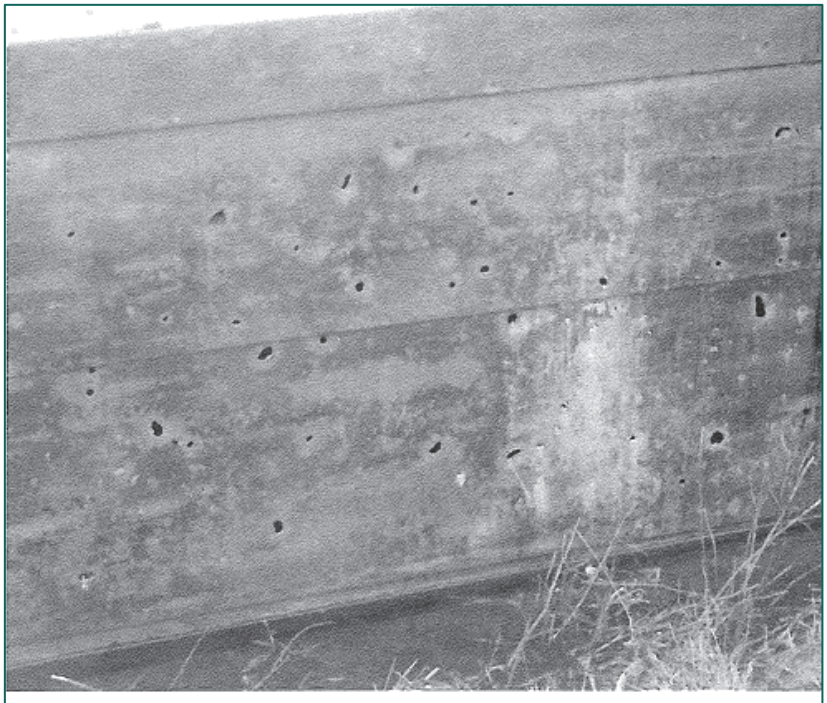
16 Vanaf 1915 sloot Italië zich aan bij de Triple Entente.

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 		
3 juli 1915	Soms staken de inzittenden van toestellen hun vliegtuig in brand. Op 3 juli 1915 moest een Franse vliegmachine, bemand door twee Engelsen, wegens motorstoring omstreeks 12.30 uur bij Westdorpe landen. Het was boven Gent geraakt door Duits afweergeschut. Omdat de inzittenden dachten dat zij zich op Belgisch grondgebied bevonden staken zij het toestel in brand. Enkele weken later gebeurde iets soortgelijks in de Van Wuijckhuijsepolder bij Philippine. Daar ging een Engels vliegtuig in vlammen op. Onder het voorwendsel een sigaret te willen aansteken hadden de twee bemanningsleden een koewachter lucifers ontfutseld.	BAU2	197
18 augustus 1917	In de avond van diezelfde 18e augustus 1917 wordt de Belgische grensplaats Selzaete – vlakbij Sas van Gent – aangevallen door vliegtuigen van de Entente. Bewoners aan de Nederlandse kant horen 'een hevige knal, vermoedelijk van een bom die men liet vallen. Vele slagen volgden'. Er ontspint zich boven België een hevig vuurgevecht, waarbij zeker één vliegtuig boven Nederlands grondgebied komt. 'De vliegmachine kwam toen boven Sas van Gent en verdween in noordelijke richting, maar kwam met een boog door het noordoosten en oosten weer aan de Belgische grens. Terwijl zij deze boog beschreef, liet zij iets vallen, wat te zien was aan een lichtflikkering, gevolgd door een knal', melden de militairen van het plaatselijke detachement. 'Toen zij ongeveer boven onze wacht was aan de Stuyver, dus aan de grens van het kanaal, opende zij plotseling het vuur uit een mitrailleur, waarop is ons niet bekend. De wachtcommandant aan de Stuyver meende nog meer vliegtuigen te horen, dus de mogelijkheid bestaat dat er gevuurd werd op deze andere vliegtuigen. Overal zag en hoorde men de kogels neervallen en dit niet alleen, maar ook zijn er scherven van shrapnells of iets dergelijks neergekomen en hebben materiële schade aangericht aan de	LIT	126-127

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	blauwselfabriek en de glasfabriek alhier en op het stationsemplacement. De wacht aan de Stuyver heeft hevig gevuurd op de vliegmachines, daar zij verlicht werden door de Duitse zoekdichten. Ongeveer middernacht is de machine verdwenen....' Door de duisternis kunnen Nederlandse soldaten niet zien wat er nu precies is gebeurd, maar hun melding van de doelwitten is juist. De aangerichte schade is overigens maar gering. De 'Nouvelle Société des Glaceries Néerlandaises', fabriek van spiegelglas, glazen voorwerpen en chemische producten in Sas van Gent, laat weten dat een telefoonverbinding en twee elektrische leidingen zijn beschadigd, waarvan de kosten op twintig gulden zijn geraamd. De vraag blijft nog altijd of de knal die aanvankelijk is gehoord van een bom of van iets anders was. Uiteraard zoeken militairen en burgers naar scherven. Ze worden opgestuurd naar de Artillerie-Inrichtingen in Hembrug en daar komen de deskundigen tot de conclusie dat de scherven hoogstwaarschijnlijk niet van een bom zijn, maar van een kleine brisantgranaat uit een vliegtuigkanon met een kaliber van 3,7 centimeter. Om helemaal zeker te zijn, willen de experts weten of er bomtrechters zijn gevonden en of de scherven daaruit afkomstig zijn. Niemand heeft bomkraters gezien, zodat het inderdaad een vliegtuiggranaat geweest moet zijn. Overigens zou dit voor eventuele slachtoffers natuurlijk weinig uitgemaakt hebben...		
21 augustus 1917	Op 21 augustus 1917 kwam in de blauwselfabriek in Sas van Gent een stuk van een granaatkartets neer. Een jongen raakte door glasscherven gewond. Op het stationsterrein werd een diep gat in de grond geslagen en een kolenwagen werd doorboord. In de glasfabriek waren verschillende kabels vernield.	BAU2	211
28 september 1917	Een Duitse Gotha G IV bommenwerper stortte, met bommen aan boord, op 28 september 1917 neer bij Sas van Gent. Het toestel was na een nachtelijke aanval op Londen tijdens de terugvlucht aangevallen door een Engelse bommenwerper. Na een steile duikvlucht kwam de aangeschoten Gotha G IV terecht in een weiland achter de toenmalige suikerfabriek. Gelukkig ontploften de bommen niet. Het toestel was evenwel zo zwaar beschadigd dat enkel sloop restte. De twee 260 pk Mercedesmotoren waren echter nog bruikbaar, evenals de bommen. Van de drie bemanningsleden raakten er twee gewond. 	BAU2	202
	Bij Sas van Gent verongelukte op 28 september 1917 de Duitse Gotha IV-bommenwerper nr. 602/16. Slechts één motor was nog bruikbaar, deze werd ingebouwd in een geïnterneerde Duitse Albatros C10 jager.	LIT	35

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Op 28 September 1917 kwam voor Sas van Gent de Eerste Wereldoorlog heel dichtbij. Een Gotha bommenwerper type GIV met kenteken 602/16 kwam neer juist achter de suikerfabrieken in de akkers aldaar. Volgens ooggetuigen die ik terugvond in oude kranten in het archief in Terneuzen, was die ochtend een lawaai te horen van jewelste. In de verte zagen de mensen een vliegtuig laag aan komen vliegen en miste hierbij op een haar na de boomtoppen. Na een korte zweefvlucht kwam het vliegtuig nogal hard op de grond terecht zoals ook terug is te zien op de bekende foto's. Wonderwel overleefden alle drie de inzittenden de landing zonder zeer zware verwondingen. Het vliegtuig was evengoed totaal vernield. Er zijn twee theorieën omtrent de reden van neerstorten. De eerste theorie gaat ervanuit dat het toestel is neergeschoten. De Gotha GIV 602/16 was op de terugweg van een nachtelijk bombardement op Londen tezamen met enkele andere Gotha's GIV. Velen van hen hebben hun doel nooit bereikt en keerde terug met hun bommen nog aan boord enkele andere hebben op de terugweg hun lading gedropt op Essex en Kent. Onze Gotha GIV had dus nog zijn lading aan boord en heeft die nacht niks kunnen uit richten. Bovenop het feit dat zijn missie dus eigenlijk mislukt was had hij de pech om die ochtend onderweg neergehaald te worden door een Britse bommenwerper van het type Handley Page. Zover bekend is was dit de enige keer dat een Gotha GIV is neergehaald door een Handley Page, aangezien dit eigenlijk de Britse tegenhanger was van dit type bommenwerper. Het ging om de Handley Page no 3134 bemand door eerste-luitenant Gibbs en vier bemanningsleden respectievelijk Kille, Langstone, Spencer en Conley van 7A squadron. Volgens de logboeken vloog de Handley Page op nog geen 30 meter van de Gotha GIV en vuurde vijf trommels met mitrailleurkogels af op de onfortuinlijke Gotha GIV die daarna in een steile duikvlucht zwaar rokend naar beneden ging. Om vervolgens uit het zicht van de Britse bemanning te verdwijnen en uiteindelijk terecht kwam bij Sas van Gent net achter de toenmalige suikerunie in een weiland. Volgens de tweede theorie kwam het toestel zonder brandstof te zitten. Nu was het toestel voor het grootste deel vernield. Het enige wat nog bruikbaar was waren de motoren en de bommen die aan boord waren. De resten van het wrak werden geborgen onder leiding van de Luitenant-vlieger Wallast, de commandant van de Luchtvaartafdeling (LVA te Vlissingen) en de sergeant-vliegtuigmaker H.A. Boevink.	ZEE1	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
7/8 november 1917	Even bleef het rustig in Zeeuws-Vlaanderen, maar na een intermezzo van ruim een maand vielen er toch weer bommen; begin november 1917 tijdens de bietencampagne. De twee suikerfabrieken in Sas van Gent: de N.V. Beetwortelfabriek-Suikerfabriek Sas van Gent, in de volksmond ook wel de Malotaux genoemd naar de eigenaar, en de N.V. Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek, draaiden op volle toeren. Het werk ging dag en nacht door. Met paard en wagen, per schip en met de stoomtram werden voortdurend bieten aangevoerd. Tijdens de nachtelijke uren waren de bedrijven helder verlicht. Er moest immers gewerkt worden. Op 8 november omstreeks 3.15 uur naderde een vliegtuig uit westelijke richting. Plots hoorden de arbeiders die op het fabrieksterrein van Malotaux aan het werk waren twee vreselijke knallen. Het bleek om bommen te gaan. De eerste was terechtgekomen op de oostelijke oever van de westelijke arm van het kanaal Gen-Terneuzen, juist tegenover het 'luchtspoor' van de suikerfabriek. Met dit transportsysteem werden de bieten uit de schepen gelost en werd pulp geladen. Drie arbeiders die er aan het werk waren liepen door rondvliegende scherven lichte verwondingen op aan het been. Van enkele houten noodwoningen waarin Belgische vluchtelingen huisden, sneuvelden de ruiten. Ook binnenshuis was een en ander stuk. Balken en palen van Rijkswaterstaat raakten beschadigd evenals een partij stenen en dakpannen. Een binnenvaartschip liep lichte schade op. Een tweede projectiel viel op de glooiing van de dijk aan de overkant van de oostelijke kanaalarm. Daar lagen een tiental binnenvaartschepen afgemeerd. Verscheidene schepen raakten min of meer ernstig beschadigd. Vooral de Rijnvaart 1 werd getroffen. Dit schip werd aan één kant doorzeefd met scherven en onder de waterlijn werden drie gaten geslagen. Er moest de hele nacht worden gepompt om het schip drijvende te houden. Aan wal was er wat schade aan een woning, een militaire barak en aan een gebouw van de N.V. Nederlandsche Vlasindustrie 'Canisvliet'. De inwoners van Sas van Gent die massaal waren uitgelopen, renden toen ze het geluid van weer een vliegtuig opvingen, terug in hun huizen, maar er gebeurde niets. Het toestel verwijderde zich, het geluid stierf weg. De detachementscommandant van Sas van Gent liet onmiddellijk het getroffen gebied afgrendelen. Soldaten kregen opdracht scherven te verzamelen. Diezelfde nacht, ongeveer een half uur nadat de bommen op Sas van Gent waren gevallen, hoorden inwoners van Axel een vliegtuig passeren. Een tiental minuten later keerde het toestel terug, waarna een hevige knal volgde. Er was een bom op het terrein van de gasfabriek geworpen. Rondvliegende scherven beschadigden de gashouder. Het waterreservoir scheurde en liep leeg. Er ontsnapte ook gas. De woning van de directeur van de gasfabriek werd eveneens getroffen. Van een aantal arbeiderswoningen in de omgeving werden alle dakpannen weggeblazen en er sneuvelden heel wat ruiten. Twee mensen raakten gewond. Een vrouw die uit een dakvenster had staan kijken naar het terugkerende toestel verloor twee vingers en haar moeder raakte aan haar keel gewond door een scherf. Ondertussen schoten Nederlandse militairen op het rondcirkelende vliegtuig dat vervolgens in zuidwestelijke richting verdween. Kort daarop werden nog twee explosies gehoord. Later bleek dat er ook nog een bom op het Belgische deel van het dorp Overslag was gevallen. Direct na de aanval werd de levering van gas gestaakt. Een bode met ratel werd het stadje ingestuurd om de inwoners te waarschuwen dat ze hun gaskranen moesten sluiten. De gashouder zou zo snel mogelijk worden gerepareerd.	BAU2	217-219

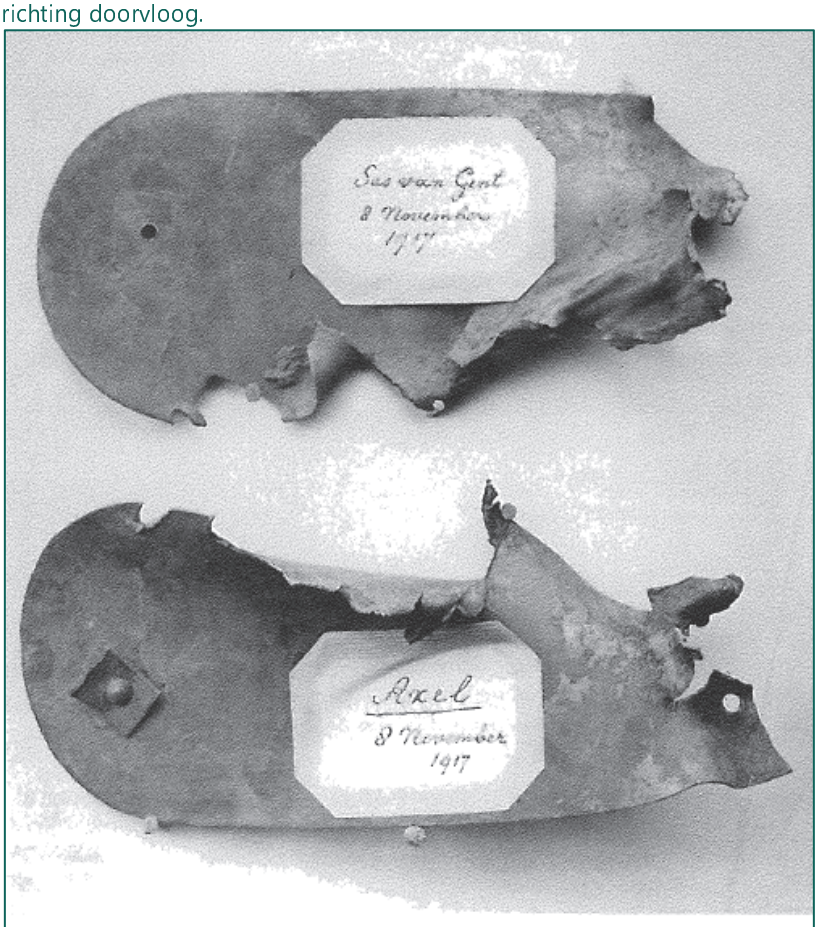
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Militairen waren een zoekactie naar scherven gestart. Zowel in Axel als in Sas van Gent kenden ze succes. De gevonden scherven lieten maar één conclusie toe, de bommen waren Engels. Hoogstwaarschijnlijk waren ze afgeworpen door een en hetzelfde toestel.		
	Het wordt herfst, in het gebied is de suikerbietencampagne in volle gang. De N.V Beetwortelfabriek-Suikerfabriek Sas van Gent, in de volksmond ook wel Malotaux genoemd (naar de eigenaar), en de N.V Eerste Nederlandsche Coöperatieve Suikerfabriek, draaien dag en nacht door. Met karren en per stoomtram wordt een onophoudelijke stroom bieten aangevoerd. Tijdens de duistere uren worden de bedrijven helder verlicht. In de nacht van 7 op 8 november 1917, 's ochtends om ongeveer kwart over drie, nadert uit het westen een vliegtuig. Het koerst op zo'n achthonderd tot duizend meter en daalt dan, kennelijk aangetrokken door het licht van de suikerfabrieken, tot circa vijfhonderd meter hoogte. Terwijl het in oostelijke richting doorvliegt, vallen er twee bommen. Op het fabrieksterrein van Malotaux is op dat moment een zestigtal arbeiders aan het werk. Het eerste projectiel komt terecht op de oostelijke oever van de westelijke arm van het Kanaal Gent-Terneuzen, juist tegenover het bovengrondse transportsysteem van de suikerfabriek. Met dit 'luchtspoor' worden suikerbieten uit de schepen gelost en pulp geladen. Wonder boven wonder vallen er geen doden. Drie werknemers die op het 'luchtspoor' staan, A. van den Bulck, G. van den Bulck uit Terneuzen en Camille Descamps uit Sas van Gent, lopen lichte beenverwondingen op door rondvliegende scherven. Van enkele houten noodwoningen voor vluchtelingen in de nabijheid breken ruiten en er is schade aan de inventaris. Ook worden balken en palen van Rijkswaterstaat beschadigd. Tenslotte zijn er dakpannen en stenen gebroken, die in de buurt waren opgeslagen. Voor de wal in het kanaal ligt het schip 'Margaretha Maria' van schipper/eigenaar J. de Rooy uit Terneuzen. Door de explosie zijn enige patrijspoorten gesprongen en verder is er nog wat lichte schade aangericht. De opvarenden komen met de schrik vrij. *De zijwand van de Rijnwaart 1 te Sas van Gent zat na de bominslag vol scherfgaten. (Collectie Sarneel)* De tweede bom valt op de glooiing van de dijk, aan de overkant van de oostelijke kanaalarm, waar een tiental binnenvaartschepen is afgemeerd. Het zijn rijnaken,	LIT	145-154

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	die leeg uit België kwamen en nu wachten op een sleepboot om verder te gaan. De explosie beschadigt verscheidene binnenvaartschepen min of meer ernstig. De 'Rijnvaart 1' van schipper C.A. Strijp is aan een kant doorzeefd met scherven. Er zijn drie gaten onder de waterlijn geslagen, zodat de hele verdere nacht gepompt moet worden, om het vaartuig drijvende te houden. In de roef waar het gezin slaapt, is bijna alles vernield, maar niemand wordt gewond. Ook de schepen 'Willem van Driel 54' met schipper J. Willemsen en de 'Successeur' van schipper M. Hompes zijn beschadigd. Het gaat daarbij om kapotte ruiten, meubilair en enkele onderdelen van het schip zelf. Op de vaste wal is er nog wat glasschade aan het huis van een weduwe, mevrouw J. de Roeck, aan een militaire barak en aan een gebouw van de N.V. Nederlandsche Vlasindustrie 'Canisvliet'. Het vliegtuig keert met een grote boog terug en vliegt nogmaals over Sas van Gent. De bevolking, die massaal is uitgelopen, vlucht terug in de huizen. Maar er gebeurt niets, het toestel verdwijnt en het geluid sterft weg in de verte. De detachementscommandant van Sas van Gent laat het hele gebied direct afgrendelen. De soldaten krijgen de opdracht scherven te verzamelen...'. Diezelfde nacht, een halfuurtje nadat de bommen op Sas van Gent zijn gevallen, horen ook de bewoners van Axel een vliegtuig boven hun gemeente rondcirkelen. Fotograaf P.J. Schelleman (38) uit de Nieuwstraat in Axel wordt er wakker van en verklaart: 'Ik hoorde hem goed. Hij ging recht over mijn huis, doch ik zag hem niet, daar er juist een wolk voor de maan was. 't Geronk verwijderde zich en ik ging weer naar bed. Ongeveer tien minuten later kwam de vliegmachine terug. Ik ging weer uit bed en keek uit het raam. Ik zag hem toen duidelijk. Hij vloog boven de gasfabriek. Ik zag plotseling aan weerskanten van de machine licht, of mogelijk het blinken van koperen voorwerpen. Ik riep tegen mijn vrouw: 'Ze gooien bommen': Nauwelijks had ik die woorden gezegd of er volgde een hevige knal. Naar mijn mening heeft de vlieger gezocht naar een doel. Na het gooien der bom is hij nog een maal boven de fabriek rondgevlogen en is daarna verdwenen. Na het gooien van de bom heb ik horen schieten, daarvoor echter niet.' De bom slaat in op het terrein van de gasfabriek, tussen de openbare weg en de gashouder. Deze loopt schade op door rondvliegende scherven. Het waterreservoir loopt leeg en er ontsnapt ook gas. Daarnaast wordt de woning van directeur K.A. Wiechmann getroffen en 'van enige arbeiderswoningen in de buurt waren alle pannen losgeslagen', aldus de Axelsche Courant. Talloze ruiten sneuvelen. Er vallen twee gewonden. 'Het waren de vrouw van B. de Jonghe en haar gehuwde dochter, de vrouw van E. Caessens. Eerstgenoemde had een gat in de keel, terwijl van de andere twee vingers waren weggeslagen. Vooral vrouw de Jonghe had het erg benauwd en hoewel men nu niet direct voor haar leven vreest, is toch te voorzien dat het mens geruime tijd verhinderd zal zijn haren dagelijkse bezigheden te verrichten. Een man stond in het deurgat terwijl hij de bom zag vallen. Nauwelijks is hij aan een ongeluk ontkomen, want links van hem sloeg een stuk ijzer in het deurkozijn. Ook twee kinderen van de Directeur der gasfabriek, den heer Wiechmann, waren in groot gevaar. Terwijl ze nog rustig lagen te slapen, vloog een stuk ijzer 10 cm boven het ledikant in het houtwerk van hun slaapkamertje.' De journalist vervolgt: 'Samen met zijn vrouw staat hij voor het dakraam te kijken naar het vliegtuig. Het vliegtuig vloog eerst een tijdje rond. Plotseling liet de machine een bom vallen. Ze was toen naar ik schat, een paar honderd meter boven de fabriek. De pannen vlogen van het dak. Ik hoorde mijn vrouw roepen "Ik ben twee vingers kwijt". Wat er verder gebeurde weet ik niet meer', aldus zijn getuigenverklaring. Het schieten dat fotograaf Schelleman hoort, komt van Nederlandse militairen. Als het buitenlandse toestel na de aanval nog een keer		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

rondcirkelt, openen zij hierop het vuur. Het is nu immers onmiskenbaar een vreemd vliegtuig gebleken. De schoten hebben echter geen effect en de buitenlandse machine verdwijnt in zuidwestelijke richting naar België. Kort daarop hoort men in Axel nog twee explosies en later wordt bekend dat er op het Belgische deel van het dorp Overslag ook een bom is gevallen. Er gaan zelfs geruchten dat er een terechtkwam in de buurt van Hulst, maar dat klopt achteraf niet.

In Sas van Gent en Axel starten zoekacties naar scherven. Beide hebben succes. In Axel vinden de militairen onder meer een scherf met het cijfer 2 erop, in Sas van Gent komt er een boven water met het getal 12. De stukken gaan voor onderzoek naar de Generale Staf in Den Haag en vervolgens naar de Artillerie-Inrichtingen in Hembrug. In een brief aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken wijst generaal Snijders al op de treffende gelijkenis – tot in details – van de bomscherven uit Zierikzee en die uit Sas van Gent en Axel. Ook de verf komt volkomen overeen. Zonder twijfel zijn de bommen Brits, aldus Snijders. Bovendien gelooft hij dat ze uit hetzelfde vliegtuig kwamen. Toen de explosieven op Sas van Gent gegooid waren, verdween de vlieger in oostelijke richting en ongeveer een half uur later viel de bom op Axel uit een toestel dat uit het westen kwam en in zuidwestelijke richting doorvloog.

Gevonden onderdelen van bommen die in november 1917 op Sas van Gent en Axel vielen; aan de hand van de scherven werd vastgesteld dat de bommen van Britse oorsprong waren. (Archief Generale Staf 1914-1940, Algemeen Rijksarchief)

Pas in 1919 erkent Engeland dat het toch niet uitgesloten geacht moet worden dat een van zijn vliegtuigen in de fout was gegaan. Ook de financiële verantwoordelijkheid wordt aanvaard.

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Foto genomen op 8 november 1917 in Axel. Het betreft de woningen naast de gasfabriek die toen in Axel stond. De schade was aanzienlijk. In 1919 heeft de Engelse regering toegegeven verantwoordelijk te zijn voor dit (mis)bombardement. Hieronder het relaas zoals het in de krant stond vermeld. Hedenmorgen om ongeveer half vier heeft een vliegtuig van onbekende nationaliteit een bom geworpen op tien meter afstand van de gasfabriek te Axel. Het waterreservoir werd dusdanig beschadigd, dat het onbruikbaar is, zodat de gastoevoer is afgesneden. Het huis van de directeur van de fabriek werd ook beschadigd. Door scherven zijn twee vrouwen niet levensgevaarlijk gewond. Het vliegtuig, dat hevig beschoten werd, verdween naar het zuidwesten. Omstreeks dezelfde tijd zijn ook twee bommen geworpen op Sas van Gent, nabij de suikerfabriek van de heer Malotaux. Een in het kanaal liggend Rijnschip werd beschadigd, en drie werklieden van de suikerfabriek zijn door scherven gewond. Van andere zijde wordt ons gemeld: De waterketel van de gasfabriek te Axel is door de bom gesprongen; het water bruiste eruit. Behalve aan de fabriek werd grote schade aangericht aan de woning van de directeur en aan een twaalftal andere gebouwen, waarvan de daken wegsloegen. Het aantal gebroken ruiten is zeer groot. Een bejaarde vrouw, die in haar woning te bed lag, werd ernstig aan de keel gewond; een scherf van de bom was door een buiten- en een binnenmuur heengeslagen. Van een 30- jarige vrouw, die uit een venster keek, werden drie vingers afgeslagen. Na eerst te zijn weggevlogen, kwam het vliegtuig even later weer boven Axel; het werd toen door militairen hevig onder vuur genomen, waarop het voorgoed verdween. De opschudding en de schrik in het plaatsje waren zeer groot.	ZEE2	-
5/6 december 1917	Op 6 december omstreeks 3.30 uur kreeg Sas van Gent te maken met een nieuwe bomaanval. Uit een onbekend vliegtuig werden twee bommen geworpen. Ze kwamen in een akker terecht bij de boerderij van J. Ramondt even ten noorden van de coöperatieve suikerfabriek. Schade was er niet. Ook nu wezen de verzamelde scherven uit dat de bommen Engels waren.	BAU2	220-221
	Sas van Gent blijft niet gespaard voor verder geweld. In de nacht na Sinterklaasavond laten, rond half vier, onbekende vliegtuigen twee bommen vallen in de omgeving van de helverlichte Coöperatieve Suikerfabriek. Ze komen terecht bij de boerderij van J. Ramondt. Ooggetuigen zien later nog een luchtgevecht ter hoogte van de grens. Schade is er nauwelijks, maar de onrust in	LIT	154-155

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	de gemeente neemt toe, nu zelfs de felle verlichting met de Nederlandse kleuren op de suikerfabrieken geen garantie voor veiligheid biedt. Het wordt bijna eentonig, maar onderzoek van de scherven wijst uit dat het weer Britse bommen waren. Ook het antwoord uit Londen op het Nederlandse verzoek om een onderzoek klinkt niet onbekend: de kwestie is onderzocht door de marine en de militaire autoriteiten. Van de Marine Luchtvaartdienst bevond zich op dat moment geen enkele toestel in de lucht. De militaire vliegtuigen waren allemaal om kwart voor vier terug, en een toestel dat later op zijn basis landde had geen bommen gegooid. De afstand tussen Sas van Gent en het Engelse vliegveld bedraagt honderdtwintig kilometer. Ergo, het kan nooit een Brits toestel zijn geweest dat de bommen bij Sas van Gent heeft geworpen. De Engelse regering verandert niet meer van mening.		
18 december 1917	Op 18 december 1917 omstreeks 23.30 uur werden wederom bij Sas van Gent vier bommen uit een vliegtuig geworpen. Twee kwamen terecht bij de groentedrogerij 'Canisvliet', één bij de Malotaux en één bij de andere suikerfabriek. Er vielen geen slachtoffers en de schade bleef beperkt tot wat ruiten en lampen.	BAU2	221
	Rond half twaalf 's avonds, op 18 december 1917, gaat het weer mis. Een onbekend vliegtuig gooit vier bommen; twee komen terecht op ongeveer driehonderd meter van de N.V Beetwortelfabriek – Suikerfabriek Sas van Gent (Malotaux), een valt op ongeveer tweehonderd meter van de Coöperatieve Suikerfabriek en de laatste op circa honderdvijftig meter van de Vlasserij en groentedrogerij Canisvlier. 'De beide suikerfabrieken en de vlasserij baadden in een zee van elektrisch licht, terwijl op de beide suikerfabrieken de nationale kleuren helder verlicht de nationaliteit aanduidden', schrijft burgemeester Hoefnagels aan de Commissaris van de Koningin in Middelburg. 'Hier kon volgens mijn oordeel geen vergissing meer in het spel zijn.' Er vallen geen slachtoffers en de schade is gering omdat de bommen niet op gebouwen terechtkomen. Alleen wat ruiten en lampen in de buurt sneuvelen. Maar het antwoord luidt dat van de Marine Luchtvaartdienst geen enkel toestel dat eventueel in aanmerking zou komen in de lucht was, hoewel de RNAS, volgens de rapporten, die nacht wel een bomaanval deed op de fabriek van machines en spoorwegmaterieel La Brugeoise in Brugge. Bommenwerpers van het Royal Flying Corps voerden op 18 december een aanval uit op het vliegveld van St. Denis Westrem (bij Gent), dat op ongeveer vierentwintig kilometer afstand van Sas van Gent ligt. Bovendien is St. Denis Westrem geregeld doelwit en dus bekend bij de Britse piloten. Dit maakt het nog onwaarschijnlijker dat zij de bommen op Sas van Gent hadden gegooid, aldus het Foreign Office in Londen. Onze minister Loudon heeft zijn twijfels. Het lijkt hem helemaal niet onmogelijk dat een vliegtuig 's nachts vierentwintig kilometer uit de koers raakt. Bovendien blijkt hem niet uit het Britse antwoord dat alle vliegers die aan de actie meededen er al meer keren waren geweest en dus bekend waren met het doel. Maar in dit geval blijft Londen – ook later – op zijn standpunt staan.	LIT	156
1918	Naarmate de oorlog voortgaat en de (Britse) schendingen van het Nederlandse luchtruim toenemen, stellen de Duitsers hun luchtafweergeschut dichter bij de Nederlandse grens op. Het gevaar van vallende scherven en blindgangers groeit. Het is bepaald geen denkbeeldig risico, want geregeld komen er meldingen over het neerkomen van Duitse granaatsplinters en projectielen op Nederlands grondgebied.	LIT	207
16 februari 1918	De eerste bommen die in 1918 op Nederlands grondgebied terechtkwamen werden op zaterdagavond 16 februari door een onbekend toestel uitgeworpen nabij de buurtschap Mauritsfort in de gemeente Hoek. De bommen, zes in totaal, vielen langs het pas aangelegde spoor van de lijn Terneuzen-Philippine van de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg Maatschappij ter hoogte van de boerderij van J. de Feijter. De bommen, drie ten westen en drie ten oosten van het spoor, lagen in	BAU2	222-223

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	een rechte lijn en nauwelijks 100 meter uit elkaar. Het vliegtuig zou nog een bom uitwerpen, in de Koudepolder in een weiland van C. Dieleman. De kracht van de bommen was niet groot. De kraters waren gemiddeld 75 centimeter breed en ternauwernood een halve meter diep. Een nabijgelegen huisje had geen enkele schade opgelopen. De verzamelde scherven bleken Engels te zijn,		
	De eerste bommen die in 1918 neerkomen op Nederland, vallen op zaterdag 16 februari. Het is een maanlichte avond en er is veel activiteit in de lucht. Ook in de Zeeuwse hoofdstad Middelburg is dat goed te volgen: 'Tussen acht uur en half negen vliegt een eskader blijkbaar langs de grens boven België, wat de gewone vuurwerkvertoning tevoorschijn roept. Over een grote breedte aan den horizon schitteren in de lucht de springende kartetsen en stijgen de lichtringen naar boven als een fontein van vonken', aldus een verslaggever van de Middelburgsche Courant van 18 februari. Wat hij op dat moment nog niet weer is dat vanuit het zuidoosten een vliegtuig boven Zeeuws-Vlaanderen terecht is gekomen. Het vliegt laag en laat kwart voor negen op de buurt Mauritsfort in de gemeente Hoek zes bommen vallen. Ze komen neer in de omgeving van de boerderij van landbouwer J.D. Defeyter. Er zijn geen doden of gewonden en de schade blijkt later veel kleiner dan aanvankelijk wordt gedacht. Slechts drie telefoonpalen gaan om. Drie bommen slaan in ten oosten en drie ten westen van de – nog niet eens officieel geopende – stoomtramlijn Terneuzen-Philippine van de Zeeuwsch-Vlaamsche Tramweg Maatschappij. Ze liggen in een rechte lijn en nauwelijks honderd meter uit elkaar. Daarna verdwijnt het toestel in noordwestelijke richting om in een weiland van landbouwer E. Dieleman in de Koudepolder nog een bom te gooien. Her zijn maar lichte projectielen, ze maken gaten met een diepte van zo'n vijftig centimeter en een doorsnede van driekwart meter. Veel kracht hebben ze niet, want van een naburig huisje vliegt alleen de achterdeur open. Dat is alles. In Hoek heerst in het begin ongeloof. De bevolking kan zich niet voorstellen dat er zo dicht bij het dorp bommen zijn gevallen. 'Het valt op dat ze weer gegooid zijn bij een goed verlichte weg', commentarieert de Middelburgsche Courant. 'Krachtige lampen, niet van boven afgedekt, waren van grote afstand zichtbaar. Na het vallen van de bommen werd de verlichting gedoofd.' Militairen nemen scherven in beslag, de oorsprong is Brits. Te IJzendijke worden twee zware ontploffingen gehoord. Volgens ooggetuigen staan de huizen te schudden. Een ogenblik later komen vanuit het zuidoosten drie vliegtuigen over, die vervolgens in zuidwestelijke richting verdwijnen. Bomkraters worden niet gevonden en of de slagen iets met Hoek te maken hebben is de vraag.	LIT	207-208
20/21 mei 1918	Op 20 mei omstreeks 23.30 uur werden zeven bommen afgeworpen bij het buurtschap Staak bij Sas van Gent. Vier kwamen op Belgisch grondgebied terecht. De overige drie vielen in een klaverveld aan de Nederlandse kant van de grens. De schade was te verwaarlozen. Diezelfde nacht, omstreeks 1.30 uur, waren drie mannen op weg naar huis. Ze kwamen van de kermis in Axel en liepen richting Koewacht. Er was nogal wat activiteit in de lucht. Ze zagen hoe een toestel, vermoedelijk boven België, in brand werd geschoten. De aangeschoten machine vloog richting Nederland, maakte een rondje en daarna hoorden ze gefluit. Er vielen bommen. Eerst twee of drie, daarna één die bij de buurtschap Sint-Andries terechtkwam. Tot slot werd er nog een bom bij de vlasfabriek geworpen, buiten het dorp. Daarna koerste het toestel terug naar België. De volgende morgen bleek dat er in verschillende percelen akkerland zes bommen waren terechtgekomen waarvan er vier waren geëxplodeerd. Ook waren er twee bommen ontploft aan de rand van het dorp. De	BAU2	224-225

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	bom bij Sint-Andries was ingeslagen op het erf van de landbouwer Aloijsius Pijl. Het was een ravage. De bom had de muren van een schuurtje doen scheuren, landbouwgereedschap beschadigd, gaten geslagen in het dak van de schuur en de ruiten van het woonhuis vernield. Gelukkig had niemand verwondingen opgelopen. Weer bleek dat het om bommen van Engels fabricaat ging. *Deel van de ravage aangericht op de boerderij van de landbouwer Peijl.*		
	In de late avond van 20 mei 1918 vallen er zeven bommen in de buurt van het gehucht Staak bij Sas van Gent, vier aan de Belgische en drie in een klaverveld aan de Nederlandse kant van de grens. Milicien-korporaal Johannes van den Berge is die nacht wachtcommandant van Sas van Gent. Hij heeft net een ronde gelopen om de posten af te lossen als hij tegen kwart voor twaalf 's avonds het geluid van een vliegtuig hoort. Hij rent naar de wacht en roept de aanwezige militairen 'in het geweer'. 'Op het ogenblik dat ik met de wacht in het geweer kwam', vertelt hij later, 'zag ik een grote lichtkogel aan de kant van Staak en enige vuurpijlen. Toen ik mij omkeerde, zag ik in de richting Zelzaete ook een grote lichtkogel. Kort daarop, net toen de lichtkogel en de vuurpijlen bij de Staak doofden, hoorden wij zes of zeven knallen kort achter elkaar. Toen ik later ging kijken bij de Staak vertelde een Duitse schildwacht mij dat zij lichtkogels hadden opgelaten, omdat zij dachten dat er boven Sas van Gent een verdwaalde Duitse vliegmachine gevlogen had en dat zij die hadden willen waarschuwen.' De schade bij ons in Nederland is zo gering dat niemand de moeite neemt vergoeding te vragen. In bezet Belgisch gebied wordt een Duitse militair vrij ernstig gewond door een scherf van een van de bommen die daar terechtkomen. Van den Berge verklaart dat het toestel in zuidelijke richting wegvliegt. 'Ik heb nog korte inslagen van bommen gehoord tor ongeveer kwart voor twee in de ochtend van 21 mei. Ongeveer half twee zag ik in de richting Westdorpe lichtkogels en kort daarop hoorde ik weer twee ontploffingen.' Deze bommen slaan echter verder oostwaarts in, bij Koewacht, zoals uit andere rapporten blijkt. 'Op heden den eenentwintigste Mei 1900 achttien, verklaar ik, Kornelis Flipse, opperwachtmeester, commandant van de Brigade Koewacht, dat door mij in de nacht van 20 op 21 dezer, omstreeks 1 ½ uur het geronk van een vliegtuig in de omgeving der gemeente Koewacht werd geconstateerd, - toen ik mij uit bed begaf – dat er werkelijk een vliegtuig rondvloog en ogenblikkelijk daarna ontzettende slagen door het vallen van bommen werden waargenomen...'	LIT	211-212

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Flipse is nog maar net in de Ideren als landbouwer Aloysius Peijl uit Sint Andries – iets ten noorden van het grensdorp Koewacht komt vertellen dat er een bom op zijn erf is ontploft. Flipse en marechaussee Leendert Rothier gaan met hem mee om de schade te bekijken. Het is een ravage bij Peijl. De bom is terechtgekomen vlakbij een schuurtje waarin ook boerenwagens gestald worden. De muren van het gebouwtje zijn gescheurd, landbouwgereedschap is beschadigd en een wasmachine is vernield. In het dak van een schuur zijn gaten geslagen en van het huis zijn ruiten gebroken. Ten slotte is de waakhond aan zijn rechterpoot gewond geraakt. Peijl vertelt aan Flipse dat hij ongeveer half twee 's nachts wakker was geworden door harde knallen. Hij en zijn vrouw kwamen hun bed uit en deden een raam open om te kijken. Op dat moment hoorden ze vlakbij hun huis een explosie, waardoor verschillende ruiten aan diggelen sloegen. 'Ik ging daarop naar het vertrek waar mijn kinderen sliepen om te zien of er geen ongelukken waren gebeurd.' Gelukkig waren ze ongedeerd. Zijn vrouw voegt aan het verhaal toe dat zij een vuurstraal zag op het moment van de ontploffing. Flipse belt met de militaire commandanten van Axel en van Oost Zeeuws-Vlaanderen om hen op de hoogte te stellen. De volgende morgen blijkt dat er – behalve bij Peijl op verschillende stukken bouwland zes bommen zijn gevallen, waarvan er vier explodeerden. Van twee blindgangers ligt er een in een gat in het aardappelland van Stephan Baert. Volgens ooggetuigen is hij rood van kleur met gele vleugels en een donkerblauwe of groene band om het dikste gedeelte. Hij is ongeveer zo groot als een champagnefles. Ook is een bom ontploft in de nabijheid van de vlasfabriek en twee zijn er geëxplodeerd bij de gemeente Koewacht zelf. Van de laatste worden wat scherven gevonden bij een huis in de bebouwde kom van het dorp. Uiteraard worden zoveel mogelijk brokstukken opgespoord en meegenomen voor onderzoek naar de herkomst. In totaal zijn er tien bommen gevallen; die in het land vielen, hebben weinig schade aangericht. De scherven bewijzen dat de explosieven, net als die bij Staak, van Britse oorsprong zijn. De marechaussee vindt nog enige getuigen van het gebeurde. Een twintigjarige arbeider uit Sint Andries (bij Koewacht), René David, was 's nachts om half twee met twee vrienden op weg naar huis. Ze kwamen van de kermis in Axel. 'Er was veel gerucht in de lucht,' vertelt hij, 'en we zagen dat er vermoedelijk boven België een vliegmachine in de brand werd geschoten. Toen deze in onze omgeving kwam, maakte ze eerst een ronde. We zagen vanuit de vliegmachine een lichtstraal komen, die enigszins schuin over ons was gericht en daarop hoorden we een soort gefluit. We gingen op de grond liggen en onmiddellijk werden uit die machine bommen geworpen. Eerst twee of drie en even later een eind verder nog een, die op Sint Andries bij Peijl terecht is gekomen. Daarna draaide de machine om en heeft nog een bom laten vallen in de nabijheid van de vlasfabriek, waarna ze wederom in dezelfde richting naar België is teruggevlogen. Als de explosievenexperts van de Artillerie-Inrichtingen in Hembrug de scherven van Koewacht en Sas van Gent onderzoeken, raken ze het er al gauw over eens dat de bommen van Brits fabricaat zijn. Ze komen sterk overeen met de projectielen die in december 1917 op Goes zijn gevallen en verder met exemplaren die werden gevonden in een Engels toestel dat in juni van dat jaar bij Breskens is neergekomen. Alleen zijn deze van een iets ouder type.		
30 oktober 1918	De laatste bommen die tijdens de Eerste Wereldoorlog op Nederlands grondgebied terechtkwamen, vielen op 30 oktober 1918 omstreeks 23.00 uur op een pas aangelegde dijk niet ver van de Isabellasluis. Het waren er acht en ze richten nauwelijks schade aan.	BAU2	226
	De laatste bommen, die tijdens de Eerste Wereldoorlog op Nederlands gebied terechtkomen, vallen in de avond van 30 oktober 1918 op de dijk van een polder	LIT	239

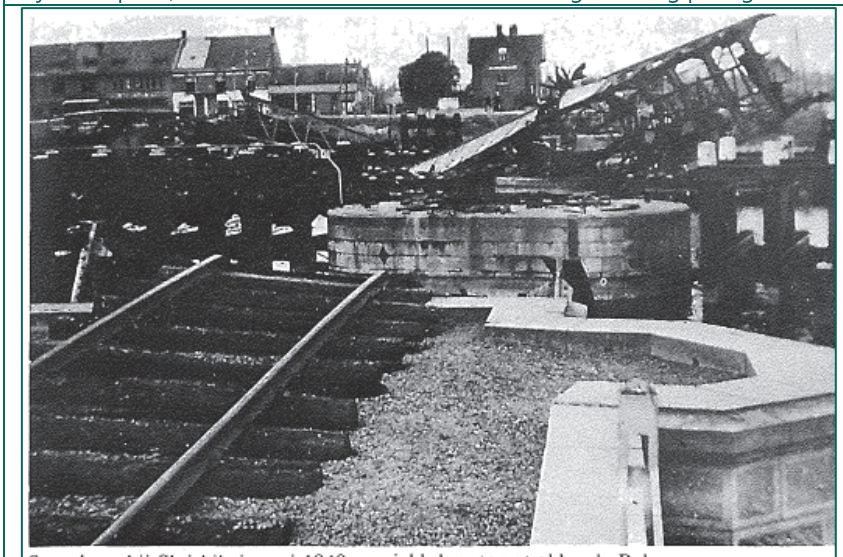
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	bij de Braakman, in de omgeving van de Isabellasluis. Het zijn er acht en ze richten onbetekenende schade aan. Er zijn geen persoonlijke ongelukken.		
1917-1918	Overzicht waar in Zeeland bommen en granaten naar beneden zijn gekomen tijdens de Eerste Wereldoorlog. 	LIT	266

Tabel 21: Overzicht gebeurtenissen Eerste Wereldoorlog 1914-1918.

Mobilisatie en inval, augustus 1939 – mei 1940

Toen in augustus 1939 duidelijk werd dat oorlog in Europa onvermijdelijk zou worden, begon in Nederland de mobilisatie. Tienduizenden soldaten werden opgeroepen, en Nederland bereidde zich voor op een Duitse aanval. In de ochtend van 10 mei 1940 viel het Duitse leger Nederland binnen na een serie bombardementen op vliegvelden en legerbases. Duitse parachutisten landden in de omgeving van Den Haag om het regeringscentrum uit te schakelen, terwijl een invasiemacht via de grens Nederland binnendrong. Op kleinschalige gevechten in Oost-Nederland na kon het Duitse leger hier eenvoudig oprukken, om vervolgens bij de Grebbelinie, voor de Afsluitdijk en langs de Moerdijk verwikkeld te raken in felle gevechten. Op 14 mei 1940 werd Rotterdam gebombardeerd, waarna Nederland met uitzondering van de provincie Zeeland capituleerde. In Zeeland zou de strijd, mede door de aanwezigheid van Franse en Belgische troepen, nog tot 27 mei 1940 duren. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Mei 1940	Ongeacht de batterij kustartillerie bij Nieuwesluis bleven voor de defensie van Zeeuws-Vlaanderen drie compagnieën infanterie beschikbaar. In groepen en secties werden zij ingezet bij Breskens, Nieuwesluis en Cadzand, bij Oostburg en IJzendijke, in Terneuzen, te Sint Jansteen, Sluiskil en Sas van Gent. Zeer talrijk waren de Fransen in Zeeuws-Vlaanderen. Twee voltallige regimenten (241 en 270 R.I.), deel vormend van de 60ste Divisie, hielden het Scheldefront tussen Graauw en Terneuzen bezet, nog eens twee (225 en 341 R.I.), behorend tot de 68ste	BRE	164

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Divisie, bewaakten de kust van Cadzand tot Breskens. Hier waren ook twee Franse marinebatterijen in stelling gebracht. En ten oosten van de vissersplaats, bij Hoofdplaat, hadden delen van de 59ste Verkenningsafdeling post gevat.		
	 Spoorbrug bij Sluiskil, in mei 1940 vernield door terugtrekkende Belgen.	BRE	-
	Wij [onduidelijk wie hiermee wordt bedoeld] vernamen dat ook te Sas van Gent een bom achter de Westkade was neergekomen. Hierbij werden enkele personen gewond en bepaalde de schade zich verder tot gebroken ruiten.	SPO	24
10 mei 1940	Bij Sluiskil worden bij de kunstmestfabriek twee arbeiders gedood als gevolg van een bombardement.	BRE	86
	Sluiskil kreeg al op de eerste dag van de oorlog een zware klap te verwerken. Rond één uur gleden Duitse bommenwerpers door de lucht boven Axel. Niet veel later schokte de grond en gaf een enorme rookzuil de plaats aan van het complex van de Compagnie Néerlandaise de l'Azote (nu Hydro Agri). De Duitsers hadden er weet van gekregen dat de nitraatfabriek in Sluiskil snel zou kunnen overschakelen op de productie van een stof die gebruikt zou kunnen worden voor de vervaardiging van explosieven. Bij het bombardement kwamen twee werknemers om het leven. Er werden zeven mensen gewond. De eerste slachtoffers van de oorlog waren gevallen.	CAT	4
	 	KAN	-

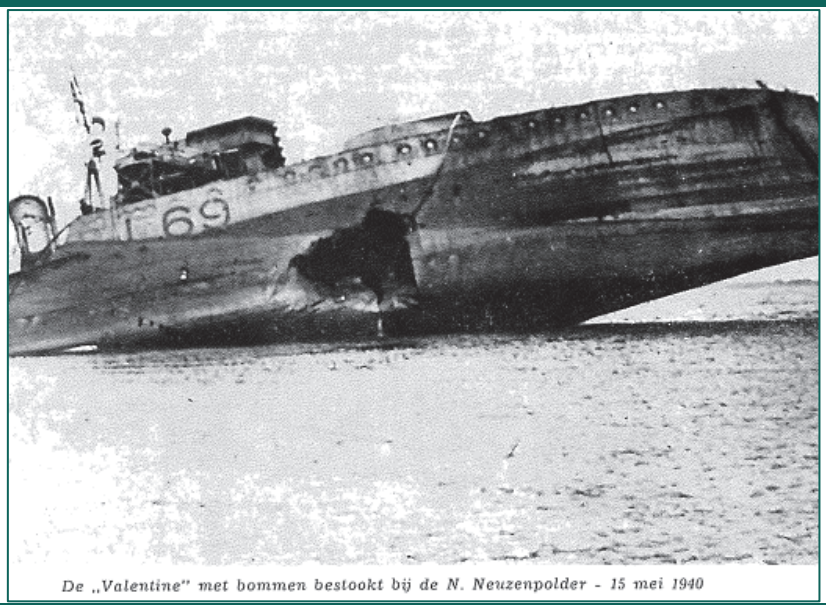
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Op 10 mei 1940, 's middags rond half twee, werd in Sluiskil de stikstofbindingsfabriek CNA (Compagnie Néerlandaise de l'Azote) door de Luftwaffe gebombardeerd, waarbij twee werknemers gedood werden en zeventien andere werknemers gewond raakten. Op bovenstaande foto zijn de brandende gashouders te zien.		
	Na de middag, om ongeveer half twee waren er weer vliegtuigen te horen in de omgeving. Er werd luchtalarm gegeven. Even na het luchtalarm werden we allen opgeschrikt door zware dreunen, afkomstig van ontploffingen uit zuidelijke richting. Er waren bommen gevallen op de ammoniakfabriek te Sluiskil. Hier waren de eerste twee doden en zeventien gewonden te betreuren in onze omgeving. Later vernamen we, dat er te Sas van Gent ook bommen geworpen waren. Een paar uur na dit gebeuren kwamen de eerste Franse soldaten Terneuzen binnen. Het waren onderdelen van het Zevende Franse leger. 's Avonds kwam de voorhoede van de 60ste Franse infanterie divisie, Zeeuws-Vlaanderen binnen. De uitrusting van deze Franse troepen was erg primitief, in vergelijking waarmee de Duitsers later voor de dag kwamen. Het waren gemoedelijke lui, maar wegens taalmoeilijkheden viel er weinig te converseren. Op de Wulpenbek, onder de gemeente Hoek, werd er op de tram geschoten vanuit Duitse vliegtuigen. Gelukkig werd niemand gewond.	PLA	13-14
	In de ochtend van 10 mei 1940 werden bommen geworpen te Kijkuit en op de fabrieken te Sluiskil (12.50 uur). Bij laatstgenoemde bombardement kwamen twee personen om het leven.	SPO	9
	Kort na 13.00 uur wordt motorgeronk waargenomen. Talrijke escadrilles Duitse bommenwerpers vliegen nu weldra boven ons rustige Axel. Ze zijn nog niet uit zicht verdwenen of opnieuw worden doffe knallen gehoord. Weldra wordt vernomen dat enige bommen zijn geworpen nabij Kijkuit en op de fabriek te Sluiskil. Daarbij vallen de eerste slachtoffers, twee doden en enige gewonden. De machines keren terug, andere gaan weer over en nogmaals is het tegen de avond gemunt op het fabriekscomplex van de l'Azote te Sluiskil. Gelukkig vallen hierbij geen doden, doch wordt slechts materiële schade aangericht. Enige bommen zijn terecht gekomen in het kanaal en op de Axelse vlakte.	VAP	-
	Tegen de avond werd tijdens zo'n luchtgevecht een Franse jager door een Duitse jager omlaag geschoten. Twee piloten redden zich met een parachute, die onmiddellijk door de menigte voor vijandelijke valschermspringers werden aangezien. Van alle zijden ging men het neergevallen vliegtuig opzoeken, alhoewel weinig te bespeuren viel wat bijzonder was. Slechts een rokende ruïne was overgebleven. De Franse soldaten sloegen met hun helm de trommel uit het machinegeweer om ontploffing te voorkomen. En aldus liet men het vliegtuig liggen en zo lag het er nog na twee jaar.	VIJ1	11
	IV. Fliegerkorps: Tankanlagen am Kanal nördlich Gent wurden getroffen und in Brand gesetzt.	WIE1	7
11 mei 1940	De piloot en de 1e navigator van een Franse jager weten zich boven Biervliet met een valscherm uit een, bij een luchtgevecht neergeschoten Franse jager te redden.	CAT	7
	Meer dan wie ook erkenden de Duitsers het grote belang van de Scheldemonding. Om die reden werd nog in de loop van de avond van 11 mei een tweede aanval uitgevoerd op de haven van Vlissingen en de scheepvaart op de Westerschelde. Daarbij werd vooral gepoogd om de aanvoer van Franse versterkingen te verhinderen. In totaal 27 vliegtuigen met extra bescherming vanuit de lucht bestookten het gehele Vlissingse havengebied alsmede schepen op de Westerschelde met desastreuze gevolgen. De stofwolken waren nog niet	KRA3	134

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	opgetrokken toen daarna twaalf Heinkels negen mijnen dropten in de toegangen tot de Westerschelde.		
	De Duitse luchtmacht was niet erg actief. Enkel op 11 mei 1940 raakte de D.C.A. van de 60ste Infanterie Divisie in gevecht met een vliegtuig in Sas van Gent.	LER	320
	Een Franse Potez 63-11 van AC2 kwam neer in Biervliet.	ONB3	-
	Telkens was er op de Schelde weer wat anders te zien. Steeds voeren er schepen van Antwerpen naar de richting Vlissingen. De bedoeling hiervan was natuurlijk om deze schepen niet in handen van de Duitsers te laten vallen. De uiteindelijke bestemming van de vaartuigen was Engeland, waar ze voorlopig wel veilig zouden zijn. Om ongeveer 17.00 uur in de namiddag werd er een aanval uitgevoerd op de konvooien door drie Duitse bommenwerpers. Een "Congoboot" en een Panamese koopvaarder werden langdurig bestookt. Zeker twintig bommen kwamen in hun omgeving neer. Iedereen die het gadesloeg hield de adem in, maar aan het opspattende water te zien waren alle bommen in het water gevallen zonder schade aan te richten. De Nederlandse militairen die te Sluiskil, Hoek en Terneuzen gelegerd waren moesten in de loop van de 11de mei al vertrekken.	PLA	15
	Een Potez 631 van AC-2 stortte neer bij Biervliet.	SGLO	T0519
	Tijdens het aanvallen van bombarderende Duitse vliegtuigen werd een Franse Potez 631 verrast door 6 Bf 110's. Beide bemanningsleden springen per parachute en landen bij een boerderij. Locatie: buurtschap De Pyramide. 	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
12 mei 1940	 Engelse torpedojager „*Valentine*", gebombardeerd 12 mei 1940, aan de grond gezet bij de Nieuw-Neuzenpolder, Terneuzen.	BRE	174
	Zondag 12 mei 1940 vielen tussen 10.00 uur en 11.00 uur een tiental Duitse bommen in een lijn vanaf de weide van Frans van Megroot tot in de Oudepolder, waardoor in de Oudepolder de huizen van Philemon Herman en Eduard d'Haene werden beschadigd. Persoonlijke ongelukken hadden niet plaats.	DAM	251
	Ter bescherming van de heen en weer varende schepen was er op de havenpieren [van Terneuzen] afweergeschut gezet. Van 10 tot 12 uur werd er verbeten mee geschoten op Duitse vliegtuigen die overkwamen en aanvallen uitvoerden op overvarende troep en transportschepen. De aanvallers hadden overigens geen succes, want er waren geen treffers door hen geplaatst, hoe goed ze ook trachten te mikken.	PLA	16
	Nadat het motorgeronk is weggestorven, horen we na een hele poos uit de verte een aanhoudende reeks van ontploffingen. De bommenwerpers zullen hun last hebben uitgeworpen. Dan komt er nog één afzonderlijk uit Oostelijke richting opdagen, die koers zet naar Sluiskil. Weldra dreunt alles van een zware ontploffing: de fabriek is weer gebombardeerd, doch gelukkig blijkt later dat er geen doden of gewonden zijn te betreuren. De machine cirkelt nog eenige malen rond en komt dan terug, over de Groote Plaat vliegend in de richting van den watertoren. We vreezen een oogenblik dat ook deze het zal moeten ontgelden, doch gelukkig is dit niet het geval; de machine verdwijnt in het Zuid-Oosten.	VAP	-
13/14 mei 1940	De eerste nacht nadat gevluchte mensen uit Westdorpe in Zuiddorpe waren aangekomen vielen er verscheidene granaten, vooral langs de Kinderdijk en de weg van de Kinderdijk naar Moerbeke. Een huis in Zuiddorpe is toen getroffen, dat van Desiré de Pau wiens vrouw ziek te bed lag en geheel onder het puin bedolven was. Echter was er ook nu geen sprake van persoonlijke ongelukken.	DAM	251-252
14 mei 1940	Een andere opzienbarende ondergang was die van de Britse torpedobootjager Valentine nabij Terneuzen. Deze ondergang zou tot ver na de oorlog in de belangstelling staan. HMS Valentine was met vijf andere jagers, door de Britse Admiraliteit ter beschikking gesteld van het Franse opperbevel om troepentransporten te beschermen, nadat de jager de eerste oorlogsdagen in de Scheldemonding had gepatrouilleerd, kregen HMS Valentine en HMS Whitley op 15 mei opdracht om op te stomen richting Terneuzen om troepenverplaatsingen via het veer Terneuzen-Borsele te beschermen. Kort na het middaguur werden beide schepen ter hoogte van de Nieuw Neuzenpolder aangevallen door Duitse vliegtuigen. HMS Valentine werd geraakt door een tweetal bomen en het zwaar beschadigde vaartuig moest door de commandant aan de grond worden gezet. Bij deze tragedie vonden 31 Britse zeelieden de dood.	KRA3	104

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Nadat de bezetter in samenwerking met Nederlandse bedrijven gedurende de oorlogsjaren meerdere mislukte bergingsoperaties had uitgevoerd, werd in 1952 een nieuwe bergingspoging ondernomen door een gelegenheidscombinatie, die tevens het wrak in eigendom kreeg. Het schip lag gevaarlijk dicht bij de vaargeul, temeer omdat de passerende schepen steeds groter werden. Ook deze poging was geen succes. Men zag wel kans om het achterschip met de daarin aanwezige munitie te bergen, maar het voorschip bleek onwrikbaar tegen de oever liggen. De berging werd vooral bemoeilijkt door de grote hoeveelheden ammunitie, aldus de bergers. Uiteindelijk leidde de hele bergingsoperatie tot een rechtsgeding met de Nederlandse staat. De rechtbank vernietigde tenslotte de overeenkomst en zo werd de Staat der Nederlanden weer eigenaar van de resten van het scheepswrak. Genoemde wrakresten zijn anno 2002 bij laag water nog altijd zichtbaar.		
	In de inleiding werd reeds aangegeven dat de mondingen van de Schelde uitstekende herkenningspunten waren vanuit de lucht, waardoor het zeer gemakkelijk navigeren was. Dat gemak diende ook de vliegers van KG 30 die met hun Junker 88's de opdracht hadden zich uitsluitend te richten op het bemoeilijken of zelfs onderbreken van de geallieerde scheepvaart. Men vloog eenvoudigweg de Schelde stroomafwaarts en kon ieder geschikt doel naar believen aanvallen en dat waren er vele. [...] Dat welgeteld één enkele bommenwerper door afweervuur van het zusterschip van de Valentine werd getroffen en ter hoogte van de Braakman in de Westerschelde stortte, was een schrale troost. Bij het neerstorten van het toestel kwamen drie van de vier bemanningsleden om het leven.	KRA3	135
	Kort na de middag werd de molen, waarop de luchtwachtpost stond, beschoten doch niet geraakt. Het was toch schijnbaar voor de goed geoefende Duitsers ook nog niet zo gemakkelijk om goed te richten. Een moment later vielen er twee bommen op het slik voor de Scheldekade. Eén ervan ontplofte niet, de andere wel en veroorzaakte een modderzuil tot op de woningen van de Boulevard. Door de ontploffing van het projectiel liep mevrouw Dorenbos lichte verwondingen op. Niet lang daarna, het was ongeveer twee uur, werden achter de Baandijk ook bommen geworpen en wel op de spoorrails van de lijn Mechelen-Terneuzen. Hiervan was één voltreffer die de rails ernstig beschadigde.	PLA	18
	De Engelsen verleenden hulp onder meer door het sturen van twee torpedojagers, de Valentine, en de Whitley. Op 14 mei werd de Valentine omstreeks 14.00 uur getroffen door een Duitse bom. Er waren 23 doden en 26 gewonden onder de opvarenden. Het schip werd aan de grond gezet ten westen van Terneuzen.	SPO	13
	Op 14 mei 1940 om ongeveer 14.00 uur boven Terneuzen en er werden bommen (vermoedelijk achttien stuks) geworpen naar de rails van de maatschappij "M.T." (Mechelen-Terneuzen) achter de Baandijk alhier. Hiervan was een voltreffer, zodat de rails werd beschadigd. Enkele bommen ontploften niet en weer anderen ontploften in het daarbij gelegen land, zonder echter veel schade aan te richten. Dezelfde dag vlogen vliegtuigen boven de Schelde alhier. Er werden twee bommen afgeworpen. Een daarvan ontplofte nabij de Oostbeer, zodat er stukken ijzer en stenen op en tegen de huizen van de Scheldekade terecht kwamen. Verschillende ruiten moesten het ontgelden en Mevrouw Dorenbos werd licht aan haar handen verwond.	SPO	24
	In de omgeving van Driewegen vertoonde zich een legerafdeling, waarvan men zei dat het Engelsen waren, met zware tanks en grote kanonnen plaatsend op de beboomde dijken. Zij plaatsten deze 15 cm kanonnen in stelling. Op de weg van	VIJ1	14

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Biervliet naar de zee legden de Franse eenheden goed verborgen mitrailleurnesten aan. Op het hof van de weduwe R. Wijffels kwamen zestig Nederlandse, afkomstig van de Peel, bij elkaar. Een Hollandse kapitein, Donders genaamd, dacht dat het Duitse soldaten waren die zich als Nederlandse militairen hadden verkleed en beschoot met mitrailleurs en afweerkanonnen de boerderij. Na deze beschieting wisten de Nederlandse soldaten hem te overtuigen dat ze geen Duitsers waren.		
	Luftwaffe. In het middengedeelte van de Westerschelde werd een schip van ca. 6000 ton aangevallen en gemeld dat een SC-500 vlak bij de scheepswand insloeg. Het schip dreef daarna ogenschijnlijk stuurloos dwars op de stroom, terwijl er rook uit het achterschip kwam. Ook werd gezien dat de bemanning in de boten ging. Ten noordoosten en op de rede van Terneuzen werden twee grote vrachtschepen aangevallen en bij één van de schepen, dat net werd gelost, sloeg een bom in vlak bij het achterschip, bij het tweede schip viel een bom net naast de boordwand.	ZWA1	25
15/16 mei 1940	**Luftwaffe**. Vliegtuigen van de 9e Fliegerdivision legden in totaal 29 mijnen in de Westerschelde.	ZWA1	36
15-17 mei 1940	De verdediging van het kanaal Gent-Terneuzen wordt toebedeeld aan het 1ste Korps, die de Groep Lestoquoi stellingen laat innemen aan de kanaalovergangen tussen Gent en Terneuzen. Terwijl bereidde de Genie de destructie voor, die op 17 mei 1940 was afgerond. Dan trok het 1ste Korps zich terug en werd het 16de Korps verantwoordelijk voor het kanaal. Het 60ste Infanterie Regiment ontplooide zich achter het kanaal.	LER	330
15 mei 1940	Ter ondersteuning van de strijd op de grond voerden op 15 mei 1940 Luftwaffetoestellen niet alleen aanvallen uit op stellingen,' marskolonnes en troepenconcentraties, maar ook op vracht- en oorlogsschepen in de Westerschelde. Drie Junker 88'ers deden die dag in de middag even na drie uur een aanval op de torpedobootjager, de Britse HMS Valentine. Een van de toestellen werd bij deze aanval neergeschoten en stortte in zee. De Valentine was ingezet ter ondersteuning van de Franse en Nederlandse troepen in Zeeland. Het oorlogsschip moest aan de grond worden gezet bij de Nieuw Neuzenpolder. Aan boord bevonden zich 125 bemanningsleden. Bij de aanval vielen twintig doden en 48 gewonden. De doden werden aanvankelijk in de zeedijk bij Terneuzen begraven. De Duitsers haalden nog in 1940 het geschut en andere bruikbare onderdelen van het oorlogsschip van boord. Het wrak zelf bleef liggen. Begin 1953 werd het wrak voor een deel gesloopt, maar de werkzaamheden werden gestopt omdat de nog aan boord aanwezige munitie teveel gevaar opleverde voor verdere sloop. Nu hadden de slopers bij het kopen van het wrak in het met Rijkswaterstaat afgesloten contract wel kunnen lezen, dat men wellicht op wat voor oorlogsprojectielen zou kunnen stuiten. Bij uitvoering van het werk kwamen de slopers echter zo veel explosief materiaal tegen, dat men afzag van het karwei. Er moest geprocedeerd worden om de koop ongedaan te maken, Rijkwaterstaat werd opnieuw eigenaar. Pas in een veel later stadium werd besloten de restanten van het schip af te dekken met een laag steenslakken.	CAT	6
	Tegen half twee na de middag vloog er een Duitse bommenwerper over en plaatste een voltreffer op een Engelse torpedojager, de Valentine. De gevolgen waren verschrikkelijk. Er ontstond een groot gat in het schip, zodat het vrijwel onmiddellijk zonk. Een gedeelte van de romp heeft jaren boven het water uit gestoken juist buitendijks van de Nieuw-Neuzenpolder, nabij de inlage.	PLA	19

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 De „Valentine" met bommen bestookt bij de N. Neuzenpolder - 15 mei 1940		
	Fliegerkorps IV. Waren alle bisherigen Erfolgsmeldungen nicht nachvollziehbar, so kam eine Kette der I./KG 30 zu einem schönen Erfolg. Sie fand gegen 15.00 h in der Honte of Westerschelde nordwestlich von Terneuzen den englischen Zerstörer Valentine und meldeten Treffer mit einer SC-500 und 3 SC-250. Um 15.10 sahen sie den Zerstörer sinken. Die Valentine (1917; i. Dienst 17.6.1917; 1 090 ts; 30 kn; 4-10, 2cm Flak; 8-sMG-Pompom; Ölfeuerung; 27000 PS2; Bauwerft Cammel Laird; Birkenhead; Besatzung 134 Mann) war mit dem Schutz der Schelde-Fähren beschäftigt und sank mit ebenen Kiel in der Schelde auf Grund. Ihre Besatzung hatte 20 Gefallene, 20 Schwer- und 28 Leichtverwundete zu verzeichnen. 1952 gehoben wurde sie zum Abbruch abgeschleppt. Diese umgebauten Zerstörer hatten eine relativ starke Flakbewaffnung (auch die 10,2 cm-Geschütze waren Flak's), eine Ju 88 A-2 der 2./KG 30 wurde nach dem Sturzflug beim abfangen in niederer Höhe erwischt und stürzte in die Schelde.	WIE1 WEI2	509 575
	Een Junkers Ju-88A-2 stortte neer in de Westerschelde ter hoogte van de Braakman. Bij bomaanval op torpedojager HMS VALENTINE geraakt door vuur van zusterschip WHITLEY en stort brandend in Westerschelde. Trinkle gewond. Door Hr.Ms. BV 36 van zandplaat gehaald en naar Vlissingen vervoerd. 	WTV	-
16 mei 1940	Een Dornier Do 17 P-1 stortte om 13.10 uur neer bij Magrette, tussen Zaamslag en Axel. Het vliegtuig was neergeschoten door Franse jachtvliegtuigen. De driekoppige bemanning overleefde de crash.	SGLO	T0690

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Alweer een stukje van den oorlog in onze onmiddellijke nabijheid; na het middaguur volgde een ander stuk; eenige bommen werden geworpen nabij Zuiddorpe en ontploften daar met dreunende slagen. Zware rookkolommen zagen we ook uit de richting van de Belgische grens opstijgen.	VAP	-
	Op terugvlucht werd een Dornier Do 17 P-1 achtervolgd door drie Franse jagers waarvan er een werd neergeschoten. Na geslaagde noodlanding door bemanning in brand gestoken. Door Fransen POW gemaakt. Een gewonde. 	WTV	-
17 mei 1940	Ook Zeeuws-Vlaanderen zou door de Duitse troepen bezet worden. In de avond van de 17e mei verlegde het *XXVI. Armeekorps* het zwaartepunt van zijn activiteiten van Walcheren naar Antwerpen. De *256.* en de *208. Infanteriedivision* doorbraken het noordfront van Antwerpen ter weerszijden van de weg Breda-Antwerpen en bezetten de Belgische havenstad. Vervolgens werd het oorspronkelijk bij de *6. Armee* behorende *IX. Armeekorps* bij de *18. Armee* ingedeeld en begon de opmars in de richting van het Kanaal van Gent naar Terneuzen, waarbij ook Zeeuws-Vlaanderen werd binnengevallen. Het zwaartepunt van de Duitse aanval lag echter ten zuiden van dit stukje Nederland, bij het *IX. Armeekops*. Op 22 mei werd het oostelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen door de *227. Infanteriedivision* bezet. Verdedigende posities in westelijk Zeeuws-Vlaanderen werden nu ingenomen door de *1e* en *2e Belgische Cavalerie Divisie*. In de nacht van 23 op 24 mei trokken deze zich echter terug achter het Leopoldkanaal. Op 27 mei trokken Duitse eenheden ook westelijk Zeeuws-Vlaanderen, het laatste stukje nog niet bezet Nederland, binnen. De strijd op Nederlands grondgebied was voorlopig gestreden.	AME	256
	Ter dekking van een wat later door de Franse marine afgelaste luchtaanval vlogen acht Curtiss-Hawk jachtvliegtuigen naar Walcheren. Daar troffen zij uiteraard niet hun beschermelingen, maar wel zo'n twintig vijandelijke toestellen aan, die daar op een hoogte van 4.000 meter patrouilleerden. In de daaropvolgende luchtgevechten werden aan beide kanten twee toestellen neergeschoten. Als gevolg van kapotgeschoten olieleidingen kon een derde Curtiss niet meer remmen en ging tijdens de landing op haar thuisbasis alsnog verloren. Eén van de Curtiss toestellen kwam in de Westerschelde neer. Piloot luitenant J. Hirschhauer slaagde erin zich te redden met zijn parachute en werd later door een bootje van een zandbank gehaald.	KRA3	135-136
	Een Curtis Hawk H-75A kwam neer in de Westerschelde (bij Hoofdplaat).	SGLO	T0701
	Een Curtiss Hawk 75A, na eerder een noodlanding gemaakt te hebben bij Clinge, werd weer neergehaald en valt dit keer op zandplaat in de Westerschelde. Met ernstige brandwonden wordt de piloot verzorgd in ZKHs te Brugge waar hij later ontsnapt naar Zuid-Frankrijk. De Franse Luitenant die hem uit het water probeerde te redden is verdronken.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Armée de L'Air/Aeronavale. Ter ondersteuning van de zich in Vlissingen, Terneuzen en ten noorden van Antwerpen inschepen de delen van het Franse leger en om de Duitse opmars op Zuid-Beveland en in de richting Antwerpen te vertragen, werd in de vroege morgen een grote aanval uitgevoerd door bommenwerpers van de Aeronavale.	ZWA1	38
17-18 mei 1940	In de avond van de 17e keerden de resten van de detachementen Durand en Guihard (224 en 271 R.I.) van de Zeeuwse eilanden in Zeeuws-Vlaanderen terug. De streek leed aan militaire overbevolking. Tot overmaat van ramp verschenen in de morgen van de 18e Belgische eenheden in Zeeuws-Vlaanderens oostelijk deel, artilleristen, cyclisten, jagers en lansiers. De militaire autoriteiten: generaal Beaufrère van de 60ste Divisie, Contre-amiral Platon en schout-bij-nacht Van der Stad beseften dat sanering van de hier geschetste toestand een eerste noodzaak was.	BRE	166
17-23 mei 1940	De Franse 21e Divisie werd in de nacht van 17 op 18 mei afgelost door de Belgische 1e Cavaleriedivisie en teruggenomen tot ten westen van het kanaal Gent-Terneuzen. De 60e Divisie werd verplaatst naar het kanaal Sas van gent-Terneuzen doch de 19e mei vertrekken naar West-Zeeuws-Vlaanderen. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen kwam de 1e Belgische cavaleriedivisie aan, die op 19 mei postvatte achter het kanaalgedeelte van Sluiskil tot Terneuzen, zuidelijk aangeleund aan delen van de Belgische 17e Divisie. Zeeuws-Vlaanderen was na het vertrek van de laatste Nederlandse troepen op 19 mei het toneel van weinig strijd maar van veel verplaatsingen van Franse en Belgische troepen. Het kanaal Sas van Gent-Terneuzen was tot 23 mei bezet door het Belgische Cavaleriekorps met 2 Cavalerie Divisie Zuid en 1e Cavalerie Divisie Noord, die in de periode van 23-25 mei werden verplaatst naar West-Zeeuws-Vlaanderen en vervolgens naar het Leopoldkanaal.	NIE	140-142
18 mei 1940	De troepen van het 16e Franse Legercorps, waarvan de 60ste divisie ten oosten van Terneuzen en de 68ste divisie westelijk van Terneuzen lag, vertrokken uit onze omgeving, de bende die ze geschopt hadden, achterlatend. We verwachtten nu Duitsers, maar er kwamen Belgen. Het Belgische commando had op 16 mei geoordeeld, dat de troepen van de z.g. K.W.-lijn, die ongeveer van Antwerpen naar Leuven liep, teruggetrokken dienden te worden. Blijkbaar was het in volle gang, want er kwamen steeds meer Belgen in onze stad en daarbuiten. Het Cavaleriecorps van het Belgische leger, zou ingezet worden in de boog, die door de Scheldestroom voor Antwerpen gevormd wordt, het Z.g. "Vlaamse Hoofd", teneinde de langzamere en vermoeide infanteriedivisies tijd te geven voor de terugtocht achter de belangrijke hindernis, welke gevormd werd door het kanaal van Terneuzen naar Gent. Vanaf Sluiskil tot aan Zelzate kwam het Belgische 5e Legercorps onder generaal Van den Bergen met de 17e en de 6e divisie). Te Zaamslag waren er op een gegeven moment zoveel soldaten met paarden aangekomen, dat de laatsten tot	PLA	23-24

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	bijna in de huizen stonden. Te Terneuzen namen de Belgen de bezetting van het telefoonkantoor over tot de komst van de Duitse troepen op 24 mei. De Belgische commandant voor Terneuzen was de kapitein der eerste infanterie, eerste bataljon, tweede compagnie karabiniers, Hanssens. In Sluiskil stond als commandant luitenant-kolonel Van Rutten van het derde regiment Jagers te voet. De Belgen, ruw geschat 25.000 man, begonnen direct stelling te nemen, zowel oostelijk als westelijk van de kanaaloever. Ook aan de Scheldedijk groeven ze zich in. Zowel in- als buiten de kom van de gemeenten werden mitrailleursnesten gemaakt. Op de hofstede van De Kubber, toen nog even buiten de stad werden drie stukken geschut van 7,5 cm opgesteld. (Anderen spreken van zes stukken). Met dit geschut werd Zuid-Beveland beschoten. Bij de "Moffenschans" in de Axelsestraat werden twee snelvuurkanonnen opgesteld, waarmee de Axelsestraat tot aan het Zwaantje bestreken kon worden. Afweergeschut was er o.a. geplaatst bij A. Dees in de Sluispolder. In verschillende huizen, waarvan de bewoners verjaagd waren, werd een mitrailleur geplaatst. Deuren en ramen van deze "vestingen" werden verwijderd om een vrij uitzicht te hebben, naar de richting vanwaar men de vijand verwachtte. Aan de westelijke kant van het kanaal werden van hier tot aan de Belgische grens loopgraven gemaakt, mitrailleursnesten gebouwd en op sommige plaatsen geschut van 7,5 cm gezet. De langs het kanaal staande huizen werden allemaal versterkt. In daken en muren werden schietgaten aangebracht. Huisraad en bedden werden als barricaden opgeworpen.		
19 mei 1940	De Belgische soldaten hadden opdracht gekregen om alle gebouwen welke een behoorlijke verdediging in de weg stonden, op te ruimen. Zo staken ze alle woningen aan de noordzijde van de Oostkade te Sluiskil in brand. Een onderdeel van het Belgische leger, onder bevel van majoor Krémer, dat in de buurt van Antwerpen lag, kreeg bevel tot de terugtocht. De nieuwe opdracht was het verdedigen van het kanaal Gent-Terneuzen. De legerorder luidde als volgt: (verkort weergegeven): 1. a. 1 peleton fus/I Cie en 1 C 47 ten N. van Triniteit, zal verbinding zoeken met het bruggenhoofd Terneuzen, bezet door het 3e Cijclisten. b. 1 pl. Fus/2 te Driewegen. c. 2e Compagnie min 1 pl + 1 pl Mi en 2 C 47/3 Cie te Spui. d. 1e Cie min 1 pl + 3 C 47 en 1 pl Mi te Axel-Sassing. Van de versterkingen waarover zij thans beschikt, zal de 1e Cie één sectie afstaan aan de 2e Cie. 2. De steunpunten Driewegen en Triniteit zullen afhangen van bevelhebber der 1e Cie. De steunpunten Spui en Axelse-Sassing zullen afhangen van de commandant van het 1e Gidsen, die het kanaal zullen bezetten vanaf het veer bij Oude Zevenaar, 3 km. ten Z.O. van Terneuzen tot Sluiskil. 3. CP/Bon Moto: te Sluiskil, 1e Gidsen: omgeving Piersen, 1e Cie: Goesse Polder, 2e Cie: Westelijke rand van Terneuzen. 4. Tros: Levensmiddelen, bagage, etc. hergroepering ten W. van het kanaal (zal later geregeld worden). De troepen zouden, met inbegrip van de laatste posten terugtrekken over de brug te Sluiskil. Dit zou de laatste brug zijn, die ze in de lucht lieten gaan. De opdracht hiervoor zou gegeven worden door de bataljonscommandant van de	PLA	24-26

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	afdeling Jagers die reeds te Sluiskil aanwezig waren, met medeweten van majoor Krémer.		
	Op 19 mei 1940 werd door Belgische militairen met geschut 7,5 cm vanaf deze gemeente [Terneuzen], de gemeente Ellewoutsdijk beschoten.	SPO	24
	Rond 10.00 uur komt vanuit de polder achter de spoorlijn bij Axel geluid. Wat dat beteekent begrijpen we niet, maar we gevoelen toch dat er gevaar dreigt van die zijde. Want de machines cirkelen nogmaals boven Axel, draaien dan weer af naar de polder en dan weerklinken plotseling eenige donderende slagen. Alles dreunt en trilt en van buiten hooren we het gegil van menschen, die doodelijk verschrikt de huizen binnen komen vallen. Geen twijfel is meer mogelijk, er zijn bommen uit de machines geworpen. Waar ze zijn neergekomen. weten we nog niet, doch zeker is het niet veraf. Met een zucht van verlichting hooren we het geluid der motoren wegsterven; de machines hebben zich verwijderd in Oostelijke richting en als we ze niet meer hooren komen we naar buiten kruipen. Om te zien en te hooren of er onheil in onze onmiddellijke omgeving is aangericht. Gelukkig blijkt dit niet het geval te zijn; eenige bommen zijn neergekomen in de landerijen nabij den Nieuwendijk, een paar andere nabij de spoorlijn. Groote gaten zijn daar in het land geslagen, doch gelukkig beperkt de schade zich verder tot wat gesprongen ruiten en lichte beschadiging aan enkele woningen in de omgeving. Stukken van de bommen werden ver in den omtrek verspreid gevonden, de haag langs de spoorlijn bleek op enkele plaatsen geschroeid.	VAP	-
20 mei 1940	Het XXVIste Duitse legercorps onder generaal Wodrig was op weg naar het kanaal van Gent naar Terneuzen. De aan de westzijde van het kanaal gelegen cavalerietroepen zonden patrouilles met motoren en rupswagens uit om te weten te komen tot waar de Duitse opmars al gevorderd was. Omstreeks 12.27 uur meldden waarnemers, opgesteld in een der fabrieksgebouwen te Sluiskil, dat er vijanden in zicht waren. Om 17.30 uur werd de bataljonscommandopost oostelijk van het kanaal te Sluiskil hevig beschoten door de Duitsers. Ook was de eerste voorhoede van de 208ste Duitse divisie in contact geweest met een Belgische patrouille, waarna een tweegevecht gevolgd was. *Schade aangebracht aan een gashouder te Sluiskil - mei 1940* Op het Mauritsfort werd artillerie van de cavaleriedivisie der Belgen opgesteld. Ten noorden van Hoek en bij het gehucht "Het Paradijs" werden in totaal drie batterijen opgesteld.	PLA	26
	Op 20 mei 1940 waren de eerste Duitse voorposten te zien in Koewacht en Zuiddorpe en zelfs nog westelijker, tot in de Canisvlietpolder, vlak tegen het	SPO	12-13

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	kanaal. Daags daarop trokken er al grote gemotoriseerde eenheden door en drongen enkele Duitse motorrijders Axel binnen.		
21 mei 1940	Bij Sluiskil gingen de Belgische troepen deze dag definitief terug tot achter het kanaal Gent-Terneuzen. Om 11.35 uur zond majoor Krémer een bericht, dat zijn bataljon zich op de westelijke oever bevond. Om 11.40 uur dreunde het geluid van een zware explosie over het landschap en de brug stortte in elkaar.	PLA	27
21-22 mei 1940	Granaten op Axel. De projectielen werden afgeschoten uit de richting Sluiskil. Toen we zekerheid hadden dat het granaten waren, zijn we naar binnen gegaan. Aan granaatvuur hadden de menschen nog niet gedacht en zeker niet op dezen schijnbaar rustig en avond. Bommen uit vliegmachines, nu ja, daar wisten we al het een en ander van sedert Zondag, doch granaten, neen, daar hadden we nog niet het minst aan gedacht. Wat had dat voor zin op Axel! Nauwelijks waren we binnen en juist zouden we gaan eten, toen een derde projectiel uiteensprong op de weide nabij den molen, waar eenige dagen geleden de Franschen nog gelegerd waren. We zagen een groote rookzuil en een lichte gloed daartusschen, en terwijl we met ontzetting dit alles van zeer nabij gadesloegen, kwam er weer zoo'n helsch ding aansuizen. Met een geweldige slag sprong het projectiel uiteen, rook en vuur verspreidend. We hoorden angstwekkend gegil en dachten dat de granaat midden in Axel ontploft was. Hoeveel dooden, hoeveel gewonden zouden hierbij gevallen zijn, vroegen we ons af? Dit projectiel had een woning gedeeltelijk vernield en helaas was ook een man bij de ontploffing om het leven gekomen. Doch dat wisten we momenteel nog niet; ook niet wat de uitwerking was van de granaten die later nog volgden. We lieten onzen maaltijd in den steek en spoedden ons naar den schuilkelder om daar dekking te zoeken. Het zat daar gauw vol en telkens als weer zoo'n projectiel over ons kwam aansuizen, sloeg de schrik om het hart. Vrouwen gilden en kinderen schreiden; het waren benauwde oogenblikken daar tusschen die aarden wanden. We hoorden de ontploffingen. We hoorden het rinkelen van gebroken glas en al dat leven hield zoo ongeveer een kwartier aan. Wat voor onheil en verwoesting er toen reeds was aangericht. Zouden we pas den volgenden dag vernemen. Voor het oogenblik dachten we er niet aan om de schuilgelegenheid te verlaten, ofschoon die vanzelfsprekend ook geen volstrekte veiligheid tegen inslaande of ontploffende granaten bood. Maar het was alsof we er niet uit durfden komen. Alsof we niet wilden of durfden zien wat er al gebeurd was binnen de stad. Zeker, zoo dachten we, zou het vreeselijk zijn. Na dit bange kwartier volgde een rustpoos in de kanonnade en hiervan hebben we gebruik gemaakt, niet om naar huis terug te keeren, maar om nog verder van huis af te gaan, de polder in, door tuintjes, over groenende korenvelden, over greppels en dammen en slooten. Het geleek wel een veldloop voor alle leeftijden! Maar toen, terwijl we nog op weg waren naar een nieuwe schuilplaats, begon het vuren opnieuw. We wierpen ons midden in een korenveld plat op den grond. Toen een granaat fluitend kwam aansuizen, om daarna weer, als die over ons was, sprongsgewijs verder te gaan, tot we een diepe sloot bereikten, die gelukkig droog was. Daar kropen we in en daar kwamen ook weldra tientallen andere stadgenooten, jong en oud, om dekking te zoeken. Hier bleken ook enkele pantalons en rokjes met minder goed succes het nemen van een prikkeldraadhindernis te hebben doorstaan tijdens de vlucht. Het vuren was inmiddels weer begonnen. Af en toe huilde een granaat over. Eerst de knal van het afvuren en dan het angstaanjagende fluiten van het projectiel, dat door de lucht kwam aansuizen. Ze ontploften nu niet meer zoo in onze nabijheid, hun loop werd grooter. Maar toch waagde niemand het voorloopig de sloot te verlaten. Nog steeds wisten we ook niet hoe het binnen Axel gesteld was; wel hoorden we, dat de eerste granaten in de omgeving van 't	VAP	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	station en de gasfabriek waren terecht gekomen en dat daar nogal veel schade was aangericht. Meer konden we voorloopig niet te weten komen; de menschen waren geheel overstuur. Inmiddels hield het schieten aan, zij het dan ook met langere tusschenpoozen. Zoo liep het al tegen negen uur, de schemering begon reeds over de polders te vallen en als een groote roode bol zakte de zon weldra aan de Westerkim achter het geboomte. Thuisgekomen stond ons een nieuwe verrassing te wachten; in het halfduister ontwaarden we een poes, die door een openstaand raam binnen was gekomen, onze in den steek gelaten maaltijd alle eer had bewezen en nu rustig lag te slapen op een stoel. We ontdekten ook de eerste ravage; eenige gebroken ruiten tengevolge van den luchtdruk en overal glasscherven. In de nacht van 22 op 23 mei 1940. Zoo sta ik in gedachten verzonken, tot plotseling een doffe knal weerklinkt. gevolgd door het bekende fluitende geluid en dan weer een harde knal van de ontploffende granaat. Het wreede spel is weer begonnen. Er komt nu als bij tooverslag meer beweging en leven in de sloot; de menschen, voor zoover zij reeds ingedommeld waren, zijn wakker geschrokken door de knallen en springen verschrikt overeind. Meerdere projectielen volgen, fluitend suizen ze boven onze hoofden, om dan even later met donderde slagen uiteen te barsten. Waar zal het zijn, vragen we ons af? Het zijn waarschijnlijk projectielen van verschillend kaliber, want de eene ontploffing is veel heviger dan de andere. Ook de afstanden en de loop der granaten door het luchtruim verschillen, dit is duidelijk waar te nemen. Met korte tusschenpoozen herhaalt zich telkens het granaatvuur, dat, mocht het op Axel gemunt zijn, zeker niet zuiver gericht is. Doch waarschijnlijk hadden de Franschen hun vuur op een ander doel gericht. De granaten bestreken naar schatting meer den weg die van Drieschouwen naar Zwartenhoek voert en dan wel voornamelijk het kruispunt bij Drieschouwen. In die omgeving bleken later ook de meeste projectielen in het land terechtgekomen te zijn. Naar de slagen te oordeelen, gingen de zwaarste meer in de richting van Zwartenhoek en Westdorpe. Mogelijk waren de Franschen de meening toegedaan dat daar Duitsche troepenbewegingen plaats vonden en richtten daarom hun artillerie op dit gedeelte. Het vuur scheen uit de richting Sluiskil-Philippine te komen. waarheen de Franschen zich teruggetrokken hadden. Het was een helsch leven van al die ontploffende projectielen. De echo's weerkaatsten door de polders, doch bij al het beangstigende, dat dit teweeg bracht, kwam er toch een gevoel van betrekkelijke rust in ons op, tenminste alhier in de sloot weinig gevaar te loop en van het granaatvuur, dat, hoe hevig ook, aanhoudend in dezelfde richting geleid werd. Waar zou het dan echter wel zijn vernielende en dood en verderf zaaiende uitwerking hebben? Het liep tegen middernacht toen het vuren verflauwde en kort daarna een wijle ophield. Langzaam verstrijken de uren onder dit helsche concert. We raken er ietwat aan gewend, we worden er ietwat rustiger onder, we trachten ons dat tenminste in te beelden. Het wordt kil in de sloot, een lichte nevel spreidt zich uit over de velden en akkers, die op den morgenstond liggen te wachten. Ik tuur in de richting Axel. doch zie geen enkel verschijnsel dat op vernieling of brand wijst. Dat stemt tot een zekere gerustheid; de granaten zoeken hun weg verder en suizen hoog over de stad. Gelukkig, want wat zou er anders van ons stadje zijn overgebleven dan een brandende en rookende puinhoop, een zee van jammer en ellende?... Het begon te dagen, in het Oosten werd het licht en weldra zagen we de zon als een vuurroode bol langzaam boven het geboomte stijgen. Gelukkig, de nacht zat er op, maar wat zou de nieuwe dageraad ons bieden? We gevoelden ons rillerig toen we de sloot verlieten en stijf en stram in de ledematen na de gedwongen		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	ongemakkelijke houdingen. Er kwam leven in de polders, echter niet van ijvere boeren en arbeiders, die zich naar hun werk begaven, doch van vluchtelingen, die zich klaar maakten om huiswaarts te keeren. Men zag ze weer beladen met pakken en dekens, door de landerijen zich voortbewegen, starend in de richting van de bebouwde kom, welks vage omtrekken weldra uit den lichten ochtendnevel als bekende silhouetten opdoemden. We zagen den machtigen watertoren, de kerktorens, den stadhuistoren en de compacte huizenmassa, we zagen alles weer zooals we het gisteravond inderhaast verlaten hadden. Het was alsof we ons stadje terugzagen na een lange scheiding, waarin veel geleden en ontbeerd was ... We waren meteen gerustgesteld, want we zagen dat Axel toch zeker niet zoo erg onder het helsche bombardement geleden had, als velen zich wellicht hadden voorgesteld. Maar hoe zou het aan den anderen kant van de gemeente, aan de Zuidzijde gesteld zijn? De eerste berichten die we opvingen waren niet erg bemoedigend. Men vertelde dat er honderden dooden en gewonden lagen langs den Liniedijk en dat Drieschouwen danig geteisterd was. Later is ons gelukkig gebleken dat, wat de verhalen omtrent honderden dooden en gewonden betreft, deze geheel uit de lucht gegrepen waren. Een bezoek aan den Liniedijk overtuigde ons er van, dat daar geen druppel bloed gevloeid heeft. Er hadden daar geen troepentransporten plaats gehad, zooals de Franschen zich wellicht voorgesteld hadden en daarom hun vuur in die richting hadden geleid.		
21-23 mei 1940	Voor die tijd echter had de bevolking ten oosten van het kanaal vanaf Terneuzen tot aan de landsgrens toe – en wellicht nog verder naar het zuiden – een angstige drie dagen meegemaakt. De Belgische en Franse artillerie schoot vanaf 21 tot en met 23 mei vele honderden granaten af, vanaf de westzijde van het kanaal. Enkele mensen werden gedood en verwond en er werd veel materiële schade aangericht onder andere in Axel en Terneuzen, Axelse Sassing, Spui, Magrette, West- en Zuiddorpe en Drieschouwen.	SPO	13
22-26 mei 1940	Op 22 en 23 mei 1940 beschoten de Duitsers die zich in Axel genesteld hadden Terneuzen, waar zich toen nog geallieerde troepen bevonden; deze vuurden naar vermogen terug. De 24ste geraakte heel het oostelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen in Duitse handen. In de morgen van 26 mei was er ook in het deel ten westen van de Braakman geen Franse of Belgische militair meer te vinden.	BRE	181
22 mei 1940	Deze dag was aan de Belgen bevel gegeven, onder dekking van de achterhoede, die tot 22 uur in de avond van 23 mei op het kanaal van Terneuzen naar Gent zou blijven, zich terug te trekken naar het afwateringskanaal van de Leië en de Leië. Zo zetten de Belgen zich 's avonds na het invallen van de duisternis in beweging om de terugtocht te aanvaarden.	PLA	28
	Op 22 mei 1940 om 22.00 uur werd de binnenstad van Terneuzen door Belgisch geschut van 7,5 cm beschoten. Dit beschieten had geen enkel militair doel. Verschillende panden aan en nabij de Noordstraat alsmede aan andere straten werden door die projectielen getroffen en zeer ernstig beschadigd. Pand Noordstraat 5 (woningen, winkel en bakkerij) werd in brand geschoten en brandde geheel uit. Er stond geen wind, zodat de belendende percelen door krachtig optreden konden worden gespaard.	SPO	25
	We zijn thuisgekomen na den doorgestanen bangen nacht en vonden daar direct werk aan den winkel, want door den luchtdruk der granaten waren enkele groote ruiten in scherven geslagen. Dus eerst deze ravage opgeruimd en daarna nog een kort dutje. Gerust was dit echter allerminst, want onophoudelijk ronkten vliegmachines over en we moesten maar afwachten wat die in hun schild voerden. Gelukkig bleven we gespaard voor verdere minder aangename "verrassingen". We zijn daarna de stad eens ingegaan om te zien en te hooren wat daar zoo al was voorgevallen in den afgeloopen nacht. Ofschoon het heel wat erger had kunnen zijn na het nachtelijke bombardement, bleek het inmiddels toch reeds	VAP	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	erg genoeg. Ten eerste waren er helaas twee dooden en enkele gewonden te betreuren. Enkele huizen waren zwaar beschadigd en de Chr. school in de Nieuwstraat was al heel erg gehavend. Er was een groot gat in het gebouw geslagen en geen ruit was heel gebleven. Trouwens de halve Nieuwstraat lag als bezaaid met glas. Voornamelijk was het hier echter gelukkig bij gesprongen ruiten en versplinterd licht houtwerk gebleven. Hier en daar bleek echter de grillige en zonderlinge loop der granaten en de scherfwerking daarvan. Wonder boven wonder waren in deze buurt geen dooden te betreuren. Natuurlijk was men allerwege druk doende met het opruimen van het glas en het dichtmaken van de ramen, wat een mistroostigen aanblik opleverde. Honderden dakpannen waren bovendien door den geweldigen luchtdruk overal van de daken gerukt en lagen verbrijzeld in de straat. Een klein gedeelte van de Prins Hendrikstraat had ook nogal schade opgeloopen. Dit was ook het geval in het Buitenwegje, waar enkele huizen ernstig beschadigd werden en helaas ook nog een oude man zware verwondingen had opgeloopen. In deze buurt waren voorts enkele boomen door de granaten versplinterd en ook achter het stadhuis, nabij de R.K. kerk, ontdekten we een gat in den grond, veroorzaakt door een granaat. Ergens anders zagen we bloedige resten van wat waarschijnlijk eens kippen geweest waren, tusschen de takken van een boom hangen. En waarschijnlijk waren er nog wel meer plaatsen aan te wijzen, waar de projectielen hun sporen hadden achtergelaten. Allemaal droeve beelden van het oorlogsgeweld, waarmede we nu in onze gemeente zoo van nabij kennis maakten. We konden alles niet nagaan, want ook buiten wilden we nog een kijkje nemen. In de nabijheid van Drieschouwen bleek het granaatvuur ook danig te hebben huisgehouden. Aan de gebouwen van de Z.V.T.M. was heel wat schade aangericht; tal van ruiten waren vernield en hier en daar zagen we sporen van granaatsplinters. Verder overal vrij diepe gaten in het land van ingeslagen projectielen. Gelukkig vernamen we daar niets van persoonlijke ongelukken. Het vuur moet in die omgeving buitengewoon hevig zijn geweest, naar we konden opmaken uit de verhalen van de menschen die daar wonen en ook van enkelen, die de stad waren ontvlucht en dekking hadden gezocht in een sloot langs den Liniedijk. Ook deze menschen hadden bepaald in de vuurlijn gezeten, doch zich zeer beheerscht gehouden onder deze hachelijke omstandigheden. Aan de voortdurende ontploffingen der inslaande granaten was men in den loop van den nacht zoo'n beetje gewend geraakt, ofschoon het aankomende geloei van een projectiel steeds angstige oogenblikken teweegbracht. Doch de sloot bood voldoende dekking, de granaten gingen er overheen, ofschoon enkele in de onmiddellijke nabijheid insloegen. "Ik had toen meer te stellen met de vrouwen die bij ons waren, dan met de granaten", vertelde ons een man, "want eerlijk gezegd, voor die dingen was ik niet zoo bang, daar die toch over ons gingen, maar het angstige gegil van de vrouwen als er een aan kwam suizen, was somwijlen niet uit te staan. Dat waren dan ook mijn grootste beproevingen in dezen verschrikkelijken nacht".		
23 mei 1940	Op het Boerengat kreeg een meisje een mitrailleurkogel in haar buik volgens een Terneuzense huisarts, die daar zijn toevlucht gezocht had. Vanuit de gemaakte stellingen werd veel geschoten in de richting van Zaamslag, waar de Duitsers reeds waren. In de laatste uren van hun verblijf, hebben de Belgen niet minder dan dertien bruggen en bruggetjes in de omgeving laten springen. Verder brachten ze ruim dertig schepen in het kanaal en de buitenhavens tot zinken.	PLA	28-29
	Doch in de buitenwijken was het erger toegegaan. Zoowel op de Sassing. De Magrette en Spui had men veel te lijden gehad van het granaatvuur. Er was daar veel schade en ook waren er eenige gewonden, van wie een paar ernstig. Zooals we reeds een beetje gewoon waren in deze dagen, werd alle ellende en schade weer sterk overdreven voorgesteld, alsof alles nog niet erg genoeg was. De	VAP	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Sassing zou zoo wat half in puin liggen. Evenals de Magrette. Gelukkig bleek dit niet waar te zijn, maar er was toch heel wat schade aangericht. En dat het er nog allerminst pluis was, verklaarden ons eenige menschen, die vandaar vrijwillig vertrokken waren, alles achterlatend. Om zoo ver mogelijk deze gevaarlijke omgeving te ontvluchten. Een en ander was dan ook allerminst geruststellend en daar kwamen nog bij de verhalen van enkele personen, die met levensgevaar Axel bereikt hadden, want zoowel aan de overzijde als aan dezen kant van het kanaal was het gevaarlijk. Er werd geschoten, en zoowel het geschut-, Het mitrailleur- en het geweervuur maakten het polderland onveilig. Even na den middag werd het ook hier weer kritiek. Een paar granaten zagen we in den polder voor ons in het land slaan, groote grondmassa's opwerpend. Spoedig bleek dat het ook weer gevaarlijk werd om in Axel te blijven, want nauwelijks waren we den spoorwegovergang bij het begin van den Nieuwendijk gepasseerd, of daar kwamen ze weer aanfluiten die helsche projectielen uit Westelijke richting. Kort achter elkaar hoorden we een stuk of acht ontploffingen na de doffe knallen van het afvuren volgen. Het leek niet zoo ver af te zijn, waar de granaten insloegen. Aan den Oudeweg zagen we hoe de menschen zich repten om in de schuilgelegenheden te komen en hals over kop holde men over de straat het land in. Wij trapten ook nog een beetje harder door om zoo spoedig mogelijk uit deze gevaarlijke zone te komen. We dachten dat de granaten zoo ongeveer ter hoogte van Drieschouwen ontploften, doch toen we een eind in den Beoostenblijpolder waren, kwamen tal van andere vluchtelingen ons achterop gereden en die vertelden dat het dichterbij was, nl. in de omgeving van de villa Beatrix en de weiden langs de Groote Kreek, vlak bij Axel. We wisten toen nog niet, dat deze beschieting ook weer een stadgenoote als slachtoffer geëischt had.		
	De vorige dag was Vlissingen beschoten, thans zou men van antwoord dienen, eveneens vanuit Vlissingen, waar de Duitsers hun stukken hadden opgesteld. Eerst kwamen tientallen granaten in IJzendijke neer, daarna in Hoofdplaat en hierna in Biervliet. Tussen het harde gevader werden ineens een tiental korte slagen als ontploffingen gehoord.	VIJ1	37-38
24 mei 1940	Te ongeveer 1.00 uur waren de Belgische troepen teruggetrokken uit de kom van de stad. Om 2.00 uur was de westelijke haven verlaten en trok men naar het westen af. Er kwamen op dat moment nog geen Duitsers, ze hadden dus tijdig het hazenpad gekozen. Tijdens het vertrek hadden ze, naast het laten springen van de bruggen, op de wegen buiten de gemeentekommen vele bomen omgehakt, welke als versperring dienstdeden om de opmars van de Duitsers te vertragen. Om 10.00 uur waren er nog steeds geen Duitsers in de stad. De stad werd wel beschoten door de terugtrekkende troepen, waarschijnlijk in de mening dat er wel al Duitsers waren. Wat later op de dag kwamen de eerste voorposten. Het eerste tiental wat over Hoek kwam, was met vlotten het kanaal overgestoken. Ze kwamen per fiets, geweer in de aanslag over het dorp gereden in de richting van Philippine. Men zegt, dat ze doorgereden zijn tot aan de Isabellesluis. Daar zouden ze op tegenstand gestuit zijn, waarbij ze allen gedood zouden zijn. Van Biervliet uit werd Terneuzen beschoten vanaf 6.00 tot 9.30 uur in de avond. Deze beschieting bleef niet zonder gevolgen. Een Nederlands militair, de heer Van der Est, die kans gezien had de eerste oorlogsdagen te overleven, werd hier dodelijk getroffen. Het ongeluk deed zich voor in de omgeving van zijn ouderlijke woning. Een man uit de Tholensstraat kreeg nog een hoofdwond door	PLA	29-30

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	een schot. Ook onder de Duitse troepen die zich op straat bevonden, waren slachtoffers. Waarschijnlijk waren er onder hen drie doden. De granaten veroorzaakten veel materiële schade aan gebouwen in de stad. De bakkerij van Koene in de Noordstraat brandde geheel uit, het perceel van Van Sprang werd door een granaat erg beschadigd, terwijl andere gebouwen in de Grenulaan, Lange Kerkstraat, Tholensstraat, enz. ook schade opliepen. De terugtrekkende troepen hadden zich niet beperkt tot het onklaar maken van de verbindingswegen. Ze hadden o.a. te Sluiskil in verschillende fabrieksinstallaties dynamietstaven geplaatst en deze tot ontploffing gebracht. Hierdoor werd schade aangericht en er brak ook nog brand uit. Op Hoek en Zaamslag was er geen noemenswaardige schade aangericht, daar boften de bewoners. Sluiskil was er het ergst aan toe. Hier was immers de hele Oostkade door de Belgen in brand gestoken.		
	Op 24 mei om ongeveer 17.00 uur werd de omgeving van de middenkanaalarm (Buurt ophaalbrug bij Ribbens) met datzelfde geschut (7,5 cm) beschoten. In een colonne viel toen een brisantgranaat, waardoor drie Duitse militairen werden gedood en enkele anderen werden gewond. Een Nederlands militair die juist met verlof naar zijn ouderlijk huis terugkeerde, namelijk een zekere Van der Est, werd nabij zijn ouderlijke woning in de Klaassenstraat, dodelijk getroffen. Door deze beschieting ontstond ook weer veel materiële schade. De laatste beschieting vond plaats door bedoeld geschut in de late avond van 24 mei. De binnenstad van Terneuzen werd als doel genomen en daardoor ontstond eveneens wederom vele schade aan gebouwen enz. Bij deze laatste beschieting kreeg niemand verwondingen en vielen ook geen doden.	SPO	25-26
	Enkelen, die 's morgens in Axel nog eens een kijkje waren gaan nemen, vertelden dat zij, die de gemeente niet hadden verlaten, ook den vorigen avond nog bange oogenblikken hadden meegemaakt. Nogmaals was Axel toen beschoten; de granaten waren terecht gekomen in de omgeving van de Kanaalkade en het zgn. Plaatje. Enkele huisjes en een schuur waren danig door de projectielen beschadigd, terwijl ook enkele granaten in en nabij de Kleine Kreek waren neergeploft. Op het Plaatje hadden eenige menschen toevlucht gezocht in een schuilkelder en juist hadden ze deze verlaten, toen een granaat er insloeg. Waren ze er eenige oogenblikken langer ingebleven, dan zouden waarschijnlijk dood en en gewonden te betreuren zijn geweest. Nu bleef hier alles gelukkig beperkt tot materiëele schade. We vernamen nu ook, dat bij de beschieting van Axel op den vorigen middag een vrouw, die meegegaan was om de koeien te melken op de weide achter de villa Beatrix, doodelijk was getroffen door een granaat. De mededeeling van het tragisch lot dat deze familie had getroffen, vervulde ons met diepe deernis.	VAP	-
25 mei 1940	Aan alle kanten van Biervliet waren kanonnen opgesteld en de burgers van Biervliet hoorden vele granaten in oostelijke richting verdwijnen. Tijdens de nacht schrokken de burgers wakker van ongewoon hevige ontploffingen, maar waar die insloegen was niet bekend, aangezien niemand zijn huis mocht verlaten. De Duitsers waren inmiddels in Philippine en Boekhoute en vochten patrouilles bij de Maagd van Gent.	VIJ1	42
27 mei 1940	De eerste Duitse militairen komen aan in Biervliet.	VIJ1	45
Eind mei 1940	Zeeuws-Vlaanderen had, voornamelijk door het optreden van de Waalse soldaten, aanmerkelijke verliezen geleden. Het meest geteisterd was Westdorpe, waar 34 woningen vernield, 64 panden zwaar- en 315 lichtbeschadigd waren. Lichtbeschadigd – dat betekende een granaatscherf door het dak, een raam ontzet, een heleboel glasschade – maar vaker: een ingetrapte deur, een mislukte poging tot brandstichting of de uitwerking van een handgranaat, die naar binnen	BRE	185

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	was geworpen. Ravage van dezelfde aard, maar van kleinere omvang, te Axel, Terneuzen, Sluiskil, Sas van Gent. De bruggen over het Kanaal van Gent naar Terneuzen waren opgeblazen of op andere wijze vernield, ook de zogenaamde sluisbrugjes. De Belgen hadden de haven van Terneuzen met tot zinken gebrachte schepen geblokkeerd en de stroomvoorziening van Zeeuws-Vlaanderens oostelijk deel uitgeschakeld, door de elektriciteitscentrale te Westdorpe onklaar te land ten westen van de Braakman, hoewel voor oorlogsmisère niet gehad minder tol aan de oorlog betaald.		
	Westdorpe was aan het begin van de oorlog, in de meidagen van 1940, de zwaarst beschadigde woonkern van Zeeuws-Vlaanderen. Omdat Westdorpe in het schootsveld lag van de Duitsers en de zich terugtrekkende Belgen, werden 34 woningen, waaronder de pastorie en de kern, volledig verwoest. Nog eens 64 woningen werden zwaar beschadigd en over de tweehonderd huizen liepen lichte schade op.	CAT	5

Tabel 22: Overzicht gebeurtenissen Duitse inval mei 1940.

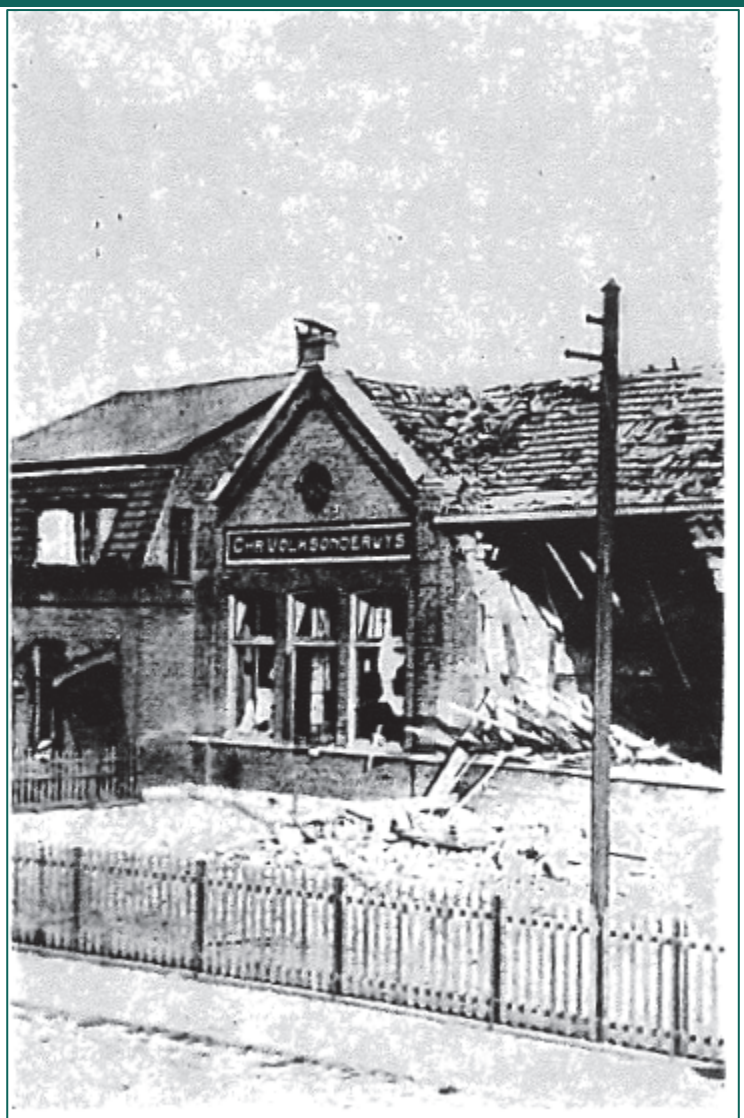
De bezetting van 1940 tot juni 1944 (D-Day)

Na de capitulatie werd Nederland bezet. Duitse militairen werden ondergebracht in voormalige Nederlandse kazernes en de vliegvelden werden door de Duitse luchtmacht, de *Luftwaffe*, overgenomen. De meeste Duitse militairen bevonden zich langs de kust. Hier werden stellingen aangelegd ter voorbereiding op een eventuele geallieerde invasie. Al tijdens de Duitse inval begon de Britse *Royal Air Force* (RAF) met de luchtoorlog tegen Duitsland. Bommenwerpers werden 's nachts uitgestuurd voor kleinschalige bombardementen op doelen van militair belang. Deze bommenwerpers verdwaalden met grote regelmaat, waardoor vergissingsbombardementen eerder regel dan uitzondering waren. De grote verliezen dwongen de Britten tot een andere tactiek. Vanaf 1942 werden bombardementen uitsluitend uitgevoerd door grote groepen bommenwerpers, die met tientallen tot honderden vliegtuigen één doel aanvielen. Vanaf 1942 verschenen daarnaast Amerikaanse bommenwerpers boven Nederland. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1940	In Vlissingen op Walcheren aangekomen werd bij Fort de Ruyter de Batterie Ost en bij de Nolle de Batterie West opgesteld, die beide op 28 juli gevechtsklaar waren. Iedere batterij had 3 stukken 7,5 cm Vickers (h)-geschut met een maximaal bereik van 14 km. Ook werd een overeenkomstige batterij in Terneuzen geplaatst. Ter ondersteuning werden 2 150 cm zoeklichten opgesteld en werden er op 1 aug. Nog 8 stuks 2 cm Flak verwacht.	SAK1	119
1940-1944	Bij Terneuzen werd door de Duitse bezetter luchtafweergeschut geplaatst.	STO	105-106
1942-1944	Overzicht van Duitse eenheden in Zeeuws-Vlaanderen. K.V.A. A2 Van Terneuzen tot zuidelijk Blankenberge juni 1942 - sept. 1944 712. Infanterie-Division [bo] sept. 1944 - nov. 1944 64. Infanterie-Division (bo)	SAK1	8
25/26 mei 1940	**Bomber Command**. Alternatieve doelwitten. Wellingtons. Een brug over het kanaal bij Sas van Gent, waarbij de bommen dicht bij de brug vielen.	ZWA1	40
2 juni 1940	We rijden langs het zijkanaal naar Sluiskil. Daar zijn reeds op den eersten oorlogsdag bommen neergekomen en slachtoffers gevallen. Muren zijn doorboord met bom- en granaatscherven; tegen den walkant liggen wat spaanders, overblijfselen van wat eens een rank zeilbootje was. Aan den overkant van het kanaal zagen we eveneens de sporen van het oorlogsgeweld aan de huizen. Het was een droevig beeld dat Sluiskil opleverde sedert het uitbreken van den oorlog. Echter ook verder op, te Westdorpe en Sas van Gent, hadden de terugtrekkende Fransche en Waalsche troepen danig huisgehouden. Aan den Zwartenhoek zagen we voor een hoeve in een bloemperkje een eenvoudig	VAP	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	soldatengraf, waarop een ruwhouten kruis. Hier rustte dus ook een strijder ver van zijn vaderland. De R.K.-kerk te Westdorpe was in een ware ruïne herschapen. de fraaie toren lag in puin. Ook in deze omgeving waren talrijke granaten ingeslagen. En zoo ging het voort tot Sas van Gent, waar we ook een beeld van verwoesting te aanschouwen kregen. We zijn daarna weer huiswaarts gefietst, na al dit trieste en droevige van den oorlog aanschouwd te hebben. In den Coegorspolder en de omgeving van Schapenbout zagen we ook overal roode vlaggetjes staan op de landerijen: gevaarlijke plaatsen waren dit, want niet-ontplofte granaten hadden zich daar geheel of gedeeltelijk in den grond geboord. Het kleine bruggetje over de waterleiding bij Schapenbout wilden we passeeren, doch dit ging niet, gedeeltelijk was het verbrand en ervoor stond een prikkeldraadversperring, waarachter de dood eveneens loerde: er was een bordje geplaatst, waarop de woorden: "levensgevaarlijk, landmijnen".		
12 juni 1940	Menende dat er in de Schelde mijnen zouden liggen kwamen er 12 juni snelvarende boten op de Schelde om deze mijnenvrij te maken. Veel zullen er niet gelegen hebben, want even voorbij Terneuzen gekomen, keerden de schepen reeds terug. De vijf schepen die in de haven gezonken lagen, werden alle in drie dagen tijds gelicht. De laatste was op 29 juni aan de beurt.	PLA	33
28 juni – 1 juli 1940	Het ruimen van wrakken in de Oosthaven en Westhaven van Terneuzen vond plaats van 28 juni tot en met 1 juli 1940.	SPO	30
18 juli 1940	**Coastal Command.** Verkenning door Blenheims o.a. de kustgebieden van Hoek van Holland tot Oostende en de monding van de Schelde. Eén Blenheim die een verkenning moest uitvoeren naar Vlissingen keerde niet terug. Noot. Tijdens deze wat Coastal Command 'verkenningen' noemde, werden veelal ook bommen meegenomen. Vlissingen rapporteerde dat om 14.00 uur twee bommen werden afgeworpen op de buitenhaven tussen de Shell olietanker No. 21 en een kolenlichter en tevens dat dit vliegtuig werd neergeschoten door Bj-109's van het vliegveld Souburg. Deze Blenheim was van No. 53 Squadron.	ZWA1	62
22 augustus 1940	Op 22 augustus werd een begin gemaakt met het bouwen van een "duiventil" op het dak van de Ambachtsschool aan de Axelsestraat. In deze til plaatsten ze afweergeschut. Ook op de molen nabij de markt heerste bedrijvigheid met het plaatsen van luchtafweergeschut. In de nabijheid van het woonwagenkamp werden zoeklichten geplaatst om de hemel bij nacht te kunnen afzoeken naar vijandelijke vliegtuigen.	PLA	34
September 1940	Ook Terneuzen had herhaaldelijk van bombardementen te lijden. De Axelse chroniqueur D.J. Oggel meldde op drie achtereenvolgende dinsdagen in september 1940 aanvallen van de Royal Air Force. Het effect: enkele doden en gewonden, verwoeste huizen en een uittocht van de Terneuzense bevolking naar Hoek.	BRE	218-219
	In verband met die drukke scheepvaart legden de geallieerden 's nachts mijnen in het kanaal en in de Schelde. Hierdoor werden de Duitse scheepvaartbewegingen bemoeilijkt. Steeds maar weer moesten ze de mijnen trachten op te ruimen. Voor die mensen die vanuit hun gastadres de zoeklichten en het afweergeschut gadesloegen en ook voor de bewoners van de omliggende dorpen zelf, was het een fascinerend schouwspel om de zoeklichten het luchtruim te zien afzoeken naar vijandelijke vliegtuigen. Niet minder spectaculair was het schieten van het afweergeschut. Aan de lucht verschenen dan rode banen van de lichtkogels, die ter oriëntatie tussen de granaten zaten. Door velen werd dit schouwspel nauwkeurig gevolgd, hoewel niet zonder gevaar. Scherven van ontplofte granaten en niet te vergeten, vooral op het laatste van de oorlog, de blindgangers die neer kwamen in de richting van de dorpen. (Blindgangers waren	PLA	38-39

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	granaten die niet ontploften, meestal doordat ze onbruikbaar gemaakt waren door sabotagehandelingen, daar waar ze vervaardigd waren). Meerdere keren kwam het voor, dat deze iemand verwondden. Maar niets kon de mensen weerhouden om daarnaar te kijken.		
3 september 1940	Na een betrekkelijk rustige tijd van een paar maanden, was 3 september een dag waarvan de avond niet snel werd vergeten. Het was de eerste bomaanval op Terneuzen. In de lucht was steeds een zwaar geronk waar te nemen van verschillende vliegtuigen die in de omgeving van de stad vlogen. Plotseling viel er 's avonds om 22.00 uur een bom in de omgeving van het zoeklicht bij het woonwagenkamp. Toen kwamen alle zoeklichten en luchtafweer in actie. Pas dan bleek waar er overal geschut stond opgesteld; op de molen, de Ambachtsschool, de Oost- en Westkolk en "flak" op de oostpier. Ze kregen een vijandelijk vliegtuig in de stralen van de zoeklichten en schoten non stop met een oorverdovend lawaai tot de vlieger kans zag te ontglippen. Reeds vlug deed het bericht de ronde, dat er bommen gevallen waren op de Schoolweg en andere in die nabijheid gelegen straten. De ravage was ontstellend. Reeds was de brandweer uitgerukt naar de Hervormde School. Het huis naast de school was zwaar beschadigd. Verschillende huizen verderop waren totaal vernield en anderen zwaar beschadigd, maar wat erger was, twee mensen hadden er het leven bij verloren. In totaal waren er wel een twintig bommen uitgeworpen.	PLA	35-36

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 Bombardement op de Schoolweg te Terneuzen - 3 september 1940		
	Coastal Command. Ook deze avond gingen vijf Swordfishes naar Terneuzen, drie Beauforts naar het kanaal door Zuid-Beveland en dertien Blenheims naar Oostende. Resultaten. Terneuzen. Eén Swordfish keerde voortijdig met motorstoring terug, de andere vier wierpen hun bommen af waarbij treffers werden geplaatst op schepen in het kanaalbassin, gevolgd door explosies en grote branden. Ook werd vermoedelijk een pier vernietigd. Alle drie Beauforts voerden de opdracht uit en rapporteerden treffers op de schepen in het kanaal, waarvan tenminste drie schepen in brand vlogen. Van de dertien Blenheims naar Oostende deed één per vergissing een aanval op Terneuzen en rapporteerde drie branden en een explosie.	ZWA1	86
4 september 1940	**Coastal Command.** In de avond kregen zes Swordfishes opdracht voor een aanval op schepen in Terneuzen en vijf Blenheims voor een aanval op Vlissingen. Van de Swordfishes voerden vijf de opdracht uit en wierpen hun bommen af in het havengebied. Daar werden enkele groene lichtflitsen gezien, maar verder werden geen resultaten waargenomen. Eén Swordfish kon zijn doel niet vinden.	ZWA1	87

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
6 september 1940	Terneuzen werd steeds meer in staat van verdediging gebracht. Het op de pier geplaatste afweergeschut werd in zandzakken gehuld, ter bescherming van de dienstdoende soldaten. Dat was op 6 september klaar. Die hele buurt zag er toen uit als een klein fortje. Wat verderop stond een barak en een munitieopslagplaats. Midden op de weg hadden ze een grijs-groen gecamoufleerd kanon opgesteld. Het leek erop, of Terneuzen een vestingstad als in de middeleeuwen zou worden, uitgezonderd de wallen dan. Er werd nog meer luchtafweer bij gezet en aan de kant van de zeedijk kwamen kustbatterijen te staan.	PLA	36-37
14/15 september 1940	**Bomber Command.** Alleen alternatieve doelwitten. Wellingtons. Eén deed een aanval op het vliegveld De Kooy en rapporteerde verschillende branden, één zware en verscheidene kleine explosies. Eén ging naar de olie-opslag in Vlissingen en meldde treffers en branden in het doelgebied. Eén ging naar het vliegveld Ypenburg waar een grote brand uitbrak en één ging naar het vliegveld Vlissingen en naar het kanaal bij Terneuzen. Deze Wellington rapporteerde treffers op het westelijk deel van de landingsplaats en enkele bommen die dwars over het kanaal vielen.	ZWA1	97
15/16 september 1940	**Coastal Command**. Zes Swordfishes legden tussen 21.50 en 23.25 uur mijnen in de Westerschelde en bij Vlissingen.	ZWA1	98
17/18 september 1940	In de late avond van 17 september, rond 23.00 uur, "zong" het luchtalarm zijn bekende lied. Er dreigde dus weer gevaar. Kort daarop volgden er zware dreunen, die te voelen en te horen waren. Intussen was het "laweit" van het afweergeschut niet van de lucht. Het duurde, al was het met tussenpozen rustig, tot 2.00 uur in de nacht. Bij velen week de slaap verre van hun. Omdat we ons in de spertijd bevonden, durfden we niet goed de straat op te gaan om te informeren naar de plaats van de ramp (er was n.l. een spertijd van 22.00 uur 's avonds tot 6.00 uur 's morgens van kracht geworden). De volgende morgen hoorden we dat er op verschillende plaatsen schade aangericht was. Er was een vergaderzaal getroffen en in de Kerkhoflaan waren twee woningen vernield. De bewoners waren gelukkig niet thuis, zodat persoonlijke ongelukken uitbleven. Andere bommen kwamen terecht in de tuinen van de woningen tussen de Kerkhoflaan en de villa van Lensen (nu kantoor van de Waterleidingmij). Hier ontstonden grote kraters in de grond. Ook in de Axelsestraat zelf waren bommen terechtgekomen. Verder was er een woning in de Vlooswijkstraat beschadigd en was er een schip gezonken. In de omgeving van Othene hadden vliegtuigen zich van hun bommenlast ontdaan, maar deze hadden geen noemenswaardige schade aangericht, omdat ze in landerijen terecht gekomen waren. De bommen in de Axelsestraat hadden nog de meeste schade veroorzaakt, naast de genoemde vernielde gebouwen. Hier was n.l. een gasleiding beschadigd. Vele stadsbewoners, die hun middagpot op gas pleegden gaar te koken, waren hiervan nu verstoken. Het duurde weer een tijd eer de leiding gerepareerd was, maar er was niets aan te doen. In de Axelsestraat reed, door de duisternis misleid, een Duitser pardoes met zijn auto in een bomkrater en verongelukte.	PLA	38-39

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 De Kerkhoflaan gebombardeerd - 17 september 1940 *Bommen in de tuinen van Axelsestraat 71-73-75 te Terneuzen*		
	Bomber Command. Zevenendertig Hampdens met als opdracht aanvallen op schepen in Vlissingen, Terneuzen en Antwerpen. Acht voerden een aanval op Vlissingen uit waar treffers werden geconstateerd op sluizen, schepen, haven en kanalen. Zeven deden een aanval op Terneuzen met treffers op schepen en kades, gevolgd door branden en explosies.	ZWA1	101
21 september 1940	**Bomber Command**. Twaalf Blenheims op verkenning en aanval langs de kust. Elke Blenheim voerde een aanval uit. In Nederland o.a. havens en schepen in Rotterdam, op acht schepen in een grote inham 10 km zuidwesten van Terneuzen, op sleepboten met sleep bij de Nederlandse kust, een stoomschip bij Vlissingen en geschutsopstelling aan de kust in dat gebied.	ZWA1	104
23/24 september 1940	**Coastal Command**. Zeven Blenheims tussen 23.00 en 2.00 uur voor aanvallen op Vlissingen en Zeebruggge, weer als afleidingsmanoeuvre voor acties van de marine. Twee Blenheims konden hun doel in Vlissingen niet vinden en keerden met hun bommen terug. Eén Blenheim vond het doel na zeventien minuten zoeken maar toen begon één van de motoren te sputteren. Ook deze Blenheim keerde met bommenlading naar de basis terug. Boven Vlissingen was een gesloten wolkendek tussen 1.200 en 2.500 meter.	ZWA1	105-106

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Bomber Command. Alternatieve doelwitten. Een Blenheim deed een aanval op Vlissingen, maar er werd geen resultaat waargenomen. Een Hampden voerde een aanval uit op het vliegveld Soesterberg, maar behalve dat bominslagen aan de rand van het veld werden gezien, zijn geen resultaten waargenomen.		
24 september 1940	In de buurt van de Baandijk kwamen negen bommen terecht op 24 september. Dit veroorzaakte weer de nodige opschudding onder de toch al ongeruste bevolking.	PLA	39
25 september 1940	Een Messerschmitt Bf 109 van het 7./JG 27 kwam neer in Philippine.	ONB3	-
	Een Messerschmitt Bf 109 maakte geslaagde noodlanding, lichte schade wegens motorstoring. Piloot was ongedeerd.	WTV	-
11 oktober 1940	In de avond van 11 oktober werden we allen weer opgeschrikt door doffe dreunen in de naaste omgeving. Dit keer moest het Boerengat het ontgelden. Twee arbeiderswoningen, van Jansen en Buyze, waren ernstig beschadigd. Het mag een wonder heten dat slechts één persoon licht gewond werd. De aanval kan gemunt geweest zijn op de kortgeleden aangelegde versterkingen onder aan de zeedijk van de Nieuw-Neuzenpolder, maar dan waren ze een heel eind mis. De woningen waren zo zwaar beschadigd, dat ze moesten worden afgebroken. *Bommen op het Boeregat - 11 oktober 1940*	PLA	40-41
15 oktober 1940	Op 15 oktober begon het lieve leven 's morgens al. Om 9.30 uur [waarschijnlijk bedoeld de auteur, gezien het overige bronnenmateriaal, 21.30 uur] mikten de Engelsen een tweetal bommen die in de buurt van de Westsluis in het water terecht kwamen. Na een poosje floten er weer twee door de lucht, dit keer kwamen ze terecht op een schuurtje van groentehandelaar Hubregtse aan de Klaassenstraat. Door rondvliegende scherven werd één persoon licht gewond, die nog naar het ziekenhuis vervoerd werd. Niet alleen in Terneuzen, maar ook op Zaamslag vielen bommen. Daar kwamen ze op het kerkhof terecht en op bouwland van De Klerk. De bom, die op het kerkhof viel, richtte veel schade aan de grafmonumenten van wijlen Ds. Van Dis, mevr. De Kraker, de familie Van Pienbroek, mevr. Dekker, mevr. De Regt, J. Riemens en M. van Kerkvoort. De drie die op het land gevallen waren veroorzaakten alleen vrij diepe kraters in de grond, tengevolge van de ontploffing.	PLA	41
15/16 oktober 1940	**Coastal Command**. Drie Blenheims deden aanval op Terneuzen. De eerste om 19.56 uur; inslagen werden gezien bij de sluizen en een treffer op een olietank die in brand vloog. Andere Blenheims lieten om 20.15 en 20.30 uur hun bommen los die oost van het kanaal vielen, terwijl enkele brandbommen het door de eerste Blenheim veroorzaakte vuur weer deden oplaaien.	ZWA1	117

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Zes Swordfishes legden mijnen bij Vlissingen. Eén van de Swordfishes rapporteerde dat er om 20.00 uur een brand uitbrak in Terneuzen. Tevens werd gerapporteerd dat er veel activiteit van zoeklichten op Walcheren en langs het kanaal door Zuid-Beveland was.		
15 december 1940	Op 15 december stortte bij de boerderij van Van de Ree in de Grote Huissenspolder een vliegtuig neer.	PLA	43
21 december 1940	Op 21 december werd er weer een [vliegtuig] aangeschoten en viel neer in de buurt van Othene, bij C. de Putter.	PLA	43
21/22 december 1940	**Coastal Command**. Van de vijf Swordfishes met als opdracht mijnen leggen bij Vlissingen voerden twee om 3.00 uur de opdracht uit. Eén had niet kunnen starten door motorstoring, één keerde door brandstofgebrek voortijdig terug en de vijfde ging terug wegens een zieke navigator.	ZWA1	142
Winter 1940-1941	In en om de stad werd alles nog maar meer versterkt. De barak op de oostpier ging nu, evenals het geschut zelf, ook schuil achter zandzakken. Bij de oost- en de westkant werden schuilkelders gebouwd voor de soldaten. Op de linkerpier kwam een uitkijkpost en een zoeklicht te staan. Tegenover het postkantoor, op "De Wind van Merckesteyn" plaatsten de Duitsers afweergeschut, zodat Terneuzen nu zowat rondom door "proppeschieters" ingesloten was. Op de Kopschool werd afweergeschut geplaatst. Dit was weer een school die daarvoor misbruikt werd. Terwijl in de scholen lesgegeven werd, stond er boven op het dak een wacht bij de "proppenschieter", om vijandelijke vliegtuigen te kunnen bestoken. Ook op de oude R.K. kerk plaatsten de Duitsers een stuk afweergeschut.	PLA	40, 46 en 49
28/1 februari/ maart 1941	**Bomber Command**. Hoofddoel Wilhelmshaven, maar mede wegens slechte weersomstandigheden, deden vijftien vliegtuigen aanvallen op alternatieve doelwitten, geschutsopstellingen en andere militaire doelen in NW-Duitsland en Nederland. Noot. Enkele Blenheims bombardeerden o.a. het vliegveld De Kooy. Ook was een Blenheim boven Vlissingen, waar geen bommen werden afgeworpen. Wel werd bij Biervliet een zoeklicht met boordwapens onder vuur werd genomen, nadat dit de Blenheim in zijn lichtbundel te pakken had gekregen. De Flak belaagde de Blenheim, maar deze komen ongeschonden thuis.	ZWA1	160
6 maart 1941	Blenheims to oil depots in Belgium and Holland; 1 aircraft bombed Sluiskil. No losses.	MID	129
	Bomber Command. Van de vijf Blenheims met opdracht oliedoelen in Nederland en België aan te vallen voerde slechts één een aanval uit. Hij bombardeerde de gashouder en het spoorwegemplacement in Sluiskil, maar resultaten werden niet waargenomen.	ZWA1	163
18 april 1941	De scheepvaart bleek echter spoedig opgemerkt door Engelse vliegers. Zij mikten de 18e april al bommen in de buurt van de middensluis. Nabij de ponton van de Provo boot werd daarbij de sleepboot L' Avenier getroffen. Hierbij vonden twee mensen de dood.	PLA	49
	Bomber Command. Negen Blenheims voor aanvallen op schepen bij Terneuzen. Vier deden een aanval op de haven waar de bommen een explosie veroorzaakten waardoor het puin door de lucht vloog. Bij Hoedekenskerke kreeg een schip van 800 ton een voltreffer en barstte uit elkaar. Dezelfde Blenheim deed een aanval op een zoeklichtstelling. Een andere Blenheim gooide zijn bommen dwars over enkele schepen in de buurt van Terneuzen. Ook werd een aanval uitgevoerd op de haven van Breskens. Noot: Deze aanval vond in de vroege morgen tegen zessen plaats.	ZWA1	181

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
20/21 april 1941	**Bomber Command**. Van de zeventien Wellingtons en zeven Whitleys met als opdracht een aanval op de Petroleumhaven bij Rotterdam, voerden zeventien vliegtuigen deze opdracht uit, waarbij twintig ton brisant- en 1980 x 4 lbs staafbrandbommen werden afgeworpen. Twee Hampdens legden mijnen bij de Waddeneilanden. Alternatieve doelwitten. Aanvallen op de vliegvelden Waalhaven en Venlo. Tevens werden boven Rotterdam zakjes thee uitgeworpen. Noot. In Rotterdam vielen veertien doden en er was vrij veel schade. Ook vielen bommen op Duitse stellingen op de Beer bij Hoek van Holland en bij Axel in Zeeuws-Vlaanderen.	ZWA1	182
1 mei 1941	Ook op 1 mei kwamen er bommen terecht [bij Terneuzen]: maar deze richtten niet veel schade aan. Zo probeerden onze bondgenoten “van de andere kant” het drukke scheepvaartverkeer door deze sluis wat te beperken.	PLA	49
4/5 mei 1941	**Bomber Command**. Negen Blenheims voor schepen tussen Hoek van Holland en Antwerpen. Resultaten. Drie Blenheims voerden een aanval uit op de havens van Rotterdam, waar inslagen werden gerapporteerd in de havens no. 18, 19 en 20, maar geen resultaten konden worden waargenomen. Vier voerden een aanval uit op Antwerpen en één andere op een schip van 1 tot 2000 ton 5 km van Terneuzen, waarbij een voltreffer werd geplaatst en dikke zwarte rook uit het schip kwam toen de Blenheim op huis aan ging. Noot. In Vlissingen vielen één brisant- en enkele brandbommen.	ZWA1	193
7 mei 1941	Op 7 mei had een Terneuzense jongeman, P. Tollenaar, een granaat gevonden en wilde deze demonteren. De vele waarschuwingen, die terecht gegeven werden, negeerde hij en sloopte de slaghoed er af. Nadat hij dat gedaan had sloopte hij verder, met het gevolg dat het ontplofte. Met ernstige verwondingen aan een hand en een oog moest hij in het ziekenhuis worden opgenomen. Bij aankomst in het ziekenhuis viel het reeds losgeschroefde slaghoedje uit een zijner broekzakken op de vloer.	PLA	50
26/27 juni 1941	**Bomber Command**. Boven Duitsland een gesloten wolkendek en hevige statisch geladen stormen. Alternatieve doelwitten. Vijfentwintig vliegtuigen deden aanvallen op vliegvelden en andere militaire doelen in NW-Duitsland en Nederland. Drie vliegtuigen gingen naar Haamstede. Een Hampden mijnen bij de Waddeneilanden. Noot. Ook vielen bommen bij Terneuzen, op Walcheren en het vliegveld Deelen.	ZWA1	215
22/23 juli 1941	**Bomber Command.** Alternatieve doelwitten. O.a. Aken, Rotterdam en Oostende, geen resultaten waargenomen. Noot. Ook vielen bommen op haven van Terneuzen.	ZWA1	235
12 augustus 1941	Op 12 augustus 1941 moet het boven Zeeland een poosje zwart hebben gezien van de vliegtuigen. Oud luchtmachtofficier Gerrit Zwanenburg doet er in zijn “kroniek van een luchtoorlog” verslag van. De grote bedrijvigheid had te maken met de aanval door 54 Blenheims op twee krachtcentrales bij Keulen. Op terugweg zouden ze boven Zeeland worden opgevangen door tientallen Spitfires en onder escorte de thuisreis aanvaarden. Een andere groep Spitfires zou boven Zeeland afleidingsvluchten uitvoeren. Twee Blenheims zouden de groepen Spitfires loodsen.	CAT	8

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Op thuisreis werden de van hun missie naar het luchtruim boven Keulen terugkerende Blenheims opgewacht door Messerschmitt's en Junkers. Ook de Duitse luchtafweer deed mee met de strijd. Een loods-Blenheim stort neer bij Philippine. De bemanning komt om. Bij Biervliet verongelukt een Spitfire. De piloot wordt gedood. Een tweede Spitfire moet bij Groede een noodlanding maken. De licht gewond rakende piloot wordt gevangengenomen. Vijf Blenheims komen of in de Schelde of in de Noordzee terecht.		
	Een Blenheim kwam van 226e Squadron en werd om 12.53 uur getroffen door de lichte Flak die bij Terneuzen stond opgesteld. De machine stortte daarna neer in een boomgaard voor de boerderij van de familie Dumolein nabij Philippine. Een Spitfire werd eveneens getroffen door lichte Flak van Terneuzen, waarna het toestel om 13.12 uur nabij Biervliet neerstortte. Piloot sergeant George White kwam in de vlammen om en kon slechts aan de hand van het opgevraagde motornummer worden geïdentificeerd.	KRA3	139
	Een Spitfire van No. 152 Squadron kwam neer in Biervliet. Een Bristol Blenheim van No. 226 Squadron kwam neer in Philippine.	ONB3	-
	Een Bristol Blenheim IV van No. 226 Squadron crashte bij Philippine om 12.53 uur na te zijn geraakt door Flak. De drie bemanningsleden kwamen om het leven.	SGLO	T1171
	Een Supermarine Spitfire IIa van No. 152 Squadron crashte om 13.12 uur bij Biervliet bij Terneuzen. De piloot kwam om het leven.	SGLO	T1178
	Een Bristol Blenheim IV om 10:00 opgestegen van basis en door Flak aangeschoten. Stort even voor 13.00 uur neer net buiten Philippine op erf van een boerderij. 	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
			
	Een Supermarine Spitfire IIA was neergeschoten door Flak bij Terneuzen aan de Schelde. Leichte Flak Abt. 43/XI met 20 mm. White was totaal verbrand en niet te identificeren. Later is dit toch gedaan.		
			
	Bomber Command en Fighter Command. Om ca. kwart over één kwamen de Blenheims terug van Keulen terwijl van Duitse kant ook de Messerschmitt Bf-110's van ZG76 en zelfs Junkers Ju-88 nachtjagers van I/NJG2 (van Gilze-Rijen) gingen mee doen. En daar alles zich afspeelde op zeer lage hoogte liet ook de Duitse Flak zich niet onbetuigd. Al met al gingen twaalf Blenheims verloren. Tien van de 54 die naar Keulen gingen en ook de twee loods Blenheims werden	ZWA1	243

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	neergeschoten, waarbij het triest was dat één van deze twee, met een bescherming van 37 Spitfires, toch door een Bf-109 werd neergeschoten en in zee stortte waarbij de bemanning omkwam. De tweede loods-Blenheim werd door luchtafweer getroffen en stortte neer bij Philippine, ook deze bemanning kwam om. Hetzelfde lot onderging een Spitfire van No. 152 Squadron die bij Biervliet neerkwam en waarbij de piloot ook om het leven kwam. Een tweede Spitfire werd door een Bf-109 geraakt en moest bij Groede een noodlanding maken. De piloot werd, licht gewond, gevangengenomen. Van de Blenheims waren er op de heenweg naar Keulen en bij het doel vijf verloren gegaan en van de resterende 49, die bij Terneuzen door hun escorte werden opgepikt, gingen nog eens vijf verloren, neergeschoten door jagers of luchtafweer of door een combinatie van beide. Alle kwamen in de Schelde of de Noordzee terecht.		
13 augustus 1941	Een Dornier Do 217E-1 U5+KP (Wnr. 5074) van 6./KG2 stortte door onbekend gebleven oorzaak neer nabij Koewacht. Het toetel ging verloren. Hans Dittrich, Gerhard Malik, Karl Herde en Alfons Pötter kwamen om het leven. Net achter Sint Andries kwam vroeg in de morgen een vliegtuig neer. Johan en Maria de etter van Koewacht gingen kijken, de Duitsers waren er toch nog niet. Ze zagen dat de bemanning dood was en dat het een Duits vliegtuig was: een Dornier. Naast het vliegtuig lagen de onontplofte bommen. Maria vond een doos chocolade die ze meenam en Johan zag een revolver liggen die hij meenam. Johan bleef daar niet langer, pakte zijn fiets en reed naar Absdale, waar zijn meisje woonde. Na enige tijd kwamen de Duitsers die het pad afzetten tegen pottenkijkers. De Duitsers vertelden dat er een Enels vliegtuig was neergeschoten, om dat te bewijzen hadden ze de emblemen overschilderd in de kleuren van de geallieerden. De bevolking was toen nog niet benieuwd of het een Duitser was of een Engelsman. De volgende dag was het vliegtuig weg, opgehaald voor recycling in Antwerpen.	KEM	520
	Een Dornier Do-217^{E}-1 stortte 's ochtends heel vroeg neer in Koewacht. 	WTV	-
29 september 1941	**Fighter Command**. Tussen 10.45 en 11.10 uur voerde een squadron Hurricanes in drie verschillende vluchten een aantal offensieve patrouilles boven België uit. De eerste formatie bereikte het land bij Knocke en deed een aanval op schepen bij Terneuzen, waarvan één zinkend werd achtergelaten. Op de terugvlucht werd nog een geschutopstelling buiten gevecht gesteld en een schip van 100 ton in vlammen achtergelaten. Eén Hurricane werd door Flakvuur beschadigd en kwam in zee terecht. De piloot kon worden gered. Noot. Vlissingen meldde: 'Maandag 12.35 uur. Veere. Vijf Hurricanes deden uit de wolken komend een verrassingsaanval met boordwapens op schepen van het	ZWA1	266

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Rheinflottille en een Nederlands vrachtschip. Op de marineschepen twee doden en acht gewonden, op het Nederlandse schip vier gewonden. De Flak begon onmiddellijk te vuren waarna de Hurricanes afdraaiden en vervolgens op de terugweg met hun boordwapens nog een aanval deden op de batterij Oostkappelle bij Domburg. De Flak claimde één Hurricane van korte afstand in de romp te hebben geraakt en meldde dat deze 2 tot 3 km uit de kust in zee neerkwam. Dat klopte niet, want Sgt. Chaloupka, een Tsjech die bij dit Squadron No. 615 vloog, redde het tot vlakbij Manston aan de Britse kust, kon van zijn parachute gebruik maken en werd door de reddingsboot van Ramsgate gered.		
6 oktober 1941	Een Hurricane Mk IIC kwam neer in de Westerschelde. 	WTV	-
20/21 oktober 1941	**Bomber Command**. Zes Hampdens mijnen bij de Waddeneilanden. Alternatieve doelwitten. Twee vliegtuigen deden een aanval op de haven van Rotterdam, een vliegveld op Zuid-Beveland en een vliegveld 8 km ZO van Rotterdam. Noot. Deze bommen waren afkomstig van een nieuw squadron, No. 458 Australisch Squadron, dat deze nacht zijn debuut maakte. De Wellingtons hadden als opdracht Antwerpen maar de bommen vielen ver daar vandaan. Vlissingen rapporteerde bommen op de haven van Terneuzen en in de Schelde. Ook vielen er om 21.24 uur acht bommen op SF31 bij Ouddorp, zonder schade aan te richten.	ZWA1	277-278
24 oktober 1941	De "Flak" welke lange tijd hier ter plaatse vertoefd had. Vertrok op 24 oktober en werd opgevolgd door legeronderdelen met zwaarder geschut, welke ons met een langdurig bezoek vereerden.	PLA	54

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1942	 Duitse luchtafweer op de dijk bij Terneuzen, circa 1942.	BRE	174
	In 1942 werd een reeks precisiebombardementen uitgevoerd die voor de fabriek de nekslag zouden zijn. Op 22 en op 25 juli waren de ammoniakfabriek en de afdeling voor zwavelzuurbereiding getroffen; herstel van de schade zou ongeveer vier maanden in beslag nemen. Op 28 augustus, 1 en 10 oktober en 7 en 13 november volgden opnieuw bombardementen.	HAM	130
	Opnieuw werd er aandacht besteed aan het in staat van verdediging brengen van Terneuzen. Er kwam meer prikkeldraad en voor de sluizen werden netten gelegd tegen luchttorpedo's. De "Todt' bouwde versterkingen voor de weermacht. Het maken ervan duurde tot in het volgende jaar. De versterkingen bleven tot na de oorlog bestaan, toen werden ze afgebroken. In de Nieuw-Neuzenpolder, die voor het publiek al lang niet meer toegankelijk was in de noordwesthoek, waren in de loop van de oorlog versterkingen aangelegd en barakken gebouwd, voor onderkomen van de daar gelegerde soldaten. Op de zeedijk aldaar stond geschut opgesteld. Met dit geschut hadden ze "ruim zicht" over de Schelde. Bunkers met muren van meer dan één meter dik ontsierden de landerijen aan de binnenkant van de zeedijk. Er werd door de burgers, die een kijkje in die omgeving hadden kunnen nemen gefluisterd, dat er tussen het prikkeldraad veel landmijnen gelegd waren. Dit zou ook in de buurt van de Westsluis het geval zijn.	PLA	66
2 februari 1942	In de raadsvergadering van 2 februari werd besloten tot de volgende veranderingen: • Wilhelminaplantsoen werd Willem de Zwijgerplantsoen • Julianastraat werd Charlottestraat • Bernhardstraat werd Alexanderstraat • Beatrixstraat werd Amaliastraat.	PLA	57
Juli 1942	Ook industrie was doelwit voor nr. 2 Group. Eind juli schakelden enkele Bostons de stikstofmest fabriek in Sluiskil uit.	KOR	107
Juli-november 1942	Successievelijk belandden we in een tijd dat de fabrieksinstallaties te Sluiskil regelmatig aangevallen werden door geallieerde vliegers. De Duitsers hadden de fabriek weer bijna aan het draaien voor de productie van kunstmest. Dit feit was "overgewaaid" naar Engeland. Zij lieten zich daar niet onbetuigd en losten bommen op 22 en 25 juli, 28 augustus, 1 en 11 oktober en op 7 en 13 november in de nabijheid van de meest vitale delen van de fabrieksinstallaties. De resultaten waren verbluffend. Telkens na een aanval was er een belangrijk onderdeel buiten werking gesteld. Het kon niet anders of dat moest gedaan worden door iemand die ter plaatse heel goed bekend was. De piloot van het aanvallende vliegtuig bleek dan ook een zekere Steyaert, afkomstig uit Zelzate te zijn. Hij had voor de oorlog nog op de Cokesfabriek gewerkt. Het in de buurt van de fabriek	PLA	67

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	opgestelde afweergeschut (op 21 augustus daar geplaatst) kon niet verhinderen, dat de aanvallen steeds met succes uitgevoerd werden.		
22 juli 1942	8 Bostons in pairs attacked various targets. 2 aircraft bombed Sluiskil power-station and then machine-gunned barges near Ghent and 2 aircraft bombed Langenbrugge power-station. 1 Wellington was sent to Essen and 1 Mosquito to Münster but these aircraft turned back because of lack of cloud. No aircraft lost.	MID	289
	Bomber Command. Gent-Terneuzen kanaal. Twee Bostons aanval op olie-installaties. Dit doel werd niet gevonden, maar laagvliegend werd een aanval uitgevoerd op de Chemische Fabrieken in Sluiskil, waarbij treffers werden gezien op een koeltoren. Een sleepboot met een sleep van vier schepen op de Westerschelde werden met boordwapens aangevallen. Treffers gezien op de brug.	ZWA1	383
25 juli 1942	In april zetten zij een stelselmatige campagne in tegen de Compagnie Néerlandaise de l'Azote te Sluiskil, een belangrijke producente van stikstofhoudende meststoffen. Twee bommenwerpers richtten de 25ste juli zoveel schade aan dat het bedrijf moest worden stilgelegd. Het kwam gedurende de oorlog niet meer op gang; in 1943 werden de nog bruikbare installaties oen aanwezige voorraden gevorderd en weggevoerd, enkele metalen dakconstructies verhuisden naar Midden-Europa. Aan de omstandigheid dat de RAF haar beslissende aanval op een zaterdagmiddag had uitgevoerd was te danken dat er in Sluiskil geen doden vielen en dat maar vijf personen verwondingen opliepen.	BRE	274
	Ook in Terneuzen hadden de geallieerde vliegers weer van zich laten horen. Daar was op 25 juli de scheepswerf beschoten. De scheepswerf was nog sinds kort weer in bedrijf gesteld en het bleek, dat ze er aan de andere kant van de Noordzee reeds van op de hoogte waren. In dezelfde tijd werd een in de buurt van de Kraagbrug rijdende locomotief van de Z.V.T.M. beschoten door de Engelse vliegers.	PLA	68
	12 Bostons were dispatched in low-level pairs but only 2 aircraft bombed Sluiskil power-station.	MID	289
	Bomber Command. Twee Bostons voerden laagvliegend een aanval uit op de Chemische Fabrieken in Sluiskil. Het zicht was goed; twee inslagen gezien op het dak van de ammoniakafdeling en twee op de zoutzuurfabriek. Dikke zwarte rook kwam uit de gebouwen die vermoedelijk vernietigd zijn. Vrijwel geen Flak boven het doel. Door voltreffers in de fabrieken bij Sluiskil ontstond er een langdurige productie-uitval. De Duitsers rapporteerden tevens dat 'De ammoniakfabriek in Sluiskil in het geheel niet werd beschermd door luchtafweer'.	ZWA1	383
1/2 augustus 1942	Ook op 1 en 2 augustus was er druk verkeer in de lucht. Twee verkenners vlogen laag over de Schelde "en schieten dat ze deden".	PLA	68

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
21 augustus 1942	 Het geschut op de foto's betreft 2 cm Flak 28 Oerlikon van de Leichte Flak Abteilung 847. Het luchtafweergeschut werd hier op 21 augustus 1942 geplaatst. Op de foto's is het 6e geschut te zien, bij het bouwen van de veldstelling en in de afgebouwde veldstelling. Het stond vlakbij het bruggetje over het Axelskanaal. Het 5e geschut stond iets verderop, amper zichtbaar op de foto. Het 4e geschut (gemerkt als X op de foto), stond bovenop een gebouw op het terrein van de CNA, vlakbij de gashouder. Het geschut en de troepen (Luftwaffe) waren eerst in Woensdrecht gelegerd, nu werd Sluiskil hun nieuwe standplaats. Er stond ook luchtafweergeschut op het dak van de St. Antoniusschool aan de Kerkstraat en op het perceel landbouwgrond achter de Pierssenspolderstraat was een stelling met meerdere stukken geschut gebouwd. 	KAN	-
27 augustus 1942	**Bomber Command**. Vier Mosquito's doelen in Duitsland. Eén keerde niet terug. Twee voerden een aanval uit op een alternatief doel, waarvan één om 20.36 uur met twee 500 en twee 250 ponders op een chemische fabriek in Sluiskil. Treffers	ZWA1	396 en 405

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	werden gezien op de machinehal en de zoutzuuropslagplaats. Noot. De Duitsers rapporteerden na deze aanval een grote productie-uitval. Deze Mosquito's waren van No. 105 Squadron. De Mosquito die verloren ging kwam in de Noordzee terecht. S/Ldr. Collins en zijn navigator zijn tot op heden vermist. **Coastal Command**. Aanvalsanalyse. Nederland. Sluiskil. Foto's gemaakt op 13 september tonen aan dat als gevolg van de aanvallen op 22 en 23 juli en 27 augustus, de Compagnie Neerlandaise de L'Azote, (Chemische Fabriek) is beschadigd. Bij de ammoniakafdeling is het dak er voor een stuk van 60 x 18 meter af en het dak van het noordelijk deel is door luchtdruk beschadigd. In de zoutzuurafdeling zijn twee delen aan de ZO-hoek beschadigd, waarbij het dak over een stuk van 25 x 8 meter is verdwenen.		
28 augustus 1942	Een Handley Page Halifax II W7676 crashte in de Westerschelde nabij Koewacht om 23.30 uur na te zijn geraakt door Flak. De zeven bemanningsleden kwamen om het leven.	SGLO	T1790
2 september 1942	8 Bostons in low-level pairs to Holland and Belgium and 6 Mosquitoes individually to Germany. Targets at Ghent, IJmuiden, Sluiskil, Cologne, Essen and Osnabrück all attacked. No aircraft lost.	MID	305
	Bomber Command. Zes Mosquito's o.a. olie-installatie aan het kanaal Gent-Terneuzen, Sluiskil en de Hoogovens bij IJmuiden. Eén Mosquito voerde een aanval uit bij het kanaal Gent-Terneuzen, waarbij één bom explodeerde tussen de voorraadtanks en de fabrieksgebouwen. De Mosquito's voor Ijmuiden en Sluiskil keerden voortijdig terug wegens gebrek aan wolkendekking.	ZWA1	399
4 september 1942	**Bomber Command**. Drie Mosquito's naar Sluiskil, Gent-Terneuzen en Ijmuiden keerden voortijdig wegens gebrek aan wolkendekking terug.	ZWA1	399
10 september 1942	Een Wellington van 16(20?) O.T.U. kwam neer in Biervliet.	ONB3	-
	Een Vickers Wellington Ic van 22 OTU stortte om 23.45 uur bij Biervliet na te zijn neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig. De vijfkoppige bemanning overleefde de crash niet.	SGLO	T1820
	Een Vickers Wellington IC was om 20.05 uur opgestegen van Stratford-upon-Avon Warwickshire – werd door Oblt. Albert Schulz (I./ NJG 2) onderschept en neergeschoten, waarna het toestel om ± 23.45 uur tussen Biervliet en Driewegen neerstortte.	WTV	-
1 oktober 1942	Het kwam nogal eens voor dat er achter elkaar een aantal objecten werd beschoten. Toen bijvoorbeeld op 1 oktober 1942 de Sluiskilse stikstoffabriek werd aangevallen, namen de vliegtuigen ook een stoomtram onder vuur die op weg was naar Oostburg. In de rijtuigen vielen zes gewonden.	HAM	200
	Bomber Command. Drie Mosquito's, twee Gent-Terneuzen en één Sluiskil. Resultaten. Sluiskil. Eén Mosquito voerde op een hoogte van 17 meter de aanval uit en rapporteerde dat de bommen op de zoutzuurloods terecht kwamen. Toen het vliegtuig het doelgebied verliet, werd gezien dat er veel stoom en bruine rook uit dit gebouwen de elektriciteitscentrale kwam. De Duitsers rapporteerden slechts geringe schade.	ZWA1	410
11 oktober 1942	8 Mosquitoes to Sluiskil, Hannover and Saarbrücken. 1 aircraft lost.	MID	315
	Bomber Command. Zes Mosquito's in de schemering aanvallen op verschillende doelen, in Nederland, Sluiskil. Resultaten. Bij 5/10 bewolking en afnemend licht werd de aanval uitgevoerd op een hoogte van 16 meter. Inslagen werden niet gezien maar na de aanval kwam witte rook uit het westelijk deel van de sulfaatfabriek. Van de zes Mosquito's keerden er twee niet terug. De aanval op Sluiskil werd uitgevoerd door de Commandant van No. 139 Squadron, Wing Cdr. Shand.	ZWA1	412
7 november 1942	**Bomber Command**. Zes Ventura's. Telkens twee naar Kanaal Gent-Terneuzen, haven van Gent en de haven van Terneuzen.	ZWA1	419

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Resultaten. Kanaal Gent-Terneuzen. Eén Ventura vond het doel, maar kon zijn bommen niet lossen. De tweede Ventura kon wegens bewolking het doel niet vinden en voerde een aanval uit op een vliegveld, vermoedelijk dat bij Vlissingen, maar de bommen vlogen over het doel heen. Haven van Gent. Geen aanvallen uitgevoerd. Haven van Terneuzen. Eén Ventura die door slecht zicht het doel niet kon vinden, deed van een hoogte van 100 meter een aanval op een groot schip in de Schelde. Bommen vielen naast het schip. De tweede Ventura keerde niet terug.		
9 december 1942	Op 9 december werd te Sluiskil de trein Mechelen-Terneuzen beschoten. Hierbij vond de machinist de dood.	PLA	70
22 december 1942	Een De Havilland Mosquito IV van No. 105 Squadron crashte bij de Kanaalkade in Axel om 16.46 uur. De twee bemanningsleden overleefden de crash niet.	SGLO	T1965
	Een De Havilland Mosquito IV kwam invliegen via Sluiskil en werd daar door de aanwezige Flak fataal getroffen. Crashte net buiten de bebouwde kom van Axel. 	WTV	-
1943	In de loop van 1943 werd op de oostelijke mondingsoever van de Buitenhaven [van Vlissingen] een marinekustbatterij (M.K.B. Kernwerk Vlissingen) in aanbouw genomen (febr. 1944 opgeleverd). Uitgerust met 3 x 15 cm S.K. L/40 (h). Overige geschutopstellingen. M.K.B. Breskens - 2/.M.A.A. 203 - 4 x 7,62 cm Mounting (e) M.K.B. Nieuwe Sluis - 3/.M.A.A. 203 – 4 x 12 cm K. 370 (b) (bereik: 17,5 km), 1 x 15 cm S.K. U45 Leuchtgeschütz (L.G.) M.K.B. Cadzand – 4./M.A.A. 203 – 4 x 15 cm S.K. C/28 [vanaf 1.6.1944]	SAK1	63, 136 en bijl 33
	Bereik kustgeschut M.K.B. Kernwerk Vlissingen - 3 x 15 cm S.K. L/40 (h) **Range with 99.8 lbs. (45.3 kg) HE** **Elevation** / **Distance** 20 degrees (1898) / 14,990 yards (13,700 m) 20 degrees (World War II shell) / 15,640 yards (14,300 m)	NAV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	M.K.B. Breskens - 2/.M.A.A. 203 - 4 x 7,62 cm Mounting (e) **Range with 15 lbs. (6.8 kg) HE** **Elevation** / **Distance** 45 degrees / 19,500 yards (17,830 m) 90 degrees / about 38,000 feet (11,580 m) M.K.B. Nieuwe Sluis - 3/.M.A.A. 203 - 1 x 15 cm S.K. L/45 Leuchtgeschütz (L.G.) **Range with 99.8 lbs. (45.3 kg) HE during World War II** **Elevation** / **Range** 30 degrees (World War II Raiders) / 21,220 yards (19,400 m) M.K.B. Cadzand – 4./M.A.A. 203 – 4 x 15 cm S.K. C/28 [vanaf 1.6.1944] **Range with HE** **Elevation** / **Distance** 35 degrees / 24,060 yards (22,000 m) 40 degrees / 25,153 yards (23,000 m)		
5 januari 1943	Kort na nieuwjaar en wel op 5 januari viel de eerste bom van het jaar in de Chrysantstraat.	PLA	71
17 januari 1943	In de buurt van de Dokweg was een projectiel terecht gekomen wat niet ontploft was. Een Duits Spreng-kommando uit Vlissingen arriveerde op 20 januari te Terneuzen om de soort mijn, die naar schatting zo'n 500 kg. Woog te laten springen. Het veroorzaakte een hevige ontploffing, waarbij in de naaste omgeving enkele huizen beschadigd werden en ook veel ruiten sneuvelden.	PLA	72
22 januari 1943	Ook Zeeland wachtte de verscherpte luchtoorlog. Op 22 januari vertoonde zich hier voor het eerst een nieuw type vliegtuig: de B-25 Mitchell. 12 toestellen deden een aanval op olieraffinaderijen bij Terneuzen.	KOR	129
	Bomber Command. Olie-installaties langs het kanaal Gent-Terneuzen. Twaalf Mitchells met jagerescorte rendez-vous om 14.30 uur. Acht vliegtuigen voerden op een hoogte van 300 tot 700 meter de aanval uit bij goed zicht. Inslagen gezien op het doel gevolgd door puindelen die in de lucht werden geslingerd en daarna zwarte rook. Drie Mitchells keerden niet terug. Noot. Dit was de eerste aanval die werd uitgevoerd met de B-25 Mitchell. Een van No. 98 Squadron ging boven het doel verloren, twee van No. 180 Squadron	ZWA1	455-456

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	kwamen in zee terecht. Alle bemanningsleden van de twee Mitchells van No. 180 Squadron zijn tot op heden vermist. **Army Cooperation Command**. Naast de routine-patrouilles escorteerden zestien Mustangs de twaalf Mitchells van Bomber Command voor de aanval op doelen bij Gent-Terneuzen. Boven de Nederlands-Belgische kust zware Flak en tevens contact met vijandelijke jagers. Een FW-190 werd zeker en een andere waarschijnlijk neergeschoten. Vier Mustangs keerden niet terug, zes werden beschadigd. Enkele van de verloren gegane Mustangs moeten door dezelfde geschutsopstellingen bij de kust zijn neergeschoten, die ze op de terugweg met hun boordwapens onder vuur namen. Noot. De Mustangs waren twee van No. 169 en twee van No. 268 Squadron. Eén van 268 met F/O Preston als piloot, neergeschoten door Flak, kwam bij Ijzendijke terecht. Preston werd gevangengenomen. De andere stortten in zee en de vliegers ervan zijn tot op heden vermist. **Fighter Command**. Een squadron Spitfires zorgde voor escorte van de bommenwerpers op de terugweg na de aanval op een doel bij Gent-Terneuzen. Er was geen contact met de vijand. Noot. De Spitfires waren van No. 167 Squadron, waarin de Nederlandse Luitenants van Eendenburg en Plesman meevlogen.		
27 januari 1943	Een luchttorpedo, die op 27 januari in het land van Fr. Moens in de Nieuw-Neuzenpolder ontplofte: veroorzaakte een gat van 25 meter doorsnede en 6 meter diep. Hierdoor werd schade aan enkele arbeiderswoningen aangericht, terwijl zelfs in de stad nog verschillende ruiten van de explosie gesprongen waren. Wat een ramp zou het geweest zijn als het ding in de stad zelf terecht gekomen was. Hij was waarschijnlijk gericht geweest op het in de nabijheid zijnde barakkenkamp, maar heeft zijn doel dan niet bereikt.	PLA	72
16/17 februari 1943	**Fighter Command**. Twee Whirlwinds B scheepspatrouille Duinkerken-Vlissingen. Niets te melden. Intruders. 34 vliegtuigen, tien Beaufighters, acht Mosquito's, zeven Bostons, zes Whirlwinds en drie Typhoons offensieve patrouilles naar N-Frankrijk, België, Nederland en NW Duitsland. T.a.v. Nederland niets te melden. Om 22.00 uur werd met boordwapens een aanval uitgevoerd op twee kolenschepen en een goederentrein in Zeeland en vielen er enkele brandbommen bij de elektriciteitscentrale bij Sluiskil. Schade vrijwel nihil.	ZWA1	469
20 februari 1943	De Duitsers kregen in de gaten, dat de productie [van de fabriek in Sluiskil] door de bombardementen zeer laag was. Zij besloten de fabriek te slopen en de installaties naar Duitsland over te brengen. Het slopen begon reeds 20 februari 1943.	PLA	67
1 maart 1943	De geallieerde vliegers hadden boven de Schelde mijnen uitgegooid om de scheepvaart te belemmeren. Op 1 maart moesten er zeven Duitse mijnenvegers aan te pas komen om de Schelde te zuiveren van dit uiterst ontplofbare goed.	PLA	73
4 mei 1943	Een Supermarine Spitfire IX van No. 316 Squadron stortte om 19.00 uur bij Zaamslag na te zijn neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig. De piloot overleefde de crash.	SGLO	T2255
	Een Supermarine Spitfire IX van No. 316 Squadron stortte om 18.55 uur neer bij Hulst.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
14 mei 1943	Een Handley Page Halifax II van No. 408 Squadron werd neergeschoten door een jachtvliegtuig op 11.000 voet en stortte neer in de Westerschelde ter hoogte van Hoofdplaat. 	WTV	-
16 mei 1943	Bij een luchtgevecht boven Terneuzen op 16 mei werd een Duitse jager neergeschoten in de Seydlitzpolder.	PLA	78
	Een Messerschmitt Bf 109 van 4./JG 54 crashte ten noorden van Philippine om 13.45 uur na te zijn geraakt door een geallieerd jachtvliegtuig. De piloot kwam om het leven.	SGLO	T2330
	Een Messerschmitt Bf 109G-4 werd getroffen tijdens een treffen met P-47's van de Amerikaanse 85th Fighter Group. De piloot maakte een geslaagde noodlanding 1 Km NO van Philippine, lichte schade. Echter toen hij tegen een dijkje aan gleed sloeg de piloot met zijn hoofd tegen het Revi Vizier en werd gedood.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
17 mei 1943	Op de Kopschool stond sinds 17 mei weer afweergeschut. Nabij het station wilden de bezetters zwaar geschut opstellen.	PLA	78
17 juni 1943	Wegens een motorstoring maakte op 17 juni een Duitse jachtvlieger met zijn toestel een noodlanding op een stuk bouwland van de heer F. Dees te Hoek. De landing was bijzonder geslaagd, want het toestel was slechts licht beschadigd. Na in gedeelten op een vrachtwagen geladen te zijn werd het vervoerd.	PLA	79
22 juni 1943	Bij Hoek komt een B-17 bommenwerper neer. Van de tien bemanningsleden worden er twee gedood en acht gevangengenomen.	CAT	8
	Bij Boerengat kwam een Boeing B-17 van No. 381 Squadron neer.	ONB3	-
	Op het land van J. de Bruijne in de Lovenpolder te Hoek, stortte op 22 juni, 's morgens om 9.30 uur een grote viermotorige bommenwerper neer, na aangeschoten te zijn. Een der bemanningsleden die per parachute het leven gered had, kwam vrij kort in de buurt van het vliegtuig neer. Met de hulp van een landarbeider die daar werkzaam was, werd hij onder stro verstopt. In totaal schenen er twaalf personen in het toestel gezeten te hebben. Op Zaamslags grondgebied kwamen er waarschijnlijk drie van hen neer die verdronken zijn. Ook te Hulst moeten er nog van de bemanningsleden naar beneden gekomen zijn. De machine zelf was geheel te pletter geslagen. In een van de uitlopers van de kreek was één der motoren verzonken die er nooit uitgehaald is. Het hele stuk land, tussen de twee kreekdammen in werd door de Duitsers afgezet. Ze begonnen zelf met het verzamelen van materiaal wat over een grote oppervlakte verspreid lag. Vooral het koper en aluminium werd door hen op prijs gesteld om opnieuw in de smeltkroes te doen belanden. Nadat het terrein vrijgegeven was, vond men met wat moeite nog veel 13 mm kogels, compleet met hulzen.	PLA	79-80
	Een Boeing B-17 F van 381BG/532BS, bijgenaamd 'Iron Gut Gert', stortte om 9.30 uur neer na te zijn neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig bij Hoek, Lovenpolder, bij Terneuzen. De crew sprong uit het toestel.	SGLO	T2538
	Een Boeing B-17F-80-BO Vliegend Fort werd geraakt door Flak, daarna aangevallen door FW190's. Neergekomen in de buurt van Hoek en acht gevangengenomen.	WTV	-

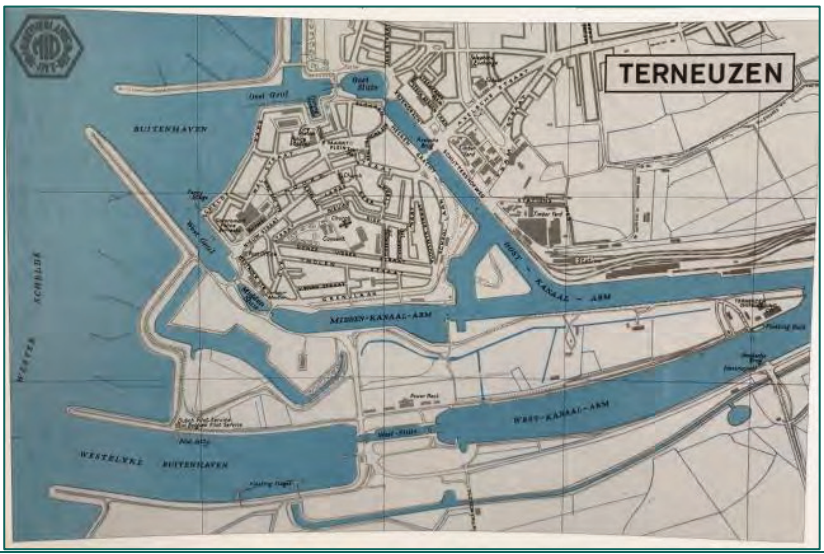
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Fighter Command. Reeds om 8.55 uur, nog op de heenweg, werd de eerste B-17 door de Erlaschwarm neergeschoten en kwam terecht bij Wilhelminadorp. Op de terugweg gingen er nog drie verloren, een in België en één elk bij Hoek, ZW van Terneuzen en 3 km ten westen van Krabbendijke. Deze werden waarschijnlijk neergeschoten door de Fw-190's van /I en III/JG26.	ZWA2	24
4 juli 1943	Bij Zaamslag worden vier doden geborgen uit een Stirling. De rest van de bemanning is vermoedelijk omgekomen omdat het toestel op een hoogte van 8000 meter explodeerde.	CAT	8
	Niet lang na het neerstorten van de bommenwerper te Hoek [op 22 juni 1943] viel er op het land van P. de Deurwaarder te Zaamslag ook een toestel brandend neer. Drie of vier inzittenden waren verbrand. Later werden nog twee doden geborgen, één in de Aandijkepolder en één in de Zaamslagpolder.	PLA	79-80
	Een Short Stirling III van No. 214 Squadron stortte neer om 0.46 uur bij Zaamslag bij Terneuzen na te zijn neergeschoten door een Duits jachtvliegtuig. Slechts één bemanningslid van de zeven overleefde de crash.	SGLO	T2640
	Een Short Stirling III van No. 214 Squadron werd neergehaald door Nacht Jager Geschwader 2./NJG-1 Oblt Heinz Martin Hadeball. Ontploft op 7.000 à 8000 meter en komt neer op land van landb. Deurwaarder ten NO van Zaamslag. De staartschutter redt zich per parachute. 	WTV	-
11 juli 1943	**Fighter Command**. Typhoons voerden aanvallen uit op goederenwagons op een spoorwegstation in Uitgeest en bij Terneuzen werden aanvallen uitgevoerd op binnenschepen en sleepboten. De Typhoons werden hierbij aangevallen door twee Bf-109's en één keerde niet terug.	ZWA2	38
15 juli 1943	In de Grenulaan begonnen op 15 juli ineens een groep soldaten aan het maken van loopgraven. Het was waarschijnlijk wel als oefening bedoeld, want ze hebben voor zover bekend later geen dienst gedaan.	PLA	80
23 juli 1943	**Fighter Command**. Zesmaal twee Bostons naar doelen in België. Om 11.44 uur, met op een hoogte van 300 meter 10/10 bewolking, de Langerbrugge	ZWA2	43

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	elektriciteitscentrale met acht 500-ponders MC. Om 11.41 uur de Schelde elektriciteitscentrale (bij Antwerpen) eveneens met acht 500-ponders onder gelijke weersomstandigheden. De Alost elektriciteitscentrale (bij Gent) werd niet gevonden en geen aanval op uitgevoerd. Hoewel dit doel in de rapporten van Fighter Command niet werd genoemd, rapporteerden de Duitsers dat om 11.45 uur vier brisantbommen werden afgeworpen op de stikstoffabriek in Sluiskil met geringe schade aan een pakhuis. Het moet niet uitgesloten worden geacht, dat gezien de weersomstandigheden, een van de Bostons zich in de plaats heeft vergist en zijn bommen niet bij Langerbrugge in België, maar bij Sluiskil loste.		
25 juli 1943	Bij Vogelwaarde stort een Spitfire neer. De piloot komt om.	CAT	8
	Een Supermarine Spitfire Vb van No. 165 Squadron stortte om 15.04 neer in de Stoppeldijkpolder bij Zaamslag na te zijn neergeschoten door Duitse jachtvliegtuigen. De piloot kwam om het leven.	SGLO	T2695
	Een Supermarine Spitfire VC van No. 165 Squadron stortte neer om 15.04 uur na te zijn neergeschoten door een FW190. 	WTV	-
	Fighter Command. Het KTB van Gilze-Rijen rapporteerde dat vier Spitfires waren neergeschoten door de jagers van I/JG3 en I/JG26 waaronder één om 15.04 uur bij Vogelwaarde in Zeeuws-Vlaanderen, piloot omgekomen.	ZWA2	44
30 juli 1943	Voor het eerst werden op 30 juli in verschillende landerijen te Zaamslag fosforbommen tussen het rijpende graan gevonden. Zolang die nat bleven gebeurde er niets, maar zodra de zon flink op de voorwerpen geschenen had en het vocht verdroogd was, kon de fosfor tot ontbranding komen en zo de tarwe of andere graansoorten in brand steken. Enkele maanden later is er op Zaamslagveer een ernstig ongeluk met fosforbommen gebeurd. Door er onvoorzichtig mee om te gaan, zijn op 17 oktober drie personen ernstig verbrand.	PLA	80
12 augustus 1943	Een Boeing B-17F van 381 BG kwam neer in Philippine.	ONB3	-
	Op 12 augustus had een luchtgevecht plaats tussen Engelse- en Duitse vliegers boven de gemeente Hoek en de Braakman. De kogels floten door de lucht en kwamen met een korte tik ergens tegen een muur of in de grond terecht. Door het fraaie zomerweer kon iedereen het gevecht minutieus volgen. Het gevaar was echter wel, dat de mogelijkheid bestond, door een kogel getroffen te worden. Dit gebeurde dan ook. Te Hoek kreeg iemand een schampschot en in de Braakman kreeg een Bouchoutenaar een kogel in het bovenbeen. Velen die in de Braakman kokhanen verzamelden konden getuige zijn van het aanschieten van een Engels vliegtuig. Links en rechts schoten de vlammen eruit. Grote rookpluimen achterlatend verdween het toestel in de richting van Philippine, steeds hoogte verliezend, tot het met een doffe dreun neerstortte. Na een transformatiehuisje geraakt te hebben, was het in de Vergaertpolder in een weiland terecht gekomen.	PLA	80

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Van een bij het weiland staand woonhuis werd de "keet" (bijkeuken) verwoest. In die bijkeuken was de heer De Decker aanwezig, die er de dood bij vond. Tussen de wrakstukken, die over het weiland verspreid lagen, lag het verkoolde lijk van de piloot. Kort na het neerstorten werd de plaats van het ongeluk afgezet met Duitse wachtposten. Maar omdat het juist langs de openbare weg was, kon iedereen zich ervan overtuigen welk een ravage er aangericht was.		
	Een Boeing B-17 van 92BG/327BS crashte om 10.30 uur op twee kilometer ten noorden van Philippine na te zijn geraakt door Duitse jachtvliegtuigen. Van de tien bemanningsleden kwamen er twee om het leven.	SGLO	T2788
	Een Boeing B-17F-20-VE Vliegend Fort werd door Flak geraakt en verloor hoogte en wordt beurtelings beschoten door jagers van Woensdrecht. Maakt geslaagde buiklanding. Een dode aan boord en één van de twee die springen, heeft parachute problemen en overleeft het niet. 	WTV	-
19 augustus 1943	Een Messerschmitt Bf 109 van 111./J.G.1 kwam neer in Philippine.	ONB3	-
	Een Boeing B-17F van 305BG/364BS stortte om 18.58 uur neer na te zijn geraakt door Flak op 21.000 ft. Het vliegtuig kwam 7 km ten oosten van Vlissingen.	SGLO	T2818
	Een Messerschmitt Bf 109 van 9./JG 1 crashte bij Philippine om 19.00 uur na te zijn geraakt door geallieerde vliegtuigen. De piloot kwam om het leven.	SGLO	T2830
	Een Boeing B-17F-20-VE Vliegend Fort werd door Flak geraakt en stortte neer om 18.58 uur in de Westerschelde. Een Messerschmitt Bf 109 G-6 wird bij een luchtgevecht neergehaald en kwam neer bij Philippine.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
14 september 1943	**Fighter Command**. Om 11.30 uur werden 80 US P-47's uitgestuurd voor een sweep over het gebied van Terneuzen, Woensdrecht en Westhoofd. Vijandelijke vliegtuigen werden niet gezien.	ZWA2	81
5 oktober 1943	In het kanaal liggende schepen te Sluiskil werden op 5 oktober 1943 door Engelse vliegers beschoten. De beschieting was voor hen succesvol verlopen want ze hadden enkele schepen flink beschadigd. Jammer genoeg vielen er bij deze beschieting ook enkele gewonden te betreuren.	PLA	81
	Fighter Command. Aanval op de Sinclair Petroleum Co. In Hoesken (NO van Gent). Om 14.00 uur werden acht Typhoon B's geëscorteerd door acht Typhoon F's, uitgestuurd voor een aanval op dit doel. De Typhoon B's voerden deze uit met 16 250-ponders brisant, waarbij twee voltreffers werden geplaatst op de smeerolie-raffinaderij aan de NO zijde van het doelgebied. Een voorraadtank werd in brand geschoten en een gemotoriseerd binnenschip beschadigd. De escorte-Typhoons voerden met boordwapens aanvallen uit en beschadigden vier locomotieven en vijf binnenschepen. Twee Typhoon B's die in het doelgebied door lichte flak werden geraakt, keerden niet terug. Noot. In hun Feindtätigkeitsberichten meldden de Duitsers dat tussen 14.21 en 14.35 uur 15 Typhoons binnenvlogen over de Nederlandse eilanden op doorvlucht naar België, waarbij echter met boordwapens een aanval werd uitgevoerd op twee personen- en een goederentrein tussen Goes en Kapelle op Zuid-Beveland. Een burger verloor het leven, drie locomotieven werden buiten gebruik gesteld. De NS meldde: 'Dinsdag 14.13 uur. Tussen Kapelle en Biezelinge trein 3032 door vier vliegtuigen beschoten. Eén reiziger verloor het leven, vermoedelijk door een hartverlamming. Eén locomotief zwaar-, één rijtuig licht beschadigd'. De twee Typhoons die verloren gingen, waren van No. 3 Squadron en kwamen neer in België.	ZWA2	95-96
20 oktober 1943	Op 20 oktober vielen in de Zevenaarpolder enkele bommen in het land welke geen noemenswaardige schade aangericht hebben.	PLA	81
	8th Air Force. Negentien B-17's voerden aanvallen uit op andere doelen. Gilze-Rijen werd aangevallen door zeventien vliegtuigen, waarbij 38 ton brisant werd afgeworpen met resultaten die werden gerapporteerd als redelijk. Eén voerde een aanval uit op het vliegveld Woensdrecht en één een aanval op een bebouwde kom in Duitsland. Noot. In hun Lageberichten meldden de Duitsers, tussen 14.32 en 15.18 uur, de terugvlucht van grote formaties bommenwerpers uit Luftgau VI over het zuidelijke deel van de eigen Luftgau. Ook dat ca. 35 brisantbommen werden afgeworpen, die 1 km ten oosten van het schijnvliegveld bij Brakel terecht	ZWA2	107

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	kwamen en nog eens 125 brisant- en een aantal staafbrandbommen die op de gemeentes Alphen, Riel, Waalwijk, Huijbergen, Woensdrecht, Terneuzen etc. vielen. Hierbij werden vier boerderijen vernield en 25 huizen zwaar beschadigd. Een hoogspanningsleiding werd getroffen en er was veel glasschade aan woonhuizen. Drie burgers verloren het leven, elf werden gewond.		
5 november 1943	Na een beschieting door de Luftwaffe moet een B-17 bommenwerper tussen Hoofdplaat en Driewegen een noodlanding maken: twee doden, acht gevangenen.	CAT	9
	Een Duits toestel moest bij Sluiskil een noodlanding maken.	HAM	207
	Een Boeing B-17 van 388 BG kwam neer in Driewegen.	ONB3	-
	Een Focke Wulf 190 A-1 van I/SKG 10 maakte om 14.25 uur een noodlanding wegens benzineproblemen bij het buurtschap Zwartenhoek, bij Westdorpe. Het toestel raakte slechts lichtbeschadigd.	SGLO	R0699
	Een B-17F-90-BO Vliegend Fort werd geraakt door Flak en werd door een Duits jachtvliegtuig neergehaald op 8.000 meter hoogte. Twee bemanningsleden springen, het toestel maakte een geslaagde buiklanding om 14.20 uur bij Biervliet/Driewegen. 	WTV	-
30 november 1943	**Allied Expeditionary Air Force**. Tussen 12.25 en 14.30 uur zorgden dertien squadrons Spitfires voor ondersteuning en escorte op de terugweg van 130 B-17's. Twee Spitfires keerden niet terug. Twee squadrons Typhoons vlogen een ondersteuningssweep over Nederland. Er was lichte vijandelijke oppositie en in luchtgevechten werden vier Fw-190's, een Bf-110 en een Ju-88 neergeschoten en een Fw-190 vermoedelijk neergeschoten. Tevens werden ten noorden van Terneuzen aanvallen uitgevoerd op schepen waarbij twee sleepboten en twee binnenschepen werden beschadigd.	ZWA2	122
1 december 1943	Stand van 1 december 1943 met betrekking tot afweergeschut/batterijen.	SAK1	130

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Stand van 1.12.1943 / Flak (cm) / Zoekl. (cm ø) / Eenheid (Fl.A.) Oostkapelle (Stp. Hamster) 5 x 2 - 847 le. Zoutelande 3 x 2 1 x 60 847 le. Arnemuiden (Sloedam) 6 x 2 2 x 60 847 le. Wemeldinge 9 x 2 3 x 60 847 le. Hansweert 3 x 3,7 3 x 2 2 x 60 847 le. Woensdrecht (vliegveld) . 8 x 3,7 3 x 60 847 le. Terneuzen 9 x 2 3 x 60 847 le. Westdorpe 6 x 2 2 x 60 847 le.		
12 december 1943	Op 12 december werd de aan de Westsluis liggende sleepboot "En Avant" door twee geallieerde jagers beschoten. Het was precies op de middag toen het gebeurde. Een persoon werd bij deze beschieting gewond.	PLA	82
	Allied Expeditionary Air Force. Alleen enkele scheepspatrouilles. Geen bijzonderheden. Noot. Hoewel t.a.v. Nederland geen operaties werden genoemd, meldden de Duitsers dat door enkele op doorvlucht naar België zijnde vliegtuigen, met boordwapens aanvallen waren gedaan op een lichte flakopstelling bij Terneuzen en een sleep op de Westerschelde. Een sleepboot werd beschadigd, een machinist licht gewond.	ZWA2	128
11 februari 1944	Een boot van de *Kriegsmarine* die pas van een vorige aanval hersteld was, maakte op de Westerschelde een proefvaart toen om 12.36 uur ter hoogte van Terneuzen drie Lightnings aanvielen. Het vaartuig werd *im Tiefflug angegriffen* en door meer dan honderd 12,7 mm patronen zwaar toegetakeld. Uitzonderlijk genoeg vielen er geen doden of gewonden maar er was zware schade (*erhebliche Materialschaden*) en de boot moest opnieuw terug naar Antwerpen voor herstel.	KRA3	144
25 februari 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. Ook dat om 11.30 uur de Zeeuwse wateren een Typhoon met boordwapens een aanval uitvoerde op een konvooi, evenwel zonder schade aan te richten.	ZWA2	166
Maart 1944	Geallieerde militaire plattegrond van Terneuzen, vervaardigd op basis van luchtfoto's. 	PAT	503

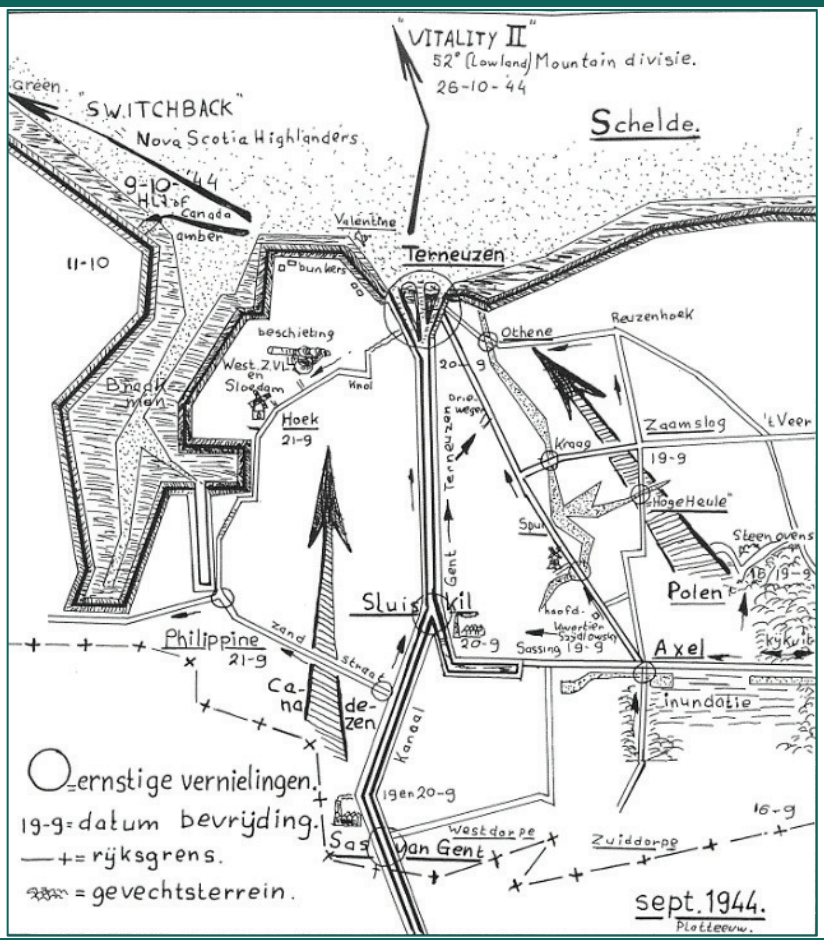
Tabel 23: Overzicht gebeurtenissen Duitse bezetting tot juni 1944.

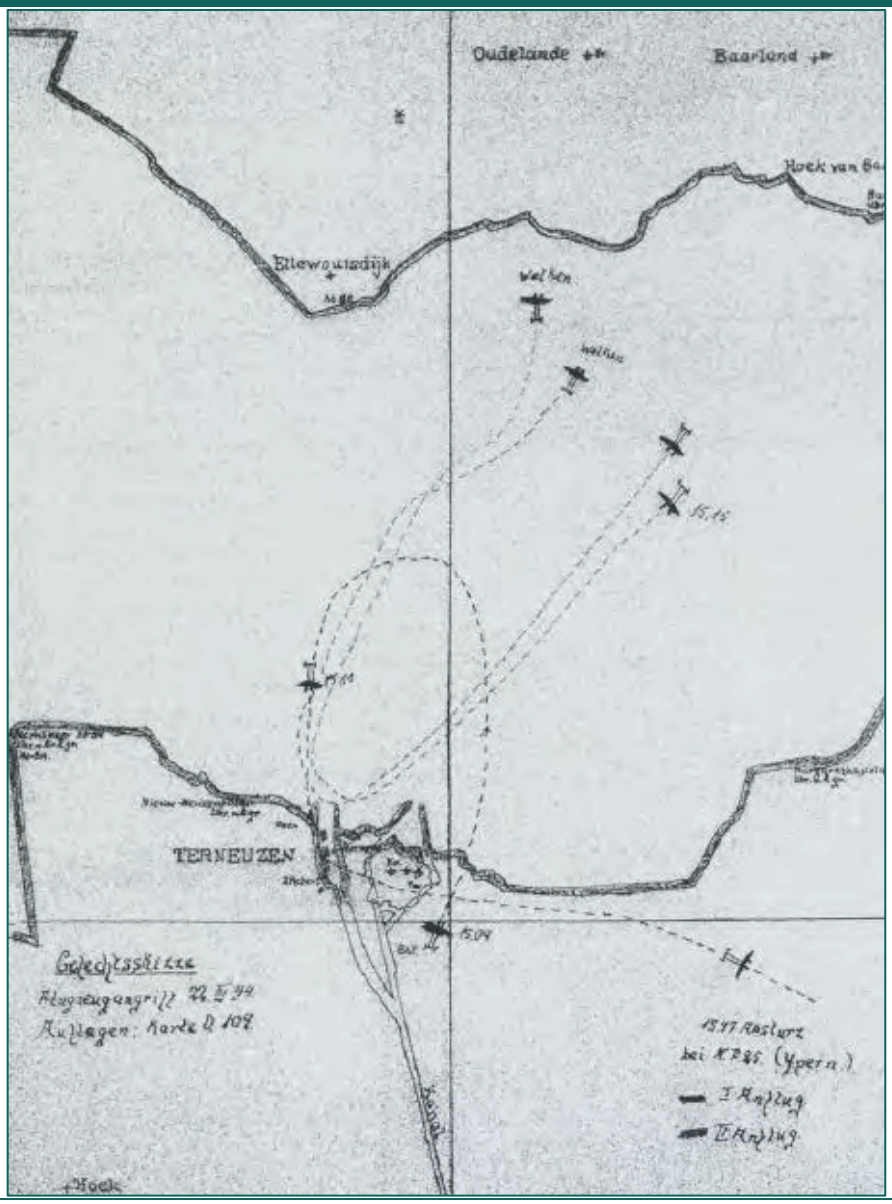
De periode juni 1944 (D-Day) tot en met oktober 1944

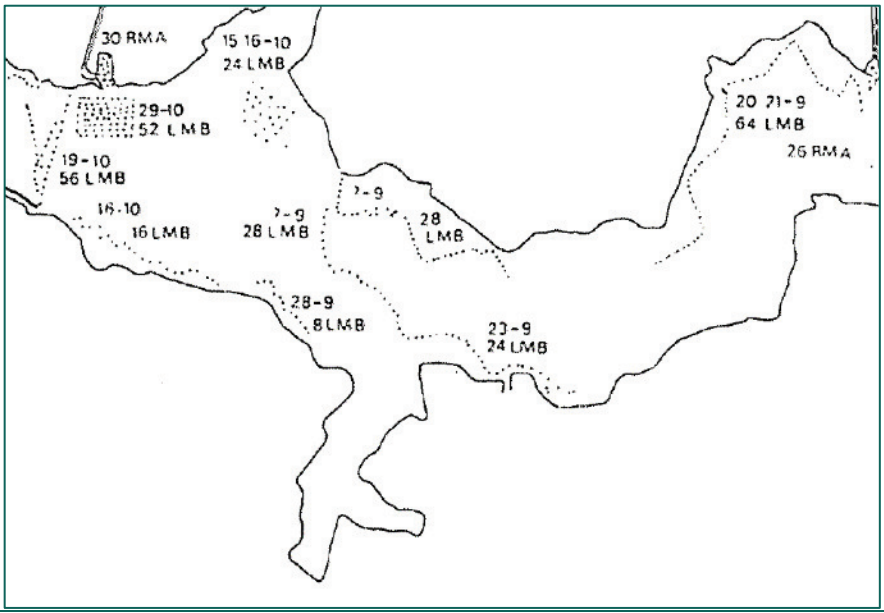
Op 6 juni 1944 landde een geallieerde invasiemacht in Normandië. Van daaruit rukten Britse, Canadese en Amerikaanse eenheden op richting Duitsland. De opmars verliep voorspoedig, maar in september 1944 liepen de geallieerden ten zuiden van Nederland vast. Om een doorbraak richting Duitsland te forceren, werd op 17 september 1944 Operatie Market Garden in gang gezet. Parachutisten moesten bruggen over de rivieren tussen Eindhoven en Arnhem veroveren, waarna grondtroepen door Nederland Duitsland binnen konden dringen. Na hevige gevechten bij Arnhem mislukte de operatie. De zuidelijke provincies werden gedurende de maand oktober en november bevrijd, waarbij op verschillende plaatsen fel werd gevochten. Uiteindelijk bevroor het front in een lijn van de Oosterschelde richting de Maas en de Waal. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
7 juni 1944	In de loop van de morgen werd er op de pier een ander stuk geschut geplaatst. Dit stuk verdween weer voor het avond was.	PLA	91
8 juni 1944	Weer werd op de pier een kanon geschutklaar gemaakt door enkele Duitse militairen.	PLA	91
14/15 juli 1944	Het is aannemelijk dat de melding van 1.48 uur betrekking had op het neerstorten van de Bf 110G-4 (Wnr.47145) van 3./NJG 3 op een locatie vijf kilometer ten noorden van Koewacht. De machine werd tijdens een luchtgevecht, hoogstwaarschijnlijk een mislukte onderschepping, neergeschoten. De bemanning slaagde erin om zich, zij het met verwondingen, te redden. Lt. Wolf Gütter, Fw. Alfred Lopatta en Uffz. Josef Wopperer.	KEM	543-544
	Een Messerschmitt Bf 110 G-4 stortte neer op vijf km ten noorden van Koewacht.	SGLO	T3868
	Een Messerschmitt Bf 110G-4 werd tijdens een luchtgevecht – hoogstwaarschijnlijk een mislukte onderschepping – neergeschoten. Het vliegtuig moest een noodlanding uitvoeren. De bemanning slaagde erin om zich – zij het met verwondingen – te redden. Het toestel kwam om 9.00 uur neer bij Axel/2e/3e Verkorting. 	WTV	-
19 juli 1944	303rd BG (H) Combat Mission No. 207 19 July 1944 Target: Hollriegelskreuth, Germany Crews Dispatched: 37 Crews Lost: Lt. Boyce, 4 KIA, 5 POW Crew Members Lost or Wounded: 2 killed by flak Length of Mission: 8 hours, 40 minutes Bomb Load: 10 x 500 lb M43 bombs Bombing Altitudes: Group A – 26,000 ft; B – 25,000 ft; C – 24,000 ft Ammo Fired: 21,000 rounds	BOM	-
	8th Air Force. De USAAF ging met 1242 bommenwerpers, met ondersteuning en escorte van 761 jagers, naar doelen in W. en ZW Duitsland. Alternatieve doelwitten in Nederland werden niet genoemd, maar de Duitsers rapporteerden in hun FTB dat bij het binnenvliegen over het Scheldegebied bij Goedereede 34 brisantbommen,	ZWA2	256-257

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	vermoedelijk een noodafworp, werden afgeworpen. Drie Nederlanders verloren het leven, vijf werden zwaar, drie licht gewond. De NS meldde dat die woensdag om 9.16 uur, tussen Middelburg en Vlissingen trein 3005 door vliegtuigen werd aangevallen. Twee man personeel liepen daarbij verwondingen op. Het is aannemelijk dat deze treinbeschieting op het conto komt van de escorte jagers.		
21/22 juli 1944	**Bomber Command**. 33 Mosquito's naar Berlijn. Zes Halifaxes moesten mijnen leggen bij de Waddeneilanden en 18 Mosquito's, 14 Stirlings, vier B-17's en twee Halifaxes vlogen ter ondersteuning van deze operaties. Van de zes Halifaxes voerden vijf de opdracht uit en legden twintig mijnen bij de Waddeneilanden. Van de ondersteunings-Mosquito's voerden drie aanvallen uit op de vliegvelden St. Truiden, Twenthe en Schiphol, waarbij zes 500 lbs brisant werden afgeworpen. Een vierde deed met twee 500 lbs, ten oosten van Axel een aanval op een trein. Resultaten werden niet waargenomen. Eén Mosquito keerde niet terug.	ZWA2	258
27 juli 1944	**8th Air Force**. 146 vliegtuigen, 120 B-24's en 26 B-17's werden uitgestuurd voor aanvallen, uit te voeren tussen 6.55 en 8.36 uur, op een depot met verbindingsapparatuur en andere doelen in Frankrijk en België. 90 P-47's, 32 P-38's en 29 P-51's zorgden voor escorte en ondersteuning. Tevens werden nog 95 P-47's, 51 P-51's en 47 P-38's uitgestuurd voor gewapende verkenning, voornamelijk naar Frankrijk. Bijzonderheden. Elf B-24's voerden een aanval uit op een olieopslagplaats in het gebied Gent-Terneuzen, waarbij 29 ton brisant werd afgeworpen met een redelijk resultaat. Eén B-24 wierp zijn lading, drie ton brisant, af op een fabriek bij Gent.	ZWA2	260
6 augustus 1944	Lijst van Duitse troepen die voor zover bekend in Zeeuws-Vlaanderen aanwezig waren naar de toestand van 6 augustus 1944. De relevante meldingen: - Op Kijkuit ongeveer 140 militairen en met vijf stukken afweergeschut en luisteraars paraat. - In Terneuzen waren tien militairen aanwezig voor bediening van het Flak aan de Westsluis.	ONB2	-
9 augustus 1944	**8th Air Force**. De 8th Air Force ging deze dag weer in groten getale naar Z. Duitsland. Alternatieve doelwitten werden in Nederland niet genoemd, maar in hun FTB meldden de Duitsers dat bij de terugvlucht enkele brandbommen werden afgeworpen op Axel (in Zeeland) en ook enkele bommen op het vliegveld Eindhoven, maar dat de schade nog niet was gerapporteerd.	ZWA2	267
18/19 augustus 1944	**Bomber Command**. Deze nacht opereerde Bomber Command met 1.037 vliegtuigen met als hoofddoelen Bremen en Sterkrade in Duitsland, maar 113 vliegtuigen, 108 Lancasters en vijf Mosquito's met als doel brandstofopslagplaatsen te Rieme-Ertvelde, 9 mijl ten noorden van Gent aan het Gent-Terneuzen kanaal. Resultaten. Gent-Terneuzen. 109 vliegtuigen, 104 Lancasters en vijf Mosquito's voerden tussen 23.56 en 0.11 uur hun aanvallen uit waarbij, van hoogtes tussen 9.000 en 32.000 voet, 638 ton brisant en 38 250 lbs markeringsbommen werden afgeworpen. Eén vliegtuig deed een aanval van een hoogte van 4.000 voet en ook werden lichtfakkels uitgeworpen. Er was een dun wolkendek op de heenweg, maar het weer in het doelgebied was helder met goed zicht. De markeringsbommen werden goed geplaatst en in opdracht van de Master Bomber werd de aanval telkens opgeschoven naar volgende markeringsbommen. De aanval was in het begin goed geconcentreerd, maar naarmate de aanval duurde was er een tendens om ze verder af te gooien. Er werden verscheidene explosies waargenomen met zwarte rook tot op grote hoogte.	ZWA2	278
September 1944	De bevrijding van Terneuzen in september 1944.	PLA	132

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd achter de Pierssenspolderstraat, vlakbij de Korte Blikstraat, door de Duitse Luftwaffe een stelling met enkele stukken luchtafweergeschut (Flak) gebouwd. Voordat het geschut begon te vuren, werden kinderen uit de Pierssenspolderstraat, door de kanonniers gewaarschuwd om binnenshuis te gaan. Vlak voor de bevrijding in september 1944 hadden de Duitse militairen, bij de dijk tegen de Bontepolder aan het eind van de Pierssenspolderstaat, pantserafweergeschut (Pak) geplaatst. Vanuit die stelling werden de Canadese tanks bij Zandstraat onder vuur genomen.	KAN	-
	De reconstructie van een van de vele luchtgevechten boven de Westerschelde, hier ter hoogte van Terneuzen-Ellewoutsdijk.	KRA3	143

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Lijst met bevrijdingsdata in Oost-Zeeuws-Vlaanderen.	PLA	169

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	St. Jansteen, Overslag en Zuiddorpe bevrijd door Polen op 16 september 1944. **Koewacht,** bevrijd door Polen onder commando van Kolonel Skibinski op 16 september 1944 **Clinge,** bevrijd door Polen op 18 september 1944. **Hulst,** bevrijd door Polen van het bataljon Strzelcow Podhalanskich van de eerste Poolse pantserdivisie op 19 september 1944. **Graauw en Langendam,** bevrijd door Polen op 19 september 1944. **Axel en Zaamslag,** bevrijd door de Polen op 19 september 1944 **Sas van Gent,** bevrijd door Cameronians van het 2e Canadese Corps op 19 en 20 september 1944. **Hontenisse, Vogelwaarde en Westdorpe,** bevrijd door Polen op 20 september 1944 **Terneuzen,** bevrijd door een bataljon infanterie, wat deel uitmaakte van de Poolse pantserdivisie, onder commando van van Generaal Stanislaw Maczek op 20 september 1944. **Philippine,** bevrijd door het Alconquin Regiment van het eerste Canadese leger op 21 september 1944. **Hoek,** bevrijd door Canadezen op 21 september 1944.		
	Duitse eenheden legden LMB-mijnen in de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen. 	SAK1	227

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Ter beveiliging van overzettransporten werden de volgende eenheden en luchtdoelkanonnen extra opgesteld: Terneuzen 20 x 2 cm Flak (195. Flak-Rgt.)	SAK1	Bijl 45
4 – 24 september 1944	Bericht dat in Terneuzen een twintigtal 2 cm luchtafweergeschut was opgesteld.	MAR	-
5 september 1944	Ooggetuigenverslag van Dolle Dinsdag in Terneuzen. Overal staat het vol met auto's, geschut, enz., van 't Duitse leger. Grote verbazing heerst alom, want 't blijkt dat dit leger op de vlucht geslagen is. Velen hebben hun totale uitrusting op straat gesmeten. Men smijt kisten vol munitie te water en honderden schoten knallen. In de blokken moeten we plotseling dekking zoeken voor laag overvliegende vliegtuigen die ineens mitrailleren.	BOS	177-178
	Weer kwam er een groep terugtrekkende soldaten aan [in Terneuzen]. Er waren er die kanonnen in het kanaal reden. Anderen reden er auto's in, al dan niet volgeladen met munitie of andere goederen. Op een gegeven moment was de Axelsebrug geheel versperd. Aan weerszijden stonden wagens, waarvan ze de lading kwijt wilden in het kanaal. Het leek wel of het kanaal één groot vuilnisvat was. In de Nieuwstraat werd een begin gemaakt met alle daar geparkeerde voertuigen te vernietigen. Er werd een handgranaat onder de motorkap gegooid, snel wegwezen, een knal, en de vernietiging was een feit. Uit balorigheid staken sommigen een bajonet door de motorkap. Rond een uur of vijf werden alle voertuigen die op de markt, in de Burgemeester Geillstraat, Havenstraat, Arsenaalstraat en op het parkeerterrein stonden op dezelfde manier tot schroot gemaakt. Het parkeerterrein was één vuurzee. Ook in de andere straten stonden auto's in brand. Bijzonder gevaarlijk was het wanneer de wagens geladen waren met granaten of andere munitie. Regelmatig hoorden we knallen van ontploffende granaten.	PLA	101 en 105
	Om 12 uur hadden ze op de linkerpier weer afweergeschut opgesteld en op de rechterpier was een tank met geschut schietklaar gemaakt. Na de middag was het bijna aanhoudend luchtalarm. Van dan af werd er ook veel op de overvliegende vliegtuigen geschoten. We hebben niet gezien, of ze er een geraakt hebben. 's Middags om half vijf kwamen er vier Engelse jagers over, die heel laagvliegend, de twee geladen schepen in de middenhaven beschoten.		105
	In België was een schier oneindig lange trein, beladen met alle denkbare voorwerpen, op verkeerd spoor gezet. De Duitsers hadden met deze trein naar het oosten gewild, in plaats van naar het noorden. Het scheen, dat de trein door een Poolse machinist bestuurd werd. Deze was ervan op de hoogte, dat, als hij de trein in de richting van Sluiskil zou kunnen laten rijden, hij zou stranden voor de brug daar ter plaatse. En hij kreeg de kans om dat te doen. Met zijn vrachtje in Sluiskil aangekomen, liet hij de boel in de steek en dook onder. De trein werd dus verder tot Sluiskil gereden en daar hebben de Duitsers hem van springstoffen voorzien. In de loop van de eerstvolgende dagen hebben ze de trein successievelijk laten ontploffen. Enorme knallen van de explosies werden tot ver in de omtrek gehoord. Dagenlang ontploften in de trein nog granaten, die in de smeulende overschotten van de wagons lagen. De bijzonder grote stukken langeafstandsgeschut, welke ook aan de trein gekoppeld zaten, wilden ze eveneens onklaar maken. Deze waren door de ontploffingen wel wat beschadigd, maar verhieven zich nog eenzaam tussen de resten van de eens zo lange trein. Op Sluiskil zelf was veel schade aangericht door de kracht van de explosies. Vooral de ruiten hadden het weer kwaad te verduren gehad.		108-109

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
6 september 1944	Het was een naar gezicht om in de Havenstraat, op de Markt, Burgemeester Geillstraat, Arsenaalstraat, het Parkeerterrein, gedeelte Noordstraat, Korte Kerkstraat, Nieuwstraat, Westkolkstraat, Grenulaan en bij de Sasse poort overal vernielde en uitgebrande voertuigen en stukken geschut te zien staan.	PLA	109
7 september 1944	Reeds vroeg in de morgen ontploften granaten in het vluchthaventje.	PLA	111
8 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Omstreeks 9.00 uur in de morgen beginnen de kanonnen te bulderen, daarna komen telkens vliegers opzetten, die door hevig afweervuur worden bestookt. Telkens alarm. Om precies 13.30 uur drie dreunende slagen, zodanig dat het huis waggelt. Bommen! Verder de gehele middag vliegtuigen, die zonder uitzondering zwaar worden beschoten. De bommen zijn gevallen bij de dokken. Schepen zijn beschadigd en een schipper is gewond. Verder wordt de binnenkomende provinciale boot beschoten, één dode en drie gewonden.	BOS	181
	De haven van Terneuzen was op 8 september voor de eerste keer die maand doelwit van de Britse luchtmacht geweest. Het betrof hier echter nog een aanval van bescheiden omvang.	HAM	361
	In de afgelopen nacht waren Engelse verkenners boven de havens geweest. Ze hadden lichtkogels afgeworpen, waardoor de gehele omtrek verlicht geweest was. Er werd door hen geschoten op doelen op de grond of in het water. Ondanks het slechte weer vlogen er overdag en ook de volgende dagen meerdere vliegtuigen die de overvarende schepen bestookten. Als razende werd er door de Duitsers met hun afweergeschut op geschoten. Om 13.30 uur stond alles te schudden van drie opeenvolgende explosies. Er waren weer schepen gebombardeerd die in de buurt van de dokken lagen.	PLA	113
	In deze dagen is ook een stuk 5 cm Kw.K.-geschut van Terneuzen naar Cadzand verplaatst.	SAK1	200
	Allied Expeditionary Air Force. De aanvallen op de doelen in het gebied van de Schelde werden o.a. uitgevoerd door Typhoons van No 181 Squadron en één van de vliegers van dit squadron was ook een Nederlander, F/O. Van Zinnicq Bergmann. Hij noteerde in zijn logboek: 'Aanvallen op binnenschepen en een flakschip in de Schelde. Twee beschadigd'.	ZWA2	295
8/9 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. Tussen 23.55 en 7.05 uur werden 30 Mosquito's uitgestuurd voor aanvallen op vijandelijke troepenbewegingen met de veerboten Breskens-Vlissingen en Terneuzen-Ellewoutsdijk. 21 vliegtuigen wierpen in totaal negen ton brisant en 40 fakkels af en vuurden ca. 600 schoten af met hun 20 mm kanonnen. Resultaten werden over het algemeen niet waargenomen, maar door het afwerpen van de bommen ontstonden drie branden.	ZWA2	295
9 september 1944	Vanuit Zaamslag waren er tegen 16.00 uur drie zware branden te zien in de richting van Perkpolder-Hulst. Zo te zien hadden de zojuist overgevlogen vliegtuigen goede successen geboekt met hun ondernomen duikvluchten op diverse doelen op de grond.	PLA	115
10 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Vannacht enkele keren afweervuur. Precies om 10.00 uur, nadat een paar honderd bommenwerpers waren overgekomen, varen op de Schelde zeven troepentransportschepen op weg naar Hoedekenskerke. Plotseling beginnen de jagers de schepen onder vuur te nemen. Duizenden granaten worden op de jagers en bommenwerpers afgeschoten. Ik zie dat vanuit mijn bovenkamer en het is een schoon schouwspel. Tussen de schepen ontploffen de bommen met grote waterzuilen. Tot tweemaal toe wordt de aanval herhaald. Voltreffers neem ik niet	BOS	183

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	waar. In onze haven liggen zes à zeven marinescheepjes, die ook weer afweer hebben en niet zo zuinig. Om 11.10 uur weer een hevige aanval met vliegtuigen, die onder daverend lawaai van de afweer naar de schepen duiken. Of er bommen vallen is niet te constateren door het lawaai van het afweergeschut. De matrozen doen de zwemvesten om. Om tien voor 12.00 uur een luchtaanval. Om vijf voor 12.00 uur opnieuw. Om 12.00 uur weer een luchtaanval. Troepen trekken binnen. Ze lopen één voor één achter elkaar uit angst voor beschieting.		
	Op 10 september 1944, werd op systematischer en grootschaliger wijze begonnen de vluchtende Duitse troepen aan te vallen, waarbij de overstekende en reeds overgestoken militairen het hard te verduren kregen. De dag daarvoor had No. 84 Group RAF het bevel gekregen om aan de Duitse oversteek over de Westerschelde extra aandacht te besteden: 'Every effort is milen made to interfere with, and destroy, the enemy now in process of ferrying himself across R Schelde... '. Dit onderdeel van de Britse luchtmacht, dat vloog met drie types gevechtsvliegtuigen – Spitfires, Typhoons en Mustangs – stond ter ondersteuning het Canadese Leger bij operaties terzijde. Bij Terneuzen werden op zondag 10 september meerdere aanvallen achter elkaar uitgevoerd, zowel op de haven en omgeving als op schepen die bezig waren de overtocht te maken. De volgende dagen zouden de geallieerde vliegtuigen boven Terneuzen en de Westerschelde blijven terugkomen. Daarbij werden vliegtuigen getroffen door het Duitse afweergeschut.	HAM	361
	Een Supermarine Spitfire LF.IX van No. 308 Squadron crashte om 17.50 uur ten westen van Terneuzen neer na te zijn geraakt door Flak. De piloot overleefde de crash.	SGLO	T3999 A
	125 Wing, settled in at B.52, also resumed operations during the day, while 145 Wing moved to B.37, Tous-en-Vimeau, in the Abbeville area, and 131 Wing to B.51, Lille/Vendeville. Wg Cdr Bill Pitt-Brown, now Wing Leader of 121 Wing, led his old squadron, 174, in a very effective attack on a pair of large barges which were endeavouring to cross the Westerschelde. He reported: "We saw two large self-propelled barges leaving Terneuzen, absolutely crammed to the gunnels with Huns. We waited until they were in the middle of the estuary, so as we would be at maximum distance from the Flak on both banks. We hit them with everything we had. It was a ginclear day and you could see every shade of blue and brown in the estuary, but as they sank, the water around the barges turned pink." Despite his precautions, light Flak was intense and Pitt-Brown's aircraft was hit; he bailed out safely in the Lille-Ghent area. His was one of tour Typhoons lost to Flak on this date. Spitfire IX EN554 operated by F/L M. Kotlarz (P) of No, 308 Squadron shot down by Flak (Terneuzen) 17.50 hrs.	SHO3	285
	Een Supermarine Spitfire IX stortte neer om 17.50 uur na te zijn neergeschoten door Flak bij aanval op boten in de haven van Terneuzen.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Air Defence of Great Britain. De Typhoons opereerden voornamelijk in het zuiden van het land, o.a. No 181 Squadron en F/O. Van Zinnicq Bergmann noteerde in zijn logboek: 'Gewapende verkenning Breda, 's-Hertogenbosch, Eindhoven. Aanvallen uitgevoerd op schepen en treinen en daarbij vier schepen vernietigd, drie beschadigd. Een trein aangevallen waarvan 20 wagons in brand vlogen.' Eén van de andere squadrons die meedeed was No 174 Squadron dat deze dag, onder leiding van W/Cdr. Pitt-Brown geslaagde aanvallen uitvoerde op een paar grote schepen vol met soldaten, die de Westerschelde overstaken. Hij schreef hier later over: 'We zagen twee grote motorschepen, tot in de gangboorden vol mei Duitse soldaten, de haven van Terneuzen verlaten. We wachtten tot ze in het midden van de Schelde waren, zodat wij op zijn verst van de Flak op beide oevers waren en vielen toen aan, evenwijdig vliegend aan de oevers en raakten hen met alles wat we hadden.'	ZWA2	298-299
11 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Om kwart vóór twaalf luchtalarm voor duikende jagers boven de haven. Geen bommen. Verder de gehele middag onafgebroken bommenwerpers en jagers. Geen moment zonder, tot ongeveer 16.00 uur. Om half twee gaan mijn vrouwen ik samen te voet naar Othene, om wat appels en peren. Een half uur lopen. Als we gaan zien we rookwolken opstijgen, richting Sluiskil. Om half vier als we terugkomen, zien we het op twee plaatsen branden. In Sluiskil laat men een lange munitietrein in de lucht. Men hoort onafgebroken de explosies. Bij het tramstation in stad zijn bommen gevallen op nieuwe woningen, die gebouwd waren op de plaats waar in 1940 woningen verwoest waren. Ook brandt er een loods aan het kanaal. Twee woningen zijn verwoest. Een echtpaar, waarvan de vrouw in blijde verwachting was, is gedood. De aangrenzende huizen moeten ontruimd worden. De huizen zijn bovendien gemitrailleerd. Tien voor zes weer een luchtaanval met zwaar afweer. De bommen vallen aan de Westsluis.	BOS	185
	Lijst met neergekomen Typhoons. Melding van een neergestorte Typhoon door Flak op 11 september 1944 bij Terneuzen.	DOC	325
	Na de middag werden bommen geworpen in de stad. Een loods van de Fa. de Meyer vloog in brand. Ook in de Stationsweg werd schade aangericht door de explosies. In de Schoolweg, waar in 1940 reeds bommen gevallen waren, werden twee woningen vernield en enkele andere beschadigd. De heer de Roo en zijn echtgenote verloren bij deze aanval het leven. Later op de middag werden opnieuw bommen geworpen, nu op Duitse scheepjes in de haven. Op de Scheldekade sloeg	PLA	116

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	van schrik een paard op hol waarachter een keukenwagen stond. Hij werd tot staan gebracht door een in de weg staande telefoonpaal.		
	Een Hawker Typhoon Ib van No. 175 Squadron crashte bij Terneuzen om 17.50 uur na te zijn neergeschoten tijdens een aanval op schepen nabij Terneuzen. De piloot overleefde de crash.	SGLO	T4005
	De veerboot "Koningin Emma" werd, toen het de haven van Terneuzen uitvoer, door jachtvliegtuigen aangevallen. Door de schade die de boot hierbij opliep, was hel enkele dagen buiten gebruik.	SAK1	Bijl 46
	Een Hawker Typhoon IB maakte een noodlanding bij Eeklo na te zijn neergeschoten door Flak om 18.30 uur na te zijn neergeschoten door Flak. 	WTV	-
	Allied Expeditionary Air Force. Gewapende verkenning. 262 Spitfires, 140 Typhoons en 67 RAF Mustangs opereerden in de gebieden van Roosendaal, Walcheren, Eindhoven en NW Duitsland, waarbij aanvallen werden uitgevoerd met boordwapens en raketten. Bij de aanvallen uitgevoerd door de Typhoons waren ook weer die van No. 181 Squadron, waaronder F/O. Van Zinnicq Bergmann. Hij noteerde: 'Gewapende verkenning Roosendaal, Eindhoven. Eén schip tot zinken gebracht en 40 wagons beschadigd.' Weer een andere Nederlandse piloot, F/O. Wiersum vloog ook Typhoons, maar bij No. 247 Squadron. Hij vloog deze dag voor het eerst boven Nederland en noteerde: 'Aanval met raketten op schepen bij Sluiskil.' Eén van 175 Squadron werd neergeschoten bij aanvallen op schepen bij Terneuzen en één van No 182 Squadron keerde niet terug van aanvallen in het gebied Breda-Dordrecht. Beide piloten, respectievelijk F/L. Moore en F/O. Spellman wisten te ontkomen en keerden terug naar hun squadron.	ZWA2	308
11/12 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. Verder werden 72 vliegtuigen uitgestuurd. Twintig Mosquito's en elf Mitchells voor aanvallen op troepenbewegingen in het gebied van Breskens en de veren bij Terneuzen. Zeven Mitchells wierpen fakkels af en de twintig Mosquito's voerden hun aanvallen uit, waarbij zeven ton brisant werd afgeworpen op Breskens, een voltreffer geplaatst op een schip en de pier met boordwapens onder vuur werd genomen.	ZWA2	309
12 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Het is maar angstig omdat er weer bommen zijn gevallen. Enkele aanvallen volgen. Omstreeks half tien zware beschieting, torpedo's of bommen in de zeehaven. Aan de Zeedijk is men weer een dood paard aan het lichten. Half twaalf. Een plotseling scherpe aanval op onze haven. Er worden veel granaten op de schepen afgevuurd. Daarop zie ik een groot landingsvaartuig brandend drijven en het zet zich op het havenhoofd tegen de glooiing. Zware rookwolken stijgen op.	BOS	185-186

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Een sleepboot trekt de landingsboot, die steeds feller brandt, op de slikken, waar hij verder totaal uitbrandt. Uren aan een stuk knalt de munitie die aan boord is. Ondertussen vallen ergens bommen, met zeer korte tussenpozen. Het is nu kwart voor twaalf. De grond dreunt en davert en de ruiten rinkelen, daartussen springt de munitie. De brand breidt zich fel uit. Omstreeks kwart voor één horen we harde explosies van het schip. Het is verloren. Vannacht zijn er veel schepen met bommen bestookt en gezonken. Omtrent drie uur een luchtaanval met boordwapens door slechts twee vliegtuigen. Om half vijf twintig zware ontploffingen, waarvan de huizen trillen. Vliegtuigen komen over. Het bombardement van hedennacht heeft twee rijnaken en een sleepboot doen zinken. Er is nu wel niet veel materieel meer over om troepen te vervoeren. Als er van Antwerpen geen schepen komen, is het spoedig gedaan. Vannacht is verder één der gebombardeerde huizen uitgebrand. Kwart over zes luchtalarm en beschieting. Bij mijn rondgang zie ik op de Herengracht het beurtschip van Wieland door de Duitsers plunderen. Troepen komen nu weer in de stad. Velen lopen ongelukkig. Er is een marinematroos bij met een halve linker broekspijp. Half acht. Zes bommenwerpers werpen in drie keer diverse bommen. Alles vlucht in panische schrik van de schenen, uit de H.B.S. Een geweldige rookmassa stijgt op. We vernemen, dat het in de buurt van de Grenulaan is. Zodra het alarm voorbij is, ren ik de straat op. Te beginnen met de Markt zijn alle ruiten stuk. Ik ren in één adem verder over een zee van glas tot aan de brug bij Ribbens. Verder durft niemand gaan. Overal zie je gewonde soldaten lopen, die zelf nagaan wat ze mankeren. Aan de overzijde van het kanaal, bij de zogenaamde Sasse Poort, staan drie auto's fel te branden. Ook brandt daar een gebouwtje. Een schip, dat vlak tegenover de Ortkommandantur ligt, staat in lichterlaaie. Verderop brandt het ook hevig aan de zeesluis. Grote rookwolken overschaduwen de stad. Hoeveel bommen er gevallen zijn, weet ik niet, maar het was goed raak. In het gebouw zit blijkbaar munitie, want onophoudelijk volgen er explosies. Toen de bommen pas gevallen waren en overal de ruiten sprongen, liepen honderden mensen hard door de straten.		
	Bostons slaagden erin om de centrale veerbootsteiger van Terneuzen te vernielen.	KOR	223
	Tussen 15.00 uur en 16.00 uur vond meerdere aanvallen plaats door jachtbommenwerpers op schepen in het gebied rond Terneuzen. Om 19.00 uur vond een zware bomaanval plaats op de westhaven van Terneuzen. Twee schepen waren uitgebrand, één werd zwaar beschadigd op het strand gezet.	KNU	9-10
	Onophoudelijk werd er weer aangevallen, de hele dag door. Tegen de avond werden door 3 keer 6 achter elkaar komende vliegers aan de Westsluis en de Sasse poort bommen "gestrooid" alsof het St. Niklaassnoep betrof. De uitwerking was verschrikkelijk. Er werd een benzineopslagplaats getroffen, alsmede munitieauto's en schepen, waar men manschappen aan het inladen was. Tengevolge van de luchtdruk was er in het westen van de binnenstad grote schade aangericht. Vooral in de Grenulaan bood dit alles een troosteloze aanblik. Hier waren glazen, compleet met kozijnen op straat gesmeten. Dakpannen lagen bij honderden op de weg of ze als versperring moesten dienen. Bij de poort stonden de bomen zelfs in brand. Veel doden en gewonden vielen er onder de Duitsers. Er werd wel gesproken van 100. Maar, dat het er veel waren bleek uit de stukken armen, benen, handen, voeten, hoofden en andere lichaamsdelen die er letterlijk gezaaid lagen. De meest zwaar verminkte stoffelijke resten waren gedeeltelijk verbrand door de enorme steekvlammen die de explosie teweeggebracht had. Ook op een daar liggend schip, wat ze juist aan het laden waren schenen veel doden te zijn. In grote verwarring	PLA	117-118

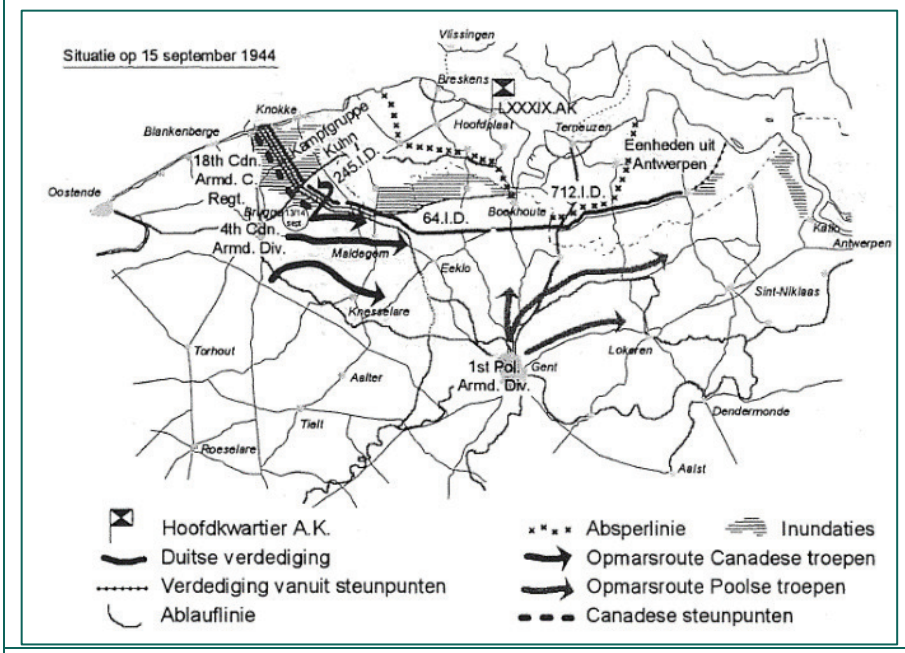
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	renden de Duitsers heen en weer tussen de vernielde voertuigen, om te zien of er nog overlevenden ergens onder zaten.		
	Eén van de hevigste aanvallen met jachtvliegtuigen vond plaats op Terneuzen in de namiddag van 12 sept. Met bommen en boordwapens werd m.n. de westelijke haven aangevallen. Door een treffer werd vanaf 19.00 u. de verbinding met Terneuzen verbroken. Het gehele havengebied was door grote branden als bij daglicht verlicht. Naast talrijke huizen en drie pramen stond helaas ook de aanlegbrug in de buitenhaven in vlammen. Een boot van het Rheinflottille, dat niet tijdig de haven had kunnen verlaten, raakte zo zwaar beschadigd dat het kort daarop zonk. Daarentegen waren de laadbruggen in de binnenhaven zo goed als onbeschadigd gebleven. Een lazaretboot ("Onderneming") voor Terneuzen tegen 11 u. door jachtvliegtuigen tot zinken gebracht; hierbij vielen 25 doden. Een te hulp schietende lazaretboot ("Astonia") werd lek geschoten en moest aan de grond worden gezet, waarna het schip niet meer ingezet kon worden; hierbij vielen 2 doden. De MFP 863 werd om 17.39 u. voor Terneuzen door 2 bomtreffers zwaar beschadigd waardoor het de volgende dag zonk. De HR 82 ging verloren. Bij een zware bomaanval 's avonds van jachtvliegtuigen op de westelijke haven van Terneuzen werden 3 schepen getroffen; 2 brandden geheel uit (MFP 184 & 863) en de 3e (MFP 801) moest zwaar beschadigd op het strand worden gezet, waarna het op 16.9 door bomtreffers' geheel werd vernield; alle drie de schepen waren reeds geladen. Verschillende laadbruggen vielen definitief uit. Een Siebelfähre van de genie door een aanval van jachtvliegtuigen in Terneuzen gezonken.	SAK1	214-215 en Bijl 46
	Allied Expeditionary Air Force. Zestien Typhoons opereerden in het gebied tussen Capelle en Breskens, waarbij 127 60 lbs raketten werden afgevuurd. Aanvallen werden uitgevoerd op acht geschutopstellingen, acht paardenwagens werden vernield en een beschadigd. Bij de Typhoons die aanvallen uitvoerden waren o.a. die van No 181 en 247 Squadron, met F/O Van Zinnicq Bergmann en F/O Wiersum. De eerste noteerde: 'Gewapende verkenning Tilburg, Eindhoven, Venlo en Roermond. Teruggeroepen.' F/O Wiersum meldde aanvallen op schepen bij Zaltbommel. Andere Typhoon squadrons, waaronder No 137, opereerden in het Nederlands-Duitse grensgebied. Een Mitchell van No 98 Squadron keerde niet terug en kwam bij Cadzand in zee terecht. Bij al deze operaties werden o.a. in de haven van Veere de HR39 'Antwerp I' tot zinken gebracht. In de haven van Wemeldinge de Flakträger HD09 'Den Helder' door raketten geraakt, in brand geschoten en vernield, met doden en gewonden onder de bemanning en bij Terneuzen twee Duitse schepen tot zinken gebracht, de DB53 'Mewa XIV' en de HV04 'Mewa XIV; beide hulpvaartuigen van ca. 120 ton.	ZWA2	310-311
12/13 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. 44 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op veerponten en wegen bij Breskens, Vlissingen, Terneuzen en Ellewoutsdijk en op spoorwegen in het gebied Rotterdam, Arnhem, Wezel, Venlo en het gebied direct zuidoost daarvan. 42 Mosquito's voerden aanvallen uit waarbij 15 ton brisant werd afgeworpen, maar door heiigheid en slecht zicht konden vrijwel geen resultaten worden waargenomen. Eén Mosquito keerde niet terug.	ZWA2	311-312
13 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Omstreeks half twee in de nacht komen vliegtuigen opzetten. Ze geven een salvo. Even later komen ze terug. We zijn net uit bed. Een granaat ontploft in de richting van de molen. Hier en daar vinden we nog 2 cm granaatjes met afschroefbare kop.	BOS	187

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Er zit een gele massa in. Bij het bombardement van gisteravond zijn veel Duitsers gedood. Kwart over negen wordt weer vanuit de vliegtuigen gemitrailleerd.		
	Een schip, op weg van Terneuzen naar Hoedenskerke, werd geraakt door een bom.	KNU	11
13/14 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. Twaalf Mosquito's op Intrudervluchten naar Nederland en Duitsland. Geen bijzonderheden. 29 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op vijandelijke troepenbewegingen in het gebied Rotterdam, Arnhem, Wezel, Venlo en Bergen op Zoom en op veerponten en wegtransport in het gebied van Vlissingen, Breskens, Ellewoutsdijk en Terneuzen op Walcheren en Zuid-Beveland. Alle vliegtuigen voerden aanvallen uit waarbij vier ton brisant werd afgeworpen, maar wegens slecht weer en dichte mist, werden geen resultaten waargenomen.	ZWA2	314
14 september 1944	Onze artillerie beschoot vijandelijke landingsvaartuigen voor landhoofd Hoofdplaat. Uit Biervliet viel vijand naar zuidwesten aan. Drie km oost IJzendijke en vier km oost Watervliet werd aanval tot staan gebracht. Vijand stootte met tanks op de weg Hoofdplaat naar Nummer Een richting Breskens door naar het noordwesten, evenals op de weg Braakman-zuid naar IJzendijke. Deze aanvallen zijn onderschept.	BOL	29
	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. De grote pontonboot met de zware stukken geschut, die bij ons op de hoek van het haventje lag, is vannacht door eigen marineschepen aangevaren en gezonken.	BOS	188
	MFP 280 bij een bomaanval door jachtvliegtuigen op Terneuzen door een voltreffer verloren gegaan.	SAK1	Bijl 46
14-20 september 1944	Zoals eerder beschreven, had het Duitse LXXXVI. Armeekorps (LXXXVI.A.K.) op 8 september 1944 een weerstandslijn opgebouwd die liep vanaf Hansbeke over Gent tot aan de Schelde bij Kallo. In die fase werd het legerkorps tevens belast het gebruik van de haven van Antwerpen te voorkomen. Daartoe werden plannen gemaakt om vanuit Clinge een tegenaanval op de stad uit te voeren. Deze was gepland op 10 september, maar door gebrek aan troepen was het op dat moment alleen nog maar de bedoeling de Scheldetunnel te vernielen. Daarvoor kon enkel de 712. Infanteriedivision (712.I.D.) vrijgemaakt worden, maar die was daartoe niet in staat vanwege de aanzienlijke overmacht aan Engelse en Poolse gepantserde eenheden ter hoogte van Beveren-Waas. Nadat de actie noodgedwongen moest worden afgelast, kreeg Generalleutnant (Gen.Lt.) Friedrich-Wilhelm Neumann opdracht een nieuwe verdedigingslijn in tweede lijn te vormen en deze tijdelijk vast te houden. Zijn Grenadierregiment 745 (G.R.745) zette de divisiecommandant nog diezelfde dag in vanaf het kanaal van Gent naar Terneuzen in de lijn Wachtebeke – Moerbeke – Stekene. Dat hield tegelijkertijd de aflossing in van het G.R.I020 van de 70.I.D. dat daarna vertrok voor de verdediging van Zuid-Beveland. De sector had een breedte van ± 20 km: een vak dat voor een regiment feitelijk niet te verdedigen was. De consequentie was dat alleen de eerdergenoemde plaatsen enigszins afgegrendeld konden worden. Het G.R.732 sloot links aan en bezette de lijn Koewacht – Clinge – Zandberg met Hulst als zwaartepunt. Over Kieldrecht tot aan de Schelde hadden uit Antwerpen verdreven of uitgeweken eenheden opstellingen betrokken, ter sterkte van een bataljon. In de loop van de dagen daarna trokken de divisies die in voorste lijn waren ingezet zich als deel van het LXXXVI.A.K langzaam terug. Behalve het gros van de 70.I.D. lieten op die manier ook de resten van de 346.I.D., de 17. Luftwaffenfelddivision (17.Lw.Feld-Div.) en de 331.I.D. hun opstellingen gefaseerd los. Zij doorschreden volgens schema de posities van de 712.I.D. en werden via Terneuzen over de Westerschelde gezet. Op 13 september kreeg de commandant van het G.R.745, Oberst (Ob.) Rudolf Wüst opdracht het gebied bij Hulst van het G.R.732 over te nemen. Dat was nodig omdat	GOO	90-96

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	het G.R.732 onder leiding van Ob. Oskar Rädler de sector van de 59.I.D. diende over te nemen dat ten westen van het kanaal van Gent naar Terneuzen tot aan Bassevelde was ingezet. Een van de regimenten, het G.R.1035, was daar namelijk als achterhoede achtergebleven en kwam tijdelijk onder bevel van de 712.I.D. tot het moment dat de aflossing een feit zou zijn. Intussen waren ook in Oost-Zeeuws-Vlaanderen en in het gebied ten noorden van Gent al vanaf 8 september inundaties gesteld. Daarmee werd gehoopt het gebied spoedig ongeschikt te maken voor gemotoriseerd optreden. Het terrein was bovendien doorsneden door vele waterlopen die bij de vertragende gevechten en voor de verdediging van de streek van nut zou zijn. Nadat de frontdivisies zich hadden teruggetrokken kwam de 712.I.D. vanzelf in de frontlijn. Op 14 september geraakte de divisie voor het eerst in gevechtscontact met de 1st Polish Armoured Division (1st Pol. Armd. Div.). Gesteund door tanks viel deze op meerdere plaatsen aan waarbij Stekene verloren ging. De zware druk was voor Gen.Lt. Neumann, die niet over tanks beschikte, reden zijn divisie terug te trekken in de lijn Bassevelde – Assenede – Sas van Gent – Axel – Hulst onder achterlating van sterke achterhoedetroepen. Door achter het Zijkanaal naar Hulst een nieuwe verdediging in te richten werd veel terrein prijsgegeven. De inkorting van het frontgebied had gelijktijdig het voordeel dat het divisievak beter te verdedigen was. De aanval van de Poolse divisie begon op 15 september. Major-General (Maj.-Gen.) Stanislaw Maczek liet zijn 10th Polish Armoured Brigade (10th Pol. Armd. Bde.) in dat kader in oostelijke richting oprukken naar Lokeren en St. Niklaas. Zijn 3rd Polish Infantry Brigade (3rd Pol. Inf. Bde.) splitste hij op in twee delen. Eén gevechtsgroep kreeg opdracht het gebied ten noorden van Gent te zuiveren, terwijl de hoofdmacht Oost-Zeeuws-Vlaanderen tot doel kreeg. Het was de bedoeling middels een krachtige aanval een overgang over het Zijkanaal naar Hulst te forceren om daarna door te stoten naar Terneuzen. In die situatie begon de gevechtsgroep van Colonel Zdisfaw Szydlowski haar opmars op 16 september vanuit Stekene. Het 9th Polish Infantry Battalion (Jagers van Podhale) overschreed bij Koewacht de Belgisch/Nederlandse grens. Bij Heikant rukte de gemotoriseerde 10th Polish Dragoons (Mot. (10th Pol. Dragoons (Mot.)) op. Het 10th Polish Mounted Ritle Regiment (10th Pol. Mtd. Rif. Regt.), het verkenningsbataljon van de divisie, werd tot nader order in reserve gehouden, maar kwam weldra in actie ter beveiliging van de linkerflank. Op de rechterflank liep de 10th Dragoons (Mot.) al gauw tegen de nieuwe Duitse weerstandslijn op. Nauwelijks gehinderd door de zwakke Duitse verdediging, gelukte het hen 3 km ten oosten van Axel, nabij Kijkuit, het kanaal over te steken en daar een bruggenhoofd te vormen. Eenmaal aan de overkant werden de Duitse posities op meerdere plaatsen doorbroken en de achterwaarts gelegen artillerieopstellingen in enkele gevallen zelfs zeer dicht genaderd. Omdat evenwel geen brug beschikbaar was om de ondersteunende zware wapens en de gevechtsvoertuigen aan te voeren, werden grote risico's genomen. De situatie werd gaandeweg ernstiger nadat tijdens het overzetten van de eerste carrier de haastig aangelegde noodbrug verloren ging en nog slechts de voetbrug beschikbaar bleef. Het gemis werd pijnlijk duidelijk toen Gen.Lt. Neumann zijn bij Hulst in reserve gehouden mobiele anti-tankcompagnie, de 2. (Selbstfahrer) Panzer-Jäger-Abteilung 712 (2.(SF)Pz.Jg.Abt.712) inzette die een ware slachting onder de Polen veroorzaakte. Tijdens de aanhoudende schermutselingen die volgden, werd duidelijk dat het bruggenhoofd niet behouden kon worden. Toen het G.R.745 in de vroege ochtend van 17 september tenslotte een tegenaanval in gang zette, ondervond zij dan ook geen tegenstand meers. Het bleek dat de 10th Pol. Dragoons		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	(Mot.) uit de strijd waren gehaald en in Koewacht ondergebracht om zich vanwege de hoge verliezen te reorganiseren. Pas toen bleek dat 81 Dragonders waren gedood of gewond geraakt. Onderwijl ondernamen de Jagers van Podhale pogingen Axel in te nemen. Ten zuiden van Axel bereikten zij het Zijkanaal naar Hulst in de namiddag van 16 september. Het was de bedoeling ook daar een overgang te forceren, maar tijdens schermutselingen die daar het gevolg van waren, leden zij behoorlijke verliezen en moest het bataljon de gevechten afbreken. Het hevig verzet achter het Zijkanaal naar Hulst was reden elders een nieuwe doorbraakpoging te ondernemen. Dat werd de volgende dag mogelijk toen de bij Gent ingezette gevechtsgroep weer beschikbaar kwam. De 24th Polish Lancers (24th Pol. Lancers) werd op de linkerflank ingezet, ten oosten van het kanaal van Gent naar Terneuzen. Het bataljon begon een aanval over een breed front met tanks en uitgestegen infanterie. Ook die aanval was gericht op Terneuzen waar het overzetverkeer nog in volle gang was. Het onverwachte offensief was zo krachtig dat de Duitse stellingen bij Assenede, Sas van Gent en Westdorpe werden doorbroken. Dat had tot gevolg dat alle Duitse troepen ten westen van het kanaal van Gent naar Terneuzen teruggetrokken moesten worden. Het G.R.732 kreeg daarom opdracht aansluiting te maken op de verdediging van de in West-Zeeuws-Vlaanderen gelegen 64.I.D. achter het Leopoldkanaal. In de loop van 18 september betrok het regiment van Ob. Rädler posities in de lijn Boekhoute – Philippine – Sluiskil. Om mogelijk nog gebruik te maken van een terugtochtweg naar West-Zeeuws-Vlaanderen werden daarbij achterhoedetroepen achtergelaten om de weg over Philippine open te houden. Onderwijl hadden de Jagers van Podhale gedurende de nacht van 16 op 17 september de posities van de teruggetrokken Dragonders overgenomen. Ook het 10th PoL Mtd. Rif. Regt. Kreeg een andere taak nadat de volle omvang van het Poolse debacle bij Kijkuit duidelijk was geworden. Het verkenningsregiment werd met de flankbeveiliging van het bruggenhoofd, aan de zuidzijde van het Zijkanaal naar Hulst, belast. Ondanks de geringe troepenmacht maakte het verkenningseskadron dat op de rechterflank was ingezet aanvankelijk nogal wat terreinwinst in de richting van Hulst, maar liep uiteindelijk vast. In die situatie werd bekend dat het 8th Polish Infantry Battalion (8th PoL Inf. Bn.), dat eerder bij Gent was ingezet, het eskadron zou aflossen. Diezelfde namiddag passeerde dat bataljon de grens bij Clinge en nam in de loop van de nacht van 17 op 18 september de posities over. Voorzichtig geworden door eerdere ervaringen werden vervolgens plannen gemaakt opnieuw een bruggenhoofd over het Zijkanaal naar Hulst te vormen, nu pal ten zuiden van Kijkuit. Aansluitend diende de genie met prioriteit een Baileybrug te slaan. Met steun van het 10th PoL Mtd. Rif. Regt. Werd het kanaal tegen 16.00 uur opnieuw overgestoken, maar door de geboden Duitse tegenstand duurde het tot de volgende ochtend voordat de brug gereed was. Onmiddellijk werd van de brug gebruik gemaakt en het bruggenhoofd door de verkenners vergroot. Toch bleef de situatie ter plaatse instabiel want toen het 8th Pol. Inf. Bn. De aanval wilde voortzetten, bleek dat de brug nog steeds onder Duitse waarneming lag. Door beschietingen die volgden, werden namelijk enige voertuigen geraakt zodat deze de doorgang versperden. Pas in de avond konden de wrakken verwijderd worden en kon een gemotoriseerde opmars in noordelijke richting begonnen worden. Daarna was het de beurt aan de Jagers van Podhale die Axel tot doel hadden gekregen. Gefaseerd overschreed het bataljon de brug in meerdere gevechtsgroepen. Al spoedig kwamen hen enige soldaten tegemoet die zich al vanaf 16 september hadden verstopt nadat zij daar eerder waren afgesneden. De		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	opmars naar Axel verliep verder voorspoedig zodat de plaats nog in de middag van 19 september werd bereikt. Tijdens schermutselingen die daarop volgden werden 80 Duitse soldaten gevangengenomen en was Axel bevrijd. Sluiskil werd tegen de avond bereikt, maar niet gezuiverd. De Poolse doorbraak bij Kijkuit had tot gevolg dat de Duitse weerstandslijn tussen Axel en de oostrand van Terneuzen onhoudbaar werd. Daarom liet Gen.Lt. Neumann zijn G.R.745 in de loop van de nacht verplaatsen, nu naar de westzijde van het kanaal van Gent naar Terneuzen. Bij Sluiskil sloot het regiment aan op het G.R.732. Op dat moment werd de situatie zeer kritiek geacht nu de Poolse divisie de Schelde kust had bereikt en de twee regimenten in feite een rechte hoek ten opzichte van elkaar vormden. Het gevaar werd op 19 september duidelijk toen de 4th Canadian Armoured Division (4th Cdn. Armd. Div.) vanuit Assenede een uitval deed waardoor de Duitse terugtochtweg over Philippine naar West-Zeeuws-Vlaanderen afgesneden dreigde te geraken. De poging werd weliswaar verijdeld, maar om insluiting te voorkomen werd het bevel tot de terugtocht gegeven. In de nacht van 20 op 21 september trok de divisie zich met al haar materiaal terug door het geïnundeerd gebied via Boekhoute naar West-Zeeuws-Vlaanderen. Alleen de tirailleurs van het G.R.745 bleven achter om aan de westzijde van het kanaal van Gent naar Terneuzen de terugtocht te dekken. Vergeefs trachtten de Canadezen de manoeuvre met hun artillerie te verstoren. Ook werd een nieuwe tankaanval nabij Boekhoute ingezet, maar deze had niet de kracht de Duitse grendels tellingen op te rollen en moest ten koste van zes Sherman-tanks afgebroken worden. Na de terugtocht van de 712.I.D. trokken de infanteristen van het G.R.745 zich onder leiding van Ob. Wüst terug op het Stützpunkt Schelde-Ost. Bij Verklikker, de meest noordwestelijke hoek van Oost-Zeeuws-Vlaanderen, werden 1242 man in de loop van de nacht door schepen van de Kriegsmarine opgehaald. Het gros van de divisie dat via West-Zeeuws-Vlaanderen ontsnapte, werd vanaf Breskens naar Vlissingen overgevaren en met treinen verplaatst naar 's-Hertogenbosch. Ondertussen sukkelde de 55-jarige Gen.Lt. Neumann met zijn gezondheid. Aangekomen in Ijzendijke werd hij enige tijd op zijn ziekbed verpleegd. Zijn kwartiergever voorzag hem van het beste, waardoor hij weer enigszins opknapte. In een Wehrmachtsbericht van 26 september werd ruime aandacht aan de divisiecommandant besteed en aan de bijzondere inspanningen van zijn divisie. Voor zijn verdiensten gedurende die septembermaand werd Gen.Lt. Neumann op 16 oktober geridderd. Hem werd het Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes, een zeer hoge militaire dapperheidsonderscheiding, uitgereikt voor zijn aandeel tijdens de terugtrekkende gevechten vanuit Frankrijk, België en Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Gezien de beschreven situatie ondervonden de verkenningseskadrons van het 10th Pol. Mtd. Rif. Regt. Op 20 september dan ook nog nauwelijks tegenstand in haar pogingen Terneuzen te bereiken. Behoudens herhaald oponthoud bij de vele opgeworpen hindernissen werd de plaats tegen 10.00 uur bereikt. Daar viel de enorme hoeveelheid Duits materiaal op dat tijdens de terugtocht van het Armeeoberkommando 15 (A.0.K.15) vernield was achtergelaten. Het 8th Pol. Inf. Bn. Waaierde ondertussen uit om Terneuzen heen. Ook dat bataljon ondervond geen georganiseerde tegenstand meer hetgeen erop wees dat het Duits verzet was gebroken. De verdere acties van de Polen waren erop gericht Oost-Zeeuws-Vlaanderen te zuiveren. Daartoe werden vijf gevechtsgroepen gevormd die ieder een bepaald gebied toegewezen kregen. De zuiveringsacties verliepen zo voorspoedig dat tegen de avond Oost-Zeeuws-Vlaanderen ten oosten van het kanaal van Gent naar Terneuzen bevrijd kon worden gemeld. De succesvolle opmars		

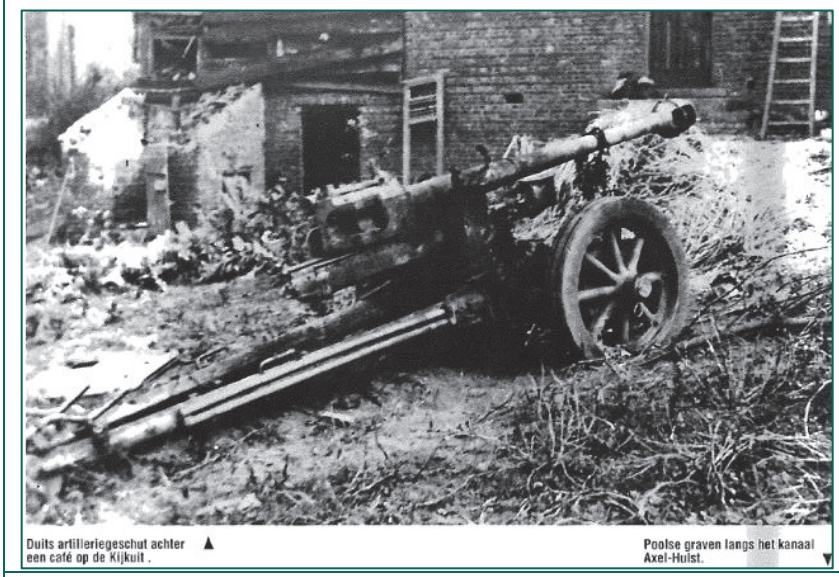
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	door Noord-Frankrijk en België had ook bij de Polen een euforie veroorzaakt en hen overmoedig gemaakt. Voor het eerst werd vanaf Gent weer tegenstand ondervonden dat was gebaseerd op vakbekwaam militair optreden. Hun driestheid werd dan ook duur betaald. De 1st Pol. Armd. Div. verloor bij haar pogingen Oost-Zeeuws-Vlaanderen te veroveren 75 man. Daarnaast werden 63 vermisten gemeld en raakte 191 man gewond. Aan Duitse zijde werden 183 man gedood. Daarnaast kwamen 1.173 Duitse soldaten in krijgsgevangenschap. De 712.I.D. meldde 44 krijgsgevangenen te hebben gemaakt en zou bovendien 40 Poolse tanks vernietigd en 3 onbruikbaar te hebben geschoten. Hoewel de melding niet altijd tanks betroffen, hadden de aantallen een hoog waarheidsgehalte. De in Oost-Zeeuws-Vlaanderen ingezette gepantserde gevechtsvoertuigen van allerlei aard hadden op de smalle dijkwegen nauwelijks mogelijkheden te manoeuvreren en vormden tegen de heldere achtergrond immers een goed zichtbaar doel voor de Duitse Panzerabwehrkanone (Pak). 		
	Op 14 sept. naderden zij het Afwateringskanaal van de Leie ter hoogte van Zomergem, waar de Canadese aanval werd afgeslagen. Uiteindelijk slaagden de Canadezen er in het kanaal over te steken. Op 14 sept. was deze sector van het front, nadat de 59. I.D. aan het front was onttrokken om over de Westerschelde gezet te worden, door de 712. I.D. overgenomen. Reeds op 15 sept. werd een tijdelijke linie opgeworpen vanaf het Leopoldkanaal via Bassevelde naar Sas van Gent. Op 18 sept. werd deze doorbroken, waarna de Canadezen 500 m voor Assenede tot staan werden gebracht. De volgende dag (19.9) werden de plaatsen Boekhoute, Assenede en Sas van Gent ingenomen. Op 20 sept. volgde Philippine.	SAK1	199
14-22 september 1944	De snelle opmars der geallieerden naar de monding van de Schelde bereikte op 22 september 1944 een voorlopig einde. De van Gent langzaam noordwaarts trekkende colonnes arriveerden op 14 september bij het Leopoldkanaal, dat West-Zeeuws-Vlaanderen aan de zuidzijde begrenst en o.m. door inundaties een vrijwel onneembare hindernis bleek te vormen. Andere eenheden rukten intussen van Antwerpen in de noordwestelijke richting op en bereikten, na een snelle bevrijding van Oost-Zeeuws-Vlaanderen, de Isabellasluis, de nauwelijks dertig meter brede, zeer verdedigde toegangspoort tot het westen. Nochtans deden patrouille- en artilleriebedrijvigheid in de omgeving vermoeden dat onze bondgenoten van zins waren, deze toegangsweg te forceren. De gedwongen evacuatie van enige polders	ONB1	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	(de Koninginne- Angelina- en een deel van de Passageule-polder), het koortsachtig heen en weer trekken der Duitsers, en het uitbreken van dysenterie deden een geladen sfeer ontstaan, welke nog werd verhoogd door het aan de strijd deelnemen van Typhoons die vijandelijke munitie- en opslagplaatsen bestookten.		
15 september 1944	Op 15 september, om 19.00 uur, riep Overste Skibinski krijgsraad bijeen. Hij had besloten Axel in te nemen en dan Terneuzen aan te vallen. Hij wist door waarnemingen van vliegers en door berichten van de Nederlandse Ondergrondse, dat de vijand ten zuiden van Axel een oppervlakte ter breedte van 200-600 meter onder water had gezet, dat de bruggen ondermijnd waren en dat op de wegen boom versperringen waren aangelegd. Door de inundatie konden de tanks en de infanterie niet doorkomen. Hij bezat inlichtingen over de vijand in Zuiddorpe, Westdorpe, Sluiskil, Axel, Terneuzen, Kijkuit en Hulst. Het terrein was als twee eilanden, met wegen van oost naar west en zeer weinige van zuid naar noord. Het eerste eiland wordt gevormd door de Nederlands-Belgische grens, begrensd in het zuiden door de lijn Wachtebeke-Moerbeke-Stekene en in het noorden door het kanaal Axel-Hulst. De rug van dit eiland wordt gevormd door oude grondversterkingen. Die de namen van heiligen dragen. Het tweede eiland wordt gevormd door het land ten noorden van het kanaal Axel-Hulst, tot de kust van de Schelde. Axel vormt een bastion op het vlakke terrein; aangezien het stadje hoger ligt, opent het bezit daarvan de mogelijkheid om Terneuzen onder controle te krijgen. Terneuzen is de haven aan de mond van de Schelde en tevens het eindpunt van het kanaal naar Gent.	BOS	15
	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. In de haven amuseren de soldaten zich met het afwerpen van handgranaten. Als we met een clubje even op de hoek van de Scheldekade staan te praten, vliegt er met een knal iets door de lucht en het fluit zo erg, dat alles holderdebolder over en door elkaar rent en dekking zoekt. Hoewel er een vliegtuig over komt, is dit toch loos alarm.	BOS	189
	The Lincs and a squadron of the British Columbia Regiment (BCRs) advanced around the southern end of Savojaards Plaat towards Philippine. The Argylls, working with the South Alberta Regiment, also moved east in the face of flooding and roadblocks, but found scant sign of the enemy. The Algonquins and Canadian Grenadier Guards (CGGs) did find resistance in Assende and were required to organize a set-piece attack with artillery support to capture the town.	COP	42
15-19 september 1944	Bij de strijd [om Axel], die van 15 tot 19 september 1944 duurde, kwamen 25 Polen om het leven. Zij liggen op de begraafplaats in Axel begraven. De Duitsers hadden zich verschanst achter het kanaal tussen Axel en Hulst, waarlangs ze ook grote stukken land hadden geïnundeerd. De Polen moesten daarom een brug aanleggen. Deze brug kreeg volgens hun gewoonte de naam van een Poolse stad, in dit geval Gdynia. De brug die tegenwoordig op die plek ligt, draagt nog steeds die naam.	DEI	33
16-18 september 1944	Verslag van de oorlogshandelingen op 16, 17, en 18 september 1944 op en rond de hofstede van J. Verplanke te Axel. *16 september 1944*. Om ongeveer 10.00 uur zagen we in de richting Kijkuit ineens brand. We liepen naar de Kanaaldijk en ontdekten dat de schuur van J. Kerckaert aan de brug in vlammen stond. Om ongeveer 13.00 uur hoorden we in onze omgeving ontploffingen. We keken eens goed rond, maar beseften nog niet wat dit was, totdat we in onze onmiddellijke omgeving grond naar boven zagen vliegen, gepaard gaande met een grote knal. Nu begrepen we dat dit granaten waren. We hoorden duidelijk dat de granaten rond ons huis vielen. Kort daarop schoten ze over ons huis en vielen de granaten weer in de omgeving van de hofstede van S. van Hoeve. Deze hoeve werd van alle kanten beschoten.	BOS	111-121

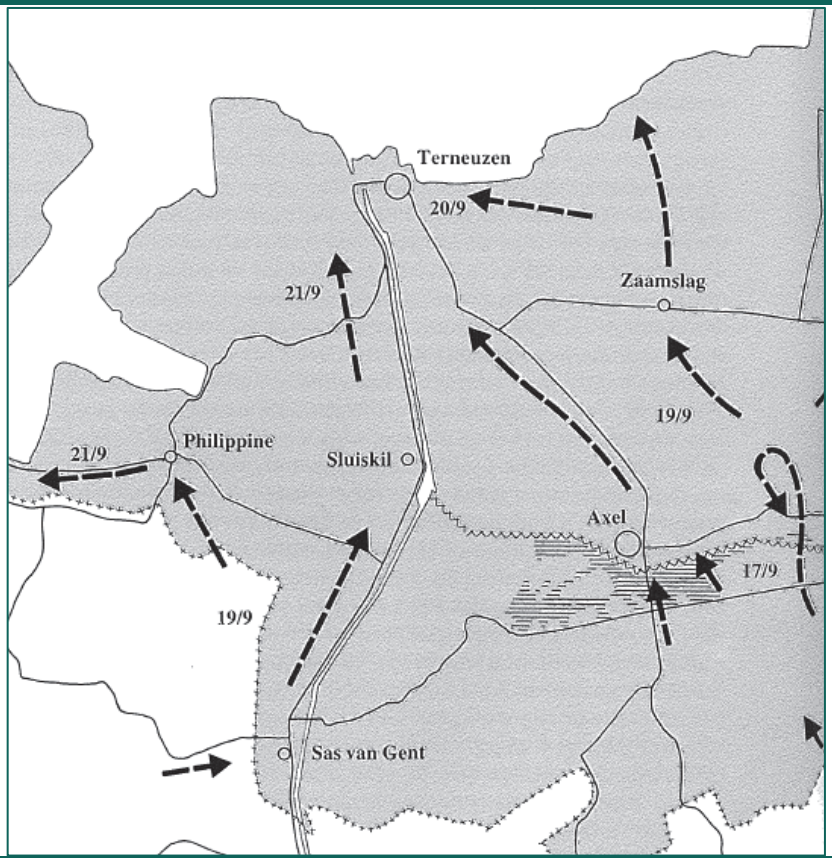
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Even later zag ik een vrachtwagen uit de Tweede Verkorting komen tot aan de opgeblazen brug. De wagen keerde om en er werd wat gelost, waarna deze weer snel wegreed. Het bleken rubberboten te zijn, waarmee de soldaten over het kanaal moesten komen. Dit ging echter niet zo vlug; daar de Duitsers vanaf de hofstede van S. van Hoeve hard terugschoten. Om ongeveer 16.00 uur werd het schuurtje aan de spoorbaan in brand geschoten en even later zagen we de landbouwschuur van S. van Hoeve in vlammen staan. Ik bleef steeds maar op zolder op de uitkijk zitten, terwijl mijn gezin in de kelder bleef. *17 september 1944.* In mijn huis waren ondertussen de Poolse soldaten ook wakker geworden. Ze hadden behoefte aan eten. Na in gedeelten gegeten te hebben, begaven ze zich naar buiten om de omgeving op te nemen. Na even rondgekeken te hebben, werden ze plotseling zeer hevig beschoten. Ze liepen het huis binnen en namen hun geweren en verdere gereedschap. Toen sprongen ze naar buiten en gingen in de schuur. Wij kropen zelf gauw de kelder in na het sluiten van de deuren en ramen. Zo zaten we weer ongemerkt in de gevechten. Er is die ochtend van 8.00 uur tot 13.00 uur rond mijn hofstede gevochten. Later bleek dat de Duitsers tot op ongeveer 50 a 60 meter van mijn huis in het maisveld waren gekropen. 's Nachts waren ze op ongeveer 300 meter achter de Armendijk doorgedrongen, met artillerie. We werden hevig beschoten, zowel met granaten als met machinegeweren. Zo zaten we midden in de vuurlinie, de Duitsers achter de Armendijk, de Polen op en rond mijn hofstede. Op ongeveer 60 cm boven de kelder sloeg plotseling een granaat in. Alle ramen waren kapotgeschoten, de achterkamer was geheel vernield. Op de hoek van ons huis op twee meter van de kelder lag een Pools soldaat met een machinegeweer hevig te schieten, hetgeen ons deed sidderen. Enige uren later vonden we daar een Pools soldaat met een schot in zijn borst. Hij was dood. Was dit dezelfde? Ik weet het niet met zekerheid, maar een machinegeweer heb ik niet gezien, misschien werd het door een ander meegenomen. Om ongeveer 13.00 uur begon het gevecht te verminderen. Om 13.30 uur hield het op. Gedurende de tijd, dat we daarbuiten liepen, zo tussen 13.30 en 14.30 uur, waren er geen soldaten te zien, behalve de gewonden en doden. De meesten hadden zich wel teruggetrokken over het kanaal. Nu wilden we proberen de gewonde Poolse soldaten in de schuur te dragen en hiervoor hulp te krijgen. Maar dit mocht blijkbaar van de vijand niet, want we waren juist bezig met de eerste soldaat weg te dragen of we werden plotseling hevig beschoten. Een granaat ontplofte vlak in onze nabijheid. Het bleek dat de Duitse soldaten nog achter de Armendijk lagen verscholen. Ze konden het niet verdragen dat we hun aanvallers te hulp kwamen. We lieten onze gewonden direct achter en liepen vlug de kelder in. Van toen af werden we weer hevig onder vuur genomen. We hadden de gehele namiddag geen gelegenheid meer om 't hoofd even buiten te, steken. De granaten vlogen dwars door het dak van ons huis. De geweer- en mitrailleurkogels vlogen bij honderden op de muren. Van toen af kwamen de Duitsers in hevigheid opdringen. Ze gingen er kennelijk van uit dat op ons erf nog Poolse soldaten aanwezig waren, maar dit waren slechts stervenden. Toch zagen ze die uniformen in de wei liggen, want de granaten ontploften daar dichtbij. Het gehele gevecht kwam op dat ogenblik rond onze gebouwen te liggen. We werden van alle kanten beschoten. De Duitsers dachten, dat Polen op ons erf lagen en de Polen dachten, dat er Duitsers op waren, vandaar blijkbaar het kruisvuur.		

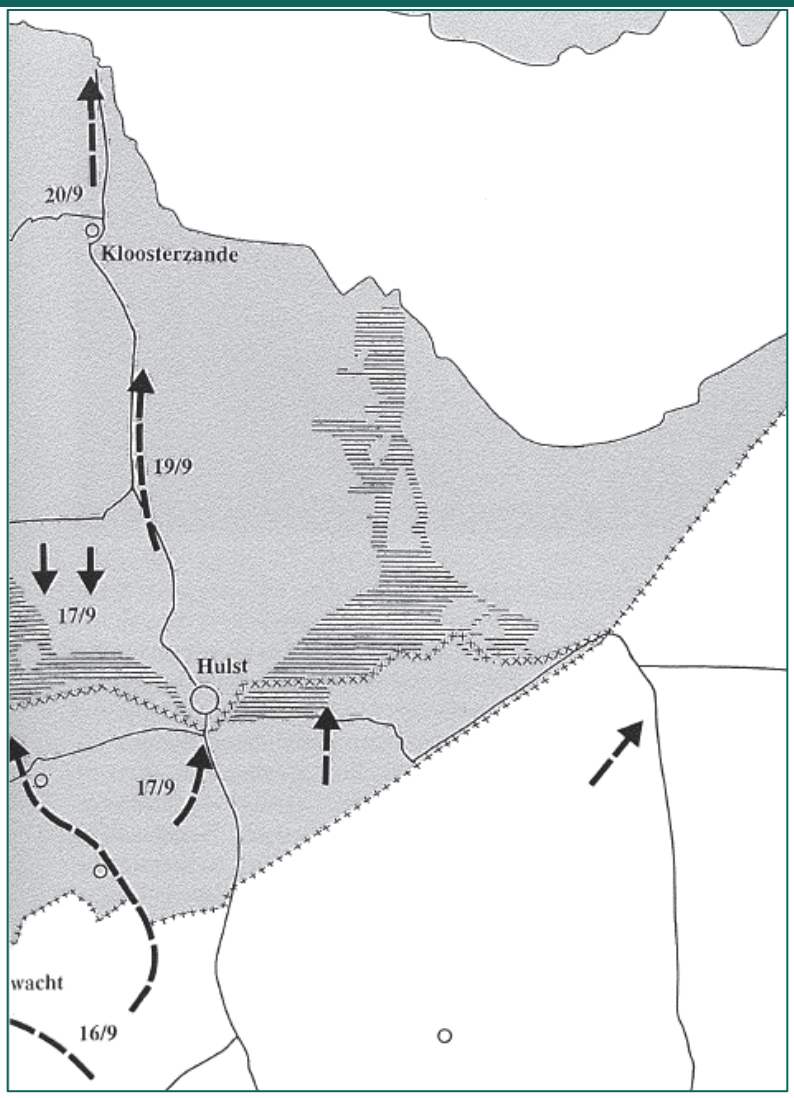
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Ik dacht dan ook dat ze de huizen wel zouden sparen, vooral als ze zagen dat er nog bewoners waren. Maar we voelden aan het schieten, dat er moeilijke ogenblikken zouden komen. Onze enige hoop was dan ook naar boven gericht. Tussen het hevige schieten begon ik onze kleren van de zolder te halen. Plotseling zag ik door het bovenraam een aantal soldaten op mijn erf kruipen. Ik schrok hevig. Ja, het waren groene uniformen. Ik dacht dat we nu verloren waren. Dit was voor de derde maal dat ze ons erf bezetten. Nu begon het geschut aan de overkant van het kanaal vuur te geven en niet zo weinig. De ene granaat na de andere viel op ons erf. We voelden het, het was op onze schuur gemunt. De granaten beukten op de muren. Het duurde dan ook maar enige ogenblikken of ik hoorde de varkens brullen. Ik sprong naar buiten en zag de vlammen al door het dak slaan. Ik wilde de varkens nog zien te redden, maar de kogels vlogen zo dicht rond mijn oren dat ik weer vlug de kelder moest inlopen. We pakten gauw onze kleren in voor 't geval we moesten vluchten. De granaten vlogen dwars door ons huis. Een siddering kwam over ons. Wat moesten we doen? We vroegen God om bewaring en redding, maar toen kwam de zwaarste beproeving. Een brandgranaat viel op zolder en in een ogenblik stond ons huis in lichterlaaie. Alles was zo brandbaar dat de vlammen al door de zolder kwamen voor we de kelder hadden ver laten. Het was of het schieten even over was toen we het huis uitliepen, of was dit slechts verbeelding? Drie van onze kinderen liepen tot aan de Kanaalweg, maar wij zelf met de twee overige kinderen kwamen maar enige meters van ons brandend huis. Toen brak weer alle geschut los. We moesten ons laten vallen en dekking zoeken, maar we waren midden op het weiland en konden niets doen dan plat op de grond gaan liggen. Zo moesten we ruim een half uur blijven liggen, honderden granaten vlogen over ons hoofd. Onderwijl kwamen er een paar Duitse tanks van achter de Armendijk op ons erf aan. Daar werd van Poolse kant zwaar op geschoten, zodat de tanks weer terug moesten wijken. Dit halfuur moeilijk weer te geven. We lagen zo plat als mogelijk op de grond met voor ons de brandende en knetterende hoeve. Alles ging in vlammen op, niets was er te redden en rondkropen de Duitse soldaten met machinegeweren, die voortdurend schoten en waarop werd teruggeschoten. De kogels vlogen tot op een halve meter over ons hoofd heen, ook de granaten voelden we over ons heen gaan, zodat we dachten elk ogenblik uit elkaar gescheurd te worden. We namen afscheid van elkaar en dachten hier niet door te zullen komen. Maar neen, we hadden niet tevergeefs gebeden. Gods bewarende hand was over ons. Na enige ogenblikken hield het geschut even op, waardoor we enige dekking konden zoeken in de sloot achter de spoorlijn, waarna het schieten weer werd hervat. Tegelijkertijd was een buurman van ons naar onze drie kinderen aan de Kanaalweg gegaan en deze bracht ze in zijn eigen huis, waar ze beveiligd waren tegen geweerkogels. Wij zelf trachtten ook bij die twee huizen te komen, maar door het hevig schieten konden we ons hoofd niet boven de sloot steken. Inmiddels was het donker geworden en waren de Duitsers al een heel eind opgedrongen naar de brug. De Polen hadden zich teruggetrokken over het kanaal, terwijl het schieten begon te verminderen. *18 september 1944.*		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Lijst van verbrande boerderijen: J. Dees K 10 schuur P. de Putter K 12 schuur P.J. Casteels K 26 huis J. Verplanke K 33 huis en schuur A. de Feijter K 39 schuur S. van Hoeve K 40 huis en schuur W.L. den Hamer K 42 schuur M. Verplanke K 43 schuur W. Dieleman-WS K 44 K 44 schuur G. Koekkoek K 46 schuur J.C. Kerckhaert K 48 schuur P. Cornelissen K 52 schuur J. de Bruijne K 72 schuur F. Koster K 73 schuur K. van Hermon K 75 huis en schuur S. v.d. Hooft K 77 schuur B.L. IJsebaert L 11 enkele schuren Iz. de Feijter L 47 schuur F. Dieleman M 7 schuur *De verwoeste boerderij van J. Verplanke aan de Hulsterseweg te Axel.*		
16-19 september 1944	Op 16 september overschreed het Bataljon Jagers van Podhale de Nederlandse grens bij St. Jansteen/Koewacht. In twee kolonnes rukten de Polen op naar Axel en Hulst. Sterke Duitse tegenstand verhinderde dat de oostelijke kolonne zijn doel bereikte; deze kwam voor het kanaal tot staan. De andere eenheid, het 10e Dragonder Regiment, passeerde het kanaal bij Dubosch/Kijkuit, maar geraakte afgesneden van de hoofdmacht en de bouw van een brug werd door krachtig Duits vuur verhinderd. Drie dagen vochten de Polen verbitterd met de 712e Divisie die de Polen op de zuidelijke oever terugwierp. Het bruggenhoofd ging verloren. Deze strijd kostte tachtig Polen het leven.	BOL	18
	Caen, Falaise, in de oorlogsgeschiedschrijvingen worden het slagvelden genoemd. De Polen vochten er om het hardst. Maar na Caen en Falaise was het toch de strijd om Axel, die de Polen als meest hevig hebben ervaren. Toen de inwoners van Axel in de eerste helft van september 1944 hoorden dat de Polen op weg waren om hen te bevrijden, schrokken ze eigenlijk wel een beetje. “Hoe gaat dat”, valt er te lezen in “Axel, oorlog en bevrijding”. “Sinds de invasie hoorde je praten over de Tommies, de Amerikanen en Canadezen en de Prinses Irene Brigade, maar de Polen, nee. Je wist wel dat dat juist het volk was, dat het eerst door de Duitsers onder de voet was gelopen, maar wie wist er toen als gewoon mens iets over Polen? We kenden de uitdrukking “een Poolse Landdag” en dat zei ons genoeg”. Na de bevrijding was er	CAT	47-48

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	niemand meer die over de Polen dacht als aanvankelijk werd gedaan. De Poolse legeronderdelen, die Axel hebben bevrijd, hebben in die strijd grote verliezen aan mensenlevens geleden. Ze hadden het ook anders kunnen doen, maar dan waren er ongetwijfeld veel slachtoffers onder de burgerbevolking gevallen. Duits artilleriegeschut achter een café op de Kijkuit . ▲ Poolse graven langs het kanaal Axel-Hulst. ▼		
	Op zaterdag 16 september 1944, twee dagen nadat Maastricht als eerste Nederlandse stad was bevrijd, begonnen onderdelen van de Poolse divisie vanuit België in de richting van de Westerschelde te trekken. Het grote probleem dat men tijdens deze opmars zou tegenkomen was de in april geïnundeerde strook land die vanaf de Axelse Sassing evenwijdig aan het Kanaal van Axel naar Hulst tot voorbij het laatste stadje liep en daarna bij Nieuw-Namen aansloot op het onbegaanbare Verdronken Land van Saeftinge. Deze strook was niet bijster breed, hooguit enkele honderden meters, maar vormde niettemin een lastig obstakel, zeker voor tanks en andere zware voertuigen. Deze waren gedwongen gebruik te maken van de spaarzame wegen die dit gebied doorkruisten. De *712e infanteriedivisie*, het onderdeel dat dit gebied moest verdedigen, had zich achter deze waterlinie verschanst in stellingen die onder meer in het kader van de gedwongen tewerkstelling voor de Wehrmacht door streekbewoners waren gegraven. Enkele dagen voor de komst van de geallieerde troepen hadden de Duitsers onder meer bij Drieschouwen en bij Kijkuit de bruggen over het kanaal opgeblazen. Om kwart over acht – geallieerde tijd – in de ochtend van 16 september staken Poolse soldaten bij Koewacht en kort daarna tevens bij Heikant de grens over. In veel plaatsen ten zuiden van de lijn Axel-Hulst zagen de inwoners die dag de Polen zonder tegenstand te ondervinden door hun dorpen trekken, waarbij zij hen met veel enthousiasme onthaalden. Nadat de soldaten 's middags bij Absdale de geïnundeerde linie hadden bereikt – de bevrijding van deze buurtschap werd door de Engelse radio doorgegeven -, begonnen zij verderop een brug over het kanaal te slaan. Wat later die dag werd iets ten zuiden van Axel ook Drieschouwen bevrijd. De daaropvolgende nacht werd door het Tiende Infanteriebataljon een poging gewaagd het kanaal over te steken. De soldaten dwaalden echter teveel af en moesten zich na een heftige strijd met zware verliezen terugtrekken "en het bruggenhoofd opgeven. Diezelfde dag trokken de Polen via Sint Jansteen en Clinge tegen Hulst op, dat ook achter de waterlinie lag en waar bovendien op de wallen versterkingen waren aangelegd. Op veel plaatsen kwam het die dagen over en weer tot hevige beschietingen. In Axel kwamen de eerste Poolse granaten al op 16 september neer, waarbij onder	HAM	378-383

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	meer het gemeentehuis werd getroffen en enkele huizen in vlammen opgingen. De daaropvolgende dagen zouden met tussenpozen beschietingen blijven plaatsvinden, waarbij onder de burgerij tegen de twintig doden vielen. 'Wat hebben we van dichtbij de oorlog beleefd', schreef burgemeester Van Oeveren na afloop aan de inwoners van zijn gemeente. 'Als prehistorische holbewoners [hebben we] onder de aarde vertoefd. Fluitende granaten gingen over ons en sloegen in onze nabijheid in, het geknetter van mitrailleurvuur vervulde onze straten.' Axel was niet de enige plaats die door Poolse kanonnen werd beschoten. In de nacht van 16 op 17 september kwamen voor het eerst ook in Zaamslag granaten neer. In Hulst werd 's zondags onder meer een hotel getroffen en viel een dode onder de burgerij – eerder was dit stadje al op 13 september met geallieerde granaten bestookt. De volgende dag barstte hier aan het eind van de middag opnieuw een zware beschieting los, waarbij de toren van de Sint-Willibrordusbasiliek werd weggeschoten. Ook deze beschieting kostte enkele slachtoffers. Het geschutvuur op deze plaatsen hield pas op nadat het de Polen in de vroege morgen van 19 september gelukt was bij Kijkuit opnieuw een brug over het Kanaal Axel-Hulst te slaan. De vorige dag hadden manschappen van de derde infanteriebrigade hier een bruggenhoofd gevormd en daar ondanks hevige Duitse beschietingen stand weten te houden. Van de mist die de volgende ochtend over het land hing hadden de Polen gebruik gemaakt om in groten getale – volgens Duitse bronnen onder meer met zo'n tweehonderd tanks – de noodbrug over te steken. De gevechten waren zwaar geweest; de burgemeester van Axel liet de inwoners van zijn gemeente drie dagen later weten van Poolse militairen gehoord te hebben dat zij sinds Normandië niet meer zulke felle gevechten hadden meegemaakt. Rond Kijkuit en in de omgeving van Axel was veel schade ontstaan. Vooral een groot aantal boerderijen en schuren ging ten gevolge van het granaatvuur in vlammen op. Deze boerderijen waren door zowel Poolse als Duitse soldaten bij hun bewegingen als schuilplaats gebruikt en daarbij nu eens in deze, dan in gene handen gevallen. Een boer die zijn bedrijf tussen Kijkuit en Axel had, zag op 17 september tot driemaal toe Duitse militairen op zijn erf terugkomen. De hofsteden vormden tegelijkertijd een goed zichtbaar doelwit voor het geschut. In enkele dagen waren de bewoners in deze streek in een heel andere wereld terechtgekomen waarin voor ieders leven moest worden gevreesd. Wanneer een boerderij getroffen werd en in korte tijd in lichterlaaie stond, had men kans bij zijn vlucht midden in de gevechten verzeild te raken. In tal van gevallen ging de oogst volledig verloren en veel vee, op stal en in de wei, overleefde de gevechten niet. In de ochtend van 19 september konden de Polen betrekkelijk snel oprukken en leek de Duitse weerstand gebroken. Kort na het middaguur kreeg Seekommandant Aschmann een telefoontje met het bericht dat de toestand 'überraschend schnell' verslechterde en dat men zich op Terneuzen ging terugtrekken. In het begin van de middag trokken de Polen, chocola en sigaretten uitdelend, Axel binnen. 'Allen is de ontroering te machtig', maar tot een herhaling van de gebeurtenissen die precies twee weken eerder, op 5 september, hadden plaatsgevonden, kwam het niet.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			

Bij het naderen van de Poolse troepen bleek het overigens ook daar lang niet altijd veilig te zijn. Zo werd enige uren voor hun komst op het door de vele vluchtelingen overvolle Othene nog een beschieting uitgevoerd waarbij acht burgers omkwamen. De in Terneuzen achtergebleven bewoners kregen in de nacht van 19 op 20 september voor het eerst zwaar granaatvuur te verwerken.

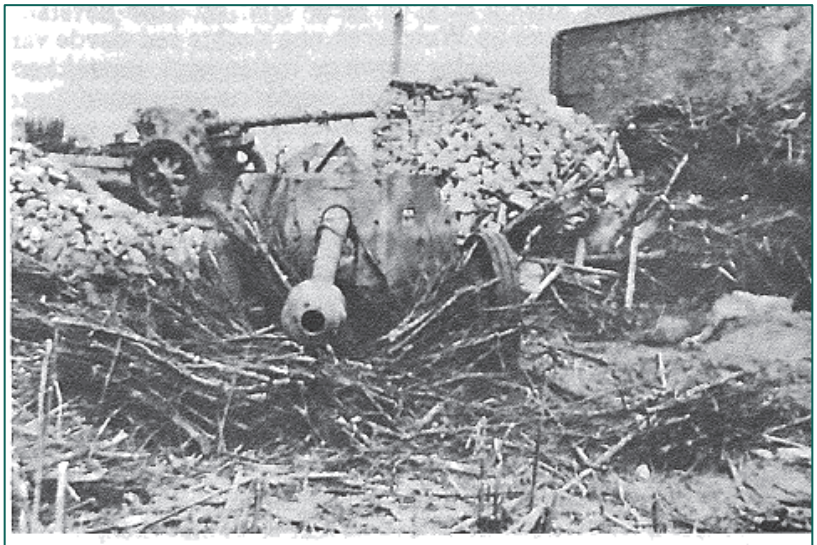
Nadat in de ochtend van 20 september de meeste Duitsers uit de stad waren vertrokken, zou het nog enige uren duren alvorens men er de eerste Polen kreeg te zien. In die tussentijd was het 'angstig stil' op straat. Tegen twaalf uur verschenen eindelijk de eerste geallieerde voertuigen: in de Axelse straat lieten zich drie Bren-gun carriers zien – voertuigen met lichte machinegeweren -, die zich echter terugtrokken zodra zij door enkele achtergebleven Duitsers werden beschoten. In de loop van de middag, nadat de stad nog eens beschoten was, verscheen een grote colonne met onder meer jeeps en tanks en vond de geallieerde intocht alsnog plaats.

Ondertussen waren op 19 september langs de westoever van het Kanaal van Gent naar Terneuzen vanuit Assenede ook troepen van de *4th Canadian*

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Armoured Division met een opmars begonnen. Na enige straatgevechten lukte het hun die dag Sas van Gent in te nemen, waarna de volgende dag naar Sluiskil werd opgerukt. Op 21 september meldde de Wehrmacht tenslotte dat de vijand in de richting van Philippine oprukte, en dat de Duitsers nu hun uiteindelijke posities innamen, ter verdediging van hun *Festung Schelde-Süd*. De 712e infanteriedivisie had zich volgens plan tijdig teruggetrokken – in Philippine werd daarbij nog de kerktoren opgeblazen. Oost-Zeeuws-Vlaanderen was daarmee door de Duitsers prijsgegeven; nooit hadden zij dit gebied tot het uiterste willen verdedigen. Met uitzondering van de oversteek over het Kanaal van Axel naar Hulst, als onderdeel van de inundatielinie, en de daarbij gepaard gaande beschietingen, was de verovering van dit gebied zonder al te veel problemen en tamelijk geweldloos verlopen.		
	Het hoofdkwartier van de 712. I.D. werd gevestigd in Axel, en op 15 sept. verplaatst naar de boerenhofstede Lange Rek, 1 km zuidelijk Driewegen bij Terneuzen. Het tactisch concept van de Duitsers was om met een krachtige achterhoede de Poolse troepen te vertragen, en alleen onder sterke druk terug te trekken op van tevoren bepaalde plaatsen. Deze terugtocht verliep dan in nauwe samenwerking met genisten (Pioniere) die de wegen versperden en bruggen opbliezen. Dit om het penetreren van tanks en andere pantservoertuigen te voorkomen. Hiervoor werd aan ieder bataljon een groep van tien genisten toegevoegd. Tankaanvallen werden tegengegaan door de inzet van pantserafweergeschut. Oost-Zeeuws-Vlaanderen werd in 1944 ontsloten door twee belangrijke wegen, nl. Gent-Terneuzen (westelijk van het kanaal) en Gent-St. Niklaas-Hulst-Terneuzen. Aan deze twee wegen werd dan ook in hoofdzaak het meeste pantserafweergeschut geconcentreerd. In Hulst werden zelfs gemechaniseerd anti-tankgeschut ingezet (2. (Sf.) Pz.Jg.Abt. 712). Tussen de Westerschelde en het front was de divisieartillerie (A.R. 1712) opgesteld. De aanval van de 1e Poolse Pantserdivisie om Oost-Zeeuws-Vlaanderen in te nemen, vond plaats vanuit St. Niklaas. Op 14 sept. werd Stekene vanuit de richting Kemseke ingenomen. Hierdoor kwamen de Polen aan een inundatielinie van Axel over Hulst naar Kieldrecht tot staan. Op 18 sept. wisten de Polen deze linie te doorbreken en met tanks via Clinge Kijkuit te bereiken. Bij deze actie wisten de Duitsers zes tanks buiten gevecht te stellen. De volgende dag (19.9) ontstond er voor de 712. I.D. een kritieke situatie. Ondanks taaie Duitse tegenstand. Waarbij m.n. onder de officieren hoge verliezen werden geleden, wisten de Polen ten oosten van Terneuzen de Westerschelde te bereiken. Hierdoor werd 1.5 Duits bataljon afgesneden. Dat moest uitwijken naar Doel. Hierover werd contact opgenomen met de Seeko., die ervoor zorgde dat m.b.v. stormboten deze 500 manschappen naar Lillo werden overgezet. In deze periode raakte ook Gen.Lt. Neumann door de Poolse opmars afgesneden. Gebruikmakend van de nacht zag hij kans zich weer bij de 712. I.D. aan te sluiten. Tegen de avond van de 19e sept. kwam een frontlijn, lopend langs de oostrand van Terneuzen naar westelijk Axel, tot stand. De 712. I.D. liet weten dat in de komende nacht verwacht kon worden dat Terneuzen als inschepingshaven opgeheven zou worden. Hierdoor werd op 19 sept. nog alles in het werk gesteld om zoveel mogelijk over de Westerschelde te zetten. 's Avonds tussen 21.00 en 22.00 u. werd de Oosthaven door artillerie beschoten. Waarna Gen.Lt. Höcker van de Übersetzstab Terneuzen orders gaf het overzetten te staken. Het was de 712. I.D. die vanaf 16 sept. hier vandaan over de Westerschelde werd gezet.	SAK1	198
	Nadat de Canadezen op 17 september zijn teruggeslagen, is het een paar weken betrekkelijk stil in westelijk Zeeuws-Vlaanderen. Dat geldt niet voor het oostelijk deel, waar de geallieerden – in dit geval de Polen – wel weten door te stoten en op zaterdag 16 september bij Koewacht de Nederlandse grens overschrijden. In de	SLA	211-213

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	daaropvolgende vier dagen weten ze Hulst, Axel en Terneuzen te bevrijden. Soms gaat dat opvallend gemakkelijk, maar bij Axel stoten de Polen op heftige weerstand. Het gebied ten zuiden van het stadje is door de Duitsers onder water gezet en achter die waterlinie hebben ze zich teruggetrokken. Al op 16 september vallen de eerste granaten in Axel en gaan enkele huizen in vlammen op. Dominee P. van Oeveren, hoofd van de plaatselijke ondergrondse en na de oorlog burgemeester, schrijft kort na de oorlog hoe de bevolking van zijn stad massaal de kelders induikt: 'Als prehistorische holbewoners hebben we onder de aarde vertoefd. Fluitende granaten gingen over ons hoofd en sloegen in, het geknetter van mitrailleurvuur vulde onze straten.' De 42-jarige boer Frans van Hoeve maakt het mee op zijn boerderij aan de Tweede Verkorting. Ze zitten er precies in de vuurlinie en hij wordt gedwongen om samen met zijn ouders en twee zusters vier dagen lang in de schuilkelder door te brengen. Intussen hebben de Duitsers zich rond de boerderij ingegraven en vliegen granaten en kogels over en weer. Van het woonhuis is na een dag vechten nog maar één kamer intact: 'Hoe wij het er levend van af hebben gebracht, kan ik nog niet begrijpen.' Op 19 september komen de Polen Axel binnen, maar de Duitsers geven zich nog niet gewonnen. In de straten worden man-tegen-man-gevechten geleverd. Aan het einde van de dag blijkt dat er niet alleen meer dan zevenhonderd huizen zijn verwoest of beschadigd, maar ook dat er dertig inwoners zijn omgekomen. Terneuzen wordt het laatst bevrijd in het oostelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen. De havenstad aan de Westerschelde is al vanaf 11 september, de dag dat Breskens zo fataal is getroffen, door Engelse vliegtuigen beschoten. En hoewel de meeste bommen hier op het juiste doel – de haven en de Duitse schepen – terecht komen, komt er af en toe ook een verdwaalde bom in een straat terecht. Daarom zijn veel inwoners de polder ingevlucht. Ze bivakkeren op boerderijen en in de even ten oosten van Terneuzen gelegen buurtschap Othene, in de volksmond 'Noten'. Als op 20 september de mare de ronde doet dat de Polen vanuit Zaamslag in aantocht zijn, loopt iedereen naar buiten. De 25-jarige Frans Scheele heeft die ochtend nog de terugtrekkende Duitse troepen zijn huisje zien passeren: 'Een ongeregeld zootje, oude mannen, doodmoe, gewond, vervuild. Iedereen ging die dag vroeg eten, want we maakten ons op om de bevrijders te ontvangen.' Maar dan gebeurt het drama. Scheele is nog in huis als hij plotseling het geluid hoort van granaatvuur: 'Ik ben naar buiten gegaan, want ik moest weten wat er aan de hand was. Overal was stof en puin en schreeuwende mensen.' Wat is er gebeurd? Een geallieerd verkenningsvliegtuig heeft op de dijk bij Othene een concentratie van mensen gezien. De verkenner heeft helaas niet in de gaten dat het opgetogen Zeeuws-Vlamingen zijn in afwachting van hun Poolse bevrijders. Hij denkt terugtrekkende Duitsers te zien en seint dat door naar de Poolse artillerie. Die opent meteen het vuur op Othene. De gevolgen zijn verschrikkelijk. Overal liggen dode en gewonde mensen. Frans Scheele helpt om de gewonden af te voeren naar een boerderij: 'We brachten ze zo goed en zo kwaad als het ging weg op ladders en wat we verder maar konden vinden. Maar er waren door de granaatscherven nogal wat slagaderlijke bloedingen en het ging allemaal erg primitief op de boerderij, waar dokter Brinkhorst eerste hulp bood.' Uiteindelijk zullen twaalf Zeeuws-Vlamingen, die dachten bevrijd te worden, hun leven verliezen door Poolse granaatvuur; zeven uit Othene en vijf evacués uit Terneuzen. Heel Othene loopt een paar dagen later uit bij de begrafenis. Een bevrijdingsfeest zal er in de buurtschap daarna nooit gevierd worden, daarvoor is de herinnering aan de bevrijding te wrang.		
	Richting Axel [vanuit Koewacht gezien] werd nog hevig slag geleverd. "Het was alsof er voortdurend onweer in de lucht hing:' Achter de toenmalige school hadden de Polen snel vier zware kanonnen opgesteld. Die spuugden grote granaten richting Axel om de Poolse frontstrijders rugdekking te geven. Na de bevrijding van Axel op 19 september pakten de Polen hun boeltje weer in en trokken richting Axel.	RED	26-27

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Verslag van de strijd bij het kanaal Axel-Hulst door Adam Jedrzejowicz (10e Regiment Dragonders). Het 10e Regiment Dragonders kreeg in de nacht van 16 op 17 september 1944 bevel om de overgang van het kanaal Axel-Hulst, in de sector Dubosch, te forceren en voorts om op de noordzijde een bruggenhoofd te vormen. 's Avonds lieten het 1e en 3e Eskadron hun zwaar materieel achter in het gehucht Drie Hoefijzers en gingen te voet in de richting van twee boerderijen die bij het kanaal lagen. Een detachement van de Genietroepen voegde zich bij hen voor de bouw van een brug. Het 2e Eskadron kreeg opdracht de spoorlijn over het kanaal te bemachtigen, welke lag ten oosten van de plaats die voor de overtocht was bepaald. De Duitsers hadden het kanaal niet bezet, doch hadden dit alleen onder observatie. Toen zij bemerkten waarom het ging, namen zij de gebouwen, die ons dekking boden, onder het vuur van hun artillerie en mortieren. Toen het brugdeel dat klaar was, met een carrier erop, naar de andere oever geschoven werd, werd het direct door de artillerie weggeschoten, zodat er slechts een smal voetgangersbruggetje overbleef, waar de pelotons overtrokken. Aangezien er geen ander brugdeel beschikbaar was, kon de Commandant, Majoor Kownas, het zware materieel niet overbrengen. Onder onophoudelijk vuur van de vijand trokken de Dragonders het kanaal over. De Eskadrons ontmoetten geen noemenswaardige tegenstand en namen hun stellingen in, doch het terrein was vlak en werd doorkruist door dijken waarover wegen liepen. De gehele nacht door beschoten de Duitsers het bruggenhoofd en de gebouwen. Af en toe ontstonden ook branden. Vóór zonsopgang hoorden wij het ratelen van pantserwagens uit het noordwesten. Een waarnemer berichtte dat er een vijandelijke aanval met tanks en artillerie op til was. Onze artillerie gaf direct een hevig vuur, doch de Eskadrons, zonder antitankgeschut en zwaar materieel, waren aan eigen krachten overgelaten. Met geweren en granaten trachtten de Dragonders de vijand tegen te houden, doch de vijand begon hen op te rollen langs het kanaal. De Brigade-Commandant zond een Compagnie Jagers van Podhale en een Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers. Aangezien er geen brug was, konden deze afdelingen de anderen niet bereiken en beperkten zich tot "vuren op het gehoor", daar de laaghangende mist en de rook der granaten het zicht wegnamen. De wegsmeltende Eskadrons trokken terug naar het westen en zochten een overgang. Toen kwam er weer een sterk artillerievuur op het kanaal en de gebouwen. Ritmeester Kownas ging toen tot een tegenaanval over om de weg voor de terugtocht te openen; de genietroepen maakten nog een smalle overgang. Op het moment van de grootste spanning omtrent de resten van de Eskadrons Dragonders, begon de Commandant radiomeldingen te ontvangen van de Commandanten der Eskadrons, dat zij met de overgebleven resten het kanaal waren overgezwommen. De actie van het Regiment Dragonders was beëindigd, het Regiment trok naar Koewacht, ter reorganisatie. In deze nacht verloor het 10e Regiment Dragonders 116 man aan doden en 30 man aan gevangenen; velen vielen in de nacht van de forcering en velen sneuvelden door het vuur van de tanks.	BOS	32-33
	Ooggetuigenverslag over de bevrijding van Axel. *16 september 1944*. Zo nu en dan geschutvuur van de Duitsers. Zij schieten in zuidelijke richting. Een enkele maal komt een granaat uit die richting. Ongeveer half drie: nog geheel onverwacht begint de Poolse artillerie te blaffen en haar granaten op Axel te strooien. Voornamelijk de Zeestraat, Weststraat en Koestraat liggen onder vuur, maar ook in andere delen der stad ontploffen de granaten. Geallieerde	BOS	89-91

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	jagers werpen verscheidene bommen af in de kom en daarbuiten; de brug wordt opgeblazen: de aanval is begonnen! Vanuit de kelders is enige uren later duidelijk te horen dat er straatgevechten aan de gang zijn. Het vuren in de straat houdt echter weer op en de aanval schijnt te zijn afgeslagen. Een nieuwe desillusie! In de avonduren gaan verschillende landbouwschuren in en om Axel in vlammen op. Moedwillig in brand gestoken door de Duitsers. *17 september 1944*. De aanval verplaatst zich ten oosten van Axel in de richting Kijkuit. In deze richting is zwaar geschutvuur te horen. Vele bewoners trekken uit de stad; zij denken in de omgeving van Axel veiliger te zijn dan in de kom, omdat de plaats juist aan de rand van het inundatiegebied ligt. *18 september 1944*. Het vuren komt nog steeds uit dezelfde richting als gisteren. Vol verwachting en vol spanning is de bevolking. Komt er dan nooit een eind aan? Uit de richting Terneuzen komen evenals gisteren nog steeds verse Duitse troepen, die de vermoeiden aflossen. *19 september 1944*. Wat zal deze dag ons brengen? Er hangt 's morgens een zware dichte mist. Angstig vraagt men zich af of de mist ons voor- dan wel nadeel zal berokkenen. De een zegt: "goed weer", doch de ander "slecht voor ons". Maar ... de optimisten hebben het gewonnen; de mist brengt uitkomst! Ongeveer 3 kilometer ten oosten van Axel gelukt het de Polen een brug te slaan over het kanaal Axel-Hulst, onder dekking van de zware mist. De Duitsers trekken weg van de boerderijen rondom Axel. Heel zenuwachtig vertellen zij dat de Geallieerden nu spoedig zullen komen. Het granaatvuur wordt verspreid. De granaten vallen zowat overal in de polders, rond de hofsteden, waarvan de Duitsers juist zijn vertrokken, op de wegen, enz. Daartussen zwaar mitrailleurvuur, dat steeds dichterbij komt uit de richting Beoostenblijpolder. Ongeveer 3 uur in de namiddag komen de Polen, onze bevrijders, als een deel van de geallieerde legers onze plaats Axel bevrijden van de Duitsers. Wel wordt Axel nog de daaropvolgende nacht beschoten door de Duitse artillerie, maar we zijn vrij! *Duits anti-tankgeschut op de Liniedijk te Kijkuit.*		
	Ooggetuigenverslag van de bevrijding van de steenovens. *16 september* 1944. Op het kruispunt Bokkendijk-Oude Zeedijk (sluisje) was zich een hele pantserdivisie aan het opstellen; zwaarbeladen wagens met geschut helemaal	BOS	122-128

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	gecamoufleerd werden onder bomen met takkebossen geplaatst. Ze hadden daar een telefoonkabel liggen naar het Capellehof, toen bewoond door de heer J. Dieleman. Daar was ook een legertje Duitsers gevestigd. Het was echter niet uitgerust met zulk zwaar geschut als die aan het sluisje. We hadden zo tegen het vallen van de avond wel eens wat schieten gehoord, maar nog niet begrepen waarvoor dat kon zijn. Nog vreemder werd het toen we daarna weer geroffel hoorden. En dat schieten werd steeds aanhoudender. Later bleek dat een groepje verkenners van de Polen zich in de Langedreef ophield. Ze hadden zich in sloten achter een heg van een boerderij verstopt. Het waren deze die met een machinegeweer een kabaal maakten of er een heel leger op de been was. Nu, dat kwam er ook. Maar dan van de Duitsers. Ze bliezen de aftocht in de Capellepolder. Enkele van hen waren nog met een voertuig, de rest in groepen en groepjes, zo dropen ze af. Ze gingen echter richting Bokkendijk, Zaamslagveer. Naar gelang het schieten erger werd, werd hun lopen ook harder. Het geschutvuur werd nu zo erg dat we het veiliger achtten om binnen te blijven. We hoorden de kogels over ons heen gaan. Volgens vader was de beste plaats achter in ons huis, waar we dan tegen een muur aangedrukt beschutting zochten. Toen het schieten ophield, was het een poosje, angstig stil. *19 september 1944*. Duitsers zagen we niet zo veel meer, al hielden ze zich nog wel wat op in de buurt. Ook stond het pantsergeschut nog steeds aan het sluisje. We hoorden toen al een leven dat ons vreemd in de oren klonk. Eén aanhoudend gedreun en geros; het bleek later het zware materieel van de bevrijders te zijn. Ze kwamen aanrijden uit de richting Hulst-Kijkuit en probeerden van daaruit over het kanaal te komen. Nu begon ook het schieten van zwaar geschut. We probeerden 'n schuilplaats te vinden, want de granaten sloegen nu hier en daarin. We zaten eerst in huis achter de muur, maar vader vond het beter dat we ons in de schuur zouden verschuilen. De schuur zat vol stro en dat was veiliger voor de rondvliegende scherven. We hebben daar de hele ochtend gezeten. Tenslotte hoorden we het geros naderbij komen door de Langedreef. 't Leken wel hele zware rolblokken. De spanning bij ons steeg tot het uiterste. Er hing nog steeds een dichte mist. Tenslotte konden we van achter de schuur kjjkend een groot gevaarte onderscheiden, dat in onze richting kwam. Het was een zware tank. Hij plaatste zich voor ons erf en daarna volgden er spoedig meer. Zo werden enkele stukken geschut opgesteld. Wij waren inmiddels tevoorschijn gekomen. Er hielden zich nog overal Duitsers op. Bij de buren zat ook nog een groepje. Ze trachtten zover mogelijk op te rukken (lopend) dat ze nog een pantservuist naar het zware materiaal konden gooien. De aanslag mislukte. Het werd nu een gevecht tussen zwaar geschut van de Duitsers aan het sluisje en zwaar geschut van de Polen. Er werd veel geschoten door de Duitsers naar de Ronde Putten. Van die kant werd door onze bevrijders in de richting van Zaamslag geschoten. *20 september* 1944. De volgende ochtend, woensdag 20 september, besloot vader eerst thuis te gaan kijken hoe de zaken ervoor stonden. Een poos later kwam hij terug om ons op te halen. Zo mochten we weer naar huis vertrekken. Wat we toen zagen, was een beeld om nooit weer te vergeten, alle ramen stuk, de gordijnen aan flarden, wapperend door de wind en de dakpannen waren stuk en sommige van het dak geschoven. De kamer lag vol stro. Het was een troosteloze aanblik. Het geschut stond nog steeds vlak bij ons huis, richting sluisje. Op een hoek van het erf stond een stuk gericht op Zaamslag. De strijd was nu wel beslist.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 Poolse artillerie in stelling te Zaamslag op 19 september 1944.		
	Ooggetuigenverslag. [Onduidelijk waar de persoon woont] *16 september* 1944. Om 10 uur begonnen er weer granaten te huilen op Sluiskil en doelen in de richting Zaamslag. Ook op de hoek bij E. v. Acker zijn er terecht gekomen. In Axel woedt een zware brand en ook rond Axel en in de richting van Drieschouwen zijn er branden waar te nemen. De beschieting duurde tot 12 uur, op en neer gaande in hevigheid. *17 september 1944.* De nacht is verder rustig geweest. Van de branden is niets meer waar te nemen. Enkele vliegtuigen zijn weer aan het rondkruisen. Om 8.00 uur begint het in de richting Axel-Drieschouwen geweldig leven te houden, geschut, mitrailleurs, enz. Het duurt tot ca. 11.00 uur, in hevigheid afwisselend. De soldaten liggen nog steeds bij ons in stelling. 's Middags om 12.30 uur een hevige luchtaanval met mitrailleren door vliegtuigen op Terneuzen. Hier en daar hoort men een beetje schieten in de richting Axel. En dan om 17.00 uur zijn de eerste granaten rond ons ingeslagen. Ze vielen op enige afstand van de boerderij. 's Nachts nog zo nu en dan enige granaten. Verder rustig. *18 september 1944.* 's Morgens om ongeveer 9.00 uur zijn de soldaten, die bij ons in de loopgraven lagen, vertrokken. Ook het kanon, dat bij E. van Acker stond, is, nadat het eerst wat geschoten had, door de vlakte vertrokken. Alles in de richting van de Sassing. Om 14.00 uur werden we weer beschoten door de pantsers. Direct daarna wemelde het ineens van soldaten op het erf. Er kwamen veel Russen, zonder wapens maar met spaden om loopgraven voor de Duitsers te maken. Kort daarna weer een pantserartilleriebombardement. Het waren spannende ogenblikken. De Duitsers zeiden dat het beter was te vertrekken. Overal langs de weg lagen de Duitsers in stelling, achter bomen, enz. *19 september 1944.* Rustige nacht geweest. In de voormiddag enkele vliegtuigen. 's Middags kwamen ineens vele soldaten uit de richting Westdorpe en trokken de Axelsestraat in. Er waren er enkele bij, die de vorige dag bij ons geweest waren. Ze zijn waarschijnlijk over het kanaal gegaan. 's Middags zijn er ook nog vele bommenwerpers in oostelijke richting gevlogen. Ze kwamen later terug. Steeds in allerlei richtingen ontploffingen. 's Avonds werd in onze richting nog geweldig geschoten met pantsergeschut en mitrailleurs. Weer in verschillende richtingen branden waar te nemen.	BOS	134

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	20 september 1944. Om 10 uur werd er aan de Sasdijk nog flink met de mitrailleurs geschoten. *21 september 1944*. Stille nacht geweest. Om 9 uur beginnen ze te Driekwart geweldig te schieten. Dit houdt uren aan, afwisselend in hevigheid. Het brandt reeds op verschillende plaatsen. 's Middags ben ik gaan rondfietsen. Ik kwam waarlijk onder de indruk van de verwoesting. Onder Axel waren tientallen boerderijen afgebrand en ze hadden bijna alle bruggen en overgangen laten springen. *22 september 1944*. Toen ik om 6 uur door Terneuzen reed, moest ik nog dekking zoeken voor het artillerievuur van de Duitsers, dat van Zuid-Beveland kwam.		
	Dagboekfragmenten rondom de bevrijding van Zaamslag. *16 september 1944*. 15.00 uur: De Tommies zijn wakker. Acht jagers komen ineens opduiken. Alles vliegt naar de straat. We zien ze in de richting Hulst, telkens duiken en schieten, dan weer recht naar boven. Ze komen dichterbij. Ik ga naar boven en hang uit het raam. Zes Duitse auto' s rijden door onze straat. Even later komt pijlsnel een vliegtuig en duikt schuin over de huizen. Plotseling ratelt een machinegeweer. Ik kan met laten om tegen de Duitser te roepen: "De Tommies schieten op jullie auto's daar bij de kerk". Even later horen we dat in de Polderstraat drie van de zojuist gepasseerde Duitse auto's zijn stuk geschoten. Ondertussen duurt de luchtactie voort. We zien ze telkens duiken en opstijgen en horen schieten bij Terneuzen en Axel. Bij Axel zien we bommen vallen, we horen knallen en afweer. Het lijkt wel of alle inwoners van Zaamslag op straat zijn. Thuis staat iedereen naar Axel te kijken. Grote branden zijn er te zien. We gissen en vragen, maar wat er brandt weet niemand met zekerheid te zeggen. Af en toe horen we knallen. Dan weer slaan de vlammen hoog op. Dan schiet ons te binnen dat de Armendijk tussen Kijkuit en Axel vol Duitse loopgraven zit. Op verschillende plaatsen is dynamiet aangebracht. Zouden de Engelsen daar al zijn? Of zouden de Duitsers de zaak zelf in de lucht laten vliegen? We blijven op straat, ook al is het lang na 20.00 uur. We herinneren ons nu weer levendig een dinsdag in mei 1940 toen de Duitsers kwamen. Toen werd Axel ook beschoten en bleven we tot 's nachts 2.00 uur op straat en gingen de hele nacht niet naar bed. Toen waren de andere dag de Duitsers op Zaamslag. Zullen nu morgen de Engelsen hier zijn? Het is kwart voor elf en vader wil naar bed gaan. Dan horen we ineens een paar doffe knallen. Hetzelfde geluid als vanmiddag, granaten die ontploffen. Het duurt al een kwartier. Vader meent dat de ontploffingen dichterbij komen. Jo en ik denken dat het Duits of Engels geschut bij de linie "Armendijk" zal zijn. Dat is vijf kilometer van Zaamslag, dus angstig dichtbij. *17 september 1944*. We zijn om 12.00 uur naar bed gegaan, want er was weinig te horen. Ik hield mijn kleren aan en lag nog lang wakker, al was het rustig. Ineens, een eigenaardig zoemend geluid, een knal. Het is een granaat. 't Ketste op het dak. Vader en Jo schrokken wakker. We gingen gauw naar beneden. Ik hoorde wat tikken op de stoep en dacht: "Duitsers die dekking zoeken". Weer het gefluit van granaten, weer dat getik. We begrepen dat het scherven waren. Het komt van Hulst, we moeten naar de keuken. Om half twee was het weer rustig. Het is nu 10.00 uur. Aan het eind van onze straat is een granaat ingeslagen. In Axel zijn gisteren bommen gevallen. Twee huizen in elkaar. Doden en gewonden, die onder het puin vandaan gehaald moesten worden. Afgebrand: Villa Visser en nog twee huizen bij 't Kreekje. Verder nog boerderijen afgebrand. Ik hoor	BOS	221-236

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	bijzonderheden over Spui. Er komen betrouwbare berichten over het schieten van gisteravond. Aan de linie Axel-Kijkuit zijn de Polen erin geslaagd een voetbrug over het kanaal te leggen. Ze zijn doorgedrongen tot de Duitse stellingen (Armendijk) en verdreven de Duitsers. Ze vluchten in paniek, over Zaamslag, over 't Veer en over Spui. Ze trachten de Schelde te bereiken. In Terneuzen werden de brokstukken van de verschillende colonnes weer verenigd en door de staf gesommeerd opnieuw te gaan vechten. Bij het kruispunt Bokkendijk-Steenovens kwam het tot een hevig gevecht. Er werden Duitsers en Polen verwond. Polen werden krijgsgevangen gemaakt. Levien Scheeie, die als gids enkele Poolse soldaten de weg wees door het land en ook nog Poolse gewonden in huis had, werd door de Duitsers gegrepen. Ternauwernood is hij aan de dood ontsnapt. De Duitsers namen weer bezit van de stellingen. *18 september 1944*. Om half twaalf vanmiddag komen de Duitse luitenant en zijn oppasser weer. De luitenant gaat naar boven. 't Soldaatje moet warm water hebben. Ik vraag hem uit. Evenals de anderen waren ze zaterdag al in Terneuzen geweest, doch konden niet oversteken. Er waren te veel bommen en ze waren weer gaan vechten. Bij Steenovens was hevig gevochten, maar ze hadden de Polen teruggedreven en krijgsgevangen gemaakt. Deze nacht waren ze bij Kijkuit. Daar was ook weer zeer zwaar gevochten. Hoe komt het dat we hier op zo korte afstand zo weinig horen? Er was ook op de boerderijen veel gevochten, man tegen man met pistolen en handgranaten. Er waren al veel boerderijen in brand geschoten. We zien met zorg de nacht tegemoet, want vanaf 19.00 uur horen we steeds weer schieten en iedereen is van straat verdwenen. De afweer en het Duitse geschut op de boerderijen rond Zaamslag knallen weer. *19 september 1944*. Van 1.00 tot 5.00 uur ongestoord geslapen. Toen begon het Duitse geschut op de wei van Dekker (Polderstraat) te knallen. Gisteravond heeft het ook al geschoten, richting Kijkuit. 's Middags half twee. Wat een morgen! Ik was boven bezig toen kleine Johan Dees kwam. Hij bleef maar even en ging toen weer naar huis. Hij was amper uit de deur of daar hoorde ik "Pang"! "Zzztt"! "Boem"! Ik schrok heel erg. Het was over ons heen. De granaten waren vlakbij. Johan was nog niet thuis, maar ik kon hem niet nalopen. Weer floten de granaten. Ik moest de gang in. Verschillende granaten ketsen neer. Voortdurend suizen de granaten door de lucht. Ineens: Zzztt! Boem! 'n Warreling van stof en gruis, gerinkel van glas en gillen van kinderen bij de buren, een dikke rook. Er is een granaat ingeslagen bij ons in de tuin. Er vallen er nog in de boomgaard achter onze tuin. Ergens in de straat ligt een hoop puin. Daar is een voltreffer op een keuken gekomen. 17.45 uur: Daar komen tanks door de straat. Poolse soldaten trekken Zaamslag binnen. Plots klinken een paar harde knallen. In een ogenblik zijn de straten leeg. Het gerikketik en het "pang, zzztt, boem" zijn niet van de lucht. Op drie plaatsen hebben de Polen het geschut opgesteld en beschieten Terneuzen. Wat een knallen! Dan horen we weer het suizend geluid, dat we al zo goed kennen. Een granaat ketst enkele huizen bij ons vandaan uit elkaar. "Die granaat kwam uit Terneuzen" zeggen we. Na 18.00 begonnen de Duitsers te schieten. Het was hier nog niet veilig, Poolse soldaten wisten nog niet of er nog Duitsers waren. Op Reuzenhoek en Othene waren er nog. Beide punten werden door de Polen onder vuur genomen. *20 september 1944*. Op Zaamslag zijn geen granaten meer ontploft. Af en toe dreunt nog ergens het geschut. De schrik zit er nog steeds in. Vader komt thuis met nieuws van de straat: Spui en Magrette zijn erg beschoten. Enkele gewonden. In Axel 28 doden en 100 gewonden. Die hebben drie dagen in het vuur gezeten. Als er		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	in Terneuzen nog Duitsers zijn, zullen ze daar ook hetzelfde lot ondergaan. Blijdschap en spanning wisselen elkaar af. 17.00 uur. Nieuwe schrik. Er komen vluchtelingen van Othene. Dat werd ineens hevig beschoten. De Polen meenden dat er nog Duitsers zaten en het volk stond buiten, omdat de Duitsers weg waren. Er zijn al zes doden. Aantal gewonden onbekend. Men schat dat er zo een paar honderd granaten zijn ontploft.		
	De strijd om Axel door Kolonel Dr. Z.M. Szydlowski. *Eerste fase.* Opmars vanuit België. *Tweede fase.* Om 8.15 uur verwierf het 9e Bataljon de eer de eerste afdeling van het Poolse leger te zijn, die de Nederlandse grens overschreed. We zullen deze afdeling volgen. In de omgeving van Koewacht was er geen contact met de vijand. In strijdformatie marcheerden wij over Oudemolen en Het Zand naar Nieuwemolen, tot om 9.45 uur de verkenners op gepantserde rupswagens stootten van een detachement van de vijand bij de brug over de waterloop tussen Nieuwemolen en Hazelarenhoek. De formatie ontplooide zich en ging tot de aanval over, onmiddellijk gesteund door het vuur van de afdeling Pantserartillerie. Binnen 30 minuten had de compagnie de halte Bontekoe bezet, 5 man met machinegeweer gevangen gemaakt, vond 6 dode vijanden en een paar gewonden, terwijl de rest naar het westen gevlucht was. Toch hadden de Duitsers tijd gehad om het bruggetje op te blazen. De 3e Compagnie bezette de halte Zuiddorpe. De afdeling van het 9e Bataljon Jagers stuurde verkenningspatrouilles uit naar: 1. Zuiddorpe; men rapporteert dat de vijand zich in alarmtoestand bevindt; 2. Het fort Moerspui, dat van vijanden wordt gezuiverd; de vijand trok zich terug naar Oudepolder; 3. Het fort St. Joseph, met de opdracht om Drieschouwen te verkennen. Deze afdeling geraakte in zware strijd en aangezien de radio defect was, gaf ze geen bericht. *Derde fase.* Tegen 10.30 uur begon de afdeling van de Genie een provisorische brug te slaan tussen Hazelarenhoek en Zuiddorpe. Men rekende dat de brug tegen 15.00 uur klaar zou zijn. In de tussentijd nam 1/3 van de Compagnie, onder Luitenant Goralik, het fort St. Joseph en rukte verder naar het noorden. Daar komen zij op het vlakke, land, onder kruisvuur uit Drieschouwen. Verliezen zijn: 2 doden en 4 gewonden. Daar 't onmogelijk is om naar Axel op te rukken, trekken zij terug naar het fort St. Jacob. Om 12.00 uur heeft een patrouille van het 2e en 9e Bataljon Jagers, onder Luitenant Kusmirek, de afweer van de vijand in het inundatiegebied verkend over een strook van 3 km breedte, ten westen van Axel. Het werk van de 2e Compagnie verliep vlug en zeker. Het vijandelijke vuur was niet doeltreffend. De bruggen tussen Oudemolen en fort St. Nicolaas in de inundatie bij Gat waren opgeblazen of zwaar beschadigd, zodat er een andere weg gezocht moest worden. De 2e Compagnie stond bij de wegkruising 1 km ten noorden van het fort St. Livinus, vanwaar verkenners gezonden werden naar de inundatie ten noordwesten en naar de boerderij "Nooit Gedacht". Van de kant van de remise en Drieschouwen kwam een hevig vijandelijk vuur. Van onze zijde werd niet in deze richting gevuurd, in de mening dat de afdeling van Luitenant Goralik zich daar bevond. Met deze afdeling bestond geen contact, tot om 2.00 uur de 1e Compagnie van het 9e Bataljon Jagers naar het fort St. Livinus ging en een post uitzette in fort St. Jacob. De beweging van de 3e Compagnie verliep erg stroef, uit oorzaak van het sterke vijandelijke vuur uit het noorden en op de westelijke vleugel. De beweging werd gesteund door 2 regimenten gemotoriseerde artillerie, onder overste Maresch; de artillerieverkenners gingen in de eerste linie; zij werd ook gesteund door een	BOS	16-30

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	afdeling mortieren en houwitsers van het 3e Eskadron Jagers. De 4e Compagnie kwam om 15.00 uur in het fort St. Joseph, de formatie van het 9e Bataljon Jagers stond in het fort St. met goed uitzicht op de gehele sector. Tegen 16.00 uur bezet het 3e en 9e Bataljon Jagers Drieschouwen. Uitgezonden patrouilles komen tot aan de vernielde brug bij Axel en zetten zich daar vast. Het vijandelijk vuur komt uit Axel waar de Duitsers zich vlug ingraven. Wij hebben stellingen van de vijandelijke infanterie waargenomen in de tuinen, huizen en oude fortificaties uit de Spaanse tijd. Er komen berichten over 4 pantserauto's en 1 vijandelijke tank. De 3e Compagnie maakt zich klaar voor de verdere sprong. In de tussentijd werd een patrouille op carriers gezonden naar Oudepolder, die daar een post van 20 man gevangen nam en de verdediging van de vijand op de linie Sas van Gent – Westdorpe – Klein Gent verkende. De Commandant van de patrouille zond per radio het bericht en de 2e Pantser Gemotoriseerde Artillerie nam verschillende plaatsen onder vuur, dat zeer doelmatig was. Ook de zuidrand van Axel werd onder artillerievuur genomen. Deze waarnemingen worden gedaan uit de huizen te Drieschouwen, vanuit het station van de Z.V.T.M. en van de watertoren. Om 17.00 uur kwam de 3e Compagnie met de afdeling "Cromwell" (lichte tanks), onder bevel van Luitenant Olesinski, vlak bij de stad. De vijand opende het vuur met geweren en pantserauto's op korte afstand van de rand der stad. Het vuur van scherpschutters was erg lastig. Binnen enkele minuten had de Compagnie 4 doden en 20 gewonden. De tank van de Commandant was door 2 kogels getroffen. Onder dekking van de 2e afdeling van het 3e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers, trok de Compagnie terug op Drieschouwen. De opmars van de 2e Compagnie bij het water was onmogelijk. De Commandant gaf bevel de aanval te staken en de vijand met vuren te verzwakken, 's nachts het bataljon te hergroeperen en een uitval te doen, met het doel om de gewonden van de 3e Compagnie op te nemen. Dit plan werd uitgevoerd. De uitval geschiedde onder dekking van mortier-artillerie en pantserwapens. De 3e Compagnie, afgelost door de 4e, ging naar het fort St. Joseph. De uitval om de gewonden te redden werd met veel moed en kameraadschap uitgevoerd: alle gewonden werden binnengehaald. Gedurende de avond en de nacht van 16 op 17 september werd aan beide zijden druk gepatrouilleerd. *Vierde fase.* Terzelfder tijd, met hetgeen wij vertelden over de groep 9e Bataljon Jagers, worstelde het 10e Regiment Dragonders, onder Commando van Ritmeester Kownas, na de middag met moeilijk terrein en hindernissen. De Dragonders gingen te voet over doorweekte landpaden. Om 15.00 uur drong het 2e Eskadron door tot Absdale, terwijl het gros van het Regiment over zeer slechte wegen in de richting van het fort St. Nicolaas ging en door een zwenking in noordelijke richting het fort Ferdinandus bereikte. Tegen 16.00 uur liet de westelijke groep een bezetting in Absdale en streed het 2e Eskadron onder Luitenant Bojanowski, om de overgang van het kanaal Axel-Hurst, in de omgeving van de spoorbrug, die 1 km ten westen van Absdale ligt. Terzelfder tijd kwam het gros van het regiment zonder strijd aan het kanaal, in de omgeving van Dubosch. Het 1e Eskadron, onder Ritmeester Giery, ging het kanaal over en trok te voet naar Steenbosch, gevolgd door het 2e Eskadron. Ze namen stelling op de dijk, in de omgeving ten westen van Kijkuit. Het 3e Eskadron, onder Luitenant Bielanski, nam stelling bij de kruising van weg en dijk, 1,5 km noordwest van Dubosch. Toen de schemering inviel was het bruggenhoofd bezet. De uitgezonden patrouille kwam niet met sterke vijandelijke krachten in contact. De Commandant van de 3e Brigade ontving melding betreffende de overtocht van het kanaal bij Dubosch. De		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	verbinding met het bruggenhoofd werd onderhouden door het overzwemmen van het water en met boten van de genietroepen. De Genie begon zijn werk om 16.00 uur. Tegen 18.00 uur was een verbinding klaar voor het overbrengen van carriers. Patrouilles van de Genie ver kenden de omgeving en beloofden in de nacht een brug te bouwen. Tegen 20.00 uur kwam het bevel voor het 10e Regiment Dragonders om het bruggenhoofd te houden. Op 17 september om 1.00 uur begon de beschieting door de vijand van de stelling en de kanaalovergang met artillerievuur. De genietroepen werkten door onder het vuur; bij het overzetten der carriers raakten deze in het water; het bruggebouw leverde geen resultaten op. Om 2.00 uur gaf de Commandant van de 3e Brigade Jagers de volgende order: a. Aangezien het 10e Regiment Dragonders niet gesteund kan worden met zware wagens en de overgang over het kanaal moeilijk is, moet dit op het bruggenhoofd blijven en de vooruitgeschoven posten terugtrekken; b. De sector van de kanaalovergang zal versterkt worden met 2 compagnieën Jagers van Podhale, die op de zuidkant stellingen zullen bezetten, terwijl bij het aanbreken van de dag hierbij een Eskadron van het 10e Regiment Jagers zal worden gevoegd. De bevelen werden vóór zonsopgang als volgt uitgevoerd: Het 3e Eskadron nam stelling op de dijk en in de huizen ten westen van de kanaalovergang; het 2e Eskadron ten oosten; het 1e Eskadron midden ten noorden. Twee Compagnieën Jagers van Podhale namen de aangewezen stellingen in bij het kanaal, ten noorden van het fort St. Nicolaas. De verbindingen tussen de brigade en de Eskadrons bleven zeer moeilijk. Tegen 5.30 uur kwam de Duitse aanval op de westelijke vleugel van het 2e Eskadron Dragonders, gesteund door pantser geschut uit de richting Kijkuit. Dit werd opgerold en trok terug op het 3e Eskadron. Bij de verdere aanval van de vijand werden de twee eskadrons weggedrukt naar de kanaalovergang en moesten deze naar de zuidkant terugtrekken. Tegen 8.30 uur trof het 1e Eskadron Pantserjagers de terugtrekkende Dragonders en er werd een driehoeksopstelling gevormd in de richting Dubosch en Kijkuit. Zij openden een preventief vuur op de vijand, het vuren duurde de gehele dag. Het 1e Eskadron Dragonders was in de oude stelling gebleven en wist niets van de verandering, uit oorzaak van de moeilijke verbindingen. Eerst tegen 7.00 uur merkte de Commandant dat hij de vijand achter zich had en begon een algemene terugtocht in zuidelijke richting. In de omgeving van het bos en veld, 1700 meter ten zuiden van Steenbosch, kwam het 1e Eskadron in een flankvuur uit het westen en werd gedecimeerd. Wat nog overbleef zwom terug over de kanaalovergang naar het zuiden. Na deze mislukte actie werd het 10e Regiment Dragonders naar Koewacht gedirigeerd om uit te rusten en gereorganiseerd te worden. De toestand was als volgt: De Duitse verdediging achter het kanaal, gesteund door de terreinmoeilijkheden, kon met zwakke krachten de kanaalovergang verdedigen en haar kracht concentreren waar zulks nodig was. *Vijfde fase*. Een verandering van actie: er wordt een verdedigingslinie gevormd van Fort Ferdinandus-Drieschouwen, met beveiliging der beide vleugels en vasthouden van de zuidkant van het kanaal Axel-Hulst. Het Bataljon van Podhale Jagers en het 1e Eskadron van het 10e Regiment Jagers namen stelling in Fort St. Nicolaas en Fort Ferdinandus, op de wegkruising, 1 km ten westen en ten oosten en aan de oever van het kanaal. Deze hergroepering bracht geen noemenswaardige moeilijkheden met zich, maar de actie om de achtergebleven Dragonders te helpen bleef zonder resultaat, omdat onder het vuur van de vijand geen overtocht mogelijk was, zodat dit' s nachts moest geschieden. Om 12.00 uur ging het 2e Eskadron van het 10e Regiment Jagers, onder		

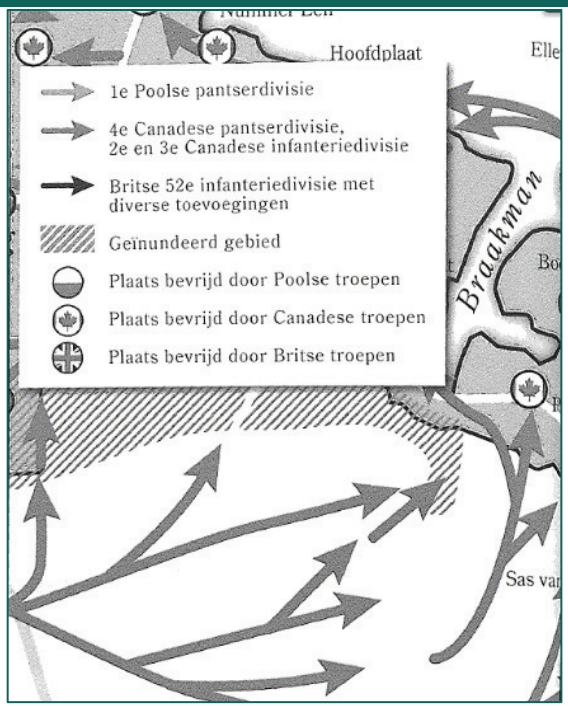
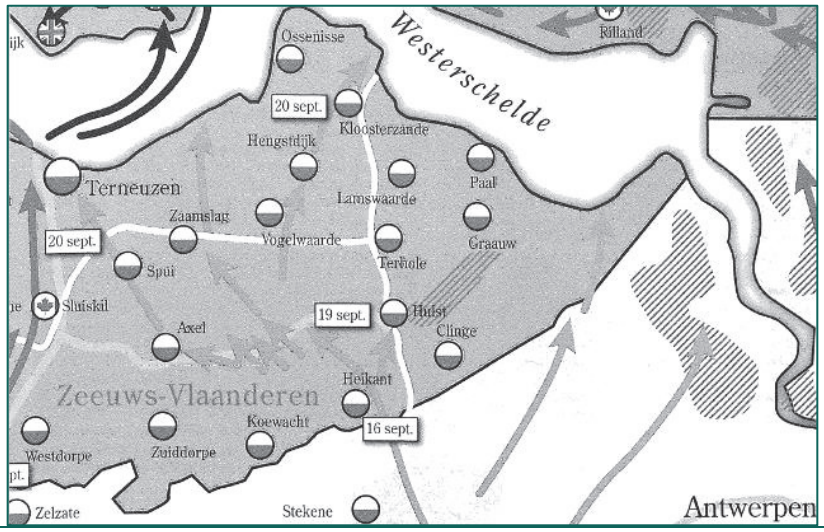
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Ritmeester Salwa, naar De Trompe, St. Jansteen en Hulst. De eerste twee plaatsen werden gemakkelijk bereikt, maar in Hulst had de vijand sterke stellingen, gesteund door Pantserartillerie. Tegen 14.00 uur kreeg de Commandant van de Brigade bericht, dat het Bataljon Jagers, dat in andere formatie in de omgeving van Gent gestreden had en nu vrijkwam, hem ter versterking toegevoegd werd. Dit Bataljon viel uit het zuiden het dorp De Klinge binnen, dat 3 km zuidoost van Hulst, vlak bij de Nederlandse grens ligt. Om 17.00 uur kregen het 8e Bataljon Jagers en het 2e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers contact met elkaar. Toen ging het Eskadron om 18.00 uur naar de sector St. Andries, met opdracht beveiliging naar het oosten. Het 8e Bataljon bezette het spoorwegstation De Klinge en in de loop van de nacht de gehele omgeving. Dit gaf een goede beveiliging van de rechtervleugel van de brigade. De gehele 17e september werd in deze sector druk geobserveerd en was er veel vuur van alle wapens. De Duitsers waren zeer actief. De 4e en 2e Compagnie van het 9e Bataljon Jager en het 2e Bataljon Pantserjagers, die dicht bij het kanaal stonden, werden sterk onder vuur genomen door artillerie en mortieren. Het patrouilleren was aan beide zijden zeer intens. Onze patrouille op carriers, onder vaandrig Gardzielewski, had een Duitse post in Klein Gent opgerold zonder eigen verliezen. Er werden 14 gevangenen gemaakt, waaronder de Commandant. Ook onze artillerie nam verscheidene doelen onder vuur. Onder anderen werd als doel genomen een toren op een gebouw (stadhuis), waarop zich een waarnemer bevond; later hoorden we dat het geen Duitser was, doch iemand van de Nederlandse Ondergrondse. Kapitein Krupowicz en Majoor Kazemierz Szydlowski met andere artillerie-waarnemers namen de stelling op van de zware vijandelijke artillerie, die ons onder hevig onder vuur hield. 's Avonds trokken patrouilles uit om, zo mogelijk, de gewonde Dragonders te redden, echter zonder resultaat, ze kwamen direct onder het vuur van de vijand. De gehele nacht legden wij een sterk artillerievuur op uitgekozen gevoelige vijandelijke doelen. De morgen van 18 september bracht geen verandering, alleen regende het. *Zesde fase*. Onder dekking der mist, trok een patrouille onder korporaal Jankowski over het kanaal ten westen van Dubosch, waar zij onder hevig vuur kwam uit geweren en machinegeweren. De sterkte van de vijand werd vastgesteld op een Compagnie. De patrouille maakte 4 gevangenen en verloor 1 dode en 1 gewonde. Tegen de middag kwam de Commandant van het Regiment, Majoor Wasilewski, bij de 1e Compagnie van het 10e Regiment Pantserjagers, dat in een vuurgevecht was gewikkeld, ter verkenning van het terrein en de toestand. Hij nam de beslissing om de kanaalovergang te forceren. Het 1e Eskadron moest oprukken in de richting van Ford Ferdinandus en Dubosch; het 3e Eskadron uit Het Zand werd teruggetrokken en ging in de richting Kijkuit. De Eskadrons naderden het kanaal en tegen 14.00 uur namen zij de noordkant onder vuur. Door de radio werd gemeld dat er mogelijkheid bestond om een bruggenhoofd te vormen. De Brigade-Commandant nam direct zijn beslissing en gaf order aan het Bataljon Jagers van Podhale. Omstreeks 16.00 uur, tegen de avond, trok dit het kanaal over, gesteund door het vuur van het 2e Regiment Artillerie en de twee Eskadrons van het 10e Regiment Pantserjagers. De Compagnie die het eerst de overgang forceerde was de 2e onder Luitenant Romanek. Zij versterkte zich aan de noordkant van het kanaal en werd gevolgd door de 3e Compagnie onder Luitenant Zagorski, die stelling nam aan de linkerzijde met het front naar Dubosch. Aan de rechtervleugel werd de stelling beveiligd door de 4e Compagnie, onder Luitenant Tkacz. 2 officieren en 52 man werden gevangen		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	genomen; de eigen verliezen bedroegen 1 gewonde. De 10e Compagnie van de Genie ontving order om een brug te bouwen, doch deze poging bleef zonder resultaat. Men kreeg te kampen met moeilijkheden bij de munitietoevoer. Om 20.00 uur gaf de Brigade-Commandant zijn orders voor 19 september, waarbij als objecten golden: Axel, Magrette-Rondeputten, Kapellepolder. *Zevende fase*. We zullen ons nu bezighouden met het 9e Bataljon Jagers. Majoor Stepien gaf de volgende orders: Er worden 3 groepen gevormd; de eerste groep moet naar het noordoosten manoeuvreren om achter Axel te komen; de tweede groep moet van uit het oosten de stad veroveren; de derde groep moet de aanval vanuit het zuidoosten beveiligen. De samenstelling is: 1e groep, onder Kapitein Tabno, omvat de 3e Compagnie van het 9e Bataljon Jagers, het 2e Eskadron van het 10e Regiment Jagers. 2e groep, onder Majoor Stepien, omvat de 1e en 2e Compagnie van het 9e Bataljon Jagers en afdeling tanks. 3e groep, onder Kapitein Drozak, omvat de 4e Compagnie van het 9e Bataljon Jagers en afdeling mortieren. Nu gaan we weer naar de actie van de 3e Brigade Jagers. De gehele nacht hield de vijand het bruggenhoofd en de bouw van de brug onder vuur. De 10e Compagnie van de Genie ondervond veel moeilijkheden bij de bouw van de brug. De vijandelijke patrouilles oefenden druk uit op het bruggenhoofd; tegen 3.00 uur sloeg de Compagnie Jagers een uitval van de Duitsers uit Hulst af. Het Bataljon Jagers van Podhale beveiligde het bruggebouw en hield het bruggenhoofd tot de morgen van 19 september. In de vroege morgen van 19 september hing er een dikke mist. Om 6.30 uur was de brug klaar. Direct ging het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantser jagers over, gevolgd door het 3e Eskadron en nam stelling in de richting oostelijk en noordelijk van Reigersbosch. Ze maakten 50 gevangenen. Het Bataljon Jagers van Podhale ging tot de aanval over, gesteund door het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers. Ze rolden de Duitsers op in de richting west en tegen 7.30 uur bezetten ze de sector Dubosch, waar bij 10 gevangenen gemaakt en veel zware wapens buitgemaakt werden. Eigen verliezen waren: 5 doden en 2 gewonden, waaronder 2 officieren. De actie werd gesteund door de mist. Na de Jagers van Podhale trok het 8e Bataljon Jagers de brug over, welk Bataljon het zwaar te verantwoorden had onder het vijandelijk vuur. De getroffen pantserwagens versperden de overgang en belemmerden de beweging. Tegen 1.00 uur trok het 8e Bataljon Jagers verder in noordelijke richting, vergezeld van het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers. De strijdmacht stond tussen Fort Ferdinandus en Absdale en op drie wegen die uit het zuiden komen. Het gezoem van 250 motoren van pantserwagens en het kanon- en mortiervuur in de mist deprimeerden de vijand in erge mate; deze werd in de flank opgerold. Na het 8e Bataljon Jagers trok het 9e Bataljon Jagers ongehinderd de brug over. De eerste groep, onder Majoor Tabno, had zijn taak vervuld; zij brak de vijandelijke tegenstand in de sector van de boerderijen “Lusthof” en “Loose’s hof” en bemachtigde vervolgens, samen met de 2e groep, de sector “Nooit Gedacht” (aan de weg naar Terneuzen) en de wegkruising bij het spoorwegstation van Axel. De 2e groep ging langzaam vooruit. Ze ondervond moeilijkheden bij het zuiveren van het terrein van vijanden, die zich nog ophielden in de bomen, de inundatie en de gebouwen. Zij ontmoette grote vijandelijke groepen en tevens ook eigen Dragonders, die zich na de mislukte eerste poging verstopt hadden. Tegen 10.30 uur stokte de aanval bij de inundatie in de sector van fort St. Livinus. De mist was opgetrokken en het werd een zonnige dag. Langzaam, door de inundaties, baande de Compagnie zich een weg tot de spoorlijn. Tegen 12.00 uur trok de groep Axel uit het oosten binnen. Straatgevechten kwamen sporadisch voor. We namen 80 man gevangen en maakten 7 pantserkanonnen, 4		

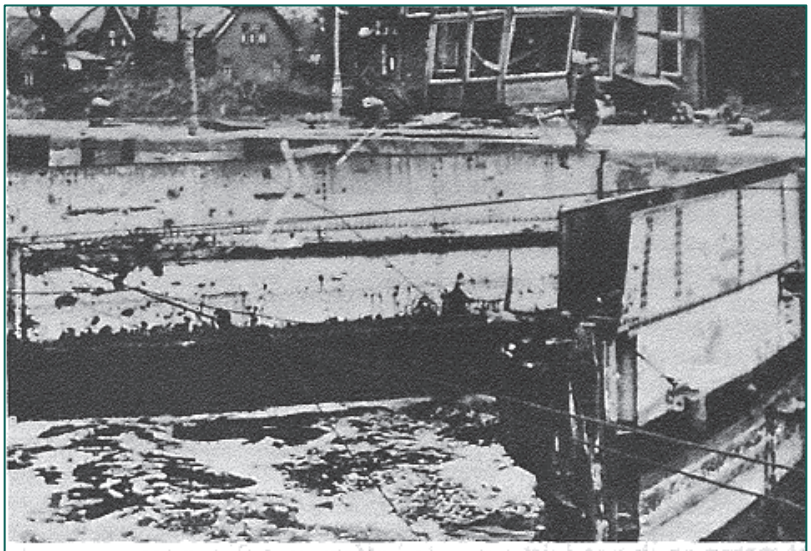
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	mortieren, veel lichte en zware wapens buit. De 3e groep ondervond technische moeilijkheden bij het oversteken van 't water op de doorgebroken dijk, die onder vuur lag en bij het opruimen van weerstandsnesten aan de zuidwestkant van Axel. De bevolking van Axel kwam in hele scharen naar ons toe, niet lettend op de gevechten, en betuigde haar vreugde en dankbaarheid voor de bevrijding. Tegen 13.00 uur trok de groep 9e Bataljon Jagers verder om haar taak te volbrengen. De 4e Compagnie nam stelling ten westen van Axel, als beveiliging. Het 2e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers uit "Nooit Gedacht" zond 2 pelotons van de 4e Compagnie naar Axelse Sassing. De rest van de groep 9e Bataljon Jagers rukte naar het noorden en bereikte zonder noemenswaardige tegenstand tegen 15.00 uur haar doelen. De 1e Compagnie bezette Magrette; de 2e Compagnie de dijk in de richting Ronde Putten; de 3e Compagnie de dijk naar "Doornhof'. Het commando en de reserves namen stelling op de boerderijen in de sector Vaartwijk (Kol. Szydlowski vertoefde op de hoeve van de heer Jac. De Zeeuw). Patrouilles werden uitgezonden naar Spui (brug vernield), Schapenbout en Sluiskil. De 4e Compagnie was bezig met het zuiveringswerk in de richting Axelse Sassing; de actie ver liep zo snel dat de andere afdelingen niet gewaarschuwd waren. De Compagnie maakte 100 gevangenen, toen opeens een peloton naderde van het 10e Regiment Pantserjagers, dat, menende dat het Duitsers waren, het vuur opende. De 4e Compagnie werd uiteengejaagd en de gevangenen vluchtten. Naar het noorden, langs de weg naar Terneuzen, werden sterke vijandelijke groeperingen waargenomen, met pantsergeschut en mortieren, op de wegsplitsing te Spui. Deze groepering was van ons gescheiden door de opgeblazen brug en bezat een grote hoeveelheid pantserkanonnen. De vijand hield zich kalm onder het vuur van onze artillerie, doch belemmerde de opmars. De laatste hoofdtaak van de 3e Brigade Jagers, n.l. de haven van Terneuzen onder artillerievuur te nemen, was uitgevoerd na vier dagen van zware strijd. Dit alles geschiedde op de westelijke vleugel; de groep 8e Bataljon Jagers, versterkt met het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers, in het centrum, ondervond geen noemenswaardige tegenstand en rukte op naar het noorden en noordwesten. De groep 8e Bataljon Jagers bereikte en bezette in de namiddag de sector Ronde Putten. De 1e Compagnie onder luitenant Nitka, de 2e Compagnie (midden) onder luitenant Borowiec, Kapitein Ryzmar en Ritmeester Tucewicz met de 4e en 3e Compagnie bezetten de lus van de dijk in de sector De Steenovens. Het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers stond in noordelijke richting. Tegen 19.00 uur gingen verkenners in de richting Zaamslag met een peloton van het 1e Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers met carriers en een afdeling Genie. Deze groep versloeg de vijand op de weg naar Zaamslag, kwam tot aan de opgeblazen brug en de patrouille bereikte het dorp. Dat door de vijand verlaten was. Vóór de nacht trokken de verkenners zich naar het bataljon terug. De Duitsers begonnen in paniek de evacuatie van het noordelijk deel naar Terneuzen en vandaar, zoals wij van de gevangenen en de gevluchte bewoners vernamen, staken zij de Schelde over. Deze verkenning bewees, dat de Duitsers na de vierdaagse strijd uit elkaar geslagen waren en geen georganiseerde tegenstand meer boden. Zij trokken zich in wanorde naar de monding van de Schelde terug op schepen en boten in noordelijke richting, met achterlating van hun oorlogstuig. Gezien dit feit besloot overste Skibinski de vijand tegen het water aan te drukken, over de gehele breedte van de sector van zijn actie. Tegen 11.00 uur bereikte het		

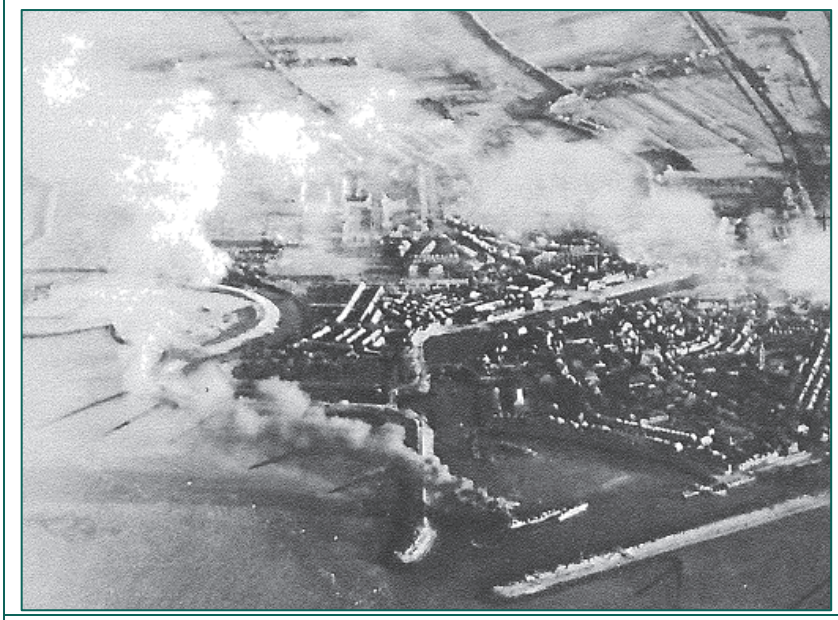
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Eskadron van het 10e Regiment Pantserjagers de oever van de Schelde ten noorden van Zaamslag en boorde met het vuur van zijn artillerie 4 schepen met Duitsers in de grond. Een grote trawler met Duitsers werd beschadigd en later met hulp van een Nederlandse visser bemachtigd; na de middag voer deze onder Poolse vlag naar Terneuzen. Het sprookje over de Cavalerie-actie op tanks over zee is werkelijkheid geworden, evenals ook de anecdote over de marine-cavalerie. Om 10.00 uur gaf de Commandant aan de 3e Brigade Jagers orders voor een nieuwe groepering en een marsorder tegen 12.30 uur, behalve voor het 8e Bataljon Jagers, dat reeds om 10.00 uur vertrok. De order die op 20 september 1944 gegeven werd, was als volgt: 1. De vijand in zee te jagen en het terrein tussen de havens van Terneuzen en Walsoorden van de vijand te zuiveren; 2. Dit moest geschieden met 5 groepen strijdformaties. Groep "D", onder Overste Dec, rukte over Boschkapelle naar Kampen en vervolgens naar Walsoorden-haven en Kloosterzande. Deze opdracht moest in de loop van de middag uitgevoerd worden. Groep "N", onder Kolonel Nowaczynski, ging over Zaamslag-Reuzenhoek-Kampen en zuiverde de sector tussen Kampen en Othene. Deze opdracht was na de middag uitgevoerd. Groep "S". onder Kolonel Szydlowski, kreeg het bevel over twee groepen "L" en "K". De afdeling Verkenners "K", onder Majoor Stepien, trok om 14.00 uur naar Sluiskil, met opdracht een grote fabriek van de vijand te zuiveren. De vijand vluchtte in paniek naar het kanaal; toen hij daar door ons onder vuur genomen werd, trok hij zich terug in noordwestelijke richting. Om 17.00 uur was de actie beëindigd, de afdeling Verkenners kwam weer bij groep "S". De afdeling Verkenners "L" onder Kapitein Tabno, zuiverde de sector Terneuzen en kreeg opdracht de stad vast te houden. De Duitsers beveiligden zich door de opgeblazen bruggen en verschillende sterke weerstandsnesten. Het Bataljon Jagers van Podhale bleef aan het kanaal Axel-Hulst ter beveiliging van de twee bruggen. De Commandant van de 3e Brigade Jagers kwam naar Axel. De artillerie rukte met sprongen op. Vóór de avond ontplooide het 2e Regiment Gemotoriseerde Artillerie zich aan de noordrand van Axel, pantserwagens betrokken stellingen bij de boerderij "Loose's hof". Om 19.00 uur werden de verdere plannen aan de Commandant doorgegeven, om 19.40 uur meldde de afdeling dat zij paraat was en om 20.00 uur kwamen er 50 minuten lang artilleriesalvo' s. In deze tijd werden er 1820 granaten afgeschoten. Om 21.00 uur begon het vuren op Terneuzen en Spui; tot 4.15 uur werden er 200 granaten afgevuurd. Voor het 9e Bataljon Jagers was de dag van 19 september ten einde. De 20e september begon het artillerievuur Axel-Magrette. Het vuren duurde tot zonsopgang, zonder eigen verliezen. *Achtste fase.* Nog op 19 september om 24.00 uur gaf de Brigade-Commandant order aan het 9e Bataljon Jagers om vroeg in de morgen een afdeling Verkenners uit te zenden om de sector Terneuzen te verkennen. Onder het Commando van Kapitein Dubicki ging de afdeling carriers van de 1e Compagnie en het 3e Eskadron van het 1e Regiment Jagers. Op 20 september om 6.00 uur rukte het 1e Bataljon Jagers uit en stootte direct op mijnen en opgeblazen bruggen. Onder het zoeken naar doortochtswegen en kleine schermutselingen, kwamen de tanks toch over de half-vernielde bruggen, doch bleven steken in de sector Spui. De aldus verzwakte afdeling Verkenners bereikte om 10.00 uur Terneuzen, bezette de stad en kwam om 12.00 uur aan de Schelde. Een enorme buit van boten, wagens, wapenen en munitie viel ons in handen; de lijst zou enkele pagina's in beslag nemen. Het gros van de		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Duitsers vluchtte in schepen en boten. Zij werden van de oever af met artillerievuur vernietigd. Het vijandelijke vuur van Ellewoutsdijk en Oudelande was weinig doeltreffend. Eveneens om 6.00 uur rukte de verkenningsafdeling van het 8e Bataljon Jagers uit en bezette een uur later Zaamslag. Aangezien er geen weerstand ondervonden werd, gaf de Brigade-Commandant om 10.00 uur aan het 8e Bataljon Jagers order om een beweging naar de Schelde uit te voeren, in de vorm van een waaier. Zij had veel werk met het opmaken van de lijsten van de buit, die zeer groot was. Het zwakke vuur van de vijandelijke artillerie uit het noorden in de sector van de Canadezen, ten westen van onze sector, en de verdediging van de vijand achter het kanaal, veroorzaakten geen actie. De Canadezen vochten in de sector Brugge en Eekloo; zij kwamen erg langzaam vooruit en baanden zich een weg door het gebruik de artillerie. Ze bereikten Philippine, op de grens van België en Zeeland. Het 10e Regiment Pantserjagers trok met twee Eskadrons zelfstandig naar Hengstdijk en bezette Ossenisse en Zeedorp; het 3e Eskadron bereikte in de namiddag Kloosterzande en Walsoorden. De artillerie steunde de groepering en nam stelling in de sector Stoppeldijk-veer. Alle groepen vervulden hun opdrachten in de loop van de namiddag. Ze kwamen met een breed front aan de oever van de Schelde. Ter plaatse is de afstand tussen de oevers 4-7 km. Zodoende werd een ijzeren ring gevormd en de Duitsers die zich in het westen van Frankrijk, België en westelijk Zeeuws-Vlaanderen bevonden, werden afgesneden. De loop naar de zee, die begon aan de Seine op 31 augustus, was ten einde. De groepering 3e Brigade Jagers van de 1e Pantserdivisie, die vocht om de vrijheid van het land, had de helft van Zeeuws-Vlaanderen bevrijd.		
16-21 september 1944	De Duitse bezetters hadden zich niet voorgenomen om Oost-Zeeuws-Vlaanderen tot de laatste man te verdedigen. Vertragen, dat was hun tactiek, om zo tijd te winnen om de verdediging van het westelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen op orde te krijgen. Wat niet wil zeggen dat de bevrijding van het land van Hulst, Axel en Terneuzen een gelopen race was. Van Hulst richting Land van Saeftinghe was een hele strook land onder water gezet. En ook elders in het gebied wierpen de Duitsers steeds nieuwe verdedigingslinies op. Ondanks een overmacht in de lucht kostte het de Poolse bevrijders moeite om de oever van de Westerschelde te bereiken. Het oversteken van het kanaal Axel-Hulst vergde relatief veel slachtoffers. In totaal kwamen er naar schatting zo'n 75 Polen om het leven bij de bevrijding van Zeeuws-Vlaanderen ten oosten van de Braakman.	RED	24-25

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 		
16-22 september 1944	Ooggetuigenverslag van de bevrijding van Axel. *16 september 1944.* Hedenmorgen liepen er weer geruchten dat deze spoedig zou worden opgeblazen. Gisteren waren geallieerde voorhoeden gesignaleerd aan de Hellestraat, nu op de Nieuwe Molen (Koewacht) en Bontekoe (2 km van Axel). In de voormiddag wordt vanuit Axel veel geschoten met lichte artillerie naar het zuiden. Ook wordt uit zuidelijke richting veel mitrailleurvuur gehoord. 's Middags kregen we een hevige artilleriebeschieting vanuit het zuiden (later bleek dit een trommelvuur van granaten te zijn geweest). Veel schade aan de huizen en ook doden onder de burgerbevolking. Tussendoor een hevig, doch kort bombardement door geallieerde vliegtuigen. Een bom viel in de Nieuwstraat, vier huizen van ons vandaan. Hier waren vier doden. Ook veel mitrailleurvuur in de onmiddellijke omgeving en voortdurend granaten. Naar bleek hadden de geallieerden (Poolse troepen) het zuidelijk en z.o. deel der stad bezet, doch werden teruggeslagen. Eerst zaten we in onze eigen kelder, doch deze was te gevaarlijk en in een pauze tussen de beschieting trokken we vlug naar de Noordstraat, waar we een betere schuilplaats	BOS	84-86

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	vonden. De brug aan de Zeestraat werd 's middags opgeblazen. 's Avonds was er op vele plaatsen in Axel brand (Zeestraat 3, Verloren Hoek 1, Oudewijk verscheidene, Buitenweg 1, Kanaalkade verscheidene). *17 september 1944*. In de kelder (Noordstraat) overnacht en ook de dag meest in de kelder doorgebracht. Over 't algemeen was het rustiger dan gister, doch de hele dag was er artilleriebeschieting. *18 september 1944*. Meer artilleriebeschieting dan gisteren en ook mitrailleurvuur. Er werden de laatste dagen aan het kanaal van Axel naar Hulst veel boerenschuren in brand geschoten. *19 september 1944*. 's Morgens weer artilleriebeschieting en mitrailleurvuur. 's Middags half drie zien we plotseling een zestal geallieerde (Poolse) soldaten in de Noordstraat, die de zaak ver kennen. Het blijkt dat Poolse troepen en tanks doorgedrongen zijn in Axel, gebruik makend van de zware mist die er 's morgens hing. Indien deze aanval mislukt zou zijn, dan was vastgesteld bombardement zou ondergaan door 20 vliegtuigen die reeds klaarstonden. Volgens de verklaring der Poolse militairen waren er bij geen der kleinere plaatsen door hen zulke zware verliezen geleden als bij de strijd om Axel. Zij hadden veel geduld gebruikt en gelukkig is de laatste aanval geslaagd, daar Axel anders een puinhoop zou geworden zijn. De Polen werden geestdriftig ingehaald en voorzien van fruit en limonade. Ook de tanks, enz., stonden in het middelpunt der belangstelling. 's Avonds werden verscheidene branden van boerenschuren waargenomen. Door Duitse mortieren werd 's avonds nog een aantal zware granaten op Axel afgeschoten vanuit het westen (Coegors). Hierdoor werden twee personen die moesten patrouilleren gedood. *20 september 1944*. Dit was een blijde dag, daar alles vrijheid ademde. 's Morgens werd reeds medegedeeld dat het gevaar voor Axel zo goed als geweken was. Hulst was gisteren ook gevallen (plm. 5 uur) en Terneuzen moest heden bezet worden. Ook Zaamslag was gisteren bevrijd. 's Middags werd bekend dat Terneuzen inderdaad bevrijd was. Desondanks vertrokken nog veel mensen uit Axel naar Zuiddorpe en Koewacht. De gemeente Axel is het zwaarst getroffen in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen; plm. 730 huizen beschadigd, verwoest of verbrand; plm. 30 doden onder de burgers en velen gewond. *22 september 1944*. De Polen blijven nog in Axel. 's Middags ben ik per motor naar Westdorpe en Sas van Gent geweest. Daar was weinig verwoest, in Sas van Gent waren 2 doden, in de Zandstraat 3. Alleen het opblazen der bruggen had veel schade veroorzaakt. Hoek en Philippine zouden gisteren bevrijd zijn. Te Hoek geen schade, te Philippine is de kerk verwoest.		
16 september 1944	Tengevolge van de beschietingen breken in Axel diverse branden uit, o.a. in de Zeestraat, de Verloren Hoek, de Buitenweg, de Oudewijk, de Kanaalkade, de Tweede Verkorting en Kijkuit.	BOS	80
	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. De trambruggen in Sas van Gent zijn in de lucht gevlogen en nog een bruggetje in Sluiskil. Om 1.00 uur een aanval uit de lucht op verschillende doelen, afweer, geen bommen. Ik zie verder kisten munitie neergelaten worden langs de sluisdeuren vlakbij ons huis. Dat doet maar vreemd aan! Kwart voor vijf zware bomaanval. Tien bommen vallen in het kanaal bij ons. Enkele ruiten begeven het. Een halfuur later zestien bommen aan de andere haven. Er knalt weer geregeld munitie, dus een voltreffer. 't Is heerlijk weer, maar van de rest deugt niet veel meer. We hebben	BOS	189-191

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	telkens, op elkaar gedrongen, in ons keldertje gezeten, waar we, onder het gieren der machines, de bommen telden. We zouden even 7.00 uur een luchtje scheppen. Met zijn drietjes liepen we over de Scheldekade een blokje om en langs dokter Dorrepaal weer terug naar huis. In de Burgemeester Geillstraat werden we plotseling overvallen door de bombardeurs. We konden onmogelijk meer thuis geraken en onder daverend afweer, gemitrailleer en bommen, stortten we langs de schildwacht de H.B.S. binnen. Daar liepen honderden soldaten in de galmende gangen heen en weer. Vliegtuigen gierden onheilspellend, bommen donderden neer, kogels floten, granaten ontploften bij honderden. Bommen vielen in verschillende delen van de stad, o.a. aan de trambrug op de pakhuizen van de firma Scheeie, bij de Klaassenstraat, aan de Westsluis en bij ons. We pakten de koffers, die al gereed stonden, de tassen, een drietal dekens en eten voor één dag. Op de Herengracht moest ik tweemaal mijn hele hebben en houden op straat laten vallen en binnenvluchten wegens herhaalde bomaanvallen en beschieting. *De zwaar beschadigde Westsluis te Terneuzen.* *De verwoeste Otheense brug te Terneuzen.*		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Op zaterdagochtend 16 september 1944 vertoonden zich onverwachts Poolse soldaten op de "Bonte Koe", alwaar zij de avond en nacht tevoren waren aangekomen uit Stekene. Zo bleven Overslag en Zuiddorpe van oorlogsgeweld gespaard. Geheel de voormiddag werden zij van daar tot Axel tegengehouden door de Duitsers, die Axel verdedigden dat goed beschermd lag voor hen tengevolge van de inundaties rondom de stad. Daarbij sneuvelde op Zuiddorpe twee brave Polen, die met grote belangstelling op het kerkhof zijn begraven. De Duitse gesneuvelden werden begraven langs de weg. Omstreeks 14.30 uur kwamen twee motorrijders het dorp binnengereden en gehoord hebbende dat hier [Zuiddorpe] geen Duitsers meer waren, zijn ze doorgereden naar Overslag om ook daarvan bezit te nemen. Met groot enthousiasme zijn ze door ons ontvangen.	DAM	256-257
	Heel de middag tot 's morgens toe heel zwaar geschut vanaf A. de Waele en Oude Molen stonden wel 10 à 15 kanonnen opgesteld, waarmee Axel werd beschoten. Daar was het een hele zware strijd. Eerst ging het goed, maar dan werden de Polen iets teruggeslagen.	KEM	629
	Typhoons van het 197e en 263e squadron laten een schip van 1500 ton brandend in de haven van Terneuzen achter. 	KOR	223
	Na de middag kwamen de "bombardeurs" weer naar Terneuzen. Vooral rond 5 uur was het een hels lawaai, alsof de wereld op het punt stond te vergaan. Er werd geschoten, er vielen bommen, het dreunde en trilde, het was een oorverdovend lawaai. Zelfs de meest onverschrokkenen waren angstig stil op zo'n moment. De balans: huizen tegen de grond in de Kortestraat, in de Nieuwediepstraat en beschadigingen aan huizen in de Klaassenstraat. Het pakhuis van de fa. Scheele nabij de trambrug werd ook getroffen, alsmede verschillende schepen in het kanaal en in de havens. In het kanaal stond een schip, dat vol met auto's geladen was, in brand. Tussen de midden- en Westsluis was alles afgesloten, dus kon de schade niet bepaald worden. In de stad werden hier en daar gewonde soldaten in particuliere woningen binnen gebracht.	PLA	120
	Woonhuis, Nieuwstraat 30. Door bominslag op 16 september 1944 stortte het huis ineen en liet de familie het leven. Vader, moeder en een dochtertje van drie maanden. Het huis werd afgebroken. Bewoners van Axel vertelden dat de oorzaak van het bombardement was gelegen in het feit dat in de school soldaten waren gelegerd en dat de geallieerden hadden getracht de school te bombarderen.	LIE	84-85

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Er was echter een veel belangrijker argument, dat boven de tafel werd gebracht door Bert Oggel. Hij schreef: 'Over het doel van het bombardement hoeft geen misverstand te bestaan. In mijn archief zit een kopie van het ORB van het RAF 33e Squadron voor 16 september 1944. Daarin staat letterlijk voor het tijdvak 15.20 – 16.20 uur (dat zal wel Engelse tijd zijn): "Bombing gun positions & railway yards Axel". Bij gebruik van Spitfires voor bombardementsvluchten zijn wel kanttekeningen te plaatsen. De Spitfire was een jachtvliegtuig ontworpen om vijandelijke jagers en bommenwerpers uit de lucht te halen. De vliegers werden daarvoor specifiek opgeleid en getraind. Maar in het laatste oorlogsjaar was er van de Luftwaffe nog maar zo weinig over dat de jachtsquadrons werkeloos driegden te raken. De jagers werden daarom voorzien van geïmproviseerde bommenrekken, waardoor ze ook voor grondsteun en "bombing missions" konden worden ingezet. De Spitfire kon onder de vleugels twee 250 ponders meenemen of – in een rek onder de romp – één 500 ponder. Maar de piloten kregen geen enkele aanvullende training en deden dus bij het afwerpen maar wat. Bij mijn weten heeft geen van de op zaterdag 16 september 1944 in Axel afgeworpen bommen het beoogde doel geraakt. Behalve in de Nieuwstraat kwamen er bommen terecht achter de Emmastraat in wat toen nog bouwland was.' 		
	's Avonds om 19.00 u. een luchtaanval met jachtvliegtuigen op Vlissingen en Terneuzen. Hierbij liep bij Terneuzen de logger M 3202 een bomtreffer op en brandde uit. Ook een dekgeladen dekschuit werd getroffen, waardoor veel materiële schade ontstond. De MFP 801, die reeds op 12.9 was getroffen, was nu door een bomtreffer gekenterd.	SAK1	Bijl 47
	Allied Expeditionary Air Force. Noot. Andere aanvallen die nog met name werden genoemd waren op schepen bij Terneuzen en Colijnsplaat. Deze laatste aanval o.a. met 12 jabo's waarvan 11 in totaal 2,5 ton brisant afwierpen. **Air Defence of Great Britain**. De Typhoon squadrons opereerden deze dag veelal in het noorden van België en zowel F/O Van Zinnicq Bergmann als F/o. Wiersum meldden gewapende verkenning in het gebied van Turnhout. Bij de Spitfires die aanvallen uitvoerden in Zeeland waren ook die van No 33 Squadron en F/o. Linzel noteerde in zijn logboek: 'Duikbomaanvallen op geschutsopstellingen bij Axel.' De Spitfires die een aanval hadden moeten doen op schepen in de Zandkreek deden dat behalve op het schip bij Schouwen, nu op drie schepen bij Colijnsplaat. Bij de squadrons die gewapende verkenning vlogen over Nederland, was ook No 322 Squadron, dat meldde: 'Gewapende verkenning in het gebied van Den	ZWA2	318

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Haag, Utrecht en Den Helder waarbij met goed gevolg aanvallen werden uitgevoerd op vrachtauto's en schepen.' Bij Marum in Friesland was het geen aanval op een trein, maar op een tram van de NTM, waarbij een machinist om het leven kwam en een locomotief, Loc 45 een Maffei, werd beschadigd. Bij Oisterwijk werd rond 11.47 uur een munitietrein in brand geschoten en in Zeeland bij Terneuzen een nog niet geheel afgebouwd schip tot zinken gebracht, de Neubau 463 (nieuwbouw 463), een motorlogger.		
16/17 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. 33 Mosquito's werden uitgestuurd voor aanvallen op alle troepenbewegingen over de Westerschelde met veerboten, op de wegen van Walcheren naar het vasteland en in het gebied van Hoek van Holland, Arnhem, Wezel en Venlo. 32 vliegtuigen voerden aanvallen uit waarbij negen ton brisant werd afgeworpen. Ten noorden van Terneuzen werd een schip van 2500 ton aangevallen en inslagen van boordwapens gezien op een trawler van 12 meter lang. Tevens werden aanvallen uitgevoerd op veren, schepen en wegtransport, maar geen resultaten waargenomen. Noot. Eén Mosquito van No 487 Nieuw Zeelands Squadron ging bij deze acties verloren en kwam neer in de Westerschelde. De Canadese piloot, F/L. Brown is tot op heden vermist, zijn navigator, F/O. Fuller ligt begraven in Driewegen (Borssele).	ZWA2	319
17 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. We waarschuwden even de buren dat we er [in hun huis] waren en ik was juist bezig de koffers met flinke touwen op de fiets te binden toen de bui losbarstte. We stortten ons in het keldertje. Toen ik de deur achter me dichtsloeg, zag ik al een geweldige vuurstraal opstijgen en het glas van het keukenraam vloog me achteraan. Toen hebben we daar met zijn tweetjes in de kelder gelegen, biddend tot God dat Hij ons mocht sparen voor dit alles verwoestend geweld. Het was een verschrikkelijke aanval, zo hadden we het nog niet meegemaakt. Het was of alles in de buurt instortte. Toen het even kon, zijn we er uitgekropen en het was een hele verwoesting die we te aanschouwen kregen. De beide voorramen waren nu totaal vernield en de kamer lag vol met glas. De tuindeuren waren doorgebogen, maar het glas was nog heel. De keukenramen waren finaal stuk en het glas lag in het keukengerei. Boven was een groot raam met hout en al naar binnen geslagen en hing over een stoel. Alleen op het achter kamertje boven was maar één raam stuk. Op de zolder ben ik niet geweest, maar van beneden te zien was het dakvenster er uitgerukt. Massa's pannen waren losgerukt en de planken zag je overal doorkijken. De stoep voor en achter was bezaaid met glas en dakpannen. Bij de buren naast idem. Nu is er maar één gedachte en dat is weg van hier. Kort daarop wagen we de sprong en gaan terug naar Othene. Mijn vrouw heeft zoveel bagage dat ik er wat van overneem en op mijn fiets laad om daarna te voet verder te gaan. Later op de middag komen herhaalde en langdurige luchtaanvallen. Aan het kanaal brandt het, wellicht een scheepje. Er wordt ook druk met de boordwapens geschoten. We voelen ons echter hier veiliger voor de bommen, maar moeten overigens hier ook dekking zoeken voor de granaten en de kogels. Een stroom van vluchtelingen komt af, er vluchten zelfs Duitsers. De stad is nu voor een deel onbewoonbaar wat de toestand der huizen betreft. Tijdens de laatste aanval, die wij niet meer meemaakten, vielen bommen aan het Schietplein aan de Kolk, vlakbij ons huis, achter de Kerk, aan de steiger bij het Haventje, enz.	BOS	192-193

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Kwart voor acht weer een bomaanval op Terneuzen. Rookwolken buiten de stad aan 't kanaal. Later komt de familie uit de Oesterputten, waar vandaag na een zware aanval ook de ramen er uit zijn en bovendien brengen ze nog de familie de Vin mee, bestaande uit zes personen.		
	De Spitfire Mk. IX (9) van het 340e squadron RAF, die op zondag 17 september 1944 door het Duitse Flak (luchtafweergeschut) in Sluiskil werd neergehaald, stortte net buiten Sluiskil neer. De piloot Luitenant Erwine Boudry overleefde de crash niet. Op 17 september 1944 was hij betrokken bij aanvallen op Duitse troepen, die vanuit Terneuzen de Westerschelde overstaken. Bij een aanval op een militaire colonne, opgesteld op de weg van Sluiskil naar Terneuzen, werd zijn Spitfire getroffen door granaten afgevuurd van een Flak opgesteld in of nabij Sluiskil. Volgens zeggen had de piloot ook op een ambulance gevuurd, waarin twee gewonde burgers uit Axel werden vervoerd. De gewonde burgers waren in het lazaret in Hoek geopereerd door een Duitse chirurg en de auto was op terugweg richting Sluiskil. De auto werd in brand geschoten, waarbij de gewonden samen met de chauffeur in de vlammenzee omkwamen. De Spitfire verloor na een explosie een vleugel en geraakte in een vrille, stortte tegen een dijk bij de boerderij van de familie Coene. Het toestel sloeg over de dijk heen en explodeerde op de grond. Het onherkenbare stoffelijk overschot van Lt. Boudry werd begraven bij de restanten van zijn toestel.	KAN	-
	Het weer was opgeklaard. Van 16.30 uur tot 20.45 uur verschillende aanvallen door jachtbommenwerpers op Terneuzen. Verschillende schepen raakten beschadigd door de bommen.	KNU	14
	Op 17 september 1944 was luitenant Boudry betrokken bij de aanval op Duitse troepen die de Westerschelde overstaken bij Terneuzen. Iets van de anderen afgedwaald, werd hij neergeschoten door luchtdoelgeschut in Sluiskil. Zijn vliegtuig ontplofte toen het de grond raakte.	NCM	-
	Een Mosquito van No. 487 Squadron kwam neer in Driewegen (Borssele).	ONB3	-
	Evenals uit Zaamslag werd ook vanuit Terneuzen waargenomen, dat er ergens achter Axel hevige branden woedden. Het bleek later, dat het in de buurt van Kijkuit geweest was, waar op die momenten zwaar gevochten werd. De Duitsers boden daar hardnekkig tegenstand aan de oprukkende Polen. In de stad werden de hele dag door doelen bestookt op de grond en op overvarende troepenschepen op de Schelde. Steeds kwamen er vliegtuigen laag overgevlogen en als men dat hoorde kon men er zeker van zijn dat er weer bommen vielen of dat er geschoten werd. In de Lange Kerkstraat vielen enkele bommen. Hier werd het dochtertje van J. Dieleman getroffen en de wed. Smidt overleed later aan haar opgelopen verwondingen in het ziekenhuis. Langs het kanaal van Terneuzen naar Gent, in de Vlooswijkpolder, was een geallieerde vlieger met zijn toestel verongelukt. Het was de Noor Rolf Isachsen. Hij behoorde tot de Royal Norwegian Air Force, 132 Wing R.A.F. In de Zevenaarpolder stortte ook nog een toestel neer. De piloot, de Fransman Ervin Emile Boudry, behorende tot de Armee de l'Air Group He de France, vond hierbij de dood. Nog steeds herinnert een grafmonument in de buurt van de plaats waar zijn toestel neerstortte aan de plaats waar ze hem eerst begraven hadden. Zijn stoffelijk overschot werd later ergens anders herbegraven. Op Hoek werd het met de dag drukker in het noodhospitaal. De Rode Kruisauto's reden af en aan met gewonden van het front nabij Axel. Het scheen dat daar verbitterd gevochten werd. In verband met de strijd aan de Pouckedijk was te Zaamslag een noodhospitaal ingericht in het verenigingsgebouw in de Zaagstraat.	PLA	123-124

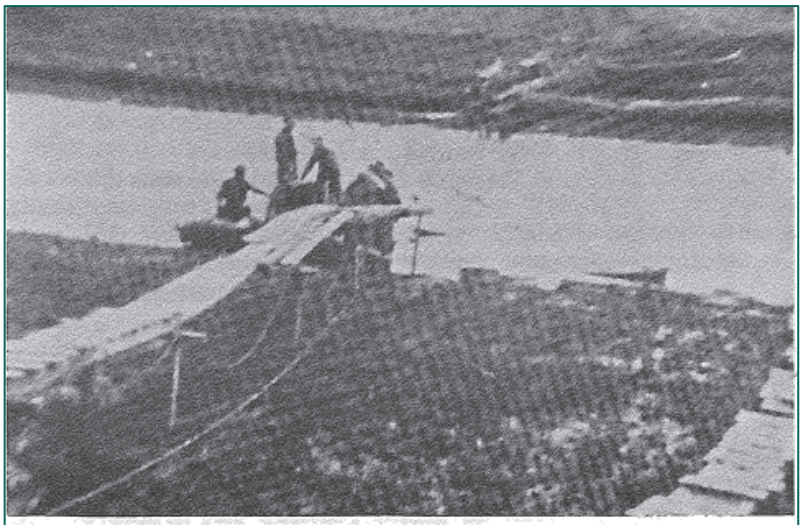
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Een De Havilland Mosquito FB.VI. van No, 487 Squadron stortte neer in de Westerschelde om 1.30 uur na te zijn geraakt door Flak.	SGLO	T4043
	Een Supermarine Spitfire LF.IX van No. 332 Squadron stortte om 17.10 uur neer in de Vlooswijksepolder bij Terneuzen na te zijn geraakt door Flak. De piloot overleed.	SGLO	T4046
	Een Supermarine Spitfire LF.IX van No. 340 Squadron stortte om 13.50 uur neer in de Zevenaarpolder bij Sluiskil na te zijn geraakt door Flak. De piloot overleed.	SGLO	T4047
	Spitfire IX PT892 operated by Lt. P. Borudy (K) of No. 340 Squadron shot down by Flak (Terneuzen) 13.50 hrs. Spitfire IX MK588 S operated by 2Lt. R.I. Isachsen (K) of No. 332 Squadron shot down by Flak 2m southwest of Terneuzen 17.10 hrs.	SHO3	294
	Een De Havilland Mosquito VI kwam neer tijdens een nachtelijke aanval in de Westerschelde. Een Supermarine Spitfire IX kwam om 13.15 uur neer bij Sluiskil. Een Supermarine Spitfire IX kwam om 17.15 uur neer bij Sluiskil/Vlooswijkpolder na te zijn geraakt door Flak.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Allied Expeditionary Air Force. De jagers die direct betrokken waren bij de luchtlandingen, waren de squadrons die nog in Engeland waren gestationeerd onder wat toen, zoals reeds genoemd, 'Air Defence Great Britain' heette. De in Frankrijk en België gestationeerde squadrons van 2TAF, enkele met Spitfires maar voornamelijk uitgerust met Typhoons, werden niet direct ingezet bij de luchtlandingen, maar vlogen zgn. 'Close support' – directe ondersteuning – van het Tweede Leger, waarbij met boordwapens, bommen en raketten aanvallen werden uitgevoerd op alles wat dat leger in zijn opmars zou kunnen hinderen. Duitse troepen, tanks, pantserwagens, wegtransport, Flak- en andere geschutsopstellingen, verdedigingslinies en ook schepen. Er werden o.a. aanvallen uitgevoerd op de haven van Terneuzen [...].	ZWA2	328
17/18 september 1944	**Allied Expeditionary Air Force**. Verder werden 15 Mosquito's uitgestuurd voor aanvallen op alle vijandelijke troepenbewegingen in het gebied van de Westerschelde en de wegen van Walcheren naar het vasteland. In Terneuzen werden aanvallen uitgevoerd op aanlegsteigers en 15 schepen, waarbij treffers werden waargenomen en op twee bij Vlissingen voor anker liggende coasters. Bij deze laatste aanvallen werden geen resultaten waargenomen.	ZWA2	333
18 september 1944	Op 18 september ontdekte een eskadron tanks een zwakke plek in de Duitse defensie bij Kijkuit. Kolonel T. Majewski belastte het Podhale Bataljon met de oversteek van het kanaal. De aanval slaagde en er ontstond een klein bruggenhoofd. De volgende nacht bouwde de genie een brug bij Kijkuit en nu konden de tanks naar de noordelijke oever oprukken. Een Duitse tegenaanval werd afgeslagen en voordat de avond viel, was de vijandelijke defensie langs het kanaal gebroken. Zegevierend trokken de Polen Axel binnen. De stad was zwaar gehavend door artillerievuur en door een bombardement op 16 september. Onder de burgers waren dertig doden gevallen en 730 huizen waren verwoest of zwaar beschadigd. Diezelfde dag werd ook Hulst door de Polen bevrijd. Op 18 september was de toren van de basiliek, waarin een observatiepost van de vijand was gevestigd, door granaatvuur vernield. Bij de beschieting vielen ook hier slachtoffers onder de burgerij. P.J. Brand, die zijn vader verloor, begroette de bevrijders sober. 'Ik heb niet staan juichen, ik huilde. Er was in de dagen ervoor te veel gebeurd.' Na de bevrijding van Axel opende de Poolse artillerie het vuur op de haven van Terneuzen om de aftocht van de Duitsers over de Westerschelde te dwarsbomen. Ook trokken eenheden naar Zaamslag, dat diezelfde dag werd bevrijd.	BOL	18
	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. 's Morgens gaan de Vin en ik met de fiets naar de stad. De ruïne is ondertussen bij ons in de buurt verergerd. Vlakbij de houten brug is een bom gevallen, zodat een	BOS	193

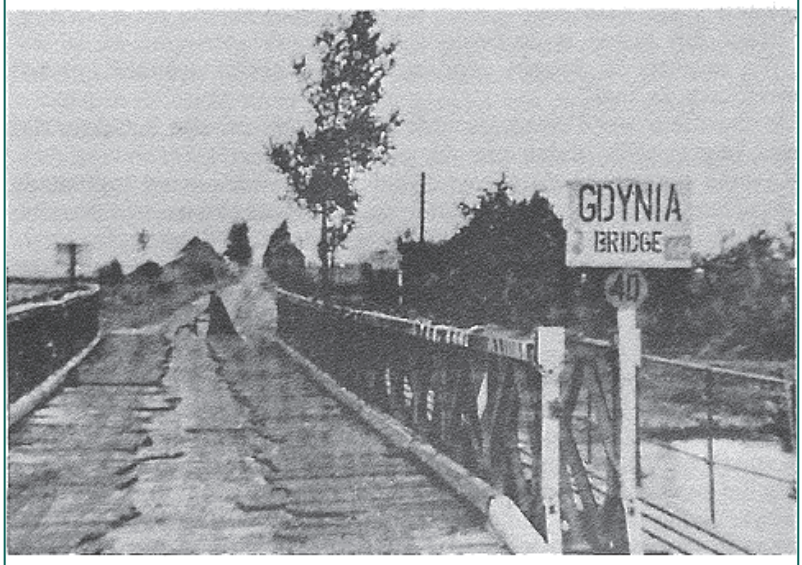
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	hele serie huizen met één slag onbewoonbaar is. Pannen er af, ramen, deuren en kozijnen er uit, enz. Het is een troosteloos gezicht.		
18-19 september 1944	In de avonduren van 18 september 1944 krijgt het Poolse 2e tank eskadron van het Regiment 10 Pulk Strzelcow Konnych (10 P.S.K.) onder leiding van de 31-jarige ritmeester Jan Salwa de voorbereidende orders voor de volgende dag. Tevoren was het eskadron in actie geweest bij Hulst, later werd het eskadron gedirigeerd naar het kanaal Axel-Hulst bij Kijkuit. Het Poolse infanteriebataljon "Baon Podchalanski" had hier een overgang over het geforceerd. Onder bescherming van kanonvuur uit de tanks van het 4e peloton onder leiding van 2e luitenant Swiercz uit het 2e eskadron van ritmeester Salwa slaagde de genie er in een bailey-brug over het kanaal te slaan. De gehele nacht was er aanhoudend vuur van de vijand op dit Poolse bruggenhoofd. Het tankeskadron van ritmeester Salwa bestond uit 16 tanks, tenminste als de verloren tanks tijdig weer aangevuld werden. Het eskadron was verdeeld in 4 pelotons van 3 tanks en het stafpeloton van 4 tanks. Het waren hoofdzakelijk Cromwelltanks van 30 ton; 3 tanks van het type Challenger waren van zwaar kaliber. Alhoewel te verwachten, komt toch nog plotseling de aankondiging om te 7.00 uur in de morgen naar de andere zijde van het kanaal te gaan. Onze tanks gaan het eerst, daarna volgt langzaam het 9e bataljon infanterie. In overeenstemming met de plannen van de infanteriecommandant, t.w. luitenant-kolonel Szydlowski, wordt het 4e peloton tanks onder leiding van luitenant Siercz toegewezen aan de 4e compagnie infanterie. Deze groep rukt op langs het kanaal Axel-Hulst naar Axel; een grote stofwolk, veroorzaakt door de rupsbanden, vergezelt de groep. De rest van het 2e eskadron trekt tezamen op met de 3e compagnie infanterie, langs een parallel lopende weg in de richting Axel (Armendijk). De commandant van de 3e infanterie-compagnie laat zijn infanterie op de tanks plaats nemen en besluit voorlopig deze weg aan te houden. Uit veiligheidsoverwegingen wordt deze groep vooraf gegaan door een peloton tanks onder leiding van 2e luitenant Polak, tezamen met een peloton verkenners van de infanterie. Als verbindingsofficier tussen de tanks en de infanterie wordt aangewezen de 2e luitenant Kanarzewski. Om 10.00 uur wordt de brug overschreden en de colonne, t.w. de hoofdgroep van het 2e eskadron en de 3e compagnie, beweegt zich vervolgens in de bevolen richting. Het weer begunstigt onze taak bijzonder door een zware nevel, die het uitzicht bemoeilijkt; de vijand is hierdoor echter het meest in het nadeel. In de verkenningsgroep voorop ontdekt 2e luitenant Polak hierdoor ineens een patrouille Duitsers met een radiostation. Deze Duitsers, die zich in de nabijheid van een boerderij bevinden (coörd. 348047), worden bij verrassing gevangengenomen. Verderop wordt nog niet op vijandelijke weerstand gestoten. Aan de spits wordt de boerderij "Loose's hof" zichtbaar. Vervolgens komt de hoge boerderij "Lusthof" in zicht. Door het vuur van zware vijandelijke machinegeweren wordt onze infanterie gedwongen van de tanks af te gaan (spits). De gehele boerderij wordt door vuur vernietigd. Ondertussen rukt de infanterie op en vindt twee gewonde infanteristen van de vijand. De spits krijgt niettegenstaande het vuur uit mortieren greep op het spoorwegstation bij Axel. Het vijandelijke vuur wordt echter steeds heviger, zodat de infanterie bevel krijgt van de tanks af te gaan. De tanks van het eskadron verspreiden zich aan de linker- en rechterzijde van de straat en leggen systematisch vuur op de noord- en oostrand van de plaats Axel, waarna tegelijkertijd onze infanterie, t.w. de 3e compagnie, optrekt. Na het binnentreden van Axel, wordt het 1e peloton tanks van 2e luitenant	BOS	34-37

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Polak ter ondersteuning van de compagnie infanterie achtergelaten. De rest van het eskadron gaat verder, waarbij het 3e peloton tanks onder leiding van 2e luitenant Svchorski de plaats "Nooit Gedacht" inneemt. Hier wordt een door de bemanning verlaten vijandelijk 75 mm kanon vernietigd. Van de regimentscommandant van 10 P.S.K. (Pulk Strzelcow Konnych) komt het bevel dat het gehele 2e eskadron en de andere afdelingen naar de linkervleugel van het 3e eskadron moeten. Deze nieuwe opgaaf wordt uitgevoerd door het 1e en 3e peloton, terwijl het 2e en 4e peloton, beide onder commando van 1e luitenant Rozka, voorlopig nog blijven onder de bevelen van luitenant-kolonel Szydlowski. Deze gaan als versterking voor een peloton infanterie uit het 9e bataljon naar de plaats Axelse Sassing. De pelotons passeren de spoorbaan (coörd. 323039) en nemen na moedige acties ongeveer 40 Duitsers krijgsgevangen, waaronder twee officieren; hierbij vallen weinig doden en gewonden. Vervolgens wordt de brug (coörd. 314035) bereikt, waar een antitank- en een infanterie kanon worden vernietigd. Verdere beweging wordt opgehouden door en een barricade op de weg. Hierna wordt een stelling aan deze weg ingenomen. De pelotons onderscheppen verder verscheidene infanteristen. De rest van het eskadron neemt een stelling in, in het rayon coörd. 318045. Tijdens het invallen van de avondschemering legt deze groep het vuur op de Duitse infanterie in Schapenbout; ook wordt gevuurd in de richting Sluiskil. Intussen rukt deze groep op naar de laatste stelling en neemt tevens zes Duitsers gevangen, die zich in een knollenveld verborgen hielden. Bij het invallen van de duisternis wordt de groep volgens regimentorders verwezen naar een noordelijk punt in rayon coörd. 328044; de laatste stelling van deze dag daar ingenomen.		
	De eskadrons staken het kanaal Axel-Hulst, dat slechts 20 à 25 meter breed was, over. Tweede luitenant Siemienuch's peloton kwam het eerst in actie. De Dragonders (10e bataljon) sprongen in de boten en met enige slagen van de roeiriemen staken ze van wal en gingen naar de andere kant, sprongen op de dijk en verhieven zich langzaam, zodat zij in staat waren een gebied te observeren, dat geleek op dat, hetwelk zij zojuist aan de overkant van het kanaal hadden verlaten. De Duitsers schoten uit enige huizen en machinegeweervuur kwam van de dichtst nabijgelegen dijk, langs welke de weg van Axel naar Kijkuit liep. Siemienuch beantwoordde het vuur onmiddellijk en spoedig daarna werd zijn peloton samengevoegd met het gehele 3e eskadron onder luitenant Bielawski; kapitein Giera's pelotons waren reeds in de boten om het kanaal achter hem over te steken. De antitankwapens verdreven de Duitsers spoedig uit de huizen en het vuren hield op. De Duitsers trokken terug; verschillende sprongen in de sloot. Het 1e eskadron achtervolgde hen en zo veroverden de dragonders het bruggenhoofd over het kanaal. Plotseling werden ontploffingen gehoord en een regen van granaten uit Duitse mortieren en Duitse artillerie kwam neer op en in de omgeving van de noodbrug. In de zachte doorweekte bodem werden diepe gaten geslagen. Enorme kluiten grond vlogen in de lucht en er was een geratel van granaatkartetsen. De reusachtige kraters liepen snel vol water. Een kartets doorboorde een boot, die aan één kant openscheurde, waardoor het water naar binnen kon stromen. De boot kantelde en zonk, evenals de gepantserde auto. De genietroepen en de Dragonders lagen toen al plat op de grond om dekking te zoeken tegen de kartetsen, die dood en verderf zaaiden. De onbeschermde boten, die vol gaten zaten, waren geheel nutteloos. De vijand, die zich realiseerde, dat het oversteken van et kanaal slechts tijdelijk kon worden tegengehouden, verlegde het vuur verder in het veld om de Poolse troepen te treffen op de weg naar het fort St. Nicolaas en in de buurt van de hofstede Dubois, alsmede in de huizen vlakbij de vernielde brug.	BOS	43-55

Onophoudelijk vlogen granaten voorbij; het totaal aan doden en gewonden steeg en de mannen verlieten de loopgraven, die althans enige bescherming boden tegen de kartetsen, slechts node. De artillerie-waarnemer werkte hard. Hij gaf steeds nieuwe doelen aan, zocht de Duitse mortieren, corrigeerde het vuren en trachtte de dragonders zoveel mogelijk te helpen. Hij schonk geen aandacht aan de granaten, totdat er één ontplofte naast zijn chauffeur. Cadet officier Owczarek lag op de grond, zijn arm was getroffen. Zijn leven hing van snelle hulp af, maar niemand verroerde zich, omdat de granaten overal neerkwamen en het vuren heviger werd.

Poolse genietroepen maken een verbinding over het kanaal Axel-Hulst.

De Gdynia-bridge bij de Derde Verkorting te Axel (Kijkuit)

Het werd nacht. Kownas stak het kanaal over met een patrouille om weer contact op te nemen met het 1e eskadron. Eén voor één gingen ze stilletjes langs de kant van de weg met hun machinegeweren in de aanslag, klaar om te schieten. Granaten vlogen gierend voorbij, zowel van Duitse als van Poolse zijde, en ontploffingen weerklonken aan beide kanten. De mannen van de artillerie konden deze nacht niet slapen. Zij moesten nu bij de wegkruising zijn, het kruispunt dat het 1e eskadron

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	moest houden. Donkere gedaanten verschenen tegenover hen. Het vuren hield op. “Wat is dat?” fluisterde Kownas. “Iemand nadert de kruising”. Zij gingen een eindje vooruit en hoorden stemmen, die Duits spraken. Het moest een of andere Duitse patrouille zijn, die in westelijke richting liep. Het bleek, dat het eskadron gevorderd was tot de volgende wegkruising en achter dat punt waren ze gestopt en op die manier hadden ze de oprukkende Duitsers, waarop Kownas gestoten was, ontlopen. Ze verrasten de Duitsers met machinegeweervuur en troffen een Duitse stafauto, die een bataljonscommandant met twee officieren vervoerde. Allen werden gedood. Het eskadron veroverde een munitieauto en nam Duitse soldaten gevangen. De patrouille had zich letterlijk een weg gebaand tussen de Duitsers. Zij waren begeleid door een Hollander, die ieder pad en elke sloot in de buurt kende. De patrouille kwam langs dezelfde route terug en bracht het bevel voor het 1e eskadron mee zich direct terug te trekken in de richting van het kruispunt om omsingeling en afsnijding van het regiment te vermijden. Op dat ogenblik waren de genietroepen klaar met het in orde brengen van de bermen van het kanaal om de brug te kunnen bouwen, Ze hadden de pontons bijeengevoegd en hoopten hun taak vóór de dageraad te voltooien, maar ze werden gehinderd door een bommenregen, Duitse mortieren hadden goede posities uitgekozen en de Polen vroegen om hulp. De Duitsers herhaalden steeds weer het spervuur, zodat de werkzaamheden aan de brug niet vorderden. Het was bijna 7.00 uur toen plotseling vuur werd aan de rechterzijde in de richting van Kijkuit. Het ene na het andere salvo weerklonk en het lawaai van hevige gevechten bereikte ons. Het was het 2e eskadron dat in actie was. De Duitse aanval werd vanuit Kijkuit ondernomen, ondersteund door gepantserde wagens. Zij waren erin geslaagd onder dekking van de mist tamelijk dichtbij te komen. Het 1e peloton werd door de hevige vuurkracht verrast. Ze konden niet worden tegengehouden met handgranaten en geweervuur. Ze verpletterden de even tevoren gewonde 2e luitenant Konski en ze volgden de terugtrekkende dragonders op de voet en drongen kapitein Bojanowski terug tot de positie van het 3e eskadron; ze veroverden de laatste kruispunten vóór de noodbrug over het kanaal. Het moordende granaatvuur van de Duitse artillerie en in het bijzonder van de Duitse mortieren op het Hollandse slagveld, dat zo vlak als een biljarttafel was, maakten het de genietroepen onmogelijk te werken. In deze omstandigheden gelukte het de vijand een tegenaanval op touw te zetten. De brigade zocht snel haar toevlucht tot de Hoogland-compagnie en het 10e regiment Pantser Jagers (7e bataljon jagers van Podhale). Als de Duitsers een poging hadden gedaan het kanaal over te steken, dan zouden zij een warm onthaal hebben gehad, uiteraard alleen aan de zuidelijke kant van het kanaal. Kolonel Skibinski verliet met de dragonders het punt waar getracht was het kanaal over te steken en concentreerde zich nu op een ander punt, dat verder naar het oosten was gelegen. Daar had het bataljon Hooglanders op maandagavond in prachtig zonnig herfstweer terrein gewonnen, ondersteund door artillerievuur en kanonnen van het 10e regiment Pantser Jagers (10 Pulk Strzekow Konnych = 10. P.S.K). Zij staken het kanaal snel over en drie compagnieën veroverden de spoorlijn. Tweede luitenant Krajewski stak het kanaal met zijn peloton (van het bataljon Hooglanders) het eerst over; sergeant Jaszak leidde de vierde sectie. Zij gingen vlug de kleine huisjes binnen en verrasten de Duitsers die in de diep gelegen schuilkelders zaten.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	De nacht was helder, het zicht was uitstekend. De Hooglanders bewaakten het bruggenhoofd, klaar om de Duitsers te ontvangen, indien zij zouden komen. Aan vijandelijke zijde stonden bijgebouwen van boerderijen in brand. Vlammen stegen steeds hoger in de lucht en verlichtten een groot gebied. De Duitsers kwamen rond middernacht dwars over het gedeeltelijk overstroomde land. Tegen deze achtergrond konden duidelijk de zwarte gedaanten van de naderende vijand worden onderscheiden. De machinegeweren barstten los en de kogels kwamen neer op de weg, op het doorweekte land en in het water. De Duitse gedaanten verdwenen en alle bewegingen hielden op. De Duitsers herhaalden hun poging om vooruit te komen en trachtten granaten te gooien op de Hooglanders, die de brug verdedigden. Ze probeerden hen te bestoken met het vuur van de mortieren, zodat ze op de vlucht zouden gaan. Maar tevergeefs, de Polen hielden stand en lieten zich niet verrassen. De brug was klaar toen de dageraad aanbrak. De Cromwell-tanks van het 3e eskadron (Cromwells van 10 P.S.K) naderden langzaam. Ze werden geleid door een ritmeester, die de tanks dirigeerde van de weg naar beneden tot de brug, die vanwege de mist slechts op enkele meters zichtbaar was. Vervolgens ging het 1e eskadron naar de overkant. Het geraas van de motoren overstemde het granaatvuur. Na de eskadrons kwamen de compagnieën infanterie. De 2e compagnie Hooglanders sloop langs het kanaal naar de huizen. De Duitsers boden heftige weerstand en weigerden zich over te geven, ondanks de granaten en de mitrailleurs van de Cromwelltanks en het infanterievuur. Hun Spandaus en de Schmeissers openden een hevig vuur in onze richting. De tanks werden niet gestoord in het gebruik van de munitie en gingen vooruit, terwijl zij in alle richtingen, vanwaar een aanval mogelijk zou kunnen komen, vuurden. De Pantser Jagers ontplooiden zich langs de wegen over een uitgestrekt gebied. Kapitein Cieslinski rukte op tot Magrette. 2e luitenant Sztumph ging met het peloton van het 8e bataljon vooruit in de richting Zaamslag en zette een snelle achtervolging in op de terugtrekkende Duitse colonnes. Kapitein (ritmeester) Salwa opereerde aan de achterzijde van Axel. De Duitse verdediging in Axel was gebaseerd op een aarden dijk en een water-obstakel, die de tanks tegenhielden en die ten gevolge van de Duitse granaten niet te passeren waren door de mannen van het 9e bataljon (9e bataljon jagers). Aan de noordkant van Axel waren geen natuurlijke hindernissen, die beletten Axel binnen te komen. De Duitsers trokken snel terug toen ze de tanks in de verte zagen aankomen. Ze lieten slechts enkele soldaten per fiets achter die niet de minste kans hadden bij deze ongelijke ontmoeting. 2e luitenant Polak's peloton bracht de Duitse verdediging bij de grote boerderij "Loose's Hof" tot zwijgen. 2e luitenant Suchorski's peloton viel "Nooit Gedacht" aan en het peloton van 2e luitenant Swiercz, samen met een peloton carriers van het 9e bataljon, rukte rechtstreeks naar de stad op, gevolgd door de 4e compagnie. (Polak, Suchorski en Swiercz: allen van het 2e eskadron van ritmeester Salwa 10 P.S.K). Secties van het peloton carriers verspreidden zich over de straten en het geraas van de tanks vulde de stad. Hier en daar werden nog enkele schoten gehoord en nu en dan gaven Duitsers zich over. Er waren er niet veel en zij boden geen weerstand. De volgende dag veroverde het 9e bataljon Terneuzen en bereikte een punt, waar het kanaal Gent-Terneuzen uitkomt op de Schelde, een plaats waar een serie vernuftig gebouwde sluizen liggen, die het mogelijk maken de zee te bereiken.		
	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen.	BOS	195

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
19 september 1944	Omstreeks 5.00 [vermoedelijk 17.00 uur] uur ga ik naar de Oesterputten om de mensen te helpen met het transporteren van een en ander. Ik kijk naar een put van een bom die in de kruin van de dijk is geslagen. Om half zes vliegt een munitiedepot in de lucht op twee à driehonderd meter afstand. Een geweldige rookkolom stijgt op en ik laat me tegen de binnenzijde van de dijk vallen. Alles gaat goed.		
	In Ferdinandus vlogen veel granaten. Er vliegen nog wel Duitse granaten in Axel, zodat er nog veel mensen wegvluchten.	KEM	630
	Tussen 21.00 uur van 22.00 uur begon het eerste sterke artilleriebeschieting op de oosthaven van Terneuzen, midden tijdens het inladen van de troepen. De eerste 15 cm granaat detoneerde op een boot waarop soldaten aanwezig waren die de oversteek zouden maken richting Walcheren.	KNU	16
	In de morgen van deze dag reden de Duitsers van Zaamslag naar richting Axel heen en weer. Op hun gezichten stond de spanning te lezen. Van 5.00 tot 8.00 uur hadden de Duitsers vanuit de weide van Dekker aan de Polderstraat in de richting van de Axelsedijk geschoten. Later verlegden ze het vuur tot achter de Hoge Heule. Om 10.00 uur trokken ongeveer vijftig soldaten met springstoffen naar de duiker Hoge Heule, op het eind van de Axelsestraat, om ze in de lucht te laten vliegen. De bevolking in de buurt hoorde om 11.00 uur een hevige knal, en de brug was er niet meer. De straatstenen waren 250 meter ver weggeslingerd. Een in de buurt staande woning van J. Florissen was ernstig beschadigd. Ook waren er tot in de wijde omtrek glazen gesprongen. Om ongeveer 12.00 uur werd Zaamslag vanuit de richting Axel door de Polen beschoten. Het regende granaten op het dorp. Van een uur of 11 tot half twaalf stonden er bij de resten van de Hoge Heule een aantal granaatwerpers om de Polen een warme ontvangst toe te bereiden. Verschillende mensen die daar woonden, durfden niet langer thuisblijven en vluchtten tijdens het granaatvuur van de Polen naar veiliger plaatsen. De eerste Polen die tot aan de brug kwamen, keerden weer direct terug. Maar 's middags kwamen er weer. Deze kwamen door tot op het dorp. Ze liepen, geweer in de aanslag, door de Axelsestraat. De laatste Duitsers hadden de Hoge Heule om ongeveer 11.30 uur verlaten en vertrokken in de richting Polderstraat zonder tot gevechtsacties te zijn overgegaan. Tijdens het leggen van de brug moesten de mensen enkele malen dekking zoeken omdat ze vanuit de richting van Sluiskil beschoten werden. Ze ontdekten ook dat er heel wat landmijnen in de buurt van de duiker gelegd waren. Gelukkig hebben er zich geen ongelukken voorgedaan. Het volk verzamelde zich hoofdzakelijk op het Plein, omdat daar de eerste tanks halt hielden. De tanks werden omgeven door een uitbundige menigte enthousiaste mensen. Plotseling werden allen opgeschrikt door hevige knallen. Het bleek, dat vanaf enkele tanks in de richting van Terneuzen gevuurd werd. Ze kregen ook antwoord van de Duitsers, want enige ogenblikken later kwamen er granaten op het dorp neer. Men kon niet direct zeggen vanwaar er geschoten werd, maar algemeen werd aangenomen dat het vanaf het hof van Maris was, waar nog een stuk Duits geschut stond opgesteld. 's Avonds verlieten de Polen het dorp en gingen terug naar hun stellingen in de buurt van de Axelsedijk. Ze waren dus niet verder geweest dan de kom van het dorp. Op de Reuzenhoek en op Othene zaten nog Duitsers. Terneuzen werd vanaf 21.00 uur beschoten door de Polen vanuit de richting Axel. Om 4.15 uur in de	PLA	125-126

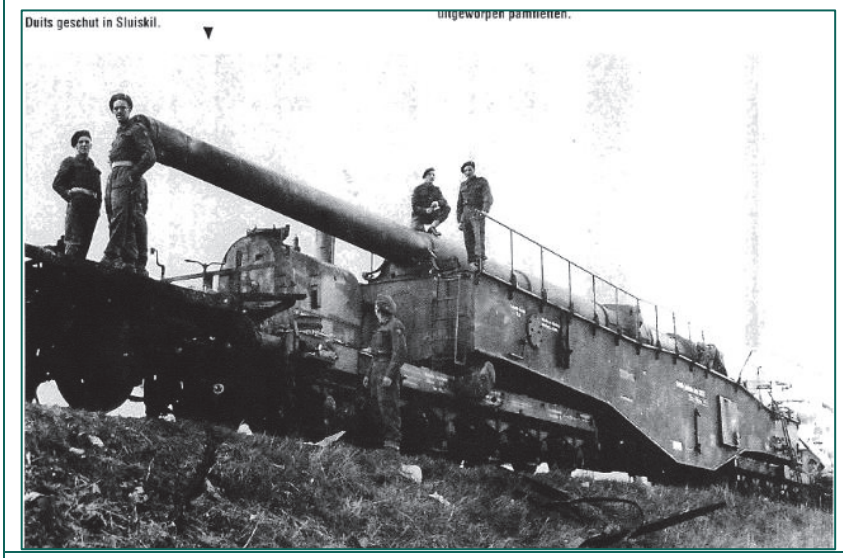
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	morgen waren er al ongeveer 200 granaten afgevuurd. Door het schieten ontstond er heel wat materiele schade in de binnenstad, maar op Driewegen vielen er ook nog drie doden en enkele gewonden te betreuren. De Duitsers die de Kraagbrug opgeblazen hadden, waren reeds tot in Terneuzen teruggetrokken. Sommigen probeerden via Hoek en Philippine nog naar West Zeeuws-Vlaanderen te komen, maar ze kwamen niet verder dan de laatstgenoemde plaats, omdat de Canadezen die rechts van het kanaal Terneuzen-Gent vochten, ook al een heel eind opgerukt waren. Een kanon dat in de omgeving van het kantoor van de N.V. Waterleidingmij stond, werd onklaar gemaakt. In de buurt van het oude schietterrein (nu watertoren) bliezen ze een munitiebunker op, hetgeen te zien was aan grote rookwolken die de hemel ontsierden. In de loop van de dag drong het bericht door tot in Terneuzen, dat de Duitsers de kerktoren van de R.K.-kerk te Philippine vernietigd hadden. De bevolking van Philippine had nauwelijks de kans gekregen om zich in veiligheid te stellen, voor ze de explosie veroorzaakten.		
	Axel wordt op 19 september 1944 bevrijd, na zware gevechten te hebben moeten doorstaan.	POL	73
	Wim Riemens woonde in het gehucht Zoute Spui, tussen Axel en Terneuzen. Tot de avond van de 19e september stond er een Duits kanon op zijn erf, waarmee ze op de oprukkende geallieerde troepen schoten.	RED	40
	Bij het ontruimen van Terneuzen voer de MFP 391 leeg voor de haven op een zandplaat, waarop de bemanning het schip verliet. De volgende dag [20 september 1944] werd het schip door geallieerde artillerie volkomen tot een wrak geschoten. In Terneuzen ging door een artillerietreffer de M 3662 verloren.	SAK1	Bijl 47
	De opmars naar Axel verliep verder voorspoedig zodat de plaats nog in de middag van 19 september 1944 werd bereikt. Tijdens schermutselingen die daarop volgden werden 80 Duitse soldaten gevangengenomen en was Axel bevrijd. Sluiskil werd tegen de avond bereikt, maar niet gezuiverd.	ZEE	-
19/20 september 1944	Terneuzen had sinds 10 september herhaaldelijk te lijden gehad van geallieerde bombardementen, die bedoeld waren het Duitse scheepvaartverkeer over de Schelde, te verhinderen of te belemmeren. In de nacht van 19 op 20 september, voorafgaand aan de bevrijding, kwam daar nog een zware beschieting door de Poolse artillerie bij op Terneuzen, die circa tweehonderd granaten op de havenplaats vuurde. De terugtrekkende Duitsers bliezen bovendien bruggen, een munitiedepot en stukken geschut op. Op 20 september verlieten ze Terneuzen om een goed heenkomen te zoeken over de Schelde of over de Braakman. Tegen het middaguur trokken de eerste Polen de stad binnen en de volgende dag was geheel Oost-Zeeuws-Vlaanderen bevrijd.	BOL	18-19
20 september 1944	Op 20 september bereikten de Polen Terneuzen en de oever van de Westerschelde. Restanten van de Duitse 712e Divisie probeerden hier in boten te ontkomen. Een eskadron tanks ontdekte bij Griete dat vier met Duitsers volgeladen schepen vastgelopen waren op een zandbank. 'Elk ervan had ca. achthonderd soldaten aan boord', meldt de Poolse historicus Witold Bieganski. Het tweede salvo van het eskadron trof de schepen. 'Er ontstond een verschrikkelijk gejammer. Tal van vijanden sprongen in het water en waadden met de handen boven het hoofd naar de oever om zich over te geven. Slechts weinig Duitsers brachten er het leven af.' Bij de bevrijding van Terneuzen werd het gehucht Othene zwaar getroffen, waarschijnlijk doordat een geallieerd verkenningsvliegtuig een groep onder bomen schuilende burgers had aangezien voor een vijandelijke eenheid. Dit bericht werd aan de Poolse artillerie doorgegeven, die onmiddellijk het vuur opende. In een kwartier tijds richtten de granaten een ware slachting aan onder de burgers; er vielen dertien doden en tal van mensen liepen ernstige wonden op door	BOL	18

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	granaatscherven. Frans Scheele uit Othene vertelde: 'Er werd gescholden op de geallieerden, ze werden op dat moment meer vervloekt dan de Duitsers. Sommigen beseften niet eens, dat ze dodelijk gewond waren. Toen er zo gevloekt werd, zei een van hen: 'Ik zou liever maar eens voor me bidden, want het zal nodig zijn'.		
	Ooggetuigenverslag uit Othene. Omstreeks half één laten de Duitsers het enige stuk afweergeschut dat ze nog hebben in de lucht vliegen. Er volgen nog meer ontploffingen. Er beginnen nu ook meer granaten te fluiten. We zijn aan tafel. Juist schept mijn vrouw de pap in mijn bord als er granaten boven ons lieve kleine gehuchtje losbarsten. Alles vliegt naar de gang om de kelder te bereiken. Er volgen nog een paar aanvallen van granaten. Er zijn 8 doden en 15 gewonden en de verslagenheid is algemeen. Juist zijn we klaar met bijbellezen als er vliegtuigen overkomen. We gaan allen direct in de kelder. Als we even zitten, horen we plotseling hoerageroep en een groot gejuich. Dan moet ik ineens denken aan het gejuich rond de muren van Jericho en het dringt tot me door dat we bevrijd zijn. Ik roep wat ik denk, en na even stil geluisterd te hebben gaan we er opnieuw uit. Dan zien we de eerste 6 à 7 Poolse tanks, klein soort, over de dijk voorbijsnellen en is de lange droom van vier jaar en vier maanden uitgedroomd! We zijn bevrijd, God zij dank! De blijdschap is na de ramp zeer gedrukt. Wat er nog zal volgen, weten we niet, want we verkeren nog in groot gevaar van beschieting. De slachtoffers, die in onze buurt gevallen zijn, wonen op één huis na naast de boerderij. Juist de straat, waar het dreefje op uitkomt, is getroffen en ook nog op andere plaatsen zijn er gevallen. Het achterhuis heeft trefplekken gehad van granaatsplinters, ook het dak en de afvoerbuis zijn doorschoten. Steeds ontploffen nog aan alle kanten granaten. Ook richting Sluiskil en in de Schelde. De nacht is rustig, boven verwachting, en er wordt slechts eenmaal uit een vliegtuig geschoten.	BOS	197-198
	The Argylls crossed the Dutch border and liberated the first Dutch town freed by the Canadians, Sas-van-Gent, on 20 September. Philippine fell the same day.	COP	42
	Tegen 11.00 uur bereikte het escadron van het 10e regiment pantserjagers de oever van de Schelde. Vandaaruit zagen ze vier met Duitsers geladen schepen op een zandbak zitten, die ze tussen de bedrijven door even met hun artillerie bewerkten. In Terneuzen werd verteld, dat er daar mensen gezien hadden, dat er op een van de schepen een witte vlag gehesen werd. Anderen zeggen, dat ze zich niet wilden overgeven. Zeker was, dat degene die niet door de beschieting om het leven gekomen zijn, door het opkomende water steeds hoger op de plaat gedreven werden en verdronken zijn. Eveneens voor de middag waren er twee motorordonnansen tot aan de Dokweg gekomen. Daar werd een afspraak gemaakt met politie Reijnders, Borghstijn en Koole, om in de stad na te gaan hoeveel Duitsers er zich nog bevonden. Borghstijn ging vergezeld van Jac. Jurry naar de binnenstad. Om daar te komen moesten ze de brug over de oostkolk passeren, maar deze was door de Duitsers vol met landmijnen gelegd. Hoe het eigenlijk kwam dat de brug niet ontploft was is niet bekend, maar dat was op dat moment niet van belang. Tussen de landmijnen baanden ze zich een weg om in de stad te komen. In de stad was het angstig stil. Tijdens hun wandeling door de straten ontmoetten ze slechts één man. Het bleek, dat er nog zo'n twintig Duitsers in de stad vertoefden.	PLA	127-130

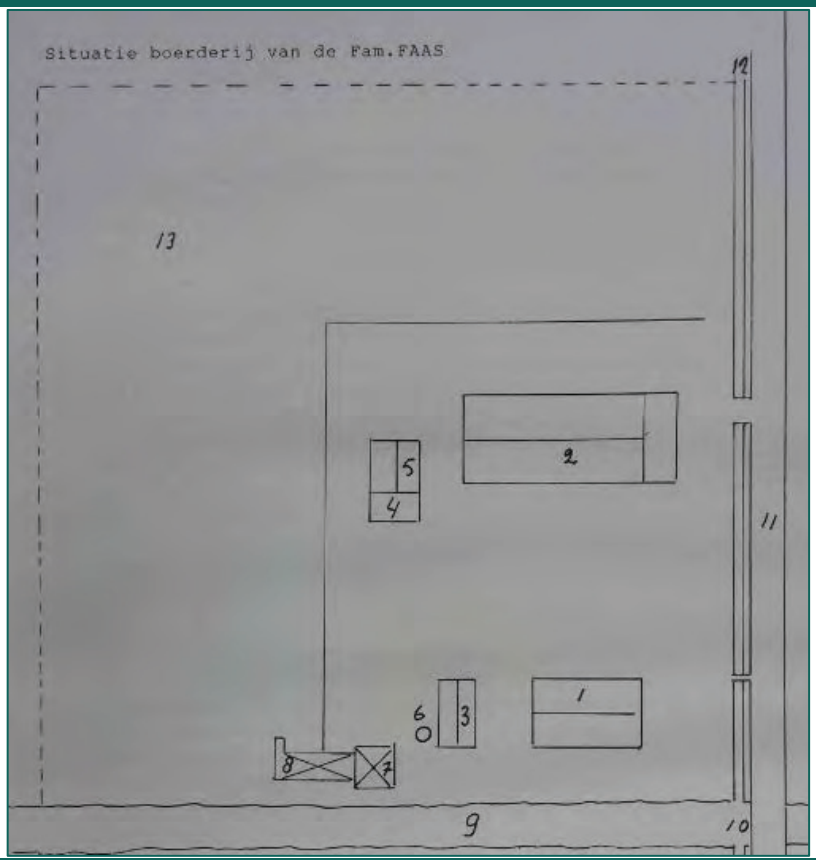
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 Schietterrein, nu bij het nieuwe stadhuis, verzamelplaats van achtergelaten legervoertuigen - september 1944 Bij nader onderzoek bleken er nog wel Duitsers tussen de midden- en de Westsluis te zijn. Ze trokken in de richting van de brug van de Westsluis. Toen allen daar over waren lieten ze de brug springen. Het was inmiddels een uur of drie in de middag geworden. Toen kwam er een Poolse brencarrier tot halverwege de Axelsestraat gereden. Daar werden ze te woord gestaan door de heren Reijnders, Van Grembergen en Borghstijn. Ze vertelden hen, dat er nog Duitsers ten westen van de Westsluis zaten. Na deze uiteenzetting reed de carrier door tot aan de intact zijnde brug, maar kon er niet over vanwege die mijnen. Boven het gehucht Othene vloog steeds een verkenningsvliegtuig van de geallieerden. De Notenaars en Terneuzenaars die op Othene waren, dachten bevrijd te zijn en gingen naar buiten. Waarschijnlijk werden ze door de verkenners in het vliegtuig aangezien voor Duitsers, omdat het onder de bomen, waaronder ze veelal stonden, te donker was om het verschil tussen beide te zien. Vanuit het vliegtuig zou daarna opdracht gegeven zijn om te schieten met een noodlottig gevolg, dat er verschillende burgers getroffen werden. In panische angst renden de mensen hun schuilplaatsen in. Maar voor sommigen was het te laat. Pas na een uur hielden de beschietingen op. De Polen hadden ook nog geschoten naar het hof van Maris, omdat ze wisten dat daar een Duits stuk geschut opgesteld stond. In deze omgeving werd gelukkig niet veel schade aangericht.		
	Wanneer de haven in geallieerde handen dreigde te vallen, zoals bv. Op 20 sept. in Terneuzen geschiedde, werden de mijnen op scherp gesteld, de kabeleinden explosief verwijderd en het schakelpaneel met het Sprengkommando mee teruggetrokken. Aan de Westerschelde en de Vlaamse kust waren de volgende havens verdedigd met R.M.A-mijnen: Antwerpen (52), Lillo (26), Hansweert (8). Wemeldinge (14), Walsoorden (26). Terneuzen (?), Vlissingen (30). Zeebrugge (44; in 3 afzonderlijke groepen), Blankenberge (?), Oostende (31) en Nieuwpoort (?).	SAK1	141
20-21 september 1944	Gisteren is Sas van Gent bevrijd. In de nacht van 19 op 20 september werd de weg van Sas naar de Zandstraat en ook de Zandstraat zelf beschoten. Langs het kanaal, bij Tweekwart woonden mijn tante en mijn neef. Zij zaten 's nachts in de schuilkelder en vonden bij dageraad diverse scherven van granaten in hun woning. Zelf woonden we toen in de Zandstraat tussen Driekwart en de spoorlijn. Daar	BLA	117-119

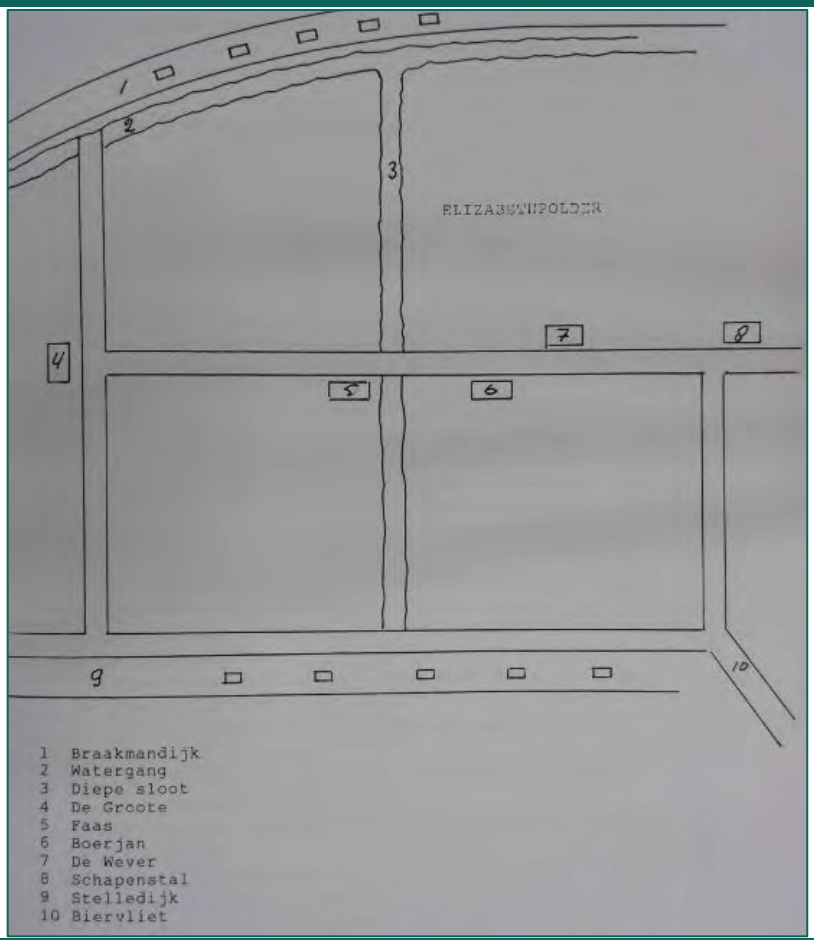
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	hebben ook wij die beschieting meegemaakt. We zaten achter in de tuin, waar we een schuilkelder hadden gemaakt, waar tabaksplanten opgroeiden. De voormiddag verliep vrij rustig. We hoorden zwaar motorgeronk uit de richting Sas van Gent. Rond één uur verschenen er plotseling Duitse soldaten in onze tuin, die water vroegen om te drinken. Ze zeiden, dat we dekking moesten zoeken, het zou gevaarlijk worden. Ze vertrokken in de richting van de schaapskooi, waar ze in de dijk versterkingen hadden gemaakt. We zagen ze lopen in de richting van de Tingelhoek, waar al eerder betonnen bunkers in de dijk waren gemaakt. Later zijn in deze omgeving veel Duitse uitrustingstukken en SS emblemen gevonden. Na een beschieting van enkele uren zijn tussen Driekwart en de spoorlijn twee doden en een aantal gewonden onder de burgers te betreuren. De Canadezen hadden inmiddels de Zandstraat bereikt en doorzochten huis na huis op achtergebleven Duitsers. Veel huizen waren zwaar beschadigd door granaatinslagen en er stonden drie schuren in brand. Het is te begrijpen dat onze bevrijders hier met gemengde gevoelens werden ontvangen! Uit gesprekken met andere inwoners van de Zandstraat is mij gebleken, dat de Canadezen deze eerste dag in de Zandstraat niet verder geraakt zijn dan de spoorlijn. Er zijn bloedige gevechten geleverd verderop, maar men moest uiteindelijk terugtrekken tot voor de spoorlijn wegens grote verliezen. *20 september 1944* Het weer was mooi, het kon niet beter. De vorige avond was Sas van Gent bevrijd. De spanning was bijna ondragelijk. Ik sta boven op de dijk en zie een soort verkenningswagentje komt en uit de richting van Korst (St.-Albert). Toen wist ik dat nog niet, maar de Schaapdijk, die vanaf het voormalige nicotinefabriekje met een boog rond de Kleine St.-Albertpolder liep, was aan de achterkant zwaar versterkt met bunkers en schuttersputten. Dit was van groot strategisch belang, want van hieruit kon men zowel de kanaaldijk als de weg naar Assenede bestrijken. Heel deze versterkte dijk was volledig bemand met voornamelijk Oostenrijkse soldaten. We zagen dus het verkenningswagentje konden en we wisten, dat ze regelrecht in de Duitse linies terecht zouden komen. Aan de woning van Van Acker aan de spoorwegovergang, op ± 200 meter van de moffen keerden ze terug, zonder dat de Duitsers ook maar bewogen. De voormiddag verliep verder vrij rustig. Maar kort na de middag hoorden en zagen we de Canadezen uit twee richtingen naderen, uit de richting Assenede en van de kant van Sas. Ik heb thuis op de dijk tussen de struiken liggen kijken, maar ik kon niet meer rechtop lopen, want er werd geschoten bij het leven. Je hoorde de kogels fluiten boven je hoofd. Toch geraakte ik in onze schuilkelder, een oude pulpput aan de voet van de dijk, die we hadden afgedekt met biels, pakken stro en n1et heel veel grond. Vlakbij in de droogstaande leiding zagen wij de Duitsers wegvluchten met hun gewonde makkers, die helemaal onder het bloed zaten. Even later brak de hel los. Men schoot met lichtspoormunitie ongeveer een meter boven onze schuilplaats. Toen het eindelijk wat stiller werd, ben ik op straat gaan kijken. Daar stond een tank bij Smulders voor de deur, een Canadese Centurion. Deze tank schoot de schuur van Swagemakers in brand. Ik zag er een vuurbal in schieten en tegelijkertijd stond heel de schuur in lichte laaie. De Canadezen reden verder tot aan van Opdorp. Even later zagen we ze terugkomen, want het bleek, dat er wat verder in de buurt van dhr. Perdaen 'n paar Duitsers in dekking lagen met pantservuisten, die ze op de Canadese tanks afvuurden. In totaal werden hier vijf grote Canadese tanks buiten gevecht gesteld. Ze hebben er nog lang gelegen, helemaal vernield en uitgebrand. Ook kanonnen en pantservoertuigen kon men her en der zien liggen, meestal nog fel brandend. Zes grote landbouwschuren stonden in brand, maar wat veel erger was, er vielen ook slachtoffers onder de burgerbevolking. Als eerste viel, al bij het begin van de beschietingen de heer Edg. Verstraete, die in de Eerste Wereldoorlog vier jaar de hel		

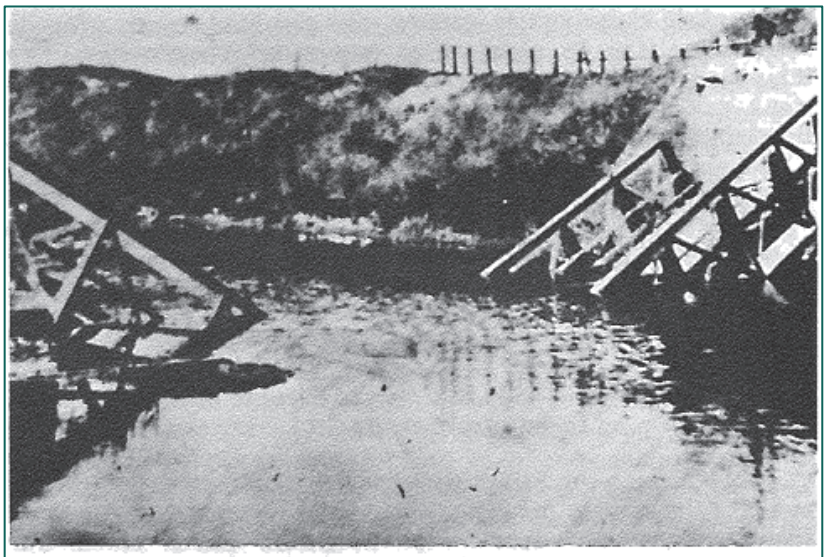
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	van de IJzer ongedeerd doorstond en zich nu even aan het tuinpoortje waagde en de Canadezen zag naderen. Hij riep naar zijn buurman Pieter Ramondt: "Pieter, onze bevrijders zijn daar...!". Nog geen halve minuut later, zo vertelde dhr. Ramondt, werd hij dodelijk getroffen door een projectiel. De verslagenheid was groot, temeer, omdat daar dicht in de buurt ook mevr. Sophie Wauters-Geerincks, moeder van nog zeer jonge kinderen, dodelijk getroffen werd. Later in de hierop volgende nacht viel nog een derde dodelijk slachtoffer onder de burgers te betreuren, n.l. mevr. Irma Neyt-De Caluwé. Natuurlijk waren er ook gewonden, van wie sommigen ernstig. *Donderdag 21 september* In deze nacht van verschrikkingen hadden vrijwel alle inwoners van de Zandstraat een onderkomen in de schuilkelders gezocht, maar niemand kon slapen. Immers, als men buiten kwam, zag men wel zeven of acht grote branden en het midden van de straat werd door de Duitsers beschoten van op het eind van de Zandstraat in de buurt van dhr. Perdaen. Hierdoor is toen ook mevr. Neyt om het leven gekomen, doordat een granaat ontplofte, die de deur doorzeefde, waarachter ze lag te slapen. Het doel was waarschijnlijk de Centuriontank die bij dhr. Neyt de boomgaard was ingereden. Trouwens aan de school stond ook een tank. De manschappen hadden zich allemaal ingegraven in een grote halve cirkel. Ook zij kwamen onder vuur te liggen en ook daar vielen slachtoffers. Bij Kamiel Kaas werd de stal achter de woning totaal weggeschoten en bij Geilleit vloog de serre aan flarden. Hier vielen gelukkig geen slachtoffers te betreuren. Dit alles vond plaats in de vroege morgen, zo rond vijf uur. De Canadezen die in Assenede lagen, verplaatsten zich in de loop van de dag via het Holleken en langs Philippine naar de oostoever van de Braakman en namen daar stelling. Van hieruit werden o.a. de Duitse troepen onder Biervliet bestookt. Deze beschietingen duurden wel drie weken omdat het front bij Isabellasluis was vastgelopen. Pas de vierde oktober, na de landing in de Paulinahaven konden ze verder doorstoten. De Zandstraat was bevrijd, maar de prijs was erg hoog.		
	De Poolse doorbraak bij Kijkuit had tot gevolg dat de Duitse weerstandslijn tussen Axel en de oostrand van Terneuzen onhoudbaar werd. Daarom liet Gen.Lt. Neumann zijn G.R.745 in de loop van de nacht verplaatsen, nu naar de westzijde van het kanaal van Gent naar Terneuzen. Bij Sluiskil sloot het regiment aan op het G.R.732. In de nacht van 20 op 21 september trok de divisie zich met al haar materieel terug door het geïnundeerde gebied via Boekhoute naar West-Zeeuws-Vlaanderen. Vergeefs trachtten de Canadezen de manoeuvre met hun artillerie te verstoren. Het gros van de divisie dat via West-Zeeuws-Vlaanderen ontsnapte, werd vanaf Breskens naar Vlissingen overgevaren en met treinen verplaatst naar 's-Hertogenbosch.	ZEE	-
21 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Othene. Vluchtelingen gaan al eens naar de stad [Terneuzen] om polshoogte te nemen. Ik ga met Willem, de zoon, de granaatinslagen op het land bekijken. Het blijkt, dat rond de hofstede in een cirkel van 20 tot 50 meter dertien granaten zijn ontploft en drie personen gedood. We komen bij telling tot de conclusie, dat op Othene een vijftigtal granaten is afgevuurd. Als we op het land naast de kreek staan te praten, vallen er 25 granaten op Sluiskil.	BOS	198-199
	Op 21 september 1944 daverden de eerste Poolse tanks langs de fabrieken en de Canadezen aan de overzijde Sluiskil binnen. In de dagen die voorafgingen aan de bevrijding, was er in het dorp een superlange munitietrein van de Duitsers gestrand. De trein was afkomstig van de Franse kust. Er waren wagens bij, waarop groot geschut was gemonteerd. De trein kon echter niet verder omdat de bruggen waren opgeblazen. Toen de Sluiskillenaars de volgende dag op onderzoek uitgingen ontdekten ze daar enorme hoeveelheden goederen die ze in jaren hadden gemist.	CAT	24

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Men wist dat de Duitsers ongetwijfeld de hele trein zouden opblazen en daarmee dus ook al die levensmiddelen, textiel en andere zo welkome spullen. Onmiddellijk werd een begin gemaakt met het naar huis slepen van allerlei goederen. Het verwachte gebeurde: kort daarop werd de hele trein opgeblazen. En opnieuw ontstond er grote schade in Sluiskil, want de trein stond midden in het dorp. 		
	By nightfall on the 21st the area from Savojaards Plaat to the Terneuzen Canal was reported dear of the enemy except for a narrow neck of land encompassing the Isabella Polder. This was the only land bridge into the Breskens Pocket and the Germans were determined to defend it vigorously.	COP	42
	 De „Temperierwagen" van Eisenbahn-Batterie 710 op bovenstaande foto, stond net voorbij de spoorwegwoning waar de familie Simoen woonde. In Sluiskil stond deze woning ook bekend als "route huis". De dijk zichtbaar op de achtergrond liep langs de Kerkstraat en Westelijke Rijkswaterleiding. Op de volgende foto is het puin te zien van die woning, die bij de explosie compleet werd weggevaagd. Achter deze wagon, zijn twee vernielde „ Kartuschwagens" te zien. Een aantal granaathulzen ligt weggeslingerd op de grond. Op de achtergrond is de trein van Eisenbahn-Batterie 713 zichtbaar. De huidige plaats is nu het grasveld tussen Isabellastraat en Groenoord.	KAN	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	De dag begon vrij rustig op donderdag 21 september 1944. Rond een uur of tien werd er ineens heftig geschoten, de inwoners van Sluiskil zochten weer dekking in kelders en schuilplaatsen. Een paar uur later werd het stil en kort daarna was het geratel van rupsbanden te horen. De eerste tanks kwamen langs het kanaal Sluiskil binnen gereden. Op enige afstand, liepen soldaten langs de tanks. Voorzichtig om zich heen kijkend, begonnen ze te zoeken in bosjes, huizen en schuren of er nog Duitse militairen waren.		
	Sluiskil wordt door de geallieerden bevrijd.	SLA	213
22 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Om kwart over vijf moeten we plotseling uit de stad vluchten voor de granaten, die ze van Ellewoutsdijk op ons afschieten. Hals over kop lopen we naar de Oesterputten en elke keer duiken we achter de dijk als ze komen aanfluiten. Om negen uur gaan we slapen. Weer is de nacht rustig tot ongeveer zes uur. Dan suizen de granaten weer in grote getale op Terneuzen af.	BOS	199-200
	Vandaag reden Odile en ik via Kijkuit naar Axel. Het huis van H. de Vliegher is platgebrand, verder alle boerderijen langs het kanaal tot Axel, 't is gewoon vreselijk. In Axel ook veel schade en al 35 doden, nog enkelen zullen volgen. In de Nieuwstraat was een bom gevallen. Op de Armendijk lag in een huis een onontplofte mijn, was dus nog gevaarlijk.	KEM	631
23 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Ik kom nu bij de nieuwe Axelse brug de stad binnen en op de Herengracht zijn alle huizen zwaar beschadigd. Een echt oorlogsbeeld. Omstreeks half vijf, de kritieke tijd, vertrekken we. Net vallen de eerste granaten. Dat duurt zo een paar uur. Ze vallen aan de zeehaven.	BOS	200
24 september 1944	Er viel een granaat aan de wissel (oude poort) te Biervliet.	KRA1	1
25 september 1944	Ooggetuigenverslag van een gevluchte burger uit Breskens die onderdak vond bij een familie nabij Biervliet. Op 25 september 1944 werd van over de Braakman met artillerie op Biervliet geschoten, voornamelijk op de kerktoren. De granaten vielen in het dorp en de burgerbevolking vluchtte de schuilkelders in. Overal in de polders werden boerderijen beschoten of door vliegtuigen met raketbommen aangevallen. Artillerievuur was helemaal onvoorspelbaar, de granaten vielen op onverwachte momenten en plaatsen. De boerderij waar de familie zich in bevond van de familie Faas werd meermaals beschoten. De granaten kwamen in de directe nabijheid van de schuilkelder neer.	PRO	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
26 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Behalve kanongebulder richting Braakman, een rustige nacht. 's Morgens wordt het Braakmangebied door overvliegende machines gebombardeerd, zodat het hier davert. De strijd is thans aan de zogenaamde Isabellasluis. In Terneuzen zijn tijdens mijn reisje naar Axel weer granaten ontploft, ook in onze haven.	BOS	201-202
28 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Omstreeks half negen een zware ontploffing. De Polen zijn grotendeels weg. Op onze pier staan nu bij de Stenenbrug twee middelgrote gevechtsauto's naar Ellewoutsdijk gericht. Bij de Isabellasluis gaat het nog niet naar wens. Onze kantoorjongen meldt zich aan als vrijwilliger. We vernemen dat de groep Tichelman in vrijheid is, maar ze zitten nu achter het front. Omstreeks half twee een geweldige ontploffing als van een bom, oorzaak onbekend. De Polen zijn nu allemaal vertrokken. Omstreeks half zeven dreunen enkele kanonschoten.	BOS	202
	Van 2 tot 3 uur [onduidelijk of 's nachts of 's middags wordt bedoeld] werd Biervliet beschoten met granaten vanuit de richting Hoek, Koudenpolder. De kerk en de toren erg beschadigd. Het huis van Vogelaar haast geheel vernield.	KRA1	2
	De Isabellasluis bleek niet te forceren en de geallieerde legerleiding ontwierp een ander plan waarvan de uitvoering werd ingeleid op 28 september 1944 door een beschieting vanuit Hoek, welke klaarblijkelijk was gericht op de toren van Biervliet, die als een te goede uitkijkpost voor de vijand werd beschouwd. De kerk en enkele huizen in de nabijheid werden beschadigd, terwijl enkele burgers ernstig gewond raakten.	ONB1	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Op 28 september 1944 kwam de eerste granatenregen op Biervliet terecht. De toren moest er blijkbaar aan geloven. Het eerste salvo ging regelrecht op de toren af en maakte deze ongeschikt voor verder gebruik als uitkijkpost.	VIJ2	165
29 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Om acht uur fluiten de granaten weer op Terneuzen.	BOS	202
30 september 1944	Ooggetuigenverslag uit Terneuzen. Vandaag vertrekt de tweede groep Nederlandse vrijwilligers naar de Isabellasluis. Er wordt nog steeds zwaar gevochten daar. Plotseling vallen tussen kwart voor en over vijf veel granaten binnen en buiten de stad. Eén in de H.B.S., één in het café van de Nies op de Markt, ook op het schietterrein, op de slikken, enz., allemaal in de buurt. *Het verwoeste Essenbrugje te Terneuzen.* *Verwoeste panden aan de Nieuwediepstraat - 1e Verbindingstraat te Terneuzen, w.o. de smederij van C. Verhage.*	BOS	203-204
4/5 oktober 1944	In de nacht van 4 op 5 oktober 1944 herhaalden de geallieerden hun beschieting op Biervliet. Deze beschieting zorgde voor beschadiging van het noodziekenhuis aan de Markt. Overdag volgde een aanval met raketbommen.	ONB1	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
5 oktober 1944	Biervliet werd beschoten met zware granaten. De bakkerij van Lijbaart lag in puin en de bewaarschool, waar het noodziekenhuis in gevestigd was, kreeg een voltreffer.	VOO	55-56
6 oktober 1944	Langs de Westerschelde waren de Canadezen niet blijven stilstaan. De ontruiming van de omgeving van Breskens vanuit het zuiden over het Leopoldkanaal en vanuit het oosten over de Braakman begon op 6 respectievelijk 9 oktober, nadat de 3e Divisie weer op volle sterkte was gebracht. (Het Duitse garnizoen in Calais had zich pas op 1 oktober overgegeven.) Overal was de tegenstand als verwacht: taai en geroutineerd. Gelukkig kwam de aanval met amfibievaartuigen over de Braakman als een verrassing voor de vijand, waardoor de North Nova Scotia Highlanders en de Highland Light Infantry of Canada kans zagen een goed bruggenhoofd te vestigen vóór de Duitsers in de gelegenheid waren het gebied onder artillerievuur te nemen. Aan beide fronten was de opmars van de Canadezen, versterkt door de 157e Brigade en de Britse 52e (Lowland) Divisie en eenheden van de 79e Pantserdivisie, traag en moeizaam, maar gestaag. Op 21 oktober viel de haven van Breskens in handen van de Highlanders van Stormont, Dundas en Glengarry. De operatie 'Switchback', zoals hij werd genoemd, eindigde op 2 en 3 november, toen de laatste sterkten langs de Nederlands-Belgische grens werden ingenomen. De omgeving van Breskens was eindelijk vrij van Duitsers. 	KAU	27-28
	Op 6 oktober 1944 zou de *9th Brigade* met Buffalo-amfibievoertuigen ten westen van de Braakman aan land worden gebracht. Vervolgens zou deze brigade langs de Scheldekust naar Breskens trekken. Twee infanteriebataljons van de 4th *Canadian Armoured Division* kregen tot taak bij Isabellahaven een afleidingsaanval uit te voeren. Deze aanval, die een dag voor het begin van de hoofdaanval werd ingezet, leverde geen resultaat op. De Canadese infanterie liep zich vast op de Duitse stellingen en werd naderhand met zware verliezen teruggedreven. De Buffalo-voertuigen van de *9th Brigade* bleken niet in staat op eigen kracht uit het Kanaal van Gent naar Terneuzen op de Terneuzense havenkade te komen. Hierdoor moest de landing van de *9th Brigade* tot 9 oktober worden uitgesteld.	KLE	175
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. Beschieting om 3.00 uur met zware granaten. De bakkerij van Lijbaart in puin. In de beaarschool (ziekenhuis) voltreffer. In de middag een verschrikkelijk bombardement van raketbommen meegemaakt.	KRA1	2
	Op 6 oktober 1944 's middags ineens zonder het gebruikelijke rondje, acht Typhoons op Biervliet afgeschoten, dood en verderf rondzaaiend. De artilleriebeschieting, die in oktober 1944 regelmatig plaatsvonden, concentreerde zich nu meer op de noordelijke polders in de buurt van de Paulinahaven en maakte o.a. met enkele salvo's het elektrische stoomgemaal en het	VIJ2	166

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	weeghuisje van de Kaai met de dijk gelijk. Nu hadden de Duitsers de laatste dagen hier ook enige compagnieën heen gebracht en de dijken versterkt.		
	De daaropvolgende middag [na 5 oktober 1944] kreeg Biervliet een aanval met raketbommen te verduren, waarbij vijf doden te betreuren waren. Ook hier vluchtten mensen uit het dorp weg naar boerderijen in de omgeving.	VOO	56
	Allied Expeditionary Air Force. Er werden aanvallen uitgevoerd door jachtbommenwerpers op versterkingen in Biervliet, Hoofdplaat en Oostburg.	ZWA1	388
7 oktober 1944	De door generaal Spry beraamde landing op de westelijke oever van de Braakman leidde uiteindelijk tot het beoogde succes. De aanval van de 9e Infanteriebrigade in de rug van de vijand bij Biervliet dwong de Duitsers zich van het Leopoldkanaal terug te trekken wilden ze tenminste algehele omsingeling voorkomen. Het was de bedoeling van Spry dat de Braakman in de ochtend van 8 oktober overgestoken zou worden. Daarvoor zouden 40 Terrapins (de Britse versie van de Dukw) en 96 Buffalo's gebruikt worden. Op 7 oktober gingen de landingstroepen van de 9e Brigade in Gent aan boord van de amfibies om via het kanaal Gent-Terneuzen naar Terneuzen te varen. Onderweg kreeg de vloot enkele malen met obstakels te maken zodat Terneuzen later dan gepland was, werd bereikt. Aldaar waren de sluizen vernield en de Buffalo's bleken niet op eigen kracht uit het water te kunnen komen. Bulldozers hesen ze stuk voor stuk op de kade. Dat kostte zo veel tijd dat de landing tot 9 oktober moest worden uitgesteld. Kort na middernacht verliet de landingsvloot toen Terneuzen. Manschappen van het 5th Assault Regiment Royal Engineers van de 79e Britse Tankdivisie bemanden de amfibievoertuigen en de vloot voer in twee rijen, elk 48 stuks sterk. Kort voor 2.00 uur werden de beide landingsplaatsen beschenen door lichtgranaten. Op Green Beach, oostelijk van Hoofdplaat, landde het North Nova Scotia Regiment, terwijl de Highland Light Infantry aan land ging op Amber Beach ten westen van de monding van de Braakman. Op Green Beach was de verrassing volkomen; voor zover de vijand niet slapend werd aangetroffen, bood hij weinig tegenstand. Op Amber Beach werden de Highlanders opgehouden door een zandplaat waarin enkele Buffalo's zich vastreden. Hier lag de landingsplaats bovendien dichtbij de vijandelijke posities en het Duitse antwoord bleef dan ook niet lang uit. Terwijl de beide infanteriebataljons een bruggenhoofd vormden, keerde de vloot terug naar Terneuzen om het reserve-bataljon, de Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders, alsmede zware mortieren op te halen. Om 10.30 uur landden deze versterkingen op Green Beach en ze trokken snel op langs de kust om Hoofdplaat te veroveren. Het was van het grootste belang dat het bruggenhoofd zo spoedig mogelijk werd uitgebreid. Zware Duitse kanonnen namen inmiddels de landingsplaatsen onder vuur en er werden enkele tegenaanvallen opgezet. De burgerij in de westelijk van de Braakman gelegen dorpen Hoofdplaat, Driewegen en Biervliet beleefde angstige tijden.	BOL	29
	The Plan (amphibian assault on Biervliet) Having embarked in the dock area pf Ghent, the force was to swim under cover of darkness the, 20 miles of the Terneuzen Canal into the estuary and make a surprise landing along the coast in the enemy's rear. The bridgehead would first establish a bridgehead to include the Thomaes Polder and Biervliet and then seize the entire area lying between IJzendijke, Schoondijke and the sea, including Breskens. (VI.D., H.Q. 9 Cdn Inf Bde, October 1944: Appx 6,0.0. No 3, 6 Oct 44. For Order of Battle see Appx "A"). In the first phase Nth N.S. Highrs on the right were to take the beaches outside the Thomaes Polder, while H.L.I. of C. on the left would put in to the Paulina Polder on the other side of the drainage canal. H.L.I. of C. would then relieve Nth N.S. Highrs and take over the whole of the lodgement. S.D. & G. Highrs, following up, would push out to the right to capture the town and harbour of Hoofdplaat. Nth N.S.	CAN2	59

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Highrs would conform on their left north of Biervliet, which H.L.I. of C. would capture before pressing on into the country south of S.D. & G. Highrs, who would by then have established a firm base about Sasput. Finally Nth N.S. Highrs would go through and assault Breskens. The brigade's left flank would be protected by the heavy machine guns of "C II Coy C.H. of O. (M.G.) with 12 Pl under command. Artillery support would be provided by 4 Cdn Armd Div. In addition to the two· divisional field regiments, the C.R.A., Brigadier J.N. Lane, had under his command one heavy battery of 155-mm guns, heavy anti-aircraft guns, searchlights to illumine the beaches and a flight of observation aircraft. Each infantry battalion had a field regiment in support, and direct call could be made on the mediums by all battalions. (VI.D., H.Q. R.C.A., 4 Cdn Armd Div, October 1944: Appx 1, Operation Order No 1, "SWITCHBACK", 7 Oct 44). The fire plan was devised to make it impossible or highly dangerous for the enemy to use the roods leading towards our bridgehead. Firing was to commence 50 minutes before the hour at which the craft touched down and would then cease. For each regiment 288 rounds were allotted (twelve rounds a gun) for each target; the mediums fired eight rounds a gun on each of theirs, the heavies one round every two minutes on their targets and the heavy anti-aircraft two rounds every minute. Targets were not to be engaged continuously but be receive treatment at various times and in varying order. One troop (four guns) of 15 Cdn Fd Regt R.C.A. was to begin firing night marker shells at 13 minutes before the zero hour. After the battalions touched down all targets were to be on call. It was not considered that this preparation would endanger the element of surprise, since the time was so short and the activity of our guns had been constantly sustained on various parts of the front by the containing division.		
	Ooggetuigenverslag van oorlogshandelingen bij Biervliet. We horen regelmatig kanongeschut op dorp of polder gericht. Meerdere schuren staan in brand, die niet meer worden geblust. Het is te gevaarlijk.	VIJ1	48
8 oktober 1944	Zondag 8 oktober kort voor middernacht regende het granaten. Het 15th Canadian Field Regiment leverde met vijfduizend granaten een wezenlijke bijdrage aan deze beschieting. De eerste boerderijen in de Paulinapolder die bevrijd werden, waren de hofsteden van de families Louis Vervaet, Willem Dieleman, Simon van der Hooft en Raymond Ingels. Hun verhalen zijn identiek. Allen zaten ze in de kelder of in verlaten Duitse schutterputten. Zoals overal aan de fronten bad men in zijn doodsangst O.L. Heer van het kruis en bij iedere granaatinslag vreesde men het ergste. Willem Dieleman vluchtte naar Biervliet, naar de boerderij van Adriaan Veraart. 'Op het erf aangekomen zagen we dat er een vreselijk gevecht gaande was. De Canadezen leden zware verliezen. De meeste burgers en ook wij trokken verder naar de hofstee van Louis Vervaet, waar al Canadezen waren. Na een kort verblijf moesten we allen naar de kaai lopen en in een landingsboot stappen', aldus Dieleman. De burgers werden door de Canadezen naar oostelijk Zeeuws-Vlaanderen afgevoerd. Louis Vervaet zag de eerste bevrijders om 7.00 uur. De staldeuren werden opengegooid en er werden machinepistolen op hen gericht. Zo goed en zo kwaad als het ging maakte men de Canadezen duidelijk dat er alleen burgers op de hofstede waren. Veniaets zoon Emiel en diens vrouw spraken Frans en bij de Canadezen bevonden zich ook enkele mannen die het Frans machtig waren, zodat de gesprekken weldra op gang kwamen. Overal op het erf groeven de Canadezen schutterputten en spoedig werden er ook kanonnen opgesteld. Onmiddellijk nadat hem berichten over de Canadese landingen bij de Braakman hadden bereikt, stuurde generaal Eberding zijn reserve, het 1e	BOL	30-31

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Fallschirmjägerregiment, vanuit Sluis naar de Canadese bruggenhoofden. Ook kwamen als versterking twee compagnieën van de 70e Divisie van Walcheren naar Zeeuws-Vlaanderen. In de loop van de dag herstelden de Duitsers zich van de verrassing, die de landingen hadden teweeggebracht; de artillerie geraakte ingeschoten op "de bruggenhoofden en de infanteristen groeven zich in de dijklichamen in. Het was immers van vitaal belang, dat zij de tegenstander zo lang mogelijk binnen de landingsplaatsen konden vasthouden. Nog altijd gold Hitlers woord als dodelijke wet: tot iedere prijs trachten de vijand het gebruik van de Antwerpse haven te betwisten. Von Zangen van het 15e Leger drong er in een dagorder van 7 oktober bij de troepen op aan alles op alles te zetten om de vijand de toegang tot de Antwerpse haven te betwisten. Kennelijk was dat, gezien de taaie tegenstand die de Canadezen de volgende dagen ondervonden, niet tegen dovemansoren gezegd. Zo boekten de North Nova Scotia Highlanders in 24 uur slechts driehonderd meter terreinwinst en na een week waren ze zeven tot acht kilometer gevorderd. De Highland Light Infantry verging het eigenlijk niet veel beter. Biervliet werd op de dag na de landing niet bereikt; het duurde drie dagen voordat de Canadezen in staat waren de aanval tegen deze plaats in te zetten.		
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. Om 15.00 uur horen we veel schieten. Er vliegen weer granaten.	KRA1	3
	Enkele verkenningspatrouilles staken 's nachts de Braakman over, waarna grotere eenheden in de nacht van 8 op 9 oktober 1944 met amfibietanks aan wal kwamen in de nabijheid van Paulinahaven in de gemeente Biervliet. Een groep bezette even ten westen van de haven de hofstede van Ingels in de Thomaespolder, de andere groep kwam aan land bij de boerderijen van Dieleman en Simon van der Hooft, in de Paulinapolder, even beoosten de haven. Deze groepen verenigde zich tevens de flanken dekkende, waarna de troepenaanvoer met honderden amfibietanks in Paulinahaven een aanvang nam. Het was een af- en aangerij en gevaar van jewelste, waarbij op de terugweg gewonden en burgers mee naar Oost-Zeeuws-Vlaanderen werden genomen. De slechte weersomstandigheden, die een doeltreffend optreden van de tactische luchtmacht verhinderden, en de geringe afmetingen van het bruggenhoofd, maakten het evenwel de Duitsers, die kort na de landing als paddenstoelen uit de grond rezen, mogelijk om binnen korte tijd een gesloten front langs de landingsplaats te leggen. De terreinomstandigheden (een aantal concentrisch lopende ringen van zware dijken) gaven aan dit verdedigingsfront een betrekkelijk grote afweerkracht, welke de aanvaller voor een zware taak stelde, daar hij in den beginne slechts over enkele infanterieregimenten en enige "Brenguncarriers" beschikte. In Oost-Zeeuws-Vlaanderen en in België bezuiden het Leopoldkanaal stond echter een groot aantal veldgeschut opgesteld, die terstond na de landing hun vuur op de Duitse stellingen concentreerden, hetgeen behalve voor de Duitsers, ook voor de burgerbevolking minder aangenaam was; meer dan 34.000 granaten, zij het van licht kaliber, werden afgeschoten.	ONB1	-
	Het was in de nacht van 8 op 9 oktober dat de geallieerden met amfibievoertuigen de Braakman overstaken en landden tussen Biervliet en Hoofdplaat. Artilleriebeschietingen gingen aan de landing vooraf. Hoofdplaat, Driewegen, Nieuwlandse Molen en Biervliet lagen in de vuurlinie.	RED	68
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. Om 23.30 uur horen we ineens een hevig gerommel uit het oosten, richting Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Het blijkt een hevige artilleriebeschieting van Biervliet. De granaten blijven doorregenen tot 1.30 uur in de nacht. Nadat de mensen uit hun	VIJ1	48

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	schuilkelder zijn gekomen blijkt dat overal in het dorp een enorme ravage is aangericht. Om 21.00 uur was een Canadese patrouille geland bij Nelle Dieleman.		
9 oktober 1944	It was intended to send the assaulting battalions across in two flotillas, each comprising 48 tracked landing craft, the one line, with Nth N.S. Highrs on board and led by the motor boat containing the navigator, to make for the more northerly beach marked by a breakwater, the other bearing H.L.I. of C. and following slightly astern, heading for the beach to the west of the tiny harbor on the bulge of the Paulina Polder. Course was to be set as 2.00 hours and one and a half hours were allowed for the trip, which was almost exactly five sea miles. The circumstances of that adventure have thus been recorded by Lt-Comdr Franks: 'By 0.30 hrs we were lying off the sea ramp in our little motor boat showing two dim red lights astern. Well on time the first LVT waddled down the ramp end splashed into the water. 'lie led slowly out of the canal entrance as more and more took to the water and formed up astern. It was a nearly ideal night, calm and quiet with a half moon behind light cloud, but a bit of haze which restricted visibility to a mile at the most. We were quite invisible from the north shore of the Scheldt, where all was quiet. We soon reached the main part of the river and turned west along the coast, keeping about half a mile off until we roached Nieuw Neuzenpolder. We went slowly, and as far as we could see, all our LVTs were formed up and following. I then set course due west across the entrance of the Savojaards Plaat. Just as we cleared the land, our artillery barrage started up, "plastering" the far beaches and other targets. The noise effectively blanketed our sounds and was generally most heartening. Our landfall on the far side was satisfactory and we set course up the channel between the coast and the large sand bank, at a distance of about half a mile from the shore. There was supposed to be a prepared position on the northeast corner of the island and momentarily I expected enemy fire, but we continued unmolested, with the artillery barrage still thundering away and occasionally putting down star shell, which I personally found of little use. Our touch down was planned to be on either side of a groyne which proved to be e good landmark and we were able to identify it and then lie off flicking our lamps to guide the LVTs in. They deployed and thundered in past us, looking, and sounding, most impressive. Landing was successful and I could see, through my binoculars, the infantry disembark on dry land and form up and move off. The artillery barrage had by now, of course, ceased and there was silence except for the roar of the engines and an occasional rifle shot.' *(Narrative of the Amphibious Operation)* The flotilla on the left similarly made a successful landing, and the two battalions were ashore in their right places practically without opposition. The infantry disembarked in most cases without difficulty. More trouble was experienced by the craft carrying vehicles, which had to negotiate the dyke to discharge their load. Beyond the dyke lay an inevitable ditch which had to be filled with fascines to make it passable. Then it was found that the buffaloes were unable to get up the steep bank on their return journey and a search and to be made for exits on the landward side. Others bellied in the mud at the water's edge, but by 5.00 hours all had been worked free again. The amphibians then made their way back across the Braakman independently to pick up S.D. & G. Highrs and brigade headquarters. To assist them the motor boats placed hurricane lamps on convenient	CAN2	61-63

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	buoys. This seemed to draw little fire, and the crews spent no longer time than was necessary in fixing and lighting them. The third battalion, the headquarters and stores went over in one large convoy at about 9.00 hours. The voyage was skillfully screened from the far shore by our smoke laid down from the DUKWs and storm boats working with smoke floats in the river. "I admired their efforts," says the same observer, "which were drawing the enemy battery fire. However, it ensured a safe crossing for the LVT as the enemy were only able to shell 'blind'." The screen was maintained from Terneuzen to Hoofdplaat until the water route was no longer used for maintenance and supply. Such protection enabled the buffaloes to use a different way in and out. Coming back, they now made a landfall on the west bank of the Nieuwe Neuzenpolder, and circled overland to load and make the return journey from Paradijs Bay. Behind the smoke there was no longer any point in continuing to manoeuvre the craft in the narrow confines of Terneuzen 414arbor. After several days a squadron of amphibious lorries, called terrapins, was put into service to carry on the work of transporting stores.		
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. Dit is een verschikkelijke dag. Wegens het vele schieten zeer veel ontploffingen in Biervliet.	KRA1	3
	Maandagochtend 9 oktober 1944 om 1.00 uur begon vanuit de haven van Terneuzen, via de Westerschelde en over de schorren voor de Paulinapolder een troepenlanding met grote amfibievoertuigen iets oostelijk vanaf de haven tot aan de boerderij van Ingels. Toen de voertuigen uit het water kwamen reden ze met enorme wielen die onder de boot zaten door de blubber verder naar de wal, reden dijken op en af en lieten overal diepe sporen na, die een jaar later nog te zien waren in de schorren, dijken en velden. De Duitsers begonnen te vuren vanaf een oorlogsschip in het Sloe en schoten een landingsboot stuk vlakbij de haven en later nog een voor de kust bij Ingels aan de Verloren Hoek. De honderden landingsboten deden hun werk rustig door; het waren gevaarten, zo te schatten, van 10 meter lang, 5 meter breed en 4 meter hoog, met achterin een schroef voor de voortbeweging in het water en aan de buikzijden drie grote wielen om aan de wal te manoeuvreren. De weinig aanwezige Duitsers trokken zich bij de kaai enkele honderden meter terug en wachtten af. De Canadezen groeven zich op de dijk in en namen de hoeve van der Hooft, vlakbij de kaai, in bezit. Ze was en bleef onbeschadigd. De bewoners waren even tevoren door granaatvuur gevlucht naar Ceelaert, maar ook hier was het onhoudbaar en vertrokken allen naar Veraart. De beschieting bleek hier echter even erg te zijn, zoals trouwens overal het geval was. De hoeve van Vervaet werd ook direct bezet en bleef verder onbeschadigd. Ze zou de volgende dagen het Canadese hoofdkwartier worden. Ook de boerderij van ingels werd bezet en men trok naar de nabijgelegen boerderij van Kouijzer. Intussen waren vele tanks gelost en kwam de actie tot vorming van een bruggenhoofd meer op gang, want dat was de bedoeling. Onmiddellijk werd opgerukt langs de zee naar de Clerck, waar op de dijk een rookbom werd ontstoken die over de Westerschelde een rookgordijn aanbracht, waardoor het zicht op de haven vanuit Vlissingen verhinderd werd.	VIJ1	49-53

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

10. De landingsplaats der Canadezen gezien vanaf de Paulinahaven met een stukgeschoten landingsvaartuig, Buffalo genaamd. (foto januari 1945).

Langzaam trokken de Duitsers zich westwaarts terug, achternagezeten door de Canadezen, tot aan Hoofdplaat, dat op 10 oktober 1944 werd bevrijd. De schuur van Ingels werd vrij spoedig in brand geschoten door Duitse granaten. Van het Sloe werd de hoeve van Clerck vervolgens gebombardeerd en kreeg enkele voltreffers, waarna het hele gezin in duikers en sloten een goed heenkomen moest zoeken. Gelukkig richtten de Duitsers te veel oostelijk, zodat niemand werd gewond. Langs de polderdijk rukten de patrouilles op en bezetten de hoeve van Verplanke, die niet verdedigd werd, en gingen op de hoeve van Thomaes af, die om 6 uur [onduidelijk of 's ochtends of 's middags wordt bedoeld] door twaalf Canadezen werd bezet. De omringende dijken werden niet genomen, wellicht doordat er te weinig soldaten aanwezig waren. Ze groeven zich in en wachten.

De Duitsers die hier in de buurt zeer weinig soldaten hadden, daagden spoedig op als ratten uit de grond. De dijk werd door hen bezet en de schuur werd in brand geschoten. Toen werd de aanval ingezet, nog voor de middag. De eerste drie Duitse soldaten die over het vlakke land kwamen toegelopen, werden neergeschoten. Daarop gaven alle aanwezige Duitse soldaten, tezamen 140 man, zich over. Ze werden naar de kaai gevoerd om met de lege landingsboten afgevoerd te worden naar Oost-Zeeuws-Vlaanderen.

Gedurende de middag drongen de Canadezen door vanaf Verplanke door de sloten naar het hof van Buijsse dat om 13.00 uur werd bezet. Dan volgde vanuit deze beide boerderijen de aanval op het hof van Gernaert, dat eerst door de Canadezen in puin werd geschoten. Veertig burgers die hier een goed heenkomen hadden gezocht, vluchtten toen naar elders. Van een Duitse vrachtwagen die daar net aangekomen was, gingen de soldaten op de vlucht, nadat ze eerst de wagen in brand gestoken hadden. Een geallieerd vliegtuig, een verkenner, vloog tussen de operaties overal laag rond. Het was vreemd dat de Duitsers er niet op schoten.

In de vroege morgen waren de Canadezen vanaf de Paulinahaven opgerukt via Ceelaert naar Veraart, welke laatste boerderij eveneens genomen werd en gezuiverd, en voorttrok men via de boerderijen van de Jonge en Frans Dieleman. Hier werden de Canadezen beschoten vanuit een hooimijt, die gelijk in vlammen werd geschoten. Om 6 uur [onduidelijk of 's ochtends of 's middags wordt bedoeld]

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	bereikten ze dan de hoek Paulinapolder-Beukelspolder bij de hoeve van Rattingen. Hier werd haltgehouden. Het bleek dat de dijk tussen de Paulinapolder en de Beukelspolder het einde voor die dag was. Heel hard nog gevochten in de buurt van de zogenaamde Eiersgat in de boomgaard van Kouijzer. De Duitsers wilden de dijk tussen de Paulina- en de Beukelspolder bezetten maar hadden niet in de gaten dat daar reeds Canadezen waren. Er vielen vele doden en gewonden, welke laatste werden afgevoerd richting Ijzendijke. De hele morgen bleef er strijd in de dijkhoek bij van Rattingen. Er ontstonden gevechten die per handgranaat werden uitgevochten, maar om half elf ging de witte vlag omhoog en werd behalve naar de Jonge tevens doorgestoken naar Ongenae. Tevoren was een burger, gestuurd door de Canadezen, daar de zaak wezen verkennen. Tegen de eerste landingsavond was de situatie aldus dat het landingshoofd begrensd door de lijn: de Clerck naar Thomaes – Verplanke – Gernaert – Ongenae van Rattingen tot aan de Paulinakaai, met een uitschieter naar Buijsse. Vanaf de hoeve van Willem Dieleman bij het stoomgemaal werd steeds fel geschoten op het landingsgebied, waar de meeste bedrijvigheid plaatsvond, door de aanvoer van manschappen en materiaal. Daarom was deze plaats de eerste die de volgende morgen werd veroverd na een felle beschieting, waarbij de schuur in brand vloog en de Canadese troepen langs de zeekant van de dijk het hof naderden. Daarop gaven de Duitse soldaten zich over. De volgende dag, 10 oktober 1944, werden alle stellingen gecontroleerd en versterkingen aangevoerd. De 11e oktober vond dan de doorstoot plaats naar Biervliet, dat na verwoede gevechten nog dezelfde dag werd veroverd. Een grote formatie bommenwerpers, die gedurende deze actie boven het dorp cirkelde, behoefde gelukkig niet in te grijpen.		
	De troepen bij de Thomaespolder, welke landingsplaats zeer spoedig onder een moorddadig artillerievuur kwam te liggen van een bij het Sloe zich bevindend Duits oorlogsschip, gingen direct westelijk op Hoofdplaat aan, dat voor de middag nog werd bereikt. De andere kolonnes gingen langs de dijken zuidwaarts, zodat ze na enige uren de Thomaespolder en een deel van de Wilhelminapolder beheersten evenals de Paulinapolder vanaf de haven. In de laatste polder werd spoedig het hoofdkwartier gevestigd. Een Duitse verdedigingslinie was tevoren gevormd in de dijk tussen Paulina- en Beukelspolder. Hier hadden harde gevechten plaats, vooral op het voorpunt van die dijk. Maar om 11.00 uur was de gehele dijk ingenomen; vele Duitse doden en gewonden waren op het slagveld gebleven. Deze gewonde Duitsers werden op een boerenwagen geladen en zouden naar de Kaai worden gebracht om per landingsboot naar Oost-Zeeuws-Vlaanderen vervoerd te worden. Halfweg de Kaai viel een Duitse granaat juist onder de wagen, zodat allen de lucht in gingen en de overtocht niet meer nodig was. Er was een wedloop geweest om het eerst de dijk tussen Paulina- en Beukelspolder te bereiken, in de buurt van het Eiersgat. De Canadezen kwamen er eerst en de machinegeweren bliezen de naderende Duitsers omver. Zo was dan 's maandagsmiddags de winst: het gehele landingsgebied tot de Groenestraat door de Beukelspolder, de hoeve de Konijnenberg in de Helenapolder, de boerderij van Aug. Thomaes in de Hoofdplaatpolder tot Hoofdplaat toe.	VIJ2	168

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	6.00 hrs. The HLI and NNS assault is made successfully. We are loaded aboard the LCV's and formed up ready to move off. A shell landing in D coy kills one OR and wounds two others. 6.45 hrs. The enemy launch a small counter attack from the vicinity of Biervliet, square 1811 but are held by arty and MMG fire. 9.45 hrs. The unit 'touches down'. A smokescreen covers the landing but the enemy continues to put down heavy shells on the beaches and vicinity. The HLI report being engaged by everything from 2.2 mm to 10,5 mm. 10.15 hrs. C coy are in position. Heavy guns are shelling the area. Targets being 'teed' up are 404, 405, 430 and 434. 10.30 hrs. Heavy fire from the old fort in Flushing 134239 is pasting the area with heavy shells. CRA and the brigadier are ashore, having landed with us. Some infiltration has been reported between C and D coys, HLI, but is being cleared up. It is difficult to estimate the enemy strength. 12.00 hrs. Bde location is 194138. "O" go at 12.00 hrs. Mortar barrage will continue at 13.30 hrs on target 175150. Phase 11 of operations starts. Area is still under shell fire. At zero hour the coys start forward. "A" coy comes under 20 mm fire on the right and heavy arty puts some shells along the start line. A few snipers are giving little trouble... these were bypassed at the start line. 14.30 hrs. Arty is firing task 376. More prisoners are coming in. It is taking a little time to mop up. 16.30 hrs. Objective taken. Command Post set up at 170153. Consolidation and clearing continues. Considerable 20 mm or 3,7 mm and one heavy gun is ranged on the road of advance. "A" coy is attacking a pill box with "C" committed to help as soon as they can. Fire in vicinity of church proves to be an enemy ammunition truck. "B" coy is to move after cleaning up area, and make contact with the NNS. 17.05 hrs. The village comes under heavy arty and tanks are called for. 17.45 hrs. "A" coy unable to move, have sent a patrol to contact "C" coy. Message to all coys: start patrolling from left to right at 19.00 hrs. "B" coy to contact friends on left every hour. 23.00 hrs. Mortar pl established with two mortars.	WAR	-
9-15 oktober 1944	*The bridgehead established* On landing, Nth N.S Highrs and H.L.I. of C. each with three companies up, quickly reorganized. While darkness lasted they met with little opposition, for the Germans had not yet realized that they were being invaded. Nth N.S. Highrs were scarcely impeded at all, and it was not until daylight that the enemy became aware of the full extent of his danger. H.L.I. of C., however, on the left, were not quite so fortunate. The companies were greeted with small arms fire as they landed, and on the extreme left our troops had particular difficulty in overcoming the enemy posted on the seaward junction of the dykes between the Paulina and Elizabeth polders. Despite the fact that their vehicles could not be got up very quickly, the battalions made contact at 7.30 hours, and all objectives on the left had been taken within the next half hour. By about 9.00 hours all our people were in position and had established a bridgehead to a depth of about 1500 yards. By this time the enemy had become thoroughly alarmed and was calling down fire from his artillery,	CAN2	63-67

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	more especially from big guns at Flushing, a visitation which made movement by our vehicles a somewhat precarious duty. The Brigade Commonder, Brigadier J.M. Rockingham, directed S.D. & G. Highrs, together with the heavy mortars and machine guns of C.H. of O. (M.G.)., to the Nth N.S. Highrs' beach, where they assembled by 10.30 hours: At noon the battalion began to move along the coast, in conjunction with Nth N.S. Highrs, towards Hoofdplaat. Artillery fire became much more intense as the day progressed, and the enemy, now offering more organized resistance, counter-attacked H.L.I. of C. several times, although only to be beaten off with the help of our machine guns. S.D. & G. Highrs drew close to Hoofdplaat that afternoon and on the following day (10 Oct) they captured it, although not without the penalty of many subsequent counterattacks and severe shelling from both Breskens and Walcheren. *Exploitation of the Braakman bridgehead* The troops in the bridgehead were joined by 7 Cdn Reece Regt on the morning of 11 Oct, H.L.I. of C. being thereby enabled to put in their attack on Biervliet, from which the enemy withdrew, leaving the place to shelling and to us. We were in possession by dusk and strongly enough to hold out against heavy counter-attacks delivered during the night. The problem now was to link up with Nth N.S. Highrs, who were picking a rather detached course for themselves across the polder farther north, and to close the rest of the front towards H.L.I. of C. in Biervliet and thence to the Inlet. For this left flank 7 Cdn Recce Regt was available and the first of the battalions of 8 Cdn Inr Bde to arrive, N. Shore R., was marched into the gap between Nth N.S. Highrs and H.L.I. of C. By this time (12 Oct) the rest of the incoming brigade had been safely delivered and was to assume responsibility for the sector on the left. This undertaking was begun on 13 Oct by N. Shore R., once again under command of its parent formation. Advancing in a south-easterly direction beyond Biervliet against very light opposition, it there made contact with the reconnaissance regiment. Q.O.R. of C. at once relieved H.L.I. of C. In the town, and 7 Cdn Recce Regt came under command of 8 Cdn Inf Bde. R. de Chaud took up position in the rear of the two forward battalions (W.Ds., Units of 8 Cdn Inf Bde, 12, 13 Oct 44). It was now planned that 9 Cdn Inf Bde would push westward towards Schoondijke, and that 8 Cdn Inf Bde would extend southward towards units of 4 Cdn Armd Div, probing through the Isabella Polder, and thereafter continue westward through Ijzendijke and Oostburg. Meanwhile, 9 Cdn Inf Bde was expanding the bridgehead still further. S.D. & G. Highrs on 12 Oct had pressed southward from Hoofdplaat and killed and captured a large number of the enemy. (W.D., S.O. & G. Highrs, 12 Oct 44). Nth N.S. Highrs had been attacking westward and after heavy fighting had reached the road running north from Driewegen. (W.D., Nth N.S. Highrs, 12 Oct 44). Indeed, the going was far from easy, and it was on the evening of 12 Oct that Brigadier J.M. Rockingham, the commander of 9 Cdn Inf Bde, observed that the fighting was the bitterest and heaviest his troops had yet experienced. He spoke particularly of the effectiveness of the enemy's artillery fire, against which the infantry had little protection. But if the enemy was fighting strongly, he was now beset by all three brigades of 3 Cdn Inf Div, and the growing encroachments on his eastern flank during 13 Oct, and his continuously heavy losses both there and in the centre were beginning to lessen his self-confidence and sap his powers. It was still too early to claim that the garrison was hard pressed, but that the strain was beginning to tell there could be no doubt.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	The juncture with 4 Cdn Armd Div, 14-15 Oct 44 Before we could press on much farther with our advance westward from Biervliet the Germans would have to be removed from the south-west corner of their "island", where they were still contriving to menace our left flank and to stop the entry which 10 Cdn Inf Bde had been trying to force through the Isabella Polder at the head of the Inlet. So far our patrols had made many excursions into the enemy's territory along that part or the front, but a firm defence of what appeared to be the old fortifications of the Dutch-Belgian frontier had foiled every attempt to get in from the south-west. Success crowned the efforts of A. & S.H. of C. at making ingress farther to the left, however. It had been appreciated that our advance on the north might cause the enemy here to pullout. This was confirmed when on 14 Oct patrols crossed the canal in the vicinity of the main road to Watervliet, and found the place empty. On this information the A. & S.H. of C. moved over to occupy the place. At the same time, Alq R., which despite the heroic and costly persistence of their previous attempts – the latest on 10 Oct, by two companies, having been driven back with heavy loss – felt their way from Isabella towards Watervliet through a maze of mines, traps and concrete strongpoints, and found no enemy, and in the evening made contact with Q.O.R. of C. who had gained control of the Angelina Polder. Our penetration southward had begun the same day (14 Oct). R. de Chaud came down from the west of Biervliet across the polders to Kapitalendam, which they occupied by 14.00 hours. Q.O.R. of C. pushed over Biervliet towards Angelina Polder on the shore of the Inlet, where they met the Algonquins that evening. Artillery support for the advance had to be limited because of the expected juncture with our own troops. It was now permissible to view the evident decline of the enemy's morals, coupled with the increased volume of prisoners, as foreshadowing a general retreat. Reports received during the night of 14/15 Oct indicated that A. & S.H. of C. had advanced beyond Watervliet and held positions just west of 8 Cdn Inf Bde. N. Shore R. therefore set out to make contact with them on the following morning, necessarily without benefit of artillery or air support. Before reaching Mollekot the battalion encountered heavy opposition, but nonetheless gained its objectives. Q..O.R. of C. then moved forward from the Angelina Polder and likewise met severe resistance before establishing themselves just west of Groote Zuiddiepe Polder. It was new evident that A. & S.H. of C. had not been as successful as previously thought, although they still held Watervliet. Contact was made during the afternoon, however, and the south-east corner could be considered cleared. As the road from Bouchaute to Biervliet was opened, it was no longer necessary to send by water across the Inlet and artillery could soon be expected to be brought in. Though opposition on the northern sector was better sustained, the units of 9 Cdn Inf Bde had been steadily encroaching upon the enemy's territory. Nth N.S. Highrs had fought a slow hard battle on 13 Oct to advance to the line of the dyke and railway at Driewegen. H.L.I. of C. made similar gains the next day to reach the next road some 1000 yards to the west. On 15 Oct S.D. & G. Highrs, advancing about 1000 yards from Hoofdplaat, captured Hoogeweg and Roodenhoek. Nth N.S. Highrs conformed their come level with their left flank and still farther south, on B Cdn Inf Bde's sector, Q.O.R. of C. captured Ijzendijke on the following day. We were now In a much more favorable position to envelop the rest of the "island" and to pull the enemy away from 7 Cdn Inf Bde along the canal. Indeed, as Maj-Gen Eberding afterwards confessed, his most difficult moment came when 9 Cdn Inf Bde was thus moving towards Breskens, while 8 Cdn Inf Bde cleared the country to the		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	south towards Isabella. It was at this stage that he was forced to commit most of his divisional reserve against 7 Cdn Inf Bda in the Leopold bridgehead and against 9 Cdn Inf Bda In order to keep it at arm's length from Breskens. Thus the strength he could deploy in front of 8 Cdn Inf Bde was not great and he was afraid that if we were next to strike due west from the northern limit of the flooded area, we would penetrate to the heart of his system with little cost to ourselves. But Maj-Gen Spry's intention was to capture the port of Breskens and thus deny him the route by which he could keep his forces supplied and get them out across the river when the time came. In this he was to prove successful, partly because Eberding was unable to reinforce at Breskens owing to the continued pressure of 7 Cdn Inf Bde.		
	De aanval vanuit het zuiden [op West-Zeeuws-Vlaanderen] werd ondersteund door een aanval vanuit het oosten. Twee dagen na het begin van de aanval over het Leopoldkanaal viel meer oostelijk de negende infanteriebrigade bij de Braakman aan. De Braakman is tegenwoordig ingepolderd, maar was destijds een inham van enkele kilometers breed die zich uitstrekte tot tegen de Nederlands-Belgische grens. De Britse 79e pantserdivisie had Buffalo's (rupsvoertuigen voor amfibische operaties) en Terrapins (Britse amfibievoertuigen op wielen) aangevoerd om de Braakman over te steken. Na negen kilometer varen bereikten ze de dijk aan de overzijde en verrasten de Duitse verdedigers volkomen. De Canadezen kregen pas tegenvuur, toen het al licht werd en nadat tussen Biervliet en Hoofdplaat een behoorlijk bruggenhoofd was gevestigd. Maar toen begonnen de Duitsers verschrikkelijk verzet te bieden. Van nabij Vlissingen, aan de andere kant van de Westerschelde, en vanuit Breskens werd artillerievuur afgegeven op de aanvallers, zodat de Canadezen een rookgordijn moesten leggen van Terneuzen tot aan het front, om de transportbewegingen aan het oog van de Duitsers te onttrekken. Deze hadden in de tussentijd hun verdediging extra versterkt door twee compagnieën van de 70ste divisie van Walcheren naar Zeeuws-Vlaanderen over te brengen. De strijd ging er in "Klein-Normandië" hard aan toe. Zowel aan de zijde van de militairen als aan die van de burgers waren veel doden te betreuren. Een dagboekfragment uit Biervliet van 12 oktober: "Het granaatvuur is nu zo hevig dat je elkaar niet meer kunt verstaan. Op enkele meters afstand blaft hele dagen een granaatwerper waar vliegers naar schieten. Bovendien staan overal in de nabijheid kanonnen te schieten. Wij hebben mijn Grootmoeder, welke 86 jaar is, bij ons. Vanwege het hels kabaal is ze totaal buiten zinnen geraakt." De verbijstering is voor wie het niet zelf hebben meegemaakt weliswaar begrijpelijk, maar nauwelijks voor te stellen. De rustige plaatsjes Biervliet, Hoofdplaat en later Ijzendijke werden in deze dagen ten dele verwoest. De meeste boerderijen in de omgeving raakten zwaar beschadigd. Maar veel erger dan dat waren de vele doden en gewonden.	BAU1	10
	In de nacht van 8 op 9 oktober 1944 gaan de achter de dijken van de Loven- en Nieuwe Neuzenpolder verzamelde Britse "ducks" en amphibietanks te water. In de nacht van 8 op 9 oktober beweegt zich een lange stoet van de hoeve "Paradijs" noordwaarts langs de westelijke kant van de dijk van de Nieuwe Neuzenpolder. Na een kilometer rijden gaan ze te water en landen tussen 1 en 2 uur in de nacht op enige plaatsen van de kust tussen de noordelijke hoek van de Paulinehaven. De landing vindt plaats zonder oppositie. De tanks rijden het polderland in. In totaal hebben 200 amphibietanks, 20 "ducks" en eenzelfde aantal brenguncarriers en totaal ongeveer 3000 man de overtocht gemaakt. De Duitse rukken van het westen op en graven zich in in de dijken. Na een hevige tegenstand worden Hoofdplaat (10 oktober) en Biervliet (11 oktober) bezet. Van de zeezijde worden de Britse troepen na de landing beschoten vanaf de Zuidbevelandse wal en door vier in het Sloe gesitueerde Duitse oorlogsschepen. De landing vormt het begin van de verovering van West-Zeeuws-Vlaanderen en tevens het begin van de evacuatie.	CAT	33
	Nadat de amfibische aanval op 7 oktober was uitgesteld, kreeg de 9th Canadian Infantry Brigade (9th Cdn. Inf. Bde.) in de namiddag van de volgende dag een	GOO	249-280

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	nieuwe opdracht. Na het invallen van de duisternis werden daarvoor alle Buffaloes en Terrapins in de buitenhaven van Terneuzen geformeerd. In de nacht van 8 op 9 oktober vertrok het A-Flottielje tegen 0.20 uur met de North Nova Scotia Highlanders (Nth. N. S. Highrs.) aan boord; een tocht die bij volle maan anderhalf uur zou duren. Zij werden in de Buffaloes van het 77th Assault Squadron Royal Engineers (77th Aslt. Sqn. R.E.), alsook het 80th en het 82nd Aslt. Sqn. R.E. over een kalme Westerschelde gevaren. Daarachter volgde het B-Flottielje bestaande uit het 26th Asit. Sqn. R.E. en 79th Aslt. Sqn. R.E. met de Highland Light Infantry of Canada (H.L.I. of C.)18. Op het water was het bitterkoud, maar de tocht verliep voorspoedig. Het A-Flottielje had een afstand van 9 km naar "Green Beach" (Thomaespolder) en het B-Flottieije naar ''Amber Beach" (Paulinapolder) te overbruggen over een afstand van ruim 6 km. Het was de bedoeling tegen 2.00 uur te landen. Voor richting en snelheid werd elk flottielje voorafgegaan door een motorboot, uitgerust met een kompas en begeleid door een Nederlandse gids. De algehele leiding tijdens de verplaatsing was in handen van Lieutenant Commander (Lt.-Cdr.) Robert Franks, de verbindingsofficier voor de Rayal Navy, toegevoegd aan de staf van First Canadian Army. Nadat de laatste Buffaloes waren vertrokken, barstte een geweldige artilleriebarrage los. Op meerdere plaatsen in het oostelijk deel van West-Zeeuws-Vlaanderen waar Duitse troepenconcentraties werden vermoed, spatten de granaten uiteen. Het oorverdovende lawaai van de gierende en ontploffende granaten, verhinderde een vroegtijdige ontdekking van de lawaaierige met vliegtuigmotoren uitgeruste Buffaloes. Juist daarom vlogen opnieuw Mosquito-bommenwerpers herhaaldelijk over, die het deden voorkomen hun doel niet te vinden. Het succes van de operatie was op dat moment afhankelijk van de geboden tegenstand, het vinden van een goede aanlegplaats en de vorming van een bruggenhoofd. Toen de flottieljes in het donker de kust van West-Zeeuws-Vlaanderen naderden, werden de landingsstranden getraceerd door markeringsgranaten, maar die werden ter misleiding ook elders gebruikt. Vlak voor de kust kwamen de met manschappen geladen Buffaloes op één lijn. Zonder dat een schot was gevallen, kregen de rupsbanden tegen 2.10 uur vaste bodem en trachten de Buffaloes tegen de dijk op te rijden. Het was de bedoeling vlak voor het hoogste punt te stoppen zodat de infanteristen onder maximale bescherming uit konden stijgen. Zover kwam het in de meeste gevallen niet. Veel voertuigen, vooral die bij de Paulinapolder, kwamen vast te zitten in de modder. Dat had tot gevolg dat de soldaten ter plaatse uit het voertuig moesten klimmen en door een kniediepe vette modderlaag naar de dijk moesten ploeteren. De verrassing aan Duitse zijde was compleet. Een amfibische landing op de Westerscheldeoever was immers voor onmogelijk gehouden. Een landing in de Braakman was aannemelijker geweest, maar vanwege de modderige stranden en de eigenschappen van de Buffaloes door de Canadese planners juist als onmogelijk beoordeeld. Dat was gelijktijdig de reden dat de Westerschelde- en de Braakman kust minimaal bezet was door het Landesschützenbataillon 627 (Landessch.Bt1.627). Deze uit oudere jaargangen samengestelde, en voor frontdienst ongeschikte eenheid had ten behoeve van de Oberfeldkommandantur 570 (Gent) voorheen uitsluitend wachtdiensten moeten verrichten. Het bataljon was medio september als versterking aan de 64. Infanteriedivision (64.I.D.) overgedragen. Door de geleden verliezen in Oost-Zeeuws-Vlaanderen was de tweede compagnie heringedeeld en vervangen door een compagnie van overtollig marinepersoneel onder leiding van Leutnant zur See (Lt.z.S.) Beyerling. De eenheid had op dat moment een sterkte van ± 300 man en was aan de Braakmankust in steunpunten gelegerd. In die		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	steunpunten waren daarnaast Flugabwehrkanonen (Flak) van de leichte Flakabteilung 649 (le.Flak-Abt.649) ingedeeld met een diameter van 2 cm. Tijdens de landingen ontstonden al onmiddellijk organisatorische problemen. Doordat de Buffaloes over de zandbanken en door de modder een weg hadden moeten zoeken, geraakten de compagnieën door elkaar heen. Tijdens het reorganiseren ging zoveel tijd verloren dat het verrassingselement dan ook niet volledig uitgebuit kon worden. Het kwam in die fase vooral op individuele acties aan toen bleek dat gecoördineerde acties voorlopig niet mogelijk waren. Een compagnie van de Nth. N. S. Highrs. Kwam in Thomaespolder aan land. Zonder dat alarm was geslagen, werden al gelijk bij de landing negen rustende Duitse marinesoldaten van het 2./Landessch.Bt1.627 in hun onderkomen aangetroffen. Zonder opgemerkt te worden, kon een andere compagnie een wachtpost overmeesteren die bezig was zich met zijn armen warm te kloppen en zijn geweer daarom naast zich neer had gelegd. De bange soldaat wees de aanvallers de plaats aan waar zijn commandant sliep die, kort daarop, nog steeds slaperig, in krijgsgevangenschap werd afgevoerd. Bij de volgende versterking was de bezetting klaarwakker. Toen er handgranaten werden gegooid, moest dekking worden gezocht en verdween het verrassingselement. Ook op 'Amber Beach" kon het H.L.I. of C. ongemerkt aan land komen. Toen de voorste eenheden een wachtpost naderden, sloeg deze alarm. Aarzelend opende een Duitse mitrailleur even verderop het vuur en moest ook hier dekking worden gezocht. Kort daarop werd ook 2 cm Flakgeschut, als ook mortieren en artillerie ingezet. Vooruitgang bleek vanwege het vlakke polderlandschap vanaf dat moment zeer moeilijk zodat de doelen veel later dan gepland werden bereikt. Het marinegeschut uit Vlissingen begon zich in te schieten op het moment dat de reservecompagnieën landden. Op het eind van de dag bleken de H.L.I. of C. 25 man door dood of verwonding verloren te hebben. Met de eerste aanvalsgolf waren ook de Beach Reconnaissance Parties aan land gekomen die tot taak hadden een oversteekplaats over de dijk te verkennen en de met materieel geladen Buffaloes te gidsen. Dat zou evenwel pas kunnen gebeuren nadat het bruggenhoofd voldoende groot was. Toen bij vloed een goede naderingsroute was gevonden, werden de vaartuigen met lampsignalen binnengeloodst. Eenmaal over de dijk werd het materiaal gelost, maar op hun weg terug ontstonden problemen. Omdat de helling aan de zuidzijde te stijl was, moest elders naar een dijkovergang gezocht worden. Inclusief de verplaatsingen duurde het dan ook tot 5.00 uur voordat de laatste Buffaloes terug konden varen. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de vaartuigen op eigen gelegenheid terug zouden keren naar het afwachtingsgebied ten noorden van Hoek. Daar stonden de Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders (S. D. & G. Highrs.) en enige ondersteunende eenheden gereed om overgezet te worden. De route over water was intussen door witte lampen aangeduid en ook op land was de route gemarkeerd. Ter plaatse zou bepaald worden welke eenheden vervolgens met prioriteit overgezet moesten worden. Rekening houdend met het tij zouden de aangewezen eenheden vervolgens met 5 à 6 Buffaloes tegelijk worden overgevaren zonder rekening te houden met de organieke verbanden. Na de succesvolle landingen begonnen de genisten van de 18th Canadiart Company Royal Canadian Engineers (18th Cdn. Fld. Coy. R.C.E.) met in de omgeving gevonden middelen en meegevoerde oprijplaten de aanvoerweg over de dijk te verbeteren. Tegen de tijd dat de Terrapins met de eerste voorraden arriveerden, was deze klaar. Het continu gebruiken van het traject bleek evenwel niet mogelijk omdat deze vanwege de modderbanken voor de kust slechts twee uur vóór en twee uur na hoog tij te gebruiken was.		

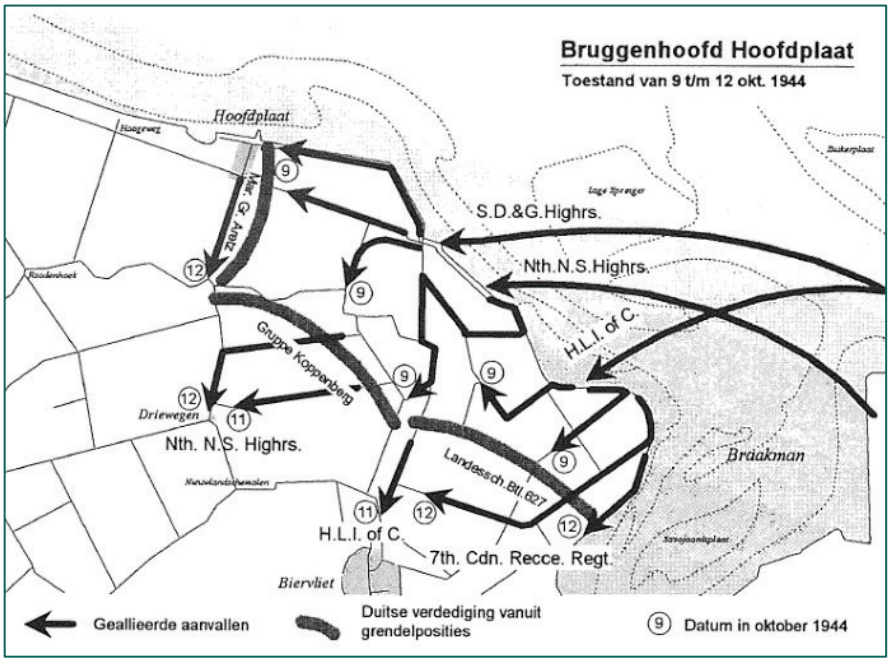
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Intussen waren voorbereidingen getroffen om een rookgordijn over de Westerschelde aan te leggen. De bedoeling was het op gang komend veerverkeer bij daglicht middels dat rookscherm aan Duitse waarnemingen te onttrekken. Daarvoor waren nog op 5 oktober met voorrang 50 ton rookpotten met vliegtuigen vanuit het Verenigd Koninkrijk ingevlogen. Tegen 4.00 uur moesten de plannen door een veranderende windrichting alsnog aangepast worden. Doordat de wind nu vanuit het zuiden kwam, was het nodig iedere 300 meter, beginnend in de Braakman tot ver op de Westerschelde, drijvende rookpotten uit te werpen en deze ieder kwartier te vernieuwen. Ook werden rookgeneratoren op vaartuigen in werking gezet zodat uiteindelijk een groot nevelscherm over de Westerschelde dreef. Toen bij dageraad de bedoeling daarvan bij de Duitse waarnemers doordrong, werden vanaf 7.11 uur alle voorkomende doelen door meerdere Duitse batterijen onder vuur genomen. De besprekingen van de vorige dag tussen Generalmajor (Gen.Maj.) Knut Eberding en de Seekommandant Südholland, Kapitän zur See (Kapt.z.S.) Frank Aschmann over de verhoogde geallieerde activiteiten bij de Koninginnehaven en de getroffen maatregelen, bleken effectief. In de vroege ochtend werden drie marinebatterijen ingezet op het vaarverkeer en de landingsstranden. Vanuit Vlissingen schoten de vierde batterij van de Marineflakabteilung 810 (4./M.Fl.A.810) en de 9. Batterij van de Marineartillerieabteilung 202 (9./M.A.A.202). Ook de 10,5 cm luchtdoelbatterij van de bij Breskens opgestelde 5./M.Fl.A.810 verleende ondersteuning. Alleen de gebrekkige verbinding via de telefoonkabel onder de Westerschelde vertraagde op dat moment de vuursteun. Daarnaast werden ook maatregelen getroffen twee in de haven van Vlissingen liggende Artilleriefähre (A.F.) uit te laten varen en het landingsstrand vanuit de Westerschelde onder vuur te nemen. Als gevolg van de ingewikkelde Duitse bevelsstructuur duurde het uren voordat daarvoor toestemming werd verkregen. Tegen 16.00 uur voeren de schepen uit. Daarnaast werden ook maatregelen genomen 300 man vanuit Walcheren over te brengen ter versterking van het onverwachts gevormde oostelijke bruggenhoofd. De Buffaloes en stormboten die voor het onderhoud van het rookscherm nodig waren, werden al gauw beschoten met granaten die van een tijdontsteker waren voorzien. De beschietingen veroorzaakte zodanig veel schade aan de vaartuigen dat extra boten nodig waren. Enige raakten defect zodat soms gaten in het rookgordijn deze, na op de juiste plaats in de Westerschelde te zijn gesleept, te voorzien van een brandend vat rookolie van 150 liter. Verwacht werd dat het rookgordijn daardoor beter in stand kon worden gehouden. In allerijl werden daarom maatregelen genomen om grote hoeveelheden rookverwekkende middelen uit legervoorraden elders te halen. Ondanks de voorspoedige landingen was van terreinwinst nauwelijks sprake. Door weifelend optreden werd het succes niet uitgebuit. Ondanks de totale verrassing was Gen.Maj. Eberding derhalve in staat adequate tegenmaatregelen te bevelen. Nadat de eerste berichten over de landingen binnenkwamen, liet hij orders uitgaan om de plaatselijke eenheden grendel opstellingen in te laten nemen. Daarvoor kwamen het lichtbewapende Landessch.BtL627 en de bij hen ingedeelde 2 cm Flakbedieningen het eerst in aanmerking. De posities waren onmogelijk te houden, maar nodig om tijd te winnen en elders troepen vrij te maken. Zonder enige voorbereiding moesten de aangevoerde eenheden, soms doelloos, enige dijken verdedigen waarbij soms aanzienlijke verliezen werden geleden. Teneinde de oprukkende vijand tot staan te brengen, werden artillerie en mortieren massaal ingezet. Het vlakke polderlandschap leende zich daar uitermate goed voor. Soms lagen de dijken van polder naar polder niet veel verder dan 200 m. De enige naderingsweg was, bijna zonder uitzondering, een smalle dijkweg en het gebruik		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	van de bermen. In de ochtendschemer konden de Canadese aanvallers al van verre waargenomen worden en vormden onmiddellijk een doelwit voor mitrailleurs, 2 cm Plak en de mortieren. Door het goed te verdedigen terrein konden de zwakke Duitse eenheden de geallieerde opmars daardoor sterk vertragen. In de loop van de ochtend namen twee Duitse ad hoc geformeerde bataljons de verdediging over. Deze zouden, zoals eerder bepaald, worden ingezet indien geallieerde landingen vanuit zee zouden zijn gemeld. Bij Hoofdplaat werden twee marinecompagnieën aangevoerd van respectievelijk het Heereskústenartillerieregiment 1240 (H.K.A.R.1240) en het H.K.A.R.1253 onder leiding van Hauptmann (Hptm.) Aretz, aangevuld met de Sturmkompanie G.R.1037. Het samengestelde bataljon kreeg artillerieondersteuning van de 5./M.FLA.810. Deze beschoot al vanaf 5.55 uur voortdurend de landingsstranden en voorkwam inderdaad elke progressie. Deze eenheid formeerde gelijktijdig een peloton voor pantsernabijbestrijding onder leiding van Lt. Sprafke42. Bij Biervliet werden de in reserve liggende compagnieën van het Grenadierregiment 1039 (G.R.1039) en de Sturmkompanie G.R.1039 samengebracht onder leiding van Hptm. Koppenburg, bataljonscommandant van het II./G.R.I039. Het Landessch.Bt1.627 betrok daarna opstelling ten oosten van Biervliet, zodat een min of meer gesloten verdedigingslijn tot stand kwam. De als zodanig geformeerde bataljons stonden vanaf dat moment waarschijnlijk rechtstreeks onder bevel van de divisie. De opdracht was zich krachtig te verweren en de gelande Canadese troepen zo mogelijk terug te drijven. Haastig aangevoerde, nog slechts weinig beschikbare 7,5 cm Panzerabwehrkanonen (pak) en enige 8,8 cm Flak van de Heeresflakartillerieabteilung 301 (H.-Fl.A.A.301), leden op de dijken hoge verliezen. Ondanks zorgvuldige camouflage waren die al na enkele schoten een duidelijk te herkennen doel achter de dijken. Als gevolg daarvan vielen zij door geconcentreerd Canadees artillerievuur dan ook al snel uit. Artilleristisch werden de bataljons verder ondersteund door de voorheen bij het G.R.I039 ingedeelde Artilleriegruppe Kuhlmann met vier batterijen 15 cm geschut van Franse oorsprong. Ook kwamen nog enige batterijen van de zogenaamde Verfügungsgruppe beschikbaar. Naast de realiteit dat de op zich langzaam schietende zware Franse houwitsers voor verdedigende gevechten feitelijk niet geschikt waren, bestond nog een ander probleem. De oorsprong lag bij de overdracht van de gemotoriseerde III./A.R.164 op 1 september aan de Festung Boulogne. Daarvoor in de plaats had de divisie de II./A.R.147 van de 47.I.D. overgedragen gekregen, maar toen waren de houwitsers reeds onbruikbaar gemaakt omdat deze voor de algehele terugtocht niet tijdig meer mobiel te maken waren. De herindeling voorkwam verdere vernieling, maar na herstel bleken de afvuurstiften van de stukken onvindbaar. Door nu lange spijkers en een hamer te gebruiken, konden deze wel afgevuurd worden, maar daarbij sprongen de spijkers steeds gevaarlijk ver weg uit de handen van de schutters. De gehele dag was vanwege het slechte zicht de inzet van de bommenwerpers van No. 2 Group onmogelijk. Ook zouden jachtbommenwerpers van No. 84 Group worden ingezet indien het weer dat toeliet, maar omdat ondersteuning van de 7th Inf. Bde. Bij Eede absolute prioriteit had, kwam daar niets van terecht. In de loop van de avond voerden de samengestelde Duitse bataljons bij zowel Hoofdplaat als bij Biervliet tegenaanvallen uit. Op dat moment werd de Canadese sterkte in het bruggenhoofd reeds geschat tussen de vijf en zes bataljons. Aanvankelijk kon enige terreinwinst worden geboekt, maar toen de Canadese bataljons hun Wasp-vlammenwerpers inzetten, stagneerden de aanvallen. Door het ontbreken van geëigende antitankwapens werd voorlopig van verdere pogingen afgezien. *Bevrijding Hoofdplaat*		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Het in reserve gehouden Canadese infanteriebataljon, de Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders (S.D. & G. Highrs.), zou volgens plan in de ochtend van 9 oktober over de Braakman worden gevaren. De soldaten stonden gereed in de Marshalling Area, een afwachtingsgebied in de noordwestelijke punt van Oost-Zeeuws-Vlaanderen. Tegen 9.00 uur ontplofte een Duitse granaat in hun midden en veroorzaakte al meteen een dodelijk slachtoffer. Verliezen werden eigenlijk pas verwacht bij het overvaren, omdat de Buffaloes bij daglicht een mogelijk gemakkelijk doelwit waren voor het vérdragend kustgeschut uit Vlissingen. Weliswaar lag een enorm rookscherm over de Westerschelde, maar het effect daarvan was op dat moment nog niet duidelijk. Eenmaal te water zagen de Canadese soldaten hoe een met een rookaggregaat uitgeruste motorboot door Duitse artillerie werd beschoten. Gezien de waterfonteinen leek het alsof het bootje door ontploffende granaten werd achtervolgd, maar telkens niet werd geraakt. Het opgebouwde rookscherm bleek zeer effectief; het onttrok het konvooi aan Duitse waarneming waardoor niet één vaartuig werd geraakt tijdens de overtocht. Tijdens de landing in de Thomaespolder, even ten oosten van Hoofdplaat, werd de S.D. & G. Highrs. Vrijwel onophoudelijk door allerlei soorten Duits geschut beschoten. Met het uur nam de intensiteit daarvan toe en in het open terrein diende iedereen als schietschijf. Allen probeerden daarom haastig dekking te zoeken of begonnen zich in te graven. Net toen een jeep uit een Buffalo werd gereden, veroorzaakte een voltreffer opnieuw doden. In de onduidelijke situatie waarin het bataljon vanaf dat moment verkeerde, verbeterden de Glengarries hun posities tot bekend werd dat zij zich voor te bereiden hadden Hoofdplaat in te nemen. Kort na de middag gaf Lieutenant-Colonel (Lt.-Col.) Roger Rowley zijn bataljon opdracht in de opmars te gaan. Twee van zijn compagnieën rukten aan weerszijden van de zeedijk op. De compagnie aan de zeezijde liep echter vast bij het bereiken van de plaats. Vanuit de in de zeedijk geplaatste zware bunkers en directe omgeving werden zij door 2 cm Flugabwehrkanonen (Flak) beschoten. Omdat de kleine projectielen explosief waren, was vanaf dat moment geen beweging meer mogelijk. Dat zou zo blijven, omdat de artilleriebeschietingen op de Duitse verdedigers in hun metersdikke betonnen bunkers geen uitwerking hadden. Op het einde van de middag rapporteerde de Canadese compagniescommandant intussen één dode en elf gewonden te hebben. Twee andere compagnieën naderden Hoofdplaat vanuit het oosten over de Langeweg. Ook hier liep de voorste compagnie vertragingen op doordat het kale terrein door meerdere zware wapens werd bestreken. Pas tegen 16.30 uur werd Hoofdplaat bereikt en werd er nabij het centrum geconsolideerd. Terwijl één compagnie contact zocht met de zuidelijk optredende North Nova Scotia Highlanders (Nth. N.S. Highrs.), werd ook hulp geboden aan de compagnieën die aan de zeekust waren vastgelopen. Een inderhaast aangevoerd Canadees anti-tankkanon werd echter vroegtijdig opgemerkt en beschoten, waardoor meerdere soldaten werden geraakt. Onder het oog van Canadese soldaten blies een Duitse vernielingsploeg in de loop van de avond een achtergelaten 8,8 cm Flakkanon en een geparkeerde munitiewagen nabij de kerk op. De explosies vernielden de nabije omgeving en veroorzaakten op meerdere plaatsen branden. Behoudens van Wasp-vlammenwerpers, mortieren en zware mitrailleurs bleven de Canadese troepen al die tijd van verdere steun verstoken. Dat bleef voorlopig zo omdat het laadvermogen van de Buffaloes en Terrapins het overvaren van zwaardere wapens niet toeliet. Anderzijds schoten de Engelse en Canadese artillerie die dag tezamen 5.000 granaten ter ondersteuning af. Door de Duitse artilleriebeschietingen vanaf 17.00 uur die op het verlies van Hoofdplaat volgden, raakte de plaats steeds meer beschadigd. De Canadese		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

soldaten werden gedwongen zich haastig in te graven omdat de zware granaten van het marinegeschut telkens een enorme ravage aanrichtten. Lt.-Col. Rowley meldde de opmerkelijk hoge verliezen en de geconcentreerde inzet van de Duitse artillerie aan zijn brigadecommandant. Verder liet hij weten voorlopig geen mogelijkheden te zien verandering in de situatie aan te brengen. Brigadier (Brig.) John Rockingham van de 9th Canadian Infantry Brigade (9th Cdn. Inf. Bde.) onderkende de beroerde situatie overal in het bruggenhoofd en rapporteerde de divisie per radio dat, tenzij versterkingen en tanks zouden worden gestuurd, hij het welslagen van de actie en het behoud van het bruggenhoofd twijfelachtig achtte. Het radiobericht bestemd voor de divisiecommandant, werd ook door de Duitse inlichtingensectie opgevangen, hetgeen tot gevolg had dat extra inspanningen werden opgedragen om de Canadese troepen terug te drijven. Door gebrek aan troepen was dat in feite niet mogelijk, zij het dat enkele tegenaanvallen werden uitgevoerd, maar die hadden op dat moment niet de kracht om de situatie te veranderen.

Al binnen enkele uren werden voor de verdediging van de regio Hoofdplaat twee in reserve gehouden marinecompagnieën aangevoerd, alsook de Sturmkompanie van het Grenadierregiment 1037 (Sturmkp./G.R.1037)56. Op die manier ontstond een eenheid ter sterkte van een bataljon dat artilleristische ondersteuning kreeg van de bij Schoondijke in opstelling staande Artilleriegruppe Kuhlmann, enige batterijen van de Verfügungsgruppe en marinegeschut. Nochtans vernielde een geallieerde granaat de meetapparatuur van de in een bunker opgestelde vuurleiding van de vijfde batterij van de Marineflakabteilung 810 (5./M.Fl.A.810) in de namiddag van 10 oktober waarbij vijf man gewond raakten. Desondanks kon spoedig meetapparatuur uit Westkapelle aangevoerd worden zodat de batterij binnen twee uur weer inzetbaar was. Ook het marinegeschut bij Nieuwe Sluis van de Marineartillerieabteilung 203, de 3./M.A.A.203, liet zich herhaaldelijk horen. Het was de bedoeling geweest de batterij naar Schoondijke te verplaatsen, maar dat was door omstandigheden nog niet mogelijk. Weliswaar waren de schietbuizen goed, maar door herhaalde storingen konden de kanonnen niet onder alle omstandigheden gebruikt worden. Twee van de vier Belgische 12 cm K.370 (b) kanonnen vielen op 13 oktober uit nadat tijdens het uitbrengen van snelvuur de

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	terugglooprem het begaf en door gebrek aan onderdelen niet meer inzetbaar te maken was. Daarentegen waren de Engelse 7,62 mm Mounting kanonnen van de 2./M.A.A.203 bij Breskens goed bruikbaar en beschikten bovendien over een grote munitievoorraad. De 4./M.A.A.203 bij Cadzand bestond vanaf 1 juni uit vier stukken kwalitatief goed 15 cm geschut van het type C/28. Twee daarvan waren geschikt ook landinwaarts te schieten en bleken daardoor van bijzondere waarde voor de ondersteuning, hoewel het beschikbare munitierantsoen de batterij telkens beperkingen oplegde. Mede als gevolg van het opgevangen Canadese radiobericht werd tegen negen uur die avond het front bij Hoofdplaat op hoger bevel versterkt met een infanteriecompagnie en een geniepeloton van de 70. Infanteriedivision (70.I.D.). Daarvoor leverde het Grenadierregiment 1019 op Walcheren haar achtste compagnie (8./G.R.I019) onder leiding van Hauptmann (Hptm.) Sommer, ter versterking van de Gruppe Aretz in Hoofdplaat. De versterkte compagnie werd bij duisternis met de "Koningin Emma" overgezet samen met een in Vlissingen verblijvende compagnie van het Grenadierersatzbataillon 698 (3./G.E.B.698) die een taak zou krijgen bij het afgrendelen van Biervliet. Ondanks het verrassingselement en de aanwezigheid van een complete infanteriebrigade was het totale bruggenhoofd tegen de avond niet veel breder dan 6 km en 3 km diep. Omdat echter steeds meer Duitse eenheden werden aangevoerd, namen de S.D. & G. Highrs. Vanwege de wankele situatie bijgevolg verdedigende posities in aan de westrand van Hoofdplaat. Door de verrassingsaanval waren die dag zowat 200 Duitse soldaten in krijgsgevangenschap gekomen. *Bevrijding Biervliet* Na de landingen liet Generalmajor (Gen.Maj.) Knut Eberding, behalve bij Hoofdplaat ook de frontsector bij Biervliet direct versterken. Het daar aanwezige Landesschützenbataillon 627 (Landessch.Btl. 627) bood weliswaar goede tegenstand vanaf de dijk tussen de Thomaes- en Beukelspolder, maar was voor het Canadese Highland Light Infantry of Canada (H.L.I. of C.), gezien de bewapening, geen partij. Ook hier werden ter afsluiting van de bepaalde terreindelen inderhaast kleinere eenheden aangevoerd. De bij Ijzendijke opgestelde tweede batterij van de Flakabteilung 649 (2./Flak-Abt.649) die voor luchtbescherming van de veldartillerie was bedoeld, liet Gen.Maj. Eberding in een infanterierol een tegenaanval uitvoeren. Die maatregelen leken hem nodig om gelegenheid te krijgen reservetroepen naar de Biervliet-sector te verplaatsen. Daarnaast werd een tweede ad hoc samengesteld bataljon, dat was voorbestemd om in actie te komen bij landingen vanuit zee, ingezet. Met het commando daarvan was de commandant van het tweede bataljon van het Grenadierregiment 1039 (II./G.R.I039) belast. Hauptmann (Hptm.) Koppenburg kon in dat geval over de twee in reserve liggende compagnieën van het G.R.I039 beschikken alsmede de Sturmkompanie (Sturmkp./G.R.I039). Onmiddellijk na de alarmering nam de Gruppe Koppenburg posities in tussen de Gruppe Aretz ten zuiden van Hoofdplaat en het Landessch.Btl.627 ten oosten van Biervliet. In de loop van de volgende nacht werd de Gruppe Koppenburg nog eens versterkt door de derde compagnie van het Grenadierersatzbataillon 698 (3./G.E.B.698). Deze compagnie, waarvan de meeste soldaten net 18 jaar waren, was na aankomst uit Frankrijk in Vlissingen gestrand en was met de veerboot "Koningin Emma" aangevoerd. De dag daarop werd de sector nog eens versterkt door twee infanteriecompagnieën van het I./G.R.I037, waarvan een compagnie een dag eerder in de sector Hoofdplaat ingezet was geweest. Major (Maj.) G.A.M. Edwards kreeg, na in de vroege ochtend van 9 oktober op ''Amber Beach" te zijn geland, te maken met het zwak bewapende Landessch.Bt1.627. Een dag eerder was hij met het tijdelijk commando van de H.L.I.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	of C. belast ter vervanging van de zieke Lieutenant-Colonel (Lt.-Col.) Nicol Kingsmill. In de Paulinapolder werd het bataljon door hevig Duits artillerievuur opgehouden waardoor de geplande doelen niet bereikt konden worden. Het was de bedoeling het bruggenhoofd in zuidwestelijke richting uit te breiden, maar dat bleek door de geboden tegenstand niet zonder meer mogelijk. Het uit oudere soldaten bestaande Duitse bataljon had het voordeel tegenstand te kunnen bieden vanuit haastig gegraven stellingen in de dijken, van waaruit elke "beweging in het voorterrein kon worden waargenomen. In de vlakke polders kreeg de H.L.I. of C. met een tot dan onbekend operatiegebied te maken en meldde tegen de avond inmiddels 25 man verloren te hebben. Bij een eerste poging het bruggenhoofd uit te breiden, gingen de Highlanders tegen 07.00 uur de volgende ochtend in de opmars, daarbij gesteund door hun Waspvlammenwerpers. De gepantserde carriers veroorzaakten telkens flinke deuken in de Duitse verdediging door hen uit hun opstellingen te branden. Tot 50 m kon het wapen haar verschroeiende werk doen, maar anderzijds veroorzaakten Duitse sluipschutters behoorlijke verliezen. De Duitse verbetenheid leidde die dag tot een opmerkelijk incident. Tijdens een aanval verdreef een Canadese compagnie de verdedigers uit hun opstelling, waar een wagen met gewonden was achtergelaten. Kort daarop werd die plaats onder vuur genomen door de Duitse artillerie hetgeen voor alle gewonden fatale gevolgen had. Met walging beschreef de diarist van het bataljon het voorval alsof de beschieting tot doel had de gewonden te doden. Anderzijds blijkt hoezeer partijen hypocriet kunnen zijn. Doordat niemand voor bewaking gemist kon worden, wisten de Canadese aanvallers die dagen vaak geen raad met krijgsgevangenen en dat was reden dat deze het er in een aantal gevallen niet levend vanaf brachten. Een Canadees officier, Jack Donoghue, toegevoegd bij No. 3 Public Relations Group van First Canadian Army, was ook getuige van een weinig verheffende gebeurtenis bij Biervliet. Terwijl hij in gesprek was met Maj. Strickland van de H.L.I. of C. zag hij hoe Duitse krijgsgevangenen werden afgevoerd. Een van hen trachtte nog uit de colonne te ontvluchten maar werd terstond doodgeschoten. Het voorval werd door een officier verschoond door te zeggen dat het de Duitse soldaten was voorgehouden dat zij tegenover een Canadese eenheid stonden die in hun optreden te vergelijken was met hun eigen SS-troepen. Het schrikbeeld over zijn toekomstig lot zou, volgens de officier, wellicht de reden van de vluchtpoging zijn geweest. De gevolgen van de slechte omstandigheden waarin de Canadese soldaten op dat moment verkeerden, de vrees voor het behoud van het bruggenhoofd, maar ook spanningen en verbittering kunnen van invloed zijn geweest. Een revanche na het verlies van kameraden lijkt waarschijnlijker. Vanaf 10 oktober bleek het ten oosten van Biervliet ingezette Landessch.Bt1.627 nog nauwelijks een rol van betekenis te spelen. Een inderhaast met vrachtauto's aangevoerde compagnie van het III./Fallschirmjäger-Ersatz- und Ausbildungsregiment 1 (III./Fallsch.Jäg.Ers.u.Ausb.Rgt.1) werd vervolgens catastrofaal door de Canadese artillerie beschoten, zodat opnieuw snelle maatregelen noodzakelijk werden. Om te voorkomen dat de verdediging bij Biervliet zou instorten, bleef niets anders over dan troepen van andere fronten weg te halen. De keuze viel op het ten oosten van St. Laureins ingezette G.R.1039, dat temidden van uitgestrekte inundaties nog nauwelijks gevechtscontact had gehad. Met achterlating van beveiligingstroepen die werden voorzien van veel munitie, verliet het regiment gedurende de nacht van 10 op 11 oktober haar opstellingen. De achtergelaten eenheden kregen opdracht de schijn te wekken achter het Leopoldkanaal nog steeds een sterke bezetting te handhaven. De leiding werd ter plaatse overgedragen aan de twee bataljonsadjudanten die elk met ± 50 man vanaf dat moment rechtstreeks onder bevel van de divisie werden gesteld.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Zoals eerder beschreven, werd de militaire situatie aan Canadese zijde zorgwekkend geacht. Ter versterking van het bruggenhoofd werd in de loop van de nacht van 9 op 10 oktober daarom het 7th Canadian Reconnaissance Regiment (7th Cdn. Recce. Regt.) overgevaren om met beperkte materiële middelen de posities van de H.L.I. of C. over te nemen. Vervolgens diende het verkenningsbataljon in zuidelijke richting af te buigen om parallel aan de Braakmanoever een opening in de Duitse verdediging bij de Isabellasluis te forceren. Daardoor zou de H.L.I. of C. de handen vrij krijgen om Biervliet in te nemen. Zware regenval teisterde de soldaten toen die plaats langs de twee parallel aan elkaar lopende dijken op 10 oktober vanuit het noorden werd benaderd. Ondanks geringe dekkingsmogelijkheden en de beroerde weersomstandigheden bereikten de eerste compagnieën Biervliet in de namiddag, maar daar bleek het zuiveren van de huizen een langdurige zaak. Desondanks kon het H.L.I. of C. nog voor het invallen van de duisternis posities innemen aan de rand van de plaats. Verdere gebiedsuitbreiding was niet mogelijk ondanks dat het No. 257 Squadron (No. 257 Sqn.) van No. 84 Group de oprukkende troepen een enkele maal vanuit de lucht steunde. Het slechte weer en krachtige Duitse tegenstand met lichtere wapens en Flugabwehrkanonen (Flak) van 2 cm, maakten verder elke vordering onmogelijk. Terwijl het bataljonscommando door Lt.-Col. Philip Strickland van de gewonde Maj. Edwards werd overgenomen, dwong zwaar Duits artillerievuur vervolgens ieder tot dekken. Het waren de inleidende beschietingen van een nachtelijk geplande tegenaanval door het uit de kanaalsector aangevoerde G.R.I039. Gedurende het nachtelijk duister wisten zij de Canadese posities in het zuidwesten van de plaats te doorbreken, waarbij het zelfs tot nabij gevechten kwam. De gehele nacht duurden de schermutselingen voort. Private Victor Billett sloop die nacht alleen door een boomgaard ten zuiden van Biervliet om te zien waar de Duitsers op dat moment waren. Bij een loopgraaf zocht hij dekking met zijn geweer in de aanslag. Van daaruit keek hij uit op een brandende korenmijt waar hij zijn tegenstanders vermoedde. Plotseling dook een Duitse soldaat op vanuit de loopgraaf en pakte het geweer van Billett bij de loop vast. Tijdens de worsteling ging een schot af en trof de Duitser dodelijk in het gezicht; een situatie die Billett zo aangreep dat hij als battle exhausted moest worden afgevoerd. Pas bij het aanbreken van de dag werden de Duitse eenheden, die intussen tot bij de kerk waren doorgedrongen, verdreven door Wasp-vlammenwerpers. In de namiddag beschoten ook jachtbommenwerpers de plaats. Doordat het Canadese bruggenhoofd op 11 oktober behoorlijk was uitgedijd, was tussen Driewegen en Biervliet een gat in de linies ontstaan. Krachtig Duits verzet tussen de North Nova Scotia Highlanders (Nth N.S. Highlrs.) en het H.L.I. of C. verhinderde aansluiting. Ook ten oosten van Biervliet was het niet mogelijk de frontlijn tussen de H.L.I. of C. en het 7th Cdn. Recce. Regt. Gesloten te houden 100. Na een onrustige nacht moest 12 oktober dan ook gebruikt worden om het onderlinge verband te herstellen. Allereerst werd besloten de verloren gegane posities ten westen van Biervliet te heroveren. De aanvallen op de Duitse posities in de dijken werden ondersteund door alle middelen waarover het bataljon op dat moment beschikte. Het dijkenstelsel maakte deel uit van de haastig gevormde Duitse weerstandslijn die liep vanaf Hoofdplaat over Driewegen en Biervliet tot aan de Braakmankust. Met het commando van die sector was Oberstleutnant (Obstlt.) Wilhelm Boffer intussen belast, commandant van het G.R.1039. Zijn tweede bataljon, het II./G.R.1039 van Hptm. Koppenburg, liet hij aansluiten op de voormalige Gruppe Aretz bij Hoofdplaat. Het I./G.R.1039 van Major (Maj.) Peter Kaufmann sloot daar op aan tot voorbij Biervliet. Met het Landessch.Bt1.627 ingedeeld, sloten de resten van dat bataljon het bruggenhoofd af tot de Braakman. Het III./Fallsch.Jäg.Ers.u.Ausb.Rgt.1 van Maj. Bieber dat eveneens bij het regiment was		

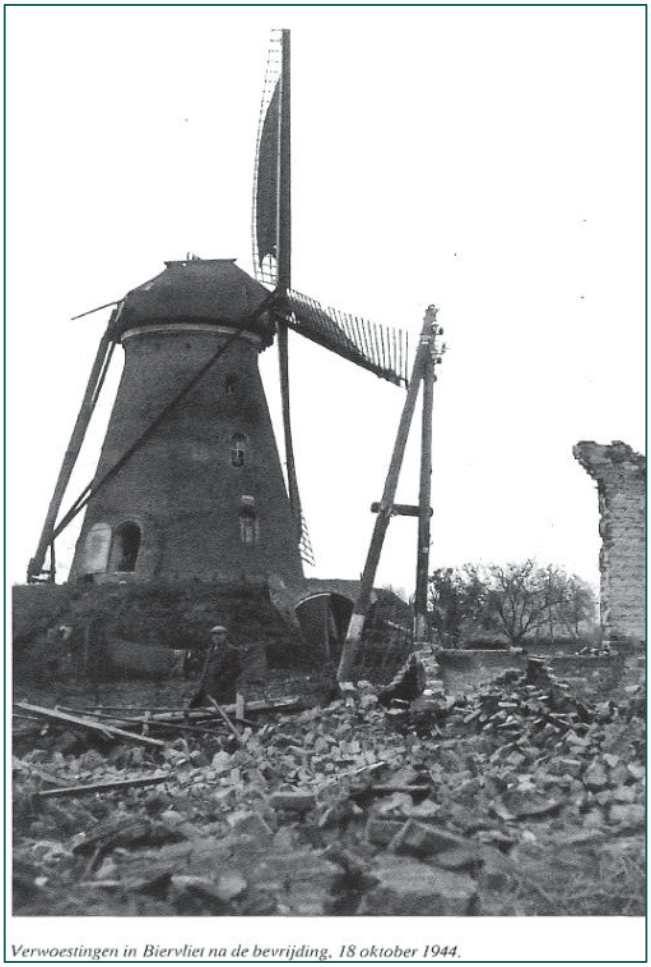
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	ingedeeld, had haar oorspronkelijke posities bij de Isabellasluis nog steeds in vaste hand. De als zodanig aangeduide Kampfgruppe Boffer kreeg in die sector artilleriesteun van de Artilleriegruppe von Roeder. Aan drie zijden door Duitse troepen omringd, begon 13 oktober somber voor het H.L.I. of C., dat intussen al voor de vijfde dag onafgebroken in gevechtscontact was geweest. De moeilijkheden begonnen tegen 9.15 uur toen een van de compagnieën meldde dat opnieuw Duitse infiltraties hadden plaats gevonden. Gezien die situatie gaf No. 84 Group, gegeven het fraaie vliegweer, die dag maximale ondersteuning. In totaal werden meer dan 500 vluchten op West-Zeeuws-Vlaanderen uitgevoerd, hoofdzakelijk gericht tegen Duitse artillerieopstellingen nabij Schoondijke en versterkingen aan het front. Als gevolg daarvan werd gemeld dat de Duitse beschietingen tot 75% zouden zijn gereduceerd. In de voormiddag doorschreed het North Shore Regiment (N. Shore Regt.) het H.L.I. of C., dat twee dagen eerder aan land was gekomen. Nadat zij -eerst diepte in de verdediging van het bruggenhoofd hadden gebracht, werd hen opgedragen vanuit Biervliet een aanval uit te voeren in zuidoostelijke richting. Gehoopt werd dat zodoende contact kon worden gemaakt met het langzaam aan de Braakmankust oprukkende 7th Cdn. Recce Regt. Op die manier zou het bestaande gat in de verdediging ten oosten van Biervliet worden opgevuld. Biervliet was door de vele beschietingen en luchtaanvallen ondertussen veranderd in een ware puinhoop. De Kaai was uitgebrand en alom getuigden granaatkraters en raketinslagen van de oorzaak. Talrijke hulzen overal in het dorp waren tekenen van eerdere huis-aan-huisgevechten. Een enkele gedode Duitse soldaat werd met een touw naar een pas gegraven put getrokken en daarin gegooid. Ondanks goede bescherming in de kelders waren onder de bevolking veel slachtoffers gevallen. Ook het vee was er slecht aan toe. De meeste dieren waren door beschietingen en vallend puin in de stallen gewond of gedood. De koeien die het hadden overleefd, brulden vanwege hun barstensvolle uiers jammerlijk van de pijn omdat zij al dagen niet meer waren gemolken. Ook in de weiden waren talrijke dieren door rondvliegende granaatscherven getroffen. Sommigen liepen zwaargewond in de wei. Andere lagen kreunend in het water. Er was niemand die daar iets aan kon veranderen. De gehele dag werd het veroverde Biervliet het doelwit van talrijke Duitse beschietingen teneinde de Canadese troepenbewegingen te beperken of hen te verdrijven. De beschietingen hadden lang niet de intensiteit als de geallieerde barrages drie dagen eerder. Toch leden de Canadese troepen enkele verliezen. In de namiddag ontvluchtte een deel van de bevolking om die reden de plaats. Ook de Duitse frontsoldaten onderkenden intussen de beroerde situatie waarin zij op dat moment verkeerden. Ondanks hun algemeen geloof in de eindoverwinning, waren plaatselijke en persoonlijke omstandigheden steeds vaker aanleiding zich over te geven. De samengestelde eenheden, waarin nog slechts weinigen elkaar kenden alsook de verklaarbare angsten aan het front, hadden een negatieve invloed op het moreel. In een aantal gevallen leidde dat ondanks de eerder beschreven harde maatregelen steeds vaker tot deserties. Ten zuiden van Biervliet, waarschijnlijk op het moment dat het N. Shore Regt. Een uitval deed, werd een massadesertie gemeld. Door met een witte doek te zwaaien, liepen daar ongeveer 15 man over onder leiding van hun pelotonscommandant. De compagniescommandant die dat zag, liet onmiddellijk het vuur op de deserteurs openen totdat Canadees artillerievuur de schutters dwong dekking te zoeken. Desondanks werd aangenomen dat meerdere Duitse soldaten door eigen kogels waren geraakt. Niettegenstaande de beroerde situatie waarin men verkeerde, werd twee dagen later een Untersuchungsakte door de compagniescommandant opgemaakt waarin de overlopers werden beschuldigd van Feigheit vor dem Feinde en Fahnenflucht. Eerder waren voor dezelfde beschuldigingen doodvonnissen uitgesproken en ten		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	uitvoer gebracht. Al met al was de sterkte van de betreffende compagnie nog slechts 21 man en was aanvulling dringend noodzakelijk. Ook daarna bleven maatregelen tegen deserties niet uit. Nog op 22 oktober werden twee soldaten van het G.R.1039 om die reden standrechtelijk doodgeschoten en in de duinen bij de Zwarte Polder begraven. Ook de Canadese ondervragers maakten in die fase melding van een ondoorzichtige situatie bij het identificeren van de Duitse slagorde. Tegen de middag van 13 oktober werd het H.L.I. of C. door de intussen eveneens overgezette Queen's Own Rifles of Canada (Q.O.R. of C.) afgelost. De Highlanders verlieten Biervliet en kregen een onderkomen in het totaal vernielde Driewegen om daar hun wapens te reinigen en de uitrusting te verzorgen in afwachting van komende opdrachten. Voor zijn verdiensten bij het veroveren en behouden van Biervliet en de wijze waarop hij ook op 14 oktober leiding gaf aan het bataljon, ontving Lt.-Col. Strickland later de Distinguished Service Order (D.S.O.), een hoge militaire onderscheiding voor betoonde moed. De rustpauze duurde niet lang, want tegen de avond kreeg de bataljonscommandant een nieuwe opdracht die inhield zich voor te bereiden om vanuit Driewegen in westelijke richting aan te vallen. Deze begon tegen de middag van de volgende dag. Door zware beschietingen en Duitse tegenaanvallen ter hoogte van de Polderstraat en de Laurinastraat stagneerden de aanvallen echter ondanks de gegeven luchtsteun. Een van de squadrons, No. 266 Sqn., nam daarbij Duitse opstellingen onder vuur, maar de vliegers merkten tot hun verbazing dat de lichtspoorkogels op een korenschoof afketsten. Verkenningen daarna wezen uit dat de schoven als camouflage voor pantservoertuigen waren gebruikt, die eenmaal ontdekt, werden vernietigd. De drie grootschalige Duitse tegenaanvallen, na de landingen op 9 oktober, op 10 oktober bij Hoofdplaat en tenslotte die op Biervliet op 11 oktober, waren bepalend voor het verdere verloop van de strijd. De geleden verliezen aan Duitse zijde waren hoog en niet vervangbaar. Alleen al op 15 oktober bleken 530 man in krijgsgevangenschap te zijn gemaakt, waaronder 5 officieren: een opmerkelijk hoog aantal waarvan de meesten uit de Biervliet-sector kwamen. Daarom leek een herziening van de verdedigingstactiek noodzakelijk. Bovendien werd duidelijk dat de resten van de infanteriecompagnieën, steeds aangevuld met niet-infanteristen tot SO-man eenheden, nog nauwelijks enige slagkracht hadden. Vooral door het gebrek aan opleiding en tekorten aan mitrailleurs bleken deze eenheden niet in staat de prestaties van de oorspronkelijke infanteriecompagnieën te evenaren. Verklaringen van krijgsgevangenen bevestigden bovendien de gedachte dat het moreel van de Duitse soldaten was gebroken. *Bevrijding Driewegen* Na in de nacht van 8 op 9 oktober in de Thomaespolder aan land te zijn gekomen, trachtte ook de North Nova Scotia Highlanders (Nth. N.S. Highrs.) het oostelijk bruggenhoofd uit te breiden. Zij waren bedoeld in de richting van Driewegen in de opmars te gaan, maar ook hier werd de Duitse tegenstand in de polders met het uur groter. Herhaalde Duitse tegenaanvallen in die sector voorkwamen verder dat het aanvankelijke succes van de nachtelijke landingen uitgebuit kon worden. Door moedig optreden werd Corporal Lawrence Russell het Distinguished Conduct Medal (D.e.M.) toegekend, een hoge onderscheiding voor betoonde dapperheid. Toen zijn pelotonscommandant sneuvelde en de pelotonssergeant gewond raakte, nam hij de leiding over en gaf op een voorbeeldige en bewonderenswaardige manier leiding aan het peloton toen het werd aangevallen. Door de posities tot de volgende dag te behouden, kon het bataljon deze vervolgens als basis gebruiken om zich van daaruit verder ontplooien. Het tot acht man gereduceerde peloton vormde die dag de voorste posities van het bruggenhoofd dat toen nauwelijks meer dan 2 km diep was. Vooral door de steeds intensievere Duitse artilleriebeschietingen werden veel		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	verliezen geleden waarbij ook een aantal voertuigen verloren ging. De bataljonshulppost moest als direct gevolg daarvan zelfs evacueren, maar werd ook op de nieuwe locatie niet gespaard. De boerderij waarin een nieuw onderkomen was gevonden, werd meerdere malen getroffen hetgeen opnieuw reden was de gewonden te verplaatsen. Op dat moment zaten 22 mensen op een boerderij in de Pieterspolder weggedoken, niet ver van Driewegen. In de kelder ondergingen zij de voortdurende artilleriebeschietingen. Nadat Driewegen stormrijp was geschoten, begon de aanval op 11 oktober met steun van Wasp-vlammenwerpers. De plaats viel gedeeltelijk in Canadese handen, maar kon vanwege een op gang gekomen tegenaanval niet behouden worden. De verliezen van de compagnieën waren hoog; een van de compagnieën bestond toen nog slechts uit 35 man. De volgende dag werd de plaats opnieuw, nu vanuit Hoofdplaat aangevallen. Daarvoor moesten de compagnieën in een laatste fase een afstand van ruim 300 m vlak polderterrein overbruggen. Met hulp van de artillerie werd daarom een rookgordijn opgebouwd terwijl de Duitse stellingen voortdurend onder vuur werden gehouden. Opnieuw werd Driewegen aangevallen en door de Wasp- vlammenwerpers gesteund, juist op het moment dat de artillerie haar vuur naar achteren verlegde. Op dat moment waren de aanvallers op hun doel, maar de Duitse verdedigers van Hauptmann (Hptm.) Koppenburg gaven niet op en bleven, ondersteund door talrijke infanterie- en antitankwapens, hun posities verdedigen. Ondanks dat geen luchtsteun was aangevraagd werden de Nth. N.S. Highrs. Door aanvallende Typhoon-jachtbommenwerpers bijgestaan. Door die luchtsteun, de inzet van de vlammenwerpers, nabijgevechten en veel handgranaten werd de strijd uiteindelijk in het voordeel van de Canadezen beslecht. Chris Frederickson, een voormalig Canadees soldaat, wist zich deze omstandigheden nog goed te herinneren. Als radiotelefonist was hij telkens goed op de hoogte van de militaire situatie. Van de Duitse beschietingen met zwaar zeegeschut had hij toen een barstende hoofdpijn gekregen en voelde zich door de voortdurende natte voeten toen bijzonder miserabel. Tijdens een interview vatte hij de ondergane ellende in zowat elke zin samen door te zeggen: “Oh Jesus, there was only rain and mud”. Wat hem ook was bij was gebleven, waren de hoge verliezen die dagen. Van de 130 man, waaruit de compagnie had bestaan, waren 42 man overgebleven. Door de aanhoudende artilleriebeschietingen en raketaanvallen van de Typhoons gaven vele Duitse soldaten zich, totaal in de war, over. Talrijke branden markeerden intussen de plaats van de strijd. Al dagen had de artillerie Driewegen onder vuur gehouden en in een grote puinhoop veranderd. Het Canadese bataljon dat al vanaf de landingen in Normandië onafgebroken was ingezet, was zonder twijfel aan al die vernielingen gewoon geraakt. Het aanzicht van de resten van Driewegen maakte evenwel grote indruk. Het war diary getuigde daar op 13 oktober van op het moment dat de bataljonscommandant, Lieutenant-Colonel (Lt.-Col.) Donaid Forbes, zich met zijn staf in het dorp vestigde. Op 14 oktober werd het bataljon door de Highland Light Infantry of Canada (H.L.I. of. C.) afgelost, waarna de soldaten voor enige rust en het verzorgen van wapens en uitrusting voor een korte tijd een onderkomen vond in enige boerderijen ten oosten van Hoofdplaat. Op 12 oktober waren de laatste eenheden van de 8th Canadian Infantry Brigade (8th Cdn. Inf. Bde.) over de Braakman gezet. Vanuit Hoek vertrok tegen 17.00 uur de laatste colonne Buffaloes van het 77th Assault Squadron Royal Engineers (77th Aslt. Sqn. R.E.) met de Queen ‘s Own Rifles of Canada (Q.O.R. of C.) aan boord. De volgende dag beëindigde het 5th Assault Regiment Royal Engineers (5th Aslt. Regt. R.E.) al het veerverkeer. Alleen de Terrapins bleven achter voor bevoorradingsdoeleinden. Deze waren samengebracht in het 82nd Aslt. Sqn. R.E. totdat een landverbinding via de Isabellasluis een feit zou zijn. Naar schatting waren		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	intussen 880 overtochten gemaakt waarbij zo'n 680 voertuigen en kanonnen waren getransporteerd. Op de terugweg waren tot dat moment 231 Canadese, 32 Engelse en 61 Duitse soldaten en 12 burgers gewond teruggevaren. Gedurende al die honderden overtochten waren slechts drie Buffaloes verloren gegaan, maar door het intensief gebruik van de vaartuigen en aantasting door zeewater waren alle nodig aan onderhoud toe. Als gevolg daarvan werd besloten de 100-uurs onderhoudsbeurten vervroegd uit te voeren. Op 16 oktober konden ook de Terrapins terug naar hun eenheden nadat de weg van Philippine naar Ijzendijke voor alle verkeer open was gesteld. Het succes van de voorbije operatie werd aan Engelse zijde toegeschreven aan een aantal factoren. Als eerste en belangrijkste oorzaak werd de goede samenwerking tussen staven en troepen, alsook 'de inzet van de goed geoefende Canadese troepen gememoreerd. Daarnaast werd de hoge kwaliteit van het ingezette materieel essentieel geacht, alsmede de inzet van het bedienend personeel. Tenslotte werd aangegeven dat de Duitse pogingen om de landingen te verhinderen onvoldoende sterk waren gebleken en in een later stadium ook niet adequaat om het veerverkeer nog in gevaar te brengen.		
	De Canadezen landden om vijf over twee 's ochtends tegelijkertijd op twee plaatsen. Bij de Paulinahaven, op wat 'Amber Beach' werd genoemd, kwam het bataljon van de *Highland Light Infantry of Canada* aan land en enkele kilometers ten oosten van Hoofdplaat, op 'Green Beach', het bataljon van de *North Nova Scotia Highlanders*. Een aanval hadden de Duitsers hier [bij 'Green Beach'] niet verwacht. De Duitse legerleiding was de eerste uren niet in staat een goede indruk krijgen van de gebeurtenissen die zich bij Hoofdplaat en Biervliet afspeelden. Twee uur later was als gevolg van het heiige weer nog steeds niets van de gevechten waar te nemen. Toch waren twee van de onder zijn bevel staande Vlissingse Flak-batterijen en een kustbatterij tamelijk snel begonnen de stranden waar de Canadezen waren geland te beschieten. Hoewel de Canadezen zich door middel van rookgordijnen trachtten te beschermen, kregen de manschappen van de *Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders*, die omstreeks half tien op 'Green Beach' voet aan wal zetten, nogal wat van Walcheren afgeschoten granaten te verwerken. De volgende dagen zou dat alleen maar erger worden, al konden de Duitsers niet beletten dat hun tegenstanders voldoende materieel en reserves aanvoerden en de eerste dag een terrein van drie kilometer diep en zes kilometer breed veroverden. Niet alleen de zware kanonnen van het Vlissingse luchtdoelgeschut en van de kustbatterijen bij Vlissingen en Breskens zetten de Duitsers tegen de onverwachte Canadese aanval in, zij dirigeerden bovendien al snel extra troepen naar het strijdtoneel. In korte tijd konden bij Sluis in reserve liggende parachutisten naar het front worden gestuurd. Daarnaast werden nog diezelfde avond met de PSD-boot Koningin Emma twee compagnieën van de 70e infanteriedivisie, bestaande uit driehonderd met lichte bewapening uitgeruste manschappen, van Walcheren naar Breskens overgevaren. In totaal werd volgens Duitse opgaven drie-en-een-half bataljon tegen de Canadese aanvallers in de strijd geworpen. Hiertegen hadden de geallieerde soldaten het niet gemakkelijk. In de middag van 10 oktober werd door de Duitsers een bericht opgevangen waaruit bleek dat de Canadezen hun positie als gevolg van de Duitse tegenaanvallen en de geregelde artilleriebeschietingen zelfs als uiterst hachelijk ervoeren. Het Vijftiende Leger gaf daarom de 64e infanteriedivisie bevel met alle middelen de tegenaanval voort te zetten en de 70e infanteriedivisie om zolang er voldoende munitie was artilleristische bijstand te verlenen. Uit het opgevangen radiobericht bleek dat de Canadezen om versterking hadden gevraagd en om meer ondersteunende luchtacties. Vanaf die datum zouden Duitse kustbatterijen weer het doelwit zijn van vliegtuigen van de RAF, hetgeen onder meer te danken was aan een aanmerkelijke weersverbetering. Maar hoewel de schade aanzienlijk was en onder meer veel munitie verloren ging, werd de kanonnen niet het zwijgen opgelegd.	HAM	403-409

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.

Verwoestingen in Biervliet na de bevrijding, 18 oktober 1944.

Ondanks het felle verzet en de tegenstoten van de Duitsers, waarbij de gevechten soms op de bajonet werden beslecht, moesten de verdedigers steeds meer terrein prijsgeven. Op 10 oktober meldde de 64e divisie dat Hoofdplaat 'vom Gegner nach erbitterten Kämpfen'* was veroverd en er door de Duitse soldaten op vijfhonderd meter ten westen van dit dorp een nieuwe verdedigingslinie was aangelegd. Een dag later was ook Biervliet in Canadese handen. De bevolking van Biervliet had het dorp eerder al massaal verlaten toen het op 6 oktober niet alleen aan granaatbeschietingen maar ook aan een luchtaanval was komen bloot te staan. Daarbij waren verscheidene doden gevallen. Men had daarna veelal in de onmiddellijke omgeving een onderkomen gezocht. De landing op 9 oktober was met een extra zware beschieting gepaard gegaan. 'Het is niet houdbaar meer. De granaten vallen reeds bij onze woning' meldde de dochter van de smid van het tussen Biervliet en Hoofdplaat gelegen gehucht Driewegen in haar dagboek. In Driewegen was zeventig procent van de huizen beschadigd toen de Canadezen op 14 oktober het dorp bevrijdden, en van de circa tweehonderd inwoners waren er 27 om het leven gekomen.

Het was de Canadese legerleiding al snel duidelijk dat vanuit het bruggenhoofd langs de Scheldeoever meer vooruitgang viel te boeken dan vanuit het bruggenhoofd over het Leopoldkanaal. Daarom werd besloten de achtste infanteriebrigade, samengesteld uit het *North Shore (New Brunswick) Regiment*, de *Queen 's Own Rifles* en het Franstalige Régiment de la Chaudière, niet op een

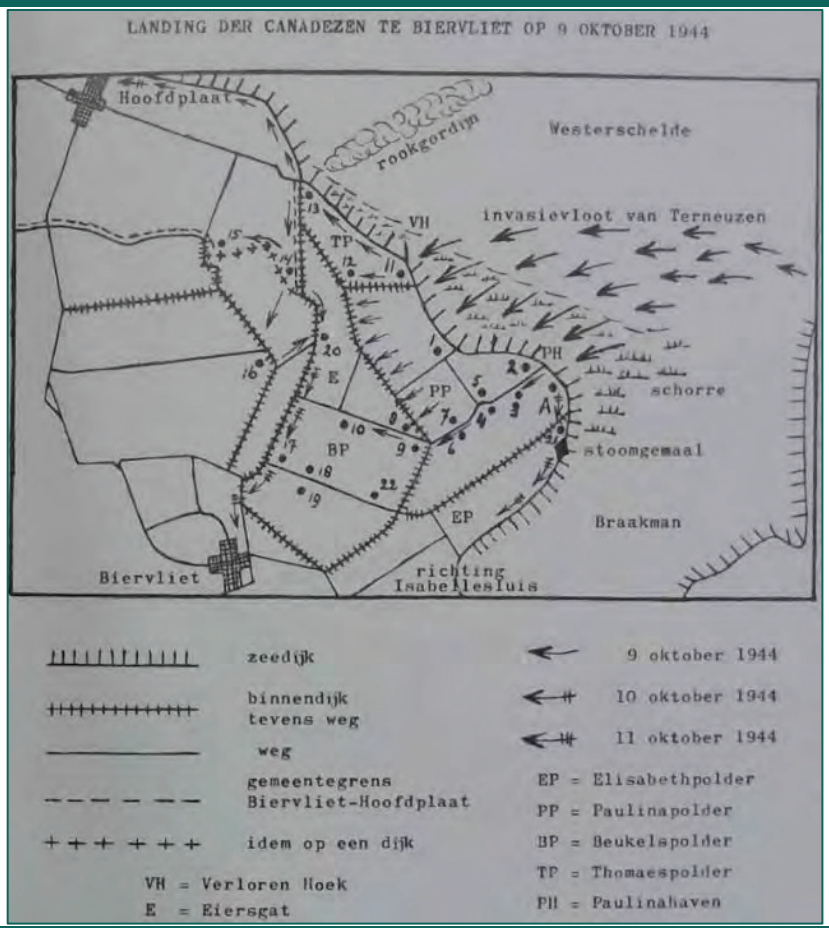
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	doorbraak bij Eede te laten wachten, zoals oorspronkelijk de bedoeling was, maar ook tussen Hoofdplaat en de Braakman aan wal te zetten. Al in de ochtend van 11 oktober landde het eerste bataljon in West-Zeeuws-Vlaanderen en aan het eind van de volgende dag was de hele brigade overgebracht; de druk op de Duitse stellingen nam navenant toe. De brigade kreeg als eerste taak de Duitse verdediging bij de Isabellasluis vanuit het noorden aan te vallen, zodat de Duitsers hier van twee kanten zouden worden bedreigd. Dit leidde tot gevechten waarbij aan Duitse zijde zodanig zware verliezen werden geleden, dat de gevechtskracht tot een derde werd teruggebracht. In de vroege ochtend van 14 oktober trokken de Duitsers zich daarom van de Isabellasluis en bij het Belgische Watervliet terug en konden de achtste brigade en het *Algonquin Regiment* met elkaar contact maken. Er kwam hiermee bovendien met de weg van Philippine naar Ijzendijke een route over land naar West-Zeeuws-Vlaanderen beschikbaar, waardoor onder meer de bevoorrading een stuk gemakkelijker werd en tanks en andere zware voertuigen ter versterking van de al aanwezige troepen konden worden aangevoerd. De Canadezen zetten dan ook hun aanval in versterkte mate voort, zo meldde de Wehrmacht op 15 oktober. ‚Es gelang ihm gegen den zäh kämpfenden, unter dem pausenlosen Jabo-Einsatz besonders leidenden Verteidiger mehrere tiefe Einbrüche zu erzielen, die noch nicht abgeriegelt werden konnten. Die Lage ist hier infolge der Unmöglichkeit, schnell und ausreichend Verstärkungen heranzubringen, besonders stark gespannt.' Hoewel die dag vier tanks, zes patrouillewagens en vier vlammenwerpers – een wapen waar de Canadezen bij hun opmars veelvuldig gebruik van maakten – buiten gevecht werden gesteld, waren de Canadezen inmiddels op anderhalve kilometer van Ijzendijke gekomen, al zou het hun nog twee dagen kosten voordat ze het dorp konden binnenrijden. Overal moesten de Duitse troepen achteruit. Die dag rukten manschappen van het bataljon *Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders* langs de oever van de Westerschelde naar Nummer Een op. Een dag later, op 16 oktober, werd vanuit het bruggenhoofd aan het Leopoldkanaal bovendien eindelijk Eede bevrijd, dat inmiddels door de Duitsers verlaten was. Een doorbraak leek tot stand te zijn gebracht.		
	De actie van de *9th Brigade* had de Duitse divisiecommandant aanvankelijk volledig verrast. De oever van de Westerschelde werd niet verdedigd en in verband met de zware strijd aan het Leopoldkanaal waren er nauwelijks Duitse reserve-eenheden voorhanden om de aan land gekomen troepen onmiddellijk te stuiten. Kort na 2.00 uur in de ochtend reden de eerste Buffaloes op twee plaatsen aan land. Het duurde echter tot 11.00 uur voordat, onder constante Duitse artilleriebeschietingen, de traag uitgevoerde consolidatie van het bruggenhoofd werd afgerond. Pas daarna kon de Canadese opmars op gang komen. Het verrassingseffect van de eerste uren was toen al verloren gegaan. Het aarzelende Canadese optreden bood Eberding de gelegenheid drie bataljons infanterie van het Leopoldkanaal naar het nieuwe bruggenhoofd aan de Westerschelde over te brengen. Daarnaast werd diezelfde dag vanaf Walcheren ook een half bataljon infanterie van de *70. Infanteriedivision* aangevoerd. Met deze troepen kon een redelijk gesloten front worden gevormd. Pogingen om door tegenaanvallen het Canadese bruggenhoofd op te ruimen, bleven daarentegen zonder succes. De Duitsers moesten langzaam maar zeker terrein prijsgeven. Hoofdplaat werd op 10 oktober bevrijd. Biervliet kwam een dag later, na felle strijd, grotendeels in Canadese handen. Op 14 oktober volgde het zwaar beschadigde Driewegen, waar 27 van de circa 200 inwoners door beschietingen en bombardementen om het leven waren gekomen.	KLE	176
	Op zondag 9 oktober, 's nachts om 2.00 u., vond de actie vanuit Terneuzen plaats. M.b.v. een groot aantal amfibievoertuigen (100 Buffalo's en 42 Terrapins) werden twee landingen uitgevoerd op het oostelijk deel van de Festung Schelde-Süd. De 2 invasiestranden kregen de codenamen Amber Beach (dat direct westelijk aan de monding van de Braakman lag) en Green Beach (3 km ten oosten van Hoofdplaat).	SAK1	232-233

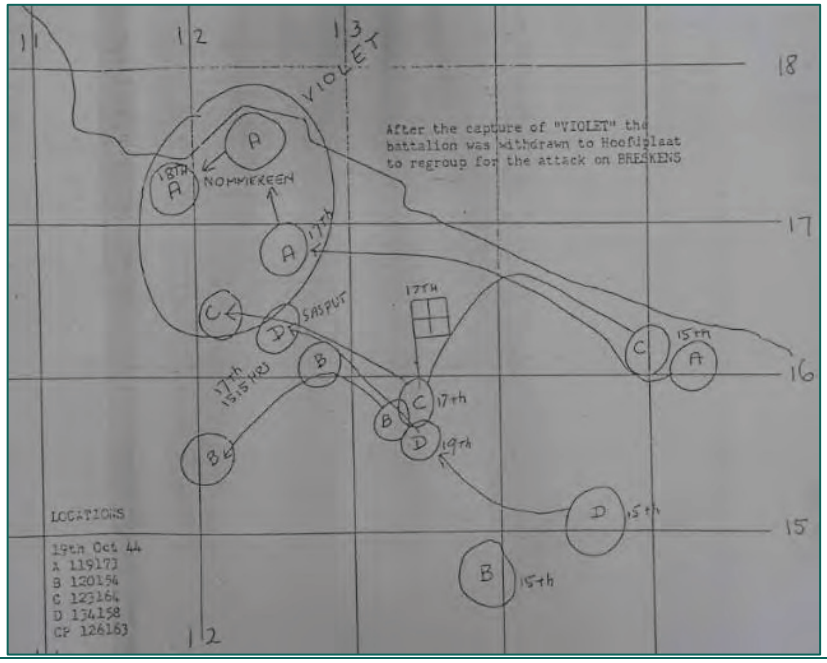
Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	De 2 landingsstranden lagen ca. 4 km uit elkaar. De eerste aanvalsgolven op de stranden ondervonden nauwelijks tegenstand. Alleen op Amber Beach viel een enkel schot. Zoals reeds vermeld had Gen. Eberding een tekort aan troepen, waardoor hij alleen het Leopoldkanaal in uiterste staat van verdediging had kunnen brengen. De kustbatterijen van de marine stonden langs de kust van het westelijk deel van de vesting. Als enige bezetting lag in de omgeving van de Braakman 300 man van het 627. Landesschützen-Bataillon. Door de geringe bezetting van dit deel van de vesting kon de landingsactie slagen. Hoewel de eerste landingstroepen nog in een betrekkelijke rust konden oversteken, veranderde dit in de loop van de dag. Om 5.55 u. begon de M.Fl.B. Süd op last van de commandant van M.A.A. 203 K.Kapt. Hopman met het beschieten van het bruggenhoofd, waarop zij alleen al op 9 oktober 2.200 granaten verschoot. Om 8.00 u. was ook de Seeko in Vlissingen op de hoogte gebracht van de geallieerde amfibie-actie. Pas om 10.22 u. werd vanaf Walcheren geschoten door M.Fl.B. Ost en M.K.B. Kernwerk Vlissingen. M.Fl.B. Ost vuurde op 9 oktober 800 10,5 cm granaten af op het bruggenhoofd aan de Braakman. Enkele malen vingen de Duitsers Britse radioberichten op waarin gevraagd werd om het vijandelijke artillerievuur zo mogelijk een zwijgen op te leggen. Hieruit trokken de Duitsers de conclusie dat het artillerievuur effectief was. Ook de 64. I.D. en de 70. I.D. zetten hun artillerie in tegen het Canadese bruggenhoofd. De 70. I.D. nam vanaf Zuid-Beveland de uitvalshaven Terneuzen onder vuur. Ter bescherming van de aan- en afvoer werd het gebied voor de duur van het transport over het water (6 dagen) in een rookgordijn gehuld. Hoewel de geallieerden vermeldden geen verliezen aan amfibievoertuigen te hebben geleden bij de aanval over de Braakman, meldden de Duitsers 15 (al of niet amfibische) voertuigen buiten gevecht gesteld te hebben. De Duitse defensie had tot taak de Canadezen in het water terug te drijven en indien dit niet mocht lukken. In ieder geval uitbreiding van het bruggenhoofd te voorkomen. De Duitsers onderschepten een bericht waarin melding gemaakt werd van een ernstige verzwakking van de Canadezen in het bruggenhoofd door de Duitse tegenaanvallen en artilleriebombardementen, zodat een uiteindelijk succes twijfelachtig werd geacht. Gen. Von Zangen gaf dan ook de 64. En 70. I.D. orders de tegenaanvallen met alle mogelijke middelen voort te zetten. Tevens gaf hij de 70. I.D. bevel twee compagnieën vanuit Vlissingen over te zetten naar de Festung Schelde-Süd. Op 9 oktober vond hierover een bespreking plaats in het hoofdkwartier (bunkertype F1.241) van de Seeko. met Ob. Reinhardt (comm. G.R. 1019) en Maj. Von Kleist (Ia 70. I.O.). Hun voorstel was de 2 compagnieên, in totaal 300 man, vanuit Vlissingen naar Hoofdplaat over te zetten. De Seeko. Echter, bracht hiertegen in dat het bij de toenmalige vaarwateromstandigheden in duisternis en met vijandelijke beschietingen wel mogelijk maar zeer riskant was. Alternatief was de troepen naar Breskens over te varen omdat ook het aan land zetten van troepen aan de open kust te riskant zou zijn. Daarvoor waren echter wel voertuigen nodig om de troepen naar het front te brengen. De 64. I.D. kon hiervoor maar 1 vrachtwagen beschikbaar stellen omdat alle verdere voertuigen voor eigen troepenverplaatsingen benodigd waren. Nu was men genoodzaakt van de 70. I.D. zelf voertuigen mee te nemen. De overtocht werd gemaakt met de veerboot Koningin Emma, die hiervoor op 9 oktober om 20.40 u. uit de haven van Vlissingen vertrok. Nadat de troepen in Breskens waren ontscheept, werden ze direct overgebracht naar het front bij Hoofdplaat. Op 11 oktober startte Gen. Eberding hier een tegenaanval. Hij verzocht de marinebatterijen deel te nemen aan de voorbereidende artilleriebombardementen. De marine verleende deze steun, en zond daarvoor vanaf Walcheren de daarvoor op Zuid-Beveland ingezette Lt. Stürken naar de Festung Schelde-Süd als artilleriewaarnemer. De tegenaanval kon echter weinig uitrichten tegen het reeds te sterk uitgebouwde bruggenhoofd. Bij het		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Duitse oppercommando, het O.K.W., had men echter nog het idee parachutisten binnen de vesting te droppen als versterking. Het kon echter vanwege praktische onuitvoerbaarheid geen doorgang vinden. Op 10 oktober had de Duitse marine een aanval uitgevoerd tegen de invasiestranden bij Hoofdplaat. Vanuit Vlissingen vertrokken 4 Artilleriefähre, uitgerust met lichte en middelzware Flak, voor het onder vuur nemen van de stranden. Doordat de aanval al van een afstand van 6 km uit de kust werd ingezet, kon geen exacte melding van resultaten doorgegeven worden. Een tweede geplande actie kon door navigatieproblemen geen doorgang vinden. Een dag na de landing, op 10 oktober, namen de Canadezen Hoofdplaat in. Het zwaartepunt van de Canadese aanvallen uit het bruggenhoofd lag in zuidelijke richting. Op 11 oktober viel ook het 4,8 km landinwaarts gelegen Biervliet in Canadese handen. Ondanks de voortdurende Canadese druk vanaf 20 september bij de Isabellasluis, in het zuidoostelijk gedeelte van de vesting, gelukte het hen hier niet om door te stoten. Nadat ook de schijnaanvallen op 5 en 6 oktober waren mislukt, ter afleiding van de oversteek over het Leopoldkanaal bij Strobrugge, faalden ook de latere doorbraakpogingen. Toen echter op 14 oktober Watervliet vanuit Biervliet werd aangevallen, ontruimden de Duitsers hun stellingen aldaar om insluiting te voorkomen. Hierdoor ontstond een verbinding over land en werd het bruggenhoofd bij Biervliet ontsloten. Hiermee kwam een einde aan het amfibische gedeelte van de operatie. De oversteek over de Braakman. Die aanvankelijk als secundaire actie was gepland, bleek uiteindelijk de meest succesvolle operatie te zijn in de Festung Schelde-Süd.		
	We horen steeds maar vreemd geronk, maar begrijpen niet wat het is', noteert Corrie van Scha ik in Driewegen op 9 oktober in haar dagboek. 'Later blijkt dat het landingsvaartuigen zijn met Canadese troepen. Ze zijn vier kilometer van ons vandaan geland.' 'Het was dik van de mist die ochtend, en we hoorden een hoop geraas en het geluid van zware motoren uit de richting van de Paulinapolder', zegt Johan Provoost, die een paar kilometer oostelijker in de schuilkelder in de Elisabethpolder zit. 'Er kwam een Duitse soldaat die daar al dagen rondzwierf bij ons in de kelder. Hij zei: "De tommie's komen".' En inderdaad, drie dagen nadat de Canadezen in het zuiden hun moeizame opmars zijn begonnen, ondernemen ze nu ook een aanval vanuit het oosten. In de vroege ochtend van 9 oktober steken vierduizend Canadezen de monding van de Braakman over met bijna honderd zogenaamde buffalo's, amfibievoertuigen op rupsbanden. Onder dekking van een rookgordijn gaan ze op twee plaatsen – ten oosten van Hoofdplaat en bij het Paulinahaventje ten noorden van Biervliet – aan wal. Vanaf de overkant van de Braakman zorgt het geallieerd geschut voor dekking; Biervliet omgeving worden nog erger bestookt dan de voorbije dagen al het geval was. Dat merken ze ook even verder in het kleine Driewegen, waar smid Van Schaik niet langer in zijn eigen huis durft te blijven: 'Het is niet houdbaar meer. De granaten vallen bij onze woning', noteert Corrie. 'In allerijl hebben vader en mijn verloofde vanmorgen de duiker onder de weg in orde gemaakt. Met ons allen zijn we daarin gevlucht. Het is een primitief verblijf. We zitten gewoon op een brede plank boven de modder. Moeder heeft een petroleumtoestel en een pan bruine bonen meegebracht om voor mondvoorraad te zorgen. Alles wat boven de grond leeft wordt doodgeschoten.' Op 10 oktober vallen er in Driewegen bommen op een schuilkelder, waar 24 mensen in zitten, onder wie Bressiaanders, die een maand eerder zijn gevlucht na het bombardement. Tien mensen overleven het niet: 'De lijken worden vlug in tuintjes of onder bomen gestopt', schrijft Corrie van Schaile 'Er liggen vijf Duitsers dood en de hele buurt is gehavend. Grote gaten zijn in de weg geslagen. De	SLA	218-220

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	granaten huilen de hele dag verder.' In de Elisabethpolder ontdekken de leden van de familie Provoost na een paar dagen dat de Duitsers uit hun schuur zijn verdwenen. Johan: 'Het was toen even wat rustiger en we durfden uit onze schuilkelder te komen om een luchtje te scheppen. In de polders rondom stonden huizen en boerderijen in brand. Toen we naar Biervliet keken was het net of dat hele dorp in brand stond. Toen begon het schieten weer. Stralen lichtspoormunitie flitsten van de ene naar de andere kant. Trillend van angst keken we naar het schouwspel. Wat dit voor de inwoners van Biervliet moest betekenen, konden we ons amper voorstellen, maar het moest wel erg zijn voor de mensen die nog in het dorp waren.' 'Er zijn vandaag, naar ons later wordt meegedeeld, 4500 granaten in drie kwartier in onze omgeving afgeschoten', schrijft Corrie van Schaik op 12 oktober. 'Het granaatvuur is zo hevig, dat je elkaar niet meer kunt verstaan. Op enkele meters afstand blaft hele dagen een granaatwerper en bovendien staan overal in de buurt kanonnen te schieten. Vannacht viel er weer een granaat in de schuur naast onze schuilplaats. 'We hoorden dat er een paard gewond was door het vreselijk gekreun, ook hoorden we varkens erbarmelijk gillen en brullen. Even later viel er weer een voltreffer in de schuur waar de koeien door getroffen werden. Ook onze beide schapen liggen dood in de wei. In al deze ellende heeft onze buurvrouw in een schuilkelder het leven geschonken aan een zoon. Terwijl ze beviel in de kelder van hun huis, vielen er vier granaten in hun woning. Het is een hel op aarde. Overal brandt het.' Diezelfde twaalfde oktober wordt Biervliet veroverd door de Canadezen. De gewonde burgers worden de volgende dag met amfibievoertuigen over de Braakman naar het bevrijde oosten gebracht. Op vrijdag de dertiende oktober wordt ook de familie Provoost bevrijd in de Elisabethpolder. Johan: 'De Duitsers trokken zich verder terug en staken daarbij steeds weer boerderijen in brand. Op den duur was onze hele polder leeg. En toen kwam er langs de watergang een Canadees aangestapt en waren we bevrijd. We wilden allemaal uit onze schuilkelder, maar hij zei dat we binnen moesten blijven. Nou, hij had het amper gezegd of er vielen vier granaten vlakbij de boerderij. Die schoten de Duitsers op ons af. Dus toen hebben we nog een dag in de kelder gezeten. Maar toen de oorlog verder naar het westen was getrokken, zijn we boven de grond gekomen en tegen de avond naar Biervliet gelopen. Nou, wat we toen zagen! Overal waren bomkraters en schutterputten vol water, weggegooide kapotte kleren, wapens, dekens, schoenen, tassen, kapotgeschoten legerwagens ... Biervliet zag er verschrikkelijk uit, de Canadezen hadden met vlammenwerpers de Duitsers uit de huizen proberen te verjagen en dus waren die huizen in brand gevlogen. De straten waren kapotgereden en lagen vol puin. Het was één grote, triestige bende.' In de ochtend van 14 oktober wordt het twee kilometer verderop gelegen Driewegen bevrijd. Corrie van Schaik: 'Toen we vanmorgen even uit ons hol kwamen, zagen we een tankwagentje aankomen. Het waren de langverwachte Canadezen. We waren blij, maar niet uitbundig, daar hadden we teveel voor meegemaakt.' En inderdaad, van de tweehonderd inwoners van het dorpje zijn er 27 omgekomen en zeventig percent van de huizen is verwoest of zwaar beschadigd.		
	On 9 Oct, an amphibious force comprising 9 Cdn Inf Bde Gp under Brigadier J.M. Rockingham, had been launched from the vicinity of Terneuzen to take the enemy in the flank at the north-western point of the Braakman Inlet. For this bold undertaking a hundred amphibians, called Buffaloes, were used for carrying loads of 4-5 tons or 25 armed men across "beaches consisting mostly of mud, with layers of sand, and a hinterland intersected with high dykes and ditches". These craft were provided and driven by 5 Assault Regt, R.E., of 1 Assault Bde, R.E., the occasion	CAN1	9-10

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	being memorable as "the first operation in the Europe theatre involving the use of Landing Vehicles Tracked by British formations". (AEF/3 Cdn Inf Div/C/F: C.O.H.Q. Bulletin Y/43, Amphibians in Operation "Switchback"). After training with the Buffaloes Hear Ghent, 9 Cdn Inf Bde Gp had embarked and moved in them to the northern extremity of the Ghent-Terneuzen Canal on 7-8 Oct. Damaged locks at Terneuzen caused delay and it was not until the night 8/9 Oct that the assault group formed up at the mouth of the canal. The landing on the north-western shore of the Braakman Inlet early on the following morning achieved tactical surprise, the German commander afterwards conceding that he had not anticipated the use of special equipment to achieve this end." (Conversation with G.G.C. 64 German Inf Div). A spectacular feature of the operation was the use of smoke to blind enemy observation from the northern shores of the estuary. (AEF 45/First Cdn Army/C/F: Report on Smoke Screens, Sec III, 15 Jul). Nevertheless, the enemy reacted quickly. Sporadic machine-gun fire opened up, and after daylight guns sited in the area of Flushing, and inland, began to shell the beaches and the returning Buffaloes. (Amphibians in "Switchback"). Yet the ferrying of troops and supplies went on, amphibious lorries, called Terrapins, being used to carry stores across the inlet. With the capture of Hoofdplaat, on the day following the assault, the success of the venture was assured. "From there on we had not much opportunity for other than a straight pounding attack, using lots of guns and biting off 1,000 or 2,000 yards of very difficult polder land each day. The progress was maddeningly slow, and the troops, always wet and cold, became tired and fed up with it." The contrast with the flag-waving, bouquet-throwing, cheering dash across France from Normandy must have been pretty tough for them." (AEF/2 Cdn Corps/KIF: Personal Diary of Brig N.E. Rodger, C. of S., 2 Cdn Corps, 29 Sep 44). But the effectiveness of the plan soon became apparent. The growing menace to the enemy's left flank had the inevitable result of weakening his desperate resistance along the Leopold Canal. Our next task was to link up the two bridgeheads and capture Breskens, the core of the German defences on the southern shore of the estuary. The comparative ease with which a foothold had been gained on the enemy's side of the water as the result of the amphibious operation led to the decision to exploit with 8 Cdn Inf Bde, under Lt-Colonel T.C. Lewis (2) "The divisional axis was thus turned at right angles, for the main thrust was now to be made from the east, instead of from the south." (Operation "Switchback"). Thoroughly alarmed by these ominous developments, the enemy stiffened his resistance, and on 11-12 Oct there was very heavy fighting in the vicinity of Biervliet, the commander of 9 Cdn Inf Bde reporting that it "was the bitterest and heaviest his troops had yet experienced". But by 15 Oct, 8 Cdn Inf Bde succeeded in linking up with 10 Cdn Inf Ede which had forced its way between the southern tip of the inlet and the end of the Leopold Canal to capture Watervliet.		
	Situatiekaart van de landingsplaats en de eerste vorderingen van de Canadezen in september 1944.	VIJ1	47

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Kaarten en tekeningen van de opmarsroutes na de landing bij de Braakman. 	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 		
10 oktober 1944	De 10e oktober werd een dag van toenemende Duitse weerstand. De vijandelijke artillerie vuurde met dodelijke nauwkeurigheid. Het bataljon Highland Light Infantry werd fel aangevallen en de mannen van Stormont, Dundas and Glengarry ondervonden dat Hoofdplaat zwaar werd verdedigd. Nadat de Duitse stellingen aan de rand van het dorp waren veroverd, moesten de zich in de plaats bevindende versterkingen stuk voor stuk worden genomen. Intussen werkten de North Nova Scotia Highlanders aan de uitbreiding van het bruggenhoofd. De verovering van Driewegen kostte hen drie dagen strijd en vijftig man. Op de 10e oktober maakte het Duitse Opperbevel voor het eerst melding van de landingen: 'Bij aanhoudende sterke druk tegen het zuidfront van de 64e Infanteriedivisie landde de vijand met 4-5 bataljons en tanks op de noordelijke punt (van Zeeuws-Vlaanderen. H.B.) en vormde er een drie kilometer diep en zes kilometer breed bruggenhoofd. Onze eigen bataljons konden het bruggenhoofd afgrendelen'. De artillerie-waarnemer van het 15th Field Regiment, kapt. Campbell, die met het bataljon Stormont, Dundas and Glengarry Highlanders optrok, vertelde over de gebeurtenissen op 10 oktober: 'Wij zaten achter het voorste peloton en al die tijd schoten scherpschutters op ons. Toen we de dijk bereikten, zagen we dat de vijand zich verschanst had in goed ingegraven stellingen. We gaven hem een presentje	BOL	31

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	met onze middelzware kanonnen. De klap viel pal op het doel. Daarna opende het peloton het vuur en de Wasps kropen naar voren. Nadat twee vuurgolven in de bomen op de dijk terecht waren gekomen, kropen zo'n honderd moffen uit hun schuttersputten. Onze mannen waren opgetogen over de vuursteun. Naarmate we Hoofdplaat naderden, nam het Duitse geschutvuur toe en ik dankte God dat we rookgranaten hadden. De hele nacht en ook de volgende morgen duurde de vijandelijke beschieting voort. Ik werd in gezicht en schouder getroffen toen ik door het raam van een huis kroop, viel terug in het huis, waarna het dak instortte dat mij bedolf. De hospitaalsoldaat pikte me op en bracht me naar de commandopost waar ik in zwijm viel. Met cognac bijgebracht, ging ik terug naar het front. Kanonnier Clark had inmiddels met de Duitse mortier afgerekend. Juist toen we werden afgelost, vielen 150 Duitsers aan. Ik vroeg om vuursteun en een tapijt van granaten viel op de vijand. Ik bleef roepen om vuursteun, er kwam geen Duitser door onze linies. Toen viel een granaat vlak achter me en ik herinner me verder niet veel meer. Ik werd weer opgepikt en teruggedragen naar de commandopost.' Intussen ging Clark door, hij was een toonbeeld van koelheid en efficiency. Hij en schutter H.F. Kane waren de enige artilleriewaarnemers, die bij deze operatie niet gewond werden. Clark kreeg voor zijn optreden een onderscheiding.		
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. We gaan weer eens uit de schuilkelder omdat het schieten verminderd is. Het huis van Abr. Van Honken is kapot, ook dat van oom Wannes (op de markt). 's Middags hebben de vliegtuigen eindelijk de kanonnen bij Dees en Dekker ontdekt en komen er vliegtuigen op schieten. Nu zwijgen die kanonnen en ook die in het "Wegeling" [vermoedelijk, lastig leesbaar].	KRA1	3
	Op 10 oktober 1944 werd de aanval ingezet met als doel de kom van de gemeente Biervliet. Enig terrein werd gewonnen, maar dat ging in de verdere gevechten gedeeltelijk weer verloren. Toch werd in zoverre succes geboekt, dat de juiste sterkte en posities van de vijand bekend waren geworden, zodat de luchtmacht in actie kwam.	ONB1	-
	Ooggetuigenverslag van een gevluchte burger uit Breskens die onderdak vond bij een familie nabij Biervliet. In de nacht van 9 op 10 oktober waren de Canadezen aangekomen bij de Paulinapolder bij het haventje en de Thomaspolder. Van de Paulinapolder en door de Beukelspolder trokken de Canadezen naar Biervliet. De Elisabethpolder lag hier vlak naast en de Duitsers hielden de dijk tussen beide polder bezet. Van de boerderij naar de Stelledijk was niet zo ver en we konden de Duitsers in hun stellingen zien zitten die op de Beukelspolder waren gericht. Op een avond was het was rustiger en durfden we weer eens even uit de kelder te komen om een luchtje te scheppen. In de polders rondom stonden verschillende huizen en boerderijen in brand. Toen we richting Biervliet keken was het net of het dorp helemaal in brand stond. Overal hoorden en zagen we ontploffingen. Het bleek later dat bij de aanval op Biervliet aan de Singel, de Noordstraat en aan het begin van de Gentsestraat veel huizen in brand waren geschoten om de Duitsers te verdrijven. Een poos [onduidelijk welke datum] vielen een paar grote granaten niet zo heel ver van ons vandaan in het land langs de weg. Deze kwamen van Duitsers uit Breskens of Walcheren. Die dag waren we zogenaamd bevrijd, maar een feestelijk gevoel gaf het niet. Het huis was zwaar beschadigd door granaatinslagen en de schuur afgebrand. In en rond de boomgaard waren veel bomen kapotgeschoten en verschillende koeien lagen dood in de wei. Overal kraters op en om de boerderij, takken, puin, dakpannen, glas en allerlei andere rommel. Overal in het land en langs de weg was goed te zien wat er zich in die laatste weken en dagen had afgespeeld.	PRO	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	Overal lagen bomkraters en schutterputten vol water en verder allemaal rommel wat een leger achterlaat. In Biervliet waren veel huizen kapotgeschoten en uitgebrand. De Canadese kanonnen die in de buurt van het dorp stonden, bulderden een groot deel van de dag en schoten naar verschillende plaatsen in de streek.		
	M.K.B. Breskens Op 17 sept. werd begonnen om 2 7,62 cm-kanonnen in open emplacementen te plaatsen. De batterij werd op 28 sept. verrast door een niet tijdig gesignaleerde Mitchell-bommenwerper. Deze wierp een deel van zijn lading op de batterij, waardoor 1 kanon werd beschadigd, 1 militair de dood vond en 2 anderen gewond raakten. In okt. waren er plannen, die echter nooit zijn uitgevoerd, om de batterij in de omgeving van IJzendijke op te stellen. Het schootsveld van de batterij bedroeg een halve cirkel zodat hij op 10 okt. kon deelnemen aan de artilleriebeschieting van de Canadese invasie bij Hoofdplaat.	SAK1	239
	Op 10 oktober 1944 werden hoofdzakelijk versterkingen aangevoerd en posities verbeterd en de Elisabethpolder-hoek bij het stoomgemaal van Duitsers gezuiverd.	VIJ2	168
	9.00 hrs. Weather cloudy but mild. Since 5.30 hrs, excepting brief intervals, we are being continually fired on by heavy arty and cannot move. C.O. asks for Skylark. The enemy may be mounting a counter attack. Ration supply and the beaches are considerably under fire. 9.30 hrs. Under very heavy fire, cannot move. The plans for attack cannot proceed until the enemy guns are destroyed. We need someone in the air to do some spotting. Rations can now be picked up at the location where Bde was yesterday. 10.00 hrs. A platoon of enemy infantry advances over target area 403. Fire from CHO is asked for on area 162157. In five minutes time the target 403 is shot. Enemy counter attacks from the direction of 156159, but are eventually repulsed effectively. NNS are going to move a coy to ref 165136. This will improve "B" coy's position. We hear 7 recce and 8 Bde are to land and help us. Enemy guns are reported setting up on road 157159 to 152161. Zero hour is set for 12.00 hrs for attack on strong point. We call for DF fire on DF 275, west to east toward the town. 11.30 hrs. Enemy is reported coming down road to the west in strength on area of target 275. 3" mortars are to engage the area 158158 now. Target 403 is fired. 11.55 hrs. There may be a slightly delay in the NNS operation due to the fact that the SDG are using a lot of Shelldrake. The HLI have taken about 100 prisoners and clearing out as they go. 12.00 hrs. the counter attack on the SD has been broken up... "Good show" responds the brigadier. The unit is dealing with the residue now. 12.25 hrs. The enemy is forming up a in front of the SDG on target 403, and the unit contacts "D" coy, C.H. of O. The target 403 is fired most effectively, killing a "bunch of Boche". An enemy MG has infiltrated between "C" and "B" coys: "B" coy is to engage it. 12.30 hrs. The HLI went down about an hour ago to the 'tough spot" and is now pinned down by machine gun fire and shell fire. 12.45 hrs. "B" coy now has moved to road south of Hoofdplaat. "C" coy is being attacked. They are being fired on by an enemy A/Tk gun believed to be one of the	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	guns previously reported to be digging in. Ary are to engage a 20 mm gun at 147152 which is holding upt the NNS attack. 13.15 hrs. The C.O. reports "Attack on strongpoint by the dyke on my right effective with the use of 'peashooter'. "C" coy has reached its objective, captured the 20 mm gun and taken 50 prisoners. 13.20 hrs. The NNS are now moving into the area SEAL (target 431). The HLI are having trouble on their left flank with one child pinned down. 13.25 hrs. The unit is now getting "Hell" from very heavy guns. 13.30 hrs. Area heavily shelled. "B" and "C" coys are shelled from the west, probably Breskens, by heavy guns. "C" coy report that shells which appear to be duds are, in reality, delayed action. The C.O. at this point is quotable "I've got 40 or 50 prisoners. I have a notion to put them out on the road and let the buggers take it.". No rations, petrol or ammunition yet on the beach. Due to the bad weather the troops are not to except the air support. 13.43 hrs. The unit reports Skylark was over. He seems to keep the big guns quiet. If possible we'd like to keep that fellow overhead. Everytime he buggers off the guns open up. The SDG are being badly cut up by this shell fire and have suffered quite a few casualties. The POW's captured on the unit front were carrying man-packed flamethrowers. 14.17 hrs. The shelling is extremely heavy. The unit requests the brigadier to get "that aircraft" up immediately. 14.30 hrs. Another enemy attack is reported forming up at task 403 area.... Ref 168159. SP gun is also believed to have moved into the area of DF 301. 14.40 hrs. Arty support has been given us. We will soon need reinforcements as we are gradually being eaten away. Forward flanks are suffering heavy casualties. Counter attacking constantly... practically hand to hand. 15.20 hrs. The heavy DF appears to have held the enemy once more. A "D" coy pl has suffered heavy casualties. Our request for air support has been granted. "C" coy has now completely cleared the area of the strongpoint. 17.00 NNS are unable to take their objective.... Ref 161142. This leaves our left flank exposed. "B" coy attempts to clear it up. Lt. Jeff is wounded. Rain and mist. 17.30 hrs. Enemy is moving toward "B" coy at ref 156154. 17.40 hrs. Under heavy shell fire. Enemy is firing from Flushing harbor as he has done all day. We can see the flash of the guns as darkness falls. We evacuate 50 civilians.		
11 oktober 1944	Het War Diary van de Highlanders maakte op 11 oktober gewag van 'geweldige branden langs het gehele front; twee compagnieën moesten zich aanvankelijk terugtrekken wegens goed geplaatst kanonvuur'. Toch zat het ook de Duitsers niet mee. H. van de Vijver uit Biervliet constateerde op 11 oktober, dat de vijand, die zich in de dijk van Biervliet naar Ijzendijke had ingegraven, bestreden werd met vlammenwerpers. 'Zij reden onderlangs de dijk en spoten het brandend goedje naar de zuidkant. De Duitsers liepen als hazen weg en gaven zich over.' Ook de huizen aan de noordkant van Biervliet waarin de vijand zich had verschanst, werden door	BOL	31-32

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	vlammenwerpers bestookt. Toen daar bovendien Typhoons in actie kwamen, 'brandde het gehele blok huizen bij de kerk uit', aldus Van de Vijver. De luchtsteun die de infanteristen kregen, werkte in lang niet alle gevallen effectief, zoals lt. Osborne Robertson van de North Novas ervoer: 'Op een dag beschoten Typhoons ons met hun raketten. Ik rende met een vier meter lange gele lap als herkenningsteken over open veld naar een bosje, waar Duitsers zaten. Ik deed dat om de aandacht van de Tiffies te trekken. Toen ik bijna bij het bos was, ontplofte een van de raketten dicht bij me. Er waren zeven vijanden in het bos, maar ik negeerde hen totdat ik erin geslaagd was de vliegtuigen een seintje te geven. Toen gaven de Duitsers zich vlot over, dankbaar dat ik hen had gered'. Gedurende zes dagen legden de Canadezen een dicht rookgordijn over de Braakman en op hun bruggenhoofden om de Duitsers het zicht erop te ontnemen. In die tijd werden meer dan 650 vaten rookolie verstookt. Dagenlang golfde de strijd westelijk van de Braakman op en neer en de burgerij betaalde een zware tol. Onophoudelijke beschietingen en bombardementen dwongen de mensen vrijwel dag en nacht onder de grond te leven. Sinds de Canadezen ervaren hadden, dat er ten zuiden van de Westerschelde veel meer vijanden waren samengetrokken dan de Inlichtingendienst hen wilde doen geloven, gingen ze ervan uit dat ieder gehucht en ieder dorp een vijandelijk bolwerk was en dat in elk huis of boerderij een Duitse gevechtspost was gevestigd. Die misvatting leidde ertoe dat de Canadezen een tactiek toepasten, die onnoemelijke schade aan have en goed van de burgerij toebracht. Hun strijdwijze werd meer en meer gebaseerd op de overweging zo min mogelijk risico te lopen. Dat hield in dat zij de vijandelijke weerstand met bommen en granaten wilden breken en dat de infanterie eerst na een verwoestende beschieting naar voren trok. Deze strijdwijze had tot gevolg dat telkens zeer traag en mondjesmaat terreinwinst werd geboekt. Dit betekende dat de zo vurig begeerde bevrijding veel langer op zich liet wachten dan de Zeeuwen veronderstelden. In hun gelederen ontstond grote wrevel over de nutteloze vernieling van huizen en bedrijven. Bij Hoofdplaat bijvoorbeeld duurde het twee dagen na de landing voordat de infanterie de paar honderd meter tussen de rand van het dorp en het gemeentehuis had afgelegd. Toen Hoofdplaat zich tenslotte bevrijd mocht noemen, hadden 22 inwoners het leven verloren. En nog was de ellende niet voorbij, omdat de Canadezen de weinige burgers, die nog in de dorpen aanwezig waren, naar plaatsen in oostelijk Zeeuws-Vlaanderen evacueerden.		

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	 Op bovenstaande foto is Lance Corporal E. B. Gerhardt, 4th Armoured Division Signals bezig met het onderzoeken van twee Granate 35. De foto is genomen in Sluiskil op 11 oktober 1944 door Lieutenant Donald I. Grant, Canadian Film and Photo Unit. Op onderstaande foto is waarschijnlijk dezelfde persoon te zien. De huidige locatie is Groenoord, ongeveer tegenover de plaatselijke supermarkt.	KAN	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. We gaan allen de schuilkelder in want er komen vliegtuigen aan. We horen hoe de vliegtuigen schieten. Vlak boven onze hoofden horen we het getik van de mitrailleurs. Jan zegt: ze beginnen vanaf hieraf te schieten en de kogels vallen ginder.	KRA1	5
	Nadat de luchtmacht een nieuwe aanval had voorbereid en versterkingen werden aangevoerd, werd op 11 oktober 1944 de aanval van de vorige dag [op Biervliet] herhaald. Boerderij na boerderij, waar de Duitsers dekking zochten, werd, dikwijls na hevige strijd, veroverd, een uur lang werd het dorp beschoten, terwijl men met vlammenwerpers verscheidene huizenblokken van fanatieke SS-eren zuiverde. Om 15.00 uur was Biervliet door een regiment van de Canadian Highland Light Infantery bevrijd.	ONB1	-
	De heer Scheele was op 11 oktober te Biervliet door een granaat getroffen en overleed aan de opgelopen verwondingen.	PLA	124
	Op 11 oktober 1944 werden van uit het bruggenhoofd in vrijwel alle richtingen aanvallen gelanceerd om de Duitsers op te ruimen en begon ook de grote aanval op Biervliet. Door de Beukelspolder langs de Wilhelminapolder-dijk rukten de Canadezen op naar Biervliet, namen onderweg de boerderijen die zich daar bevonden en bereikten de weg Biervliet-IJzendijke, op een dijk gelegen. Hierachter hadden de Duitsers zich versterkt. Doch hadden ze niet gerekend op de	VIJ2	168-170

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	vlammenwerpers. Deze reden langs de oostzijde onderlangs en spoten haar brandend goedje naar de zuidzijde er overheen. De Duitsers liepen als haven weg en gaven zich even verder over. Zo bereikten de Canadezen de noordkant van het dorp waar de voorste huizen ook waren bezet door de Duitsers. Deze werden zonder pardon in brand gespoten door vlammenwerpers. De Typhoons, die tegelijk volop meehielpen, hielden het hunne niet in de lucht, en het gehele blok huizen aan de R.K. kerk brandde uit. De Canadezen drongen dan verder in het dorp waar huis na huis werd gezuiverd. Woensdagmiddag op 11 oktober 1944 begon opnieuw een artilleriebeschieting die alle voorafgaande in kracht overtrof. De Typhoons deden er nog een schepje bij en zaaiden dood en verderf. Een typhoonaanval op Biervliet en de naaste omgeving, twee dagen na de bevrijding, bezorgde alle burgers kippenvel, maar het bleek een vergissing te zijn.		
	3.15 hrs. Continual harassing fire. Two enemy gunbotas have slipped out of hiding and engaged us for some time. The enemy is laying smoke across 'A" coy front. DF tasks are called for. 4.00 hrs. Gunboats have disappeared. 7.15 hrs. The morning is cloudy with a low mist. 11.00 hrs. The weather has cleared. Our aircraft has intercepted the enemy boats which we reported earlier in the morning as trying to escape. There were three boats which we observed, and they were loaded with troops. Typhoons are occupied at present engaging targets in the area. 11.25 hrs. "O' Group: 7 Cdn Inf Bde is standing fast. Div's intention is now to make this focal point and Bde has under command the 7 Recce and the NSR. The position of the 10th Bde remains unchanged. The HLI target is Biervliet, the 7 Recce is to clear a land route into the pocket. The NNS who are present are located in woods 173133 are to move west and take over Driewegen, with their "B" coy taking out area ref 161145. 12.50 hrs. The unit is to be joined shortly 30 OR's (LOB), 1 blitz, 1 mortar carrier, the scout officer, snipers and, of no small importance, the mail. The snipers will be welcomed by "C" coy who have enemy snipers in their area. 13.30 hrs. The HLI are doing very well, except that they are a little behind time. They report that prisoners are coming back. The brigadier comments "I don't wonder... all that bloody racket you're making!' 14.02 hrs. The brigadier urges the HLI to keep pushing. The opposition is stiff at Biervliet. "D" coy (SDG) report that they have only 7 OR's remaining who landed with the unit on D day. Many of the originals are however returning among the reinforcements having recovered from their wounds. 14.50 hrs. The heavies are over Flushing. "A" coy reports that the bombing was effective on the heavy guns. 16.00 hrs. Enemy mortar is reported at ref 153160 and an A/Tk gun at ref 150162. The arty is called down upon these sites.	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	16.20 hrs. "A" coy reports their being attacked by Spitfires. The "D" coy attack on X roads, ref 161145 is been called off. At the moment things would seem to be slightly 'balled up'. 17.30 hrs. The HLI are firmly located in the Biervliet area with coys on target areas 434, 200 SE of 435 and one 500 W of 435. The NSR are between the HLI and the NNS with coys at targets 276, 277 and 434. The 7 Recce are situated in FERRET the area formerly held by the HLI: they are situated around the area target 447 with plans to move southward. The Chands are in DAFFODIL the original NNS area.		
12 oktober 1944	Op 12 oktober werden de drie bataljons van de 7e brigade westelijk van de Braakman ingezet. Een dag later begon hun opmars ten oosten van Biervliet en op 15 oktober maakten eenheden van de 7e en 9e Brigades contact met elkaar. [...] Dat nam niet weg, dat de vijand op 12 oktober een tegenaanval ondernam met honderd man. 'Het was een goed stuk werk, goed gepland, goed uitgevoerd, maar toch tot mislukken gedoemd', aldus Corbett. 'Wij hadden twee Brownings opgesteld en onze artillerie dekte het voorterrein. Binnen drie minuten was de vijand verpletterd.'	BOL	32
	Ooggetuigenverslag van de oorlogshandelingen in Biervliet. Buiten waren alle gebouwen in puin, waar het wagenhuis stond lag een grote krater. Vier grote kraters van raketbommen vlakbij de kelder Weststraat 4, later 8.	KRA1	9
	7.00 hrs. Weather cool and cloudy. The [onleesbaar] harassing fire tasks on the enemy which the enemy POW's report, is continued. Coys are located as follows: A coy, 166159, B coy, 163153, C coy, 165156, D coy, 171153. 8.40 hrs. "Annabelle" 45 minutes from no. "Annabelle" is the attack by "B" coy on ref 161144. Our snipers are going to operate on the left flank at present they are at DF 401. 9.20 hrs. Arty comes down on "Annabelle". "B" coy report the best shooting they have ever seen. The enemy is being fire down on his own position. A 20 mm is firing now. 9.45 hrs. "B" coy is moving in on forward edge of objective. Everything is going well so far. The arty is firing DF 274 to prevent the enemy from withdrawing. Our aircraft are bombing Breskens for the second time this morning. 10.15 hrs. Our area is under 20 mm fire, a few rounds of heavy are also falling. 10.25 hrs. Enemy guns are located at ref 145150, 2 A/A at target 403. 10.45 hrs. C.O. requests field fire on ref 162140. Fire from that location is bothering "B" coy quite a bit, and also holding up the NNS who are having stiff going attacking the Driewegen area. 11.00 hrs. "B" coy has taken its objective but is pinned down by enemy fire. 11.10 hrs. The weather is now fair and clear and the fiffys have agreed to engage targets at Ijzendijke. 11.17 hrs. The NNS are not yet on target 414 but hope soon to be. 11.50 hrs. Process of consolidating continues, consisting chiefly of arty duels on each side. SDG are being annoyed by a gun in a house ref 162140 and request	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	permission to fire mediums in an attempt to knock the house down. The NNS have no objection to the engaging of this area. 13.31 hrs. "B" coy are now completely on top of their target thanks to Uncle target: they completely dominate their objective. The enemy resistance is very tenacious and determined. He has many well prepared positions, and has all the cross roads and dyke junctions covered by fire both small arms and artillery. "B" coy is to be prepared to come to the assistance of NNS who are having a hot time, as they work on to their objective at SEAL. 13.55 hrs. One coy of NNS in on SEAL. 14.00 hrs. Typhoons are working in close co-operation and are engaged on target 414, also firing east of target 273.... "dead on". CH of 0 MG are making arrangements to take over from "B" coy. We are to leave one pl under comd Ch of 0 to Thicken up the ground. 14.10 hrs. Enemy mortar reported at ref 148153 and a gun at ref 152150. 17.30 hrs. Hy guns at Breskens are shelling "A" coy area, and we call for air support. "A" and "B" coys are also under heavy fire from guns at Flushing. 17.45 hrs. The enemy is attacking "B" coy. Arty is called down on DF ref 156145. The enemy are at ref 162140, very close to "B" coy. 18.00 hrs. The arty fire was very effective and the enemy attack was repulsed. Enemy identifications: 765 Flad Bn, 1240 Arty Reg, 1039 GR. 19.00 hrs. "D" coy NNS are reported to be very thin on the ground at ref 162163 having suffered casualties. They are to be reinforced. "C" coy (SDG) is to expand to the left a little way in the village of Hoofdplaat. Ch of 0 are now located at the cross roads 160143. 21.00 hrs. Haystacks at ref 155154 are thought to be concrete pill boxes. A/Tk pl have been engaging them, and they report the A/P bounces off. Harassing fire is laid on, one in particular is DF 376.		
13 oktober 1944	8.30 hrs. Weather is clear and cool. The plan arranged whereby the Typhoons would attack the pill boxes (haystacks) did not work out. Smoke was fired and the planes were over the target but for some undisclosed reason they did not engage. Enemy by guns were active during the night shelling the bn area at intervals. Two platoons of "D" coy are now located at refs 162148 and 163155. 9.45 hrs. Smoke is again laid on the haystacks as a target indication, but this time the planes failed to appear. "D" coy is engaging the haystacks with the A/Tk gun u/c with no results so far. "D" coy is under airburst fire. The NNS report guns in houses at ref 145146. HLI is being counter attacked. 10.50 hrs. The haystack target has not been accepted for 11.00 hrs as was thought. The planes are to be over the target after 12.00 hrs. 11.00 hrs. "B" coy is heavily shelled from area 137148. They request target DF 274 as the enemy are coming up the dyke. Arty ask for target DF 376 and 274.	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	11.10 hrs. Target shot. Repeat target DF 376. The gunners have difficulty in getting the coys to report on the fire brought down. For the gunners it is like shooting in the dark and not knowing were the shots land. 11.15 hrs. The enemy counter attack is driven off. Enemy 20 mm firing from 153146. 11.30 hrs. Typhoons are active in the area, targets unknown. 12.20 hrs. The HLI have been strafed by two planes which they report as being Spitfires. No damage was done. 13.00 hrs. "D" coy Ch of 0 are to engage immediately enemy gun pinpointed at 15081465. It is a 20 mm gun and has been causing the unit some worry. 14.10 hrs. There is no change in the situation of the SDG, NNS or HLI. The HLI are to be relieved by the QOR of C., relief probably completed by 15.00 hrs. HLI are to take up position in general area 1713. 15.00 hrs. Air support is to be immediately available. Suggested Typhoon targets: woods and farm 148136 NW along road from ref 144137 to 126163. All woods and houses each side. Also ref 125168 and 126175. 15.20 hrs. We fire on 147152 and hit an amn dump which catches fire. "A" coy NNS are in the farm buildings at ref 162133. 15.30 hrs. "A" coy, NNS, are in the farm buildings at ref 162153. 17.00 hrs. Unit active in trying to locate and destroy enemy guns. 18.20 hrs. From Bde.... Mutually arrange from 7 Recce holding the line of the road from ref 162145 to 163136. 20.00 hrs. "B" coy are to patrol to 157159. Out 23.00 hrs, in 1.00 hrs. Task, recce the area. 20.20 hrs. Enemy gun at ref 14451365.		
14 oktober 1944	Op 14 oktober 1944 werd de aanval op de Isabellasluis zowel vanuit noordelijke als van noordwestelijke richting ingezet. Gedeeltelijk waren de Duitsers, die terecht een omsingeling vreesden, daar reeds teruggetrokken, zodat de volgende dag al kon worden medegedeeld, dat het vervoer over de Braakman werd stopgezet, omdat het transport over land kon geschieden. De bevrijding van West-Zeeuws-Vlaanderen was begonnen.	ONB1	-
	7.00 hrs. Results of 'B" coy patrol: got to ¾ of the way to the objective but could not proceed further due to the light from the fires burning. Met an enemy patrol of 12 men. A fairly strong posn across the dyke at ref 153147 is indicated. A vehicle is reported in the water... looks like a "Buffalo", ref 160180. 8.00 hrs. "C" coy report no enemy at road junc ref 157159., but reports mines laid across the road and in the field each side 200 yds east. The minefield shown on the def overprint also contains mines. Weather clear and cool. Some heavy shelling during the night. HLI now at ref 172131. 10.00 hrs. Enemy troops digging in at ref 153158.	WAR	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
	11.00 hrs. HLI on their objective. Centre child meeting some opposition. 14.00 hrs. HLI are now under heavy arty fire. 14.10 hrs. Shellreps are sent in to assist in locating the guns. Enemy gun at ref 136157 is now firing, and is to be engaged. 15.45 hrs. "B"coy area now under mortar fire. 16.20 hrs. NNS Headquarters now at 155137. 17.50 hrs. Patrols are laid on. "A" coy are to patrol to road June 158159 thence north to sea wall and return. "B" coy to patrol to ref 152147 thence to 161143: task, locate enemy. 19.00 hrs. A/Tk pl have hit a haystack and have started a fire. They report that small arms amn is exploding. Enemy searchlight is seen from ref 165157. 20.40 hrs. "A" coy report that they are under fire from the guns at Flushing. They also have a sniper in the area. 24.00 hrs. Relative quiet except for sporadic enemy shelling.		
14/15 oktober 1944	Op 14 oktober werd de impasse aan het Leopoldkanaal doorbroken. De Duitse druk aldaar was na de landing over de Braakman inderdaad afgenomen. Dat leidde ertoe dat de 10e Brigade kon uitbreken. Nadat de weg Philippine-Biervliet op de 15e in Canadese handen was geraakt en het contact tussen de beide brigades tot stand was gekomen, kon het slotoffensief beginnen.	BOL	32
15 oktober 1944	7.45 hrs. The enemy is thought to have withdrawn to line Breskens-Oostburg. SDG are to take Hoogeweg and Roodenhoek. NNS are to take Zacherias.	WAR	-
16 oktober 1944	Op 16 oktober deden de Duitsers voor het laatst een aanval tegen de Canadezen die uit de richting Biervliet en Watervliet naderden. De strijd duurde toen nog drie dagen en Ijzendijke werd grotendeels verwoest. Tweehonderd huizen lagen in puin of waren zwaar beschadigd en onder de burgers vielen 28 doden.	BOL	33
27 oktober 1944	Terneuzen werd op 27 oktober opgeschrikt door hevige knallen. De Duitsers hadden 's avonds om 10.30 uur kans gezien om drie torpedo's in de richting van de haven af te vuren. In de stad sneuvelden weer verschillende ruiten. Algemeen werd er verondersteld dat de torpedo's afgeschoten waren van kleine snelbootjes, waar de vijand zich nog mee op de Schelde waagde.	PLA	143
	De avond van 27 okt. Voeren opnieuw 2 Gruppen Linsen uit voor een aanval op de bevoorradingslijn Terneuzen-Zuid-Beveland. Uit het feit dat 3 Linsen op doelen werden afgestuurd, maar waarvan de ontsteking weigerde, moest worden geconcludeerd dat geen succes in open vaarwater geboekt kon worden. Bij de aanval op de haven van Terneuzen werden landingsboten aan de aanlegsteiger bij het beladen getroffen. Er werden ook nog verdere treffers geplaatst volgens de Duitse bronnen. 4 Linsen waren met een mitrailleur uitgerust voor het beschieten van schepen.	SAK1	264
31 oktober / 1 november 1944	In de nacht van 31 okt. op 1 nov. werd opnieuw een aanval op de transportlijn vanuit Terneuzen ondernomen. De Duitse bronnen spreken hierbij over een treffer op een landingsboot met munitie, op een lichter met luchtdoelgeschut en op een boot met zoeklichten. Nadat de Linsen op 1 nov. om 3.50 u. in Vlissingen terugkeerden, voer de gehele eenheid vervolgens via het Kanaal door Walcheren naar het nog vast in Duitse handen zijnde deel van Nederland.	SAK1	264

Tabel 24: Overzicht gebeurtenissen juni t/m oktober 1944.

November 1944 tot de Duitse capitulatie mei 1945

In de winter van 1944 kwam het front in Nederland nagenoeg stil te liggen. In november werd Walcheren bevrijd, en in Limburg vochten de geallieerden tot december door in een poging door te breken naar Duitsland. Gelijktijdig werden in deze periode V-1 en V-2 *Vergeltungswaffen* afgevuurd. Deze langeafstandswapens waren gericht tegen Londen en Antwerpen, maar kwamen vaak vroegtijdig neer op Nederlands grondgebied. Deze nieuwe Duitse dreiging leidde tot een toename van de geallieerde luchtaanvallen op doelen in het bezette deel van Nederland. Vanaf maart 1945 kwam weer beweging in het front. Canadese eenheden, die door in Duitsland oprukten, bogen af richting Oost-Nederland en trokken via de Achterhoek Nederland binnen. In april 1945 werd ook vanaf het rivierengebied richting het noorden opgetrokken, waarna het Nederlandse grondgebied ten oosten van Amersfoort binnen enkele weken bevrijd werd. De Duitse bezettingsmacht in West-Nederland capituleerde pas op 5 mei 1945. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
November 1944 – 5 mei 1945	Bij de bevrijding van Zuid – Nederland omstreeks November 1944 tot 5 Mei 1945 werd onder leiding van Ltz. Mahieu een Wreck Dispersel ploeg in Terneuzen en het kanaal van Sas van Gent ingezet.	GUL	-
	Er is er gelukkig nooit een V1 in de stad [Terneuzen] zelf terecht gekomen. Wel kwamen er veel in de Schelde en in de polders rondom Terneuzen neer. Die in de Schelde vielen was niet zo erg, daar was ruimte genoeg, eer die vol was. Maar de andere die in de polders vielen brachten meestal in de hele omtrek glasschade met hun ontploffing teweeg. Het scheen, dat er ook enkele V-2's in de buurt terecht gekomen waren.	PLA	144-145
3 november 1944	Op 3 november tussen 13.00 en 14.00 uur verschenen de eerste mijnenvegers op de Schelde. Het waren er 26 in getal. Zes ervan liepen de haven van Terneuzen binnen. Het belang van een vaarweg als de Schelde, was door de Duitsers steeds onderkend. Daarom hadden ze de laatste dagen gedurig mijnen in de Schelde gelegd. Aan de talrijke ontploffingen te horen lagen er heel wat. Telkens weer gooiden ze nieuwe mijnen, zodat het vegen gestadig moest geschieden. Daarom werd te Terneuzen een flottielje "minesweepers" gestationeerd. Hier bevonden zich enkele Nederlanders onder.	PLA	145
8 november 1944	Op 8 november gebeurde er een ongeluk bij het mijnenvegen. Er vloog een Engelse mijnenveger de lucht in omdat ze op een mijn voer. De gehele bemanning, op twee na, kwam om het leven.	PLA	145
11 november 1944	Op 1 november werd er vanaf de pier geschoten op een vaartuig dat zich ergens op de Schelde bevond. Menende op een Duits vaartuig te schieten, bleek dat ze mis waren. Ze beschoten een van hun eigen vaartuigen. Het kostte doden en gewonden. Vanzelfsprekend was er nadien grote verslagenheid onder de soldaten over de gemaakte fout.	PLA	143
December 1944 – maart 1945	Er kwamen wel V1's in de polder rond Terneuzen terecht. Ook vielen er in het water. "Dat ze in de Schelde vielen was niet zo erg", valt te lezen in "Vijf woelige jaren" door J. Platteeuw. "Daar was ruimte genoeg eer die vol was". Iemand uit Koewacht schrijft in die tijd: 'We hebben tussen december 1944 en maart 1945 een vreselijke tijd doorgemaakt. Het was een zenuwslopende periode van vier maanden vanwege al die vliegende bommen. Ze zijn vanuit Zutphen afgevuurd. In Koewacht zijn er tien terecht gekomen. Er is ook een V2 in het dorp neergekomen. Dat hoop ik nooit meer mee te maken. Hij ontplofte in drie keer. We dachten dat de wereld verging". De raket veroorzaakte een krater van zeven meter diepte met een middellijn van ruim dertien meter. Er vielen vier doden. Het aantal gewonden liep op tot 27.	DEI	-
4 december 1944	Mijnenvegers veegden het kanaal van Terneuzen naar Gent.	PLA	152
5 december 1944	Een AVRO Lancaster I van No. 195 Squadron maakte een noodlanding bij Sas van Gent. Geen van de bemanningsleden kwam om het leven.	SGLO	T4772
14 december 1944	Er was een troepentransportschip op een mijn gelopen. Van het schip werden doden. Gewonden en doornat marinepersoneel aan de wal te Terneuzen gebracht, bij de middensluis.	PLA	153

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
Januari-februari 1945	In januari en februari hadden de Duitsers weer veel mijnen in de Schelde gelegd. Het gevolg was dat twee Belgische- en een vissersscheepje uit Breskens op een mijn liepen. Alle opvarenden kwamen om het leven. Er moesten weer mijnenvegers aan te pas komen om de Schelde bevaarbaar te houden.	PLA	148
1 januari 1945	Op 1 januari 1945 zich in het Middelgat vlak bij Terneuzen nog een merkwaardig incident voor, dat goed afliep. De voor anker liggende tanker San Roberto (1922, 5890 brt), geladen met circa 7.500 ton benzine met een hoog octaangehalte, werd plotseling aangevallen door een drietal Duitse vliegtuigen. Dit bevreemdde kapitein C. Allison zeer, omdat de geallieerden het volledige luchtoverwicht hadden en er geen enkele waarschuwing was uitgegaan voor vijandelijke vliegtuigen. De eerste twee toestellen van het type Me 109 kwamen uit het zuiden en vielen direct aan, gevolgd door een Focke-Wulf 190. De boordschutters schoten de eerste Me 109 af en zagen de vlieger met zijn parachute het toestel verlaten. De andere toestellen braken daarop hun aanval af.	HEI	83
	Een Messerschmitt Bf 109 van 10./J.G.1 kwam neer in Biervliet.	ONB3	-
	Ooggetuigenverslag van een gevluchte burger uit Breskens die onderdak vond bij een familie nabij Biervliet. Op de morgen van 1 januari 1945 stonden we buiten te praten samen met de buren Wisse. Ineens kwamen er een aantal vliegtuigen laag overvliegen. Ik weet nog goed dat ik toen zei, als dat eens Duitsers waren. Op hetzelfde moment begonnen de Engelsen met hun luchtafweergeschut erop te schieten. In de buurt zijn er toen verschillende vliegtuigen neergeschoten. In het schorre aan de Paulinahaven heeft nog een hele tijd een wrak van zo'n vliegtuig gelegen.	PRO	-
	Een Focke Wulf 190 D-9 van 5./JG 26 crashte om 8.50 uur ten noorden van Zaamslag in de Hellegatspolder. Het toestel was neergeschoten door Flak en de piloot kwam om het leven.	SGLO	T5000
	Een Messerschmitt Bf 109 van 10./JG 1 maakte een buiklanding ten noordoosten van Biervliet vanwege motorproblemen. De piloot overleefde de crash.	SGLO	T5024
	Spitfire IX MK756 G operated by F/L B. Mach of No. 308 Squadron crashed Termonde, W. Terneuzen, B.61, 10.00 hrs. Spitfire IX MJ418 operated by W/O S. Bednarczyk of No. 308 Squadron crashed west of Terneuzen 10.00 hrs.	SHO3	382
	Een Focke Wulf 190D-9 crashte om 10.00 uur na de aanval op Evere. Hij werd door de Engelse AA geraakt en crash lande in de Hellegatspolder. Ten noorden van Zaamslag. Een Messerschmitt Bf 109G-14/AS crashte om 10.00 uur bij Biervliet na motorstoring. De piloot sprong uit het toestel en werd krijgsgevange gemaakt.	WTV	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			
	Luftwaffe. Doelwit Evere. 30+ Bf-109 en Fw-190. Tijd: 9.20 uur tot 9.45 uur.	ZWA2	499
23 februari 1945	Op 23 februari 1945 kwam een voor Antwerpen bedoelde V2 raket in de Nieuwstraat in Koewacht terecht en ontplofte. Vier burgers verloren hun leven.	RED	27
24 februari 1945	'De V2 was er plotseling. Een sluipmoordenaar die zijn komst nooit aankondigde. Hij viel pal bij het Lijkstraatje, zo genoemd omdat het straatje uitkwam bij het kerkhof. Een drassig stukje niemandsland, waar ver na de oorlog een compleet nieuwe wijk werd gebouwd. Toen was de polder nog leeg. Duizend kilo springstof boorde zich met een hels lawaai in de moerassige grond en bracht onmetelijk verdriet in het grensdorp. Athur Buijs vond de dood, evenals caféhouder Camille de Schepper van 40 jaar en zijn dochtertje Josette van acht jaar. Camille was aan het biljarten in zijn café, waar Josette vrolijk rondhuppelde. Petrus van Goethem van 31 jaar overleefde de V2 ook niet, hij woonde vlakbij het café. Op slag dood waren ze alle vier en naast deze slachtoffers waren er nog 27 gewonden.' René: 'Die bom sloeg een verschrikkelijk gat in de grond, jeetje man. Dat moet er wel eentje van duizend kilo geweest zijn. De ruiten vlogen eruit in de wijde omtrek. Ja, misschien was het wel een geluk bij een ongeluk dat die bom in drassige grond terecht die de klap wat dempt en afzwakt. Stel je voor dat die bom nog wat verder was gevallen, midden in de Nieuwstraat.'	KEM	804

Tabel 25: Overzicht gebeurtenissen winter 1944 – mei 1945.

Naoorlogse periode

Direct na de oorlog begon de wederopbouw van Nederland. Verdedigingswerken, bunkers en achtergebleven NGE werden opgeruimd. Voor het ruimen van de duizenden mijnenvelden werden onder meer Duitse krijgsgevangenen ingezet. Voor dit project is de volgende informatie aangetroffen met betrekking tot deze periode:

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
1946	Op Hoek werd 2000 kg koper verzameld. Voornamelijk afkomstig van hulzen, die de militairen achtergelaten hadden. Hiervan werd een klok gegoten welke in de toren voor de Hervormde Kerk hangt.	PLA	155
2018	Overgebleven locaties van Duitse militaire infrastructuur. ○ Langs de Olmendijk in Philippine, vlakbij de Belgische grens, een Vf voor observatie, tobruk en munitieopslag.	BUN	-

Datum / jaar	Gebeurtenis	Bron	Pag.
			

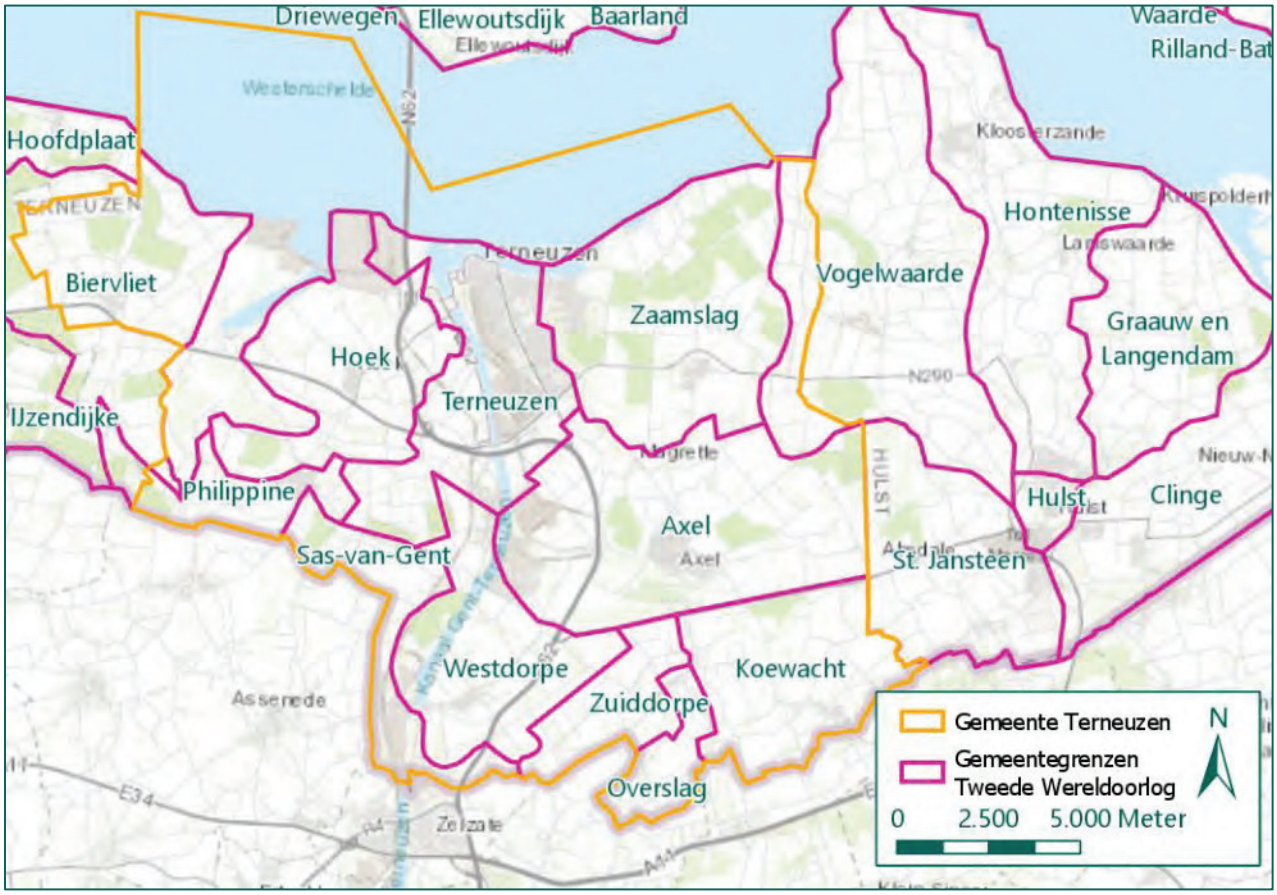
- Langs de Kleine Sint Albertdijk in Zandstraat, tussen Sluiskil en Sas van Gent, een Vf met tobruk.

Tabel 26: Overzicht gebeurtenissen naoorlogse periode.

BIJLAGE 3 ARCHIEFONDERZOEK NEDERLANDSE ARCHIEVEN

Ten tijde van de Tweede Wereldoorlog bestond de huidige gemeente Terneuzen uit verschillende, kleinere gemeentes. Conform de richtlijnen van het WSCS-OCE zijn de archieven van deze voormalige gemeentes geraadpleegd. Daarnaast zijn aanvullend ook de gemeentearchieven van Nederlandse aangrenzende, voormalige gemeentes ingezien. Binnen de gemeentearchieven dienen volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE in ieder geval stukken van de luchtbeschermingsdienst, stukken over aangetroffen/geruimde NGE en oorlogsschaderapporten te worden geraadpleegd. Voor voorliggend onderzoek zijn deze dossiers waar mogelijk geraadpleegd. In onderstaand figuur is een overzicht weergegeven van de voormalige gemeentes binnen de huidige gemeente Terneuzen.

Figuur 248: Gemeentegrenzen ten tijde van de Tweede Wereldoorlog binnen de huidige gemeente Terneuzen, weergegeven op de huidige topografische kaart. (Bron ondergrond: ESRI).

Naast de gemeentearchieven dient volgens het WSCS-OCE het provinciale archief van Zeeland te worden geraadpleegd. Dit archief is ingezien in Middelburg. Daarnaast zijn ook het Nationaal Archief, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie en het NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies geraadpleegd. De resultaten van het onderzoek uit de volgende archiefinstellingen zijn opgenomen in deze bijlage:

- Gemeentearchief Axel (GA)
  - Archief van de gemeente Axel
  - Archief van de gemeente Koewacht
  - Archief van de gemeente Overslag
  - Archief van de gemeente Zuiddorpe
- Gemeentearchief Hulst (GH)
  - Archief van de gemeente Sint Jansteen
  - Archief van de gemeente Vogelwaarde
- Gemeentearchief Sluis (GS)
  - Archief van de gemeente Hoofdplaat
  - Archief van de gemeente IJzendijke

- Gemeentearchief Terneuzen (GT)
  - Archief van de gemeente Biervliet
  - Archief van de gemeente Hoek
  - Archief van de gemeente Philippine
  - Archief van de gemeente Sas van Gent
  - Archief van de gemeente Terneuzen
  - Archief van de gemeente Westdorpe
  - Archief van de gemeente Zaamslag
- Zeeuws Archief (ZA)
  - Militair Gezag in Zeeland
  - Provinciaal Bestuur van Zeeland
- Nationaal Archief (NA)
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)
- NIOD Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)

Gemeentearchief Axel (GA)

1. Archieven van de Gemeente Axel (1882) 1921-1950 (1978)	
Inventaris 285	Luchtbescherming, 1937-1941, 1944, 1950.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 309	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Arbeidsdienst en krijgsgevangenen, 1941-1943.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 310	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Arbeidsdienst en krijgsgevangenen, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 311	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Diverse stukken, 1940-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 312	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Noodmaatregelen en verordeningen, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 313	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Processen-verbaal tijdens bezettingstijd, 1941-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 314	Oorlog en bevrijding, 1940-1945. Vorderingen en persoonlijke diensten tijdens de bezetting, 1940-1941.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]	
Inventaris 020	Archief luchtbeschermingsdienst - Diverse stukken, 1939-1945.
• Bericht van 26 juni 1940 met betrekking tot luchtaanvallen binnen de gemeente Axel. Op 10 mei 1940 om 13.30 uur werden negen bommen geworpen op het terrein en op de gebouwen van de Azote fabrieken nabij Sluiskil. Daarnaast werd op 10 mei 1940 in de avond opnieuw een aanval uitgevoerd op deze fabrieken waarbij wederom negen bommen werden geworpen op en bij de fabrieken en drie andere nabij het woningcomplex. Een derde aanval had plaats op 12 mei 1940 om 12.00 uur. Acht bommen vielen in de Noordpolder tussen de Provinciaalse weg en de spoorlijn in het land. Verder viel een tiental bommen op bovengenoemde fabrieken en verscheidene zeer kleine brandbommen. Alleen op de fabrieken werd schade aangebracht en waren er twee doden en tien gewonden. • Voorlopig rapport van oorlogsschade aan de fabriek te Sluiskil, opgetekend in juni 1940. De fabriek werd tweemaal gebombardeerd op 10 en 12 mei 1940 door Duitse vliegtuigen, welke met een dertigtal explosieve bommen van verschillend kaliber en een niet vast te stellen hoeveelheid brandbommen de afdelingen	

kalkammonsalpeter, kalksalpeter, een reservoir van 1.000 m3 zwavelvuur bij de Zwavelzure ammoniakfabriek en het reservoir van salpeterzuur van de salpeterafdelingen troffen.

In de avond van 10 mei 1940 werden door Duitse vliegtuigen drie explosieve bommen geworpen in de nabijheid van het Ingenieurs Casino. Bijna alle ruiten van de directeurswoning en van het casino werden door deze explosies vernield.

Bovendien werd in de week van 19 tot 26 mei aan de fabriek en het villapark schade aangericht door het feit dat Duitse en Belgische troepen te Sluiskil met elkaar slaags geraakten.

Overzicht van schade [enkel meldingen van treffers genoteerd]:

- Gashouder ongezuiverd gas. Twee voltreffers van granaten raakten de dop en maakten twee grote gaten. De kuip is op vijf plaatsen doorboord door granaatsplinters.
- Gashouder afval gas. Eén voltreffer van een granaat in de dop. Deze werd bovendien getroffen door een splinter. De kuip is op 21 plaatsen doorboord door granaatscherven.
- Gashouder gezuiverd gas. Het Belgische leger heeft deze gashouder laten springen. De platen van de gashouder zij op talrijke plaatsen door granaatscherven en kogels doorboord.
- Gashouder Mélange. Het Belgische leger heeft deze eveneens doen springen. Talrijke pakjes springstof bevinden zich nog in de buurt van de gashouder M.A.N. Zodra de militaire autoriteiten deze hebben opgeruimd zullen wij tot een meer nauwkeurig onderzoek van deze twee gashouders overgaan.
- Gaszuiveringsgebouw. Twee voltreffers van granaten in het dak, beschadigend het ijzeren constructiewerk. De deksels van de zuiveringskisten zijn op 111 plaatsen door granaatscherven doorboord; bovendien zijn er twaalf gaten in de gasbuizen. Een pijler welke de gasbuizen draagt tussen het gaszuiveringsgebouw en de watergasfabriek is ernstig vernield door een granaat.
- Watergasfabriek. De buisleidingen van de watergas en gas bij de herwinningsketel zijn op twaalf plaatsen door kogels doorboord.
- Zwavelzuurfabriek. In deze afdeling zijn verscheidene granaten van klein kaliber op de apparaten terecht gekomen.
- Kalkammonsalpeterfabriek. Op 10 en 12 mei 1940 zijn vliegtuigbommen geworpen in de omtrek en op de gebouwen. Verschillende bommen hebben deze afdeling getroffen. Vele machines liepen schade op als gevolg van schreven. Bij reservoir 13 M.Ø. was een bom in de nabijheid ingeslagen dat een groot gat veroorzaakte en de gewapend betonnen cirkel van het fundament volkomen vernietigde.
- Kade. Drie projectielen hebben op verschillende punten de toren D en de noordelijke brug in de lengte van de kade beschadigd.
- Het Ingenieurs Casino is door twee granaten geraakt, welke een gedeelte van het dak en drie kamers beschadigd hebben.
- Het huis van de directeur is beschadigd door ontploffingen van verscheidene granaten welke in de onmiddellijke nabijheid gevallen zijn, verschillende deuren en vensters zijn gebroken door granaatscherven en kogels van geweren en mitrailleurs.
- De huizen P.68 en P.69 (MM Cornetto en Toffoli) zijn door drie granaten geraakt en lichtbeschadigd aan het dak en plafond.
- Het huis P.70 (M. van Waes) is geraakt door één granaat en lichtbeschadigd in de hoek van het fundament.
- Het huis aan de ingang van de fabriek (MM van de Vyver en Bakker) zijn ook beschadigd door het inslaan van een granaat en verschillende granaatscherven.
- Verschillende kleine huisjes langs de kade zijn beschadigd door granaatscherven en door de kracht van de ontploffingen in de onmiddellijke omgeving zijn een groot aantal dakpannen gebroken.

- Bericht van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 3 april 1942 met betrekking tot een bominslag te Axel. Het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst en gemeenteveldwachter van Axel, dhr. Van den Berg, werd in de nacht van 1 op 2 april 1942 wakker om ongeveer 1.15 uur door twee hevige slagen, welke afkomstig leken te zijn van bominslag, terwijl hij tevens vliegtuiggeronk waarnam. De inslagen waren in westelijke richting waargenomen. Uit onderzoek op 2 april 1942 bleek dat op een perceel bouwland van dhr. Dieleman-Dekker, gelegen in de Coegorspolder, vier bomtrechters aanwezig waren. Twee ervan hadden een middellijn van ongeveer 1,5 m bij een diepte van 60 cm en twee anderen een middellijn van ongeveer 4 à 5 m bij een diepte van 2 à 3 m. Hier en daar lagen scherven. De eigenaar van de hofstede verklaarde geen nadere bijzonderheden te kunnen verstrekken en geen noemenswaardige schade te hebben opgelopen.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Bericht van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 27 juli 1942 met betrekking tot een bombardement op de Azote fabriek te Sluiskil. Om 14.00 uur op 25 juli 1942 werd de Azote fabriek in Sluiskil gebombardeerd. Op het fabrieksterrein aangekomen werd aan het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel meegedeeld dat er drie brisantbommen en een aantal brandbommen waren neergekomen. Er kon geen toegang tot de fabrieksterreinen worden verleend aangezien deze onder militair toezicht stonden. Uit eigen onderzoek en mededelingen van de politie bleek tenslotte het volgende: In een schaftlokaal langs de straatweg was een fosforbrandbom gevallen en geëxplodeerd. Verder waren op en om het terrein twaalf fosforbrandbommen van ongeveer 25 kg geteld, waarvan er drie niet ontploft waren. In een fabrieksgebouw waren twee en in de zwavelzuurafdeling één brisantbom ontploft. Op 26 juli om 14.00 uur kreeg het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel de opdracht de scherven en restanten te vervoeren naar de Ortskommandant te Terneuzen. Er bleken toen vijftien ontplofte en drie niet-ontplofte fosforbrandbommen te zijn.

- Voorlopig rapport van de schade aangericht door bominslag op 25 juli 1942 in de afdeling Haven van de fabriek te Sluiskil. In deze afdeling zijn enkel brandbommen gevallen.

- Bericht van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 3 augustus 1942 met betrekking tot de vondst van een blindganger. Op 31 juli 1942 werd rond 15.00 uur een niet-ontplofte tijdbom aangetroffen in het korenveld van de landbouwer P. Dieleman-Scheele. Door de Marechaussee van Sluiskil was hierbij een bordje geplaatst. De Marechaussee deelde mee dat het vermoedelijk een fosforbrandbom betrof van het soort dat op 27 juli 1942 was gevallen op de Azote fabriek.

  Ook werd meegedeeld dat op de zogenaamde Axelsche Vlakte een zwart voorwerp in de grond stak dat vermoedelijk eveneens afkomstig was van een vliegtuig. Twee leden van de luchtbeschermingsdienst werden hierheen gezonden met materialen voor afzetting. Uit hun onderzoek bleek mij dat hier vermoedelijk sprake was van een huls van een lichtfakkel. Toch werd de plaats met latwerk afgezet en de Ortskommandant te Hulst kennis gegeven.

- Bericht van bominslag op de zwavelzuurfabriek op 27 augustus 1942. Vier bommen werden er afgeworpen, geen brandbommen. Twee bommen zijn gevallen op de galerij van Glover en Gay-Lussac torens tussen de apparaten 12 en 14 op ongeveer 25 m afstand van de inslag der bommen van de vorige luchtaanval. De twee andere bommen zijn in het dak terechtgekomen boven kamer 5 van apparaat 14. Het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst noteerde over het bombardement op 27 augustus 1942 dat rond 22.00 uur de aanval plaatsvond en een vliegtuig zal vliegen van west naar oost. Uit onderzoek bleek dat de bommen niet buiten het fabrieksterrein waren gevallen en op het fabrieksterrein zelf werden na een zoektocht geen blindgangers aangetroffen.

- Bericht van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 3 oktober 1942 met betrekking tot een bombardement op de Azote fabrieken te Sluiskil op 1 oktober 1942. Om 19.45 uur op 1 oktober 1942 werden doffe knallen gehoord en daarna een hevig schieten. Enkele minuten later werd aan het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst meegedeeld dat er bommen waren gevallen op enkele gebouwen bij de fabrieken in Sluiskil. Een team van drie man ging op onderzoek uit om gegevens te verzamelen. Het fabrieksterrein staat echter onder Duits toezicht en niemand mag het terrein of de gebouwen in zonder toestemming. Het team kwam terug zonder andere bijzonderheden dan dat vermoedelijk drie brisantbommen waren gevallen en twee lichtgewonden waren.

- Bericht van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 12 oktober 1942 met betrekking tot een bombardement op de Azote fabrieken te Sluiskil op 11 oktober 1942. Omstreeks 19.15 uur werden enkele zware slagen en schoten van afweergeschut uit de richting van Sluiskil gehoord. Omstreeks 20.30 uur werd meegedeeld dat door de Commandant van de Marechaussee van Sluiskil dat vier bommen waren gevallen waarvan er twee niet geëxplodeerd waren. Eén ervan was ontploft in het atelier, één kort erachter, één onontplofte bom lag nabij de gashouder en één in de zwavelzuurafdeling. Er waren geen persoonlijke ongelukken en de plaatsen waar de blindgangers lagen, werden afgezet. Volgens ooggetuigen vloog het vliegtuig zeer laag en werd het door luchtafweergeschut beschoten. Daar de fabriek door de Duitsers is bezet kon geen verder onderzoek worden ingesteld.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 9 december 1942 met betrekking tot een beschieting van een trein door vliegtuigen op 9 december 1942. Omstreeks 11.10 uur werd gemeld door een voorbijganger dat een trein door vliegtuigen beschoten was en in de Coegorspolder was blijven staan. Het betrof de personentrein die om 10.50 uur in Axel had moeten aankomen, die door twee vliegtuigen was beschoten. De machine was zodanig getroffen dat zij niet verder kon rijden. De locomotief was op verscheidene plaatsen getroffen en niet ernstig beschadigd. De stoker was gedood en de machinist niet ernstig gewond. De eerste wagon was ook door een kogel getroffen, doch hierin zaten geen passagiers.

- Proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 22 december 1942 met betrekking tot het neerstorten van een vliegtuig te Axel op 22 december 1942. Omstreeks 16.45 uur werden in de richting van Sluiskil hevig afweergeschut gehoord. Vervolgens scheerde een vliegtuig laag over de huizen [in Axel], dat snel hoogte verloor. Het vliegtuig stortte buiten de kom neer, op een stuk bouwland van A. Bakker op het zogenaamde Plaatje en was totaal verwoest. Overlag lagen stukken en splinters verspreid. Twee lijken van de piloten lagen op het veld alsmede vijf onontplofte bommen van ongeveer 150 kg. De Marechaussee zorgde voor afzetting en om ongeveer 20.00 uur kwam een patrouille Duitse militairen de wacht versterken. Behalve schade aan bomen en akkerland ontstond schade aan de bijkeuken van dhr. Bakker waar het achterstuk van het vliegtuig een groot gedeelte wegsloeg en de afrastering vernielde. In de onmiddellijke nabijheid van de woningen lagen thans nog vijf onontplofte bommen, niet zeer gevaarlijk. Als veiligheidsmaatregel werden bordjes geplaatst, terwijl de aanwezige autoriteiten geen verdere maatregelen nodig achtten.

- Proces-verbaal van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst op 27 juli 1943 met betrekking tot neergekomen brisantbommen op 23 juli 1943. Op 23 juli 1943 omstreeks 11.45 uur kwamen enige brisantbommen neer op het terrein van de Azote fabriek te Sluiskil, die detoneerden. De opperwachtmeester van de marechaussee deelde mee dat door een laagvliegend tweemotorig vliegtuig om 11.45 uur vier brisantbommen waren afgeworpen in het gaszuiveringsgebouw van de fabriek. Als gevolg van het ontploffen van de bommen liep het gebouw zware schade op, terwijl omliggende gebouwen glas- en dakschade opliepen.

- Bericht van de burgemeester van Axel met betrekking tot een neergekomen V-1 op 28 januari 1945. Op 28 januari 1945 kwam om 21.30 uur een V-1 neer in de gemeente Axel. De plaats van inslag was gelegen in de polder Beoostenblij Benoorden ongeveer 100 meter noordelijk van de boerderij van dhr De Putter, plaatselijk gemerkt L.48. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor. De materiële schade aan de boerderij van dhr. De Putter was vrij aanzienlijk.

- Bericht van de burgemeester van Axel met betrekking tot een neergekomen V-1 op 1 februari 1945. Op 1 februari 1945 kwam om 17.30 uur op ongeveer 350 meter afstand van de grens van de gemeente Axel nabij het gehucht Drieschouwen een vliegende bom neer. De materiële schade beperkt zich tot ongeveer 150 m2 vensterglas op het gehucht Drieschouwen en in de kom van de gemeente Axel. Als gevolg van glasscherven raakte een vrouw gewond aan haar hoofd.

Inventaris 021	Archief luchtbeschermingsdienst - Personeel en nachtbewaking, 1940, 1945.
Niet relevant, handgeschreven boekje met (deels) dezelfde informatie als in Inventaris 020.	
Inventaris 022	Archief luchtbeschermingsdienst - Nachtrapporten, 1942.
Niet relevant, handgeschreven boekje met (deels) dezelfde informatie als in Inventaris 020.	
Inventaris 036	Politie-archief - Luchtaanvallen, 1940-1941.
Niet relevant, betreft voorschriften.	
Inventaris 037	Politie-archief - Luchtbescherming, 1940-1942.
Proces-verbaal van de gemeenteveldwachter van Axel op 21 april 1941 met betrekking tot een luchtaanval binnen de gemeente Axel op 21 april 1941. Om ongeveer 2.30 uur werden zware inslagen gehoord. Om ongeveer 6.00 uur kwam dhr. Wiemes, wonende te Drieschouwen, meldden dat op ongeveer 100 meter van zijn woning enige bommen waren gevallen en ontploft waren. Uit onderzoek bleek dat in het weiland, gelegen ten noorden van de openbare weg de “Lage Weg” in de Beoosten- en Bewestenblij-Polder, vier bomtrechters aanwezig waren met een	

diameter van ongeveer 5 meter en een diepte van ongeveer 2 meter. Daarnaast oordeelde de gemeenteveldwachter dat, naar het gat dat zich in het weiland bevond, bij de bomtrechters nog een niet-ontplofte bom lag.

Een van de bedoelde bomtrechters lag vlak naast de openbare weg de "Lage Weg", terwijl de andere drie daarvan op ongeveer 8 à 10 meter verwijderd lagen. Bedoelde bomtrechters lagen ongeveer 30 tot 100 meter van de aldaar staande woningen (in totaal zeven) verwijderd en naar schatting ongeveer 100 meter van de aldaar staande tramremise van de Zeeuwsch Vlaamsche Tramweg Maatschappij. Van de woning welke het dichtstbij de plaats stond waar de bommen waren gevallen (ongeveer 30 m) waren alle ruiten en bovendien al het in de woning aanwezige glas- en aardewerk vernield. Van de andere woningen (in totaal zes) waren meerdere glasruiten vernield en een aantal dakpannen verschoven en beschadigd. Persoonlijke ongevallen hebben zich niet voorgedaan.

Inventaris 038	Politie-archief - Maandrapporten, 1941-1942.

Niet relevant, geen meldingen van oorlogshandelingen.

Inventaris 070-072	Archieven schade-enquetecommissie en schadecommissie wederopbouw. Renseignementen (bijlagen schade aan woningen), 1941-1945. 070. Achternamen A-D. 071. Achternamen E-M. 072. Achternamen N-Z.

Overzicht van schadegevallen. Schade veroorzaakt in het tijdvak september 1944, mits anders aangegeven. Alleen de schadegevallen met oorzaak zijn in onderstaand overzicht vermeld:

- Armendijk 14, granaatinslag.
- Armendijk 16, granaatinslag.
- Armendijk 20, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Armendijk 22, zware schade door granaatinslag.
- Armendijk 24, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Armendijk 28, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Armendijk 30, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.

- Buitenweg 20, granaatinslag.
- Buitenweg 46, granaatscherfschade.
- Buitenweg 72, zware schade door granaatinslag.
- Buitenweg 76, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Buitenweg 86, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Buitenweg 88, schade door V-1 op 1 februari 1945.
- Buitenweg 92, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Buthdijk 2, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Buthdijk 2, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Buthdijk 4, keuken door granaat getroffen, glas- en pannenschade.
- Buthdijk 9, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Buthdijk 31, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Buthdijk 67, granaatinslag.
- Buthdijk 68, granaatscherven.
- Buthdijk 69, granaatscherfschade.
- Buthdijk 70, granaatinslag.
- Bijlokeplein 4, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Bijlokestraat 1, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Bijlokestraat 3, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Bijlokestraat 5, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Bijlokestraat 6, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Bijlokestraat 17, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Bijlokestraat 37, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 20 februari 1945.
- Bijlokestraat 51, granaatscherfschade.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Dominee Jan Scharpstraat 7, schade door granaat.
- Dominee Jan Scharpstraat 9, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Dominee Jan Scharpstraat 11, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Dominee Jan Scharpstraat 15, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Dominee Jan Scharpstraat 24, granaatinslag.
- Dominee Jan Scharpstraat 26, granaatinslag.
- Drieschouwen 4, middelbaar beschadigd door granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 6, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 8, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 12, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 18, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 23, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Drieschouwen 43, schade door V-1 op 1 februari 1945.

- Emmastraat 2, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 4, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 14, granaatinslag.
- Emmastraat 22, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Emmastraat 24, granaatinslag.
- Emmastraat 38, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Emmastraat 48, granaatinslag.
- Emmastraat 54, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 70, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 80, granaatscherfschade.
- Emmastraat 86, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 88, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 90, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 92, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Emmastraat 94, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.

- Fort L28, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Fort L32, middelbaar beschadigd door granaatinslag.

- Gentsevaartstraat 14, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Gentsevaartstraat 16, door granaatinslag keuken en bergplaats verwoest.
- Gentsevaartstraat 18, schade door granaat.
- Gentsevaartstraat 20, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Gentsevaartstraat 25, granaatscherven.
- Gentsevaartstraat 37, granaatscherfschade.
- Gereformeerde Kerk te Spui, granaatontploffingen en inslag.

- Julianastraat 62, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Julianastraat 67, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Julianstraat 69, granaatscherfschade.

- K9, brug opgeblazen.
- K34, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Kaaiwal 3, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kaaiwal 5, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kaaiwal 6, door granaatscherven ruiten stuk.
- Kanaalkade 6, granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaalkade 7, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaalkade 11, beschadiging door granaatscherven.
- Kanaalkade 13, beschadiging door granaatscherven.
- Kanaalkade 25, granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Kanaalkade 27, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaalkade 29, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Kanaalkade 31, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaalkade 35, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaalkade 37, middelbaar beschadigd door granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaalkade 39, middelbaar beschadigd door granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaalkade 43, granaatinslag.
- Kanaalkade 68, lichte schade door V-1 op 20 februari 1945.
- Kanaalkade 71, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaalkade 75, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kanaal K24, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaal K25, granaatinslag.
- Kanaal K28, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaal K29, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaal K31, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kanaal K45, granaatinslag.
- Kanaal K46, schuur verbrand. Woonhuis zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Kanaalweg K23, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Kerkdreef 1, granaatinslag.
- Kerkdreef 7, granaatscherfschade.
- Kerkdreef 22, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kerkdreef 24, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kerkdreef 32, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Kerkstraat 7, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Kerkstraat 11, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Kerkstraat 23, granaatinslag.
- Koestraat 3, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Koestraat 8, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Koestraat 14, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Koestraat 19, granaatinslag.
- Koestraat 21, 23, en 27, woonhuizen en schuur door granaatinslag getroffen.
- Koestraat 24, granaatinslag door het dak.
- Koestraat 31, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Koestraat 35, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Koestraat 36, granaattreffers.
- Koestraat 47, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Kijkuit K48, granaatinslag en brand.
- Kijkuit K54, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Kijkuit K55, onbewoonbaar door granaatinslag.
- Kijkuit K62, granaattreffers.
- Kijkuit K67, granaatinslag.
- Kijkuit K72, schuur verbrand en woning beschadigd door granaten en mitrailleurvuur.
- Kijkuit K73, woonhuis-granaatscherfschade, schuur-vernield.
- Kijkuit L2, granaatinslag.
- Kijkuit L17, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- K43, schuur-uitgebrand, woonhuis-granaatinslag, lichtbeschadigd.
- K77, granaatinslag en brand. Schuur verbrand.

- L36, schade door granaatscherven.
- L47, middelbaar beschadigd door granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 28 januari 1945.
- L48, schade door V-1 op 28 januari 1945.
- L52, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-2 op 15 november 1944.
- Lange Dreef L18, door kogels en granaten. Beesten doodgeschoten of zo erg verwond dat de afgemaakt moesten worden.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Lange Dreef L56, lichte schade.

- Magrette hoeve "Vaartwijk" N22, machinegeweerkogels schade aan inboedel.
- Magrette 54, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Magrette 56, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Magrette 61, granaatscherfschade.
- Magrette 77, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Magrette 79, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Magrette 80, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Magrette 82, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Magrette 83, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Markt 6, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Markt 7, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Markt 8, granaatontploffing.

- N28, bogaard lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 24, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 26, granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 28, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 32, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 69, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwendijk 70, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwstraat 6, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Nieuwstraat 12/14, granaatscherven.
- Nieuwstraat 14, lichte schade.
- Nieuwstraat 25, bominslag in onmiddellijke nabijheid.
- Nieuwstraat 38, bominslag nabij het perceel veroorzaakte glas- en pannenschade.
- Nieuwstraat 40, bomexplosie veroorzaakte glas- en pannenschade.
- Nieuwstraat 43, granaatinslag.
- Nieuwstraat 44, granaatinslag.
- Noordpolder O83, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 8 en 10, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 17, glas- en pannenschade door granaatscherven en kogels.
- Noordstraat 21, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Noordstraat 22, granaatinslag.
- Noordstraat 26, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 28, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 33, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 41, granaatinslag.
- Noordstraat 43, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Noordstraat 44, granaatontploffing.
- Noordstraat 46, granaatscherfschade.

- Oosterstraat 13, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oosterstraat 19, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Oosterstraat 21, beschadigd door granaatinslag.
- Oosterstraat 24, schade door granaat.
- Oosterstraat 26, schade aan huisraad door granaatinslag.
- Oosterstraat 29, granaatscherfschade.
- Oosterstraat 46, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oosterstraat 61, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Oosterstraat 62, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oranjestraat 1, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Oranjestraat 8, schade door V-1 op 23 januari 1945.
- Oudeweg 8, granaatinslag.
- Oudeweg 10, lichtbeschadigd door granaatinslag.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Oudeweg 12, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Oudeweg 26, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Oudeweg 29, granaatinslag.
- Oudeweg 34, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudeweg 35A, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudeweg 36, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudeweg 42, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudeweg 44, schade door V-1 op 28 januari 1945.
- Oudeweg 66, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Oudeweg 90, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudewijk 13, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudewijk 27, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudewijk 29, granaatinslag.
- Oudewijk 43, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Oudewijk 55, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Oudewijk 71, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.

- P5, granaatscherven.
- P99-100 Sluiskil, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Panhuizen L13, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Pieter Paulusstraat 17, granaatinslag.
- Pouckendijk M7, schuur vermoedelijk door handgranaten in brand geraakt, totaal vernietigd.
- Prins Hendrikstraat 3, granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 5, granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 7, granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 9, granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 11, granaatinslag in bergplaats en glas- en pannenschade.
- Prins Hendrikstraat 15, lichtbeschadigd door bomschade.
- Prins Hendrikstraat 18, granaatscherven veroorzaakten glas- en pannenschade.
- Prins Hendrikstraat 32, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 43, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 50, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Prins Hendrikstraat 56, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Prins Hendrikstraat 73, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Prins Hendrikstraat 75, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Prins Hendrikstraat 77, granaatinslag.
- Prins Hendrikstraat 79, granaatinslag.
- Prins Mauritsstraat 3, granaatinslag.
- Prins Mauritsstraat 19, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast licht schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Prins Mauritsstraat 23, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Prins Mauritsstraat 25, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.

- Q38, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Q41, schade door V-1 op 15 februari 1945.

- Ronde Putten M38, middelbaar beschadigd door granaatinslag.

- Sassing P7, granaatscherfschade.
- Sassing P13, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Sassing P23, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Sassing P27, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Sassing P45, granaatinslag.
- Sassing Q11, inslag granaat in dak.
- Schapenbout O21, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Schapenbout O22, middelbaar beschadigd door granaatinslag.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Schapenbout O24, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Schapenbout O56, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Schapenbout O58, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Schapenbout O66, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Singelweg 1, 3, en 5, inslag granaten, schade aan gebouwen, paarden en bedrijfsgoederen.
- Singelweg 7, dak beschadigd door granaatinslag.
- Singelweg 13, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Singelweg 14, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Singelweg 16, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Singelweg 25, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Singelweg 27, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Singelweg 45, granaatinslag.
- Singelweg 57, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Slijkstraat 5, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Stationsstraat 12, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Stationsstraat 21, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Stationsstraat 24, granaatscherven.
- Stationsstraat 25 en 26, granaatinslag.
- Stationsstraat 28, schade door V-1 op 28 januari 1945.
- Stationsstraat 31, beschadiging door granaatscherven.
- Stationsstraat 32, inslag granaten nabij het huis.
- Stationsstraat 34, granaatinslag.
- Stationsstraat 36, granaatinslag.
- Stationsstraat 38, granaatinslag.
- Stationsstraat 42 en 44, granaatinslag en scherven.
- Stationsstraat 48 (Station M.T.), lichtbeschadigd door granaatinslag.

- Verkorting K1, schade door V-1 op 15 februari 1945.

- Walstraat 6-10, schuur afgebrand en woonhuis door beschieting zeer gehavend.
- Walstraat 7, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Walstraat 9, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 9a, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 9b, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 2 januari 1945 en op 15 februari 1945.
- Walstraat 13, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 15, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 2 januari 1945 en op 15 februari 1945.
- Walstraat 17, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 19, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 2 januari 1945 en op 15 februari 1945.
- Walstraat 21, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Walstraat 22, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 42, granaatinslag.
- Walstraat 48, granaatinslag.
- Walstraat 50, granaatinslag.
- Walstraat 52, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Walstraat 70, lichtbeschadigd door granaatscherfschade. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Walstraat 72, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Watervliet L33, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 1, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Weststraat 6, granaatinslag.
- Weststraat 7, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 21, schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Weststraat 23, glas- en pannenschade door granaatinslagen.
- Weststraat 24, schade door V-1 op 15 februari 1945.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]

- Weststraat 25, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 29, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Weststraat 36, granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.
- Weststraat 38, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 41, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Weststraat 45, granaatinslag.
- Weststraat 47, door granaatinslag landbouwschuur afgebrand en woonhuis voor de helft uitgebrand.
- Weststraat 54, granaatinslag.
- Weststraat 57, granaatinslag.
- Weststraat 62, lichtbeschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 64, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Weststraat 66, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 67, granaatinslag en brand.
- Weststraat 68, granaatinslag.
- Weststraat 70 zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Weststraat 72, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Wilhelminastraat 25, schade door granaat.
- Wilhelminastraat 26, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Wilhelminastraat 30, schade door granaat.
- Wilhelminastraat 32, middelbaar beschadigd door granaatinslag.
- Wilhelminastraat 35, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Wilhelminastraat 40, granaatinslag.

- Zeedijk M1, schade door V-1 op 20 februari 1945.
- Zeedijk M4, schade door V-1 op 20 februari 1945.
- Zeestraat 4, lichtbeschadigd door granaatscherfschade.
- Zeestraat 21, granaatinslag.
- Zeestraat 27, zwaar beschadigd door granaatinslag.
- Zeestraat 31 en 33, granaatinslag. Daarnaast schade door V-1 op 15 februari 1945.

Inventaris 075	Archieven schade-enquetecommissie en schadecommissie wederopbouw. Aantekenkaarten van getroffen panden met herstellingen, [1942-1950].

Niet relevant, geen informatie over de oorzaak van ontstane schade.

Inventaris 076	Archieven schade-enquetecommissie en schadecommissie wederopbouw. Diverse stukken, 1942-1952 (met hiaten).

Niet relevant, geen concrete informatie over oorlogshandelingen.

Inventaris 077	Archieven schade-enquetecommissie en schadecommissie wederopbouw. Schadevergoedingen aan diverse panden en handelingen ten gevolge van de oorlog, 1942-1954 (met hiaten). Algemeen; gemeentehuis; openbare lagere school; woning Noordstraat 23; slachthuis; woning Kijkuit K-63 (vm. Rijksveldwachterswoning); gemeentelijk gasfabriek; riool Buthdijk; blussen van branden.

Overzicht van schadegevallen. Alleen de schadegevallen met oorzaak zijn in onderstaand overzicht vermeld:

- Diverse panden in de Weststraat, Koestraat, Walstraat en Buitenweg, door artilleriebeschieting op 16 september 1944.
- Gemeentehuis, Markt 1, schade door granaatinslag in mei 1940 in de tuin achter het gemeentehuis. Daarnaast schade gedurende de bevrijdingsstrijd van 16 t/m 19 september 1944 door granaatinslag.
- Gemeentelijke Gasfabriek, schade door granaatinslag tussen 16 t/m 19 september 1944.
- Gemeentelijk Slachthuis, Prins Mauritsstraat 1, schade door granaatinslag in mei 1940. Schade door bominslag in oktober 1941. Schade door granaatinslag in september 1944.
- Hoofdonderwijzerswoning, Noordstraat 23, door granaatinslag tussen 16 t/m 19 september 1944.
- Rijksveldwachterswoning, Kijkuit K63, schade door granaatinslag in september 1944.
- Schoolgebouw Openbare Lagere School Axel, Kerkdreef 16, schade door granaatinslag in mei 1940. Daarnaast schade door granaatinslagen tussen 16 t/m 19 september 1944.

2. Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel]	
Inventaris 078	Archieven schade-enquetecommissie en schadecommissie wederopbouw. Schadevergoedingen aan diverse panden en handelingen ten gevolge van de oorlog, 1942-1954 (met hiaten). Niet-ontplofte bommen; inkwartiering Duitse militairen; terughangen luidklok; bewaking gemeentehuis; huur cafélokalen voor scholen; radiobewaking; oude kazerne (werkplaats); inleveren metalen; Rooms-katholieke lagere school; Christelijke School Nieuwstraat; Christelijke School Spui.
Dossiers over het uitbetalen van declaraties naar aanleiding van het onschadelijk maken en opruimen van respectievelijk 1, 1, en 4 Engelse bommen op 19 en 20 oktober, 1 tot 4 december en 29 december 1942. De bom die op 19 en 20 oktober 1942 werd geruimd was afkomstig van een bombardement door een Engels vliegtuig op 11 oktober 1942.	

3. Archieven van de Gemeente Koewacht vóór 1950	
Inventaris 106	Begraven van lijken. Oorlogsgraven. 1875-1969.
Niet relevant, betreft opgravingen uit massaveldgraf bij Koewacht. Geen informatie over waar de soldaten zijn omgekomen.	

4. Archieven van de Gemeente Overslag, 1796-1970	
Inventaris 781	Stukken betreffende oorlog (dossierstelsel), 1940.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 786	Stukken betreffende justitie en politie (dossierstelsel), 1942.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

5. Archieven van de Gemeente Zuiddorpe vóór 1950	
Inventaris 11	Gemeente-eigendommen Zuiddorpe. Oorlogsschade inventarisatie 1966, 1946-1966.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 88	Overlijden. Gegevens m.b.t. gesneuvelden.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 113	Militaire begraafplaats. Oorlogsgraven, 1962.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 144	Diverse bescheiden m.b.t. oorlogsmunitie e.d., 1945-1950.

- Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe dat op 13 oktober 1945 mijnen zijn geruimd aan de Bonte Koe in de gemeente Zuiddorpe. Daarnaast verzocht de burgemeester om munitie op te ruimen welke op het gemeentehuis is achtergebleven alsmede enkele verspreid liggende granaten.

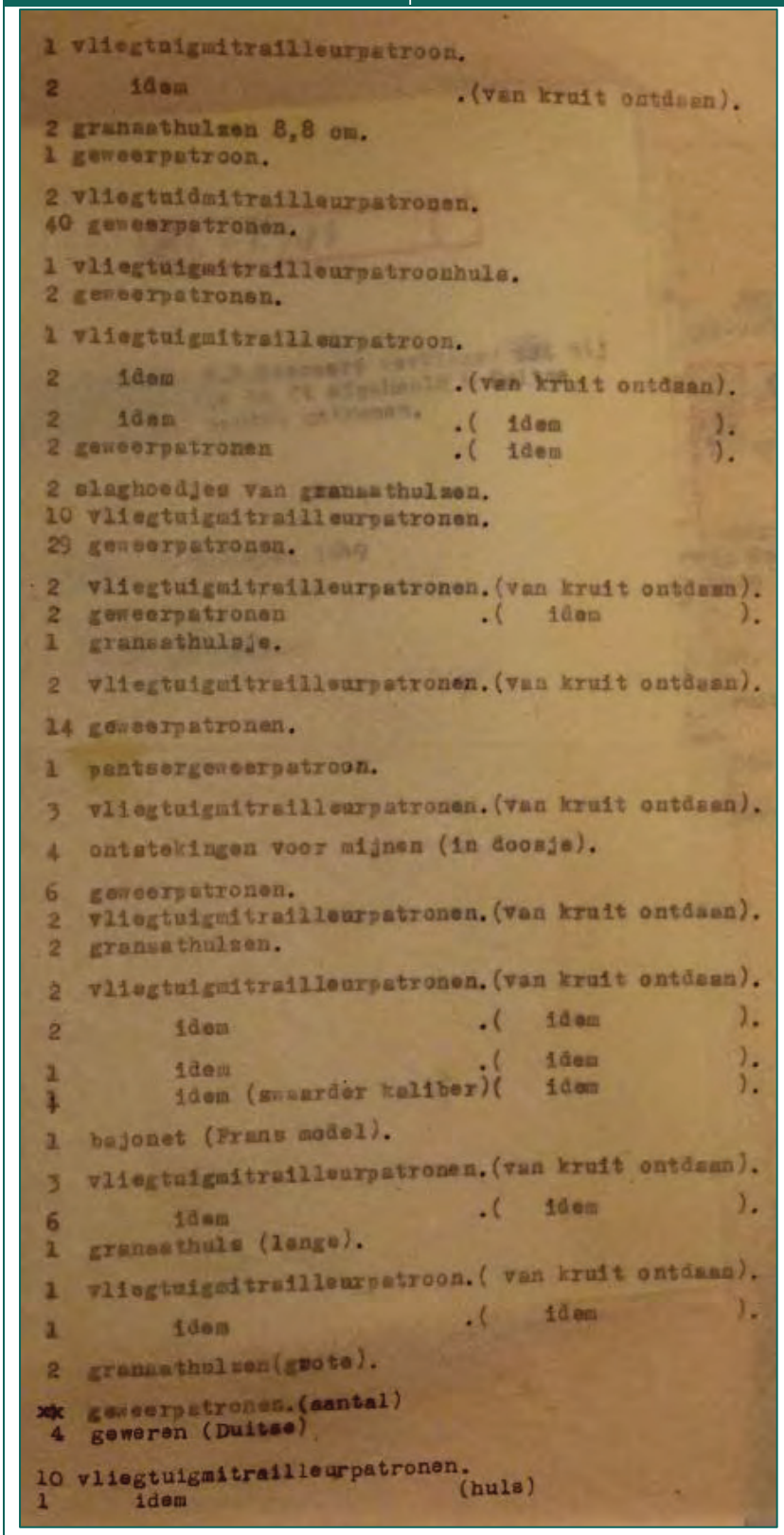
- Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe dat op 5 juli 1947 op de Moerspuische Weg onder een brug die opengebroken werd ter vernieuwing een vijftal granaten werden aangetroffen. De burgemeester verzocht uitleg over wat er met de granaten moest worden gedaan.

- Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe, genoteerd op 16 januari 1948, dat in de buurt van Drieschouwen op de kant van een sloot langs de weg van Hulst naar Westdorpe een paar 100 meter van het kruispunt met de weg van Zuiddorpe naar Axel een paar niet-ontplofte mortiergranaten zijn gevonden. De granaten lagen in het land van een zekere Suy. De burgemeester verzocht om de granaten te laten ophalen.

- Bij een controle door de Rijkspolitie werden op 9 februari 1949 de volgende munitieartikelen aangetroffen:
  - 70 [eerste getal is bijna onleesbaar; vermoedelijk betreft het een 7] granaathulzen van verschillend kaliber waarvan zo goed als zeker de slaghoed nog gevuld is.

5. Archieven van de Gemeente Zuiddorpe vóór 1950
- 57 vliegtuigmitrailleurpatronen (2cm). Van meerdere der patronen is het kruit verwijderd doch bij alle is de gevulde slaghoed nog aanwezig. - 97 geweerpatronen. - 2 slaghoedjes van granaathulzen. - 4 ontstekingen vermoedelijk voor mijnen. - Op het gemeentehuis bevonden zich nog vier Duitse geweren met een aantal patronen. Op 15 februari 1949 zijn deze munitieartikelen opgehaald. Vervolgens wordt een overzichtslijst gegeven van de munitieartikelen:

5. Archieven van de Gemeente Zuiddorpe vóór 1950

1 vliegtuigmitrailleurpatroon.
2 idem .(van kruit ontdaan).
2 granaathulzen 8,8 cm.
1 geweerpatroon.

2 vliegtuidmitrailleurpatronen.
40 geweerpatronen.

1 vliegtuigmitrailleurpatroonhuls.
2 geweerpatronen.

1 vliegtuigmitrailleurpatroon.
2 idem .(van kruit ontdaan).
2 idem .(idem).
2 geweerpatronen .(idem).

2 slaghoedjes van granaathulzen.
10 vliegtuigmitrailleurpatronen.
29 geweerpatronen.

2 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).
2 geweerpatronen .(idem).
1 granaathulsje.

2 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).
14 geweerpatronen.

1 pantsergeweerpatroon.

3 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).

4 ontstekingen voor mijnen (in doosje).

6 geweerpatronen.
2 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).
2 granaathulzen.

2 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).
2 idem .(idem).
1 idem .(idem).
1 idem (zwaarder kaliber)(idem).

1 bajonet (Frans model).

3 vliegtuigmitrailleurpatronen.(van kruit ontdaan).
6 idem .(idem).
1 granaathuls (lange).

1 vliegtuigmitrailleurpatroon.(van kruit ontdaan).
1 idem .(idem).

2 granaathulzen(grote).

xx geweerpatronen.(aantal)
4 geweren (Duitse)

10 vliegtuigmitrailleurpatronen.
1 idem (huls)

- Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe op 6 april 1949 dat er langs de Moerspuise Weg op ongeveer 50 meter van de daar zich op bevindende brug in de watergang een mortiergranaat is gevonden van ongeveer 3 kg. Deze lag aan de kant van de sloot. De burgemeester verzocht de granaat te laten weghalen.

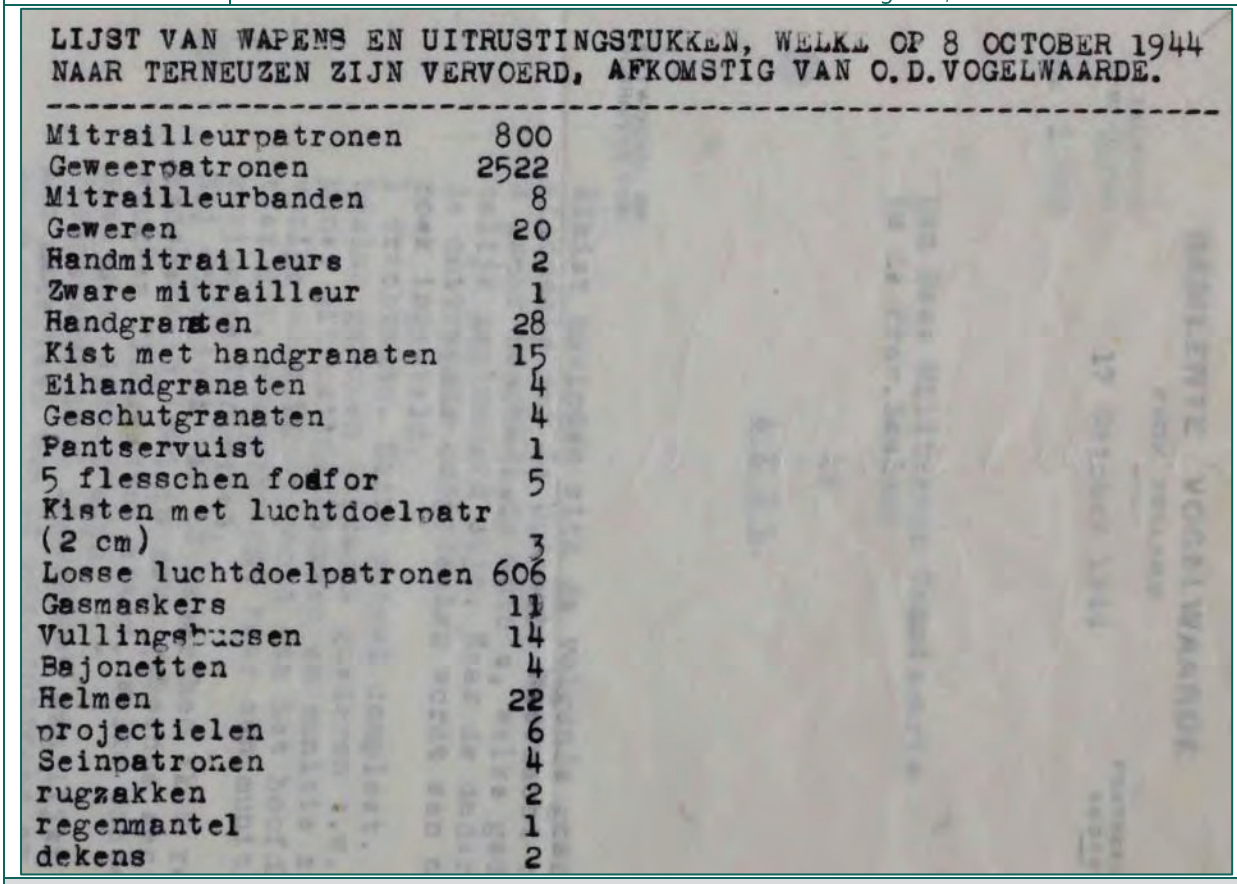
5. Archieven van de Gemeente Zuiddorpe vóór 1950	
• Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe op 13 mei 1949 dat in de gemeente Zuiddorpe een granaat was gevonden in de Lippenspolder in de nabijheid van de grenspaal 307 daar waar de waterleiding onder de Biezenstraat door gaat. De commandant van de Hulpverleningsdienst gereageerde op dit bericht op 25 mei 1949, waarin hij beschreef dat personeel van de Hulpverleningsdienst opdracht was gegeven om de desbetreffende granaat te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe op 27 augustus 1949 dat een paar kleine, vermoedelijke antitankbommen zijn gevonden aan de waterput gelegen in het gehucht Waterhuis in de nabijheid van de Provinciale Weg Axel-Rodesluis. De commandant van de Hulpverleningsdienst gereageerde op dit bericht op 1 september 1949, waarin hij beschreef dat personeel van de Hulpverleningsdienst opdracht was gegeven om de projectielen te komen verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zuiddorpe op 16 mei 1950 dat door de marechaussee te Axel was meegedeeld dat zich in de kazerne aldaar een handgranaat bevond welke in de gemeente Zuiddorpe was gevonden. De commandant van de Hulpverleningsdienst gereageerde op dit bericht op 16 mei 1950, waarin hij beschreef dat personeel van de Hulpverleningsdienst opdracht was gegeven om de desbetreffende handgranaat te ruimen.	
Inventaris 208	Vorderingen o.m. bezettingsschade door oorlog, 1946-1959.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

Gemeentearchief Hulst (GH)

1. Archief van de Sint Jansteen, 1920-1970	
Doos 17, map 1	Herstel gemeentetoren, 1946.
Niet relevant, geen oorzaak gemeld van schade.	
Doos 22, map 4	Oorlogsgravenstichting.
Niet relevant, geen informatie over waar en hoe de Poolse soldaten om het leven zijn gekomen.	
Doos 44, map 2	Gemeentejaaroverzichten en historische gegevens.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Doos 7, map 7	Brandrapporten, 1942-1952.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Doos 7, map 15	Luchtbescherming, 1940-1943.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

2. Archief van de Gemeente Vogelwaarde, (1876) 1936-1970 (1972)	
Inventaris 497	Processen-verbaal inzake het neerkomen van voorwerpen welke afkomstig zijn van of uit vliegtuigen, opgemaakt door de gemeenteveldwachter, met bijlagen, 1940-1943.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 500	Processen-verbaal inzake het neerschieten van vliegtuigen in de gemeente Vogelwaarde, opgemaakt door de Groepscommandant der Marechaussee te Hontenisse, 1943.
Proces-verbaal van het neerstorten van een Engels vliegtuig op 25 juli 1943 binnen de gemeente Vogelwaarde. Het toestel kwam omstreeks 15.00 uur neer op een stuk bouwland, gelegen in de Stoppeldijkpolder. Het vliegtuig werd brandend aangetroffen met een dodelijk verminkte piloot. Het betreffende terrein werd terstond door afgezet en medegedeeld aan de Duitse autoriteiten. Het toestel werd bewaakt tot 18.00 uur toen leden van de Duitse Wehrmacht arriveerden. Duitse militairen vervoerden het lijk van de piloot met paard en wagen naar Zaamslag.	

2. Archief van de Gemeente Vogelwaarde, (1876) 1936-1970 (1972)	
Inventaris 501	Proces-verbaal inzake de beschieting van een dorsmachine en een woning te Vogelwaarde door Engelse vliegtuigen, opgemaakt door de Groepscommandant der Marechaussee te Hontenisse, 1943.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 503	Stukken betreffende het melden en inventariseren van oorlogsbuit, 1944-1946.

LIJST VAN WAPENS EN UITRUSTINGSTUKKEN, WELKE OP 8 OCTOBER 1944 NAAR TERNEUZEN ZIJN VERVOERD, AFKOMSTIG VAN O.D.VOGELWAARDE.

Mitrailleurpatronen	800
Geweerpatronen	2522
Mitrailleurbanden	8
Geweren	20
Handmitrailleurs	2
Zware mitrailleur	1
Handgranaten	28
Kist met handgranaten	15
Eihandgranaten	4
Geschutgranaten	4
Pantservuist	1
5 flesschen fosfor	5
Kisten met luchtdoelpatr (2 cm)	3
Losse luchtdoelpatronen	606
Gasmaskers	11
Vullingsbussen	14
Bajonetten	4
Helmen	22
projectielen	6
Seinpatronen	4
rugzakken	2
regenmantel	1
dekens	2

Inventaris 601	Stukken betreffende het vinden en verwijderen van munitie en nog niet ontplofte projectielen, 1936, 1940-1941, 1943-1947, 1949-1952.

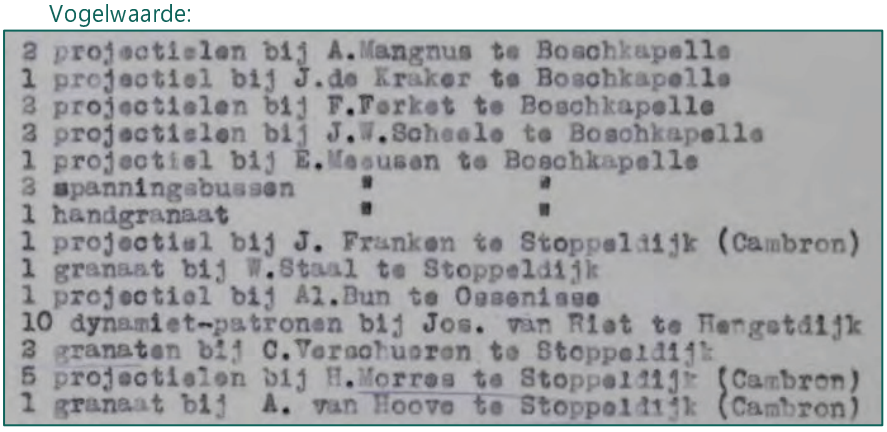
- Bericht van de burgemeester van Vogelwaarde op 19 december 1940 dat in de Stoppeldijkpolder een bom of projectiel was gevonden. Het voorwerp was niet ontploft en was ongeveer één meter in de grond ingedrongen. Vermoedelijk bevond het object zich reeds twee à drie weken in de grond. Het object lag in een stuk bouwland van de landbouwer C. de Nijs. Een waarschuwingsbordje was neergezet bij de bewuste plaats.

- Bericht van de burgemeester van Vogelwaarde op 31 maart 1941 dat in een bouwland van C.B. Melbauer, Boschkapelle D14, bij “Boschkapelle Hoekwijk” enige dagen eerder een projectiel was gevonden. De burgemeester verzocht aan de Duitse autoriteiten dat het projectiel werd geruimd.

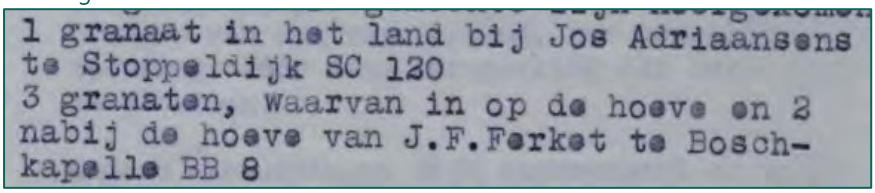
- Proces-verbaal van de wachtmeester van Vogelwaarde waarin staat beschreven dat in de nacht van 4 op 5 juli 1943 omstreeks 1.00 uur bij een tweetal landbouwers aan de Stoppeldijk bommen waren gevallen in het land. Bij het onderzoek werden in het haverland van de landbouwer Hamerlinck te Stoppeldijk vier onontplofte projectielen met een doornsnede van ongeveer 15 cm en vier ontplofte projectielen van hetzelfde kaliber alsmede een onderstel (cardanbak) aangetroffen. In een nabijgelegen perceel land lag een totaal verbrande substantie brandbommen. Bij de landbouwer J. van Damme te Stoppeldijk werd in een hooiland onder een hooischelf een bus inhoudende onontplofte brandbommen gevonden. Aangezien alles een eind in de grond was ingeslagen was de hoeveelheid brandbommen niet vast te stellen. In het hooiland werden daarnaast twee diepe gaten aangetroffen, blijkbaar het gevolg van torpedobommen. In een daarnaast gelegen aardappelveld was eveneens een diep gat waarneembaar. De gaten hadden een doorsnede van ongeveer 25 cm en waren

gevuld met water. Hierdoor werd geen projectiel meer waargenomen. Bij de genoemde projectielen waren waarschuwingsborden geplaatst en de Marechaussee en de Politiegezagdrager werden gewaarschuwd.

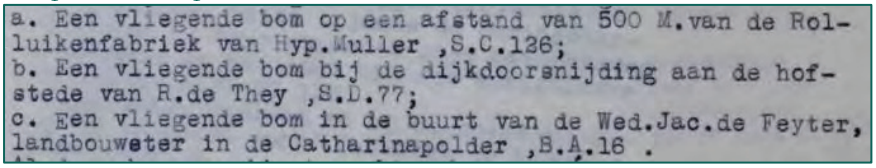
- Opgave, opgetekend op 10 oktober 1944, van onontplofte projectielen of granaten binnen de gemeente Vogelwaarde:

2 projectielen bij A.Mangnus te Boschkapelle
1 projectiel bij J.de Kraker te Boschkapelle
3 projectielen bij F.Ferket te Boschkapelle
3 projectielen bij J.W.Scheele te Boschkapelle
1 projectiel bij E.Meeusen te Boschkapelle
3 spanningsbussen " "
1 handgranaat " "
1 projectiel bij J. Franken te Stoppeldijk (Cambron)
1 granaat bij W.Staal te Stoppeldijk
1 projectiel bij Al.Bun te Ossenisse
10 dynamiet-patronen bij Jos. van Riet te Hengstdijk
3 granaten bij C.Verschueren te Stoppeldijk
5 projectielen bij H.Morres te Stoppeldijk (Cambron)
1 granaat bij A. van Hoove te Stoppeldijk (Cambron)

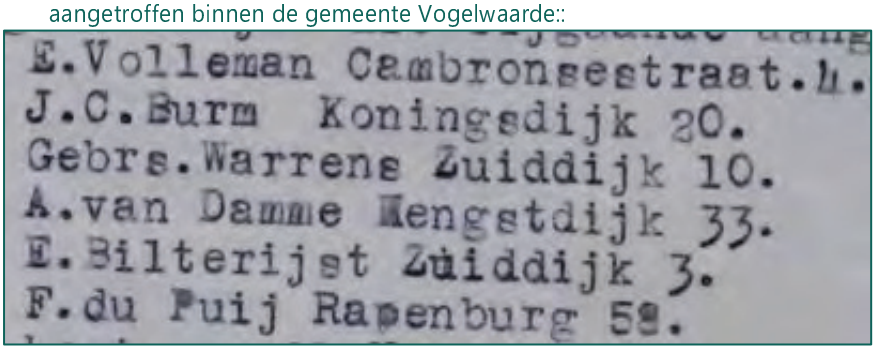
- Opgave, opgetekend op 30 november 1944, van onontplofte projectielen of granaten binnen de gemeente Vogelwaarde:

1 granaat in het land bij Jos Adriaansens te Stoppeldijk SC 120
3 granaten, waarvan in op de hoeve en 2 nabij de hoeve van J.F.Ferket te Bosch-kapelle BB 8

- Opgave, opgetekend op 5 december 1944, van plaatsen waar vliegende bommen zijn neergekomen binnen de gemeente Vogelwaarde:

a. Een vliegende bom op een afstand van 500 M.van de Rol-luikenfabriek van Hyp.Muller ,S.C.136;
b. Een vliegende bom bij de dijkdoorsnijding aan de hof-stede van R.de They ,S.D.77;
c. Een vliegende bom in de buurt van de Wed.Jac.de Feyter, landbouwster in de Catharinapolder ,B.A.16 .

- Opgave van locaties, opgetekend op 27 september 1947, waar onontplofte projectielen of granaten zijn aangetroffen binnen de gemeente Vogelwaarde::

E.Volleman Cambronsestraat.4.
J.C.Burm Koningsdijk 20.
Gebrs.Warrens Zuiddijk 10.
A.van Damme Hengstdijk 33.
E.Bilterijst Zuiddijk 3.
F.du Puij Rapenburg 59.

- Bericht van de burgemeester van Vogelwaarde op 25 augustus 1950 dat tijdens landbouwwerkzaamheden een projectiel werd gevonden door de landbouwer J. de Feijter in de Catherinapolder. Het projectiel lag nog steeds op dezelfde plaats, aangezien de verwijdering hiervan te gevaarlijk was. De burgemeester verzocht aan de Hulpverleningsdienst dat het projectiel zo snel mogelijk werk geruimd.

Inventaris 605	Stukken betreffende de bescherming tegen luchtaanvallen, 1940-1944.

Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.

2. Archief van de Gemeente Vogelwaarde, (1876) 1936-1970 (1972)	
Inventaris 607	Circulaires van de Gewestelijk Kringinspecteur Luchtbescherming en Brandweer te Breda met informatie betreffende vliegende bommen, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 612	Rapporten van branden, opgemaakt door de brandmeester, 1941-1953, 1955-1966, 1969-1970.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 629	Stukken betreffende het verlenen van steun aan vluchtelingen, geëvacueerden en oorlogsslachtoffers, 1939-1946, 1950.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 758	Stukken betreffende het vorderen van gebouwen, voertuigen, paarden en goederen door de Nederlandse Weermacht, de Duitse bezetter en de Geallieerde legers en de financiële afwikkeling hiervan, 1937-1941, 1943-1945, 1948, 1950, 1957.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 763	Stukken betreffende in de gemeente aanwezige graven van gesneuvelde militairen, 1941, 1945-1946, 1954-1955.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 764	Stukken betreffende het verrichten van persoonlijke diensten voor de Duitse bezetter, 1943-1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

Gemeentearchief Sluis (GS)

1. Archieven van de Gemeente Hoofdplaat, 1783-1942
Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

2. Archieven van de Gemeente Hoofdplaat, 1942-1970	
Inventaris 40	Stukken betreffende het functioneren van de burgemeester in buitengewone omstandigheden, 1941-1944.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 41	Verslagen van de burgemeester over de toestand in de gemeente, 1944-1945.
Melding dat van de 311 woningen binnen de gemeente Hoofdplaat er 82 onherstelbaar verwoest zijn door de oorlogshandelingen tijdens de bevrijding.	
Inventaris 90	Gemeentelijke gebouwen - Stukken betreffende het herstel van oorlogsschade met bijkomende werkzaamheden, 1945-1957.
Melding van schade aan Wilhelminapolder 505. Dit woonhuis was door granaatvuur getroffen en geheel verwoest.	
Inventaris 100	Stukken betreffende de opruiming van puin, 1946-1952.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 105	Politiemaandrapporten uitgebracht door de burgemeester aan de Politie-president te Rotterdam, 1943 apr. 15-1944 aug. 14. Doorslagen.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	

2. Archieven van de Gemeente Hoofdplaat, 1942-1970	
Inventaris 128	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade toegebracht aan de algemene begraafplaats en het lijkenhuis, 1951-1955.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 134	Stukken betreffende de aanleg van riolering, 1942-1943, 1945-1956.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 136	Stukken betreffende de voorbereiding en uitvoering van de wederopbouw, 1940-1943, 1945, 1947-1959.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 137	Stukken betreffende de opgave van oorlogsschade aan roerende en onroerende goederen, 1940-1949, 1951-1958.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 138	Stukken betreffende de onteigening van gronden ten behoeve van de wederopbouw, 1940 - 1942, 1946-1957, 1965-1969.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 140	Stukken betreffende het toezicht door derden uitgeoefend op de wederopbouw in West Zeeuws-Vlaanderen, 1946-1951, 1955.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 142-154	1 pak. 142-154.Stukken betreffende de herbouw van de door oorlogsgeweld verwoeste of zwaar beschadigde woningen, bedrijven en boerderijen, 1947-1956. Alfabetisch geordend op straatnaam, per straat op huisnummer. 10 pakken en 3 omslagen. 142. Achterweg, nrs A 98 - A 109d 143. Dijkeputten, nrs B 1 - B6, B 8, B 10, B 15 144. Dorpsstraat, nrs. A 15 - A 30a, A 83 - A 97 145. Havenstraat, nrs. A 119 - A 131a, A 133 - A 137, A 139 - A 141a, A 151, A153 - A 159, A 161 - A 162 146. Hogeweg, nrs D 1 - D 17, D 19 - D 20, D 22 - D 27 147. Kersenlaan, nrs A 53 - A 54, A 56 - A 61, A 72 - A 79a, A 81 148. Molenweg, nrs A 62 - A 70, A 110 - A 118 149. Nummer Eén, nrs E 1 - E 3, E 8 - E 12, E 15, E 18 - E 23, E 25 - E 26, E 28 - E30, E 32 - E 35, E 37 - E 41, E 43 - E 47, E 50 - E 52, E 54 - E 68, E 77 - E 68. 150. Oesterput, nrs A 1 - A 4, A 9 151. Oostlangeweg, nrs B 16 - B 21, B 23, B 25 - B 30 152. Schoolstraat, nrs A 33 - A 52 153. Westlangeweg, nrs C 20a - C 25, C27 - C 29 154. Zuidlangeweg, nrs C 1 - C12, C 14 - C 16, C 18 - C 20, B 30a - B 33, B 35
Overzicht van alle opgaven van schade. Vele schadeopgaven naar aanleiding van de artilleriebeschieting van de gemeente Hoofdplaat in oktober 1944.	
Inventaris 155-159	Stukken betreffende de financiële afwikkeling van de herbouw van de door oorlogsschade verwoeste woningen, 1947-1956. N.B.: Alfabetisch geordend op naam van de eigenaar. 5 pakken. 155. A - C 156. D - J 157. K - O 158. P – S 159. T - Z.

2. Archieven van de Gemeente Hoofdplaat, 1942-1970	
Overzicht van alle opgaven van schade. Vele schadeopgaven naar aanleiding van de artilleriebeschieting van de gemeente Hoofdplaat in oktober 1944.	
Inventaris 160	Stukken betreffende de activiteiten van de Stichting 'West Zeeuwsch-Vlaanderen Herbouwt', 1947-1949.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 161	Stukken betreffende de uitgaven gedaan ten behoeve van de wederopbouw, 1955-1962.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 175	Stukken betreffende de activiteiten van de vrijwillige brandweer, 1942-1945, 1947-1955, 1957-1965, 1969.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 176	Stukken betreffende het herstel van oorlogsschade toegebracht aan de brandspuit en het brandweermateriaal, 1951-1955.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 177	Stukken betreffende de luchtbeschermingsmaatregelen voor scholen, 1943, 1948-1949.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 178	Processen-verbaal van de Mareschaussee Gewest Rotterdam, Groep Philippine, Post Hoofdplaat betreffende voorvallen verband houdende met de oorlogshandelingen, 1943.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 180	Stukken betreffende de opruiming van granaten, 1952.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 194	Stukken betreffende de herstel- en onderhoudswerkzaamheden aan de haven, 1939, 1946-1953, 1956-1959, 1963.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 198	Stukken betreffende het herstel van de oorlogsschade, 1947-1956.
Overzicht van alle opgaven van schade. Vele schadeopgaven naar aanleiding van de artilleriebeschieting van de gemeente Hoofdplaat in september en oktober 1944.	
Inventaris 204	Stukken betreffende het herstel van oorlogsschade toegebracht aan het electriciteitsnet, 1944-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 226	Stukken betreffende de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers, 1941-1965.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 238	Stukken betreffende het herstel van oorlogsschade toegebracht aan de lagere scholen, 1945-1959.
Schadeopgaven van scholen binnen de gemeente Hoofdplaat waaruit blijkt dat alle scholen schade hebben opgelopen door de artilleriebeschietingen in oktober 1944.	
Inventaris 264	Stukken betreffende de financiële afwikkeling van de vordering van gebouwen en landerijen door de Duitse Wehrmacht, 1940-1951, 1955-1956.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 265	Stukken betreffende vergoedingen uitbetaald aan inwoners van de gemeente voor leveringen of verrichtingen ten behoeve van Duitse organen met uitzonderingen van de Wehrmacht, 1941.

2. Archieven van de Gemeente Hoofdplaat, 1942-1970	
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 267	Stukken betreffende de door de Duitse bezetter aan de gemeente voorgeschreven maatregelen, 1941-1945, 1948.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 269	Stukken betreffende begraving, opgraving en vervoer van geïdentificeerde gesneuvelde militairen, 1942-1953, 1955-1957.
Niet relevant, onbekend waar de soldaten precies gestorven zijn.	
Inventaris 272	Stukken betreffende de bevrijding van de gemeente, 1945.
• Verslag van de bevrijding van Hoofdplaat. Voor de bevrijding van Hoofdplaat hebben hevige gevechten plaatsgehad met artillerie en mitrailleurs, zowel van Duitse als van Canadese zijde. Hierbij zijn verschillende landbouwschuren in brand gestoken en geschoten. Van Canadese zijde is hierbij gebruik gemaakt van vlammenwerpers en van Duitse zijde van granaatwerpers. Op 9 oktober 1944 kwamen de eerste Canadese militairen in de omgeving van Hoofdplaat aan. Op 14 oktober 1944 was de kom van Hoofdplaat bevrijd. • Verslag van de Canadese operatie bij de Braakman. Om 6.00 uur op 9 oktober 1944 landen de eerste Canadese eenheden aan de westelijke over van de Braakman. Vijandelijke kanonnen te Vlissingen en op Walcheren vertraagden de bewegingen langs het kanaal en dwongen de infanterie om van tijd tot tijd in de sloten te kruipen. Vanuit Biervliet werden er herhaaldelijk tegenaanvallen ondernomen op het kleine bruggenhoofd, maar het gelukte het bataljon om veilig op de kust te komen voordat er veel schade kon worden aangericht. Toen brak de hel los met zware artillerie, mortieren en alles wat de Duitse eenheden konden bedenken werd naar het kleine bruggenhoofd geslingerd. Na een halfuur werd het vuren minder en konden de Canadese eenheden optrekken richting Hoofdplaat, het doelwit. De Duitsers zaten in het veld en gebouwen aan de linkerkant van de dijk. Daarnaast werd hevige tegenstand geboden door de Duitse eenheden met 20 mm Flak geschut. Huis voor huis diende te worden veroverd op de Duitsers en zo nu en dan werd wederom door Duitse artillerie op de oprukkende Canadese eenheden gevuurd. Op 14 oktober 1944 werd Hoofdplaat veroverd. Op 14 oktober 1944 werd de aanval de aanval ingezet op de Isabellasluis zowel vanuit het noordoosten als het noordwesten. De Duitsers vreesden een omsingeling en waren daar reeds teruggetrokken.	
Inventaris 274	Stukken betreffende verleende vergoedingen in verband met oorlogsschade, 1951-1954.
Meldingen van grote schade aan landbouwgrond en vee als gevolg van de artilleriebeschietingen die gepaard gingen met de amfibische landing bij de Braakman.	

3. Archieven van de Gemeente IJzendijke, 1640-1970 (1984)	
Inventaris 1763	Processen-verbaal van plunderingen door Belgische militairen in mei 1940.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1764	Dossier inzake de plunderingen en schade veroorzaakt door Duitse militairen, 1941-1944.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1765	Dossier inzake de plunderingen en schade veroorzaakt door Canadese militairen, 1945-1948.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1850	Dossier inzake de overlijdensverklaringen van burgerslachtoffers door oorlogsgeweld, 1944-1948.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1851	Lijst van gesneuvelde Duitse militairen begraven op de algemene begraafplaats, 1945-1946.
Lijst van gesneuvelde Duitse militairen, waaronder enkele militairen die in Isabellasluis zijn overleden. Oorzaak van overlijden wordt echter niet vermeld. De volgende soldaten kwamen in Isabellasluis om het leven:	

3. Archieven van de Gemeente IJzendijke, 1640-1970 (1984)
- August Schulze, 16 september 1944. - Wilhelm Lohman, 19 september 1944. - Wilhelm van Loo, 20 september 1944. - Ludwich Waidlich, 22 september 1944. - Franz Freyser, 22 september 1944. - Franz Plank, 22 september 1944. - Leopold Kren, 23 september 1944. - Heinz Pffabodeind, 23 september 1944. - Walter Kisshan, 24 september 1944. - Jozef v/d Berg, 24 september 1944. - Heinz Wolff, 24 september 1944. - Berthold Gowik, 26 september 1944. - Helmut Kranse, 27 september 1944. - Joachim Franck, 27 september 1944. - Franz Gordek, 27 september 1944. - Ewald Lutge, 27 september 1944. - Alios Instopp, 28 september 1944. - Helmut Schmidt, 29 september 1944. - Ernst Kongnitz, 29 september 1944. - Johann Prokop, 1 oktober 1944. - Ferdinand Gaschk, 5 oktober 1944. - Karl Knuth, 6 oktober 1944. De volgende soldaten kwamen in Wilhelminapolder (Biervliet) om het leven: - Horst Gretscher, 3 oktober 1944. - Johann Schröder, 3 oktober 1944. - Gustav Hemmrich, 3 oktober 1944. - Gerhard Monteij, 3 oktober 1944. - Wolfgang Köhler, 5 oktober 1944. - Gerhard Kroll, 12 oktober 1944.

Inventaris 1852	Dossier inzake de opsporing van militaire veldgraven, 1945-1950.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1855	Dossier inzake verstrekte inlichtingen over gesneuvelde geallieerde militairen, 1947-1949.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1856	Dossier inzake verstrekte inlichtingen over gesneuvelde Duitse militairen, 1946-1965.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1857	Dossier inzake de aanleg en het onderhoud van geallieerde militaire rijksgraven, 1948-1959.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2704	Dossier inzake de opgaven van door oorlogsgeweld vernielde dan wel beschadigde gebouwen, 1940-1946.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2705	Dossier inzake het onteigenen en opruimen van puin in verband met de wederopbouw, 1944-1959.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2706	Dossier inzake de vaststelling en wijzigingen van het wederopbouwplan, met bijlagen, 1945-1958
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	

3. Archieven van de Gemeente IJzendijke, 1640-1970 (1984)	
Inventaris 2722	Besluiten en akten van toewijzing van onteigende percelen en perceelsgedeelten, in verband met de wederopbouw, aan diverse personen in de kern IJzendijke, 1951-1954; met 3 tekeningen
Niet relevant, geen oorzaak van schade gemeld.	
Inventaris 2749	Dossier inzake de luchtbescherming van de gemeente IJzendijke tijdens de oorlogsjaren, 1939-1945.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2810	Dossier inzake het verlenen van materiële en geestelijke bijstand door diverse hulpcomités aan oorlogsgetroffenen, 1944-1948.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 2884	Dossier inzake het optreden van Franse troepen in mei 1940 in Zeeuwsch-Vlaanderen, 1940-1942.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2886	Weekrapporten aan de Ortkommandant te Oostburg betreffende gebeurtenissen in en rondom de gemeente IJzendijke tijdens de bezettingstijd, 1941-1944.
• Melding dat op 18 augustus 1944 om ongeveer 7.15 uur een V-1 over de gemeente IJzendijke vloog. Het projectiel kwam neer in de gemeente Philippine. • Melding dat tussen 8 en 14 oktober 1944 hevige granaatbeschietingen plaatsvonden op de gemeente IJzendijke. Er ontstond zeer veel schade. Op 17 oktober 1944 werd de gemeente IJzendijke door de Canadezen bevrijd.	
Inventaris 2887	Dossier inzake opgaven van door het Duitse leger aangelegde verdedigingswerken in en rondom de gemeente IJzendijke, 1942-1948.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2888	Dossier inzake neergestorte geallieerde piloten tijdens de Tweede Wereldoorlog, 1943-1945.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2890	Dossier inzake het inleveren van militaire goederen, 1944-1946.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	

Gemeentearchief Terneuzen (GT)

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970	
Inventaris 284	Stukken over het herstel van de oorlogsschade aan gemeentelijke eigendommen in Biervliet en Driewegen, 1946-1954.
Meldingen van locaties waar schade was ontstaan door granaatbeschieting oktober 1944: - Gentestraat 7, 8 en 9. - Noordstraat 164. - Kerkstraat 144. - Algemene Begraafplaats aan de Beukelsstraat. - Brandweergarage in de Beukelsstraat. - De lijkkoets staande in de Beukelsstraat. - Auto-brandspuit in de Beukelsstraat. - Muziektent op de Markt van Biervliet.	
Inventaris 1072	Herbouwplan van door oorlogshandelingen beschadigde percelen in de gemeente Biervliet, met herzieningen van 1954 en 1961, 1945-1962.

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970

Kaart, opgesteld door een architectenbureau, waarop zijn aangebracht de door oorlogshandelingen geheel verwoeste, onherstelbaar beschadigde en zwaar beschadigde, doch herstelbare, percelen. Daarnaast een lijst met de schade per huis gecategoriseerd. Hieronder zijn ten voorbeeld van de kaart en lijst uitsneden weergegeven.

Schaderegister oorlogsgeweld.

Ligging	Eigenaar	Bestemming	Kadastrale aanduiding	Categorie A.	B.	C.	Opmerkingen.
Gentschestraat 3	I.de Ruysscher	Woonhuis	Sectie D. 1780	x			
" " "	" " "	Schuur	" " "	x			
" " 12	G.C.Naeye	Woonhuis	" " 2064			x	
" " 15	W.Dingemanse	"	" "1955			x	
" " 16	I.de Voogt	"	" "1954		x		
" " 17	P.v.d.Linde	"	" "1724		x		
" " 30	P.Provoost	"	" "1248		x		
" " ong	A.van Hoeve	Schuur	" "2723			x	
" " 54	J.Versluys	Woonhuis	" "1311		x		
" " 272	E.de Krijger	Bergplaats	" "2099			x	
" " 273	I.van Haneghem	Woonhuis Bakkerij	" "1965	x			
" " 295	A.J.Oubrie	Woonhuis	" "2047		x		
" " 296	A.Versluys	"	" "2267	x			
" " 304	Wed.C.de Kramer	"	" "1309			x	
" " 305	C.de Vos	"	" "1310		x		
" " 306	P.de Vos	"	" " 1329	x			

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970	
De verwoesting van de dorpskern van Biervliet werd in Hoofdzaak beperkt tot de meest zuidelijke uitlopen van de bebouwing langs de Gentse straat en aan de noordelijke uitloper bij de R.K. Kerk. Voorts ontstonden gaten in de bebouwing van het centrum, terwijl het raadhuis aan de Kerkstraat eveneens geheel verwoest werd.	
Inventaris 1144	Stukken over de herbouw van de door oorlogsgeweld getroffen woning, winkel- en werkplaats van P.C.J. Ducheine aan de Noordstraat, 1948-1950.
Opgave van schade waarin wordt vermeld dat het perceel Noordstraat 157 van dhr. Ducheine enkele voltreffers heeft gekregen tijdens het bombardement in oktober 1944, waardoor een groot gedeelte van de voorgevel werd weggeslagen, de dakbedekking geheel vernield werd en inwendig enkele muren totaal deed ineenstorten.	
Inventaris 1292	Stukken over de begraving van gesneuvelde militairen uit de Tweede Wereldoorlog op de algemene begraafplaats en over de overbrenging van hun stoffelijke resten naar andere begraafplaatsen, 1945-1949.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 1317	Stukken over het opruimen van munitie, 1962-1970.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 21 maart 1962 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een granaat en geweerkogels bij dhr. Dieleman, Elisabethpolder 3 alhier en van een granaat langs de Provinciale Weg nabij de garage van de Gebroeders Vervaet. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 8 maart 1962 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een handgranaat op een perceel bouwgrond van dhr. Pladdet, Paulinapolder 10. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 13 augustus 1962 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een granaat bij dhr. Van Vooren, Van Dunnépolder 2 te Biervliet. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 7 november 1962 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een granaat op een perceel grond van dhr. Cammaert langs de Middenweg in de Braakman. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht dat de vondst van granaten in Paulinahaven en Braakman was doorgegeven aan de Hulpverleningsdienst op 26 juni 1963.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 24 oktober 1963 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een granaat op scherp in de Paulinahaven. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen, maar het opruimen was slechts mogelijk bij laag water volgens de burgemeester omdat het projectiel anders niet bereikt kon worden.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 5 november 1963 aan de Hulpverleningsdienst dat aangifte was gedaan van het vinden van een granaat in de Geertruidapolder, op het land van dhr. Deveneijns. De plaats waar het projectiel lag kon worden aangewezen door dhr. Deveneijns, Geertruidapolder 2. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 12 november 1963 aan de Hulpverleningsdienst dat in deze gemeente op een weiland in de Zoutepolder langs de Noorddijk een zestal projectielen waren gevonden. De plaats, welke was aangegeven met een vlaggetje, kon indien nodig worden aangegeven door dhr. Bracke, wonende Singel 2 alhier. Dhr. Bracke, die bezig was het betreffende weiland om te ploegen was met de werkzaamheden gestopt uit vrees voor meerdere vondsten. Hij heeft namelijk ook nog enkele lege munitiekisten opgeploegd. Mogelijk kon het bedoelde weiland door de Hulpverleningsdienst worden afgezocht, zo verzocht de burgemeester.

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 12 november 1963 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens landbouwwerkzaamheden in Beukelspolder in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel lag op het erf van dhr. De Meijer, Beukelspolder 1. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 25 november 1963 aan de Hulpverleningsdienst met een verzoek om het weiland van dhr. Bracke in de Zoutepolder op eventuele aanwezigheid van munitie etc. te willen afzoeken. De op dit weiland uitgeploegde munitie was inmiddels door de Hulpverleningsdienst opgeruimd.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 6 december 1963 aan de Hulpverleningsdienst dat door de dhr. Rijnberg op een perceel bouwland in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel lag op het erf van dhr. Doena, Driewegen 28. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 15 mei 1964 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens landbouwwerkzaamheden in Beukelspolder in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel lag op het erf van dhr. De Meijer, Beukelspolder 1. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 12 augustus 1964 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens landbouwwerkzaamheden in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel lag op het erf van dhr. Van Roeve, Oranjepolder 23 alhier. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 23 december 1964 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens landbouwwerkzaamheden in de Helenapolder in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel, dat nog gedeeltelijk in de grond zat, bevond zich op een bouwland van dhr. Mangnus, Helenapolder 6 Biervliet. Genoede landbouwer kon de locatie aanwijzen. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 24 februari 1965 aan de Hulpverleningsdienst dat door dhr. Riemslag alhier een projectiel gevonden was. Het projectiel lag in de omgeving van zijn woning aan de dijk. Dhr. Riemslag, wonende aan het adres Koninginnepolder 16, kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 16 september 1965 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens landbouwwerkzaamheden in de St. Pieterspolder in deze gemeente een projectiel was gevonden. Het projectiel lag op het erf van dhr. Verplanke, St. Pieterspolder 17. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 28 september 1965 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van mevr. Van Rumste-Maas, Helenapolder 8, in deze gemeente een projectiel was gevonden. Mevr. Van Rumste kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 8 oktober 1965 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Haak, Sint Piterspolder 9, in deze gemeente een projectiel was gevonden. Dhr. Haak kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 20 december 1965 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Van den Hemel, Beukelspolder 9, in deze gemeente een granaat was gevonden. Dhr. Van den Hemel kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 17 maart 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat de volgende munitieartikelen waren aangetroffen: één pantservuist (Geertruidapolder/Brielsedijk), één kop pantservuist (boerderij Termote) en één granaat (nabij Recreatiegebied Braakman). De ambtenaren van de Rijkspolitie in deze gemeente konden de plaats aanwijzen waar deze projectiel zich bevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 29 maart 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Deveneijns, Geertruidapolder 3, in deze gemeente een granaat was gevonden. Dhr. Deveneijns kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 3 mei 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Baecke, Helenapolder 1, in deze gemeente een granaat was gevonden De ambtenaren van de Rijkspolitie in deze gemeente konden de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 10 mei 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat aan de boerderij van dhr. Ingels, Schoollaan 8, alhier een granaat was gevonden. De ambtenaren van de Rijkspolitie in deze gemeente konden de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 2 juni 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat aan de boerderij van dhr. Rijnberg, Helenapolder 4, alhier een granaat was gevonden. Dhr. Rijnberg kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 29 augustus 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Dees, Koninginnepolder 19, te Biervliet een granaat was gevonden. Dhr. Dees kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 30 september 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat in deze gemeente in de Zoutepolder een landmijn en een granaat waren gevonden en bij de boerderij van dhr. Vermue, Angelinapolder 7, een granaat. De ambtenaren van de Rijspolitie konden de plaats aanwijzen waar de munitie zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 26 oktober 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Buijsse, Helenapolder 7, in deze gemeente een granaat was gevonden. Dhr. Buijsse kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 28 oktober 1966 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Deveneijns, Geertruidapolder 3, in deze gemeente tijdens ploegwerkzaamheden een granaat was gevonden. Dhr. Deveneijns kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

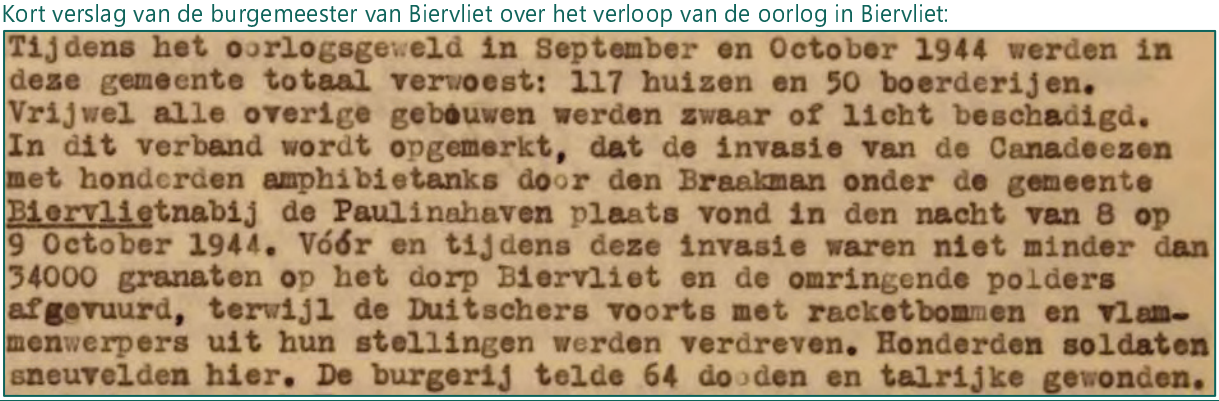
- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 9 november 1967 aan de Hulpverleningsdienst dat tijdens graafwerkzaamheden een mortiergranaat was gevonden. De granaat lag bij het pand Weststraat 25 in deze gemeente. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 18 december 1967 aan de Hulpverleningsdienst dat op het bouwland van dhr. Termote, in deze gemeente enkele granaten waren gevonden. Dhr. Termote kon de plaats aanwijzen waar de projectielen zich bevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970	
• Bericht van de burgemeester van Biervliet op 16 oktober 1968 aan de Hulpverleningsdienst dat op het land van dhr. De Jonge, in de nabijheid van het land van dhr. Van Rattingen, Beukelspolder 12, in deze gemeente een granaat was opgeploegd. De rijkspolitie te Biervliet was in staat de juiste plaats aan te wijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Biervliet op 16 mei 1969 aan de Hulpverleningsdienst dat in het bouwland van dhr. Termote, Annapolder 1, in deze gemeente een granaat was gevonden. Genoemde Termote kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Biervliet op 12 juni 1969 aan de Hulpverleningsdienst dat in het bouwland van dhr. Maas, Koninginnepolder 17, alhier een granaat van ongeveer 5 kg was gevonden. Genoemde Maas kon de plaats aanwijzen waar het projectiel zich bevond. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Biervliet op 10 oktober 1969 aan de Hulpverleningsdienst dat in het bouwland van dhr. Dekker, Oranjepolder 2, alhier een kist met granaten was gevonden. Genoemde Dekker kon de plaats aanwijzen waar de projectielen zich bevinden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Biervliet op 24 oktober 1969 aan de Hulpverleningsdienst dat in het bouwland van dhr. Buijck, een granaat was gevonden. De granaat bevond zich op het bouwland achter het perceel Beukelspolder 3. Genoemde Buijck had bij de granaat een stok geplaatst. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen. • Bericht van de burgemeester van Biervliet op 25 maart 1970 aan de Hulpverleningsdienst dat in het bouwland van dhr. Verdult, Braakmanweg grens Hoek-Biervliet een granaat van ongeveer 35 cm was gevonden. De granaat bevond zich op het bouwland tussen het perceel van dhr. Van Driel en dhr. Verdult, beiden Braakmanweg. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst de munitie zo spoedig mogelijk op te ruimen.	
Inventaris 1575	Stukken over het herstel van de oorlogsschade aan de openbare lagere school en de R.K. lagere school te Biervliet en de openbare lagere school te Driewegen, 1946-1955.
• Schadeopgave van de openbare school voor gewoon lager onderwijs in de Schoollaan D2583 te Biervliet. De schade was ontstaan als gevolg van granaatbeschietingen in oktober 1944. • Schadeopgave van de openbare school voor gewoon lager onderwijs gelegen aan het adres Driewegen 432. De schade was ontstaan als gevolg van granaatbeschietingen in oktober 1944. Als gevolg van de beschietingen werd de school getroffen door diverse granaten. • Schadeopgave van de Rooms-Katholieke school voor gewoon lager onderwijs in de Noorstraat 192 te Biervliet. De schade was ontstaan als gevolg van granaatbeschietingen in oktober 1944.	
Inventaris 1591	Stukken over het herstel van schade aan de door oorlogsgeweld getroffen Nederlands Hervormde Kerk, 1946.

1. Archieven van de gemeente Biervliet, 1643-1970

Kort verslag van de burgemeester van Biervliet over het verloop van de oorlog in Biervliet:

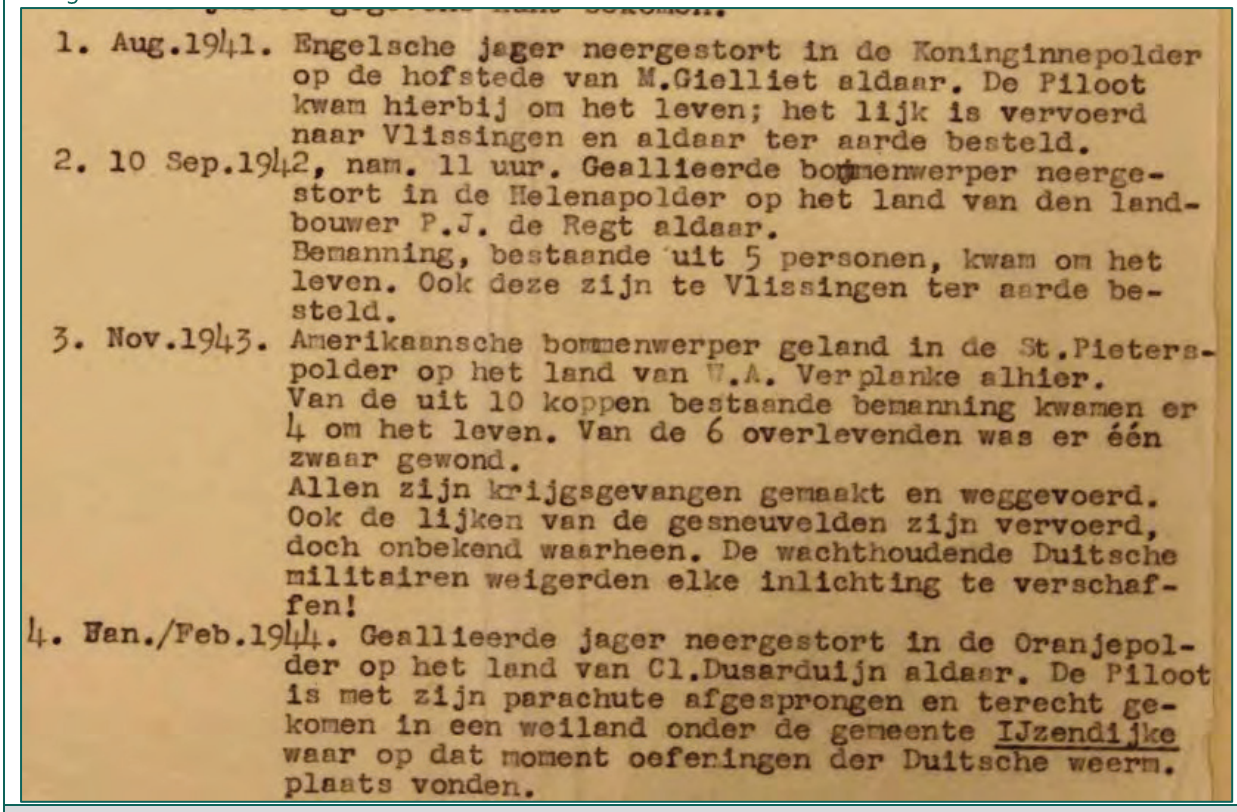

Tijdens het oorlogsgeweld in September en October 1944 werden in deze gemeente totaal verwoest: 117 huizen en 50 boerderijen. Vrijwel alle overige gebouwen werden zwaar of licht beschadigd. In dit verband wordt opgemerkt, dat de invasie van de Canadeezen met honderden amphibietanks door den Braakman onder de gemeente Biervlietnabij de Paulinahaven plaats vond in den nacht van 8 op 9 October 1944. Vóór en tijdens deze invasie waren niet minder dan 34000 granaten op het dorp Biervliet en de omringende polders afgevuurd, terwijl de Duitschers voorts met racketbommen en vlammenwerpers uit hun stellingen werden verdreven. Honderden soldaten sneuvelden hier. De burgerij telde 64 dooden en talrijke gewonden.

Inventaris 1632	Bekendmakingen van het militaire gezag tijdens de 2e Wereldoorlog, 1940-1945.

- Bericht van de burgemeester van Biervliet op 13 december 1941 dat op maandagochtend 8 december 1941 na een kort luchtgevecht drie zware bommen waren afgeworpen in de Helenapolder. Twee bommen kwamen tot ontploffing en de onontplofte bom bevond zich in het hof van de landbouwer E.C. Goossens, Helenapolder 519, langs de weg Biervliet naar Nieuwlandsche-Molen. De explosie had materiële schade aangericht.

- Opgaven van de burgemeester van Biervliet op 20 oktober 1945 van neergestorte vliegtuigen binnen zijn gemeente:

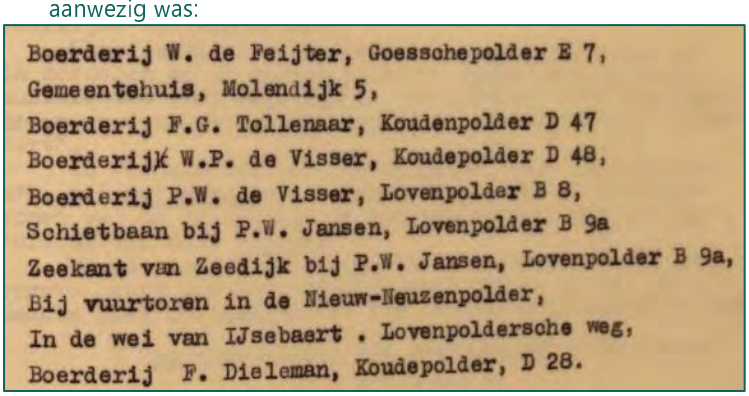
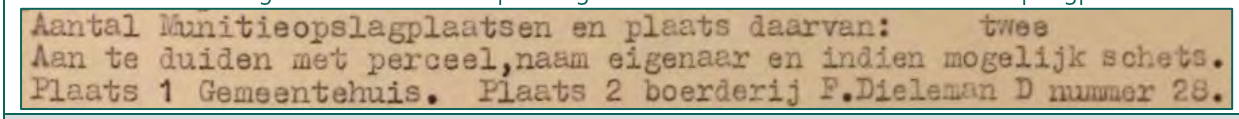

1. Aug.1941. Engelsche jager neergestort in de Koninginnepolder op de hofstede van M.Gielliet aldaar. De Piloot kwam hierbij om het leven; het lijk is vervoerd naar Vlissingen en aldaar ter aarde besteld.
2. 10 Sep.1942, nam. 11 uur. Geallieerde bommenwerper neergestort in de Helenapolder op het land van den landbouwer P.J. de Regt aldaar. Bemanning, bestaande uit 5 personen, kwam om het leven. Ook deze zijn te Vlissingen ter aarde besteld.
3. Nov.1943. Amerikaansche bommenwerper geland in de St.Pietspolder op het land van W.A. Verplanke alhier. Van de uit 10 koppen bestaande bemanning kwamen er 4 om het leven. Van de 6 overlevenden was er één zwaar gewond. Allen zijn krijgsgevangen gemaakt en weggevoerd. Ook de lijken van de gesneuvelden zijn vervoerd, doch onbekend waarheen. De wachthoudende Duitsche militairen weigerden elke inlichting te verschaffen!
4. Jan./Feb.1944. Geallieerde jager neergestort in de Oranjepolder op het land van Cl.Dusarduijn aldaar. De Piloot is met zijn parachute afgesprongen en terecht gekomen in een weiland onder de gemeente IJzendijke waar op dat moment oefeningen der Duitsche weerm. plaats vonden.

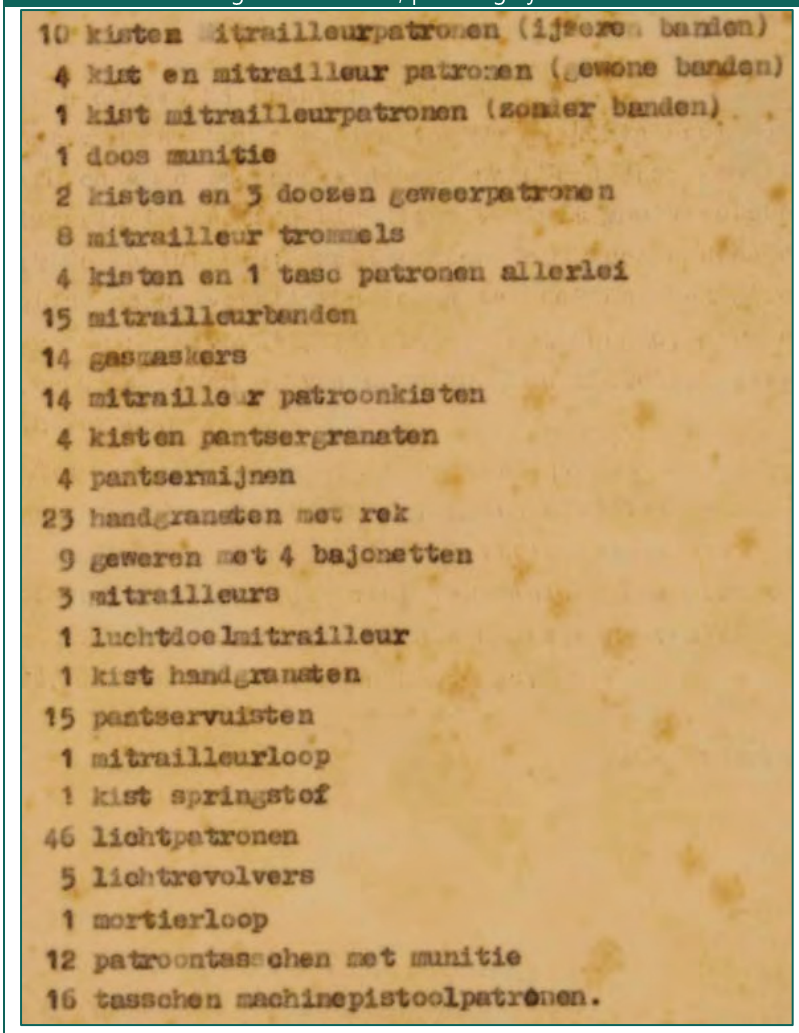
2. Archieven van de gemeente Hoek, plaatsingslijst

Inventaris 5-3	Vergoeding van oorlogsschade aan eigendommen van publiekrechtelijke lichamen.

Melding van schade aan de dijken en wegen bij Langestraat 25, Koudepolder, Hoek, door het uitvoeren van tankoefeningen door geallieerde militairen in oktober 1944-maart 1945. Ook aan de dijken en wegen bij Waterschap "Loven en Willemskerke" was schade ontstaan. Deze schade was ontstaan door geallieerd vervoer met tanks in de periode oktober 1944-februari 1945.

2. Archieven van de gemeente Hoek, plaatsingslijst	
Inventaris 5-4	Staat van gemeente-eigendommen
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 34-6	Ontploffingen en ontbranding.
• Opgave van de burgemeester van Hoek op 9 augustus 1945 met betrekking tot locaties waar nog munitie aanwezig was: Boerderij W. de Feijter, Goesschepolder E 7, Gemeentehuis, Molendijk 5, Boerderij F.G. Tollenaar, Koudenpolder D 47 Boerderijk W.P. de Visser, Koudepolder D 48, Boerderij P.W. de Visser, Lovenpolder B 8, Schietbaan bij P.W. Jansen, Lovenpolder B 9a Zeekant van Zeedijk bij P.W. Jansen, Lovenpolder B 9a, Bij vuurtoren in de Nieuw-Neuzenpolder, In de wei van IJsebaert . Lovenpoldersche weg, Boerderij F. Dieleman, Koudepolder, D 28. • Bericht van de burgemeester van Hoek op 27 augustus 1945 over de locaties van munitieopslagplaatsen. Aantal Munitieopslagplaatsen en plaats daarvan: twee Aan te duiden met perceel,naam eigenaar en indien mogelijk schets. Plaats 1 Gemeentehuis. Plaats 2 boerderij F.Dieleman D nummer 28.	
Inventaris 36-1	Blussen van brand: rapporten van brand.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 47-3	Verzorging van oorlogsslachtoffers
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 60-4	Nederlands Oorlogsgravencomité.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris B553	Oorlogsbuit, opruiming munitie, 1944-1947. Bureau nationale veiligheid, 1945.
• Lijst van ingeleverde en opgeslagen wapens en munitie binnen de gemeente Hoek, opgetekend door de burgemeester van Hoek op 24 oktober 1944.	

2. Archieven van de gemeente Hoek, plaatsingslijst

10 kisten mitrailleurpatronen (ijzere banden)
4 kist en mitrailleur patronen (gewone banden)
1 kist mitrailleurpatronen (zonder banden)
1 doos munitie
2 kisten en 3 doozen geweerpatronen
8 mitrailleur trommels
4 kisten en 1 tasc patronen allerlei
15 mitrailleurbanden
14 gasmaskers
14 mitrailleur patroonkisten
4 kisten pantsergranaten
4 pantsermijnen
23 handgranaten met rek
9 geweren met 4 bajonetten
3 mitrailleurs
1 luchtdoelmitrailleur
1 kist handgranaten
15 pantservuisten
1 mitrailleurloop
1 kist springstof
46 lichtpatronen
5 lichtrevolvers
1 mortierloop
12 patroontasschen met munitie
16 tasschen machinepistoolpatronen.

- Bericht van de burgemeester en wethouders van Hoek op 25 februari 1947 dat de woningen van J. van den Velde en A. van Hoorn in de Goesschepolder door dusdanig oorlogsgeweld waren getroffen dat zij dienden te worden afgebroken. Bij controle bleek dat de regenbak echter nog niet was opgeruimd.

- Bericht van de burgemeester van Hoek op 23 september 1947 dat in een regenbak bij de woning van J.A. Riemens, E36, een handgranaat was aangetroffen. De burgemeester verzocht de handgranaat te laten verwijderen.

Inventaris B561	Luchtbescherming, 1942-1946.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris B573	Luchtbescherming, 1939-1945.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris C133	Schade aan gebouwen en landerijen, 1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris C133	Bezettingsschade, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris C133	Gevonden voorwerpen, 1943-1945.

2. Archieven van de gemeente Hoek, plaatsingslijst

- Proces-verbaal van een noodlanding van een Duits vliegtuig op een bouwland in de gemeente Hoek op 17 juni 1943. Omstreeks 9.45 uur voerde een Duits jachtvliegtuig een noodlanding uit op het bouwland van de landbouwer J.D. Haak, gelegen in de Oud-Westenrijkpolder te Hoek. De piloot had geen letsel opgelopen en stond volgens de toegesnelde personen naast zijn toestel. Omstreeks 13.30 uur werd de bewaking overgedragen aan de Duitse Wehrmacht.

- Proces-verbaal van het neerstorten van een brandend vliegtuig op een perceel bouwland in de gemeente Hoek op 22 juni 1943. Het viermotorige vliegtuig stortte neer omstreeks 9.30 uur neer in een stuk bouwland van de landbouwer J.K. de Bruijn, wonende op perceel B17. Het vliegtuig was te pletter gevallen en op verschillende plaatsen op het bouwland lagen resten van het vliegtuig te branden. Vermoedelijk was het toestel van Engelse of Amerikaanse nationaliteit. De Duitse Wehrmacht uit Terneuzen kwam ter plaatse en nam de bewaking en verdere onderzoek over. De Duitse militairen verklaarden dat twee militairen met parachute uit het vliegtuig waren gesprongen.

- Proces-verbaal van het neerstorten van een vliegtuig op 19 augustus 1943. Op het bouwland van de landbouwer P. Dieleman, gelegen langs de Molendijk, in de Lovenpolder te Hoek, stortte een vliegtuig neer. Op een afstand van ongeveer 75 meter van de genoemde dijk, op een aldaar gelegen perceel bouwland, lagen de resten van een vliegtuig, terwijl twee leden van de Duitse Wehrmacht daarbij de wacht hielden. Uit onderzoek bleek dat het een Duitse vliegtuig betrof. De piloot bevond zich nog in het vliegtuig en was zwaar verminkt en overleden. Aan de overkant van de genoemde dijk was het achterste deel, zijnde een stenen schuur, gedeeltelijk ingestort van de woning van J. Pladdet, Goesschedijk 1. De stenen van de schuur waren verspreid over de Molendijk en de daar gelegen trambaan. Verder lag in de onmiddellijke nabijheid van de woning de stukken van een vliegtuigvleugel die afkomstig was van het verongelukte vliegtuig. Volgens ooggetuigen was de piloot, toen hij met zijn vliegtuig de noodlanding wilde uitvoeren, met de linkervleugel van het toestel tegen de achterzijde van genoemde woning gevlogen en toen over de Molendijk in het daarachter gelegen bouwland over de kop geslagen. Omstreeks 20.15 uur is de verdere bewaking door leden van de Duitse Wehrmacht overgenomen.

- Proces-verbaal van het neervallen van bommen in de Goessche polder te Hoek op 20 oktober 1943. Omstreeks 14.30 uur waren op de volgende plaatsen bommen gevallen:
  - Perceel E8 van A. Koolen, één bom.
  - Perceel E9 van J. Tollenaar, twee bommen.
  - Perceel E11 van A. de Fuyter, één bom.

  Alle bommen waren tot ontploffing gekomen, zo concludeerde de Opperwachtmeester, aangezien diepe gaten waren ontstaan van ongeveer vijf à zes meter diepte. Van de woningen E8, E9, E9a, E11 en E11a waren verscheidene ruiten vernield.

- Proces-verbaal van het landen van een Duits vliegtuig en het vinden van patronen en kleding. Op 5 november 1943 rond 15.00 uur landde een Duits Focke-Wulf 490 [vermoedelijk een type 190] op een stuk bouwland van dhr W. de Feijter, wonende in Hoek E8. De piloot had in verband met benzinetekort een noodlanding moeten maken. Het vliegtuig was niet beschadigd en de piloot had geen letsel opgelopen. Omstreeks 16.00 uur op dezelfde dag werd medegedeeld dat in de Koudepolder, Hoek, 238, scherpe patronen en kleding waren gevonden die vermoedelijk waren uitgeworpen uit een Engels vliegtuig. De patronen en kleding werden overgebracht naar Terneuzen.

- Proces-verbaal van het vallen van brisantbommen in de Braakman op 19 juli 1944. Omstreeks 14.00 uur waren bommen gevallen op de schorren van de Zeeuwsche Stroom, genaamd Braakman, gelegen onder de gemeente Hoek. Uit onderzoek bleek dat op een afstand van ongeveer 500 m, uit de dijk van de Dijkmeesterpolder, op de schorren acht bommen waren gevallen, afgeworpen door een Engels of Amerikaans vliegtuig. Alle bommen waren ontploft. De bomgaten lagen verspreid over een afstand van 200 bij 250 meter en hadden een middellijn van 8 m. De diepte van ieder bomgat bedroeg ongeveer 3 m. Schade en persoonlijke ongevallen kwamen niet voor.

- Opgave van neergestorte vliegtuigen binnen de gemeente Hoek, opgetekend door de burgemeester van Hoek op 10 oktober 1945:

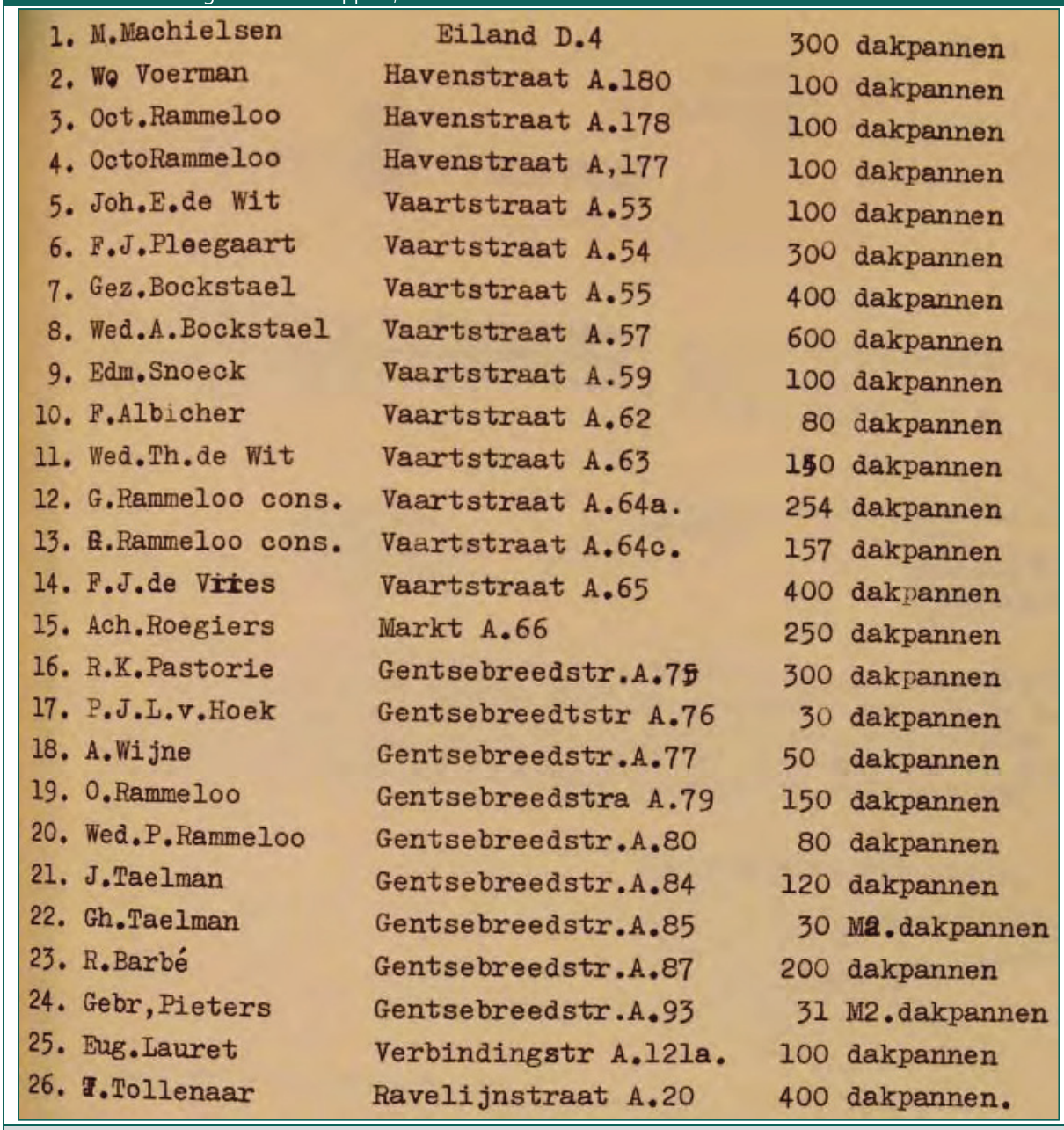
2. Archieven van de gemeente Hoek, plaatsingslijst	
- Het eerste (Amerikaans toestel) stortte brandend neer op 22 juni 1943. Hierbij kan worden vermeld dat één lid van de bemanning door de bezetters krijgsgevangen was gemaakt. Van de overige bemanning was verder niets gehoord. - Het tweede, waarschijnlijke een Engelse jager stortte neer in september 1944, even voor de bevrijding tijdens de aanval op Terneuzen. De enige inzittende piloot stortte dood naar beneden en werd aldaar begraven.	
Inventaris C133	Bombardementen; bominslag – verzamelen van bomscherven.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris C145	Politiedienst – maandrapporten, 1941-1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris C311	Bescheiden luchtbescherming, 1936-1942.
Niet relevant, betreft enkel stukken van organisatorische aard.	
Inventaris C313	Map bescheiden Militair Gezag, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

3. Archieven van de gemeente Philippine, 1639-1970	
Inventaris 1091	Stukken over het herstel van oorlogsschade aan woningen van particulieren, 1942-1955.

- Melding van schade aan panden gelegen op Markt A171, Markt A172 en D1 Morselpolder ontstaan in mei 1940. Daarnaast melding van schade door granaatinslag in de meidagen van 1940 bij de woning van Rammeloo, Philippine A10.

- Meldingen van schade in september 1944 en op 20 september 1944 aan het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting (genoteerd in volgorde van opgaven):
  - Markt A47, Philippine. Rooms-Katholieke Kerkgebouw.
  - De Vaartstraat A49, Philippine. Woning werd geheel vernield.
  - Een woning met berging aan de Rijksweg nummer onbekend, kadastraal bekend als Philippine C1348.
  - Isabellasluis C22.
  - Weststraat A156.
  - Van Dunnépolder C31.
  - Een schuur en aardappelbewaarplaats en een woonhuis, C12.
  - Een weegbrughuisje in Maagd van Gent, ongenummerd.
  - Een woonhuis in de Kerkstraat ongenummerd, kadastraal bekend als Philippine C959.
  - Boerderij Clarapolder C27.
  - Een woonhuis met schuurtje Isabellasluis C11.
  - Isabellasluis C15.
  - Philippine 31.
  - Graanpakhuis gelegen aan de Kanaalpolder D39a.
  - Isabellasluis C16.
  - Stalling gelegen aan A128, Philippine.
  - Markt A66-67.
  - Schaapstal gelegen aan Dunnépolder C30, Philippine.

- Lijst van woningen die dakpannenschade hebben geleden in de periode september/oktober 1944:

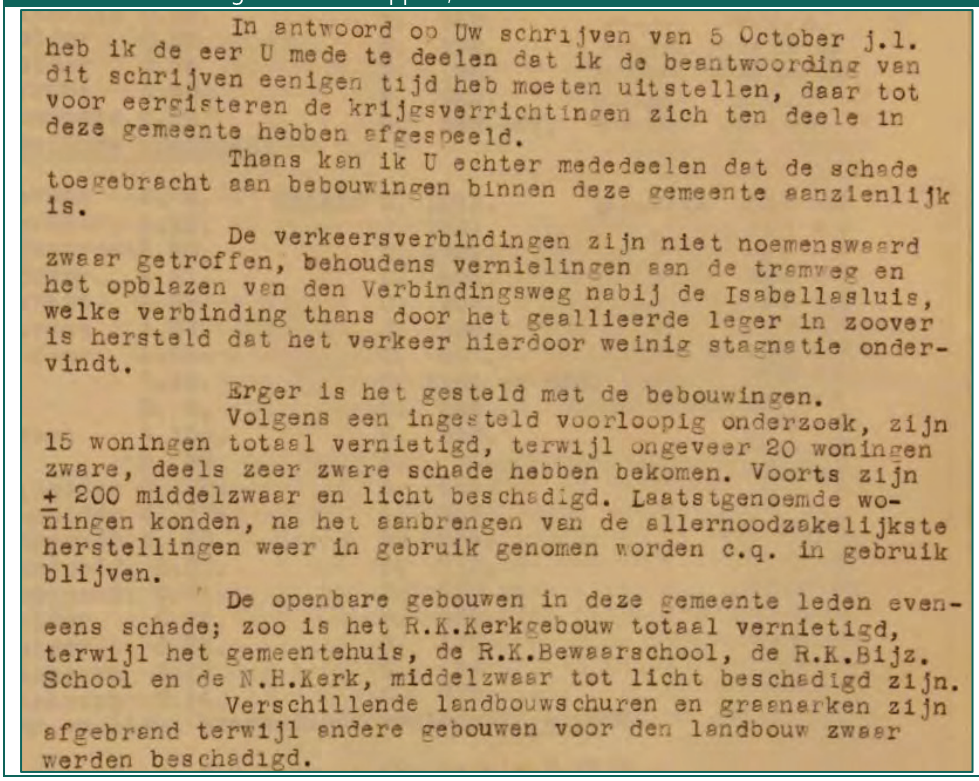

1. M.Machielsen	Eiland D.4	300 dakpannen
2. Wo Voerman	Havenstraat A.180	100 dakpannen
3. Oct.Rammeloo	Havenstraat A.178	100 dakpannen
4. OctoRammeloo	Havenstraat A,177	100 dakpannen
5. Joh.E.de Wit	Vaartstraat A.53	100 dakpannen
6. F.J.Pleegaart	Vaartstraat A.54	300 dakpannen
7. Gez.Bockstael	Vaartstraat A.55	400 dakpannen
8. Wed.A.Bockstael	Vaartstraat A.57	600 dakpannen
9. Edm.Snoeck	Vaartstraat A.59	100 dakpannen
10. F.Albicher	Vaartstraat A.62	80 dakpannen
11. Wed.Th.de Wit	Vaartstraat A.63	150 dakpannen
12. G.Rammeloo cons.	Vaartstraat A.64a.	254 dakpannen
13. R.Rammeloo cons.	Vaartstraat A.64c.	157 dakpannen
14. F.J.de Vries	Vaartstraat A.65	400 dakpannen
15. Ach.Roegiers	Markt A.66	250 dakpannen
16. R.K.Pastorie	Gentsebreedstr.A.75	300 dakpannen
17. P.J.L.v.Hoek	Gentsebreedtstr A.76	30 dakpannen
18. A.Wijne	Gentsebreedstr.A.77	50 dakpannen
19. O.Rammeloo	Gentsebreedstra A.79	150 dakpannen
20. Wed.P.Rammeloo	Gentsebreedstr.A.80	80 dakpannen
21. J.Taelman	Gentsebreedstr.A.84	120 dakpannen
22. Gh.Taelman	Gentsebreedstr.A.85	30 M2.dakpannen
23. R.Barbé	Gentsebreedstr.A.87	200 dakpannen
24. Gebr,Pieters	Gentsebreedstr.A.93	31 M2.dakpannen
25. Eug.Lauret	Verbindingstr A.121a.	100 dakpannen
26. T.Tollenaar	Ravelijnstraat A.20	400 dakpannen.

Inventaris 1092	Stukken over het herstel van oorlogsschade aan particuliere eigendommen, 1944-1946.

Overzicht van oorlogshandelingen binnen de gemeente Philippine.

3. Archieven van de gemeente Philippine, 1639-1970

In antwoord op Uw schrijven van 5 October j.l. heb ik de eer U mede te deelen dat ik de beantwoording van dit schrijven eenigen tijd heb moeten uitstellen, daar tot voor eergisteren de krijgsverrichtingen zich ten deele in deze gemeente hebben afgespeeld.

Thans kan ik U echter mededeelen dat de schade toegebracht aan bebouwingen binnen deze gemeente aanzienlijk is.

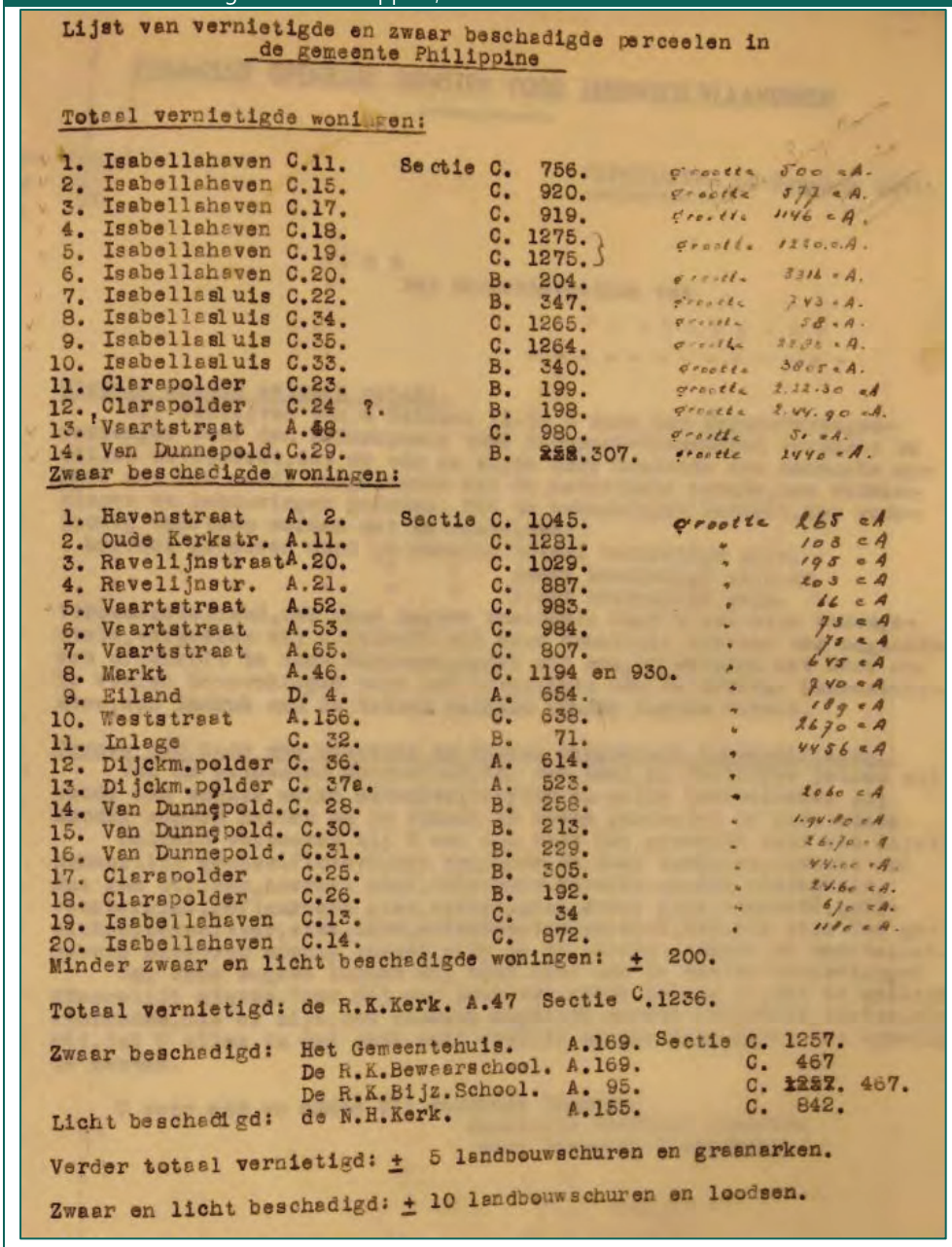
De verkeersverbindingen zijn niet noemenswaard zwaar getroffen, behoudens vernielingen aan de tramweg en het opblazen van den Verbindingsweg nabij de Isabellasluis, welke verbinding thans door het geallieerde leger in zoover is hersteld dat het verkeer hierdoor weinig stagnatie ondervindt.

Erger is het gesteld met de bebouwingen.

Volgens een ingesteld voorloopig onderzoek, zijn 15 woningen totaal vernietigd, terwijl ongeveer 20 woningen zware, deels zeer zware schade hebben bekomen. Voorts zijn ± 200 middelzwaar en licht beschadigd. Laatstgenoemde woningen konden, na het aanbrengen van de allernoodzakelijkste herstellingen weer in gebruik genomen worden c.q. in gebruik blijven.

De openbare gebouwen in deze gemeente leden eveneens schade; zoo is het R.K.Kerkgebouw totaal vernietigd, terwijl het gemeentehuis, de R.K.Bewaarschool, de R.K.Bijz. School en de N.H.Kerk, middelzwaar tot licht beschadigd zijn.

Verschillende landbouwschuren en graanarken zijn afgebrand terwijl andere gebouwen voor den landbouw zwaar werden beschadigd.

Lijst van vernietigde en zwaar beschadigde perceelen in de gemeente Philippine

Totaal vernietigde woningen:

1.	Isabellahaven	C.11.	Sectie C. 756.	grootte 500 c.A.
2.	Isabellahaven	C.15.	C. 920.	grootte 577 c.A.
3.	Isabellahaven	C.17.	C. 919.	grootte 1146 c.A.
4.	Isabellahaven	C.18.	C. 1275.	
5.	Isabellahaven	C.19.	C. 1275.	grootte 1210 c.A.
6.	Isabellahaven	C.20.	B. 204.	grootte 3314 c.A.
7.	Isabellasluis	C.22.	B. 347.	grootte 743 c.A.
8.	Isabellasluis	C.34.	C. 1265.	grootte 58 c.A.
9.	Isabellasluis	C.35.	C. 1264.	grootte 3395 c.A.
10.	Isabellasluis	C.33.	B. 340.	grootte 3865 c.A.
11.	Clarapolder	C.23.	B. 199.	grootte 2.12.30 c.A.
12.	Clarapolder	C.24 ?.	B. 198.	grootte 2.44.90 c.A.
13.	Vaartstraat	A.48.	C. 980.	grootte 51 c.A.
14.	Van Dunnepold.	C.29.	B. 258.307.	grootte 1440 c.A.

Zwaar beschadigde woningen:

1.	Havenstraat	A. 2.	Sectie C. 1045.	grootte 165 c.A
2.	Oude Kerkstr.	A.11.	C. 1281.	" 108 c.A
3.	Ravelijnstraat	A.20.	C. 1029.	" 195 c.A
4.	Ravelijnstr.	A.21.	C. 887.	" 203 c.A
5.	Vaartstraat	A.52.	C. 983.	" 66 c.A
6.	Vaartstraat	A.53.	C. 984.	" 93 c.A
7.	Vaartstraat	A.65.	C. 807.	" 73 c.A
8.	Markt	A.46.	C. 1194 en 930.	" 695 c.A
9.	Eiland	D. 4.	A. 654.	" 940 c.A
10.	Weststraat	A.156.	C. 638.	" 189 c.A
11.	Inlage	C. 32.	B. 71.	" 1670 c.A
12.	Dijckm.polder	C. 36.	A. 614.	" 4456 c.A
13.	Dijckm.polder	C. 37a.	A. 523.	" 1060 c.A
14.	Van Dunnepold.	C. 28.	B. 258.	" 1.94.80 c.A
15.	Van Dunnepold.	C.30.	B. 213.	" 26.70 c.A
16.	Van Dunnepold.	C.31.	B. 229.	" 44.00 c.A.
17.	Clarapolder	C.25.	B. 305.	" 24.60 c.A.
18.	Clarapolder	C.26.	B. 192.	" 630 c.A.
19.	Isabellahaven	C.13.	C. 34	" 110 c.A.
20.	Isabellahaven	C.14.	C. 872.	

Minder zwaar en licht beschadigde woningen: ± 200.

Totaal vernietigd: de R.K.Kerk. A.47 Sectie C.1236.

Zwaar beschadigd:	Het Gemeentehuis.	A.169.	Sectie C.	1257.
	De R.K.Bewaarschool.	A.169.	C.	467
	De R.K.Bijz.School.	A. 95.	C.	~~1257~~. 467.
Licht beschadigd:	de N.H.Kerk.	A.155.	C.	842.

Verder totaal vernietigd: ± 5 landbouwschuren en graanarken.

Zwaar en licht beschadigd: ± 10 landbouwschuren en loodsen.

Inventaris 1093	Stukken over de onteigening van de door oorlogsgeweld getroffen R.K.-Kerk, 1944.

- Melding dat een keet dient te worden gebouwd bij de door oorlogsgeweld vernielde boerderij van A.D. Lijbaert, Dijckmeesterpolder C36 te Philippine.
- Melding dat een vleugelmuur der coupure bij de haven, die door een tank vernield is, vernieuwd moest worden. Daarnaast diende het trottoir aan de Havenstraat vernieuwd te worden aangezien dit door tanks was stuk gereden.

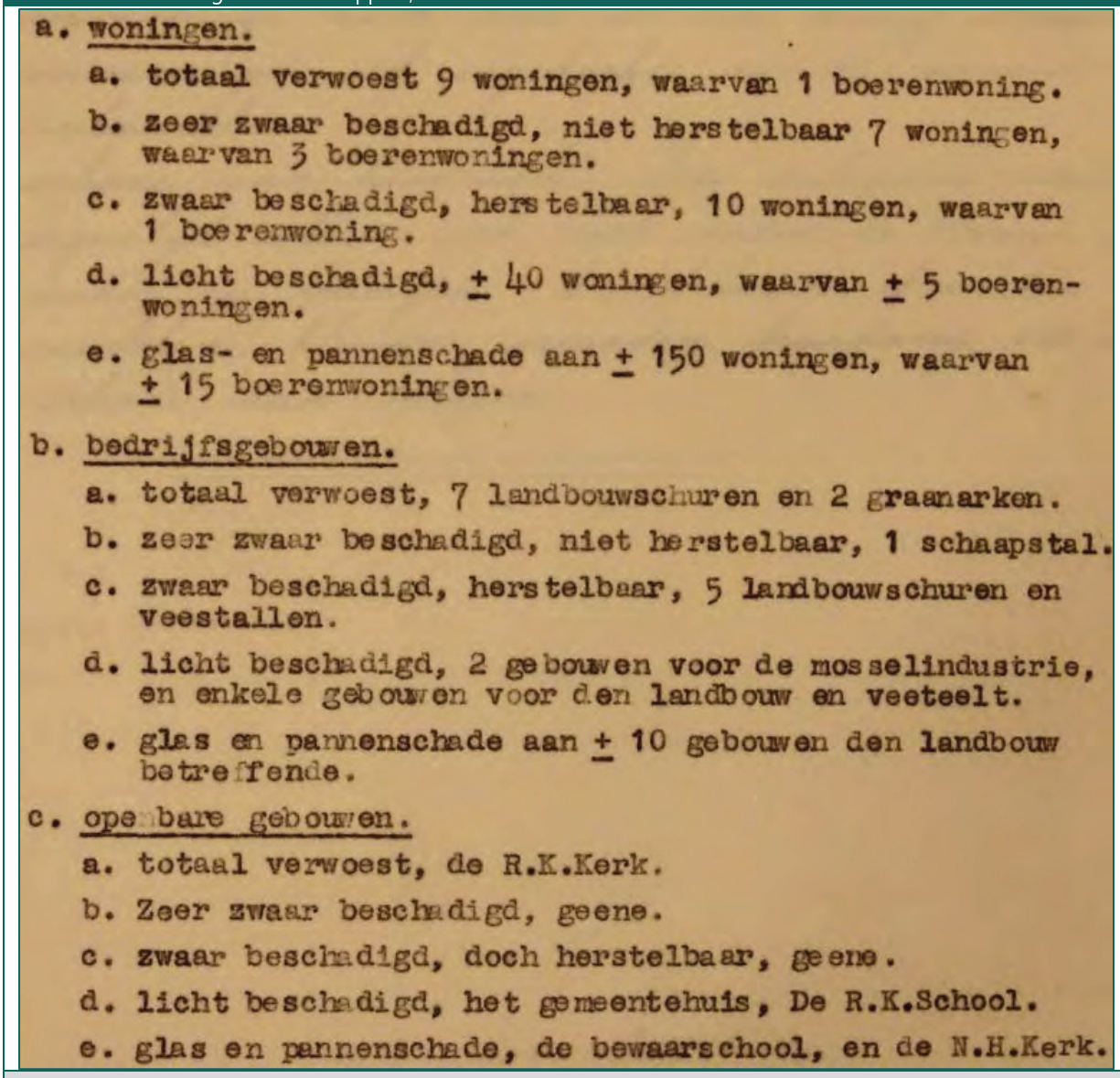
Inventaris 1825	Stukken over de organisatie van de luchtbeschermingsdienst, 1941-1945.

Rapport betreffende het neerstorten van een vliegtuig in de gemeente Philippine op 12 augustus 1943. Het betrof een viermotorig Engelse of Amerikaans vliegtuig dat omstreeks 10.00 uur neerkwam op droogvallende gronden in de Braakman, aan de Isabellahaven op ongeveer 4 km westwaarts van de kom van Philippine. Van de bemanningsleden kwam er één met parachute neer bij Sluiskil en kwam te overlijden. De andere zeven bemanningsleden kwamen bij het vliegtuig op de schorgronden neer en waren door leden van de Duitse

3. Archieven van de gemeente Philippine, 1639-1970	
Wehrmacht gevangengenomen en naar IJzendijke overgebracht. Eén van de bemanningsleden was lichtgewond. Het vliegtuig was vernield (verbrand) en stond onder Duitse bewaking.	
Inventaris 1831	Stukken over de bouw van een brandspuithuisje en het herstel van de oorlogsschade daaraan. 1943, 1947-1953.
Niet relevant, betreft vordering.	
Inventaris 1939	Stukken over de hulpverlening aan oorlogsslachtoffers en de vergoeding van de geleden schade als gevolg van oorlogshandelingen, 1943-1960.

- Opgave van door oorlogsgeweld beschadigde of vernielde woningen en boerderijen binnen de gemeente Philippine [waar mogelijk aangegeven met datum schade]:
  - Clarapolder C23, C24, C25 (september 1944).
  - Van Dunnépolder C28, C29 (oktober 1944), C30, C31.
  - Isabellasluis C15 (september 1944), C33, C34. Daarnaast een ongenummerde hangar (september 1944), veestal en wagenloods (oktober 1944) en een ongenummerd woonhuis met keet en duiker (mei 1940).
  - Dijckmeesterpolder C36, C37, C37a.
  - Vergaertpolder D45 (21 december 1944), D47 (september 1944), D47a (september 1944), D48 (september 1944) D54 (september 1944).
  - Mosselpolder D4.
  - Vaartstraat A53 (september 1944).
  - Weststraat A116 (september 1944).
  - Gent v.d. Veldestraat 28.
  - Philippine A91 (september 1944), A99a-A100 (juli 1940), C16 (oktober 1944), C17 (oktober 1944), C18-C19 (19 september 1944).
  - Markt A66, A67 (20 september 1944).
  - De Havenstraat A184 (september 1944).
  - De Olmendijk C6 (september 1944).
  - Gentsebreedstraat A112 (september 1944).

- Totaalopgave oorlogsschade in de gemeente Philippine:

3. Archieven van de gemeente Philippine, 1639-1970	
	
Inventaris 1940	Stukken over de hulpverlening aan vissers en herstel van de vissersvloot, 1944-1952.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1976	Stukken over het herstel van de oorlogsschade aan de R.K. Basisschool, 1945-1953.
Melding van schade aan het schoolgebouw voor gewoon lager onderwijs met overdekte en niet-overdekte speelplaats aan de Schoolstraat A95 in de gemeente Philippine veroorzaakt door granaatbeschieting tussen 4 september en 5 oktober 1944.	

4. Archieven van de gemeente Sas van Gent, 1794-1947 (1995)	
Inventaris 601	Stukken over de vergoeding van oorlogsschade aan gemeentelijke gebouwen en gronden, 1940-1953.
Overzicht van opgaven van schade veroorzaakt door oorlogsgeweld (genoteerd in volgorde van opgaven): - Gemeentehuis, Westkade 89, schade in mei 1940 door opblazen brug. - Schade aan wegen en plantsoenen door vluchtende eenheden op Dolle Dinsdag en het doortrekken van Engelse tanks. Daarnaast werden tijdens de gevechten in en om Sas van Gent enkele straten in de gemeente door granaatinslagen getroffen.	

4. Archieven van de gemeente Sas van Gent, 1794-1947 (1995)	
- Gewoon openbaar lager onderwijs school aan de Wilhelminalaan 1, schade aan het dak en vensters als gevolg van de luchtdruk door afgeworpen bommen in de onmiddellijke nabijheid van de school in de namiddag van 10 mei 1940. Ook het Post- en Telegraafkantoor liep schade op als gevolg van het detoneren van deze bommen. - School voor bijzonder gewoon lager onderwijs, Kloosterlaan 43, schade als gevolg van granaatinslag en vordering door Duitse legeronderdelen. - Twee woonhuizen van de 42 van de woningbouwvereniging "Sas van Gent" door bominslag op 10 mei 1940. De twee woonhuizen waren geheel vernield.	
Inventaris 1077	Stukken over het ruimen van puin na de oorlogshandelingen van mei 1940, 1940.
Melding op 23 juli 1940 van het ruimen van puin binnen de gemeente Sas van Gent. In de oorlogsdagen van mei 1940 werden in deze gemeente 41 woonhuizen, 1 machineloods en werkplaats en 1 textielfabriek geheel verwoest. Verder waren verschillende gebouwen zwaar beschadigd.	
Inventaris 1267	Persoonskaarten van gesneuvelde Belgische, Duitse en Canadese soldaten, 1940, 1944.
Persoonskaarten met informatie over gesneuvelde soldaten [enkel de personen vermeld waarvan de datum van overlijden en locatie van overlijden bekend zijn]: - Michel Dieden, Duitsland, datum van overlijden 18/19 september 1944, gevonden op 20 september 1944 naast de woning van E. Roegiers bij de ingang van de glasfabriek. - Theo Kornmesser, Duitsland, datum van overlijden 22 september 1944, gevonden op 22 september 1944 tussen de woningen van Th. Warrens en C. v. Opdorp langs de weg in de sloot. - Paul Scharrer, Duitsland, datum van overlijden 22 september 1944, gevonden op 22 september 1944 op vijftig meter voor Th. Warrens langs de weg in de sloot. - G.O. Pederson, Canada, datum van overlijden 20 september 1944, gevonden op 20 september 1944. Pederson was geraakt in Sluiskil en kwam tijdens het vervoer naar een eerste hulpstation om het leven.	
Inventaris 1353	Stukken over de vaststelling en uitvoering van de gemeenschappelijke regeling voor de bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen, 1938-1943.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1354	Lijsten van uitgekeerde schadeloosstellingen voor de door de Duitse Wehrmacht beschadigde of inbeslaggenomen roerende en onroerende goederen, 1940-1944.
Niet relevant, betreft statussen van betaling.	
Inventaris 1473	Stukken over de steunverlening aan oorlogsslachtoffers, 1945-1947.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Zonder inventaris	Bominslagen op 10 mei 1940.
Kaart van de kom van de gemeente Sas van Gent met locatieaanduidingen waar op 10 mei 1940 bommen neerkwamen. Een uitsnede van de kaart is hieronder weergegeven.	

4. Archieven van de gemeente Sas van Gent, 1794-1947 (1995)

5. Voorlopig Inventaris Terneuzen 1796-1970	
Inventaris 673	Verslagen van de toestand van de gemeente, 1925-1961.
Niet relevant, stukken lopen maar tot 1913.	
Inventaris 1875	Stukken over de vaststelling en regeling van de burgers opgelopen oorlogsschade, 1940-1959.
• Lijsten met betrekking tot schade aan huizen, opgetekend op 6 juni 1940.	

Door brand vernielde woningen te Sluiskil.

Wed. P.F.Verstraeten	Oostkade 13A 13Ben 14.
J.van der Linden	Oostkade 18
F.L.Lafort	Oostkade 19
C.Verhaege-de Waele	Oostkade 20
J.van Wijck Anth.z	Oostkade 21
Ch.L.J.Storp	Oostkade 22
E.P.van Graefschepe	Oostkade 23
L.P.van Hecke	Oostkade 24
P.van Cadzand	Oostkade 26
Wed.Anth.van Wijck	Oostkade 25
Idem	Sectie G no 240.
J.L.de Cock	Oostkade 27
A.Leenhouts	Oostkade 28
A.J.van Maele	Oostkade 29
P.H.Janse	Oostkade 30
J.P.van Maele	Oostkade 31
D.P.Liebers	Oostkade 32
A.Jansen	Oostkade 33
C.A.Spietael	Oostkade 34
P.J.Buijsse	Oostkade 35
J.E.Federmann	Oostkade 36
J.P.van Maele	Oostkade 37
J.de Vos	Oostkade 38
P.G.Wullems	Oostkade 39
W.E.J.de Wolf	Oostkade 40
A.van Wijck Jr	Oostkade 45
J.Pieters	Oostkade 73
P.J.Gelderland	Oostkade 74
C.Dellaert	Oostkade 75
J.Haak	0 16
Joz.Haak	0 10 en 0 1D

Door brand vernielde eigendommen te Terneuzen

Woning en bakkerij van A.E.Koene-Bliek Noordstraat 5
Loodsen van N.V.Aug.de Meijer Zonen's Expeditie en Agentuur Mij.
Terneuzensche scheepswerf.

Woningen door bommen vernield te Sluiskil

Openbare school te
L.Meert Kanaalweg 75
H.du Puij Kanaalweg 40 en 81.

Gedeeltelijke vernielde woningen te Terneuzen

H.Ribbens	Westkolkstraat 40 en 42
A.de Witte	Dijkstraat 72
R.M.Vermast	Dijkstraat 71
Jac. J.Bliek	Westkolkstraat 34

Vernielde bruggen

Axelsche brug. Ophaalbrug. Hoeksche brug. Rolbrug Westsluis.
Bruggetjes Oostkolk. Othensche brug. z.g.Esschen bruggetje.
Bruggetje Middenkolk. Beide trambruggen.

5. Voorlopig Inventaris Terneuzen 1796-1970

Door brand verwoest:

Loodsen,magazijnen,atelier enz. van N.V.Scheldeveem. Schuttershofweg 8.

Gedeeltelijk vernielde eigendommen

A.J.Nobels-de Suffel	Westkolkstraat 44
P.F.Standaert	Westkolkstraat 8-10
A.J.Bliek	Westkolkstraat 28
C.A.Jansen	Westkolkstraat 50-52
N.V.Aug.de Meijer's Zonen Exp.& Agentuur Mij	Westkolkstraat 24
F.B.G.de Meijer	Westkolkstraat 22
H.de Regt-Huijssen	Scheldekade 43
I.van de Sande	Noordstraat 55
J.J.C.van Sprang	Noordstraat 16
P.Maandag	Noordstraat 1-3
A.A.van Leeuwen	Noordstraat 89
A.A.de Zeeuw	Scheldekade 57
Fa.A.J.Faas en Zonen	Axelschestraat 1
P.'tGilde	Noordstraat 2
P.Klouwers	Heerengracht 1-1A
Mevr.de Wed.van Haelst	Heerengracht 2
J.A.van Rompu ± f 17.500	Nieuwstraat 12 Nieuwstraat 52 Nieuwstraat 54 Westkolkstraat 14-16-18-20 Tholensstraat 96 Heerengracht 10 de Jongestraat 1
L.de Bruijne	Heerengracht 3 Scheldekade 5-7-11
A.Verschelling	Grenulaan 5 Noordstraat 7
R.K.Gemeente	Klooster EErw.Zusters en R.K.Meisjesschool
Spoorweg Mij Mechelen-Terneuzen	Stationsgebouw Terneuzen en Sluiskil, Baanwachterswoning 108 Locomotievenloods,; werkplaats.
C.Meijer	Heerengracht 8.

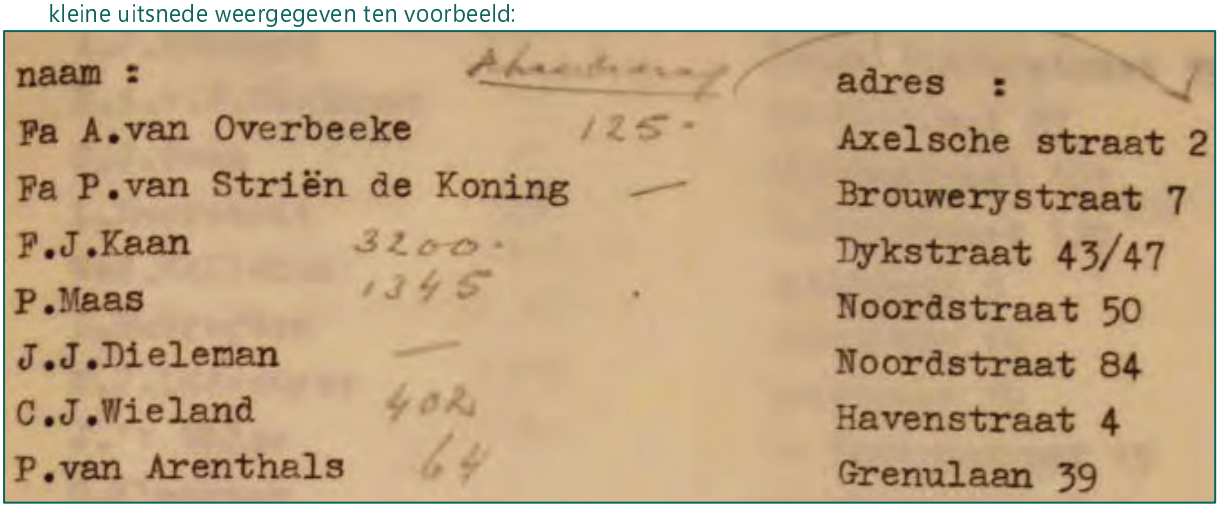
- Taxatierapport met betrekking tot door oorlogsgeweld vernielde panden in de gemeente Terneuzen. Vanwege de grote van de lijst is hieronder een kleine uitsnede weergegeven ter voorbeeld:

A.E. Koene-Bliek	Noordstr.	5
J. de Regt	Schoolweg	23
D. Verlinde	"	25
J.P. Klaaijssen	"	27
S.I.de Braal	"	29
G. Riemens	"	31
E. 'tGilde	"	33
E. 'tGilde	"	35
D.H. Littooij	"	37&39
J.G. de Groen	Vlooswijkstr.	45
Zusters Zegers	"	47
A.C. van der Peijl	"	49&51
J. van der Werf	"	53
Fa.E.A.IJsebaert	"	57
J.A. Oostdijk	Nieuwediepstr	18
D. Machielsen	"	20
G. de Putter	"	22
Stichting "Emmanuël"	"	26
J.P. Schrier	Kerkhoflaan	3
P.J. Deliaert	"	5
P.J. Deliaert	"	7
J.C. Huijssen	Dekkerstraat	4
G. Kouwijzer	"	6

- Schaderapport van een woonhuis met schuur aan de Westkolkstraat 22, opgelopen in mei 1940.

- Mededeling van de burgemeester van Terneuzen op 11 september 1941 dat het aantal personen in de gemeente Terneuzen, waarvan de inboedel geheel of gedeeltelijk was verwoest tijdens de oorlogsdagen in totaal 3.340 personen bedraagt.

- Lijst, opgesteld door de burgemeester van Terneuzen op 18 december 1941, met namen en adressen van de winkels in Terneuzen. In de lijst wordt aangegeven welke winkels door de oorlog getroffen waren en hun voorraden geheel of gedeeltelijk verloren hebben zien gaan. Vanwege de grote van de lijst is hieronder een kleine uitsnede weergegeven ten voorbeeld:

naam :	adres :
Fa A.van Overbeeke	Axelsche straat 2
Fa P.van Striën de Koning	Brouwerystraat 7
F.J.Kaan	Dykstraat 43/47
P.Maas	Noordstraat 50
J.J.Dieleman	Noordstraat 84
C.J.Wieland	Havenstraat 4
P.van Arenthals	Grenulaan 39

- Melding van de burgemeester van Terneuzen op 6 februari 1942 waaruit blijkt dat de winkel in het pand Westkolkstraat 34 op 24 december 1941 weer in gebruik was genomen, na te zijn verwoest.

- Schaderapport woonhuizen, gelegen aan de Oostkolkstraat 1, 3 en 7. Schade was ontstaan in september 1944.

Inventaris 1876	Stukken over de voorziening in de behoefte aan glas voor het herstel van opgelopen oorlogsschade, 1940
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1877	Stukken over de regeling van opgelopen oorlogsschade tijdens de bezetting, 1941-1967.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 2881	Stukken over de exploitatie van de graven van gesneuvelde militairen, 1940-1960.

- Lijst van overleden burgers, woonachtig in Terneuzen, als gevolg van oorlogshandelingen. De volgende oorlogshandelingen worden in de lijst vermeld:
  - 10 mei 1940. Bombardement op de ammoniakfabriek in Sluiskil.
  - 3 september 1940. Bombardement door Engelse vliegtuigen op de Schoolweg.
  - 11 september 1944. Bombardement Schoolweg door geallieerde vliegtuigen.
  - 17 september 1944. Bombardement Lange Kerkstraat door geallieerde vliegtuigen.
  - 20 september 1944. Geallieerd granaatvuur op Driewegen komende uit de richting van Axel/Zaamslag.
  - 20 september 1944. Geallieerd granaatvuur op Othene.
  - 21 september 1944. Granaatvuur op Sas van Gent.
  - 25 september 1944. Door granaatvuur van de geallieerden te Sas van Gent viel één dode die woonachtig was in Terneuzen.

- Bericht van de burgemeester met betrekking tot de Engelse soldaten die omkwamen op 13 mei 1940, toen de torpedojager "Valentine" werd getroffen door een bom uit een Duits vliegtuig. Hierbij kwamen enkele

manschappen om het leven. Daarnaast liep in november 1944 de mijnenveger M.L. 916 op een mijn in de Schelde. Hierdoor kwamen zes manschappen om het leven.

- Melding over een begraven Franse militair die bij een verkenningsvlucht boven Terneuzen op 17 mei 1940 door Duits afweergeschut werd neergeschoten.

Inventaris 3043	Stukken over de regeling van de luchtbescherming in de gemeente, 1921-1941.

- Opgaaf van luchtaanvallen op Terneuzen sinds 10 mei 1940, opgetekend door de burgemeester van Terneuzen op 3 juli 1940.
  - 12 mei 1940, 11.30 uur. Twee bommenwerpers vlogen over de stad, komende van het zuidwesten. Ter hoogte van de zogenaamde Oostbeer alhier werden twee bommen uitgeworpen, blijkbaar bestemd voor de in die buurt varende zeeschepen. Zij troffen geen doel. Vermoedelijk waren het Duitse vliegtuigen.
  - 13 mei 1940, 13.00 uur. Meerdere vliegtuigen vlogen boven de stad. Naar een Engelse torpedojager, varende op de Westerschelde voor de Nieuw-Neuzenpolder, werden bommen geworpen. Een voltreffer raakte de machinekamer en had vele doden, gewonden en vermisten tot gevolg. De later aangespoelde lijken van deze gezonken torpedojager zijn gegraven onder deze gemeente in de zogenaamde "inlaagpolder". Het bedoelde vliegtuig (Duitse bommenwerper) werd even later door een Franse jager naar beneden geschoten en is in de Schelde gezonken.
  - 14 mei 1940, 14.00. Verschillende Duitse bommenwerpers vlogen over de stad. Bommen (ongeveer achttien stuks) werden geworpen naar de rails van de spoorweg Mechelen-Terneuzen, achter de Baandijk alhier. Hierbij was een voltreffer, waardoor de rails ernstig beschadigd werd. Dezelfde dag vlogen vliegtuigen boven de Scheldekade alhier. Twee bommen werden afgeworpen. Eén ervan ontplofte nabij de Oostbeer, waardoor stukken ijzer en steen tegen de huizen van de Scheldekade terecht kwamen. Vele ruiten moesten het ontgelden en de daar wonende mevrouw Doornbos werd licht aan haar handen verwond.
  - 22 mei 1940, 22.00 uur. Terneuzen werd beschoten met Belgisch 7,5 cm geschut. Verschillende percelen raakten ernstig beschadigd. Het pand Noordstraat 5 (woningwinkel en bakkerij) werd in brand geschoten en brandde geheel uit.
  - 24 mei 1940, 10.00 uur. Wederom een beschieting als bovengemeld. Het geschut was opgesteld onder Biervliet. Doel was de Westsluis alhier. Geen doden of gewonden en geen materiële schade.
  - 24 mei 1940, 17.00 uur. Beschieting als bovengemeld. Doel Middensluis. In een Duitse colonne viel een brisantgranaat, waardoor drie Duitse militairen om het leven kwamen en enkele anderen werden verwond. Een Nederlandse militair, die juist met verlof huiswaarts keerde, werd nabij zijn ouderlijke woning alhier dodelijk getroffen. Door deze beschieting ontstond grote materiële schade.
  - 24 mei 1940, 's avonds. Beschieting als bovengemeld. Doel binnenstad. Veel materiële schade. Geen doden, noch gewonden.

- Proces-verbaal van bombardementen op 18 april 1941. Op 18 april 1941 rond 4.50 uur werd een geweldige klap gehoord, terwijl onmiddellijk daarop een vliegtuig boven de kom van Terneuzen vloog. De uitkijkpost van de luchtbeschermingsdienst meldde dat de knal uit de richting van de haven van de Griethepolder onder Zaamslag kwam en vermoedelijk afkomstig was van een daar ontploft bom. Om ongeveer 5.00 uur meldde de uitkijkpost van de luchtbeschermingsdienst dat een bom was gevallen in de westhaven alhier [Terneuzen] waardoor water en modder hoog opspatte. Er werd ter plaatse een onderzoek ingesteld, maar er viel niets bijzonders te ontdekken.

  Dezelfde morgen om 5.50 uur meldde de uitkijkpost een voltreffer op een sleepboot, liggende met twee andere sleepboten aan de ponton van de provinciale boot in de Middenhaven. Uit onderzoek bleek dat de sleepboot was gezonken en dat de bom op het achterschip was gevallen, terwijl daar de kapitein en machinist van de boot sliepen, die mede in de diepte verdwenen zijn. Ongeveer tegelijkertijd werden drie bommen geworpen op de middensluis; één bom viel in de kolk; één bom op een materialenloods van Rijkswaterstaat, welke totaal vernield werd, terwijl een daarnaast staand woonhuis van een sluisknecht en een dito loods schade bekwamen. De derde bom viel ten westen van de sluis, doch uitwerkingssporen daarvan zijn niet gevonden.

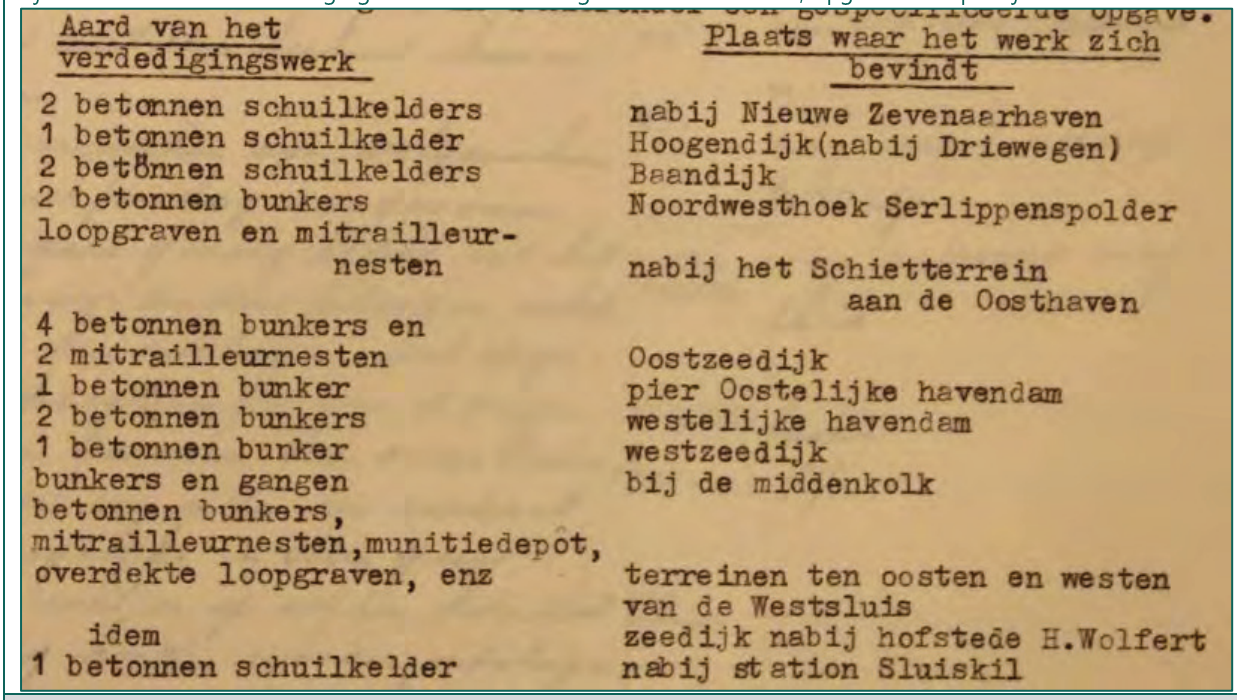
Inventaris 3046	Stukken over de evacuatie van de bevolking in mei 1940.

Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.

5. Voorlopig Inventaris Terneuzen 1796-1970	
Inventaris 3047	Stukken over de instandhouding van de vaste kern van de luchtbeschermingsdienst, 1940-1945.
Niet relevant, betreft algemene dossiers.	
Inventaris 3049	Stukken over de bescherming van de bevolking tegen vliegende bommen, 1944, 1945.
Proces-verbaal van het neerkomen van een V-1 op 5 maart 1945. Omstreeks 3.30 uur kwam er in de Oud Vogelschorpolder in een bouwland van de landbouwer J. van Hoeve, P161, een V-1 neer. Het gezin werd opgeschrikt door een hevige ontploffing, bijna alle dakpannen en ruiten werden weggeslagen. Uit onderzoek bleek dat op een afstand van ongeveer 400 à 500 meter van de woning een gat in de grond was geslagen van ongeveer 2,5 meter diepte en een doorsnede van circa 8 m. Ter plaatse lagen verschillende stukken plaatijzer over het veld verspreid. Ook bij de buurman J.H. van Hoeve, P159, ontstond aanzienlijke schade. De kwam op 1,5 meter van zijn woning neer.	
Inventaris 3050	Plan tot bescherming van de bevolking opgemaakt door de luchtbeschermingsdienst, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3073	Rapporten over plaatsgehad hebbende branden, 1926-1970.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3114	Stukken over de vaststelling van de regeling verkeersbeperking in het Sperrgebiet, 1940-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3137	Stukken over de verbetering van wegen in de gemeente, 1944-1960.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3307	Stukken over het bezorgen van levensmiddelen in oorlogstijd, 1943.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3424	Stukken over de hulpverlening aan getroffenen door de oorlog, 1940-1945.
• Meldingen van overleden of invalide geworden burgers. Overzicht van meldingen met datum en oorzaak: - De Bruin, 10 mei 1940, bij luchtaanval op Terneuzen dodelijk getroffen. - Eekman, 12 mei 1940, bij luchtaanval dodelijk getroffen. - Riemens, 3 september 1940, bij luchtaanval op Terneuzen dodelijk getroffen. - Te Kraker, geen datum, bij gevechtshandelingen in Terneuzen door schot in het been getroffen. Het been is geamputeerd. • Proces-verbaal van een beschieting van een sleepboot. Op 12 december 1943 rond 12.15 uur vlogen twee Engelse jachtvliegtuigen over de Westerschelde voor de haven van Terneuzen. Eén van de jachtvliegtuigen, die het laagst vloog, beschoot met zijn mitrailleur op één daar varende sleepboten namelijk de “En Avant” van de firma Muller alhier. Deze sleepboot werd getroffen midscheeps boven de waterlijn en de stuurhut en de stoomketel werd lek geschoten. Eén van de opvarenden van de boot werd getroffen door een granaatscherf in zijn rug.	
Inventaris 3814	Stukken over de ontvangst van vergoedingen voor de inkwartiering van Duitse militairen, 1940-1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3815	Stukken over de ontvangst van vergoedingen voor de inkwartiering van geallieerde militairen, 1945-1953.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3820	Stukken over de vordering van gebouwen en terreinen, en vergoedingen daarvoor, ten behoeve van de Duitse Weermacht, 1940-1944.

5. Voorlopig Inventaris Terneuzen 1796-1970	
Niet relevant, enkel administratieve stukken.	
Inventaris 3838	Stukken over de opruiming van verdedigingswerken, 1944-1947.

Lijst met locaties van verdedigingswerken binnen de gemeente Terneuzen, opgetekend op 26 juli 1945:

Aard van het verdedigingswerk	Plaats waar het werk zich bevindt
2 betonnen schuilkelders	nabij Nieuwe Zevenaarhaven
1 betonnen schuilkelder	Hoogendijk(nabij Driewegen)
2 betonnen schuilkelders	Baandijk
2 betonnen bunkers	Noordwesthoek Serlippenspolder
loopgraven en mitrailleur-nesten	nabij het Schietterrein aan de Oosthaven
4 betonnen bunkers en 2 mitrailleurnesten	Oostzeedijk
1 betonnen bunker	pier Oostelijke havendam
2 betonnen bunkers	westelijke havendam
1 betonnen bunker	westzeedijk
bunkers en gangen	bij de middenkolk
betonnen bunkers, mitrailleurnesten,munitiedepot, overdekte loopgraven, enz	terreinen ten oosten en westen van de Westsluis
idem	zeedijk nabij hofstede H.Wolfert
1 betonnen schuilkelder	nabij station Sluiskil

Inventaris 3842	Stukken over het treffen van maatregelen inzake de staat van oorlog en beleg, 1939-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3843	Rapporten over aangebrachte oorlogsschade in de gemeente.
Niet relevant. Gedetailleerd rapport, maar geen oorzaken van schade vermeld.	
Inventaris 3844	Verslagen omtrent de gang van zaken rond de bezetting in 1940, de economische toestand tijdens de oorlog en rond de bevrijding, 1940-1945.

- Verslag van de komst van Franse militairen en Terneuzen en oorlogshandelingen tijdens de meidagen in 1940. De verslagen van oorlogshandelingen komen overeen met de opgaaf van luchtaanvallen op Terneuzen, opgetekend door de burgemeester van Terneuzen op 3 juli 1940, zie Inventaris 3043.

- Verslag van de Franse troepen in de gemeente Terneuzen. In de namiddag van 10 mei 1940 kwamen de eerste Franse troepen in Terneuzen aan. Onmiddellijk werden door de Franse soldaten veldstellingen opgericht aan de Westsluis (buitensluishoofd) bij de West- en Oostbeer, benevens aan de Westpier. In al deze stellingen werd licht luchtafweergeschut geplaats, terwijl zwaar luchtafweergeschut werd geplaatst in de Goeschepolder onder de gemeente Terneuzen. De veldstellingen waren oorspronkelijk door Nederlandse eenheden bezet geweest. Op 17 mei 1940 werden verschillende havenwerken opgeblazen, die veel nabijgelegen woningen beschadigden. Daarnaast werden verschillende schepen in de monding van de midden- en Westhaven tot zinken gebracht.

- Verslag van de Belgische troepen in de gemeente Terneuzen. De Belgische eenheden kwamen op 18 mei 1940 aan en bestonden hoofdzakelijk uit Lanciers, Wielrijders, Artillerie en Karabaniers. Deze krijgsmacht van ongeveer 25.000 man begon direct stelling te nemen zowel aan de oost als aan de westzijde van het kanaal Gent-Terneuzen, alsmede langs de oever van de Westerschelde.

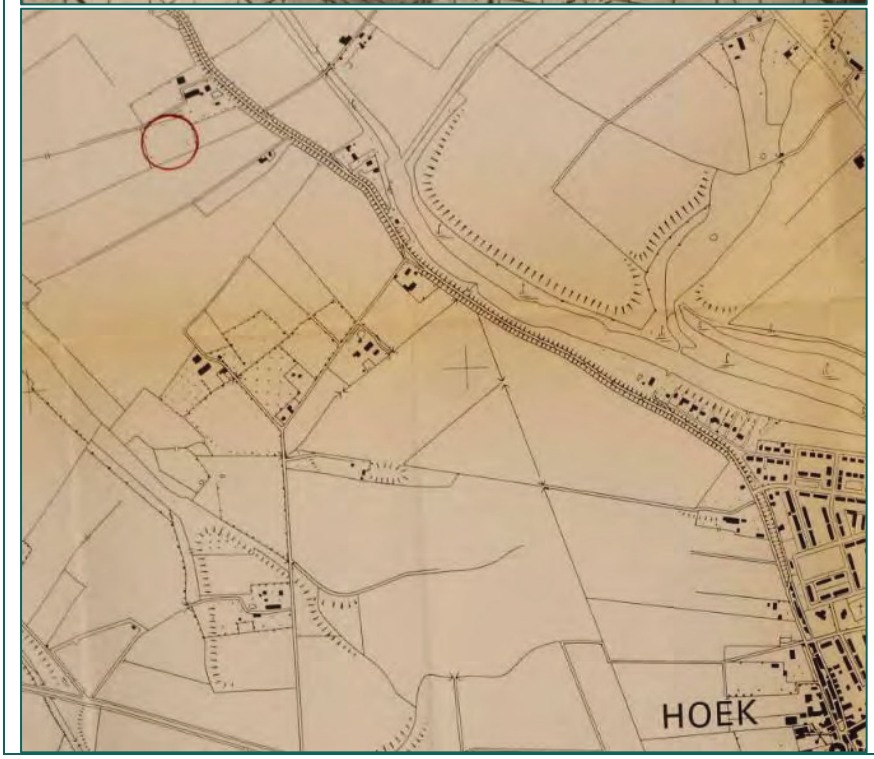
  Op verschillende plaatsen zowel binnen als buiten de bebouwde kom van Terneuzen werden mitrailleursnesten gebouwd en een batterij van drie stukken geschut van 3,5 meter werd geplaatst op de hofsteden van de landbouwer C. de Kubber, gelegen aan en bij de bebouwde kom der gemeente Terneuzen, en aan de Nieuw-

5. Voorlopig Inventaris Terneuzen 1796-1970	
Neuzenpolder buiten de stad. Met dit geschut werd op 18 en 19 mei 1940 naar Zuid-Beveland geschoten. Ook was er luchtdoelgeschut geplaatst op de hofstede van A. Dees gelegen in de Sluispolder even buiten de stad. Op de hoofdverkeersweg Axel-Terneuzen werden, in de buurt van de Moffenschans, twee snelvuurkanonnen geplaatst met het front richting Axel, blijkbaar met het doel deze weg te kunnen bestrijken. De mitrailleurs zowel licht als zware, werden op alle mogelijke plaatsen opgesteld. Hiervoor werden verschillende percelen uitgekozen. De bewoners moesten hun huizen verlaten en door de Belgische troepen werd de voorkamer of zolder ingericht om mitrailleurs te plaatsen. Deuren en ramen werden vernield om vrij zicht te creëren. In het vrije terrein van de Westelijke kanaaloever waren van Terneuzen tot aan de Belgische grens loopgraven gemaakt, mitrailleursnesten gebouwd en geschut van 7,5 cm geplaatst. De huizen die alleen door een weg gescheiden waren van dit kanaal werden ingericht als vestigingen. Er werden schietgaten gehakt in muren en daken en de huisraad werd gebruikt voor het oprichten van barricades. Op Sluiskil, gemeente Terneuzen, werden zo goed als alle gebouwen gelegen aan de oostzijde van het kanaal in brand gestoken of verwoest omdat zij een behoorlijke verdediging in de weg stonden. In het kanaal aanwezige vaartuigen werden tot zinken gebracht (ongeveer veertig stuks) zodat de Duitse soldaten deze niet als ponton konden gebruiken. In de gemeente Terneuzen werden dertien grote en kleinere bruggen opgeblazen. In de nacht van 23 op 24 mei 1940 vetrokken de Belgische troepen uit Terneuzen en trokken richting Philippine. Op 24 mei 1940 kwam het oostelijk deel van Zeeuws-Vlaanderen in Duitse handen, terwijl de Belgische troepen zich nu opstelden in Westelijk-Zeeuws-Vlaanderen. Gedurende de terugtocht van geëvacueerde burgers op 24 mei 1940 schoten Belgische troepen vanaf Biervliet Terneuzen met drie stukken geschut van 7,5 cm vanaf 18.00 tot 21.30 uur. • Bericht dat op 18 april 1941 als gevolg van een bomtreffer op de sleepboot “l’Avenir” een Nederlander om het leven kwam.	
Inventaris 3845	Stukken over de bouw van barakken voor de huisvesting van Duitse militairen, 1940-1943.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 3846	Register van personen, die bezettingsschade hebben geleden, 1941, 1942.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	

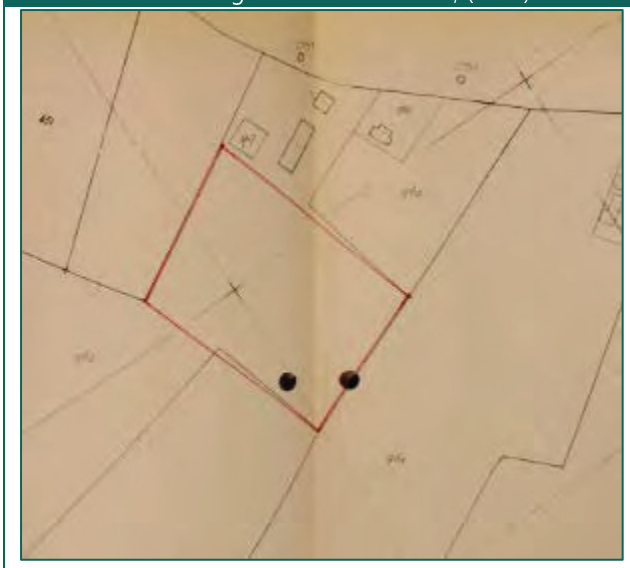
6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)	
Inventaris 607	Ruiming van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, 1986-1994.
• Dossier over de opruiming van explosieven in twee weilanden van A. Tollenaar, wonende in Hoek, Noorddijk 8. Tollenaar had het vermoeden dat in de weilanden nog explosieven waren achtergebleven van Canadese origine. Op het terrein zouden tijdens de Tweede Wereldoorlog tanks hebben gestaan. Op 11 november 1986 heeft de EOD een opsporingsactie uitgevoerd en explosieven geruimd [MORA 19863611]. De volgende tekeningen waren bijgesloten in het dossier:	

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

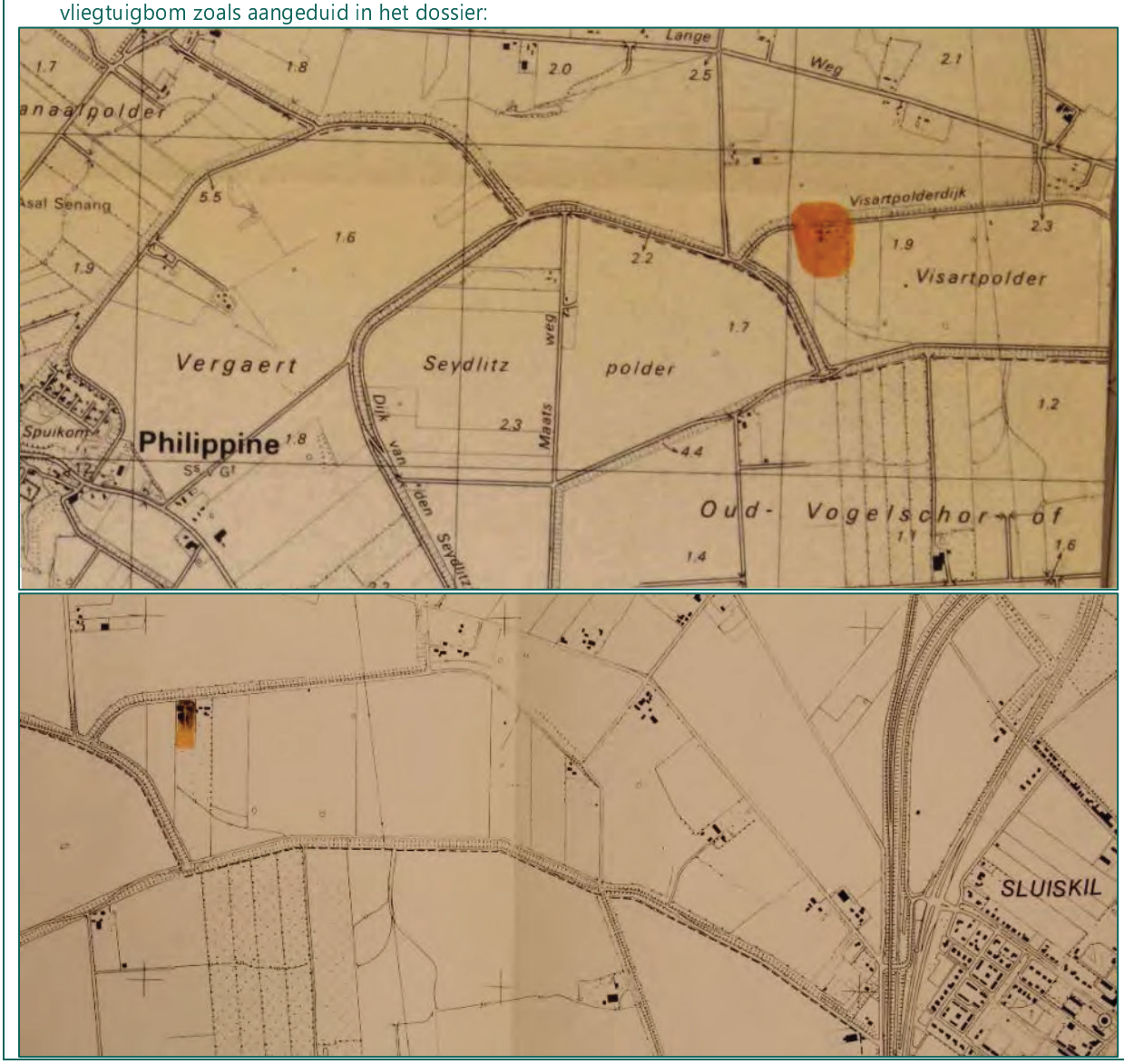
- Dossier over gedumpte munitie aan de Nieuwlandseweg 11 in Biervliet. Kort na de Tweede Wereldoorlog in 1945 of 1946 is door de bewoners van bovengemeld boerenerf (de familie De Boevere) de op dit erf achtergebleven munitie en granaten etc in een gegraven put gedeponeerd en afgedekt met grond. De bedoelde spullen, naast de granaten en munitie zouden er ook een mitrailleur en munitiekisten mee de grond in zijn gegaan, zitten op een diepte van ongeveer 1 meter en de plaats kan vrij nauwkeurig worden aangegeven. De EOD heeft onderzoek gedaan naar de put, maar heeft tot verbazing van de heer De Boevere, die zelf zou hebben gezien dat de munitieartikelen werden gedumpt, niets opgeleverd [MORA 19873251]. Locatie van de put zoals aangeduid door De Boevere:

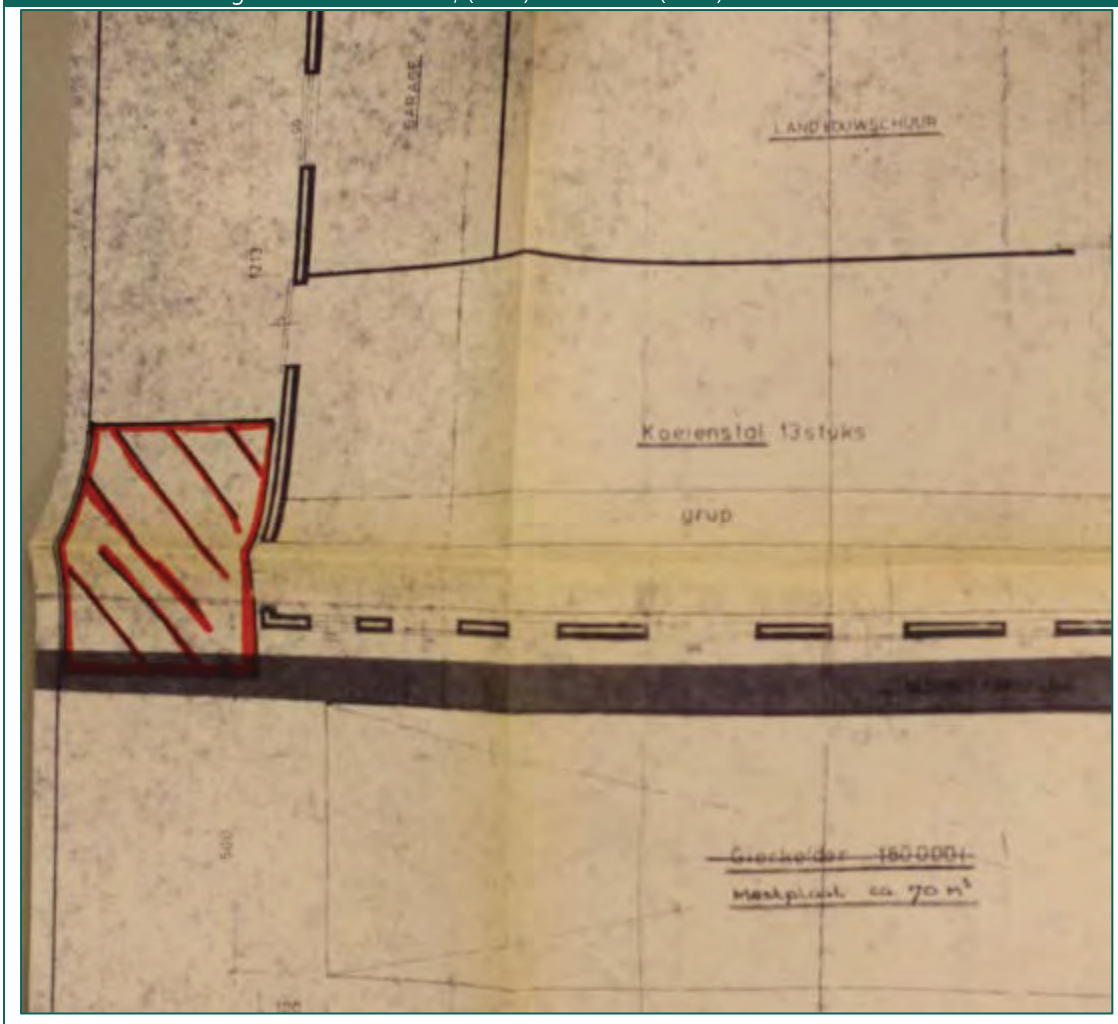
- Dossier met betrekking tot een onderzoek door de EOD naar aanleiding van de aanwezigheid van explosieven op het perceel Visartspolderdijk 1 in Sluiskil. Volgens een verklaring van de eigenaresse van dit perceel was er in 1942 of 1943 een vliegtuigbom gevallen. Deze kennis had zij van haar inmiddels overleden man. De vliegtuigbom zou liggen onder een dreef welke aan de westzijde van het genoemde perceel lag. De diepte waarop de bom zou moeten liggen was de vrouw onbekend. Haar zoon, die woont op het perceel Visartspolderdijk 1, verklaarde dat hij een stuk land pacht van vier hectaren dat gelegen is aan de Visartspolderdijk. In dit stuk land zaten veel putten en gaten. Ongeveer 1,5 hectare hiervan was opgehoogd. Gemiddelde ophoging bedroeg twee tot vier meter. De grond waarmee het land was opgehoogd kwam van het zogenaamde ABC-Complex, hetwelk gebouwd is op de vroegere Arsenaalstraat en achter het oude Arsenaal te Terneuzen. Bij het bewerken van de grond in april 1991 kwamen verschillende explosieven naar boven. De man vermoedde dat zich nog meer explosieven in de grond bevonden.

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

De EOD heeft een verkennende zoekactie uitgevoerd, waaruit bleek dat nader opsporingsonderzoek diende te worden uitgevoerd. Het dossier eindigt met een bericht van de gemeente Terneuzen dat dient te worden gewacht met het daadwerkelijk ruimen van het explosief in verband met een verlichtingenstop die is opgelegd door de Staatssecretaris. Hierdoor konden gemeenten namelijk geen declaraties indienen en moest in het geval van een opsporing of ruiming alles worden bekostigd door de gemeente [MORA 19911927]. De locatie van de vliegtuigbom zoals aangeduid in het dossier:

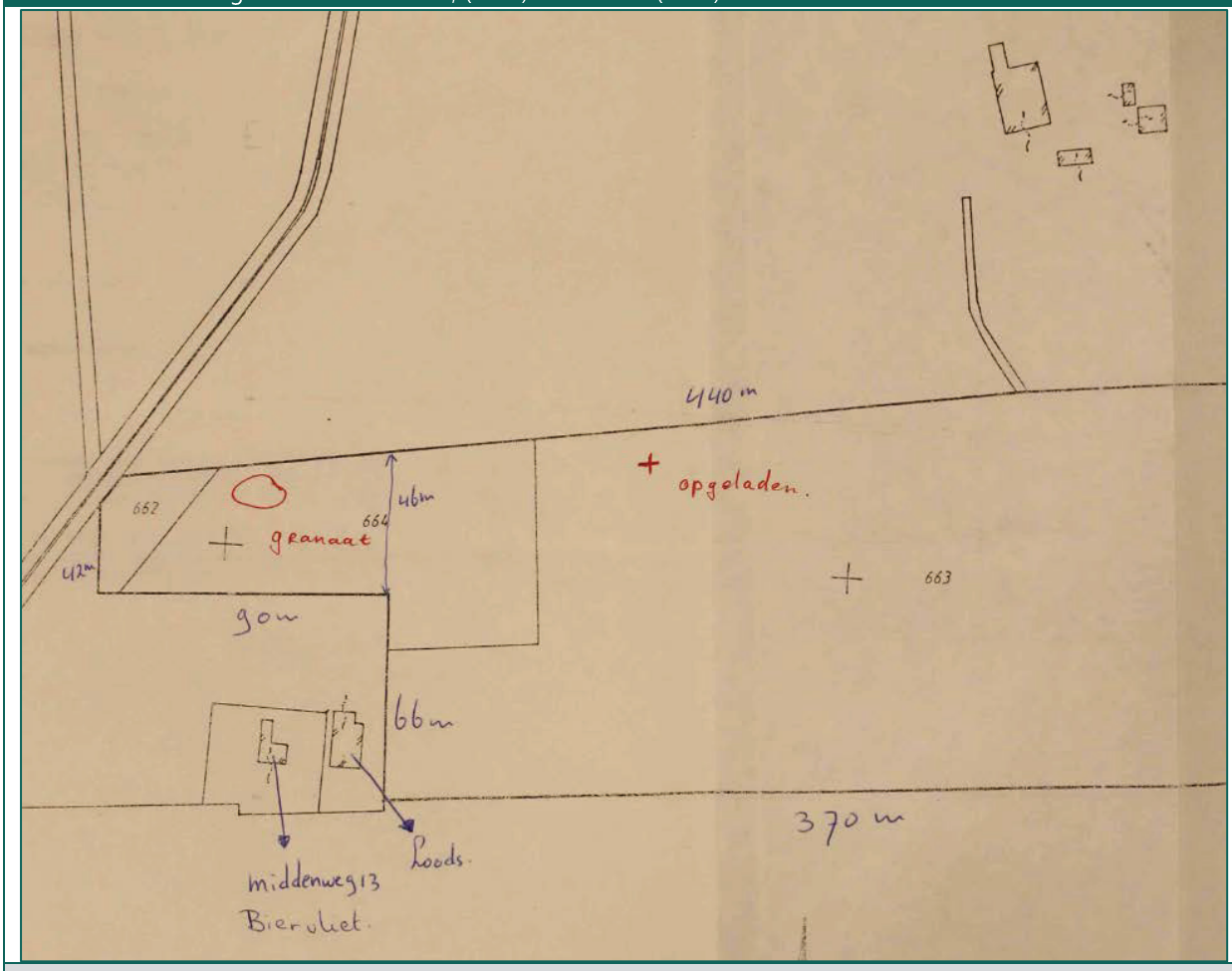

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

- Dossier met betrekking tot achtergebleven explosieven bij Middenweg 13 te Biervliet. Het perceel is eigendom van de heer Buysse. Op 1 maart 1992 was de EOD langs geweest om een vliegtuigbom op te halen en onschadelijk te maken. Deze was tijdens het ploegen naar boven gekomen. Uit gesprekken tussen Buysse en de vorige bewoner, die ruim veertig jaar het land had bewerkt, bleek dat tijdens de oorlogsjaren een groot aantal explosieven op het land terecht was gekomen, dat toen nog een weiland was. Deze explosieven zijn toen her en der verspreid in de putten in de grond gestopt. Echter is het goed mogelijk dat op diverse andere plaatsen eveneens munitie in grond zat. Het dossier eindigt met de melding van de gemeente Terneuzen dat voorlopig wordt gewacht tot de verlichtingenstop is afgehandeld. Bijgeleverde kaart:

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

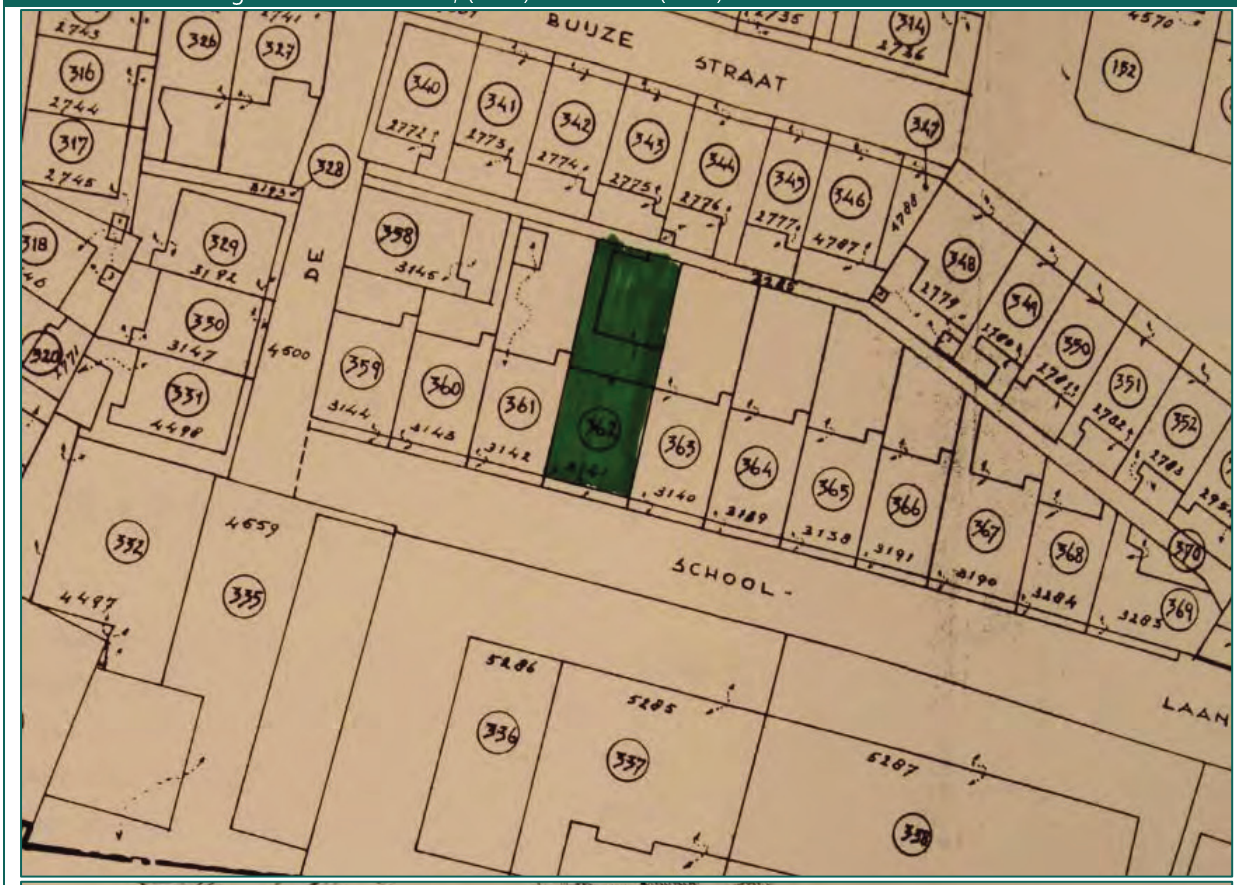

Inventaris 1262/1	Demontage en ruiming vliegtuigbom nabij Schoollaan 23 op het Java-terrein te Terneuzen, 1987.

Dossier met betrekking tot een blindganger nabij Schoollaan 23. Volgens de heer C.K. Dees kwam tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen hij nog in de Schoollaan woonde, tijdens een bombardement een (waarschijnlijk) Engelse vliegtuigbom via de achtergevel van het huis in de bodem onder de woning terecht. De bom kwam niet tot ontploffing. Waarschijnlijk vond het bombardement in 1944 plaats. Later, waarschijnlijk kort na de bevrijding, is door een opsporingsploeg getracht de bom op te graven. Dat was niet gelukt, waarschijnlijk omdat de bom zich in de grond onder de woning bevond. Daarna zijn geen pogingen meer ondernomen om de bom te ruimen. Aangezien tot nieuwbouw werd overgegaan, raadde de heer Dees aan om onderzoek te laten verrichten naar deze achtergebleven bom.

Volgens een andere verklaring van de heer J.J. Kamerik vonden in de zomer van 1944, in juli of augustus, Terneuzen, althans bepaalde doelen, verschillende aanvallen plaats door Engelse jachtvliegtuigen die raketten afvuurden. De doelen waren veelvuldig de loodsen van de firma Meijer aan het Kanaal Terneuzen-Gent. Kamerik meende dat deze aanvallen werden uitgevoerd met Typhoons. Die raketten misten de doelen ook regelmatig. In dit tijd juli/augustus 1944 is zo'n raket in de woning van Dees terechtgekomen. De raket zou zich bevinden onder de vloer van de achterkamer.

De EOD heeft op 9 maart 1987 onderzoek gedaan naar het projectiel en vond een 500 lbs Engelse vliegtuigbom. De bom was tot ongeveer drie meter de grond ingedrongen. Op 30 maart 1987 heeft de EOD de bom onschadelijk gemaakt. De bijgeleverde kaarten:

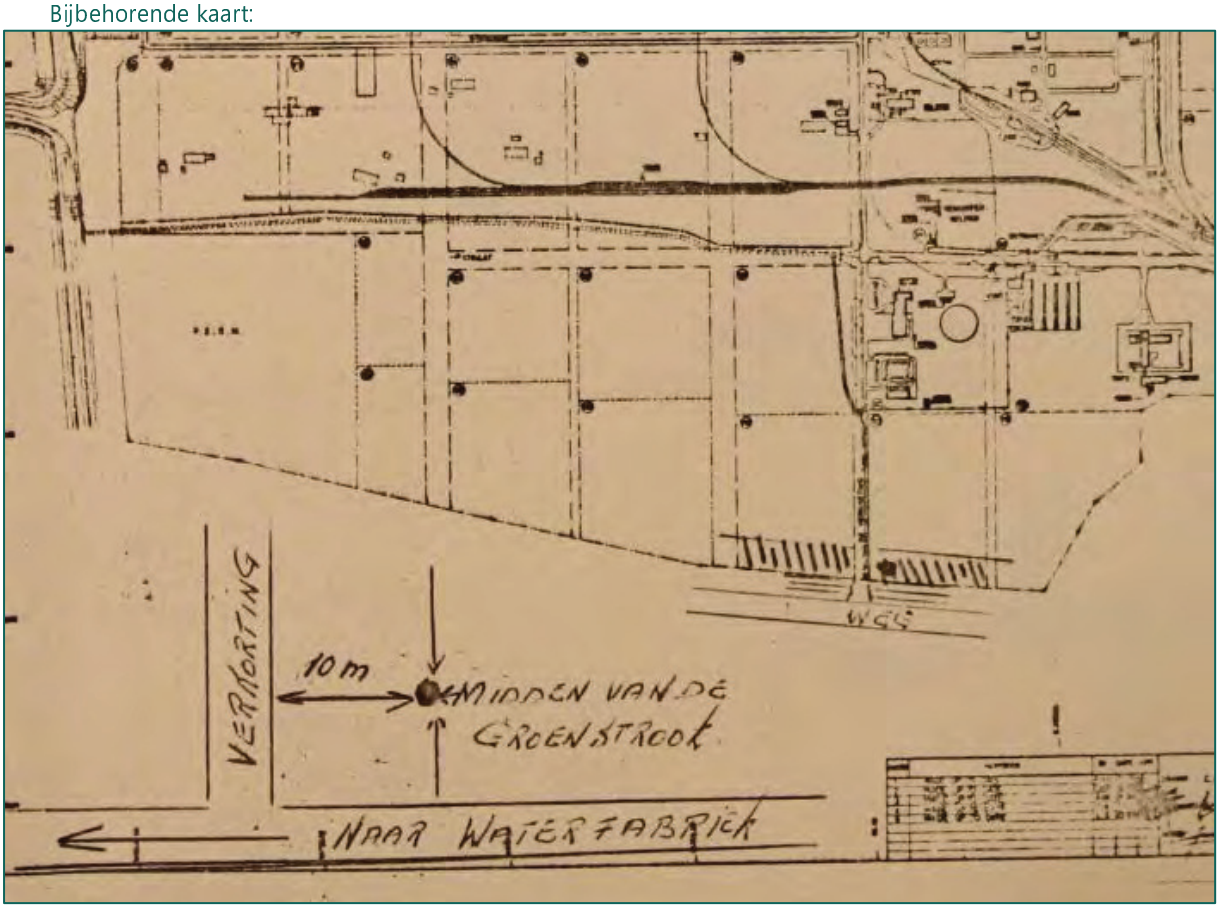

Inventaris 1262/2	Ruiming van projectielen en munitie Tweede Wereldoorlog, 1976-1984.

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

- Dossier over onontplofte vliegtuigbommen op het terrein van Dow Chemical. Op 31 juli 1968 werd een onontplofte vliegtuigbom ontdekt tijdens graafwerkzaamheden ten oosten van de centrale laboratorium faciliteiten. Op 1 augustus 1968 voerde de Hulpverleningsdienst onderzoek uit en daaruit bleek dat het een "pyrotechnic airplane bomb" betrof van Engelse makelij. Deze bom werd ter plaatse onschadelijk gemaakt. Een landbouwer, de heer Dieleman, die op een aangrenzend stuk land aan het werk was, deelde echter mee dat verschillende bommen zijn uitgeworpen door een vliegtuig gedurende de oorlog en dat één daarvan niet tot ontploffing kwam en was gelegen aan de zuidelijke grens van het Dow Chemical terrein. De bom viel aan het einde van de oorlog in de hoek van het perceel grond dat begrensd werd door de Verkorting en de weg naar de waterfabriek. Er bevond zich toen een gat in de grond met de doorsnede van een emmer. Met een roede van 3,8 meter is gepeild hoe diep het gat was, maar er werd niets gevoeld. Vermoedelijk was de bom volgens Dieleman dieper dan 4 meter in de grond gedrongen. De bom zou zich volgens Dieleman bevinden in het midden van een pas aangelegde grondstrook, op ongeveer 8 à 10 meter vanaf het weggetje "Verkorting". Tussen 22 en 25 maart 1976 heeft een medewerker van de EOD steun verleend bij het zoeken naar de vliegtuigbom [MORA 19760571]. Er wordt niet specifiek vermeld of de vliegtuigbom is aangetroffen.
  Bijbehorende kaart:

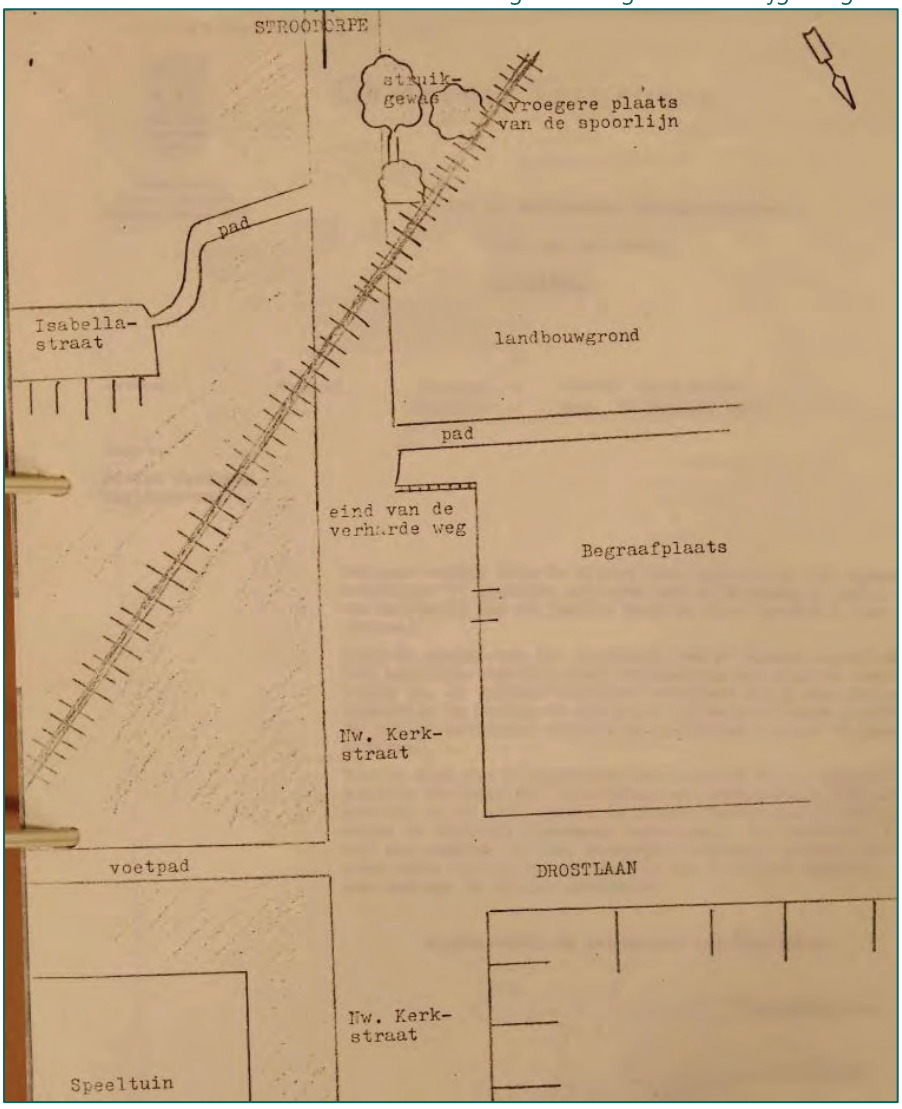

- Dossier over de ruiming van granaten aan de Koudepolder D47 te Hoek. Volgens de eigenaar van dit perceel, dhr. Tollenaar, heeft hij in 1945 bij zijn boerderij op ongeveer 1,5 meter diepte een stuk of 35 granaten begraven. Ze lagen op ongeveer 10 meter van zijn huis. Het waren granaten van de Canadezen van ongeveer 20 cm lang. De gemeente Terneuzen heeft de EOD opdracht gegeven tot het opsporen van de explosieven. Het dossier eindigt met rekeningen van de EOD "in verband met het opsporen, ruimen en vernietigen van explosieven". Er wordt niet gemeld hoeveel explosieven zijn geruimd [MORA 19762691].

- Dossier met betrekking tot de melding van dhr. Lippens, Nieuwlandsemolen 4 te Biervliet, dat er in zijn tuin 2.000 à 3.000 kg explosieven zouden liggen. Het dossier eindigt met een rekening van de EOD voor het "verwijderen ontplofte stoffen". Er wordt niet gemeld hoeveel explosieven zijn geruimd [MORA 19764191].

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

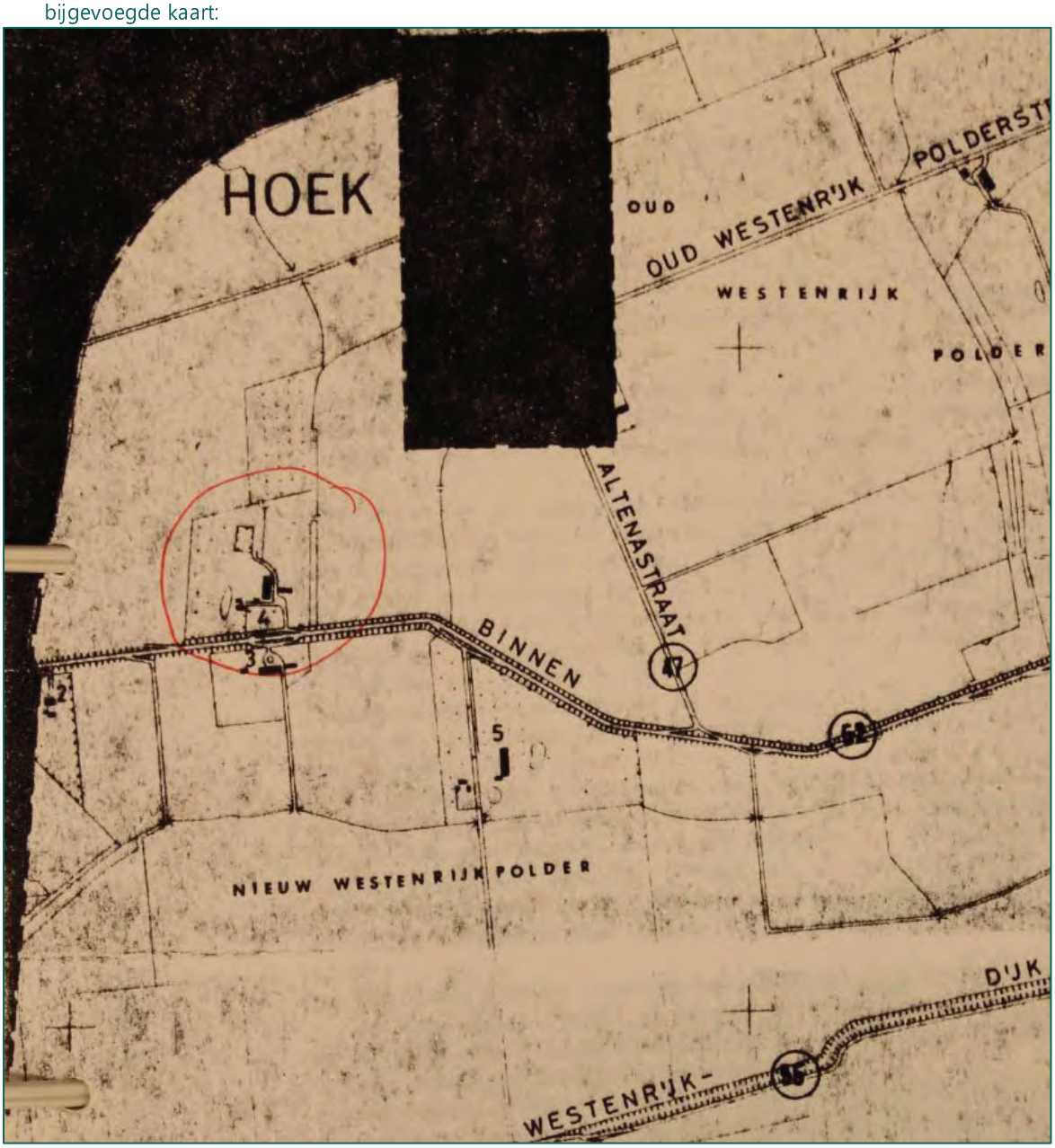
- Dossier over de vondsten van granaten bij Sluiskil. In een brief aan de burgemeester van Terneuzen verklaarde de Hoofdinspecteur-Korpschef op 29 december 1977 dat de EOD korte tijd ervoor uit de Binnendijk nabij de boerderij van de familie Haak te Hoek elf granaten geborgen. Volgens de EOD was het goed mogelijk daar nog meer oorlogstuig aanwezig is. Daarnaast werd melding gemaakt dat door kinderen regelmatig munitie wordt gevonden in de dijk gelegen tussen de Nieuwe Kerkstraat en Stroodorpe te Sluiskil. De munitie zou afkomstig zijn van een munitietrein die in september 1944 ter plaatse heeft gestaan. De Duitsers hebben de trein laten ontploffen. Hierdoor was de munitie slechts ten dele ontploft en in de dijk terecht gekomen. Het dossier eindigt met een bericht van de gemeente Terneuzen dat op 1 mei 1978 dranghekken dienden te worden vervoerd van Terneuzen naar Sluiskil in verband met een gevonden granaat. De bijgevoegde kaart:

- Dossier over de vondst van een granaat en restanten van een geweer uit opgebaggerde specie uit de Zevenaarhaven. De specie was uitgebaggerd langs de noordoostelijke kademuur van de Zevenaarhaven. Er werd vermoed dat in de specie nog meer oorlogstuig zou worden achtergebleven. De EOD werd verzocht de artikelen te ruimen.

- Dossier over het uitbaggeren van een sloot waarin munitie zou zijn gedumpt. Het betrof een afwatering (kreekje) van ongeveer 15 meter breed, gelegen oostelijk van het erf, Binnendijk 4 te Hoek. Uit waarnemingen van dhr. Haak is in de sloot kort na de oorlog over een lengte van ongeveer 50 meter munitie gegooid. De munitie zou bestaan uit tientallen Duitse handgranaten en Canadese tijdbuizen van granaten van 25-ponders, die daar zijn afgevuurd, en waarvan de tijdbuizen werden weggegooid. De EOD heeft in het tijdvak 23 september t/m 3 oktober 1980 op verzoek van de gemeente Terneuzen de explosieven opgespoord, geruimd

en vernietigd. Er wordt niet vermeld waar en hoeveel explosieven door de EOD zijn aangetroffen. De bijgevoegde kaart:

- Dossier over de mogelijke aanwezigheid van explosieven in de grond van het bouwterrein aan de Axelsestraat in Terneuzen voor de bouw van een nieuwe LTS-school. Op 26 augustus 1980 is door de EOD een onderzoek ingesteld en is over een oppervlakte van ongeveer 14.00 x 17.00 meter gezocht naar mogelijke explosieven. In het onderzochte gebied bleken volgens de EOD geen explosieven te liggen [MORA 19801091]. Bijgevoegde kaart:

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)

- Dossier met betrekking tot de mogelijke aanwezigheid van een vliegtuigbom in het tracé van een nieuw aan te leggen sloot. Het betrof in casu het perceel Otheense Dreef 30 te Zaamslag van dhr. Dekker. De EOD heeft op 3 september 1981 ondersteuning verleend bij het opsporen, ruimen en vernietigen van explosieven bij Otheense Dreef 20 [huisnummers komen niet overeen] in Zaamslag [19812658].

- Memo over de vondst van een granaat op 9 februari 1982 op een weiland. De boer heeft de granaat naar een benzinestation in Biervliet gebracht, waar de EOD de granaat heeft opgehaald.

- Brief van de gemeente Terneuzen op 11 april 1983 over een rekening voor het opruimen van oorlogsmateriaal in de van Steenbergenlaan.

- Rapport, opgetekend 29 juli 1982, over vier locaties waar mogelijk nog explosieven in de grond zitten in de omgeving van Biervliet. Er werd vermoed dat er nog meer projectielen in Biervliet liggen. Er wordt niet vermeld of er onderzoek is gedaan naar deze vier locaties.
  - In een niet meer in gebruik zijnde drinkput op het erf van Helenapolder 8, Biervliet, zijn in verband met droogte rijen munitiekisten zichtbaar waarin mogelijk nog munitie zat.
  - In een put bij de landbouwer Gielliet, Beukelspolder 6, in gebruik zijnde grond zou een grote granaat zijn begraven.

6. Archieven van de gemeente Terneuzen, (1946) 1970-1993 (1998)
- In het stukje landbouwgrond achter het erf van J. Walhout, Beukelspolder 2, zat iets in de grond waarvan men vermoedde dat het een onontplofte granaat was. Men heeft het projectiel bij het ploegen al eens geraakt en was nu bang. - Aan de zuidzijde van de dijk gelegen langs de Baarsekreekweg, waar de Duitsers tijdens de bevrijding in allerijl nog een verdedigingslinie trachten te verwezenlijken, waren volgens landbouwer Boerjan, Beukelspolder 4, bij wie de dijk in gebruik is, grote hoeveelheden explosieven van allerlei aard achter gebleven in de toen aanwezige putten. • Dossier over de vondst van vier granaten in een weiland van dhr. d'Hont, Geertuidapolder 1, op 9 november 1983. De granaten zijn verwijderd door de EOD. Bij hervatting van de werkzaamheden in het weiland zijn echter nieuwe granaten aangetroffen. Vier granaten bleken in de grond omhoog te steken en twee granaten zijn aangetroffen in de grond in een laadschop van de gebezigde kraan. Er werd vermoed dat nog meer munitie aanwezig was aangezien op de locatie een bunker heeft gestaan. Het weiland lag op een afstand van zo'n 50 meter van de boerderij. Op 27 februari 1984 liet dhr. d'Hont echter weten voorlopig af te zien van het ruimen van explosieven aangezien hij het land had ingezaaid. [MORA 19833954]. • Dossier van de vondst van vier granaten die waren gevonden op een braakliggend terreintje op het eind van de Langestraat te Hoek, ter hoogte van het pand Langestraat 92, evenwijdig lopend met Rijksweg 61, op 4 oktober 1983. De jongeren, die de projectielen hadden gevonden, hadden de projectielen in een sloot gedumpt. Op 28 oktober 1984 heeft de EOD-steun verleend bij het opsporen, ruimen en vernietigen van de explosieven [MORA 19834092]. • Dossier van de mogelijke aanwezigheid van een onontplofte vliegtuigbom ter hoogte van het perceel Schoolweg 8. Bewoners van deze straat hebben verklaard waar de bom lag en dat na 1945 pogingen zijn gewaagd om het projectiel te verwijderen, maar dat deze pogingen zijn gestaakt. In verband met voorgenomen rioleringswerkzaamheden diende de gemeente Terneuzen op 27 maart 1984 een verzoek in aan de EOD om het projectiel te laten verwijderen. Op 3 april 1984 heeft de EOD steun verleend bij het opsporen, ruimen en vernietigen van de explosieven [MORA 19840824].

7. Archieven van de gemeente Westdorpe, (1746) 1794-1970 (1999)	
Inventaris 0533	Dossier inzake de geschiedenis van Westdorpe, 1947-1970.
Verslag van oorlogshandelingen in Westdorpe. Daaruit blijkt dat op 20 mei 1940 de bevolking is geëvacueerd en op 21 mei 1940 door Waalse troepen de kerktoren werd opgeblazen en het kerkgebouw met pastorie in brand werd gestoken. Op 23 mei 1940 verschenen om 15.00 uur de eerste Duitse eenheden in Westdorpe. Op 20 september 1944 werd Westdorpe bevrijd door Poolse eenheden om 8.00 uur.	
Inventaris 0855	Declaratie verleend door het Ministerie van Maatschappelijk Werk aan Burgemeester en Wethouders over uitgekeerde tegemoetkoming in kosten van beloning ingevolge de uitvoering Rijksgroepregeling Oorlogsslachtoffers 1940-1945 en Rijksgroepsregeling Gerepatrieerden, 1966.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 1038	Dossier inzake de herbouw van door oorlogsschade vernielde woningen, 1951-1966.
Opgaven van oorlogsschade met datum op volgorde van meldingen. De oorzaak wordt echter niet vermeld: - Westdorpe A15 en A16, mei 1940. - Kanaaldijk 21, september 1944. - Een hangar, de Wijk A109, 16 september 1944. - Woonhuis, schuur en bijgebouwen A169, mei 1940. - Passluis A14, mei 1940. Pand is verwoest. - Passluis A11, mei 1940. - Passluis A10, mei 1940. - Westdorpe A184, september 1944. - Westdorpe B137 (oud) B129 (nieuw), september 1944. - Stroodorpe 32, september 1944.	

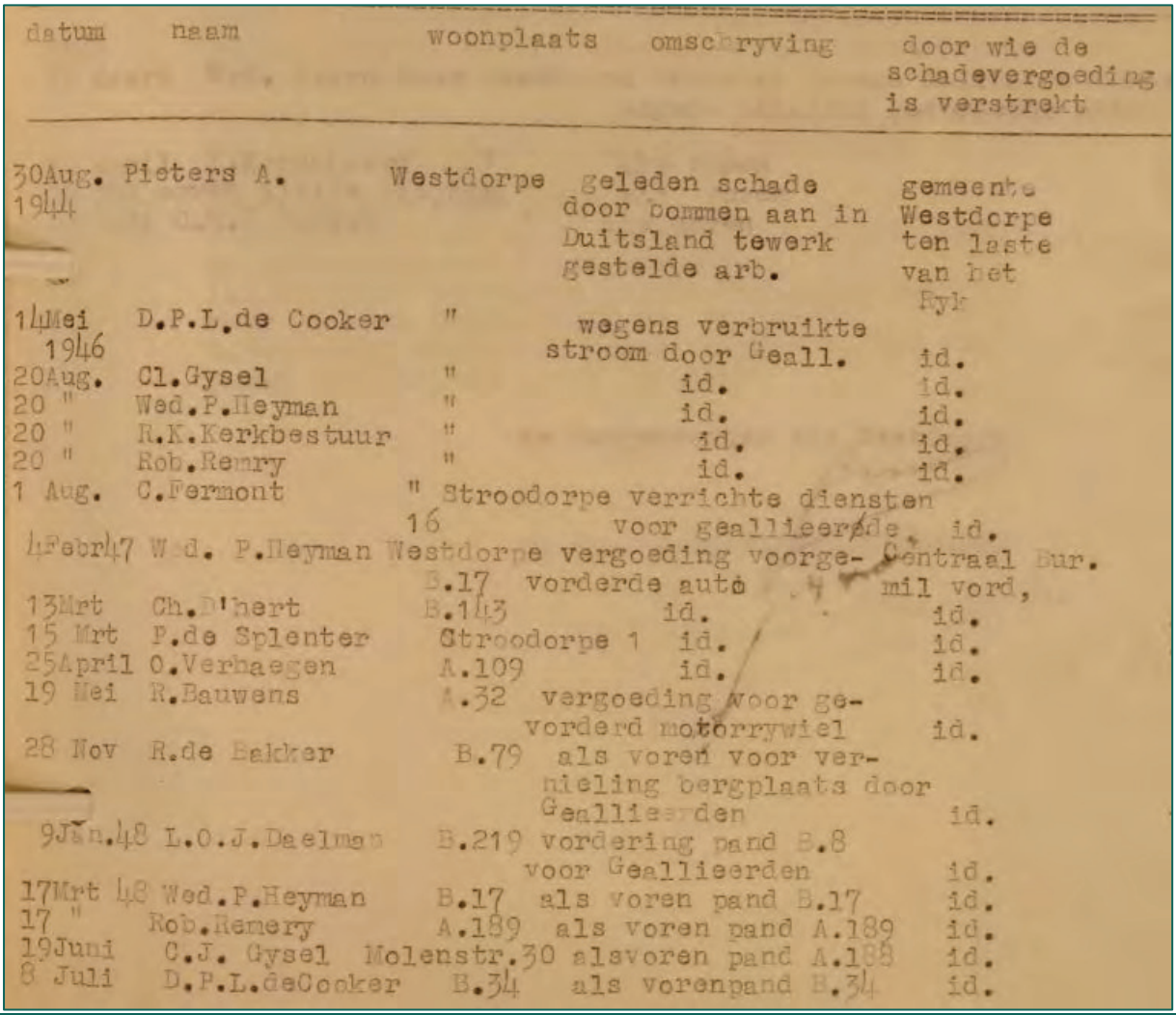
7. Archieven van de gemeente Westdorpe, (1746) 1794-1970 (1999)

- Een boerderij B10, september 1944.
- Stroodorpe 39, september 1944.
- Stroodorpe 43, september 1944.
- Westdorpe B58 (oud) B56 (nieuw), september 1944.
- Passluis A80, september 1944.
- Westdorpe B195 (oud) B190 (nieuw), september 1944.
- De Wilhelminastraat 1, september 1944 en maart 1945.
- Poeldijk 24, mei 1940.
- Westdorpe A7d, mei 1940.
- Westdorpe 85a, oktober 1944.

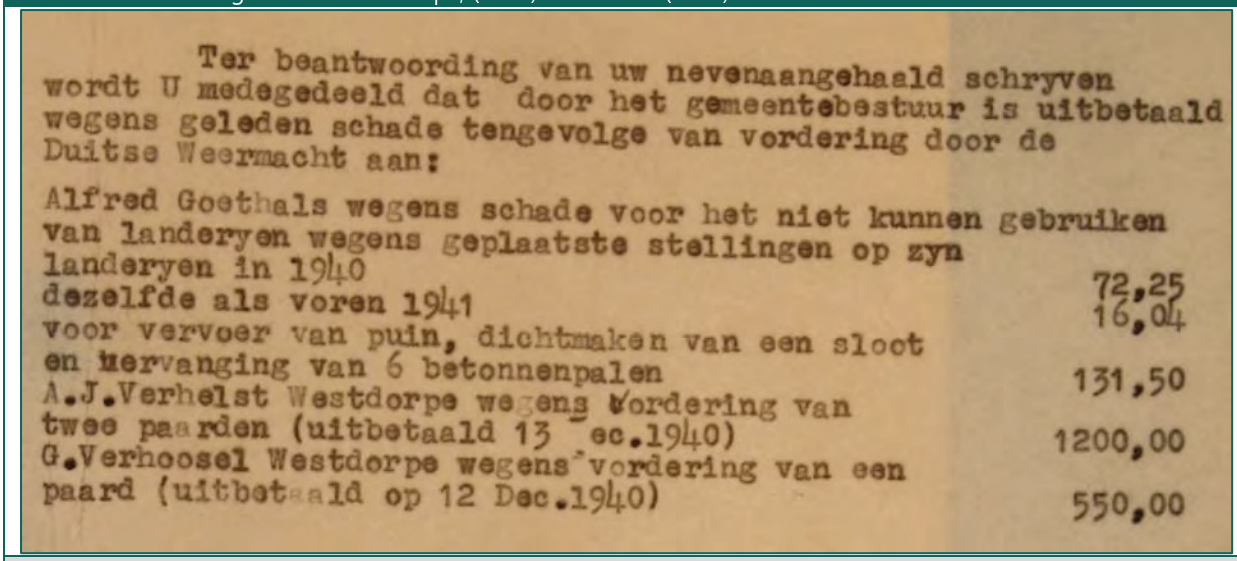
Inventaris 1235	Dossier inzake de zorg voor burgerslachtoffers bij oorlog, oorlogsschade en evacuatie van de bevolking in 1940 (hierin ook plan noodevacuatie en paniekvlucht), 1940-1948.

- Verslag dat Belgische troepen in mei 1940 ongeveer dertig woningen in brand hebben gestoken en dat ook de Rooms-Katholieke Kerk in vlammen is opgegaan. Door het laten springen van de kerktoren is aan omliggende gebouwen veel schade toegebracht.

- Lijsten met opgaven van schade door oorlogsgeweld:

datum	naam	woonplaats	omschrijving	door wie de schadevergoeding is verstrekt
30Aug. 1944	Pieters A.	Westdorpe	geleden schade door bommen aan in Duitsland tewerk gestelde arb.	gemeente Westdorpe ten laste van het Rijk
14Mei 1946	D.P.L.de Cooker	"	wegens verbruikte stroom door Geall.	id.
20Aug.	Cl.Gysel	"	id.	id.
20 "	Wed.P.Heyman	"	id.	id.
20 "	R.K.Kerkbestuur	"	id.	id.
20 "	Rob.Remry	"	id.	id.
1 Aug.	C.Fermont	"	Stroodorpe 16 verrichte diensten voor geallieerde	id.
4Febr47	Wed. P.Heyman	Westdorpe B.17	vergoeding voorgevorderde auto	Centraal Bur. mil verd,
13Mrt	Ch.D'hert	B.143	id.	id.
15 Mrt	P.de Splenter	Stroodorpe 1	id.	id.
25April	O.Verhaegen	A.109	id.	id.
19 Mei	R.Bauwens	A.32	vergoeding voor gevorderd motorrywiel	id.
28 Nov	R.de Bakker	B.79	als voren voor vernieling bergplaats door Geallieerden	id.
9Jan.48	L.O.J.Daelman	B.219	vordering pand B.8 voor Geallieerden	id.
17Mrt 48	Wed.P.Heyman	B.17	als voren pand B.17	id.
17 "	Rob.Remery	A.189	als voren pand A.189	id.
19Juni	C.J. Gysel	Molenstr.30	alsvoren pand A.188	id.
8 Juli	D.P.L.deCooker	B.34	als vorenpand B.34	id.

7. Archieven van de gemeente Westdorpe, (1746) 1794-1970 (1999)

Ter beantwoording van uw nevenaangehaald schryven wordt U medegedeeld dat door het gemeentebestuur is uitbetaald wegens geleden schade tengevolge van vordering door de Duitse Weermacht aan:

Alfred Goethals wegens schade voor het niet kunnen gebruiken van landeryen wegens geplaatste stellingen op zyn landeryen in 1940 72,25
dezelfde als voren 1941 16,04
voor vervoer van puin, dichtmaken van een sloot en vervanging van 6 betonnenpalen 131,50
A.J.Verhelst Westdorpe wegens vordering van twee paarden (uitbetaald 13 dec.1940) 1200,00
G.Verhoosel Westdorpe wegens vordering van een paard (uitbetaald op 12 Dec.1940) 550,00

8. Archieven van de gemeente Zaamslag, 1792-1970	
Inventaris 1545	Stukken over de vaststelling van de schadevergoedingsverordening, 1958, 1959.
Niet relevant, betreft algemene informatie.	
Inventaris 1574	Stukken over de toekenning van oorlogsschadevergoedingen ten behoeve van de wederopbouw door particulieren, 1951-1969.
Opgaven van oorlogsschade met datum op volgorde van meldingen. De oorzaak wordt echter niet vermeld: - Othene D139, september 1944. - Terneuzensestraat A241-242, september 1944. - Poonhaven C184, januari 1945. - Reuzenhoek C29-30, september 1944. - Spui D8, 19 september 1944. - Station met dienstwoning in de Veerstraat ongenummerd, september 1944.	
Inventaris 1801	Stukken over de (her)begraving van lijken van gesneuvelde militairen en slachtoffers van verblijf in concentratiekampen, 1950-1954.
Melding dat op 21 september 1944 in Zaamslag een Duitse soldaat is overleden.	
Inventaris 1817	Stukken over de opstelling van het luchtbeschermingsplan, 1937, 1938.
Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen (vooroorlogs).	
Inventaris 1818	Gemeenschappelijke regeling ter bescherming van de bevolking tegen luchtaanvallen, 1939.
Niet relevant, geen relatie met oorlogshandelingen (vooroorlogs).	
Inventaris 1823	Stukken over het opruimen van oorlogstuig, 1951-1964.
• Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 9 juli 1943 waarin hij antwoord op een [onbekend] bericht van 13 januari 1943 dat de niet ontplofte projectielen waren opgeruimd op last van de Commissie van Proefneming. De opruimingen vonden plaats in de maanden augustus en september 1941. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 31 maart 1951 dat zich op de boerderij van dhr. M. Boogerd, Aandijkepolder B150, nog steeds enkele handgranaten bevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om deze projectielen te verwijderen. Op 3 april 1951 antwoordde de Hulpverleningsdienst dat ze de aanvraag hadden ontvangen en spoedig een onderzoek zouden instellen.	

8. Archieven van de gemeente Zaamslag, 1792-1970
• Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 25 september 1951 dat nabij de boerderij van dhr. P. Deurwaarder, Polderstraat B167, een granaat was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 7 februari 1952 dat op het in aanleg zijnde sportterrein aan de Polderstraat een mijn was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen. Op 8 februari 1952 antwoordde de Hulpverleningsdienst dat ze de aanvraag hadden ontvangen en spoedig een onderzoek zouden instellen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 7 augustus 1953 dat nabij de boerderij van dhr. C.G. Maris, C47, meerdere granaten waren gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om de projectielen te verwijderen. Op 10 augustus 1953 antwoordde de Hulpverleningsdienst dat ze de aanvraag hadden ontvangen en spoedig een onderzoek zouden instellen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 23 augustus 1956 dat nabij de boerderij van dhr. C.G. Maris, C47, een granaat was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 16 mei 1957 dat zich in de haven aan de Griete oorlogstuig bevond, terwijl in het gemeentehuis nog een doosje met revolverkogels enz. aanwezig was. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om deze projectielen te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 19 mei 1958 dat in een sloot nabij het buurtschap Othene in de gemeente Zaamslag een drietal handgranaten alsmede ongeveer vijftien stuks luchtdoelmunitie was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om deze projectielen te verwijderen en tevens met een metaaldetector een nader onderzoek te doen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 15 december 1958 dat in de waterleiding nabij de boerderij van M. van Driel, B14, Zaamslag, een tweetal pantservuisten waren gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om de projectielen te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 5 augustus 1959 dat in de waterleiding aan de westzijde van het sportterrein in de gemeente Zaamslag een handgranaat was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag dat nabij het buurtschap Othene een sloot van ongeveer 400 meter diende te worden uitgediept. Omdat er in het verleden in de bedoelde sloot al veel oorlogstuig was gevonden waren de arbeiders bang om in de sloot aan de slag te gaan. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om advies voor de arbeiders zodat de risico's konden worden beperkt. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 2 september 1960 dat bij het uitdiepen van een sloot in de gemeente Zaamslag acht granaten waren gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om de projectielen te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 18 april 1963 dat langs de dijk van de Westerschelde in de gemeente Zaamslag een projectiel was gevonden, vermoedelijk een mortiergranaat. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen. • Bericht van de burgemeester van Zaamslag op 1 oktober 1964 dat bij het uitdiepen van een sloot in de gemeente Zaamslag een granaat was gevonden. De burgemeester verzocht de Hulpverleningsdienst om het projectiel te verwijderen.

Inventaris 1887	Stukken over het uitdiepen en herstellen van de schade aan de haven van De Griete, 1950-1963.

Niet relevant, betreft geen oorlogsschade.

8. Archieven van de gemeente Zaamslag, 1792-1970	
Inventaris 1952	Stukken over de vergoeding van de kosten van oorlogsschade aan het gebouw van de christelijke lagere school aan de Polderstraat, 1947-1951.
Opgave van schade aan de school voor bijzonder gewoon lager onderwijs aan de Polderstraat A272a als gevolg van bezetting en door beschieting [geen datum vermeld].	
Inventaris 2021	Stukken over de vergoeding van de door ingezetenen geleden bezettingsschade, 1941-1944.
• Opgaven van schade als gevolg van bezetting door Duitse eenheden. - Op de percelen Zaamslag D1 (hofstede "De Punt") en Zaamslag A271 waren barakken geplaatst. - 2.100 kg bieten verloren bij Zaamslag A83 door bominslag op 16 oktober 1940. - Op het land van perceel Zaamslag C123 bevonden zich vijf gaten van bominslag. - In een perceel wintertarwe zijn bij perceel Zaamslag C85 vier bommen gevallen. • Rekening van de gemeente Zaamslag voor herstel en opruimwerkzaamheden. - 10 mei 1941. Rekening voor herstelwerkzaamheden aan de algemene begraafplaats ten gevolge van bominslag. - 29 augustus 1941. Rekening voor het opruimen van onontplofte granaten. - 5 september 1941. Rekening voor herstelwerkzaamheden aan de algemene begraafplaats ten gevolge van bominslag. - 18 september 1941. Rekening voor het opruimen van onontplofte granaten.	
Inventaris 2113	Etmaalrapporten van het personeel van de dienst, mei 1940.
Niet relevant, betreffen handgeschreven algemene meldingen over overvliegende vliegtuigen.	
Inventaris 2114	Rapporten van de commandanten van de dienst, 1940.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen vermeld.	
Inventaris 2115	Rapporten van de dienstdoende uitkijkposten, 1941-1943.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen vermeld.	
Inventaris 2116	Rapporten van de dienstdoende uitkijkposten, 1943.
Niet relevant, geen oorlogshandelingen vermeld.	

Zeeuws Archief (ZA)

Toegang 6.4. Provinciaal Bestuur van Zeeland, Commissaris van de Koningin, 1940-1969, (1932) 1940-1969 (1979)	
Inventaris 677	Stukken betreffende de melding van misdragingen van Duitse militairen, 1940-1942.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 681	Rapport van de commandant van het Gewest Zeeland van de Orde Dienst (OD) naar aanleiding van de ontbinding van deze dienst, betreffende zijn ervaringen, 1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 683	Rapporten van de districtscommandanten van de Orde Diensten van Walcheren, Noord-Beveland en West Zeeuws-Vlaanderen over hun verrichtingen in de periode november-december, 1944.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 686	Stukken betreffende de verkoop van oorlogsbuit en de opruiming van mijnen en munitie, 1945-1947.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 687	Stukken betreffende de opruiming van verdedigingswerken, 1945-1951.

Toegang 6.4. Provinciaal Bestuur van Zeeland, Commissaris van de Koningin, 1940-1969, (1932) 1940-1969 (1979)	
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 689	Stukken betreffende de vorderingen van vaartuigen door Nederlandse, Belgische en Franse militairen en opgaven van vaartuigen die schade hebben opgelopen of zijn gezonken, 1940.

- Lijst van schepen die gezonken zijn ter hoogte van Sas van Gent in het kanaal Sas van Gent-Terneuzen op 24 mei 1940. De schepen zijn door springstof of door andere militaire middelen door terugtrekkende Belgische eenheden tot zinken gebracht. Ten voorbeeld is een uitsnede van de lijst hieronder weergegeven.

H.M. tusschen of bij	Ledig of Geladen	naam Schip	Soort schip	Eigenaar	Grootte in tonnen	Bijzonderheden.
5-6	Ledig	ANNA	Kempenaar	[illegible].Broeken Made	529	Scheepsn.3341 gezonken en uitgebrand.
5-6	Ledig	PRUDENTIA	kanaalschip	Simons Terneuzen	ongeveer 1000 ton	gezonken
5-6	~~PRU~~ Ledig	ADRIA	motorschip	A.van Leeuwen Walsoorden	260 ton	gezonken
7	Ledig	MACHIENSTEEN Nr.22	motorschip	Scheepvaart mij Terneuzen	274 ton	drijft op schot

- Bericht dat op maandag 20 mei 1940 het motorschip "Zeelandia" in het kanaal van Terneuzen even bezuiden het separatiepunt tussen Midden- en Westkanaalarm te Terneuzen tot zinken is gebracht. Het motorschip "Schelde" is bij Sas van gent tot zinken gebracht.

Inventaris 697	Stukken betreffende de vordering van gebouwen, terreinen en goederen door de Duitse Wehrmacht, 1940-1945. Gemeenten B-K, 1940-1944.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 698	Stukken betreffende de vordering van gebouwen, terreinen en goederen door de Duitse Wehrmacht, 1940-1945. Gemeenten L-Z, 1940-1945.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

Toegang 6.5. Provinciaal Bestuur van Zeeland, Tweede Afdeling (Waterstaat), 1940-1960
Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Toegang 6.6. Provinciaal Bestuur van Zeeland, Eerste en Derde Afdeling, 1940-1949, (1935) 1940-1949 (1953)
Binnen deze toegang zijn geen relevante inventarisnummers aangetroffen.

Toegang 280. Militair Gezag in Zeeland, (1943) 1944-1946 (1948)	
Sectie IV Luchtbescherming	
IV C	Rapporten.
Niet openbaar en derhalve niet ingezien.	
Sectie IX: openbare werken	
4300 IX D	Herstellen van oorlogsschade aan gebouwen en instellingen.
Niet relevant, buiten de gemeente Terneuzen.	
4300 IX F	Bom- en mijnenopruiming.
Niet relevant, betreft algemene dossiers.	
4300 IX	Vliegvelden.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

Toegang 280. Militair Gezag in Zeeland, (1943) 1944-1946 (1948)	
Provinciaal Militair Commissariaat Zeeland (PMC Zeeland)	
Inventaris 4906	Stukken betreffende mijnopruiming, 1944-1946.
Aanvraag op 21 april 1945 voor het ruimen van een landmijn in de gemeente Sas van Gent. De landmijn lag langs de spoorlijn Mechelen-Terneuzen tussen de houtloods van de Glasfabriek en Spiegellaan.	

Nationaal Archief (NA)

Toegang 2.04.53.15. Inspectie Bescherming Bevolking Luchtbeschermingsdienst	
Inventaris 77	Meldingen en processen -verbaal ontvangen van gemeenten over geallieerde luchtactiviteiten, Zeeland.

- Meldingen van bombardementen in de gemeente Axel:
  - 10 mei 1940, 13.30 uur. Hierbij werden negen bommen afgeworpen op het terrein en op gebouwen van de Azote fabrieken nabij Sluiskil.
  - 10 mei 1940, in de avond. Opnieuw een aanval op de Azote fabrieken waarbij wederom negen bommen werden geworpen op en bij de fabrieken en drie andere nabij het woningcomplex.
  - 12 mei 1940, 12.00 uur. Acht bommen vielen in de Noordpolder tussen de Provinciale weg en de spoorlijn in het land. Verder vielen een tiental bommen op bovengenoemde fabriek en verscheidene kleine brandbommen. Alleen op de fabrieken werd schade aangebracht en waren er twee doden en tien gewonden.

- Verslag van de burgemeester van Axel, opgetekend op 3 juni 1940, over de luchtaanvallen in zijn gemeente. Op 10 mei 1940 vond een luchtaanval plaats op de Ammoniakfabriek te Sluiskil. Voorts zijn beschadigd de bijzondere lagere school en enkele particuliere woningen. Het juist aantal dezer woningen kon niet worden opgegeven. Tengevolge van het bombardement werd één persoon gedood en één gewond.

- Verslag van de Directeur Usine Compagnie Neerlandaise de l'Azote te Sluiskil. Op de fabriek vonden een tweetal bomaanvallen plaats, op 10 mei 1940 om 14.00 uur en op 12 mei 1940 in de morgenuren. Er waren in totaal ongeveer dertig brisantbommen en vermoedelijk ook een aantal brandbommen afgeworpen. Door de brandbommen was geen schade aangericht. Tijdens de eerste aanval bevonden zich op de fabriek ongeveer 700 werklieden; het betrekkelijk kleine aantal slachtoffer was te danken aan het feit, dat er toen geen voltreffers op de werkplaatsen waren gevallen. Bij de tweede aanval waren de werkplaatsen door enige voltreffers getroffen. Na de genoemde luchtaanvallen waren er door de toen aanwezige Belgische troepen in de fabriek nog belangrijke vernielingen aangebracht. De totale schade werd geschat op ongeveer één miljoen Belgische franken.

- Verslag van de burgemeester van Westdorpe over de meidagen 1940. Op 21 mei voor 8.00 uur is Westdorpe ontruimd. Vanaf 25 mei is de bevolking geleidelijk teruggekeerd. De kerk bleek te zijn opgeblazen met springstoffen, woningen waren in brand gestoken en diefstallen waren er gepleegd door Belgische troepen. Slechts enkele vernielingen waren aangericht door artillerieprojectielen.

- Verslag van de burgemeester van Sas van Gent over de meidagen 1940. Op 10 mei 1940 werd er in zijn gemeente een zes- à zevental brisantbommen geworpen, waardoor drie woningen totaal vernield werden en een vijf- à zestal woningen beschadigd raakten. Er ontstond geen brand en één persoon raakte gewond. De bomaanval was waarschijnlijk gericht tegen oprukkende Franse troepen. Op 20 mei 1940 was de gehele gemeente ontruimd. Na 10 mei vonden er geen bomaanvallen meer plaats. Er ontstond wel schade door het laten springen van de brug over het kanaal en door plundering van Belgische eenheden.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat op 28 juni 1940 om 3.45 uur in de gemeente Westdorpe aan het kanaal Terneuzen-Gent ter hoogte van het veer zes drijvende mijnen met elektrische ontsteking werden uitgeworpen door een vliegtuig dat geheel de nacht had rondgecirkeld. Drie mijnen kwamen direct tot ontploffing, twee mijnen kwamen op de kanaaldijk in een weide terecht zonder te ontploffen en een mijn werd drijvend in het kanaal aangetroffen. De mijnen waren groen geverfd. Op een gele streep stonden de letter T.N.T. Op 2 juli 1940 wilden twee experts de mijn onschadelijk maken, maar deze kwam tot ontploffing waardoor

beiden werden gedood. De andere twee onontplofte mijnen werden door een Duitse onderofficier geruimd. De beschoeiing van het kanaal liep daarbij schade op.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat op 8 juli 1940 om 0.45 uur door een vliegtuig twee brisantbommen met vertraagde ontsteking en twee brandbommen werden uitgegooid op het eiland liggende in het kanaal Gent-Terneuzen ter hoogte van de vlakte. Zij kwamen allen tot ontploffing, enige schade werd aangericht aan de beschoeiing van het kanaal.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe op 11 juli 1940 dat de gemeente Westdorpe was geëvacueerd van 20 t/m 25 mei 1940. Bij terugkomst van de bevolking lagen op diverse plaatsen onontplofte granaten e.d. Er werd verzocht aan de Rijkinspecteur van de Luchtbeschermingsdienst in Den Haag deze munitie te ruimen.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat op 14 juli 1940 aan de oostzijde eiland kanaal Terneuzen-Gent vier trechters waren gevonden. Vermoedelijk twee brisant- en twee brandbommen hedennacht door vliegtuig uitgeworpen. De burgemeester van Terneuzen meldde op dezelfde dag dat hedennacht om 24.30 uur [waarschijnlijk werd 00.30 uur bedoeld] door een vliegtuig (richting zuid-noord) in buurtschap Sluiskil onder Westdorpe enkele bommen met geweldige slag en veel lichtontwikkeling in bouwland en even later in kanaal werden geworpen. Laatste met veel rookontwikkeling en opwerpen zuil. Geen luchtalarm, geen doden of gewonden.

- Melding van de burgemeester van Sas van Gent dat op 14 juli 1940 om 1.30 uur een drietal bommen werden geworpen op weiland nabij brug over Oostelijke Kanaalarm. Enig vee werd verwond. Enkele ruiten gesprongen. Overigens geen schade. Vier onontplofte bommen in tarweveld en weide achter perceel Westkade 122. Begin luchtalarm 1.30 uur, einde alarm 2.15 uur.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat op 18 juli 1940 om 23.30 uur zware brisantbommen met vertraagde ontsteker werden geworpen in de Papeschorre-polder op ongeveer 400 meter van het kruispunt Driekwart. Deze bommen ontploften in een roggeveld en een vlasveld alwaar zij enige te velde staande oogst vernielden.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat op 19 juli 1940 omstreeks 23.30 uur twee brisantbommen waren afgeworpen in de Papeschorpolder. Geen persoonlijke ongelukken en geen gevaar meer. Op 24 juli 1940 meldde de burgemeester van Westdorpe dat bij nader onderzoek nog twee onontplofte projectielen waren gevonden en een onontplofte brandbom. Zij waren moeilijk te ontdekken aangezien zij in de oogst lagen, verder onderzoek werd voortgezet. Daarnaast meldde de burgemeester van Westdorpe dat op 20 juli 1940 om 23.30 uur een brisantbom werd geworpen in het kanaal Terneuzen-Gent, op de grens van de gemeente Westdorpe-Sas van Gent op ongeveer 300 meter ten noorden van de kanaalarm naar Westdorpe. Stukken van het projectiel (ontploft) waren gevonden.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe op 27 juli 1940 dat op dezelfde dag om 0.45 uur brisantbom was afgeworpen in oostelijke kanaalarm Gent-Terneuzen grens Westdorpe Sas van Gent. Bom was ontploft. In vervolg van een telegram van vrijdagavond [onduidelijk welke telegram] waren op 26 juli 1940 in oogst twee onontplofte en één ontploft projectiel aangetroffen. Onderzoek werd voortgezet.

- Melding van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel op 18 september 1940 dat op 17 september 1940 om 24.00 uur zes bommen waren gevallen in de nabijheid van de Azotefabriek en de spoorlijn vannacht om 24.00 uur. Aangezien plaats van inslag zes km buiten de kom van Axel gelegen was, kon eerst heden bericht worden doorgegeven. De bommen waren alle geëxplodeerd en in het land terecht gekomen binnen de 200 meter van de grens met Terneuzen op Axelsch gebied. Merkwaardig was dat kraters waren ontstaan van ongeveer 10 meter middellijn en 3 meter diep, terwijl van een huis dat op 25 meter van deze krater stond, geen ruit was gesprongen noch enige beschadiging was toegebracht; ook werden nergens scherven of resten van bommen gevonden. Dit verschijnsel deed zich overal voor. Door grondverplaatsing raakten enkele onderdelen van de fabriek beschadigd. Op 26 september 1940 werd medegedeeld dat op die dag vermoedelijk een onontplofte bom op het terrein van de Azote-fabriek aanwezig was. Er was namelijk een gat gevonden van ongeveer 1,5 meter diepte en 15 cm diameter. Dit gat was er nog niet voordat de bomaanval op 17 september 1940 had plaatsgevonden. Tevens deelde de burgemeester van Axel mee dat nog steeds onontplofte munitie

aanwezig was uit de periode 20 t/m 30 mei en dat twaalf landmijnen waren opgeruimd door Duitse soldaten maar dat er één was blijven liggen. Er werd verzocht aan de Rijkinspecteur van de Luchtbeschermingsdienst in Den Haag deze munitie te ruimen.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe op 28 september 1940 dat in de gemeente Westdorpe bij het afdoen van de oogst nog verschillende onontplofte projectielen waren gevonden. Er werd verzocht aan de Rijkinspecteur van de Luchtbeschermingsdienst in Den Haag deze projectielen te ruimen.

- Melding dat op 9 oktober 1940 om 8.00 uur een Duits vliegtuig een noodlanding moest maken binnen de gemeente Axel. De vier bemanningsleden waren ongedeerd en vertrokken naar Hulst. Het toestel werd bewaakt door Duitse militairen en liep enige schade op.

- Melding dat op 20 oktober 1940 om ongeveer 20.30 uur vier bommen in de gemeente Axel waren neergekomen. Twee bommen werden gevonden. De andere twee waren vermoedelijk terecht gekomen in een kreek. Klein kaliber, geen ongevallen.

- Melding van de burgemeester van Axel op 25 november 1940 dat op het erf van dhr. J. de Feyter, wonende aan de Doorndijk, een onontplofte granaat aanwezig was. De burgemeester verzocht aan de Rijkinspecteur van de Luchtbeschermingsdienst in Den Haag of de granaat, die tijdens het ploegen tevoorschijn was gekomen, kon worden verwijderd.

- Melding van de burgemeester van Axel op 5 december 1940 dat op het terrein van de weduwe Verplancke aan de spoorlijn vermoedelijk een onontplofte granaat aanwezig was.

- Melding van de burgemeester van Westdorpe dat in zijn gemeente een onontplofte granaat was gevonden. Er werd verzocht aan de Rijkinspecteur van de Luchtbeschermingsdienst in Den Haag de granaat te ruimen.

- Melding van de burgemeester van Axel op 7 maart 1941 dat op het terrein van dhr. P.J. Dieleman aan de Lange Dreef een onontplofte granaat aanwezig was van het afweergeschut, ongeveer 1,10 meter beneden de grond, ogenschijnlijk ongevaarlijk.

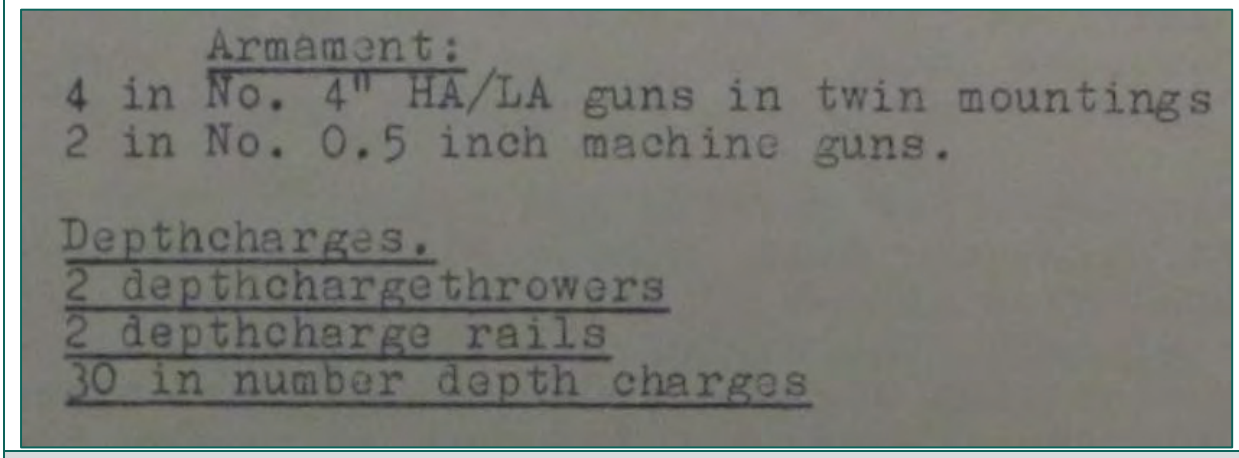
- Melding van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel op 18 maart 1941 dat twee onontplofte granaten aanwezig waren binnen de gemeente Axel. Eén lag op het terrein van de boerderij van dhr. P.B. van Hoeve in het bouwland aan de Rijksweg tussen Axel en Hulst. De ander bevond zich in het bouwland van dhr. C. de Putter, boerderij Loozeshof in de polder Beoosten Blij Benoorden. Beide granaten zijn onzichtbaar in de grond en lagen niet zeer gevaarlijk.

- Melding van het Hoofd van de Luchtbeschermingsdienst van Axel op 25 maart 1941 dat hem was medegedeeld door de Directie van de Azotefabrieken te Sluiskil, dat op haar terrein een granaat van het afweergeschut werd aangetroffen, welke niet was ontploft. Het projectiel lag op de grond, was door een kenteken aangeduid en lag niet zeer gevaarlijk.

- Melding dat op 21 april 1941 om 2.30 uur vijf bommen vielen in de gemeente Axel, waarvan er drie waren ontploft in weiland en twee onontploft. Marechaussee-bewaking bij de onontplofte bommen was aanwezig. Enige schade aan huizen in de nabijheid van het tramemplacement in de buurtschap Drieschouwen. Informatie werd aan de Duitse instanties doorgegeven. Vervolgens wordt een proces-verbaal aangehaald van de gemeenteveldwachter van Axel. Dit rapport komt overeen met de informatie uit Inventaris 037, Gedeponeerde archieven [van de gemeente Axel], Gemeentearchief Axel.

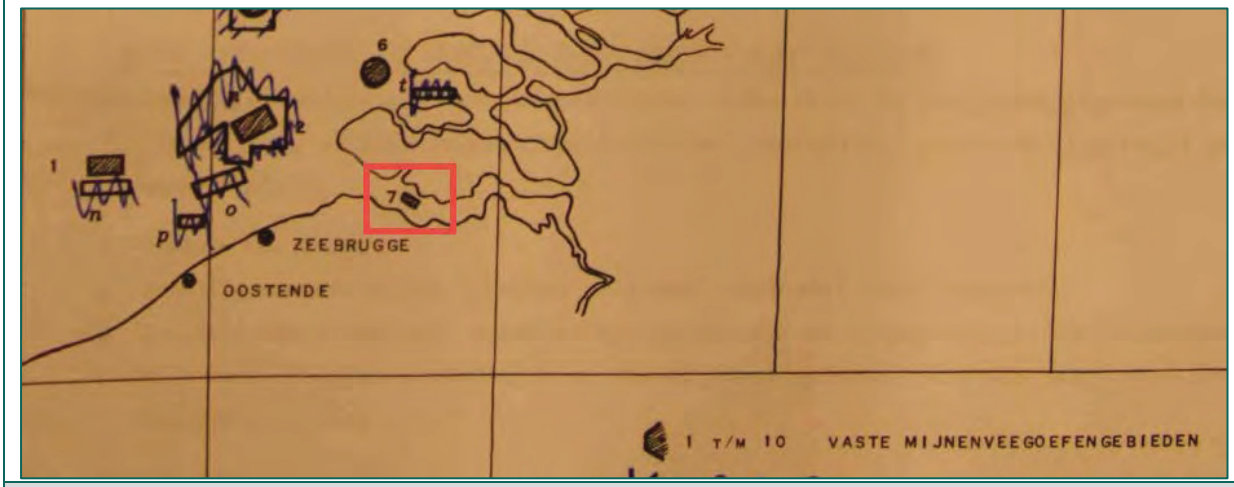
- Melding dat op 20 augustus 1941 om 18.00 uur in de Canisvlietpolder een onontplofte brisantbom onder de grond was gevonden. Het projectiel lag in de sloot van het akkerland van dhr. J. de Nijs. Het gat was bijna loodrecht naar beneden en had een doorsnede van 20 cm en diepte van 1,2 m. De bodem van het gat is losgewoelde klei, zodat het projectiel niet te zien was. De plaats van het gat was gelegen op 800 meter ten westen van de Molenstraat en 300 meter ten noorden van de Stekkerdijk (Belgische grens). De dichtstbijzijnde woning staat op ongeveer 800 m, zodat de ligging ongevaarlijk was. Instanties werden gewaarschuwd en veiligheidsmaatregelen werden getroffen.

Toegang 2.04.53.15. Inspectie Bescherming Bevolking Luchtbeschermingsdienst
• Melding dat op 11 oktober 1941 om 3.00 uur zes brisantbommen van middelzwaar kaliber waren gevallen in de gemeente Axel. Vier bommen vielen in de Dominee Jan Scharpstraat en één onontplofte bom in de Julianastraat, vermoedelijk nr. 53. Deze laatste lag midden in het huis. Het pand, dat bewoond werd door de familie J. Willemse, was ontruimd. Tien woningen in de buurt werden eveneens ontruimd. Er vielen twee doden. Zes huizen in de Scharpstraat waren totaal verwoest, de nummers waren niet bekend. Ongeveer honderd woningen hadden glasschade. De blindganger in het pand aan de Julianastraat 53 ontplofte om 5.30 uur. Twee huizen werden hierdoor totaal verwoest.

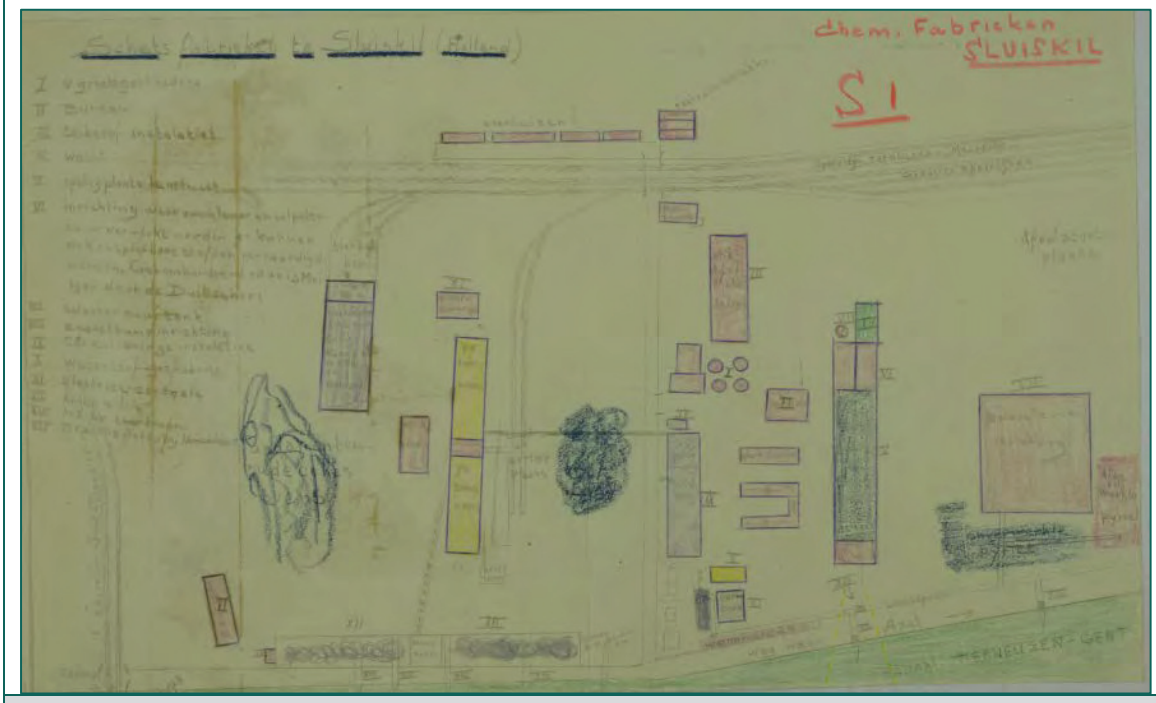
Toegang 2.04.110. Archief van het Korps Hulpverleningsdienst van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1945-1974	
Inventaris 50	Betreffende het bergen van een Engelse torpedojager in de Schelde, 1954.
Dossier met betrekking tot de berging van de Engelse torpedojager "Valentine", die op 15 mei 1940 door Duitse vliegtuigen was gebombardeerd en was gezonken in de Schelde bij Terneuzen. Gedurende de oorlog heeft de Duitse bezetter tot tweemaal toe getracht het wrak te bergen. Uit Engelse rapportages is gebleken dat de Valentine twee dagen voor het bombardement was uitgevaren met verschillende munitieartikelen (zie onderstaande uitsnede). In 1952 werd begonnen aan de berging van het schip, maar tegen de verwachting in werd nog munitie aangetroffen op het wrak. Op 27 januari 1953 wisten de bergers en medewerkers van de Hulpverleningsdienst het achterschip op een droogvallende plaat tegen de Neuzendijk te zetten. Bij controle van de aanwezige munitie bleken er nog zes dieptebommen in rekken te liggen (waarvan er drie op scherp waren gesteld), de granaatrekken boven de geschutstoren zaten nog vol met op scherp gestelde granaten en op het dek lagen de granaten overal verspreid.	
	

Toegang 2.12.19. Marinestaf, 1945-1948	
Inventaris 702	Maritiem Commandement Zeeland.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 723	Hoofd Munitiedumping Sectie IX-Naval Disarmament Control Staff (NDCS). april - december 1946 1946, 1947 1 omslag.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 764	Mijnenopruimingsdienst (MOD) en de Bommen Mijnen Dienst (BMD) juli, augustus, oktober en december 1946-maart 1947.
Niet relevant, betreft Nederlands-Indië.	
Inventaris 823	Stukken betreffende de mijnenvrije en niet-mijnenvrije water en voor de Nederlandse kust, 1946-1948.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	

Toegang 2.12.27. Marine / Tweede Wereldoorlog, 1940-1945	
Inventaris 12	Stukken betreffende de verrichtingen van het Marine Duikbedrijf van 15 mei 1940 tot 15 mei 1942.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 114	Divisies hulpmijnenvegers, over 1940-1945. 1948.
Niet relevant, betreft Nederlands-Indië.	

Toegang 2.12.56. Marine na 1945	
Inventaris 904	Internationale afspraak over de scheepvaartroutes in de Noordzee, afbakening van het Continentaal Plat en de daarmee verband houdende mijnenvegeroperaties, 1965-1973.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 925	Het vergroten van de veiligheid voor de Nederlandse kust door het verbreden van de door mijnenvegers geveegde vaarroutes, 1948-1949.
Niet relevant, geen betrekking op het onderzoeksgebied.	
Inventaris 934	Opruimen van Khätie mijnen, versperringen en explosieven op de stranden en langs de kust van Nederland mede op verzoek van Rijkswaterstaat, 1949-1967.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 946	Onveiligheid door de aanwezigheid van mijnen voor hydrografische werkzaamheden, 1952.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 955	Tijdig publiceren van mijnenoefeningen en het aangeven van de oefengebieden, 1957, 1960, 1967-1972.
In de Westerschelde lag een mijnenoefengebied van de Nederlandse marine.	
	
Inventaris 1804	Vaststelling richtlijnen betreffende de koersen en vaarsnelheden van schepen in mijngevaarlijke gebieden, 1948.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 1882	Situatiekaarten van mijnen voor de Nederlandse kust, 1949-1950.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
Inventaris 2015	Jaarrapport Mijnenuitkijkdienst 1951, 1952.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	

Toegang 2.12.56. Marine na 1945

Toegang 2.13.71. Inventaris van de archieven van het Ministerie van Defensie te Londen [1940-1941]; Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)	
Inventaris 2053	Rapporten betreffende verdedigingsstelsels in Nederland, 1941-1945. Sluiskil.
Schetsen van het fabriekencomplex bij Sluiskil.	
	

Toegang 2.13.210. Commissie van Proefneming	
Inventaris 23	Staten houdende opgaven van plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn 1940.
Niet relevant, geen betrekking op de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 25-26	Ingekomen en minuten van uitgaande stukken inzake aanvragen tot het ruimen van onontplofte (water)mijnen en personeelsaangelegenheden, 1940-1941.
Niet relevant, geen betrekking op de gemeente Terneuzen.	
Inventaris 28	Lijsten met opgave van personeel en afwikkeling van de afdeling belast met het onschadelijk maken van niet gesprongen munitie en vliegtuigbommen, 1941-1942.
Niet relevant, geen betrekking op de gemeente Terneuzen.	

Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH)

Collectie vooroorlogse luchtfoto's (1920-1940)
Philippine.

Collectie vooroorlogse luchtfoto's (1920-1940)

Sas van Gent

Collectie vooroorlogse luchtfoto's (1920-1940)

Terneuzen

Collectie vooroorlogse luchtfoto's (1920-1940)

Collectie vooroorlogse luchtfoto's (1920-1940)

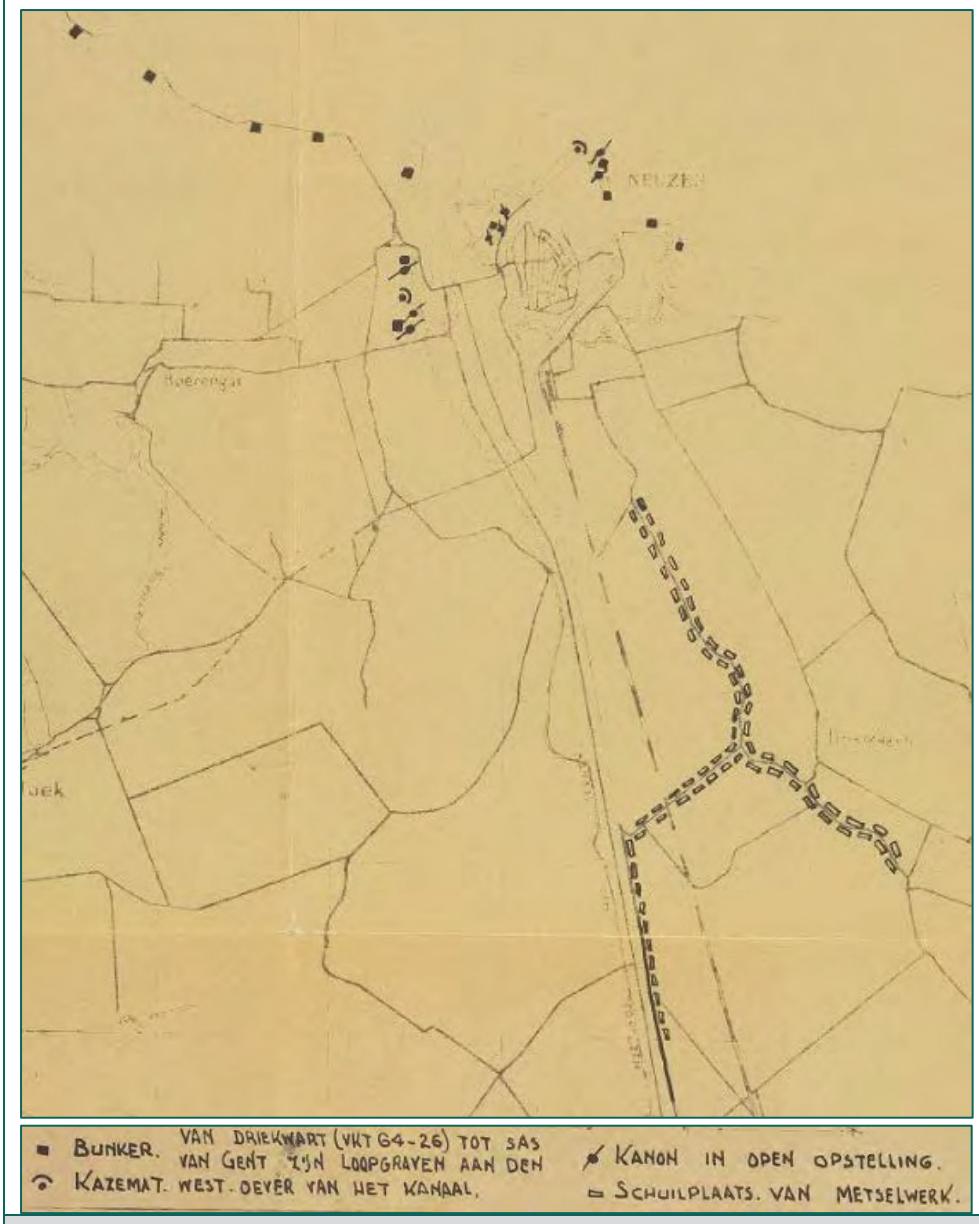

Toegang 092. Marinemonografie	
Deel 1.6	Het aandeel van de Koninklijke Marine bij de verdediging van het commando Zeeland in mei 1940.

Toegang 092. Marinemonografie
Het raadplegen van deze toegang heeft geen aanvullende informatie met betrekking tot de gemeente Terneuzen opgeleverd.

Toegang 492. De strijd op Nederlands grondgebied tijdens de Wereldoorlog II / De Groene Serie	
Deel 6	De strijd in Zeeland.
Het raadplegen van deze toegang heeft geen aanvullende informatie met betrekking tot de gemeente Terneuzen opgeleverd.	

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
Inventaris 1	Oost-Zeeuws Vlaanderen. Datum: 19-04-1944; Schaal/code/blz.: A 211; Serie/nummer: Molen; Omschrijving: Verdedigingswerken nabij het kanaal Terneuzen-Sas van Gent.
Kaart met aangelegde verdedigingswerken langs het kanaal van Terneuzen naar Sas van Gent.	

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
Inventaris 77	Datum: geen datum; Omschrijving: Inventarislijst van de gebeurtenissen en gevechtshandelingen in Zeeland. Datum: geen datum; Omschrijving: Beschouwing betreffende de gevechten rondom Biervliet. Datum: geen datum; Omschrijving: Kort overzicht betreffende de bevrijding van Biervliet. Datum: geen datum; Omschrijving: De strijd om de Isabellasluis, afschrift van een verslag, ter inzage verstrekt voor de secretarie van de gemeente Biervliet.

Verslag van de gevechten (rond)om Biervliet en Isabellahaven.
22 september 1944. De Canadezen bereikten de Isabellasluis en bleven daar steken.

28 september 1944. Van ongeveer 14.00 uur tot 15.30 uur beschoten de Canadezen vanaf Hoek de toeren van Biervliet, klaarblijkelijk om te verhinderen dat de Duitsers deze als uitkijkpost gebruikten. Hierbij vielen enige ernstige gewonden, terwijl de kerk en enige huizen schade opliepen.

De nacht van 4 op 5 oktober 1944. Bij een artilleriebeschieting op Biervliet werd onder meer de tot noodziekenhuis ingerichte bewaarschool aan de markt zwaar beschadigd. Deze beschieting eiste weer enige gewonden.

6 oktober 1944. Typhoons voerden met raketten en mitrailleurvuur op het kruispunt Gentsestraat – Weststraat – Beukelsstraat een aanval uit. Hierbij sneuvelden vijf burgers, terwijl verscheidene huizen grondig in puin werden gelegd.

De nacht van 8 op 9 oktober 1944. Een systematisch artilleriebombardement als begin van de invasie. Met amfibietanks kwamen de Canadezen door de Braakman van Hoek naar Biervliet. Door de Seaborn-troepen werden een tweetal kleine bruggenhoofden gevormd namelijk een aan de Paulinahaven en een tussen de Paulinahaven en nummer zeven, beide gelegen op het grondgebied van de gemeente Biervliet. De Duitsers hadden blijkbaar op deze manoeuvre niet gerekend en vrij spoedig werden deze bruggenhoofden tot een geheel versmolten; waarna honderden amfibietanks, troepen en materiaal aan de Paulinahaven, de eigenlijke landingsplaats, aan land zetten. De slechte weersomstandigheden, die het doeltreffend optreden van de tactische luchtmacht verhinderden en de geringe afstanden binnen het bruggenhoofd maakten het de Duitsers echter mogelijk binnen korte tijd een gesloten front langs het bruggenhoofd te leggen. De terreinomstandigheden, de aanwezigheid van een aantal concentrisch lopende ringen van zware dijken gaven aan dit verdedigingsfront een vrij grote afweerkracht, die de aanvaller die hier aanvankelijk slechts beschikte over enkele infanterieregimenten met Bren-carriers, voor een zware taak stelden. Daartegenover stond dat de aanvaller beschikte over een zeer groot aantal stukken veldgeschut, dat buiten het bruggenhoofd in Oost-Zeeuws-Vlaanderen en in België ten Zuiden van het Leopoldkanaal stond opgesteld en die de Duitse verdedigingsstellingen en de burgerbevolking in een verre van aangename positie brachten door het grote aantal granaten (meer dan 34.000) die de Canadezen in het bruggenhoofd schoten.

10 oktober 1944. De aanval werd ingezet met als doel de kom der gemeente Biervliet. Enig terrein werd gewonnen, maar dat ging in verdere gevechten weer verloren. Toch werd in zoverre succes geboekt, dat de juiste sterkte en posities van de vijand bekend waren geworden zodat de luchtmacht in actie kwam. Deze werden vandaag eerst door een aantal Typhoons vanuit de lucht bestookt, die voornamelijk enkele punten in het dorp en de dijken ten noordoosten van de kom met machinegeweren en raketten aanvielen. Hierna volgde nog een geconcentreerd artilleriebombardement op het dorp van ongeveer een uur, waarna verscheidende blokken huizen met vlammenwerpers werden bewerkt om de fanatieke SS-ers eruit te branden. Nadat deze een nieuwe aanval had voorbereid en versterkingen werden aangevoerd, werd op 11 oktober de aanval van de vorige dag herhaald. Boerderij na boerderij, waar Duitsers dekking zochten, werd, dikwijls na hevige strijd, veroverd, een uur lang werd het dorp beschoten, terwijl men met vlammenwerpers verscheidene huizenblokken van fanatieke SS-ers zuiverde. Om 15.00 uur was Biervliet door een regiment van de Canadian Highlanders Light Infantery bevrijd. De volgende dagen besteedde men aan het innemen van gunstige posities voor het verder ten uitvoer brengen van de overmeestering van Isabellasluis.

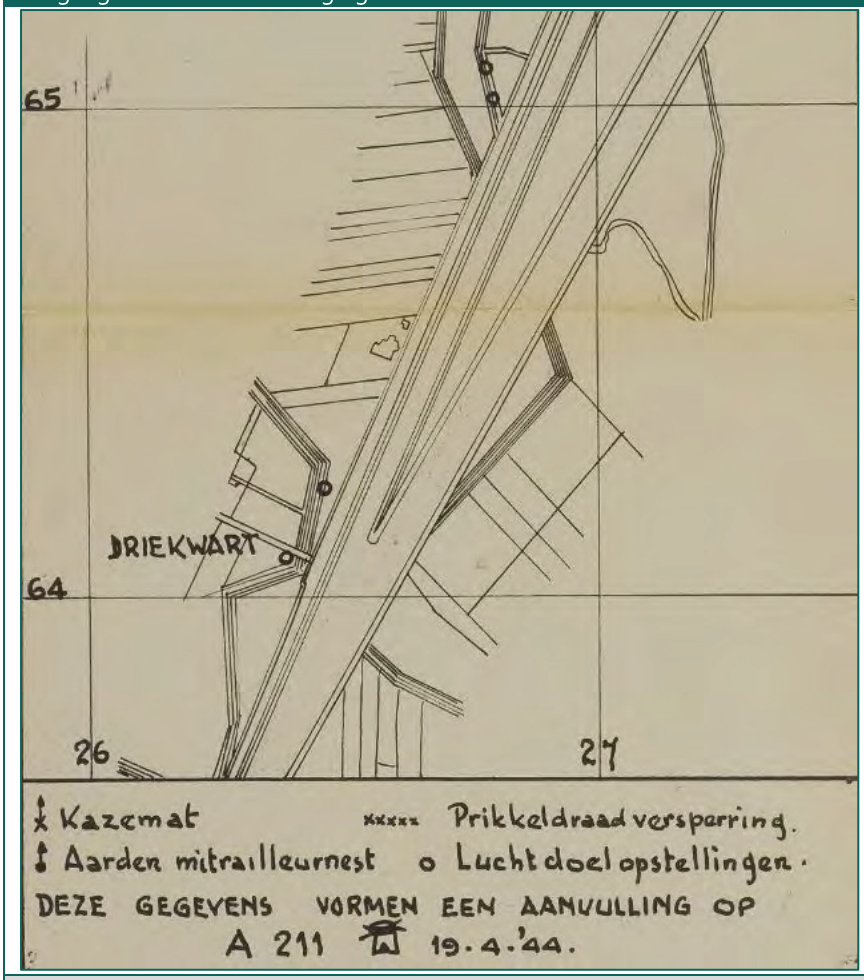
Op 14 oktober 1944 werd de aanval op de Isabellasluis zowel vanuit noordoostelijke als van noordwestelijke richting ingezet. Gedeeltelijk waren de Duitsers, die terecht een omsingeling vreesden, daar reeds teruggetrokken, zodat de volgende dag al kon worden medegedeeld dat het vervoer over de Braakman werd stopgezet, omdat het transport

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
over het land kond geschiedden. Velen van de bevrijdende troepen lieten het leven bij de landingsoperaties. Onder de burgers vielen 64 doden, terwijl velen gewond werden, 117 huizen zijn totaal verwoest of verbrand, meer dan 50 landbouwschuren geheel vernietigd. Biervliet is dan ook, wat de landbouwbedrijven betreft, materiaal de zwaarst getroffen gemeente van geheel West-Zeeuws-Vlaanderen.	
Inventaris 80	Datum: geen datum; Omschrijving: Duitse kaart van stellingen, mijnenvelden, verdedigingswerken en inundaties in Zeeuws-Vlaanderen ten westen van het kanaal Terneuzen naar Gent.
Kaart zonder legenda van het gebied ten westen van het kanaal Terneuzen-Sas van Gent.	
	
Inventaris 116	Verslag verdedigingswerken en inundaties in de bezettingstijd Hoofdstuk II. Datum: geen datum; Schaal/code/blz.: 23; Serie/nummer: Nr. 5; Omschrijving: Inundatie Oost Zeeuws-Vlaanderen, uittreksel uit het dagboek van Ir. K. Drok te Terneuzen, ingenieur van het Waterschap Hulster en Axeler Ambacht.
Niet relevant, betreft Duitse inundatieplannen.	
Inventaris 134	Datum: 12-08-1944; Schaal/code/blz.: NE/45/64; Omschrijving: Bericht dat het in het rapport Spijker bericht AOD genoemde inundaties zijn uitgevoerd, tussen Axel en Nieuw Namen is land geïnundeerd en het 712e Infanterie Division in Zeeuws-Vlaanderen, afkomstig van de Marine Inlichtingendienst.
Niet relevant, betreft inundatie.	

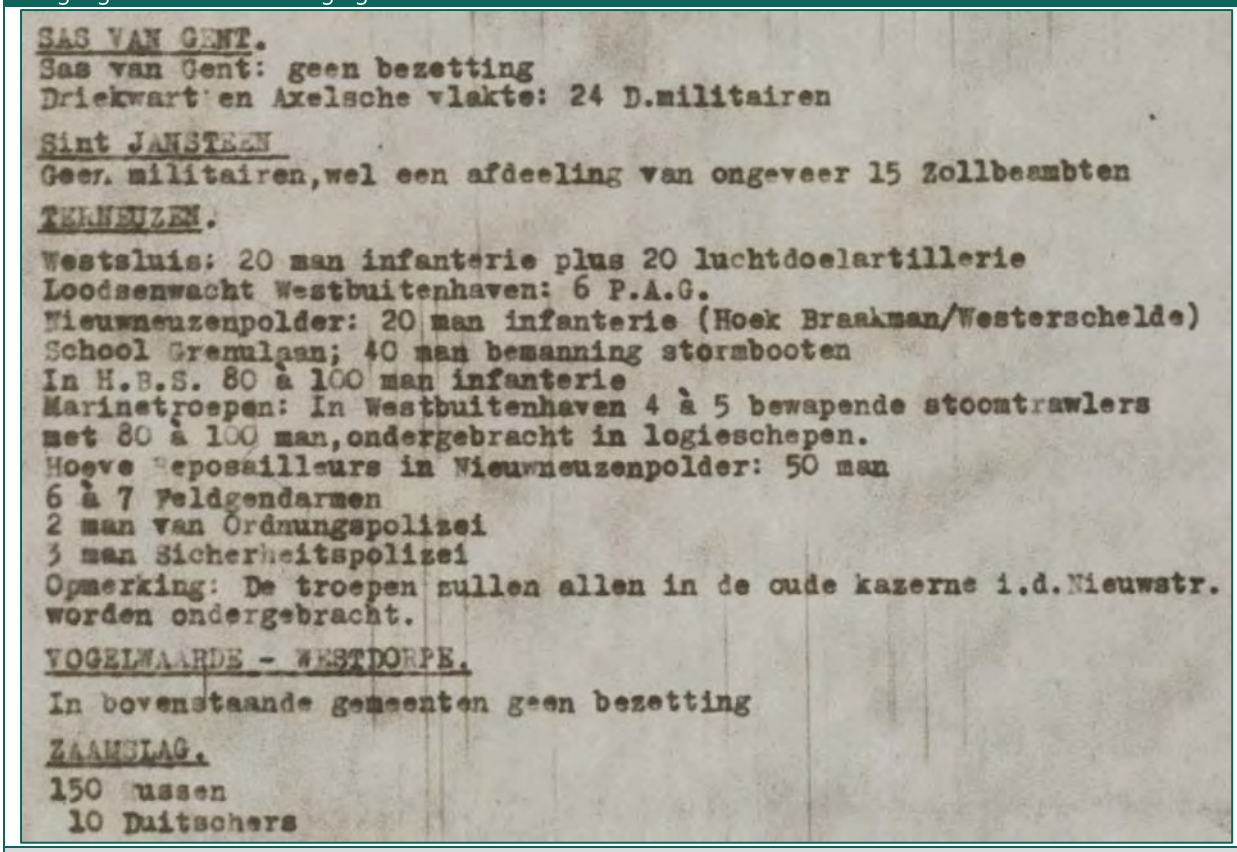
Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
Inventaris 215	Datum: 19-04-1944; Schaal/code/blz.: A 211; Serie/nummer: Molen; Omschrijving: Locatie van verdedigingswerken ten oosten van het kanaal Terneuzen-Sas van Gent waaronder bunkers, kazematten, kanonopstellingen en gemetselde schuilplaatsen.
Inventaris bevat dezelfde kaart van Terneuzen als Inventaris 1.	
Inventaris 229	Datum: 07-06-1944; Schaal/code/blz.: A 277; Serie/nummer: Molen; Omschrijving: Locatie van verdedigingswerken bij het kanaal Terneuzen-Sas van Gent (bij Terneuzen en Driekwart), waaronder kazematten, mitrailleurnesten, versperringen en luchtdoelopstellingen.
Kaart met aangelegde verdedigingswerken binnen de gemeente Terneuzen.	

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

Inventaris 356	Datum: [1943-1945]; Schaal/code/blz.: GB/3946/44; Omschrijving: Berichten betreffende smelterij Billiton in Arnhem, de sluizen van Terneuzen en een magazijn in Warmond.
Niet relevant, geen betrekking tot NGE.	
Inventaris 373	Datum: 20-03-1944; Schaal/code/blz.: GB/5103/44; Omschrijving: Lijst betreffende scheepvaartverkeer door de West-, Midden- en Oostsluis te Terneuzen van 28 februari tot en met 5 maart 1944, van Geheime Dienst Nederland (GDN) [NB 3 stuks].
Niet relevant, betreft algemeen dossier.	
Inventaris 390	Datum: april - mei 1944; Schaal/code/blz.: GB/6022/44; Omschrijving: Opgave van het scheepvaartverkeer door de drie sluizen bij Terneuzen in de periode 20 maart 1944 t/m 16 april 1944. Bevat tevens een bericht van 1 mei 1944 betreffende de defensie van Zeeuws-Vlaanderen.
Informatie over de Duitse aanwezigheid in Zeeuws-Vlaanderen.	

SAS VAN GENT.
Sas van Gent: geen bezetting
Driekwart en Axelsche vlakte: 24 D.militairen

Sint JANSTEEN
Geen militairen,wel een afdeeling van ongeveer 15 Zollbeambten

TERNEUZEN.

Westsluis: 20 man infanterie plus 20 luchtdoelartillerie
Loodsenwacht Westbuitenhaven: 6 P.A.G.
Nieuwneuzenpolder: 20 man infanterie (Hoek Braakman/Westerschelde)
School Gremulaan; 40 man bemanning stormbooten
In H.B.S. 80 à 100 man infanterie
Marinetroepen: In Westbuitenhaven 4 à 5 bewapende stoomtrawlers met 80 à 100 man,ondergebracht in logieschepen.
Hoeve Reposailleurs in Nieuwneuzenpolder: 50 man
6 à 7 Feldgendarmen
2 man van Ordnungspolizei
3 man Sicherheitspolizei
Opmerking: De troepen zullen allen in de oude kazerne i.d.Nieuwstr. worden ondergebracht.

VOGELWAARDE - WESTDORPE.

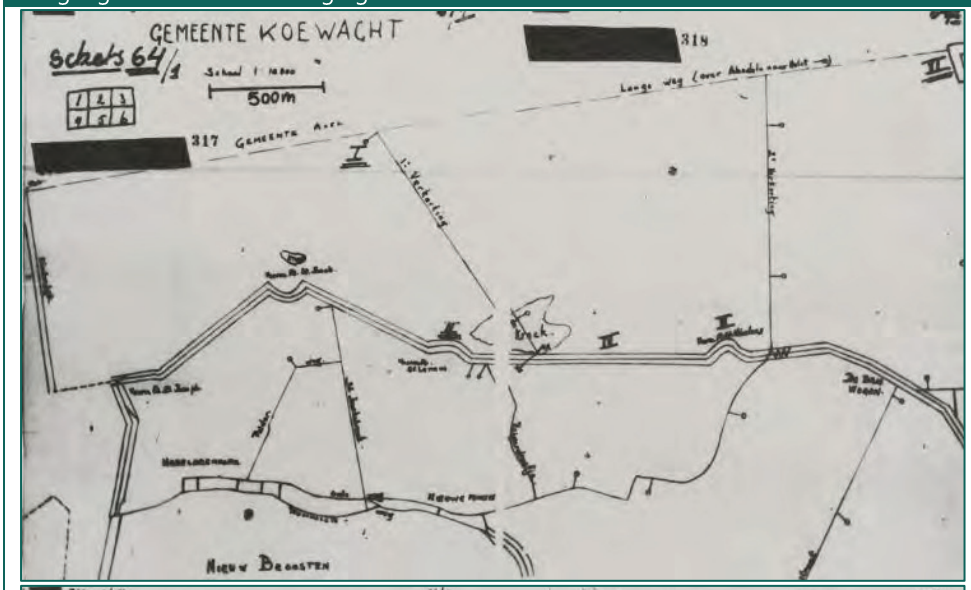
In bovenstaande gemeenten geen bezetting

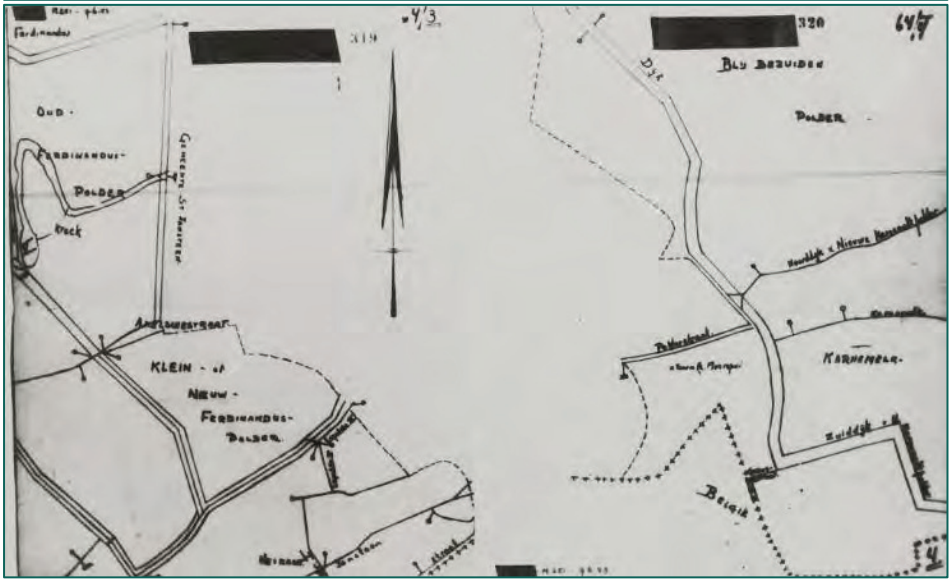
ZAAMSLAG.

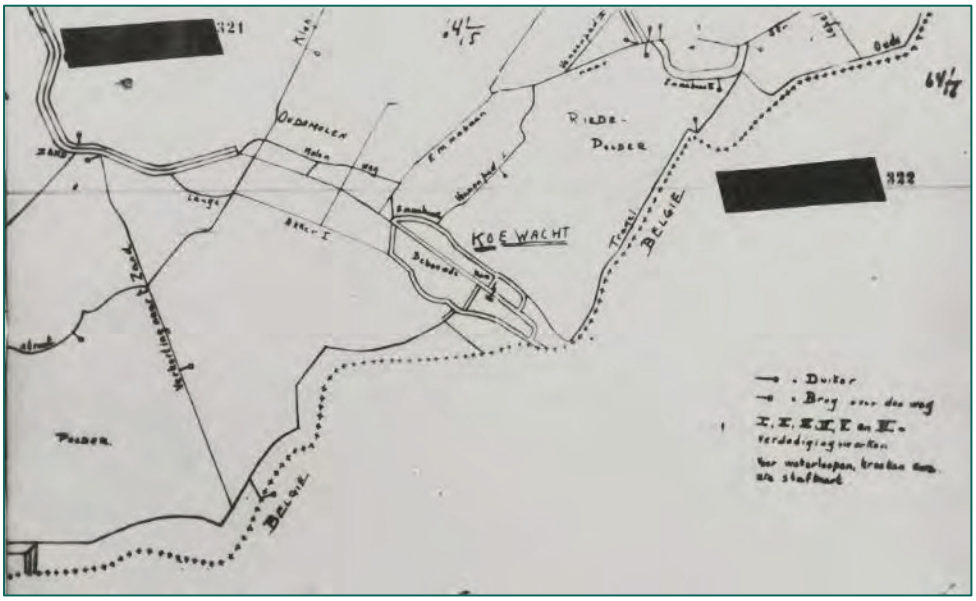
150 russen
10 Duitschers

Inventaris 394	Datum: 03-0-1944; Schaal/code/blz.: GB/6241/44; Serie/nummer: A 235 molen; Omschrijving: Schets van de fabriek van ontploffingsmiddelen te Sluiskil.
Niet relevant, algemene kaart van het fabriekscomplex.	
Inventaris 394	Datum: 19-04-1944; Schaal/code/blz.: GB/6266/44; Serie/nummer: A 211 molen; Omschrijving: Schets van de verdediging nabij het Kanaal Terneuzen-Sas van Gent.
Inventaris bevat dezelfde kaart van Terneuzen als Inventaris 1.	
Inventaris 403	Datum: 21-05-1944; Schaal/code/blz.: GB/6712/44; Omschrijving: Schets situatie verdediging gemeente Axel (schaal 1:10.000), behorend bij verslag GB/6701/44.
Inventaris bevat dezelfde kaart van Axel en omgeving als Inventaris 416B.	
Inventaris 405	Datum: 10-06-1944; Schaal/code/blz.: GB/6896/44; Omschrijving: Troepen- en materiaaltransporten en verdedigingswerken in Zeeuws-Vlaanderen. Bijlagen: schets van plattegrond van de gemeente Koewacht en omgeving (schaal 1:10.000) met bijbehorende verklaring. Plattegrond van Biervliet en Philippine (schaal 1:25.000) met twee detailtekeningen behorende bij de kaart van Biervliet, met onder andere Isabella Sluis. Detailtekening paalversperring en mijnen (schaal 1:200) op het strand.
• Kaart van de gemeente Koewacht met verdedigingswerken.	

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

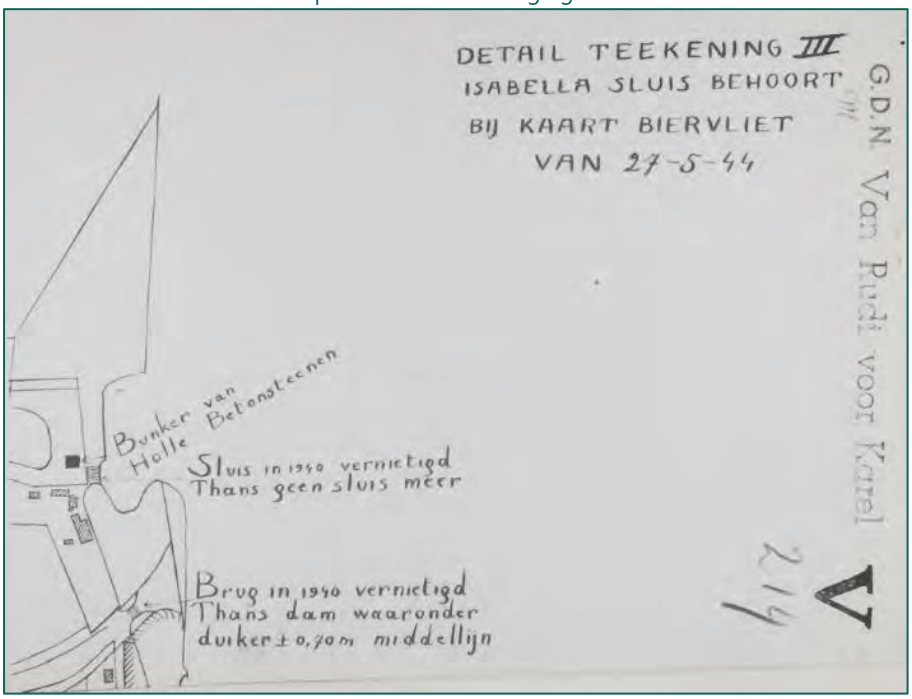

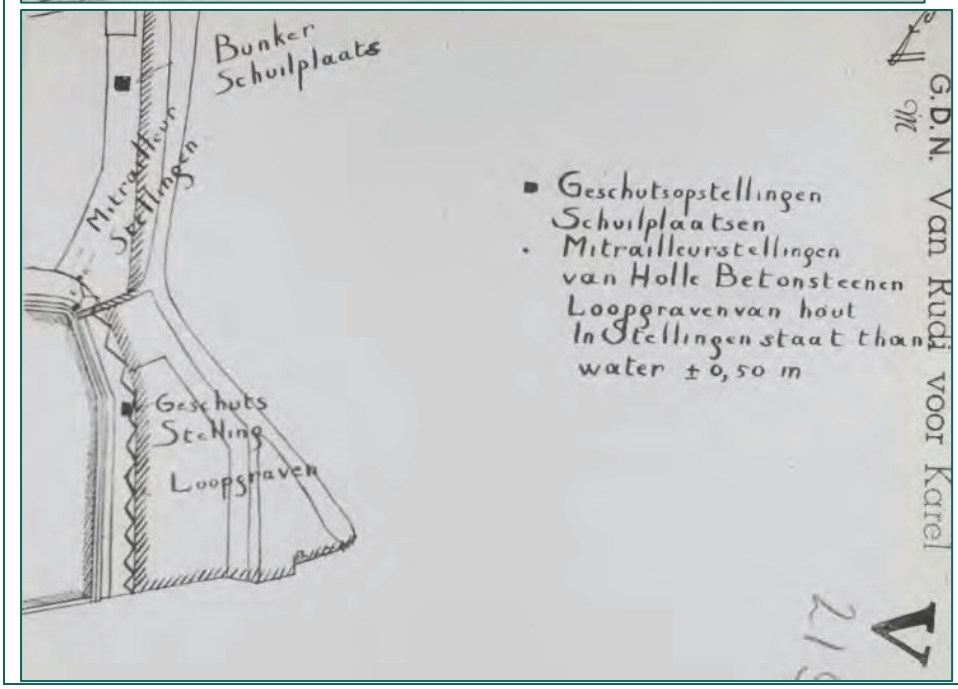

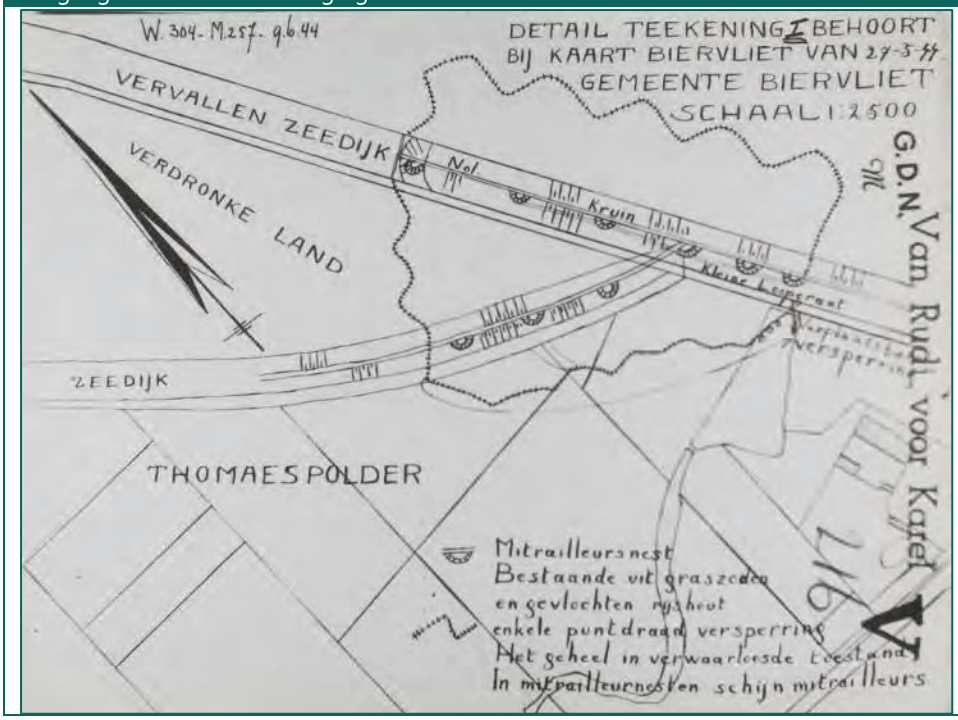
Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	
• Kaarten van Philippine, de Braakman en Biervliet. Deze kaarten zijn dezelfde kaarten als in Inventaris 413.	
Inventaris 413	Datum: 09-06-1944; Schaal/code/blz.: GB/7278/44; Omschrijving: Detailtekening Isabellasluis, behoort bij kaart Biervliet van 27-05-44, detailtekening Biervliet van 27-05-44 (schaal 1:2500), kaart van Biervliet en Philippine (schaal 1:25.000), detailtekening bij kaart kustverdediging Groede, kaart kustverdediging Groede (schaal 1:12.500), kaart Philippine (schaal 1:25.000), verdedigingswerken en inundatie in de kleine Kieldrechtpolder, berichten uit België onder andere troepenverplaatsingen, defensie en munitieopslag en berichten uit Zeeuws-Vlaanderen, van Geheime Dienst Nederland (GDN).

Verschillende kaarten van dorpen binnen de huidige gemeente Terneuzen.

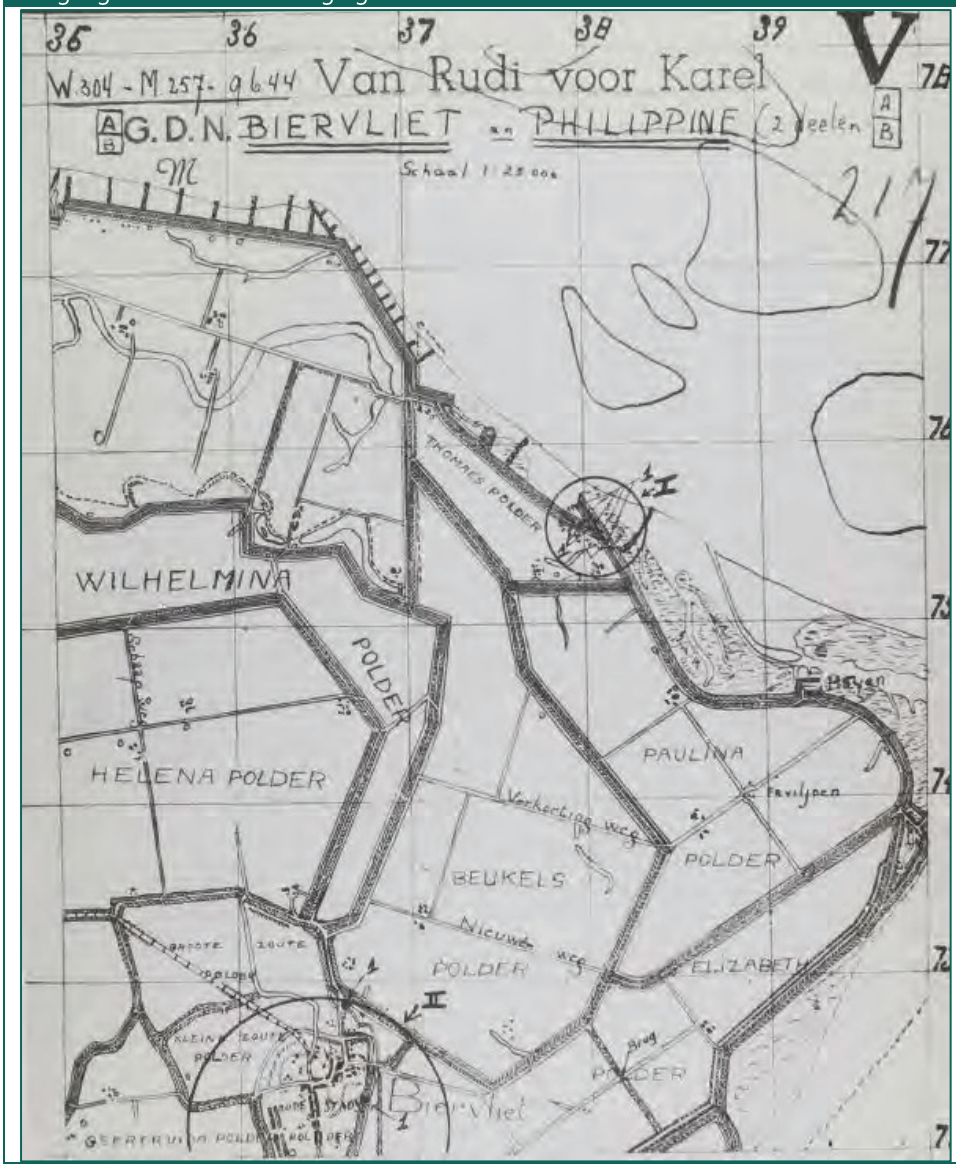

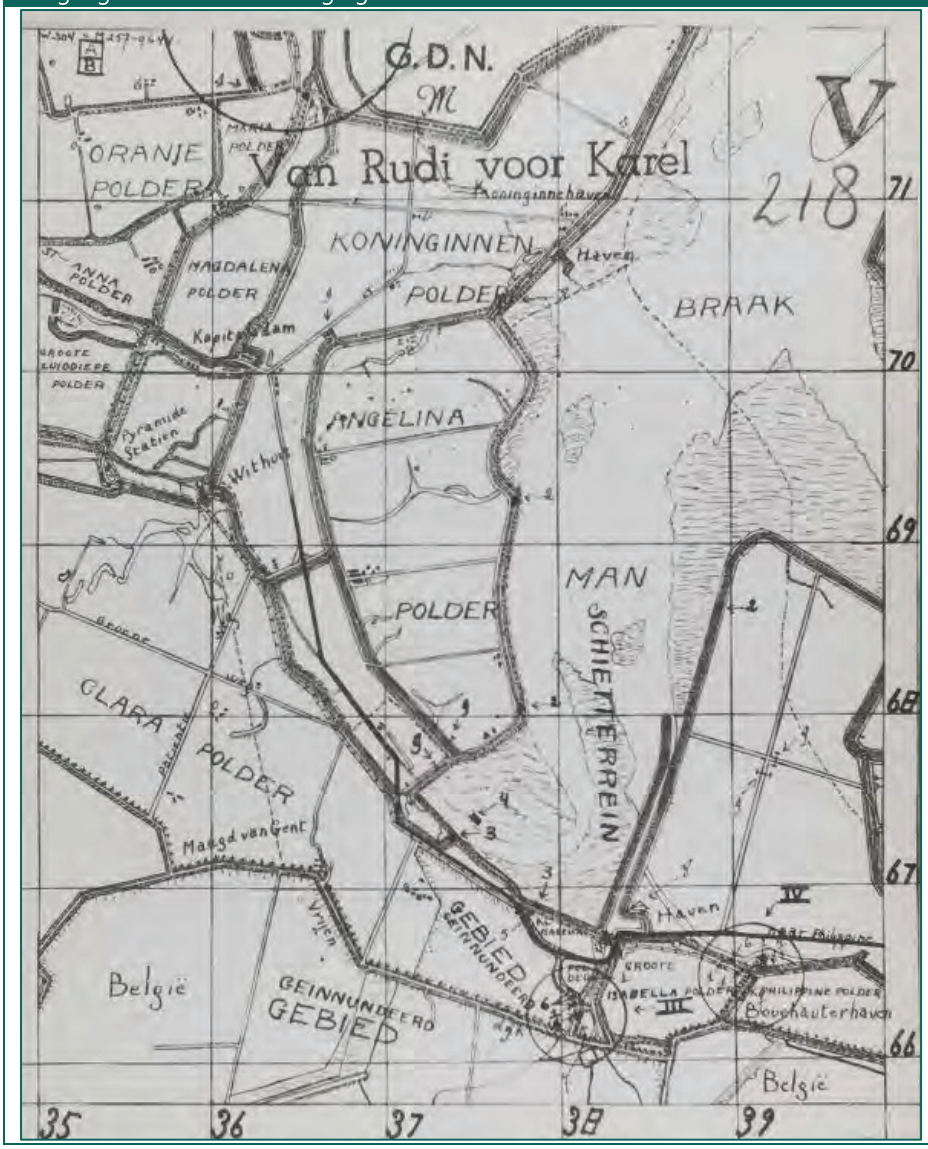
Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

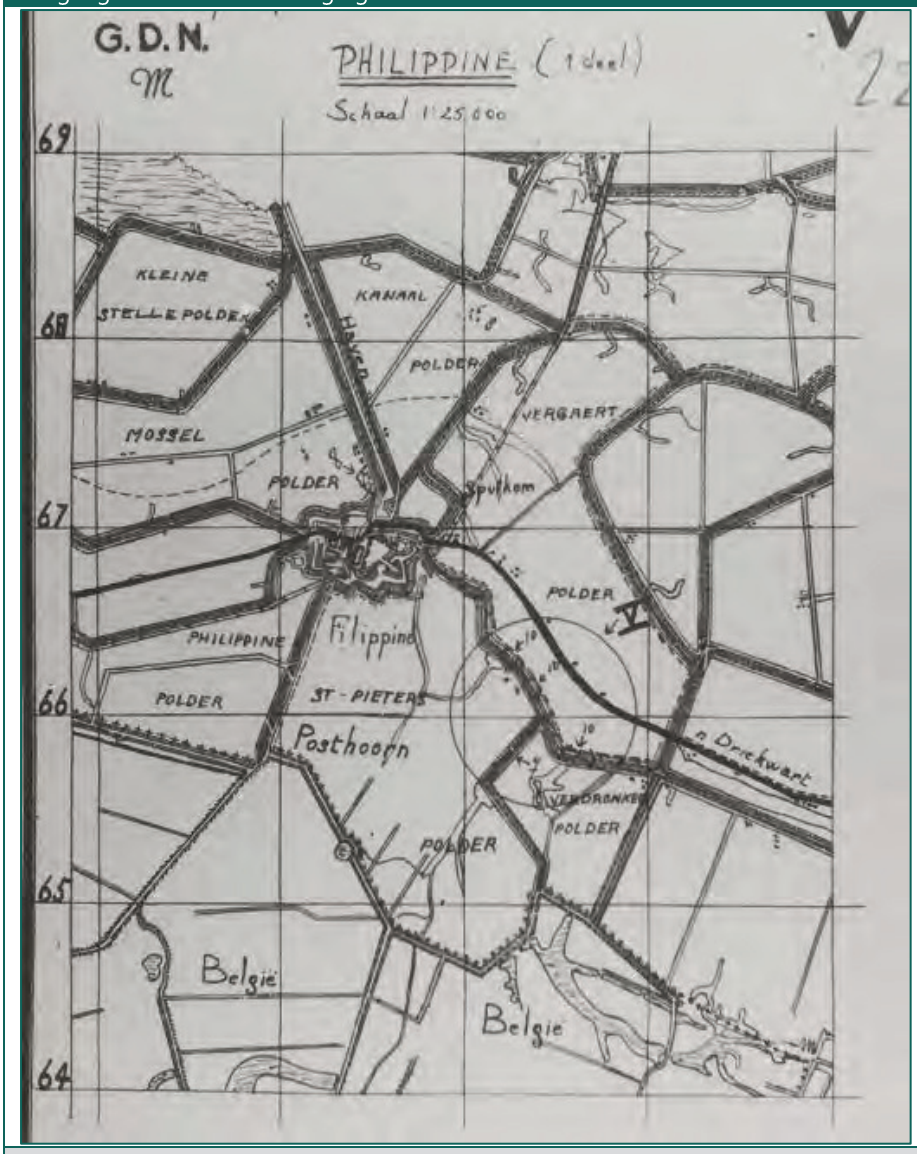
Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

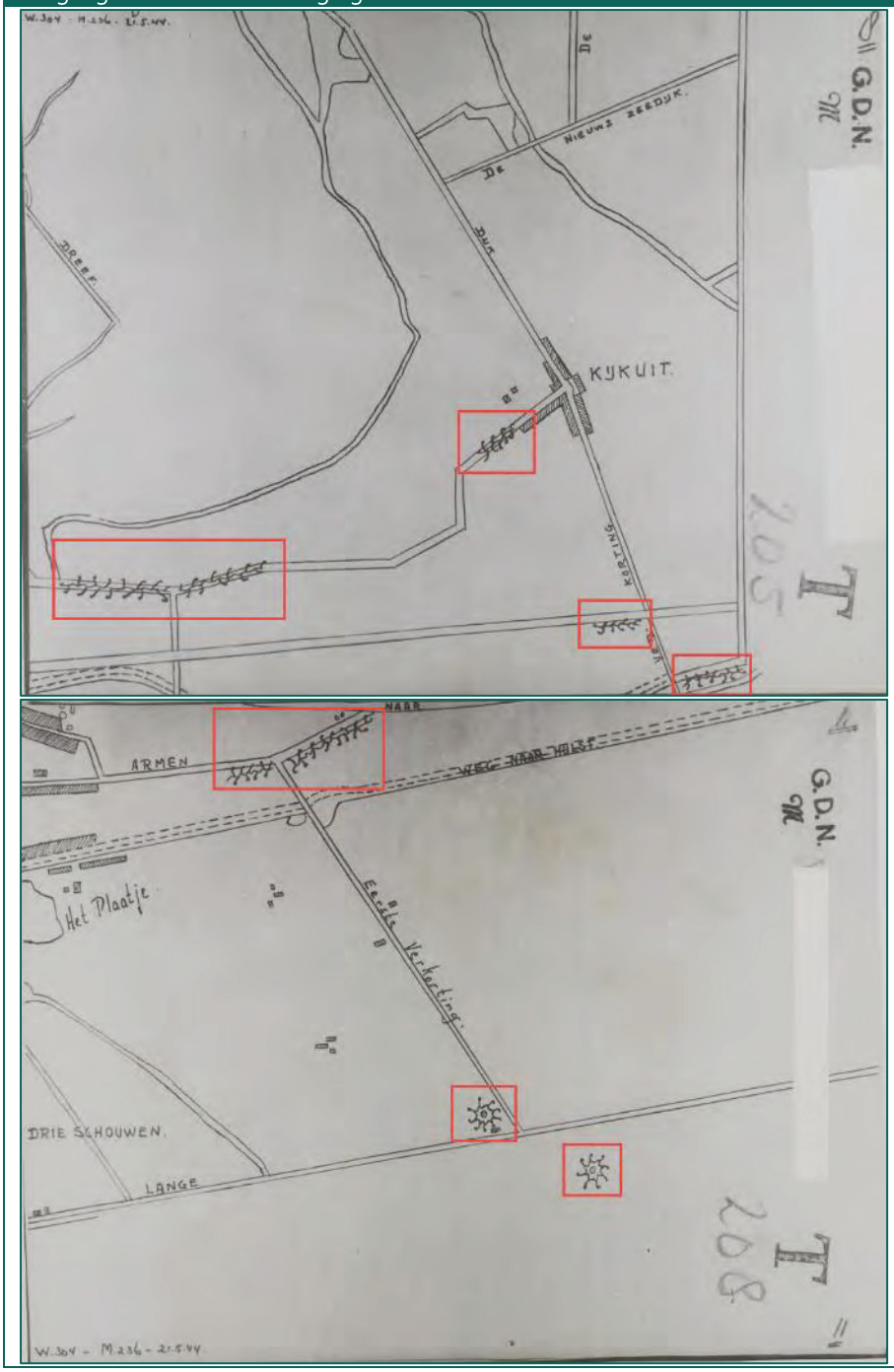
Inventaris 415	Datum: 21-05-1944; Schaal/code/blz.: GB/7355/44; Omschrijving: Lijst betreffende autonummers waargenomen in Philippine, IJzendijke, Koewacht, Watervliet en Nieuw Namen, van Geheime Dienst Nederland (GDN).
Niet relevant, geen betrekking tot NGE of oorlogshandelingen.	
Inventaris 416B	Datum: 21-05-1944; Schaal/code/blz.: M 223-239; Omschrijving: Defensie, sterkte, oefeningen en transporten in Zeeuws-Vlaanderen, toelichting kaarten Hoofdplaat, overzicht gemeente Schoondijke met schets, plattegrond Axel en omgeving (schaal 1:10.000), plattegrond situatieverdedigingswerken Schoondijke (schaal 1:25.000), met 5 detailtekeningen, plattegrond Hoofdplaat en omgeving (schaal 1:25.0000), van Geheime Dienst Nederland (GDN).

- Kaarten met verdedigingswerken binnen de gemeente Terneuzen. Uitsneden van deze kaarten zijn hieronder weergegeven. In rood zijn de verdedigingswerken weergegeven.

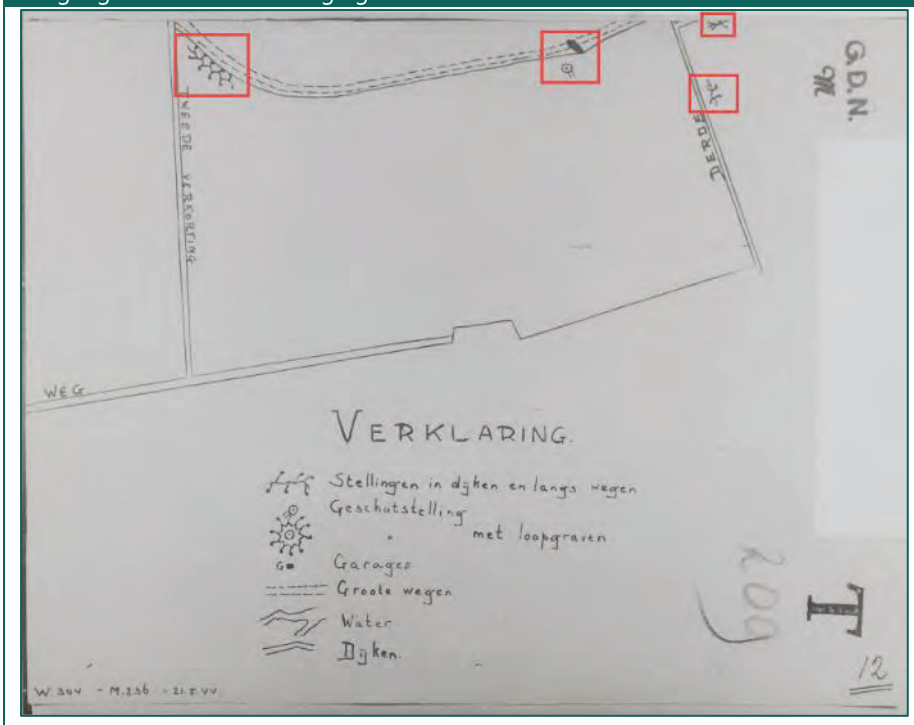
Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken

Toegang 575. Duitse verdedigingswerken	

- Verschillende meldingen over Duitse militaire aanwezigheid in Oost-Zeeuws-Vlaanderen.

W 304 M-243 3-6-44

Te Isabellesluis en Bouchate Haven is een compagnie infanterie (ongeveer 170 man) gelegerd;ouderdom 18-25 jaar.Het is een samenraapsel van verschillende eenheden.Ze beschikken over geweren,mitrailleurs en kleine met paarden bespannen wagens.De compagnie zet de reeds geruimen tijd stilgelegde verdedigingswerken voort en breidt ze nog steeds uit. Ze beschikken over een personenwagen WH 607688

W 304 M-246 3-6-44

Op 19,20,22,23,25,26 en 27.5.44 hebben D.infanteristen een oefening gehouden op het in den Braakman gelegen schietterrein.

Inventaris 484	Datum: 10-05-1943; Omschrijving: Bericht betreffende de bombardementen op de chemische fabriek te Sluiskil.
Betreft de melding op 10 mei 1943 dat geallieerde bombardementen ervoor hebben gezorgd dat de fabrieken te Sluiskil niet meer werkzaam zijn tot het eind van de oorlog.	

NIOD instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies (NIOD)

Toegang 077. Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West	
Inventaris 1328	Dagberichten van de Befehlshaber der Ordnungspolizei Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941.

- Melding dat op 16 september 1940 in de gemeente Philippine drie bommen vielen in een weiland. Verscheidene bomtrechters werden aangetroffen. Er bestonden vermoedens dat er nog blindgangers waren achtergebleven.

- Melding dat op 17 september 1940 om 22.45 uur en om 18 september 1940 om 2.30 uur in Terneuzen zeven bommen waren afgeworpen. Twee woonhuizen waren volledig beschadigd, drie woonhuizen licht. Geen gewonden.

- Melding dat op 18 september 1940 om 0.00 uur in Axel zes bommen in een weiland werden geworpen. Geen schade.
- Melding dat op 18 september 1940 om 1.30 uur in Zaamslag dertien bommen in een weiland werden afgeworpen. Geringe schade aan gewassen.
- Melding dat op 18 september 1940 dat in Hoek een blindganger was geworpen.
- Melding dat op 21 september 1940 om 14.00 uur in Hoek vier bommen werden afgeworpen, die alle in het water vielen. Geen schade.
- Melding dat op 28 september 1940 in Hoek een blindganger was gevonden.
- Melding dat op 9 oktober 1940 in Axel een Duits vliegtuig een noodlanding had gemaakt. De bemanning was ongedeerd. Het vliegtuig werd door de Duitse Wehrmacht bewaakt.
- Melding dat op 10 oktober 1940 om 23.00 uur in Terneuzen twee bommen werden afgeworpen. Geen noemenswaardige schade.
- Melding dat op 12 oktober 1940 om 0.45 uur in Hoek vier brisantbommen werden afgeworpen. Eén huis raakte beschadigt, drie andere huizen raakten zwaar beschadigd. Eén zwaar- en één lichtgewonde. In de nabijheid van een weiland werden meerdere brandbommen afgeworpen waarvan er enige niet detoneerden. Vermoedelijk lagen daar nog blindgangers.
- Melding dat op 12 oktober 1940 in de gemeente Vogelwaarde een blindganger was gevonden.
- Melding dat op 15 oktober 1940 om 21.00 uur in Terneuzen twee brisant- en zeven brandbommen werden afgeworpen. Een tankschip met benzine van de Duitse Wehrmacht werd getroffen, waarna brand ontstond. Verder geen schade, geen gewonden.
- Melding dat op 16 oktober 1940 om 1.25 uur in Zaamslag drie brisantbommen werden afgeworpen, waarvan twee in weiland en één op het kerkhof. Enige huizen in de omgeving raakten beschadigd. Geen gewonden.
- Melding dat op 19 oktober 1940 in Hoek een blindganger was gevonden. Waarschijnlijk was deze bom acht dagen van te voren afgeworpen.
- Melding dat in de nacht van 21 oktober 1940 in Axel vier bommen in een weiland werden afgeworpen. Geen schade.
- Melding dat op 27 oktober 1940 om 21.30 uur in Hoek vier brisantbommen werden afgeworpen in de Westerschelde. Geen schade. De bommen vielen in het water.
- Melding dat op 17 november 1940 in Hoek een blindganger was gevonden. De burgemeester vroeg nogmaals om de afvoer van een reeds eerder gemelde blindganger.
- Melding dat op 28 november 1940 om 19.15 uur in de gemeente Vogelwaarde vier brisantbommen werden afgeworpen op een weiland. Er ontstond geen schade.
- Melding dat op 12 december 1940 in Overslag een blindganger was gevonden in een weiland.
- Melding dat op 21 december 1940 om 18.15 uur in Terneuzen een Duits vliegtuig een noodlanding maakte. Het toestel was onbeschadigd. Geen gewonden.
- Melding dat op 6 maart 1941 om 14.00 uur in Neuzen (Zeeland) acht brisantbommen in een weiland zijn gevallen. Ze veroorzaakten geen schade.

Toegang 077. Generalkommissariat für das Sicherheitswesen – Höhere SS- und Polizeiführer Nord-West
• Melding dat op 18 april 1941 om 5.45 uur in Terneuzen vijf brisantbommen in de haven werden afgeworpen. Eén sleepboot kreeg een voltreffer en was gezonken. Eén laag gebouw was beschadigd. • Melding dat op 21 april 1941 om 2.30 uur in Axel vijf brisantbommen, waarvan twee blindgangers, werden afgeworpen in een weiland. Geringe materiële schade en enige woonhuizen.

BIJLAGE 4 ARCHIEFONDERZOEK INTERNATIONALE ARCHIEVEN

Voor het analyseren van de oorlogshandelingen binnen de gemeente Terneuzen is gebruik gemaakt van documenten uit verschillende internationale archiefinstellingen. REASeuro beschikt over een uitgebreide collectie kopieën van documenten uit de Britse, Amerikaanse en Duitse archieven. Voor dit HVO-NGE hebben de volgende archiefinstellingen relevante resultaten opgeleverd:

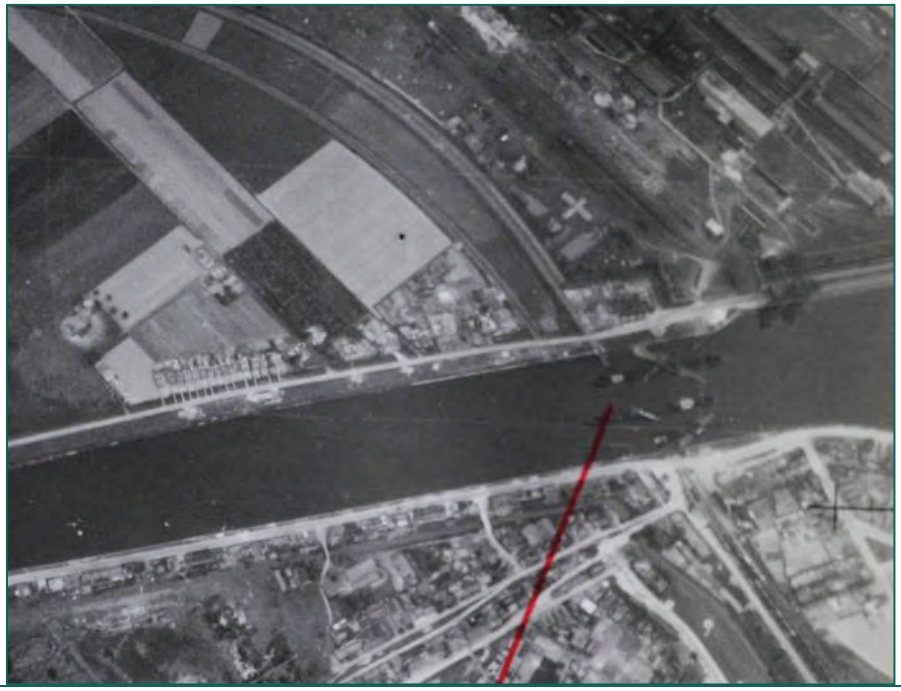
- The National Archives (TNA) in Londen, Groot-Brittannië.
- National Archives and Records Administration (NARA) in College Park (MD), Verenigde Staten.
- Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA) in Freiburg, Duitsland.

The National Archives (TNA)

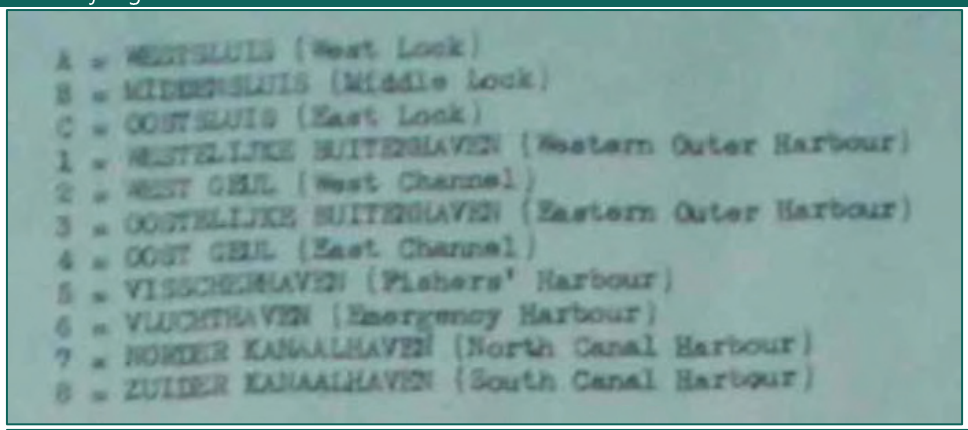
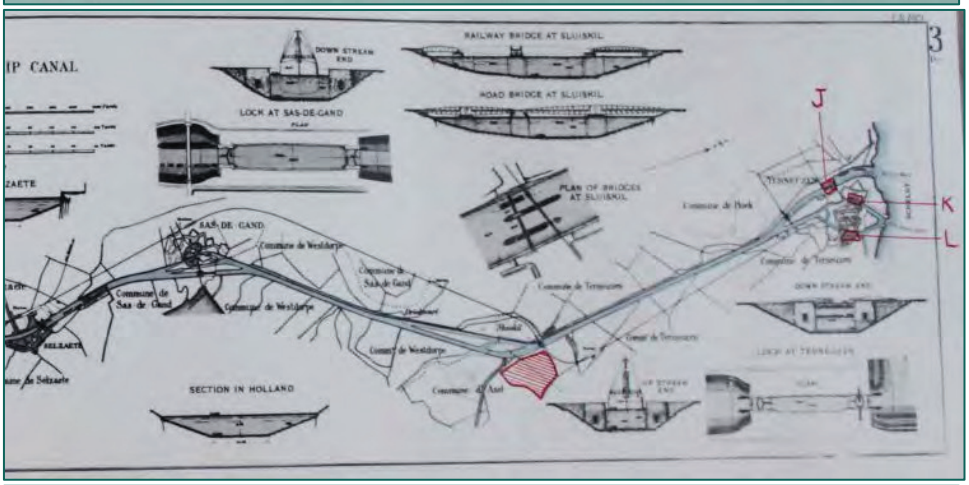
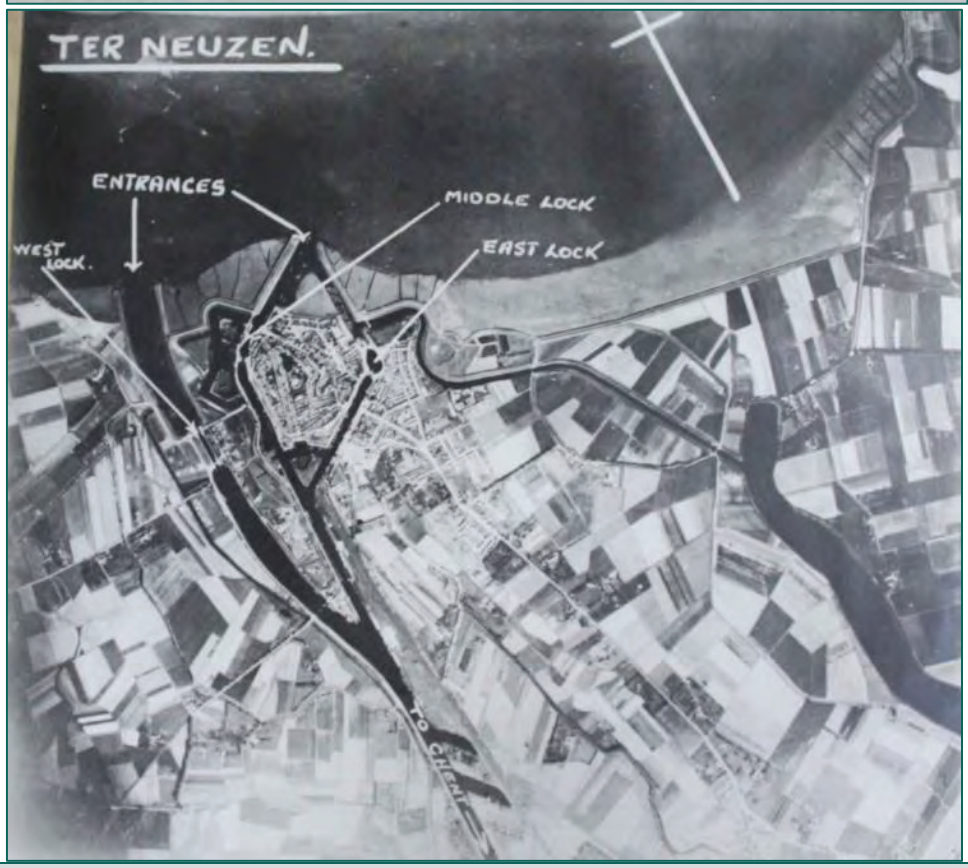
REASeuro beschikt over bombardementsgegevens van verschillende Britse luchtmachteenheden die actief waren boven Nederland, zoals Second Tactical Air Force, Fighter Command, Coastal Command en Bomber Command. In de database is gezocht op de kaartvierkanten zoals weergegeven op de stafkaart (zie bijlage 7), op de onderliggende coördinaten, op plaatsnamen en data waarop bombardementen plaatsvonden. Daarnaast is gezocht naar gegevens van de Auster-squadrons. Deze squadrons waren uitgerust met kleine vliegtuigen die vijandelijke doelen doorgaven aan de eigen artillerie. Gegevens van dergelijke squadrons bieden meer informatie over artilleriebeschietingen. Dit heeft de volgende treffers opgeleverd:

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 14/3666	1 mei 1940	**Photographic Interpretation Section: War album volume 1** Vredelust. Two and a half miles south of the town of Terneuzen and on the Neuzen Canal. In the dock a vessel of about 250 ft. is sunk. Buildings alongside which covered an area of about 70 x 100 yards have been entirely destroyed by fire. No. 82 Squadron.
AIR 14/2665	25/26 mei 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Geen aanvullende informatie.
AIR 24/217		**Bomber Command HQ** One Wellington of Wellington attacked road bridge over Canal at Sas van Gent between [onleesbaar].36 and 2.13 hrs. Twelve 250 lbs bombs dropped. Bombs fell close to bridge.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 25/51		**Bomber Command No. 3 Group** Operations by No. 37 Squadron, No. 75 Squadron, No. 99 Squadron and No. 149 Squadron. Operations on the whole were very successful. Bridges were hit at Sas van Gent [...].
AIR 27/788		**Bomber Command No. 99 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Sas van Gent. 1.55 hrs. 4.000 ft. 2.13 hrs. 7.000 ft. Stick of three and nine on road bridge over canal. Results could not be definitely seen owing to much smoke from burning building on west bank but very near misses if not direct hits.
AIR 14/3667	1 juni 1940	**Photographic Interpretation Section: War album volume 2** The entrence to the Canal has been obstructed by a vessel, completely submerged, lying at right angles across the Canal, about 100 yards from the entrance. No. 82 Squadron. Very considerable damage has been done to all the bridges and locks in Neuzen and down the Canal to Sluiskil, including the railway bridge at this point. No. 82 Squadron.

Bron	Datum	Omschrijving
		

Bron	Datum	Omschrijving
		
AIR 40/1961	1 juni 1940 t/m 31 juli 1941	**Air Ministry Intelligence**

Bron	Datum	Omschrijving
		

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 24/218	1/2 juni 1940	**Bomber Command HQ** Photo recce of canal at Terneuzen. Considerable damage also done to all bridges and locks and along the canal to Sluiskil, including railway bridge at Sluiskil. Number of buildings wrecked in a large works at Sluiskil but gas holders, coke ovens and power do not show obvious signs of damage.
AIR 15/768	3 september 1940	**Coastal Command Attack Sheets** Eight Blenheim of No. 59 Squadron and five Blenheim of No. 53 Squadron, No. 16 Group. Detailed to attack on shipping in Ostend Harbour. One aircraft bombed Terneuzen by mistake, causing three fires and an explosion seen.
AIR 24/374		**Coastal Command HQ** Ref A5/N4/3 (OP66). Eight Blenheims from T. Island attacked shipping and docks at Ostende between 20.38 and 21.17 hrs. 18 x 250 lbs G.P., 39 x 40 lbs G.P. and 52 x 25 lbs incendiary bombs were dropped. [...] one aircraft bombed Terneuzen by mistake causing three fires and an explosion. Ref A20/N4/3 (OP68). Barges at Terneuzen. One aircraft returned to base at 21.00 hrs owing to engine trouble. The other four dropped altogether 20 x 250 lbs G.P. instantaneous bombs all falling in the target area between 20.55 and 22.15 hrs. One aircraft reported two hits on barges in canal basin followed by ten irregular explosions and large fires, and another aircraft states that baulks of timber were seen to be dislogged as if a jetty had been destroyed. Intense Flak was encountered, but the only damage was one hole in one aircraft.
AIR 25/317		**Coastal Command No. 16 Group** Detling and Thorney Island provided thirteen Blenheims for attack on Ostend and Flushing. [...] E/59 mistook target and released composite load of bombs on Terneuzen harbor, causing three fires and an explosion. In all, 27 x 250 lbs G.P., 52 x 25 lbs incendiary and 120 x 4 lbs incendiary bombs were dropped on these targets. North Coates dispatched five Swordfish to attack concentration of barges at Terneuzen. One aircraft returned early owning to engine trouble. Remainder released 16 x 250 lbs G.P., all of which fell in target area. Results were not observed accurately, but explosions and fires were started, which were visible for ten miles. Two hits were claimed on barges in Canal Basin, and bulks of timber seen dislodged, as if jetty destroyed. Intense Flak encountered.
AIR 27/554		**Coastal Command No. 59 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of work carried out* Duty: nightbombing Ostende. Up at 19.45 hrs, down at 22.55 hrs. Target not located. Terneuzen (Holland) bombed in error for Ostende from 5.000 ft. Big explosions followed. Ineffective searchlight Flak.
AIR 15/768	4 september 1940	**Coastal Command Attack Sheets** Six Swordfish of No. 812 Squadron/No. 16 Group. Strike at barges, Terneuzen. Number of bombs dropped: 20 x 250 lbs. Results: - One aircraft dropped, results not observed. - One aircraft dropped near lock-gates at south end of harbor; results unknown. - One aircraft dropped in dock area; explosions and green flashes seen. - One aircraft dropped in target area; green flashes seen after explosion. - One aircraft unable to locate target.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 24/374		**Coastal Command HQ** Ref A15/N4/4 (Tern – barges). Four parachute flares were dropped but no barges were seen by any of the aircraft. K/812 dropped 6 x 250 lbs G.P., results not observed. R/812 dropped 2 x 250 lbs G.P. near lock-gates at south end of harbor; results unknown. G/812 dropped 6 x 250 lbs G.P. in seadock area. Explosion and green flashes seen. M/812 dropped 6 x 250 lbs G.P. in target area 2. Green flashes seen after explosion. L/812 dropped 6 x 250 lbs G.P. near lock-gates at south end of harbor; results unknown. C/812 was unable to locate target. Later information: attack was made between 20.50 and 21.15 hrs, at heights from 10.000 – 2.000 ft. All bombs dropped in dock area except one jettisoned and one is [onleesbaar].
AIR 25/317		**Coastal Command No. 16 Group** North Coates despatched six Swordfish to attack a concentration of barges at Terneuzen. One aircraft was unable to locate the target and jettisoned his bombs in the sea. Another jettisoned one of his bombs and dropped the others in and around area. Explosion and green flashes were seen. Total number of bombs dropped, 26 x 250 lbs G.P. Not one of the aircrafts saw any barges, although four parachute flares were dropped, and the target area was visible to all. Opposition: Some light Flak and one machine gun and searchlights at Terneuzen and Flushing.
AIR 14/2667	10/11 september 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Four out of eleven Blenheims attacked barge concentrations at Flushing between 22.07 hrs and 0.10 hrs from heights between 12.000 and 3.000 ft. 8 x 250 lbs and 48 x 40 lbs bombs were dropped. No results were observed. One Blenheim attacked searchlights in Flushing area at 22.25 hrs from a height of 5.000 ft and dropped 2 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs, no results were observed. Six aircraft did not complete their tasks.
AIR 14/3150		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Five out of eleven aircraft attacked: - Raid no. 402, 403 and 404 attacked Z8 (Flushing) at 22.07 hrs and 22.08 hrs. 6 x 250 lbs and 36 x 40 lbs bombs dropped from 12.000/7.000 ft. Results not observed. - Raid no. 401 attacked searchlights in Flushing area (Z8 not located) at 22.25 hrs. 2 x 250 lbs and 12 x 40 lbs dropped from 5.000 ft. Results unobserved. - Raid no. 406 attacked Z8 at 0.10 hrs. 2 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs were dropped from 3.000 ft. Results not observed. Other aircraft could not locate target owing to intense cloud. Three aircraft jettisoned bombs in sea and two aircraft brought bombs back.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** Four out of eleven Blenheims attacked barge concentrations at Flushing between 22.07 hrs and 0.10 hrs from heights between 12.000 and 3.000 ft. 8 x 250 lbs and 48 x 40 lbs bombs were dropped. No results were observed. One Blenheim attacked searchlights in Flushing area at 22.25 hrs from a height of 5.000 ft and dropped 2 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs, no results were observed. Six aircraft did not complete their tasks.
AIR 14/2667	14/15 september 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** 43 Wellingtons attacked [...] canal half-a-mile south of Terneuzen. One Wellington attacked Flushing Aerodrome and Neuzen canal between 23.54 and 0.03 hrs. 15 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped from 9.000 ft. Hits observed on west end of landing ground at Flushing and at Neuzen bombs straddled canal.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 14/3157		**Bomber Command Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 3 Group** Raid no. CD185. Attacked Z64 at 23.54 hrs. Hits on west end of landing ground (Flushing). Neuzen Canal attacked at 0.03 hrs. Canal straddled. 15 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs were dropped from 9.000 ft.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** One Wellington attacked Flushing Aerodrome and Neuzen canal between 23.54 and 0.03 hrs. 15 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped from 9.000 ft. Hits observed on west end of landing ground at Flushing and at Neuzen bombs straddled canal.
AIR 25/51		**Bomber Command No. 3 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 15/772	15 september 1940	**Coastal Command Sea-mining Sheets Nos. 1-200** Six Swordfish of No. 812 Squadron/16 Group, Thorney Island. Task: Mine-laying West Schelde Flushing Results: Six aircraft dropped mines as ordered in Flushing Area (West Schelde)
AIR 14/2667	17/18 september 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Seven Hampdens of No. 5 Group attacked barges and shipping at Terneuzen between 21.10 and 23.29 hrs. 12 x 500 lbs, 28 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs dropped from heights between 8.000 and 1.5000 ft. Bursts observed across barges and quaysides. Fires and explosions caused, one aircraft reported very large explosion observed from 10.000 ft. No definite results were observed. Twenty Hampdens of No. 5 Group attacked Shipping alongside Town Quay and Barges in Docks at Antwerp between 23.50 and 1.15 hrs. 28 x 500 lbs, 78 x 250 lbs bombs and 840 x 4 lbs incendiaries dropped from heights between 13.000 and 2.500 ft. Bombs fell across Docks and Town Quay, fires were started in Dock area, and on West bank of River. Many results were unobserved owing to cloud, A.A. and searchlight activity. One Hampden attacked the Mole at Antwerp between 1.23 hrs and 1.27 hrs. 6 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiaries dropped from 1.000 ft. Stick fell on shore, base of Mole and six fires started visible five minutes later.
AIR 14/3182		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 5 Group** [Handgeschreven en zeer slecht leesbaar] Raid no. 157. Attack at 21.42 hrs. 4 x 500 lbs dropped from 6.000 ft. CC.19. Some bursts observed across hook [waarschijnlijk hook, moelijk leesbaar] in canal and adjacent quayside, followed by an incendiary reddish explosion and enthangled with green. Raid no. 158. Attack at 21.55 hrs. 4 x 500 lbs dropped from 3.000 ft. CC.19. Results not observed. Raid no. 159. Attack at 23.29 hrs. 6 x 250 lbs, 60 x 4 lbs from 5.000/4.500 ft. CC.19. About five bursts observed followed by explosions and fires. One very large explosion observed from 10.000 ft. Raid no. 160. Attack at 21.40 hrs. 6 x 250 lbs, 60 x 4 lbs dropped from 8.000 ft. CC.19. Bombs dropped in stick NE/SW across barges and incendiaries feet 15 SW of canal junction landing in middle + east docks carrying [onleesbaar] of minor explosions. Lasting over 5 min. Raid no. 161. Attack at 21.25 hrs. 8 x 250 lbs from 2.000 ft. CC.19. Bursts not seen owing [onleesbaar] cloud, but bombs aimed to straddle barges moved to inland canal. Raid no. 162. Attack at 21.10 hrs. 8 x 250 lbs dropped from 6.000 ft. CC.19. Entrance W dock, ships thought to be of [de rest van de zin is onleesbaar].

Bron	Datum	Omschrijving
		Raid no. 156. Attack at 22.32 hrs. 4 x 500 lbs from 1.700/1.500 ft. Barges in canal leading to large natural basin [waarschijnlijk: 155 ft] of CC.19. No bursts seen owing to delay fusing of bombs.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** Seven Hampdens attacked barges and shipping at Terneuzen between 21.10 and 23.29 hrs. 12 x 500 lbs, 28 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs dropped from heights between 8.000 and 1.5000 ft. Bursts observed across barges and quaysides. Fires and explosions caused, one aircraft reported very large explosion observed from 10.000 ft. No definite results were observed. Twenty Hampdens attacked shipping alongside town quay and barges in docks at Antwerp between 23.50 and 1.15 hrs. 28 x 500 lbs, 78 x 250 lbs bombs and 840 x 4 lbs incendiaries dropped from heights between 13.000 and 2.500 ft. Bombs fell across docks and town quay, fires were started in dock area, and on west bank of river. Many results were unobserved owing to cloud, A.A. and searchlight activity. One Hampden attacked the Mole at Antwerp between 1.23 hrs and 1.27 hrs. 6 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiaries dropped from 1.000 ft. Stick fell on shore, base of Mole and six fires started visible five minutes later.
AIR 25/109A		**Bomber Command No. 5 Group** Ten aircraft from Hemswell, six from Lindholme and six from Waddington took off under No. 5 Group to attack ships alongside the Town Quay at Antwerp. Fifteen Scampton aircraft took off under No. 5 Group O.O. B229 to attack at Flushing (7) and Terneuzen (8). All returned safely.
AIR 27/480		**Bomber Command No. 49 Squadron** *Summary of events* Fifteen aircraft to standby for bombing operations. Seven aircraft on target CC.7 Flushing. Eight aircraft on target CC.19 Terneuzen, three with 500 G.P., five with 250 G.P. Aircraft took off at 2-minute intervals at 19.45 hrs. Twelve aircraft successfully bombed primary target, three successfully bombed secondary target. *Detail of work carried out* [Enkel de meldingen weergegeven waarin expliciet vermeld wordt dat Terneuzen is aangevallen] Hampden P.4403. up at 20.45 hrs, down at 0.45 hrs. Barge concentrations at Terneuzen successfully bombed – direct hit caused large explosion – other fires were started. Hampden P.2145. Up at 20.00 hrs, down at 23.25 hrs. Four trawlers in entrance to Terneuzen attacked and bombed – results not observed. Hampden P.2143. Up at 20.05 hrs, down at 23.45 hrs. Barge concentrations at Terneuzen successfully bombed – observed 7 explosions – incendiary seemed to cause minor explosions.
AIR 27/546		**Bomber Command No. 61 Squadron** *Summary of events* Five aircraft of No. 61 Squadron and five aircraft of No. 144 Squadron were detailed to attack targets: 1. Shipping and barges in Antwerp town quays. 2. Barges in basins to north of Antwerp. 3. Target Z.11. From 22.57 hrs to 3.07 hrs.

Bron	Datum	Omschrijving
		Two aircraft of No, 61 Squadron attacked the primary target successfully in bad weather conditions. Two aircraft of No. 61 Squadron attacked the alternative target successfully. Fires were started in both cases. The remaining aircraft of No. 61 Squadron was unsuccessful in identifying the targets. A.A. was not very intense. *Details of work carried out* Except for P/O. Stewart, who was unable to locate the target and bombed the mole at Zeebrugge without effect, the remainder bombed the primary or alternative target. P/O. Paape and F/Sgt. Saunders bombed the primary target with a certain amount of success in rather difficult weather conditions. Although no shipping was actually observed to sink, fires were started on the Town Docks, and some of the bombs fell on the shipping. Sgt. Blakeman and P/O. Massey bombed the alternative barges in the basins, again with considerable success. Though no barges were observed to be sunk, fires were started on the wharves. The A/A fire was not very intense, and all aircraft returned safely.
AIR 27/980		**Bomber Command No. 144 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of sortie or flight* Hampden P.4178. Up at 23.34 hrs, down at 3.35 hrs. At 23.35 hrs we were airborne and at 23.40 hrs set course for the English coast which we reached at 0.19 hrs. From there we continued on the Belgian coast where we arrived at 0.50 hrs at a height of 10.000 ft. Outr landfall was made at Knocke and here we encountered very accurate A/A fire. We made our way to Antwerp and struck the river about 10 miles south of the city. There was cloud below us reaching a height of 6.000 ft and we flew over the target area and was able to identify our target by two fires which were burning. The circled the target twice and while we were doing so, observed two enemy fighters about 2.000 ft. below us, who, however kept a considerable distance away and made no move to attack. We dropped our bombs, aiming at the two fires and two hits were observed in this area. The other bombs two were not located owing to cloud which obscured our vision. As we left the target we could see that we had started a third fire which was of a considerable size. We set course for Base and the return journey was without incident. Arriving at Base at 3.11 hrs, we landed at 3.35 hrs. Hampden X.2961. Up at 23.27 hrs, down at 3.22 hrs. We s/c at 23.32 hrs for the Belgian coast, where we arrived at 0.45 hrs without incident. Then we set course so as to arrive south of the target at Antwerp. We pinpointed ourselves on the Scheldt, north of Ghent and flew up the river to Antwerp. There was a layer of thin cloud at 5.000 ft. over the target, which could be seen through a hole in the clouds, from the south. We arrived over the target at 0.56 hrs. We cut our engines and glided down to between 2.500 and 3.000 ft. over the target, when the starboard engine back firing gave us away, and the searchlights picked us up and the pom poms opened fire. We opened up our engines to get more apped and went straight over the target. The bomb burst on the quay side very slightly undershooting. We bombed at 1.19 hrs. Leaving the Belgian coast on track at 1.38 hrs we s/c Base, where we arrived at 3.12 hrs without further incident. When crossing the Channel, heavy gun fire and bomb bursts could be seen on the French coast, and firing at sea was also observed.
AIR 28/351		**Station Headquarters Hemswell** (i) Attack on shipping and barges in Antwerp town quays, (ii) attack on barges in basins to north of Antwerp, (iii) attack on target Z.11 – carried out by five aircraft from each of Nos. 61 and 144 Squadrons.
AIR 28/355		**Report of Operations Hemswell** 1. Shipping and barges in Antwerp town quays. 2. Barges in basins to north of Antwerp. 3. Target Z.11.

Bron	Datum	Omschrijving
		1. Ten aircraft were detailed for this operation – from each Squadron. 2. Except for P/O. Stewart (No. 61 Squadron) who was unable to locate the target and bombed the mole at Zeebrugge without effect, the remainder bombed the primary or alternative target. 3. P/O. Paape and F/Sgt. Saunders (No. 61 Squadron) P/O. Reynolds and P/o. Rawlins and Sgt. Brown bombed the primary target with a certain amount of success in rather difficult weather conditions. Although no shipping was actually observed to sink, fires were started on the town docks and some of the bombs fell on the shipping. 4. Sgt. Blakeman, P/O. Massey (No. 61 Squadron) and P/O. Dawson and Sgt. Baker (No. 144 Squadron) bombed the alternative – barges in the basins again with considerable success. Though no barges were observed to be sunk, fires were started on the wharves. 5. The A.A. was not very intense and all aircraft returned safely.
AIR 28/478		**Station Headquarters Lindholme** Six aircraft were successful in attacks on barges and shipping in the harbours of Antwerp. A total of 8 x 500 lbs and 18 x 250 lbs G.P. bombs and 180 lbs of incendiaries were dropped and it is thought that the majority of these scored hits, although observation of results was rendered difficult owing to the presence of cloud. All aircraft returned safely to base, only one aircraft sustaining any damage.
AIR 28/681		**Station Headquarters Scampton** Fifteen aircraft from No. 49 Squadron E.S. 148/162 took off, seven aircraft for CC.7. Eight aircraft for CC.19.
AIR 14/3361	21 september 1940	**Bomber Command Day Raid Sheets** Six aircraft of No. 114 Squadron/No. 2 Group. At Terneuzen, from 2.000 ft. eight barges were bombed in large inlet six miles SW of Terneuzen. (4 x 250 lbs, 4 x 40 lbs).
AIR 14/3150		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Raid no. BH478. Time of attack: 12.28 hrs, 12.29 hrs. 4 x 250 lbs and 4 x 40 lbs dropped from 2.000 ft. Eight barges six miles SW CC.19 Terneuzen. No results observed.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** Nine out of twelve Blenheims attacked ships in Flushing harbor and guns on coast four miles north-west of Flushing, fifteen barges at Blankenberghe, eight barges six miles southwest of Terneuzen [...].
AIR 27/882		**Bomber Command No. 114 Squadron** *Summary of events* Raid no. 3628 took off at 11.13 hrs on an armed reconnaissance of Terneuzen. At 12.28 hrs bombs were dropped on a concentration of eight barges in the largest inlet, six miles SW of Terneuzen. Aircraft landed at Base at 13.35 hrs. *Details of sortie or flight* Bevat dezelfde inhoud als de *Summary of events*.
AIR 14/2667	23/24 september 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** One Blenheim of No. 2 Group from West Raynham attacked barges and shipping at Flushing at 2.40 hrs. 4 x 250 lbs and 2 x 40 lbs bombs dropped from 6.000 ft. Results were not observed.
AIR 14/3150		**Bomber Command Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Raid no. 530. Time of attack: 2.30 hrs. 4 x 250 lbs and 2 x 40 lbs bombs dropped at CC.7. Results not observed.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** One Blenheim of No. 2 Group attacked barges and shipping at Flushing at 2.40 hrs. 4 x 250 lbs and 2 x 40 lbs bombs dropped from 6.000 ft. Results were not observed.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 24/374	23/24 september 1940	**Coastal Command HQ** M, J, K, U, T, B, G/53 on Flushing and Zee report: M/53 unable to locate target at Flushing and abandoned Hookos patrol returning to base with full bomb load. J/53 found objective after some 15 mins when starboard motor out. Returned to base with full bomb load. K/53 unable to locate target and returned with full bomb load. U/53 carried out attack on Zeebrugge at 0.12-0.26 hrs [...]. T/53 attacked Zeebrugge at 0.36-0.50 hrs [...]. G/53 failed to locate target, returned to base with full bomb load. Conditions at Zeebrugge are reported to be very misty and at Flushing 10/10 cumulus cloud from 4.000-8.000 ft.
AIR 25/317		**Coastal Command No. 16 Group** Detling despatched seven Blenheims to attack shipping at Flushing and Zeebrugge. Weather conditions over the targets were very poor and only three aircraft were successful in locating their objectives. 11 x 250 lbs G.P. and 60 x 4 lbs incendiary bombs were dropped, but results could not be observed. M/53 was detailed to carry out the Hookos patrol also, but this was abandoned on account of the weather conditions.
AIR 14/2668	11/12 oktober 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Last resort targets. Flushing, one aircraft of No. 3 Group. 8 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped. Bursts from entrance to 5 Dock across Docks 4 and 3. Antwerp, one aircraft, 5 x 500 lbs, 60 x 4 lbs. Bursts of three bombs seen between Dock no. 18. and bend of river. Two fell in river. Z.64. 2 x 500 lbs, 3 x 250 lbs and 60 x 4 lbs. No results seen. Flushing aerodrome.
AIR 14/3157		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 3 Group** Raid no. 414. Time of attack: 22.43 hrs. 8 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped from 10.000 ft. CC.7. Bursts seen across entrance to Nos 3, 4 and 5 Docks. Raid no. 407. Z.64. Flushing aerodrome. Time of attack: 23.20 hrs from 10.000 ft. 2 x 500 lbs, 3 x 250 lbs and 60 x 4 lbs. Results not observed.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** One Wellington to Flushing. 8 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped. Bursts seen across entrance to Nos 3, 4 and 5 Docks.
AIR 25/51		**Bomber Command No. 3 Group** Operations on night of oct 11th/12th 1940. The weather prevented good results from being obtained. Severe icing conditions were experienced and great depth of cloud to a low altitude obscured the target areas, which were situated at Magdeburg, Grevenbroich and Hanover; targets being oil installations and a mining and metallurgy plant. Only one aircraft attacked the primary at Grevenboirch and all other attacks were made on various aerodromes and channel ports. Six aircraft either brought bombs back or had to jettison safe due to icing making the aircraft uncontrollable.
AIR 27/1000		**Bomber Command No. 149 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of work carried out* Aircraft W.2774. Up at 20.12 hrs, down at 23.26 hrs. Attack on Herringen. Bombed Flushing, being unable to locate primary target.
AIR 28/546		**Station Headquarters Mildenhall** Grevenboirch. Three aircraft of No. 99 Squadron and four aircraft of No. 149 Squadron on target. [...] Six aircraft attacked the above target or alternatives and in all 22 x 250 N.D.T., 11

Bron	Datum	Omschrijving
		x 500 N.D.T., 10 x 250 delay and 360 x 4 lbs incendiaries were dropped. All aircraft returned to their bases by 23.48 hrs.
AIR 15/766	15 oktober 1940	**Coastal Command Attack Sheets** One Blenheim of No. 53 Squadron/No. 16 Group. Task: Hookos Patrol (Hook-Ostend). Aircraft located target at Flushing and dropped full load although harassed by enemy aircraft, and then completed patrol.
AIR 24/375		**Coastal Command HQ** Hookos (Flushing-Ostend) by one Blenheim from Detling 18.50-21.05 hrs. Strike at Terneuzen by three Blenheims from Detling 18.55-21.28 hrs. K/812 saw fire started at Terneuzen at 20.00 hrs. Hookos ref A17/N4. Terneuzen ref A18/N4. Terneuzen 9 x 250 G.P., 180 x 4 inc large fire started. D/53 full load on primary target Terneuzen at 19.56 hrs. One bomb seen to fall near lock gates and one apparently hit on oil dump starting fire visible from forty miles on way home. G/53 was intercepted while making run at Terneuzen. Bombs dropped from 11.000 ft at 20.10 hrs. Results not observed. V/53 dropped full load from 10.000 ft. at 20.30 on primary target at Terneuzen. G.P. bombs fell on east bank of canal, some incendiaries increased fire started by D/53.
AIR 25/318		**Coastal Command No. 16 Group** Detling despatched seven Blenheim bombers to attack Flushing. One aircraft L/53, also carried out the Hookos Patrol. This aircraft released its full bomb load over the target, results not being observed. D/53 also released its full bomb load on the primary target at Terneuzen: one bomb was seen to fall near the lock gates, and another bomb apparently hit an oil dump as a large fire was started which was visible forty miles away. G/53 dropped bombs in the target area with unknown results. A/53 was intercepted by enemy fighters while making his run up to Flushing target: he took avoiding action, proceed to Ostend and dropped the full load of bombs on the aerodrome from 800 ft. [...] V/53 dropped full bomb load at Terneuzen, some of the incendiaries joining the fire already started. R/53 dropped bombs on Flushing docks, straddling oil tanks. M/53 jettisoned his bombs in the sea as the starboard motor cut out two miles off Flushing. All the aircraft observed numerous enemy fighters, which intercepted several of them, and L/53 encountered them all along the coast and well out of sea. [...] Six Swordfish of No. 812 Squadron took off from Detling and successfully carried out the Juniper (Cucumbers) operation. One landed at Detling, the remainder at North Coates. Numerous enemy fighters were reported, and their recognition signal of thee red stars was observed. A large fire was seen at Terneuzen (vide para. 23 in regard to the attack on Flushing). [...]
AIR 14/2668	15/16 oktober 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Fifteen Whitleys of No. 4 Group attacked several targets. [...] One aircraft attacked Hertogenbosch aerodrome and CC.7 Flushing. Small fire seen and explosion seen at CC.7. 4 x 250 lbs at aerodrome probably Vught. Results not observed. 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs at CC.7 Flushing. Small fires and explosions seen.
AIR 14/3168		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 4 Group**

Bron	Datum	Omschrijving
		Raid no. 497. Time of attack: 0.15 hrs. 4 x 250 lbs bombs dropped from 10.000 ft. Aerodrome probably Vught. No results seen. Raid no. 497. Time of attack: 1.50 hrs. 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs dropped from 7.500 ft. CC.7. Small fire and explosions seen.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** One Whitley attacked: 1. Vught aerodrome. 4 x 250 lbs. Small fire and explosion seen. 2. Flushing. 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 60 x 4 lbs incendiary bombs.
AIR 25/93		**Bomber Command No. 4 Group** Nine aircraft of No. 78 Squadron, Dishforth, [...] to Hertogenbosch.
AIR 27/491		**Bomber Command No. 51 Squadron** *Summary of events* Wind south to southwest. 10 – 15 m.p.h. Cloudy to overeast slight rain, bevoming fair. Visibility 4.000 yards increasing. [...] Later owing to weather conditions, operation order 189 was received to attack Synthetic Oil Plant at Leuna, or Aluminium Works at Lunen. Bomb load was 1 x 250 lbs G.P. fused long delay, one container incendiaries, 2 x 500 lbs G.P. bombs and 4 x 250 lbs G.P. bombs fused 50% instantaneous and 50% N.D.T. owing to cloud and haze no aircraft were able to attack either primary or secondary targets. *Detail of work carried out* Aircraft type and no. P.5112. Up 19.00 hrs, down at 4.00 hrs. D.L.497. Attacked the aerodrome at Hertogenbosch at 1.15 hrs from 10.000 ft. Bombs were 4 x 250 lbs bombs. Results were not observed. At 1.50 hrs an attack was made from 7.500 ft on the docks at Flushing. In this attack hits were observed. Little Flak and searchlights were encountered. Aircraft returned to base.
AIR 27/660		**Bomber Command No. 78 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of work carried out* Geen aanvullende informatie.
AIR 28/203		**Station Headquarters Dishforth** Weather: Cloudy, slight rain and showers. Nine aircraft from No. 78 Squadron and ten aircraft from No. 51 Squadron were detailed to attack the Synthetic Oil Plant at Leuna. Owing to adverse weather conditions, no aircraft succeeded in finding the target. Attacks at [...] aerodrome at 's Hertogenbosch, docks at Flushing [...].
AIR 28/208		**Station Operation Orders Dishforth** Nine aircraft from No. 78 Squadron and ten aircraft from No. 51 Squadron were detailed to attack the Synthetic Oil Works at Leuna. Bomb load: 1 x 250 lbs G.P. fused long delay, one container incendiaries, 2 x 500 lbs G.P. bombs and 4 x 250 lbs G.P. bombs. To be fused 50% inst. & 50% N.D.T. on oil targets. On other targets all fused N.D.T.
AIR 14/2668	20/21 oktober 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Thirteen Blenheims attacked docks and shipping at Antwerp, Rotterdam, Flushing and Dunkirk. Bursts in target areas observed, resulting in some fires. Three aircraft of No. 2 Group attacked primary CC.7 – Flushing with 12 x 250 lbs bombs. Results generally unobserved but fires seen in area. One aircraft of No. 2 Group attacked alternative searchlight concentration CC.7 – Flushing with 4 x 250 lbs and 2 x 40 lbs bombs. Results unobserved.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 14/3150		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Raid no. 134. Time of attack: 20.13 hrs. 4 x 250 lbs bombs dropped from 7.000 ft. CC.7. Fires seen in target area. Raid no. 659, 662 and 664. Time of attack: 19.19 hrs and 20.13 hrs. 12 x 250 lbs and 2 x 40 lbs bombs dropped from 10.000 ft and 7.000 ft. CC.7. fires seen in target area.
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** Thirteen Blenheims attacked docks and shipping at Antwerp, Rotterdam, Flushing and Dunkirk. Bursts in target areas observed, resulting in some fires. One Blenheim attacked Flushing with 4 x 250 lbs. Fires seen in target area. Three Blenheims attacked Flushing with 12 x 250 lbs and 2 x 40 lbs. Fires seen in target area.
AIR 14/2668	27/28 oktober 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** One aircraft of No. 2 Group attacked CC.7 Flushing with 4 x 250 lbs bombs. Results not seen.
AIR 14/3150		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Raid no. 950. Time of attack: 21.45 uur. 4 x 250 lbs bombs dropped from 9.000 ft. CC.7. Results unobserved,
AIR 24/223		**Bomber Command HQ** One Blenheim attacked Flushing Docks with 4 x 250 lbs. No results observed.
AIR 14/2669	28/29 november 1940	**Bomber Command Night Raid Sheets** Three aircraft of No. 2 Group attacked CC.47 Antwerp with 10 x 250 lbs and 16 x 40 lbs. Three bursts observed on Docks. Results not observed. Flushing docks. One aircraft of No. 3 Group dropped 5 x 500 lbs, 1 x 250 lbs and 180 x 4 lbs bombs. Bursts seen on West bank of Canal opposite Z8 (Flushing Petrol Stores). One aircraft of No. 5 Group attacked A.A. Concentration SW of Antwerp with 4 x 500 lbs bombs. Two bursts seen in estimated position of guns but no detailed results seen.
AIR 14/3151		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 2 Group** Raid no. Scx996. Time of attack: 16.20 uur. 2 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs dropped from 10.000 ft. CC.47. Results unobserved. Raid no. Pcr5107 and 294. Time of attack: 18.16 hrs. 4 x 250 lbs dropped from 10.000 ft. and 4 x 250 lbs dropped from 12.000 ft. Three bursts observed on docks but no results seen.
AIR 14/3158		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 3 Group** Raid no. Bwd327. Time of attack: 20.20 hrs. 5 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 180 x 4 lbs incendiary bombs dropped from 10.000 ft. CC.7 Flushing. Bursts seen on West bank of Canal opposite Z8 (Oil Target).
AIR 14/3184		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 5 Group** Raid no. 398. Time of attack: 19.25 hrs. 4 x 500 lbs bombs dropped from 11.000 ft. A/A concentration SW of Antwerp. Two bursts seen in estimated position of guns but no detailed results seen.
AIR 24/224		**Bomber Command HQ** Three Blenheims attacked Antwerp Docks with 10 x 250 lbs and 14 x 40 lbs bomb. Three bursts observed on docks, but no results seen. One of these Blenheim also attacked searchlight at Bergen op Zoom with 2 x 40 lbs, results not observed. One wellington attacked Flushing Docks with 5 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 180 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts seen on west bank of canal.

Bron	Datum	Omschrijving
		One Hampden attacked A.A. concentration SW of Antwerp with 4 x 500 lbs bombs. Bursts seen in estimated position of guns but no detailed results seen.
AIR 25/51		**Bomber Command No. 3 Group** The plan was to destroy military objectives at Dusseldorf and Mannheim and a small effort was sent to Boulogne. Eleven aircraft of No. 99 Squadron, Mildenhall, and 10 aircraft of No. 149 Squadron, Mildenhall. The night was a bad one as cloud interfered badly with location of targets and observation of results. Consequently, many sorties were forced to bomb alternative targets in the Ruhr and many came back with their bombs or jettisoned them into the sea.
AIR 25/109A		**Bomber Command No. 5 Group** Six Hemswell aircraft took off under No. 5 Group to attack Naval stores at Mannheim and six Lindholme aircraft took off to attack the inland port at Ludwigshafen. Under the same order. All aircraft attacked either the primary or last resort targets, trough broken cloud. Two Waddington and one Hemswell aircraft took off under the same order to attack shipping and docks at Le Havre an all attacked the target. All aircraft returned safely.
AIR 27/576		**Bomber Command No. 61 Squadron** *Summary of events* Weather conditions were not good, cloud varying from 8/10th to 10/10th over target area. Mannheim, Coblenz and Fecamp Docks were attacked. *Details of sortie or flight* Bevat dezelfde inhoud als de *Summary of events*.
AIR 27/788		**Bomber Command No. 99 Squadron** *Summary of events* Eleven aircraft took off from Newmarket. Raid No. 276. Attacked CC.7 with 5 x 500 N.D.T., 1 x 250 lbs and 180 x 4 lbs incendiaries. Bursts seen on west bank of canal opposite Z.8. Hotel Albion probably hit. No other results seen. *Detail of work carried out* Niet beschikbaar bij The National Archives.
AIR 27/980		**Bomber Command No. 144 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Hampden X.3048. Up at 17.15 hrs, down at 3.25 hrs. We took off and set course climbing up over the sea. We pin-pointed the Dutch coast and after a little difficulty found the target where we observed bursts in the area. The return, helped by wireless, was uneventful and we landed at 3.15 hrs.
AIR 27/1000		**Bomber Command No. 149 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of work carried out* Attack on target Mannheim. One aircraft, up at 15.55 hrs, down at 22.04 hrs, was unable to locate primary target and bombed secondary target. Other aircraft brought bombs back or bombed targets in Germany.

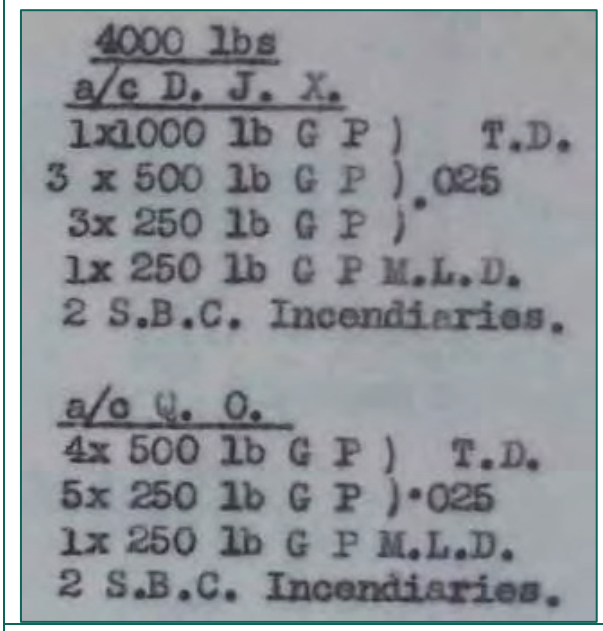
Bron	Datum	Omschrijving
AIR 28/351		**Station Headquarters Hemswell** Attack on targets D.55 and CC.24 (Mannheim and Fecamp Docks) carried out by four aircraft of No. 61 Squadron and three aircraft of No. 144 Squadron.
AIR 28/355		**Station Headquarters Hemswell** Geen aanvullende informatie.
AIR 28/546		**Station Headquarters Mildenhall** Mannheim – Boulonge – Dusseldorf. Eleven aircraft of No. 99 Squadron and ten aircraft of No. 149 Squadron on the above targets. Fifteen aircraft the above targets or alternatives and in all 1 x 1.000 G.P. N.D.T., 45 x 500 G.P. N.D.T., 13 x 500 delay, 32 x 250 G.P. N.D.T., and 2640 x 4 lbs incendiaries were dropped. Two aircraft jettisoned their bombs and the remaining four brought their bombs back. One aircraft landed at Wattisham; other aircraft returned to their bases by 1.10 hrs.
AIR 15/772	21/22 december 1940	**Coastal Command Sea-mining Sheets Nos. 1-200** Five Swordfish of No. 812 Squadron/16 Group, North Coates. Task: Sea-mining at Flushing Results: Two aircraft dropped as ordered (one Junipers 1 and one Junipers 2); One aircraft did not take off owing to engine trouble; One aircraft returned owing to petrol trouble; One aircraft returned owing to illness of Observer.
AIR 14/3362	6 maart 1941	**Bomber Command Day Raid Sheets** Five Blenheims of No. 2 Group. Two aircraft to Ghent Z 10A, Purafina Oil. One aircraft to Ghent Z 10F, Shell Oil. One aircraft to Antwerp Z 4, Oil installations. One aircraft to Rotterdam Z 3, Petrol Harbour. One aircraft attacked Gas Works and Railway Siding at Sluiskil, with 4 x 250 lbs and 4 x 40 lbs bombs. Results unobserved. Four aircraft abandoned task.
AIR 24/229		**Bomber Command HQ** Geen aanvullende informatie.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Attack on Rotterdam, Ghent, Antwerp and Weather Reconnaissance. Six aircraft No. 139 Squadron, Horsham St. Faith, took off between 10.09 and 14.53 hrs and landed between 11.02 and 16.20 hrs. One aircraft abandoned primary task, Ghent, owing to lack of cloud cover but bombed gasworks and railway sidings at Sluiskil (on Ghent Terneuzen Canal). Results were not observed.
AIR 27/959		**Bomber Command No. 139 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Detail of sortie or flight* TT.1795. Up at 11.52 hrs, down at 13.55 hrs. Target: Ghent (Z10A). Unable to reach primary target but bombed concentration of railway goods vehicles.
AIR 14/3362	18 april 1941	**Bomber Command Day Raid Sheets** One Blenheim of No. 2 Group attacked ship off Terneuzen with 4 x 250 lbs and 4 x 40 lbs bombs. Stick fell across ship.

Bron	Datum	Omschrijving
		Four Blenheim of No. 2 Group attacked Terneuzen Dock with 16 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs. One aircraft observed debris thrown up by explosion.
AIR 24/230		**Bomber Command HQ** Eight Blenheims from No. 110 Squadron set out to attack three 5.000 ton merchant vessels at anchor, one mile north of Terneuzen. Visibility was very bad owing to haze and this made effective search most difficult. One Blenheim located two of the ships anchored in roads northwest of Terneuzen Harbour and attacked from 1.000 ft. Four bombs were seen to straddle both ships, but actual results were unobserved. The six other Blenheims did not locate the ships reported, but one observed an 800 ton ship anchored in harbor at Hoedenskerke, attacked, observed direct hits and saw the whole ship disintegrate. The searchlight in the vicinity was also attacked and extinguished. Four of them attacked barges and small craft in Terneuzen and Breskens Harbours and observed bursts in the target area. The remaining aircraft was unable to attack as daylight was breaking and returned to base. One Blenheim of No. 2 Group attacked ship off Terneuzen with 4 x 250 lbs and 4 x 40 lbs bombs. Stick fell across ship. Four Blenheim of No. 2 Group attacked Terneuzen Dock with 16 x 250 lbs and 12 x 40 lbs bombs. One aircraft observed, debris thrown up by explosion.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Dawn attack on Terneuzen (ships). Nine aircraft of No. 110 Squadron, Wattisham, took of at 2.55 hrs and last landed at 6.10 hrs. One aircraft attacked ship in Hoedenskerke Harbour also searchlight in vicinity. Ship of about 800 tons was seen to disintegrate as direct hits were obtained. Searchlight was extinguished. Four aircraft attacked Terneuzen Dock as no shipping seen. One of these aircraft at 50 ft. observed debris thrown in air by explosion. One aircraft attacked two ships of 4/5.000 tons off Terneuzen, stick of bombs fell across ships but no results were seen. One aircraft on observing two Me. 109's abandoned task two miles SW Walcheren. One aircraft attacked Breskens Harbour as no shipping was seen off Terneuzen. One aircraft crashed when taking off and aircraft completely disintegrated when bombs exploded.
AIR 27/858		**Bomber Command No. 110 Squadron** *Summary of events* Nine aircraft took off between 2.55 hrs and 4.23 hrs to attack shipping at Terneuzen. One aircraft crashed on taking off. The remaining eight aircraft did not see the shipping reported at Terneuzen, but low level attacks were made on other objectives. Four aircraft attacked the Docks at Terneuzen, one aircraft obtained direct hits on a ship off Terneuzen, [...]. All aircraft returned safely to base landing between 5.00 hrs and 6.00 hrs. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 14/2672	20/21 april 1941	**Bomber Command Night Raid Sheets** 85 aircraft detailed to attack Cologne and Rotterdam. Fourteen Wellingtons of No. 1 Group; Forty Wellingtons and one Stirling of No. 3 Group; Nineteen Whitleys of No. 4 Group; Eleven Hampdens and Manchesters of No. 5 Group. Missing aircraft: One aircraft of No. 99 Squadron, No. 3 Group;

Bron	Datum	Omschrijving
		One aircraft of No. 83 Squadron, No. 5 Group; One aircraft of No. 106 Squadron, No. 5 Group.
AIR 14/3171		**Bomber Command Summeries of Forms "E" No. 4 Group** Two aircraft. Time of attack: 0.15 hrs and 1.15 hrs. 10.000 ft. 6 x 500 lbs, 4 x 250 lbs bombs and 420 x 4 lbs incendiary bombs dropped. Dunkirk – Ostend area. Some fires caused. P/T not locate 10/10 cloud + icing.
AIR 24/230		**Bomber Command HQ** Attacks on Cologne and Rotterdam. Information obtained from bombing missions: Ghent, five miles northeast, 22.00 hrs, 14.000 ft, hundreds of lights as from badly blacked out town.
AIR 25/1		**Bomber Command No. 1 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 25/52		**Bomber Command No. 3 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 25/93		**Bomber Command No. 4 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 25/109A		**Bomber Command No. 5 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 27/491		**Bomber Command No. 51 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* R.C.P. 295. Attacked Rotterdam at 22.40 hrs from 12.500 ft. with 4 x 500 lbs, 2 x 250 lbs and 2 cont. of incend. Single fire was started. Slight Flak was encountered. Aircraft returned to base. R.C.P. 679. Attacked Rotterdam at 22.40 hrs from 10.000 ft. with 4 x 500 lbs, 4 x 250 lbs, 2 cont. of incend. Fires & small explosions seen. Medium opposition. Aircraft returned to base.
AIR 28/208		**Station Operation Orders Dishforth** No. 51 Squadron. Primary: Oil storage at Rotterdam. Alternative: Barges and shipping at Ostende. Bomb load: 4 x 500 G.P. 50% T.D. .025, 3 x 250 G.P. 50% Inst., 1 x 250 G.P. M.L.D., 2 containers incendiaries.
AIR 14/3362	1 mei 1941	**Bomber Command Day Raid Sheets** Twelve Blenheims of No. 2 Group. Three Blenheims to attack shipping off Antwerp Estuary. One Blenheim attacked four barges in Antwerp, Waterway 51°20'N - 03°44'E. 4 x 250 S.A.P. dropped. Fourth bomb overshot. Remainder unobserved. One Blenheim attacked 5/7.000 ton M/V in Flushing Harbour. 4 x 250 S.A.P. dropped. Bombs unobserved on account of smoke in turret from black bursts. One Blenheim could not locate target. No bombs dropped.
AIR 24/231		**Bomber Command HQ** Three Blenheims were detailed for shipping off Antwerp. One aircraft diving from cloud 700 ft. attacked a M/V of 5/7.000 tons proceeding out of Flushing. Very heavy Flak, the result of which filled the air gunners turret with smoke, prevented observations as to the result of the bombing. A second aircraft attacked a group of four barges just west of Terneuzen, bombs apparently overshot.

Bron	Datum	Omschrijving
		Four barges in Antwerp Waterway 51°20'N - 03°44'E. 4 x 250 dropped. Fourth bomb overshot. Remainder unobserved. 5/7.000 ton M/V in Flushing Harbour. 4 x 250 dropped. Bombs unobserved on account of smoke in turret from black bursts.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Three aircraft, No. 105 Squadron, Swanton Morley, took off at 12.15 hrs and last landed at 14.32 hrs. One aircraft attacked a 5/7.000 ton vessel in Flushing Harbour. Results were unobserved owing to smoke in turret from Flak bursts. One aircraft attacked four barges in Antwerp Harbour. Fourth bomb overshot, remainder unobserved. One aircraft abandoned task owing to lack of cloud cover.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* Flight Lieutenant Booth, Sgt. Scott, Sgt. Goodfellow attacked four barges in Antwerp waterway, results not being observed. Pilot Officer Judson, Sgt. Rook, Sgt. Murray attacked 5/7.000 ton M/V in Flushing Harbour, results also not being observed due to smoke from Flak bursts in turret. This Flak so damaging aircraft that a forced landing was necessary at base. Remaining aircraft abandoned owing to lack of cloud cover. *Details of sortie or flight* Three crews detailed to bomb Antwerp docks and shipping in Waterway. Up at 12.15 hrs, down at 14.30 hrs. One aircraft bombed four barges in Waterway with 4 x 250 S.A.P. 11 sec. delay. Fourth bomb overshot, remainder unobserved. One aircraft bombed 5/7.000 ton M/V in Flushing Harbour with 4 x 250 S.A.P. 11 sec. delay. Hits were not observed due to smoke in turret from Flak bursts, which damaged aircraft necessitating forced landing on return to base. One aircraft abandoned task owing to insufficiënt cloud cover.
AIR 14/2673	26/27 juni 1941	**Bomber Command Night Raid Sheets** One Wellington of No. 1 Group attacked Flak concentration on Walcheren Island with 1 x 1.000, 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs. Small fire started.
AIR 24/232		**Bomber Command HQ** One Wellington of No. 1 Group attacked Flak concentration on Walcheren Island with 1 x 1.000, 2 x 500 lbs, 1 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs. Small fire started.
AIR 25/1		**Bomber Command No. 1 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 14/2673	22/23 juli 1941	**Bomber Command Night Raid Sheets** Five aircraft of No. 3 Group and 14 aircraft of No. 4 Group to Dunkirk.
AIR 24/233		**Bomber Command HQ** Nine Whitleys and two Wellingtons attacked the docks and harbor installations of Dunkirk. Four Whitleys of No. 4 Group, unable to reach their primary targets for various reasons, attacked the docks of Ostend with good results [...].
AIR 25/52		**Bomber Command No. 3 Group** Wyton, No. 40 Squadron, eleven aircraft on Mannheim, one aircraft on Dunkirk. Oakington, No. 101 Squadron, eight aircraft on Mannheim, two aircraft on Dunkirk.

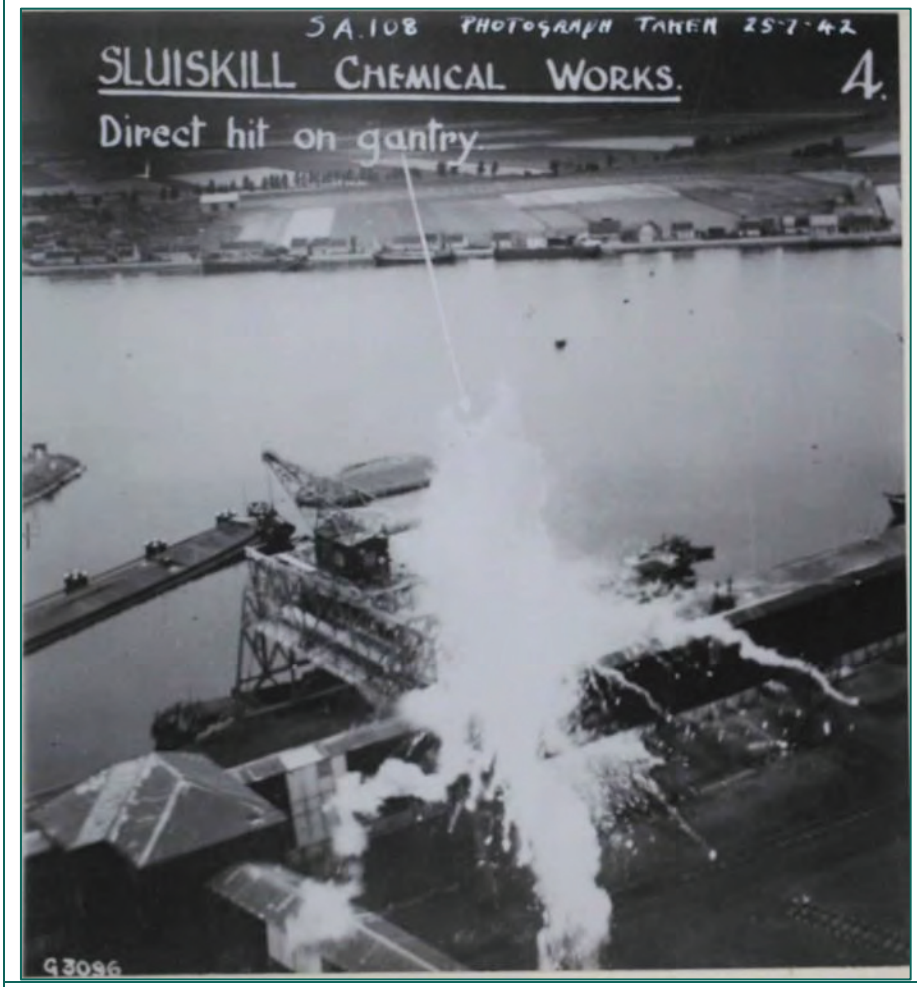
Bron	Datum	Omschrijving
		Waterbeach, No. 99 Squadron, eleven aircraft on Mannheim, two aircraft on Dunkirk. Weather over the target was cloudy and only half the aircraft identified the target. Thunderstorms were prevalent. A few fires were started, some visible for forty miles. All aircrafts returned.
AIR 25/93		**Bomber Command No. 4 Group** Five aircraft of No. 51 Squadron Dishforth, three aircraft of No. 78 Squadron Middleton St. George, and six aircraft of No. 58 Squadron Linton were detailed to attack the invasion port at Dunkirk. Nine aircraft attacked the primary target, four aircraft attacked Ostend, and one aircraft attacked Rotterdam. Pilots experienced 8/10 to 10/10 cloud over the target and full identification of target was not possible. At Dunkirk layers of thin cloud were experienced with slight ground haze. Results: Dunkirk – Bombs were seen to burst in the target area and several fires were started.
AIR 27/412		**Bomber Command No. 40 Squadron** *Summary of events* Eleven crews being detailed for major operations against Mannheim while the Freshmen crew was ordered to Dunkirk. The freshmen trip was not very satisfactory and the pilot is not considered fit for major operations as yet. *Remarks* R.1338. Up at 23.15 hrs, down at 3.51 hrs. Task Dunkirk. Visibility about two miles, hazy. Bombed from 7.000 ft. Two SBC's and 5 x 500 lbs seen to fall on dock 8 and Railway sidings. Incendiaries started a fire which was still visible ten minutes later. Flak and searchlight activity not excessive.
AIR 27/491		**Bomber Command No. 51 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/544		**Bomber Command No. 58 Squadron** *Summary of events* Eleven aircraft were detailed, five to attack Frankfurt and six to attack Dunkirk. [...] Four aircraft located and attacked Dunkirk from 10.000 to 12.000 ft but results were not observed. The other two aircraft attacked Ostend from 11.000 and 13.000 ft and bursts were observed. All aircraft returned safely to base. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/660		**Bomber Command No. 78 Squadron** *Summary of events* Ten aircraft, including three freshers detailed for operations. Targets Frankfurt for the operational aircraft, and Dunkirk for the freshers. [...] Freshers: One aircraft attacked the primary target of Dunkirk, the others bombed Ostend and Rotterdam respectively as they could not locate Dunkirk because of cloud. All the aircraft returned to base. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 27/789		**Bomber Command No. 99 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Both aircraft could not identify the target [Dunkirk] and brought bombs back.
AIR 27/801		**Bomber Command No. 101 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie of flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 28/203		**Station Headquarters Dishforth** No. 51 Squadron operated five aircraft on an attack on Frankfurt, and five Freshmen aircraft on docks and shipping at Dunkirk. Of the Freshmen four attacked the target and the remaining aircraft bombed Ostend.
AIR 28/208		**Station Operation Orders Dishforth** Bomb load for attack on Dunkirk. 4000 lbs a/c D. J. X. 1x1000 lb G P) T.D. 3 x 500 lb G P) .025 3x 250 lb G P) 1x 250 lb G P M.L.D. 2 S.B.C. Incendiaries. a/c Q. O. 4x 500 lb G P) T.D. 5x 250 lb G P) .025 1x 250 lb G P M.L.D. 2 S.B.C. Incendiaries.
AIR 28/482		**Station Headquarters Linton on Ouse** Z.6836. Bombing Raid on Dunkirk. Unable to identify primary so attacked Ostend at 0.50 hrs from 11.000 ft. H.E. bursts not seen but fires from incendiaries seen 20/30 miles out to see. Very dark, considerable haze. Landed Linton. Z.6729. Bombing Raid on Dunkirk. Unable to identify primary so attacked Ostend at 1.37 hrs from 13.000 ft. H.E. bursts seen but no result observed from incendiaries. Very dark, considerable haze. Landed Linton.
AIR 28/486		**Station Operation Orders Linton on Ouse** Geen aanvullende informatie.
AIR 28/541		**Station Headquarters Middleton St. George** Three Freshmen aircraft of No. 78 Squadron were detailed to attack Dunkirk. Owing to thick ground haze over target, one aircraft only bombed the target, the remaining two attacked Ostend and Rotterdam area respectively.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 28/542		**Station Operation Orders Middleton St. George** Geen aanvullende informatie.
AIR 27/2123	29 september 1941	**Fighter Command No. 615 Squadron** *Summary of events* Dawn and Dusk patrols. Out first real "Rhubarb" from Manston. The C.O. led a section of four aircraft over Belgium via Gent to Terneuzen, where a 120 ft. barge was almost certainly sunk, [...]. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 14/2673	10/11 oktober 1941	**Bomber Command Night Raid Sheets** Nine out of thirteen Wellingtons of No. 1 Group attacked Ostend – Docks with 14 x 500 lbs and 110 x 250 lbs. Bursts seen across center and Three out of five Wellingtons of No. 4 Group attacked Ostend – Docks with 3 x 1.000 lbs, 12 x 500 lbs, 6 x 250 lbs bombs and 360 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts on and around new tidal harbor. Fires started. Four out of four Whitleys of No. 4 Group attacked Ostend – Docks with 7 x 1.000 lbs, 15 x 500 lbs bombs and 480 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts across entrance to main harbor, fires started. Three aircraft results unobserved. 19 out of 23 Hampdens of No. 5 Group attacked 67 x 500 and 8 x 250 lbs. Bursts and fires seen in target area. One Wellington of No. 3 Group attacked Flushing – Docks with 6 x 500 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts seen across Docks.
AIR 24/236		**Bomber Command HQ** Nine out of thirteen Wellingtons of No. 1 Group attacked Ostend – Docks with 14 x 500 lbs and 110 x 250 lbs. Bursts seen across center and Three out of five Wellingtons of No. 4 Group attacked Ostend – Docks with 3 x 1.000 lbs, 12 x 500 lbs, 6 x 250 lbs bombs and 360 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts on and around new tidal harbor. Fires started. Four out of four Whitleys of No. 4 Group attacked Ostend – Docks with 7 x 1.000 lbs, 15 x 500 lbs bombs and 480 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts across entrance to main harbor, fires started. Three aircraft results unobserved. 19 out of 23 Hampdens of No. 5 Group attacked 67 x 500 and 8 x 250 lbs. Bursts and fires seen in target area. One Wellington of No. 3 Group attacked Flushing – Docks with 6 x 500 lbs bombs and 120 x lbs incendiary bombs. Bursts seen across Docks.
AIR 25/1		**Bomber Command No. 1 Group** Of the freshers, eight attacked the primary Ostend; four did not attack, unable to identify the target, and one aircraft returning to an aerodrome away from base, it's report is not now available. Results here were more or less impossible to observe due to conditions though a few bombs were seen to straddle the docks etc. Aircraft supplied by No. 142 Squadron (4), No. 103 Squadron (2), No. 12 Squadron (2), No. 301 Squadron (3), No. 304 Squadron (2).
AIR 25/52		**Bomber Command No. 3 Group** Geen aanvullende informatie.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 25/93		**Bomber Command No. 4 Group** Three aircraft of No. 102 Squadron Topcliffe, were detailed to attack the Invasion Port of Ostend.
AIR 25/109A		**Bomber Command No. 5 Group** Dunkirk Docks. Out of 27 Hampdens detailed to attack Dunkirk Docks 23 took off. Of these 19 attacked the target, 2 were unable to locate the target and brought their bombs back, 1 result not yet available (aircraft crashed) and 1 aircraft is missing.
AIR 14/2673	20/21 oktober 1941	**Bomber Command Night Raid Sheets** Five out of fourteen Wellingtons of No. 1 Group attacked Antwerp Docks with 7 x 500 lbs and 56 x 250 lbs. Bursts seen between Docks 7 & 8. Other bursts seen & fires started in dock area. One of these aircraft is missing. Three out of fourteen Wellingtons of No. 3 Group attacked Antwerp Docks with 18 x 500 lbs, 6 x 250 lbs bombs and 360 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts only seen. Three of these aircraft missing. One out of two Stirlings of No. 3 Group attacked Antwerp Docks with 5 x 1.000 lbs, 6 x 500 lbs bombs and 270 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts only seen. One out of four Whitleys of No. 4 Group attacked Antwerp Docks with 1 x 1.000 lbs, 3 x 500 lbs, 4 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts & fires observed near docks 2 & 3.
AIR 24/236		**Bomber Command HQ** Five out of fourteen Wellingtons of No. 1 Group attacked Antwerp Docks with 7 x 500 lbs and 56 x 250 lbs. Bursts seen between Docks 7 & 8. Other bursts seen & fires started in dock area. One of these aircraft is missing. Three out of fourteen Wellingtons of No. 3 Group attacked Antwerp Docks with 18 x 500 lbs, 6 x 250 lbs bombs and 360 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts only seen. Three of these aircraft missing. One out of two Stirlings of No. 3 Group attacked Antwerp Docks with 5 x 1.000 lbs, 6 x 500 lbs bombs and 270 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts only seen. One out of four Whitleys of No. 4 Group attacked Antwerp Docks with 1 x 1.000 lbs, 3 x 500 lbs, 4 x 250 lbs bombs and 120 x 4 lbs incendiary bombs. Bursts & fires observed near docks 2 & 3.
AIR 25/1		**Bomber Command No. 1 Group** The fresher target was Antwerp, where the weather was mainly poor for operations, being 7-10/10 cloud with a fairly low base; this prevented many aircraft from attacking, and in fact five aircraft brought their bombs back. Of the others, four only attacked the primary, three attacked last resorts at Rotterdam docks and aerodrome, one of the landing away. One aircraft of No. 458 Squadron is missing from this operation.
AIR 25/52		**Bomber Command No. 3 Group** Seventeen aircraft on Antwerp. Only two freshman found Antwerp which was obscured by cloud. Four aircraft are missing.
AIR 25/93		**Bomber Command No. 4 Group** Five aircraft of No. 58 Squadron Linton were detailed to attack the invasion port at Antwerp. One aircraft attacked the primary target, one aircraft an aerodrome on western point of Overflakee, one aircraft attacked an aerodrome north of Antwerp, and two aircraft jettisoned their bombs. Weather Antwerp: 8/10 to 10/10 cloud was encountered over the target with few breaks. Results Antwerp: The only aircraft which attacked the primary target observed bomb bursts and incendiary fires near Docks 2 and 3.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 27/544		**Bomber Command No. 58 Squadron** *Summary of events* Five nursery crews set out to attack Antwerp. Only one aircraft succeeded in locating the primary target and attacked from 14.000 ft. Bomb bursts and fires in the deck area were observed. Two aircraft jettisoned bombs being unable to locate a target while the other two aircraft bombed aerodrome from 8.000 and 17.000 ft. but results could not be observed owing to cloud. All our aircraft returned to Linton. *Detail of work carried out* Geen aanvullende informatie.
AIR 28/482		**Station Headquarters Linton on Ouse** Five aircraft of No. 58 Squadron and three aircraft of No. 35 Squadron were detailed to attack Antwerp and Wilhelmshaven respectively. All aircraft took off except one aircraft of No. 35 Squadron. Everything went according to plan and the night's operations proved quite successful, although the weather over the nursery target was too cloudy to be of much use.
AIR 28/486		**Station Operation Orders Linton on Ouse** No. 58 Squadron. On target: 20.05 hrs. Off target: 20.35 hrs. Three aircraft to carry 1 x 1.000, 3 x 500, 4 x 250 G.P. T.D. .025, 2 (4lbs) S.B.C. Two aircraft to carry 1 x 1.000, 1 x 500, 6 x 250 G.P. T.D. .025, 2 (4lbs) S.B.C.
AIR 2/7976	Tot 31 december 1941	**Air Ministry and Ministry of Defence** *OPERATIONS: Sea Areas (Code B, 55/2/11): "Gardening" operations and results.* Location: West Schelde Flushing Planted by Coastal Command aircraft: 26 Total planted: 26
AIR 14/3364	22 juli 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** Two Bostons of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Both aircraft attacked. 4 x 500 lbs bombs and 32 x 30 lbs incendiary bombs dropped. Hits observed N.E. of cooling tower. Tug and four barges M/G. on Westerschelde Canal. Strikes seen on bridge of tug. Two Bostons of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Task abandoned. Insufficiënt cloud.
AIR 24/245		**Bomber Command HQ** Two Bostons of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Both aircraft attacked. 4 x 500 lbs bombs and 32 x 30 lbs incendiary bombs dropped. Hits observed N.E. of cooling tower. Tug and four barges M/G. on Westerschelde Canal. Strikes seen on bridge of tug. Two Bostons of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Task abandoned. Insufficient cloud.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Ghent. Two aircraft of No. 107 Squadron, West Raynham operating under the instructions of the A.O.C. No 2 Group took off at 18.42 hrs. and last landed at 20.58 hrs. One aircraft did not attack primary owing to bad landfall, but bursts seen NE of Cooling Towers of Chemical Work Sluiskil. Other aircraft did not attack owing to bad landfall but incendiaries seen on building on canal side of Cooling Towers. Sluiskil. Two aircraft of No. 107 Squadron took off at 18.43 hrs and last landed at 20.22 hrs. These aircraft abandoned task as there was no cloud cover and bombs were brought back.
AIR 27/843		**Bomber Command No. 107 Squadron** *Summary of events*

Bron	Datum	Omschrijving
		Low cloud and heavy rain later in day, wind westerly. Eight Boston aircraft. Two aircraft were detailed to attack oil installations at Gent-Terneuzen. Target not located owing to bad weather, chemical works at Sluiskil bombed with 4 x 500 lbs G.P. 11 sec. and 32 x 30 lbs incendiaries from low level as alternative. A tug and four barges machine gunned on Westerschelde. Two aircraft detailed to attack chemical works at Sluiskil from low level abandoned task owing to lack of cloud cover. *Details of sortie or flight* The aircraft Z2157 and AL266 failed to find their primary target owing to poor visibility due to heavy rain, they however located and bombed the chemical works at Sluiskil at 19.40 hrs while flying N at 50 ft. Incendiaries were seen to fall on the roofs of buildings on canal side of cooling tower, thick white and brown smoke seen to be rising to height of 100 ft. on leaving target.
AIR 14/2675	25 juli 1942	**Bomber Command Night Raid Sheets** Two Boston of No. 2 Group dropped 8 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Two bursts seen in roof Ammonia Plant followed by black smoke and red flame, two in Sulphuric Acid Plant with smoke and white flashes and one in Sulphate Store. All these buildings are believed to have been wrecked.
AIR 14/3670		**Photographic Interpretation Section: War album volume 5**
AIR 24/245		**Bomber Command HQ** Two Boston of No. 2 Group dropped 8 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Two bursts seen in roof Ammonia Plant followed by black smoke and red flame, two in

Bron	Datum	Omschrijving
		Sulphuric Acid Plant with smoke and white flashes and one in Sulphate Store. All these buildings are believed to have been wrecked.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. Two aircraft of No. 107 Squadron took off at 13.17 hrs and last landed at 15.04 hrs. 1 aircraft scored 2 bursts on Ammonia Plant, and high red flames and black smoke was observed and building wrecked. The other aircraft scored two bursts on Sulphuric Acid Plant and one in Sulphate Store. Black smoke and white flashes observed.
AIR 27/843		**Bomber Command No. 107 Squadron** *Summary of events* Mainly fair, good visibility, wind SW. Thirtieth operation by six Boston aircraft. Two aircraft were detailed to attack oil installation at Gent Terneuzen from low level. Task abandoned owing to lack of cloud cover. Two aircraft were detailed to attack Sluiskil Chemical Works from low level, target located and 4 x 500 lbs 11 sec. and 64 x 30 lbs incendiaries were dropped on the target. Target Machine gunned. *Details of sortie or flight* Two aircraft, up at 13.17 hrs, down at 15.04 hrs, detailed to attack Sluiskil Chemical Works from low level, the target was located and successfully attacked from very low level 4 x 500 lbs 11 sec. and 64 x 30 lbs incendiaries were across the buildings. The buildings were also machine gunned by both front and rear guns.
AIR 37/47		**Bombing Command No. 2 Group: photographs** F/Lt. Maclaglan leading two aircraft of No. 107 Squadron. Attacked the chemical works at Sluiskil.

Bron	Datum	Omschrijving
		

Bron	Datum	Omschrijving
		
AIR 14/2675	27 augustus 1942	**Bomber Command Night Raid Sheets** One Mosquitos of No. 2 Group dropped 2 x 500 lbs and 2 x 250 lbs bombs. Bursts seen and bombs believed to have fallen on Power House and Sulphuric Acid Sheds.
AIR 24/246		**Bomber Command HQ** One Mosquitos of No. 2 Group dropped 2 x 500 lbs and 2 x 250 lbs bombs. Bursts seen and bombs believed to have fallen on Power House and Sulphuric Acid Sheds.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. One aircraft of No. 105 Squadron, Horsham St. Faith, took off at 19.35 hrs and landed at 21.12 hrs. Bursts confidently believed on Power House and Sulphuric Acid Sheds.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Mosquito MK IV DK325. Low level attack on factory at Sluiskil. Up at 19.35 hrs, down at 21.12 hrs. Target attacked 50'. Three bursts observed on power house and sulphuric acid sheds.
AIR 14/3364	2 september 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** One Mosquito of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Abandoned. Insufficient cloud. One Mosquito of No. 2 Group attacked Ghent – Terneuzen Canal Oil Installation with 4 x 500 lbs bombs. The first bomb was seen to burst between oil storage tanks and factory buildings – remainder observed.
AIR 24/247		**Bomber Command HQ** One Mosquito of No. 2 Group to Sluiskil – Chemical Works. Abandoned. Insufficient cloud.

Bron	Datum	Omschrijving
		One Mosquito of No. 2 Group attacked Ghent – Terneuzen Canal Oil Installation with 4 x 500 lbs bombs. The first bomb was seen to burst between oil storage tanks and factory buildings – remainder observed.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. One aircraft of No. 105 Squadron, Horsham St. Faith, took off at 12.01 hrs and landed at 13.02 hrs. Aircraft abandoned task there being no cloud cover. S. of Sas van Gent. One aircraft of No. 105 Squadron, Horsham St. Faith, took off 11.59 hrs and landed at 13.21 hrs. This aircraft bombed primary and first bomb was seen to fall and burst observed between oil storage tanks and factory buildings.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* Three Mosquito aircraft took off at noon for cloud cover attacks on Sluiskil., oil installations south of Sas van Gent and IJmuiden. First aircraft abandoned task owing to lack of cloud cover. Second aircraft attacked target, first bomb being seen to burst between oil storage tanks and factory buildings. *Details of sortie or flight* Mosquito MK IV DK.322. Cloud cover attack Sluiskil. Up at 12.01 hrs, down at 13.07 hrs. Task abandoned at 51°32'N 03°00'E owing to lack of cloud cover. Bombs jettisoned safe in sea. Mosquito MK IV DK.325. Cloud cover attack an oil installation south of Sas van Gent. Up at 11.59 hrs, down at 13.21 hrs. Target attacked, diving from 2.000 ft. to 500 ft. First bomb seen to burst between oil storage tanks and factory buildings.
AIR 14/3364	4 september 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** Two Mosquitos of No. 2 Group, one to Ghent – Terneuzen oil installations, one to Sluiskil – Chemical Works, missions abortive.
AIR 24/247		**Bomber Command HQ** Two Mosquitos of No. 2 Group, one to Ghent – Terneuzen oil installations, one to Sluiskil – Chemical Works, missions abortive.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. One aircraft of No. 105 Squadron took off at 11.08 hrs and landed at 12.13 hrs. This aircraft abandoned task owing to lack of cloud cover and brought bombs back.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* Three Mosquito aircraft took off in the morning for cloud cover attacks on IJmuiden, Sluiskil and Sas van Gent. All three abandoned tasks owing to insufficient cloud cover. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 14/2675	10/11 september 1942	**Bomber Command Night Raid Sheets** 476 aircraft to attack Dusseldorf.
AIR 14/3364	1 oktober 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** One Mosquito of No. 2 Group dropped 4 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Two bursts seen on Sulphate Store and power station believed hit. Much steam and smoke seen after attack. Aircraft bombed from 50 ft.
AIR 24/248		**Bomber Command HQ**

Bron	Datum	Omschrijving
		One Mosquito of No. 2 Group dropped 4 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Two bursts seen on Sulphate Store and power station believed hit. Much steam and smoke seen after attack. Aircraft bombed from 50 ft.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. 1 aircraft of No. 105 Squadron took off at 18.00 hrs and landed at 19.42 hrs. Power station is believed to have been hit as two bursts from this aircraft were seen in sulphate store.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* F.O. Bristow and F.O. Marshall. Target Chemical Works at Sluiskil attacked and hits observed; light Flak damage to port wing while over target area. *Details of sortie or flight* Mosquito MK IV DK315. Dusk low level attack on Chemical Works at Sluiskil. Up at 18.00 hrs, down at 19.43 hrs. Target attacked at low level. Two bursts seen on sulphate store and power house believed to be hit. Hit in port wing over target by light Flak.
AIR 14/3364	11 oktober 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** One Mosquito of No. 2 Group dropped 4 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Attacked from 50 ft.: Bursts not seen but white smoke rose from west and sulphate plant.
AIR 24/248		**Bomber Command HQ** One Mosquito of No. 2 Group dropped 4 x 500 lbs bombs at Sluiskil – Chemical Works. Attacked from 50 ft.: Bursts not seen but white smoke rose from west and sulphate plant.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Sluiskil. One aircraft of No. 139 Squadron, Marham, took off at 17.37 hrs and landed at 19.25 hrs. Results unobserved but white smoke from building was seen after bombing.
AIR 27/959		**Bomber Command No. 139 Squadron** *Summary of events* Niet beschikbaar. *Details of sortie or flight* Mosquito IV D.Z.313. Up at 17.40 hrs, down at 19.25 hrs. Dusk raid on Chemical Works at Sluiskil in Holland. Bombed sulphate plant with 4 x 500 lbs G.P. T.D. 11 sec. from 50 ft. Bursts not observed, but saw whitish smoke later coming from the plant. No photos taken being too dark. Intense heavy & light flak encountered the aircraft being hit by 20 mm shell in bomb bay, otherwise no opposition. Crew injured.
AIR 14/3364	7 november 1942	**Bomber Command Day Raid Sheets** Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Ghent-Terneuzen Canal Kuhlmann Works. One attacked Flushing Aerodrome (believed) with 3 x 500 lbs and 2 x 250 lbs. Bombs believed to have overshot. Other aircraft aborted mission. Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Terneuzen Port Area. One attacked large ship Scheldt Estuary with 3 x 500 lbs and 4 x 250 lbs. Bombs seen to fall near ship. Other aircraft missing (21 sq). Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Ghent Port Area. Abortive.
AIR 24/249		**Bomber Command HQ** Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Ghent-Terneuzen Canal Kuhlmann Works. One attacked Flushing Aerodrome (believed) with 3 x 500 lbs and 2 x 250 lbs. Bombs believed to have overshot. Other aircraft aborted mission.

Bron	Datum	Omschrijving
		Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Terneuzen Port Area. One attacked large ship Scheldt Estuary with 3 x 500 lbs and 4 x 250 lbs. Bombs seen to fall near ship. Other aircraft missing (21sq). Two Ventura aircraft of No. 2 Group to Ghent Port Area. Abortive.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group.** Ghent-Terneuzen. Two aircraft of No. 21 Squadron, Feltwell, took off at 13.56 hrs and last landed at 16.27 hrs. The first aircraft was unable to locate primary owing to cloud, but is believed to have bombed Flushing Aerodrome and bombs are believed to have overshot. The second aircraft located primary, but bombs hung up and were brought back. Ghent. Two aircraft of No. 21 Squadron, Feltwell, took off at 13.48 hrs and last landed at 16.00 hrs. The first aircraft did not attack primary owing to bad visibility and intense Flak, and bombs were not released when alternative attacked. The other aircraft abandoned task forty miles east of Orfordness owing to very poor visibility and bombs were brought back. Terneuzen. Two aircraft of No. 21 Squadron, Feltwell, took off at 13.55 hrs and landed at 16.32 hrs. Primary was not located owing to bad weather, but one aircraft bombed large ship in Schelde Estuary, believed a near miss. The other aircraft failed to return.
AIR 27/263		**Bomber Command No. 21 Squadron** *Summary of events* Geen informatie over november 1942. *Details of sortie or flight* Niet beschikbaar.
AIR 24/250	22 december 1942	**Bomber Command HQ** Two Mosquitos of No. 2 Group to attack railway targets at Termonde. One Mosquito of No. 105 Squadron missing.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Target: Termonde. One aircraft of No. 105 Squadron, Marham, took off at 15.44 hrs, and was last seen two miles E of Dunkirk, 16.29 hrs, encountering intense and accurate light Flak.
AIR 27/826		**Bomber Command No. 105 Squadron** *Summary of events* Five Mosquito aircraft took off early afternoon for various targets. [...] Sgt. Cloutier and Sgt. Foxley for low-level attack on engine shed at Termonde. Up at 15.52 hrs. Took off to attack primary target. This aircraft, the crew of which was posted missing, was last seen encountering intense light Flak whilst crossing the coast in near Dunkirk. *Details of sortie or flight* Mosquito IV DZ. 360. Sgt. Cloutier and Sgt. Foxley. Low-level attack on engine shed at Termonde. Up at 15.52 hrs. Took off to attack primary target. This aircraft, the crew of which was posted missing, was last seen encountering intense light Flak whilst crossing the coast in near Dunkirk.
AIR 14/3365	22 januari 1943	**Bomber Command Day Raid Sheets** Ghent/Terneuzen Canal Oil Installations (Fighter Cover). Eight Mitchells of No. 2 Group dropped 16 x 1.000 lbs and 30 x 500 lbs. Bursts seen on targets, from which much black smoke and debris were observed. One Mitchell aborted mission. Three Mitchells with 6 x 1.000 lbs and 12 x 500 lbs missing. One of No. 98 Squadron and two of No. 180 Squadron.
AIR 24/251		**Bomber Command HQ** Ghent/Terneuzen Oil Installations.

Bron	Datum	Omschrijving
		- Three Mitchells attacked the "Purfina" oil storage depot and refinery from 1.500/2.000 ft. Black smoke was observed in the western part of the target. - Three Mitchells were despatched to bomb the Raffinerie Nationale de Petroles, but only one attacked from 1.500 ft. Black smoke and debris observed. - Sinclair Petroleum Company. Two Mitchells attacked this target from 1.500 ft. Bursts were seen on the target, followed by debris and black smoke. - Belgian Shell Oil Refinery and Storage Depot. One Mitchell bombed from 1.200 ft. and showers of debris and clouds of black smoke were observed. - Oil Storage Depot (Ghent). This was attacked by one Mitchell whose pilots reports that black smoke rose from target area. - Three Mitchells are missing. It appears that two were shot down over the target and a third crashed into the sea close to the enemy coast. Ghent/Terneuzen Canal Oil Installations (Fighter Cover). Eight Mitchells of No. 2 Group dropped 16 x 1.000 lbs and 30 x 500 lbs. Bursts seen on targets, from which much black smoke and debris were observed. One Mitchell aborted mission. Three Mitchells with 6 x 1.000 lbs and 12 x 500 lbs missing. One of No. 98 Squadron and two of No. 180 Squadron.
AIR 25/23		**Bomber Command No. 2 Group** Twelve aircraft, six from No. 98 Squadron and six from No. 180 Squadron, Foulsham, took off at 13.45 hrs on their first operational trip and last landed at 16.03 hrs. Eight aircraft attacked the oil installations and bursts were seen on the edge of the Purfine oil storage tanks and on the Sinclair Petroleum Refinery. Black smoke and debris was seen on leaving the target. One aircraft jettisoned its bombs, but three aircraft failed to return.
AIR 27/782		**Bomber Command No. 98 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie *Details of sortie or flight* Six aircraft of No. 98 Squadron were detailed to carry out of the Operation of the "First Battle Order" on January 22nd 1943. The bomb load of each aircraft was 2 x 1.000 lbs and 4 x 500 lbs. Aircraft took off at 13.45 hrs, weather being fine/ The targets were Gent and Terneuzen. Five aircraft bombed the targets. One aircraft returned with bombs owing to the pilot being blinded by seagull breaking the Perspex and cutting his face. Five aircraft returned safely to base at approximately 16.00 hrs. One aircraft being hit by Flak and did not return.
AIR 27/1131		**Bomber Command No. 180 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 25/220	16/17 februari 1943	**Fighter Command No. 12 Group** Patrols over Holland and Germany were flown by eight Beaufighters and six Mosquitos (25, 68, 151, 409 and 488 – the last a 13 Group Squadron). Some of these patrols were uneventful in bad weather, but three locos, one train, several barges, a road convoy of M/T, lock-gates, and a sentry-box were damaged without loss to our aircraft. This was the first intruder operation in this Group.
AIR 14/2667	4 juli 1943	**Bomber Command Night Raid Sheets** Geen aanvullende informatie.
AIR 24/257		**Bomber Command HQ** Geen aanvullende informatie.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 25/52		**Bomber Command No. 3 Group** Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1322		**Bomber Command No. 214 Squadron** *Summary of events* Once again tonight the Squadron was detailed for gardening in Nectarines I area. Two Stirlings were detailed. One Stirling attacked primary. One aircraft did not return. Also seven Stirlings were ordered to attack Koln "B" tonight. [...] One aircraft did not return. *Details of sortie or flight* Stirling EE882. Gardening Nectarines I. Up at 23.10 hrs. Nothing was heard of this aircraft after take off and it is missing. Load: 3 x A102 (11), 2 x B218 (10). Stirling BK717. Attack on Koln "B". Up at 23.51 hrs. Nothing was heard of this aircraft which is missing. Load: 810 x 4 lbs, 80 x 30 lbs incendiary bombs and one packet of Nickels.
AIR 25/220	11 juli 1943	**Fighter Command No. 12 Group** Between 6.26 hrs and 8.22 hrs four Mustangs of No. 2 Squadron were airborne on a hipping recce. Hook/Texel but no shipping or enemy aircraft were seen. The only other operation of the day was an attack on railway transport and communications at Uitgeest by two Typhoons of No. 195 Squadron, who were up at 16.00 hrs and landed at 17.15 hrs. The Marshalling Yard at Uitgeest and goods trucks were machine gunned and on the way out a gun-post and a hut was damaged by machine gun fire. No Flak was experienced.
AIR 37/711	23 juli 1943	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Two aircraft of No. 88 Squadron, up at 10.46 hrs, down at 12.35 hrs. Task area: L.L.B.: Power Station Antwerp-Schelle. Bostons attacked at 11.41 hrs dropping 8 x 500 M.C. 11 secs delay. Three bombs of 1st aircraft seen to enter SW bluidings of the power house. A Flak hit on second aircraft at time of bombing prevented observation. Slight Flak at Knokke and slight but very accurate L.A.A. and m.g. over target weather 10/10 at 1.000 vis 3 miles. Second aircraft bombs plotted on Sluiskil chemical works.
AIR 27/716		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 88 Squadron** *Summary of events* Six aircraft set out on a cloud cover low level attack on Power Stations Langerbrugge, Alost Power Station, and Thermic Power Station Antwerp Scheele, working in pairs on this occasion. [...] On the Antwerp Scheele Power Station F.O. Wilson brought back photographs of these hits and an overshoot in a canal and P/O in the other aircraft got photographs showing that the target attacked was a chemical works at Sluiskil but no bomb impact showed on photographs. The machine was damaged by light Flak over the target and the Pilot and Gunner were scratched by splinters. Crews reported that conditions in this case were ideal for this type of operation. *Details of sortie or flight* Boston IIIA. B.Z.255. Up at 10.46 hrs, down at 12.50 hrs. Duty: Thermic Power Station Antwerp Scheele Low Level. Bombing on a reading 340°N. Three bombs being seen to enter power with over shoots into canal. Photo's confer this slight inaccurate Flak Knocke area. B.Z.236. Up at 10.46 hrs, down at 12.36. Duty: Thermic Power Station Antwerp Scheele Low Level. Photos show that the plant attacked was the chemical works at Sluiskil, no bomb impact seen on photo. Port elevator tip hit by light Flak over target. Pilot and air gunner scratched by splinters.
AIR 14/2679	21/22 juli 1944	**Bomber Command Night Raid Sheets**

Bron	Datum	Omschrijving
		33 Mosquito bombers of No. 8 Group attacked Berlin with 25 x 4.000 lbs M.2., 8 x 500 lbs M.C., 12 x 500 lbs G.P. Bomber support: One Mosquito missing of No. 23 Squadron/No. 100 Group.
AIR 24/284		**Bomber Command HQ** Berlin: 33/33 Mosquitoes of No. 8 (PF) Group attacked. Cloud was nil to 5/10ths. T.I's were dropped in two clusters about two miles apart and the main force, having successfully picked out the genuine T.I's from the dummies, bombed on both clusters. Moderate H/F was encountered and intense S/L activity, apparently co-operating with fighters. All aircraft returned. Bomber support: 8/9 Mosquitoes of No. 100 Group completed Intruder patrols of A/F's in NW Germany and the Low Countries. St. Trond, Twente and Schiphol were active and were bombed with unobserved results. One aircraft is missing.
AIR 27/288		**Bomber Command No. 23 Squadron** *Summary of events* Eight aircraft were detailed for tonight and carried out patrols St. Trond, Twente and Schiphol were bombed during the patrols. One aircraft did not return. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 40/706	7 augustus 1944	**AIR Intelligence 3 (U.S.A.) Operation 527 Oil dumps and bridges, 7 August 1944** Group 458. No. of sorties: 24. No. A/C attack: 12. Name of target: Industrial Plant 8 miles North of Ghent. Bombs on target: 566 x 100 lbs. At least 23 bursts are seen in the canal half way between the 3 locks and the fertilizer works. Seven bursts are seen east of the canal along the bank and in open fields while 18 other bursts are seen west of the canal, of which at least one is visible on an industrial building, the remainder being seen on the industrial areas, on railroad tracks and in open fields. SAV 458/392 – 7 AUG. 1944 – 13.09 hrs – 1/22.500 – (F.L.7") – 13.000' – 'B'
AIR 14/3690	18 augustus 1944	**Photographic Interpretation Section: Raid damage record: photographs of raids on Germany, France, Holland, Italy and V-bomb sites** Ghent-Terneuzen. Rieme-Ertvelde. Strike photos.

Bron	Datum	Omschrijving
		

Bron	Datum	Omschrijving
		
AIR 24/288	18/19 augustus 1944	**Bomber Command HQ** Rieme. 97/101 Lancasters of No. 1 Group, 7/7 Lancasters and 5/5 Mosquitoes of No. 8 (PF) Group attacked the oil Tank Storage by the Gent-Terneuzen Canal in clear weather with good visibility. Crews were able to identify the target by light of flares and report the markers as plentiful and well placed. Early bombing is reported as concentrated but there was a tendency to scatter as the attack progressed. Several explosions observed with black smoke rising to a considerable height. There was slight heavy Flak at the target but no evidence of enemy fighters.
AIR 14/3367		**Bomber Command Day Raid Sheets** Rieme-Ertvelde Fuel Dump No. 1 Group: 30 Lancasters: 74 x 1000 lbs USA SAP, 113 x 1000 lbs USA, 143 x 1000 lbs M.C., 16 x 500 lbs G.P., 22 x 500 lbs M.C., 82 x 500 lbs USA. Tons: 117.9 No. 8 P.F.F. Group: 5 Mosquitos: 16 x 250 lbs T.I. 8 Lancasters: 72 x 1000 lbs M.C., 24 x 250 lbs T.I.
AIR 14/2679		**Bomber Command Night Raid Sheets** Rieme-Ertvelde Fuel Depot. No. 1 Group: 101 Lancasters: 889 x 1000 lbs USA, 104 x 1000 lbs M.C., 200 x 1000 lbs USA SAP, 374 x 500 lbs G.P., 8 x 500 lbs USA. Tons: 617.9 No. 8 P.F.F. Group: 5 Mosquitos: 20 x 250 lbs T.I. 7 Lancasters: 24 x 1000 lbs USA, 20 x 1000 lbs USA SAP, 18 x 250 lbs T.I., 116 flares.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 25/252		**Bomber Command No. 1 Group** No. 1 Group supplied 101 aircraft to attack Gent-Terneuzen Oil Storage Plant [...] For the attack on Gent-Terneuzen Oil Storage, thin cloud over England [...] but cleared at the target, where visibility was good and many crews were able to identify the target by the light of flares. [...] Early bombing is reported as concentrated, but tending to scatter as the attacked developed. Several explosions were observed with black smoke rising to a considerable height. There was slight heavy Flak at the target, accurate for height, but little evidence of night fighters. The following Squadrons supplied aircraft: 460 Sqdn.....20 625 Sqdn.....13 100 Sqdn.....12 103 Sqdn.....12 576 Sqdn.....12 166 Sqdn.....16 550 Sqdn.....13 101 Sqdn..... 3
AIR 25/153		**Bomber Command No. 8 (PF) Group** Day 18.8.44. Targets: Day – Oil Refinery at Gent/Terneuzen, [...] 1223 to 1510. <u>Attack on Oil Refinery at Gent-Terneuzen A/F 'B'</u> In accordance with instructions contained in Form B. No. 77, 5 Mosquitos and 8 Lancasters took off; 4 Mosquitos and 8 Lancasters attacked the primary target and one Mosquito was abortive. Instructions were given to come below cloud and the Red T.I. dropped by the Mosquitos were estimated to be just North of the aiming point. At 1348 hours the Master Bomber instructed the Main Force to bomb the port edge of the Red T.I. Yellow T.I. at 1351 hours fell right on the aiming point and bombing was then directed on to these markers. The Green T.I. could not be seen through the smoke which rapidly covered the target from a fire with oily black smoke but the Yellow T.I. were still visible until at 1400 hours orders were given to bomb the fire on the up wind edge of the smoke. Some bombing was made from above cloud resulting in undershoots. There were no defences. Night 18/19.8.44 [...] 2238 to 0149. <u>Attack on oil storage tank at Gent-Terneuzen</u> In accordance with instructions contained in Form B. No. 77, 5 Mosquitos and 7 Lancasters took off and all aircraft attacked the primary target. Finding the target clear of cloud, the Master Bomber was able to identify the aiming point in the light of well placed illuminating flares and to assess the T.I. Reds which had been dropped by Oboe Mosquitos. Until 0005 hours bombing instructions were based on the Red T.I.'s, but after the marking had been backed up with T.I.'s Green these become the basis for the control of the attack. Final instructions were to bomb the center of the smoke. Marking was good and main force bombing was very well concentrated on the T.I.'s. Several explosions were observed in the target area and by close of the attack black smoke was rising to a height of 4,000 ft. The Master Bomber was able satisfactorily to control the attack throughout. Defences – Nil.
AIR 37/715	6 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Two Typhoons of No. 83 Group. Up at 15.00 hrs, down at 16.45 hrs. 200 plus MET moving E at H.8975. 50 lus moving E at H.7779, some hit. 100 plus MET moving N at H.7669. 30 plus MET moving E at D.2803.
AIR 37/715	7/8 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Seven Mosquitoes of No. 2 Group. Up at 23.00 hrs, down at 4.35 hrs. All aircraft, detailed on Breskens-Flushing and Terneuzen-Ellewoutsdijk ferries, attacked with 42 flares, 1.600

Bron	Datum	Omschrijving
		rounds of cannon and 1.500 M.gun. No activity seen on ferries but following results observed: D.2445 – 40 Rly Trucks, many strikes. Other attacks on railways and bridges. N.R.O. Eight Mosquitoes of No. 2 Group. Up at 23.00 hrs, down at 4.35 hrs. All aircraft, detailed to attack on road network up to Westerschelde ferries and road/rail routes Walcheren/Bergen op Zoom, attacked with 48 flares and 1.000 rounds of cannon. Following results seen: D.2016 – Strikes on medium size ship. D.2712 – Small ship and six barges attacked. D.0919 – Light Flak position attacked.
AIR 25/24		**Bomber Command No. 2 Group** 28 aircraft, 15 of No. 305 Squadron, 13 of No. 613 Squadron, Lasham. *Task I*: Seven aircraft to harass all enemy movement across Breskens-Flushing and Terneuzen-Ellewoutsdijk ferries. *Task II*: Eight aircraft to harass any enemy movement on roads leading to ferry points on West bank of Westerschelde and along road/rail routes from Walcheren to Bergen op Zoom. *Results*: two small/medium sized ships, seven barges and two small boats strafed; strikes seen on one ship.
AIR 27/1672		**Bomber Command No. 305 Squadron** *Summary of events* AIR 27/1672/73 *Detail of work carried out* AIR 27/1672/74
AIR 37/715	8 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Eight Typhoons of No. 137 Squadron/124 Wing. Up at 8.40 hrs, down at 12.50 hrs. Flushing-Woensdrecht. Thirty plus barges attacked J.2599-D.2712. Intense LAA D.2712.
AIR 27/954		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 137 Squadron** *Summary of events* [...] 137 on Armed Recce over Germany. Pilots saw at last the promised land. Shoot-up of barges in Dutch waters – and several trains followed. Wing very busy. Squadron did rocket ops on barges during evening. H.D.T. and M.E.T. (See Oprep for details) *Details of sortie or flight* 11.45-12.26. 8 Typhoons, led by P/O E. Ashworth, detailed on an Armed Recce from Flushing to Woensdrecht. 30+ barges were attacked on a canal, 6 being damaged.
AIR 37/715	10 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Six Typhoons of No. 175 Squadron/121 Wing. Up at 9.55 hrs, down at 16.26 hrs. Schelde estuary. One R. Boat dam, four barges dam, D.3115. 48 R/P fired. Seven Typhoons of No. 137 Squadron/124 Wing. Up at 10.11 hrs, down at 11.35 hrs. Six barges NE of Terneuzen. 56 R/P fired. Ferryboat and two barges attacked D.2714. No results seen. Four Typhoons of No. 137 Squadron/124 Wing. Up at 15.58 hrs, down at 20.00 hrs. Gun position J.206880 attacked with 32 R/P. All R/P in T/A. Twenty plus barges moving S into Neuzen attacked with cannon. Ten barges damaged.
AIR 26/179		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 121 Wing** The wing had a successful day [...] 66 sorties were flown over the Scheldt estuary and shipping was attacked with 455 R.Ps. and cannon fire. Results:

<table>
<tr><th>Bron</th><th>Datum</th><th>Omschrijving</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td>
<table>
<tr><th></th><th>Destroyed</th><th>Smokers</th><th>Damaged</th></tr>
<tr><td>Barges</td><td>2</td><td>4</td><td>15</td></tr>
<tr><td>Small vessels</td><td></td><td>2</td><td></td></tr>
<tr><td>M/Vessels</td><td></td><td></td><td>3</td></tr>
<tr><td>Large S.P. Barge</td><td></td><td></td><td>1</td></tr>
<tr><td>River boat</td><td>1</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Ship 500/750 tons</td><td></td><td></td><td>1</td></tr>
</table>

Flak was fairly intense on the most of the attacks and the enemy appears to have mustered numbers of barges with light flak guns to defend vulnerable points.
</td></tr>
<tr><td>AIR 27/954</td><td></td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 137 Squadron

Summary of events
Fine day. Plenty of Ops. [...] See Oprep for details of operations carried out.

Details of sortie or flight
10.57-11.27. 6 R.P. Typhoons, plus W/Cdr Worth-Lewis, DFC, leading, were detailed to attack 6 barges moving S. to N. 3.5 M. NE. of Terneuzen. 1 ferry-boat and 2 barges at Neuzen were attacked with R.P. and cannon with unobserved results. Intense light inaccurate flak encountered over the target.

18.48-19.37. 4 R.P. Typhoons, led by P/O. Gates, detailed to attack a gun position at J.206880. Target located and attacked with R.P., all of which burst in target area. 20+ barges were attacked later with cannon as they moved S. into Neuzen, many strikes being seen. 10 claimed as damaged. Moderate light flak experienced in T/A and also from a flak ship at Neuzen.</td></tr>
<tr><td>AIR 27/1111</td><td></td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 175 Squadron

Summary of events
Today the squadron did three sorties all on barges, etc. in the estuary of the Scheldt and in the canals North and East of Flushing. The first sortie was led by [...] The second was led by [...] and was a successful attack on two ships of 800 and 1,000 tons in Oosterschelde. The C.O. again led the last sortie with [...] on shipping in Oosterschelde and one barge was sunk and damaged.

Details of sortie or flight
Geen aanvullende informatie.</td></tr>
<tr><td colspan="3"></td></tr>
<tr><td>AIR 37/715</td><td>11 september 1944</td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) HQ
Four Spitfires of No. 453 Squadron/125 Wing. Up at 10.15 hrs, down at 20.18 hrs. Flushing Peninsular and Neuzen. Barges seen to be unsuccessfully bombed by other aircraft. Activity on ferry Flushing to Breskens.

Four Spitfires of No. 602 Squadron/125 Wing. Up at 10.15 hrs, down at 20.18 hrs. Flushing area. Much black smoke D.0918. Four barges N of Flushing. Two barges E of D.1717 being attacked by Typhoons R.N.O. Little road movement.

Four Spitfires of No. 132 Squadron/125 Wing. Up at 10.15 hrs, down at 20.18 hrs. Area as above. Large fire seen D.3011. Uneventful.

Eight Typhoons of No. 182 Squadron/124 Wing. Up at 11.11 hrs, down at 20.42 hrs. Rly gun D.280111. Direct hit, gun considered destroyed. 63 R/P fired.</td></tr>
</table>

Bron	Datum	Omschrijving
		Eight Typhoons of No. 247 Squadron/124 Wing. Up at 11.11 hrs, down at 20.42 hrs. 100 plus barges at D.2805. Target seen by leader only at D.301306. 8 R/P fired. Three barges destroyed, strikes seen on others.
AIR 27/944		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 132 Squadron** *Summary of events* Four aircraft took off on an armed recce at 18.55 hours over the Flushing area – no transport was seen. Some flak was experienced from ground batteries and flak ships. Sections of four continue to recce without incident. *Details of sortie or flight* 18.00-19.30. Armed recce over Flushing peninsula. No movement was seen, and with the exception of the flak that was experienced from ground batteries and flak ships, the operations was without incident. 18.55-20.51. Armed recce over Flushing peninsula. No movement was seen and the operation was without incident. A little flak was experienced from flak ships and ground batteries, but all aircraft returned safely to base.
AIR 27/1136		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 182 Squadron** *Summary of events* [...] At 14.35 hours S/Ldr. Gray [...] set out to attack a heavy naval gun mounted on a railway wagon in Terneuzen. The target was located and at least four salvos hit the target the rest being near misses and the gun is considered destroyed. Scattered light flak and a small amount of heavy flak was encountered. [...] All aircraft returned to base safely at 15.30 hours. [...] *Details of sortie or flight* [...] 14.35-15.30. 8 aircraft led by S/Ldr. Gray D.F.C. were detailed on a railway gun at Neuzen. Direct hits were obtained with R.P. and the gun was considered destroyed.
AIR 27/1492		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 247 Squadron** *Summary of events* A thick ground mist [...] delayed operations until about 11 o'clock when a sortie was flown against dug in 88 mm guns. In so far as opposition was concerned the attack was uneventful [...] After lunch four aircraft from each flight took off on a sort of V.C.P. with some Hun tanks as the target but the haze was so thick over the area that is was rather abortive. A similar situation developed during the evening when an attack was made upon canal barges. Only B flight fired its rockets. It was almost dark when the squadron returned. *Details of sortie or flight* Onleesbaar, handgeschreven.
AIR 27/1893		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 453 Squadron** *Summary of events* A heavy ground mist prevented flying in the early morning and the Squadron finally got off on 2 separate patrols just after mid-day, both were over Flushing peninsula and were eventful only for the amount of flak which greeted our pilots whenever they desired to be inquisitive. 1 lone D.R. was caught in the open and fell victim to our ground straffing. *Details of sortie or flight*

Bron	Datum	Omschrijving
		1210 – 1315. Armed Recce – Flushing Peninsula. 1 D.R. destroyed. Moderate inaccurate heavy flak D.1026. 4 possible flak ships stationary facing N.W. D.1921. 3 sections pontoon bridging canal D.1832. 9 barges moving Flushing area – Neuzen seen to be unsuccessfully bombed. Activity Ferry Service Flushing-Breskens. No road movement seen.
AIR 27/2078		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 602 Squadron** *Summary of events* Fine day. Plenty of Ops. [...] See Oprep for details of operations carried out. *Details of sortie or flight* 15.15 – 16.20. Armed Recce in the Arnheim area. 16.45 – 17.55. Armed Recce in the Arnheim area – no claims made.
AIR 37/715	11/12 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** 20 Mosquitos of No. 305 Squadron and No. 613 Squadron of No. 138 Wing detailed on movement in the vicinity of the Breskens and Terneuzen ferries and movement Wemeldinge area. Aircraft attacked with 32 x 500 lbs and 120 flares, 4510 cannon rounds, including: -Terneuzen, bombed and staffed barges; hit and strikes seen. -D.2809, bombed and strafed many barges.
AIR 25/43		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 2 Group** 61 Mosquitos and 12 Mitchells were detailed to attack several targets in the Netherlands. 20 Mosquitos of No. 305 Squadron and No. 613 Squadron – all attacked, dropping 32 x 500 lbs bombs, 120 flares and using 4510 rounds cannon and 3240 rounds M.G. – attacked several targets. D.2809 and D.2702: Bombed and strafed many barges; cannon strikes seen.
AIR 26/199		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 138 Wing** Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1672		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 305 Squadron** *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie. *Summary of events* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/2117		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 613 Squadron** *Details of sortie or flight* Four aircraft were detailed to patrol the ferries and roads leading to Flushing, Breskens, Ellewoutsdijk and Terneuzen. *Summary of events* Geen aanvullende informatie.
AIR 25/24	11/12 september 1944	**Bomber Command No. 2 Group** 73 aircraft, 15 of each of Nos. 107, 613, 16 of No. 305 Squadrons, Lasham, 15 of No. 487 Squadron, Thorney Island, 12 of No. 98 Squadron, Dunsfold operated under the instructions of the A.C.C. No. 2 Group as follows: *Part 1. Task 1*: 20 aircraft to attack movement at and in vicinity of the Breskens and Terneuzen ferries. [...].
AIR 37/715		**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ**

<table>
<tr><th>Bron</th><th>Datum</th><th>Omschrijving</th></tr>
<tr><td></td><td>12 september 1944</td><td>Six Typhoons of No. 174 Squadron/121 Wing. Up at 8.35 hrs, down at 18.21 hrs. 6-7 SP barges off Terneuzen D.2712 attacked with 47 R/P. Near misses and cannon strikes but NRO. Barges put in harbour after attacks.

Six Typhoons of No. 175 Squadron/121 Wing. Up at 8.35 hrs, down at 18.21 hrs. Two barges – one looked like small steamer mov N. D.2134. Six tugs D.2711, two small steamers mov. W D.2945. Two barges and one Siebel ferry at D.2435. 47 R/P fired at barges. One barge destroyed.

Six Typhoons of No. 245 Squadron/121 Wing. Up at 8.35 hrs, down at 18.21 hrs. SP vessel leaving Terneuzen turned back on seeing our aircraft but hit as entering harbour. Fire on stern from R/P hits. R/P overshoots caused explosion on jetty D.2613. 28 R/P fired. Eight more barges attacked with 8 R/P.

Six Typhoons of No. 174 Squadron/121 Wing. Up at 8.35 hrs, down at 18.21 hrs. Attacked small vessel mov N. D.2614. 10 R/P and cannon. Hits seen and vessel stopped. Two barges dam D.1712.

One Typhoon of No. 245 Squadron/121 Wing. Up at 8.35 hrs, down at 18.21 hrs. SP barge attacked harbour mouth D.4232. Many hits and left smoking. 7 R/P and cannon fired. Dock gates also attacked. Five barges in Terneuzen harbour.</td></tr>
<tr><td>AIR 26/179</td><td></td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 121 Wing
48 sorties flown. Shipping in Scheldt estuary attacked with 351 R.P.s and cannon. The score for the day was:

<table>
<tr><th></th><th>Destroyed</th><th>Smokers</th><th>Damaged</th></tr>
<tr><td>Barges</td><td>3</td><td>1</td><td>2</td></tr>
<tr><td>Ferry boat</td><td></td><td></td><td>1</td></tr>
<tr><td>S/P vessel</td><td>1</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>Trawler</td><td></td><td>1</td><td></td></tr>
</table>
</td></tr>
<tr><td>AIR 27/1109</td><td></td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 174 Squadron

Summary of events
Geen aanvullende informatie.

Details of sortie or flight
9.15-10.15. Armed Recce Flushing area. 6 aircraft led by S/L. Melvill took off at 9.15 and set course climbing for the Flushing peninsula, reaching the area at 9,000’. On arriving one Squadron was attacking 6 barges at the mouth of the harbour. They missed however, and the Squadron carried out attacks, missing with R/P’s but observing cannon strikes. Intense light flak was encountered. Claims: 3 barges hit with cannon fire.

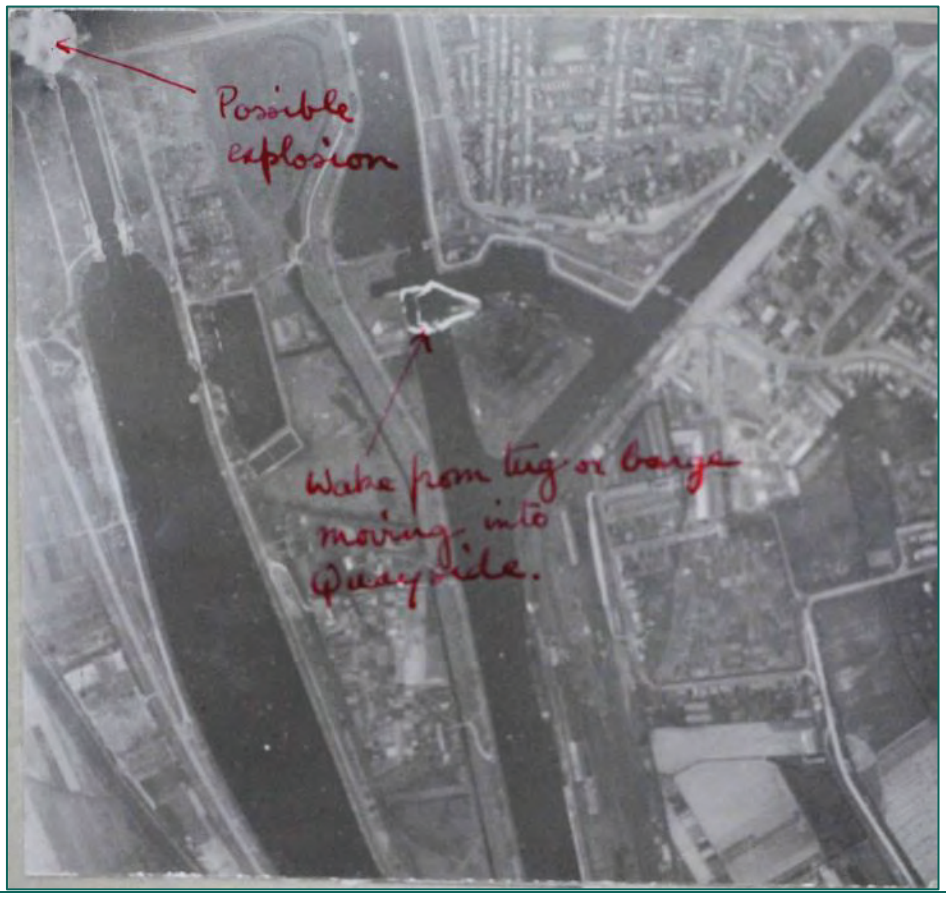
14.25-15.30. Armed Recce Flushing area. The aircraft set course for the Flushing peninsular climbing to 10,000’. On arrival a large vessel was seen steaming up E up the Honte of Westerschelde. This was attacked with cannon and R/P’s. A direct hit was seen on the vessel which was left in a stationary condition. Another ship was attacked steaming N South of flushing. Cannon strikes were observed on this. Intense light and heavy flak was encountered. This came from one or more flak ships and from Flushing. Yellow 2 (F/O Chapman) was hit in the spinner and broke away from the formation in case of engine trouble. Claims: 2 medium vessels damaged.</td></tr>
<tr><td>AIR 27/1111</td><td></td><td>Second Tactical Air Force (2TAF) No. 175 Squadron

Summary of events
[...] Again two sorties. F/Lt. Kelsinck led the first [...] and attacked a barge and ferry with R.P.’s in the canal east of Flushing. The barge was claimed as destroyed and very near</td></tr>
</table>

Bron	Datum	Omschrijving
		misses were observed on the ferry. The second was led by [...] and was an attack on a harbour in the Scheldt estuary. *Details of sortie or flight* 10.15-11.10. R.P. attack. 15.55-16.50. R.P. attack on a harbour in the Scheldt estuary.
AIR 27/1482		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 245 Squadron** *Summary of events* F/L Lamb led the first 6 aircraft and claimed one large flat bottomed ship hit and set on fire at entrance to Terneuzen harbour. On the second sortie the northern end of the Scheldt canal was attacked. Hits were registered on the lock gates and a large S.P. barge was left smoking. *Details of sortie or flight* 11.00-11.55. Armed recce – Scheldt estuary. 6 R.P. Typhoons led by F/L. Lamb. S.P. vessel leaving Terneuzen turned back on hearing a/c but hit as entering harbour. Fire on stern from R.P. hits. R.P. overshoots caused explosion on jetty D.2613. 4 other barges seen in harbour. 3 to 4 barges seen D.2913. 2 barges D.1915 attacked with 8 R.P. No results observed. 2 barges seen D.1723. 20 R.P. and cannon fired at main (and first) target. Claims: 1 large metal coverd-deck S.P. vessel flamer. Intense light flak D.2712 area. Poor visibility. 17.30-18.30. Armed recce – Scheldt estuary. 6 R.P. Typhoons led by F/L Edwards. No movement seen on waterways. Attacked S.P. barge with 47 R.P. and cannon D.4232 in harbour mouth. Many hits and left smoking. Dock gates also hit by R.P. 5 barges in Terneuzen harbour, 4 in harbour mouth. Claims: 1 barge smoker.
AIR 25/24	12 september 1944	**Bomber Command No. 2 Group** Ferry at Terneuzen. 24 aircraft, 12 each of Nos. 88 Squadron and 342 Squadrons, Hartford Bridge operated under the instructions of the A.C.C. No. 2 Group. Aircraft airborne 18.11 – 20.59 hrs. 22 aircraft attacked target. Bursts seen alongside N end of lock and direct hits on jetty, setting fire to vessel alongside. Bursts also seen across lock 271113, causing very large explosion, several fires and dense black smoke. 100 ton vessel in basin set on fire. One aircraft non-starter mechanical. One returned early engine trouble – one bomb hung up.
AIR 26/198		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 137 Wing** 24 Bostons of Nos. 342 and 88 Squadrons were despatched later in the day to attack the Ferry stage at Terneuzen. 22 aircraft attacked from 12.000/13.500 ft. at 19.29/19.33 hrs with 87 x 500 lbs G.P. T.D. 0.025 secs. bombs. Bombs were seen to burst across the lock on the ferry terminals, causing a large explosion with dense black smoke and a vessel moored alongside was set on fire. Other bombs fell on land and fires were started among lorries awaiting their turns to cross. Two aircraft did not bomb for technical reasons.
AIR 27/717		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 88 Squadron** *Summary of events* Later a second operation was laid on for the same day, and 24 Bostons, 12 of No. 88 squadron and 12 of No. 342 Squadron, were despatched to attack ferry stages at Terneuzen. 11 aircraft of No. 88 Squadron attacked from 13.000/13.5000 ft. at 19.33 hrs with 44 x 500 lbs G.P. T.D. 0.025 bombs. Bomb bursts across the lock crossing, causing a very large explosion and severe fires with dense black smoke. Weather: no cloud extreme ground haze, giving poor visibility. *Details of sortie or flight*

Bron	Datum	Omschrijving
		24 Bostons, 12 of No. 88 squadron and 12 of No. 342 Squadron, attacked ferry stages at Terneuzen. 11 aircraft of No. 88 Squadron attacked and bombs were seen across the lock crossing causing a very large explosion, and severe fires with dense black smoke. None of the aircraft were damaged.
AIR 27/1739		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 342 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* 12 Bostons of No. 342 Squadron were detailed to attack a ferry at Terneuzen. Primary: 11 aircraft attacked at 19.30 hrs from 12.000 to 12.500 ft. with 43 x 500 lbs G.P. 0.025. Results: Bursts alongside N end of loch and direct hits on jetty setting fire to vessel moored alongside also burst to the east falling on roads. One vessel of 100 tons set on fire in basin. Tme: First up at 18.10 hrs, last down at 20.27 hrs.
AIR 37/46		**Bomber Command No. 2 Group: Photographs of targets. 1945.** Terneuzen - Ferry Landing. 12-09-44. This landing stage was attacked by Bostons from 12.000 ft. The target can be clearly seen near the lock entrance in the top right hand part of this composite picture. The inset, bottom right, shows the bursts blanketing the target, and the inset, top left, is taken from a reconnaissance picture after the attack, and shows the landing stage completely destroyed.

Bron	Datum	Omschrijving
		
		
AIR 37/48		**Bomber Command No. 2 Group: Bombing operations on targets in Germany and German occupied territory; photographs. 1943-1945.** Terneuzen. Attacked by No. 137 Wing on 12th September 1944. Box of No. 342 Squadron hitting the ferry landing stage.

Bron	Datum	Omschrijving
		
		An explosion at the landing stage.
		

Bron	Datum	Omschrijving
		Stereo-pair of recce photos showing the landing stage demolished.
AIR 37/715	12/13 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** 44 Mosquitoes of No. 138 Wing and No. 140 Wing. Up at 21.15 hrs, down at 6.20 hrs. To attack movement (1) Flushing – Breskens and Terneuzen – Ellewoutsdijk, ferries and converging roads. (2) Rotterdam – Arnhem – Wesel – Venlo – Bergen op Zoom and Rly immediately SW of area. 42 aircraft attacked with 67 500 inst, 139 flares, cannon and M.G. One aircraft abortive and one aircraft missing. Mainly unobserved results owing poor visibility and ground haze. Very little movement seen. Barges, ferries and lights attacked. [...].
AIR 26/199		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 138 Wing** 13 aircraft of No. 613 Squadron stood by for a raid in support of the army advancing in Holland, but weather conditions were so unfavourable that only one aircraft was airborne. Although he reached the target area, he refrained from bombing owing to very bad visibility.
AIR 26/204		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 140 Wing** All 3 Squadrons operated a total of 43 sorties being flown. The last 5 aircraft detailed were stood down owing to unfavourable weather conditions. Task I: Flushing/Breskens and Terneuzen/Ellewoutsdijk Ferries and converging roads. Task II: Rotterdam-Arnhem-Wessel-Venlo-Bergen op Zoom and railways immediately S.E. of the area. Owing to considerable ground haze and poor visibility very little movement was seen but 1 train, 15+ M/T vehicles, road junctions, barges, ferries and lights were attacked with mainly unobserved results. 1 aircraft of 487 Squadron failed to return.
AIR 27/264		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 21 Squadron** *Summary of events* [...] At night the Squadron covered railways in Holland and Germany. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 27/1924		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 464 Squadron** *Summary of events* [...] 12 sorties took place at night, all a/c returned safely. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1935		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 487 Squadron** *Summary of events* [...] fifteen aircraft took off at night, attacks being mainly concentrated against a Dutch island ferry crossing. Crews also claimed many hits with bombs and strikes from cannon. Aircraft 'Y' unfortunately failed to return. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/2117		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 613 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* 1.50-5.54. Night intruder. The object of the operation was to attack enemy rail and road movement along the routes Epinal, Colmar in support of the American 3rd Army. [...]
AIR 37/715	15 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** *Part I Task I* Twenty aircraft detailed – all attacked, dropping 32 x 500 lbs bombs, 120 flares and using 5410 rounds cannon and 3240 rounds M.G. [...]. (iv) Terneuzen. Bombed and strafed barges – one direct hit and strikes seen starting fire. *Part I Task II* 26 aircraft detailed, 25 attacked, 1 abortive – navigator sick. 129 flares used, 5980 rounds cannon and 9220 rounds M.G. [...] (viii) D.2805 burning train – strikes seen.
AIR 25/43		**Bomber Command No. 2 Group** 24 Bostons IIIA on Ferry at Ellewoutsdijk. Target attacked with 90 x 500 M.C. T.D. 0.025 from 12.300 ft. at 12.01 hrs. 6 x 500 M.C. hung up and brought back. All boxes reported to have overshot by approx.. 200 yards. Flak;- moderate inaccurate heavy from Terneuzen. Weather 2/10 cu. Over target at 5.000 ft. Visibility good. Time up 10.45 hrs. Time down 13.00 hrs.
AIR 37/715	16 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Twelve Typhoons of No. 33 Squadron/135 Wing. Up at 13.05 hrs, down at 19.41. Gun positions at D.327038. 12 x 500 lbs in T/A. Sixteen Typhoons of No. 197 Squadron and No. 263 Squadron/146 Wing. Up at 13.45 hrs, down at 17.14 hrs. 2 barges destroyed. Barges loading men and equipment in Terneuzen. 16 x 500 lbs on 4/5 vessels in harbour. One direct hit, three near misses. 64 R/P into harbour. Claims barges (2-0-0).
AIR 26/196		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 135 Wing** A very busy day, nine sorties all told. [...] 33 had another go at the sanatorium next and scored another 6 hits. 485 next did a recce at Hulst and scored 2 – 5 – 0 MET. 349 followed them to the same area and wiped out a column of 20+ horse drawn vehicles. 33 bombed a gun emplacement at Calais again. [...]

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 27/370		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 33 Squadron** *Summary of events* The first show was carried out at lunch time; a second visit being paid to the sanatorium at Dunkirk. [...] A few hours later F/Lt. Bower led the Squadron to Axel in Holland, where the enemy had some field guns positioned. The usual flak was encountered, and on this occasion F/Lt. E.A. Smith carried out the cine-gun recce. *Details of sortie or flight* 15.20-16.20. 12 Spitfires. Bombing gun positions & railway yards – Axel area Holland.
AIR 27/1169		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 197 Squadron** *Summary of events* "A" Flight led by the Wing Commander then went to bomb troopships believed to be proceeding from Terneuzen to Flushing. The ships were located in Terneuzen harbour and besides three large barges there was one of 500 tons. There was several near misses from the bombs but No. 263 Squadron who were with us got two direct hits and one ship sunk and the other was left blazing. The last show was "B" Flight led by the Flight Commander and was another strike at the ships at Terneuzen. No hits were claimed on the ships but the ships previously hit was not seen and was presumed to have sunk. There were bags of light Flak from the target. *Details of sortie or flight* Eight Typhoons. Up at 16.15 hrs, down at 17.25 hrs. These aircraft were led by S/L. Smith to attack harbour at Terneuzen. One ship was of approximately 1.000 tons and other three or four were of 500 tons. One direct hit was seen on one of the smaller vessels which was left sinking. Many near misses were seen and the bombs were well concentrated. Intense light Flak was encountered from the target area.
AIR 27/1548		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 263 Squadron** *Summary of events* Twelve aircraft took part in this operation to attack a harbor at Terneuzen where four of five ships were lying. Many near misses were observed and claims of a "flamer" and others probably damaged were made. There was intense light Flak opposition. *Details of sortie or flight* Twelve aircraft took off on this operation, the target being a harbour where four of five ships were lying, 270120. Many near misses were scored, one ship being a "flamer" and others probably damaged were made. There was intense light Flak opposition.
AIR 37/715	17 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** 24 Spitfires of No. 340 Squadron and No. 341 Squadron of No. 145 Wing. Up at 13.15 hrs, down at 14.20 hrs. Shipping at Terneuzen. 23 x 500 lbs, 3 hits on 2/3000 ton ship in harbour, 3 near misses. 1 hit on canal bridge. Twelve Spitfires of No. 332 Squadron/132 Wing. Up at 16.09 hrs, down at 18.33 hrs. Shipping and barges at Terneuzen. Two direct hits on two brages. One aircraft, 2nd Lt. Isachsen N.Y.R. Twelve Typhoons of No. 331 Squadron/132 Wing. Up at 10.32 hrs, down at 15.35. Loading quays Terneuzen. 4 x 500 lbs. One barge destroyed. Two hits on quay. Twelve Typhoons of No. 332 Squadron/132 Wing. Up at 10.32 hrs, down at 15.35. Same. 12 x 500 lbs. Seven hits D.282114. One large barge destroyed.

Bron	Datum	Omschrijving
		24 Spitfires of No. 222 Squadron and No. 485 Squadron of No. 135 Wing. Up at 15.20 hrs, down at 19.35. Infantry at D.280116. 24 x 500 lbs dropped. Five direct hits and five near misses. Six hits on quayside.
AIR 26/193		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 132 Wing** Again, the day had many operations. 8 dive bombing attacks were carried out by the four Squadrons, the results were excellent. 2/Lt. Tsacksen of 332 (N) Squadron was hit by flak some 2 miles S.W. of Terneuzen and was seen spinning to the ground. He is believed killed.
AIR 26/196		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 135 Wing** [...] 485 and 222 Squadrons having hit an abattoir and a railway, later went to Terneuzen where they scored 5 D/H and 5 near misses on a landing ship, 3 smaller ships and 4 barges.
AIR 26/210		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 145 Wing** Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1372		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 222 Squadron** *Summary of events* [...] The last show was a bombing attack on ships and barges at Neuzen with No. 485 Squadron. The Squadrons dived through a barrage of fairly inaccurate flak (light and heavy) and total results were one lager landing ship hit, three small ships and barges, six hits on the quayside. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1726		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 331 Squadron** *Summary of events* 12 a/c led by Major Gren took off from base at 11.00 hrs. to carry out a bombing mission. The bombs were dropped from altitudes ranging from 10,000 to 4,000 ft. in NE direction. 1 d/h was scored along the quay, 2 hits on the quay. 10-11 barges were seen along the quay in the canal D.260117. The target itself was straffed by 3 a/c and strikes were seen on and around the barges and around the quay. Intense accu. Light flak was thrown up from target area. All a/c returned safely to base at 12.05 hours. [...] *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1729		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 332 Squadron** *Summary of events* The Squadron took off at 1050 hrs. on dive-bombing. Task was DD 749. No e/a seen. The following was reported: 12 x 500 lbs 025 8,000/4,000 ft. EW 7 hits D.282114. 1 hit on quay D.271117. Results not observed. 4 bombs at large barge (1 near miss) D.275125, but barge seen to continue towards shore. [...] At 16.45 hrs the Squadron took off again on bombing. Task was DD 776. No enemy aircraft seen. 12 x 500 lbs G.P. 0.25 delay E. to W. 10.000 to 4.000 ft. Two direct hits two brages. One direct hit on one barge at quayside. Three large barges in eastern harbor D.282115. One Spitfire hit by Flak. 2/Lt. Isachsen R. (Norw.) seen to go in spin 2 M SW Terneuzen. Missing, believed killed. *Details of sortie or flight* 10.50-11.40. 12 Spitfires. Bombing DD 749. 12 x 500 lbs 025 dropped. 7 hits D.282114. 1 hit D.271117. 16.45-17.45. 12 Spitfires. 12 x 500 lbs 0.25 dropped. DD 776. Scoring many hits.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 27/1737		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 340 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Twelve aircraft took off to bomb shipping off the Dutch Islands. Up at 13.15 hrs, down at 14.15 hrs. Twelve 500 lbs bombs were dropped as the aircraft dived from 9.000 to 2.000 ft., three direct hits being scored on a 2.000/3.000 ton ship in the dock at Terneuzen. There were three very near misses and one bomb hit the bridge over the canal west of the port. Very intense accurate light Flak was met over the target. Lt. Borudy was apparently hit and was seen to crash and burst into flames in the target area. Weather: 6/10 to 7/10 cloud at 4.000/6.000 ft.
AIR 27/1738		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 341 Squadron** *Summary of events* The Squadron took off in pairs commencing at 13.05 hrs to bomb barges and shipping at Terneuzen. The operation went according to plan, some direct hits were seen and near misses on the barges. There was heavy Flak from the target area, no enemy aircraft seen. The Squadron returned to base, landing at 14.10 hrs. [...] *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1933		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 485 Squadron** *Summary of events* 18.15. Harbour installations at Terneuzen were dive bombed by the Squadron. 1 large landing ship, 3 smaller ships and barges received 5 direct hits and 5 near misses. Whilst 2 hits were obtained on the quayside. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 37/715	17/18 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Fifteen No. 305 Squadron/138 Wing. Up at 22.30 hrs, down at 0.15 hrs. Detailed to harass enemy and attack movements across the West Scheldt Ferries, along roads converging thereon and along roads from Walcheren to the mainland. All aircraft attacked, using 90 flares, 3740 rounds of cannon and 300 rounds of M.G. Very little activity was seen and the only observed results were: 1. Jetties and fifteen barges at Terneuzen straffed by two aircraft. Strikes seen. [...]
AIR 26/199		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 138 Wing** Fifteen aircraft of No. 305 Squadron operated against the West Scheldt ferries and on adjacent roads. Very little movement was seen owing to bad weather. Several attacks were made on jetties, lights and barges, with unobserved results.
AIR 27/1672		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 308 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Aircraft A shot up barges at Neuzen in AA fire. Aircraft U shot up five barges on canal at Neuzen in AA fire. Aircraft shot up wharf and barges at D.2712, [...]

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 37/715	23 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Eight Typhoons of No. 164 Squadron/123 Wing. Up at [onleesbaar, waarschijnlijk 13.16], down at 18.30. Gun position and HQ at D.186094 and D.186096 attacked with 64 R/P. Hits scored on house in orchard.
AIR 27/1085		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 164 Squadron** *Summary of events* 16.55. Armed sortie. German HQ. W of Neuzen. House and small orchard on S.E. corner of cross road attacked with R/P and cannon and hits scored: one gun seen in orchard. *Details of sortie or flight* German HQ W of Terneuzen. Hits on house and orchard.
AIR 37/715	26 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Two Typhoons of No. 197 Squadron/146 Wing. Movement around farm at D.194094. MET destroyed at D.5720.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** [...] Three guns and some farm buildings were attacked by 12 aircraft of No. 263 and 197 Squadrons. The R/P attack against the farm buildings was very successful and big explosions indicated that they were being used as an ammunition dump. [...] The Group Captain with a No. 2 from No. 197 Squadron, went on an armed recce, and saw farm buildings the object of the previous attack by No. 263 and 197 Squadrons still burning well.
AIR 27/1169		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 197 Squadron** *Summary of events* [...] F/L. Curwen led 4 aircraft of "B" flight with No. 263 Squadron to attack 3 guns in a farm house near Neuzen. Our four aircraft bombed first at signs of activity round the buildings and the rockets followed. Fires and an explosion followed the attack. [...] *Details of sortie or flight* 16.05-17.05. 4 Typhoons. These aircraft were led by F/L. Curwen to attack three guns at farm buildings at D.194094, 8 bombs were dropped on signs of activity around the farm building around D.194094. The rocket aircraft of No. 263 Squadron followed and fired into the target area. An ammunition explosion and fires resulted from the attack.
AIR 27/1548		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 263 Squadron** *Summary of events* The second target later in the afternoon was guns and farm buildings south west of Neuzen. All R/P fell in target area and an ammunition explosion was observed followed by fires helped on by cannon strafing. *Details of sortie or flight* Four aircraft. Up at 16.05 hrs, down at 17.23 hrs. The target was guns and farm buildings. An R/P attack was made at D.194094 and all R/P fell in target area. There was an ammunition explosion and fires followed, which were added to by cannon strafing.
AIR 37/715	28 september 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Eight Typhoons of No. 263 Squadron/146 Wing. Up at 10.06 hrs, down at 12.31 hrs. Mortars and guns at D.180058. 62 R/P. ARTA.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** [...]

Bron	Datum	Omschrijving
		Eight aircraft of 263 Squadron poured 62 R/P into a Mortar and gun position, north of Gent. [...]
AIR 27/1548		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 263 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Up at 11.25 hrs, down at 12.31 hrs. The target was a mortar and guns at D.180058 and road SW of wood. An R/P attack was made all rockets falling in target area. Two further attacks were made with cannon.
AIR 37/715	6 oktober 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Eight Typhoons of No. 257 Squadron. Up at 14.20 hrs, down at 18.35 hrs. 32 R/P at Strongpoint Biervliet, all in T/A. 32 R/P at Strongpoint of Hoofdplaat, all in T/A.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** No. 257 Squadron sent two sections of four aircraft to attack pin point targets in the two villages of Hoofdplaat and Biervliet (D.181121) and (D.165156). All 64 R/P's burst well in the target area and houses at the cross roads were demolished.
AIR 27/1528		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 257 Squadron** *Summary of events* [...] Close support jobs against crossroads at Hoofdplaat and one at Biervliet and against troops in a wood south of Tilburg were carried out by "A" flight. Flak was experienced from both places. *Details of sortie or flight* M.E.D. 2 AND 3 villages D.181121 D.165156. Four aircraft on M.E.D. 2 A.R.T.A. with 4 D/H on houses in crossroads centre of village. Two further cannon attacks. Four aircraft on M.E.D. 3 A.R.T.A. and second cannon attack made. Both villages well straffed. Int. medium flak, opposition on M.E.D. 3.
AIR 27/2186	9 oktober 1944	**Auster No. 660 Squadron** 10 Med. Recce mortars at D.1711. Nothing seen. Visibility poor owing to smoke screen.
AIR 37/715	11 oktober 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Four Typhoons of No. 164 Squadron/123 Wing. Up at 14.37 hrs, down at 16.00 hrs. Gun posn D.168094. NMS. 30 R/P. ARTA.
AIR 27/1085		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 164 Squadron** *Summary of events* 9.35. 4 a/c V.C.P. Church steeple near Biervliet attacked with R/P. Hits on base of church and steeple. Ship of considerable size with steam up and powered barges seen off Terneuzen. 11.15. 4 a/c detailed to attack mortar positions on dyke near Biervliet. Dyke located but mortar positions not identified. Area plastered with R/P and cannon but no results observed. *Details of sortie or flight* 9.15-10.25. 4 Typhoons. Hits on base of steeple church in Biervliet. 11.15-12.15. 4 Typhoons. Armed Sortie. Mortar positions on dyke at Biervliet. Position not identified but area plastered with R/P and cannon.

Bron	Datum	Omschrijving
AIR 37/715	12 oktober 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Sixteen Typhoons of No. 193 Squadron/146 Wing. Up at 9.43 hrs, down at 17.30 hrs. Gun posn. D.195052. 16 x 1.000 lbs and 64 R/P in T/A, also cannon strafed. Six Typhoons of No. 257 Squadron/146 Wing. Up at 9.43 hrs, down at 17.30 hrs. Guns and Pillboxes. 24 R/P at emplacements D.197053. 24 R/P in Copse D.194047.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** [...] No. 193 and 257 Squadrons had a joint effort to attack with bombs and R/P respectively, pill boxes, east of Bruges. No. 193 Squadron dropped 16 x 1000 lbs bombs in and around the target area. Four aircraft acted as anti-flak, straffing the target area and gun emplacements with cannon. [...] No. 257 Squadron repeated their attack on Pill boxes, east of Bruges. Three aircraft fired 24 R/P's into emplacements, all rockets fell in the target area, but no direct hits were seen. Four strafing attacks were made on a copse, in which many slit trenches were visible, in the hope of catching the odd Hun. Many strikes were clearly seen on and around the trenches. [...]
AIR 27/1157		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 193 Squadron** *Summary of events* The first show today was marred by the loss of F/S R.A. Pratt "Happy", who was seen to burst into flames [...] A second show took place at mid-day, north of Antwerp, when two sections of four each led by the C.O. bombed mortars with a lot of success. Soon after lunch, S/L. Plamondon again took the air to lead the Squadron against some pill boxes in a low level attack with 1000 pounders. Results were said to be fair. The last show today, led by F/L Simpson, was aimed at some houses at Kruisstraat in Holland. The results were excellent and two very large fires started in the target area. *Details of sortie or flight* [...] 1515-1630. 8 Typhoons. Bombing pill boxes. A low level attack with 1000 lbs bombs on pill boxes. Bombing results were fairly good. There was no flak. [...]
AIR 27/1528		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 257 Squadron** *Summary of events* [...] "A" flight took over and direct two consecutive attacks against gun pits and slit trenches S of Terneuzen. There was no flak and we carried out precise low level attaks. *Details of sortie or flight* [...] 1505-1625. 8 Typhoons. D396 C.C.K.1. Mission carried out with No. 193 Squadron. R/P fired. A.R.T.A. Four aircraft acted as anti-flak straffing target with cannon. R/P fired into gun emplacement. 1725-1820. 6 Typhoons. D339 C.Q.K.1. Three aircraft fired R/P into emplacements D.197053. A.R.T.A. but no D/H seen. Three aircraft fired into copse D.194047 where many slit trenches seen. Three further cannon attacks made on copse. Numerous strikes.
AIR 37/715	13 oktober 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Twelve Typhoons of No. 198 Squadron/123 Wing. Up at 9.20 hrs, down at 14.20 hrs. M/G emplacements at D.193046 attacked with 90 R/P and well plastered. Nine Typhoons of No. 257 Squadron/146 Wing attacked same target with 72 R/P. N.R.O. Ten Typhoons of No. 198

Bron	Datum	Omschrijving
		Squadron/123 Wing attacked same target. Attack repeated with 80 R/P. Positions considered destroyed. Eight Typhoons of No. 609 Squadron/123 Wing. Up at 10.30 hrs, down at 11.45 hrs. Breskens area. Dyke at D.1708 attacked with 32 R/P. NMS. 3 R/P on Dyke at D.1809. NMS. Four Typhoons of No. 164 Squadron/123 Wing. Up at 10.25 hrs, down at 13.40 hrs. Mortars and gun positions at D.195093 attacked with 32 R/P. All in T/A. Four Typhoons of No. 609 Squadron/123 Wing. Up at 10.25 hrs, down at 13.40 hrs. Strongpoint at D.173068 attacked with 31 R/P. All in T/A. Four Typhoons of No. 609 Squadron/123 Wing. Up at 13.15 hrs, down at 17.57. 24 R/P at houses D.151103. Many hits but house not destroyed. Four Typhoons of No. 609 Squadron/123 Wing. Up at 13.15 hrs, down at 17.57. 31 R/P at strongpoint D.152120. In T/A. Four Typhoons of No. 198 Squadron/123 Wing. Up at 13.15 hrs, down at 17.57. 32 R/P at houses D.155122. One destroyed. Four Typhoons of No. 609 Squadron/123 Wing. Up at 13.15 hrs, down at 17.57. 30 R/P at strongpoint D.173057. N.R.O.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** So at 10.00 hours, No. 257 Squadron was dispatched to demolish pill boxes, S.W. of Terneuzen. They fired 72 rockets and well straffed the area, though assessment of damage was impossible. [...]
AIR 27/1085		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 164 Squadron** *Summary of events* 10.30. V.C.P. Mortar and m/g positions at Waterland-Oudewater. Leader reported own troops surrounding area, but ordered to attack. All R/P fell in target area, but no results observed. [...] *Details of sortie or flight* [...] 10.30-11.35. 4 Typhoons. V.C.P. Mortars and m/g positions at Waterland-Oudeman. All R/P in target area but no results observed. [...]
AIR 27/1170		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 198 Squadron** *Summary of events* 9.50. W/C. Dring [...] led the first show today and took twelve aircraft off to attack twelve machine guns at Maagd van Gent. The target was indicated by cannon fire from No. 146 Squadron at D.194048 to D.193046. The gun positions and trenches nearby were plastered with rockets and a second attack was made with cannon. A house was hit and fired at D.199043. 12.45. Another twelve aircraft [...] went off [...] on a repeat attack on the machine guns at Maagd van Gent. One section of the target had not been attacked in the morning. F/L. Sweeting and F/L. Sheppard had to return early with mechanical trouble. All the positions were attacked with rockets and cannon. The position at D.19300467 was considered to have been obliterated, together with a house on the opposite side of the road. Three

Bron	Datum	Omschrijving
		positions further north bordering the barge harbour were reduced to rubble. A further two positions were rippled with rockets and strafed with cannon, but the result was not definitely observed. 15.15. At 15.15 hours, S/L. Ridler led four aircraft to attack a target given as a house at D.155122 – North East of Biervliet. This was attacked with rockets and cannon and about three minutes after the attack, the house blew up. A good prang. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1528		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 257 Squadron** *Summary of events* The same target was found to have one remaining gun in operation so "A" flight went out but only claimed near misses. Cannon strikes however were observed all-round the T/A. [...] *Details of sortie or flight* 1000-1050. 8 Typhoons. D339 C.Q.K.1. Pill boxes. R/P fired well concentrated around D.197053 pill boxes but no D/H seen. Four aircraft straffed and marked target D.194047 and five aircraft straffed and marked D.195052 for No. 123 Wing.
AIR 27/2103		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 609 Squadron** *Summary of events* Friday the 13th was a record day for the number of sorties flown by the airfield and our share was 8 attacks on cab rank work. The first at 9.05 was DD334, VCP 1 & 2. [...] were detailed to attack a dyke at D.175080/D.180095. R/Ps and cannon were fired on dyke at D.180087/D.189089. At 11.10 [...] on VCP7 to attack a strongpoint east of road junction at D.173068. The target was hit but no results were seen. [...] VCP 8 [...] off to attack a gun position came at 11.50. Attack was made at D.171091- the position was not seen but the area was plastered. [...] The C/O went off on the next effort, VCP 12 at 15.25 detailed to attack a strong point in orchard south of road at D.152150. [...] The attack was made and buildings in the orchard were left smoking. VCP 22 saw a section of No. 609 Squadron airborne at 15.55 [...] detailed to attack a strong point among houses and trees at D.173057/D.179056. The area was well shot up but no results could be seen. VCP 28 was the last show [...] to attack gun position in orchard at D.132109 and the job was completed. *Details of sortie or flight* 9.05-10.10. DD334/VCP 1 & 2. 8 Typhoons. Detailed to attack on Longbow white A on dykes D.175080-D.180095. R/P's and cannon fired on dyke at D.180087/D.189089. 11.10-12.30. VCP 7. 4 Typhoons. Detailed to attack strongpoint east of road junction D.173068. Target hit but no results observed. 11.50-12.50. VCP 8. 4 Typhoons. Detailed to attack strongpoint east of road junction D.173068. target hit but no results observed. [...]

Bron	Datum	Omschrijving
		15.25-16.20. VCP 20. 4 Typhoons. Aircraft detailed to attack a target given as strongpoint in orchard south of road at D.152120. All rockets in target area. Buildings in orchard left smoking. 15.55-17.05. VCP 22. 4 Typhoons. Target given as strongpoint among houses and trees at D.173057/D.179056. 30 rockets and cannon fired into target area. No results observed.
AIR 37/715	14 oktober 1944	**Second Tactical Air Force (2TAF) HQ** Fifteen Typhoons of No. 197 Squadron and No. 257 Squadron of No. 146 Wing. Up at 8.31 hrs, down at 13.10 hrs. 54 R/P at M/G posn D.193048. 14 x 1.000 lbs scoring four hits on target. Four Typhoons of No. 164 Squadron/123 Wing. Up at 9.18 hrs, down at 12.12 hrs. Strongpoint in houses D.182066. 22 R/P., house destroyed. Four Typhoons of No. 183 Squadron/123 Wing. Up at 9.18 hrs, down at 12.12 hrs. Strongpoint in houses D.179056. 30 R/P in T/A. Four Typhoons of No. 183 Squadron/123 Wing. Up at 9.18 hrs, down at 12.12 hrs. M/G posn in road D.179056. 30 R/P in T/A.
AIR 37/993		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 146 Wing** [...] At 10.00 hours No. 257 and 197 Squadrons encouraged by a considerable improvement in the weather conditions, took the air to locate M/G emplacements, S.E. of Breskens. No. 257 plastered the whole target area with 64 R/P and cannon fire and No. 197 Squadron in a low-level attack dropped 14 x 1000 lbs bombs, several direct hits were claimed and remainder of bombs well concentrated.
AIR 27/1085		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 164 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* Geen aanvullende informatie.
AIR 27/1137		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 183 Squadron** *Summary of events* Geen aanvullende informatie. *Details of sortie or flight* 12.40-13.30. 4 Typhoons. V.C.P. Breskens area. Strongpoint, rockets and cannon fired, two houses destroyed. 12.55-13.55. 4 Typhoons. F.C.P. Breskens area. Attacked machineguns at position given on road. Some hits on road, others to the east of target. Cannon strikes all along road.
AIR 27/1169		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 197 Squadron** *Summary of events* [...] The C.O. therefore led 6 aircraft of "A" flight together with No. 257 Squadron to bomb low level with 1000 lbs bombs a machine gun emplacement S of Terneuzen. At least two direct hits were observed on the target which was well straffed with cannon. In the evening the C.O. led "B" flight to make a close support attack NW of <onleesbaar> However after waiting half an hour for red smoke and not getting permission to attack another target the operation had to be abandoned. [...]

Bron	Datum	Omschrijving
		Details of sortie or flight 10.10-11.10. 7 Typhoons. Ramrod on machine gun emplacement south of Neuzen. These aircraft were led by S/L. Smith with No. 257 Squadron. This Squadron dropped 14 bombs with four direct hits in area D.194047 in a low-level attack. Two direct hits were observed in area D.196053. The area was well strafed with cannon.
AIR 27/1528		**Second Tactical Air Force (2TAF) No. 257 Squadron** *Summary of events* "B" flight attacked some pillboxes at Haven and scored direct hits in the T/A. There was no flak and we straffed several times. [...] *Details of sortie or flight* 10.05-10.50. 8 Typhoons. MG Emplacements D.193048. Mission carried out with No. 197 Squadron. R/P fired A.R.T.A. Area well straffed with cannon after rocket attack.
AIR 27/2186	25 oktober 1944	**Auster No. 660 Squadron** MS.974. Recce area D.2512. Nothing seen.

WO 179/2791. 4 CDN ARMD DIV. Provisional operational standing order. Sec 8.

21 September 1944

Para one. Clearing of div area continued between Leopold Canal – Terneuzen Canal from Sluiskil 2805 excl Philippine 2205 incl Bouchaute 1903.

Para two. Enemy cleared south of incl Sluiskil 2805 – Holleken 2203 – Bouchaute 1903 – Kapelle 2000. Very little opposition.

Para three. 4 Cdn Armd Bde. 21 Cdn Armd Regt patrolling continued in area 0701-0599 and 0101. Patrol at 1904 engaging enemy patrol. [...] 10 Cdn Inf Bde. ALQ R – two coys and two sqns 22 Cdn Armd Regt proceeded from 2703 in direction of Philippine 2205. Reached Verdronken 2404. Little opposition. A & SH of – two coys proceeded North with sqn 29 Cdn Armd Recce Regt along main road canal to Sluiskil which is now clear. 29 Cdn Armd Recce Regt – one sqn Sluiskil one sqn with coy A & SH of C adv North from Assenede – held up by mines but now firm in Posthoorn 2204.

The stiff enemy resistance during the past five days in the area Sas van Gent 2599 – Assenede 2199 – Bouchautte 1903 had not been planned when the evacuation of the area to the south, southwest and west was begun. [...] The presence of regts of 712 Inf div in the Assenede area clarified the enemy situation. This div had begun its withdrawal movement from the Axel 3203 – Hulst 4304 area, crossing to Walcheren Island and/or Zuid-Beveland and hence to the mainland of Holland. The small port of Terneuzen 2711 was the main point of embarkation. But the process was slow, and the pressure of the swift adv of our rt flanking div demanded a change in this scheme. At least parts of this div were forced to move from east to west via Philippine 2205 into the area north of the Leopold canal.

This east – west movement clashed with the mov north and NE of fmns from north of Gent, a proportion of which fmns was also having to change evacuation plans centred on the Terneuzen area. The result was a str protective rear and flank gd action, which ended during the night of Sep 21/22.

Now the enemy is completely behind a water barrier, with the exception of the narrow strip of land from Isabella 1905 to Angfort Haven 1909, where today contact was established with the enemy.

22 September 12.00 hrs-24.00 hrs.

Para one. Pressure maintained along Leopold Canal from 1905 to 9702 by active patrolling.

Para two. Enemy determined enemy resistance S and SW of Isabella 1905, digging reported along canal from grid twelve to sixteen.

Para three. 10 Cdn Inf Bde AIQ R fwd elements adv and crossed river at 195052 against hy opposition. Fighting still continuing. A & SH of C – one coy supporting ALQ R from area 1904 remainder conc area 1903. 29 Cdn

Armd Recce Regt one sqn under comd ALQ R one tp with A & SH of C reminder conc 2299. 22 Cdn Armd Regt less one sqn conc 1600. One sqn less one tp at Caprycke 1299. One tp with two pls 10 Cdn Indep MG Coy at 1202. 10 Cdn Indep MG Coy conc area 1202 with mortar pl and one MG pl supporting ALQ R from 2005.

Admiralty series (ADM)	
ADM 1/15455	Dutch and Belgian coasts: minelaying by coastal forces and aircraft.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 1/18996	Results of British minelaying offensive.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 1/19745	Post-war mine clearance in European waters: first interim report of International Central Board. With charts, 1946-1947.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 116/5281	Minelaying: operation division records.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 137/3045	Papers in connection with Chart Folios of Local Defence Division (Minesweeping). List and contents of Chart Folios. Histories of clearance of German minefields shown in Folio C, numbers 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9 and 13 (R.O. folio No.80).
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 199/153	Admiralty: War History Cases and Papers, Second World War. Minelaying and minesweeping records. 1939-1945.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 199/154	Admiralty: War History Cases and Papers, Second World War. Minelaying and minesweeping records. 1939-1945.
Report. Clearing of the Scheldt Estuary Oct-Nov 1944 The assault across Savojaards Plaat. Meanwhile, 9 Canadian Infantry Brigade Group was preparing for its amphibious assault from Terneuzen. After brief training in the Ghent area, its Assault Group, consisting of two battalions and Tactical Brigade Headquarters, moved off in the evening of 7 October, sailing in LVTs up the Ghent-Terneuzen Canal. The 20-mile journey was uneventful, until the damaged locks at Terneuzen were reached about 22.00 hrs. Here, ramps had to been constructed to enable the LVTs to make a detour on land to by-pass the locks, but owing to the difficulty of ascending the ramp, each LVT had to be towed out singly, and it was found impossible to mount the assault at the appointed hour viz: a "touchdown" on the island at 1.30 hrs. It was therefore decided to postpone the assault for 24 hrs, and the troops and LVTs were quickly dispersed to harbor before first light, and out of observation from the enemy. For the carriage of the Assault Group, the LVTs had been organized in two flotillas. "A" Flotilla consisted of 46 LVTs carrying the Nth NS HIGHRS who was were to land on the more northerly beach "GREEN". "B" Flotilla had 51 LVTs, of which five more for Tactical Brigade Headquarters and 46 for HLI of C who were to land on "AMBER" beach. Each infantry battalion's allotment included four LVTs for carriers of the Commanding Officer and three FOOs, three for WASPS, four for 6-pr guns and four for Loyd towers, four for Company Commanders' carriers and four for Jeeps. E hour for the touch-down was put back at 2.00 hrs 9 October. Personnel re-embarked on the evening of 8 October, and at 0.20 hrs the leading flotilla commenced to move into the outer harbor, and shortly afterwards the	

convoy emerged into the Scheldt. "A" flotilla had a 5.5 miles journey to their beach; "B" flotilla had 4 miles to go to AMBER. The convoy was piloted by an Officer RN, and each flotilla was preceded by a motor boat equipped with a compass. A careful study was made of air photograps and charts, and marker shells were fired on to the landing beaches as a further aid to navigation.

Direction keeping was good and both flotillas touched down at 2.10 hrs, i.e. about 10 minutes lite.

Opposition was almost negligible and surprise was complete. After daylight, the Flushing batteries and guns from Biervliet opened on the beaches and the sea approaches, and delayed the vehicles already ashore in getting up to their units, but by 8.30 hrs both battalions had all their companies in position on their initial objectives.

By 5.00 hrs, most of the LVTs had turned around to return for the Follow-up Group, and this started to arrive on the beaches about 9.15 hrs. During the morning the third battalion, SD & G Highrs, disembarked and completed its arrangements to attack Hoofdplaat.

Enemy reaction steadily stiffened during the day, and the Flushing guns were a constant nuisance, in spite of a smoke screen in the Scheldt, laid by the Pioneer Smoke Company, from Terneuzen to the right flank of the brigade. The bridgehead, however, was firm. By 16.30 hrs, SD & G Highrs had two companies in Hoofdplaat, and the Nth NS Highrs in the centre made some progress towards Driewegen. The HLI of C, on the left, supported by the MG Company and two platoons of 4.2 inch mortars who arrived in the Follow-up Group, held their positions against a number of counter attacks which developed from the Biervliet area.

On 10 October, the village and harbor of Hoofdplaat were captured and Nth NS Highrs were in Driewegen. In the first twentyfour hrs the Brigade took 265 PW.

As soon as the Follow-up Group had been ferried across, the LVTs were re-organized into their own squadrons, and each squadron produced 15 craft at the loading point every four hrs by day, and once by night. TERRAPINS for the carriage of ammunition and stores were brought into use on the evening of 10 October.

In view of the situation on the Leopold Canal, it was decided to put 8 Canadian Infantry Brigade and the Recce Regiment, trough the Savojaards Plaat bridgehead. Their task was to push SW, and at the same time, to open a route from the south in the Isabella area, in conjunction with the 4 Canadian Armoured Division. Until a land route was opened, the progress of 9 Canadian Infantry Brigade would be limited, as it would soon be beyond effective support of its artillery, still east of Savojaards Plaat.

The 7 Canadian Recce Regiment was ferried across on 11 October. Operating as infantry, it relieved HLI of C, who then attacked and captured Biervliet. The enemy hung on tenaciously to his positions along the dykes, and in both bridgeheads our forward troops compared the fighting with the heaviest of the campaign. In addition to the fixed defences of Walcheren, Breskens and Cadzand, he had a good supply of 20 mm guns which he used as MGs, and a profusion of light automatics. These latter, dug in on both sides of the dykes, completely commanded the open fields and polders, and it was found that each post had to be dealt with individually by moving along the top of the dyke. Much use was made of WASP flamethrowers. Were the ground made it possible, they moved along the dyke berm, and flamed the bank in a "horring bone" pattern, while the infantry advanced along the top.

With the arrival of 8 Canadian Infantry Brigade, the area was extended south and southwest. On the evening of 14 October, this brigade joined up with a battalion of 4 Canadian Armoured Division, who had come up from the south after some fierce fighting among floods, mines and booby-traps. The land route trough Isabella was now open.

ADM 199/155	Admiralty: War History Cases and Papers, Second World War. Minelaying and minesweeping records. 1939-1945.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 199/156	Admiralty: War History Cases and Papers, Second World War. Minelaying and minesweeping records. 1939-1945.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	

ADM 199/667	Operations off French, Belgian and Dutch coasts, 1940.
Verslag van kapitein van de HMS Valentine When about two miles from Terneuzen I reduced speed to 15 knots and within a few minutes the ship was hit by two large bombs from a Ju 88. The aircraft was not seen until after the bombs were dropped at a height of about 1.000 ft. The approach was at a very steep angle and the explosions occurred before fire could be opened. Four bombs estimated at 250 lbs or larger were dropped. HMS Whitley was attacked simultaneously by a second aircraft but not hit. One bomb went down the after funnel and exploded No. 2 Boiler. The second bomb hits the ships side on the starboard side abreast the bridge. The main steam pip was hit but the ship had sufficient way to reach the southern bank of the river where she beached forward at an angle of about 30 degrees to the bank and a list of 20 degrees to port. There was no damage abaft the forward engine room bulkhead but the engine room commenced to fill trough the broken fire main and other pipes. It was evident that the ship had no buoyancy between the forward engine room bulkhead and the chain locker and any attempt at salvage even under peace conditions was out of the question. I gave the order to prepare to abandon ship but kept the machine guns manned in case of further attacks.	
ADM 234/288	German Mine Warfare, 1939-1945.
322 (a):'A summary of mine warfare compiled by Mining and Barrage Section of Naval Staff stated that during this period, heavy mining of the SCHELDT and its outer mouths were carried out. Although the need to maintain routes for German transports returning from the BRESKENS bridgehead and for reinforcements going to this area, prevented the sealing off of the SCHELDT, the mines actually laid held the enemy up for about a month, thus preventing the use of the harbor of ANTWERP, which was an important supply base. Two protective barrages were laid on the flanks of the shipping lanes.' 386. 'The main task of the German Air Force was the mining of the Seine Bay. (...) In the first half of July, German mining between CAP D'ANTIFER and the mouth of the SCHELDT was continued according to plan, as a second major landing in the SOMME or in the FLANDERS area was thought likely. Seventeen further minefields, with a total of 1,400 coastal mines, were laid.'	
ADM 234/560	British mining operations 1939-1945: Vol 1.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 234/561	British mining operations 1939-1945: Vol 2.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/282	Admiralty, and Ministry of Defence, Navy Department: Confidential Reference Books (CB Series). Chart No. 434: Dungeness to Dunkerque including Dover Strait, showing positions of minefields.1939-1940.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/283	Admiralty, and Ministry of Defence, Navy Department: Confidential Reference Books (CB Series). Chart No. 434: Dungeness to Dunkerque including Dover Strait, showing positions of minefields. 1941 – 1942.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/284	Admiralty, and Ministry of Defence, Navy Department: Confidential Reference Books (CB Series). Chart No. 434: Dungeness to Dunkerque including Dover Strait, showing positions of minefields. 1942-1944.

Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/285	Admiralty, and Ministry of Defence, Navy Department: Confidential Reference Books (CB Series). Chart No. Z 28: British islands and North Sea: deep minefields. 1940.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/286	Admiralty, and Ministry of Defence, Navy Department: Confidential Reference Books (CB Series). Chart No. Z 28: British islands and North Sea: deep minefields.1939-1941
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	
ADM 239/304	North Sea: chart 736 showing position of British and German minefields.
Niet relevant, buiten gemeente Terneuzen.	

Cabinet and its committees (CAB)	
CAB 101/324	Air Offensive Against Enemy Shipping and Bomber Command Minelaying Operations, 1 September 1944 - 5 May 1945
Relevant: - Vliegtuigen van de Fleet Air Arm (luchtvaartonderdeel van de Britse marine) vlogen patrouilles tegen het Scheldegebied en IJmuiden, waarbij tussen november en december 1944 aanvallen werden uitgevoerd op ongeïdentificeerde voertuigen. - Duitse vliegtuigen legden onbekende hoeveelheden mijnen in de Westerschelde in de nacht van 26 op 27 december 1944. - Tussen januari en mei 1945 deden kleine Duitse vaartuigen en mini-onderzeeërs aanvallen op geallieerde vrachtschepen onderweg naar de Antwerpse havens. Coastal Command en Second Tactical Air Force patrouilleerden in het gebied om deze schepen te onderscheppen. Daarnaast legden Duitse vliegtuigen en kleinere schepen mijnenvelden aan in de Westerschelde. Zo legde in de nacht van 23 op 24 januari 1945 een Duits vliegtuig verschillende mijnen in de Westerschelde. In de daaropvolgende vijf dagen was een Britse mijnenveger bezig met het ruimen van de mijnen, waarvan er uiteindelijk 36 werden gedetoneerd.	

National Archives and Records Administration (NARA)

In de NARA zijn de volgende *record groups* geraadpleegd:

- Record Group 18: Mission Reports.
  De *mission reports* bevatten gedetailleerde informatie over geallieerde bombardementsvluchten inclusief vlieghoogte, vliegsnelheid en type ingezette munitie.
- Record Group 243: Strategic Bombing Survey.
  Onderzoeksmateriaal voor de Strategic Bombing Survey. Bevat evaluaties van bombardementen inclusief luchtfoto´s en bijbehorende luchtfoto-interpretaties.
- Record Group 341: Military Intelligence Photographic Interpretation.
  Interpretatierapporten van luchtfoto´s die na Britse en Amerikaanse luchtaanvallen werden genomen. Deze rapporten bieden informatie over de uitvoering en de gevolgen van geallieerde bombardementen.
- Record Group 342: Records of U.S. Air Force Commands, Activities, and Organizations
  Record Group 342 bevat aanvullende mission reports die niet in Record Group 18 zijn opgenomen.

Dit heeft de volgende resultaten opgeleverd:

Record Group 18: Mission Reports	
Entry 7, Box 2710	Mission Report 458th Bomb Group, August 7, 1944.
Tactical Bombing Report of Mission, 7 August 1944 A. Group: 458. Direct of run: 360. Length of run: 30 sec. Altitude: 14.000 ft.	

Time of release: 13.09 hrs.
Range & Deflect Range: Wondelgem, 1-1.
Total bombs & type: 566 x 100 lbs
No. A/C Bombing: 12

B.
Bombing was done visually by Squadrons. Due to bad weather, many targets were not attacked and bombs were returned. The 458th Group assigned to Wondelgem attacked an industrial plant near the assigned target after making two turns on the target, due to cloud cover.

D. Results of bombing: [...] Wondelgem: Good. Hits on factory buildings.

Intops summary No. 99
Twelve aircraft attacked factory twelve miles north of Wondelgem. 28.8 tons dropped. Results good.

Bomb loading list 458th Bombardement Group
Aircraft loaded with 48 x 100 G.P. lbs bombs each.

Mission 152, aircraft 163
Target: Sas van Gent. 51.13N, 03.48E.
Time: 13.08 hrs.
Altitude: 12.000 ft.
Bomb load: 48 x 100 lbs. All bombs on target.
Results your bombs: Half landed in canal and half landed on west bank, hitting long buildings near oil tanks.
Results other bombs: One that hit in canal may have hit boats that were seen in canal.

Mission 152, aircraft 097
Target: Ghent Canal. 51.13N, 03.50E.
Time: 13.08 hrs.
Altitude: 13.000 ft.
Bomb load: 48 x 100 lbs. All bombs on target.
Results your bombs: Hit in canal.
Results other bombs: -.

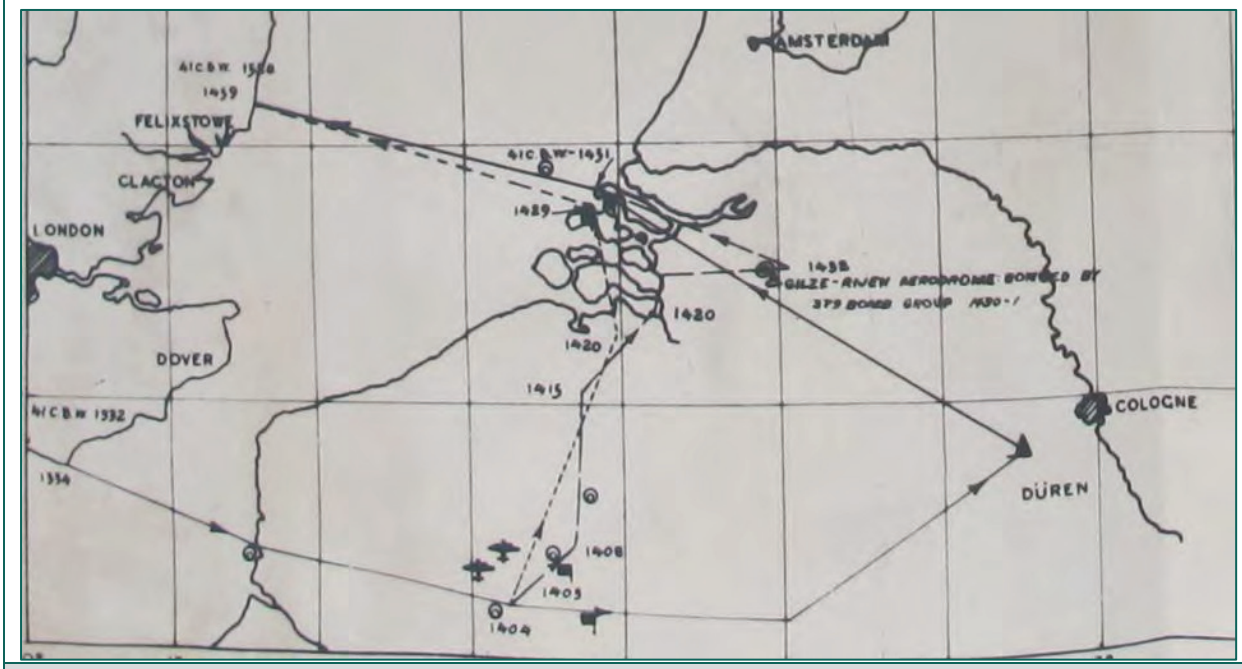
Mission 152, aircraft 907
Target: Ghent, south of Sas van Gent.
Time: 13.09 hrs.
Altitude: 13.000 ft.
Bomb load: 48 x 100 lbs. 38 on target, 10 jettisoned – 51.55N, 03.50E had hung up.
Results your bombs: Half of bombs over targets C, D + E and half in canal.
Results other bombs: One-night target chart.

Mission 152, aircraft 118
Target: Factory located at Sas van Gent. 51.13N, 03.48E.
Time: 13.09 hrs.
Altitude: 13.300 ft.
Bom load: 48 x 100 lbs. All bombs on target.
Results your bombs: Saw oil fire and black smoke.
Results other bombs: Pattern good. Other hit in canal.

Intervalometer
Intervalometer settings: minimum for all targets.

Entry 7, Box 4672	World War II Combat Operations Report. 1941-1946. 1st Air Division to 1st Air Division.

Aanvliegroutes op 20 oktober 1943 voor het bombardement op Gilze-Rijen.

Entry 7, Box 5379	World War II Combat Operations Report. 1941-1946. VIII Bomber Command to VIII Bomber Command.

Bommenlasten voor de vluchten op 20 oktober 1943.

	384	379	303	305	351	91
a. Units Farticipating						
b. No. A/C Dispatched	18	17 *	19	7	7	3
c. No. A/C Hitting P.T.	0	0	0	0	0	0
d. No. A/C Hitting S.T.	0	0	0	0	0	0
e. No. A/C Hitting L.R.	0	1 (Woensdrecht) 16 (Gilze Rijen)	0	0	0	0
f. No. A/C Hitting T.C.	0	0	0	0	0	0
g. No. A/C Not Bombing	18	0	19	7	7	3
h. No. A/C Lost to A.A.	0	0	0	0	0	0
i. No. A/C Lost to E/A.	0	0	2	0	0	0
j. No. A/C Lost in Acc.	0	0	0	0	0	0
k. No. A/C Missing.	0	0	0	0	0	0
l. Time of Attack.	0	1430	0	0	0	0
m. Altitude of Attack	0	28,300	0	0	0	0
Bombs on Targets: n. No. - Size - Type	0	166x500 G. P.	0	0	0	0
Bomb Loading: nl. No. - Size - Type	180x500 GP	166x500 GP	190x500GP	294x100 IB	294x100 IB	126x100 IB
Bombs Unaccounted For:						

Entry 7, Box 5712	World War II Combat Operations Report. 1941-1946. VIII Bomber Command to VIII Bomber Command.

3 augustus 1944.
Ghent/Terneuzen Oil Refinery, secondary (10 aircraft dropped 192 x 250 HE – The pattern was centered just short of the target although there were several bursts within the plant area and probable direct hits on five of the buildings. Reconnaissance photographs, which also covered the equally small scale visual attack on 27 July, indicated substantial damaged to installations in the north and west parts of the plant. Four building were destroyed or gutted, an unidentified installation was severely damaged and several other buildings and one storage tank received minor to moderate damage.

Record Group 243: Strategic Bombing Survey	
Entry 27, Box 149	European War G-2 Target Damage File. IIIA (2261) – IIIA (2689).

- Interpretatierapport, opgetekend op 27 juli 1942, van een aanval door twee Boston bommenwerpers van No. 107 Squadron/No. 2 Group op 25 juli 1942. Gedurende de aanval, die overdag plaatsvond, werden verschillende foto's genomen. In totaal werden 2 x 500 lbs G.P. brisantbommen en 16 x 30 lbs brandbommen afgeworpen. Op de foto's waren het krachtstation en de chemische afdeling van Sluiskil te zien. Analyse van het bombardement en de foto's:

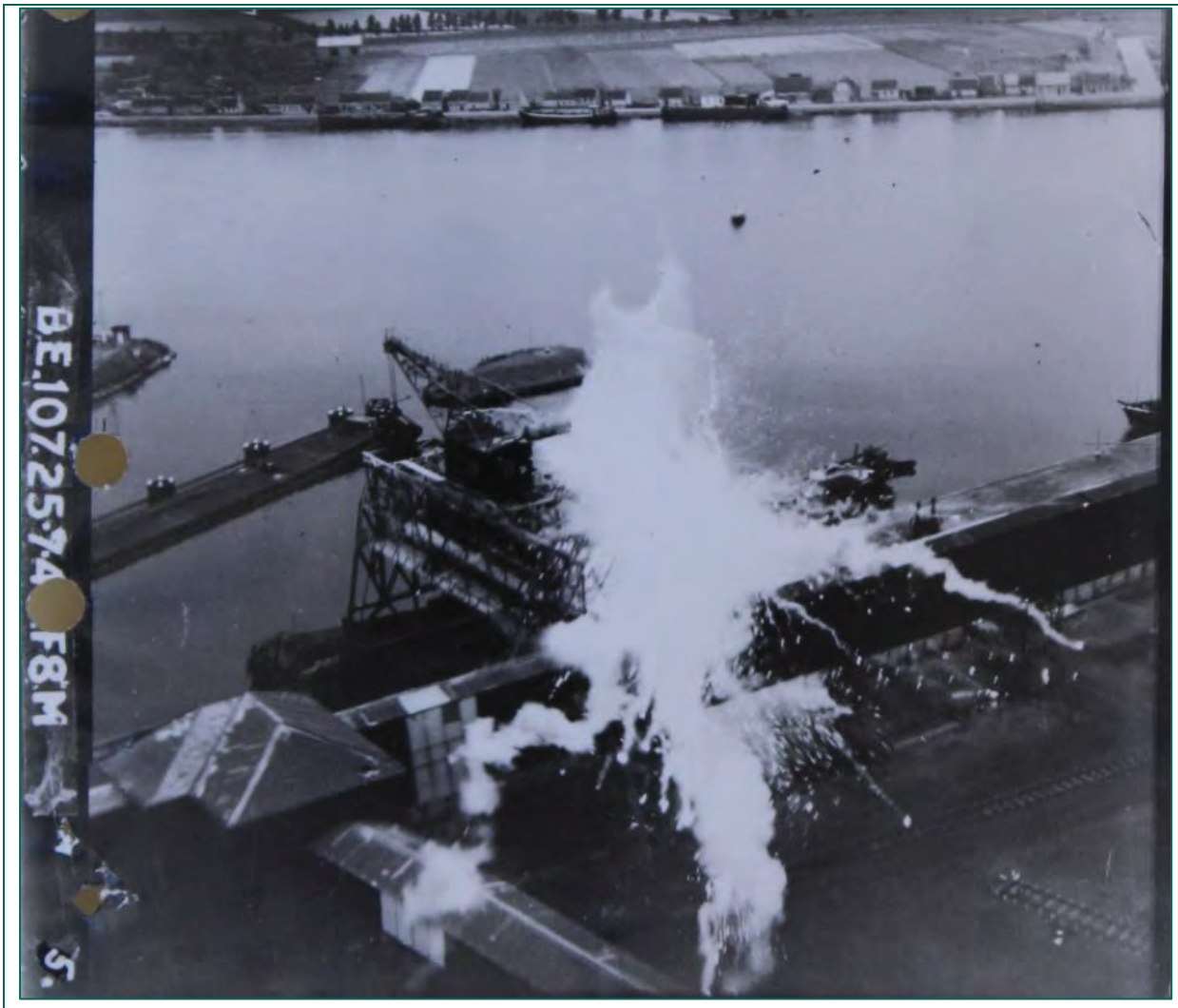
BOMB BURSTS OBSERVED.

(a) A bomb is seen to have exploded in the Ghent - Terneuzen Canal on the run up to the target. (Photo. 4)

(b) One 500 lb. bomb can be seen bursting on the most southerly of the two gantries on the wharf, at point 'A' as annotated on the accompanying print. This bomb burst is also seen on Photo.5. which was taken a few seconds earlier when the aircraft was nearer. (Photo 5+and 7+)

(c) A burst probably from an incendiary bomb can be seen on one of the centre sheds of the Sulphuric Acid Plant, shown on the photograph at point B. (Photo 7+)

- Interpretatierapport, opgetekend op 15 september 1942, met betrekking tot de fabrieken bij Sluiskil. In het rapport staat beschreven dat de fabrieken waren aangevallen door twee Boston vliegtuigen van No. 2 Group op 22 juli 1942 en op 25 juli 1942. Een derde aanval was uitgevoerd door een Mosquito vliegtuig van No. 2 Group op 27 augustus 1942. Analyse van de schade:

1. AMMONIA SYNTHESIS BUILDING.

The Eastern half of the central and northern bays has been damaged. The roof of the central bay has been stripped over an area of approximately 185 x 55 feet and the roof of the northern is damaged by blast. This central bay is reported to contain the Compressor Plant for the synthesis of Nitrogen and Hydrogen into Ammonia.

2. SULPHURIC ACID PLANT.

Two bays at the South East corner have been damaged: the roof of one has been stripped over an area of 80 x 25 feet. There is a crater approximately 140 feet away from the corner of the Plant.

3. ASSOCIATED CO-OPERATIVE ZEELANDISCHE CARBONISATION.

3. One bomb, in a stick of three, scored a direct hit on a railway track in the siding on the North boundary of the works.

Entry 27, Box 155	European War G-2 Target Damage File. IIIA (2767) – IIIA (2837).
Niet relevant, betreft kaart van Terneuzen en omgeving die geen aanvullende informatie biedt.	

Record Group 341: Military Intelligence Photographic Interpretation	
Entry 217, Box 290	(MIPI Reports) MIPI No. 28925 to MIPI No. 29038
Betreft een verslag van het bombardement op de "Purfina" olie-installaties door de Amerikaanse 8th AIR Force op 27 juli 1944. Verschillende gebouwen ten noorden van het doelwit werden getroffen. Het verslag is gebaseerd op analyse van een luchtfoto van 3 augustus 1944.	

Entry 217, Box 305	(MIPI Reports) MIPI No. 30590 to MIPI No. 30717
Betreft een luchtfoto-analyse van luchtfoto's die gemaakt zijn op 8 augustus 1944 van de "Purfina" olie-installaties en omgeving. Deze luchtfotoserie bleek van slechte kwaliteit door de scherpte van de luchtfoto's en het wolkendek.	

Entry 217, Box 318	(MIPI Reports) MIPI No. 32019 to MIPI No. 32117

Betreft een verslag van het bombardement op 18/19 augustus 1944 op de "Purfina" olie-installaties door de Amerikaanse 8th AIR Force. Vele bommen kwamen neer ten noorden van het doelwit. Op luchtfoto's van 23 augustus 1944 is te zien dat de "Purfina" olie-installaties zwaar geraakt zijn.

Bundesarchiv-Militärarchiv (BAMA)

Het BAMA beheert de archieven van de Duitse krijgsmacht tijdens de Tweede Wereldoorlog. De collectie is zwaar gehavend door gebeurtenissen tijdens de oorlog. Slechts ca. 2% van het archief van de Duitse luchtmacht (Luftwaffe) is bewaard gebleven. Deze collectie is vernietigd door bombardementen en opzettelijke archiefvernietiging. Ook de stukken van de landeenheden zijn door vernietiging tijdens terugtrekking van de Duitse Wehrmacht slechts fragmentarisch bewaard. REASeuro beschikt over een grote collectie stukken uit het BAMA. Het betreffen stukken van de Duitse Wehrmacht, Luftwaffe en Kriegsmarine die actief waren in Nederland. In deze collectie is gezocht naar stukken met betrekking tot de gemeente Terneuzen. Dit heeft de volgende relevante resultaten opgeleverd:

RL 2-II Generalstab der Luftwaffe / Luftwaffenführungsstab	
RL 2-II/214	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 21: 15. - 22. Sept. 1940.
10 september 1940. Uhrzeit: 23.15 und 23.40. Wirkung: Bei Terneuzen Abwurf von 6 Bomben (ohne Schaden). *17/18 september 1940.* Uhrzeit: 22.05 – 1.15. Terneuzen. Anzahl der Bomben: 1. mehr. Spr. 2. u. Br. 3. Minen? Wirkung: Abwurf von 5 Bomben oder Minen in See, sowie von einigen Br.-B. in die Stadt. Einige Hauser leicht beschädigt. Weitere Bombenabwürfe auf freies Feld ohne Schadenswirking.	

RL 2-II/216	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 23: 3. - 13. Okt. 1940.
12 oktober 1940. Uhrzeit: 0.38. Terneuzen. Anzahl der Bomben: 3 Sprb. Wirkung: 1 Haus stark, mehrere leicht beschädigt. 1 Zivilist verletzt.	
RL 2-II/247	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 54: 26. - 30. Juni 1941
27 juni 1941. Uhrzeit: 0.45. Terneuzen. Anzahl der Bomben: 2 Sprb. Wirkung: Abwurf auf Hafen, kein Schaden.	
RL 2-II/251	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 58: 19. - 24. Juli 1941.
23 juli 1941. Uhrzeit: 0.57. Terneuzen. Westerschelde. Anzahl der Bomben: 1. 6 Sprb. 2. 30 Brb. Wirkung: Angriff auf Geschützstellung. Mole Terneuzen. Bomben fielen ins Wasser, kein Schaden.	
RL 2-II/264	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 71: 10 .Okt. 1941 - 14. Okt. 1941.
11 oktober 1941. Uhrzeit: 1.24-2.24. Terneuzen. Anzahl der Bomben: 1. 7 Sprb. 2. 50 Brb. Wirkung: Kein Schaden.	
RL 2-II/266	Lageberichte alle Fronten.- Eigener und Feindeinsatz, Aufklärung. Bd. 73: 19. - 23. Okt. 1941.
20 oktober 1941. Uhrzeit: 23.51. Terneuzen. Anzahl der Bomben: 5 Sprb. Wirkung: Kein Schaden.	

RH 24-89. LXXXIX. Armeekorps	
RH 24-89/2	Kriegstagebuch Nr. 1 (Belgien, Nordfrankreich). 31. Juli - 31. Dez. 1942.
2 oktober 1942 In der Nacht Bombenabwurf auf die Ammoniak- und Stickstoffabrik in Sluiskil. Sonst keine besonderen Ereignisse. *11 oktober 1942.* Außerdem Bombenabwürfe auf Werke in Sluiskil.	

RH 26-712. 712. Infanterie-Division	
RH 26-712/6	Tätigkeitsberichte Ia, Ia/Pi, Ic, IIa/IIb, mit Anlagen. 1. Okt. - 31. Dez. 1942.
1 oktober 1942 Gegen 19.30 Uhr wurden auf die chemischen Werke in Sluiskil von englischen Fliegern 4 bomben geworfen. Es entstand einige Sachschaden.	
RH 26-712/9B	Bd. 3: 1. Juli - 30. Sept. 1943

Kaart met de locatie van een Duits oefengebied bij de Braakman.

RM 7. Seekriegsleitung der Kriegsmarine	
RM 7/337	Heft 1l: Lageberichte Luftwaffen-Führungsstab.- Kriegstagebuch Teil D 1l: Luftwaffen-Führungsstab Ic, Lageberichte. Bd. 10 9. - 23. Mai 1940.
Mei 1940. 1 Zerstörer (Valentine, 1.090 t) vor Terneuzen 1 SC 500, 2 SC 250-Treffer, auf Strand, hatte 20 Tote und 20 Schwerverletzte.	
RM 7/347	Heft 1l: Lageberichte Luftwaffen-Führungsstab.- Kriegstagebuch Teil D 1l: Luftwaffen-Führungsstab Ic, Lageberichte. Bd. 20: 1. - 8. Sept. 1940.
4 september 1940. Uhrzeit: 21.55. Terneuzen. Anzahl der bomben: 3-4. Wirkung: Abwurf in Nähe der Schleusenanlage. Kein Schaden.	

RM 45-II. Dienststellen und Kommandostellen der Kriegsmarine im Bereich Deutsche Bucht und Niederlande	
RM 45-II/268	Küstenüberwachungsstelle Niederlande. Kriegstagebuch. 7. Juni 1940 - 28. Febr. 1941.

15 september 1940.
Feindliche Flieger haben Treibminen im Kanal Breskens – Sas van Gent abgeworfen. Minen detonieren später durch Antreiben und Böschung.

14/15 oktober 1940.
Hüst. meldet: Außenstelle Terneuzen hat durch unerschrokken Einsatz ein durch Bombenabwurf in Brand geratenes Tankschiff mit 1100 Ton Benzin auf den Strom geschleppt.

RM 45-II/420	Hafenkapitän bzw. Hafenkommandant Vlissingen (Mai 1940-Nov. 1944). Kriegstagebuch. Bd. 2: 1. März - 15. Okt. 1941.

18 april 1941.
Am 18/04 gegen 5 und 6 Uhr fand je einen Fliegerangriff auf Terneuzen statt. Um 5 Uhr wurde Bombenabwurf nicht festgestellt. Um 6 Uhr wurden in Reihenwurf ca. 6 leichte Bomben über die Mittelschleuse abgeworfen. Davon zerstörte die Eine einen massiven Geräteschuppen 5 Meter neben der Schleuse, die Zweite fiel ins Schleusenbecken. Eine weitere ging neben dem Fährponton nieder und traf den belgischen Schlepper l'Avenir im Hinterschiff, daß darauf sofort sank.

Ein Besatzungsmitglied konnte sich retten, die beiden anderen sind noch im gesunkenen Schlepper. Die Schleuse wurde nicht beschädigt und auch der Fährponton trug keinen Schaden davon. Die feindliche Maschine wurde von der schweren und leichten Flak unter Feuer genommen und sie flog brennend in Richtung Vlissingen in geringer Höhe auf der Schelde ab. Sofortmaßnahmen waren nicht erforderlich.

RM 122. Seekriegsleitung der Kriegsmarine	
RM 122/451	Marine-Flak-Abteilung 703. Kriegstagebuch. Bd. 9: 1. Jan. 1941 - 30. Sept. 1942.

18 april 1941.
Uhrzeit: 5.38. Terneuzen.
Anflug eines feindlichen Flugzeuges aus Richtung 3 nach 8 in mittlerer Höhe und mit swachem Flugzeuggeräusche. Abwurf von zwei Sprengbomben in die Mittelschleuse, der erste fiel ins Wasser und der zweite zerstörte einen Schuppen neben der Schleuse.

Uhrzeit: 5.40. Flakalarm! Anflug eines feindlichen Flugzeuges aus Richtung 9, Höhe 2500 Meter. Scheinwerfer fassen das Ziel auf und die 2./- eröffnet auf das abfliegende Flugzeug das Ver-nichtungsfeuer! Das Flugzeug ändert stark seine Höhe und fliegt nach 1 aus.

Uhrzeit: 5.48. Das Flugzeug – eine Blenheim – fliegt im Tiefflug in einer Höhe von 100 Meter aus Richtung 3-4 unter Ausnutzung des Geländes wobei Abwurf von vier Sprengbomben in die mittlere Schleuse. Scheinwerfer fassen das Flugzeug nach Bombenabwurf 20 Sekunden auf, worauf Vernicht-ungsfeuer von leichter Flak! Das Flugzeug fliegt dicht über dem Wasser nach 11 wobei Flammen und Rauchfahne beobachtet.

1 mei 1941.
Uhrzeit: 14.38. Terneuzen.
Flakalarm: Bombenabwurf in Terneuzen. Angriff einer Bristol-Blenheim auf die Schleusse.

27 juni 1941.
Uhrzeit: 1.04. Terneuzen. Wolkendecke ca. 800 m.
Zwei von 10 nach 4 fliegende ubk. Flg. Überfliegen die Batterie in einer Höho von ca. 1500 m. Die Schw. arbeiten ohne Erfolg, dafür wift einer Flg. zwei Leuchtbomben die bei der Abwehr abgeschassen wurden. Kurz nach Eröffnung eines Störungsfeuers der 2 cm Flak fallen 3 großkalibrige Sprengbomben in 80 m Entfernung von dem Geschütz und Schw. Stellg. "Mole" unter starker Detonation ins Wasser ohne Schaden anzurichten. Die angenommen Zielhöhe betrug 1.500 – 2.000 m und die Entfernung 1.500 – 2.000 m. Erfolge wurden nicht beobachtet., da die Flge., über den Wolken flog.
Uhrzeit: 2.45. Terneuzen.
Ein ubk. Flg. kommt Schelde aufwärts und kreist längere Zeit „über den Stellungen. Das Flg. kam nachdem es die Motoren abgestellt hatte im Gleitflug bis auf 800 m herunter, blieb jedoch „über der Wolkendecke und konnte von

den Schw. nicht aufgefaβt werden. Nach Eröffnung des Störungsfeuers der 2 cm Flak zog das Flg. hoch und flog nach 11 ab. Es wurde bei einer Zielhöhe von 800 – 1.200 m auf eine Entfernung von 1.000 – 2.000 m geschossen. Munitionsverbrauch: 141 Schuβ – 2 cm.

23 juli 1941
Uhrzeit: 0.57. Terneuzen.
Anflug 1 fdl. Flg. aus 2, Höhe 1800 m Schw. fassen 15 sec. auf. Vernichtungsfeuer der L.-Flak, später Störfeuer. Das Flg. wirft vor Erreichen der Stadt 20-30 Brandbomben und 4 Sprengbomben vor Stellung Mole in die Schelde. Munitionsverbrauch: 43/XI: 21 Schuβ 2 cm. Flg. dreht nach Bombenabwurf ab nach 11.

RM 122/451	Flakkommandeur Vlissingen.- Lageberichte (30. Aug. – 31. Dez. 1940).

3 september 1940
2130 Es wurde anschließend lebhafte Tätigkeit, Bombenabwürfe und Flakfeuer in Richtung Terneuzen beobachtet.

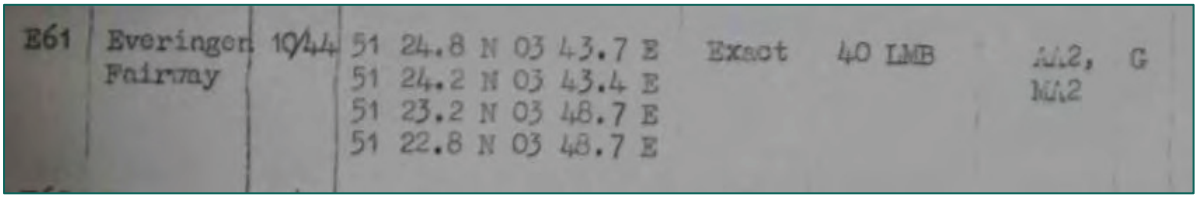
15/16 oktober 1940
2034 (bis 2043) Alarm! Mehrere Flugzeuggeräusche von Richtung 3 nach 10 (wobei) teilweise ES beim Aufleuchten der Scheinwerfer.
2055 (bis 2146) Alarm! Mehrere Flugzeuggeräusche aus Richtung 4 mit Kurs 10.
2058 Schwere Detonation in Richtung 7 und mehrfach Flugzeuggeräusche und leichtes Flakfeuer in Richtung 7.
2110 In Richtung 8/4 Flugzeuggeräusche von einem Flugzeug, welches anscheinend in geringe Höhe auf das Wasser niedergeht! Die Geräusche wandern dann nach 8 aus.
2115 In Richtung 8/1 der gleiche Vorgang wie 2110 Uhr beobachtet.
2130 Neue schwere Detonation in der gleichen Richtung.(Ri 7)
2133 Eine Maschine – Muster nicht auszumachen, Flugrichtung von 7 nach 1 und Flughöhe 20 Me-ter – wird von Stand 10 (leichtes Flakschutz der Batterie Schore) unter Feuer genommen.
Die Maschine flog im Tiefflug die Batterie in 800 Meter Entfernung an, drehte im gutliegenden Feuer nach 10 ab (wobei) Treffer im Tragfläche beobachtet wurden.
2226 (bis 2231) Alarm! Flugzeuggeräusche unbekannter Maschine von Richtung 11 nach 5.
2307 Detonation in Richtung 3.
2322 Detonation und Flakfeuer in Richtung 9.
2344 Zwei Leuchtbomben in Richtung 9.
0126 (16/10) Flugzeuggeräusche und Detonation in Richtung 7.
0129 Drei Leuchtbomben in Richtung 8.
0142 (bis 0148) Alarm! Flugzeuggeräusche in Richtung 2, danach ES.
0225 Schwere Detonation in Richtung 9.
0233 Weitere schwere Detonation in Richtung 9.
0254 Leichtes Flakfeuer und schwere Detonation in Richtung 9.
0310 (bis 0314) Alarm! Flugzeuggeräusche aus Richtung 9.
0422 (bis 0428) Alarm! Flugzeuggeräusche in Richtung 12.
0438 Flakfeuer in Richtung 9.
Munitionsverbrauch: 35 Schuß 2 cm.

20 oktober 1940
2004-2008 Mehrere Leuchtbomben in Richtung 6.
2010-2137 Alarm. Detonation in Richtung 6. 20.15 Uhr. Flakfeuer in 10. Mehrere Leuchtbomben in 4, 6, 9.

RM 122/603	Flakkommandeur Vlissingen.- Lageberichte (1. Jan. 1943 - 9. Sept. 1944).

22 juni 1943.
9.15 Uhr. Bomberverbände erwarteten, in 8.000 m Höhe aufgenommen wird von Flugmeldeposten Gefechtsstand in Richtung 3 eine brennende viermotorige Maschine beobachtet.
9.26 Uhr. In Richtung 9-10 eine brennende Maschine und Absprung mit Fallschirm in Richtung 11. Eine Fortress II wurde durch Deutsche Jäger abgeschossen.
9.31 Uhr. Folgende Abschüss durch Jäger wurden beobachtet. In Richtung 5 bei Terneuzen auf Land, in Richtung 9 auf See (Fortress II).

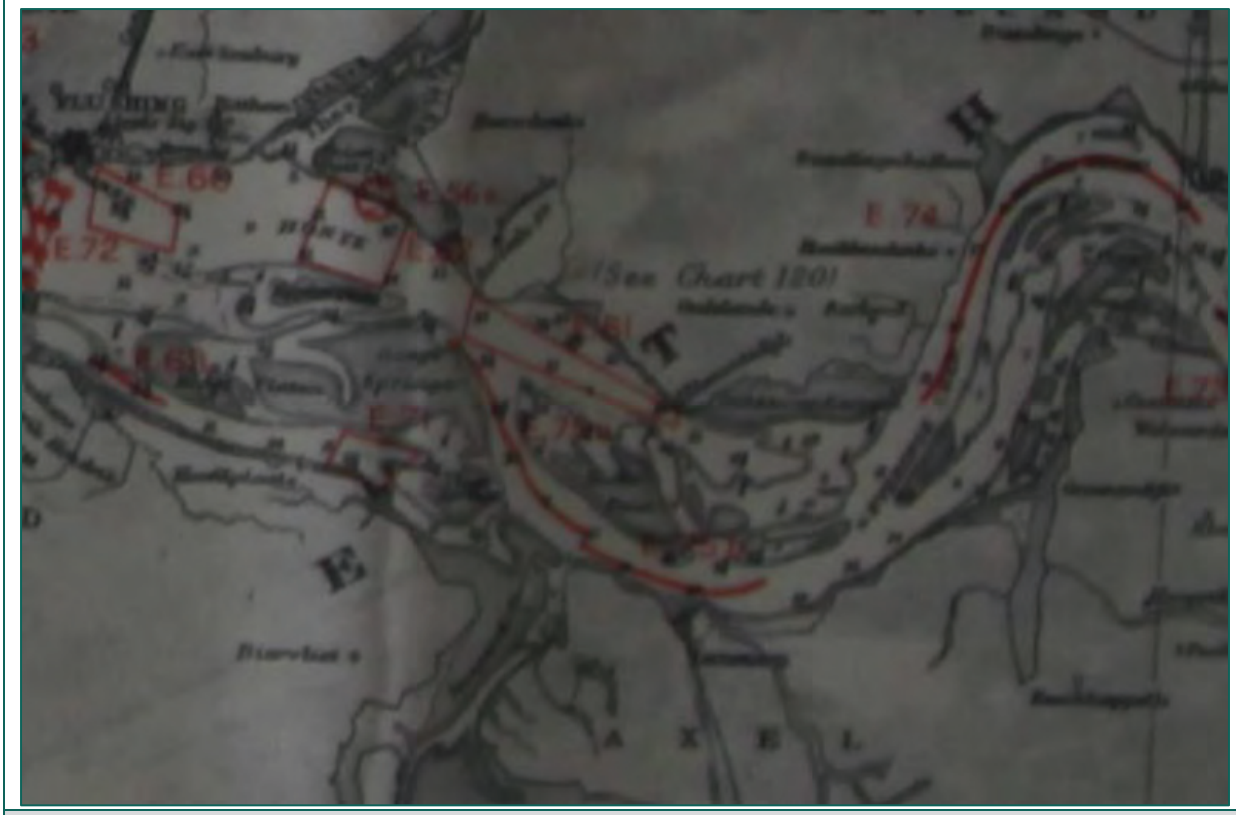
RM 122. Seekriegsleitung der Kriegsmarine	
23 juli 1943 11.43 Uhr. Es handelt sich bei der gemeldeten Feindmaschine um eine Boston, die im Schutz des dunstigen Wetters aus Richting Terneuzen in etwa 200 m Höhe den Bereich der Scheldewaffen anfliegt und mit 4 Schuβ 3,7 cm, sowie 26 Schuβ 2 cm beschossen wird. *12 augustus 1943.* 10.19 Uhr. 5./-202 meldet Absturm einer 4 motorigen Maschine in Richtung 11 über See. 6./202 beobachtet Abschuβ einer Fortress II durch jäger bei Neuzen. 7 Mann der Besatzung werden gefangengenomen, 1 Fallschrimspringen wird tot geborgen; die Maschine verbrennt am Boden. *5 november 1943.* 14.13 Uhr. Terneuzen meldet 1 Fortress aus Richtung 3-8, tief. 14.30 Uhr. Die tiefffliegende Maschine ist laut Meldung von Scheinwerfer 10 in Richtung 5 notgelandet (bei Biervliet-IJzendijke). 14.48 Uhr. Es wird der Abstürz von 3 deutschen Jägern bei Waarde, Jacobspolder (Süd-Beveland) und Hoek (Seel.Flandern) gemeldet. *30 november 1943.* 13.00-13.02 Uhr. Nordbatterie meldet eine Typhoon in Tiefflug über die Schelde Kurs 4-9. [...] beschieβen die Maschine mit ihren Waffen, Zielhöhe unter 100 m.	
RM 122/774	Flakkommandeur Vlissingen.- Lageberichte (1. Jan. - 25. Okt. 1944).
10/11 september 1944. 16.00-4.00 Uhr. Laufend Angriffe feindlicher Jäger auf Fährboote in der Westerschelde und Boote auf der Oosterschelde. Bei dem Angriff um 18.00 Uhr erhielt ein Boot wahrscheinlich Treffer, näheres unbekannt. *11 september 1944.* 6.09 Uhr. Meldet Seedeich einen Brand bei Terneuzen, wahrscheinlich ein Gehöft. 11.06 Uhr. Mehrere Jäger über die Schelde. Es handelt sich um Spitfire. 11.29 Uhr. Tiefflieger über der Schelde, Bombenabwurf bei den booten. Es handelt sich um 12 Maschinen. 11.31 Uhr. Seedeich meldet: keine Treffer auf Boote, Maschinen kurven in Ri 8-9. 13.08 Uhr. Fähre Königin Emma durch Bombe getroffen, wird abgeschleppt.	

ZA 5. Deutscher Minenräumdienst (German Minesweeping Administration)	
ZA 5/27	(Im Kriege geworfene Minensperren in der Ost- und Nordsee etc.)
Informatie over het leggen van mijnenvelden door de Britse luchtmacht ('Gardening'). Uit deze informatie blijkt dat in de zone "Juniper" (waarmee de Westerschelde tot en met Antwerpen werd bedoeld) in oktober 1940 tien mijnen en in december 1940 zes mijnen waren gelegd.	
ZA 5/44	Summary of Enemy Minelaying, The Admiralty, United Kingdom (Großformat)
Informatie over LMB mijnenvelden, gelegd in september 1944, in de Westerschelde bij Terneuzen. In alle gevallen waren de mijnen 'staggered', verspreid. E61 Everingen Fairway 1944 51 24.8 N 03 43.7 E 51 24.2 N 03 43.4 E 51 23.2 N 03 48.7 E 51 22.8 N 03 48.7 E Exact 40 LMB MM2, G MM2	

E71	Hoofplat	9/44	51 22.7 N 03 40.7 E 51 22.7 N 03 41.2 E 51 22.4 N 03 41.3 E 51 22.5 N 03 41.9 E 51 22.2 N 03 41.6 E	Exact	8 LMB	MA2, MA2	G
E75	Terneu-zen	9/44	a) 51 24.1N 03 43.0E 51 21.5N 03 46.8E b) 51 21.4N 03 46.9E 51 20.9N 03 51.1E	Exact Exact	28 LMB 24 LMB	AA2, MA2. AA2, MA2.	G G

ZA 5/50	German Minelaying 1939 - 1945, Hydrographic Department of the Admiralty (Minenkarten, Großformat) 1945 Chart E: The North Sea.- Dover and Calais to Orfordness and Scheveningen (1:243000)

Kaart waarop de mijnenvelden van inventaris ZA 5/44 staan weergegeven.

BIJLAGE 5 EOD: MUNITIERUIMRAPPORTEN EN MMOD-ARCHIEF

Vanaf 1971 heeft de EOD bijgehouden waar en welke type NGE de dienst heeft geruimd. Deze zogenaamde Munitieruimrapporten zijn voor de gemeente Terneuzen aangevraagd. Een groot deel van deze munitieruimingen is als niet relevant aangemerkt voor dit HVO-NGE. Om de volgende redenen zijn munitieruimrapporten als 'niet-relevant' aangemerkt:

- De geruimde munitie is niet afkomstig uit de Tweede Wereldoorlog.
- De gemelde locatie van de munitieruiming is het politiebureau, waardoor niet kan worden achterhaald waar de munitie in werkelijkheid is aangetroffen. Dit is vaak het geval als munitie is afgegeven door burgers bij de politie, of als de EOD wordt verzocht zich bij het bureau te melden om vandaar te vertrekken naar de ruimlocatie.
- De munitie behoort tot de vuurwerken. Vuurwerken van na de Tweede Wereldoorlog zijn niet relevant voor deze NGE-Risicokaart.
- De ruiming betrof geen munitie. In veel gevallen werden objecten aangemeld die in werkelijkheid geen munitie betroffen, maar erop leken. Het zogenaamde 'strategisch schroot' wordt niet meegenomen in dit HVO-NGE.

Informatie uit de relevante MORA's wordt gebruikt als bronnenmateriaal voor het beoordelen en evalueren van oorlogshandelingen. MORA's zijn echter een moeizame bron. De waarde van een munitieruimrapport is afhankelijk van de volledigheid ervan. Zo zijn de locatieomschrijvingen of het type aangetroffen munitie van veel munitieruimingen vaag, foutief of indicatief omschreven. Daarnaast is het van belang in het achterhoofd te houden dat de omschreven locatie de locatie is waar de EOD zich diende te melden. Mogelijk heeft een burger munitie aangetroffen, het meegenomen naar zijn huis en aldaar de EOD gecontacteerd.

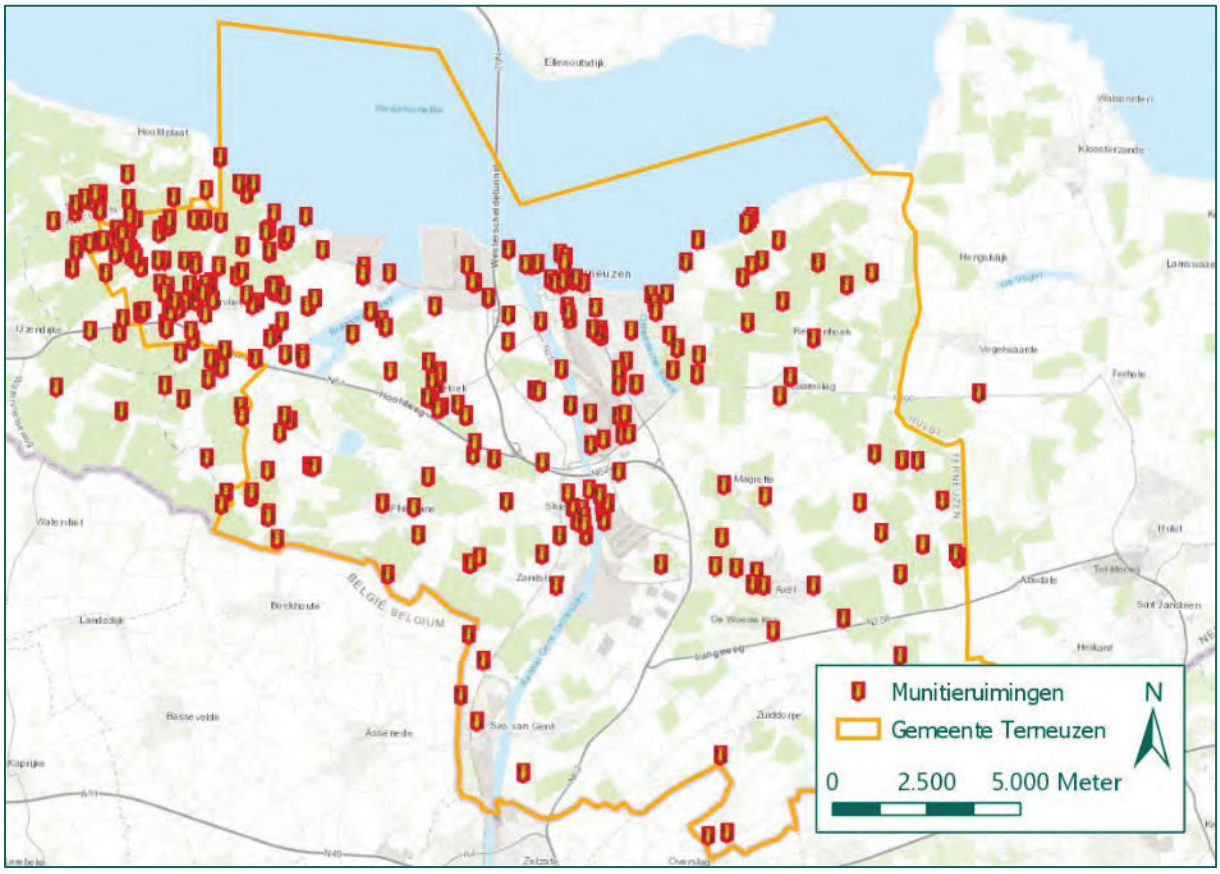
De munitieruimingen die als relevant zijn aangemerkt zijn door REASeuro ingevoerd in GIS, en in dit formaat overgedragen aan de gemeente Terneuzen. De bijbehorende *attribute table* is gevuld met informatie uit de munitieruimrapporten. In deze bijlage is door middel van een tabel weergegeven welke kolommen in GIS zijn gebruikt. Vervolgens is een totaaloverzichtskaart van de geruimde NGE toegevoegd. Tot slot is een overzichtskaart weergegeven van alle relevante munitieruimingen door de EOD binnen de gemeente Terneuzen.

De *attribute table* bestaat uit de volgende kolommen:

Kolom	Omschrijving
UO	Uitvoerings Opdracht. Dit is het kenmerk van het munitieruimrapport waarbij de eerste vier cijfers het jaartal weergeven. De volgnummers beginnen met "0001" en lopen elk jaar door variërend van 2500 tot wel over de 4000. Wordt ook wel 'MORA' genoemd.
Plaats	De plaats, dorp of stad waar de ruiming heeft plaatsgevonden. Indien dit bij de melding niet duidelijk is geregistreerd, wordt meestal de gemeentenaam vermeld. In de periode van zowel Rijks- als gemeentepolitie, is de plaats vermelding niet altijd even duidelijk en consequent doorgevoerd.
Adres	Adres van het aangetroffen NGE.
Nauwkeurigheid	Aanduiding van de nauwkeurigheid van de aangegeven locatie die door de EOD is opgegeven waar de munitie is aangetroffen. Dikwijls is geen specifieke locatie aangegeven.
Aantal	Hoeveel NGE is aangetroffen en/of geruimd?
Soort	Wat voor soort NGE is geruimd? Dit wordt aangeduid met een munitie-technische afkorting, zie hiervoor de begrippenlijst bijgevoegd op de usb-stick.
Kaliber	Het kaliber wordt gedaan in de specifiek voor dat land van herkomst gebruikte aanduiding.
Ontsteker	De ontsteker, die op het aangetroffen NGE is geplaatst; zie hiervoor ook de separate munitie-technische afkortingenlijsten. Op basis van het doel wordt vaak het type ontsteker gekozen. Op artillerieprojectielen wordt standaard een schokontsteker gebruikt die bij aanslag op het doel direct, dan wel met lichte vertraging tot uitwerking komt. Als er scherfwerking gewenst is, wordt geprobeerd het projectiel boven het maaiveld tot detonatie te brengen, wat kan worden gerealiseerd met een (mechanische) tijdontsteker.
Nationaliteit	De nationaliteit van het geruimde NGE.

Kolom	Omschrijving
Toestand	Dit geeft de toestand van ontsteker op het NGE aan. Voor een artillerieprojectiel wordt aangegeven of het is verschoten of niet. In relatie tot de ontsteker geeft de toestand direct het eventuele gevaar aan. Vaak is de toestand niet aangegeven op het munitieruimrapport.
Bijzonderheden	Eventuele aanvullingen.

Tabel 27: Uitleg kolommen die zijn weergegeven in de *attribute table*.

Figuur 249: Overzichtskaart van alle relevante munitieruimingen binnen de gemeente Terneuzen. (Bron ondergrond: ESRI).

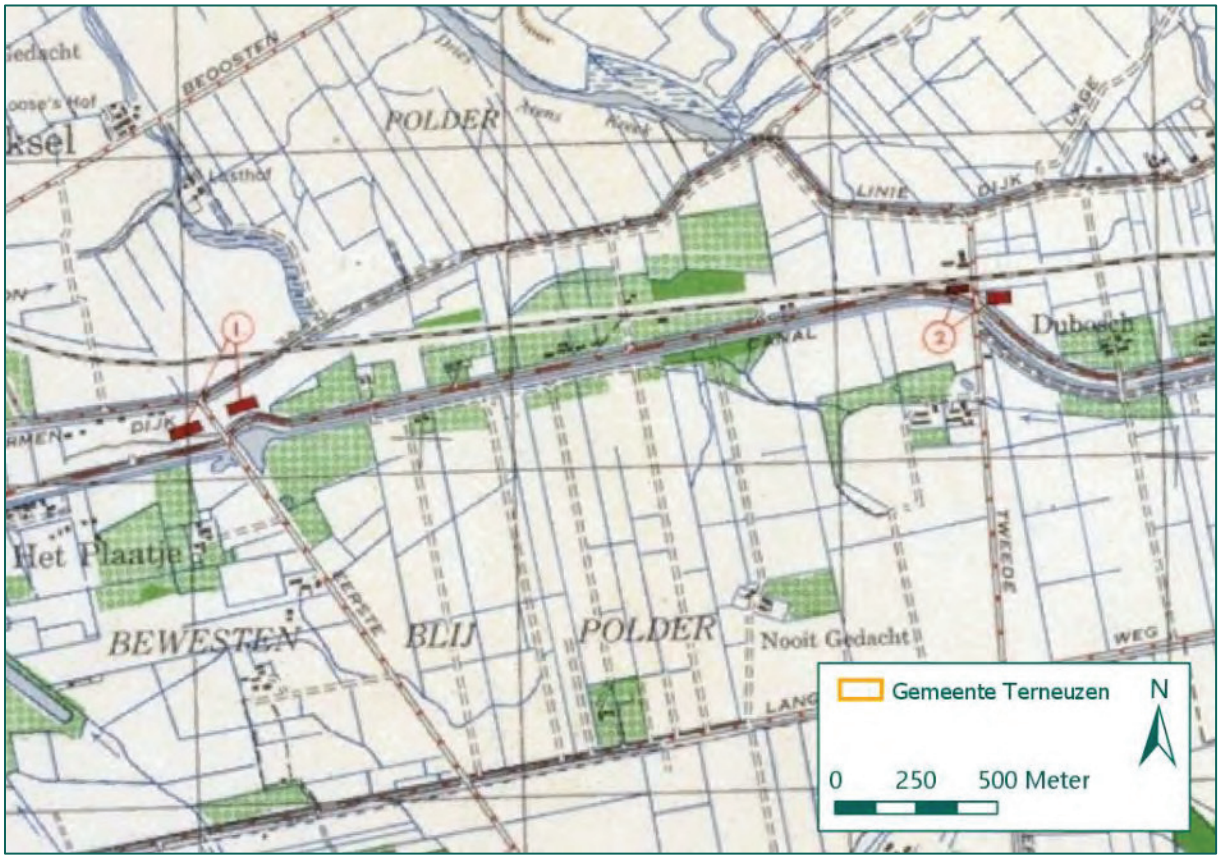
Daarnaast is het archief van de MMOD geraadpleegd. De MMOD is een van de voorlopers van de EOD en heeft direct na de oorlog veel munitie geruimd. In sommige gevallen heeft de informatie uit het MMOD-archief overlap met de mijnenvelden en de mijnenruimrapporten. Voor de gemeente Terneuzen is de volgende informatie aangetroffen:

- Bericht van de Hoofdingenieur van Rijkswaterstaat met de uitvraag voor een onderzoek van de oostelijke dijk van het kanaal van Terneuzen vanaf de Belgische grens tot de Axelse Vlakte bij Sluiskil naar achtergebleven landmijnen. Er was namelijk een boerenwagen door een landmijn vernield.
- Bericht van de burgemeester van Terneuzen dat mogelijk nog mijnen lagen achter de algemene begraafplaats, aangezien de Duitse soldaten hier een bordje hadden geplaatst met "Minen". Volgens de Koninklijke Landmacht Mijnopruimingsdienst was onderzoek echter niet nodig aangezien bij navraag bleek dat dit terrein reeds geploegd was.
- Bericht van de Koninklijke Landmacht Mijnopruimingsdienst dat een onderzoek is uitgevoerd op 1 augustus en 26 augustus 1946 aan de Axelse Vlakte en Sluiskil. Bij de Axelse Vlakte werd geen munitie aangetroffen, maar in Sluiskil werden enige 28 cm granaten opgehaald.

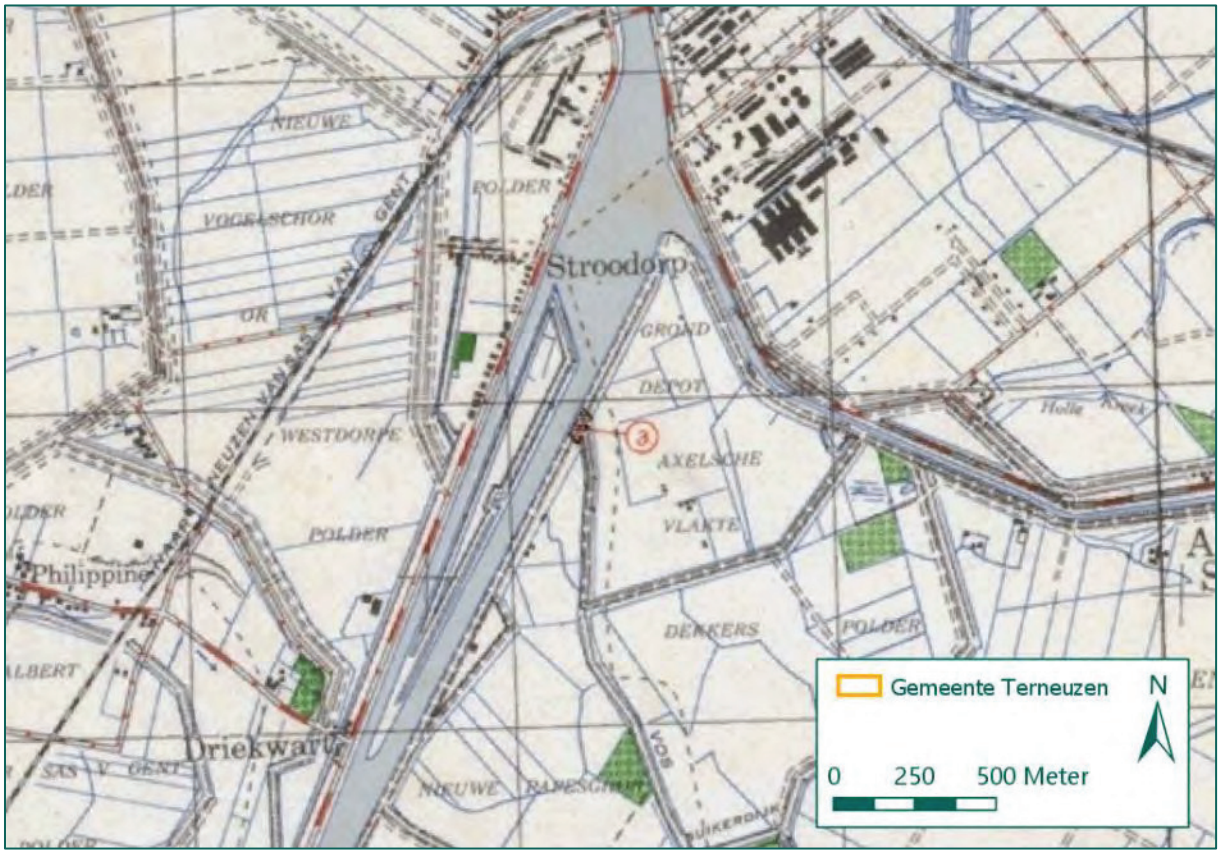
BIJLAGE 6 EOD: MIJNENVELDKAARTEN EN MIJNENRUIMRAPPORTEN

Via de EOD zijn de mijnenveldkaarten van de gemeente Terneuzen verkregen. Indien er zich mijnenvelden en mijnenverdachte gebieden bevinden dan zijn deze met rood aangegeven. Het verschil tussen een mijnenveld en een op mijnenverdacht gebied is dat er bij een mijnenveld een legrapport aanwezig is van gelegde mijnen. Bij een op mijnen verdacht gebied bestaat alleen het vermoeden dat er mijnen kunnen liggen, maar is het type en aantal mijnen niet bekend. De locaties van de mijnenverdachte gebieden en mijnenvelden werden met de hand ingetekend op geallieerde stafkaart. Derhalve dient rekening gehouden te worden met cartografische onnauwkeurigheid met betrekking tot de precieze locaties van de gebieden. Uit de mijnenveldkaarten blijkt dat binnen de gemeente Terneuzen zes mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden aanwezig waren.

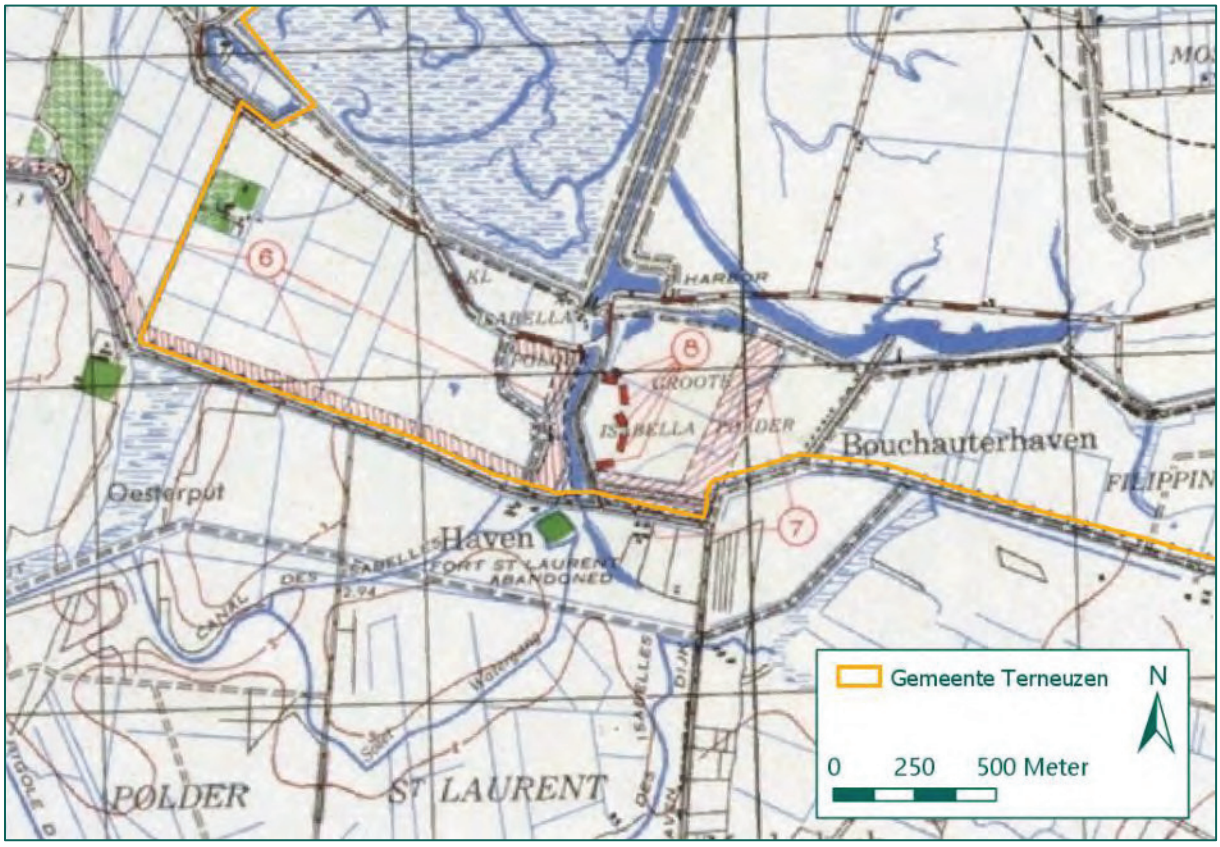
Naast de mijnenveldkaarten zijn via de EOD ook de bijbehorende mijnenruimrapporten verkregen. Op de mijnenveldkaarten zijn de mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden genummerd. Aan de hand van deze nummering kan het bijbehorende mijnenruimrapport worden geraadpleegd. In Figuur 250, Figuur 251 en Figuur 252 zijn de locaties van deze mijnenvelden of mijnenverdachte gebieden weergegeven. In Tabel 28 en Tabel 29 is de informatie uit de mijnenruimrapporten uiteengezet. In hoofdstuk 15 is de informatie uit deze bijlage geanalyseerd.

Figuur 250: Uitsnede van de mijnenveldkaart 22 SE Axel. (Bron ondergrond: EOD).

Figuur 251: Uitsnede van de mijnenveldkaart 22 SE Axel. (Bron ondergrond: EOD).

Figuur 252: Uitsnede van de mijnenveldkaart 22 SW Philippine. (Bron ondergrond: EOD).

Mijnenveldkaart 22 SE Axel

Nr.	Datum legging	Aantal en type mijnen gelegd	Datum ruiming	Aantal en type mijnen geruimd	Opmerkingen/vermissingen
1	Onbekend	Onbekend	11-1945	Veld 1: 212 L. Fr. Pz. Mi. Veld 2: 150 L. Fr. Pz. Mi.	Mijnenvelden geruimd door gedetineerden en vervolgens werd het terrein omgeploegd. In de wegbermen was reeds geruimd door geallieerde militairen.
2	Onbekend	Onbekend	11-1945	Veld 3: 8 L. Fr. Pz. Mi. Veld 4: 2 L. Fr. Pz. Mi.	Mijnenvelden geruimd door gedetineerden en vervolgens werd het terrein omgeploegd. Bij een nacontrole werden er in veld 3 nog 8 L. Fr. Pz. Mi. en in veld 4 nog 2 L. Fr. Pz. Mi. aangetroffen.
3	Onbekend	Onbekend	01-08-1946	Geen	Reeds geruimd door onbekenden. Weg en bermen door de ruimingsploeg nogmaals doorzocht.

Tabel 28: Informatie uit de mijnenruimrapporten van de EOD met betrekking tot mijnenveldkaart 22 SE Axel.

Mijnenveldkaart 22 SW Philippine

Nr.	Datum legging	Aantal en type mijnen gelegd	Datum ruiming	Aantal en type mijnen geruimd	Opmerkingen/vermissingen
6	Onbekend	Onbekend	08-11-1945 t/m 04-12-1945	Geen	Het gebied werd gebruikt als landbouwgrond. Geen mijnen aangetroffen op deze grond. In de nabijgelegen wegen werden naderhand nog 6 T-Min. 43 en 118 VB Min.
			11-07-1946	Geen	Aansluitende gebieden aan Nederlandse zijde doorzocht. Al deze gebieden in gebruik als bouwland. Betreft ruiming van mijnenvelden 3G t/m 7G.
7	Onbekend	Onbekend	11-07-1946	Geen	Aansluitende gebieden aan Nederlandse zijde doorzocht. Al deze gebieden in gebruik als bouwland. Betreft ruiming van mijnenvelden 3G t/m 7G.
8	Onbekend	90 T-Min. 43 118 VB Min.	08-11-1945 t/m 04-12-1945	90 T-Min. 43 118 VB Min.	Twee T-Min. 43 waren reeds gedetoneerd.

Tabel 29: Informatie uit de mijnenruimrapporten van de EOD met betrekking tot mijnenveldkaart 22 SW Philippine.

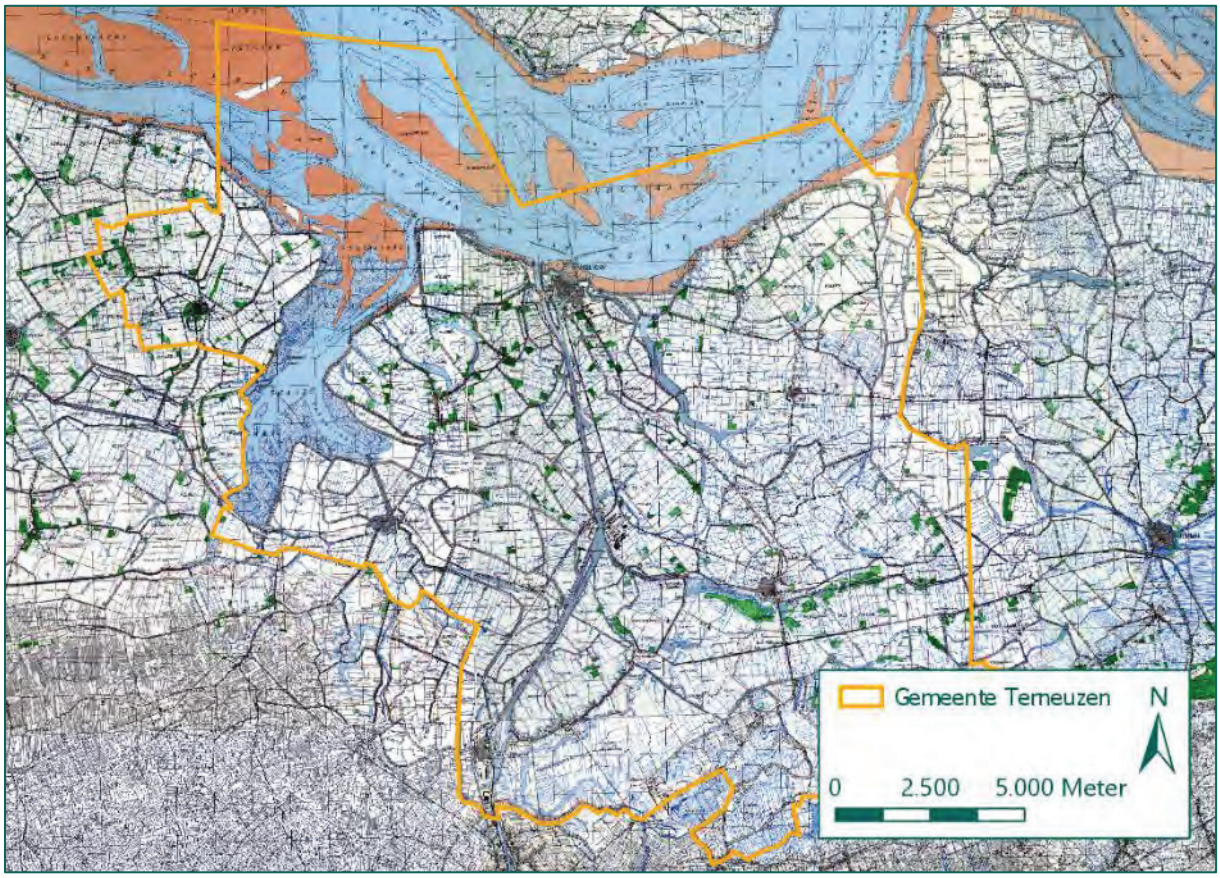
BIJLAGE 7 CARTOGRAFISCH MATERIAAL

Voor dit HVO-NGE is intensief gebruik gemaakt van kaartmateriaal. Dit kaartmateriaal is digitaal ontsloten in GIS. Het volgende kaartmateriaal is opgenomen in deze bijlage:

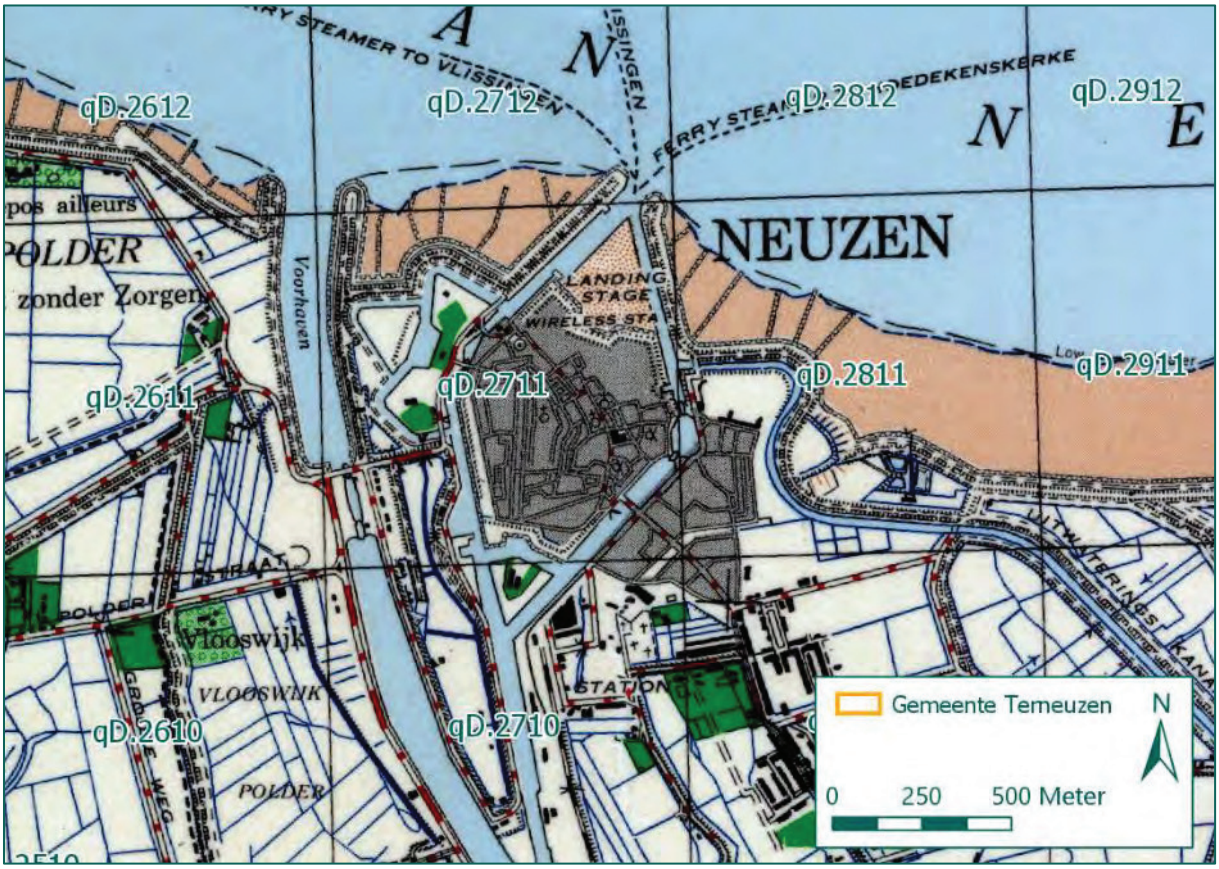
- Geallieerde stafkaarten
- Defence overprints
- Bunkerarchief
- Databank Bevrijdingsmuseum Zeeland (DBZ)
- Noordzeeloket
- Hydrografische Dienst
- Kaarten uit *Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10-19 mei 1940* (NIE, zie bijlage 2)
- Topotijdreis
- Huidige topografische kaart

Geallieerde stafkaarten

De geallieerde stafkaarten zijn verkregen via het Kadaster en geven een beeld van hoe de gemeente Terneuzen er tijdens de Tweede Wereldoorlog uitzag. Stafkaarten zijn voorzien van een coördinatenstelsel gebaseerd op kaartvierkanten, het zogenaamde Nord du Guerre-coördinatenstelsel. Een kaartvierkant is een locatieaanduiding van één kilometer bij één kilometer. In sommige gevallen zijn de locaties op honderd meter (zescijferig coördinaat) en op tien meter (achtcijferig coördinaat) nauwkeurig. In stukken van land- en luchteenheden uit de Britse National Archives worden deze coördinaten gebruikt om locaties aan te duiden. In Figuur 253 zijn de geallieerde stafkaarten van de gemeente Terneuzen weergegeven. In Figuur 254 is ten voorbeeld een uitsnede weergegeven van een geallieerde stafkaart met kaartvierkanten binnen de gemeente Terneuzen.

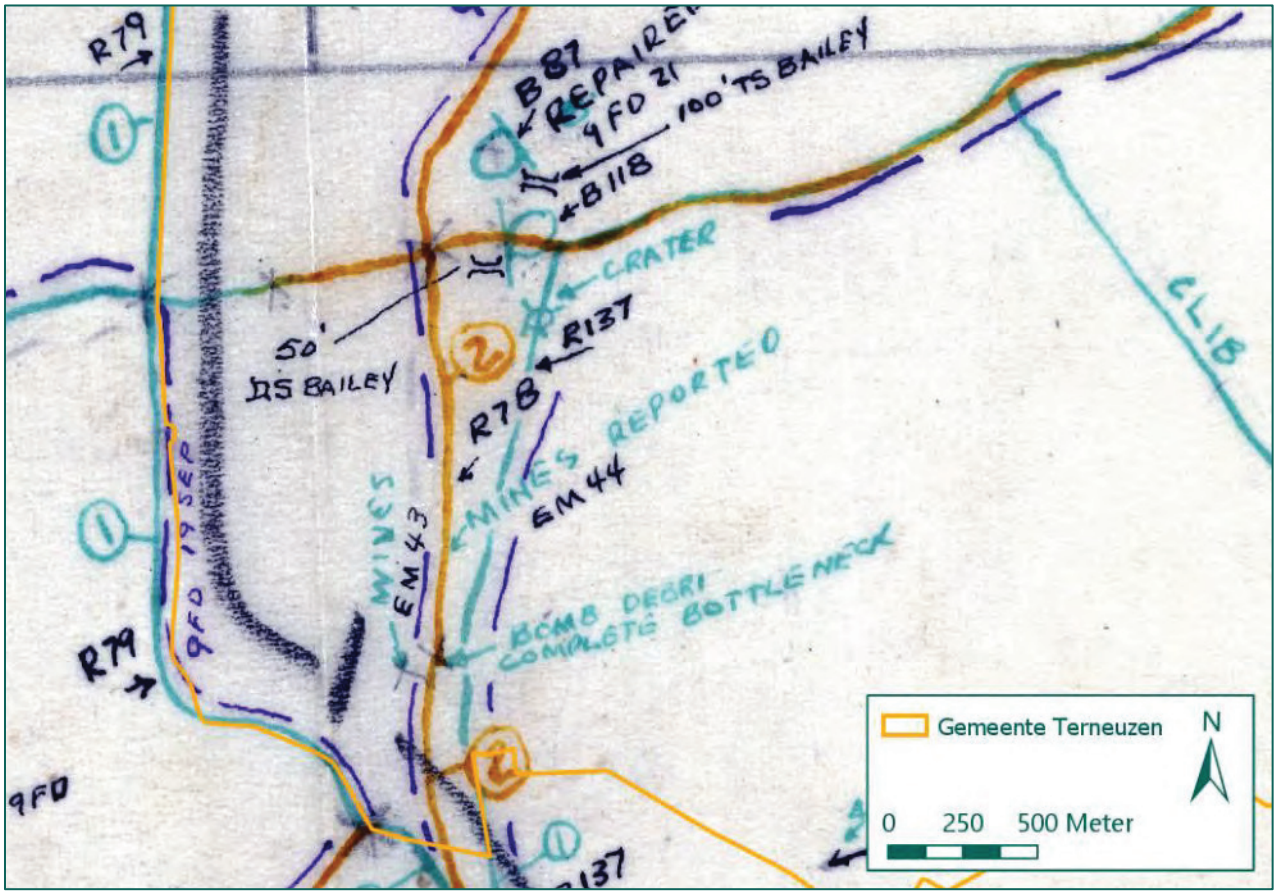
Figuur 253: Uitsnede geallieerde stafkaarten van de gemeente Terneuzen. (Bron ondergrond: Kadaster).

Figuur 254: Uitsnede van de geallieerde stafkaart 22 NE Terneuzen met relevante kaartvierkanten. (Bron ondergrond: Kadaster).

Defence overprints

Een defence overprint is een uitgave van een geallieerde stafkaart waarop vijandelijke posities en stellingen zijn aangeduid. De overprint geeft informatie over stellingen, frontlijnen en andere militaire informatie die werd verzameld door geallieerde inlichtingendiensten. De voor dit onderzoek beschikbare overprints dateren van september 1944 en zijn afkomstig uit het LAC. In Figuur 255 is een uitsnede weergegeven van de overprint ten zuiden van Sas van Gent.

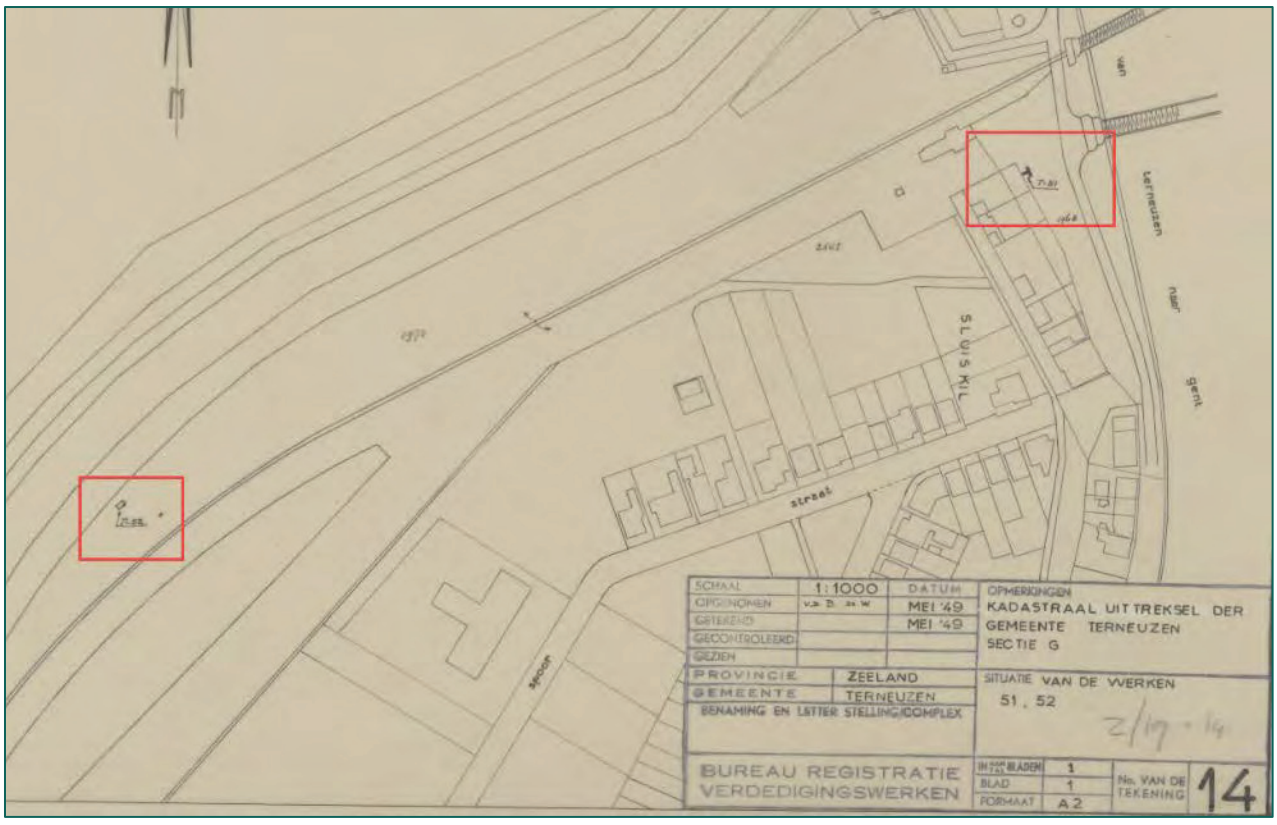
Figuur 255: Uitsnede defence overprint 22/23 Neuzen-Ghent. (Bron ondergrond: LAC).

Bunkerarchief

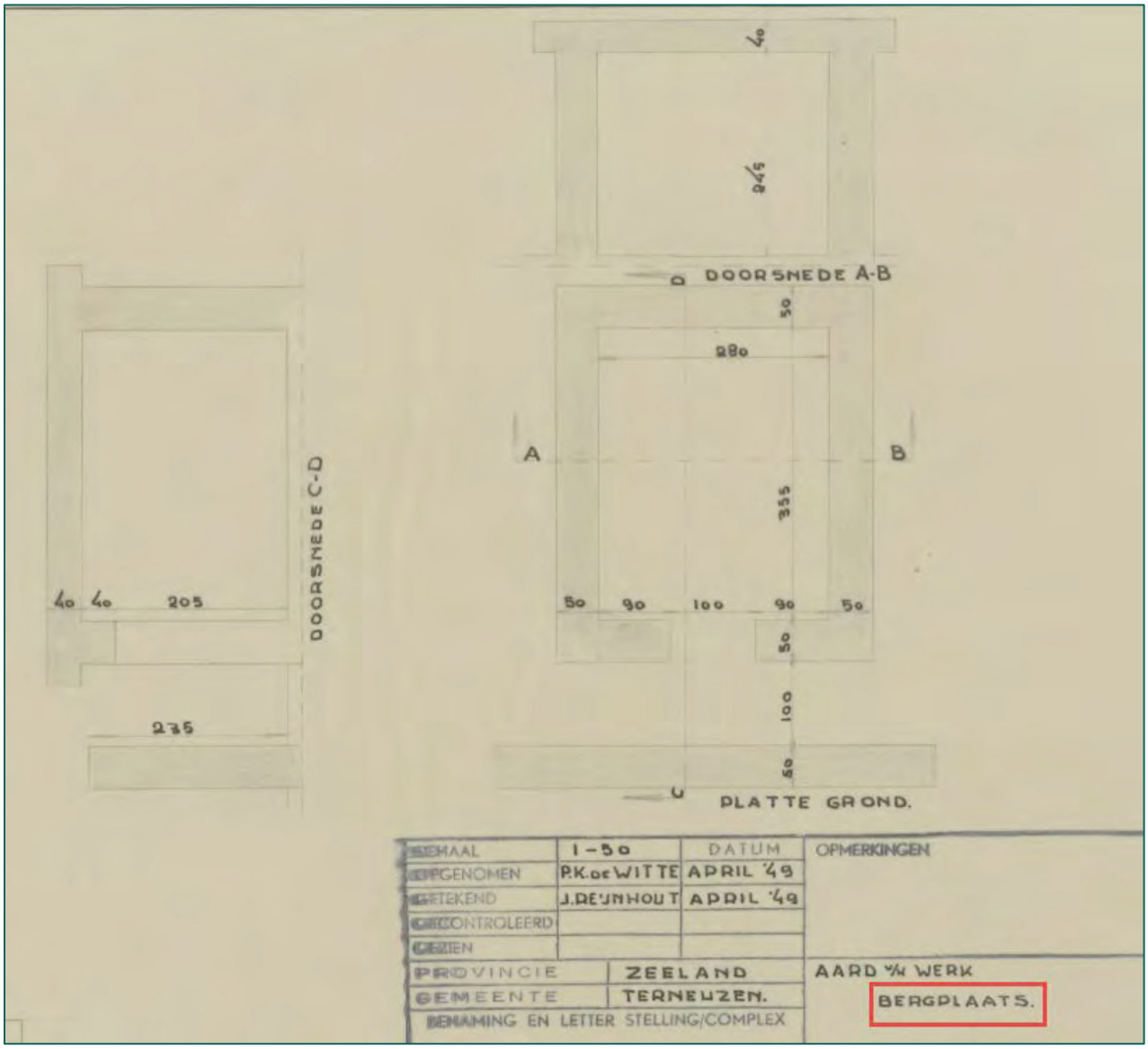
Het Nationaal Archief (NA) beschikt over het zogenaamde 'Bunkerarchief', een collectie waarin onder meer kaarten, situatieschetsen en tekeningen zijn opgenomen van Duitse militaire infrastructuur in Nederland. De tekeningen uit het 'Bunkerarchief' bieden gedetailleerde informatie over het specifieke gebruik van de militaire infrastructuur, zoals bijvoorbeeld munitieopslagplaatsen of bunkers. In Figuur 256 is ten voorbeeld een uitsnede weergegeven van een zogenaamde blokkaart Duitse militaire infrastructuur bij Sluiskil weergegeven. De blokkaarten verwijzen naar situatietekeningen. De situatietekening van werken 51 en 52 zijn weergegeven in Figuur 257 en tonen de precieze locaties van de militaire infrastructuur. In Figuur 257 is de bijbehorende registratietekening afgebeeld, waaruit blijkt dat werk 52 een bergplaats betreft. De informatie, afkomstig uit het 'Bunkerarchief', is gebruikt voor de analyses en beoordeling van Duitse militaire infrastructuur, zie paragraaf 16.

Figuur 256: Duitse militaire infrastructuur bij Sluiskil, weergegeven op kaart 281 Blok 5N. (Bron ondergrond: NA).

Figuur 257: Situatietekening van de werken 51 en 52 (rood omlijnd). (Bron ondergrond: NA).

Figuur 258: Registratietekening van werk 52 bij Sluiskil. (Bron ondergrond: NA).

Databank Bevrijdingsmuseum Zeeland (DBZ)

De databank van het bevrijdingsmuseum van Zeeland bevat een interactieve kaart waarop de vliegtuigcrashes in de provincie Zeeland zijn weergegeven. De kaart is indicatief, de weergegeven locatie van de crash kan afwijken van de daadwerkelijke crashlocatie. Figuur 259 bevat een uitsnede van de crashkaart, waarop een gedeelte van de gemeente Terneuzen zichtbaar is. In Tabel 34 is de informatie omtrent de neergestorte vliegtuigen binnen de gemeente Terneuzen op chronologische volgorde uiteengezet.

Figuur 259: Uitsnede crashkaart Zeeland. (Bron ondergrond: DBZ).

Toestel type / serienummer / Eenheid	Datum	Crashlocatie / oorzaak
Potez-Potez 631, AC-2	11 mei 1940	Biervliet (gehucht De Pyramide), crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Junkers-Ju 88A-2 4D+C, 2./KG 30	15 mei 1940	Westerschelde (Braakman), gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak. Toestel geraakt door de MSH Valentine.
Dornier-Do 17P-1, 7.(F)/LG 2	16 mei 1940	Magrette, noodlanding.
Messcherschmitt-Bf-109, 7./JG 27	25 september 1940	Philippine, noodlanding door technische problemen. Toestel nauwelijks beschadigd.
Messcherschmitt-Bf 109E-4 1150 Swarze 4, Erg. Staffel/JG 26	15 november 1940	Philippine, crash na botsing met ander Duits vliegtuig.
Bristol-Blenheim IV V5859, No. 226 Squadron RAF	12 augustus 1941	Philippine, crash na te zijn neergeschoten door Flak.
Supermarine-Spitfire II a P8446, No. 152 Squadron RAF	12 augustus 1941	Biervliet, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Dornier 217 E1 5074 U5+KP, 6./KG 2	12/13 augustus 1941	Vlissingen of Koewacht, gecrasht na te zijn neergeschoten.
Vickers-Wellington Mk.1C R1616, 22 OUT RAF	10 september 1942	Biervliet, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
DeHaviland-Mosquito IV DZ360:GB-A, No. 105 Squadron RAF	22 december 1942	Axel, gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak.
Messcherschmitt-Bf-109-g4 19210 Weisze 11, 4./JG 54	16 mei 1943	Philippine, noodlanding nadat piloot werd getroffen in zijn hoofd tijdens een luchtgevecht.
Boeing-B-17F 42-30016, 381 BG 532 Sqn USAAF	22 juni 1943	Hoek/Boerengat (Lovenpolder bij Terneuzen), gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak. Aangeschoten boven doel en neergehaald bij Hoek

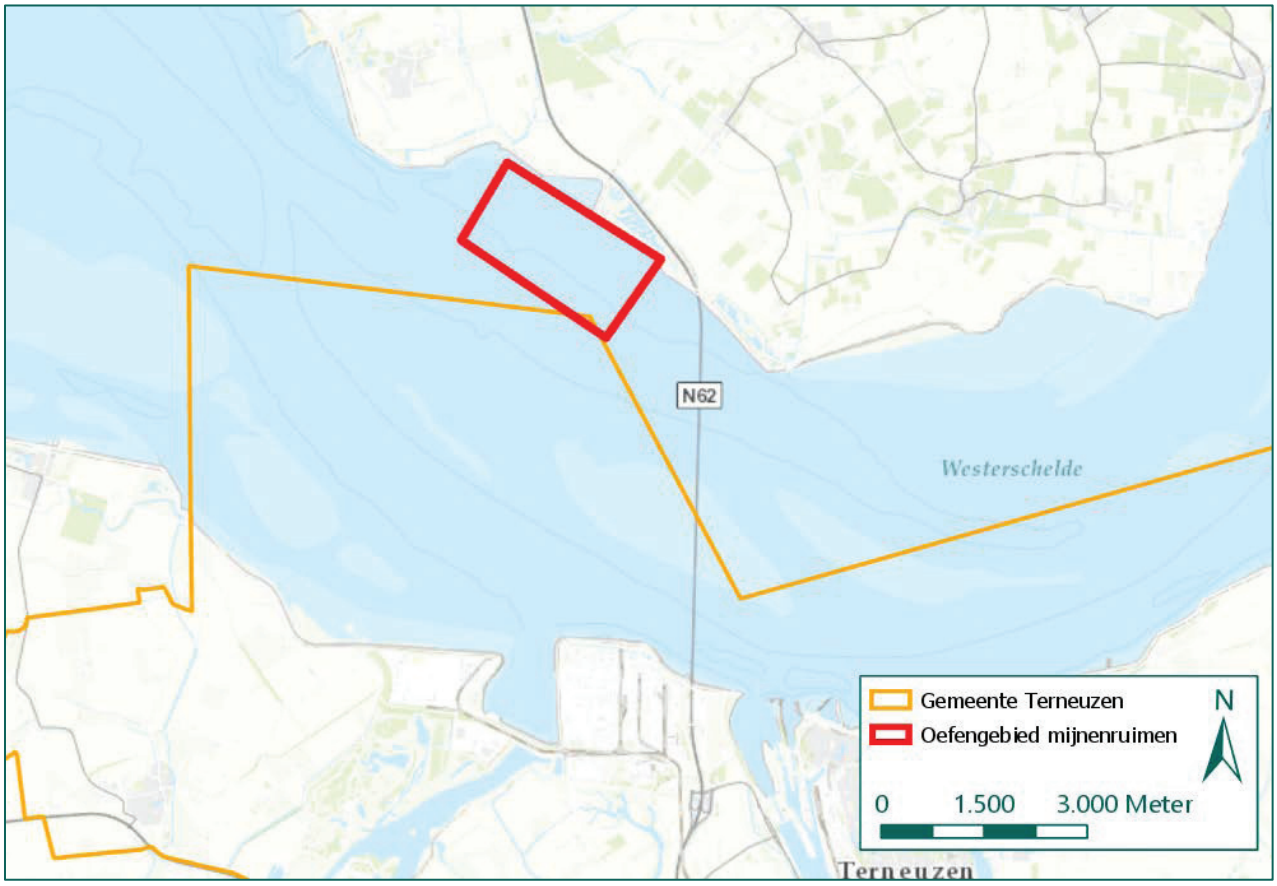
Toestel type / serienummer / Eenheid	Datum	Crashlocatie / oorzaak
Short-Stirling III BK717, No. 214 Squadron RAF	4 juli 1943	Zaamslag, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig. In de lucht ontploft.
Supermarine-Spitfire VC EP555, No. 165 Squadron RAF	25 juli 1943	Vogelwaarde, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Supermarine-Spitfire VC AR609, No. 165 Squadron	25 juli 1943	Wetserschelde/Suikerplaat, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Boeing-B-17F-20-VE 42-5801, 92 BG 327 Sqn USAAF	12 augustus 1943	Philippine, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Messcherschmitt-Bf 109G-6 20498 Gelbe 3, 111./JG 1	19 augustus 1943	Philippine, crash na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Focke Wulf-Fw 190A-1, I./SKG 10	5 november 1943	Westdorpe/Zwartenhoek, noodlanding na brandstofgebrek.
Boeing-B-17F-90-BO 42-30142:SU-L, 388 BG 560 BS USAAF	5 november 1943	Biervliet (tussen IJzendijke-Biervliet), noodlanding na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Messcherschmitt-Bf 110G-4 47145, 3./NJG 3	14 juli 1944	Axel, noodlanding na te zijn neergeschoten door jachtvliegtuig.
Supermarine-Spitfire IX En554 Zf-, No. 308 Squadron RAF	10 september 1944	Terneuzen, gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak.
Supermarine-Spitfire IX PV187, No. 340 Squadron RAF	17 september 1944	Sluiskil (Zevenaarpolder), gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak.
Supermarine-Spitfire IX MK588, No. 332 Squadron RAF	17 september 1944	Terneuzen (Vlooswijksepolder), gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak.
DeHaviland-Mosquito MKIV HK223, No. 307 Squadron RAF	18 september 1944	Westerschelde, gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak.
DeHaviland-Mosquito XVII HK256, No. 25 Squadron RAF	7 oktober 1944	Westerschelde, onbekende oorzaak.
Avro Lancaster NG305, No. 195 Squadron RAF	5 december 1944	Sas van Gent, noodlanding na te zijn neergeschoten door Duits jachtvliegtuig.
Focke Wulf-Fw 190D-9 500126 Weisze 11, 5./JG 26	1 januari 1945	Zaamslag, gecrasht na te zijn neergeschoten door Flak. Crashte na te zijn aangeschoten in de Hellegatpolder.
Messcherschmitt-Bf 109G-14/AS 780375 Grauwe 22, 10./JG 1	1 januari 1945	Biervliet, crash na technische problemen.

Tabel 30: Vliegtuigcrashes binnen het analysegebied volgens de crashkaart.

Noordzeeloket

Het Noordzeeloket biedt overheidsinformatie over de Noordzee. Op de website van het Noordzeeloket[17] is een kaart geraadpleegd waarop de oefengebieden van de marine en de luchtmacht, munitiedumpplaatsen en mijnenoefengebieden op de Noordzee staan aangegeven. Zoals zichtbaar in Figuur 260 lag bij de gemeente Terneuzen een oefengebied voor het ruimen van mijnen.

17 Geraadpleegd op https://www.noordzeeloket.nl/.

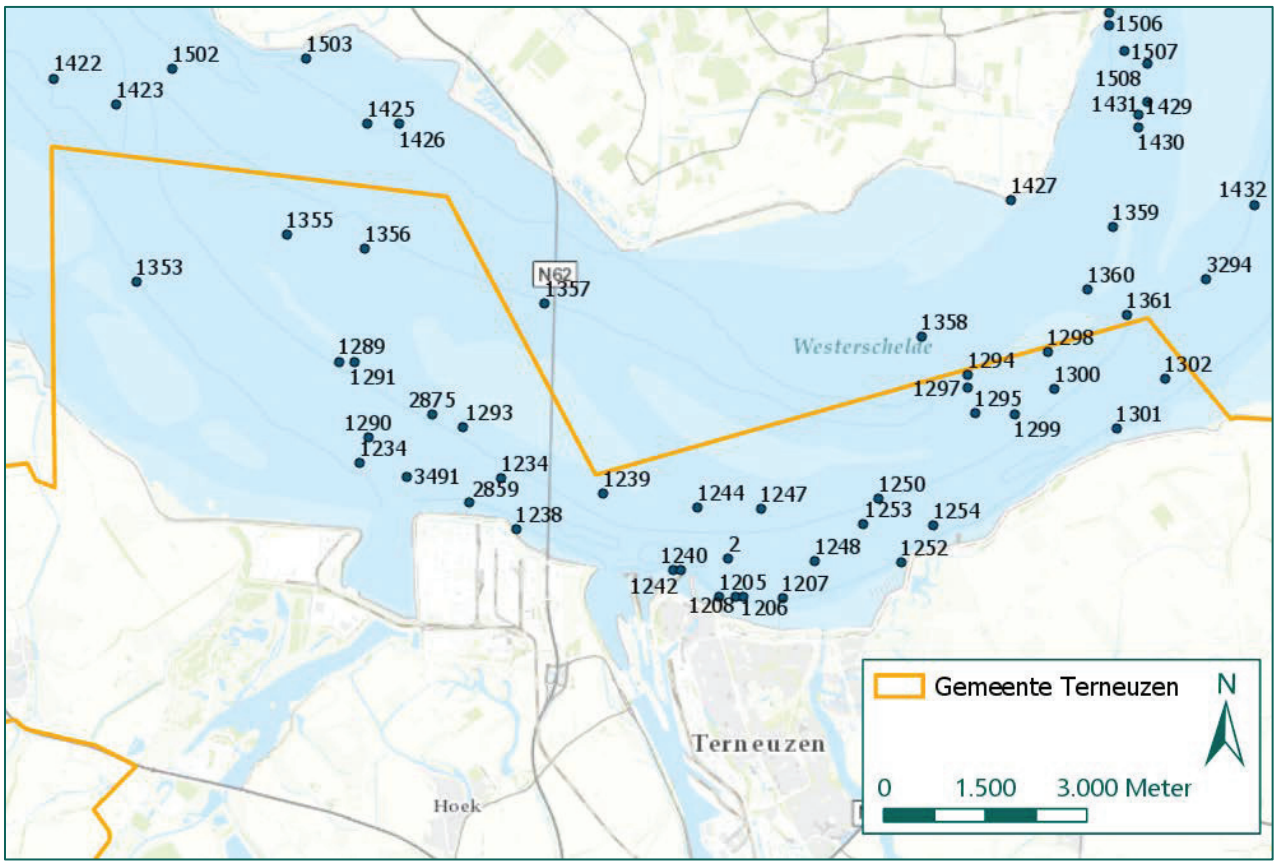

Figuur 260: Uitsnede kaart Noordzeeloket. (Bron ondergrond: ESRI).

Hydrografische Dienst

Via de Hydrografische Dienst is HP39: Wrakkenregister geraadpleegd, om vast te stellen of wrakken en obstructies binnen de gemeente Terneuzen aanwezig zijn. In Figuur 261 zijn de locaties weergegeven van wrakken volgens HP39. De informatie met betrekking tot deze wrakken is uiteengezet in Tabel 31.

Tabel 31

Figuur 261: Wrakken volgens HP39, inclusief wraknummers. (Bron ondergrond: ESRI).

Nr	Type	Naam
2	Wrak	-
1205	Onbekend	-
1206	Onbekend	Twee Gezusters
1207	Wrak	Maggi Mc Maire
1208	Obstructie	-
1234	Onbekend	Telegraaf 5
1238	Wrak	Valentine (HMS)
1239	Onbekend	-
1240	Onbekend	Helena
1242	Wrak	Inga
1244	Obstructie	-
1247	Wrak	Richard 6
1248	Wrak	Kraan II
1250	Wrak	Onrust
1252	Obstructie	-
1253	Wrak	-
1254	Obstructie	-
1289	Onbekend	-
1290	Onbekend	-
1291	Onbekend	-
1293	Onbekend	Zamosc
1294	Onbekend	Elize
1295	Onbekend	-
1297	Wrakresten	Hubertus
1298	Wrak	Empire Ness

Nr	Type	Naam
1299	Onbekend	RSG 18
1300	Wrakresten	-
1301	Wrak	Ida 2
1302	Wrakstukken	Elisabeth
1353	Wrak	Fortune
1355	Onbekend	Aline
1356	Onbekend	Francois van Vlissingen
2859	Obstructie	-
2875	Obstructie	-
3491	Wrak	-

Tabel 31: Wrakken binnen de gemeente Terneuzen.

Kaarten uit *Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10-19 mei 1940*

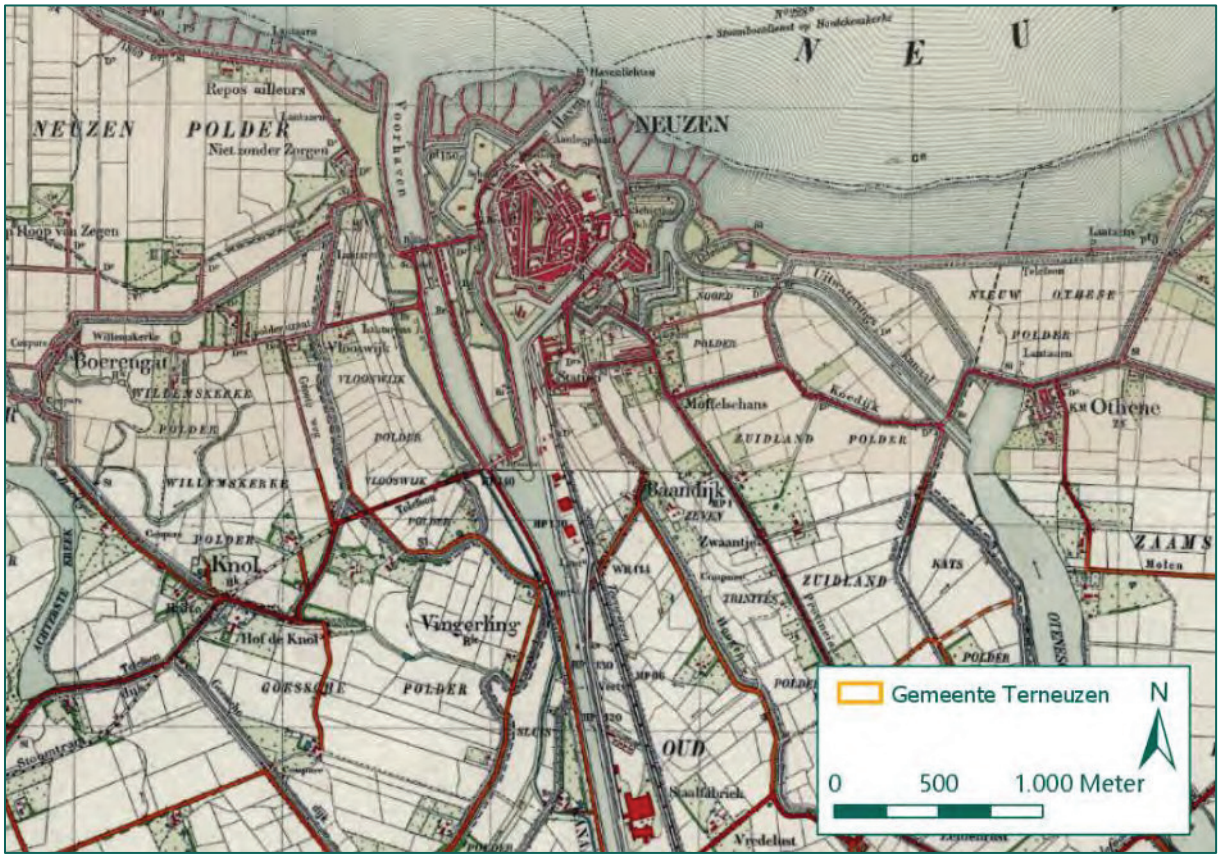
In het boek *Inleiding en algemeen overzicht van de gevechtsdagen van 10-19 mei 1940* zijn verschillende kaarten opgenomen van de troepenopstellingen en bewegingen in de meidagen van 1940. Ten voorbeeld is hieronder één van deze kaarten opgenomen in Figuur 262.

Figuur 262: Uitsnede overzichtskaart in de meidagen van 1940. (Bron kaart: NIE).

Topotijdreis

Op topotijdreis.nl staan de kadastrale kaarten van Nederland in de periode 1815 tot heden. Verschillende jaren van kadastrale kaarten zijn door REASeuro in GIS te openen. Op deze wijze kunnen kaarten van het onderzoeksgebied van vóór, tijdens en na de Tweede Wereldoorlog worden vergeleken. Als voorbeeld is een uitsnede van de kaartlaag van 1943 weergegeven in Figuur 263.

Figuur 263: Uitsnede kaartlaag 1943. (Bron ondergrond: Topotijdreis).

Huidige topografische kaart

De huidige topografische kaart is afkomstig van ESRI, de ontwikkelaar van GIS. Deze kaartlaag is dermate nauwkeurig dat deze bruikbaar is voor het inpassen van overig kaartmateriaal en voor het nauwkeurig weergeven van NGE-Risicogebieden. Een uitsnede van deze kaart is weergegeven in Figuur 264.

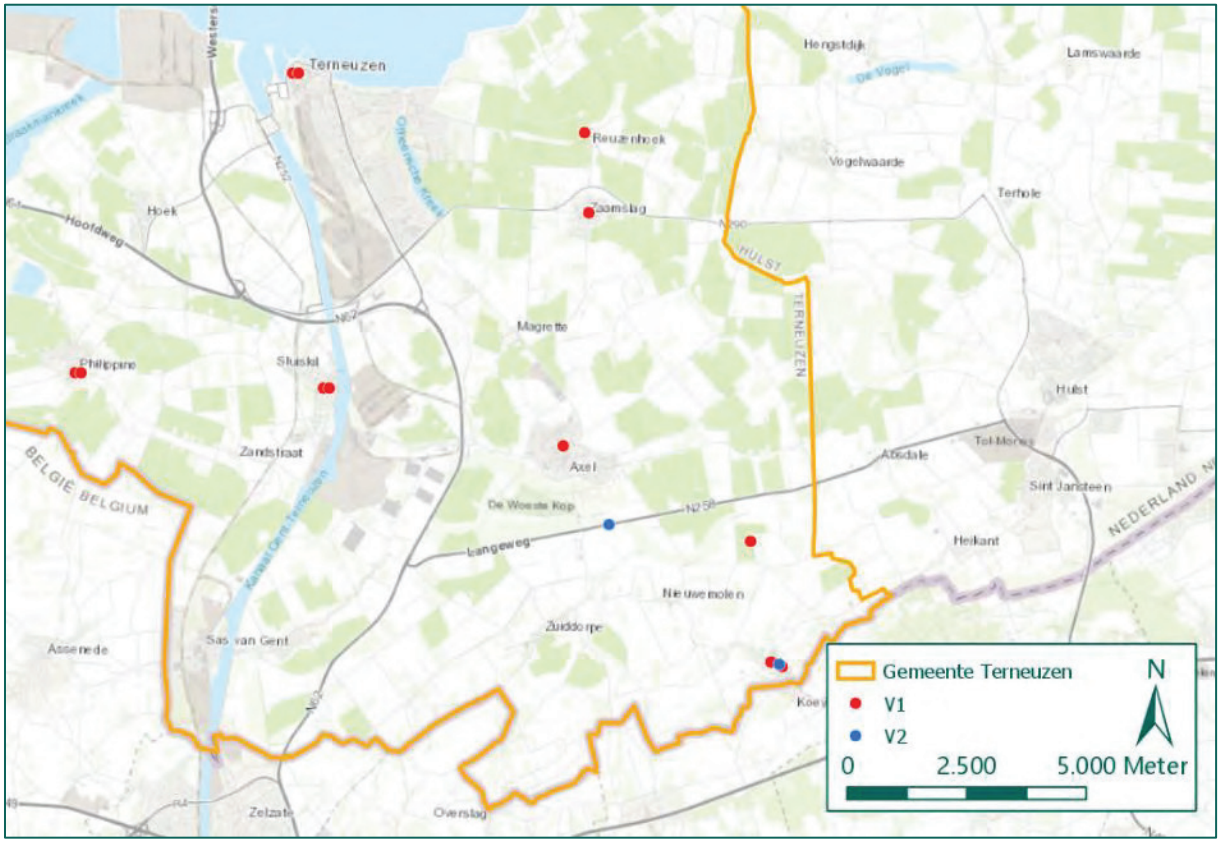
Figuur 264: Uitsnede huidige topografische kaart. (Bron ondergrond: ESRI).

BIJLAGE 8 V-1 EN V-2 INSLAGEN

Op de website http://www.vergeltungswaffen.nl van de Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945 (SGLO) is een kaart opgenomen met alle neergekomen Vergeltungswaffen (Vergeldingswapens) in Nederland. Binnen de gemeente Terneuzen zijn gedurende de oorlog meerdere V-1's en V-2's neergekomen. De V-1 was een onbemand straalvliegtuig, de V-2 een ballistische raket. Beide wapens waren gevuld met explosieven. In deze bijlage is een overzicht opgenomen van de in de gemeente Terneuzen neergekomen Vergeltungswaffen.

Datum	Type	Locatie	Nummer
16 augustus 1944	V-1	Philippine.	V0010
2 september 1944	V-1	Philippine.	V0012
10 september 1944	V-1	Tussen Axel en Kieldrecht.	V2296
29 september 1944	V-1	Hulst. Reuzenhoek.	V1646
29 september 1944	V-1	Terneuzen.	V1647
10 november 1944	V-2	Axel. Langedreef.	V0062
6 december 1944	V-1	Terneuzen.	V2300
21 december 1944	V-1	Sluiskil.	V1702
21 december 1944	V-1	Sluiskil.	V1703
21 december 1944	V-1	Terneuzen. Koewacht.	V1704
16 januari 1945	V-1	Zaamslag.	V2322
28 januari 1945	V-1	Axel.	V1871
16 februari 1945	V-1	Hulst. Tussen de buurtschappen Absdale en Koewacht.	V2347
24 februari 1945	V-1	Terneuzen. Lijkstraatje.	V2043
24 februari 1945	V-2	Koewacht. Lijkstraatje.	V1041

Tabel 32: Informatie, afkomstig van http://www.vergeltungswaffen.nl, met betrekking tot neergekomen V-1's en V-2's binnen de gemeente Terneuzen.

Figuur 265: Locaties van neergekomen V-1's en V-2's, weergegeven op de huidige topografische kaart. (Bron ondergrond: ESRI).

BIJLAGE 9 OVERZICHT LUCHTFOTO'S

Voor dit HVO-NGE is intensief gebruik gemaakt van luchtfoto's van tijdens de oorlog. Luchtfoto's vormen een belangrijke bron, omdat ze een beeld geven van de gemeente Terneuzen tijdens de oorlog. Daarnaast kunnen luchtfoto's sporen tonen van oorlogshandelingen, zoals kraters, schade of stellingen. Bij de analyse van luchtfoto's wordt bij voorkeur gewerkt met luchtfoto's die dateren van kort na relevante oorlogshandelingen. Dan zijn sporen van oorlogshandelingen nog het best zichtbaar. Bij foto's van latere datum kan mogelijke schade al hersteld zijn.

De geraadpleegde luchtfoto-instanties betreffen:

- Luchtfotocollectie van de Universiteit Wageningen, afdeling Speciale Collecties (Wageningen UR).
- Luchtfotocollectie Topografische Dienst Kadaster Zwolle, afdeling GEO-informatie (Kadaster).
- Luchtfotocollectie The National Collection of Aerial Photography in Edinburgh (NCAP).
- Luchtfotocollectie Laurier Military History Archive in Waterloo, Canada (LMH).
- Luchtfotocollectie War Heritage Institute in Brussel, België (WHI).

Aan de hand van de geraadpleegde literatuur (zie bijlage 2), het archiefmateriaal uit Nederlandse archiefinstellingen (zie bijlage 3), het archiefmateriaal uit buitenlandse archieven (zie bijlage 4) en de informatie uit het cartografische materiaal (zie bijlage 6) is bij de bovenstaande luchtfoto-instanties gezocht naar luchtfoto's die dateren van kort na relevante oorlogshandelingen. Daarbij wordt rekening gehouden met de hoogte, scherpte en eventuele andere factoren, zoals de afwezigheid van bewolking. Uit het raadplegen van de genoemde luchtfoto-instanties is gebleken dat de luchtfoto's van 1940 tot en met 1943 van de gemeente Terneuzen van matige kwaliteit zijn, vanwege bijvoorbeeld de scherpte en de aanwezigheid van wolken.

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de volgende luchtfoto's:

Collectie / sortie	Fotonummer	Datum	Bron
Photos Aériennes '14-'18 / Sas van Gent	3372	25 januari 1918	WHI
CIU/Z/0055	26	4 juli 1940	NCAP
	29		
	32		
H/0023	1	21 juli 1940	NCAP
	3		
	201		
H/0037	S218	26 juli 1940	NCAP
	S219		
	S220		
	S221		
	S233		
H/0107	88	16 augustus 1940	NCAP
	288		
H/0162	23	5 september 1940	NCAP
H/0218	282	18 september 1940	NCAP
H/0325	38	13 oktober 1940	NCAP
	39		
	239		
	240		
H/0340	416	20 oktober 1940	NCAP
	418		
	420		
B/0019	282	24 december 1940	NCAP
H/0682	304	24 februari 1941	NCAP
H/0725	314	13 maart 1941	NCAP
	315		

H/0761	301	19 maart 1941	NCAP
	303		
	305		
T/0226	18	3 juli 1941	NCAP
	20		
T/0368	648	5 augustus 1941	NCAP
T/0914	613	7 november 1941	NCAP
C/0385	1.5	13 september 1942	NCAP
	2.5		
C/0564	1050	8 november 1942	NCAP
	1054		
	2053		
C/0760	2075	23 december 1942	NCAP
	2079		
C/0817	2010	8 januari 1943	NCAP
D/0128	1035	27 februari 1943	NCAP
	1037		
D/851/542	4008	17 juli 1943	Kadaster
D/0991	5116	15 augustus 1943	NCAP
E/0600	3017	25 november 1943	NCAP
	3019		
	4018		
	4020		
E/896/541	4133	30 december 1943	Kadaster
	4134		
E/906/541	4010		
	4011		
	4012		
R/4344	4023	28 maart 1944	Kadaster
106G-1464	4063	17 juli 1944	Kadaster
106G-1559	4385	20 juli 1944	Kadaster
	4387		
106G-1955	3096	6 augustus 1944	Kadaster
106G-2848	3321	12 september 1944	Kadaster
	3323		
	3326		
	3386		
	4321		
	4324		
	4332		
	4372		
	4374		
	4376		
	4381		
	4384		
16/1167	3013	13 september 1944	Kadaster
	3025		
106G-3014	3165	19 september 1944	NCAP
	3172		
	3174		
	4165		
	4176		
	4177		
	4179		

4/0905	3001	26 september 1944	NCAP
	3003		
	3005		
	3170		
	3172		
	3174		
	3176		
	3178		
	3180		
	4167		
	4169		
	4171		
	4173		
	4175		
106G-3109	3048	28 september 1944	NCAP
	3049		
	3054		
	3062		
	4050		
	4056		
	4057		
	4064		
R4/929	3009		LMH
	3011		
	3012		
	4009		
	4012		
R4/976	3045	5 oktober 1944	LMH
	3080		
	3106		
	3108		
	3116		
	4029		
	4039		
	4041		
	4043		
	4045		
	4047		
	4049		
	4051		
	4053		
	4056		
16/1261	1082	6 oktober 1944	NCAP
	1084		
	1086		
	1088		
	1090		
	1092		
4/1022	4011	7 oktober 1944	LMH
	4127		
	4129		
	4130		
R4/1036	3003	11 oktober 1944	LMH
	3005		

	3007		
	3009		
R/1038/4	4002		NCAP
	4004		
	4006		
	4008		
	4010		
	4012		
4/1043	3046	12 oktober 1944	LMH
	3048		
	3050		
	3052		
R/1065/4	3034	13 oktober 1944	NCAP
	3036		
	3038		
	3040		
	3042		
4/1067	3088		
4/1067	4111		LMH
4/1075	4171	15 oktober 1944	NCAP
	4173		
	4203		
	4205		
	4207		
	4218		
	4220		

Tabel 33: Overzicht luchtfoto's.

In tekeningen 01A t/m 01G zijn de luchtfoto's ingepast.

BIJLAGE 10 IN HET VERLEDEN UITGEVOERDE ONDERZOEKEN

In het verleden zijn verschillende NGE-bodemonderzoeken uitgevoerd in de gemeente Terneuzen. Per onderzoek is aangegeven wat de relevantie is voor het huidige onderzoek.

Nr.	Opsteller	Datum / kenmerk	Titel
1.	Provincie Zeeland	2009 / n.v.t.	Niet gesprongen explosieven in Zeeland
2.	PLAN terra B.V.	December 2010 / P291-03	Conventionele explosieven in de Zeeuwse bodem
3.	Bombs Away	14 oktober 2013 / VNZT-R-15-2	Vooronderzoek Conventionele Explosieven. Planuitwerkingsfase Grote Zeesluis Kanaal Gent-Terneuzen
4.	Bodac	27 februari 2014 / 3049	Vooronderzoek CE Vooroeververdedigingen Ooster- en Westerschelde - Terneuzen
5.	ECG	23 augustus 2016 / 202-016-AVO-01	Vooronderzoek naar het risico op het aantreffen van Conventionele Explosieven in het onderzoeksgebied 'Spoor Terneuzen'
6.	ECG	2 mei 2017 / 317-016-AVO-01	Vooronderzoek naar het risico op het aantreffen van Conventionele Explosieven in het onderzoeksgebied 'PGO Zeeland'
7.	REASeuro	16 maart 2018 / 73096/RO-180076	Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Terneuzen Zijkanaal D
8.	Adede	22 juni 2018 / v00/20180622/ozh	Oppervlaktedetectie Terneuzen

Tabel 34: Overzicht geraadpleegde in het verleden uitgevoerde onderzoeken.

1. Provincie Zeeland, 2009, Niet gesprongen explosieven in Zeeland

Via verschillende (media)kanalen heeft de Provincie Zeeland een oproep gedaan aan de inwoners van Zeeland om zich te melden als iemand een locatie wist waar mogelijk tijdens de Tweede Wereldoorlog blindgangers waren neergekomen of locaties waar munitie was gedumpt. Dit onderzoek leverde 180 locaties op waar volgens getuigen dus nog NGE in de bodem konden zijn achtergebleven. Deze informatie is verwerkt in hoofdstuk 17. Met betrekking tot de gemeente Terneuzen zijn de volgende meldingen gedaan:

Melding 9002

'Al ben ik mij er van bewust dat mijn bericht erg vaag is, wil ik toch een kleine aanwijzing geven. Aan het eind van de oorlog (september 1944) is er een munitiedump geweest aan de Katspolderse dijk in Terneuzen. Nu dit hele gebied volgebouwd is, is de plaats hiervan moeilijk vast te stellen; bovendien is door deze bebouwing het gebied ook al flink door elkaar gehaald. De vroegere Katspoldersedijk is nu de Rooseveltlaan. Naar mijn schatting was het depot ongeveer ter hoogte van het zebrapad bij de bushalte of mogelijk nog iets zuidelijker.

Reactie: 5/6/2010: De rode stip brengt mij op het idee dat deze aan de linkerkant moet staan van de weg die van Driewegen (Oudelandseweg) naar de Katspolderdijk loopt. Op de kruising van deze weg met de Katspolderdijk stond vroeger een gebouw (er waren toen nog geen daklozen maar "landlopers") en die werden toen door de gemeente Terneuzen daar ondergebracht. Wat de opslag betreft, dit werd (waarschijnlijk) aan de oostzijde van de Katspoldersedijk gedeponeerd.'

Melding 9005

'N.a.v. uw oproep in de krant van vandaag het volgende. In de jaren 50 van de vorige eeuw zwom ik dagelijks in De Kleine Kreek in Axel. Daar was toen een zwembad. De steigers zijn nu nog zichtbaar. Onder ons jongens ging het gerucht dat er midden in de kreek een kist of kisten lagen met onbekende inhoud. We zwommen er dan heen om te zoeken, maar het was daar te diep en te ondoorzichtig water om iets te kunnen ontdekken. Dus bleef de aanwezigheid voor ons een spannend verhaal. Natuurlijk is algemeen bekend dat er zwaar gevochten is rondom Axel tussen de Polen en de Duitsers. Het is dus niet ondenkbaar dat er munitie gedumpt is in het 'Kleine Kreekje' zoals we dat noemden.'

Melding 9009
'Midden 1944 woonden wij aan het adres Poelstraat 21 in Sas van Gent. Voor ons een straat met een dubbele rij bomen en aan de overzijde van de weg een diepe sloot. In de maanden juni t/m augustus 1944 kon je er de klok op gelijk zetten. Elke namiddag zo rond 17.00 uur kwam er een flinke groep Duitse militairen zich met hun voertuigen schuil houden onder de bomen. De laatste weken dumpten ze allerlei spullen in de sloot, waaronder ook munitie. Later is er in de straat een nieuwe riolering gelegd en de toenmalige sloot gedempt. Of toen ook de sloot is schoongemaakt is me niet bekend. Het terrein maakt nu deel uit van een afgebakend gebied bestemd voor kleinindustrie.'

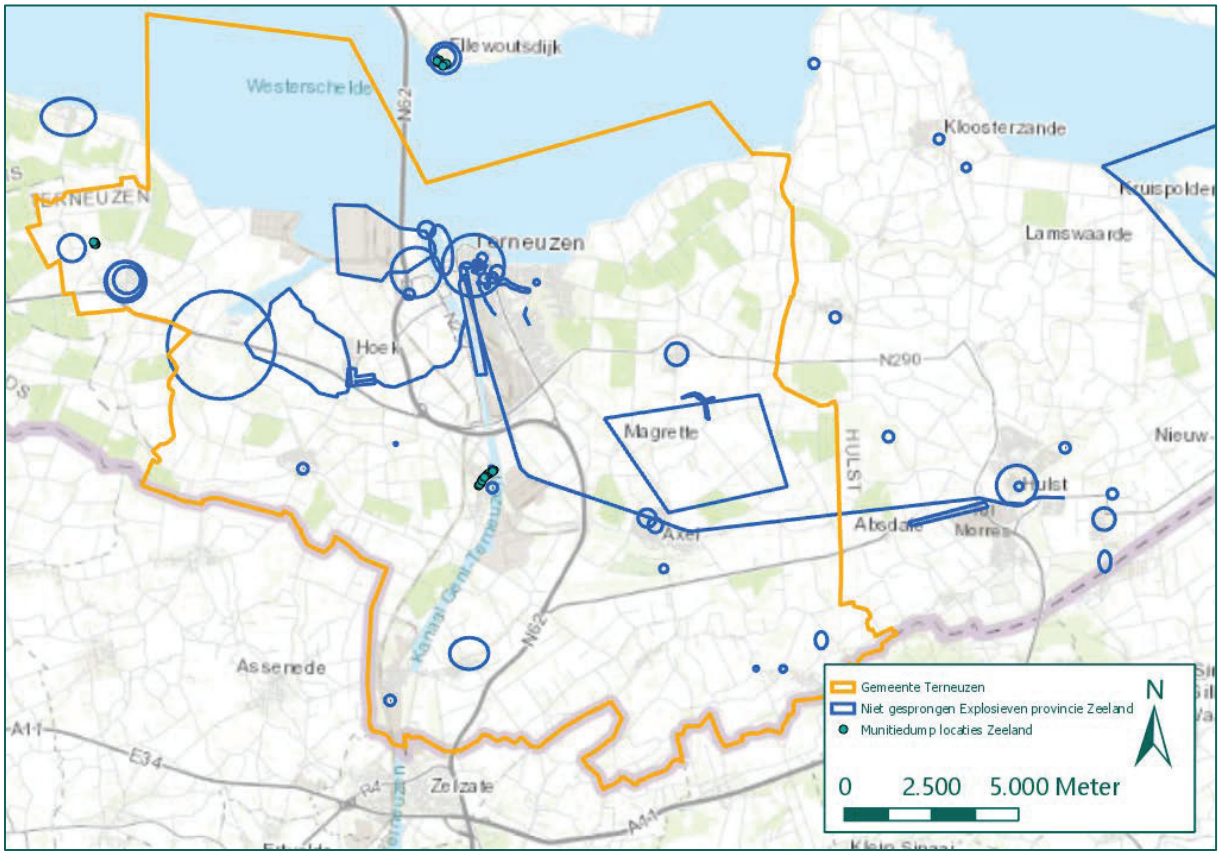
Melding 9011
'Zoals gelezen in de pzc wil ik hier reageren op uw verzoek te melden waar er munitiedumpingen zijn geweest. Ik was op het eind van de oorlog op de MULO school in Terneuzen. In die tijd woonde ik in Sas van Gent en moest op de fiets naar school. Op een dag ontdekten wij een munitiedump aan de oever van de Otheense kreek ongeveer ter hoogte van de kinderboerderij alle soorten munitie zoals steelhandgranaten en obussen en nog veel meer. In onze onwetendheid sloegen wij op een paal de granaten van de hulzen en maakten hiervan vuurwerk via een brassobus. Wonder bij wonder liep alles goed af.'

Melding 9020
'Waarschijnlijk ligt er nog munitie in de Paulinapolder te Biervliet. Beneden de dijk waar het monument staat aan de overkant van de weg. Als kind heb ik gezien dat daar een VII-krater is gevuld met alles wat in de omgeving lag. Ik weet niet of dat weggehaald is.'

Melding 9030
'Ten oosten van de boerderij aan de Noordstraat 60 te Biervliet heeft een mitrailleursnest gestaan. Hier is behoorlijke weerstand geboden door de Duitsers, zodat er aanzienlijke vuurkracht nodig was van de geallieerden. Het 'nest' stond in een weiland, waar knotwilgen in stonden. Inmiddels is dit stuk land in gebruik als akkerbouwland. Na de gevechten lagen er vele granaten in het veld. Deze granaten zijn in kraters in het weiland gedumpt en de gaten zijn toegedekt. Ook in naastliggende sloot (zuidzijde) kunnen granaten gedumpt zijn.
Het mitrailleursnest zelf zou ook goed begraven kunnen zijn. De melder, destijds nog erg jong, staat daar wel iets van bij. Maar enkele malen is met een huis en tuin detector gezocht, echter zonder resultaat.'

Melding 9032
'Naast de voormalige spoorlijn van de zogenaamde munitietrein lopen leidingen. Deze zijn gebruikt voor munitiedump van de Duitse treinen die hier stonden te wachten voor de brug over het kanaal. Met kruiwagens tegelijk werd er munitie ingedumpt, dit was even voor de RK-kerk in zuidelijke richting. Er was veel modder, waar de munitie in wegzonk. Melder gaf aan dat het diep wegzakte. De melder, dhr. Luijks, 89 jaar, schrijft er een verhaal over voor de lokale krant van Sluiskil. Het verhaal zal in de maanden na binnenkomst melding verschijnen in het krantje voor Sluiskil en omgeving. De lijn met stippen markeert de waterleiding waar de munitie in is gerold.'

Aan de hand van bovenstaande meldingen is door de provincie Zeeland een overzichtskaart opgesteld met aandachtsgebieden en locaties waar (mogelijk) munitiedump heeft plaatsgevonden, zie Figuur 266.

Figuur 266: Overzichtskaart van aandachtsgebieden en locaties waar (mogelijk) munitiedump heeft plaatsgevonden. (Bron ondergrond: ESRI).

2. PLANterra B.V. P291-03, december 2010

In opdracht van de provincie Zeeland heeft PLANterra B.V., in samenwerking met lokale experts en historici, een gebeurtenissenkaart opgesteld. Het onderzoek diende geïnterpreteerd te worden als een eerste stap richting het doen van een historisch vooronderzoek conform de toenmalige richtlijnen van het BRL-OCE. Aangezien de vermelde bronnen, die kunnen helpen bij het uitvoeren van een historisch vooronderzoek, voor voorliggend onderzoek allen zijn gebruikt, levert de gebeurtenissenkaart van PLANterra B.V. uit 2010 geen aanvullende informatie op.

3. Bombs Away, VNZT-R-15-2, 14 oktober 2013

In opdracht van de Vlaams Nederlandse Scheldecommisie voerde Bombs Away volgens de richtlijnen van het WSCS-OCE een historisch vooronderzoek uit in 2013 naar de aanwezigheid van NGE voor het gebied Zeesluizen in de gemeente Terneuzen. Uit het onderzoek van Bombs Away bleek dat verschillende oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden binnen het onderzoeksgebied Zeesluisen. In Tabel 35 en Figuur 267 zijn de NGE-Risicogebieden en de mogelijk achtergebleven soorten NGE weergegeven. Deze conclusies leveren geen aanvullende informatie op met betrekking tot de conclusies uit het voorliggende onderzoek.

Soort explosieven (CE)	Subsoort CE	Nationaliteit CE	Hoeveelheid CE	Toestand CE
Kleinkalibermunitie	Tot 20 mm	Duits	Honderden	Gedumpt
Hand- en geweergranaten		Duits	tientallen	Gedumpt
Geschutmunitie	t/m 10 cm	Duits Geallieerd	Enkele	Gedumpt/ verschoten
Afwerpmunitie	t/m 1.000 lb	Geallieerd	Enkele	Afgeworpen

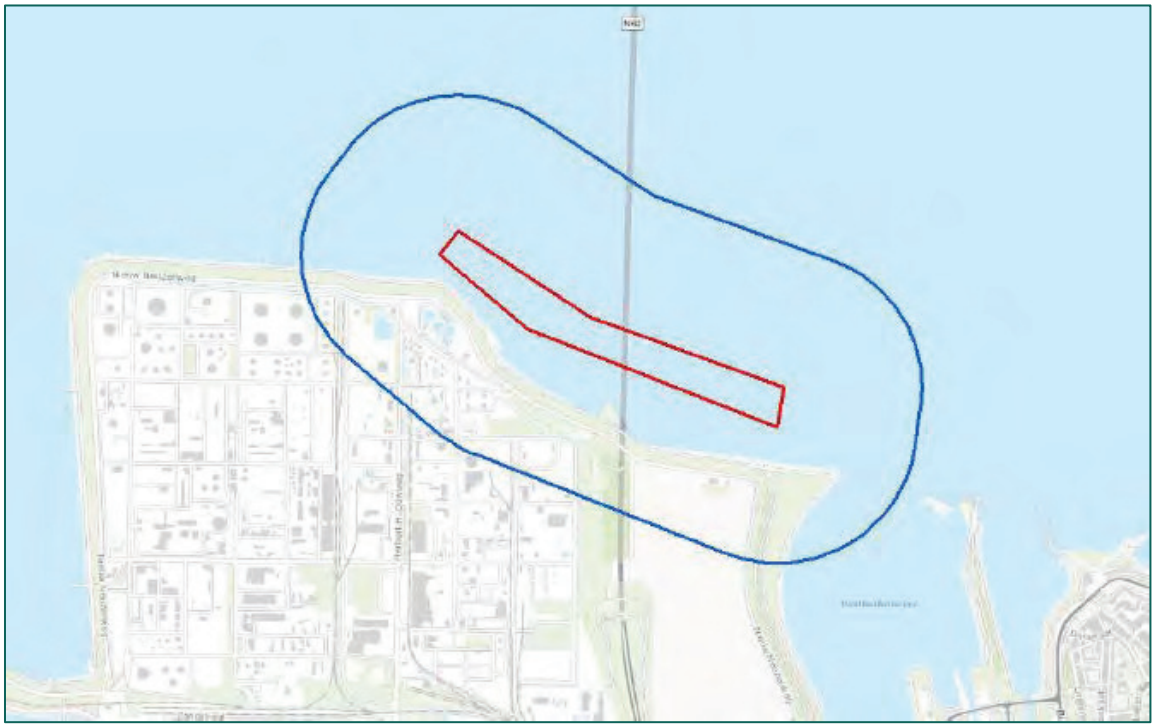
Tabel 35: De te verwachten NGE zoals aangeduid in het rapport VNZT-R-15-2 van Bombs Away van 14 oktober 2013.

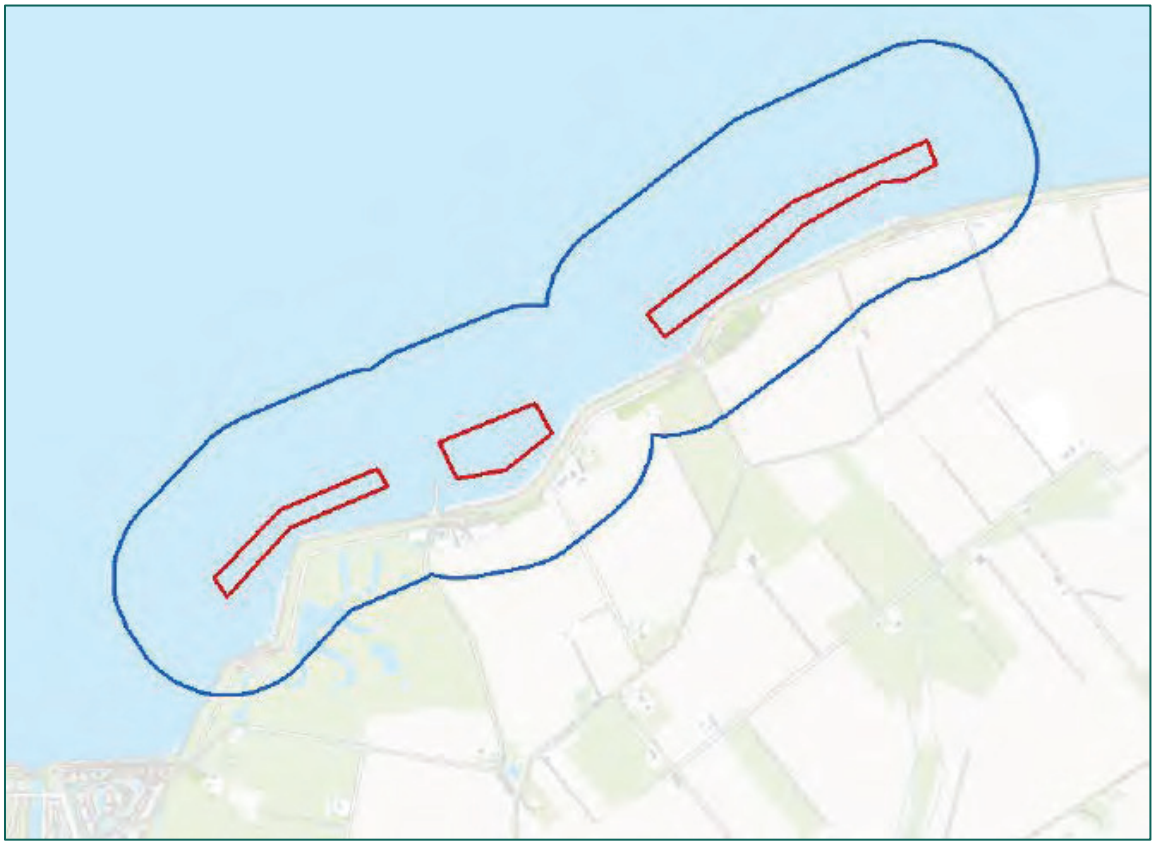
Figuur 267: De NGE-Risicogebieden (donkerroze: afwerpmunitie; lichtroze: dumpmunitie) binnen het onderzoeksgebied (rood omlijnd) zoals aangeduid in het rapport VNZT-R-15-2 van Bombs Away van 14 oktober 2013.

4. Bodac, 3049, 27 februari 2014

Voor Rijkswaterstaat, dat werkte aan de versterking van vooroevers langs de Oosterschelde en Westerschelde, voerde Bodac in 2014 conform het WSCS-OCE een historisch vooronderzoek uit naar de stortvakken Nieuw-Neuzenpolder, Margarethapolder, Kleine Huissenspolder en Eendragtpolder. De onderzoeksgebieden zijn weergegeven in Figuur 268 en Figuur 269. Uit het onderzoek bleek dat in de onderzoeksgebieden Nieuw-Neuzenpolder, Margarethapolder en Kleine Huissenspolder mogelijk NGE konden zijn achtergebleven van geschutmunitie (verschoten, gedumpt). In een deel van het onderzoeksgebied Nieuw-Neuzenpolder kon mogelijk NGE van afwerpmunitie t/m 500 kg worden aangetroffen. Deze conclusies leveren geen aanvullende informatie op voor voorliggend HVO-NGE.

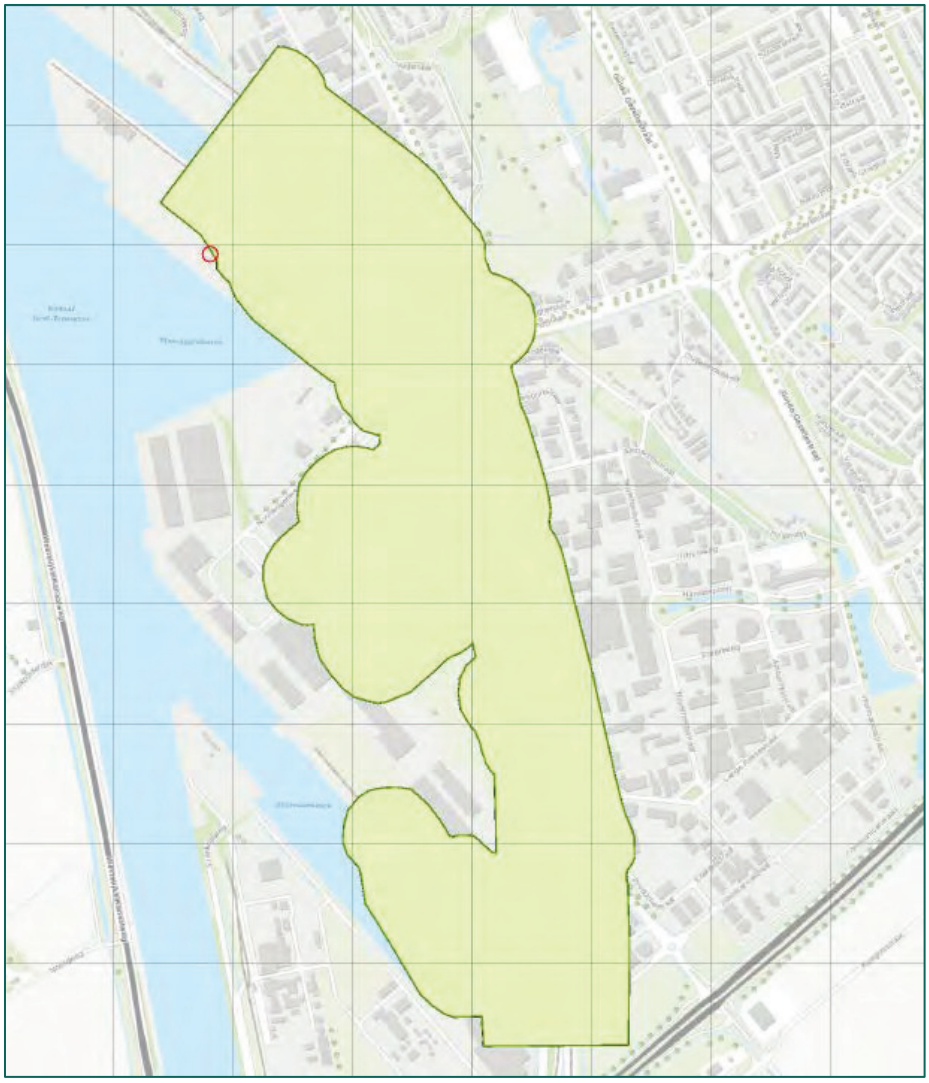
Figuur 268: Het onderzoeksgebied stortvak Nieuw Neuzenpolder, zoals aangeduid in het rapport 3049 van Bodac van 27 februari 2014.

Figuur 269: De onderzoeksgebieden van stortvakken Margarethapolder, Kleine Huissenspolder en Eendragtpolder, zoals aangeduid in het rapport 3049 van Bodac van 27 februari 2014.

5. ECG, 202-016-AVO-01, 23 augustus 2016

In opdracht van ProRail heeft ECG in 2016 een aanvullend historisch vooronderzoek uitgevoerd. Het onderzoeksgebied 'Spoor Terneuzen' was gelegen tussen spoorkilometrering 26.8 en 29.0, inclusief de zijsporen 200.3 - 200.5, 300.0 - 300.4, 400.0 - 400.5 en 500.0 - 500.8. Voor deze locatie was reeds een historisch vooronderzoek uitgevoerd door T&A Survey in 2012, maar dat voldeed niet meer aan de huidige wettelijke richtlijnen. Uit het onderzoek van ECG bleek dat er één feitelijk herleidbare en verifieerbare indicatie van een oorlogshandeling naar het onderzoeksgebied is te herleiden. Het betrof hier een waargenomen inslagkrater van afwerpmunitie, welke op luchtbeelden vanaf 19 september 1944 zichtbaar was. Deze inslag grensde aan het onderzoeksgebied. Na de oorlog hebben grondroerende werkzaamheden en opsporingsactiviteiten in bepaalde bodemlagen plaatsgevonden in het onderzoeksgebied. Derhalve concludeerde ECG dat deze naoorlogs geroerde en onderzochte bodemlagen als onverdacht konden worden beschouwd.

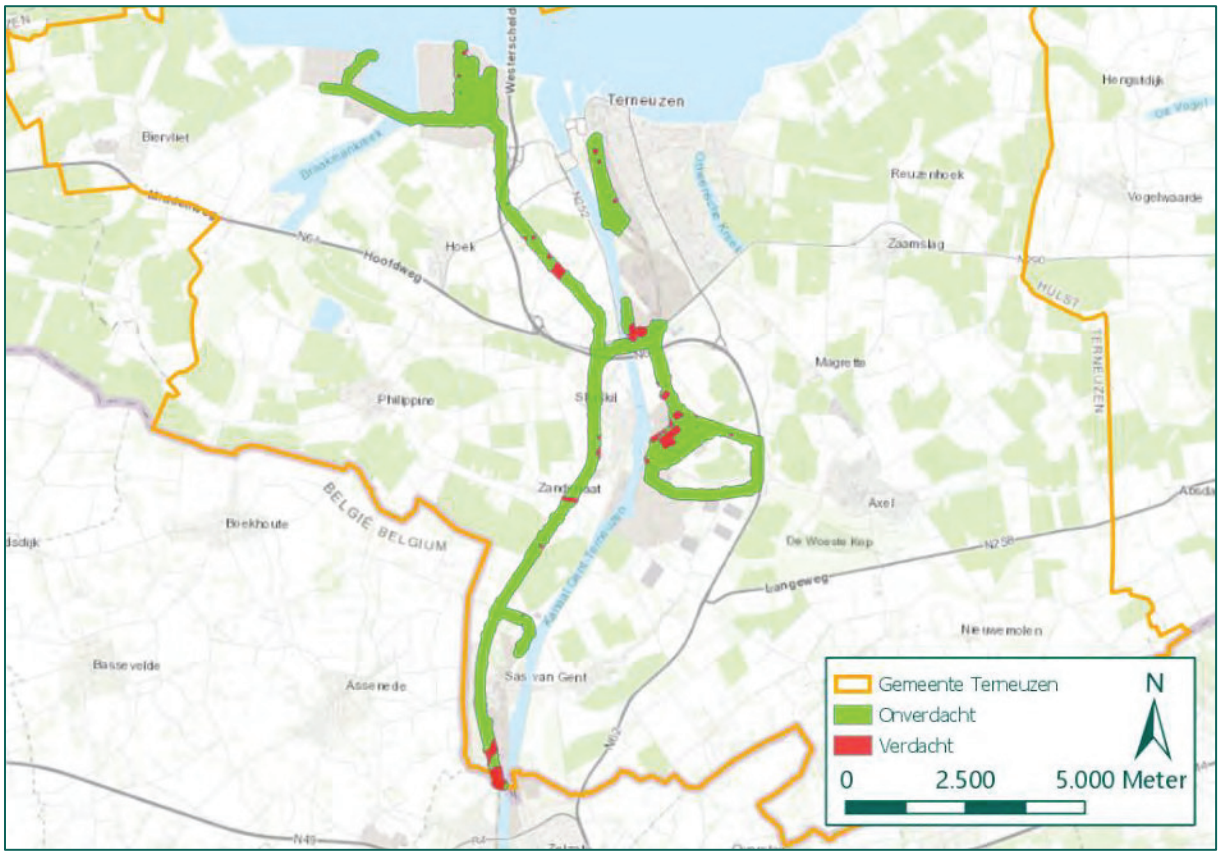

Figuur 270: Het onderzoeksgebied met status (onverdacht, aangeduid in het groen) en waargenomen krater (rood omlijnd) zoals aangeduid in het rapport 202-016-AVO-01 van ECG van 23 augustus 2016.

6. ECG, 317-016-AVO-01, 2 mei 2017

ECG heeft in 2017 namens ProRail een aanvullend historisch vooronderzoek opgesteld met betrekking tot drie rapporten van T&A Survey uit 2012, die niet meer aan de vigerende wettelijke richtlijnen voldeden. Het zogenaamde project 'PGO Zeeland' bestond uit een aantal deellocaties binnen het spoorwegennet te Zeeland en Noord-Brabant. Deze gebieden zijn verdeeld over een viertal deelrapportages. De tweede rapportage had betrekking tot het spoortraject tussen Terneuzen en de Belgische grens. Daarnaast vielen de spoortracés op de industrieterreinen ten westen van Terneuzen en te Sluiskil onder het te onderzoeken gebied. Uit het onderzoek kwam naar voren dat verschillende NGE-Risicogebieden dienden te worden afgebakend. In Figuur 271 is een overzicht weergegeven van de

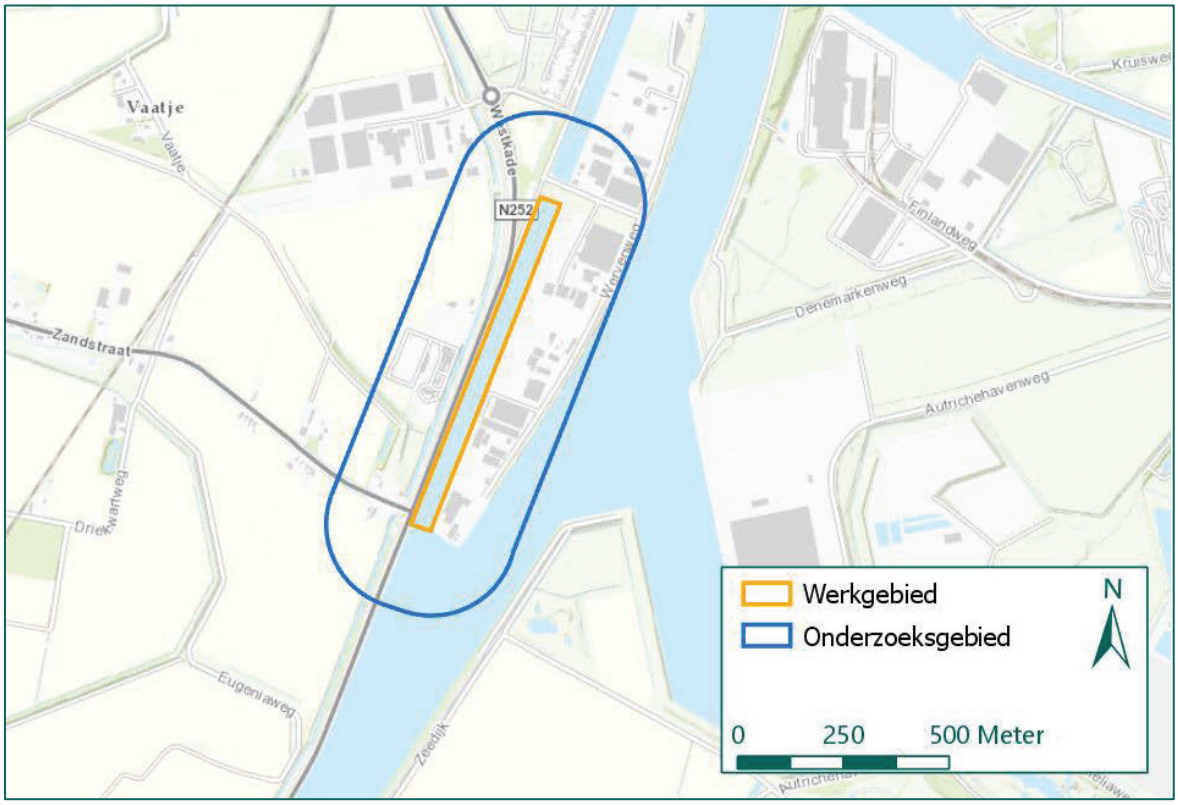
door ECG afgebakende NGE-Risicogebieden. Voor voorliggend onderzoek leveren deze conclusies geen aanvullende informatie op.

Figuur 271: De onverdachte en verdachte gebieden, zoals aangeduid in het rapport 317-016-AVO-01 van ECG van 2 mei 2017 (Bron ondergrond: ESRI).

7. REASeuro, 73096/RO-180076, 16 maart 2018

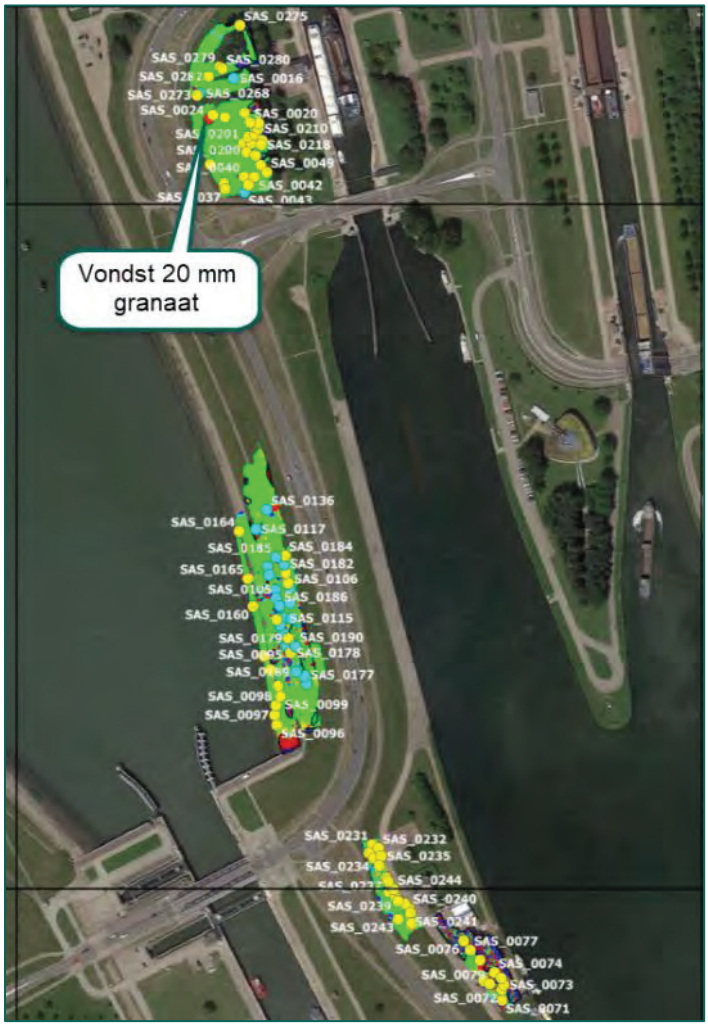
REASeuro voerde in maart 2018 een historisch vooronderzoek uit voor North Sea Port naar Zijkanaal D bij Sluiskil, voorafgaande aan de oplevering van voorliggende NGE-Risicokaart over de gemeente Terneuzen. In Figuur 272 is het toenmalige werk- en onderzoeksgebied weergegeven. Ter plaatse van het werkgebied werd geen NGE-Risicogebied afgebakend, aangezien er binnen het onderzoeksgebied volgens het geraadpleegde bronnenmateriaal geen oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden die mogelijk konden hebben geleid tot het achterblijven van NGE. Deze conclusie blijft voor voorliggend onderzoek gehandhaafd.

Figuur 272: Het werk- en onderzoeksgebied zoals aangeduid in het rapport 73096/RO-180076 van REASeuro van 16 maart 2018. (Bron ondergrond: ESRI).

8. Adede, 2018, Oppervlaktedetectie Terneuzen

Adede heeft in juni 2018 oppervlaktedetectie uitgevoerd voor het project Nieuwe Sluis in Terneuzen. Tijdens het benaderen werd één granaat van het kaliber 20 mm aangetroffen. Deze locatie is in onderstaand figuur met een rood bolletje weergegeven. De vondst van de 20 mm granaat levert voor voorliggend HVO-NGE geen aanvullende informatie op.

Figuur 273: Locatie van de vondst van een 20 mm granaat binnen de gemeente Terneuzen.

BIJLAGE 11 CHECKLIST WSCS-OCE EN VERZENDLIJST

Actie	Verwijzing rapport
Aanleiding van het HVO-NGE	Paragraaf 1.1
Omschrijving en doelstelling van opdracht	Paragraaf 1.3
Begrenzing van het onderzoeksgebied	Paragraaf 1.2
Beschrijving uitvoering onderzoek (incl. betrokken personen)	Zie offerte en paragraaf 1.4
Verantwoording bronnenmateriaal (incl. bronverwijzing)	Hoofdstuk 2
Vaststellen en afbakenen van het verdachte gebied	Paragraaf 19.2
Vaststellen soort, hoeveelheid en verschijningsvorm vermoede NGE	Paragraaf 19.2
Leemten in kennis	Paragraaf 19.1
Advies	Paragraaf 20.2

Verzendlijst:

1 digitaal exemplaar van het rapport voor de opdrachtgever.